

VBOJ

KRONIKA ČS. LEGIE
VITALII — 1915-1918

V B O J !

III 24900
54C 2750
54D 10704

OBRÁZKOVÁ KRONIKA ČESKOSLOVENSKÉHO

REVOLUČNÍHO HNUTÍ V ITALII

1915-1918

VYDÁVÁ

A OBRAZOVOU ČÁST ŘÍDÍ
LEGIONÁŘ OTAKAR VANĚK.

PÍŠE

BR. FRANTIŠEK BEDNAŘÍK.

PÉČÍ PAMÁTNÍKU ODBOJE
A SDRUŽENÍ ITALSKÝCH LEGIONÁŘŮ.

PRAHA 1927.

NÁKLADEM VYD. „ZA SVOBODU“.

VEŠKERÁ PRÁVA VYHRAZENA.
TISKL „ČESKOSLOVENSKÝ KOMPAS“,
PRAHA-SMÍCHOV.

PAMÁTCE MRTVÝCH
ŽIVÝM KE VZPOMÍNCE.

ČÁST I.

ZAJATCI A DOBROVOLNÍCI.

1915-1917.

PŘEDMLUVA.

Nejmladší větev československého zahraničního vojska — italská legie — nemá dosud díla, které by podávalo obšírný přehled všech období jejích činů v boji za svobodu vlasti. Neznám téměř zůstává obrazový materiál, ač by mohl nejlépe osvětliti mnohou důležitou stránku pestré činnosti československých dobrovolníků na italské půdě.

Ujal jsem se tohoto díla, plně jsa si vědom nemalých překážek, jež se stavějí v cestu celkovému zpracování tak obsáhlé látky. Nemáme ani dostatečných mnohde pramenů, ani kritických zpracování jednotlivých úseků dějin italské legie.

Nepíši dějin italské legie, píši jen její kroniku.

Kronika tato zavede čtenáře do ruchu zajateckých táborů v Itálii, ukáže mu zde nesmírné úsilí čsl. dobrovolníků, aby seznámili italskou veřejnost s naším národem a jeho kulturní úrovní a slavnou historickou minulostí. Předvede mu práci našich politických činitelů, aby přesvědčili italské státníky o právu československého národa na svobodu a o nutnosti rozbití rakousko-uherské monarchie a aby docílili povolení čsl. vojska na italské půdě. Rozvine před očima čtenáře obraz čilé propagační a kulturní činnosti Československého dobrovolnické-

ho sboru v Santa Marii C. V. a Padule, jenž právě před deseti lety stál v počátcích mohutného rozmachu a za necelý rok svého trvání vzrostl na desetitisícový zástup nadšených dobrovolníků, takže přivedl pod červeno-bílý prapor revoluce na první výzvu přes polovinu vojáků čsl. vojska v Itálii. V kronice budete čísti o pracovních praporech a jejich přetvoření ve skutečné československé vojsko, o životě vojska v zázemí i na frontě a o jeho bojích na skaliskách alpských velikanů i v močálech piavských. Dozvíte se o činnosti výzvědných hlídek a smutném osudu hrdinů, kteří své odhodlání k svatému zápasu za svobodu otčiny odpykali na popravištích, rozsetých po celé frontě. Krátce — budete sledovati krok za krokem vývoj československého revolučního hnutí v Itálii od příchodu prvních rozedraných zajatců na italské území až do odjezdu čsl. armádního sboru do vlasti.

Nebude-li dílo korunováno plným zdarem, přispěje, doufám, aspoň k poznání vzniku, vývoje a významu našeho odboje v Itálii a zůstane schematickým, jehož bohatá náplň v budoucnu ještě více přiblíží národ k slavnému dramatu osvobozenického boje i hrdinským a mučednickým jeho účastníkům.

SVĚTOVÁ VÁLKA.

Těžké mraky politického napětí rozprostíraly se od r. 1913 nad celou Evropou. Nedůvěra, diplomatické pleťichy a zákulisní politické rejdy mísily se v hrozivé změti se stoupajícím válečným zbrojením a obchodním zápolením všech evropských států. Na všech stranách bylo sice slyšeti ujišťování o mírumilovnosti panovníků a národů, ale potají kuly se pikle a konaly dalekosáhlé přípravy na výboj a odboj. Napětí stupňovalo se až do děsivého ticha na jaře r. 1914, jež věštilo blížící se bouři.

Jako blesk působila po celém světě zpráva o atentátu v Sarajevu. Nezarážel ani tak atentát sám, jako zneklidňující dohady, které se ihned po jeho oznámení ve veřejnosti objevily. Rakousko-srbský poměr jevil totiž již dávno zjevné příznaky možného konfliktu na Balkáně. Nebylo tedy divu, že se vyskytly vážné obavy, aby sarajevská tragedie nebyla předzvěstí otevřeného nepřátelského utkání obou protivníků. A v tom se — bohužel — obavy nezklamaly.

Ultimatum, které předložila necelý měsíc po sarajevském atentátu rakousko-uherská vláda Srbsku, bylo jasnou předzvěstí neodvratné války mezi oběma státy. Znění ultimata, jak dnes můžeme bezpečně říci, upravili úmyslně ve Vídni tak, aby je bělehradská vláda nemohla přijmouti, poněvadž zasahovalo rušivě do jejich svrchovaných práv. A nejen to, ale dalo se hned s počátku předvídati, že konflikt nezůstane omezen na balkánské soupeře. Rusko, mocný ochránce slovanských národů na Balkáně, nutně spatřovalo v rakouském kroku čin, jenž ohrožuje balkánskou rovnováhu a ruší dosavadní úmluvy. Německu pak tento spor byl vítanou příležitostí, aby vyvolalo válku, k níž se již tak dlouho chystalo

a která měla splnití dávný sen pan-germánských politiků: panství od Severního moře přes Balkán a Malou Asii až k zálivu perskému. Tomuto plánu však stála v cestě Francie a hlavně Anglie, jejíž zájmy v Turecku, Persii a Indii byly vážně ohroženy.

Pokusy o smír vyzněly naprázdno. Ve Vídni a v Berlíně rozhodli pro boj. A tak jsme byli svědky, že v prvním týdnu srpna 1914 válčí Německo a Rakousko proti Rusku, Francii, Anglii, Srbsku, Belgii a Černé Hoře. Během války přidaly se na stranu centrálních mocností Turecko (14. listopadu 1914) a Bulharsko (4. října 1915). Po bok Trojdhodě přistoupilo Japonsko (23. srpna 1914), Itálie (23. května 1915 proti Rakousku; Německu vypověděla válku teprve 27. srpna 1916), Portugalsko (24. února 1916), Rumunsko (27. srpna 1916) a Recko (11. června 1917). Největší ránu centrálním říším zasadily Spojené státy severoamerické, jejichž vstup do světové války (7. dubna 1917) znamenal rozhodné vítězství Dohody. Morální více než praktický význam mělo vyhlášení války centrálním mocnostem americkými republikami Bolivií, Brasiílií, Ecuadorem, Guatemalou, Haiti, Hondurasem, Kubou, Nicaraguou, Panamou, Peru a Uruguají, africkou republikou Liberíí a asijskými státy Čínou, Hedžasem a Siamem. Připočteme-li k tomu anglická dominia ve všech zemědlech, můžeme říci, že se celý svět spojil, aby odvrátil nebezpečí německého imperialismu.

První boje odehrály se na srbském bojišti, kde srbské vojsko s počátkem bylo nuceno ustoupiti přesile nepřátelské, valící se několika proudy do vnitř srbského království. Srbové sice hrdinně zadrželi aspoň na čas urputný rakouský nápor v bitvě na Ceru (15.—21. srpna 1914). Později

však, když Rakušané rozzušení prvním nezdařeným podnikli novou ofenzivu po celém toku řeky Driny, museli v listopadu ustoupiti do hor nad údolím řeky Moravy a 2. prosince 1914 ztratili dokonce Bělehrad, takže se vláda přestěhovala do Niše. Ale vojvoda Putnik doplnil brzy prořídle řady čerstvými silami a udeřil s takovou silou na rakouské oddíly, v nichž Slované houfně se vzdávali, že do polovice prosince osvobodil celou zemi od sverepého nepřítel. Dne 15. prosince 1914 vjel král Petr do osvobozeného Bělehradu.

Na ruské frontě počalo nepřátelství vniknutím armády Danklovy a Auffenberkovy k Lublín (mezi Vislou a Sanem) dne 25. srpna 1914. Zatím však na východě prorazili Rusové do Haliče, obsadili Lvov a způsobili Auffenberkovi takovou porážku, že celá rakouská armáda byla donucena k ústupu (12. září) na Vislok a do Karpat, ztratili téměř 100.000 zajatců a ponechavši osudu pevnost Přemyšl, kterou Rusové oblehli. V dalších bojích pronikli Rusové až k Dunajci, do blízkosti Krakova a současně konali nebezpečně nájezdy přes Karpaty do Uher.

Hůře se vedlo Rusům proti Německu. Armáda gen. Rennenkampfa útočila sice proti Královci a gen. Samsonov na západ od mazurských jezer, ale oba dobyli jen přechodných úspěchů. Proti nim byl narychlo povolán gen. Hindenburg, jenž porazil Rennenkampfa u Tannenberku (25.—30. srpna) a dal tak základ své pozdější válečné slávě. Také u mazurských jezer museli Rusové po krvavém boji ustoupiti (4.—10. října). Ač Rennenkampf později v bitvě u Augustowa (25. září—3. října) zahnal Němce za hranice Polska, přece tlak Němců v jižním Polsku donutil Rusy k ústupu na vlastní území. Na této frontě nehrozilo tedy zatím centrálním mocnostem nebezpečí.

Nejdůležitějším bojištěm bylo ovšem bojiště německo-francouzské

s k é, které soustřeďovalo bdělou pozornost celého světa. Plán Němců byl očividný: rychlým vpádem do Francie překvapiti nepřipravenou francouzskou armádu, rozdrtní ji, dříve než by se zorganizovala a soustředila koloniální vojsko, zastrašiti ostatní nepřátele a pak celou tíhou svého strašného válečného stroje vrhnouti se na ruského kolosa, jenž pomalu jen mohl sbírat síly zdalekých končin asijských a donutiti ho k předčasně kapitulaci.

K tomuto plánu nestačila Němcům fronta od Lucemburska k švýcarské hranici, kde mohli provést pouze frontální útok. Potřebovali obklíčiti francouzskou armádu a cesta k tomuto cíli vedla — Belgií. Neohlížejíce se tedy na protesty slabé Belgie a velmocí, zaručujících její neutralitu, vtrhli dne 4. srpna 1914 přes belgické hranice a jako lavina valili se nezdárcitelně vpřed. Smlouvu o belgické neutralitě, kterou kdysi podepsali, nazvali „cárem papíru“ a odškodnění Belgie slíbili, až dosáhnou svého válečného cíle...

Slabé vojsko belgické kladlo zoufalý odpor, ale přesile nepřátelské se neubránílo. Padl Lutych, Namur a Lovan, vzdal se Brusel (20. srpna) a německé vojsko řádilo ukrutně v obsazeném území. Teprve na francouzské hranici, mezi městy Mons a Charleroi postavila se jim na odpor spojená vojska francouzsko-anglická (21.—23. srpna), ale byla brzy odražena a dala se na beznadějný ústup. Německo triumfovalo. Německé vojsko dobylo Lille, St. Quentin, Soissonu, Remeše a Châlonsu, takže se velkým obloukem zařezalo do těla nešťastné Francie. Dne 5. září stáli Němci již na Marně a v její jihozápadnější části byli vzdáni na 80 km od Paříže. Francouzská vláda se odstěhovala do Bordeaux, poněvadž nebyla vyloučena možnost, že se Paříž bude nucena vzdáti. V nejstrašnější okamžik pro Francii podepsaly mocnosti trojdohody a Ja-

České denní listy v den prohlášení mobilisace.

ponsko smlouvu v Londýně (4. září), že nikdy neuzavřou separátního míru a budou bojovati do konečného vítězství.

Tento akt posílil pokleslou mysl francouzských vojáků, poněvadž byl zárukou, že ostatní velmoci Francie nepustí v nejtěžší hodině a zároveň závazkem, který je nutil k nejvyššímu sebeobětování pro vlast a lidstvo.

Francouzské vojsko se pak rychle vzpamatovalo ze své porážky. Vrchní jeho velitel, gen. Joffre, soustředil všechny upotřebitelné síly na Marne a již 6. září 1914 rozvinula se ohromná bitva, která je známa pode jménem bitva na Marne. Krvavý boj trval pouze 5 dní. Francouzi obklíčili pravé křídlo německého vojska, které musilo ustoupiti a také u Verdunu a

v okolí Nancy utrhli Němci porážku, takže dne 10. září se zachytili až v zákopech od Noyonu k Verdunu. Na další pronásledování nemohla francouzská armáda, vyčerpaná do krajnosti a oslabená, pomýšleti, ale úspěch dosažený měl nesmírný význam. Jednak ukázal světu, že Němci se přepočítali, když se vychloubali, že dobudou Paříže dříve než „listí spadne se stromů“ a přesvědčil obě válčící strany, že válka potrvá dlouho a vyhraje ten, kdo vystřelí poslední ránu. Válka pohybová změnila se ve válku zákopovou.

Velikou, třebaže nepřímou zásluhu na zastavení prudkého německého postupu do Francie v r. 1914 má nesporně Itálie. Zachovavši naprostou neutralitu nejen že nepřispěla aktivně k ví-

Odjezd vojska na frontu.

těžství centrálních mocností, jak si tyto představovaly, ale umožnila Francii soustřediti všechny síly proti nepříteli na severu a oslabila ve skutečnosti citelně německé naděje na rychlé rozdrčení francouzského vojska. Uvidíme sice v další kapitole, že k tomuto rozhodnutí Itálie přispěly i jiné předpoklady, ale přesto je jisto, že Francie může být Itálii za její neutralitu na začátku světové války vděčna.

Po bitvě na Marňě pokračovali Němci v obsazení Belgie, 9. října dobyli Antverp a tlačili se úsilovně do Flander, aby ovládli severofrancouzské pobřeží a odřízli Anglii od Francie. Spojeným vojskům anglicko-belgicko-francouzským se však podařilo u Yprů zadržeti za strašlivých obětí německý nápor a tak byl zachráněn aspoň kousek belgického území před německým obsazením. Současně se pokusili Francouzi o protiútok v Champagni a v Artois (koncem září 1914), ale s malým zdarem. Šťastnější poněkud byli Němci v okolí Soissonu a Craonne, kde do-

sáhli slušného územního zisku. Zadrželi také ofensivu francouzsko-britskou v Champagni v únoru a březnu 1915 a protiútokem v okolí Yprů posunuli své posice něco málo ku předu. Po rozhořčených bojích u Arrasu v květnu nastává období letního klidu a přípravy k velkým podzemním útokům.

Na ruské frontě, kde koncem r. 1914 obsadili Rusové téměř celou Halič až ke Krakovu, snažili se Rakušané osvobodit obležený Přemyšl, ale marně. Padl dne 22. března 1915 do rukou ruských. Začátkem května však za pomoci německých divísi podniklo rakousko-uherské vojsko velkou ofensivu, v níž znovu dobyli Přemyšlu a vyrvali Rusům značnou část území jimi obsazeného. Mezitím v únoru a březnu 1915 porazili Němci ruská vojska u mazurských jezer tak dokonale, že Tito ani úpornými pokusy protiútočnými nedosáhli státních hranic.

Těmito velikými podniky válečnými byla vyčerpána všechna pozornost rakousko-německého vojenského velení,

Za pochodu u studně.

takže na s r b s k é m bojišti panoval v té době klid. Srbové vyhnali Potiorka (velitele rakouských sil proti Srbsku) ze země, ale na postup do rakouského území nemohli pomýšleti. Byli příliš vysílení boji posledních šesti měsíců a neměli ještě zahojeny staré rány z balkánské války. Klidu zbrání potřebovali tedy nutně k oddechu a nabrání nových sil pro další boj, jenž na ně čekal.

Události na mimoevropských bojištích nemají pro všeobecnou válečnou situaci celkem významu.

V květnu 1915 neměla Dohoda příliš vábné vyhlídky do budoucna. Ve Francii stáli Němci hluboko v zemi, pevně zakopáni ve výhodných posicích a Belgie byla skoro celá v rukou nepřátelských. Na ruském bojišti prolomili Rakusané a Němci (Mackensen) u Gorlice ruskou frontu a tiskli Rusy s velikými ztrátami z Haliče i z Polska. Srbsko sice bylo na čas zachráněno, ale spojencům pomoci nemohlo, zvláště když mělo v týlu Turkey a chování Bulhar-

ska a Recka vzbuzovalo vážné obavy, že bude jimi přepadeno. Anglie v té době přispěla jen nepatrnými dobrovolnickými oddíly k zadržení nepřítele a německá ponorková válka a nájezdy zeppelinů dělaly jí mnoho starostí o zabezpečení vlastní země a kolonií.

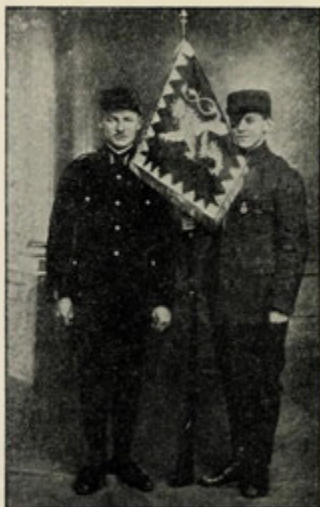
Nadešla tedy rozhodná chvíle pro Itálii, která svým vstupem do války po boku dohody měla uzavřít železný kruh, svírající centrální mocnosti se všech stran. O její přízeň se ucházely obě strany. A Itálie rozhodla.

*

V následující kapitole uvidíme, jak došlo k vstupu Itálie do války a v další pak ukážeme, jaký průběh měla italsko-rakouská válka až do ústupu Italů od Kobaridu na Piavě v říjnu 1917. Pokládáme tyto tři kapitoly za nutné k porozumění vývoje čsl. dobrovolnického hnutí v Itálii. Neboť válečné události světové, hlavně na italsko-rakouském bojišti a zvláště pak poli-

Česká družina.

Rota „Na zdar“.

tická situace Italie v té době, měly nesporně veliký vliv na utváření našeho odboje v Italii. V Rusku již od počátku války stála na frontě Česká družina, jež svými pronikavými úspěchy ve výzvědné službě (zajetí 28. pluku v Karpatech) ukazovala českým zajatcům cestu, kterou se mají dáti. Ve Francii pak rota „Nazdar“ v cizinecké legii pokryla svůj prapor slávou v boji u Targette dne 9. května 1915. Těchto předchůdců italská legie neměla. Rostla skoro bez podpory z vněj-

šku ve zdech zajateckých táborů a těžko se propracovávala k uznání svého práva na boj za svobodu československého národa. Potřebovala nejen lidí, odhodlaných se bít za národní ideál po boku dohodových armád, ale musela přesvědčiti italské vládní kruhy a veřejnost, že pokládá říši rakouskou a německou za stejně nepřátelské svobodě italského, jako československého národa a že dovede a chce své revoluční smýšlení uvést ve skutek pro blaho všech národů světa.

ITALSKÁ NEUTRALITA.

Obrovský požár světové války, jenž vzplanul koncem července 1914 v celé střední Evropě, nemohl zůstat a nezůstal v Itálii bez ozvěny. Vypovězení války Srbsku, byť se je všemožně snažila rakouská vláda vysvětliti jako pouhou trestnou výpravu proti „rušitelům klidu“ prohlášujíc, že nepomýšlí na územní zisky na Balkáně, vyvolalo v italské veřejnosti pocity obav a uražené prestiže. Překvapení přinesl zvláště neobvyklý způsob, jak vídeňský dvůr jednal s bělehradskou vládou, předloživ jí ultimatum, jehož přijetí zasahovalo rušivě do suverenity srbského státu a zarážela slepá bezohlednost Rakouska vůči velmocím, které usilovaly o zažehnání neblahého konfliktu. Byla ještě v Itálii živá vzpomínka na okupaci Bosny a Hercegoviny r. 1878, kdy Rakousko-Uhersko také nejprve „hájilo své zájmy“, až konečně se usadilo v těch zemích trvale a dalo si dodatečně svůj čin mírumilovnými mocnostmi schváliti. Kdo mohl Itálii ručiti, že se nestane nyní něco podobného, ba ještě horšího? A pak, již odedávna bylo jedinou touhou italských státníků zmocniti se panství nad jaderským mořem, které v době rozkvětu republiky benátské tvořilo součást italské obchodní sféry a zvláště koncem minulého století ve spojení a otázkou balkánskou hrálo význačnou roli v zahraniční politice italské.

Italie znala již předem choutky vídeňské vlády po rozšíření říše směrem, jenž se jí zdál nejvhodnější a pro státní politiku nejužitečnější. Sen konopištského pána o „trojdielné monarchii“, která by kromě koruny rakouské a uherské ovládala území jihoslovanské, rozšířené o království srbské a Černou Horu, nebyl žádným tajemstvím. Nepřekvapil tedy Itálii rakouský útok na tato území, ale spíše ji hnětlo ne-

upřímné chování rakouského spojence vůči ní během diplomatického jednání se srbskou vládou. Jak o tom soudila italská vláda, toho svědectvím jest článek v „Giornale d'Italia“ (1. srpna 1914), kde se praví, že ministři se shodují na těchto názorech: 1. Rakouská nota Srbsku byla Itálii oznámena teprve po ultimatu srbské vlády; 2. podle trojspolkové smlouvy měla být Itálii předem dána zpráva o rakouské akci na Balkáně; 3. trojspolková smlouva má charakter obranný a proto nelze žádati, aby Itálie podporovala jakoukoliv výbojnou akci; 4. po balkánské válce bylo přijato mocnostmi heslo „Balkán národům balkánským“, kteréžto heslo Itálie v zájmu rovnováhy balkánsko-adriatické přijala, ale nyní Rakousko podniká kroky, kterými by — ač ujišťuje, že nemá na mysli územního zisku — mohlo tuto rovnováhu porušiti; 5. konečně nemůže Itálie, poněvadž nebyla o rakouském počínání dříve zpravena, hájiti dostatečně svých životních zájmů.

Rakousko ovšem dobře vědělo, proč nesplnilo svého trojspolkového závazku vůči Itálii! Prozradil to v poslanecké sněmovně býv. ministerský předseda Giolitti 5. prosince 1914. Když totiž po balkánské válce v r. 1913 chtělo Rakousko využití srbské porážky k přepadení státu vyčerpáného bratrovražedným bojem a dotázalo se Itálie, zda by mu přišla na pomoc, prohlásil Giolitti dne 9. srpna 1913, že zde casus foederis*) není dán, ježto nikdo Rakousku válkou nehrozí.

Stejně by bývala Itálie odpověděla Rakousku v červenci 1914, ač místo liberála Giolittiho na křesle ministerského předsedy seděl liberální konzervativce Salandra. Itálie byla příli-

*) důvod k zakročení podle smlouvy.

zaměstnává svými vnitropolitickými problémy, které na ni tíživě dolehly po válce v Lybii: problém finanční, vojenský a sociální.

Válka lybická pohltila značné sumy peněz a území, jež bylo získáno, vyžadovalo také velikých investic, aby neslo slibovaný užitek. Válečný materiál byl vyčerpán a na opatření nového nemohlo se okamžitě pomýšlet, když státní prostředky bylo nutno obracet na zlepšení sociálního postavení zaměstnanců všeho druhu a na hospodářské a kulturní potřeby vlastní země.

Dne 2. srpna 1914 rozhodla se ministerská rada italská pro naprostou neutralitu, což uspokojilo velkou většinu obyvatelstva. Výklad pojmu „neutralita“ byl ovšem u různých stran různý: jedni (popolari — lidovci, katolíci) měli zato, že neutralitu nutno dodržeti ve smyslu trojspolkových úmluv; jiní zase, hlavně socialisté, byli proti intervenci jakékoliv ze svého třídního stanoviska; blízcí jim byli ideální pacifisté, jimž zásadně byla proti myslí válka; a konečně byli — a ti měli většinu — přátelé neutrality, kdož viděli dobře nepřipravenost své vlasti a hájili stanovisko vyčkávací.

Nelze však mluvit o hranici pro či protiválečného smýšlení stran jako celků s naprosto jednotnými názory. V tom ohledu jistě dobře vystihuje situaci Giulio Caprin*), jenž praví, že rozhodujícími pro smýšlení italského národa nebyly politické strany a pokračuje: „Dva proudy, pro neutralitu a pro válku se utvořily tak, že roztrhaly politické strany a čerpaly síly ze všech stran. Jestliže strana socialistická a katolická, zásadně stojící proti válce, odmítaly také válku pro sjednocení Itálie a záchranu neněmecké Evropy, přece mezi interventisty byli vysloveni socialisté a katolíci. Vskutku, interventismus a neutralismus byly

problémy smýšlení jednotlivce. Přiklonění se k některému směru nedálo se podle stran, ale podle temperamentu“. Nebylo to však jen u těchto extrémních stran. Ani měšťanské kruhy nebyly jednotně naladěny. „Nejnebezpečnějším šikem proti neutralismu, poněvadž měla na osudy státu největší vliv, byli oni liberálové, kteří se svým velice mocným vůdcem, bývalým ministrem Giolittim, byli pouze přesvědčeni o organické slabosti italského národa.“

Při tom ovšem nedalo se zakrýti, že prohlášení neutrality znamenalo vlastně odklon Itálie od trojspolku a mravní posílení dohody. Zprávy o radostném ohlasu italského rozhodnutí v Anglii a Francii naplňovaly centrální mocnosti špatně tajemný vztekem a zklamání jejich odráželo se také v celém diplomatickém jednání v Římě i ve Vídni. Na druhé straně lidové vrstvy v Itálii klonily se svými sympatiemi spíše k republikánské Francii, latinské sestře, která svým kulturním životem a mentalitou více odpovídala charakteru italského člověka než upjatost a vojácká říznost německých císařství. Láska k Francii projevila se postavením „garibaldinské legie“, která složena z italských dobrovolníků, celý rok se bila udatně po boku francouzského vojska v Argonnách. Poměr k Anglii, kromě nepřetržitých závazků přátelství, byl diktován hospodářskou nutností, ježto britské loďstvo by ve Středozemí ztížilo, ne-li vůbec znemožnilo, výměnu produktů a dovoz surovin, na nichž závisl italský průmysl, zvláště válečný.

Italská veřejnost viděla v prohlášení neutrality již od začátku jakousi „poloviční cestu“ ke konečnému cíli, boji po boku Francie, jejíž pomoc v osvobozených válkách italských přes nesoulad v otázce Tunisu vděčně byla v Itálii dosud vzpomínána. Naopak zase radostně bylo přijímáno svržení trojspolkového jha, jehož tíha byla

*) Giulio Caprin: *Sommario storico della guerra universale*. Florencie 1921, str. 72 n.

Italský král Viktor Emanuel III.

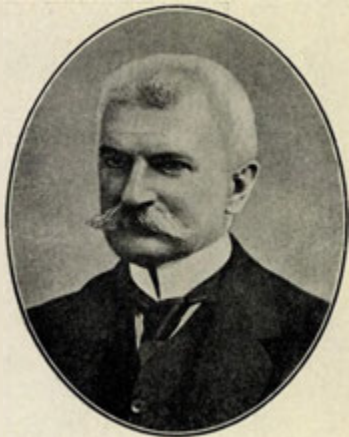
Italům dávno příliš mučivou a jehož respektování musilo býti příliš horkokrevným vlastencům již v dobách před válkou násilím vnucováno vlastní vládou (rozhánění častých demonstrantů před rakouským vyslanectvím v Římě atd.). Boj po boku centrálních velmocí by býval krajně nepopulární a možno tvrditi, že by byl vyvolal živelný odpor u většiny italského národa. Neutralita byla tedy pro Itálii jediným východiskem vnitřní i zahraniční politiky.

Rakouská diplomacie by bývala musela býti na obě oči slepa, kdyby neviděla náladu italské veřejnosti, která, jak jsme ukázali, byla centrálním mocnostem málo přízniva. A jestli si mnozí z rakouských politiků dělali ještě naděje v zasažení Itálie do války po boku rakousko-uherské armády, pak aspoň náčelník hlavního štábu, Konrád z Hötzenendorfu, nepřestával na-

léhati na včasné a dostatečné ozbrojení proti Itálii, v níž dávno spatřoval jen spojence z nutnosti a proti níž měl vypracován již výbojný předem válečný plán. Proti vojenské koncepci delikátního poměru rakouské diplomacie vůči Itálii stáli politikové, kteří se snažili přivést Itálii k rozumu slibů územních zisků. Tak hrabě Julius Andrássy uveřejnil začátkem září článek v Neue Freie Presse, kde poukazoval na nemožnost rozšíření italských kolonií v dohodě s Francií a Anglií a naopak zase dával Itálii na srozuměnou, že by mohla, postaví-li se na stranu centrálních mocností, získati celou severní Afriku, Nizzu, Savojsko a Korsiku. A hegemonie v Středozemním moři má prý větší význam pro Itálii než ovládnutí Jadranu. — Zajímavý příspěvek k poznání lišáctví rakouské diplomacie, která nabízela cizí, vzdálené kraje,

Antonio Salandra.

Sidney Sonnino.

aby odvrátila pozornost od blízkých území, jež sama držela neb na něž si dělala výlučné nároky!

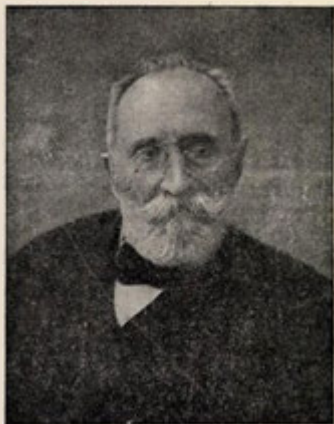
Ani dohodoví státníci a politikové ovšem nelenili a projevovali dosti zřetelně své přání, aby se Itálie rozhodla pro boj proti centrálním mocnostem, začez neváhali naznačiti Itálii vyhlídky na dosti rozsáhlou odměnu. Se strany francouzské promluvil v tom smyslu ministr zahraničních věcí Delcassé, jehož interview uveřejnil koncem srpna milánský „Corriere della Sera“. Když ujistil Itálii o přátelských citech francouzského národa, dává přímý a téměř nepodmínečný slib, že Francie se nebude stavěti proti italským aspiracím na Terst, Trentino a Valonu, postaví-li se Itálie po bok dohody.

Také v ruských kruzích byla italská otázka živě přetřásána, o čemž svědčí hlasy velkých deníků, z nichž zvláště „Novoje Vremja“ byl by rád viděl již brzy rozhodnutí Itálie, příznivé intencím Dohody. Anglickým politikům bylo poměrně lehké dovolávat se italské sympatie, neboť přátelské styky obou národů nebyly nikdy rušeny politickými neshodami. Proto Anglie ujiš-

tovala Itálii, že jejím zájmům ve Středozemí nehrozí se strany anglické nebezpečí a naopak, že italské námořní tužby bude ze všech sil podporovati.

*

Jak z předcházejícího líčení je zřejmo, pohybovala se linie italské zahraniční politiky v prvních měsících světové války mezi oběma protilehlými body evropské rovnováhy. Rozhodnutí nebylo tak lehké, jak by se bývalo na první pohled zdálo. Italští státníci bedlivě uvažovali o všech výhodách a nevýhodách ozbrojeného zasažení na jedné či druhé straně a hleděli ze situace pochopitelně nejvíce vytěžiti pro svůj stát. Dobře toto stanovisko vyjádřil min. předseda Salandra dne 18. října 1914, když přijímal úředníky ministerstva zahraničních věcí, jehož se právě (po smrti Di San Giuliana) stal dočasným správcem. Pravil ve své řeči, že zahraniční politika italská bude pokračovati dřívějším směrem a k tomu je prý potřeba „zápalu ne slov, ale skutků, je třeba ducha prostého předsudků, všeho podezření a všech citů,

Paolo Boselli.

Giovanni Giolitti.

jež by nevyjadřovaly výlučnou a nemezenou oddanost naší (roz. italské) vlasti a svaté sobectví pro Itálii.“ Slova Salandrova o „svatém sobectví“ (sacro egoismo) byla tak přiléhavá a působivá, že se stala okřídleným úslovím a jakousi válečnou devisou, která omlouvala ještě po válce činy, na něž by se hodila spíše jen část úsloví.

Smrtí markýze Di San Giuliano, ministra zahraničních věcí v kabinetu Salandrově (od 21. března 1914) nezměnila se tedy italská zahraniční politika a zůstala stejně orientována i později, když (5. listopadu) při utvoření nové Salandrovvy vlády byl na křeslo zahraničního ministra povolán Sidney Sonnino, zkušený státník, jenž v dějinách našeho revolučního hnutí v Itálii hrál později tak významnou úlohu.

Sonnino se narodil v Pise r. 1847. Dosáhl hodnosti doktora práv a r. 1880 se stal po prvé poslancem. Založil a byl dosti dlouho redaktorem týdeníku „Rassegna Settimanale“ a přispěl značně ke vzniku deníku „Giornale d'Italia“. Později se věnoval diplomacii. Byl dvakrát ministrem a dvakrát (r. 1906 a 1909—10) min. před-

sedou. Ve sněmovně stál v čele levého středu. Přispěl nemálo k uklidnění politické zoufalosti Itálie nad ztrátou Tunisu a přičinil se značným dílem o to, aby Itálie vstoupila dne 20. května 1882 do trojspolku s Rakouskem a Německem. Tím si snad můžeme do jisté míry vysvětliti mnohé jeho námitky proti povolení čsl. armády v Itálii, ale ani v této spíše diplomatické korektnosti nebyl Sonnino zaslepeným přívržencem centrálních mocností. K tomu měl příliš politického rozhledu evropského a světového a více než co jiného tanulo mu na mysli blaho státu a národa. Stěží by bývala Itálie našla ve chvílích nejtěžších svědomitějšího a spolehlivějšího kormidelníka, jenž loď jejich mezinárodních zájmů dovedl řídit i mezi nejnebezpečnějšími úskalími a dovedl ji vésti po celou válku až k vítěznému konci.

Jmenování energického a prozíravého ministra zahraničních věcí bylo v té době vskutku nejvyšší třeba. Událost, která se v té době stala, ukázala, že je nutno, aby se Itálie se vší rozhodností postavila na hájení svých zájmů na Balkáně. Bylo to vypovězení války,

kteří Turecko ohlásilo dne 29. října 1914 nepřátelům Rakousko-Uherska a Německa. S Tureckem se stýkaly italské zájmy na Balkáně, v ostrovní sféře maloasijské a v Lybii. Nejchoulostivějším bodem byla ovšem Albanie, která sice dostala po balkánské válce svobodu, ale pod vlivem rakouským a tureckým.

Aby včas ochránila zájmy svých příslušníků v Albanii, jichž zde byl usazen značný počet a také zájmy italského státu, obsadila zvláštní námořní výprava italská dne 23. října 1914 ostrov Saseno, jenž uzavírá vchod do zálivu valonského. Výprava tato byla prohlášována za humanitní a měla kutečně také řídit sanitní službu v Albanii, kde v té době již se vzmáhaly epidemické nemoci a hlad. Nicméně však bylo jasno, že hlavním cílem zůstane zajištění italského politického vlivu na druhém břehu Adrie, kterou Itálie nikdy nepřestala považovati za svou doménu. Ze tyto předzvěsti nebyly liché, dokazuje fakt, že za dva měsíce na to, dne 25. prosince 1914 obsadili námořníci Valonu a 29. prosince již byla provedena okupace pravidelným vojskem. Tento krok italské vlády byl na rakouské i německé straně přijat s nelibostí a vykládán jako přímý projev nepřátelství. Italská diplomacie naopak zase tvrdila, že byl nutný pro udržení pořádku v Albanii a ochraně osobní i majetkové bezpečnosti jejich příslušníků a ostatně vtrhnutí rakouského vojska na srbské území porušilo již dříve znění trojspolkové smlouvy o rovnováze na Balkáně; proto prý má Itálie plné právo na odškodnění územním ziskem. A zde byl počátek dlouhého, pětiměsíčního jednání o kompenzaci mezi Rakouskem a Itálií, které skončily vypovězením války.

*

Odobí od vypuknutí světové války do konce prosince 1914 mělo pro Itálii ráz vyčkávání a horlivých příprav k válce, nebo aspoň k silně ozbrojené

neutralitě. V dalších pěti měsících vyjednávala Itálie, ať z vlastního či vnějšího popudu, o ústupky a záruky výhod, za něž by byla ochotna některé z válčících stran přispěti ku pomoci.

Již sice dříve vedlo se diplomatické jednání mezi vídeňským a římským dvorem prostřednictvím vyslanců (v Římě von Merey a ve Vídni vévoda z Avarny). Tyto diplomatické pokusy prostředkování točily se však stále jen kolem trojspolkové smlouvy z r. 1882 (obnovené posledně r. 1912) a hlavně kolem výkladu jejího 7. odstavce o závazku válečné pomoci. Jednání vedl později zvláštní rakouský vyslanec von Macchio, ale stejně neúspěšně a možno říci — výsledek byl spíše opačný. Italové totiž obsadili, jak jsme již řekli, ostrov Saseno před Valonou, čímž prakticky si vyložili znění trojspolkové smlouvy, neohlížejíce se na theoretické námitky rakouské diplomacie.

Nezdar rakouské zahraniční politiky a německým intencím nepříjemné vystoupení Itálie před Valonou způsobilo vážné obavy u berlínského dvora. Nebezpečí pro centrální mocnosti zvýšilo ustavení nové vlády v Itálii, která ústy min. předsedy Salandry prohlásila (3. prosince 1914), že chce všemi silami hájiti „životní zájmy“ a „spravedlivé požadavky“ svého státu. Hned na to, dne 9. prosince 1914, ukázala také, jak si toto hájení zájmů představuje. Žádala vyjádření rakouského dvora, zda a jakých kompensací má se Itálii dostati za obsazení srbského území Rakouskem, jež Itálie pokládá za případ, na něž se vztahuje znění 7. článku trojspolkové smlouvy a kompensací na Balkáně.

Z toho povstalo nemalé rozhořčení nejen ve Vídni, ale i v Berlíně, odkudž byl vyslán kníže von Bülov, aby převzal diplomatické jednání místo dosavadního německého vyslance von Flotowa a rakouského von Macchio, kteří odejeli (aspoň na čas) ke svým dvorům.

Je zajímavé, že již od počátku vážného italsko-rakouského jednání o kompenzací vystupuje v hlavní roli říšsko-německý diplomat!

Volba knížete Bülova nebyla náhodná. Byl nejzkoušenějším německým diplomatem své doby a v politických kruzích italských jako bývalý říšský kancléř velice dobře znám. Žena jeho pocházela ze vznešené italské rodiny a s ní trávil každoročně dovolenou v Římě ve vlastní nádherné vile. Všechny podmínky byly tedy novému „zvláštnímu“ vyslanci příznivé k úspěšnému splnění nadějí v jeho schopnosti skládaných.

Již na začátku jednání knížete Bülova s italskou vládou bylo zřejmo, že hlavní překážkou italsko-rakouského dorozumění bude Terst. Aspoň u jižní části Tyrol, t. zv. Trentina, nenarážel Sonnino na příliš tvrdý odpor u zástupců centrálních mocností. Z rozmluvy s Bülovem dne 11. ledna 1915 vyrozuměl italský ministr zahraničních věcí, že v Rakousku jsou ochotni odstoupiti Itálii po válce Trentino za zachování úplné neutrality v domnění, že to Itálii uspokojí.

Ale tyto naděje byly příliš růžové. Již tři dni nato naznačil Sonnino Bülovovi, že italský národ by se nespokojil Trentinem a bude nutno „naplniti irredentskou*“ formuli „Trento e Trieste“ (Trident a Terst). K tomu prohlásil Bülov, že Rakousko dá přednost válce než by vydalo Terst.

Celých deset dalších týdnů vleklo se jednání bez projevu určitých požadavků a nabídek. Politická situace v Itálii nebyla ještě dosti zralá k rozhodnému vystoupení proti Rakousku a zde naopak rádi viděli odklad jednání doufající, že se centrálním mocnostem podaří zvítěziti než se Itálie rozhodne a bez obětí.

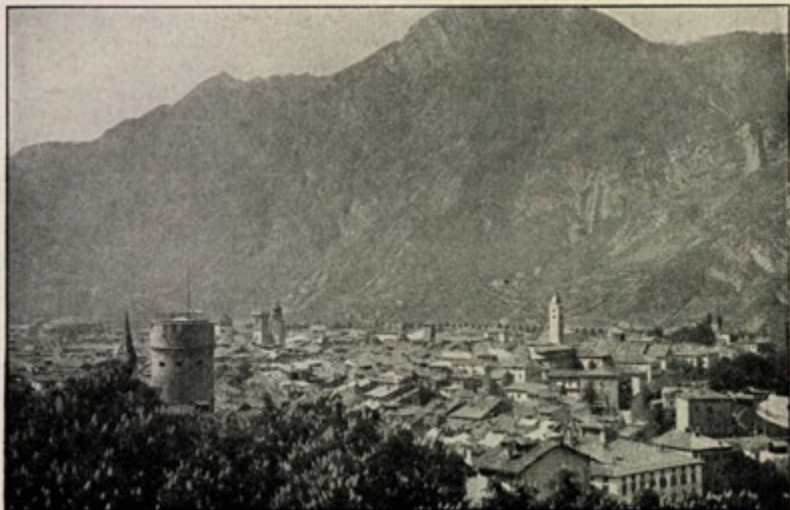
Teprve 27. března 1915 vyjevil baron Burian italskému velvyslanci ve Vídni

podmínky k dalšímu jednání o kompenzací. Nabídl Itálii jihotyrolské území, začez vyžadoval úplnou neutralitu Itálie až do konce války a volnou ruku k akcím na Balkáně mimo Albanii. K rozhodnutí rakouské vlády přispěl zajisté nemálo pád Přemysla a kvapný postup ruských vojsk v Haliči, jenž vyvolal více méně oprávněné hlasy světového tisku o možnosti separátního míru mezi Ruskem a Rakouskem.

Když však Sonnino tuto nabídku zamítl — a jistě právem — jako nedostatečnou pro další jednání, vyžádal si Burian italský protinávrh. Byl vskutku podán dne 8. dubna 1915 min. Sonninem v 11 článcích a pro jeho důležitost podáváme zde obšírný obsah: Rakousko odstoupí Itálii Tridentsko s hranicemi z r. 1811. Gorici a Gradišku a skupiny ostrovů „Korčulských“; vyklidí Terst a značné území k němu přiléhající, z něhož bude utvořen svobodný přístav; uzná obsazení Valony a přiléhajícího území, jakož i ostrova Saseno Itálií; vyklidí ihned území postoupená Itálii a Terst a propustí vojáky a námořníky, kteří z těchto míst slouží v rak. vojsku; zřekne se svých zájmů na Albanii; osvobodí politické a vojenské vězně z odstoupených a vyklizených území; za rakouská práva a povinnosti k těmto územím zaplatí Itálie jednou pro vždy 200 mil. lir ve zlatě a Terst převezme úměrnou část rak. státního dluhu; Itálie zachová po celou válku neutralitu vůči Rakousko-Uhersku a Německu, nebude žádati jiných kompenzací podle trojspolkové smlouvy a naopak zase Rakousko vzdá se nároků, jež si dělá za obsazení Dodekanesu (souostroví na jihových. pobřeží Malé Asie) Itálií v italsko-turecké válce.

Podmínky, které Sonnino položil Rakousku, nebyly věru lehké. Doba však byla Itálii tolik příznivá, že mohla diktovati podmínky, o nichž se dalo souditi, že jich Rakousko nepřijme. Neúspěch Němců na Marně, ústup Ra-

*) irredenti — Italové na rak. území žijící.

Trident.

kušanů v Haliči a nicotnost válečných operací v Srbsku ukazovaly zřetelně, že výpočty centrálních mocností byly příliš ideální a naopak víc a více byl celý svět utvrzován v přesvědčení, že vyhraje, kdo to déle vydrží na lidském a válečném materiálu. A zde měla rozhodně trojdohoda převahu.

Kromě tohoto jednání s Rakouskem, jež bylo, jak výsledek ukázal, spíše jen diplomatickou hrou, bylo v té době již v pokročilém stadiu jednání Itálie s trojdohodou. Proklouzla-li o jednání rakousko-italském jen málokdy nějaká zpráva do veřejnosti, byla výměna názorů mezi Dohodou a Itálií zahalena téměř neproniknutelnou rouškou. Teprve v polovici května objevila se v některých časopisech zpráva, že je již uzavřena smlouva s Dohodou a na letáčích svazů interventistů (Fasci Interventisti) bylo uvedeno dokonce, že smlouva se datuje 15. dubnem a závazek vstoupiti do války končí Itálii 24. květnem. Za to, jak praví leták, je Itálii zaručeno, „osvobození všech irredentských území, panství nad Jadr-

nem a velké odškodné v Asii a v Africe.“ Tyto informace zněly v podstatě správně, ač úředně byly potvrzeny teprve v listopadu 1917, když bolševici uveřejnili v novinách plné znění smlouvy mezi Dohodou a Itálií podle textu z carského archivu.

Smlouva byla podepsána v Londýně dne 26. dubna 1915 mezi Anglií, Francií a Ruskem na jedné straně a Itálií na straně druhé. Itálie se zavázala, že vypoví nejdéle do měsíce válku Rakousko-Uhersku a za tuto pomoc jí bylo slíbeno, že dostane po vítězné válce Tyrolu až po Brenner, Gradišku a Gorici, Terst, Istrii a některé ostrovy v zálivu rjeckém. Dalmacie se stane neutrálním státem a Rjeka bude přitělena k Chorvatsku. Dohoda uzná panství italské nad Valonou a Dodekanesem. Itálii bude přiznána svrchovanost v Lybii a bude na ni pamatováno v Malé Asii a v koloniích.

Zisky a výhody, které kynuly Itálii z londýnské smlouvy, byly ovšem nepoměrně lákavější než rakouské sliby. Nesmí se však zapomínati, že dohoda

Terst.

vlastně dávala také z cizího území, o němž neměla dosud jistoty, bude-li skutečně s ním jednou disponovati. Tím si také vysvětlíme, proč Itálie ani potom nepřestala vyjednávat s Rakouskem. Teprve 3. května 1915 vypověděla Itálie trojspolkovou smlouvu, která se skutečně stala úplně zbytečnou.

Ani po tomto aktu neztratilo Rakousko naděje na odvrácení hrozícího nebezpečí. Dne 9. května 1915 podal rakousko-uherský vyslanec v Římě z rozkazu své vlády nový návrh, jímž rozšířeny značně rakouské ústupky italskému práni.

Bylo však již pozdě. Itálii vážala smlouva s Dohodou a také vnitropolitická situace hnala téměř italskou vládu k rozhodnutí protirakouskému.

Již v březnu a v dubnu rostla nálada pro válku proti Rakousku každým dnem stále hrozivěji. Dne 11. dubna 1915 konal se veliký projev „Svazu revoluční akce“ (Fascio d'azione rivoluzionaria) v Miláně a ve všech větších městech po celé zemi, jenž žádal ne-

odkladné vypovězení války a provolával smrt Giolittimu.

Giolitti, bývalý min. předseda a vůdce liberálů v parlamentu, byl pokládán za přívržence absolutní neutrality Itálie ve světové válce a byly mu se strany „interventistů“ předhazovány výtky, že se dal podplatit německým zlatem. Jeho názory však neměly, jak se věřilo, podklad ve „velezrádných rejdech“. Byly čistě rozumové a vyvěraly z jeho vnitřního politického přesvědčení. Nechtěl, aby stát byl vehnán do války jen z nějakého sentimentalismu pro cizí zájmy, ale válka, kterou pokládal za neštěstí pro zemi, měla býti plně zdůvodněna potřebami vlastního státu. Byl proti válce podmíněně: dalo-li by se „něčeho“ dosáhnouti bez války, tedy není jí třeba; o tom však může a smí rozhodovati jen vláda, kterou, jak prohlásil, vždy chtěl podporovati.

Nepřisluší nám zde rozsuzovati, jaký měl býti názor italských státníků na válku proti Rakousku. Jisto je však tolik, že Giolittiho názory nemohly

míti vlivu na konečné rozhodnutí Italie, což se také ukázalo při hlasování ve sněmovně, kde „giolittiani“ měli značnou převahu a přece zákony o válečných potřebách byly odhlasovány velkou většinou poslanců.

Válka proti Rakousku byla v Itálii populární. Dosud žily vzpomínky na boje proti Rakousku v letech 1848, 1849, 1859 a 1866 a k nim přibývaly čerstvé zprávy o útlaču krajanů „irredentů“ v okrajových územích rakouských, kteréžto obě smutné skutečnosti měly býti při této vítané příležitosti náležitě pomstěny a dávaly zároveň radostnou naději na rozšíření slávy italské vlasti a zvětšení jejího území.

Veřejné nadšení pro válku stoupalo den ze dne. Největší posilou propagandy pro válku proti Rakousku byla slavnost v Quartu dne 5. května 1915. Tam totiž, na skalisku nedaleko na západ od Janova, byl odhalen za ohromné účasti celé Italie pomník památce Garibaldiho a jeho „tisíc“ vojákům, kteří odtud odpulili dne 6. května 1860, aby dobývali Itálii svobody.

Při této příležitosti promluvil básník D'Annunzio, vrátivší se z dobrovolného vyhnanství ve Francii, nadšenou řeč, kde vzpomínal hrdinného činu garibaldianů a nabádal, aby za jeho příkladem celá Italie pozdvihla zbraň proti nepříteli, jenž ještě utlačuje její krajany.

Vláda však na slavnosti zastoupena nebyla. Nechtěla patrně projevit před veřejností své záměry dříve, než toho bylo nutně třeba. V tom ohledu zachovala Italie jistě naprostou loyálnost vůči bývalému spojenci, ač již bylo téměř jisto, že se rozhodne proti němu.

Rakousko marně se snažilo zachrániti beznadějnou situaci stále většími ústupky, spoléhajíc patrně na většinu neutralistů v italském parlamentě.

Sněmovna byla sice od konce března na prázdninách a 7. května, kdy měla býti svolána, odročil král její zasedání na 20. května. Vláda se tedy necítila dosti pevnou. K tomu také přispěly

bouřlivé demonstrace proti Giolittimu, které měly za výsledek, že 300 poslanců a 100 senátorů poslalo mu své vísitky na důkaz souhlasu a solidárnosti. Hned nato vláda podala 13. května demisi.

V chvíli nejvážnější objevil se opět na scéně D'Annunzio. S balkonu hotelu „Regina“ v Římě promluvil k rozvášněnému davu plamennou řeč, v níž varoval před „vraždou“ na Itálii a vyzýval k „pomstě“ nad „zločinci“. Všechna plamenná zášť obrátila se proti Giolittimu a bylo žádáno, aby byla vypovězena válka. Oči všech tkvěly na králi.

A král rozhodl. Nepřijal demisi Salandrovy a naopak, potvrdil ho dne 16. května znovu ve vládě. Vláda tímto faktem získala značně na důvěře a posílila nezměrně svoji posici.

Centrální mocnosti přes to znovu se snaží o smírné řešení válečného konfliktu: Rakousko nabízí vyklizení odstoupeného území do měsíce a Německo se zavazuje ručiti za provedení slibných územních změn. Ale všechny pokusy jsou již zbytečné — Italie nechce a nemůže ustoupiti.

Dne 20. května 1915 dochází k památnému zasedání italské sněmovny, kde velikou většinou hlasů dána vládě plná moc pro případ války.

Události spěly rychle ku konci. Dne 22. května sankcionoval král zákon o plné moci vládě a zákon o všeobecné mobilisaci. Mezitím však již poštovní a železniční doprava s Rakouskem byla zastavena a telegrafické a telefonické spojení přerušeno.

Dne 23. května 1915 odevzdal italský velvyslanec ve Vídni věvoda z Avarny, notu o vypovězení války a zároveň italské ministerstvo zahraničních věcí odevzdalo diplomatické dokumenty rakouskému velvyslanci v Římě. Druhého dne opustil rakouský velvyslanec Řím a s ním solidárně kníže Bülov i německý velvyslanec vyžádali si své pasy a rozloučili se s Itálií navždy. Kostky byly vrženy!

ITALSKO-RAKOUSKÁ VÁLKA AŽ DO KONCE R. 1917.

Vypovězení války, které bylo uveřejněno v pondělí dne 24. května 1915 ve všech denních novinách rakousko-uherské říše a italského království, nikoho nepřekvapovalo. Vědělo se již dlouho o úsilovném jednání mezi oběma vládami, aby bylo docíleno dohody a také bylo nediskretností spojeneckých novin prozrazeno — ač londýnská smlouva byla chována v tajnosti, že všechna námaha rakouské diplomacie je marná. Vídeňská vláda tedy věděla velice dobře, že rozhodnutí Italie nelze změnit. Šlo jí však aspoň o odklad vypovězení války, který v té době měl pro její válečnou akci značnou důležitost.

Mínění historiků světové války se sice rozcházejí v oceňování významu vstupu Italie na válečné kolbiště. Mnozí se domnívají, že obsazení italské fronty oslabilo rakouské síly v Haliči do té míry, že znemožnilo Mackensenu a Böhmu-Ermollimu pokračovati v prudkém náporu proti ustupující ruské armádě. Jiní — a mezi nimi vážný italský válečný kritik Aldo Valori — projevují přesvědčení, že ofensiva v Haliči by bývala stejně zastavena, i kdyby Italie byla setrvala dále ve své ozbrojené neutralitě, protože Rakousko poslalo proti Italii oddíl z srbské fronty a z vnitrozemí a síla oddílů na ruské frontě zůstala téměř beze změny.

Nicméně nelze upříti, že Rakousku z mnohých důvodů záleželo na oddělení italského nebezpečí. Že ústupky Rakouska Italii byly diktovány těmito ohledy, doznal ještě za války sám maďarský ministerský předseda Tisza.

Cím menší bylo v Rakousku překvapení z italského rozhodného kroku, tím silněji propukla nenávist a vášnivě rozhořčení Němců a Maďarů proti bývalému spojenci. Německé a maďarské

noviny nešetřily hrubých výrazů a celé sloupce věnovaly výkladu italské „zrady“. Slovanské a románské časopisy většinou, pokud neměly loyální smýšlení či nedostaly články vnucené úřední tiskovou kanceláří, suše referovaly nebo mlčely.

Protiitalské smýšlení německo-maďarského tábora vyjadřují slova náčelníka rakousko-uherského hlavního štábu, Konráda z Hötendorfu, jenž prý při návštěvě italské fronty se vyslovil takto: „Dosud jsme měli v evropské válce proti sobě pouze protivníky; nyní máme zde svého skutečného nepřítele. S Italii se nemůžeme vypořádati jen na polovic. Ocelovou pěstí nutno si zde vynutiti trvalý mír.“

Italie zatím tonula v nadšení a válečné horečce. Tisk téměř všech politických směrů přijal vypovězení války se zadostiučiněním, povzbuzoval nerozhodné a potíral protivníky, pokud se někde objevili. Sta dobrovolníků hlásilo se na frontu a tisíce nadšenců nabízel své síly k pracem ve prospěch armády. A všechno nadšení šlo za jedním cílem: splnění národních aspirací, vysvobození krajanů z rakousko-maďarského jáma a zvětšení národního státu.

Různost obapolného nazírání obou soupeřů na motivy „své“ války nejlépe se však jeví v manifestech obou panovníků, které bude dobře si v této souvislosti oživit.

Manifest rakouského císaře, otištěný v úřední části „Wiener Zeitungu“ již 23. května 1915 (tedy v den vypovězení války) zní takto:*)

*) Citujeme český překlad z Nár. politiky, dne 25. května 1915.

Mým národům!

Král italský vypověděl Mi válku.

Věrolomnosti, již v dějinách není rovno, dopustilo se království italské na obou svých spojencích.

Po spolčení v době více než 30 let, za jehož trvání mohla svou územní državu rozmnožiti a se k netušenému rozkvětu vyvinouti, opustila nás Itálie v hodině nebezpečí a přešla s vlajícími prapory do tábora našich nepřátel.

Neohrožovali jsme Itálie, neztenčili jsme její důstojnosti, nedotkli jsme se její cti ani jejích zájmů; vyhověli jsme vždy věrně našim spojeneckým povinnostem a poskytl jí naší záštity, když táhla do pole.

Více jsme již vykonali: když Itálie vysílala své žádostivé zraky přes Naše hranice, rozhodli Jsme se, abychom zachovali spojenecký poměr a mír, k velikým a bolestným obětem, jež obzvláště se dotkly Našeho otcovského srdce.

Avšak nebylo lze ukojiti žádostivosti Itálie, jež měla za to, že jest nutno z okamžiku těžiti.

A tak nutno, aby osud byl dovršen.

Moje armády vítězně čelily mocnému nepříteli na severu desetiměsíčním obrovským zápasem, v nejvěrnějším válečném sbratření s vojsky Mého vznešeného spojence.

Nový potměšilý nepřítel na jih nenáhl jim nikterak novým odpůrcem.

Veliké vzpomínky na Novarru, Mortaru, Custozzu a Vis, které jsou pýchou Mého mládí, a duch Radeckého, arcivévody Albrechta a Tegetthofa, který i nadále žije v mé pozemní a námořní moci, zaručují Mi, že my i proti jihu uhájíme s úspěchem hranic mocnárství.

Pozdravuji Moje v boji osvědčená vítězná vojska, důvěřuji v ně a v jejich vůdce! Důvěřuji v Mé národy, jichž bezpříkladné, zmužilé obětovnosti přísluší Můj nejvřelejší otcovský dík. Prosím Všemohoucího, aby žehnal našim

zbraním a milostivě vzal naši spravedlivou věc v ochranu.

Stürgkh m. p. František Josef m. p.

První svolání italského krále k armádě v poli, jež dosud u nás nebylo otištěno, podáváme podle znění v sbírce válečných dokumentů (Diario della guerra. I. Milano. Treves. 1916):

Vojáci na souši i na moři!

Nadešla slavná hodina národní odvěty. Za příkladem svého Velikého Děda ujímám se dnes nejvyššího velení pozemních i námořních sil s pevnou nadějí na vítězství, jehož ve své chrbosti, obětavosti a kázni budete s to dobýti.

Nepřítel, proti němuž jdete do boje, je dobře připraven a vás hoden. Podporován přirozenou polohou území a vhodnými umělými opatřeními, bude vám klásti tuhý odpor; ale váš nezkrotný rozmach ho jistě dovede překonati.

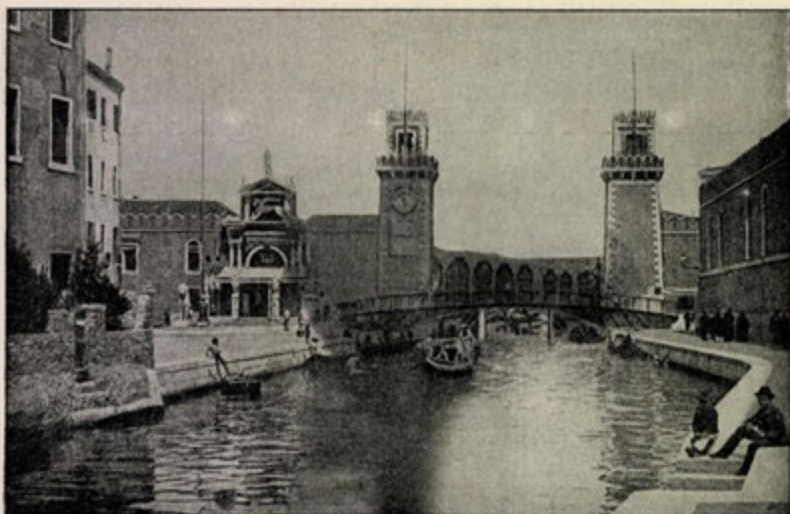
Vojáci!

Vám náleží sláva vztyčiti italskou vlajku na posvátných místech, jež příroda postavila na hranicích naší Vlasti. Vám náleží sláva dovršiti konečně dílo začaté s takovým hrdinstvím našimi otci.

V hlavním stanu, 24. května 1915.

Viktor Emanuel.

Všimneme-li si dobře obou svolání, vidíme na první pohled, že se od sebe podstatně liší. Kdežto rakouský císař užívá vůči Itálii výrazů v diplomacii neobvyklých, ba hrubých (zrada, potměšilý nepřítel), vyjadřuje se král italský o svém nepříteli přímo korektně a velkomyslně (protivník vás hodný). V italské proklamaci není ani slova o neupřímnosti a diplomatické netaktnosti Rakouska, že včas neoznámilo starému spojenci úmysl napad-

Arsenál v Benátkách — cíl rakouských náletů !

nouti Srbsko, ač v rakouském manifestu se zdůrazňuje — ovšem nikoliv zcela právem — že se nedotkli na Balkáně ani cti ani zájmů Itálie.

*

Taková byla asi politická nálada obou soupeřících států. Nyní obrátíme zřetel k vojenským přípravám. Při líčení těchto příprav věnujeme více pozornosti italskému vojsku, neboť rakouské válečné metody a přípravy jsou dosti známy, nebo se o nich lze snadno dočísti v jiných publikacích. Stejně tomu bude při vyprávění o válečných operacích na italské frontě.

Ačkoliv uplynulo od začátku světové války deset měsíců, nedostala se Itálie ve válečných přípravách příliš daleko. Jak jsme již dříve viděli, bylo italské vojsko v červenci 1914 téměř ve stadiu znovutvoření. Válka v Lybii pohltila mnoho peněz a materiálu a úvěr na vojenské potřeby sehnal ministr války

s velikými obtížemi a ještě v poměrně nepatrné výši. Proto také v září 1914 musel náčelník hlavního štábu generál L. Cadorna (nastoupil 10. července 1914) oznámiti své vládě, že není možno pustiti se do války. Vědomí vojenské nepřipravenosti hrálo v italské neutralitě — kromě důvodů politických — význačnou roli.

Během neutrality byly však aspoň částečně vyrovnány nejhorší nedostatky, ač ani pak nedosáhla příprava italského vojska celkové úrovně ostatních válečných armád. Zdálo by se, že měla Itálie výhodu v tom, že část jejího vojska prošla tvrdou školou ve válce proti Turecku a získala si praktickou průpravu k boji, čehož vojska jiných států postrádala. To byl však klam. Italská výprava do Lybie měla ráz zcela jiný než evropská válka na sklonku prvního roku svého trvání. Staré zkušenosti byly spíše na škodu, poněvadž sváděly k falešným závěrům v posuzování metod a technik mo-

Cormons.

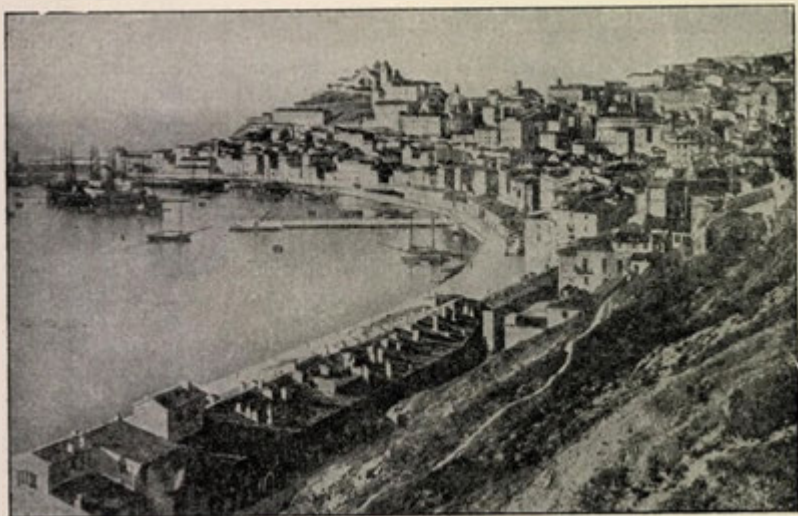
derní války, což se později také ukázalo.

Naproti tomu vojsko rakousko-uherské, které i před válkou stálo vojensky na vysoké úrovni, získalo během devítiměsíčního pobytu v zákopech na ruské a srbské frontě potřebné zdokonalení v posícní válce a doplnilo vydatně svou předválečnou přípravu novými zbraněmi a bojovými metodami.

K válce velkého stylu, jak jí moderní technika vyžadovala, postrádala Italie přípravy vůbec. Generální štáb italského vojska byl odchován starou vojenskou školou a jenž nedovedl ve své těžkopádnosti její nauky rychle přizpůsobit novým poměrům na poli válečném. Náčelník štábu, gen. Cadorna, jenž se s nadšením ujal vedení válečných operací, přes všechnu dobrou vůli a důkladnou znalost bojiště, trpěl stejnou chybou jako jeho okolí. Postřehl sice brzy důležitost technických novinek, ale v manevrování se mu nepodařilo dostati se na výši doby. Za-

staralá válečná metoda kladla větší váhu na taktiku než strategii. Italští velitelé se báli starých pevností a s počátku nechápali, že hlavní moment ve světové válce hraje náležitá technická příprava všech pomocných zbraní pro rozhodný útok pěchoty. Proto se všechna energie po dva roky vybíjela v neúčinných útočných pokusech na dolní Soči a Krasu, zatím co Tridentско nebylo pro válečné operace vůbec bráno v úvahu. Útok na jaře a v létě 1917 na Krasu byl sice dobře připraven, ale přišel pozdě. Síla vojska byla již vyčerpána.

Štětím pro italskou armádu bylo, že její příslušníci měli morální převahu nad protivníkem. Kdežto rakouské pluky se skládaly z jedenácti národností, které k sobě nijak přátelsky nelnuly, italské vojsko cítilo stále, nehledě k rozdílu politického přesvědčení, svou národní celistvost a solidaritu. Národní jednotnost odrážela se nejlépe v přísné kázni, která v italském vojsku —

Ancona.

vzdor podvrtné nepřátelské propagandě — v prvních letech války vládl. A konečně, italský voják měl před sebou vznešený cíl, za který rád obětoval svůj život: odvetu za dávná utrpení svého národa a osvobození bratrů, úpějíících dosud pod jařmem německo-maďarských násilníků. Této jednotné vysoké idee v rakouském vojsku nebylo. Většina rakouských vojáků neměla zájmu na rakouském vítězství; naopak spíše si přála jeho porážky, v níž tušili svoje osvobození. Jen Němci a Maďaři a částečně Slovinci a Chorvati, kteří byli vládou proti Italii přímo štváni, plnili loyálně svou povinnost k monarchii.

Za těchto poměrů pomáhala Rakousko-Uhersku strategická výhoda jeho hranic. Až do porážky Italů u Caporetta stálo rakouské vojsko všude na horách, které mohlo s poměrně malými silami snadno hájit proti nepřátelské přesile.

Samo rakouské velitelství přiznalo

tuto přednost postavení svého vojska v povolání k oddílům, operujícím na italské frontě a takto povzbuzovalo vojáky k chrabrosti: „Hájíme území, jež je od přírody opevněno; před námi teče veliká řeka (Soča) a na naší straně máme řetěz hor, s něhož lze střílet jako s domu o deseti poschodích. Myslete na hory, které jsou celou naší silou“.

Vědomí převahy terénu umožnilo rakouskému vrchnímu velitelství na začátku války nepatrnou koncentraci obranných sil na hranicích italských. Poslala-li Italie v prvních dnech nepřátelských na frontu od švýcarských hranic až k jaderskému moři 35 divisí (578 praporů), stálo na rakouské straně koncem května pouze asi 20 divisí (320 praporů). K nim ovšem během června přibýly další posily. Rakouské oddíly byly již tehdy složeny převážnou měrou z domobranců, narychlo vycvičených, kdežto italské vojsko představovalo nejlepší výkvět mužné

síly země, vojáky v činné službě a zálohu do 28 let.

Pokud se výzbroje týkalo, bylo italské vojsko daleko za rakouským. Pušek bylo sice dostatek a většinou nového typu. Později po velkých ofensivách v r. 1916 pociťován i zde nedostatek, neboť továrny nestačily vyrovnávat ztráty na válečném materiálu. Zato kulometů měla celá italská armáda pouze 700, tedy 2 zbraně pro pluk, zatím co Rakušané měli dvě zbraně pro prapor! Mohl jistě právem vojenský historik prohlásit, že postup italského vojska nezastavili rakouští vojáci, ale rakouské kulometry. Účinky této vražedné zbraně vyvolávaly v řadách italských zoufalství a kletby na vlastní vojenské vedení. Tomuto technickému nedostatku bylo s velikým úsilím čeleno, takže koncem r. 1916 připadal již na 100 mužů jeden kulomet a koncem války kosilo rozpadající se řady nepřátelské 25.000 těchto strašných válečných nástrojů. Ručních granátů, které v rakouském vojsku byly již dříve používány, italské vojsko neznalo. Ale dosti brzy, výrobou bomb francouzského vzoru a také dobrými vlastními typy dohonilo úroveň protivníka. Největšího rozmachu dosáhlo ve válce italské letectvo. Uvážíme-li, že na začátku války operovala Itálie s 55 aeroplány a během války jich vyrobila více než 12.000, je to výkon obdivuhodný a svědčí o významu, jaký italské vojenské kruhy této zbraní přikládaly, když na frontu, poměrně dosti krátkou, soustředily takový ohromný počet letadel.

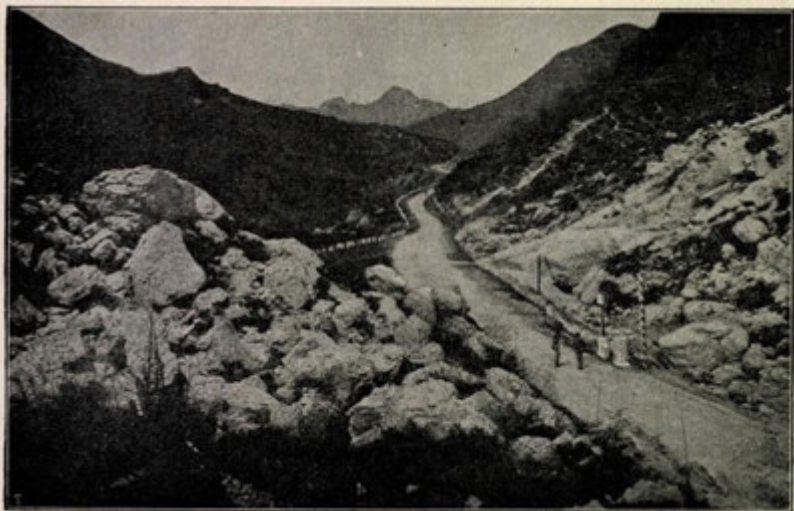
V prvních měsících nepřátelství protíralo se bojiště téměř úplně po státní hranici. Začínalo na švýcarské hranici u Stilského sedla (Stelvio) a přes průsmyk Tonalský stoupalo k velehorní skupině Adamelské až k jezeru Gardě stále ve směru jižním. Pak se táhlo na východ přes známý masiv Monte Balda, přetínalo údolí Adige a znovu stoupalo do Dolomit, kde se

na M. Pasubiu uhlýbalo k severovýchodu až do Korutan. Odtud pokračovala východně až k Predelu stále přímo na východ. Hranice rakouského hrabství Gorice a Gradišky šla směrem téměř jižním a sledovala tok řeky Soči, která byla celá v moci Rakušanů, až k jejímu ústí.

Hranice politická měřila okrouhle 800 km a válečná linie něco přes 600 km. Pohled na mapu s předválečnými hranicemi nám ukáže, že tvořila velké S položené od západu k východu, jehož vrchol se dotýkal švýcarských hranic a pata jaderského moře. Vrchní záhyb zabíraly rakouské Tyroly a spodním zabíhalo italské Furlansko (Friuli) hluboko do území rakouského. Uprostřed táhl se úsek korutanský. Podle toho také celá fronta se dělila na tři části: tyrolskou, korutanskou a sočskou. Střední úsek, ač měl vojensky ohromný význam, hrál ve válce jen podružnou roli, neboť obě strany hleděly využití obou záhybů k proniknutí do těla protivníkovy.

Rakousko-italská fronta, ač nebyla příliš dlouhá vzdušnou čarou, měla veliké obtíže ve své členitosti, kde se hluboká údolí střídala s vysokými horami, k jejichž obsazení bylo potřeba nepoměrně více sil než v rovině. Obzvláště při útoku na větší úsek nepřátelský musely obě strany počítati s ohromným množstvím lidského materiálu, jenž by obsadil trvale vrcholy i úbočí hor a kopců po obou stranách útočného směru.

S touto otázkou souvisí úzce rozložení obou nepřátelských vojsk a jejich strategické i taktické cíle. Tridentská fronta byla pro Rakušany nejlákavější pro útok do nížiny benátské, jehož zdar by býval způsobil katastrofu jádra italské armády na frontě korutanské a sočské. Pro Italy však byla podobná možnost vojenského úspěchu průlomem fronty současně od západní a východní hranice Tyrol. S tím bezpečím také rakouské velitelství po-

Pian delle Fugazze (Vallarsa). Italsko-rakouské hraniční sloupy.

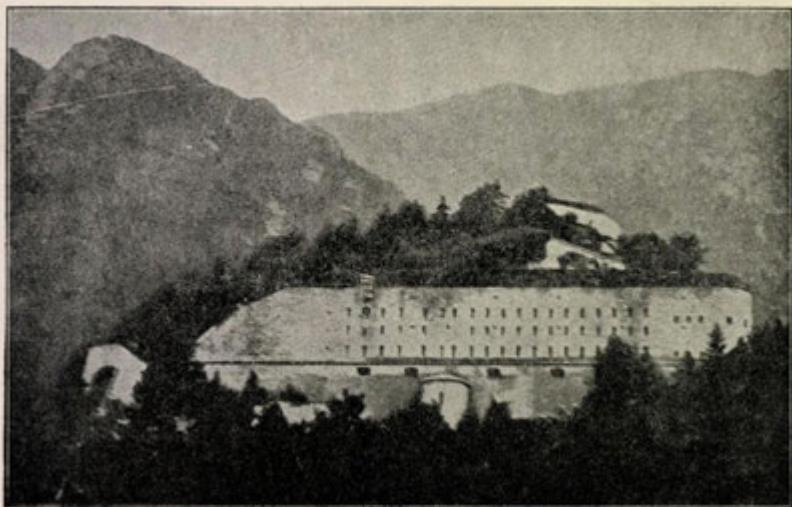
čítalo, neboť na začátku války vybudovalo silnou obrannou linii na Brenneru. O to se — bohužel — Italové nikdy nepokusili, ač — jak dosvědčují vojenští kritikové, obsazení Tyrol po Brenner bylo naprosto nutným předpokladem pro zdar ofensivy na sočském úseku.

Na Soči ovšem se zdály s počátku operace snazší a užitečnější. Nebylo však důkladně propracovaného plánu, útoky daly se většinou frontálně, což bylo spojeno s velkými ztrátami a nepatrným územním ziskem. Již na počátku operací bylo zřejmo, že v tomto úseku Italové neproniknou příliš daleko. Přes to však Rakušané museli vynaložiti veškerou úsilí, aby čelili urputným náporům nepřátelským. Zvláště na krasovém úseku proti Gorici a Terstu odehrály se krvavé boje, jež obě strany vyčerpávaly do krajnosti.

Nejklidnější částí fronty byl úsek korutanský. Postup na obou stranách byl nepatrný a ještě jen za účelem

zlepšení posic. Nebylo ani jinak myslitelné; Rakušané by se postupem dostali do území, které by bývali nemohli zásobiti a Italové naráželi na tvrdé pevnosti a byli v nebezpečí obklíčení z obou stran. Rozložení obou armád proti sobě stojících v r. 1915 bylo asi takovéto: Na rakouské straně byla v Tridentsku armáda gen. Dankla, v Korutanech armádní skupina gen. Rohra a na sočské frontě 5. armáda gen. Boroeviče, jež byla odvolána ze srbské fronty. Vrchním velitelem ustanoven arcivévoda Evžen, jehož jméno mělo asi oživit v rakouských vojácích vzpomínku na slavného vítěze nad Turky.

Italská armáda opírala se levým křídlem o Svýcary, kde začínal úsek 1. armády, obsahující celé Tyroly až po Cison. Na ni navazovala 4. armáda až po horní tok řeky Piave. Odtud prostírala se fronta skupiny korutanské až po Trbíř, dále 2. armáda až ke Gorici a odtud 3. armáda až

Rakouská pevnost Malborghetto, silně poškozená ital. dělostřelbou.

k moři. Čtyři armádní sbory byly v záloze pod Gardským jezerem.

Operační plán italský nařizoval postup 2. a 3. armády na levý břeh Soči a, jak pravil Cadornův rozkaz, „strategickou obranu na frontě tridentské, doprovázenou však všemi taktickými malými útoky, které by zlepšily obrannou situaci — ofensivu v krajině Cadore (italské území přiléhající k východní části Tridentska) k obsazení uzlu cest u Toblachu a otevření vstupu do údolí Rienzy a Drávy — ofensivu na korutanské frontě, aby byl umožněn postup do Korutan.“

Rakouský generální štáb měl na začátku podivný strategický plán: odporovat Italům jen na oko v jejich postupu na sočské frontě, nechati je postoupiti až do kotliny u Celovce a Lublaně a tam je při výstupu z těsných horských stezek plnou silou napadnouti. Tento plán ovšem proveden nebyl, neboť jej jako příliš nebezpečný a dobrodružný odmítl náčelník němec-

kého hlavního štábu gen. Falkenhayn. „Bylo by bývalo nutno,“ píše ve svých pamětech, „aby Italové padli do léčky takto připravené. Kdyby se tak bývalo nestalo a Italové obrátili jedno-duše kopí, centrální mocnosti by se samy ocitly v léčce, a to asi bez ohledu k době a okolnostem. Neboť nebyly v situaci, aby mohly nechati do neurčita čekati soustředěné oddíly. Tyto důvody nutily nesouhlasiti s názorem spojenců. Kdyby to bylo bývalo přijato, nebyli bychom mohli pokračovati v operacích proti Rusům. Tento projekt by býval příliš oslabil síly k tomu účelu nutné.“ Ukázalo se, že se Němci neklamali. Italové postupovali opatrně, někde snad až příliš pomalu, což přinutilo Rakušany změnití původní plán a soustřediti na sočskou frontu značné síly k zadržení italského postupu. Proto také sočská fronta a zvláště planina doberdská a předmostí Tolminské a Gorické byla dobře připravena k očekávanému nepřátelskému útoku, jenž

Rovereto.

ke konci května se skutečně plnou silou rozvinul.

Nebudeme zde líčiti podrobně průběh italsko-rakouské války. Je však pro úplnost a lepší porozumění dalšího vypravování nutno, abychom zde podali aspoň stručný přehled vývoje válečných událostí na italské frontě až do porážky Italů u Caporetta. Operace v r. 1918 budou vylíčeny v souvislosti s válečnými činy našeho vojska.

Na italské frontě se odehrálo, kromě menších bojů ve všech obdobích, patnáct velkých bitev, z nichž dvanáct začali Italové a ve třech útočila rakouská vojska. Z dvanácti italských bitev deset bylo svedeno na sočské frontě, jedna na planině asijské a poslední ofensiva na celé frontě od Alp k moři. Rakušané útočili jednou v jižních Tyrolích, jednou na horní Soči a konečně na Piave.

První rok války se vyznačuje téměř passivní obranou Rakušanů. Italové však nedosáhli ani tak zvláštních úspě-

chů. Příčina nebyla však v jejich nestatečnosti. Báli se pouze přesily nepřátelské a postupovali příliš opatrně a školsky. To doznávají i váleční kritikové italští. Italští velitelé se zdržovali, jak jsme již uvedli, bombardováním starých pevností, které podle starých válečných pouček pokládali za překážku v postupu. Plýtvali jen spórou municí, zatím co Rakušané, po zkušenostech nabytých na jiných frontách, postavili opěrné body vedle těchto pevností a lehce pak vzdorovali vyčerpaným silám italským. Plánovitě akce zde nebylo a k zdolání odporu nepřátelského bylo pak potřeba ohromných sil. Pokud však italské vojsko mělo početnou převahu, šlo se příliš pomalu kupředu a když konečně se odhodlal Cadorna k boji ve velkém stylu, shledal citelný úbytek sil ve svých řadách a vzrůst oddílů na straně nepřátelské.

První ofensiva na celé frontě měla vlastně ráz sblížovací. Italové postu-

povali téměř bez odporu, neboť Rakušané se svými slabými silami stáhli se na výhodnější posice. Tak hlavně na Krasu nehájili hranice v nížině, nýbrž ustoupili na výšiny, kde měli již připraveny dobré zákopy a všemožné opevnění. V Trentinu (Italové nazývali již tenkrát jižní část Tyrol Trentino-Tridentsko) dobyli Italové po celé hranici pruhu nepřátelského území, jenž jednak zkrátil frontu a posunul jejich posice na vyšší body, s nichž je nebylo možno lehko odraziti do nížiny benátské. Na frontě korutanské zmocnili se alpských údolí a upevnili posice, aby nemohli býti ohroženi ve svých operacích na Soči. Na horním toku řeky Soči dostali se na levý její břeh a s nasazením značných sil zmocnili se úbočí Krnu, Mrzlého a Vodilu. Na střední Soči pronikli všude také až k řece, kromě předmostí tolminského a gorického, jež však tísnilo se všech stran. Nejdále se dostali na Krasu, kde koncem roku stáli již pod S. Michele a S. Martinem, M. Sei Busi a za Monfalcone u Grada.

Celkem dobyli Italové v prvních třech ofensivách r. 1915 přes 100 obcí na rakouském území. Prvním z míst obsazených italským vojskem, které válečná zpráva z 26. května 1915 uvádí, je městečko Kobarid (Caporetto). Jaká ironie! Totéž místo se v historii italsko-rakouské války objevuje po půl druhém roce znovu, tenkrát však jako první místo, jehož dobyli Rakušané a Němci při vítězném postupu do benátské nížiny.

Podzimní ofensiva na sočském úseku měla také pozadí politické. V září 1915 navštívil italskou frontu franc. generálissim Joffre a shledal, že by Italové mohli provést ofensivu a zasaditi tak Rakousku citelnou ránu. Tento záměr podporoval také vstup Bulharska do války po boku centrálních mocností a nešťastná porážka srbského vojska. Spojenci naléhali na Itálii, aby odlehčila svým útokem tlaku na Srb-

sko, odkudž, jak doufali, bude Rakousko nuceno odvolati velkou část svých sil. Nemalou úlohu hrála také obava Cadornova, aby nebyl pokládán za zbabělce, zvláště když také italská vláda naznačila, že očekává vítězný postup na Gorici a proti Terstu, čímž měly býti uspokojeny válečné tužby italského obyvatelstva. Plán se ovšem nezdařil, jak lehce si ho jeho osnovatelé představovali. Rakousko mělo na srbské frontě síly jen podřadné a na italskou frontu již dříve soustředilo dostatek čerstvých sil a válečného materiálu. Nezdar však přispěl, bohužel za cenu velikých obětí na životech, k poznání, že je naprosto nutno rozmnožiti několikanásobně zásobu děl a nábojů, kterými by se mohlo čeliti nepřátelským protiútokům a hlavně podporovati řádně postup vlastní pěchoty proti silným rakouským opevněním.

První rok války zůstane pro italské vojsko navždy dobou ohromného nadšení a hrdinského sebeobětování. Na některých místech fronty bojovalo se urputně o každou píď země, v kterýchžto bojích se běhalo do útoku na otevřeném terénu. V nových posicích byli pak útočníci terčem rakouských děl, které slabé italské dělostřelectvo nemohlo umlčeti. Nebylo divu, že vojíci reptali často na své vůdce, takže důstojníci byli nuceni mnohde jíti do útoku před vojáky, aby jim dodali odvahu k obětem.

Zimní období na začátku r. 1916 věnovaly obě strany nepřátelské všeobecným přípravám k velikým jarním podnikům. Nebylo větších operací a také býti ani nemohlo. Převážnou většinu fronty zahalila v té době sněhová pokrývka a vánice s vichřicemi nutily velitele obou vojsk střežiti pečlivě pouze dobyté posice. Je to doba menších bojů na celé frontě, z nichž nejspíše ještě vynikly útoky v úseku krasovém. Pro celkovou situaci na frontě neměly však velikého významu. Posun

Gorice s Kalvarie.

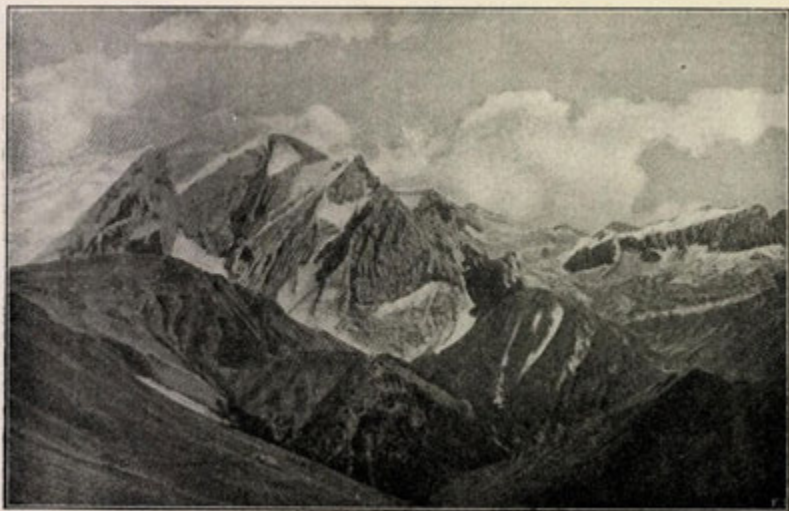
vojsk byl nepatrný. Tento poměrný klid na frontě přišel rakouským vojevodcům nesmírně vhod. Mohli náležitě sebrati síly pro nastávající ofensivu, k níž byl plán již dávno hotov. Nic nestálo tomuto záměru v cestě. Srbsko bylo poraženo, Rusové ustoupili hluboko do Polska a Němci připravovali rozhodný útok na Verdun.

Italové však bedlivě stáli na stráži a chystali sami na jaro útok na Gorici. Poučení sedmiměsíčními zkušenostmi začali intenzivní práci uvnitř země. Využili doby nečinnosti na frontě k zvýšení činnosti továren na výrobu válečného materiálu, technické přípravě vojska, rozmnožení oddílů a lepšímu jich výcviku. Největší pozornost byla věnována aviatice. Z její činnosti zde aspoň zaznamenáváme velkou výpravu italských letců nad Lublaň dne 18. února 1916, jež měla ráz odvetné výpravy za letecké nájezdy Rakušanů na pobřežní města italská na jaderském

moři a která připravila rakouskou armádu o mnoho vojáků.

V tomto období horečných příprav zrál, jak jsme se již zmínili, k uskutečnění dávny plán náčelníka gen. štábu rakouského, Konráda z Hötzendorfu, na průrvu tyrolské fronty a zaskočení jádra italské armády od Vicenzy na východ. V prosinci 1915 podal již návrh na ofensivu německému gen. štábu, jenž však ji ústy svého náčelníka, gen. Falkenhayna, označil jako nevčasnou a neúčinnou. Chyběl k ní, podle jeho úsudku, dostatek vhodných sil a i kdyby se podařila, nemohla přý „smrtelně raniti dohodu“. Itálie by přý, jak se mylně domníval Konrád z Hötzendorfu, stejně neuzavřela separátního míru.

Rakouský vojevůdce se však nedal zastrašiti prvním nezdarem. Stál na svém rozhodnutí, k jehož posílení uváděl tyto důvody: akce se dá provést a nebude-li mítí snad vlivu na konečný výsledek války, přece aspoň,

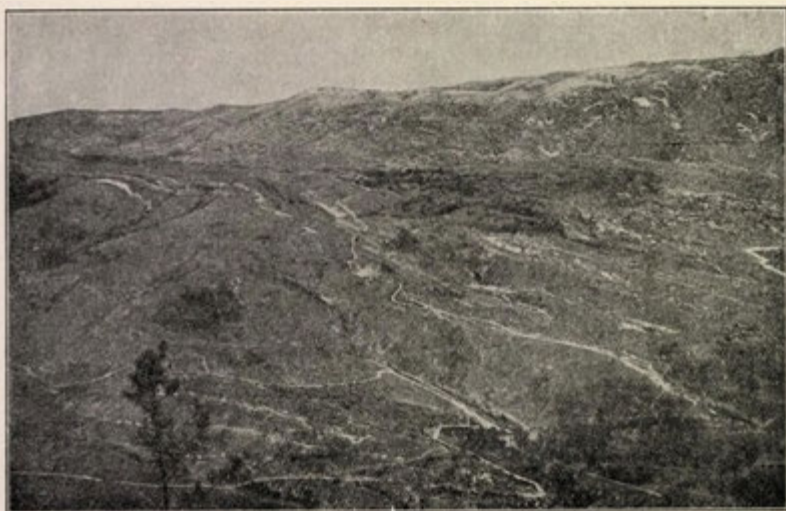
Masiv Monte Marmolady.

vyřadí-li se Itálie z kruhu nepřátel, zbude více sil proti Francii, posílí se vědomí rakouského vojska a naopak porážka italské armády povede k rozvratu v Itálii a uzavření míru. Nezdrtí-li prý Rakousko Itálie v tomto okamžiku, pak vzroste síla italského vojska takovým způsobem, že zbude malá naděje na pozdější vítězný postup na této frontě.

Plán Konráda z Hötzenendorfu byl zajisté dobrý a jeho zdar by býval způsobil Dohodě velikou ztrátu. Ale domněnka, že by Itálie uzavřela po této porážce zvláštní mír, byla naprosto klamná. Německý odpor proti ofenzivě na italské frontě lze si vykládati hlavně naléhavou potřebou ohromných sil k chystanému rozhodnému náporu na Verdun, jež Němci pokládali za klíč k vítězství. Věděli dobře, že Rakušané budou nuceni stáhnouti pro svůj podnik na italské frontě značné síly z haličské fronty, které pak sami nemohli v tu dobu nahraditi.

Kromě toho správně předvíдали, že Dohoda v případě rakouské ofensivy na italské frontě vykoná tlak na jiném bojišti, aby tam odvedla síly protivníka a znemožnila mu jeho postup proti Itálii.

V tom se také neklamali. Italové totiž dne 30. listopadu 1915 podepsali v Chantilly trojdohodovou úmluvu londýnskou (uzavřenou dne 5. září 1914 mezi Anglií, Francií a Ruskem), kterou se zavázali, že neuzavrou zvláštního míru se společným nepřítelem, ale budou bojovati do úplného vítězství. Z trojdhody stala se tak čtyřdohoda, která ve vědomí své odpovědnosti podřídila všechny válečné operace na všech bojištích jednotné „válečné radě“, kde zasedali zástupci všech hlavních stábní dohodových armád. Od té doby neměl se dítí postup neb ústup kteréhokoliv vojska na vlastní pěst, nýbrž měl býti řízen z jednoho ústředí. Důležitost tohoto opatření vysvitne, když si uvědomíme, že v den, kdy začal německý

Náhorní rovina Bainsizza s kotliny u Gargara.

útok na Verdun (21. února 1916), také Cadorna vydal rozkaz k tlaku na celé frontě bez udání cíle. Mělo být tak znemožněno centrálním mocnostem, aby poslaly posily na francouzské bojiště.

Rakouské vrchní velitelství neuposlechlo rady svého německého spojence. Snad právě nezdar operací u Verdunu přiměl Konráda z Hötzenendorfu, aby ukázal světu, že centrální mocnosti musí zvítěziti a chtěl urvat pro sebe největší vavříny. Shromáždil v jižních Tyrolích velké síly (18 divisí), z nichž utvořeny dva armádní sbory. Jednomu velel gen. Dankl, druhému gen. Kövess a vrchním velitelem celého podniku se stal následník trůnu, arcivévoda Karel Frant. Josef. Přítomnost budoucího mocnáře měla dodati rakouským vojákům odvahy k hrdinským činům a byla také důkazem, jakou váhu na tento podnik v Rakousku kladli. Byl určen na květen, pravděpodobně, aby mohla vítězná armáda

ve výročí italsko-rakouské války zvěstovati císaři Františku Josefovi rozhodnou porážku nepřítele, na něhož tento již od mládí měl smutné vzpomínky. Ofensiva tato se proto všeobecně zvala „Strafexpedition“ (trestní výprava).

Italové nevěřili do poslední chvíle, že by Rakušané mohli útočiti v jižních Tyrolích. Cadorna ještě v den zahájení rakouské ofensivy vydal rozkaz k dělostřelecké přípravě na Soči. Měl stále na paměti svůj starý plán — dobytí Gorice a Terstu. Nebyl však nijak překvapen. Když dne 14. května 1916 začal rakouský postup, sesílil rychle oddíly na trentinské frontě a za ně postavil 2 armádní sbory, které byly sice nepřipraveny k operacím velkého stylu, ale přece poskytovaly bojujícím armádám aspoň morální posilu v zápase s nepřátelskou převahou.

Rakušané dobyli v prvním období značných územních zisků. Pronikli až k Asiagu a Arsieru a obsadili téměř

celou náhorní rovinu Sedmi obcí (Sette Comuni). Přesilou dělostřelectva podařilo se jim dosti snadno zatlačit nepříteli, ač kladl v boji na nůž tvrdý odpor. Překvapení však se nepodařilo a postup rakouský byl za 18 dní zastaven. Hlavní příčina rakouského neúspěchu tkvěla v terénu, jenž svými nesnadnými přechody a překážkami pro rychlou dopravu děl zdržoval postup útočících mass. A tenkrát také nebylo ještě italské vojsko v morálním rozkladu, jako o půldruhého roku později.

Začátkem června začal gen. Brusilov svoji známou ofensivu v Haliči. Je jisto, že telegram italského krále carovi uspil její začátek o 11 dní (místo 15. začala 3. června), ale nelze určitě říci, že by pouze ofensiva na ruské frontě zarazila rakouský postup. V době ruského útoku byly již rakouské síly vyčerpány a rakouské vojsko by bylo bývalo stejně nuceno hájiti jen dobytých posic. První fási útoku zadrželi Italové. Ale velký význam měly události v Haliči pro další vývoj věcí na italské frontě v tom směru, že si Rakušané nemohli odpocínouti a pokračovati v ofensivě, nýbrž že museli rychle odeslati značné síly na sever, tím ulehčili Italům jejich posici a umožnili jim podniknouti zdárný protiútok, v němž italské oddíly dobyly zpět velkou část území, obsazeného nepřítelem. Rakušané ztratili zájem pro italskou frontu a upřeli oči na frontu ruskou, kde začínala pro ně pohroma dalekosáhlého významu.

Zdrželi jsme se poněkud déle u této válečné epizody, poněvadž jsme pokládali za nutno vysvětliti vztahy, jaké měla všechna evropská bojiště mezi sebou a jak vrtkavé bylo válečné štěstí. Ofensiva v Trentinu byla jedním ze tří hřebů rakouské porážky. A její původce, Konrád z Hötendorfu odpykal svůj neúspěch za devět měsíců odstraněním z úřadu, následuje tak svého stejně nešťastného kolegu z německého

náporu proti Verdunu, gen. Falkenhayna.

*

Část Konrádovy předpovědi se však přece splnila. Ofensiva v Trentinu měla za následek, že Salandrově vládě vyslovil parlament nedůvěru, takže se dne 12. června 1916 musela poděkovati. Za týden nato utvořil Boselli, bývalý ministr, novou vládu, t. zv. všenárodní, v níž dostaly zastoupení všechny parlamentární strany, mimo levé socialisty. Ti měli býti uspokojeni povoláním do vlády dvou socialistů reformistů, kteří měli s nimi z části stejný program. Socialistům však tento ústupek nestačil. Nemohli-li pracovati proti válce otevřeně, činili tak tajně a jejich podvrtná činnost (disfattismo) byla jednou z hlavních příčin katastrofy u Caporetta v říjnu 1917. Ve vládě setrvali ze starého ministerstva pouze ministr zahraničních věcí, války a námořnictva, což se všeobecně vykládalo jako schválení dosavadních směrnic zahraniční a vojenské politiky.

Změna ve vládě stala se v době, kdy na italské frontě oddíly první armády tiskly nepříteli z dobytých posic a hrozily mu dokonce sevřením s boku, útokem v údolích Adiže a Brenty. Italský protiútok trval až do konce července a byl doprovázen menšími boji po celé frontě, které měly maskovati plán připravovaného útoku na Gorici.

*

Začátkem srpna 1916 rozpoutala se na dolním toku řeky Soči velká bitva, která je známa pod jménem 5. italské ofensivy. Bitva počala 4. srpna dobytím M. Sabotina, jenž ztečen celkem snadno, díky dobré dělostřelecké přípravě. Dne 6. srpna následovalo bombardování po celé frontě od Gorice k moři. Týž den byla obsazena Oslavia, Kalvarie, Peuma, Podgora a Grafen-

Dělostřelectvo na posici ve výši 2100 m.

berg. Druhého dne zatlačili Italové rakouské oddíly na levý břeh Soči, což se jim podařilo teprve po tuhém boji o mosty a přechody a tak dne 9. srpna vtrhl předvoj brigády Casale do Gorice. Zatím také na jihu postupovalo italské vojsko prudce vpřed, takže dne 10. srpna bylo v jejich moci S. Martino, Doberdo až po jezero stejného jména a Opacchiasella.

Dobytí Gorice a přilehlého území vyvolalo ohromné nadšení v celé Itálii. Gorice bylo první veliké město, které bylo osvobozeno z rukou rakouských a pokládáno za klíč k Terstu. Morální úspěch tohoto vítězství ve vojsku i civilním obyvatelstvu byl nesmírný. Po roce, jenž přinesl celkem málo pozitivních územních zisků a poměrně mnoho ztrát, působilo dobytí Gorice na italského vojáka aspoň na čas povzbuzujícím dojmem. Viděl, že jeho oběti nejsou marné a hlavně mohl doufat, že bude pokračovati dále ke konečnému vítězství.

Se stanoviska vojenského ovšem zisk strategický nebyl tak veliký. Měli-li Italové Gorici pevně držeti, bylo třeba obsadit okolní vrchy — M. Santo, S. Gabriele a S. Daniele, — které dosud měli v moci Rakušané a odkud nepřetržitě ohrožovali italské linie. K novému náporu nebylo ovšem ihned po ruce dostatek sil. Teprve v druhé polovici září nastává řada nových bojů, jež jmenujeme 6. ofensivou: boje o San Grado di Merna, Opacchiasellu, Vertobizzu a Pečinku. V těchto bojích aspoň částečně upevnili Italové své dobyté posice.

Na ostatních úsecích fronty odehrály se v tomto období pouze menší útoky a potyčky, jež však zůstaly bez významu na celkovou situaci fronty.

Tak minul konec r. 1916. Italské vojsko bylo nyní velice dobře vyzbrojeno a mělo bohatou válečnou zkušenost. Čeho však získalo po této straně, ztratilo na morální úrovni vojáka. Italský voják začal v té době již vážně

Tolminská kotlina.

pochybovati o nutnosti a ceně svých obětí, jež byla málo v zázemí chápána a následována. Cítil se na frontě osamělým, klesal únavou a dobře pozoroval, že se rozmohlo v jeho vojsku „ulejvácství“ měrou netušenou. Tento duševní stav vedl později, sesilován umělou propagandou z vnitrození, k rozkladu italského vojska, jak se projevil o rok později v katastrofě caporettské.

*

Ctvrtý rok války byl rokem největších triumfů pro centrální mocnosti a nejkritičtějším obdobím v dějinách světové války vůbec. K obsazenému Srbsku a Belgii přibýlo koncem r. 1916 Rumunsko a v březnu 1917 se objevily zřejmě první příznaky rozkladu ruské říše. Ale současně se také objevil na válečném jevišti nový spojenec, jehož zákrok centrální mocnosti s počátku silně podečenovaly. Byly to Spojené státy severoamerické, které svým vstu-

pem do světové války nejen nahradily úbytek sil odpadnutím Ruska, ale poskytl vojensky i hospodářsky vydatnou pomoc Dohodě ke konečnému vítězství.

Na italském bojišti se zprvu sice zdálo, že se štěstí válečné kloní na stranu Dohody, ačkoliv italské vojsko bojovalo na svou pěst. V té době nebylo, kromě několika francouzských a anglických baterií, na italské frontě dohodových posil jako na frontě francouzské. Stále ještě se dohodoví státníci a vojevůdcové domnívali, že počátek konců centrálních mocností leží na francouzském bojišti a proto jediné sem obraceli svůj zřetel. Proto také generalissimus Nivelle vedl ofensivu na Aisne a v Champagni v dubnu 1917 bez současného tlaku na ostatních frontách. Ruská armáda vlivem politického převratu počala ochabovati a Italové byli dosud nepřipraveni. Tentokrát, jak se všeobecně soudí, byly centrální mocnosti posledně zachráněny

Greifenstein u Bolzana.

před porážkou vlivem neshody v dohodovém táboře.

S důkladnou přípravou na frontě i v zázemí začal Cadorna dne 15. května 1917 velikou ofensivu na Soči, t. zv. desátou sočskou ofensivu, která trvala až do 8. června. V území gorickém dobyli Italové Kuku a Vodice a ohrozili pevné rakouské posice na M. Santu. Na Krasu zmocnila se 3. ital. armáda Kostanjevice, Jamiana a ústí říčky Timava, takže se dostala až pod vrch Hermadu, jenž byl klíčem k Terstu. Rakušané podnikli za pomoci čerstvých oddílů z ruské fronty protiútok a zeslabili tlak italského vojska v oblasti přímořské, ale ztratili některé důležité posice u Gorice.

Hned po bojích na sočské frontě rozhodl se Cadorna k útoku na horské části bojiště, severně od Asiaga, aby zahnal nepřítele do původního postavení před ofensivou v Tyrolích v květnu 1916. Podnik, zvaný boj o horu Ortigaru, se však nezdařil a Italové byli

krvavě odrazeni. Tento neúspěch, jak praví italský válečný historik Tosti, byl „jakoby předeherou nešťastných událostí, které měly zakončiti smutný rok 1917, nejtragičtější v italské válce.“

Ještě jednou se však v tomto osudném roce usmálo slunko štěstí válečného na italské vojsko. Po částečných úspěších květnových potřebovaly italské posice, které na mnohých částech procházely nevýhodnými úseky, značného zlepšení po stránce technické i strategické. Mimo to měla nová ofensiva (XI.) tvořiti článek v řetězu všeobecného tlaku na všech frontách, aby bylo docíleno úspěchů, které by mohly sloužiti k pozvednutí skleslé mysli veřejnosti v dohodových státech. Byla-li únava z dlouhotrvajícího válečného vysílení v centrálních mocnostech ohromná, pociťovala se ovšem také silně v zemích dohodových, kde k samozřejmé vyčerpanosti přistupovala účelná a chytře prováděná rozkladná propaganda nepřátelská. Tím si také vy-

světíme, proč průběh této bitvy na Soči, která podle Valoriho byla „první dobře promyšlenou bitvou“ italského vojska, nedosáhl očekávaného úspěchu, ač plán byl pečlivě vypracován a provedení jeho se celkem zdařilo.

Poslední italskou ofensivou na Soči nazývají také bitvou na Bainsizzi. Tato planina je mnohým vojákům dobře známa. Prostírá se uprostřed mezi Gorici a Tolminem na levém břehu řeky Soči mezi Jelenikem a Humarijí. Tvoří jakousi přírodní pevnost a proto její ztráta mohla zasadit rakouskému vojsku citelnou ránu. Kdyby se bývalo Italům podařilo dostat se až k Čepovanům, pak by bývali zarazili rakouskou frontu na Soči a obklíčili by téměř celou krasovou planinu, takže by měli cestu na Terst úplně volnou.

Přes všechnu dobrou snahu a hrdinnost některých oddílů nedosáhli však úplně svého cíle. Ofensiva začala dne 18. srpna 1917 strašlivou dělostřelbou na celé sočské frontě od Tolmina až k moři. Italové prorazili rakouské linie od Plavy a také proti M. Santu podnikli rozhodný útok, jímž dne 24. srpna dobyli tohoto obávaného bodu. Druhého dne již dospěla italská vojska až k údolí Čepovanskému a usadila se také pod M. Gabriele. Rakušané, kteří pokládali planinu Bainsizzi za nedobytnou, měli tam poměrně malé síly. Když však byli nuceni ustoupiti, byly povolány spěšně značné posily, ale nadarmo. Italové byli již v nových pozicích pevně usazení a proto urputné protiútoky rakouské, nehledě k malým územním ziskům, měly nepatrný výsledek v poměru ke krvi proudem proléváné.

Současně s ofensivou na planině bainsizzké pokusila se III. ital. armáda o postup na Krasu, aby dobyla Hermady, před níž se v květnu musela zastaviti. Zde se však italské velení zklamalo ve svých výpočtech. Domnívají se, že Kras je poměrně slabě nepřitelem hájen, odvolalo některé od-

díly této III. armády ku pomoci II. armádě proti Bainsizzi, čímž oslabilo do té míry bojovou schopnost III. armády, že tato obsadila pouze úzký pruh země od Kstanjevice k Selu. Hermada zůstala v rukou rakouských.

Bitva trvala do 29. září, ač i potom na některých úsecích byly svedeny krvavé místní boje. Byla snad nejkrvavější bitvou v rakousko-italské válce. Italové tam soustředili celé dvě třetiny svých sil a několik tisíc děl. Na italské straně bylo podle úředních zpráv 40.000 mrtvých, 108.000 raněných a 18.500 zajatých. Rakušané ztratili v druhé polovici srpna 7300 mrtvých, 36.000 raněných a 30.000 zajatých.

Celkový úspěch byl pro Itálii velkého významu. Dobyli značné části nepřátelského území a postavili do posic, které ohrožovaly do té míry bezpečnost rakouské fronty, že se rakouské vrchní velitelství muselo obrátiti o pomoc k Němcům. Rakouská armáda byla v zoufalém postavení. To doznává sám Ludendorff, tehdejší náčelník německého generálního štábu, jenž ve svých pamětech píše: „Rakouské vojsko kladlo hrdinný odpor; ale jeho ztráty na krasových planinách byly tak těžké a jejich nálada tak skleslá, že příslušné vojenské a politické kruhy byly přesvědčeny, že by císařské armády bývaly nemohly pokračovati v boji nebo odolati dvanáctému italskému náporu. Na italské frontě bylo nezbytno, aby německé oddíly podepřely rakousko-uherské vojsko. Německé vrchní velitelství muselo se rozhodnouti k akci proti Itálii, aby zabránilo shroucení Rakousko-Uherska.“

Na pokračování v boji neměla Itálie již dostatek sil. Vojsko bylo oběma velikými ofensivami vyčerpáno a veskeré volání o posily u dohodových generálů a politiků vyznělo naprázdno. Ruská fronta v té době již vlastně neexistovala a proto celý zájem se obrátil na francouzskou frontu, kde se jediné

Doprava uprchlíků z Gorice.

čekalo rozhodnutí. Itálie byla osamocena. Vyčerpání vojska mělo za následek nechuť k boji, která, jak jsme již dříve řekli, byla rozmnožována poměrným úbytkem životních potřeb a protiválečnou propagandou na frontě i v zázemí. Na italské vojsko, které dosud vždy vítězilo a téměř všude stálo na nepřátelské půdě, přicházela těžká chvíle. „V jedenácti vítězstvích“, praví Tosti, „prošly zkouškou zbraně; jediná porážka měla podrobiti zkoušce ducha.“

*

Rychlými kroky blížila se na Itálii pohroma, ač centrální mocnosti nebyly právě v nejlepších poměrech vojenských, politických a morálních. Věni národů v Rakousku, toužících čím dále tím více po svobodě, se stupňovalo denně vždy hrozivěji. Myšlenky ruské revoluce, jichž centrální mocnosti rády používaly k propagandě v nepřátelských

státech, nalézaly stále silnější ohlas také na domácí půdě a ubíraly vojenským jednotkám na zdatnosti a v zázemí vyvolávaly pasivní odpor a časté vzpoury. Nepomáhala amnestie císařova a jen na čas pomohlo ukrajinské a rumunské obilí. V Německu nebylo také o mnoho lépe. Přece však aspoň vojensky stála armáda na vysoké úrovni, která byla udržována dobrými vyhlídkami na konečné vítězství. Amerika dosud nezasáhla činně na frontě a její pomoc němečtí generálové dlouho podceňovali. Teprve na podzim r. 1917 zpozorovali hrozící nebezpečí, pročez se rozhodli zničit posledního nepřítele, který jim ještě zbýval, aby se mohli s plnou silou obrátit na francouzskou frontu. Poukazem na bohatou kořist v úrodných rovinách benátských podařilo se jim rozplameniti ducha svých vojáků k dobře zaplacenému hrdinství.

Itálie tonula v té době ve vnitřních krších politických a morálních. Dlouhotrvající válka probudila nízké pudy

Přechod přes řeku.

sobeckosti všeho obyvatelstva, z nichž klíčila nedůvěra a všeobecná ochablost. Socialistická a klerikální propaganda živila nespokojenost ve vojsku a v pracujících vrstvách. Omezení životních potřeb dávalo příčinu k závisti a nepokoje, jež vyvrcholily někde až v zjevné vzpoury, musely býti mocí potlačeny. Dlouhý pobyt na frontě bez dovolené a pohled na četné „imboscanti“ (ulejváky) v zázemí přispíval k rozmrzelosti vojáků a vnucoval jim přímo touhu utéci také z fronty do zázemí nebo do — zajetí.

Za těchto poměrů žrálo v rakouském generálním štábu rozhodnutí setrásti s těla monarchie posledního nepřítele, který se dosud mohl honositi, že drží pevně značnou část jejího území. Ačkoliv však na všech frontách rakouských byl poměrný klid a ruská fronta vyžadovala velice málo sil, přece se rakouská armáda neobešla bez německé pomoci. Němci poslali na italskou

frontu 7 divisí, které byly zvláště vybrány a postaveny na nejdůležitější místa. Rakouský plán byl celkem jednoduchý: prorazit italskou frontu u Tolmina a současně na severu od Trbiže a ohroziti obrovským obloukem jednak III. ital. armádu v území gorickém, jednak vpadnouti do zad oddílům na úseku korutanském. Tím si měla vynutiti postupující rakouská armáda přístup do roviny benátské.

Italské vrchní velitelství bylo si vědomo hroziho nebezpečí, ale spoléhalo příliš na početnost svých sil. Nekladlo váhy na morální stav vojska a doufalo, že protiútokem zadrží nepřátelský nápor. Italové měli dvě choulostivá místa fronty: předmostí tolminské a Monte S. Gabriele u Gorice, kterých se jim nepodařilo ani krajním úsilím v posledních ofensivách zmocniti. Cadorna chtěl nechat volnou cestu Rakušanům u Tolmina a celou silou vrhnouti se na úsek od Bainsizze na sever, prorazit

Italská útočná vlna.

rakouskou linii, napadnouti s boku postupující rakouské vojsko a připravit mu krvavou porážku. Plán ten však ztroskotat, ač rakouská ofensiva musela býti odsunuta pro „episodu“ u Carzana. O této akci, která má veliký význam v historii našeho odboje v Itálii, budeme mluvit podrobně na jiném místě. Zde jen připomeneme, že by zdar operace u Carzana byl, jak se soudí všeobecně, měl dalekosáhlé následky a naopak, její neslavný konec ukázal Rakousku mnohou slabou stránku italského vojska.

Není naším úkolem zabývat se podrobně vylíčením nešťastného ústupu Italů u Caporetta. Jen krátce navštívíme průběh boje. Ofensiva začala dne 24. října 1917. Od Tolmina a Plezza hrnuly se rakouské a německé divise nezadržitelně vpřed (italské oddíly zpracované rakouskou propagandou nekladly odporu), takže za 24 hodin dobyly již Caporetta. Italové ne-

udrželi ani druhé linie a vzdávali se na milost a nemilost nepříteli. Tím bylo obnaženo levé křídlo III. armády na Bainsizza a nezbývalo jí než ustoupiti za Soču. Oddíly této armády však ustupovaly téměř všude naprosto spórádaně, na ústupu zničily válečné objekty a mnohde sváděly krvavé boje s nepřátelskými předvoji. Také skupina korutanská byla nucena opustiti své posice, aby nebyla obklíčena. Dne 28. října vstoupily první rakouské oddíly do Udine (Vidím).

Všude panoval nevylicitelný zmatek. Houfy vojáků utíkaly z fronty, jedni ze strachu o život a druzí jako bezhlavé stádo. Silnice byly doslovně ucpány povozy, děly, automobily a spoustami uprchlíků. Do těchto hrůz mísily se výbuchy skladišť a granátů, jimiž sta rakouských letadel zasypávala krajinu.

Italské vrchní velitelství nařídilo obranu posic na řece Tagliamentu,

kamž nepřátelské hlídky dospěly 1. listopadu. Ale ani tato linie nemohla býti hájena. Rakušané dosáhli 3. listopadu k řece a vynutili si přechod. Nezbyvalo než ustoupiti a vykliditi celé území až k řece Piave. Také IV. armáda italská opustila pohraniční hory a zachytila se až na massivu M. Grappa. Dne 9. října byl obsazen tok řeky Piave a rakouský nápor byl zadržén.

V této poslední ofenzivě na Soči ztratili Italové 10.000 mrtvých, 30.000 raněných, 260.000 zajatých a 3000 děl. Věcná škoda se odhaduje na 6 miliard lir! Bylo s podivem, že Italie takovou porážku vydržela.

Již první zprávy o ústupu italských vojsk způsobily zděšení v celém království. Rozčilení rostlo každým dnem, jak přicházely nové zprávy o rozsahu porážky, jež působila jako ledová sprcha na rozpálené hlavy pacifistů. Ty tam byly růžové naděje na mír, jež již viděli přede dveřmi. Počáteční úzkost a zoufalství změnilo se téměř přes noc v stud a odhodlání. Poslední Cadornův rozkaz dne 7. listopadu pravil: „Na nových posicích od Piave k Stelviu bráníme čest a život Italie. Zemřít, ale neustoupit.“ Stejným tónem se nesl manifest krále Viktora Emanuela III. k vojákům i občanům, vydaný 10. listopadu: „Jste všichni jedno vojsko. Každé násilí je zradou, každá nesvornost je zradou a každé odsuzování je zradou... Nepříteli, jenž ještě více než na vojenské vítězství spoléhá na rozklad našeho ducha soudržnosti, odpovíme jediným sebevědomým hlasem: Všichni jsme odhodláni dáti všecko pro vítězství a čest Italie.“

A celý národ skutečně uposlechl hlasu svého panovníka. Vůle zvítěziti ovládla všechno počínání na frontě i v zázemí. Vrchní velitelství vojska bylo svěřeno po Cadornovi, jenž byl dne 9. listopadu odvolán, gen. Diazovi.

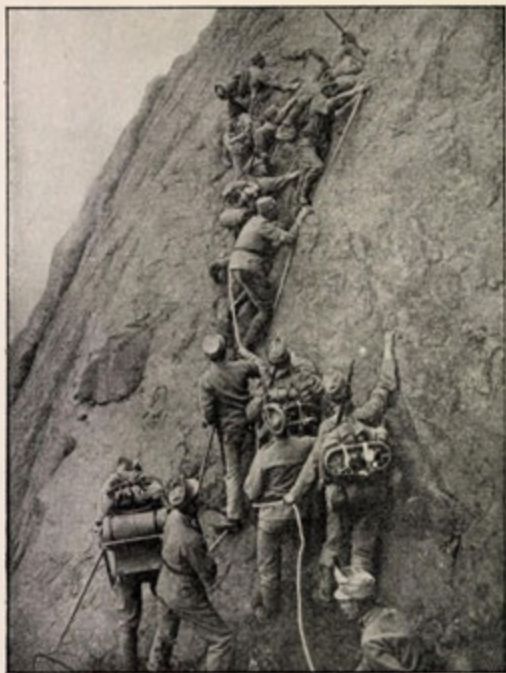
Také ministerstvo Boselliho podalo demissi (28. října) a na jeho místo nastoupilo ministerstvo Orlandovo. Po upevnění fronty vojenské přichází také mravní přerod ve vnitrozemí, jehož odraz působil přímo zázračně na vojáky v poli.

K pozdvížení skleslého ducha vojáků přispěly dále značnou měrou posily dohodových vojsk. Již 28. října nabídl Francouzi Italům pomoc a 30. října navštívil Itálii generalissimus Foch. Ve dvou konferencích byly roztýleny obavy spojenců, že by oslabili francouzskou frontu a dali své oddíly na pospas rozkladné agitaci italského vojska. Do konce listopadu stálo na italské frontě 6 francouzských a 5 anglických divisí; oba sbory byly v záloze mezi Mantovou a Vicenzou.

Nebezpečí, jež Itálii hrozilo, duch nového pořádku ve vnitrozemí a pomoc dohodových států měly blahodárný vliv na vojsko. Grappa a Piave staly se mu posvátnými symboly statečnosti a sebeobětování, v němž nutně spatřoval jedinou spásu vlasti. Ať již příčiny porážky byly jakékoliv (vyšetřování dělo se řadu měsíců a ještě dodnes nebylo řečeno poslední slovo), lze bezpečně říci, že jen porážka u Caporetta mohla stmeliti italské vojsko a veřejnost tak, že nejen odolalo náporu Rakušanů v červnu 1918 na Piave, ale že vydrželo v boji až do konečného vítězství u Vittoria Veneta v říjnu 1918.

* *
*

Vylíčili jsme v této kapitole stručně průběh italsko-rakouské války až do sklonku r. 1917. Aby ještě lépe vynikl sled událostí, jež jsme zde probrali, připojujeme přehled všech ofensiv, které se na italském bojišti do konce války odehrály, jak jej podává dr. Oddone

Slézání alpských ledovců.

ve svém díle „Storia della a guerr d'Italia.“

Opakujeme ještě jednou, že kapitola o válečných operacích na italské frontě nemůže a nechce být historickým zpracováním oné nesmírně rozsáhlé látky, která se nám jeví při podrobném studiu vojenských a politických událostí v Itálii od vstupu do války až k porážce u Caporetta. Má sloužit pouze k první informaci čtenáře o situaci Itálie na frontě i uvnitř země v době, kdy naše hnutí v tomto státě bylo odkázáno na vlastní síly a namáhavou práci přesvědčování a získávání sympatií v kruzích italských politiků, za jejichž pomoci jedině bylo možno doufat v usku-

tečení všech snah a vysokých ideálů, zrodilých se v temnu zajateckých táborů. Další období války bude vyličeeno, pokud dovolí rozsah tohoto díla, v kapitolách o našem vojsku. Nyní obrátíme pozornost k zajatecké otázce a především ukážeme, jak se českoslovenští vojáci v rakouské uniformě dostali do Itálie, jak byli přijati a jakými zkouškami prošli, než jim bylo umožněno připnout si červeno-bílou stužku a se zbraní v ruce se postavit proti habsburské monarchii, z jejichž spárů často s velikým nebezpečím, ale radostně přebíhali nebo se vzdávali „nepříteli“.

Velké ofensivy italské	Velké ofensivy rakouské
<p>I. ofensiva — 24. května - 28. června 1915. 1. bitva na Soči.</p> <p>II. ofensiva — 18. července - 26. září 1915. 2. bitva na Soči, 18. července - 10. srpna.</p> <p>III. ofensiva — 18. října - 10. prosince 1915. 3. bitva na Soči, 18. října - 4. listopadu. 4. bitva na Soči, 10. listopadu - 5. prosince.</p> <p>IV. ofensiva — 6. března - 14. května 1916. 5. bitva na Soči. V těchto čtyřech bojích postupovali Italové na celé frontě od Stelvia až k moři.</p>	
	<p>I. Rakouská ofensiva a italská protiofensiva — 14. května — 29. července 1916. „Bitva od Adize k Brentě“.</p>
<p>V. ofensiva — 4.-15. srpna 1916. 6. bitva { „Bitva u Gorice“. na Soči { „Bitva na Doberdu“ (Kras).</p>	
<p>VI. ofensiva — 14.-16. září 1916. 7. bitva na Soči — „Bitva u S. Grado di Merna“ (Kras).</p>	
<p>VII. ofensiva — 9.-19. října 1916. „Bitva na Pasubiu“ (Trentino-údolí Adize) 9.-19. října. 8. bitva na Soči { „Bitva u Vertoibizze“. 10.—13. října { „Bitva u Opacchiaselly“ (Kr).</p>	
<p>VIII. ofensiva — 1.-10. listopadu 1916. 9. bitva { „Bitva za Gorici“. na Soči { „Bitva na Pečince“ (Kras).</p>	
<p>IX. ofensiva italská a rakouská protiofensiva — 12. května - 6. června 1917. 10. bitva { „Bitva u Plavy“. Na Soči { „Bitva u Flondaru“ (Kras). { „Bitva od Faiti k moři“ (Kras, rakouská protiofensiva.).</p>	
<p>X. ofensiva italská a rakouská protiofensiva — 10.-26. června 1917. „Bitva na Ortigaře“ (Planina asijská).</p>	
<p>XI. ofensiva — 18. srpna - 29. září 1917. 11. bitva { „Bitva na Bainsizzi“. Na Soči { „Bitva na S. Gabriele a S. Marco“. { „Bitva na Hermadé“ (Kras).</p>	
	<p>II. ofensiva rakousko-německá a protiofensiva italská — 20. října 1917 — 31. ledna 1918. 12. bitva na Soči — „Bitva u Caporetta“.</p>
	<p>III. ofensiva rakouská a italská protiofensiva — 15. června — 6. července 1918. „Bitva na Piavě“.</p>
<p>XII. ofensiva — 24. října - 4. listopadu 1918. „Bitva u Vittoria Veneta“.</p>	

DO ZAJETÍ.

Válka byla v plném proudu, když Rakousku vyvstal nový nepřítel na jihu, s nímž jeho vojevůdci již několikaletě v dějinách se střídavým štěstím měřili své síly. V předcházejících kapitolách jsme ukázali, jak došlo ke vstupu Itálie do války a jaký dojem rozhodnutí třetího „spojence“ v rakousko-německých kruzích vyvolalo. Český národ přijal tuto zprávu se smíšenými pocity. Radost z nového spojence Rusů a tím také národa českého, kalila částečně obava o osud jihoslovanských bratří, jejichž nikoliv nepatrné území, jak správně tušili, mělo býti spojeneckými smlouvami přičleněno Itálii.

Vojáci československé národnosti nejevili většinou zvláštní touhy zvítěziti nad „proradným“ nepřítelem. Chápali od začátku, jakmile přišli na italskou frontu, že nemají skutečného nepřítele před sebou. Tu a tam se ovšem vyskytli jednotlivci neb skupiny, které z vrozené bojovnosti, ctižádosti, touze po vyznamenání neb dovolené provedly hrdinské kousky, k nimž přímo nebyly nuceny. Celkem však naši vojáci, jak lze ze všech dokumentů zjištěti, chovali se aspoň pasivně, nemohli-li již opustiti rakouské řady.

Příčina, proč čeští vojáci v r. 1915 a zhusta i v pozdějších letech války nespěchali příliš do italského zajetí, tkvěla hlavně ve dvou skutečnostech: nedůvěra k Italům a netečnost Italů k nim.

Český voják málo znal Itálii a italský lid a pokud ho znal, byl mu ukazován rakouskými skly. Rakouští představení chytře využívali starých tradic, kdy v italských městech a rovinách proudem tekla krev našich dědů a při tom neopomínali vždy dodat, že vina leží na bedrech zrádných Italů. Radeckého křičeli jako dobrého Čecha, jenž se svými chrabřími vojáky zachraňo-

val „širší“ vlast rakouskou a zasluhuje plně, aby jeho vzoru a příkladu dědů i vnuci následovali. Itálie prý bez příčiny zradila své spojence, prodlužuje válku a oddaluje tak spravedlivé vítězství centrálních mocností. Vrcholem pak všeho bylo, že se v denních rozkazech rakouských pluků opakovaly stále výstrahy; že Italové zajatců neživí, píchají jim oči a řezou uši, nedají jim ani řádně najíst a nutí je k těžké práci.

Takovéto sladké řeči a hrůzostrašné výstrahy přijímal český člověk, pokud jen trochu dovedl myslet, s úsměvem v hloubi svého nitra. Nevěřil jim sice, ale přece těžko chápal, že Italové nesnaží se mu jeho postavení ulehčiti a jeho přání usplňiti. Proto mu dlouho zůstávala italská fronta záhadou a — možno říci — nelákalo ho ani příliš proniknouti do jejího tajemství.

Italové skutečně, jak se můžeme na mnohých dokumentech přesvědčiti, buď nevěnovali tomuto problému příliš pozornosti, nebo (a snad ještě spíše) ani nechtěli z jakéhosi rigorosního gentlemanství sáhnouti k tomuto prostředku propagandy. Pokládali ji asi za příliš nečestnou, ač se dost brzy přesvědčili na vlastní kůži, že rakouské velitelství se pranic neštítalo házet do jejich zákopů letáky a sváděti jejich vojáky k deserti. Teprve v r. 1916, pokud můžeme bezpečně říci, objevily se značnější měrou italské letáky nad rakouskými zákopy. A byly to hlavně české letáky, které prý házel také zesnulý gen. Štefánek, tehdy ještě jako poručík-letec francouzské armády, do rakouských posic. V nich vybízeli „zahraniční Češi“ krajany k útěku do Itálie. Od té doby lze také pozorovati větší příliv zajatců.

Rakousko se na začátku italské války domnívalo, že české pluky, které se

na srbské a ruské frontě ukázaly velice nespolehlivými, budou pro italskou frontou dobrým útočným materiálem. Nejlepším důkazem pro toto tvrzení je případ 28. pluku pražského. Tento pluk, jak známo, byl dne 17. dubna 1915 rozpuštěn, když se celý bez odporu v Karpatech vzdal Rusům. Jeho další osudy líčí pařížská „Československá samostatnost“ (23. března 1916), podle současných italských zpráv takto: „Rozpuštění 28. pluku způsobilo všude mnoho hluku a bylo nejslavnostnějším vyvrácením oficiálního optimismu o průběhu války; mimo to podnítilo též ducha vzpoury mezi Čechy v Čechách i na Moravě. Vojské kruhy vídeňské rozhodly tudíž dojem tento zahladiti a zároveň Čechům brutálně se pomstíti. Na podzim jakž takž byl utvořen nový jeden bataillon 28. pluku, složený výhradně z mladých hochů pod 20 let, poslán byl na frontu sočskou (Isonzo) a bezohledně, nemilosrdně, bez nejmenší skrupule vystaven byl nejvražednější palbě italského dělostřelectva u Gorice. Po zuřivém útoku jen 18 z nich vrátilo se zdravých, všichni ostatní z tisíce mladých lidí zůstali na bojišti. Hned po té čten byl vojsku nový denní rozkaz, v němž slavnostně se prohlásilo, že hanba 28. pluku pražského smyta byla obětmi přinesenými na Isonzu. Dle vypravování těch, kteří zbyli, šlo tu o opravdový masakr; posláni byli na posici, kde museli být postřeleni . . .“

K tomu pak dne 23. května 1916 dodává:

„Tato zpráva byla potvrzena oficielně sdělením generálního štábu, uveřejněným dne 16. dubna ve všech českých listech, v němž pod titulem „Výtečné chování XI. pochodového praporu 28. pěšího pluku“ se praví: XI. pochodový prapor c. a k. pěšího pluku čís. 28 bojoval skvěle v první bitvě na Soči jsa vřazen do armádní fronty na místě zvláště exponovaném. V n u z n ě v y b u -

d o v a n ý c h o p e v n ě n í c h , p ř e s n e p ř í z n í v ě b í t e v n í a p o v ě t r n o s t n í p o m ě r y h o u z e v n a t ě v y t r v á v a j e , o d r a z í l v š e c h n y ú t o k y n e p ř á t e l s k ě h o v o j s k a .“

Svědectví toto mluví velice jasně. Rakušané obětovali sta mladých, zdravých lidí bezúčelnému vraždění, aby mohli hlásati světu, že se české pluky na italské frontě hrdinně drží.

Byla to ovšem lež, kterou Italové dříve či později museli prohlédnouti. O tom praví poloúřední italský list *Giornale d'Italia* dne 6. května 1917:

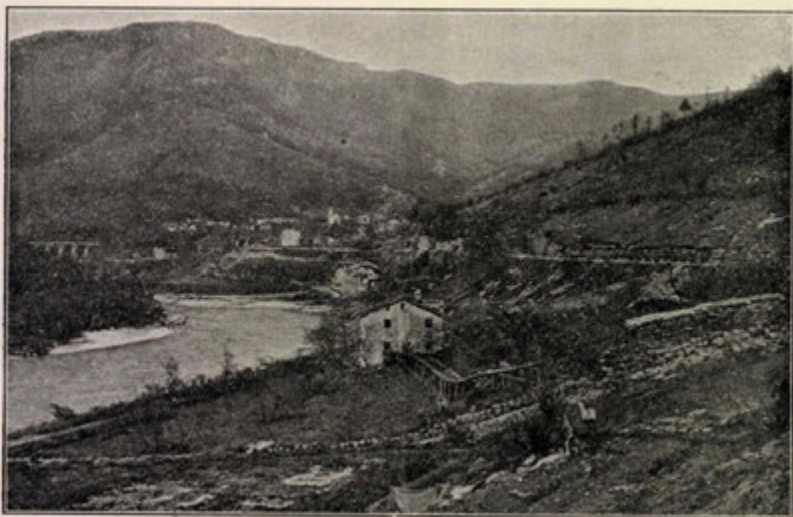
„Veliké vzrušení vzbuzuje oběžník vrchního velitelství rakousko-uherského, z něhož vysvitá, že oddíly české národnosti pro značný počet desercí musely býti přemístěny nedávno na italskou frontu. Také však zde se zjistily vážné případy deserce a velice povážlivé zjevy nekázně. Češi na italské frontě tvoří 60%⁰⁰ všeho vojska a tato okolnost vážně znepokojuje vrchní velitelství, jež nemá k dispozici sil, které by nyní vystřídaly také na italské frontě málo spolehlivé Čechy.“

Ještě přesnější zprávu čteme v *Janovském Il Secolo XIX* dne 10. září 1917:

Zprávy z Bernu oznamují: Z Innsbrucku se hlásí nepřímě, že dva české pluky, poslané na italskou frontu, musely býti odvolány, poněvadž jejich oddíly se velice špatně osvědčily a rostly případy vzpoury v okamžiku útoku.

Byla učiněna nejprísnejší opatření proti těmto dvěma českým plukům, které byly nahrazeny oddíly slovin-skými, mnohem udatnějšími v boji proti Italům.

Nevíme sice, které to byly pluky, ale můžeme se toho dohadnouti ze zprávy o odpovědi rakouského ministra zeměbrany Czappa na interpelaci německých poslanců v rakouském parlamentě, která byla podána v lednu a uveřejněna teprve v květnu 1918. Tuto odpověď reprodukuje *Československá samostatnost* dne 25. května

Plava.

1918: „O tom (o rozpacích vlády, pozn. aut.) svědčí odpověď ministrova na třetí interpelaci německých poslanců, týkající se rovněž „zrad“ v českých plucích střeleckých číslo 7, 8, 18 a 28 na sočské frontě v srpnu minulého roku.

Ministr vykládá zde úspěch italský v úseku Loga-Morsko různými okolnostmi a popírá, že by k němu byly přispěly také zrady českých vojáků, jak to německo-nacionální interpellanti tvrdili. Avšak tu popírání ministrovo jest marno, neboť svědectví o protirakouských činech československých vojáků v těchto bojích byla uveřejněna v italských listech. Italská censura dříve takovéto zprávy nepropouštěla, ale v srpnové bitvě na Soči čeští vojáci zachovali se tak skvěle, že italská censura rozhodla se propustiti zprávy o tom, které byly uznáním našim lidem a to nejprve v referátech o schůzce na počest dr. Benešovi při jeho návštěvě v Římě v srpnu min. roku.

Italskými řečníky bylo při té příležitosti za bouřlivě nadšeného potlesku shromážděných konstatováno, že v srpnové bitvě české pluky postavily se proti Rakousko-Uhersku, a že zejména pražský střelecký pluk čís. 8 téměř celý přešel k Italům . . .“

Z počátku se snažila rakouská vláda umlčeti každou zprávu o deseraci českých vojáků k nepříteli. Bylo to zcela pochopitelné. Jednak chtěla před světovou veřejností zachovati zdání, že všechny národy dvoudílné monarchie konají svou vlasteneckou povinnost a bijí se do posledního dechu za její vítězství. A druhá, neméně vážná příčina tkvěla v tom, že v publikování takovýchto zpráv tušila nebezpečí špatného příkladu k následování.

Během doby se však přesvědčila, že takovéto umlčování není nic platno a že nejen deserci neubývá, ale naopak šíří se s únavou, vyhladověním a „velezrádnou“ propagandou zevně i zevnitř státu. Změnila tedy taktiku a doufala,

Zajatecký tábor.

že pranýřováním sběhů odstraší slovanské vojáky na frontě a zachrání je pro své vražedné cíle. Doklad tohoto rakouského lišáctví najdeme v Československé samostatnosti dne 25. května 1917:

„České listy přinesly nedávno tuto zprávu: „Úřední list okr. hejtmanství v Moravské Ostravě oznamuje: V roce 1893 ve Frýdku narozený právník Rudolf Šárek, který bydlel v Mor. Ostravě, rezervní kadet-aspirant pluku zeměbrany, střelců č. 23, přeběhl bezprostředně před bitvou u Gorice s dvěma soudruhy k nepříteli. Tito přeběhlíci podali nepříteli velice cenné vysvětlení o vlastních poměrech a poškodili tak neobyčejně rakousko-uherskou brannou moc. Jméno tohoto nečestného vlastizrádce se uvádí ke všeobecné vědomosti, aby bylo veřejně na pranýř přibito a budiž též na úředních tabulkách vyhlášeno.“

V této zprávě, potvrzené rakouským úřadem, nalézáme také dokument, že

čestí vojáci desertovali s úmyslem, aby čtyřdohodě podle svých sil a možností pomohli. Neutíkali tedy ze zbabělosti a ze strachu o svůj život, jak se snažili namluvit rakouští důstojníci podřízeným vojákům, ale snažili se poškodit rakouskou armádu, která se k nim tak macešsky chovala.

Připomeneme zde z mnoha příkladů pouze tři nejdůležitější, jež budeme mít příležitost později podrobně vyličit. Jedním z nich je přeběhnutí nadporučíka Frant. Hlaváčka v srpnu 1916 u Gorice, druhý je známý případ dr. Pivka a českých důstojníků a vojáků u Carzana v září 1917 a konečně neméně dobrodružný útěk 7 Slovanů s torpédovkou „U 11“ ze Šibeniku do Itálie v říjnu 1917.

Někteří z českých desertérů uplatnili se ihned na frontě, buď jako pomocníci při nastávajících operacích nebo jako propagandisté. Jiní, jak se nám zachovaly zprávy, zůstali u velitelství operujících italských armád a

Stanový tábor zajatců.

konali službu tlumočníků. Tak v Manzanu se uplatnil poručík Pícek (Korespondence Kanceláře Národní rady v Římě, dopis č. 108), v Cividale des. Šebor a Skokan pomáhali v kanceláři „hledíce konati věrně svoji povinnost podle svého přesvědčení“ (Kor. K. NR č. 119), u velitelství III. armády pracovali Slon, Havlíček, Kmicikievič a Voříšek (Kor. NR, č. 451) atd.

Rakousku ovšem nezůstalo tajno chování československých zajatců a sběhů v zemi „nepřátelské“. Nebylo tedy divu, že rakouské úřady soptily vztekem nad takovými zřejmými projevy vojenské nekázně a důkazy odporu k „širší vlasti“. V Rakousku se dobře vědělo o existenci čl. brigády v Rusku a české rotě ve francouzské cizinecké legii. Tyto zvěsti pronikly také ústním podáním do řad vojska a mnohdy ještě byly potvrzovány propagačními letáky se strany nepřítelů. Kromě toho dovídali se vojáci o českém vojsku v zahraničí z — rakouských

denních rozkazů, kde sice bylo vždy varováno před desertí a vstupem do těchto oddílů, hrozilo se nejpřísnějšími tresty, ale výsledek byl právě opačný. Potvrzení podává dopis Jana Slona z Bagnarie dne 3. X. 1917, kde píše: „Sám učinil jsem se zajatcem již před půl rokem v naději, jak snadno budu moci vstoupiti již do Československé brigády v Rusku, o jejíž existenci byl jsem zpraven ještě jako rakouský voják a to „oficiálně“ plukovním rozkazem ze dne 14. srpna 1916, kdy nám mohli ještě vyhrožovati.“

Stejně svědectví podává por. Otakar Tichý, jenž oznamuje z Asinara dne 14. prosince 1917 do Říma takto (Kor. NR., č. 129) svůj příchod do Itálie:

„Vlivem všech událostí v naší vlasti pronásledované Rakouskem, ubíjené, týrané, stal se mi další pobyt tam nemožným. Hanbil jsem se za to, že jsem sluhou těch, kteří jsou našimi vrahy; za jejich peníze že mám vraždit nebo dávat rozkazy k vraždění

těch, kteří s námi sympatisují a kteří nám dokonce osvobození naše přislíbili.

Když jsem pak se dověděl z rezervátního rozkazu, že i v Itálii se zřizují české legie, desertoval jsem s několika muži ještě, abychom do těchto našich legií vstoupili.“

Pevná vůle dostati se z Rakouska do spojenecké armády, zračí se krásně ve dvou dopisech J. Steinberga, které zde aspoň ve výtahu otiskujeme. První byl poslán ze Sulmony dne 2. května 1917 a zní:

„Během války dostaly se mi do rukou letáky Masarykovy, Dürichovy a jiné, v nichž bylo psáno, že mnoho českých deserterů vstoupilo do spojeneckých armád... Prosim Vás tudíž snažně, račte mi podati informace, existuje-li ve Francii česká divise, jak jsem slyšel, bylo-li by mi možno vstoupiti do oné divise, neb neexistuje-li, mohl-li bych vstoupiti do armády francouzské. Zavázal bych se sloužiti ještě rok po válce, bylo-li by toho třeba, jen když mi bude dopřáno uskutečniti své ideály, neb jsem nedesertoval jen proto, abych uškodil armádě rakouské, nýbrž i proto, a hlavně proto, abych mohl vstoupiti do armády spojenců...“

Druhý byl psán tamtéž o dva měsíce později (2. července 1917) a vyjadřuje již pochopitelnou netrpělivost z čekání na vstup do naší armády:

„Hlásil jsem se z garnisonu dobrovolně do pole, abych mohl dříve desertovat. Byl jsem jako jednor. dobrov. 11. pěš. pluku píseckého. Pobýv čtyři dny v zákopech desertoval jsem z fronty gorické, v domnění, že budu na své přání zařazen do armády čtyřdohody. Desertoval jsem 15. listopadu 1916 a dosud veškeré moje snahy byly marné. Jsem tím značně rozmrzen, zvláště když jsem slyšel, že Češi z jiných zajateckých táborů odešli již do Francie... Pomozte nám do armády čtyřdohodové. Ať naše deserce nebyla přinesena nadarmo.“

Nebylo ovšem možno, aby všichni

českoslovenští vojáci z rakouské fronty přeběhli k Italům. Někteří jistě by se byli rádi vysvobodili z otrockých pout rakouského militarismu, ale neměli k tomu příležitosti, jiní se obávali o osud svých rodin atd. A konečně velická většina zajatců, obzvláště na začátku války, přišla do zajetí bez vlastního přičinění.

Abychom zde soustavně vykládali, jak přicházeli čeští a slovenští vojáci do italského zajetí, kolik útrap bylo jim podstoupiti, než se ocitli v rukou italského vojska a jak byli u „nepřítele“ přijati, pro to není ještě dostatek pramenů a podrobných zpracování. Uvedeme zde pouze několik typických příkladů, které svým bezprostředním líčením nahradí plně a snad i do jisté míry předčí nejlepší zpracování této látky.*) Vzpomínky na okamžiky zajetí byly psány buď za čerstvé paměti do deníků neb podle deníků později přepracovány. Klademe je zde v časovém pořadí a připomínáme, že některé zvláštní případy, které spadají na vrub propagační činnosti výzvědných hlídek, budou uvedeny v příslušné kapitole, kam podle své povahy náleží.

*

V prvních měsících italsko-rakouské války nebylo mnoho případů, aby čeští vojáci utíkali přes hranice. Příčiny jsme již vyložili. O nebezpečí, s jakým takové přeběhnutí bylo spojeno, vypravuje z vlastní zkušenosti zesnulý kapitán Josef Logaj v Československém legionáři dne 7. října 1921:

„Horké jitro jihu. Slunce bije do krasových skal. Na Dobrudu v před-

*) Rukopisné vzpomínky citujeme bez udání jmen autorů, ježto nemáme ode všech výslovné svolení k jejich uveřejnění. Všechny uvedené doklady jsou uloženy v Památníku Odboje (archivu čsl. legií) a veřejně přístupny. Některé texty jsme upravili po stránce slohové, ponechávajíc však vojenské výrazy v jejich původním znění; dnešní názvy by byly čtenářům většinou málo známy.

Tábor v alpském údolí.

poslední den června 1915 rozzuřila se bitva. Italové učinili zuřivý dělostřelecký útok a částečný nástup pěchoty na úplně rozbité a se zemí srovnané rakouské zákopy. My vojáci bývalého „třetího“ pluku, pokud nás italské granáty neposlaly na onen svět, čekali jsme na vhodnou chvíli, až k nám „Taliánci“ dojdou. Byli jsme kompletně připraveni. Odstrojili jsme se docela, zaházeli tornistry i pušky, na jakousi hůl přivázali kus bílého hadru — jenž měl býti znamením, že už té rakouské vojny máme právě dost. Vždyť jsme viděli, jak nás „Südmarmee-komando“ žene na jistou smrt; zaslechli jsme telefonický rozhovor z Gorice, v němž kterýsi generál surovec bez obalu rozkázal: „Die tschechische Battalione müssen bis zum letzten Mann ausharren! — polsky pak dodal: Kdo uteče do zadu, toho dejte odstřelit!“ A skutečně také hejtman Sieba od 100. pěš. pluku z Těšína, vlastnoručně zastřelil několik raněných, kteří

šli směrem k obvazišti. Sanita nám utekla do zadu, neměli jsme po tři dny ani chleba, ani vody. Nám dali pěkný příklad jihoslovanští bratři z Dalmacie, od 37. zeměbranceckého pluku. Ty také Rakušané brutálně obětovali italským kanonům. Leč zbylí v noci přeběhli a nechali na zákopech papír s nadpisem: „Nema kruga, nema vinca — nema ani Dalmatinca!“ — Rakousko tedy samo hnalo své otroky do zajetí. Nemělo už v začátku války tolik potence, aby se o své lidi řádně postaralo.

V bezvědomí, na nosítkách plných krve, nesli mě italsí vojáčkové na jejich obvaziště. Lékař se mne německy ptá: „Jak to? Vy jste raněn do zadu! Vaše rána není způsobena našimi náboji.“ Vysvětluji, že při útěku k italské linii nás napadla maďarská záloha. Lékaři to stačilo. Bylo však hůře, když mě začali prohledávat italsí důstojníci a jeden civilista. Obraceli kapsy na ruby majíce mě v podezření, že jsem „Němec z Vídne“, neboť

Rozvědka na vrchu ledovce.

prý mám modré výložky jako ti „Deutschmeistři“.*)

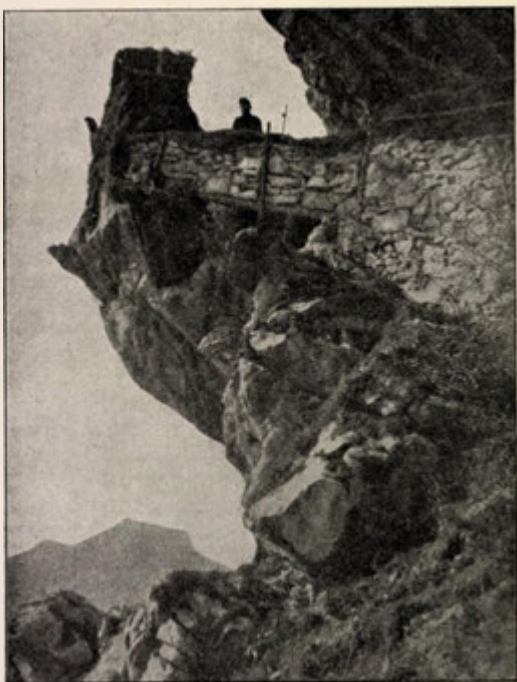
Našli u mne jeden dvacetihalér a několik lístků z domova. Jeden z těch lístků s obrázkem Obecního domu a Prašné brány jim padl nějak do oka. Co prý to je? Mluvíli slovinsky. Míchanou češtinou a srbštinou, pokud jsem vzhledem k únavě a bolesti mohl, vysvětluji. A co znamená toto: „Doufáme, že se dožijete lepších dnů! Drtina.“ — Kdo prý to je ten Drtina. Není to voják. Proč mi píše? Jak lepší dny? Jistě vás nabádal, abyste

dobře bojoval! Musím prý mluvit pravdu, jinak by mne i zastřelit mohli.

Musil jsem se v duchu usmát té italské podezřívavosti. Profesor Drtina — a bude rakouského vojáka štvát! Ještě k tomu do války, on — humanista. Lístek mně sebrali, zapsali moje jméno, na krk pověsili cedulku, že jsem neschopný sám pěšky jít. Byla to poukázka na jedno místo v automobilu Červeného Kříže.

Když jsem v tom automobilu pohodlně ležel, ošetřen, syt, očištěn a svoboden, vzpomínal jsem na milého pana profesora Drtinu. Jeho lístek mě došel až do zákopů; za dva dny potom jsem se těch „lepších dnů“ přece dočkal. Z rakouského otroctví jsem unikl.“

*) V líčení jsou dvě nedopatření. Hejtman Sieba byl velitelem, I. praporu 98. pluku z Vys. Mýta, který měl stejné výložky se 100. plukem. Třetí pluk z Kroměříže měl hnědé výložky.

Místo přední stráže na skalním útesu.

Krátce, ale vystižně líčí ve svém deníku pěšák N. své zjetí na vrchu Kalvarie u Gorice dne 20. listopadu 1925.:

„Dne 19. listopadu 1915 jsme byli vyměněni II. praporem. Odcházíme v 11 hod. v noci do zálohy.

Druhého dne jdeme zpět do zákopů. O osmé večer útok. Strašné. Zbývá nás z celé čety pouze 16. Vše mrtvo nebo raněno. Italové počínají útočiti. Ustupujeme. Nalezl jsem kadeta s uraženou hlavou. Též i četař Nový zde leží raněn. Odnal jsem ho do malého domku a ovázal. Jdu pro sanitu, aby ho odnesli. Nemohu jich nalézt; odnesu ho sám.

Dne 21. listopadu o 6. hod. ráno zajat. Je neděle. Nejsem sám. Divím

se, že jsem v tom dešti kulí a granátů proběhl zdrav. Italští vojáci nabízejí nám chléb a cigarety. Stále jsem čekal, kdy nám budou píchat oči a zatím nás jen vítají. Nože nám vzali. Jsme poděleni konzervou a chlebem.“

*

Když byl rozpuštěn 28. pěší pluk, byli jeho zbylí příslušníci rozmetáni po nejružnějších plucích rakouské monarchie, kde nad nimi Němci a Maďaři měli přísný dozor. O útrapách u 47. pěšího pluku a šťastném vyvážnutí z rukou německých tyranů u Kastanjevice na Krasu vypravuje Karel Štěrbá v Československé samostatnosti (11. září 1918) toto:

„Bylo to 6. února 1917, kdy jsem byl po 19 měsících po prve vybrán, abych šel na t. zv. „feldwachu“ čili „polní stráž“. Vlastní příčina, proč jsem byl vyvolen, byla, že právě v do-tyčný čas byly veliké mrazy a moji „kamarádi ve zbrani“ (Němci) mi hrozně záviděli, že nikam nechodím a oni, že každý den musejí na 6 hodin si lehnout do větru a mrazu. A tato bláhová závist to byla, která mě vy-svobodila z drápů dvojhlavé obludy. Tož po rozkaze daném v 10 a půl hod. v noci jsem se připravil a po náležitém poučení mého představeného se strany p. feldwébela, by byl na mne opatrný, bych snad nevzal „draka“, vyšli jsme; já, čtyři Němci a dotyčný komandant freitre o 12. hod. noční na svoje stano-viště. V tu dobu byl jsem již rozhod-nut a vše připraveno během zbývajících mi dvou a půl hodin, abych navždy dal vale těm, kteří pro nás nikdy ne-měli nic než posměch, úťisk, urážky atd. Byla to skutečně pro mě důležitá a rozhodná chvíle a každý, kdo něco podobného sám prodělával (a těch je zde v Itálii, bohudík, mnoho), ví, co taková chvíle jest. Dosáhnuv posic pro stráž určených, zpozoroval jsem podezřelý zájem se strany „mých spolu-bojovníků“. Nicméně dělal jsem, jako-bych to nepozoroval a čas od času růz-nými vtipy víceméně podařenými nebo vypravováním hleděl jsem jejich ne-důvěru k sobě odstraniti, což se mně, jak jsem se domníval, podařilo až na tolik, že jsem mohl, aniž by něco po-zorovali, se obhlédnouti po okolí, bych, jak jsem měl v úmyslu, jediným blesko-vým skokem zmizel za nejbližším ka-menem, za kterým jsem očekával svoji spásu. V tom, jakoby naschvál přišel naši posici „vizitírovat“ muž, který byl mým představeným a tyranem v jedné osobě a který jevil o moji jistotu a bezpečnost zájem až dojemný.

Byl to typ rakouského „štáby“. Ve mně hrklo, neboť se musím přiznat, že jsem se na svůj výlet do země fíků

a pomerančů jak náleží připravil. Měl jsem sebou státního majetku, počítaje v to i reserve-porciony, totiž 3 kusů kulášových konserv, asi 50 dkg su-charů, prádlo a jiné věcnosti, které mi sl. vojenská správa s dojemnou pečli-vostí a přesností odhadla na 368 K běžné měny. Přirozeně, že jsem hleděl chladnokrevnost zachovati a tvářil se, jako bych byl přemocně zaměstnán pozorováním nepřítele.

Pan štábní pohovořiv chvíli s námi, totiž s nimi, protože přece tak hluboho neklesl, aby se mnou jako s neněmcem hovořil (leda v tom případě, když mi chtěl vynadati) vstřípiv jim do lebek několik hluboce moudrých rad a myšlenek vojenské vědy, opustil nás, jak jsem z následujícího hovoru vyrozuměl, prý se „zdejších“ ze strachu, čemuž jsem já odporoval, protože je všeobecně známa hrdinnost rakouského bagán-ského feldwébela a potom, abych od-vrátil poněkud od sebe zase na mne soustředěnou pozornost všech. V stálém duševním napětí očekával jsem jítro kvapem se blížící, vzdávaje se již čím dál tím více naděje na provedení svého záměru. Pátá hodina již zde, v malé chvíli již nastane odchod! Nervy moje byly napjaty do nemožnosti. Co nyní! Půl šesté ráno! Komandant „feld-vachy“ rozkazuje nástup zpět! Srdce mně buší, nervy horečně pracují, stále mi něco šeptá: teď — nebo nikdy . . . Potácím se spíše než jdu zpět k temné linii, kterou jsem tisíckrát proklel. Zůstávám vzadu státi, jako bych svou potřebu chtěl vykonati. Vše marné! Pozorují mě. Jdu dále s nimi, když v tom mi napadá myšlenka: Ty, freitre! Poslyš! Podrž mi moji pušku, tam leží kus dřeva (byla toho dne krutá zima), ohřejeme se při něm. Nebo počkej! Pro jistotu vezmu si ji sebou. Stalo se. Sotva znatelný stín nedůvěry objevil se v tváři svobodníkově; však skutečná touha po uchvácení kusu dřeva pro zahřátí ztuhlých údů, dává mizeti jeho nedůvěře ke mně. Vskočiv

Oběd zajatců.

se svými druhy do opodál se nalézajících zákopů: Přijď hned! zmizel.

Zůstal jsem sám mezi dvěma navzájem si nepřátelskými liniemi, stále ještě slyše slova: „přijď hned!“. Zůstal jsem státi přemýšleje okamžik o právě prožitých dojmech nepozoruje, že den již začíná, že světlo pomalu přemáhá temnotu noci. A nevím, jak dlouho byl bych ještě stál, kdyby moje na nejvyšší míru nebezpečná situace mně kategoricky nepřipomněla, že není na-prosto na místě oddávat se myšlenkám, ale že je nutno pomýšleti nyní na vlastní záchranu. Byl jsem zachráněn od jednoho nebezpečí, a sice hanby sloužiti našim utiskovatelům. Vsak situace, v které jsem se nalézal, nikterak ještě neopravňovala k nějakému předčasnému jáсотu. Jednoho nepřítele jsem byl zbaven, a to nepřítele skutečného, ale kdo mně dá záruku, že ten, kterého jsem ve svém přirozeném pudu považoval za přítele, nebude mě považo-

vati za nepřítele? Avšak zpět do rakouských zákopů jsem již nemohl.

Nebylo možno váhati! Kupředu! tam, kam mne volá přirozený můj pud; vše jedno již, nebezpečí v předu i v zadu. . . Jako kočka, s vynaložením veškerého důmyslu a opatrnosti plížil jsem se vpřed.

Za necelé půl minuty prožil jsem v duchu celý běh svého dosavadního života, od nejprvnějšího mládí až po hodiny a minuty právě se odehrávající. Vše defilovalo přede mnou, celá moje minulost i naděje, které jsem skládal v budoucnost, vše se mi zjevovalo v okamžiku, kdy krok za krokem jsem se plížil k italským strážím.

Již jen několik metrů takřka mě dělilo od cíle tak lákavého a touženého a přec tak nebezpečného. Dojdu či nedojdu? Chci si právě položit otázku, když se pojednou jen několik kroků přede mnou vztýčila postava italské stráže s puškou a bodlem proti mně namířeným a současně zaznělo úsečně:

Sněhová bouře v Alpách.

Halte! Qui est?!*) Místo odpovědi zvedly se moje ruce, opatřené jednoduchým bílým šátkem, odznakem to přátelství a míru, do výše . . Následoval úsečné „Avanti!“ Byl jsem zachráněn.“

*

Nejvíce československých zajatců přivedla do Itálie, kromě bitvy o Goricu v srpnu 1916, XI. ofensiva na Soči v srpnu 1917. Italové s velikými silami a obrovským technickým materiálem podnikli prudký útok, v němž se na mnohých místech dostali do zad obránců rakouských zákopů a kde tito ještě přečkali hrůzy dělového ohně, zajímali je téměř bez odporu. Ba někde ani jejich přítomnosti překvapení a válečným zmatkem omámení rakouští vojáci vůbec nepostřehli. Tak tomu bylo u úseku střeleckého pluku 7 (z Plzně) u Britova na Soči, podle líčení jedn.

*) Omylem užito franc. zvolání. Italsky zní: Alt! Chi va là? (Stůj! Kdo tam?)

dobrovolníka M., dobrého pozorovatele a pečlivého zapisovatele dojmů:

„Situace na frontě byla asi taková: Rakušáci v X. ofensivě ztratili Kuk a museli ustoupiti od řeky za potok, na stráň za Britovem, takže se Taliáni dostali v těchto místech přes Soču, což mrzelo pány od regimentskomanda v kaverně v Jeleniklágru. Proto stále spekulovali na nějaký ten „Unternehmung“, kterým by, řídíce ho ze silné rezervní kaverny pod Jelenikem, dobyli Kuk císaři pánu zpět a sebe pokrýli slávou. Občas byly tedy vysílány patroly t. zv. Jagdkomanda před linii feldwach k zjištění italských posic. Do zákopů zřídka zavítal nějaký vyšší důstojník v noci; jinak řízení linie spočívalo na subalterních, většinou rezervních důstojnících a šaržích.

Italové často dělali ve svých posicích hluk a se strany rakouské se daly pokusy o jejich znepokojování. Ale vždy to špatně dopadlo. Italové, domnívajíce se, že se jedná o nějaký přepad,

Denní prohlídka prádla.

rozpoutali silný tarasný oheň. Rakouská děla se začala též ozývat, obyčejně však slaběji. Nicméně se někdy přihodilo, že rakouskému dělostřelectvu, které nemělo asi dobře vyměřenou vzdálenost k Italům neb špatný materiál, střelivo předčasně explodovalo a pobilo polovinu vlastní feldwachy.

Jak byla vybavena fronta technicky na straně rakouské u porovnání s italskou, bylo by snad možno posouditi z toho, že jsem jednou v noci napočítal 17 italských světlometů (Scheinwerfer), zatím co na protilehlém úseku rakouském byly pouze dva.

Byl jsem jedním z těch, kdož chodili na noční feldwachu do první linie. Cesta tam vedla podél řečeného potůčku, který přijímal vodu z pramene poblíž naší kuchyně a asi kolmým směrem se vléval do Soči, protékaje údolím, kterým současně vedla cesta k prapornímu velitelství. Chodili jsme na feldwachu, když se sešerilo a když jsme před tím vypili černou kávu u kuchyně,

„husím“ pochodem po cestě při potůčku až k jakémusi fíkovému stromu. Tam se první zastavil a čekal, až se celá feldwacha shromáždí, při čemž se pravidelně sdělovalo heslo. Pak se vyrazilo po pěkné silnici do leva asi 15 minut cesty, až se přišlo k osamělému domu italského typu. Tam jsme se dali již každý jednotlivě od silnice na pravo, abychom od denní hlídky převzali úsek ke střežení, který se táhl až k řece. Přirozeně, že tato procedura se musela dít v naprostém tichu, poněvadž řeka není široká a Italové byli tedy velmi blízko a to netoliko zprava, ale i z čelné strany od Kuku. V předpolí, kolmo přes silnici se táhl ostnatý drát, kudy byla asi prostřihána cestička, poněvadž před naší feldwachu chodily hlídky zmíněného Jagdkomanda a ráno se vracely zpět.

Na tuto hlídku chodili pravidelně titěz lidí, kteří byli se svým úkolem seznámeni. Dne 18. srpna ráno, když nás před svítáním vystřídala denní

hlídka, odebrali jsme se zpět do kaverny, abychom tam ztrávili den. Když jsme přišli ke kompanii, najedli jsme se a uložili podle možnosti k spánku.

Asi půl hodiny, natažen v celté přímo u vchodu, pokoušel jsem se po probdělé noci o spánek, když se počala poněkud silnější ozývati italská dělostřelba směrem do rezervních linií. Když střelba neustávala, ale naopak se sesilovala, vyskočil feldwebl se svého lůžka (byl patrně informován od vyššího velitelství, že začíná ofensiva), zalomcoval mnou a budil mě, abych vstával, že už to začíná.

Museli jsme všichni vstáti, aby bylo v kaverně více místa, poněvadž někteří kuchaři se jali stěhovati k nám do kaverny. Dělostřelba totiž zasáhla dům v němž byly umístěny kuchyně bylo 5 kuchařů raněno a tak pobyt v tomto romanticky osamělém domě se stával každé chvíle nebezpečnějším.

Ranění kuchaři byli přenášeni do naší těsné kaverny, kde bylo pro ně velmi málo pohodlí. Nebylo možno ani stát, ani sedět, ba ani pořádně dýchat při té spoustě lidí, kteří byli namáčkáni do tak malého prostoru. Náš důstojník, poručík, jakýsi Němec od Chebu, seděl v nejzazším úkrytu kaverny a byl velmi bledý. Sténání raněných odpoledne ustávalo a k večeru již byli všichni mrtvi.

Když nadešlo večerní šero, dal feldwebl rozkaz, abychom my, kteří chodíváme na noční feldwachu, se připravili k odchodu. Chodívalo nás asi 14 a všichni jsme byli shromážděni v té kaverně, takže si jistě feldwebl myslel, že mu tam bude volněji a nás ať vezme čert.

Vyrazili jsme z kaverny ve vzdálenosti 20 kroků za sebou ve smyslu bojových pravidel, abychom se s nejmenšími ztrátami dostali k nepříteli. Uvědomil jsem si, kam jdu, kudy mám jítí jsem věděl též, takže jsem valně nedbal jde-li přede mnou můj před-

chůdce a následuje-li někdo za mnou. Na myšlení nebylo času. Znamá cesta podle potůčku dolů okolo batalionu působila na mě hrozivým dojmem, neboť byla k nepoznání. Musel jsem se často zastavit a obejít díry, které tam nadělaly střely, hlavně miny. Šel jsem stále známou cestou kupředu, až jsem přišel k „španělskému jezdcí“, u něhož jindy stával alarmpost. Tenkráte tu nebylo nikoho; snad byl zabit nebo utekl. Nyní jsem začal sestupovat po stráni, abych se dostal k onomu známému fíku, kde ovšem na mě nikdo nečekal a proto jsem kráčel dále.

Když jsem se zatačel k silnici, zahlédl jsem na obzoru bílou raketu, vystřelenou směrem k našim „štelunkům“, ale nedbal jsem toho znamení. Rovněž ušlo mé pozornosti, že italské dělostřelectvo nebijе tak silně do míst, kudy jsme šli a že kolem mne se šíří nějaký kouř, takže nastalo předčasné šero. Ocelová helma tlačila mě do hlavy a 3 granáty, které jsem měl zavěšeny na řemeni, zvyšovaly moji únavu. Teprve v zajetí jsem blahorečil, když jsem se tam sešel s druhými kamarády od praporu, té chvíli, kdy jsme vyrazili z kaverny, poněvadž asi v tu též dobu začali se Italové pohybovati kupředu, takže přeložili dělostřeleckou palbu dále do rakouských rezerv, aby umožnili svým útočným oddílům přístup do nepřátelských posic (za tím účelem vyházeli dříve kouřové bomby). Postup nastal asi v tu dobu, když jsem zpozoroval onu bílou raketu, kterou vystřelil, jak jsem se později dověděl, velitel denní hlídky.

Sel jsem stále vpřed, až jsem dospěl k onomu vysokému domu italského typu, na pravo od silnice v domněnání, že se tam sejdou se svými kamarády. V tom zaslechnu s prava z příkopu u cesty jakýsi hluk a volání, kterému jsem za neutuchajícího hřmění děl rádně nerozuměl. Přistoupil jsem blíže k okraji silnice a spatřil skupinu schoulených vojáků s helmami na hlavě,

Psi při válečném úkonu.

kterí na mě cosi volají. Jeden mě vzal za ruku a stáhl mě do příkopu.

Domníval jsem se, že jsou to vojáci od našeho batalionu, kteří vzhledem ke změněné bojové situaci se tu shromáždili s feldwach, aby se tu rychle poradili o novém bitevním plánu proti Italům. Proto jsem se podle jejich příkladu přitiskl k příkopu, abych se kryl, aniž bych se někoho na něco ptal. Vojín, který mě stáhl do příkopu, vzal mi z ruky pušku a položil ji na břeh (za ním hned tekla řeka), od pasu mi sejmul granáty a rozepjal řemen.

Když jsem byl již takto odzbrojen a stále jsem nechápal ještě jeho počínání, promluvil konečně německy: „Wir sind Italiener“. Teprve nyní jsem si ho lépe všiml: byl to italský poddůstojník, měl typický italský plnovous, na hlavě helmu, jak jsme všeobecně říkali, s kohoutem, před sebou ruční automatickou pušku. Dal mi znamení, abych se ubíral dále, zatím co již druhý Ital mi vyhazoval z brot-

saku patrony. To jsem již jakž takž chápal situaci a proto jsem sáhl do kapsy, vytáhl tašku s cigaretami a nabízel Italům. Nikdo však cigaret nepřijal; snad se báli, že je chci otrávit. Jen ukazovali, abych šel příkopem dále.

Po několika krocích shledal jsem se s hloučkem svých kamarádů, kteří byli podobně od Italů zajati a odzbrojeni. Italové se o nás více nestarali, neboť jejich pozornost byla obrácena na cestu, odkud jsme přišli. Čekali asi, že za námi ještě někdo přijde.“

*

Z téže ofensivy, z krasového bojiště uvádíme ještě zprávu pěšáka 3. pluku S., který se dlouho marně pokoušel s kamarády přeběhnouti do Itálie, až by málem zahynul příšernou smrtí italských ohňometů.

„Nastala břemadná, nepřetržitá dělostřelba. Zdálo se, že se blíží soudný den. Kdo zůstal na živu, uchýlil se ze

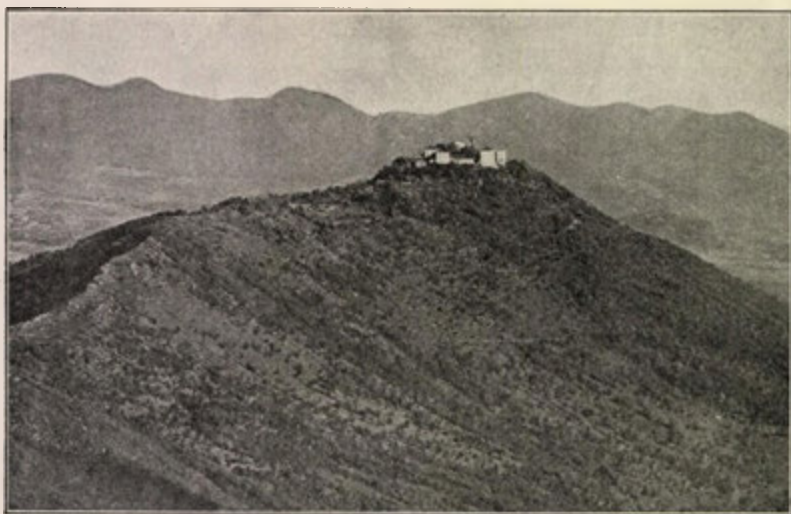
Hermada.

zákopů, do krytů a kaveren. Skála se chvěla od dopadů dělových střel a kameny se stropu kaverny padaly na naše hlavy. Třetí noc dělostřeleckého boje počali Italové k dovršení záhuby stříleti gásové bomby a to hodně dlouho. Masky nám již nestačily a počínali jsme se dusiti. Hrozný to byl pohled! Kaverna podobala se peklu. Uprostřed hořel oheň a kolem něho tlačily se a svíjely pitvorné postavy. Z koutů řvali ti, kdo se dusili. Jedni v zoufalství vybíhali z kaverny jisté smrti vstříc a jiní zase pološení strhávali si masky a za hrozných výkřiků padali zadušení k zemi. Omdlel jsem také a štěstí moje bylo, že jsem padl obličejem k ohni a že mne kamarádi od něho neodtáhli.

Bylo ráno, dne 20. srpna 1917. Dělostřelba se ještě sesílila a již jsme mysleli, že nalezneme hrob v ssutinách skály. Vzduch v kaverně byl již vyčištěn větrníkem od otravných plynů. Bylo mnoho otrávených a nemocných.

Cítil jsem také v hrtanu a plicích pálení a píchání.

K poledni doufali Italové, že nadešel vhodný okamžik k výpadu. Přesunuli palbu svých děl z našich prvních posic poněkud dozadu a uvolněná místa rychle obsazovali. Vybírali nás Čechy z kaveren povětšinou bez boje. Místa se však hloučky jiných národností houževnatě bránily. Také bojovní útočníci z nedaleké kaverny učinili výpad, ale bezvýsledně. Přední byli postříleni strojní puškou a zadní spaleni ohněm. Před naším vchodem byli Italové připraveni také se strojními puškami a vrhačem plamene. Většina nás byla od 3. pluku, ale byli mezi námi Poláci, kteří již dříve, než nás Italové obklíčili, chtěli podniknouti útok. Podařilo se nám je však přemluvit. Na štěstí měla kaverna dva východy, poněkud od sebe vzdálené, jinak by nás byli Italové všechny spálili. Poláci totiž podnikli druhým východem výpad, při čemž je Italové postříleli nebo spálili,

Monte Santo.

nás pak druhým vchodem zajímali. Kdo neodhodil pušky, byl zastřelen.

Ukázali nám směr, kudy máme utíkat. Rádi jsme jich poslechli. Se všech stran jsme se sbíhali v místa průlomu jako mravenci. Ohlédl jsem se zpět na rakouskou stranu. Místy ještě bojovaly hloučky s Italy, jiní zase utíkali zpět do Rakouska, vlastně do mraku kouře, ohně a prachu. Paprsky poledního slunce nemohly proniknouti hustým závojem dýmu, takže to vypadalo, jako při zatmění.

Mezi nás dopadaly těžké rakouské střely a kosily nás i Italy. Všude panoval nevyhlášený spěch a zmatek. Prál jsem si jen, abych nebyl střelen nebo nemusel jít zpět. Vběhli jsme do prostorného údolí, za nímž asi po hodinové chůzi a vysilujícím běhu odechli jsme si na stráni, chráněné před rakouskými střelami.

Trídili nás. Důstojníky odváželi v automobilech dále po silnici. Nás pouštěli do drátěné ohrady a u vchodu

prohlíželi naše chlebníky a tlumoky. Odebírali nám nože a břitvy. Kapes neprohlíželi. Žízňiví a hladoví hltavě jsme pojídali své zásoby a dělili se s těmi, kdo ničeho neměli. Známi se vyhledávali navzájem a měli jsme radost ze shledání. Hovořili jsme o událostech poslední doby a osudu známých, kteří padli nebo byli raněni.“

*

Někteří důstojníci se neradi loučili s rakouskou linií, aby nepřipravili svým příbuzným doma nepříjemností od vojenských úřadů. O tom se zmiňuje por. Zdenko Daneš v dopise do Říma (Kor. NR. č. 124) dne 13. prosince 1917, kde několika hrubými rysy črtá rozhodný moment svého útěku do „nepřátelské“ linie:

„Když jsem byl letos (1917, pozn. aut.) v červenci opět poslán na taliánskou frontu, odejel jsem s úmyslem, že při první příležitosti prchnu.

Že jsem svého úmyslu neprovedl hned prvního dne po příchodu do zákopů, nýbrž teprve o tři týdny později, toho příčinou bylo, že jsem přemlouval jiných pět důstojníků Slovanů našeho batallionu, kteří považovali za nutné jeti dříve domů na dovolenou, aby opatřili svůj majetek proti možné konfiskaci.

Když však byly dovolené náhle zastaveny před ofensivou, podařilo se mi uprchnouti pouze s jedním důstojníkem Srbochorvatem a 25 muži. Druzí v poslední chvíli odřekli.“

*

Na tyrolském bojišti (v Trentinu) bylo mnohem méně příležitosti k zajetí, protože tam fronta téměř stála a malé podniky místního rázu byly pro zajetí nepříznivé. Ale i zde byly případy deserce, z nichž vyjímáme případ jedn. dobr. Ctibora Veselého (padl v Komárně na Slovensku 1. května 1919), jak si ho zapsal do svého deníku:

„Bylo to ve středu večer, kdy se náhle ozval telefon. Hejtman mne volal k sobě. Hned jsem se oblékl a šel. Tušil jsem už, že to bude asi patrrouilla ve Val Concei. Měl jsem zvláštní, nevypsateľný pocit. Počkal jsem na kadeta Davida (velitel čtyř Veselého, pozn. kron.) a šli jsme spolu k hejtmánovi. Oznámil nám, že máme jít druhého dne ráno na patrrouillu. Můj blažený pocit se stále zvyšoval. Za úlohu jsme měli najít italský telefonní drát, kterým poslouchají, co se v Rakousku mluví a sebrat vše na opuštěných feldwachách.

Když jsem vyšel, rozloučil jsem se s kamarády a v samotě přemýšlel. Myšlenky mihaly se jedna přes druhou. Doma rodiče, bratr, nebudou-li mít nějaké nepříjemnosti, naproti tomu zase hlad, útisky atd. Rozhodl jsem se, že, budu-li moci, prchnu. Vše jsem si připravil, korespondenci zničil nebo

vzal sebou atd. Nespal jsem skoro celou noc.

Ve 4 hod. přišel mne tagcharge budit. Oblékl jsem se, vypil kávu. Dal jsem kamarádům sbohem a šel k prvnímu šiku, kdež jsme se měli sejít a v 5 hod. vyjít. Dostali jsme konzervy a cvíbak a po 5 hod. vyšli.

Šel jsem vzuadu, aby se nikdo „neulil“ a to jsem již počítal na sebe. Šli jsme za tmy. Byla to obtížná cesta po příkré, kamenité stráni, kde sklouznutí může znamenati smrt. Přešli jsme několik opuštěných feldwach. Na začátku lesa jsme se posilnili kávu a nabili pušky.

Cím dále byla cesta horší. Šli jsme tiše jako kočky. Opatrně jsme obcházeli nevybuchnutý náboj z 15 cm děla, který ležel na cestičce, vedoucí se srážného kopce. Všude ticho.

Došli jsme na nej přednější rakouskou feldwachu o 10. hod. Zde jsme se dlouho nezdrželi a hned šli na druhou feldwachu za kopcem. Chtěl jsem odtud utéci, ale zpozorovali hned, že někdo schází a volali na mne. Ochotně jsem běžel za nimi. V duši jsem měl však zlost, že nemohu utéci. Na nejbližší křižovatce pěšinek jsme si trochu odpočinuli a pak šli dále. Kráčel jsem vzuadu. Došli jsme k místu, kde stávala rakouská strojní puška. Desátník od šturmkompanie nám vykládal obsazení území. Také nám řekl, že údolí je od Rakouska i od Italů zaminováno, o čemž jsem nevěděl a byl bych se dříve jistě pustil po louce.

Patrrouilla šla dále a já s kadetem a telefonistou Rambouskem jsme zůstali pozadu. Pak se kadet a Rambousek zapovídali a na mne zapomněli. Odešli.

Jsem samotén. Rozhodný okamžik. Popoběhl jsem za nimi, ale nespátřil jsem jich. Pěšinka se dělí a zatáčí. Opět mi proběhlo mnoho myšlenek a každý nerv a každý sval byl napjat. Vtom jako blesk mi prolétlo myslí:

Na pochodu věčným sněhem.

čas letí, zpozorují, že chybiš. „Teď — anebo nikdy“ a již mne jakási síla hnala vpřed. Utíkám zpět a přidržuji helmu a bajonet, aby nechřastil. Běžím, co mohu, ke druhé feldwaše a pořád dál a dál. Zpět nemožno. Ručnici nabitou do ruky a vpřed.

Náhle narazím na rakouské drátěné překážky. Skrábá se roštím dál, co mohu nejrychleji. Na louku nesmím pro miny a pro patrouillu, která by mne snadno mohla odstřelit a pak, vlevo přes údolí jsou Rakušáci. Vpřed tedy po okraji lesa roštím a po příkrém, kamenitém svahu. Již jsem byl na straně k Italům. Vtom mi uvázla puška v roští. Nechal jsem ji státi a běžím dál. I opasek s helmou a bajonetem překáží. Zahodil jsem ho. Pak i gasmasku. Louka však mezi mnou a Italy. Nejhoršího svého nepřítele — Rakouska — jsem se již nebál. Chtěl jsem se drát po okraji lesa podél celého údolí.

Vyhráno. Pěšinka přes louku přede mnou. Byla čerstvá. Postavil jsem se

za roští, aby mne Rakušáci s leva neviděli a Italové zase dobře. Bílý šátek ven a dávám Italům znamení. Nic se neozývá. Popojdu dále a mávám znovu. Vtom zaslechnu volání „komme“. Výborně, zachráněn! Pustím se volným krokem po pěšině a opatrně zvedám nohy, obávaje se min. Bílý šátek v ruce a blížím se. Když jsem na několik kroků od italských drátů, hlásím se: „Sono boemo, buon giorno!“ V odpověď mi znělo: „bravo, bravo!“

Přes dráty mě takika přenesli.“

*

Zajatci přecházeli do zajetí většinou v ubohém stavu. Hladoví, nevyspalí a hrůzami války vyčerpaní, často i ranění musili býti nejprve náležitě ošetřeni, aby mohli býti dopraveni do zázemí. Tak tomu bylo na všech frontách. Ale zajatci přinášeli sebou také zárodky nakažlivých nemocí (cholera, tyfus, úplavice, černé neštovice a jiné), jejichž rozšíření by bývalo způsobilo pohromu mezi obyvatelstvem uvnitř

státu a proto mu muselo býti všemi prostředky čeleno. K tomu účelu byly zřízeny karantenní tábory u každé italské armády, v nichž byl pečlivě vyšetřen stav nemocných i zdravých. Zajatci v nich byli nuceni setrvatí asi měsíc a podrobiti se lékařské prohlídce a odvíšivovací proceduře. Takové tábory byly velice primitivní; buď byly utvořeny z prostých dřevěných baráků nebo stanů, v nichž zajatci jen spali a většinu dne trávili na volném prostranství. Život v takových karantenních táborech vylučují mnozí jejich obyvatelé, pozdější legionáři. Pro zajímavost klademe zde dva nejlepší příspěvky k poznání poměrů v těchto „etapních“ stanicích zajateckých.

První pochází z deníku poručíka P., jenž byl zajat v polovině listopadu 1915 na planině doberdské.

„Jsme v Sagradu. Bylo nás zajato asi 300, mezi nimi 11 důstojníků, kteří byli od mužstva odděleni.

Stáli jsme před jakousi zámeckou budovou, hezky vedle sebe. Nejdříve nás prohlédali a co uznali za potřebné z důvodů vojenských, bylo nám odňato, ano i nože a břitvy nesměli jsme si ponechat. Jen peníze a privátní naši korespondenci, jakož i potraviny nám ponechali.

Při té příležitosti jsem seznal, že to se mnou moc bledě vypadá. Když nás zajímali, vzal jsem sebou sice „mantl“ a „ruksak“, ale v tom zmatku strhli se mne oboje, ano i hodinky mi byly trhnutím vyrvány, takže jsem zůstal pouze v bluze zcela jednoduše oblečen, máje v portmonce všeho všudy 4 K ro hal., celé to moje jmění! Více jsem neměl, neboť náprsní tašku s penězi i privátní korespondenci jsem si schoval den před tím do ruksaku, abych neměl velké kapsy a tak se mi to teď vymstilo. Přes to jsem byl vnitřně uspokojen, že jsem alespoň život zachránil.

Po té začal výslech jednoho po druhém a to čistě vojensky. Přišel kapi-

tán, mluvící německy, velice příjemný pán, a zaváděl s každým jednotlivcem protokol. Po našem výsledku došlo na „šarže“. Konečně bylo vše hotovo.

Přišli karabiníci a pak přijela též kavalerie as 100 mužů. Byli jsme seřazeni do čtyřtupů, napřed důstojníci a pak mužstvo a vedli nás do kostela, kde nás prozatím umístili. Důstojníky dali do sakristie. Mezitím hřměla děla, naše i italská, nepřetržitě. Zajisté rozhořčený boj.

Do kostela přišlo též několik italských důstojníků, kteří se nás francouzsky vyptávali, jak střílí jejich artilerie atd. Asi k jedenácté hodině, kdy jsme byli všichni spočtení, opět nás seřadili a zase eskorta kavalerie nás provázela do nedalekého, asi 6 km vzdáleného Turriaca, kde nás opět ubytovali v kostele. My jsme zase byli dáni do sakristie a mužstvo v kostele, ze kterého lavice byly nastaveny v jednom rohu. Podle slámy, kterou nám přinesli, jsme viděli, že zde zůstaneme přes noc. Přišli důstojníci a ptali se, zda si něčeho nepřejeme. Samozřejmě, že všichni jsme měli nehorázný hlad a žížeň a proto jsme prosili, abychom si mohli něco koupit. Přinesli nám konzervy a chléb — bílý, pšeničný — a k pití jsme si objednali víno. Přišel tlumočník a řekl, abychom si vše napsali, co si kdo přeje, že nám to zaopatří. Každý jsme si něco koupil k jídlu, kouření a pití. Nyní jsme také prosili, můžeme-li psát domů, což nám bylo beze všeho povoleno, stejně i mužstvu. K večeru pak přišli opět důstojníci a bavili se s námi francouzsky. Nato začal druhý výslech a také úplné sepisování mužstva dle jeho „kapslí“, t. j. úmrtních lístků, jež každý voják, který jde do pole, sebou nosí.

Večer ustlali jsme si slámu na zem v sakristii a šli spat. Příkrývky s oltáře sloužily nám za podložku i příkrývku. Málo jsem spal, jednak pro zažité dojmy a jednak také zimou, která nám rozbitými okny přitahovala a do kosti

Rakouské zákopy ve výši 3600 m.

zalézala. Házel jsem sebou a tiskl jsem se na souseda, abych se zahřál. Ráno, když jsme vstali, každý byl zimou celý prokřehlý a opravdu jsme zajásali, když jsme dostali šálek teplé, černé kávy a chléb. Omlouvali se nám, že více zde dáti nemohou, ale, až přijdeme do „lágru“, tam že to bude dobré. Opět jsme si koupili víno, čokoládu, cigarety a jiné drobnosti. Ač to bylo na rakouském území, byly zde italské peníze již v oběhu.

Kol 10. hodiny dostali jsme každý konzervu a chléb a bylo nám řečeno, že půjdeme do koncentračního „lágru“, kde pobudeme asi týden v karanténě a pak odjedeme do vlastního ležení, kde budeme mít pohodlí.

Přesně ve 3/4 11 hod. byli jsme seřazeni a opět nás doprovázela eskorta jezdců. Řekli nám, že je to pochod asi 10—12 km. Vyšli jsme přes Strassoldo a dvě menší vesnice, až jsme dorazili, po menším odpočinku, ve 4 hod. odpoledne do místa určení, karantenní stanice Bagnarie.

Ještě dříve, hned za Turriacem, když jsme šli poněkud směrem zpět k našim posicím — při přechodu řeky Isonzo — poslala nám naše artilerie, která nás asi zhlédla, poslední pozdrav do zajetí. Dva těžké granáty dopadly právě asi 100 kroků za posledními, když přecházeli most. Překvapení bylo samozřejmě velice nemilé a my útekem hleděli jsme se dostat z dostřelu.

Oddělili nás opět od mužstva do zvláštního baráku, dřevěné to boudy a mužstvo ubytováno pod stany.

Ležení nebylo dosud hotovo. Byly tam, jak již z dále jsme poznali, všeho všudy dvě dřevěné boudy a dva velké stany, ostatní byly pouze malé stany. Celé ležení mělo podobu velkého čtverce, na němž přilepen malý obdélník. Ve velkém čtverci bylo mužstvo pod malými stany a pak dva velké stany, na nichž vlála vlajka Červeného kříže. Byla to nemocnice. V malém obdélníku byly pak ony dvě boudy z prken a sice jedna jako „marodka“ a druhá „obydlí pro důstojníky“. Dále byla

jedna nedostavěná, ve které byly dva parní stroje na „odvšivování“ (desinfekční). Ležení bylo se všech stran obehnáno vysokou drátěnou sítí.

Sli jsme si hned prohlédnouti náš útulek a ku podivu — shledali jsme velmi mnoho nedostatků. Nábytek a zařízení bylo zcela jednoduché. Holé čtyři prkené stěny, ohraničující do čtverce prostor asi 5×5 m, vchod bez dveří, okno — vlastně díra — bez okna a uvnitř našli jsme v rohu umístěno na sebe složených 7 slamníků. To bylo celé zařízení našeho útulku.“

*

Velice pěkný je popis soustředovacího tábora zajatců v Palmanově, jež otiskl Frant. Libiš v *M o r a v s k é m l e g i o n á ř i* dne 14. srpna a 2. října 1924:

„K páté hodině dorazili jsme do Palmanovy. Za městem, uprostřed kukučných polí a morušových alejí prostíral se velký karanténní tábor s řadami velkých, plátěných stanů, byly tu i zděné budovy pro strážné oddíly, dřevěné baráky, koupele, odvšivovací zařízení a lékárna.

Teď teprve jsme si oddechli. Zde čekal nás delší odpočinek, zde mohli jsme se po prvé za dlouhou dobu vykoupat a zbavit obtížného hmyzu — vši.

Kolem hemžilo se to již jinými zajatci. Mohlo jich tu být tehdy, dle mého odhadu aspoň na 6000.

A poprvé usnuli jsme klidně, s vědomím, že příštího dne nebude žádných hrůz, žádného boje a nebezpečí. To vše zůstalo kdesi daleko za námi, na gorických kopcích...

V palmanovském táboře byli jsme ubytováni v plátěných stanech, vždy 4—10 osob pohromadě. Stany ze silného, nepromokavého plátna obházeli jsme si dokola prstí, aby při dešti nám do našich „letohrádků“ nezatékalo. Uvnitř upravili jsme z houní a trávy

pohodlná lůžka a okrášlili vnitřek několika morušovými větvemi.

Některí zajatci byli umístěni na druhé straně tábora v dřevěných barácích. Tam ovšem stačilo rozprostřít jen houně.

Tak jsme se jakž takž připravili na delší pobyt v táboře palmanovském. Věděli jsme již, že zůstaneme tu snad i celý měsíc, dokud nebude náš zdravotní stav přesně prozkoumán a dokud se pro nás v hlavním táboře neuprzdí místo. Italové byli v ohledu zdravotním dosti pečliví vůči nám. Chránili tím konečně i sebe, poněvadž při náhlé změně podnebí, stravy a při schátralém zdraví našem mohly v táborech lehce vypuknouti epidemie.

Zatím chodili jsme po táboře a zkoumali okolí. Záhy jsme poznali, že většina zajatců jsou Maďari, v jejichž moci byly také kuchyně a velení v barácích. A Maďarům dařilo se tu také nejlépe, protože velitel tábora, italský plukovník, byl maďarofilem. Maďari vládli v táboře, jakoby ani nebyli zajatci, ale volnými vojáky. Vůči Čechům, ba i vůči Němcům, chovali se drze a urážlivě. Svoji vládu dávali pocítiti zejména v kuchyni, při rozdělování jídla. Kdo přihlásil se slůvkem „zde“ nebo „hier“ dostal jen púl sběračky, kdo však hezky hlasitě křikl „jelen“ dostal sběračku plnou a ještě si mohl přijít pro zbytky. Zde poznali jsme také uraženou pýchu Vídeňáka, kterého komandoval Maďar. Dost časté byly také bitky mezi Maďary a Němci.

Velmi zajímavým pro nás Slovany bylo, když Maďari začali své čepice obtačēt bílou páskou s nápisem „Magyar“. Nemohli jsme se dopátrati, co by to mělo za význam, ale domnívali jsme se později, že snad to měly být jakési maďarské „legie“, které chtěli Italové — maďarští příznivci — získati proti Rakousku pod slibem samostatného království maďarského.

V táboře seznámil jsem se také s italským sergentem, Chorvatem. Schá-

zeli jsme se dosti často a tu mi vždy vyprávěl o rozbití Rakousko-Uherska a osvobození Slovanů z područí rakouského...

Moje styky s ním přinesly mně však mnoho hořkých chvil. Mnozí krajané-spolutajzci, počali se mne stranit a na návod četaře Mikoláška ze Sarajeva, původem však z Kutné Hory nebo jejího okolí, vyhlašovali mne za vlastizrádce a vyhrožovali šibenicí. Jeden frajtr od Příbramě dokonce mi zakazoval veškeré styky s přeběhlíkem a málem, že jsem nebyl zbit. Ovšem nebyli všichni krajané takoví, ale těch několik štváčů dovedlo mně strpčit celý pobyt v táboře palmanovském. Byl jsem proto rád, když po třech nedělích bylo určeno, že budeme dopraveni do koncentračního tábora v Padule.“

*

Tato kapitola by mohla, kdyby místo stačilo, pokračovati daleko v neméně zajímavých líčeních příchodu československých vojáků do italského zajetí. Nemohu však mlčením přejíti jeden dokument s opačné strany, jenž krásně ilustruje city českého důstojníka, když utekl s velikým nebezpečím z rakouských zákopů do italské linie. Je to článek, nadepsaný „Český zajatec“, jež zveřejnil v týdeníku „La Tribuna Illustrata“ (6.—13. května 1917) B. M o n g i a r d i n i, reprodukuje rozmluvu s přítelem důstojníkem, který přijel z fronty na dovolenou. Podávám pouze úryvek, jemuž předchází novelistické líčení, jak těžko bylo dostati novináři z důstojníka zprávy o bojích. Teprve na otázku, jak se chovají zajatci při zajetí a co vypravují, rozhovořil se důstojník o jejich hladu a ustrašenosti a dodává, že teprve po čase projeví radost ze záchrany.

„Vzpomínám si na krásný případ, jenž mi způsobil opravdovou radost. Onen zajatec nebyl zajat v ofensivě, ale utekl ze svých zákopů a přišel k nám kteréhosi časného rána, aby se

vzdal. Stráž slyšela pod zákopovým náspem hlas, jenž volal: „Ať žije Italie! Pusťte mě k vám! Nestřilejte!“

Dobrá sicilský voják však pojal nedůvěru a hotovil se k výstřelu, když mu jeho kamarád připomenul, že by to mohl býti některý z našich pohřešovaných neb zajatec, jenž utekl z rukou nepřátel a vrací se do naší linie. Byl jsem právě nablízku a proto mě o tom uvědomili. Přiblížil jsem se k střelně, ale nemohl jsem rozeznati, oč jde, poněvadž bylo ještě málo vidět. — Znovu se ozval hlas: „Ať žije Italie!“

„Nemyslíte, že má cizí přízvuk?“ pravil šikovatel. „Může to býti úskok.“

„Kdo jsi?“ ptal jsem se. A hlas z malé vzdálenosti odpověděl: „Zajatec! Dobří Italové! (Boni taliani). Ať žije Italie!“ Rozhlédl jsem se kolem a zdálo se mi, že to nemůže býti nic jiného. Dal jsem tedy rozkaz, aby zajatce vpustili.

Sotvaže tento přelezl násep a vstoupil do našeho zákopu, zjistil jsem k nemalému podivu, že má hodnost kapitána.*)

Je dosti těžko zajmouti důstojníky, i za postupu, poněvadž, jak jsem často četl, nepřátelští důstojníci jsou daleko za svými oddíly v úkrytech dobře zřízených. A zvláště řídké jsou případy, kdy se odváží přijíti do naší linie, aby se dali zajmouti ojedinele. Toto však byl skutečně důstojník, kapitán a dokonce s železným křížem na prsou!

Jakmile viděl, že je zachráněn, dal se do smíchu, tančil, skákal a projevoval radost tak zuřivě, že se mi to až protivilo.

*) Případ, o kterém vypravuje svědek s velkým vlastním zájmem, možno pokládati podle všech známek za naprosto pravdivý. Hodnost zajatého důstojníka se však zdá falešnou, neboť není v dokladech zpráv, že by do té doby desertoval nějaký hejtmán-Čech, který by jistě býval podle smýšlení soudie, legionářem. Vysvětlení je na snadě: Italové dlouho neznali dobře rakouských distinkcí a je možno, že kadeta či kadetaspiranta pokládali za hejtmána.

Počal jsem se ho vyptávat a on, aniž by téměř čekal na mé otázky, zahrnul mě všemi informacemi, kterých bych mohl žádati, ba ještě více, zrovna jako by byl naším placeným vyzvědačem. Mluvil, abych mu rozuměl, poněvadž neznám žádné z řečí nepřátel, dosti slušně francouzsky; a bylo znáti ze způsobu a obsahu řeči, že byl velice vzdělaný a rozumný. Jeho chování bylo mi však naprosto nevysvětlitelné. Co chvíli přerušil hovor, aby hlasitě vyjádřil radost, že se mu konečně podařilo dostat se do zajetí a mluvil o svých s takovým pohrdáním, že jsem konečně pojal proti němu silné podezření.

Když skončil a podal mi mnoho cenných informací, znovu se začal rozplývat v projevech radosti; tu konečně, pokládaje toto chování za nevhodné i pro nepřítele a plana za něho studem pro naprostý nedostatek úcty k vlastnímu stejnokroji, cítil jsem nutnost aspoň ho pokárat:

„Ale vždyť jste kapitán!“ řekl jsem mu. „A tahle vaše radost nad zběhnutím je vás přece naprosto nedůstojná. Zapomínáte dokonce, že máte na prsou odznak statečnosti!“

„Ah, ano,“ odpověděl kapitán, vypuknuv v prudký smích, „kdybyste věděl, jak jsem nabyt tohoto kříže . . . Představte si: byl jsem v Haliči proti Rusům a čekal jsem netrpělivě na příležitost, abych se dal zajmouti . . . Nám důstojníkům je to však velice těžké. Konečně, jednoho dne nadešla vhodná chvíle. Podařilo se mi utéci ze zákopů. Pomalu jsem se plížil krok za krokem k ruským posicím. Najednou jsem před sebou spatřil čtyři ruské vojáky s nasazenými bodly. Zdvihl jsem ihned ruce, abych se vzdal. Ale oni mne nezajali. Chvilku se mezi sebou radili a pak mi jeden z nich prohlásil, že oni jdou se k nám dát zajmouti a že se

tedy jako zajatci vzdávají do mých rukou . . .“

„Ale to přece nejde,“ zvolal jsem vztekle, věda dobře, co by mě čekalo, kdybych se vrátil zpátky, „já se vám přece vzdávám!“

„Ne, ne!“ křičeli Rusové, „my jsme tvými zajatci!“

Rozproudila se pohnutá výměna názorů, která skončila tím, že mě Rusové vši mocí donutili, abych přijal jejich vzdání. Podlehnuv počtu a síle, vrátil jsem se a přivedl je do svých zákopů.

Za krátký čas jsem dostal vyznamenání za odvalu a statečnost, s níž jsem samojediný zajal čtyři ozbrojené nepřátele . . .

Pak jsem po mnoho měsíců hledal novou příležitost, ale až do dnešního dne se mi nenaskytla! Dnes se konečně splnilo moje toužebné přání . . . A již mi nedají více železných křížů!“

„Proč vlastně“, zvolal jsem rozhořčen, se chlubíte svou zbabělostí tak hnusným způsobem . . . ?“

„Nikoliv,“ — odvětil kapitán pojednou vážně — „nejsem zbabělec a zrádce své vlasti. Moji vlastní jsou Čechy, utiskované Habsburky právě tak, jako váš Terst a vaše Dalmácie. Miluji své Čechy vroucně a nejvšelejší mojí tužbou jest, aby také ony mohly zlomiti okovy, které je poutají k vídeňským tyranům. Moji vlastní jsou jen Čechy. A na Rakousko . . . hle!“ Obrátil se na okamžik tvář k zákopovému náspu a plivl směrem k rakouské linii.

Zasvištěla kulka. Měl jsem dojem, že kapitán byl zasažen do čela. Ale on mi s úsměvem ukázal čepici provrtnou kuličkou, pak seskočil na dno zákopu a prosil: „Odveďte mne ihned pryč! Když jsem již zachránil život, chci si ho zachovati do dne, kdy vaše zbraně přivedí shroucení habsburského trůnu a má vlast bude konečně svobodnou. Ať žijí samostatné Čechy! Ať žije Itálie!“

ZAJATECKÉ TÁBORY.

V předcházejícím líčení jsme ukázali na několika příkladech, jak českoslovenští vojáci v rakousko-uherské armádě přicházeli do zajetí a jaké bylo jejich přijetí italskými vojáky hned za frontou.

Zajatci podléhali ustanovením mezinárodního práva a toho bylo v Itálii většinou přísně dbáno. Dostali jídlo a pití, pokud bylo ovšem po ruce a v dávkách platných pro italské vojsko. Když dosáhl počet zajatců v soustředovacím táboře určité výše a byly pro ně připraveny příbytky, nebo bylo nutno pro veliký příliv nových zajatců provisosorní tábor za frontou rychle vykliditi, odjížděli zajatci do stálých táborů ve vnitrozemí. Cesta trvala někdy až několik dní (na Sicílii) a bylo k ní obvykle používáno dobrých osobních vozů, nezřídka s elektrickým osvětlením.

Italští důstojníci a vojáci se k zajatcům chovali, pokud možno ze zachovaných zpráv souditi, celkem mírně a spravedlivě. Nebylo ovšem divu, že někdy musely zakročiti býkovce karabiníků, když se zajatci opili, neposlouchali nebo se prali. Civilní obyvatelstvo se v prvních dobách dívalo na zajatce se zvědavým pohrdáním. Vidělo v zajatcích bez rozdílu krve-láčné vrahy svých příbuzných a nevědělo, což bylo pochopitelné, že velká část zajatců s trpností či zjevným odporem stála na frontě a střílení do nevinných nepřátel se vyhýbala, jak jen mohla. Byly však dosti časté případy, kdy sami obyvatelé měst, kudy zajatci projížděli, nabízelí stále hladovým a žíznivým zajatcům chléb, pomeranče, cigarety atd. a ač to bylo předpisy pro zajatce z důvodů bezpečnostních zakázáno, přece někteří velitelé zahmurovali k těmto projevům lidského milosrdenství oči. Jistě si mnozí vzpo-

mínali na své milé, kteří projížděli neb budou snad projížděti také otčinou těchto zubožených, nyní již neškodných nepřátel a doufali, že tam daleko na severu se též najde dobré srdce trpící matky, ženy neb sestry, které se nad jejich drahými příbuznými ustrne a stejně odplatí laskavost, prokázanou zde ubohému, neznámému cizinci . . .

*

Problém zajatecký, jak jsme nahoře ukázali, končil pro italské úřady v prvních letech války péčí o ubytování, živění a hlídání zajatců. Svému úkolu v tomto směru dostáli všude dosti dobře. Po stránce hmotné bylo na začátku života v zajateckých táborech celkem málo stížností. Rozhodně ovšem nebyly poměry takové, jak je líčila rakouská vláda v různých úředních zprávách, které se pak na frontě předkládaly vojákům pro výstrahu přes zajatím. Kdo se ze zajatců choval slušně podle předpisů, nebylo mu ublíženo. Proto možno v hlavních rysech souhlasiti s poloúředním vyličením poměrů v táborech, jak je přinesla A g e n z i a S t e f a n i dne 1. srpna 1915:

„Rakousko-uhersť zajatci, zajatí italským vojskem, zvláště v tuhých bojích na Soči a za ovládnutí náhorní roviny krasové, jsou soustředěni v pevnostech a táborech a zachází se s nimi velice dobře. Zajatců, kteří náležejí všem národnostem mocnářství, mezi nimiž hojnost Maďarů, je 17.000, včetně 380 důstojníků.

Jsou spokojeni, že se konečně zbavili útrap, které tak dlouho trvaly a mnozí si chválí naše zacházení s nimi. Zajatci dostávají tutéž hojnou stravu jako italské vojsko, bydlí v domech neb pod stany, opatření pokrývkami, prádlem a oděvem. Bylo také postaráno o jejich zdravotní stav přísnou

desinfekcí. Zajatci jsou rozděleni na oddíly a podřízeni v ohledu kázně svým poddůstojníkům, ovšem pod dohledem důstojníků a poddůstojníků italských, kteří nedovolí, aby s nimi bylo nakládáno jako v rakousko-uherském vojsku; nicméně však je mezi nimi udržována naprostá kázeň.

Důstojníci-zajatci jsou dobře ubytováni, požívají stejného zacházení jako důstojníci italské a nemohou než chváliti naše jemné a kavalérské nakládání s nimi.

Po několika dnech odpočinku přicházejí zajatci do nejlepších zdravotních a morálních poměrů, také proto, že skončili cestování po různých frontách, nebezpečí a nehody dlouhé a krvavé války a nepříteli dobré zacházení od svých důstojníků. Chování zajatců je poměrně ukázněné a uctivé vůči důstojníkům a vojákům italským, k nimž se dosti rádi obrazejí, když pokládají za nutno stěžovati si na špatné jednání nebo bezpráví od svých poddůstojníků. Uznávají jednomyslně, že líčení jejich důstojníků o ukrutnostech a hrubostech, kterým prý měli jiti vstříc, když upadnou do rukou Italů, jsou naprosto klamná a uznávají také, že zajetím se nesmírně zlepšil jejich osud.“

Jinak tomu bylo ovšem po stránce morální. Tento důležitý problém odbývaly zajatecké předpisy vůbec negativně, neboť nedovolovaly zajatcům projevovati jakékoliv národní city a veškerá četba byla s počátku zakázána. Tak se dělo všude, nejen v Itálii, dokud si toto právo na duševní život zajatci sami nebo jejich političtí vůdcové nevymohli. Kromě známých míst v literatuře italské legie upozorňuji na článek škpt. Müllera, „Italské legie“ (Kalendář čsl. vojína 1923, Král. Hradec), z něhož cituji aspoň tento odstavec:

„Do Italie přišel uvědomělý český voják s nadějí na lepší život. Doufal, že bude moci dáti volný průchod svému přesvědčení, až „nepříteli“ vysvětlí, že

nerad, proti své vůli a s odporem šel do boje proti němu, jsa k tomu všemi možnými prostředky dohnán. Jaké však bylo zklamání každého, kdo takto doufal. Zrovna Italové snad nejméně nám rozuměli a nás chápali. Nemůžeme se však ani diviti, že na nás pohlíželi jako na ostatní „austriáky“, vždyť nebylo mezi námi a ostatními zajatci žádného patrného rozdílu. Uniforma byla stejná, zajati jsme byli přec také na straně nepřítelů jako ti druzí; ale ani českým desertérům se nevedlo lépe, byli zrovna tak oceněni jako druzí zajatci. Mimo to jest přece dobře známo, že Rakousko se vždycky snažilo zapříti před ostatními národy naší národní individualitu, neznali tudíž Italo-vé národnostní složení Rakousko-Uherska a proto jsme byli prostě označováni slovem „Austriáci“.

*

Vedlo by nás příliš daleko, kdybychom chtěli vypsat život ve všech táborech a v celém průběhu války. Na druhé straně pak všeobecné vyličení zajatecké historie na italské půdě, byť se život v táborech podobal jako vejce vejci, by mělo pro nedostatek pramenů ze všech táborů značné mezery, neboť v podrobnostech, často i dosti závažných, nacházíme pestré a zajímavé rozdíly.

Abych mohl čtenářům podati nejvěrnější, pokud možno, obraz zajateckého ruchu i klidu, jak se jevil ve smíšených táborech pro mužstvo do konce r. 1916, pokusím se nejprve z vlastní zkušenosti a podle svého deníku načrtnouti život v táboře, jenž mi byl prvním útočištěm v zemi věčného slunce, ukáži při tom na některé jiné tábory, o nichž se zachovaly jen kusé zmínky v archivních dokumentech a připojím několik vyličení z význačných táborů, které v současných zápiskách neb pozdějším zpracování zachovali jejich tehdejší nucení obyvatelé.

*

Padula. — Pohled na město.

V listopadu 1919 odjízděly z karantenního tábora v Udine dva transporty rakouských zajatců do vnitra Itálie. Projely Padovou, Bologní a Florencií, minuly Řím a Neapol a za Salernem odbočily do hor na východ. Cílem jejich byla Padula*), ležící v údolí téměř neprodyšně uzavřeném vysokými horami. Poněvadž tento tábor hrál v dějinách italské legie nadmíru význačnou roli, pokládám za vhodné, abychom se s historií města, kláštera a kraje trochu podrobněji seznámili. K tomu používám vyňatků z obšírného článku býv. poslance Prospera Guidone, jež uveřejnil v neapolském deníku „Il Mattino“ dne 13.-14. září 1917.

O údolí a jeho dějinách praví:

„Jedeme-li od Salerno do vnitrozemí a odbočíme po lokální trati ze Sicignana do Lagonegra, naskytne se nám úchvatný pohled na překrásnou

hlubokou kotlinu, která podle moderních geologů byla v předhistorických dobách dnem rozsáhlého jezera. Jmenuje se Vallo di Diano a rozprostírá se 40 km od Poly ke Casalbuonu, mezi dvěma hřebeny vysokých a holých hor, které čekají na zalesnění.

Rímané vystavěli v této úrodné krajině silnice a provedli znamenité zavodňovací práce: zmínky zasluhuje známá cesta Aquilia či Popolia, která vedla z Capue přes Nolu, Noceru, Salerno, Vallo di Diano a Lagonegro do Reggio v Calabrii, takže spojovala Řím s jižní Itálií.

Ke krajině této připínají se mnohé vzpomínky z bojů za osvobození Itálie v letech 1857—1866, kdy Garibaldi v triumfálním pochodu prošel tímto památným údolím.“

Když pak široce vyložil boje zde svedené, obrací pozornost k popisu kláštera:

„Město Padula se zdvíhá stupňovitě na rozkošném vrchu, 600 m vysokém, na jehož úpatí stojí monumentální

*) Padula, městečko v provincii Salerno, okres Sala Consilina, má nyní 5.000 obyv. (v r. 1881 mělo 7874), jichž počet se zmenšuje vystěhovalectvím pro nedostatek obživy.

Padula. — Klášter.

Certosa sv. Vavřince, založená r. 1306 Tomášem Sanseverinem. Mnišský řád kartusiánů se za pět století velice rozmohl a vynikl nad jiné svým výlučně aristokratickým rázem, pod svrchovaností převora. Těch zde bylo prý za 560 let 120, z nichž několik Portugalců, Němců a Francouzů.

Sv. Vavřinec-mučedník byl upečen na rožni; tento rožeň, ovšem v obrovských rozměrech, znázorňuje klášter, jenž čítá 500 pokojů a stavitelsky ukazuje stopy různých slohů od gotického k barokovému.

V pozadí prvního obdélného nádvoří se pne hlavní fasáda, opravená r. 1718, vzhledu těžkopádného a neohrabaného, nad níž ční ozdobná obruba. Branou se vstoupí do chodby, dlouhé 400 metrů, která je napravo spojena s prvním klášterním dvorem; odtud se přijde na jedné straně do pokojů pro hosty, v nichž bydlel, mezi jinými, císař Karel V. (1535) — vypravuje se, že mu nabídl k večeři svitek z 1000 vajec — na druhé pak k hlavnímu chrámu,

přísnému a velebnému, avšak celkem malému, s lodí v gotickém slohu a klenbou i zdmi, na štěstí dosud téměř neporušenými a vyzdobenými zlatem a nádhernými arabeskami. Hlavní oltář, krásné umělecké dílo, bohatě vykládané majolikou a perletí, má po stramách dva orly s rozpjatými křídly a dva anděly z bílého mramoru. Prostorná kuchyně oplývá krby a mramorovými stoly. Velebná jídelna má v průčelí na zdi nádhernou freskovou malbu, představující svatbu v Káni galilejské. Dlouhá chodba je pak uzavřena těžkými dveřmi, jimiž se vchází do uzavřené části kláštera, na nichž je latinský nápis: *Hic securā quies; hoc, hospes, ad aetera gressus, constans hic maneat, te alit ipsa quies.* (Zde panuje jistý klid; tudy, hosti, vstoupiv do nadzemských výšin, zde stále zůstaň a budeš živ pouze klidem).

Hned za dveřmi je vchod do bydlíště převorova, vskutku přepychového, s mnoha prostornými komnatami, kaplí, krytou klenutou chodbou a balko-

Padula. — Portál kláštera.

nem a pak po točitých schodech, zhotovených z travertinových (tufových) desek, spojovaných bez vápna, se sestupuje do knihovny, kde jsou umístěny obrovské skříně z vykládaného dřeva, plné knih a pergamenů.

Hlavní částí budovy je klášterní dvůr, ohromný obdélník obehnaný nádherným sloupovým, 140 m dlouhý a 120 m široký s 84 symetrickými oblouky, ve slohu XVII. století, podle návrhu, jak se zdá, Micheangelova. Ze sloupoví se vchází do jednotlivých obydlí kartusiánů, všech stejných, o 3 neb 4 místnostech: ložnice, obývací pokoj, krytá chodba a zahrada. Jaký rozdíl proti celám klášterů, v nichž žili přívrženci „bratříčka“ z Assisi! To znamená, že duch kartuziánů, spoutaný a utištěný, daleký toho, aby se věnoval vědám a literatuře, se rozpínal do architektury a sochařství. Ale jejich staletá, tichá a houževnatá práce byla přerušena smutným osudem. První loupežný náraz byl učiněn za panství francouzského (1806), jež všechno vy-

dalo v plen. V r. 1866 dokončil útisk mnichů ostatek: od té doby až do r. 1882, kdy byl klášter prohlášen za národní památku, byla budova ponechána bez dozoru a v pravém slova smyslu zpustošena.“

Historii kláštera doplňuje článek v „Giornale d'Italia“ z 20. (?) června 1917:

„Budova je vystavěna na rozloze 5 ha a zahrada kolem měří 23 ha. První (malý) dvůr obsahuje mnoho prodavačských krámů, dílny a stáje pro 150 koní. Po stranách klášterního kostela nachází se 14 kaplí. Věž s nádherným mramorovým schodištěm, v jejímž nitru je místo pro 8200 lidí, stála 275.000 Lir. Obrovské budově odpovídají také velké sklepy, sýpky, sýrárna s velikou nádrží, kde se podzemním vedením shromažďovalo mléko od velmi četných stád na vzdálených pastvinách chovaných. Vše připomíná přímo báječné klášterní bohatství.“

*

Historický klášter padulský stal se tedy od listopadu 1915 táborem rakousko-uherských zajatců. První dva transporty, o nichž byla dříve řeč, v počtu asi 1500, byly ubytovány ve velké klášterní budově a to převážnou měrou v prvním poschodí, kde se táhly široké chodby podél celého nádvoří, které sloužily kdysi k procházkám mnichů ze nepříznivého počasí. Menší část zajatců, hlavně důstojníci, aspiranti a jednorocní dobrovolníci obývali cely v přízemí. Důstojníci odešli z tábora v únoru 1916, ale zůstali tam kadetaspiranti a znovu tam byli v létě toho roku umístěni někteří důstojníci, kteří se sem dostali jistě omylem a k neprospěchu svému, Italů i ostatních zajatců. Byli to totiž Němci a Maďaři, kteří projevovali příliš okatě své rakušácké smýšlení, čímž pobouřili hlavně Jihoslovany, takže došlo až ke rvačce. Konflikt urovnán byl odstraněním důstojníků a také některých zajatců, kteří se prohlásili za zběhy z rakouské fronty. Mezi těmito se též ocitli mnozí zajatci, kdož doufali, že si zlepši prohlášením za zběha svoje postavení. Jak se však zachovaly zprávy, vedlo se zběhům v Itálii hůře než zajatcům. Italové nechápali, jak dále uvidíme, že zběhové z Rakouska měli k svému činu jiné motivy než jejich zběhové do Rakouska a pokládali je prostě za zločince, kteří jsou všeho schopni a je tedy nutno je zvláště přísně držeti a hlídati.

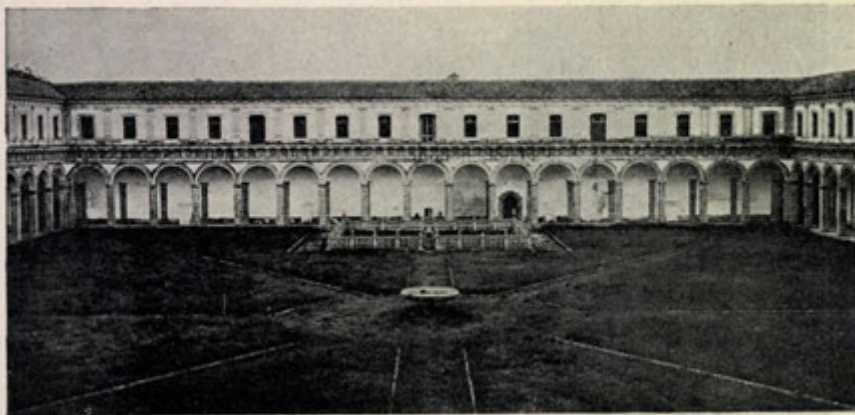
Hmotné postavení zajatců bylo na poměry dosti dobré. Každý měl svůj kavalec z dvou podstavců a tří prken, slamník, slaměný polštář, dvě pokrývky a dvě prostěradla. Zdálo by se, že dvou příkrývek v horké Itálii, kde jsme se o Novém roce opalovali na slunci, nebylo třeba. Ale neškodily. Jakmile zapadlo slunce, klesla teplota tak prudce, že v noci byl šťasten, kdo měl plášť a mohl si jej přidati pro „zahřátí“. Ač se v táboře troubila večerka i budíček, málo se na ně dbalo,

ač někdy nedůtklivý italský dozorcův důstojník dal večerní opozdílce či příliš horlivé spáče zavřít. V prvních dobách troubil trubač-zajatec rakouské signály za odměnu. Když se mu pak zdálo, že jeho umění je příliš nízko ceněno, udělal stávkou, byl zavřen a nezbytné prý signály obstarával trubač italský.

Zaměstnání v táboře měli zajatci málo. Obstarávali dopravu přídelů potravin a oděvů, zametali dvůr a místnosti, čistili umývadla a záchody a pod. Odborníci pracovali v dílnách krejčovských, obuvnických a truhlářských, v lázních pro zajatce a v kuchyních. Později stavěli baráky a opravovali budovy a cesty, za kteréžto práce dostávali plat půl liry denně.

Čistota byla nařízena a přísně vymáhána. V kašnách teklo dosti vody na umytí a týdně se všichni zajatci koupali v teplé sprchové lázni. Dostávali mýdlo i ručníky. Noví zajatci byli znovu desinfikováni a odvšivováni, vyměněno jim prádlo a staré pečlivě vypráno. Prádlo, oděv a obuv měli všichni zajatci slušné a jistě nemohli býti v té době nejmenší stížnosti. Na léto bylo opatřen zajatec šedým plátěným stejnokrojem. Jako všude, mnozí zajatci si přešívali neb dávali přešíti přidělené obleky, aby jim „padly“, žehlili si je a různé okrašlovali. Italové nečinili námitek.

Strava byla hojná a výživná. Zajatci z fronty vypoštění měli ovšem hlad, přesahující míru předpisů. Původně dostávali ráno černou kávu do plechových nádobek, před polednem denně hovězí maso a polévku a večer střídavě rýži neb makarony s konservou z rajských jablíček. Pro změnu byl k večeri jednou týdně bramborový salát neb fazole s octem a olejem. Chléb byl vyměřen na 850 g denně. Nepřišel-li přídel masa, rozdávána masová conserva. Dávka jídla byla dostatečná, ale jednotvárností brzy unavila živáčí orgány. Proto si zajatci, pokud

Padula. — Nádvoří kláštera.

jím prostředky dovolovaly, přikupovali v kantině ovoce, (pomeranče, fíky, merunky, broskve, hrozny, třešně atd.), salám mortadella, sýr a víno. V některých táborech bylo na prodej také pivo, pečené maso, tlačěnka, saláty a j. V kantině také prodávali niti, jehly, toaletní potřeby a hlavně kuřivo. Toho bylo dosti, ale s počátku, když se nedostávalo peněz, zůstávalo téměř nedostupno. Kuřáci sbírali odhozené o-harky cigaret i cigár italských důstojníků a šťastnějších spoluzajatců a balili si „vzácné koření“ do novinového papíru. Když ani tento pramen nepostačil, vrhli se vášniví ctitelé nikotinu na stromy a keře kolem kláštera, takže na nich za krátko nezbylo ani lístečku.

Peněz si nepřinesl z rakouské fronty zajatec mnoho a nepatrné obnosy brzy zmizely v zásuvce kantinského. Spojení s domovem trvalo aspoň tři měsíce a proto než peníze z vlasti přišly, třeli zajatci bídu a nouzi. Našli se ovšem i v táborech kapitalisté, kteří penězi oplývali; byli to většinou rakouští „službyvedoucí strážmistři“, jimž se poštěstilo dostat se s celou výplatou pro rotu do zajetí. Žold zajatecký se vyplácel od dubna 1916 a potom se

dařilo zajatcům aspoň trochu lépe. Nebylo toho mnoho: pěšák a svobodník 15, desátník a četař 30, šikovatel a výše 50 centesimů denně. Ale v poměru tehdejších cen a postavení italských zajatců v Rakousku byli jsme na tom celkem dobře.

Pro poddůstojníky byla někde dovolena zvláštní kuchyně, kde si k pravidelnému přidělu přikupovali zeleninu, koření a mouku. Jinak se chopili snaživí podnikavci záhy svépomoci a pekli buchty a koblihy a vařili černou i bílou kávu na prodej. Z toho se vyvinul čilý podomní obchod, jenž některým vynesl slušný kapitál, zvláště když dříví sháněli ze starých trámů a kávu mnohdy vařili z odpadků v zajatecké kuchyni odhozených. Špatná jakost vzbuzovala u kupujících posměch, ale častěji touhu po potrestání nesvědomitého obchodníka, takže se stávalo, že plný kotlík kávy mu byl vyliť a ještě přídavkem dostal zaslouženou odplatu.

Volný čas trávili zajatci nejrůznějším způsobem. Nejříve se zhotovovaly předměty denní potřeby jako stolky, židle, tělocvičné nářadí. Zvláštní pozornost byla věnována nožům. Nože byly na frontě zajatcům ode-

Skupina zajatců v Padule.

brány a ani v zajateckém táboře nebylo dovoleno jich užívat. Až později mohli si zajatci opatřit nože a sice jen takové, které dovozoval italský zákon; měly useknutou špičku a nápis „permesso dalla legge (dovolen zákonem)“. Špičaté a dlouhé nože byly přísně zakázány. Proto si zajatci brousili střenky lžíc na kameni nebo si trpělivě roztepávali dlouhý hřebík, vytažený pracně z některého prkna či trámu.

Vůbec, pokud šlo o vynalézavost, nestačili ji Italové obdivovat. Znamý výrok italského důstojníka, že zajatci by si snad uměli udělati z hřebíku kulomet, zní trochu přehnaně, ale obsahuje silnou dávku pravdy. Netrvalo příliš dlouho, co přišli zajatci do Paduly a již byla zavřena celá „parta“ penězokazů. V odlehlejším koutě kláštera našli karabiníci, upozorněni kantinským, primitivní dílnu, v níž se vyráběly zocentimové mince ze směsi cínu z potrubi starých kašen a aluminia z rakouských polních láhví. Vinníci byli většinou Maďari, ale také naši krajané se prý

činně zúčastnili na tomto podniku, jenž, mistrně prováděn, připravil nenáviděného kantinského o slušnou část vždy nekřesťanského zisku.

Vězení bývalo obsazováno i za jiné delikty. Největší počet vězňů dodávalo přílišné holdování vínu. „Vino nero“, hlavně Chianti, stálo v r. 1916 50 cts. litr, takže nebylo divu, že si jeho milovníci zhusta přihnuli a slabou zajateckou stravou „posilnění“ většinou mu podléhali. Vznikaly pak hádky a rvačky z osobních i národnostních důvodů, při nichž zajisté trestu propadaly obě rozváděné strany bez výslechu. Boje a bitky byly sváděny také u kantin, když po několika dnech kuřáckého postu přivezli vonné výrobky tabákového monopolu. Také nervositou z dlouhého odloučení od domova vznikaly hádky a zápasy, často i na nůž, načež následovaly přísné prohlídky majetku a zabavení zakázaných předmětů. Zavření „o chlebě a o vodě“ bylo krutým trestem a přes to se někdy ve vězení pro nedostatek místa „ne-

Padula. — Na prohlídce města.

přijímalo“ a čekatelé byli prozatím poslání do svých ubikací, než na ně dojde řada. Také zapovězené hry o peníze měly v zapětí přísné vězení, kromě zmíněných již přestupků proti kázni, pořádku a čistotě. Stejně přísně trestány byly samozřejmě časté krádeže.

Nechybělo ovšem několika pokusů o získání úplné svobody za zdmi tábora. Uprchlíci byli však většinou Němci a Maďari a z Čechů uteklo, pokud můžeme zjistiti, nepatrné procento. Každý útěk, byť nejlépe připravený a provedený, na konec ztroskotál o neznalost řeči a nedostatek průkazů a peněz. Sběhové nedošli obyčejně daleko — do rukou karabiníků a v jejich průvodu na pevnost. Aby tyto snahy zmařili v zárodku, označovali Italové zajatce písmeny P. G. (*prigioniero di guerra* — válečný zajatec) na bluze, buď na zádech neb na prsou, nebo bílou páskou všitou na rukávě s černými slovy „*esercito austro-ungarico*“ (rakousko-uherské vojsko) a zavedli nástup s počítáním nebo předčítáním jmen. Když

také toto opatření se ukázalo slabým, dostávali zajatci jen malou část peněz poslaných z domu, v určitých obdobích, jinde nákupní knížky a konečně se vyvinuly zvláštní papírové peníze, které měly platnost pouze v táboře. Pro snazší zjištění vinníka bylo nařízeno nositi na levé straně prsou kulaté kovové číslo matriční a po rozdělení tábora na skupiny, čísla pluku a setniny (černé obdélníky s bílými písmeny; vrchní značil pluk a spodní setninu).

Dozor na pořádek vykonávali, kromě italských důstojníků a vojáků, zaječtí poddůstojníci a k zamezení výtržností byla zřízena i stráž (četař a 3 muži), jejíž zákrok však se málokdy setkával s úspěchem, poněvadž holé ruce jí nedodávaly respektu výkonné moci. Veliteli čet byli šikovatelé a četaři, kteří dozírali na kuchyň a rozdávání jídla, oděvu, prádla atd., dávali hlášení o stavu při nástupech, určovali zajatce na práci v táboře a zastávali vůbec místo jakýchsi prostředníků mezi

zajatci a Italy. Kromě nich byli u velitelství setnin a pluků písaři a tlumočníci, vybraní z inteligentních zajatců, kteří se brzy naučili dostatečně italsky a prokazovali svým velitelům velice cenné služby. Někteří italští důstojníci znali německy a velice rádi se s tím chlubil. Češi však jejich němčinu odmítali a raději lámali italštinu, což Italové se svého stanoviska dobře nechápali. Byla jim záhadou směsice rakouských národností, kryjící se v jejich názoru plně s pojmem „Rakušan“ (austriaco). Divili se, když dali třeba českému poddůstojníkovi rozkaz, aby něco Maďarům tlumočil a on hlásil, že jeho řečí Maďaři nemohou rozumět. Než jim byly tyto obtíže jasny, hrozili i vězením v domnění, že poddůstojník se vzpírá vyplnit rozkaz nebo si z nich dělá blázný. Zeměpisné vědomosti Italů o Rakousku jevily značné mezery a staly se i případy, zabíhající až do žertovnosti, když se na př. italský důstojník ptal, jaké je v Čechách moře či leží-li město Boemia (Cechy) blízko Brna (to znali z dějin své národní revoluce, neboť na Špilberku byl vězněn Silvio Pellico)! Rozdíl mezi státní příslušností a národností zůstával jim dlouho tvrdým oříškem a dalo mnoho práce, než se zajatcům podařilo vnést do těchto mlhavin trochu světla.

V první polovici r. 1916 byl velitelem zajateckého tábora v Padule major karabínků C. C a p p e l l i, na něhož jistě mnozí z českých zajatců rádi vzpomínají. Byl již starší pán, mohutného vzezření, bělovlasý, ale zdravého výrazu a dobrého srdce. Zaslужuje, abych o něm pověděl několik slov, neboť činil vzácnou výjimku mezi většinou nervosních a nepřístupných velitelů. O svěřené zajatce staral se s otcovskou péčí. Potkal-li na chodbě kláštera zajatce v chatrném obleku, botách, prádle ap., hned ho vedl do skladiště a mnohdy sám mu vybral, čeho potřeboval. Viděl-li v tváři zajatce smutek, vyptal se ho, co mu

schází a osobně ho dal ošetřit lékařem neb mu šel vyhledat v poště lístek z domova či dal mu cigarety. Cítil se zajatcem jako s člověkem trpícím a hleděl mu všemožně jeho osud zpříjemnit. S aspiranty a jednoročními dobrovolníky podnikal často vycházky do okolí města, hlavně na kopce, jichž byl jako zdatný turista vášnivým milovníkem a tam je poučoval o životě lidu, o historii kraje, o přírodě atd. Ukazoval jim umělecké památky kláštera, které měl v nesmírné lásce, poněvadž sám byl sběratelem starožitností. Vybral si ze zajatců-Cechů, o nichž věděl, že jsou dobří hudebníci, houslisty a s nimi hrál na flétnu, obstarav nástroje i noty; později koupil i violu a violoncello. Náruživě fotografoval celé okolí a také na vycházkách mnohdy se zvětnil v kruhu zajatců. Zajatci ho měli rádi a trpce želeli jeho odchodu v létě 1916. Byl udán některým ze svých podřízených důstojníků z „nedovolených styků se zajatci“ a odstraněn z tábora, ač se jistě ničeho nečestného a velezrádného nedopustil...

Po jeho odchodu převzal velitelství tábora plukovník a později, když zajatců přibýlo, generál Finiguerra. Již na jaře přijelo do Paduly několik transportů starých zajatců z táborů Baia, Melfi a Maddaloni, noví z fronty, několik zajatců ze Srbska atd. Nepatrný úbytek způsobil odjezd transportu na práci do Vittorie na Sicílii a několik invalidů, určených k výměně do Rakouska. Velký příliv nastal v srpnu po boji u Gorice, kdy se naplnily téměř všechny baráky. V prvním roce války umisťovali totiž Italové zajatce pouze ve starých budovách, snad v domnění, že válka brzy skončí a zajatců nebude mnoho. Později teprve začali stavět dřevěné baráky, v nichž se dalo na poměrně malé ploše ubytovat mnoho lidí. O stavbě baráků nás poučuje v uvedeném již článku Prospero Guidone:

Zajatci na práci. Oprava vodovodu.

„V lednu 1916 na soukromém pozemku, přiléhajícím k budově klášterní, kdysi ovocné a zelinářské zahradě kartuziánů, vyvlastněném pro veřejný prospěch, bylo započato se stavbou baráků, systému generála stavebnictva Colettiho. První byly hotovy dva isolační baráky, jeden dřevěný, druhý zděný, postavené opravdu podle všech pravidel moderní hygieny. Později byly podle potřeby rozmnožovány a dnes se jich čítá asi 70, z nich 54 o těchto rozměrech: délka 57 m, šířka 11 m, výška 5.50 m. Větší, o prostoru 2756 m², mohou pojmuti 276 zajatců, ostatní 170, takže tábor může pojmuti 17.500 zajatců, kromě 1000 našich domobranců, ubytovaných v místnostech kláštera. Větší baráky stály

25.000 lir, ostatní 15.000. Postaveny jsou podle orientace kláštera, od severu k jihu, v kolmém směru a rozloženy v dlouhých řadách, které jsou odděleny uprostřed a po stranách třemi velkými cestami. Od nich se paprskovitě rozbíhají postranní ulice, které se protínají, takže vzduch zde volně proudí; podél postranních ulic se nalézají kuchyně, záchody a umývadla.“

Je lehce pochopitelné, že život v barácích nebyl tak pohodlný jako v klášteře. Ač plocha zahrady byla velká, přece rostoucím počtem zajatců se v obdobích denního ruchu téměř zaplnila. V barácích byla lůžka pouze u stěn, uprostřed stály dvě řady t. zv. klecí, kde spali zajatci v poschodích nad sebou. Tím také se zhoršoval zdra-

Pěvecký sbor v Padule.

votní stav, který byl dříve velice dobrý.

Hygieně byla věnována dostatečná péče. Prádlo se vyměňovalo dosti často a byla vždy možnost si je vyprati. V zimě dostali zajatci vlněné svetry, aby se předešlo nemocem z nachlazení. O nemocné se staral táborový lékař s obsáhlou lékárnou. Většina zemřelých přinesla si nemoc z fronty (břišní tyfus) nebo umírala válečnými útrapami. Vyskytl-li se případ nakažlivé nemoci, bylo jeho šíření zamezeno včas uzavřením na isolamentu. Z téhož důvodu se museli zajatci dáti holiti a do hola stříhati. Pro tělesné osvěžení, zvláště notorických lenochů, zavedeno bylo v prvních dobách cvičení „prostných“ na prostranství před klášterem u potoka. Někteří zajatci ovšem nečekali na rozkaz a sami hleděli otužovat tělo podle možnosti. Tak cvičili již v r. 1916 na bradlech, hrazdě i stálkách a vrh diskem napodoben aspoň vhodným kamenem. Pěstován také běh a skok s nezbytnou — kopanou.

Kopaná se hrála již od jara a rostla

velice slibně. Některá mužstva byla smíšená, jako „Baia“ a „Valona“, nazvaná podle táborů, z nichž jejich zakladatelé do Paduly přišli. Později vznikly „národní“ teamy, mezi nimiž český a maďarský se střídavým štěstím hájily na „mezinárodních“ zápasech barvy svých národů. České mužstvo mělo na prsou znak: bílý čtverec s šesticípou rudou hvězdou, s modrým Č uprostřed. Maďari se později nazývali neutrálně S. K. Padula (bělomodře pruhovaný dress), poněvadž za jejich barvy se bili mnozí vyloučení nebo nedoceníení čeští hráči. Hra, jak bylo lehce pochopitelné, nebyla vždy fair a ranění hráči i ztlučení příznivci nezřídka smutně opouštěli pole slávy. Nikdy však nekončil zápas smrtelným zraněním.

Pohřeb zajatce odbyval se s veškerou pietou, kterou poměry dovolovaly. Cílem byl místní hřbitov na svahu kopce jižně od města. Prostá, nenatřená rakev s pozůstatky nebožtíkovými byla nesena jeho kamarády a ostatní zajatci

Padula. — Ranní cvičení,

(později jen část) kráčeli v průvodu pod dozorem ozbrojené stráže. Nad hrobem zapěli krajané národní hymnu, položili kytici či věnec a více již hrobu nespátřili, leda při novém pohřbu. Hroby zajatců, mezi nimiž několik Čechů spí věčným spánkem, zarostly vysokou travou . . .

Již jsme se zmínili o tom, jak se zajatci zaměstnávali. Aby obraz byl úplný, musím ještě dodat, že vyřezávali nejprve prostým nožem, později nástroji, které jim darovalo velitelství, rámečky, pouzdra na cigarety a špičky, buď ze dřeva nebo z kostí, vázali knihy, vyšivali, pracovali na zahrádkách a jiné. Malíři malovali tužkou a barvami krajinu i portréty, ba dokonce v jedné cele se až do r. 1924 zachovala tužkou kreslená mapa Evropy, na které jsme sledovali postup válečných událostí, pokud jsme se o nich dověděli. Hojně bývaly spisovány deníky a vzpomínky z fronty i zajetí a překládány německé a francouzské knihy. O tyto bylo s počátku velká nouze a knihy z fronty

přinesené šly z ruky do ruky. Bídě o duševní potravu odpomohly částečně zásilky knih „Pomocného spolku švýcarských vysokých škol ve prospěch zajatých studentů“ a Švýcarského červeného kříže, které se dotazovaly na přání zajatců a podle možnosti staré knihy posílaly. O prádlo a potraviny, pokud vím, nežádal tehdy nikdo. Dále bylo umožněno velitelstvím objednat si z Neapole italské publikace, z nichž zvláště laciné knížečky „Biblioteca popolare“ těšily se veliké oblibě. Konečně přicházely i knížky z vlasti. Pro zajímavost připomínám, že na jaře r. 1916 došly mě Palackého Dějiny, kterých později rakouské censura již nikomu nepropustila, takže tento exemplář byl jistě jediný v celé Itálii. Učebnic jazyků bylo v táboře hojnost a kromě toho učili se mnozí zajatci od kamarádů jiné národnosti aspoň konverzací.

Z her nejvíce byla rozšířena dáma, šach a karty (většinou rukodílného původu), pak „tombola“ podobná na-

Vaření černé kávy.

šemu lottu a hra v kuželky s koulí na stromě uvázanou. Často se tancovaly národní tance — rumunské kolo, čardaš, kozák, polka — a zpívalo. České národní písně docházely všeobecného uznání. Milovníkům hudby bylo dovoleno hrát zprvu v celách, později aby cvičením nerušili ostatní zajatce, vykázan jim prostorný klášterní refektář. Po přestěhování z kláštera se hrálo téměř v každém baráku na různé nástroje. Z nástrojů převládaly housle, většinou vyrobené zajatci (dvoje darovala zajatcům vláda a několik si zajatci koupili); byly však v táboře i klarinety, harmoniky, violoncello, půjčené kapitánem lékařem a mistrně vyrobená, hranatá basa. Dechové nástroje byly zakázány. Časem se scházel jakýsi orchestr, jenž koncertoval, většinou bez not, vždy četnému obecenstvu.

Z hudebních večírků se vyvinuly koncem roku kabaretní večírky a divadelní představení. První kupletní večírek pořádali Češi na bar. 42. Prostor pro hlediště získán odstraněním „klecí“

do jedné poloviny baráku a v druhé bylo zřízeno jeviště z podstavců a prken kavalců. Oponu nahradila dvě prostěradla. Největší atrakcí byla „děvčata“ v hledišti, oblečená v bílé šaty z prostěradel, s opasíkem kol boků, na hlavě šátečky z pestře potištěných kapesníků a tělo překypující bujnými tvary. Dozorčí důstojník, jenž se na zábavu dostavil, málem by býval způsobil poplach a neuvěřil, že jsou to přestrojení zajatci, dokud se o jejich „mužství“ řádně nepřesvědčil. Vstupné bylo dobrovolné a při hojné účasti hostů cizích národností mohla být z čistého výtežku věnována slušná částka na zakoupení hudebních nástrojů. Na vánoce byla pořádána slavnostní akademie s vlasteneckým proslovem, po němž sbor zpíval národní hymnu a „Bývali, Čechové“. Špatně se však u toho vyjímaly následující kuplety, které ani obsahem, ani přednesem neuspokojily. Sylvestrovský večírek byl sice o trochu lépe nastudován, ale nevyrovnal se úrovni večírku ně-

Skupina zajatců-sportovců.

meckého, jemuž byl přítomen plukovník, velitel tábora. Maďari měli na Sylvestra zábavy na dvou místech. Německý divadelní „ensemble“ sehrál před vánocemi opravdu pěkně na zajatecké poměry, „Polského žida“; úlohy uměli herci nazpamět. Naproti tomu však český orchestr přes stále rozmíšky dirigentů i členů předčil všechny ostatní.

Maďari a Němci ovšem měli snažší situaci, poněvadž měli dostatek divadelních her, poslaných z vlasti. Poštovní spojení s českými zeměmi bylo mnohem horší a zdoluhavější než z jiných zemí. První lístky dostali Češi teprve za čtrnáct dní po Maďarech a Němcích a peníze, na které s dychtivostí čekali, došly také mnohem později. Nejkratší lhůta k dodání dopisů kolísala mezi 10—14 dny a stávalo se, že se přání k svátku ocitlo v rukou šťastného adresáta teprve za dva až tři měsíce. Censura řádila nemilosrdně a nesmyslně. Z vlastní zkušenosti uvádím, že mě došel lístek, na němž ve větě „byl

sokolský večírek“ střední slovo marně se snažila zahladiti censorova tuš. Balíčky podléhaly také cenzuře hladových strážců rakouské prestiže a jejich obsah se zmenšil mnohdy na polovic.

Domů bylo dovoleno psát s počátku neomezený počet lístků neb dopisů. Později, když omezilo Rakousko korespondenci italských zajatců, smělo se psát pouze jednou týdně na lístku s linkami a plným jménem, jež se muselo shodovati s udáním odesílatele na zadní straně, aby podvodům bylo učiněna přítrž. I tak bylo však možno obcházeti takovýto zákaz, když psal zajatec v několika různých řečech, z nichž zvláště francouzština se osvědčila, poněvadž jí bylo málo užíváno a proto korespondence rychle obíhala.

Často navštěvovali tábor důstojníci nadřízených velitelství, hlavně velitelství armádního sboru z Neapole. Asi dvakráte prohlížel tábor předseda zajatecké komise, generál Spingardi. Vždy však shledali všechno v pořádku a, jak tomu všude na vojně bylo, se zajatci

Divadelní ochotníci.

se málo dostali do styku. Ani by také bývali nepomohli: předpisy byly do-
držovány a myši, které hlodaly chleba
a trámy nebo děšť, padající promoče-
ným stropem, by bývali neodstranili.

K posílení náboženských citů zajatců
katolického vyznání přijela do Paduly
dne 27. dubna 1916 misse vysokých
hodnostářů z Říma, která přečetla text
papežského požehnání, v němž bylo
zdůrazněno, že se papež za zajatce ne-
ustále modlí. Poručík Parlato (neapol-
ský Žid) přeložil požehnání do něm-
činy a Doddustojníci do všech ostatních
jazyků. Valdenská církev poslala za-
jatcům bible ve všech řečech a israelská
náboženská obec v Itálii neopomenula
svým souvěrcům darovati o jarních
svátcích nezbytné macesy.

V listopadu 1916 byli již všichni za-
jatci přemístěni z kláštera do baráků.
Místnosti přeměněny na kanceláře, skladi-
ště a nemocnici. Zhoršení stavu bylo
pozorovati i na stravě. Od 1. prosince
nedostávali zajatci ráno kávy, nýbrž
sýr, kaštiny, pomeranče, ořechy a

slanečky. Maso dáváno jen třikrát
týdně, často skopové a dávka chleba
zmenšena z 850 na 710 gramů.

Za těchto poměrů nebylo divu, že
zajatci víc a více vzpomínali na svou
vzdálenou vlast. V koutku kláštera
nebo na břehu potůčku, protékajícího
zahradou, pozorovali čilé ještěrky, jež
často surová ruka Maďara zohavila.
Při pohledu na zasněžené přímořské
kopce a za hvizdu parostroje snili o
svých milých doma. Večer se schází-
vali krajané v kroužcích a vypravovali
si novinky z domova, životní a válečné
zkušenosti, anekdoty veselé i hrubé
a škádliili se jako malé děti. Při tom
mluvilo se o politice v Čechách, o prů-
běhu a výsledku války a všeobecně se
odsuzoval útisk a bídný stav domo-
viny. Zprávy z fronty byly živě pře-
trásány a špatným porozuměním různě
vykládány. Z takových „kachen“ (jimž
se říkalo stejně přílehně jako hrubě
„Latrinennachricht“), pokud jsem si
je zaznamenal, uvádím zprávu, že za-
jatci odjedou do Španělska. V provincii

Zajatci — truhláři.

1916 pili zase na mír s Ruskem. Tuto zprávu s velikou nervositou roztrušovali Maďari s náležitou dávkou sebevědomých hrubostí vůči Slovanům. Nemusím připomínati, že se stále opakovaly zprávy, že pojedeme domů, které dodávali příliš fanatičtí proroci a nedočkavci.

Nejistota zpráv o politické a válečné situaci byla dána zákazem čtení novin. Italské deníky četli zajatci tajně od italských vojáků a to ještě málokdy. Nadto pak i nedoložené zprávy v tisku, získané touto cestou, vyvolávaly ještě větší zmatek, poněvadž jim svatě bylo věřeno. Zvěsti z Rakouska se komentovaly různě. Co chválili Němci a Maďari, haněli ostatní a obráceně. Radostně působila zpráva o spojení mlado- a staročeské strany s realisty a pochvalován byl dar zemřelého arcibiskupa olomouckého Kohna na druhou českou universitu v Brně.

Spojení s cizinou bylo obtížné a řídké. Veliký zájem vzbudil lístek, jež dostal některý Čech dne 18. listopadu 1916

od bratra z Ruska, že „je tam 80.000 Čechů a čeká na povel k odchodu na frontu. Ihned se povídá, že pojedeme pryč a čeká prý pro nás 3000 Čechů na nádraží vlak, již desinfikovaný“. Druhá část zprávy byla jistě hodně předčasná, ale přítomnost českých vojáků v Rusku byla potvrzena za tři dni nato českými novinami z Ameriky. Ačkoliv se myslelo, že čeští vojáci pocházejí z řad amerických a ruských Čechů, nikoliv ze zajatců, přece dávala tušiti, že se ve světě něco děje, co dosud zajatcům zůstalo utajeno. Současně (23. listopadu) uveřejnil v „Corriere della Sera“ Pietro Silva článek o zřízení československého království. Stručný obsah zaznamenal jsem si takto: „Zasluhovali by toho ti národové za utrpení od Němců a Maďarů a říše jejich by byla proti těmto oporou. Také Italové by získali, neboť by zboží tohoto státu šlo na Terst (sacro egoismo italiano).“

Nedůvěra k těmto zprávám pomalu, ale přece mizela. Aspoň byl veliký

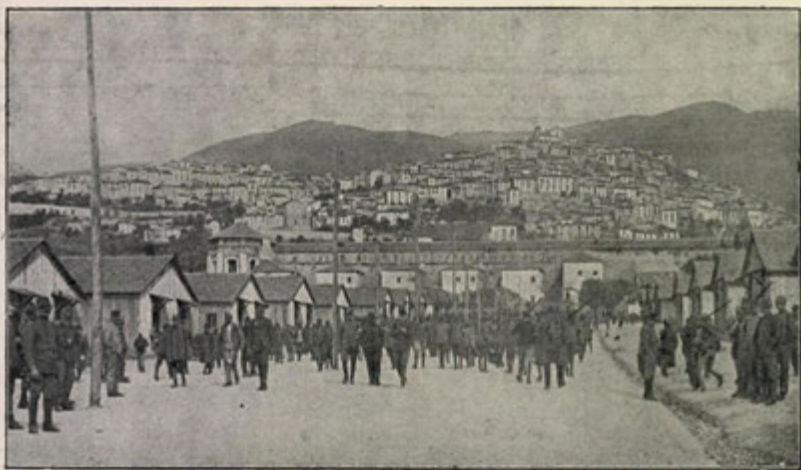
Padula. — Zajatecké baráky.

rozdíl mezi názory v táboře vládnoucími ještě před čtvrt rokem. Dne 3. srpna 1916 dostal se do ruky významný dokument naší zahraniční akce, o němž jsem si v deníku poznamenal: „Četli jsme tištěné provolání k „Čechům, Slovanům“, aby se vzdávali a tím se opřeli hrozícímu nebezpečí, jež je určeno Němci a Maďary, což jim vzkazují prof. Masaryk a Durych a nadpor. Šteflovíč*) jim to v aeroplanu doručí. Podepsán: Českoslov. zahr. komitét. Je to asi humbug se strany ententy, jež chce tím Čechy strhnouti k velezradě a využívá jména našeho komitétu. Nezapadly všechny tiskopisy na rakouskou stranu a tak to sem přinesli karabiniéři.“

Takový byl asi stav znalostí české otázky v zajateckém táboře (a to ještě jen u menšiny českých zajatců, kteří o ni projevíli zájem), když přišla dne 4. prosince 1916 zpráva, že se má sepsati, kdo z Čechů, Srbů a Rumunů

„vuole spontaneamente riuscire al suo esercito“ (chce dobrovolně vstoupiti do svého vojska), Poněvadž nejvíce Čechů bylo u 3. zajateckého pluku, byla v plukovní kanceláři vyložena listina k podpisu. U 1. pluku se to zajatci, jichž se to týkalo, dověděli o týden později. „Každý si to vykládá jinak, někdo do fronty, jiný ke svým druhům zajatcům“, napsal jsem si do deníku. Nebylo nikoho, kdo by věc řádně vysvětlil. Italští důstojníci sami mnoho nevěděli. Němci a Maďari spílali přihlášeným, tušíce, co se za tím tajemným obrazem skrývá. Přihlásilo se celkem málo zajatců a mnozí se pak z přihlášených dali vyškrtnouti, podlehnuvše výkladu Rakušáků, že by rodinám doma byly vzaty podpory. Ruch tábora byl rozvířen další zprávou, že všichni Češi odejdou do jiného tábora a již 20. prosince se vědělo, že tímto táborem je Santa Maria Capua Vetere u Neapole. Němci a Maďari věřili pevně, že Češi budou dopraveni do Ruska a proto jejich bezmocný vztek

*) Správně má býti Dürich a Štefánik.

Padula. — „Václavské náměstí“ v zajat. táboře.

denně vzrůstal. Napětí cítilo se v celém táboře. Vánoční svátky přispěly částečně k uklidnění a po Novém roce již se Češi těšili na odjezd do jiného tábora, kde doufali, že poměry jim budou příznivější. Dne 12. ledna 1917 odjeli ve dvou oddílech na Salerno a Neapol do nového, ryze českého zajateckého města.

*

K tomuto povšechnému vylíčení života v zajateckém táboře padulském těsně se přimyká a do jisté míry je doplňuje denníkový seznam o štědrém dni 1916 v Padule, jež uveřejnil Václav Smrček v „Československém legionáři“ dne 21. prosince 1923. Uvádím z něho aspoň několik výňatků:

... „Brzy ráno chodí po stanech „kafari“ s „kávou“ a „polévkou“, jež smí se vařit v kuchyni, výrobci však si musejí koupit dřevo a draže nežli po dvou soldech nesmějí kávu prodávati. Podle toho také „káva“ vypadá. Protože nám Italové k snídani nic nedali, zajedl jsem kousek chleba.

Když se rozednilo, vstávám a jdu se projít ven, do ranního chladna.

Jdu sám. Je mi tak smutno, že protiví se mi každá rozprávka. Procházejí se, oddávám se svým vzpomínkám, které platí všechny domovu. Po táboře procházejí se zajatci, jedni živě hovoříce, druzí větší mlčky hlavu k prsoum. Snad také vzpomínají. „Tomboláři“ nerušeně vykřikují svá čísla, aby co nejvíce „trhli“ a měli se o vánocích dobře. Italský voják na stráží se svěšenou hlavou se prochází, jistě asi také dumá o vánoční poesii...

Brzy rozdán chléb a po obědě rozdávají druhý, na zítřek. Všechn příděl dává se dnes, aby měli Italové pokoj. Hoši, kteří měli dnes „práci“, nadřeli se dost a dost. — Vypravuje se, že od Nového roku bude se opět vařit káva, bude prý lepší strava, ale večere prý budou — studené. Byla prý tu americká komise, jež uznala, že to, co dostáváme, není žádná menáž. Za těch deset dní postu, co nám nic nedávali k snídani, dostaneme prý jednu liru! Odpoledne opravuje se půst“ na „trest“. Prý za to nedostáváme snídaně, že zajatci nechťeli jíst a vrátili — ztuhlé rybičky!

St. Maria Capua Vetere. — Kopaná v táboře.

Po večeri, bramborové polévce a masu, ustlav si, jdu se ještě projít ven, po „náměstí“ se svým přítelem. Po širokém „Václaváku“, kamenitým, procházejí se zajatci všech národů Rakousko-Uherska, mezi sebou živě hovoříce. Je chladno. Mlhy, zakrývající hory kol dokola, zakryly i město Padulu, vystavěné na kopci nad táborem. Vypadá jako obrovské jesle, zvláště v tuto dobu posvátnou . . .

Ve stanech je hlučno a veselo. Smích a křik zaléhá až k nám na „Václavák“. Kdo měl peníze, přilepšil si, zajedl, zapil a nyní dává se do zpěvu. Chce ve víně a zpěvem zapomenouti, ztlumiti city své duše. Šťastný, komu se to zdaří! Kamarádi scházejí se k sobě a v hloučcích vypravují, vzpomínají a diplomaticky rozřešují válečnou situaci. Parta houslistů doprovází zpěváky a pomáhá plašiti chmury z obličejů.

Unaveni chůzí, vracíme se do hlučného stanu, kde se rozproudila ne-

nucená veselost. Umyv se ulehám na čisté lůžko, oddáv se vzpomínkám . . .“

*

Kromě tábora v Padule poskytovala v té době již značně rozvinutá síť malých i větších táborů útočiště rakousko-uherským zajatcům. Nalézáme je v Lombardii, střední i jižní Itálii, na Sicílii a Sardinii. Začneme od severu, abychom v osmi obrázcích pohlédli do života v zajateckých táborech na různých místech italského království.

Na železnici mezi Bolognou a Rimini leží městečko C e s e n a*), jež po celou válku hostilo rakousko-uherské zajatce. Dojmy z dlouhého pobytu v tomto táboře vylíčil Jan V o k o u n**)

*) Cesena, okres. město v prov. Forlì, 50.000 obyv. Průmysl hedvábnický, konopný, a vlnářský. Starobylý hrad rodiny Malatesta, pozd. v rukou papežů, vzácná knihovna. Na blízku řeka Pisatello, kdysi slavný Rubico.

**) Na počest 10. výročí založení Českoslov. dobrov. sboru v Santa Marii C. V. (17. ledna 1917) byl pořádán Čs. O. L. vzpomínkový večer v Praze. Vypravování účastníků byla stenografována a opis uložen v Památníku Odboje (archivu legii).

St. Maria Capua Vetere. — Společná procházka městem.

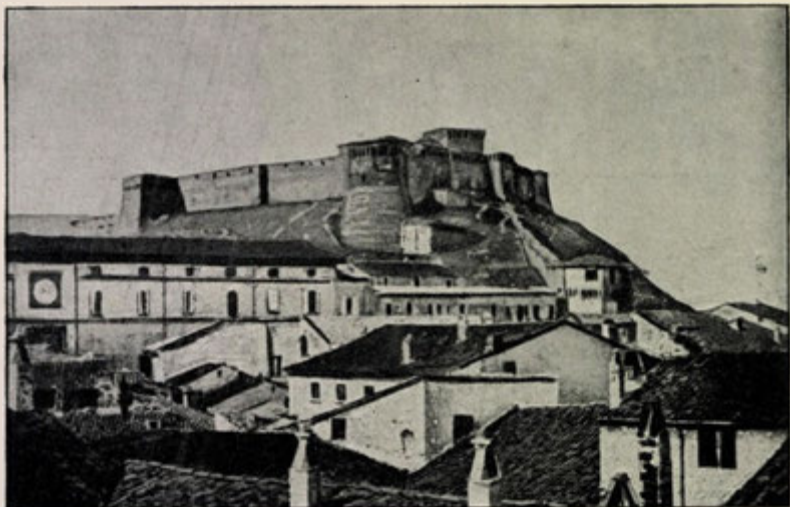
mínkový večer (dne 22. ledna 1927): „Představovali jsme si Itálii teplou. Těšili jsme se, že ráno, až se probudíme, budeme ležeti někde pod palmami. A zatím jsme se probudili ve vlaku, kde byla okna zamrzlá až nahoru. Skauti v Padově nás počastovali studenou vodou.

Přijeli jsme do Ceseny, kde dosud zajatců nebylo. Sjelo se celé okolí, aby nás uvítalo; ovšem že tu a tam zvedlo se kamení proti nám. Byli jsme ubytováni v kasárnách, kde nás velitel vlídně přijal. Byl dobrý voják a pokládal za nejnutnější, abychom byli řádně stravováni a v čistotě, především, abychom byli zbaveni cizopasného hmyzu. K tomu používal té metody, že zajatce — podle jeho mínění — méně čistotné posílal do nemocniční místnosti a nařídil, aby jim za trest byla dána jen poloviční dávka chleba. Když ani tento krutý trest nepomáhal, prohlížel poddůstojník z nemocnice dvakrát týdně prádlo. U koho našel nečistotu, dal ho zavřítí.

Stravování bylo s počátku výborné. Brzy však začali Maďaři utíkat a proto byl dán rozkaz, že vojáci musí mít nabitě pušky. Silvestra 1915 přijem-nili nám dva rakouští důstojníci, kteří byli ubytováni blízko nás, že nám dali čokoládu a kaštany.

Později jsme byli Češi jako nespolehliví přemístěni na bývalý papežský hrad, kdežto Maďaři a ostatní zajatci zůstali v kasárnách jako živel spolehlivější, což dobře slouží k charakteristice Italů, jak nás znali. Ale brzy poznal náš velitel inteligenci našich vojáků, takže povolal hned tři z nás do kanceláře, kde jsme měli příležitost tak dalece ho zpracovati a přesvědčiti o našich cílech a tužbách, že se k nám choval přátelsky, ač byl jinak přísný voják.

Hrálo se také divadlo, k němuž úlohy musely býti napsány, ale líbilo se velice, že se musilo hrát i na objednávkou pro italské i rakouské důstojníky, kteří platili vstupné a byli přiváděni eskortou, aby se pobavili.

Cesana. — Starobylý hrad ze 14. století.

V neděli se chodilo do kostela, kde byli žehnáni věřící i nevěřící, Židé jako evangelíci, než si polští židé vymohli, že si sehnali nějakého rabína, jenž s nimi pobožnost vykonal na „marodce“.

Zažili jsme též několik zemětřesení. Naši lidé je snášeli daleko statečněji, ač mu nebyli zvyklí, než italscí vojáci, nemluvíc ani o civilním obyvatelstvu.

I knihovnu jsme tam měli od spolku křesťanských mladíků (YMCA). Kdesi se též sehnala harmonika, vypůjčilo piano a orchestr byl hotov.

Ačkoliv nás počítali pětkrát denně, nepomohlo, aby někteří neutekli, poněvadž se nikdy nedopočítali. Našemu veliteli srazily stálé útoky cizích národností vaz a byl vystřídán jiným plukovníkem, který byl ještě mírnější vůči nám. A tehdy jsme se po prvé dověděli, že se pracuje na uvědomění čl. zajatců a že existuje Národní rada v Paříži.

Výzva k hlášení do dohodových

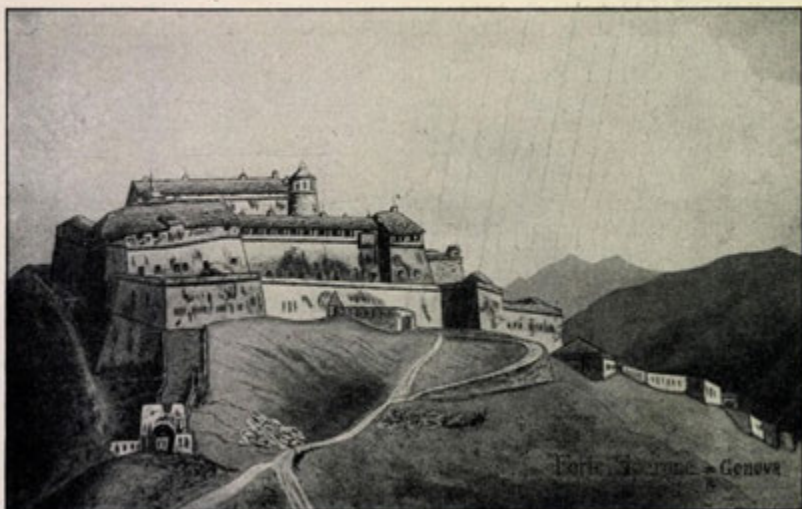
armád byla u nás čtena a vykládána tak nejasně, že nikdo k tomu neměl důvěry, takže se přihlásili pouze asi dva Rumuni.“

*

Velice vhodným místem k bezpečnému utáboření zajatců byly staré tvrze u Janova a podél celého pobřeží ligurského. Tvrze mohly býti téměř neprodyšně uzavřeny a tak možnost útěku neb styku zajatců s obyvatelstvem byla téměř vyloučena. Život ve Fimalmarině popsal Josef Logaj v „Československých legiích v Itálii“.

Mnohem horší život fyzický i duševní byl údělem zajatců, kteří se dostali na pevnost Begato nad Janovem. O ní kolovaly hrozné pověsti v zajateckých táborech a odchod na Begato vzbuzoval větší strach než vězení. Poslyšme tedy její krátkou historii podle stručných záznamů v deníku Jaroslava Netuky z r. 1916:

„Dne 7. prosince 1915 sedáme do vlaku; pěkné vozy s elektrickým svět-

Tvrz Sperone u Janova.

lem. Míjíme nádherná města. V Miláně jsme dostali chléb s konzervou. Po dvou dnech jsme na místě: Genova či česky Janov. Zavedli nás do jakési staré pevnosti jménem „Begato“ a přidělili české setnině.

18. Jsme zajatci nebo koně? Taháme válec. Nosíme 1 hod. cesty do kopce pytle s chlebem, stavíme baráky a vše zdarma a případně basa.

24. Svátky vánoční! Ráno káva. V poledne opět. Večer nic. Jak jsem se těšil na ten den a letos? Nikdo, s kým bych se potěšil. Hladov a zimou se třesa lezu pod pokrývkou, bych se oddal vzpomínkám. Doma as také vzpomínají a snad myslí, že jsem mrtev.

25. Boží Hod. Ráno káva, k obědu polévka s masem, odpoledne $\frac{1}{4}$ l vína a tabák za 10 hal. Jest to moc slavnostní a ještě slavnostnější — nemaštěná večere.

2. února 1916. Pořádali jsme ples. Velkolepě. Hudebníci dostali po 1 cigaretě. Dámy, strážník, ponocný a ho-

stinský, vše se točí, jako divé. Jsou zde zastoupeni všichni národové rakouští a i od italské stráže přišli. Jenže jejich tanec vypadal strašně uboze.

25. prosince. Hrajeme první české divadlo na Begatě.

7. ledna 1917. Hrajeme druhé divadlo. Vybráno 30 lir. Přišli též italští důstojníci.

11. ledna. Loučíme se o 12. hod. noční s pevností. Mám jediné přání: Více se do ní nenavracet. Rozednilo se. Vidíme nádherné přímořské partie. Co boháči platí, chtějí-li viděti tyto krásy přírodní! Háje pomerančů, palem, průrvy moře, rybářské vesničky, loděnice — vše se kmitá jak v kaleidoskopu.

12. ledna. Vystupujeme z vlaku. S. Maria — český tábor.“

*

Jedeme-li z Janova k Římu po pobřeží tyrhenského moře, stihneme jižně od Livorna do stanice Ortebello, odkud se za nedlouhou pěšky dostaneme k zálivu Porto Ercole se stejno-

jmennou obcí. O hradě a jeho úloze v dějinách zajateckého života v Itálii vypravuje Karel Müller (Vzpomínkový večer 22. ledna 1927) tyto podrobnosti:

„Tábor Porto Ercole byl malý, dosti zachovalý, starý hrad na poloostrově, s horou M. Argentario v jižní Toscaně, na sz. od Říma. „Vybrali to pro nás a snad ještě spíše pro naše strážce pěkné vězení,“ říkali jsme si, když jsme se rozhlíželi s vysokých hradeb přímo nad mořem a útulnou rybářskou vískou, odkud bylo viděti daleko na sever k Janovu a na jih k Římu a na obzoru západním rýsovaly se sardinské kopce.

Obyvatelé tábora odpovídali složením rakouskému „Babylonu“ a byly tu zastoupeny všechny národy; Čechů byla asi třetina. Počet zajatců se často měnil — nejvýše byl asi 200.

Uvážíme-li poměry jinde a později, bylo to velmi příjemné vězení. Po odpočinku nastalo seznamování a zařizování příjemného pobytu pod teplým sluncem italským od domova.

Poměry v táboře, pokud jde o stravu a ubytování, byly velice dobré. Vždyť jsme kromě uspokojivé stravy dostávali s počátků čtvrt litru vína denně, týdně nám prali prádlo, měsíčně prostěradla, místnosti byly většinou dobré a s tapetami, měli jsme krásnou vyhlídku přímo s kavalců, téměř týdně jsme se koupali celé odpoledne v moři, ačkoliv bylo o vánocích! Zdravotní stav a celkové zacházení nepřipouštělo stíznosti a jedna z nejdůležitějších věcí — pošta — fungovala velice dobře. Při nápadně častých návštěvách a prohlídkách generálů, žurnalistů, představitelů Červeného kříže, biskupa, kněží atd., měli jsme dojem, že je náš tábor jakýmsi táborem na ukázkou. Návštěvy nám zanechávaly peníze, knihy, svaté obrázky a j.

Jak o nás v táboře pečovali, je zjevné z toho, že při občasném stravování americkými masovými konserva-

mi nás Italové nabádali k opatrnému pojídání, poněvadž prý němečtí špióni v továrnách dávají do jídla pro dohodové vojáky kovové střípky, aby vojsko bylo ohroženo na zdraví. My jsme tu starost chápali ovšem tenkrát tak, že konzervy jsou na nás zkoušeny.

Záhy však nastal mezi námi neklid, když se hovořilo o válce, jejím výsledku i příčinách a osudu našeho národa. Seskupilo se nás několik, kdož jsme byli přesvědčeni, že běží o veliké věci a že je naší povinností nezůstati v nečinnosti. Někteří projevíli přání dostati se do srbského či francouzského vojska, neb aspoň na italské bojiště. Tím byl naznačen směr našich tužeb, ale při uvedených podmínkách dobrého bydla nebylo možno bez přípravy počítati s větším počtem zajatců, kteří by tomuto ideálu byli nakloněni.

Museli jsme se zatím spokojiti s málem. Začali jsme zvětšovati již dříve zřejmý rozdíl nás Čechů od ostatních zajatců, čehož si zhusta také návštěvníci tábora všímali. Každý dbal úzkostlivě pořádku, nelenovalo se, čas se krátil užitečnými pracemi, učili jsme se jazykům, hlavně italštině, čímž jsme si Italy velice naklonili. Tak se hrály slušné hry, zpívalo se atd. Italové často chodili mezi nás, takže jsme se mohli seznamovati s naší vyspělostí a osudem našeho národa. Civilisté ze vsi nás zajatce vůbec měli rádi, protože z nás měli hmotný zisk.

U velitelství docílili jsme toho, že jsme jim vykonávali kancelářské práce a že tlumočnickem se stal br. Poskr ze Slezska. Dávali jsme také nepokrytě na jevo radost z vojenských úspěchů dohody a tím jsme Italy získali úplně pro sebe.

Další naší prací bylo živiti a zvyšovati odpor krajanů proti Rakousku, aby se dospělo k názoru, že je nutno podati zřetelný důkaz touhy po boji za naši samostatnost. Byl zahájen opatrný postup, protože zde bylo mnoho názorů na svět, politiku a odhodlání

Sulmona. — Pohled na město.

a při prudkém náporu mohlo se počítati s váháním — ne-li s odporem — když zde bylo tak dobře a bezpečně žítí a konkrétní plán jsme podati nemohli. Vadila také známá nedůvěra k Italům i cílům Dohody, stupňovaná tím, že jsme ztratili sotva získané Italy, když jsme je přímo žádali o pomoc, abychom se dostali někam do víru světové války.

Zmínili jsme se jim, že Balkán je blízko a jistě tušíte, co mohli odpovéděti. Balkán? To byla jejich zájmová sféra a v tom bodu byli velice citliví, zvláště když stejné přání projeвили také Srbové z Bosny. Poukazovali na to, že hlásáme humanitu a antimilitarismus a nyní, že se tlačíme na frontu jako řemeslní žoldnéři, dávali nám sebe za příklad, co vše oni obětují, aby do pole nemuseli, vytýkali nám, že prodlužujeme válku, chceme utéci do Rakouska a jiné známé a málo chytré řeči vedli. Ostatní zajatci začali na nás také jinak pohlížeti a bylo dobré, že

naš poměr k nim byl vždy tolerantní. Proto také po vysvětlení našeho programu prohlašovali, že by na našem místě dělali totéž, takže jsme mezi našimi krajany neztratili — aspoň ne viditelně — dosažených posic a úspěchů.

Konečně jsme se snažili získati spojení se světem kromě Rakouska a sebrati potřebné informace, když italské noviny, tu a tam do tábora propašované, nám nepostačovaly. Zde bylo pochopitelně nutno překonati mnohou nesnáz. Při malém počtu zajatců byla snadná kontrola lístků. Předpis o zajatecké korespondenci dával totiž možnost psáti pouze jeden lístek týdně, a to ještě s malým počtem předtištěných řádek. Více se psáti nesmělo a doma na naše lístky s netrpělivostí čekali... Nastal proto obchod lístky, po nichž byla veliká poptávka. Někteří neměli tak často kam psáti a jiní si dovedli odepříti styk s domovem, aby za získané peníze doplnili, čeho snad

obvyklým stravováním postrádali. Za lístky se jménem se vyměňovalo víno, chléb, ano i celý oběd.

První lístek České kolonii v Paříži jsme poslali o vánocích 1915, později jsme psali pařížskému restaurátoru Zelinovi a jeho zaměstnanci Březovskému. Odpověď na tyto lístky nedošla, neboť — jak jsme se později dověděli — byli mezi prvními dobrovolníky cizinecké legie, které na frontě stihla smrt. Pak jsme se snažili navázat styky s českými spolky v Americe, jejichž adresy jsme našli náhodou v kapesním kalendáři. Výsledek byl ten, že jsme dostávali aspoň české noviny z Paříže (Bulletin, Čsl. Samostatnost) a někdy i z Ameriky. Neměli jsme ovšem nikdy jistoty, zda naše lístky neb zásilky pro nás určené docházejí správně na místo. Noviny ze zahraničí vykonaly pak v S. Marii C. V. značný kus propagační práce při tvoření dobrovolnické organizace.

Také jsme se pokoušeli vejít ve spojení s jinými zajateckými tábory, ale za přísného italského režimu téměř bezvýsledně. Naopak vznikly nám spíše nepříjemnosti, poněvadž Italové se báli, abychom jim neutekli, zvláště když se třem zajatcům z druhého oddělení skutečně podařilo z tábora prchnouti.

Nato vydal velitel tábora tento rozkaz:

Uprchlí zajatci byli zatčeni, a to Walter Liminger v Montealtu, Jiří Scherm a Max Bonadiman ve vlaku na trati z Pisy do Říma.

Ačkoliv proti těmto třem, jakož i proti zjištěným spoluviníkům musí býti učiněna nutná přísná opatření, oznamuji zajatcům tohoto oddělení, že se zdejší velitelství ani po tomto pokusu o útěk neodchýlí od předpisů a bude s nimi jako dosud zcela mírně zacházeti, což je ctí a chloubou latinské kultury. Připomínám však, aby všichni byli pamětlivi toho, že jsou v zemi italské a že tedy nemohu trpěti ne-

dostatek úcty k našim citům ani nošení stuh a odznaků cizích národností.

8. července 1916.

Pluk. J. Reatteli.

Tohoto odsouzení útěku jsme použili k tomu, že jsme sami rozšířili zákaz na nošení „Frantíků“ (růžice na čepici s F. J. I., pozn. aut.), metálů atd., čehož jsme my Češi již dávno nenosili.

O úzkostlivosti strážců uvedu aspoň jeden doklad. S hradeb tábora bylo dobře viděti na cestu a do vsi, takže bylo možno dorozumívati se posuňky zvláště s děvčaty. Jednou znepokojoval jeden ze zajatců „svou“ dívku zrcátkem, což mu vyneslo vězení o chlebě, protože v této nevinné hře bylo spatřováno signalisování s nějakým spojencem pro útěk.

Několik maďarských kadetů, v táboře umístěných, se dožadovalo zlepšení své stravy z naší kuchyně a po našem odmítnutí si stěžovali u velitele tábora s odůvodněním, že v Rakousku bylo zvykem bráti vše v kuchyni pro mužstvo a že se k nim chováme jako desertéři, nikoliv jako c. a k. vojáci. Ze slibování potrestání po návratu ze zajetí, netřeba se zmiňovati.

Velmi rádi jsme byli, když k nám přišli také Slováci, třeba jenom dva. Radoš naše byla tím větší, když jeden z nich (Papánek) projevil ihned souhlas s naší akcí. Při pořizování seznamů měli jsme také mnoho práce s Moravany, kteří přihlašovali národnost „moravskou“. Překonání jejich stanoviska neobešlo se ovšem bez údivu u Italů a vtipů i vážných debat mezi námi.

Přítomnost Čecha v kanceláři velitelství byla velice významná, zvláště když došel do tábora v prosinci 1916 známý telegram s výzvou k hlášení dobrovolníků do Ruska. Přihlásila se nás téměř sedmina. Předchozí naše příprava způsobila, že se všichni těšili na přemístění do nového tábora, o němž se již mluvilo, ač jsme tušili, že tam

Sulmona. — Kasárna Humberta I.

nebude hmotně tak dobře jako na starém místě. Doufali jsme však, že se ve větším množství zajatců dá lépe pracovati pro naši myšlénku a že spíše dospějeme k vytčenému cíli. Nutno zdůrazniti, že se vytvořil názor: Buď všichni nebo nikdo, protože jednotlivci by zapadli a věci málo prospěli.

Tak se přiblížil nezapomenutelný den 12. ledna 1917, den odjezdu. Loučení, zvláště s Bosňáky, bylo dojemné. Z Čechů zůstal v táboře pouze br. Randýsek, k informování nových zajatců. Mnoho nám tím prospěl, protože jako „furieri“ (písař v kanceláři) dbal pečlivě o odesílání pošty, po níž, zvláště v té době živější korespondence s cizinou, jsme dychtili.

Strážci i obyvatelé osady se s námi velmi srdečně rozloučili. Velitel dal naše zavazadla (a bylo jich dosti) dovézt na nádraží, téměř dvě hodiny cesty vzdálené. A druhého dne ráno jsme vystoupili v S. Marii C. V. s velikými plány, které — byť ne ihned

a všechny — se k naší spokojenosti vyplnily.“

*

Nyní se obrátíme do vnitra Italie, kde v blízkosti nejvyššího vrcholu Apennin leží staroslavné město Sulmona*), rodiště římského básníka Ovidia. Jméno tohoto města bude se v historii československé legie v Itálii později znovu a znovu opakovati. Zde aspoň si přečteme úryvek líčení Jana B o ř i l a (Vzpomínkový večer, 22. ledna 1927), jenž s mnohými Čechy tu prožil krušné doby prvních začátků zajateckého života. Práví:

„Tak jsem se dostal do Sulmony v Abruzzách. V kasárnách, kde jsme bydlili, jako vy všichni ostatní, kteří jste byli jinde, jsme strádali, jsouce odloučení od kulturního světa. Viděli jsme velmi málo ze svého italského okolí a jen občas tajně jsme nahlíželi zamřížovanými okénky u podlahy do

*) Sulmona, okres. město v prov. Aquila degli Abruzzi, 20.000 obyv.

městské ulice. A velmi často se nám stávalo, když jsme byli přistiženi, že jsme byli i potrestáni. Jako jinde žili jsme velmi trpký a trudný život. Víte všichni, jak jsme byli zbaveni všech přiborů, lžic, nožů, jak velmi často bylo nám zabráněno v pravém slova smyslu žítí lidsky, fyzicky i duševně.“

*

Z jihoitalských táborů, jichž byl také slušný počet, uvádím zde aspoň město Altamura*) v Calabrii a připoujji skizzu zajateckého života, jak utkvěla v paměti Karla Turka (Vzpomínkový večer, 22. ledna 1927):

„Přijeli jsme do Altamury. Krásná, kamenná budova udělala na nás velmi pěkný dojem. Když jsme přišli dovnitř, byly tam kavalce, příkrývky a prostěradla. To jsme mnohý neviděli aspoň dva roky.

Zajatci pracovali, sbírali kameny, stavěli chodníky kolem domů a chodili pro pokrývky na nádraží. Zajatci totiž si museli pokrývky sami přinést.

Tábor byl asi pro 6500 zajatců. Aby mohly být vyplněny zajatecké listiny, vybrali z nás některé, aby pracovali v kanceláři. Byli jsme nejprve pohromadě s Němci a Maďary. Pak zůstali v kanceláři pouze Češi. Naším nejbližším představeným byl poručík Amarus, který nám byl velice nakloněn. Jako profesor filosofie velice se o nás zajímal a choval se k nám vždy přátelsky. My jsme mu ovšem rádi udělali, čeho bylo zapotřebí.

V táboře se zajatci zaměstnávali různě: cvičilo se, dělaly se „salutierübungen“, pěstoval se sport, všelijaké hry atd. To však brzy nepostačovalo. Jednoho dne jsme se dohodli s L. Dvořákem, že uděláme četaři Bidlovi na jeho svátek — sv. Václava — večerek. Sehráli jsme kuplet „Pan lajtnant a jeho prefatin“. Z prvního vystoupení

vyvinulo se divadlo, které pokračovalo v S. Marii C. V. a v Padule.

V Altamure jsme sehráli celkem asi sedm divadelních her. Ženské úlohy obstarával Janák, Sekanina a Turek. Tím jsme vzbudili zájem u Italů. Když se mělo hrát divadlo, museli jsme však pořídit italský překlad, odevzdat ho por. Amarusovi, jenž naši žádost tlumočil veliteli tábora. Ten proti nám nijak nevystupoval, naopak měl k nám velikou náklonnost.

Na Štědrý večer jsme uspořádali domácí slavnost, při níž koncertovala naše tahací harmonika, koupená za sebrané peníze. Nesmím zapomenouti zásluh četaře Bidlo, znamenitého výrobce všelijakých klobouků pro divadlo, paruk ze starých provázků atd.

Dne 6. prosince 1916 přišla první výzva, kdo chce vstoupit do srbské nebo ruské armády. Ze 130 krajanů se přihlásila většina; mohu to říci, poněvadž jsem byl pověřen sepsáním těch, kdož se přihlásili.

Odjezd z Altamury byl dne 13. ledna 1917. Poručík Amarus prohlásil, že jedeme přímo do československé armády, která se bude tvořit a přál nám šťastnou cestu. Do kanceláře běhali chorvatští důstojníci a žádali, abychom je vzali s sebou, že vstoupí s námi do armády. Velitelství jim ovšem nevyhovělo. Sebrali jsme své věci, hlavně divadelní rekvizity (kulisy, paruky, cylindry atd.) a spěchali na nádraží, abychom brzy již byli v S. Marii C. V. mezi krajany.“

*

Na své pouti po zajateckých táborech v Itálii přeplujeme úžinu messinskou a vstoupíme na půdu ostrova Sicílie. Mnoho tisíc našich krajanů prodlélo tu řadu dní a měsíců v očekávání lepšího života. Z nejstarších táborů sicílských je znám tábor v Carinì,*)

*) Altamura, okres. město v prov. Bari, 30.000 obyv. V okolí se pěstuje víno a olivy; chov dobytka.

*) Carini, město v prov. Palermo, 15.000 obyv. Obilí, víno, rybníkářství.

Carini. — Silnice k moři.

který popsal Václav Č e r v podle vlastních zkušeností a vzpomínek druhů, s nimiž společně v r. 1915 a 1916 v jeho zdech bydlel. Z jeho vypravování vybírám nejzajímavější odstavce:

„Dne 22. července 1915 jsem přišel do zajetí u vesnice S. Martino spolu s 23 kamarády od 28. pěšího pluku. V provisorním táboře poblíže městečka Sagrado bylo nás koncentrováno asi kolem 5000 zajatců všech národností. Do tábora přišel na prohlídku sám italský král, mluvil s des. Maláskem a ptal se ho francouzsky, kdo ze zajatců je od 28. pěšího pluku (italský král byl totiž titulárním majitelem tohoto pluku, pozn. aut.). Hned nás zavolali a italský důstojník, krále provázející, nás vyfotografoval.

Druhý den se s námi již lépe zacházelo a všady, ať při rozdávání menáže a chleba nebo při pochodu na nádraží, byli jsme v první řadě. V karantenním táboře jsme se všichni Češi seskupili do jedné čtvrti vinice a v noci podnikali

j sme výlety do maďarských a německých ležení; hledali jsme misky na jídlo. První a druhý den se nám to dařilo, ale později si je připínali Němci a Maďaři na řemen u kalhot, nebo na nich spali.

Po sedmidenním pobytu v karanténě jsme pochodovali do Cervignana, kde nás naložili do osobního vlaku a odvezli do Janova. Tam jsme se naložili na malou obchodní loď, která nás po dvou dnech zavezla na Sicílii do Palerma. Do přístavu jsme přijeli ve 4 hod. odpoledne a čekali jsme do setmění, kdy nás vylodili a vedli městem, zahaleným v úplnou tmou.

Trojnásobný kordon po obou stranách, skládající se z karabinieru, pěšáků a jezdců, doprovázel nás ulicemi, v nichž stálo po dvou stranách mnoho zvědavců. Pohněvaní obyvatelé, proniknuvší kordonem, svítili si na nás svíčkami a sirkami, tloukli nás holemi a házeli kamením, čepicemi a citrony. Nikdo nechtěl jít na kraji čtyřstupu.

Za této paniky jsme došli na hlavní náměstí, které bylo vojskem vyklizeno a po čtvrt hodině odpočinku vedli nás na nádraží, napěchovali do vozů a již jsme ujížděli do městečka Carini (vých. od Palerma, pozn. aut.).

Prošli jsme unaveni městem. Nechali nás vyspat do rána před klásterem, v němž jsme se měli ubytovati. Ráno jsme jeden za druhým vstupovali za těžké dubové dveře klátera, při čemž nám odebrali nože a jiné ostré nástroje. Klášter pochází ze XIV. stol. a sloužil na začátku války za ubikaci pro vojsko. Zatím co Maďari, Němci a Srbové se dali na prvním arkýřovém dvoře do spánku, Češi prolézali klikaté chodbičky, malé věžičky a světničky, hledající místo, kde by se nejlépe spalo. V druhém dvoře jsme našli v zazděném přístěnku ženské copy, které kdys byly ustříženy novickám. Na třetím dvoře byla škola o pěti malých světničkách, v níž se kdysi vyučovalo. Dveře, vedoucí do klášterního kostela, byly pryč na začátku války zazděny.

Druhého dne sepsali příslušníky stejného pluku a ubytovali je pohromadě, takže nás 31 osmadvacátníků přišlo do dvou světnic ve škole. S námi sousedili Moravané od 3. pluku, ale příliš přátelských styků jsme neměli. S počátku se spalo na slámě. Když však přišel na prohlídku admirál, velitel ostrova Sicilie, dostali jsme kavalce, slamníky, z pokrývky a z prostěradla. Byli jsme odvěšeni, poděleni čistým prádlem a kdo měl chatrné neb letní šaty, obdržel civilní zelený oblek. Na rukáve pak nosil bílou pásku s černým nápisem „esercito austro-ungarico“ (rakousko-uherské vojsko).

V nudě zajateckého života byly vyhledávány různé zábavy a zaměstnání. Nejprve se vyráběly ze lžic a železných obručí nože, jimiž odborníci i neodborníci vyřezávali ze dřeva různé drobnosti. Pak byly zhotoveny dva americké a jeden dlouhý kuželník, na nichž se hrálo od dubna 1916 také o peníze.

Do té doby jsme totiž jako zajatci peněz nedostávali. Velitelství však brzy hru o peníze zakázalo.

Později utvořeny dvě fotbalové jednátky a zřízeno jakési divadlo, v němž se hrálo každých čtrnáct dní. Po prvé byla hrána aktovka „Rajská růže“ a několik kupletů. Na Mikuláše uspořádal divadelní soubor velkou zábavu se scénou, kterou složil náš „táta“, A. Remeš. O dušičkách 1916 se hrál „Mlynář a jeho dítě“ s dosti nákladnými dekoracemi, jež maloval odborník F. Vodička. Na programu byla také veselohra „Staré hříchy“. Divadlo navštěvovali vždy italští důstojníci a vojáci. Civilové z protějších domů se dívali na hru z oken a na konci představení jsme od nich sklídili hlučný potlesk. Dokonce vyslali deputaci k veliteli zajateckého tábora, aby mohli přijít na divadlo do tábora; byli však odmítnuti.

Dopoledne se tančily řadové tance a primabalerina táborové scény. A. Drail, nacvičil „kozáčka“, ježž musel předváděti při každém představení. Dámské úlohy obstarávali Červ, Švanda a Vodička.

Večer jsme se scházeli ve „čtyřce“, kde nám táta Remeš, jenž se učil pilně italštině, předčítal zprávy, vypsané z italských novin. Noviny jsme však do rukou nesměli dostat.

Dne 18. prosince 1915 jsem poslal přítelkyni do Ameriky dopis, načež jsem pak pravidelně za čtrnáct dní dostával americké noviny „Svornost“ a „Denního hlasatele“. Když jsem se dozvěděl adresu na Národně-sociální besedu J. V. Frič v Chicagu, napsal jsem jim 25. června 1916 o poměrech v táboře a současně jsem poslal o české knihy a noviny. Odpověď došla teprve 26. února 1917 a zněla:*)

Otiskujeme dopis tento, datovaný v Chicagu dne 26. listopadu 1916 v plném znění, protože original je rozmnožován na stroji a platil zajatcům vůbec; vepsány rukou Feklovou byly pouze předměty zásluky.

Trapani. — Ulice G. B. Sardella.

Milý krajaně!

Zaslali jsme dne 11. t. m. na Vaši adresu prostřednictvím Mezinár. kanceláře Červeného Kříže v Ženevě bedničku, která obsahuje:

1 libru a 18 balíčků tabáku, 21 dýmek, 3 krabičky cigaret.

Je to jednak pro Vás, jednak k rozdělení mezi české spoluzajatce a nepochybujeme, že nepatrné tyto dárky rozdělíte dle svého nejlepšího svědomí. Ve většině případech nevěděli jsme ani přibližně počet českých duší v místě, kam chtěli jsme něco ku kouření zaslat a proto nedokonalost této akce není zaviněna pouze námi.

Ježto politické časopisy nejsou k vám připuštěny, zaslali jsme knihy, kalendáře a nepolitické časopisy. Máme dosud velmi málo potvrzení, že jste co dostali.

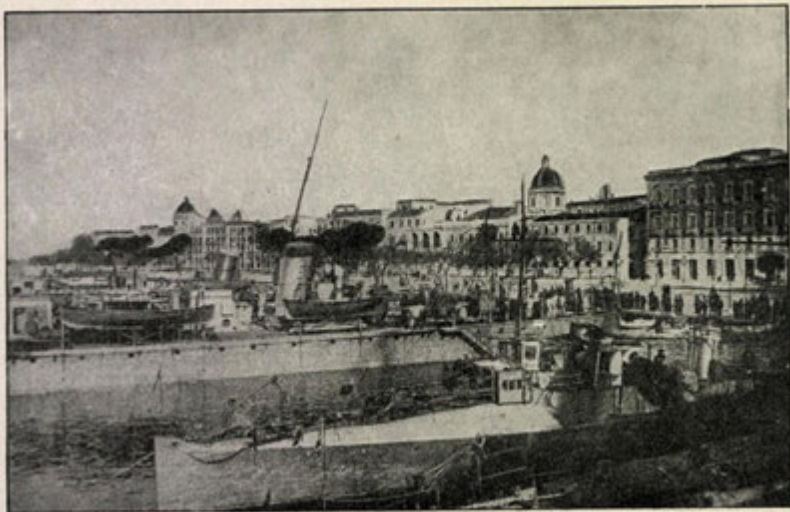
Některé dopisy z Vašeho zajetí svědčí o zbytečných obavách o osud našeho národa, což při Vaší neinformovanosti je ostatně pochopitelné. Nemožno nám zde dávatí podrobné informace o stavu

české otázky, ale buďte úplně klidni. Česká věc stojí si dnes výborně a věc spojenců také spěje k vítěznému konci. Zejména nemějte obavy, že snad Vám bude znemožněn návrat do vlasti. Navrátíte se, třebaže to ještě příštím rokem nebude, ale navrátíte se jistě do vlasti osvobozené. Ať žije československá samostatnost!

Za Národně-sociální Besedu J. V. Frič Váš

J. J. Fekl.

Z „Hlasatele“ jsme se dověděli, že Češi-zajatci se chtějí postavit po bok Rusům a že chtějí s nimi společně bojovat. Proto jsme se sešli, zajatci od 28. pluku, a uradili, že pošleme ministerstvu války v Římě dopis, kde požádáme, abychom byli převezeni do Srbska, Ruska neb Francie. Sepsali jsme seznam, do něhož se nás zapsalo asi dvacet; ale dopis nedošel patrně na místo určení, neboť na velitelství byl tlumočníkem jakýsi Benesch, který má asi největší podíl na osudu dopisu.

Trapani. — Přístav.

Čekali jsme dále a když jsme se dověděli adresu Nár. rady v Paříži, napsali jsme nový seznam, jež jsme poslali 23. října 1916 do Paříže. Když přišla výzva od italské vlády, hlásili jsme se 5. prosince 1916 znovu, ovšem zase marně.

Brzy však poté jsme byli přestěhováni do Trapani na západní pobřeží sicilské, kde byli soustředěni všichni Češi ze Sicilie (mimo důstojníky), a to z táborů Ballestrate, Terrasini, Marsaly, Misterbianca a Carini.“

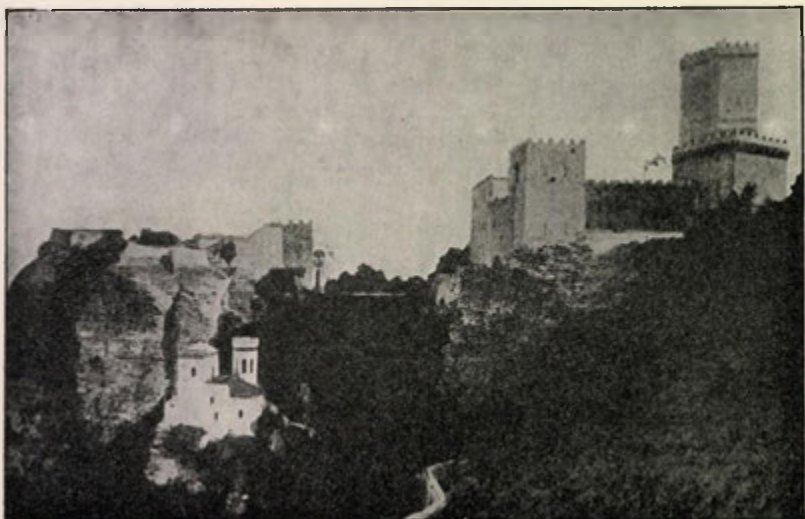
*

O pestrém životě v Trapani,* ještě před tím, než se stal jedním ze soustředovacích táborů československých zajatců zachovala se nám podrobná zpráva v deníku Bohumíra Tuého, kterou uveřejňuji téměř v nezkráceném znění, pozměniv pouze formu deníku ve vypravování:

*) Trapani, hl. město provincie, 75.000 obyv., dobrý obchodní přístav. Starověké Drepanum, kde zvítězili Římané r. 200 př. Kr. v námořní bitvě nad Kartagiány. Hora S. Giuliano na v. od města (751 m).

„Zajatecký tábor v Trapani na Sicilii byl zřízen ze skladů na makarony při staré, již nepotřebné továrně A. Isca a spol. V této továrně byli již v r. 1912 ubytováni Turci, zajatí v Lybii. Tábor tento byl v té době největší na Sicilii a mohl pojmouti 1000—1100 zajatců; s počátku byli tam příslušníci všech národností, od 18. prosince 1916 se stal koncentračním táborem Čechů na Sicilii. Zajatci byli tam chováni jako vězni, kromě moře a vrchu S. Giuliano viděli jen zdi. Neměli ani zdání, co se děje ve světě. Noviny, italské ani cizozemské, nebylo dovoleno čísti. Co se dověděli od italských vojáků, kteří sami nedovedli čísti, bylo buď báhorka neb zkomolenina, již bylo těžko rozumět. Noviny se opatřily zřídka a ještě s velkým nebezpečím pro dodavatele i překladatele.

Do Trapani přijeli 23. prosince 1915. Na Štěpána „odcházíme do lázní v přístavu, zřízených na malém ostrůvku, kde odevzdáváme všechny věci, jen papíry a boty si ponecháváme. Po náležité

Trapani. — Hrad Pepoli z XI.—XII. století.

koupeli, která nás velice osvěžila, dostáváme nové, pěkné prádlo, kapesník, vázanku, plátěné vojenské šaty a čepici. Odcházíme do vedlejšího domu, kde jsme trvale ubytováni a dostáváme dvě prostěradla, podhlavničku, ručník, mýdlo a pokrývku. Ležíme na zemi na slavnících. Na naše staré místo přijel nový transport z Udine.

Jsmo jako vězňové, kteří používají jen výhody, že mohou po dvoře libovolně přecházeti. Jaká to je však procházka po dvoře, jenž je 36 kroků široký a 40 kroků dlouhý a určen pro 980 lidí! Jídlo je celkem dobré, ale mohlo by ho býti více, hlavně chleba se nám nedostává.

Prvého února 1916 dopoledne byli alarmováni všichni italsí vojáci, obasadili naše vchody a nikdo nesměl vyjít. Zaslí jsme nad tím jednáním, ale když nás všechny přepočítali, vysvětlili nám toho příčinu. V noci prchl totiž jeden Polák, snad ze strachu, neboť ráno před procházkou ukradl dva chleby. Byl pouze noc na svobodě

a dnes ráno ho dopadli ve městě. Trest mu byl vyměřen na 30 dní o chlebě a vodě.

Dne 27. února 1916 vyšlo 1. číslo týdeníku „Prigionier“. Vyšlo ho celkem asi 8—10 čísel o 1 exempláři za redakce četaře Taranta, Plška a kadeta Čížka. Přispívatelé byli kadet Novotný, des. učitel Žabokrtský, učitel Růžicka, Nosek a j. Čten byl pouze v důvěrném kroužku. Byl psán jedn. dobr. des. Vavřinou hůlkovým písmem na čtverečkovaném papíru obchodního formátu. Obsahoval 4 i více stránek, podle množství sebrané látky a byl opatřen všemi rubrikami pravého časopisu, pěstujícího politiku, vzdělání a zábavu. Zanikl později pro neshody mezi „vydavatelí“ a vyšlá čísla byla rozdělena mezi vydavatele a přispívatele na památku. —

V březnu bylo vybráno asi 20 zámečníků, kteří čistili stroje v naší továrně, začez brali 3 centisy za hodinu. Proti tomu však protestovali místní řemeslníci na vojenském veli-

telství, že jsou bez zaměstnání a práce se zadává zajatcům. Bylo tedy zakázáno další užívání zajatců k podobným pracem. Majitel však stroje nedal čistiti nikomu.

Několik Bosňáků bylo potrestáno vězením, že nosili na čepicích černohorský odznak.

Dne 25. března přišli do tábora dva misionáři. Pocházeli z Čenstochové v Polsku. Zdrželi se u nás 5 dní, zpovídali a každodenně sloužili mši. Kdo šel k přijímání, dostal darem modlitební knížky neb madonku. Za čtrnáct dní nato nás navštívil biskup z několika kněžími a sdělili nám, že se již brzo vrátíme do svých domovů.

V květnu chodilo asi 30 mužů do přístavu skládat obilí z anglické lodi. Jeden desátník Dalmatinec dostal italské noviny, o čemž se dovědělo velitelství tábora. Desátník byl zavolan k raportu, aby vyzradil, kdo mu je dal. Když zapřel, že neznal toho vojína, dostal deset dní tuhého vězení a italským strážím bylo přísně zakázáno, aby nám o situaci na frontě něco vypravovali, pod trestem odeslání do pole.

Po celý čas dostávali jsme denně k jídlu rýži a druhý den makarony. Poněvadž ve velkých vedrech, která v té době panovala (květen) a následkem malarie asi třetina zajatců byla nemocna, nechodil téměř nikdo pro rýži a makarony, maštěné olejem, takže byl z deseti kotlů rozdělán sotva jeden pro 1000 zajatců. Na opěťované naše prosby povolilo velitelství tábora pro změnu brambory, které se těšily naší veliké oblibě.

Teplo stupňuje se stále více, takže dostupuje v posledních dnech června 52° Celsia. V červenci je hrozné vedro, provázené jižním větrem; venku je horko jako ve výhni a v místnosti se téměř dusíme.

Od poloviny července dostáváme denně na lžici odvar chininu, kterážto dávka později byla změněna na 2 chi-

novinové pokroutky denně. Je to jediný prostředek proti horečce a malarii.

Od 25. srpna vyučují řeholníci, povolání na vojnu, ve skupinách 2 hodiny denně italštině. Trvalo to však jen měsíc. Vyučování obnoven koncem října, ale setkalo se s mnoha obtížemi, poněvadž u některých skupin je mnoho analfabetů. Místní velitelství se tedy rozhodlo, že bude prospěšnější vyučovati analfabety prvním počátkům psaní a čtení. Naši hoši přijali toto rozhodnutí s radostí, poněvadž se italská škola velké oblibě netěšila. Nyní je vyučování omezeno na 3. skupinu — Dalmatince, 4. skupinu — Bosňáky, 5. skupinu — Rumuny a 6. skupinu — Maďary.

Žold byl vyplácen od 1. dubna do 20. září 1916 v hotovosti. Potom zavedeno vyplácení žoldu i peněžních zášilek ve formě pokladních knížek. Do nich se zapisoval každý příjem v kanceláři tábora a knížka byla vydána majiteli. Chtěl-li si majitel něco koupiti, napsal si do knížky, co chtěl, prodavač v kantině vepsal cenu odebraného zboží, předložil knížku velitelství tábora k výplatě, načež byla majiteli vrácena. Při tisíci zajatcích byla manipulace ovšem obtížná. Proto byly 5. února 1917 zavedeny t. zv. bony (buoni). Toto opatření se stalo z toho důvodu, aby zajatec, který by se pokusil o útěk, byl bez platných peněžních prostředků.

Pro tisíc osob byl denní přiděl potravin takovýto: 180 kg argentinského masa, 180 kg rýže neb 110 kg makaronů (rýže zaměněna za brambory 5—6 q), 8 kg zelené kávy, 9 kg cukru, 10—12 kg rozstrouhaného sýra (přidával se do rýže a makaronů), 12 kg sádla a 150 kg dříví. Chléb na den vážil 70—76 dkg; v neděli bylo na přilepšenou 10 dkg sýra pro muže.

Do konce listopadu 1916 byla denně k snídani černá káva, k obědu v 10 hodin (primo rancio) polévka a hovězí maso, večer v 5 hod. (secondo rancio)

Sicilský povoz.

střídavě rýže (později brambory) a makarony. V neděli byly místo masa k obědu makarony a večer rýže (brambory) a sýr.

Od 1. prosince se strava podstatně zhoršila. Místo kávy k snídani dávali nám sýr a fíky, maso nahrazeno konzervami a třikrát týdně dokonce boby (koňským zubem).

Teprve 6. prosince 1916 znamená obrát v zajateckém životě našeho tábora. O 9. hod. ranní jsme byli shromážděni na dvoře podle národností; Němci a Maďaři nebyli přítomni. Toho dne byli k nám po prvé přiděleni Slováci. Přišel italský kapitán, velitel tábora, s přidělenými důstojníky a tlumočníky a dal si představití všechny národnosti. Nejprve se zastavil u Rumunů a měl k nim krátký proslov. Nerozuměli jsme ničemu, ale pozorovali jsme přec, že jim ku konci byla dána jakási otázka, na kterou nikdo neodpověděl. Po několika minutách opouštěli Rumuni dvůr a hned nato přišla řada na nás. Opět krátká řeč

kapitánova, kterou tlumočník přeložil do němčiny a náš tlumočník do češtiny. Bylo to pouze několik slov, ale ohromného významu. Rekl nám: „Kdo sympatizuje s některým státem Dohody a chtěl by jako dobrovolník vstoupiti do jeho armády, aby bojoval též za svobodu své vlasti, ať předstoupí!“ Byli jsme ohromeni takovým obratem. Pohlíželi jsme rozpačitě jeden na druhého, ale nevystoupil nikdo. S hlavami k zemi sklopenými a rudými tvářemi opouštěli jsme dvůr, odcházejíce do svých místností. Zde teprve se rozpředla o všem čilá debata.

Za malou chvíli jsme se dozvěděli, že se hlásili všichni Srbové bosensko-hercegovští, počtem 119, a pak asi 6—7 Rusinů. Jak jsme se tehdy styděli za svou zbabělost! Před polednem vrátilo se několik hochů k obědu, kteří byli zaměstnáni v přístavu skládáním zboží. Výzva jim byla opakována. Byli jsme nesmírně překvapeni, když jsme se od nich dozvěděli, že i oni se přihlásili do armády ruské.

To byl teprve shon. A před 2. hod. odpoledne bylo již asi 20 přihlášených, většinou svobodných. V té době prodělával jsem se svým přítelem velký duševní boj. Nebyla tu snad obava o naše životy, ale šlo nám o naše rodiny. Těm nechtěli jsme připravit těžké dny rakouského pronásledování. Láska k vlasti však brzy zvítězila nad láskou k rodině. Do večera bylo zapísáno za dobrovolníky do ruské armády asi 60 Čechů, z nichž 4 ženatí z celého počtu 195 Čechů v táboře. Ještě večer předloženy byly kapitánovi v kanceláři podmínky pro vstup do ruského vojska. Šlo hlavně o dopis poslaný Masarykově, neboť rozhodnutí Masarykovo bude pokládáno za náš definitivní osud. Podmínky jsou: „Co dělají naši zajatci na Rusi a vstupují-li do ruských řad? Zda totéž dělají i v jiných státech? Je-li sestaven nějaký výkonný výbor pro osvobození naší vlasti a pracuje-li se na mírových podmínkách výslovně, že Čechy, Morava, Slezsko a Slovácko budou vystupovat po válce jako samostatný stát. Je-li tomu tak, jsme ochotni položit život na oltář vlasti; pakli ne, za cizí zájmy se bití nejdemo.“ Kapitán nám mohl jen sdělit, že každý dobrovolník je okamžitě jmenován ruským státním příslušníkem a požívá všech občanských práv pro sebe i pro rodinu.

K odjezdu do Ruska však nedošlo. Již 18. prosince odjeli příslušníci jiných národností z tábora a na jejich místo přijížděli Češi a Slováci z několika sicilských táborů.“

*

Jedním z pramenků, které utvořily malé „moře“ československých zajatců v soustředovacím táboře trapanském, byli Češi přišlí z městečka Misterbianco*) v sopečné oblasti Etny. Nebylo jich tam mnoho a také ne-

projevili za čtvrt roku pobytu (od konce září do vánoc 1916) mnoho života. Ve vypravování Bohumila Siměčka a (Vzpomínkový večer, 22. ledna 1927), které následuje, poznáme však na první pohled, že poměry v malých táborech byly většinou mnohem lepší než ve velkých centrech rakousko-uherské národnostní směsice:

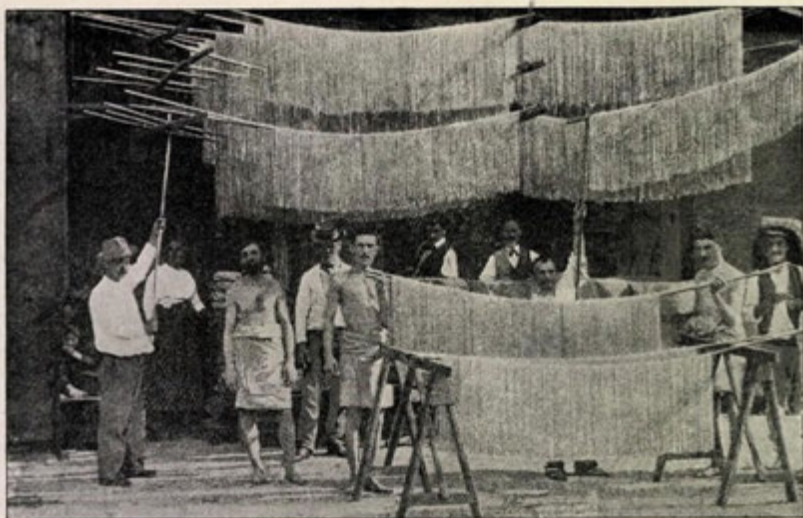
„Po osmidenní karantenní lhůtě jsme byli rozvázeni v transportech po 1000 mužích do různých táborů na Sicilii, Sardinii a do jižní Italie. Z našeho transportu nás zbylo asi 300, kteří jsme byli převezeni na Sicilii do městečka Misterbianco, vzdáleného asi 12 km od Catanie pod sopkou Etnou.

Byli jsme ubytováni v budově, jež dříve sloužila za skladiště vína. Kuchyň, umývárna, slámníky a příkrývky byly již pro nás připraveny. Hlíдалo nás asi 40 vojáků, ba jeden měl stráž na střeše, abychom snad tam tudy také neutekli. Byli jsme rozděleni podle národností do několika místností. Nás Čechů tam bylo nejvíce, asi ke stu, takže se v táboře utvářel život podle našeho přání. Jak jsme diktovali, tak se celý tábor řídil. Velitel tábora, italský kapitán, staral se o nás otcovsky, žádostem našim vyhovával, ba dal i v naší místnosti zřídit oltář, kde každý den byla sloužena mše. Jakmile jsme však spatřili kněze, který byl zaměstnán v kanceláři, přicházeti, vytráceli jsme se z místnosti na malý dvorek.

Denně byli jsme třikrát počítáni: ráno, v poledne při výměně stráží a večer. Nejprve se při hlášení volalo všeobecně „hier“, později Češi první začali se hlásiti „zde“. Po nás to dělali i ostatní národnosti rakouské armády, Poláci, Rumuni, Srbové a Maďaři svým hlučným „jelen“. Bylo pozoruhodno, že Italové nás třídili na Čechy a Moravy. Poněvadž Morava byla na mapě označena jinou barvou než Čechy, pokládali Moravy za jinou národnost.

Po několika dnech bylo sestaveno

*) Misterbianco, město v provincii Catania, 10.000 obyv. V okolí víno, olej, máslo, minerální vody.

Výroba makaronů.

sokolské družstvo. Sestavil je prostý obuvnický dělník, ale velmi agilní pracovník. Téměř každodenně večer cvičena byla prostrná. Zásluhou Matouškovou bylo zřízeno také jakési divadlo a vypravovány pohádky, aby nám čas rychleji ubíhal. Peněz jsme neměli; na obnos nám byla vystavena knížka, s kterou jsme chodili do kantiny kupovat.

Na procházku chodila vždy polovina (150) zajatců v průvodu z důstojníků a 67 mužů! Byli jsme obklopeni strážemi tak, že dělali kolem našich čtyřstupů téměř neproniknutelnou hradbu. Nevím, zda se báli, abychom se nerozutekli, nebo aby na nás tamnější obyvatelstvo nepodniklo útok. Soudíc podle řečí a posuňků, příliš rádi nás místní obyvatelé neměli. Dívali se na nás jen jako na vrahy bratrů, mužů, otců atd. Procházejíce městečkem, viděli jsme takřka na každém baráčku černý závoj. Byl znamením, že v domě je oplakáván padlý ve válce. Za městem jsme mohli zpívat, což se Italům velice

líbilo, takže nás stále pobízeli k dalšímu zpěvu.

Dne 10. prosince 1916 jsme byli při rozkazu tázání, kdo by chtěl vstoupiti do spojenecké armády bojovat proti Rakousku. Nepřihlásil se tenkrát z Čechů nikdo, poněvadž dotaz nám byl chybně vyložen. Z celého tábora se hlásil do Ruska pouze jeden Rumun a ještě z osobních důvodů. — Za devět dní nato odjeli jsme do Trapani, kde byl zhoła český tábor.“

*

Nemohl jsem se přirozeně zastaviti ve všech táborech zajateckých, jichž bylo již v r. 1916 několik desítek. Některé z ostatních, které nebyly zmíněny, budou probrány ještě aspoň stručně později. To platí zejména o Asinaře, poněvadž tvoří kapitolu sama pro sebe a těžiště jejího vývoje spadá spíše do doby pozdější. Důstojnické tábory, kde koncentrace nebylo vůbec docíleno, ponechávám z téhož důvodu zatím beze zmínky, abych jejich různorodý

vývoj mohl pak v celku a obšírněji vylíčiti.

V této kapitole chtěl jsem ukázat, jak těžko se probouzela k životu myšlenka zřejmého odporu k habsburské monarchii v zajateckých táborech v Itálii v letech 1915 a 1916. Znovu zdůrazňuji, což později budu mít příležitost dokumenty doložit, že vina vleklého toho procesu nespočívá v slabším národním uvědomění českých zajatců, než tomu bylo v jiných dohodových státech. Vždyť do konce r. 1916 dleli čeští zajatci stále ve společných táborech s Němci a Maďary, kteří jistě na vývoj českého ducha měli silný negativní vliv a hrozbami udání a šikanováním svých poddůstojníků drželi slabé a nerozhodné povahy v šachu. A nejen to, ani silnější individuality nemohly se zdarem rozvinouti svou duševní úroveň a vlastenecký zápal, jak by si bývali přáli a jak by věci bylo prospělo. Ze zahraničí se do té doby udělalo málo pokusů — a když, s malým či žádným výsledkem — o sblížení s československými zajatci v Itálii. Na druhé straně pak spojení zajatců s krajany mimo Itálii bylo italskými úřady úmyslně či bezděčně brzděno. O tom svědectví podává Josef Logaj v „Československých legiích v Itálii“, kde líčí těžkosti, které se jim ve Finalmarině stavěly v cestu, než se jim podařilo dostat lístek od prof. Masaryka z Londýna. Kolik

takových lístků z Itálie nebo do Itálie nedošlo však svého určení?

Bylo tedy jistě významným a pro rozvoj české věci v Itálii naprosto nutným činem zřízení ryze československých koncentračních táborů, v nichž jediné mohla býti propaganda československého odboje proti Rakousko-Uhersku a intenzivní činnost ve smyslu oživení vlasteneckého smýšlení náležitě rozvinuta.

Tento důležitý krok nebyl by býval nesporně nikdy učiněn, kdyby o to neusilovali představitelé našeho odboje v zahraničí, lépe řečeno Národní rady zemí československých v Paříži, která v té době již požívala značnou měrou vážnosti u dohodových státníků, jednak pro své významné politické projevy a činy protirakouské, jednak jako uznávaný vůdčí orgán vojákůdobrovolníků, kteří se statečně bili po boku dohodových vojsk v Rusku, ve Francii a na Balkáně.

Proto bude časově i logicky nutno, dříve než přistoupím k vypsání vzniku uvědomělé československé akce v soustředovacích táborech, abych nastínil postup a výsledky práce, která zvenčí pro československé zajatce byla podniknuta našimi zahraničními pracovníky. S tím těsně souvisí znalost československých poměrů, jak se jevila v Itálii před válkou a za války v kruzích italských státníků, politiků, spisovatelů a žurnalistů. Těmto otázkám věnujeme pozornost v příští kapitole.

ITALIE A ČESKOSLOVENSKÁ OTÁZKA.

Zmínil jsem se v předchozím vypravování již několikrát, že jsme byli v Itálii před válkou téměř neznámi. Italové znali sice historii říše svých habsburských sousedů, pokud se stýkala s jejich vlastními dějinami, ale o rakousko-uherské národnostní mosaice měli nepatrně ponětí. Dějiny českého národa byly jim většinou španělskou vesnicí a o našich politických bojích v minulém století nevěděli zhruba ničem. Italovi se kryl pojem Rakušan s národností, nejen se státní příslušností a stejně název „ungherese“ (Uher) vystačil mu pro všechny obyvatelé zalitavské poloviny mocnářství.

Nikdy se nezkoumalo, jsou-li národové v říši habsburské spokojeni; nanejvýše věděli v Itálii o své irredentě v Rakousku. Věděl-li italský občan, že jejich hrdinný vlastenec a básník Silvio Pellico byl vězněn na Špilberku u Brna, domníval se prostě, že všichni obyvatelé těchto končin souhlasili s jeho krutým osudem a k němu ještě přispěli. Slavný italský básník Carducci napsal dokonce, narážející na války v r. 1859 a 1866, že „dokud bude chátara rakouská a česká pít vodu z italských řek, nebude Itálie šťastna.“ Nechápal, že čeští vojáci byli do Itálie hnáni na jatky a umírali bez nenávisti k Italské zemi, zato ale tím více nenávidění, jak praví jiný italský básník Giusti, neuvědomělým italským lidem. Italové neznali naší literatury (jen Němcové „Babička“ byla přeložena do italštiny) a nevěděli, kolik našich spisovatelů a umělců čerpalo z bohatých zdrojů italské kultury.

Nemůžeme ovšem na tomto místě podrobně rozebírat vztahy Itálie k národu českému a naopak. Znalost Slovenska vykazuje ještě větší mezery. Slováky pokládali Italové za Slovince neb Chorvaty a tento omyl dlouho

působil odmítavé chování k našemu hnutí. Ještě v polovině r. 1917 píše dr. L. Cavalli, senátor a garibaldian (srv. Naše Revoluce, r. III., str. 160): „K Slovákům choval jsem vždy pocity nedůvěry a jistého odporu, pokládaje je v celku za jednu rasu s Chorvaty.“

Těžko se tedy probíjela myšlenka československé samostatnosti v zemi, kde jsme byli neznámými cizinci. Propagační práce a uvědomování italské veřejnosti o našich politických cílech a právech setkávala se s nemalými překážkami a za jejich odstranění máme děkovati několika italským přátelům, kteří od počátku našemu hnutí přáli, dále úsilovné činnosti Národní rady v Paříži a zvláště jejím představitelům v Římě a konečně, nikoliv na posledním místě, revolučnímu věni v zajateckých táborech po celé Itálii.

Kdo byli našimi přáteli v Itálii a jak rostl jejich okruh a tím také se šířila znalost československé otázky v Itálii, o tom uveřejnil obsáhlý článek tehdejší ředitel Kanceláře ČSNR. v Římě, František Hlaváček v „Československé Samostatnosti“ dne 10. října 1917*). Ač psán před deseti lety, je dosud nejobšérnějším vylíčením novinářské a spisovatelské práce italské, propagující naši samostatnost a proto zde z něho otiskuji podstatnou část. Nejprve autor mluví o politických stycích italsko-českých před válkou a pokračuje: „Když pak Itálie vypověděla válku Rakousku, národ český přijal tento fakt s ohromným nadšením, sympathie národu italskému dostoupily nebyvalé vřelosti.“

Ale — v Itálii se o tom nevědělo, veřejnost italská neměla o tom všem, o protirakouském stanovisku českého národa, potuchy. Prerušeni veškerých

*) Uveřejněn bez podpisu autora, ale jeho překlad v „Nation tehéque“ je podepsán.

politických styků českoitalských v době trojspolkové mělo nyní neblahé následky. Nebylo vzájemných známostí osobních, nebylo vzájemné důvěry. Bylo nutno začínati od počátku a práce byla těžká. Zahájení naší propagační akce bylo obtížné, neboť scházelo nám to, co jasně měli ve Francii, Anglii, Rusku: osobní styky s politiky a osobnostmi veřejně činnými. První signál budoucímu sblížení a porozumění dal staříček, ctihodný Luzzatti svým plamenným a přímo prorockým projevem pro osvobození malých národů a pro samostatnost českého národa, uveřejněným v *Corriere della Sera* koncem r. 1915.

Avšak projev tento neměl ještě praktických konsekvencí, veřejnost italská stále ještě dost nechápala problému českého a boje Čechů proti Rakousku. Někteří očekávali revoluci v Čechách hromadným pozdvížením lidu*) a když se nedostavovala, nevěřili v odpor Čechů proti Rakousku a v jejich snahy po samostatnosti. Vždyť v Čechách byl krutou persekucí každý veřejný projev potlačen, a naše zahraniční akce byla teprve v začátcích.

A literárně byla půda zcela nepřipravena. Za pětaticetileté vzájemné politické indiferentnosti nebylo v Itálii publikováno téměř nic knižního o Čechách.

Nedlouho před světovou válkou vydal Benito Mussolini knížku: „Giovanni Hus. Il veredico“, věnovanou našemu velkému mučedníku za pravdu. Autor si přeje v úvodu, aby knížka „probouzela nenávist k jakékoliv formě tyranie duchovní i světské, teokratické i jakobínské“. Pěkné dílko Mussoliniho mělo svůj význam speciální, ale politické důležitosti ovšem nemělo. Válka světová a pak vypovězení války Italie

Rakousku mělo za přirozený následek publikování řady knih a brožur, věnovaných celému problému rakouskému nebo jeho jednotlivým otázkám národnostním. Některé z nich, jako na př. Fr. Caburiho: *L'Austria e l'Italia*, nebo A. Labrioly: *La conflagrazione europea e il socialismo*, nemají o nás nejmenší zmínky: ten považuje problém rakouský za problém odstranění absolutistické dynastické formy habsburské a demokratisování Rakouska, onen formuluje jen teritoriální požadavky italské, a jinak nechává Rakousko Rakouskem. Vedlo by daleko, citovati další příklady. Uvádím jen ještě nejčelnější publikace, pokud také o nás pojednávají: Alessandro Dudan: *La monarchia degli Asburgo*, Origini, Grandezza e Decadenza. Virginio Gayda: *L'Austria di Francesco Giuseppe (La crisi di un Impero)*. Concetto Pettinato: *L'Austria in guerra*. Giovanni Stuparich: *La nazione czecha*. Gayda označuje problém český za jádro problému Rakouska, ale neodvažuje se ještě ani slovem naznačovati možnosti řešení problému. Pettinatuvi se zdá, že prý se Češi nemohou rozhodnouti, na kterou stranu se přidati.

Poslední knížka je věnována výhradně našemu národu (první italská publikace tohoto druhu vůbec); jsou v ní mnohé stránky, důšící vřelou sympatií k nám; je v ní mnoho dobrého o naší historii, o poměrech politických, ekonomických, kulturních, o našich bojích s Němci a Rakouskem. Knížka vykonala úkol pro nás prospěšný — tím více, že doznala značného rozšíření (je už rozebrána) — ale trpí toutéž vadou jako všechny citované knížky ostatní, v nichž však nalézáme mnohé pěkné a sympatické stránky o našem národě: trpí vadou, že posuzuje náš program budoucnosti se stanoviska poměrů před válkou, kdy nemohli jsme veřejně prohlásiti program úplné samostatnosti a sjednocení všech kompaktních součástí národa československého.

*) Ve svých článcích o české otázce, uveřejněných tyto dny v *Giornale di Sicilia* — poslanec di Cesaro výborně vystihuje, proč takováto revoluce v Čechách nebyla možná a jakou revoluci proti Rakousku provádíme. (Pozn. autora článku).

V Borgoforte u Mantovy.

A tento náš program, jenž je zároveň programem rozdělení Rakousko-Uherska, nechápala, nebo našim snahám nedůvěřovala veřejnost italská, následkem nedostatečné informovanosti. Dva národy, kteří svým cílem válečným jsou si tak blízcí, kteří mají stejný zájem na jednom z účelů války: na rozbití Rakousko-Uherska, kterým dosažení toho cíle je přímo existenční otázkou, kteří mají společného nepřítele, kteří nemohou přijmouti žádného kompromisu s ním — tyto dva národy stály ve velikém boji proti Rakousko-Uhersku vedle sebe, bez dostatečného porozumění a bez vzájemné konkrétní dohody.

Porozumění pro zápas Čechů proti Rakousku a za samostatnost získávalo si v Itálii půdy jen pozvolně.

Když poprvé v parlamentě italském padla slova o české samostatnosti, když totiž dne 14. dubna 1916 poslanec di Cesaro pronesl pozdrav českému národu, jenž bojuje za samostatné a svobodné Čechy, ozvaly se v parlamentě

vedle projevů pochvaly a souhlasu také hlasy údivu a pochybností... Ale události šly dále svým železným krokem; do Itálie pronikaly stále četnější zprávy o různých formách české revolty proti Rakousku, o hromadném přechodu českých regimentů a batalionů k armádám Dohody, o persekucích v zemích českých a naší akci zahraniční. Zprávy stále ještě byly sporadické, ale přece začínala italská veřejnost býti lépe informována. Když pak pronesl ministr Bissolati v říjnu 1916 svoji skvělou řeč v Cremoně, kde prohlásil za absolutní nutnost válečnou zničení mnohohlavé rakouské obludy a osvobození národů jí potlačovaných, mezi nimi českého — nalezl již tento projev souhlas a schválení veškerého tisku a veřejnosti italské.

Vedlo by daleko, citovati všechny nám příznivé hlasy uveřejněné v italském tisku v druhé polovici r. 1916, kdy už heslo: „Smembramento dell' Austria“ přešlo v krev italské veřejnosti. Buďtež uvedeni dva autoři,

Pietro Silva a Vico Mantegazza, kteří v *Corriere della Sera* publikovali několik pěkných článků, správně osvětlujících náš boj a naše cíle. Pietro Silva důrazně vyzýval italskou veřejnost, aby si české otázky všimla a pozvedla svůj hlas ve prospěch naší samostatnosti; jindy zas poukazoval na poměry v Uhrách, na to, že Maďaři jsou nejzuřivějšími odpůrci Dohody, že je potřebí rozdělit nejen Rakousko, nýbrž také Uhry. Dokázal, že kategorickým interesem Dohody jest, „aby také Uhry stlačeny byly na malý stát o 9 milionech obyvatelů (Maďarů), oddělený teritoriálně od německých spolutvůrců na válce, obklopený kolem dokola a držení na uzdě od slovanských států samostatných a od Rumunska.“

Druhý autor, jenž svou knížkou „*L'Ungheria e i Magiari*“ a častými články v „*Idea Nazionale*“ soustavně rozbíjí iluze některých kruhů v západních státech o rytířskosti, liberálnosti a kulturnosti Maďarů, jest Armando Hodnig; jeho práce jsou dokumenty úžasné martyrologie nemaďarských národů v Uhrách; Hodnig poukazuje na vinu Maďarů na válce, na ohromnou sílu, jakou čerpá rakousko-německý blok z podpory, a poukazuje, že nová Evropa nesmí již strpěti anachronismu maďarské tyranské hegemonie v Uhrách stejně jako onoho anachronismu německé hegemonie v Rakousku. Hodnig zdárně odhaluje bluff a švindl akce Károlyiho a všech akcí, jimiž Maďaři hledí si získati sympatie u různých zaslupců ve státech Dohody. Válka musí znamenati — praví Hodnig — *finis Hungariae*, totiž té dnešní, jiné národy potlačující *Hungariae*; národy tyto musí se spojit se svými sousedními soukmenovci, mezi jiným Slováci s Čechy. A ohledně vytrvání Maďarů ve válce ať se nikdo neklame: Maďaři budou bojovati po boku Německa usque ad finem, t. j. až k úplnému zrušení svého a svých soubojov-

níků pod nárazem „barbarského“ Ruska, „perfidní“ Anglie a „latinských pariů“ (totož jsou oblíbená u Maďarů epitheta pro státy Dohody).

Z jiných hlasů italského tisku budíž citována *Idea Nazionale*, která na četných příkladech poukázala (v článcích redakčních i zprávách švýcarského korrespondenta Pio Mari), že český národ svými revolučními skutky prokázal pozitivní služby věci Dohody a že Italie má všechny příčiny sledovati se sympathií náš boj za samostatnost.

V podobném smyslu vyslovil se několik články v „*Rivista popolare*“ a „*Gazzetta di Sicilia*“ poslanec Colajanni, publicista Dadone v „*Quotidiano di Bari*“, P. Mantica a A. Dudan v „*Mezzaggeru*“, G. Ferrero v „*Secolo*“ a mnoho jiných publicistů a žurnálů.

Obrat v pojmání české otázky byl tedy již potěšitelný, avšak na celé čáře, rozhodně a pronikavě získaly publicistiku a veřejnost italskou pro naši věc velké události v Čechách během r. 1917: s jedné strany nota Dohody prezidentu Wilsonovi s postavením požadavku osvobození Čechoslováků, s druhé strany pak politické procesy, zejména opětovné odsouzení posl. Kramáře, Rašína a soudruhů k smrti, procesy proti jiným poslancům, politikům, žurnalistům a dámám českým, žalářování bankovních ředitelů pro sabotování rakouských válečných půjček a ostatní podobné události v Čechách. A kde snad ještě tkvěla jakási nedůvěra a pochybnosti o našem hnutí, tam padly poslední hráze zdrženlivosti, když Svaz českých poslanců 30. máje podal v parlamentě vídeňském prohlášení pro samostatný český stát, porazil Clam-Martinice a pak přes amnestii a všechny svody rakouského dvora a vlády vede dál v parlamentě rozhodný, nemaskovaný boj, jenž už přestal býti bojem proti jednotlivým rakouským vládám, ale stal se zjevným zápasem proti samému ra-

Arma di Taggia.

kouskému i uherskému státu. Brzy na to pak přišly skvělé činy české brigády v ruském vojsku. Nyní již sympathické a bez výhrad příznivé hlasy italského tisku přestaly býti sporadické a staly se pravidelnými. Vedle jmenovaných již listů nyní i jiné čelné listy, dosud poněkud rezervované, jako *Messaggero*, *Giornale d'Italia*, *Fronte Interno*, *Tribuna*, závodily hojností zpráv s listy milánskými, mezi nimiž vedle *Secola* a *Corriere della Sera* také *Popolo d'Italia*, *La Sera*, *Perseveranza*, kteráž poslední přinesla vedle menších zpráv článek od Leonarda Azzarita a j.); neapolskými (Roma, Mattino, Atteri di Napoli, Don Marzio); turinskými (zejména *Gazzetta del Popolo* z péra G. P. Penina) i se žurnály jiných měst italských, mezi nimiž jako jeden z prvních, jenž české otázky si všímal a články z péra adv. Riccia přinášel, byl *Nuova Sardegna* v Sassari. V *Giornale d'Italia* a *Tribuně* speciálně řadu významných úvah o české otázce, nutnosti rozbití Rakouska-Uherska a stvo-

ření samostatného českého státu uveřejnili vynikající publicisté Franco Cabburi a Francesco Bianco.

Šťastnou shodou okolností do této doby mocně probuzené pozornosti a sympathie k našemu národu v Itálii spadalo vydání knížky dra Ed. Beneše: *Boemia contro l'Austria*, k níž znamenitou předmluvu napsal vřelý přítel našeho národa, čelný člen italského parlamentu, poslanec Andrea Torre. Předmluvu tuto otiskl římský *Messaggero* a několik listů provinčních. Svůj posudek v knize a zároveň opětovnou procítěnou úvahu o české otázce, o našich politických předácích atd., uveřejněný v několika číslech neapolského časopisu Roma, zakončil poslanec N. Colajanni slovy: „Ať bude jakýkoli výsledek války, nemůže potrvati rakouské panství nad národem českým. Pro svoji historii, svoji kulturu, svoji rozhodnost, svoje utrpení a sebezapření zasluhují Češi býti samostatnými — a budou samostatnými“.

Benátský *Gazzettino* praví ve svém

posudku: „Nikdo v Itálii, kromě snad nějakého zaslepeného oficiálního socialisty, nemůže býti proti samostatnosti Čech“. — V janovské *Corriere Mercantile* praví Alfonso B. Mongiardini ku konci své úvahy: „Italie a její spojenci učiní dobře, budou-li paralysovat propagandu rakouskou stálým výslovným zdůrazňováním, že chtějí rozdělití Rakousko-Uhersko a znovu stvořiti svobodný, samostatný stát československý. Budeme tak míti za společené všechny politické proudy české; odpadávání českých vojáků od Rakouska se zmnohonásobí a Češi všemi svými silami přispějí k úplné porážce Rakouska“.

Mluvě o knize Benešově, zvláště nadšeně o československé otázce psal *Giornale di Mattino* v Bologni, připomenuv jakožto dojemný výraz české duše onoho českého vojáka, jenž musil býti služebně přítomen popravě Battistiho, nemoha však snést pohledu na mučeníctví jeho, zvolal na „Evviva l'Italia“ a byl za to popraven.

Z dalších úvah budiž uveden článek Orazia Pedrazziho ve florentském *Nuovo Giornale*, články v milánském *Secolo* a *L'Italia*, římské *Idea Democratica*, turinském *Il Giornale*, palermském *Giornale di Sicilia*, v *Messaggero* di Pisa.

Výčet tento není nikterak úplný a obávám se, že nezmínil jsem se o velmi mnoha listech a autorech, jejichž články, ať o knize Benešově, ať o české otázce, nedostaly se mně, bohužel, do rukou.

Budiž zmínka ještě o revuích italských, ač zde ještě více se obávám, že můj výčet bude velmi neúplný. Připomínám článek o prof. Masarykovi v *Rivista Popolare* a článek o Karlu Tůmovi z pera U. Dadone v *Uomini e cose*, článek „La corona di San Venceslao“ od F. Bianca v *Noie il Mondo* a od téhož autora studií *Il regno di Boemia, la Russia, l'Italia* v *Monitore italo-russo*, článek *I quattro nemici del*

l'Austria (Boemi, Moravi, Silesiani, Slovaccii), od Antonio Battara v *Secolo XX*. V několika člancích zmiňují se o nás a o nutnosti naší samostatnosti v revue *La vita italiana* prof. M. Pantaleoni a poslanec vévoda di Cesarò, podobně také revue *Giovine Europa* a *Nuova Rassegna*. Pěkné články o českém umění uveřejňoval měsíčník *Imperium*, články o Husovi a době husitské revue *Bilychnis* z pera Mario Rosi.

Budiž ještě připomenuto, že článek italského poslance Arnaldo Agnelliho, uveřejněný ve 4.—5. čísle „*La Nation Tchèque*“ otištěn byl v řadě italských listů.

Z událostí posledních jest hodno zmínky, že v italské veřejnosti nikdo nedal se zmásti různými rakouskými pacifistickými bluffy a intrikami, slibováním federalisace a podobnými machinacemi, jež byly prováděny veřejně v tisku i tajně v neutrálních zemích. Jednotná a rozhodná odpověď veškerého tisku italského na všechny tyto intriky byla: *Delenda est Austria*, kteréžto heslo stalo se již všeobecným v celé italské veřejnosti (vyjímaje snad některé strany socialistické a klerikální), jest pak heslem společným pro nás i Itálii, pojícím nás ve společném životním zájmu.

Účinek tohoto poznání jeví se také v literatuře knižní. Nové italské publikace, pojednávající o problému rakouském, psány jsou již ve zcela jiném tónu než ony, citované na počátku tohoto článku (a celá řada jiných, které ještě tenkrát bázlivě stavěly se k jádru: k otázce rozdělení Rakouska).

Několik příkladů této novější literatury: jedna z těchto nových publikací, knížka prof. Gaetana Salveminiho, nese přímo titul: *Delenda Austria*. Prof. Salvemini ostatně již dříve v několika svých veřejných přednáškách horlivě hlásal nutnost rozdělení Rakouska a vyslovoval se — stejně jako v uvedené knížce — pro samostatnost Čech. A

Fiume (Rijeka).

rovněž zcela rozhodně kulminují v tomto smyslu vývody knížek: *Le colonne del' l'Austria* od Niccola Rodolice a *Francesco Giuseppe e l'Italia* od Alessandra Luzia, jenž cituje jako aktuální Mazziniho program osvobození národů. Rovněž Mazziniho „kategorického imperativu proti císařství habsburskému“ dovolává se Napol. Colajanni ve své knížce: *Le responsabilità e le cause della guerra*, kde dokazuje mezi jiným nutnost rozdělení Rakousko-Uherska a stvoření státu československého. Kniha profesora M. Pantaleoniho „*Tra le incognite*“ obsahuje vřelé akcenty pro českou samostatnost a dokazuje závažnými důvody mezinárodní politiky nutnost rozbití Rakousko-Uherska a zřízení neodvislého českého státu pro všechny spojence, jak pro Francii a Anglii, tak i pro Rusko a Itálii. Autor oceňuje kombinaci aliance budoucích států českého a polského jako hráze proti germánstvu.

Gino Scarpa ve své publikaci „*Trieste, Italia e la Mediaeuropa*“ osvětluje několika lapidárními rysy náš boj za

neodvislý stát, počítá s jeho zřízením jako s faktem a zkoumá důležitost budoucích styků hospodářských mezi Čechy a Itálií.

Také knížka poslance M. Vaccara „*Il problema della pace e del futuro assetto mondiale*“ na základě noty Spojenců z 10. ledna presidentu Wilsonovi běře osamostatnění našeho národa za realitu blízké budoucnosti (ač jinak staví nás do kombinace poněkud kuriosní).

Jaký to obrat a pokrok v novější politické literatuře italské ohledně problému Rakouska a problému českého proti nejistotě, tápavosti a bezradnosti hledisek a konklusí v literatuře publikované a počátku války světové i ještě na počátku války Italie s Rakouskem!

Vědomí společnosti zájmů, boje a cíle válečného s námi prorazilo si tedy v Itálii mohutnou cestu; otázka česká je zde již úplně chápána a zjednála si velikou řadu přátel velmi vřelých; jedním znakem toho jest založení „*Italského Komitétu pro českou samostatnost*“, jehož předsedou jest poslanec

kníže Scalea, místopředsedou gen. ředitele comm. Scodnick, generálním sekretářem hrabě Franco Spada, sekretáři dr. G. Scarpa a advokát Russo. V oznámení svého ustavení komitét poukázal na společné zájmy politické a hospodářské Italie a budoucího svobodného státu českého; vytýká si za úkol šířiti v Italii známost o těchto společných zájmech, pracovati k vzájemnému dobru a dohodě pro přítomnost a brzkou již budoucnost a studovati problémy budoucí společné práce a styků hospodářských.

*

Abych doplnil a vysvětlil některé stručné zmínky Hlaváčkovy v uvedeném článku o italských politicích, spisovatelích a žurnalistech, podám zde několik ukázek z projevů těchto našich přátel, které mohou čtenáře zajímati.

Ještě před vypovězením italsko-rakouské války seznamoval italskou veřejnost s naším národem italský žurnalista (pozdr. nadpor.) Ugo D'adone. Nemáme textu jeho přednášky, ale zajímavé je oznámení její v cremonském socialistickém týdeníku „La Squilla“, dne 12. února 1915: „V sobotu, 13. t. m. ve 20 hod. promluví v místnostech spolku „Roberto Ardigò“ ve Via Belvedere 2 spisovatel Ugo D'adone, redaktor „Národní Politiky“ v Praze o „Čechách v rakouském císařství“. Nevšední politický okamžik a budoucí osud Rakouska vzbuzují u Italů veliký zájem poznati, jaká je vnitřní situace v starobylém království českém a jaké jsou tužby českého národa. Jsme jisti, že řečník, jenž v těch zemích prožil první dni neblahé války, nám podá jasný obraz situace.“

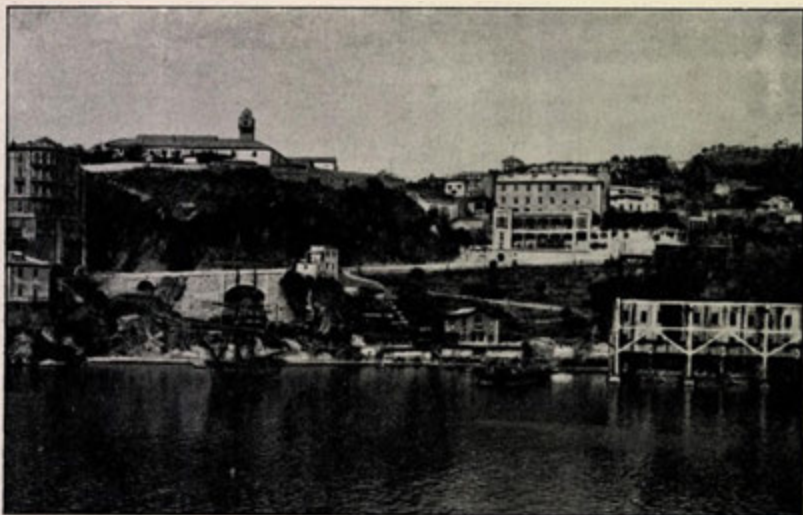
O poslanci Arturu Labriolovi praví v poznámce k předmluvě edice „Italského referenda o československém státě r. 1917“ (Naše revoluce, r. III., str. 132,*) vyslanec V. Kybal toto:

*) Zde najde čtenář některé podrobnosti, o nichž se v naší kronice nemůžeme zmiňovati.

„Ve sněmovně ozval se ovšem tehdy hlas proti československé samostatnosti: socialistický poslanec Arturo Labriola prohlásil 6. března 1917 ohlašováné zřízení československého státu za těžký omyl. Kritisuje ironicky územní revindikace, uvedené jako cíl války v prohlášení Dohody na notu Wilsonovu z 10. ledna 1917 pravil, že mezi těmito revindikacemi jest též „ustavení metafysického státu československého“, jenž má být složen ze 4 milionů Němců, 5 milionů Čechů a 3 milionů Slováků, obsahoval by v sobě psy i kočky navzájem se v kleci kousající. Ještě větší hrůzu měl neapolský socialista z toho, že by tento stát měl v čele ruského knížete a že by takto ze severu slovanské Čechy, stojící pod ruským knížetem, ovládaly Terst jako svůj přístav a z jihu Srbsko, spravované dynastií Rusku zavázanou, drželo by skutečně Kotor a Sibenik. „Pánové,“ končil svou řeč Labriola, „čeho bychom při tom získali kromě toho, že bychom vyměnili konflikt italsko-rakouský za stálé rozpory italsko-ruské?“ (přeložil kron.). — Takovýchto hlasů bylo — bohudík — velice málo a zanikly v spoustě významnějších projevů.

Řeč, kterou pronesl ministr Leonida Bissolati (reformní socialista) při slavnosti na paměť Cesare Battistiho v Cremoně dne 29. října 1916, je prvním projevem aktivního italského politika o nutnosti rozbití říše rakousko-uherské. Pro její důležitost přinášíme z ní aspoň úryvek, jak ho uveřejnila „Československá samostatnost“ dne 10. listopadu 1916: „Avšak tomuto barbarismu militarismu, který byl duší strašného spiknutí proti míru, nutno vyraziti zbraň z ruky a touto zbraní je rakousko-uherská říše.“

Je třeba, aby tato dvojhlavá nestvůra byla zničena, aby všechny národy tísněné v jejím obětí vzešly živoucí z jejího mrtvého těla a sloučily se se svými národními celky, jako Italové tridentští a adriatičtí, Rumuni

Savona.

a Jihoslované, nebo aby znovu se ustavily ve své národní oblasti, jako Češi a Poláci.

Dokud potvrzuje tato nestvůrná skupenina, jež znamená útisk všech národností, z nichž se skládá, mimo Němce a Maďary, císařské Německo vždy bude moci použítí ji za zbraň a opřít se o její moc, aby vzalo odplatu.“

Již před tím však, jak se také zmiňuje Hlaváček, dostala se česká otázka na parlamentní forum v Itálii. O tom píše pařížská „Nation tchèque“ dne 15. května 1916 v článku „Italie a česká otázka“:

Jsme šťastni, že můžeme konstatovati, že naší akci za českou samostatnost se od počátku dostalo příznivého přijetí a cenné podpory v italských politických kruzích a tisku. Velice často byly veliké italské deníky první, které odhalovaly způsoby, jakými rakousko-uherská vláda se namáhá vyhladiti Čechy; využily každé příležitosti, aby vyložily svým čtenářům naši věc a

naše požadavky. Stačí uvést články, jež otiskly „Corriere della Sera“, „Pololo“, „Tribuna“ (článek Vincenza Menghi z 23. dubna), „Idea Nazionale“ (článek Frederiga Giolli z 25. března), „Stampa“ a mnoho jiných, aby osvětlily sympatie, jichž požíváme v Itálii.

V parlamentním světě je otázka české samostatnosti předmětem zvláštní pozornosti. Schůze italského parlamentu dne 14. dubna podala o tom skvělé svědectví. Když rozebral ve své pozoruhodné řeči mezinárodní situaci, pravil poslanec Di Cesa ro*) o budoucí Evropě:

„A proto mi dovolu, abych poslal pozdrav jinému šlechtnému národu, jenž v této válce vyplnil dlouhé stránky bolestného mučednictví — národu českému.“

Musíme si přát, aby Čechy, znovu-zrozené a samostatné, se vrátily na své místo ve společnosti národů a tam aby plnily svůj úkol býti hrází proti dravé rozpínavosti germánské.“

*) Text podle sněmovních zápisů.

Ze žurnalistických projevů se zmíníme šíře aspoň o nejdůležitějších, pokud jsou nám přístupny. Tak zaznamenává „Československá samostatnost“ dne 8. září 1915 stručný obsah zajímavé stati milánského deníku „Secolo“, k němuž připojuje vhodnou poznámku:

„Secolo“ přinesl dne 21. srpna obsáhlý článek o českém národě „špatně známém nepříteli Rakouska“, z pera F. Delconte, který je příznakem rostoucího zájmu italské veřejnosti o otázku českou. Hned v počátku spisovatel naznačuje, že otázka jihoslovenská bránila do značné míry těsnějšímu sblížení italsko-českému, hned však správně podotýká, že především Rakousko mělo zájem na neshodě italsko-slovanské, že správné pochopení společných zájmů tyto staré neshody dnes odstraňuje a obšírně pak rozepisuje se o významu českého národa a o jeho politické a revoluční akci v nynější válce. Je zajímavé, že autor sledává správným, aby Slováci, oddělení od Čechů Karpatským hřbetem, zůstali při Uhrách, na druhé straně pak nutností, aby Čechům ponechána byla skvělá geografická hranice Sumavy, Rudohoří a Krkonoš. Zdá se, že v Itálii neproniklo dosud poznání o pravé podstatě maďarismu.“

Podobné, dosud nejasné představy o zdolání rakousko-uherského nebezpečí a možnosti rozdělení habsburské monarchie nalézáme v článku z deníku „Perseveranza“, jenž byl uveřejněn začátkem srpna a otištěn v „Československé samostatnosti“ dne 8. srpna 1915, také s příslušným polemickým komentářem:

„Problém rakouský má pro Itálii životní důležitost. Od jeho rozřešení závisí veškerá naše budoucnost. Rozdělení Rakousko-Uherska na základě principu národnostního jest výtečným řešením. Zničení politicko-sociálního nsmyslu, který dnes představuje rakouské spojení tolika rozdílných národů pod jedinou dynastií, se všemi znaky

jednotné velmoci, musí býti hlavním bodem našeho programu. Nejlepším prostředkem k uskutečnění našich národních aspirací v Alpách a v adriatických moři jest zničení Rakousko-Uherska jako velmoci a rozdělení jeho území mezi Itálii, Rusko, Polsko, Srbsko a Německo. Zbyla by neodvislá království Čechy, Uhry a Chorvatsko“.

Zajímavé je, že se počítá též na Rusko a na Německo (choulostivě bude prý spojení rak. Němců s říšskými v jeden blok) a na království chorvatské. „Čsl. samostatnost“ k tomu dodává: „Také poznámka o zvláštním království chorvatském ukazuje, že v Itálii nutno ještě mnoho vykonati, aby rakouský problém nesoucí sebou osvobození a s j e d n o c e n í slovanských národů středoevropských, plně byl tu pochopen.“

Dále uvádím aspoň jeden úryvek z politicky nejdokonalejších projevů slavného florentského historika G. Salveminiho, jenž byl uveřejněn v „Secolu“ dne 9. září 1916. Nejprve žádá autor rozhodně úplné rozbití Rakouska a pokračuje:

„Vskutku toto rozbití není pouze pro Itálii, Srbsko, Rumunsko, Čechy z Čech životní nutností a jedinou odměnou, která jim může býti dána za jejich oběti a útrapy v této válce; ale ani Anglie, Francie a Rusko nemají jiného prostředku, aby isolovaly a přivedly k rozumu Německo, než mu přetnouti cestu k Středozemnímu moři a Malé Asii a tím roztrhati Rakousko, vraziti Německu do boku klín neodvislých Čech a postaviti na jihu Německa a Rakouska hradbu ze států dostatečně silných: Itálie, Jugoslavie a Velkého Rumunska, pro které by nemohlo doufati, že by bylo s to kdy v budoucnu opakovati svůj pochod na jih.“

Stejně promyšlenou a dobře informovanou úvahu napsal Pietro Silva v „Corriere della Sera“ dne 21. listopadu 1916 pod názvem „Čechoslováci

Janov.

a Habsburkové“. Když byl stručně a správně vylíčil zápas československého národa o politickou samostatnost, ukazuje, že bude mít Itálie v Čechách dobrý odbyt zboží a končí:

„Je dobře, že se také v Italii zdvihaají hlasy ve prospěch československé samostatnosti, nejen proto, že se tím podporuje spravedlivá a prospěšná věc pro spojence, ale také proto, že se tím může zlomit jedna z hanebných zbraní, jimiž vídeňská vláda povzbuzuje ducha slovanských národů, kteří byli posláni bojovat proti nám: legenda, že Itálie je nenapravitelnou nepřítelkyní spravedlivých požadavků slovanských.“

Poměr Itálie ke království srbskému a k Jihoslovanům vůbec hrál v dějinách naší akce v Italii význačnou roli a proto si ho musíme, pokud je nutno a místo stačí, blíže všimnouti. Nebudeme zde ovšem rozebírat příčiny sporu adriatických soupeřů a nebudeme rozsuzovati, která z obou stran měla právo nebo větší právo na výtky ne-

upřímnosti a nepřátelského vystupování vůči druhému spojenci.

Již od počátku naší politické akce v Italii bylo jasno, že dorozumění s italskými vládnoucími kruhy bude narážeti na nemalé překážky. Nejtěžší z nich byl poměr italsko-jihoslovenský. Naše přátelské vztahy k bratrskému národu srbskému před válkou i ve válce nezůstaly Italům tajny a zavdávaly stále příčinu k nedůvěře v náš protirakouský program. Tyto obtíže seznan již prof. Masaryk, když v prosinci 1914 navštívil Řím a charakterisuje je (Světová revoluce, str. 51) takto:

„V Italii počínala agitace pro „Dalmazia nostra“; byl jsem na přednášce dalmatského Itala, lektora a publicisty v Anglii. Mluvil jsem hned i později s těmito protislovanskými politiky (na př. red. Dudan), abych jejich argumenta seznan. Poznával jsem, že Italové (z Itálie — na rozdíl Italů z ire-denty) na Dalmácii myslili málo; Terst, Asie, Afrika (kolonie) a Trident — Terst mnohem více než Trident! —

byly vlastním předmětem aspirací. Radil jsem Jihoslovanům, aby také veřejně vystoupili a zahájili dobře vedenou protipropagandu; domnívám se, že by byli přes značné obtíže získali část politiků a obyvatelstva. Pozoroval jsem, že italský lid nebyl veden imperialismem, nýbrž zděděnou antipatií proti Rakusanům. Proto byl také méně proti Němcům (v říši) . . .

Byli v Itálii mnozí, kteří válku pokládali víc za věc, týkající se Francouzů, Rusů a Německa, ne Itálie; častěji jsem slyšel argument, jehož teď užívá Sign. Nitti, že válka je bojem Germánstva se Slovanstvem. Odsud pak bylo lze brát důvod pro neutralitu, ale i pro Němce a proti Slovanům a tudíž i pro „Dalmazia nostra“.

V roce 1915 se tento poměr nijak nezměnil, ba naopak protivy se ještě přišťovaly. Přispěl k tomu londýnský pakt z 26. dubna 1915, jehož obsah byl, jak jsme dříve již viděli, přes svou tajnost v podstatných rysech znám. Jihoslované v něm jistě viděli překážku v dosažení vlastních tužeb spojení všech zemí srbo-chorvatsko-slovinských ve velikou říši jihoslovanskou. Z toho zase vyplývala pro československé politiky, kteří v Itálii pracovali, nutnost chovati se zdrženlivě vůči Itálii, aby Jihoslovanům nedali příčiny k výtce, že pro vlastní prospěch zapomínají na ideály bratrského národa, jenž přece od začátku války krvácí také za jejich národní zájmy. Posice československé politiky v Itálii byla tedy velice těžká.

Abychom poznali tyto obtíže, stačí citovat úryvek z článku „Čechy proti Rakousku“, jenž byl uveřejněn v neopolském deníku „Roma“ dne 24. září 1916. V článku tom staví se pisatel rozhodně za politickou svobodu českého národa a otiskuje dokonce dlouhý výklad jednoho z členů*) „České národní rady“ o útlaku našeho národa v Rakousku, ale zároveň hájí italské

stanovisko vůči Jihoslovanům a projevuje radost, že „české národní hnutí odděluje úplně svoji věc od zájmu velικάšských příznivců veliké Jugoslaviie“. Pak vytýká českým politikům dřívější jejich chybné stanovisko v poměru jihoslovansko-italském:

„Jedinou chybou udělali na začátku vůdci českého národního hnutí a sice, že spojovali svou věc s věcí jihoslovanskou. V knize „Budoucí Rakousko-Uhersko“ navrhoval Artur Chervin, přítel a mluvčí slovanských propagandistů, přímé spojení mezi Čechy a Chorvaty územním koridorem, vedeným Rakouskem. A oficiální orgán českého hnutí „La Nation tchèque“*) otiskoval zprávy a články jihoslovanské propagandy.

Dnes však vůdci národního hnutí českého pochopili nebezpečí, jež se skrývala v tomto jejich jednání, mezi nimiž, kromě nepochopení, s nímž se setkávala jejich věc, takže byla směšována s věcí národů, kteří jsou stále nejudatnějšími obránci Rakouska, nutno uvést na první místo nedůvěru a nepřátelství, s níž byla pro takové kompromitující styky v Itálii přijímána.“

Proti takovýmto hlasům vážných listů bylo ovšem nutno stále bojovati, kterýžto úkol v první době připadl „Československé samostatnosti“ a později „České kanceláři“ v Římě. Nedůtklivost italské veřejnosti v otázce panslavismu dobře charakterizuje článek „Československé samostatnosti“ z 10. listopadu 1916:

„Je jisto, že v mnohem třeba je ještě v Itálii vyjasnění, že zbývá v italském veřejném mínění mnoho neurčitostí, mnoho předsudků a i omylů o problému rakouském. Zejména otázka jihoslovanská nepřestává býti předmětem nedorozumění. Rakousko, vidouc nebezpečí italské, vynakládá vše, aby poštválo Itálii proti Jihoslovanům a

*) Není jmenován, ale byl jím pravděpodobně M. R. Štefánik.

*) Čtrnáctidenní revue vycházející od 1. května 1915 v Paříži za redakce E. Denise.

Leonida Bissolati.

Kniže Pietro di Scalea.

Jihoslovany proti Italii. Nemine dne, aby vídeňský tisk nelíčil panovačné choutky Italie, její nepřátelství proti všemu slovanskému a na druhé straně přátelé a agenti Rakouska podnikají vše možné, aby Italii vylíčili v nejčernějších barvách nebezpečí panslavismu, číhající prý za požadavky jihoslovanskými.

Mnozí v Italii uvěřili a věří ještě tomuto nebezpečí, které rakousko-německá propaganda vždy jim stavila a staví před oči, aby odvrátila jejich pozornost od nebezpečí pangermanismu.

Odtud obavy italské veřejnosti před sjednocením Jihoslovanů, odtud jejich nervosní úsilí, zjednat si co nejbezpečnější záruky proti obávanému, ač tak illusornímu nebezpečí jihoslovanského imperialismu v moři adriatickém. Možno však, zejména v poslední době, pozorovati, že v těchto zmatcích a nedorozuměních nastává jistě vystřízlivění a vyjasnění, které šíří se tím více, čím jasněji vidí Italové houževnatost Německa a Rakouska, jejich sílu, opřenou o bezmocnou brutálnost a přímo bestiálnost. Panslavistický imperialismus je fantom, strašák, ale panger-

manismus je reálný nebezpečí, netvor, který slepě drtí a vraždí."

Čeho nedokázala propaganda tiskem, toho dosaženo bylo později silou okolností. Italie stále více a více přicházela k poznání, že válka s Rakouskem není pouze její „národní“ válkou, nýbrž že její výsledek spočívá na vítězství všech spojenců a že tedy ovoce všech obětí nemůže spadnouti do klína jen jí samotné, nýbrž že musí býti rovnoměrně a spravedlivě rozděleno mezi všechny spojence. Obrat v nazírání Italie na Jihoslovany a jejich válečné cíle, ukazuje si již v polovici r. 1917 a jistě k němu, kromě jiných okolností, přispěla již značně propaganda československá. O tom píše „Československá samostatnost“ dne 10. září 1917:

„Italské vítězství na Soči (Isonzo), které stálo již Rakušany na 32.000 zajatců, je nejen vojensky, ale i politicky nesmírně důležité, tím spíše, že provázáno je prudkou kampaní italského tisku pro rozdělení Rakouska, pro vybudování samostatného československého státu a pro sjednocení Jihoslovanů. Zejména poslední okolnost je velmi významná a pro nás ra-

doštná, protože můžeme v ní viděti novou záruku svého vítězství. Čím jistější je sjednocení a osvobození všech Jihoslovanů a čím větší je naděje na upřímnou dohodu Itálie s Jihoslovany, tím blíže jsme k svému cíli. Vidíme-li, že největší italské listy, jako „Corriere della Sera“, „Secolo“ a i „Giornale d'Italia“, orgán Sonniniův, stojí v čele kampaně proti Rakousku a pro jihoslovanské sjednocení a potvrzuje-li se nám z pramene nade vší pochybnost jistého, že na nedávné londýnské konferenci sjednocení Jihoslovanů opravdu definitivně bylo rozhodnuto, můžeme situaci politickou i pro sebe pokládati za velmi příznivou.“

Tento posudek situace nebyl nikterak přehnaný. K obratu v nazírání na oprávněnost požadavků československého národa přispěla nemálo odpověď spojenců na Wilsonovu notu z 10. ledna 1918, jak je patrné z krásného článku V. G. Pennina v liberálně-nacionální „Gazzetta del Popolo“ (Turin) z 12. února 1917, v němž na konci čteme:

„Můžeme tvrditi beze strachu, že bychom nemluvili vážně, že Češi bojovali a vyhráli boj po boku Dohody . . . Všechna odmítavá hrdost (českého národa) proti Rakousku a jeho staletý útisk mu dávají právo na osvobození z rakouského otroctví, kteréžto osvobození položila Dohoda mezi základní podmínky budoucího míru v Evropě.“

A o půl roku později stejně srdečně se primlouvá za uskutečnění naší samostatnosti prof. filosofie na neapolské universitě, Enrico de Marinis v neapolské „Roma“ dne 19. srpna 1917 a končí článek těmito slovy:

„Pozdravujeme v bratřích Česích své spojence. Vidíme v nich činitele svého konečného vítězství a posíláme jim stejně vřelý pozdrav, jaký v každém okamžiku této smutné doby obracíme k svým neosvobozeným bratřím.“

Mnoho bychom mohli uvésti ještě článků, které stejně důrazně burcovaly

svědomí italské veřejnosti, aby poznala utrpení našeho národa v Rakousku a pochopila, proč je nutno rozbítí habsburskou dynastii a osvoboditi porobené národy. Nemohu také vypočítávati články a zmínky o bídě a útisku v Rakousku, z nichž mnohé ovšem byly zveličeny neb vymyšleny, o vzbuoreních a persekucích atd., o nichž se psalo téměř ve všech novinách. Lze zkrátka říci, že skoro všechny deníky stály v r. 1917 již na naší straně. Výjimku činil neapolský „Mattino“, známý svým germanofilským zabarvením, někdy také turinská „Stampa“ vyšla ze své obvyklé rezervovanosti a konečně socialistický „Avanti“ se svého internacionalistického stanoviska nemohl uznati oprávněnost čistě nacionálního hnutí. Jejich názory však nalezly málo půdy v Itálii a po nešťastném ústupu kobaridském úplně zanikly.

Kromě povšechných úvah o budoucím osudu našeho národa objevovaly se zhusta zprávy o chování československého národa ve vlasti a o osudu význačných politiků. Tak zaznamenaly mnohé časopisy květnový projev českých spisovatelů, pilně si všímaly procesu Kramářova a Rašínova, uveřejňovaly zprávy o pobytu a činnosti prof. Masaryka a Beneše a o bojích československého zahraničního vojska v Rusku a v cizinecké legii ve Francii. Zvláštní pozornost věnována byla boji československé brigády u Zborova. Orgán zahraničního ministra „Giornale d'Italia“ dne 6. července 1917 mluvě o vítězství zborovském, zdůrazňuje, že v československé brigádě bojovali také Češi, býv. 28. pluku, kteří přeběhli v r. 1915 k Rusům, vzpomíná krveprolití 28. pluku na Soči (o němž jsme již dříve mluvili) a dodává: „Nyní pomstila Brusilovova československá brigáda ony ubohé hochy padlé na italské frontě.“

*

Com. Enrico Scodnik.

Inž. Karel Veselý.

Nemalé zásluhy o propagandu československé samostatnosti v Itálii si získalo nesporně Komitě pro československou samostatnost (Comitato italiano per l'indipendenza cecoslovacca) v Římě. Již před tím sice některé národní instituce italské projevíly zájem o československou otázku, z nichž zvláště Národní sdružení „Dante Alighieri“ zasluhuje čestné zmínky. Již od začátku r. 1916, kdy se o našem národě v Itálii téměř nevědělo, bylo stanoveno v politických směrnicích sdružení na návrh E. Scodnika, člena ústředního výboru, aby jako souběžný motiv programu rozboření Rakousko-Uherska bylo přijato hnutí za československou samostatnost. Jako projev těchto společných ideálů a zájmů národa československého a italského bylo v dubnu 1916 podáno jakési memorandum „mezispojeneckému parlamentu“ pro věci malých národů.

Když pak zájem o Čechoslováky a jejich politické cíle během r. 1916 vzrostl, podařilo se uskutečnit návrh téhož Com. E. Scodnika a založit zmíněné Komitě, které se zabývalo pouze československou otázkou. Za-

kladatelé spolku Com. E. Scodnik, Gino Scarpa a Franco Spada, obrátili se k italské veřejnosti nadšeným povoláním, datovaným 11. ledna 1917, jež zní:

„Válka, kterou ústřední mocnosti vyvolaly, musí svornou vůlí spojenců, právě slavnostně zpečetěnou (narází na Wilsonovu notu a odpověď spojenců, pozn. kron.) skončiti v neprospěch Německa a Rakousko-Uherska a vésti k spravedlivému a svobodnému uspořádání malých států a národností, které dosud byly podrobeny cizímu jhu.

Z národů, které od dnešní války očekávají svobodu, jeden ukázal zvláště svou pevnou vůlí k samostatnosti a svoje rozhodnutí k protiněmeckému boji. Je to národ československý. Myšlenka svobody, která jej vedla v jeho zápasech, nalezla příklad v italském obrození. Itálie, veliká dobrovolnice v této válce, pamětliva svého osvobození, silná a vítězná dnes na dobytých hranicích, může chápati lépe než jiný národ nutnost československé samostatnosti.

Vzájemné vztahy, které vízí oba národy, musí dnes nabýti pozitivní a

konkretní formy. Společný nepřítel musí být přemožen, aby Itálie zachovala své politické a národní postavení a byla paní svého osudu a aby Čechoslováci se osamostatnili. Společné zájmy pro blaho budoucnosti leží tedy oběma národům na srdci. Nutnost dohody se týká nejen dneška, ale míří též k blízkému zítřku.

K tomuto účelu a k rozšíření vědomí a svědomí národa italského zakládáme dnes v Římě Italské komitě pro československou samostatnost.

Poněvadž nový český stát, přední hráz proti germánství, může počítati — aby se úplně vymanil z jakéhokoliv hospodářského područí německého — s těsnou spoluprací s námi, Komitě chce ode dneška podporovati rozbor a studium problémů souvisejících s touto spoluprací, tak aby Itálie, dosáhnouc svých práv na moři adriatickém a obnovíc tam svým starodávným duchem svobody plodnou politiku jasných obchodních smluv a rozsáhlých koncesí, mohla pozvati, aby užívali dobrodíní jejího panství nad tímto mořem, také Čechoslováci, kteří pro svůj obchod najdou v Terstu a ve Rjece, osvobozených a italských, přístavy přátelsky otevřené jejich plnému prospěchu a užitku.“

Tento manifest svým vřelým a přesvědčivým tónem získal v krátké době řadu vynikajících osobností italského veřejného života a spolek brzy utěšeně rostl nejen v Římě, ale i v provinciích. Podle statistiky z 22. dubna 1918 měl v 61 provinciích (ze 69) 205 odboček a korespondenčních středisek; nejvíce v provinciích Milán (28), Ancona, Florencie, Cuneo, Perugia, Foggia a Turin.

O činnosti Komitě v prvních dobách zachovalo se celkem málo zpráv. Jenom jedna skromná relace Komitě svědčí o jeho úsilovné práci na vytěčeném poli. Práví se tam: „První období činnosti Italského komitě pro československou samostatnost (r. 1917 a začátek r. 1918) bylo věnováno práci, aby byla

rozšířena myšlenka československé samostatnosti v Itálii, aby byla ve veřejném mínění a ve vládnoucích kruzích připravena příznivá půda pro vytvoření československého dobrovolného sboru na italské frontě ...

Na konci tohoto období čítalo Komitě mocnou organizaci 128 odboček a 53 korespondentů v malých městech, kde se neustavily odbočky. Mezi osobami přihláškami, které hojně docházely, zahrnuty byly přihlášky 57 senátorů a 142 poslanců, kteří utvořili našemu Komitě také širokou parlamentní basi ... K propagandě přispěli politikové a spisovatelé: posl. Arnaldo Agnelli, Ugo Dadone, Franco Spada a Armando Hodnig. Hrabě Franco Spada, generální tajemník, se zasloužil zvláště o podivuhodnou organizaci Komitě i v menších střediscích celé Itálie. Nadporučík Ugo Dadone se zasloužil zvláště o přípravu politického ovzduší v Římě. O rozdělení práce a posílení srdečných styků s Národní radou zemí českých se všemožně přičinili posl. kníže di Scalea, předseda, a Com. Enrico Scodnick, místopředseda Italského komitě pro československou samostatnost.“

Jak ze zmínky v článku Hlaváčkově, tak z předcházejících kusých dokumentů je zřejmo, že Komitě vytýčilo si vysoký cíl a že jeho neúnavná a obrovská námaha byla korunována plným zdarem, ne-li v r. 1917, o kterém jsme zde mluvili, tedy o rok později, kdy tvůrci Komitě mohli se radovati z ovoce své práce — československého vojska v Itálii a československé samostatnosti. O dalších osudech Komitě budeme mítí příležitost více říci později v jiné souvislosti.

*

Otázka československá byla pro Itálii tvrdým oříškem. Veřejnost italská dostala se sice dosti brzy ke zdravému jádru, ale úřady a političtí činitelé dlouho se k němu nemohly prokousati

Italské opevnění.

tvrdou slupkou byrokratických předpisů a paragrafů mezinárodní diplomacie. Nesnáze takové stavěly se ovšem v cestu našim politikům a vojákům i v jiných zemích, kde jsme měli své početné kolonie již před válkou a kde jsme byli mnohem více známi.

Nejsilnější překážkou k uznání práva československého národa na odboj proti Rakousku a samostatnost, byla politika ministra zahraničních věcí, bar. Sidneyho Sonnina. Vracíme se znovu k osobě tohoto význačného státníka, abychom doplnili jeho charakteristiku, kterou jsme zhruba načrtli ve vztahu k válce italsko-rakouské vůbec.

Sonnino nebyl s počátku pro válku proti Rakousku, ba právě naopak. V listě pozdějšímu min. Bertolinimu, 18. srpna 1914, píše (srv. Naše revoluce, III., str. 44): „Já osobně v prvním období evropské krise byl bych býval nakloněn spolenectví se spojenci Trojspolku, avšak je známo, že země ve veliké většině byla pro neutralitu,

takové musí býti také rozhodnutí vlády“. Tlakem okolností přiklonil se Sonnino k neutralitě a vyjednával s Rakouskem. Když narazil ve Vídni na nepřekonatelnou neústupnost, začal vyjednávat se spojenci a dosáhl londýnské smlouvy, jež prozrazena stala se Rakousku vítanou zbraní proti Italii a pomáhala rozněcovati jihoslovansko-italské nepřátelství. Od té doby nezbývalo Sonninovi, než přísně se vystříhati konfliktů s některým ze spojenců a také hleděl vůči Rakousku postupovati až s přílišně úzkostlivou korektností.

Názory Sonniny nejlépe se jeví v jeho řečech před italskou sněmovnou v době války. Podávám zde tři úryvky řeči podle textu ve sbírce Sidneyho Sonnino „Řeči pro válku“, vydané A. Gianninim. V řeči dne 18. prosince 1916 praví mezi jiným:

„Všichni si přejeme míru a to míru trvalého; trvalým mírem však rozumíme spořádaný stav, jehož trvání nezávisí na síle, kterou by byly zlomeny

okovy, jež podrobuji jeden národ druhému; ale závisí na spravedlivé rovnováze mezi státy, na respektu národnostní zásady, na řádech mezinárodního práva a na důvodech lidskosti a civilisace. Ačkoliv tedy, jak je náš povinnost, se snažíme vynaložiti k poražení nepřítele všechny své síly, přece při úzkostlivé dbalosti dobrých pravidel válečných netoužíme dosíci nějakého mezinárodního zavedení otroctví nebo nadvlády, či uspořádání, jež by přineslo zničení národů neb národností.“

Jasnější poněkud je prohlášení Sonnino v o půl roku později (20. června 1917): „Daleka je nám každá myšlenka nejen na potlačení neb zotročení, ale i na podrobení kteréhokoliv kmene a kteréhokoliv státu, vzdáleného či blízkého, velkého či malého, ale směřujeme k spolupráci na úpravě té rovnováhy sil, která je podmínkou a zárukou vzájemného respektu oboustranných koncesí, podstatných to zásad svobody a rovnosti v sociálním soužití jednotlivců i národů.“

Třetí projev je nejstručnější a nejsrozumitelnější. Byl pronesen v obšírné odpovědi na mírovou notu papeže Benedikta XV. (1. srpna 1917) k válčícím národům, po odmítnutí pokusu o mír, jež učinil v zájmu Rakouska princ Sixt Burbonský. Není bez zajímavosti, že Sonnino učinil toto dalekosáhlé prohlášení právě ve chvíli, kdy rakousko-německé oddíly se hnaly valem u Kobaridu za poraženou a ustupující italskou armádou. Právě: „Mezi našimi válečnými cíli není rozdělení států ani změna jejich vnitřního uspořádání.“

Vývoj italské zahraniční politiky pohyboval se skutečně až do porážky kobaridské po této linii. Silná osobnost Sonnino va nedovolila státníkům italským, kteří by se byli patrně již dříve od ní značně odchýlili, projevit zjevně odlišné stanovisko. Sonnino měl pro svůj názor snad pádné osobní

důvody, jejichž oprávněnost zde nemůžeme posuzovati a také nechceme rozebírat*). Jisto je, že neústupnost Sonnino va v otázce rakousko-uherského problému zdržela rozvoj naší politické i vojenské akce aspoň o několik měsíců. To bylo ostatně také v plánu Sonnino v e nejen vůči nám, ale i vůči spojeneckým vojskům. „Příchod spojeneckých vojsk“, říkal (cituji Salveminiho), kompromitoval by směrnice naší zahraniční politiky“. Tento názor shoduje se také s názorem italských politiků v r. 1916 a částečně 1917 na válku proti Rakousku: byla jim „jejich národní“ válkou. Každé zasažení vojska cizího, byť spojeneckého státu, byl by Itálii, podle jejich domnění, ochudil o část vítězství. A na druhé straně zdálo se vůdcům italské politiky, že by z trosek Rakousko-Uherska vyrostl příliš mluhtný jihoslovanský stát, s nímž by se jim bylo dělití o nadvládu nad Adrií. Rakousko-Uhersku měly být sice některé kraje odňaty, ale neměla přestati jeho existence, jako dobrá pro Itálii protiváha proti rozšířenému Srbsku. „Nám se hodí“, pravil Sonnino, „zvětšené Srbsko a zmenšené Rakousko.“ Dokladem budiž také soud T. G. Masaryka ve „Světové revoluci“ (str. 312), kde mluví o náklonnosti mnohých Angličanů k Vidni a Budapešti a jejich názoru, že Rakousko — byť špatné — je přece lepší než obávaná „balkanisace“ střední Evropy:

„Jak toto austrofilství bylo zakořeňeno, vidět nejlépe z faktu, že Sonnino, třebaže pro Itálii požadoval kusy Rakouska, byl pro zachování Rakousko-Uherska: to vyplývalo z politického konservatismu, strachujícího se „balkanisace“ Střední Evropy a zvláště u Sonnina také z politiky, nepřející si sjednocení Jihoslovánů.“

*) Nejostřejší kritiku Sonnino v y politiky za války podal významný historik (i. Salvemini v předmluvě ke knize „Dal Patto di Londra alla Pace di Roma“, Gobetti. Torino 1925. Předmluva byla v překladu otisčena v „Naší revoluci“, III., str. 30—59.

Výbuchy granátů nad rakouskými drátěnými překážkami.

Nebylo tedy divu, že za těchto poměrů nemohla nalézt pochopení v oficiálních kruzích italských myšlenka československého odboje proti Rakousku, která propagovala úplné rozdrobení dunajského soustátí, a vzpírala se jakémukoliv řešení rakouského problému federalisací, jež by snad bývala italské zahraniční politice jakž takž přijatelnou.

*

Konečně zbýval tu ještě jeden činitel, o jehož konservativní stanovisko rozbíjely se všechny pokusy našich politických představitelů, aby dosáhli uznání politických požadavků československého národa. Byla to *Z a j a t e c k á k o m i s e* (Commissione dei prigionieri di guerra), v jejímž čele stál starý, vysloužilý generál Paolo Spingardi. Podléhala ministerstvu války a měla na starosti hmotné i duševní zaopatření zajatců. Měli jsme již příležitost ukázat, že tato komise, jako snad i jinde, pečovala s počátku pouze o hmotnou stránku zajateckého života a o du-

ševní potřeby zajatců buď nedbala nebo se k nim stavěla záporně. Pro zajatce platily přesné a přísné předpisy, od nichž se nesměl velitel tábora ani o píd' odchýlit a jež byly úmyslně vypracovány neb aspoň se výborně hodily pro zajatce negramotné a pečující jen o dobré bydlo.

Myslicí část zajatců přišla tedy samozřejmě brzy do sporů s těmito všeobecně platnými pravidly. Chtěli číst noviny, aby se dověděli, co se děje na frontě a ve světě — čtení novin však bylo zakázáno. Cítili potřebu se vzdělávat a baviti — docházely jen knihy většinou bezcenné a přísně censurované. Trvalo to téměř dva roky než bylo úředně povoleno zajatcům československým čísti české noviny ze zahraničí. Do té doby je dostávali jen občas a jen v některých táborech.

Teprve 7. února 1917*) oznamuje ministerstvo války ministerstvu vnitra,

*) Dokumenty o této věci byly uveřejněny v „Naší revoluci, I., str. 394 n.

že české tisky od ČSNR. v Paříži mohou býti posílány do československých táborů, „ovšem po předchozím prozkoumání zmíněnou komisí“. Korespondence mezi římskou Kanceláří a zajatci byla povolena až v červenci 1917!

Zatím již v táborech, jak později podrobněji vylíčím, našli se jednotlivci, kteří navázali spojení se známými ve Francii, Rusku neb Americe a od nich se dověděli o akci za československou samostatnost a tvoření dobrovolnických oddílů. Někteří dokonce přinesli o tom neurčité zprávy z Rakouska. Posílali tedy přihlášky do různých spojeneckých armád (srbské, ruské, francouzské), ovšem bez jakéhokoliv úspěchu. Ať byly dopisy adresovány kamkoliv, nedostaly se na místo určení, nebo když již šťastně proklouzly cenzurou, neměly praktického významu. Přihlášky zůstávaly ležeti v zásuvkách ministerstva války neb Zajatecké komise, kde našly definitivně svůj hrob.

Druhá cesta, kterou byly činěny pokusy o obměkčení úředních kruhů italských v otázce povolení ozbrojeného vystoupení československých zajatců v Itálii, vedla z Ruska. Zachoval se nám v archivu Voj. odboru OČSNR v Rusku „Návrh na utvoření českého výzvědného praporu v Itálii“. Tento projekt byl vypracován podp. Vlad. Klecandou v červnu 1916 a podán v červenci prostřednictvím gen. Romei, šéfa italské vojenské mise při ruském generálním štábu, generálu Cadornovi, tehdejšímu generalissimu italského vojska. K tomuto kroku přivedly podavatele, jak praví v průvodním listě, „výsledky, jichž dosáhli čeští zvědové (rozvědčíci) v ruské armádě v posledních dvou letech a okolnost, že podle našich zpráv vrchní velitelství rakouské armády posílá nyní české vojáky na italskou frontu“. Tento návrh měl tedy „usnadnit postavení českých vojáků, bojujících v rakouských řadách proti Italům“. „Jsme jisti,“ praví dále, „že

naši krajané, obklopení svými utlačovateli, rádi by se vzdávali chrabřím vojákům italským, kdyby měli jistotu, že budou Italy přijati jako dobří přátelé.“

V návrhu sám se nejprve líčí stručně práce výzvědných oddílů, jak ji konaly na ruské frontě a výsledky její, jako zprávy o postavení nepřátelského vojska, morálním a hmotném stavu vojáků a jiné. Pak se vykládá, jak jsou posíláni spolehliví zajatci zpět do rakouských řad, aby tam způsobili rozvrat. Nelze-li se dostat k rakouským zákopům, připevňují tam zvědové výzvy, aby Čechům v rak. vojsku dali na srozuměnou, že nemají v útoku střleťi proti bratřím, ale vzdáti se. Výzvědný prapor by měl 4 roty po 2—4 četách a tento stav: velitel, pobočník, 4 velitelé rot, 10—15 velitelů čet, 20—30 poslů a 600—800 dobrovolníků. Každá rota by byla podřízena štábu armády a v linii přímo velitelství svého arm. sboru, divise neb brigády. Stejnokroj by byl italský, na čepici červenobílá kokarda (za frontou). Velení české, pušky italské neb rakouské. Česká kázeň se přizpůsobí italské. Invalidé a demobilisovaní dobrovolníci budou míti práva jako poddaní dohodových zemí. Divise poskytnou četám všeho zaopátrání, které uhradí stát.

Nejzajímavější je odstavec, kde mluví tvůrce návrhu o záložní rotě. „Roty budou doplňovány válečnými zajatci české národnosti, kteří jsou v Itálii. Za tím účelem jest postavena záložní rota. Záložní rota se zaměstnává kromě jiného ošetřováním rekonvalescentů a přípravou letáků, proklamací atd.“

Když pak vytýčil povinnosti velitele praporu: soupis zajatců, organisace jejich práce, jejich vlastenecké vychování — vše ve spolupráci s českým politickým ústředím v Itálii — určuje návrhvatel, jaké živly by tvořily oddíly v linii:

„Prapor by se skládal z českých důstojníků, mluvčích francouzsky neb italsky a vybraných střelců ze sboru českých dobrovolníků na Rusi a dále z českých dobrovolníků bojujících v řadách francouzské armády.“

Zde končí koncept zajímavého tohoto návrhu, zřejmě kusý a snad ještě před odesláním přepracovaný. Z návrhu je zřejmo, že jádro výzvědného praporu měli tvořit příslušníci České družiny z Ruska a cizinecké legie ve Francii a teprve na druhém místě byli bráni v úvahu českoslovenští zajatci v Itálii a to ještě pro podružné služby. Kdyby se byl projekt uskutečnil, bývalo by ovšem nutno poměr v podstatě změnit, nejen pro vnitřní soulad mezi vojáky a pro technické obtíže doplňování rot v linii z Ruska a z Francie, ale také vzhledem k italským válečným směrnicím. Již jsme viděli, že Itálie nechtěla připustit na svou frontu cizí oddíly a tento odpor také byl asi hlavní příčinou, proč návrh, jenž později v obměněné formě dospěl k uskutečnění, tenkrát zapadl. Měl však aspoň ten, pravděpodobně, význam, že si italské vojenské i politické kruhy vážně začaly všimati otázky československých zajatců v Itálii.

Právě tak, jako se bránil Sonnino a také někteří jiní politici a vojenští vůdcové italští zásahu cizích oddílů na italské frontě, nebylo myslitelné, aby se někdo ze zajatců dostal z Itálie do zahraničí, ač se o to mnozí všemi prostředky snažili.

A přece stal se případ, že se čeští zajatci dostali z Itálie za hranice. Svědčí o tom protokol XVIII. schůze pres. komise OČSNR v Petrohradě ze dne 25. července 1917:

„Vzhledem k tomu, že do Ruska byli z Itálie dopraveni a v Petrohradě se nacházejí zajatci na italské frontě Češi: Halama, Benda, Vyžrálek, Novák a Bláha, kteří u odbočky ČSNRady se hlásili a tuto žádají o umístění na nějaké práci, usneseno gen. štábu úředně ozná-

miti, že jmenovaní zajatí krajané u Odbočky se hlásili, naznačiti způsob, jakým Odbočka o ně by se chtěla postarati a konečně žádati za sdělení, co se má s nimi státi do příslušného vyřízení.“

Tato dosti neuvěřitelná věc udála se, podle jiného dokumentu, asi takto: Za rakouskou frontou pracovalo mnoho ruských zajatců, kteří buď při rychlém italském útoku neb sami dobrovolně se dostali do zajetí italského. Při výměně zajatců mezi Itálií a Ruskem (z Ruska přišlo do Itálie mnoho Italů z rakouského území, zajatých v Haliči) byli dopraveni Rusové do Francie a dále do Ruska. S nimi, patrně z neznalosti jazyka nebo že sami tomu pomáhali, odeslaly italské úřady také tyto Čechy, pokládajíce je za Rusy.

O dalším osudu těchto zajatců ničeho nevíme. Jen o Matěji Bláhovi od 3. pluku tyrolských střelců máme zprávu, že v r. 1918 sloužil u čsl. dělostřelectva na Rusi († 1925).

Výjimka potvrzuje pravidlo a tak tomu bylo i v tomto případě. Hlavní příčiny, proč Itálie nechtěla dovoliti odchod československých zajatců do zahraničí, byly dvě: jednak italská vláda se držela přísně mezinárodní smlouvy o válečných zajatcích a nechtěla tedy vzbuditi v nepřátelském táboře dojem, že — třeba nepřímo — podporuje „rebely“ proti jejich vlastnímu státu; a na druhé straně netoužila nijak snížit počet zajatců ve svých rukou, s nimiž mohla operovati při mírovém jednání. K tomu přistupovala jistě obava, že by propuštění československých zajatců do Francie či jinam by mohl býti žádán stejný ustupek pro Jihoslovany, Poláky a jiné rakouské národnosti v italském zajetí.

Obavy tyto byly, jak se později ukázalo, naprosto zbytečné a pro Itálii, ne-li škodlivé, tedy aspoň neužitečné. Na doklad toho možno uvést část zprávy zpravodajského ústředí, u nejvyššího velitelství italského z 30. června

1917, jak ji ve zmíněném spise podává Salvemini (srv. Naše revoluce, III., str. 48). Nejprve se zpravodajský úřad přimlouvá za navázání styků s některými živly jihoslovanskými, aby tak bylo Rakousku znemožněno užívati jejich nepřátelství proti Italii a pokračuje:

„Nemenší důležitosti byla by pro Italii otázka česká, hledíc k našim velikým zájmům, které s tím souvisejí, a především proto, poněvadž rozhodná podpora českého hnutí by stačila, aby nám připravila o jednu zbraň více pro zdolání Rakouska. Ale snad nejsou ještě u nás jasné představy o aspiracích tohoto národa a přenechává se jiným, aby nás predešli, třeba ovšem ani nechtějíc, k naší škodě. Není vskutku všeobecně známo, že Národní rada zemí českých (mající sídlo v Paříži) funguje jako provisorní vláda nejen pro dva miliony Čechů, kteří jsou za hranicemi, ale i pro ty, kdož zůstali ještě v Rakousku, a řídí celé hnutí pro národní revindikace, počínajíc hnutím parlamentním. Kdybychom měli na své straně tuto Radu, znamenalo by to mítí mocného spojence, avšak od odmítnutí nabídky Kramářovy r. 1914*) nevěřilo se patrně u nás dostatečně síle české. A přece stačilo by uvážiti, že Čechy svobodné a nutné průmyslové (poněvadž dosti bohaté nerosty a palivem) měly by mnoho společných zájmů s námi, poněvadž své suroviny i své výrobky musily by dopravovati do Terstu, což by definitivně osvobodilo náš průmysl, zejména kovoprůmysl, od jakékoliv příští závislosti. Budiž připomenuto ještě, že pomoc českou nelze přehlížeti ani se stanoviska vojenského. Národní rada se skutečně obrátila na Rusko, na Francii a na Spojené Státy, aby provedena byla vojenská organizace českých vystěhovalců a rakouských zajatců české ná-

rodnosti. Je známo posláni, které za tím účelem vykonal Štefánik v Rusku, a jsou známy jeho úmluvy napřed s vládou carskou a potom s Miljukovem. Byl by přišel také do Italie, kdyby se mu nebyly činily nesnáze, a nikoliv od nás. Vláda pařížská, usilujíc o to, aby kolem Německa, zvláště v Polsku a v Čechách, stvořila ovzduší vlivu francouzského, mohla dosíci toho, že české vojsko formovalo se ve Francii, ale s kádry převážně francouzskými. Tyto zprávy, které nás docházejí z pramene nejspolehlivějšího, ukazují, jakým způsobem a v jakém směru pracují jiní také v kruzích slovanských: odtud bylo by vhodné i pro nás, se zřetelem k problému našich přístích vztahů k oněm kruhům, abychom se rozhodně dali touže cestou.“

Avšak ke všem těmto hlasům zůstávala ministerstva zahraničních věcí a války hluchá. A nemohla ani jinak jednati. Zajatecká komise, která na jejich rozhodnutí přímo či nepřímo závisela, nesnažila se ostatně také příliš proniknouti problém rakouských národností, jenž byl zároveň problémem zajatců v zajateckých táborech. Oč lépe pochopili rozdíl mezi zajatci prostí novináři, kteří pozorovali poměry se zdravou logikou a nikoliv s vysokých hledisek spletených mezinárodních smluv a paragrafů! Velice pěkně se pokusil načrtnouti řešení otázky československých zajatců v Italii Angelo Scocchi v „Secolu“ dne 5. října 1916, kde uveřejnil článek „Mezi rakouskými zajatci. Otázka národností.“ Z něho pro důležitost podáváme aspoň tento úryvek:

„Mezi rakouskými zajatci v Italii je nemálo těch, kdož pod šedomodrým stejnokrojem chovají city ne nepodobné našim, doufají ve vítězství spojenců a porážku ústředních mocností, nenávidějí Rakouska jako my ho nenávidíme a ve vlasti vždy hájili zásady nepřátelské monarchii rakousko-uherské; a jestli jim dodnes brání osud uniknouti za

*) Jaká nabídka je zde míněna, není dosud od nikud známo.

Rakouské kaverny na Kuku.

hranice státu a utéci z řad rakouského vojska, není jejich vinou, spíše musíme litovati neštěstí, které je potkalo . . .

Nemůžeme s nimi stejně přísně zacházeti jako s našimi nepřáteli (Němci, Maďary, Chorvaty a Slovinci rakouského smýšlení, jak praví autor předtím, pozn. kron.), na př. se zajatci českými. Víme o českých plucích, které přešly celé k Rusům a Srbům a jiné byly potrestány a decimovány; jeden z nich úmyslně byl vystaven naší střelbě a zničen naším dělostřelectvem, jež jistě netušilo, že masakruje lidi, kteří by bývali chtěli nám pomoci k vítězství nad společným nepřítelem.“

Dále vykládá o krutých opatřeních proti Čechům v Rakousku, o hrdinství českých vojáků v Rusku a ve Francii a o úsilí zahraničních Čechů o samostatnost a končí:

„Zajatci české národnosti nebudtež tedy směšováni s Němci, Maďary a Chorvaty, ale odděleni od ostatních a soustředěni všichni na jednom neb více místech téže krajiny, aby mohli na-

vázati styky mezi sebou a agitačními výbory emigrantů, jejichž hnutí je úředně řízeno ve Švýcarech (tehdy již z Paříže a Londýna, pozn. kron.) známým panem Masarykem, význačným poslancem vídeňského parlamentu a profesorem pražské university, odsouzeným in contumaciam rakouskými soudy.

Ústřední výbor českých emigrantů bude moci na požádání naznačiti, kteří z českých zajatců mají býti považováni za přátele a kteří zase naopak mají býti posláni do společnosti Rakušanů.“

*

Všechna snaha italského tisku a také některých československých představitelů našeho hnutí za hranicemi, jak jsme ji v této kapitole vylíčili neb v příští ještě doplníme, měla aspoň jeden pozitivní výsledek: soustředění československých zajatců v jednom táboře.

Koncem listopadu 1916 přišla do zajateckých táborů výzva, aby se hlásili Slované a Rumuni, kteří chtějí

vstoupiti do svého národního vojska. Nebyla však uveřejněna ve všech tábo-rech (úmyslně, nedbalostí neb nepochopením velitelů) a také bez náležité přípravy předchozí nebylo z její stylisace zřejmo, jak vážně je myšlena a co vlastně znamená. Výklad výzvy po-dávali neinformovaní italští důstojníci, někde i rakouští poddůstojníci, kteří nebyli zajisté nijak spolehlivou záru-kou, že přihlášky odhodlaných nebude použito k jejich škodě.

Akce tato, jak nebylo ani jinak mož-no, musela vyznít naprázdno. Přihlá-sili se jednotlivci, ale celé množství zajatců zůstalo k výzvě netečno, ba někteří pojali k ní více méně odůvodně-nou nedůvěru. Nelze dnes zjistiti počet přihlášených československých zajatců v té době, ale jistě jich nebylo více než 100—200, což při počtu 6—7000 za-jatců tvořilo 2—3 %.

Neuspokojivý výsledek tohoto po-kusu byl, kromě jiných důvodů, o nichž se ještě později zmíníme, příčinou, že brzy nato provedena byla koncentrace československých zajatců v táboře San-ta Maria Capue Vetere u Neapole. Soustředění bylo provedeno na základě rozhodnutí ministerstva války, vyda-ného v lednu 1917, o čemž zachovala se zpráva v dopise ministra války V. Altieriho ministroví vnitra U. Co-mandinimu z 25. ledna 1917. Je to první nám známý úřední dokument, v němž se mluví o českých zajatcích v Italii a pro jeho důležitost jej zde otiskujeme v plném znění:*)

„Odpovídaje na Tvůj dopis ze 6. t. m. oznamuji Ti, že dosavad zachází se s českými zajatci jako s ostatními

zajatci, kteří jsou podle toho, jak právě poměry v táborech dovolují, rozdělo-vání podle národností.

Čeští zajatci byli seskupeni v Tra-pani, Adernò a S. Marii Capua Vetere hned, jakmile byli soustředěni zajatci italské národnosti ve třech zajateckých táborech ve Venarii Reale, Casale Mon-feratu a Orvietu.

Nyní je studováno seskupení za-jatců národnosti srbské a rumunské.

Až toto bude provedeno, bude moci býti zkoumána otázka rozdílného za-cházení se zajatci náležejícími různým národnostem.

O rozdělování českých spisků, slouží-cích protirakouské propagandě, zajat-cům této národnosti projevilo zájem předsednictvo ministerské rady, chtějíc o tom dáti své vyjádření, o němž Tě zpravím, jakmile je obdržím.“

Tímto aktem byla skončena tedy první etapa československého hnutí v Italii. Zajatci českoslovenští, smícha-ní dosud bez rozdílu s německými a maďarskými nepřáteli, dostávají se do svého vlastního tábora, kde mohou volně dýchat, bez bázně, že budou udáváni svými národními nepřáteli, mohou propagovati myšlenku česko-slovenského odboje proti Rakousku a zaříditi si svůj život podle svých schop-ností a tužeb, což jim dříve bylo naprosto nemožno.

Dříve než přistoupíme k vylíčení ži-vota v českém zajateckém táboře, na-stíníme práci našich zahraničních pra-covníků v Italii, která k tomuto šťast-nému řešení zajatecké otázky přispěla a její výsledky, jak se jevíly v r. 1917 až do přeměny České kanceláře v Kan-celář ČSNR, v Římě, která značí třetí období československé práce v Italii.

*) Sr. Naše revoluce, I., str. 395 a násled.

POČÁTEK NAŠÍ POLITICKÉ AKCE V ITALII.

Každý začátek je těžký — a zvlášť těžké byly začátky československého odboje proti Rakousku v Itálii. Neznala-li nás Itálie, jak jsme v předešlé kapitole viděli, v prvních letech světové války, nebylo zrovna divu. Byla příliš zaměstnána svou válkou a vlastními politickými problémy a pak — Čechoslováci sami nevěnovali mnoho úsilí, aby se italská veřejnost s jejich národními požadavky seznámila. Otázka ovšem je, bylo-li to v prvních dobách vůbec možno, do jaké míry a jakou cestou. O této české práci v Itálii a jejích podmínkách tedy musíme na tomto místě obšírněji pohovořit; podotýkáme však předem, že prameny jsou zde velice chudé a dosud jen málo o této věci bylo psáno.

Prvním z československých politiků, kteří pokládali za nutno poznati zblízka názory italského národa a jeho vůdců, byl — což je zvláště zajímavé — prof. T. G. M a s a r y k. Sám o tom píše ve „Světové revoluci“, str. 47: „Rozhodl jsem se jít napřed do Itálie a pak do Švýcarska; chtěl jsem se přesvědčit, jaké je v Římě smýšlení, zůstane-li Itálie neutrální.“

Odejel 17. prosince 1914 s dcerou Olgou na Vídeň do Itálie. Obtíže na hranicích rakouských šťastně překonal a dostal se do Benátek, odkud psal do Chicaga o peníze Českosl. Pomocnému Výboru. Po zastávce ve Florencii přijel do Říma dne 22. prosince.

V Itálii se setkal s reminiscencemi historickými, literárními a politickými, jak mu utkvěly z dob jeho pobytu v Itálii v r. 1876. „Itálie mi podávala, praví, problém revoluce v různých formách, zejména politického atentátu a tajných společností.“

Na prvním místě vyhledal v Římě jihoslovanské politiky, s nimiž byl osobně znám. Dělo se tak ovšem tajně,

aby nebyli prozrazeni rakouským špiónům. Důležité bylo, že s nimi Masaryk navázal spojení, které i později bylo zdárně udržováno a ve společném úsilí přineslo naší věci nemalý prospěch.

Z cizích politiků nesetkal se téměř s nikým. Ruský vyslanec Krupenskij „byl bez vlivu v Římě i doma“ a s Francouzi chtěl jednati až v Paříži; jen „s anglickým velvyslancem Roddem několikrát rozmlouval“.

Pozoruhodné je též, co praví Masaryk o styku s italskými politiky (str. 56): „S Italy, zejména v oficiálním postavení, styků jsem nevyhledával; musil jsem předpokládati, že rakouské a snad i německé vyslanectví dává na mne pozor a proto jsem nesměl nikoho kompromitovat, neboť Itálie byla neutrální.“ Tím také je dán výsledek jeho práce v Itálii: v té době nebylo možno navázati spojení s představiteli italské politiky, aby to neuškodilo diplomatickému postavení Itálie jako trojspolkového spojence. Že tato Masarykova obava nebyla neodůvodněná, vysvítá z trestního záznamu, jež pod heslem „Masaryk“ čteme v „Albu velezrádců“ (Praha 1919) na str. 151: „Ze zprávy c. k. policejního komisařství v Tridentu z 31. ledna 1915 vyšlo na jevo, že časopis „Popolo d'Italia“ přinesl zprávu, dle níž vyšší česká, politická osobnost podnikla cestu do všech evropských hlavních měst, aby dosáhla pro případ předvidaného rozkladu Rakouska založení českého autonomního státu. Touto osobností je nepochybně Masaryk. Jeho tvrzení, že podniká tuto cestu pro své porušené zdraví, byla asi již tehdy rouškou pro jeho zamýšlenou politickou činnost.“

V Itálii mohl Masaryk jen načerpati posilu k nové práci. „Řím mě potěšil: Italové zůstanou neutrální, nepůjdou

s Rakušany, spíše proti nim, tak zněl výsledek mých pozorování a zpráv.“

S touto jistotou odejel Masaryk dne 11. ledna 1915 do Ženevy, aby tam začal své osvobozenské dílo. Rozhodnutí Itálie pro válku mu způsobilo „velikou radost“ a přimělo ho k opětné návštěvě Itálie. „Také do Itálie,“ praví (str. 73), „jsem se zajel podívat aspoň na chvíli, jak se vyvíjely poměry po vypovězení války. Viděl jsem severní Itálii (Milán), o níž se také šířily německé nepříznivé zprávy. Pobyl jsem u ruského spisovatele Amfiteatrova, bydlícího tenkrát v Levantě. Vrátil jsem se i z Itálie, jako z jižní Francie upokojen.“

Ale ani později nepřestával se Masaryk zajímati o Itálii a její poměr k válce a československé otázce. Ve Švýcarsku měl v r. 1915 spojení s italským vyslancem (str. 461): „Podobně monarchická Itálie velmi záhy byla napřed se mnou (v Berně) a později v Itálii se Štefáníkem a Benešem ve stálém styku.“

Stejně tomu bylo později za jeho pobytu v Petrohradě, kam přijel dne 16. května 1917 (str. 159): „Velmi čile jsem se stýkal s vyslancem italským (markýz Carlotti); podporoval mne u své vlády, aby z italských zajatců byla zřízena legie.“

Také při zájezdu do Rumunska, v říjnu 1917, neopomenul Masaryk v Jassích navštívit italského vyslance (str. 221): „Důležité byly rozpravy s italským vyslancem Fasciottim, se kterým jsem ujednával podrobně plán o organizaci našich legií v Itálii, pokračuje takto v jednání, které jsem ve věci vedl s italským vyslancem v Petrohradě.“

Když pak na své pouti po světě dojel do Ameriky (9. května 1918), setkal se též se zástupcem italského království a takto ho charakterisuje (str. 282): „Italský vyslanec, hrabě Celere, dobře chápal naši situaci a úsilí o vybudování legií z našich zajatců

v Itálii; chápal, co legie znamenají mravně a politicky proti Rakousku a proto podle možnosti pomáhal.“

Ze všech uvedených zmínek je patrné, že Masaryk, ať přišel kamkoliv, vždycky jevil zájem o italskou politiku a tím také o naši věc v Itálii. Nemohl ovšem samozřejmě dosáhnouti faktických úspěchů, k nimž bylo potřeba přímého dorozumění s italskými státníky. To, jak sám přiznává, náleží zásluhám jiných jeho spolupracovníků.

*

Brzy po odjezdu prof. Masaryka do Švýcar navštívil Itálii český novinář Josef Pachmajer, býv. redaktor „Národních listů“. Ve svých zajímavých článcích v „Družině čsl. legionářů“, 27. října 1922 a „Dokumentech naší národní revoluce“, II. str. 153, líčí nejprve své styky s Itálií, odkud mu byly zaslány publikace a odkud také byl vyslán do Cech důvěrník italské mládeže. Pak vypravuje:

„Avšak do konce ledna 1915 byl jsem jako na trní, chce-li nám Dohoda úplnou samostatnost zaručiti. V únoru rozhodl jsem se jeti sám tam, kde bych se to mohl dovědět . . .

Záminkou byly mně interviwy pro „Večer“, avšak předsedovi Švehlovi, v jehož rukou sbíhaly se tehdy nitky české politiky, doznal jsem předem, že se chci v cizině informovati, jaké čáky nám kynou.“

Švehla schválil tuto snahu a Pachmayer tedy jel.

„Cestou do Říma stavěl jsem se nejprve v redakci „Corriere della Sera“ v Miláně, kdež vylíčil jsem naše snahy, útrapy a persekuce a uvedl podrobně tehdejší některé rozsudky. Nazítří již uveřejnil tento světový list celý článek o smýšlení českého lidu a jeho persekuci. V redakci „Corriere“ poradili mi též, abych se měl v Římě na pozorů před špicly, které si dovedlo rakouské vyslanectví získati i mezi personálem skoro všech dohodových vyslanectev.“

Řím. — Pohled na Forum Romanum s Kapitolu.

„Zajel jsem tedy do Říma . . . Nejprve navštívil jsem italského státníka Pantana.*) vůdce italské většiny sněmovní, kterýž po počáteční nedůvěře, rozptýlené však doporučením dohodových politiků, mých to přátel, ujistil mne, že Itálie připojí se k válčícím velmocím Dohody, jakmile i ona své vojenské přípravy dokončí . . .“

Dále zaznamenává Pachmajer zajímavou epizodu při návštěvě u ruského vyslance Krupenského. Po delších nesnázích podařilo se mu k němu dostat dne 28. února. Rekl vyslanci, že celý český národ je rusofilský a tázal se, může-li českým politikům přinést vzkaz, že se české tužby splní. Krupenskij prý slavnostně prohlásil doslova: „Rekněte českým vůdcům, že ruská vláda při mírovém jednání nasadí všechno, aby zajistila neodvislost českého království.“

O tom podal Pachmayer ihned zprávu známým v Americe a pak beze stra-

chu šel na audienci k rakouskému vyslanci, jež ujistil, že „válečné pohrůžky jich (Italů) jsou jen humbukem, aby nějaké koncese vymámili, a že válka jest . . . nadobro vyloučena.“

Také z líčení Pachmajerova je zřejmo, že tehdy bylo možno myslet pouze na informativní zájezdy do Itálie, které ještě musely za toho stavu Itálie nésti nepatrné výsledky, téměř neúměrné s námahou a nebezpečím, jež oběma stranám hrozilo.

*

Radíme-li styky českých politiků s Itálií v časovém postupu, musíme se zde také aspoň zmínit o rozmluvě dra Kramáře s italským konsulem v Praze, Sabettou, kterou měl v hotelu de Saxe dne 21. května 1915.***) Schůzka byla tajná a jejím programem bylo „říci Italům, jak věrně stojíme při

*) Rozmluva netýkala se československé otázky, ale uvádíme ji zde pro posouzení našeho poměru k Jihoslovanům, jenž později hrál v našem odboji značnou úlohu.

*) Pantano, vůdce ital. radikální strany. V únoru 1906 byl členem ministerstva Sonnina.

Řím. — Chrám sv. Petra ve Vatikáně.

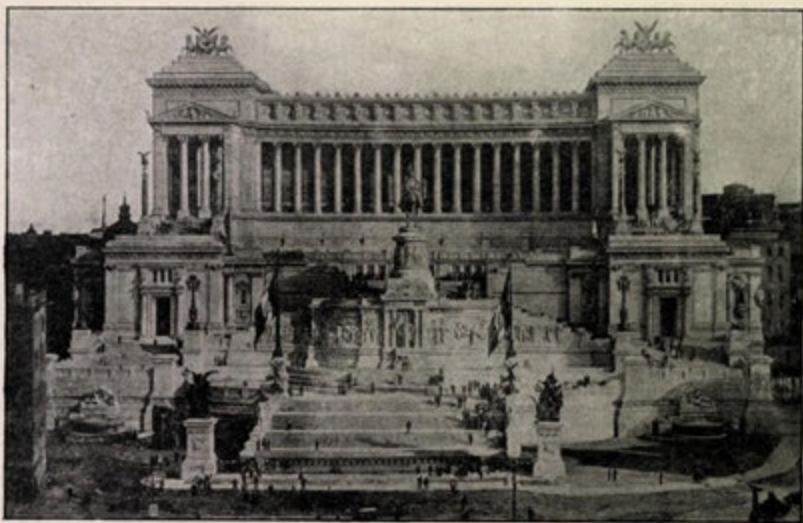
Jihoslovanech“. Průběh její líčí dr. Kramář v článku „První dny“ ve sbírce Vinc. Cervinky „Z dob persekucí a kriminálů“, str. 154:

„Mluvili jsme skoro dvě hodiny. Rekl jsem mu s největší rozhodností, že my Čechové cítíme se úplně svázanými s Jihoslovany a jich osudem, a že bychom to považovali za osudné pro poměr Slovanstva k Itálii, s kterou bychom chtěli žítí v nejlepším přátelství, kdyby žádala od Jihoslovanů něco, s čím by se tito nemohli smířiti. Konsul Sabetta velmi dlouze mně vykládal nezbytnou nutnost, aby Itálie měla proti severu navždy kryté hranice, a proto že musí mítí Pulji a její válečný přístav. Ale ani slovem se nezmínil o Dalmacii, kterou si v tu dobu Itálie ve smlouvě londýnské vymíňovala.“

Nejdůležitější pro dějiny italské legie styky a návštěvy v Itálii vykonal v prvních dobách našeho hnutí Milan

Rastislav Štefánik, tehdejší poručík-letec francouzské armády. Tajemství Štefánikova úspěchu v Itálii tkvělo ve dvou příčinách: jednak byl voják dohodové armády a pak byl francouzský občan. Měl za sebou řadu významných činů válečných na různých frontách, čímž imponoval italským vojenským kruhům. Byl také rovnocenným občanem v očích italských státníků, kteří se na české politiky z Rakouska dlouho dívali s nedůvěrou a přece jen jako na poddané jejich úhlavního nepřítele. Tyto Štefánikovy výhody ocenil dr. Beneš v slavnostní řeči u Štefánikovy mohyly na Bradle dne 4. května 1924 (Naše revoluce, II., str. 3):

„Cesty Štefánikovy vesměs byly cest y ú ř e d n í: vojenské a úřední francouzské, nikoli z titulu československého nebo z titulu jeho příslušnosti k naší akci. Tehdy to bylo pro naše cíle výhodou: jako Francouz a voják mohl Štefánik dle tehdejší situace vykonat více . . . Měl od počátku výhodu v tom, že mohl si celkem snadno získat

Řím. — Pomník krále Viktora Emanuela II.

přístup tam, kam my ostatní jsme mohli mnohem těžší se dostat . . .“

Poprvé se však octl Štefáník v Itálii proti své vůli. Na podzim 1915 létal totiž na srbské frontě, při čemž byl raněn a musel za nastávajícího ústupu Srbů hledati útočiště v Itálii. O tom praví Masaryk ve „Světové revoluci“, str. 117:

„V Albanii spadl s letadlem a přibyl z Valony na zvláštní torpédovce (koncem listopadu) do Říma, kde se seznámil s francouzským velvyslancem Barrèrem a pak se Sonninem. Já jsem ho brzy nato (v únoru 1916) v Paříži našel ve špitále po těžké operaci žaludkové.“

Podle vlastních zápisků Štefáníkových (Naše revoluce, II., str. 22) odvezlo ho asi letadlo 22. listopadu 1915 z Prizrenu do Valony, dne 23. listopadu byl v Brindisi a 24. listopadu v Římě. Tam byl ošetřen a za týden, 1. prosince odejel do Paříže, kamž přibyl 4. prosince 1915.

V Paříži dlouho nesetřval, ale brzy

se vrátil do Itálie, jak svědčí E. Beneš na uvedeném již místě:

„Takového rázu byla hned první jeho cesta do Itálie v březnu 1916. Dostal jakýsi úkol vojenský, skončit to, co na své cestě v Srbsku a Itálii započal. Bylo to v souvislosti s jeho akcí na frontě srbské. Cesty použil pro propagandu naší věci. Dostal se do styku s francouzským vyslancem Barrèrem s tehdejšími ruským vyslancem Giersem, tehdy také po prvé byl přijat Sonninem; mezi Italy získal tehdy osobní propagandou první přátele naší věci, zejména v politických kruzích šlechtických.“

Současný pramen, „Československá samostatnost“, píše o této cestě více v článku „Naše akce v Itálii“ dne 8. června 1916:

„V měsíci dubnu a květnu vyslán byl francouzskou vládou do Itálie na politickou misi dr. Milan Štefáník, Slovák, nadporučík-aviatik ve francouzské armádě. Štefáník použil této příležitosti, aby jednak hájil naše po-

žadavky v Itálii, jednak jménem zahraničního výboru doručil ze svého aeroplánu na celé frontě italské našim hochům vzkaz, aby nebojovali pro naše vrahy a utlačovatele německé a maďarské. Šťastný výsledek této akce má dalekosáhlé následky, o nichž přístě budeme referovati. Štefánik byl přijat nejvyššími vojenskými a politickými kruhy, v nichž všude získal mnoho sympathií pro naši věc a pro naše cíle.“

Tuto zprávu doplňuje pak „Česko-slovenská samostatnost“ dne 8. července 1916 hlavně výsledky po stránce vojenské:

„V měsíci dubnu a květnu poslán byl do Itálie francouzskou vládou Slovák dr. Milan Štefánik. Během svého dvouměsíčního pobytu pracoval také úsilovně pro naši věc. Měl možnost mluvit především s politickými a vojenskými kruhy italskými, dále s diplomatickými kruhy ruskými a francouzskými v Římě. Docílil zejména velikých úspěchů tím, že získal pro českou věc velikou část politické veřejnosti a přímé příznivce a propagátory naší věci mezi Italy. Byl přijat zejména také od ministra zahraničních věcí Sonnina, který vyslovil své sympathie české věci a slíbil i příspěví k jejímu triumfu. Výsledek této práce je již také patrný i ve veřejném mínění italském, v tisku i projevech politiků. Učiněn byl tudíž v naší věci opět značný krok kupředu. Na frontě měl dr. M. R. Štefánik příležitost mluvit s nejvyššími vojenskými autoritami. Jako aviatik přeletl celou frontu a jak již minule bylo sděleno, házel našim vojákům letáky, v nichž jim sděloval o naší práci v zahraničí. Obsah letáků těchto zněl:*)

*) Otiiskujeme tento leták v plném znění, protože je to první dokument československé propagandy, házený našim příslušníkem do rakouských zákopů a dosud nebyl uveřejněn.

Slované! Čechové! Slováci!

Němci a Maďaři vypověděli vojnu celému světu, neboť chtějí panovat nad všemi národy a jmenovitě utvořit z nás Slovanů otroky, aby měl kdo za ně a pro ně pracovat. Tuto pýchu a nadutost chce zlomiti náš bratr Rus a naši přátelé, Francie a Anglie, k nimž připojila se Itálie.

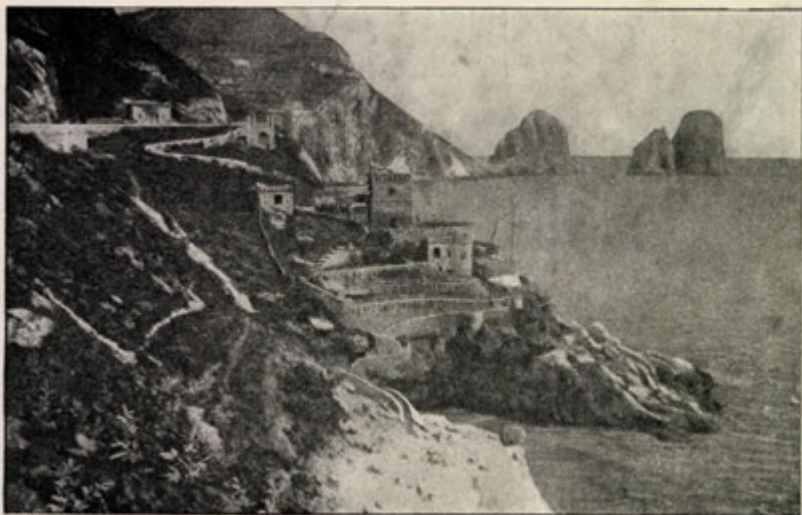
Záblesky jejich vítězství ukazují se na obzoru. Na východě naši bratři Rusové zastavili Němce a pobili Turky, na jihu srbská armáda za pomoci Francie a Itálie vstupuje opět v boj a Bulhaři zastrašení třesou se před brzkou svou odplatou, na západě u Verdunu zasadili Francouzi Němcům smrtelnou ránu. Dnové nepřítel Slovanů jsou sečtení. Vítězství Rusů, Anglie, Francie, Itálie, Srbska, Belgie a Portugalska, kteří se spojili v boji proti Němcům a Maďarům, znamená osvobození ujařmených národů, zejména utvoření samostatného státu československého a spojení Jihoslovanů.

Kdo máš čest v duši a slovanskou krev v žilách, pamatuj tedy, že svatou povinností tvou je, využití každé okolnosti ku zeslabení těch, kterým dnes sloužíš. Vzdej se při první příležitosti armádě italské, jak to již celé pluky našich dobrovolně a s nadšením učinily, když je Maďaři a Němci posílali proti Srbům, Rusům a Francouzům. Všichni ti, kteří se vzdali, byli s otevřenou náručí přijati. Celé tisíce z nich, místo pohostinství vyžádali si již šavli a pušku, i obrátili se proti katanům československého národa.

Neboť nezapomínej, že totiž Maďaři a Němci, co tě tisknou ku předu, tam doma mučí naše národní vůdce, pustoší chalupy, střílí a věší starce, ženy, děti, konfiskují statky národovců.

Chcete Vy všichni, kdož jste Slované, obětovati své životy za ničemnou bandu zločinců, kteří si položili za cíl zničení celého našeho národa?

Kdož by z Vás pokračoval v boji

Capri.

po tomto oznámení, potupa a kletba národa ať spočívá na něm. Vítězství nad Němci a Maďary je jisté, a odporem svým prodlužovali byste jenom svoje utrpení.

Vůdci národa československého, zejména prof. Masaryk a Duerich posílají Vám tento vzkaz. A nadporučík dr. Milan Štefánik sám přichází z Francie do Itálie a nad Vaše zákopy, aby Vám je ze svého aeroplánu doručil.

Pamatujte bratři v těchto velkých chvílích historických na svou povinnost národní, na vlast československou, na náš drahý národ.

Ceskosl. Zahraniční Komitét.“

Několik důležitých poznámek k činnosti Štefánikově v Itálii r. 1916 čteme v článku „M. R. Štefánik“ („Československá samostatnost“, 10. prosince 1916):

„Pro své veliké znalosti a diplomatickou obratnost byl Štefánik poslán z jara 1916 na politickou missi do Itálie. Zabýval se zejména otázkou

poměru jihoslovansko-italského, pracoval pro dohodu obou národů a snažil se v kruzích italských získati příznivce pro naši národní věc. V tom smyslu měl opravdu velký úspěch: byl přijat ministrem Sonninem, královnou matkou, celou řadou význačných osobností italských, francouzských a ruských, a dal první podnět k jednání o československé otázce v Itálii. Od té doby začala se otázka naše v Itálii vážně probírat.“

Poslední věta této zprávy ukazuje, že Štefánik dosáhl na tu dobu velikého úspěchu. Jeho vystoupení na frontě a zpracování politických činitelů italských nemálo jistě přispělo, kromě jiných událostí, k obratu v názorech na československou otázku a pravděpodobně bylo jednou z nepřímých pohybů ke koncentraci čsl. zajatců v Itálii.

O letu Štefánikově nad rakouskou frontou přináší zajímavé sdělení také H. W. Steed v knize „Třicet let novínářem“ (díl II., str. 114), které zde

pro jeho důležitost pokládáme za nezbytno otisknouti, ačkoliv je v určitém rozporu s líčením našich zahraničních pracovníků. Zní:

„(Štefánik) žádal na jaře r. 1916, aby mu bylo dovoleno sloužiti na italské frontě; nabízel se, že bude létati nad rakouskými čarami, obsazenými českými oddíly, a rozhazovati mezi ně české proklamace, podepsané Masarykem. Italská výzvědná služba věděla, že dvě české divise byly tehdy rozloženy v údolí Horní Adiže. Štefánik, který měl velmi bystrý zrak, byl přesvědčen, že je dovede rozeznat. Ale když přibyl na určené místo, shledal, že tam nejsou umístěny dvě, nýbrž dvanáct rakouských divísí se silným dělostřelectvem, chystajících se zřejmě k ofensivě. Letěl ihned do italského hlavního stanu a zpravil jej o svém objevu.“

Rozpor jeví se v datování a umístění letu. Masaryk ve „Světové revoluci“, str. 119 píše:

„Dohodli jsme se dále, že Štefánik bude pracovat v Itálii, abychom i tam zorganizovali své zajatce a bude-li možná, abychom je převedli také do Francie. Plán byl, mít co největší akční jednotku, na jednom bojišti a ovšem byl plán další: že bychom se dostali se svou armádou a s vojskem spojeneckým k ukončení války do Berlína pak přes Drážďany domů. V Itálii si Štefánik získal, zejména v armádě, mnoho přátel, když na frontě z jara 1917 na horní Soči z aeroplánu vypátral silné rakouské oddíly, o nichž Cadorna nebyl uvědoměn a které by ho byly překvapily.“

Také dr. Beneš líčí obsírně v uvedené řeči na Bradle (Naše revoluce, II., str. 8) Štefánikovou cestu do Itálie na jaře r. 1917:

„V Rusku seznámil se Štefánik s některými Italy. Obdržel od nich vzkazy a posláni z Ruska do Itálie; stál velmi o to, zvláště když vypukla v Rusku revoluce a nebylo možno takřka míti

s Ruskem spojení, aby posláni ono vykonal.

Bylo tudíž znovu úředně jednáno se strany Národní rady, aby mohl Štefánik odejeti do Itálie. Užito bylo vedle této věci ještě nových argumentů.

V té době rozpoutal se již do nejvyšší míry boj mezi Jihoslovany a Italy o Dalmacii a vůbec o známý londýnský pakt. Nás se boj ten silně dotýkal, poněvadž nám silně překážel v naší akci v Itálii, kde zaměňovali nebo ztotožňovali naši akci s akcí jihoslovanskou. Stejně překážel boj ten Francouzům, kteří byli spojenci obou, a měli zejména přímo v Paříži veliké potíže s akcí jihoslovanského komitétu Trumbičova, jakož i s propagandou italskou.

Majíc už tehdy velmi intimní styk s Jihoslovany, naše Národní rada pařížská přirozeně byla silně zatažena do sporů. Štefánik pojal myšlenku zprostředkovat, spolupůsobit na uklidnění sporů a tak jsme znovu učinili úřední zákrok na zahraničním ministerstvu francouzském, co by se tam dalo učiniti k uklidnění sporů.

Tehdy u nás v rue Bonaparte před jeho odjezdem jsme pořádali schůzky s Trumbičem a Hinkovičem jako vůdci jihoslovanského komitétu. Štefánik sám jednal se srbským vyslancem Vesničem, jakož i s italským vyslancem v Paříži. Rozhodli jsme se totiž začíti propagandu na italské frontě, aby se naši vojáci vzdávali. Připravili jsme vše, co bylo možné, Štefánik sám se měl odebrati na frontu a z aeroplánu proklamace do řad rakouských házet, a Jihoslovane měli se celé akce účastnit.

Vláda francouzská dala souhlas s celým naším plánem. Odebral se tudíž Štefánik v dubnu 1917 do Itálie. Jednal o věcech italsko-jihoslovanských dle dohody, jež k této misi byla smluvena s Francouzi, ale konkrétního výsledku v této věci dosaženo nebylo. Za to však tentokráte, pracuje opět pro naše věci československé, mohl více proniknouti

Sirakusy. — Amfiteatr.

do společnosti italské, zejména i k vojákům na frontě. Podarilo se mu získati nejvyšší velení italské a docíliti dovolení k naší letákové akci na frontě, kterou sám nad frontou rakouskou jako letec provedl. Od té doby pak nejvyšší velení italské věnovalo více pozornosti věcem československým a speciálně naší propagandě na frontě, kterou pak od této doby dle našeho vzoru provádělo ze své vlastní iniciativy samo. Připomínám ještě, že při všech svých cestách do Itálie byl Štefánik v politických stycích s Vatikánem.“

Máme tedy o letu Štefánikově nad rakouskou frontou čtyři svědectví: Masaryka, Beneše, Steeda a „Československou samostatnost“. První dvě mluví o letu Štefánikově v r. 1917, kdežto druhé dvě jej kladou do r. 1916. K tomu ještě přistupuje okolnost, že Masaryk ani Beneš, mluvíce o cestě Štefánikově r. 1916 do Itálie, nezmiňují se vůbec o Štefánikově přítomnosti na frontě, jako zase naopak „Československá samostatnost“ nezaznamenala Šte-

fánikův let v r. 1917. Leták, jež Štefánik rozhazoval, jsme četli, jak jsem se dříve zmínil, v Itálii již v polovině r. 1916 v zajateckém táboře a o přítomnosti Štefánikově v Itálii v r. 1917 není v dokumentech zachována zpráva.

Věc je tím nejasnější, že Masaryk nemluví o rozhazování letáků, nýbrž jen o vypátrání rakouských oddílů na horní Soči, kdežto Steed klade místo letu na Horní Adiži.

Za tohoto stavu našich vědomostí nelze zjistiti, zda jde o jediný let Štefánikův či o dva různé podniky a také nemůžeme přesně říci, kde Štefánik létal. Zdržel-li jsem se poněkud déle u této záhady, chtěl jsem, kromě vypravovatelské povinnosti, také ukázati, jaké mezery zejí v dějinách československé legie a v Itálii a podnítiti tak dobrou snahu o jejich doplnění.

O činnosti Štefánikově a významu jeho cesty do Itálie na jaře r. 1918 promluvíme v kapitole o utvoření československého vojska v Itálii.

*

Nyní obrátíme pozornost k české kolonii v Itálii. V tomto ohledu, jak bylo již několikrát zdůrazněno, byli jsme u srovnání s Ruskem a Francií daleko pozadu. V Itálii bylo českých kolonistů malá hrstka, snad jen několik desítek a nad to nikde nebyli usazeni ve větším počtu, nýbrž žili roztroušeni po celé Itálii, hlavně severní. Střediska národního neměli a proto se vůbec nestýkali a většinou ani neznali.

Teprve světová válka poskytla jim možnost vzájemného poznání, po němž za těchto poměrů nijak netoužili. Když vstoupila Itálie na válečné jeviště, nařídila vláda, jako se to dělo všude jinde, internování všech občanů rakousko-uherských, pokud ovšem neuposlechli dříve výzvy svého vyslanectví a neopustili včas italskou půdu. Z občanů československé národnosti, podle všech známek, vrátilo se málo do „vlasti“ rakouské.

K nucenému pobytu byla vykázána internovaným rakouským poddaným Sardinie. Rozsáhlý ostrov skýtal hojně možnosti k umístění a snadnému střezení těchto civilních zajatců. Byli samozřejmě všichni pokládáni za „Rakušany“ a ubytováni společně bez ohledu na své národní a politické smýšlení. Teprve později se mohli volněji pohybovat i sdružovat podle národností na jednom místě. Ještě v r. 1916 nalézáme internované Čechy po různých místech obou sardinských provincií Cagliari a Sassari, z nichž nejdůležitější v cagliarské provincii jsou: Lanusei, Gonosfanadiga, Oristano, Mandas, Jerzu, Nurri, San Gavino a Iglesias, v sassarské Tempio Pausania, Sassari, Nuoro a Terranova.

Z československých kolonistů v Itálii nejznámější byli: malíř Oskar Brázda, jenž měl styk s T. G. Masarykem v Londýně, Bohumír Chytil, inž. Dobrkovský z Florencie, inž. Spírek, Karel Straka a řada jiných. Mnozí z nich prokázali našemu hnutí v Itálii cenné

služby (B. Chytil přeložil Lützovovy „Čechy“ do italštiny) a také hmotně přispívali ze svých skromných prostředků k podporování akce. Sem patří také šlechtný čin, jež ocenil deník „Popolo d'Italia“, 26. listopadu 1917 pod názvem „Československá solidarita“:

„Z Oristana dva internovaní Čechoslováci, Karel Straka a Karel Spírek, posílají nám 7 lir „pro uprchlíky, oběti společného barbarského nepřítele“. Vyzdvihující význam tohoto daru, posíláme jej ke sbírce pro uprchlíky, kterou uspořádal „Giornale d'Italia“.

Uvážíme-li, že tento dar byl ušetřen z nepatrných prostředků, nebyl jistě malý. Hmotně i jinak podporoval naši akci také milánský průmyslník, dr. E. Steiner, rodák z Německobrodské, jenž měl státní příslušnost italskou a tím také úplnou volnost. V československé armádě nesloužil však z českých kolonistů v Itálii, pokud víme, nikdo. Jen B. Chytil byl přijat v prosinci 1918 v hodnosti poručíka jako tlumočník u vyslanectví v Římě.

Z českých žen v Itálii je známa mnohým italským legionářům paní Olga Fanno, choť italského senátora, malířka a sochařka, která horlivě propagovala myšlenku československé samostatnosti v italských kruzích a také mezi českými dobrovolníky pro své vřelé národní citění byla oblíbena.

Jak působily na českého vojáka zvuky mateřštiny, zaznamenal jsem ve svém deníku malou epizodu. Když jsme v listopadu 1915 projížděli v noci Neapolí, přišla před náš vůz staříčka paní a k našemu údivu oslovila nás česky. Se slzami v očích vyprávěla, že chodí denně na nádraží a čeká, aby viděla „české hochy“ a slyšela sladká slova mateřské řeči, které od svého mládí téměř neslyšela. „Dobře jste udělali,“ dodala, „že jste z toho bídného Rakouska utekli“. Než jsme se vzpomatovali z pohnutí, unášel nás vlak k Salerno...

Taormina. — Pohled na sopku Etnu.

Konečně zasluhuje zde též zmínky sl. Helena Tichá, která pečlivě ošetřovala nemocného Josefa Logaje a později se stala jeho chotí.

*

Nejvýznačnější činností z českých občanů v Italii vynikl nesporně inž. Karel Veselý. V Italii žil od r. 1900 a zařídil a spravoval tam cukrovary v Sarmatu a Ficarolu. Po vypuknutí války byl internován s rodinou v Sassari na Sardinii, odkudž teprve v červenci 1916 se dostal na svobodu. Osvobození inž. Veselého úzce souvisí s politickou cestou starodružiníka Vladimíra Vaňka z Ruska do Italie a proto o této málo známé věci vypravujeme podle líčení Vaňkova v knize „Moje válečná Odyssea“ (str. 34 a násl.).

Vaněk přijel do Italie dne 27. července 1916 a navštívil v Římě ruského voj. attaché knížete Wolkonského, kde měl patrně splnit část svého poslání. Již v Paříži se však rozhodl, že začne v Italii mezi internovanými Čechy na

Sardinii hledati „posly pro zprávy do Čech“, kteroužto cestu sám již z ruské fronty před tím vykonal. Chtěl se poraditi napřed s inž. Veselým, který je jeho strýcem. Požádal tedy ministerstvo vnitra, aby byl Veselý dopraven do Italie. Ministerstvo mu ochotně vyhovělo a tak tedy čekal Vaněk v přístavu Civitavecchia. Zanedlouho přijel strýc v doprovodu strážce s ohromným revolverem. Veselý byl překvapen, neboť očekával něco mnohem horšího:

„Přišel pro něho policajt v civilu a řekl mu, aby se sebral, že pojedje na pevninu. Před tím psal prý články do sardských novin pro českou věc a to předvolání na pevninu spojoval s tím v tom smyslu, že bude nyní vyšetřován jako podezřelý ze styků s nepřítelem. Rozloučil prý se doma s rodinou jako Havlíček, a ti jsou nyní v domnění, že ho snad již nikdy neuvidí. Bylo na něm též vidět, že byl připraven na všechno: zhublý a bledý, v posledních nocích vůbec prý nespál a neustála přítomnost strážníka v civilu, opatře-

ného „nenápadně“ ohromným služebním revolverem v zadní kapse byla proň neustálým nepokojem.“

Vaněk obstaral na ruském vyslanectví dokumenty pro Veselého a sobě pas na jméno Vittorio Bollandi a odjeli na Sardinii, aby navštívili internované Čechy. Ač prefekti provincií měli instrukce od ministerstva vnitra, přece se báli dovoliti tuto návštěvu. Seznamy internovaných byly nedbale zpracovány, takže těžko se poznalo, kdo je Čech. Tak v obci Gonosfanadiga byl občan „Rerikh“, o němž mysli, že je to Řeřicha, zatím však v něm poznali malíře Bedřicha Rérycha z Prahy.

Ze Sassari se vrátili do Říma k další práci, o níž praví Vaněk:

„Po návratu do Říma seznámil jsem se s malířem Brázdou, jenž nabídl mi rovněž svou spolupráci, které jsem plně použil. Vyslal jsem jej v prvé řadě k prof. Masarykovi do Londýna, aby ho o situaci v Itálii informoval, pak do Paříže k dru Benešovi a Annemassu a Ženevy k inž. Božinovi s tímž účelem a od nichž měl přinést pak další instrukce . . .

S Božinovem sešli jsme se v Livorně a Římě k instruování nalezených posílů. Byli rovněž hledáni poslové v zajateckých táborech v Itálii mezi zajatci, již výměnou byli zasláni do Rakouska.“

Jaké zprávy tito poslové do Čech nesli a s jakým výsledkem se potkali, není odnikud známo. Ba ani nevíme, zda, kolik a kteří poslové byli vybráni, ač je to věc pro poměr zahraniční akce k domácímu odboji velice důležitá. V souvislosti s tímto plánem byla však jistě také cesta jedn. dobr. desátníka Tomáše Skácela a jiných ze Santa Marie C. V. v červnu 1917. Skácel byl při zajetí raněn a dostal se do soustředovacího tábora v S. Marii, odkud, jak zněl rozkaz došlý na velitelství tábora, měl být poslán na výměnu invalidů do Rakouska. Odejel a dlouho se o něm nevědělo, až konečně přišla podloudně

zpráva, že je internován na pevnosti Begato u Janova. Z cesty, jak vypravoval později v Padule, sešlo; proč, toho se nedověděl. Kromě toho je znám případ jednoho Sokola, který byl skutečně, ač úplně zdráv a bez vlastního přičinění, poslán do Rakouska, aniž by dostal nějakých instrukcí.

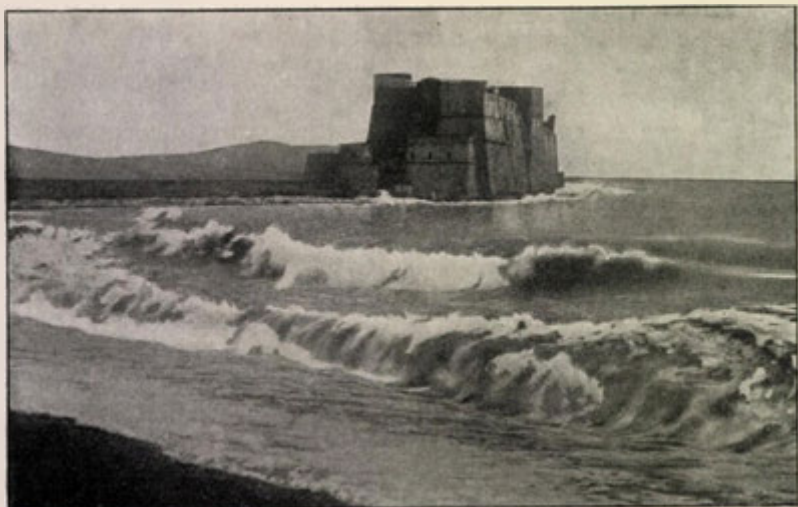
Osvobozením inž. Veselého byl učiněn důležitý krok k rozvoji našeho hnutí v Itálii. Měli jsme aspoň jednoho krajana, upřímně oddaného naší věci, jenž se mohl svobodně pohybovati a jemuž byla dána příležitost, díky jeho znalostem a známostem, intervenovati ve prospěch méně šťastnějších krajanů. Přestěhoval se do Říma a tam zřídil si ve svém bytě skrovnou úřadovnu, jež později dala vznik Kanceláři ČSNR. Poněvadž inž. Veselý ztratil válkou místo a neměl vlastních finančních prostředků, pomohl mu Vaněk aspoň na začátku. „Kancelář byla zřízena (z přebytků mé ruské dotace) ve Via Milano 33 . . .“ praví ve svých pamětech.

Práce Veselého záležela v prvních dobách v propagandě naší otázky v italských kruzích, informaci tisku, pokud se dalo, a v pokusech o zlepšení morálního a materiálního stavu československých příslušníků v Itálii.

Již v prvních chvílích svého internování napsal Veselý krásný článek, první to projev Čecha uveřejněný v italských novinách. Článek byl otištěn v benátském „Il Gazzettino“ dne 2. června 1915 pod názvem „Češi“ a podepsán plným jménem (Carlo Veselý). Nejprve podává historické, zeměpisné a politické informace o našem národě a pokračuje:

„Ve Francii již pod českým praporem se lvem kráčí silný prapor českých studentů v cizinecké legii; jiný prapor o 3000 Čechů byl vycvičen v Kijevě v Rusku a již dlouhý čas bojuje hrdinně v řadách ruského vojska.“

V Čechách zatím panuje hrobové ticho; nejlepší ze synů národa zmizeli

Neapol. — Castel dell'Ovo.

beze stopy a naplňují cfs. a král. žaláře.

Podají se Rakousku znovu na smrt raniti národ český?

Odpověď bndiž dána od vojsk italsko-slovanských, která spojena konečně v nerozlučném spolenectví zbraní dovedou rozbítí líheň nevýslovných ničemností.

Ať žije Italie! Ať žije Polsko a svobodné Čechy! Ať žije věčná dohoda mezi vznešenými národy latinskými a slovanskými!"

To je jeden z mnoha projevů inž. Veselého, které sám uveřejnil. Stejně rozhodný je dopis, jež otiskla římská „Tribuna“ 31. ledna 1916, poslaný Čechy, internovanými na Sardinii, posl. Luigi Luzzattimu jako dík za vznešená slova, jež napsal na jejich obranu v milánském „Corriere della Sera“. K těmto projevům, vyšlým z pera inž. Veselého, se řadí „Manifest Čechů“ v „Nuova Sardegna“, 10.—11. prosince 1915, kdež cituje neb tlumočí

obsah známého pařížského manifestu ze 14. listopadu 1915.

Kromě těchto (a snad jiných) článků napsal Veselý řadu statí o různých politických a časových událostech v Čechách, aby uvědomil italskou veřejnost o útlaču českého národa a o jeho protirakouském odboji. Články ty přejali buď celé nebo z části redaktoři různých italských deníků pod svým jménem, neb jim aspoň sloužily za podklad k úvahám o nutnosti rozbítí Rakouska. Uvádím aspoň články F. Bianca v „Tribuně“, 27. prosince 1916 („Slavofilská hra“), V Mantegazzy v „Corriere della sera“, 29. října 1916 („Česká hráz“), N. Colajanniho v „Secolu“, 28. ledna 1917 („Poslání Rakouska v Evropě“), a zvlášť ostrou kritiku rakouského režimu v úvaze „Damoklův meč nad dr. Kramářem“ v „Tribuně“, 8. července 1916.

Taková byla činnost inž. Veselého v r. 1916. Výsledky jeho práce nezůstaly bez povšimnutí u ČSNR. v Paříži, která viděla, že nastává vhodná

doba k rozšíření okruhu její působnosti a že by se v Itálii pro naši věc dalo mnoho získati.

První styk pařížského ústředí s Římem zaznamenává „Československá samostatnost“, 25. listopadu 1916:

„Zároveň učiněny první kroky k organizování naší práce v Itálii, kde rovněž nejdříve bude dán podklad k práci propagační a žurnalistické. I pro práci v Itálii zůstane střediskem pařížská korespondenční kancelář, jejíž činnost ode dne dne vzrůstá. V celku všechna práce žurnalistická a propagační bude i na dále řízena z našeho střediska politického, z Paříže, a ze sekretariátu Českosl. Národní Rady.“

Pevný základ spolupráce ústředí s římskou kanceláří inž. Veselého dala cesta dra Beneše v lednu r. 1917 do Říma, o níž praví „Československá samostatnost“ 25. ledna 1917:

„V polovici ledna odebral se do Říma sekretář Československé Národní Rady, aby založil i v Římě podobnou instituci (Českou tiskovou kancelář, jako v Londýně, pozn. kron.) a připravil jednak půdu pro žurnalistickou činnost v Itálii, jednak aby podnikl některé politické kroky pro zvýšení politické práce v Itálii.“

O účelu, průběhu a výsledcích pobytu Benešova v Římě (do 25. ledna), podává obsáhlou zprávu „Československá samostatnost“ 10. února 1917:

„Jak jsme již oznámili, odebral se v prvních dnech měsíce ledna sekretář Nár. Rady Českých Zemí dr. Eduard Beneš do Říma, aby i v Itálii dal základ k organizaci československé propagandy a aby se přesvědčil, jaká je v italských vládních a politických kruzích půda pro širší a podrobnější rozvinutí československé otázky, která notou Spojenců prezidentu Wilsonovi ocitla se v popředí diplomatického zájmu.“

Můžeme prozatím sdělit, že cesta sekretáře dra Beneše setkala se s velkým úspěchem. Kruhy úřední i poli-

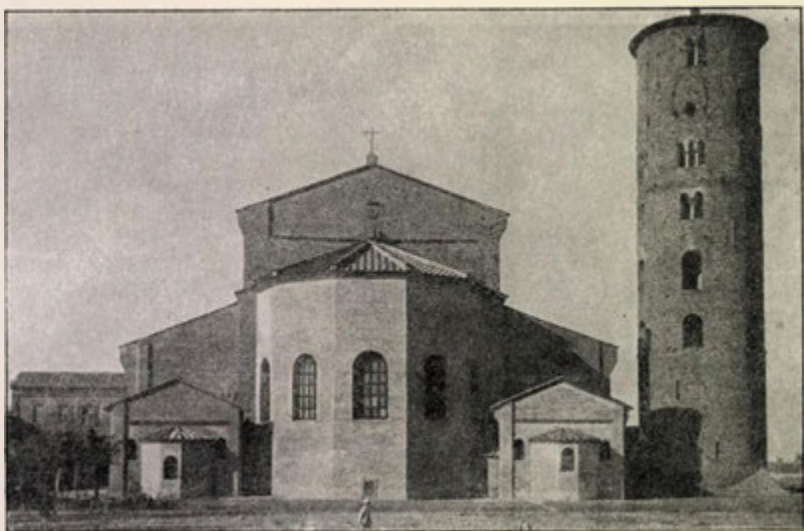
tické, s kterými vešel ve styk, přijaly jej neobyčejně příznivě jako zástupce národa, který bude svobodným. Otázka příštího poměru Italie se samostatným státem československým vážně se studuje a jeví se všude nejživější zájem o nové uspořádání střední Evropy bez Rakouska, v němž náš národ politicky a hospodářsky hrátí bude velikou roli.

Dr. Beneš dal základ k tiskové kanceláři české v Římě podle vzoru pařížského a navázal cenné styky s řadou publicistů a politiků, kteří uznávají důležitost československé otázky pro Itálii.

Z úředních kruhů dostalo se dru Benešovi ujištění, že zajatci čeští, kteří vzdali se na italské frontě a kterých je mnoho tisíc, co nejdříve oddělení budou od ostatních zajatců rakouských a že vláda vyjde Národní Radě vstříc i při dalších krocích týkajících se těchto českých vojáků.

Zájezd zástupce Československé Nár. Rady do Říma vzbudil pozornost i v tisku, který jej registroval. Je pro nás ještě významno, že vlivná světová agence „Radio“ rozeslala o cestě dra Beneše dne 6. února tuto depeši: „Generální tajemník Nár. Rady Českých Zemí p. Beneš přišel po odeslání poslední noty Spojenců prezidentu Wilsonovi do Říma, aby obrátil pozornost kompetentních kruhů na důležitost otázky československé.“

Vešel zde ve styk s četným politickými osobnostmi a všude byl přijat co nejpříznivěji. Zdá se, že celá Italie je dnes získána pro věc československou a dokonale si uvědomuje společensví zájmů, které poutá ji s Čechy vzhledem k otázce existence Rakousko-Uherska. Italie zejména projevila československému národu největší sympatii tím, že připravuje výjimečně příznivý režim pro československé zajatce v Itálii, osvobozuje občanské internované československého původu a v celku dovoluje Čechoslovákům používati svých výhod, jaké jsou vyhrazeny příslušníkům ostatních přátelských národů. Če-

Ravenna. — Chrám sv. Apolináře.

skoitalské styky jistě budou upevněny těmito projevy československé propagandy v Itálii.“

Tisková kancelář Národní rady zemí československých (Consiglio Nazionale dei Paesi Cecoslovacchi, Ufficio Stampa), jak se tenkrát nazývala nebo krátce Česká (tisková) kancelář v Římě (Ufficio della Boemia neb Ufficio czechoslovacco) pokračovala po odjezdu Benešové ve své činnosti a rozšířila ji i na zajatce. Styk se zajatci byl ovšem znesnadňován nedůvěřivostí italských úřadů a zdlouhavou censurní procedurou. Zajatci československé národnosti, jak jsme již viděli, měli být podle rozkazu min. války soustředěni ve svých táborech, čímž by bývala římská kancelář mohla lehce mezi nimi vésti propagandu. Soustředění však — čehož doklady uvedeme později — nikdy úplně nebylo provedeno, takže velká část československých zajatců zůstala roztržena ve smíšených táborech po celé Itálii.

Důležitým krokem kupředu bylo po-

volení četby českých zahraničních novin. Toto rozhodnutí, natištěné Nár. radou jako leták, vkládalo se do zásilek tiskopisů nebo bylo nalepováno na obal, aby censura zásilku ihned propustila a nezdržovala. Výnos je vlastně dopis ministerstva války ministroví vnitra ze 7. února 1917 a zní (srv. „Naše revoluce“, I., str. 395):

„Na základě mého dopisu z 25. ledna t. r. a v souhlase s Tvým dopisem z 27. ledna Ti oznamuji, že jsem dostal příznivé vyřízení od min. předsednictva a nařídil zajatecké komisi, aby české spisky, sloužící protirakouské propagandě, jež by došly od Ústředního českého komitétu v Paříži,*) byly roz-

*) O názvu pařížského ústředí otiskují poznámku v „Naší revoluci“, I., str. 396. Jméno ústředního orgánu zahraniční revoluce má v dokumentech různé znění. Někde se užívá ještě starého názvu Komitét pro českou samostatnost (Comité pour l'indépendance tchèque) nebo Ústřední české komitét v Paříži (Comitato Centrale ceco di Parigi), jindy Národní rada zemí českých neb československých (NRŽČ) či Národní rada česká neb československá (ČSNR). V Itálii bylo užíváno nejčastěji třetího názvu.

Perugia. — Pohled od brány sv. Jeronýma.

dělovány zajatcům české národnosti, ovšem po předchozím prozkoumání zmíněnou komisí.“

Již dříve sice učinila Nár. soc. vzdělávací beseda „J. V. Frič“ v Chicagu pokus, aby jí bylo povoleno posílati české publikace do Itálie. Povolení však nedostala, jak svědčí dopis předsedy „Besedy“ J. J. Fekla dr. Sychravovi do Paříže, dne 30. dubna 1916:

„Na Váš lístek ze dne 27. března sděluji: právě před několika dny obdrželi jsme od ital. vyslance ve Washingtonu vyřízení naší žádosti stran zasílání časopisů do Itálie, což jsme učinili, když zajatci psali, že žádné časopisy nedostávají. Vyřízení je nepřítomné, neboť „ministerstvo války s lítostí shledává nemožným vyhověti našemu přání, ježto vzhledem k stávajícím pravidlům čtení polit. časopisů je vál. zajatcům přísně zakázáno“. Nic nám nepomohlo, že v žádosti odvolávali jsme se na smýšlení Čechů i na to, že v Rusku bylo to povoleno.

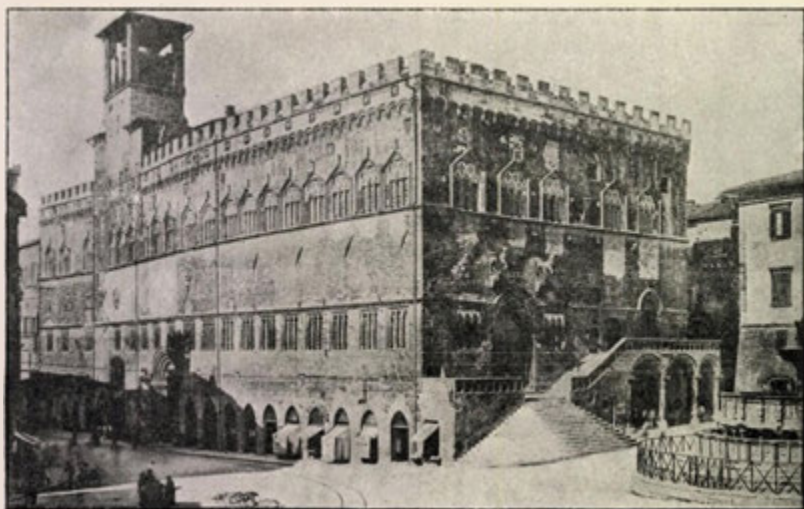
Přes to uvádím Vám zde místa,

kam jsme zasílali: Alessandria, Verona, Ferrara, Cremona, Finalmarina, Asinara, Vigevano, Cividale, Orvieto, Carini (prov. Palermo). —

Budeme hledět opatřovat do Itálie aspoň nějakou nepolitickou četbu. Zaslali jsme tam sice také již různé kalendáře, ale také potvrzení jsme nedostali.“

Do února 1917 docházely do Itálie pouze knihy a zábavné časopisy. Politické tiskopisy dostaly se do tábora jen zřídka. Nyní měly zahraniční české časopisy, pařížské, ruské i americké volný přístup mezi zajatce a také bylo tohoto úspěchu náležitě využito. Dobrá vůle však měla přece háček. V zahraničí nevěděli, v kterých táborech jsou internováni českoslovenští zajatci a proto mohli posílati české noviny jen tam, odkud o to požádali. Aby se četba českých časopisů co nejvíce rozšířila, otiskla „Československá samostatnost“ 10. dubna 1917 výzvu československým zajatcům v Itálii tohoto znění:

„Ministerstvo války v Římě výnosem

Perugia, — Radnice.

ze dne 7. února 1917 povolilo zásadně rozšiřování tiskopisů, vydávaných českým ústředím v Paříži mezi zajatce v Itálii. V důsledku toho budeme nyní pravidelně zasílati naše časopisy všem našim zajatcům, kteří se přihlásí. Je záhodno, aby i v Itálii naši krajané udali nám přesný počet všech našich zajatců v každém táboře a byli s námi ve stálém styku. Akce zajatecká bude nyní vedena soustavně a doufáme docílit i v Itálii takových úspěchů jako ve Francii.“

Současně oživil znovu zájem ruských krajanů o československé zajatce v Itálii. Jejich snaha o vytvoření výzvědného praporu na italské frontě v r. 1916, o níž jsme mluvili, vyzněla na prázdno. Na schůzi vojenského odboru OČSNR v Kijevě, dne 14. května 1917, bylo „usneseno zjistiti počet Čechů v Itálii, zjistiti náladu a pokud by se jich dalo užiti ve prospěch našeho hnutí“. Návrh však nebyl proveden, neboť ve schůzi presidialní komise

OČSNR, dne 22. května 1917 byl uznán bezpředmětným:

„Na dotaz referenta voj. komise prap. Eisenbergera, zda nedala by se také v Itálii provésti organizace zajatých Čechů a Slováků a účast jejich v československém vojsku, prof. Masaryk odpovídá, že v Římě existuje již organizace Československé Národní Rady, že se však v žádných směrech nedá ničeho dělati, ježto vláda italská z důvodů politických jest proti tomu. Jediné, co italská vláda povoluje, jest to, že zajatí Češi odlučují se od zajatců jiných národností a že v jednotlivých případech z důvodů zvláštního zřetele hodných se osvobozují.“

Osvobození zajatců bylo v té době dosud pouze povoleno, ale neprovádělo se z důvodů, jež jsme již dříve pověděli. V tom ohledu museli též naši krajané na Rusi překonati nemalé obtíže, které jim v cestu kladla carská vláda. Náзор, opírající se o mezinárodní úmluvy a strachující se odvetných opatření u cen-

Verona. — Tvrz San Pietro.

trálních mocností, uvádí také Masaryk (Světová revoluce, str. 188):

„V praktické formě se uváděl legitimistický argument také v tom smysle, že by Rakušané a Němci mohli stejně užít zajatců ruských proti Rusku; tohoto argumentu užívali zejména také v Itálii (Sonnino).“

Je ovšem otázka, zda by bývalo Rakousko mohlo postavit z italských zajatců dobrovolné oddíly proti Italii, ježto by bývaly neměly žádné jednotčí idee, která by je k boji pudila a jež by jim dávala sílu, aby čelili bezúčelnému nebezpečí smrti kulkou neb na šibenici. A k pracem v druhé linii užívalo Rakousko zajatců (Rusů) na italské frontě již v r. 1915!

Ani osvobozování internovaných civilistů československé národnosti nešlo zlehka. Bylo třeba mnoho žádostí a intervencí, než se podařilo vymaniti z internace několik civilních zajatců v r. 1917 a mnozí setrvali v „zajetí“ až do převratu. Ti, kdož byli propuštěni na svobodu, měli za povinnost se občas

hlásiti u místního starosty a často byli nadto pod „nenápadným“ dozorem kontrolních orgánů.

Současně starala se římská kancelář o zajatce, jak jen mohla, hlavně posíláním českých časopisů po táborech, pokud tam nedocházely přímo z Paříže neb z Ameriky. Cenné služby prokázalo naší věci Komité pro československou samostatnost. V dopise z 30. května 1917 obrací se Veselý k dr. Gino Scarpovi, tajemníku Komité, aby zjistil prostřednictvím Zajatecké komise 1. počet a kvalifikaci umělců a řemeslníků mezi čl. zajatci; 2. aby byly výbory zajatců v táborech uznány za zástupce zajatců a 3. aby „byl povolen těmto výborům písemný styk se zástupci ČSNR. v Římě.“

Zárok italských přátel přinesl vskutku ovoce. V červnu 1917 byla velká část československých zajatců poslána na zemědělská a jiné práce a v červenci 1917 dovolila Zajatecká komise zajatcům navázati písemné spojení s římskou kanceláří ČSNR.

Verona. — Arena.

Požadujíc propuštění čsl. zajatců na práce, vycházela kancelář římská z předpokladu, jenž je zachován v návrhu, chystaném pro tento účel:

„Poněvadž se (českoslovenští zajatci) nemohou dostat do vojska jako v Rusku, mohli by býti aspoň připuštěni na práce pro civilní mobilisaci, kdyby byly zjednodušeny, ku prospěchu všech zájemců, dosud platné předpisy o používání zajatců v průmyslu a zemědělství.“

Otázka tato byla přetřásána v italské sněmovně již 9. prosince 1915, kdy posl. Visocchi prohlásil, že min. veřejných prací studuje tento problém, že však zajatci nesmějí soutěžit s domácími dělníky. Naopak „nebude zhoršeno postavení těchto zajatců a bude pečlivě dbáno zákonů lidskosti a války.“

Ozvaly se sice brzy hlasy některých denních listů, že zajatci ubírají práci italským dělníkům. Časem však, když přibývajícimi odvody k vojsku ubývalo domácích pracovních sil, tyto hlasy utichly a jak již ostatně naznačil posl. Arrivabene v uvedeném sněmovním

shromáždění, pokládali mnozí za vhodné „použití práce válečných zajatců v zájmu národního hospodářství a k uspěšení veřejných prací v různých krajích italských a zvláště na jihu.“

Důvody proti použití zajatců k práci byly různé. Jeden z nejzajímavějších zaznamenal „Giornale d'Italia“, 13. listopadu 1917. Autor nezavídí zajatcům lepšího postavení „než by vyžadovalo za těchto okolností přísné měřítko spravedlivého rozdělení“; to je prý šlechtnost, která Itálii „slouží ke cti“. Poukazuje však na nebezpečí styku zajatců s obyvatelstvem při pracích, jež pro válku nejsou nutny a mohly by býti odloženy. Stráž, málo početná(!), může se prý starati, aby zajatci neutekli, ale není s to zabránit povídání zajatců s dělníky a dělnicemi v okolí. Hovor je pak usnadněn nadprůměrnou znalostí italštiny u zajatců, takže jí prý využívají pro svůj cíl a „jistě nehledí nadchnouti a posilniti onen duševní stav „o d o l n o s t i“, jehož Itálii je právě svrchované třeba.

Verona. — Věž Lamberti.

Neprátelé „vedou se stejnou vytrvalostí své tažení pro válku jako své tažení pro mír a to takový mír, jenž samozřejmě, poněvadž se líbí jim, nemůže se líbit nám.“

Pisatel článku nedělá rozdílu mezi zajatci; všichni jsou mu rakouskými zajatci. Proto také, byla-li obava z podvratné činnosti zajatců ostatních národností přehnaná, byl strach z austro-filské propagandy československých zajatců nesmyslný. Tito spíše svým vystupováním (byli mezi nimi dobrovolníci) rozptylovali chmury a podněcovali protirakouské smýšlení italského obyvatelstva.

Není pochyby, že by bývali toto důležité poslání, kdyby byli puštěni z tábora dříve ven, splnili s velikým úspěchem. Ale v polovici r. 1917, kdy

byli k zemědělským a řemeslným pracem povoláni, bylo již pozdě a kromě toho objevila se nutnost soustřediti je brzy zase v tábore, aby měli možnost dostátí jiné, bližší povinnosti — boji za svobodu své vlasti. O této epizodě zajateckého života „na práci“, jak se říkalo, budeme ještě mluvit a uvidíme, že mnohde dalo mnoho námahy než se podařilo československé zajatce a dobrovolníky dostat zpět do soustředovacího tábora.

Neocenitelný prospěch kynul zato zajatcům i jejich představitelům z povolení písemného styku. Stalo se tak výnosem Zajatecké komise (čj. 26067 ze 7. července 1917), jehož text oznámil inž. Veselý dobrovolníkům v Padule dne 11. července 1917 (srv. Naše revoluce, I., str. 395):

Florence. — Zvonice od Giotta.

„P. Veselý, zástupce Nár. rady československé pro Itálii, jest úředně oprávněn korespondovati za účelem propagandy se zajatci Čechoslováky, kteří jsou internováni v království italském. Jest nutno, aby taková korespondence byla podrobena cenzuře zvláště opatrné a proto žádám velitelství (nařízení bylo vydáno pod č. 27381 z 24. července 1917 velitelství armádního sboru v Neapoli, pozn. kron.), aby v této věci dalo příslušné pokyny podřízenému táboru v Padule, kde částečně již jsou a budou koncentrováni zajatci této národnosti. Upozorňuji dále, že dopisy psané p. Veselým budou docházeti adresátům prostřednictvím tohoto úřadu, zatím co dopisy zajatců adresované uvedenému pánu mohou

normálně procházeti oddělením cenzury, které je o tom zpraveno.“

Co se dosud dělo s obtížemi a větší nou potají, bylo nyní veřejně dovoleno. Výměna dopisů s Římem měla velký vliv na duševní stav československých zajatců a zvláště dobrovolníků, jichž v tom čase bylo již několik tisíc. Zprávy, tištěné či psané, posilovaly dobrovolníky a zajatce burcovaly z jejich netečnosti. Možnost písemného styku s římským představitelem CSNR. přinášelo jistotu, že požadavky a přání dobrovolníků budou, pokud lze, splněny a nedobrovolníkům ukazovala sílu našeho hnutí a pevnou naději ve šťastný konec války a samostatnost československého národa.

Dobrým dojmem působily v táborech návštěvy našich krajanů z ciziny,

jako byl Božinov a Pučálka a později dr. Beneš, o nichž bude více řečeno na příslušném místě.

Zásluhou inž. Veselého došlo k vydání dvou knih, které vykonaly nemalý vliv na pochopení československého odboje proti Rakousku v italské veřejnosti. Vyšly téměř současně, v první polovině r. 1917: překlad spisu „Čechy“ (La storia della Boemia) hraběte Fr. Lützova a dr. Beneše „Čechy proti Rakousko-Uhersku“ (La Boemia contro l'Austria-Ungheria). Lützovy dějiny Čech byly přeloženy (podle 2. angl. vydání) p. Bohumírem Chytilým, Benešovu knihu přeložil inž. Veselý, za pomoci několika italských přátel československé samostatnosti. Posl. Andrea Torre, nadšený příznivec národa českého, napsal ke knize této obsáhlou, vřelou předmluvu. Překlad byl pořízen z francouzského originálu (Détruisez l'Autriche-Hongrie, přel. do češtiny), ale pro italskou veřejnost připojil autor odstavce, týkající se přímo italsko-českého poměru (kap. IV. a VIII.). Obsahuje nástin československých dějin, politického zápasu československého, odboj národa za války, naděje do budoucnosti a výzvu k Dohodě, aby neoslyšela volání Čechoslováků po svobodě. Na konci otiskáno 7 příloh (mezi nimi překlad Masarykova článku „Budoucí Čechy“) a připojena mapka pangermánského plánu a číselný přehled národností v Rak.-Uhersku. Obě knihy vydala „Ausonia“ v Římě.

Ihned po vydání Benešova spisu přinesly italské deníky kritiky nebo zprávy o jejím obsahu a velkou většinou pochvalně. Aby seznala mínění italských politiků a učenců, rozeslala římská kancelář 15. července 1917 asi 1000 dotazníků na různé přední osobnosti v Itálii s prosbou o odpověď na dvě otázky:*) 1. „domníváte se, že dostatečné důvody historické a poli-

tické mluví pro to, aby Čechové ze starého království českého spojili se se svými bratry Slováky ze severních Uher a utvořili jediný stát československý? a 2. Jaké výhody přinese Evropě v celku a Itálii zvláště utvoření zvětšených a samostatných Čech ve středu Evropy?“ Odpověď došlo asi 100 (zachováno 48) a jsou, vyjma jednu, kladné a příznivé. Není sporu o tom, že si dr. Beneš získal svou knihu v Itálii veliký okruh nových přátel a posílil útlou ještě květinu italských sympatií k našemu národu, která se však již slibně rozvíjela.

Z téže asi doby (31. března 1917) pochází také Benešova brožurka „Provolání sekretariátu Československé Národní Rady našim zajatcům“, jímž se obracel k zajatcům ve Francii a v Itálii, aby projevili své vlastenecké smýšlení. Je to vlastně doslovný otisk výzvy, uveřejněné v „Československé samostatnosti“ 10. dubna 1917. Obsahuje osm kapitol, z nichž první čtyři jsou rázu informativního (Proč Vás Rakousko-Uhersko hnalo na jatka? Chování českého národa během války. Zkázka Rakousko-Uherska jest neodvratná. Naše zahraniční akce pro osvobození českých zemí. Záruky našeho konečného diplomatického vítězství) a druhé čtyři ukazují povinnost každého Čechoslováka za hranicemi. Střízlivý a klidný tón, jímž Beneš promlouvá ke krajanům-zajatcům byl tehdy předmětem různých diskusí, k jejichž jádru se ještě vrátíme. Někteří právě vytýkali brožuře přílišnou opatrnost, která prý nemůže nadchnouti zajatce k rozhodnutí pro boj za vlast. Jiní však — a těch byla jistě většina — byli přesvědčeni, že se po zlém nic nespráví a že je třeba takovéhoho rozvážného a plánovitého poučování, aby se došlo k cíli. Beneš sám vysvětluje své stanovisko v osmém odstavci: „Neobracíme se na Vás, abychom Vás vyzývali kdo ví k jakému revolučnímu jednání. Také nás ani nenapadá nutit

*) Více o tom Kybalovo „Referendum . . .“, „Naše revoluce“, III., str. 129 a n., kde jsou otiskány všechny odpovědi a obšírný historický výklad.

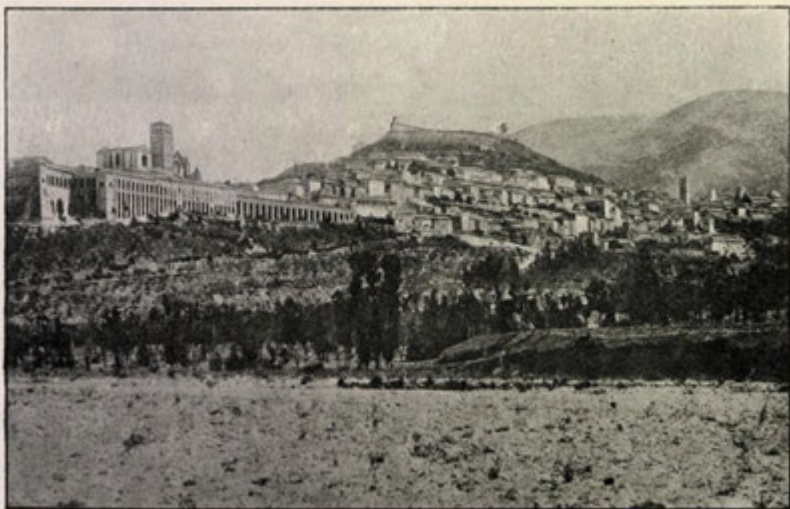

Milán. — Náměstí u dómu. Galerie Viktora Emanuela.

kohokoliv k čemukoliv. Naopak, předkládáme Vám jen celou naši situaci, upozorňujeme na vojenské postavení centrálních říší, naše úspěchy politické a naši budoucnost i budoucí náš návrat do vlasti. Nikdy nikoho jsme také neutilizovali k žádnému činu protirakouskému, k žádným proklamacím a projevům nebo k nějaké účasti v našem hnutí, nebo konečně ke vstoupení do armády dobrovolnické. Nečinili jsme toho a nečiníme toho nikdy. Rozhodnouti se k takovému činu je věcí každého jednotlivce.“ Pak mluví o nebezpečí pro politické pracovníky ze strany Rakouska a bezpečnosti zajatců v té věci a pokračuje: „Jsme jisti, že učiníte to, co svědomí Čecha a Slovaka Vám káže. Vše, co žádáme od Vás dnes ve Francii a v Itálii je, aby nikdo mezi Vámi nepracoval pro Rakousko tím, že by neosvědčil se Čechem duchem a smýšlením, odmítavým chováním a jednáním k svým druhům, štvavými řečmi a hrozbami, pochybováním a otravováním prostředí starými rakousko-uherskými zvyky a názory... Vy, kteří

dosud jste váhali a báli se, uvažte všechna tato slova, jež Vám posíláme... Obracíme se na Vás... kdy je okamžik se rozpomenout na své povinnosti... Chceme, aby Vám doma nikdo nemohl nikdy vyčísti, že v tak rozhodných dobách našeho národního života ukázali jste se malými.“

K tomu pojí se připomínka v odstavci pátém: „Národ náš bude jednou s chlubou vzpomínat na to, že v tak strašné historické době všechny jeho vrstvy bez rozdílu instinktivně, bez propagandy, bez přemlouvání a svádění, konaly svou národní povinnost a nepotřísnili naši slavnou minulost a naše poctivé slovanské jméno.“ Šestá kapitola (Čeho žádáme od našich zajatců) vytyčuje program ČSNR: „Chceme, aby všichni dnes v cizině dělali čest českému jménu.“ Uklidňuje netrpělivé, hlavně ty, kdož se přihlásili do vojska, že se staví jejich propuštění v cestu řada překážek: „Dlužno zejména uvážiti, že právě na otázku

Assisi. — Celkový pohled.

zajateckou a na zařazení zajatců do vojska pohlíží se u autorit spojeneckých různě, dále, že se vyskytují také značné obtíže administrativní, že na mnohých místech dává se přednost použití zajatců v práci polní, muniční a j.“ Opakuje znovu: „Rozumí se samo sebou, že toto československé vojsko bylo by dobrovolnické.“

V závěru kladé Beneš na srdce všem československým zajatcům: „Pamatujte na to, že dvanáct století naší historie dívá se na každý náš čin a že nebude dlouho trvat a bude nás celý náš národ soudit za naše chování v hodinách tak kritických.“

Z těchto několika výňatků z Benešova „Provolání“ je zřejmo, že nebylo tak nejasné, aby z něho nevyčetli lidé dobré vůle, co je jejich povinností. Jinak ani nemohla výzva znít. V té době, kdy dosud postavení armády bylo pouhým snem, nemohla ČSNR. a její představitelé vybízeti ke vstupu do vojska a pak, ještě v r. 1918 žádali italští i francouzští političtí činitelé

důrazně záruku, že nábor do vojska bude pouze dobrovolný. Kdo ovšem byl sláb, vybral si z Benešových slov, co se mu hodilo a přímou výzvou ke vstupu do vojska, byl by se jistě ještě více zatvrdil. Tolik bylo nutno v této souvislosti říci; doklady najde čtenář jinde.

Když agenda římské kanceláře vzrůstala a doba nutila naše představitele k úsilovnější práci, musela býti Tisková kancelář vybavena větším počtem pracovníků i určitou pravomocí, odpovídající potřebám doby. Uvedli jsme již některé články inž. Veselého i stati italských žurnalistů, kteří jim byly inspirovány. Kromě uvedených článků napsal jich Veselý ještě celou řadu: o českém umění, o Vrchlickém a Nerudovi, o útisku českého tisku, o drahotě a bídě v Čechách, o kijeveském sjezdu, o deklaraci spisovatelů, o politice Českého svazu, o porobě Slováků v Maďarsku a jiné. Mnohé zprávy byly mu dodávány z Paříže nebo ze Švýcar a ty pak vhodně umisťoval po

Assisi. — Chrám sv. Františka.

časopisech, v nichž psali přátelé českého národa (zvláště Medardo Ricci v deníku „Nuova Sardegna“, vycházejícím v Sassari).

Práce jednotlivcova však nedostačovala zvýšenému zájmu italského tisku o českou věc a rostoucímu počtu dotazů a intervencí. Kromě toho nedovolovala inž. Veselému starost o četnou rodinu, aby se věnoval plně řízení kanceláře. Proto byl povolán za ředitele Kanceláře ČSNR. v Římě Frant. Hlaváček, bývalý rakouský důstojník, jenž dobrovolně přešel do Itálie, aby zde pracoval proti Rakousku. Jeho osudem a činností se budeme zabývat na jiném místě.

Změnu tuto oznamuje „Československá samostatnost“, 25. prosince 1917 těmito slovy, v nichž je vyjádřen posudek o práci Veselého, směrnice pro další činnost Kanceláře a naznačuje stručně výsledek Benešova jednání v Římě za jeho druhé cesty do Itálie:

„Naše akce v Itálii vstupuje do nové

fáze. Jak již minule bylo dosti obsažně naznačeno v článku p. Hlaváčka, Itálie skutečně pochopuje význam naší otázky a věnuje jí zvýšenou pozornost. Za tím účelem bylo třeba celou naši akci zreorganisovati. Doposavad byl naším prostředníkem a spolupracovníkem v Itálii p. inž. Karel Veselý. Jeho obětavé a neúnavné práci dlužno vzdáti největší dík. Jsa nucen vzdáliti se z Říma, přenechává práci nynější novému bureau v Římě, Via Boncompagni 93. Po nové reorganisaci jsou zřízeny v Římě kanceláře NR. Československé, obsahující tiskovou kancelář a komise vojenskou a zajeckou. Práce bude vedena docela na nové basi, poněvadž byla docílena dalekosáhlá rozhodnutí v otázce zajecké. Práce kanceláře římské, přímo podřízené Centrální organizaci pařížské, povede šéf kanceláře římské p. Hlaváček, ředitel zahraniční komise pražské obchodní a průmyslové komory. Bude míti řadu spolupracovníků ze řady našich zajatců, již byli

právě povolání v dohodě s úřady italskými.

Pro novou činnost této kanceláře velmi důležitá jsou rozhodnutí, jež byla učiněna během pobytu dra E. Beneše v Římě po vyjednávání s italskými úřady. Jak již bylo sděleno, dr. Beneš měl příležitost probrat všechny otázky českoitalské spolupráce a jednati zejména v této věci s řadou osobností oficiálních. Jednalo se o tyto otázky: 1. osvobození civilních internovaných; 2. O uznání Národní rady Československé a 3. o otázce našich zajatců a eventuální naší vojenské akci v Itálii.

V prvních dvou bodech docíleno bylo úplného schválení všech našich přání a v otázce osvobození našich civilních internovaných dojednány budou ještě přesně podrobnosti procedury. V otázce druhé dostalo se přáním našim plného zadostiučinění rozhodnutím ministerstva zahraničních věcí, ministerstva války a nejvyššího velení vojenského. Ministr války v tom směru zaslal dopis sekretáři Národní Rady, jenž je jejím úplným uznáním v nynější její funkci.

Příjezd dr. Beneše do Říma, jeho práce a s tím spojená změna ve vůdčím místě naší reprezentace v Itálii značí

novou — třetí — epochu československého odboje na italské půdě.

Shrneme-li stručně, co bylo v prospěch naší věci v Itálii vykonáno od konce r. 1916 do září 1917, vidíme, že jsme učinili veliký krok kupředu: koncentrace zajatců, volnost čtení tiskopisů, styk mezi zajatci a Římem, zvýšení zájmu italského tisku o naše otázky, Komité pro československou samostatnost, získání mnoha poslanců a senátorů pro naše požadavky — toť dílo necelého roku. Že nebylo dosaženo více, toho příčina tkví, jak jsme viděli, spíše v politických poměrech italských v tehdejší době, než v nedostatku přičinění těch, kdož k tomu byli povoláni. Vždyť nesnáze trvaly ještě celého půl roku později a za příznivějších pro nás podmínek!

Končíme tuto kapitolu o začátcích naší politické akce, která si vyžádá ještě podrobnějšího probádání v budoucnu, poněvadž byla dosud všude jen povrchně odbývána a chybí pro ni dostatek materiálu.

Obrátíme nyní pozornost do zajateckých táborů, kde souběžně s politickou akcí vyvíjela se mezi zajatci rušná činnost, směřující k získání spolu-zajatců pro boj za právo národa a vlasti.

ČESKOSLOVENSKÝ DOBROVOLNICKÝ ŠBOR. SANTA MARIA CAPUA VETERE.

V polovině ledna 1917 ožil zajatecký tábor v Santa Marii Capua Vetere*) nebývalým ruchem. Směs národností, jaká mezi rakousko-uherskými zajatci do té doby v táboře panovala, pozbyvala pestrosti. Němci, Maďari a ostatní zajatci kvapně opouštěli tábor, aby postoupili svá místa zajatcům československým, pro něž byl výhradně do budoucna tento tábor určen. Se všech konců Italie sjížděli se do Santa Marie C. V. ve větších či menších skupinách naši krajané, kteří zvědavě si prohlíželi nové sídlo, kde, jak se již dříve dověděli, měli trávit zajatecký život ve společnosti zajatců pouze své národnosti. Stěhování národů v malém!

Přijeli českoslovenští zajatci z janovských pevností, Finalmariny, Savony, Fonte d'Amore u Sulmony, Aquily, Cassina, Paduly, Ostuni di Lecce, Avezana, z táborů sicilských atd. Sešli se známí, kteří se ve válce dosud neviděli, znovu se setkali zajatci, jež neúprosný osud frontou od sebe roztrhl a zavál do různých koutů italské země. Našli se bratři neb příbuzní, sousedé i kamarádi a všichni zářili radostí nad šťastným shledáním. Co tu bylo novin k sdělování, kolik hodin se ztrávilo vzpomínkami na domov, rodiny, prožité události, slasti a strasti!

V tomto ruchu a shonu, seznamování a vzpomínkách plynul čas rychle, jako voda. Zajatecký život pomalu se dostával do všedních kolejí a zdálo se, že v nich již zůstane. Klid v táboře — možno-li tak nazvatí stejnotvárný denní pořádek — byl však jen zdánlivý. S povrchu tiché hladiny vyrůstal útlý

stvol zdravé rostliny, jejíž kořeny rozprostřely se po celém táboře.

Než přistoupíme k vyličení vzniku a vzrůstu Československého dobrovolnického sboru, jehož existence měla nesmírný vliv na utváření života v táboře, všimneme si, jaký byl tento život po stránce hmotné a duševní v celku.

Tábor (podle zápisníku V. Smrčka) byl obdélník. jenž měřil od západu k východu asi 370 kroků, od severu k jihu o něco méně. Uprostřed stály baráky, jejichž řady přerušovalo široké prostranství, takže tvořily dvě poloviny. Východní polovina čítala 22 baráků ve 4 řadách, západní měla 17 baráků ve 3 řadách. V každém baráku bylo při plném počtu místo pro 128 lidí; tábor mohl tedy pojímti nejvýše 5000 zajatců. Na severní straně přiléhala k barákové části budova velitelství tábora, kantina s byty a koupelny, vše to odděleno zdi se dvěma branami. Na jižní straně proti hlavnímu prostranství (zvanému „náměstí“, „hřiště“ či „Václavák“) stál nemocniční domek, kde se konaly lékařské prohlídky a za ním ke zdi prostíral se obsáhlý barák „rekreační“, původně určený k procházkám za deště a později věnovaný bohoslužbě. Kanceláře velitelství byly upraveny ze stájí, pročež tam bylo vlhko a často tam přšelo chatrnou střešou. V místnostech kanceláře se třídila zajatecká pošta, a v jiné místnosti, která sloužila za skladiště mouky, konaly se později schůze užšího výboru ČDS.

Celý tábor obepínala vysoká zeď, na níž stály budky pro italské vojáky na stráž. Na jižní straně přiléhala zeď k ulici D'Ospedale (U nemocnice), s níž bylo z tábora viděti právě řádovou nemocnici (Ospedale Melorio) a několik domů. Také na západní straně byla

*) S. Maria C. V., město v provincii Caserta, sev. od Neapole, postavené na místě římské Capue, odkudž jméno. Má asi 15.000 obyvatel. V okolí daří se obilí, víno, olivy a^u chov dobytka.

vyhlídka na střechy několika občanských domů, odkud často vykukovaly dívčí hlavičky, aby kradmo kynuly na pozdrav nedostupným cizincům. Jejich projevy přijímala zajatecká veřejnost s náležitým zadostiučněním a mnohonásobně je opětovala. Poněvadž se takováto „hra lásky“ přičila zajateckým předpisům (snad z obavy před dorozuměním k útěku) postavila správa tábora, svrchovaně jistě pečlivá o morální stav svěřených jí duší, na zeď proti nemocnici a přilehlým domům vysokou dřevěnou bariéru, která nicméně nebránila, aby se zájemci úkosem něžnému pohlaví i potom alespoň na dálku nekořili.

Podél zdi stála betonová umývadla s pitnou vodou, záchody a nezbytné acetylenové lampy, osvětlující prostranství mezi baráky a zdmi. Uprostřed náměstí tyčila se vysoká pozorovatelná s reflektory pro případ ohně, jejíž existence byla příčinou marných zákroků fotbalových deputací, poněvadž na jejich hřišti představovala nezvaného spoluhráče. Že při hře pak byla terčem častých ran, je samozřejmo. Podél nemocničního domku osázeli zajatci dvě políčka zeleninou, která — kromě několika mišpulí a platanů v táboře, akátového stromoadí v ulici a piní v nemocniční zahradě — tvořila jedinou zelenou dekoraci šedého zajateckého tábora.

K doplnění popisu tábora nutno uvést dvě kuchyně při severní zdi tábora s boudami na zásoby dříví a na náčiní (konve, košťata atd.) a konečně prodejnu tabáku.

Baráky byly dřevěné s lůžky o jednom poschodí po obou stranách chodbičky. Pohodlí obyvatelům příliš neskytaly a nadto trpěly nedostatkem vzdušnosti, odmyslíme-li si prostorné skuliny ve stěnách i ve střeše, kudy za deště padala na spící zajatce nepříjemná „nebeská vlaha“. I když si předchůdci odnesli do nového sídla vše, co mohli unést, přece zde zanechali

živou památku, o níž píše Karel B u b n í k v „Československém legionáři“, 14. ledna 1927:

„Jediným zjevem, proti němuž bylo velitelství tábora se všemi zdravotními zařízeními bezmocno, byly blechy. Jakmile minula doba dešťů, tvořil se z lávy, jíž bylo pokryto celé okolí Santa Marie, jemný prach, který byl pravým eldorado tohoto hmyzu. Na miliony drobných blešek pouštělo nám žilou, takže jsme si po křesťansku snadno představili, jak to asi vypadá v očistci a v pekle. Pohled na drbající se zástupy, přihlížející fotbalovému zápasu, byl opravdu něčím, čeho v Čechách nespátříme. Před spaním každý obrátil své prádlo na ruby a vyprašoval hmyz přede dveřmi baráku. Štastní, kdož spali na hořejším lůžku; mohli aspoň se své povýšenosti smést většinu hmyzu na podlahu resp. na své, doleji umístěné sousedy. Ze při tom nebyla nouze o vtipy, jest na bíle dni.“

Ještě štěstí, že bylo přísně zakázáno prodlévati v baráku za dne. Zákaz tento nebyl jen papírovou formou, neboť kapitán-lékař Dr. Labonia sám často prohlížel baráky a běda, když tam přistihl zajatce rozprávějící, hrající nebo pracující! Na „smrtný“ hřích tohoto druhu mělo se nejméně 5 dní prigione di rigore (vězení o chlebu a vodě)! Správným však byl nesporně zákaz kouření v baráku, aby se předešlo nebezpečí ohně. Později nebylo dovoleno ani jísti v baráku takže za studeného východního větru museli zajatci jísti na lavičkách a stolech mezi baráky, majíce v ubohém mnohdy zajateckém obědě více prachu než jídla. Vítr a prach působil zhoubně též na oči, objevovaly se zhusta oční katarrhy a lišeje byly na denním pořádku.

Čistoty se dbalo celkem dosti. K mytí postačovala umývadla u zdi, kde tekla též dobrá pitná voda a kde se také občas pralo prádlo. Jinak prala zajat-

St. Maria Capua Vetere.

cům prádlo táborová prádelna neb zjednané obyvatelstvo města.

V baráku panoval pořádek, lůžka musela být řádně upravena, skromný majetek zajatců srovnán na polici nad hlavou a denně se metlo. Generální úklid se však prováděl zřídka — před návštěvou divisionáře. To byla vydrhnuta podlaha, desinfikováno lysolem, obíleny kuchyně, kuchaři dostali čisté zástěry, záchody postříkány chlořovým vápnem a puštěna jimi voda. Při podobné příležitosti se vyměňovala také sláma v slunnících na východním prostranství tábora, které od toho zváno „Senovážným náměstím“.

Jídla bylo proti dřívějšku stále méně a horší. Hřízu vzbuzovala zeleninová polévka, maštěná smrdutým olejem, v níž s kapustou — nepřebrou, aby neubýlo — vaření byli také její příživníci! Místo slanečků dávala správa tábora poněkud snesitelnější tresky. Snídani tvořily, jako dříve, kaštany, fíky, ořechy, pomeranče atd. Káva, po které se zajatcům stále více stýskalo,

objevila se na jídelním lístku asi dvakrát za půl roku.

Nedostatek stravy doplňovali zajatci, pokud jim finanční prostředky dovolovaly, v kantině, zásobené jídlem i pitím. Jediný útulek příznivců vína a piva, byl, zvláště po rozdělení mzdy, doslovně obléhán, takže pořádek udržovaly italské stráže. Když vyšel rozkaz, že prodlévati v kantině smějí pouze „šarže“, stoupla cena jinak nenáviděných rakouských hvězdiček do té míry, že si někteří žíznivci vypůjčovali „bluzy“ s odznaky hodnosti i za značné výkupné. Nejhorší pohružka vyšla od velitelství, když byl sveden u tabáční prodejny pravý boj o toto drahé koření: bude-li se nával opakovati, nedostanou zajatci tabáku vůbec. Aby se tomuto „neštěstí“ předešlo, kupovali velitelé baráku kuřivo pro celý barák současně a sami je rozdělávali. Když ceny potravin, nápojů a jiných životních potřeb nepřiměřeně stoupaly a současně klesala také jakost zboží, tu — díky spravedlnosti kapi-

tána-lékaře — byla kantina 18. března 1917 prohlédnuta a zabavena. Víno se skleničkami, váhy, pomeranče, ftky a jiné věci, které neodpovídaly zdravotním předpisům neb jejichž váha a míra nerovnila se ceně zboží, putovaly do kanceláře velitelství. Od té doby si vedl kantinský trochu lépe, ač i nadále měl bohatou žeň.

Také o zdravotní stav zajatců po jiných stránkách pečoval táborový lékař dobře. Do sprchových lázní chodili zajatci nejméně za čtrnáct dní a tato koupel byla pod trestem vězení povinná. Stejně přísně dbáno očkování proti různým nemocem, stříhání vlasů a holení vousů. Koho spatřil lékař s dlouhou kšticí, dal mu vystříhnouti provázejícím ho holičem cestičku do vlasů, aby se musel dát ostříhat. Přistihl-li ho po druhé, dal viníka bez milosti zavřít.

K zlepšení tělesného i duševního stavu zajatců přispívaly také dosti časté procházky do okolí. Jako jinde, tak i zde provázela setninu zajatců téměř setnina stráží, tak že se „procházející“ nesměli ani krok volně pohybovati. Přece však poznali zajatci aspoň kousek italského venkova; do města ovšem, poněvadž tábor byl na periferii, téměř ani nevkráčeli.

Jak taková „procházka“ vypadala, zaznamenal jsem ve svém deníku dne 30. ledna 1917:

„Trvalo čtvrt hodiny než jsme se seřadili v „koloně“ na náměstí, při čemž byl nástup ostatních setnin (na procházku chodí vždy jedna setnina), aby se někdo mezi nás nevmsil. V malém dvoře nás sottotenente (poručík) znovu přepočítal, přečetl jména a hlásil počet ten colonellovi (podplukovníkovi-veliteli tábora), jenž se majestátně zjevil. Konečně jsme se hnuli; každých 5 kroků po obou stranách šel italský voják a vzadu uzavíralo průvod 10 strážců a 5 karabinierů na koních. Kráčeli jsme podél zdi tábora a dali jsme se širokou ulicí na „Corso Gari-

baldi“. Pak jsme překročili koleje elektrické dráhy, jež jezdí do Capue a s dvěma vozíky, podobnými pražským, nadělá, zvláště v noci, tolik pískání. Došli jsme ke hřbitovu, kde byl odpočinek. Má vzhled malého města, neboť je tam hrobka na hrobce. Jen asi třem zajatcům dovolil velitel vstoupiti na hřbitov; ostatní sedíce na příkopě čekali na jejich návrat. Za chvíli přišel chlapec s plechovou mísou, naplněnou koláči, na hlavě a chtěl nám je prodávati. Karabinier na koni se jel zeptat na dovození poručíka. Povolení však nedostal a chlapec smutně odcházel. Tak se o nás bojí! Procházka trvala asi dvě hodiny.“

Jindy se chodilo směrem jv. ke stanici Curti a do městečka Maceraty, nebo na sever pod vrch Tifata, nejvyšší v okolí (604 m), někdy k San Priscu, odkudž bylo v dáli na sz. viděti obrysy mořského pobřeží. Poblíže tohoto místa zachovaly se propadlé lávové chodby, asi 10 m vysoké a zarostlé zelení. Podobaly se velice zákopům se svými kavernami a jeskyněmi jakoby pro děla.

Nejzajímavější a nejoblíbenější procházkou byla cesta k a m f i t e a t r u. Chodilo se přes náměstí „I. října 1860“ (podle vítězství Garibaldiho nad vojskem neapolských Burbonů) neb branou s deskou Garibaldiho, jenž na tomto místě odrazil nepřátelské šiky a mimo jehlancový pomník padlých Garibaldovců. Před „Amfiteatro Campano“ stojí vpravo i vlevo několik kosočtvercových budov a bránu střeží stará, rozložitá oliva. Vejdeme-li dovnitř, vidíme před sebou polozbořené oblouky mezi dvěma zachovalými zdmi. Všude leží rozbité sochy, zurážené sloupky a otlučené reliéfy, většinou mramorové. Vpravo nahoře na nejvyšším bodě zdi stkví se stará deska, červeným písmem obnovená, která má nápis: Colonia Julia Felix Augusta Capua*) a pod tím stručné dějiny budovy: vystavěl Hadrián, sloupky a reliéfy opatřil Aelius

*) Šťastná a vznešená osada Capua.

a veřejnosti odevzdal Antonius Pius. Prošedše oblouky přicházíme do hlediště, jež má tvar půlelipsy. Sedadla (pro lid) se zachovala pouze asi do výše 10 m, ale lože, z nichž jsou dnes viděti patrné zbytky, sahala 50 m vysoko. Celkem — jak vysvětloval italský důstojník — mohl amfiteatr pojmuti asi 60.000 lidí. Nebyl vlastně divadlem, ale školou gladiátorů, odkud chodili gladiatoři do Říma na zápasy. Dole uprostřed zeje příkop asi 10 m hluboký, kde lze viděti vchody do klecí divokých šelem, jež byly branou pouštěny do arény. Pod hledištěm prostírá se rozsáhlé bludiště chodeb se sloupky a sochami. Všude bují tráva a kvetou chudobky, neboť spodní části oplývají vlhkostí, že tam voda stojí. Z amfiteatru vedla prý podzemní chodba do Pozzuoli u Neapole, kde stál podobný amfiteatr. — Stavba je celkem dobře zachovalá, stavěná z kamene a dlouhých, velmi plochých cihel. Zřícené části podlehly zemětřesení, jež tu často zuřovalo.

V dějinách italského osvobození má S. Maria C. V. velikou důležitost. Dne 1. října 1860 napadl burbonský maršál Ritucci středním proudem své armády oddíly Garibaldiho, tábořící v S. Marii C. V. Garibaldovci, počtem 5000 mužů, s počátku ustoupili dvojnásobně přesile, ale rychlým zakročením Garibaldiho, jenž přivedl z Caserty zálohu, podařilo se jim znovu zmocniti se ztracených posic a zahnat nepřitele až do pevnosti Capue. Tato bitva, zvaná bitvou na řece Volturru, rozhodla o vítězství národního vojska italského v celé jižní části země.

*

Vycházky osvětlovaly tedy nejen tělo, ale dávaly také duchu zajatců vzpružení, když tito aspoň chvíli mohli pozorovati život obyvatelstva, poučiti se z historických památek o dějinách kraje a spatřiti přírodní jeho krásy. Vždyť život zajatců vlek se jako nekonečný šedý mrak celé dny a měsíce!

Každý den ráno a večer přehlížel italský důstojník svoji setninu, při čemž mu velitel baráku hlásil počet přítomných, nemocných, kuchařů, písařů atd. Setnin bylo celkem 10. Dokud byli veliteli baráků šikovatelé, veleli německy, později — první byl Bedřich Havlena na baráku č. 10 — veliteli baráku ustanoveni jednorocní dobrovolníci neb jiní poddůstojníci, členové ČDS. a velení bylo české.

Důstojníci italští chovali se, na malé výjimky, k zajatcům dosti dobře. Vyskytli se sice občas v táboře důstojníci, kteří z neinformovanosti, přílišné vojenské úzkostlivosti neb i z nenávisti proti československému revolučnímu hnutí poprávali více sluchu stížnostem austro-filských šikovatelů a rozvoji české myšlenky v táboře škodili. Jejich jednání a cíle se však brzy objevily v jasném světle a díky prozíravosti velitele tábora končily odesláním takových horlivců pryč z tábora.

O italských důstojnících v zajateckém táboře Santa Maria C. V. a zvláště o veliteli tábora podplukovníku G. Granatim jsem napsal do „Legionářských besed“, 1. února 1926 článek, z něhož uvádím postatnou část :

„Na to vše (ČDS., „Sokol“, kopanou, zpěv, hudbu atd.) hleděli italští důstojníci s podivem, ale různými pocity. Někteří nepřáli těmto zajateckým novotám a byli by bývali raději viděli, aby zajatci nečinně leželi a ponechali své velitele v klidu jejich ústraní válečného. Jiní však, a bylo jich dosti, se zájmem sledovali cíle věření v táboře a těšili se z nadšení československých zajatců i jejich zábav a kulturního povznesení.

Mezi tyto na první místo se řadil tehdejší podplukovník Giovanni Granati. Starý pán, značně již šedivý, ale statného vojenského vzezření uvítal nás při příchodu do tábora na „náměstí“, kde nás prohlížel. Již od první chvíle pobytu v novém táboře jsme seznali, že je velitelem přísným. Dbal svědo-

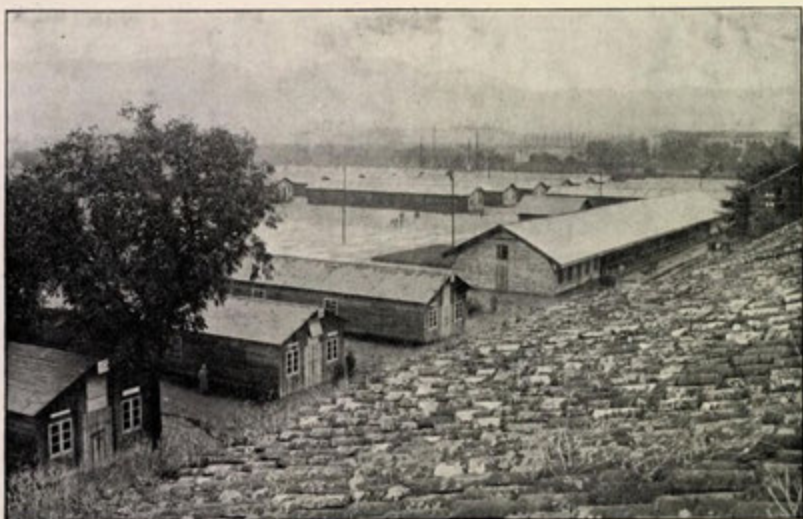
St. Maria Capua Vetere. — Zajatecký tábor.

mitě předpisů zajateckých, ač zase na druhé straně si jasně uvědomoval, že zajatec není jen strojem a beztvárnou hmotou, ale že má své lidské potřeby, na něž zajatecké zákony nepamatovaly. Pochopil brzy duši československého zajatce a dobrovolníka, vnikl v tajemství naší politické revoluce obdobné osvobozenskému hnutí italskému, nepřekážel v pořádání kulturních podniků a zábav, pokud se nevymykaly zásadám zajateckých předpisů a zamhouřil často i druhé oko, když toho bylo třeba k úspěchu podniku. Když byla dne 29. dubna 1917 večer členská schůze ČDS. pod verandou a návštěvníci její se tam hnali o překot a s hlukem, takže to pobouřilo italskou stráž, zavolal si pplk. Granatiho vedoucí činitele sboru a upozornil je, že hromadné a rušné schůze pořádány býti nesmějí, ale nepřímou jim ukázal, aby dělali menší schůze v barácích. Nošení červeno-bílé stužky (odznak dobrovolníků) bylo zakázáno, ale přes zákaz (jímž učinil své povinnosti zadost) nikdy za

to nikoho netrestal. Časopis „V boj“ vycházel původně rukopisně, ale později propašován byl do tábora pod zeleninou na voze cyklostyl k jeho rozmnožování. Asi při třetím čísle se však dostal exemplář — pravděpodobně úmyslně byl nějakým austro-filem donesen na velitelství — do rukou pplk. Granatiho. Výslech skončil dobře. Rozmnožovací přístroj zůstal redakci zachován a velitelství si jen vyžádalo jeden výtisk s italským překladem k censuře, již nikdy však nebylo použito.

O velikonocích 1917 bylo pořádáno sokolské cvičení, jemuž nebyl pplk. Granati sice přítomen, jistě však proti němu ničeho nenamítal. A další slavnosti již se pak konaly za jeho přítomnosti, ač nebylo o jejich povolení v zajateckém zákoníku nesporně ani zmínky.

Blahosklonnost a porozumění velitele našlo ovšem stejný ohlas v řadách československých zajatců. V denních rozkazech ČDS. najdeme často výzvu

St. Maria Capua Vetere. — Zajatecký tábor.

ke všem příslušníkům sboru, kteří udávali v táboře tón, aby přísně dodržovali předpisy velitelství a vzorným chováním dali na jevo vážnost naší věci a kulturní vyspělost národa.

O tom přináší výmluvné svědectví dopis, jež poslal v srpnu 1924 nynější plukovník v záloze Giovanni Granati Památníku Odboje na prosbu, aby mu věnoval dokumenty a fotografie z doby svého pobytu v Santa Marii C. V. mezi československými dobrovolníky. Uvádí zde doslovně projev, který přednesl při odevzdání tábora pluk. D'Aulisiovi v únoru 1919, kdy se již jeho bývalí zajatci v alpských uniformách bili za svobodu vlastní na Slovensku:

„V roce 1917, za pobytu československých válečných zajatců tábor nejen že zachovával vždy vzhled čistoty, pořádku a kázně, ale také se v něm projevil čilý vlastenecký ruch, poněvadž zde byl živelně velice inteligentní, ucelený a velice pokrokový. Školy, přednášky, cvičení a tělocvičné hry, orchestrální koncerty, sborové zpěvy

— vše směřující k rušné a plodné propagandě — opakovaly se bez přestávky. Význačná česká osobnost (Božinov, pozn. kron.), která tábor navštívila, hluboce dojata nadšením a pevnou vírou, jež ovládala onu skvělou mládež, prohlásila, že divadlo, které mu štěstí poprálo obdivovati, je hodno Prahy!“

Již z tohoto citátu je vidno, jak měl Čechoslovák rád a jak vzpomínka na ně mu prolétala myslí ještě za dva roky po jejich odchodu z jeho tábora. Připojuje pak neméně zajímavý dnešní posudek „korektního, důstojného a nejvyšší disciplinovaného chování“ i v okamžicích velice choulostivých: „Jako ve všech projevech lidské činnosti i ve všech kolektivech, také v táboře Santa Maria C. V. byli mezi československými válečnými zajatci živlové, kteří chtěli, neřeknu, postavit se proti nadšenému proudu vlastenectví, ale sledovati metody, různící se od metod, jichž užívala velická většina. V takovýchto nesouladech neopomenul jsem připomínati dissidentům, že nejlepším východiskem

je zanechati osobních sporů a zúčastniti se onoho velikolepého hnutí, které směřuje k naprosté svobodě a velikosti vlasti.“

Myslím, že v dějinách československého revolučního hnutí v Itálii najdeme velice málo podobných příkladů porozumění pro naše snahy, zvláště uvážíme-li, že to bylo v r. 1917 a že tak smýšlel starý italský plukovník! Nejdůležitějším v projevu plk. Granatiho je konstatování, že nabádal československé zajatce bez rozdílu ke svornosti a spolupráci na osvobozenkém dile, kteroužto zásadu hlásal neúnavně od začátku Československý dobrovolnický sbor.

Této svornosti bylo vskutku nejvýše třeba a také bylo nutno ukázněným vystupováním a vyspělostí duševní přesvědčovati Italy, že československý národ má i po této stránce plné právo na samostatnost a jí si zasloužil. O chování se zajatců posílal velitel tábora zprávy příslušným nadřízeným úřadům, které z nich čerpaly názor na kulturní a mravní úroveň Čechoslováků a jistě přispěly k zvýšení zájmu o naše požadavky.

Jedním z činitelů, které ukázaly naši národní zdatnost, byla sokolská cvičení, již také proto, že Italům byla téměř neznáma. Jak jsem již v kapitole o životě v táboře padulském v r. 1916 naznačil, cvičilo se tam většinou na nářadí. Při odjezdu do S. Marie C. V. musili Sokolové opustiti skrovné nářadí, ale nesložili ruce v klín. Již 16. ledna cvičili opět aspoň prostná na „Senovážném náměstí“. O počátcích činnosti „Sokola“ v Santa Marii C. V. napsal v zajateckém časopise „Prvosenkách“, 1. února 1917 náčelník „kroužku Sokol“, jak se tehdy nazývala sokolská organizace, tuto zprávu:

„Činnost svoji započal v Padule a vyltkl si za úkol: 1. tělesné i mravní povznesení členstva; 2. poskytnouti členům ušlechtilou zábavu; 3. vychovati jednotám cvičitele, cvičence a

čínovníky. Účelu svého snaží se dosáhnouti: 1. pěstováním soustavného tělocviku; 2. rozhovory o soustavě Tyršové, vedení jednot a p. Je tedy účel kroužku týž jako jednot sokolských ve vlasti. Aby účele svého — vychovati čínovníky — snáze se dosáhlo, veden a spravován je kroužek jako jednota. Administrativní správa jeho svěřena je zvolenému výboru se starostou v čele, technickou pak vede sbor cvičitelský s náčelníkem. O schůzích kroužku veden jest zápisník, který pořizují střídavě členové, aby měli příležitost ve vedení spolkového zápisníku se zapracovati. — Veškerá cvičení probírají se od základů a dbá se, by nejen členstvo dokonale znalo každý prvek cvičební, ale osvojilo si i správné názvosloví a povely. — Za měsíc leden konáno 12 přednášek (O soustavě sokolské, vedení jednot, pracích funkcionářů atd.). Členů má kroužek 63. Cvičebních hodin bylo v lednu 15, o úhrnné návštěvě 642 členů. Průměrně cvičilo v jedné hodině 42·8. Největší návštěva v 1 hodině 44, nejmenší 21.“

Program sokolský a jeho provádění narazilo ovšem brzy na odpor nepřátel sokolské myšlenky. Proto ohražuje se náčelník v závěru zprávy proti těmto odpůrcům rozhodnými slovy: „Jest naprosto nesprávné přikládati kroužku jiné účely mimo ten, jež si vyhradil. A ukazovati na práci kroužku jako na dobrovolné vojákování a nepotřebnou „execirku“, může jen člověk nerozumný.“

Zpráva za měsíc únor („Prvosenky“, 1. března 1917) praví:

„V únoru stoupl počet členů na 105. Cvičilo 98 členů. Hodin cvičebních bylo 16, na nichž bralo účast úhrnem 898 cvičenců. Průměrně v jedné hodině cvičilo 56 cvičenců. Sbor cvičitelský čítá 15 členů. Konal 12 hodin cvičebních o úhrnné účasti 160 členů. — Konána jedna schůze členská, jedna správního výboru a jedna sboru cviči-

St. Maria Capua Vetere. — Zajatecký tábor.

telského. — Br. pokladník vykazuje hotovost 19 lir.“

Početem členstva rostla také práce administrativní i technická, takže bylo nutno rozšířiti sbor činovníků. Dosud byl starostou Josef Špetlík, náčelníkem Antonín V. Formánek, jednatelem Alois Janků, pokladníkem Hynek Šípek a hospodářem Rudolf Klein. Ve výkazu činnosti kroužku „Sokol“ za měsíc březen („Prvosenky“, 1. dubna 1917) čteme:

„Během měsíce přistoupilo 67 členů; vystoupili 2, pro nedodržení řádu přestali býti členy 4. Konána schůze výborová, schůze sboru cvičitelského a členská porada, při níž rozšířen výbor o funkce: místostarosty (br. Jan Jaroš), místonáčelníka (br. Jindřich Ráboň), vzdělavatele (br. Václav Polák), knihovníka-archiváře (br. Jan Kubata), dozorce pokladní (bři F. Winternitz a G. Cejka) a dva náhradníky (bři Jan Tošnar a Jaroslav Křovina). Br. pokladník vykazuje příjem lir 86·24, vydání lir 23·80, hotovost pokladní

lir 62·85. Zapsaných cvičenců 137, cvičilo 135. Hodin cvičebních 19, návštěva úhrnná 1687, průměrně v hodině cvičilo 88·8, největší návštěva v 1 hod. 101, nejmenší 57; zameškaných hodin 476, z nichž 251 neomluvených. — Sbor cvičitelský čítal 18 členů. Hodin cvičebních 16, návštěva úhrnná 246. — Průměrně v 1 hod. cvičilo 16·5. Zameškaných hodin 18, z nichž 5 neomluvených.“

Největšího rozmachu dosáhl „Sokol“ v dubnu 1917, kdy konalo se památné veřejné cvičení. „Věstník těl. jednoty zajatců Sokol“ (č. 2. 15. května 1917) podává tento výkaz činnosti:

„Přistoupilo 265 členů, vystoupilo 5, dle § 7. přestal být členem 1. Konány byly tři schůze výborové. Ustanoveno bylo, aby výpůjčky na nářadí hrazeny byly z výtěžku veřejného cvičení, aby vydáván byl „Věstník Sokolský“, zvolen byl redakční výbor pro „Věstník“. Za přispívajícího člena přijat byl S. K. Studentský Team. Fond nářadový doplněn na sto lir z výtěžku

veřejného cvičení. Posláno Národní radě v Paříži sto lir, za padesát lir objednány knihy od Sokola v Paříži, Sboru československých dobrovolníků darováno padesát lir. Usneseno zakoupiti struny hudebníkům a hraditi jim vydání, které měli při veřejném cvičení. — Protože bratr náčelník resignoval, usneseno svolati valnou hromadu. Členstvo rozděleno na družstva a tato na dvě skupiny, které cvičí střídavě. Cvičitelé vedou dvě družstva — po jednom z každé skupiny. Usneseno zříditi hrazdu a bradla zde v táboře, jakož i kuzele. Kurs cvičitelský je povinný pro cvičitele a pomahatele. Bude konán vždy v úterý, ve čtvrtek a v neděli. Cvičitelský sbor cvičí ráno před nástupem. V neděli dopoledne cvičení všeho členstva. Přijem lir 404'60, vydání lir 247'75, hotovost pokladní lir 156'85. Návštěva za duben: cvičenců 431, cvičilo z nich 423. Zameškaných hodin 467, omluvených 233, neomluvených 234. Průměrná návštěva v I. oddílu 144, v II. 158. Cvičitelský sbor čítal 26 členů. Hodin cvičebních bylo 6, úhrnná návštěva 111. Průměrně v hodině cvičilo 18'5.

Měsíc květen vykazuje („Věstník“ č. 3., 15. června 1917) tyto změny a události:

„Zapsaných členů dne 31. května 1917 bylo 474. Během měsíce vystoupilo 15, přistoupilo 55. Zemřel náhle dne 16. května br. Mařcha. Funkce v nově zvoleném výboru rozděleny takto: starosta br. Špetlík, náměstek br. Jaroch, náčelník br. Formánek; jednatel br. Mánek, pokladník br. Šípek, předseda vzděl. odboru br. Bláha, knihovník br. Tošnar, hospodář br. Procházka, zapisovatel br. Křovina, přísedící br. Burger, Žák a Janků. Změna řádu provedena dle usnesení valné hromady po návrhu br. Mánka a schválena po člancích dne 13. května. Nemocným bratřím usneseno platiti podporu 30 cts. denně. Usneseno založiti a vésti kroniku. Kronikářem

zvolen br. jednatel. Usneseno položit věnec na rakev zemřelého br. Mařchy společně se Sborem československých dobrovolníků. Prepracování stanov uloženo nově zvolenému výboru. Návštěva cvičení. Členstvo: zapsaných cvičenců 337; hodin cvičebních 14, návštěva úhrnná 4057, průměrná 289'5. Sbor cvičitelský: zapsaných cvičitelů 40, hodin cvičebních 6, návštěva úhrnná 171, průměrná 30'1. Kurs cvičitelů: zapsaných cvičenců 55, hodin cvičebních 9, návštěva úhrnná 385, průměrná 42'7.“

Uvedl jsem zde úmyslně zprávy o činnosti „Sokola“ téměř v plném znění, abych ukázal, jaký ohlas měla sokolská myšlenka v zajateckém prostředí. Z dalšího období nezachovalo se nám bohužel, téměř žádných zpráv, ač bylo v Santa Marii dobou kvasu a později v Padule dobou plodné spolupráce s ČDS., jehož byl „Sokol“ podporou a doplňkem. O poměru „Sokola“ k ČDS. promluvíme více později.

Zajímavé je, že v „Sokole“ pracovali také členové Dělnické tělocvičné jednoty, jak dosvědčuje Josef Mánek (Československý legionář, 14. ledna 1927):

„Nebylo by spravedlivě nezmíniti se o tom, že naši bratři z Dělnických tělocvičných jednot, kterých bylo přirozeně v zajetí málo, než aby mohli sami zvlášť vystoupiti, v našich řadách splnili také svou povinnost jako synové českého národa.“ *

Nejkrásnějším projevem čistého sokolského nadšení, nejmocnější vzpruhou v nudě zajateckého života a vskutku největším svátkem československých zajatců a dobrovolníků v Santa Marii C. V., bylo veřejné cvičení „Sokola“ o velikonocích dne 8. dubna 1917 a jemu následující odhalení Bartošova obrazu „Za svobodu“ dne 9. dubna 1917, o kterýchžto slavnostech praví kronikář ČDS: „Žili jsme zase jednou české velikonoce,

St. Maria Capua Vetere. — Obuvníci.

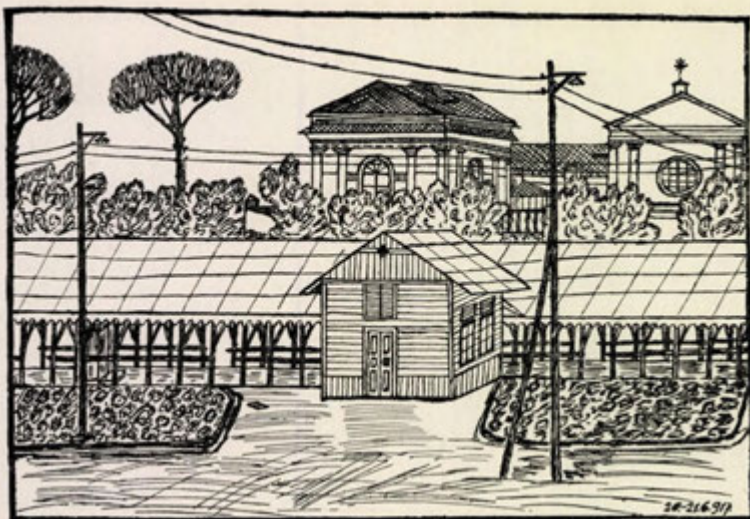
kteří Sokol a Český dobrovolnický sbor nám připravil.“ Průběh cvičení jsem vylíčil v „Národním Osvození“ (12. dubna 1925), z něhož zde vyjímám nejdůležitější část:

„V neděli časně ráno byl již celý tábor v Santa Marii C. V. na nohou a obhlížel počasí. Sem tam sic pluly po obloze mraky, zbytky nočního deště, ale na jihu se jasně a chvílemi pobleskoval úsměv slunka. Všude zračila se slavnostní nálada, přípravy byly v plném proudu. Někteří zajatci zabývali se horlivě žehlením a správou kalhot, aby aspoň trochu v nich svátečně vypadali, jiní prali prádlo a kamaše. Dnes ochotně usedali vlasatci, aby nelétostné nůžky lazebníka-amatéra krutě řádily v několikaměsíční kštici. Na jednom konci tábora zkoušeli zpěváci — znamenitě posilnění čtyřmi ořechy, jež jim předloženy k snídání! — slavnostní sbory, na druhém Sokol konal generální přehlídku svých cviků. I uprostřed „na náměstí“ bylo čilo, prostranství hemžilo se čilými

borci, kteří spěšně dokončovali úpravu hřiště.

Tak v ruchu a přípravách minulo dopoledne. Chudíčký, slavnostní náladě málo odpovídající oběd — polévka s rýží a mrkví — byl brzy sněden a již každý spěchal na cvičiště.

Uprášený jindy čtverec nabyl nezvyklé tvárnosti. Místo bariery provaz obepínal jej dokola a v každém rohu vlál praporek národních barev. Na východní straně týčila se tribuna pro hudebníky a zpěváky. Footbalová branka, jindy sloužící jako terč bujným sportovcům, měla dnes propouštět toužebně čekané hosty a podle toho byla také vyzdobena. Těžká, teplá vlna radosti rozlila se dušemi českými při pohledu na bílého lva v červeném poli uprostřed slavobrány a myšlenky zaletěly daleko, daleko — až pod české nebe. Větremlí vlály dlouhé prapory: trikolora slovanská vlevo, vpravo české a uprostřed italské barvy. Zelené ratolesti a květiny, věnčící slavobránu, zvyšovaly slavnostní dojem. Rovněž

St. Maria Capua Vetere. — Veranda.

pěkné byly i ručně malované plakáty, zvoucí k účasti.

Počasí bylo krásné; obloha zastřena žádoucím mrakem, zabraňujícím prudkému jižnímu slunci vysílání sžíhajících paprsků, vál větřík, chvillemi trochu prudký, takže kácel hudebníkům pulty.

O půl 12. hod. byla již místa k sedění (lavičky si ovšem každý sám přinesl) obsazena a stále noví účastníci přicházeli. Pět tisíc Čechů přišlo se osvěžit pohledem na svižná cvičení sokolůků a vzdát hold vlasti a utlačovanému národu.

Nechyběli ani hosté italští, jimž vyhrazeny byly zvláštní lavice za „šibenici“ (jak totiž přezvána byla dřevěná pozorovatelná na náměstí se žebříkem pro případ ohně v táboře), ale na jejich přání přeneseny byly na prostor před hudbou. Velitel tábora, podplukovník Granati, odjel sice do Neapole, ale předal velení majorovi (jména neznám, ale pamatují se, že přišel později s

obrovským chrtem), aby rozřešil tak rozpor mezi povinností a sympatií. Zakázán nám byl každý národní projev, ba podle nařízení se nesměly nositi ani červenobílé stužky — odznak dobrovolníka — k čemuž však italský velitel, ač předtím několikrát vydal příslušný zákaz, přece obě oči zamhuřoval. Byl zde setník-lékař, poručík ve službě doзору v táboře a později přišel ještě jeden poručík.

Kolem 13. hod. zazněly první taktý vstupního pochodu „Pro českou krev“, jež hrálo 20členné, ponejvíce smyčcové Orchestrální sdružení. Nelze nezmíniti se o nástrojích. Většina houslí byla vlastnoručně zhotovena v zajetí houslaři-samouky a také basa, trochu hranatá, nesla stopy neodborné snahy, ale neúmorně pile výrobců. Kapelníkem byl br. Tenkrát, majitel hudební školy na Pankráci (jenž později, v létě r. 1918, podlehl nemoci, vyvolané útrapami při ústupu Srbů z Albanie a zemřel v nemocnici veronské).

St. Maria Capua Vetere. — Zajatecký tábor.

Po tomto úvodu uchopil taktovku řídící učitel Zlatník, dirigent pěveckého kroužku, a již zazněly akordy Kličkova mohutného chorálu „Kdo jsi Čech“ na slova Nerudova. Procítěný zpěv nesl se tábořem a přítomní cítili, že jest výkřikem do dále i blízko, výkřikem proti těm českým srdcím, jež stále ještě chladnými zůstávala, proti zatvrzelým citelům umírajícího Rakouska. Ozývala se v něm i vzpruha duchům bážlivým, aby zdvihli pěsti proti sveřepému, černožlutému orlu, a do všech úhlů světa, do všech záhybů srdcí pronikal slib dobrovolníků velkému Mistru, že „Husův národ nepoddá se“ a dá „za vlast drahou, za svobodu životy i statky.“ — Bylo ticho kolem, hlavy se skláněly směsicí různých pocitů, jež plnily ovzduší nadějí i vzdorem. Hrdost nad vykonanou povinností zatěžovala lůtost z neporozumění krajanů a stud z liknavosti a bázně mnohých, kdož mohli — a přece nechtěli...

Jako když chmurami mraků slunce se prodere, tak z tísnivých myšlenek

vyrušily posluchače svižné zvuky sokolského pochodu „Lví silou“ — a současně zaburácel již potlesk a neutuchající „Na zdar“ vítalo první čtyřstupy sokolů, vcházejících slavobranou na cvičiště. Bosi, v šedavých, dole těsně přiléhajících spodkách, lemovaných červenobílým pasem, v bělostné košili — tak mihala se jejich pružná těla v jasě slunečném. Oči diváků vděčně sledovaly tři skupiny cvičenců: jedni postavili se do kruhu, těsně k sobě, ohnuli záda a založivše ruce vzad, podávali si míč, jež byl cílem hráči, stojícímu uvnitř kruhu. Druhé kolo hraje doháněnou, třetí tuží se „míčem na koni“. Smích ani neustával a radost zírала z očí cvičících i diváků.

A zase zazněl pěvecký sbor „O, hory, hory“, jež nádherně předcházel naší národní hymně. Kdo neslyšel hymny v cizině — daleko od vlasti — nepochopí jejího kouzla. Sotva ozvaly se první její zvuky, všichni vstali a s obnaženou hlavou mlčky vnímali hřejivé ty tóny. V dojemné chvíli, kdy mno-

hému starému vojákovi oči se zarosily, cítil každý jasně, že kromě drahé země tam na severu za několikerou horskou hradbou skryté, není a nemůže být jiného lepšího domova.

Program pokračoval pestře dále. Sotvaže se posluchači vzpomínali z mohutného dojmu, již nastupovalo 12 sokolů ke „dvojicím“. Při cvičení dostal se italský major, zástupce velitele tábora a k jeho žádosti zazpívána byla národní hymna a „Bývali Čechové!“ Sokolci provedli se zdarem rohování, načež sbor znovu se rozezpíval, „Mateřská řeč“, „Hej, Slované!“ „Spějme dál!“, sbor z Blodkovy opery „V studni“: „Zapálíme si na horách“ — neslo se pod italským nebem za napjaté pozornosti posluchačů.

Po malé přestávce nastupovali naši sokolové k brněnským prostným, doprovázení hudbou VI. sletu. Zbytečně bych popisoval průběh známých cviků a posuzoval výkony; stačí uvést slova kronikáře Československého dobrovolnického sboru, že „vše provedeno na poměry, v nichž se nacházíme, opravdu krásně.“ Cvičení řídil s tribuny náčelník Sokola, oděný v pravém sokolském cvičném úboru, s červenobílým praporkem v ruce. I na obvyklé kolíčky a praporky, určující směr jednotlivých proudů při nástupu na cvičiště, nebylo zapomenuto. Zkrátka, snili jsme opět — o Praze, Letné, našich všesokolských sletech, národním nadšení, útisku i vzkříšení.

Pyramida statných sokolských těl ukončila slavnost. Po prvé k severu — jako pozdrav otčině — vztyčila se těla Sokolů, po druhé obrátili se k jihu na přání italského důstojníka, jemuž při fotografování vadily ostré paprsky sluneční. Ještě jednou, naposledy „Lví silou“ rozlehlo se prostranstvím a zástup sokolů, provázený bouřlivým potleskem, opouštěl cvičiště.

Za půl hodiny po odchodu obecnstva nebylo na místě ničeho, co připomínalo minulé chvíle slavnosti. V rychlosti

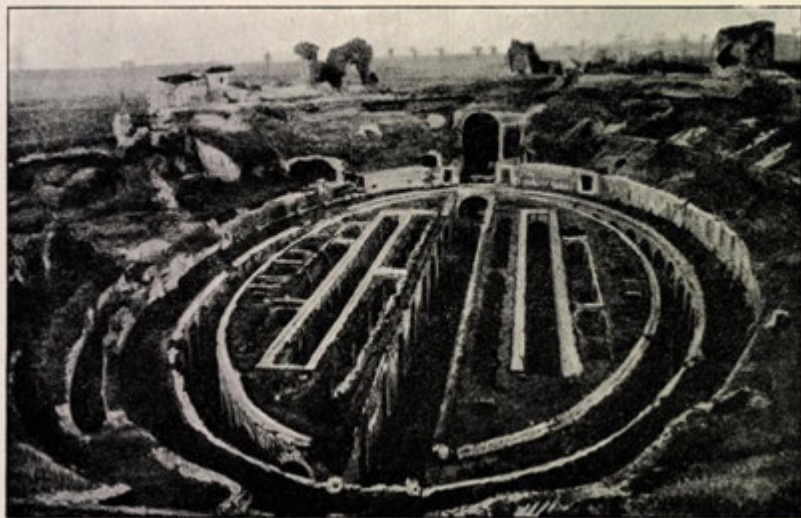
strženy byly brány, tribuny i prapory a uprášené „náměstí“ beze stopy po dřívějším ruchu a nadšení vrátilo se do všedního pořádku.

Sokolské cvičení přineslo značný zisk finanční i morální. Již před slavností „bylo prodáno 2000 lístků v jednotné ceně 10 centesimů a mnoho ještě při slavnosti. Všichni italská důstojníci přijali nabídnuté vstupenky a přispěli značnými částkami“. O zisku peněžitém i propagačním pojednáme více při činnosti CDS. Zde jen ještě připojíme závěr uvedeného článku:

„Sokolské cvičení nemalo přispělo k tomu, že sokolská kázeň byla spontánně přijímána v náhradu za vojenskou despotii rakouskou a žárlivě byla střežena všemi dobrovolníky uvnitř i mimo dobrovolnický sbor. Italská důstojníci, kteří dříve s nelibostí nebo netečností mýjeli naše hnutí, po těchto projevech národního uvědomění sami byli přivedeni k přemýšlení o síle českého ducha a jeho touze po svobodě. Ti, kdož nám přáli, tím více byli námi nadšeni, kdo byli k našemu hnutí lhostejní, začali se o nás zajímat i naše snahy chápati a konečně všichni naši nepřátelé seznali, že proti takové morální přesile nestačí jejich úskleby a představená moc a chtě nechtě se sprátelili se skutečností, že protirakouské revoluce ze srdcí československých nevymýtí.“

Cvičení bylo opakováno při návštěvě M. Božinova (11. května 1917) s menším sice technickým zdarem, poněvadž sehnáno narychlo, nicméně však i tenkrát svůj úkol poctivě splnilo.

Dnes zdá se nám, snad činnost „Sokola“ v S. Marii C. V. nepatrnou a malichernou. Nesmíme se však na ni dívatí očima dneška, kdy i nejmenší jednota má daleko více možností pořídit si cvičební potřeby, odpovídající každému účelu, než měla jednota v zajeckém táboře v Santa Marii C. V. Promítneme-li primitivní prostředky a současně výkony jednoty do dnešního

St. Maria Capua Vetere. — Amfiteatr.

stavu, museli bychom býti slepými, abychom neviděli nadprůměrný výsledek po stránce fysické i morální. Co těžkostí se stavělo jednotě v cestu, když nebylo spojení s vlastí, aby byly přístupny příručky a součásti tělocvičného úboru, když nedostávalo se nutného náradí a zhotoviti nebylo nejprve z čeho, později s velikou námahou a svrchovaným nebezpečím vězení pro porušení zajateckých předpisů! Svědectví o těchto obtížích a jejich zdolání poskytuje J. Rybka ve stati „Idea sokolská v rozvoji ČDS (Památce Jana Capka, str. 60):

„Záhy ve všech prostorách mezi baráky kypěl rušný život sokolský. Bylo využito hlavně dopoledních a případně večerních hodin, jelikož v poledních a odpoledních hodinách připalovalo slunce vydatně i v lednu. bylo-li nebe bezoblačné a nevanula-li mrazivá tramontána. Při cvičení převládala pořadová a prostná a horlivě nacvičovány sestavy posledního sletu sokolského před válkou. Cvičení na náradí z po-

chopitelných důvodů ustupovala do pozadí. Nebylo náradí, bylo třeba teprve si je opatřiti, to znamenalo vyrobiti. Hrazdu dlouho zastupovala dostatečně pevná a pružná tyč s námahou opatřená, kterou vždy dva bratři podpírali a drželi na ramenech. Bradla v podporech nahražovaly nízké a vysoké stálky, které poměrně brzo a snadno byly vyrobeny. Pro skok byly zhotoveny můstky a stojany na motouz. Švihadlo, provaz, neforemná krychle a činka s dvěma kostkami měkkého tufu sopečného, zasazenými na koncích dřevěného držadla, to bylo naše první náradí. Nejvíce lámání hlavy dalo pořízení koně, ale konečně dík řemeslné dovednosti a houževnatosti bratří byl i ten pořízen a byli jsme naň hrdi. Šťastně byla rozřešena také otázka slavnostního a současně cvičebního úboru. Mezi zimním prádlem, jež bylo velitelstvím zajatcům rozdíleno, byly šedé, z vlněného trikotu, přiléhavé mutande (spodky), jež se k tomu účelu znamenitě hodily.

Bratří, zaměstnaní v kancelářích jednotlivých setnin, opatřili potřebný jich počet. Červenobílý pas a sněhobílá košile, na rukávech a u krku klínovité podkasaná, doplňovaly úbor vsutku půvabný a působivý.“

Jako všude jinde, tak i zde osvědčila se sokolská pohotovost, obětavost všech členů pro dobro celku a hlavně neúporná píle a důmyslnost. A té bylo vsutku nejvyšší měrou zapotřebí nejen po stránce tělesné, ale i v ohledu kulturním a morálním.

Kromě cvičení tělesného staral se „Sokol“ také o duševní potřeby svých členů. K tomu sloužily proslovy před šikem, přednášky a zvláště „V z d ě l á v a c í o d b o r“. Hlavním polem působnosti tohoto odboru byla „L i d o v á š k o l a“. Vyrostla z poznání, že je třeba zajatce zabavit i odvrátiti od ubíjejících her v karty atd. a dáti jim zároveň základy praktického vzdělání pro život. V „Sokolském Věstníku“ (15. června 1917) je vytyčen její úkol: „aby mohli se učit i nezámožní i ti, jimž by kniha pro samouky (často dosti chabá) nestačila.“ S počátku nestačila škola návalu posluchačů, ale do měsíce se počet vytrvalých ustálil, takže v polovině června měla asi 1000 posluchačů takto rozdělených: angličtině se učilo 50 žáků, češtině 60, francouzštině 80, italštině 110, němčině 140, těsnopisu 120, ruštině 90, srbochorvatštině 10, hospodářství 180, zahradnictví 100, kreslení 4, počtům 40 a obchodní nauce 25. Zavedeno také vyučování analfabetů, polštině, směnečnému právu a reklamě, ale brzy pro slabou účast zaniklo. Učitelů bylo 15: Bláha, Čejka, Hejl, Hovorka, Jelínek, Jirka, Kříž, Kubíček, Logaj, Mikyska, Motyčka, Rada, Winternitz, Zavádil a Zeman.

K vyučování pořízena byla (podle „Prvosenek“, 1. června 1917) tabule a objednány knihy (učebnice řeči a díla všech oborů lidského vědění) od spolku švýcarských profesorů v Lausanne,

kteří se k tomu sami nabídli. Počet týdenních hodin byl v květnu 54. Vyučovalo se ve 3 místnostech, naprosto nedostatečných. a učitelé měli nesnadnou práci a „za vyučování v otevřených místnostech (veranda) při nedostatečných prostředcích a množství žáků úkol namáhavý.“ Kursy byly každému přístupny za dobrovolný příspěvek na křidu.

Popud k vyučování řeči vyšel však z řad ČDS. a také tam nejprve prováděn. Obě instituce se brzy rozdělily jaksi o pole působnosti tím, že ČDS. se věnoval pouze vyučování ruštině, které pro svůj cíl pokládal za nejnutnější a neúčelnější. Učitelé v „Lidové škole“ byli převážnou většinou členy ČDS.

„Vzdělávací odbor“ objednal z Paříže spisy Masarykovy, Jiráskovy, Denisovy a Macharovy a některá odborná tělocvičná díla. Aby pak pro vyučování a vzdělávací činnost měl po ruce pomůcky, pořídil s o u p i s k n i ž n í h o m a t e r i á l u v t á b o ř e. Členové Sokola ve všech barácích byli pověřeni vyšetřiti, kdo a jaké má příručky: knihy poučné i zábavné, alba i mapy, slovníky, seznamy knih, obrázky, fotografie, pohlednice atd. Zachovaný — skoro úplný — tento seznam zůstává i dnes cenným dokladem úrovně duševního života v táboře S. Maria C. V. v první polovici r. 1917. V lůně „Vzdělávacího odboru“ zrodila se také myšlenka, aby k budoucím kursům dějepisu a zeměpisu byla pořízena n á s t ě n n á m a p a našeho svobodného státu po válce. Podle chatrných pomůcek (map kapesního formátu) sestavena byla tedy mapa „zemí československých“, jejichž hranice, jak je podávala mapa na propagační pohlednici ČSNR. v Paříži, byly v zemích historických předválečné a na Slovensku (bez Podkarpatské Rusi) na tu dobu ku podivu velice shodné s dnešními. Těžko se sháněl materiál: plátno na podlepení dodali obětaví dobrovol-

St. Maria Capua Vetere. — Závěrečná skupina při slavnosti 8. dubna.

níci z kanceláří s nebezpečím přísného vězení, balící papír přinesen z města a barvy poskytli šlechtetní malíři-dilentanti. Mapu „projektoval“ autor této kroniky a technicky, pokud prostředky stačily, svědomitě prováděl B. Vyskočil. Pracovali nejprve pod širým nebem, majíce papír zavěšený na vnější stěně jednoho baráku a když se velitelství nad nimi smilovalo, v koutě kanceláře na zdi, stojíce při tom na starém žlabu pro koně. Při všech nesnázích těšilo je aspoň vědomí, že malují první nástěnnou mapu našeho budoucího státu.

Po vzoru sokolských časopisů ve vlasti založila a vydávala sokolská jednota v Santa Marii C. V. svůj měsíční orgán „Věstník tělocvičné jednoty zajatců „Sokol““. Vyšla však pouze tři čísla, psaná v jednom exempláři, 6. dubna, 15. května a 15. června 1917. Z obsahu posledních dvou čísel uvádíme články: Bedřich Smetana, Naše sloty, Vzpomínky na r. 1912, O podstatě sokolské myšlenky,

Lidová škola, V den 21. června a František Palacký. V každém čísle připojen výkaz činnosti za uplynulý měsíc a v posledním čísle příloha „Hlídka našich cvičitelů“, v níž počíná obšírný výklad dějin tělocviku. Sokolské hlídky měly také časopisy „V boj“ a „Prvosenky“.

Činnost „Sokola“ byla, jak jsme viděli, všestranná a dosáhla velikého úspěchu po stránce tělesné i duševní. Nečinnost a zahálka, v níž trávili zajatci svůj nudný život, zhoubně působily na tělesnou zdatnost lidí, zvyklých práci a námaze. Sokolská cvičení nejen jim poskytovala možnost posílit ztuhlé svaly, ale ona je také odváděla od ubíjejících her v karty a věčného vypravování dvojsmyslných anekdot a povídek. Přednášky a škola doplňovaly výchovnou práci „Sokola“, jež spolu s jinými spolky zajateckými získal si tak velikých zásluh na povznesení duševní i tělesné úrovně československých zajatců a dobrovolníků v táboře.

Posléze zbývá vylíčiti poměr „Sokola“ k ČDS. Otázka tato byla již v táboře velice ožehavou, působila mnohé nesnáze a nadělala v některých dobách dosti hluku. Také ve vzpomínkách tehdejších dobrovolníků nalazeme místa, svědčící o tom, že do dnes jako silná ožveha vystupují momenty, které se hluboko vryly do paměti přímých účastníků a bývají zhusta zevšeobecňovány v neprospech jedné či druhé instituce. Bylo by dnes zbytečné obírat se podrobně rozpory v názorech, které vždy skončily nutně vítězstvím myšlenky bezpodmínečného boje za svobodu vlasti. Ve sporech hrály značnou roli osobní antipatie a nedostatek znalosti psychologie v jádru dobrých, ale vlašných povah. Opakuji proto odstavec článku, jež jsem napsal do měsíčníku „Sokol“ (únor 1927):

„Již od počátku trvání obou organizací bylo jasno, že stojí vedle sebe dva útvary, jejichž cíl je z větší části společný. Na jedné straně hlásal ČDS. povinnost každého Čecha chopiti se zbraně za svobodu vlasti a na druhé straně stál „Sokol“ s ideami Tyršovými a Fügnerovými, v nichž zřetelně všichni lidé dobré vůle viděli výzvu k přípravě na obranu národní svobody. Nebylo by tedy bývalo nic divného, kdyby obě organizace byly splynuly v jedinou, ať pod tím či oním jménem.

Ale nestalo se tak. Setrvaly vedle sebe po celou dobu svého působení a — možno říci — v poměru přátelském. Nebylo mezi nimi, kromě jediné a poměrně rychle a bezbolestně vyřízené názorové přestřelky, naprosto žádných neshod. Naopak, obě instituce se vzájemně podporovaly a doplňovaly.

Působení sokolského ducha vidíme zřetelně v organizačním řádu ČDS. Hlavou jeho byl starosta, kázeň byla bratrská, členové se zvali „bratry“, tykali si, pozdravovali se slovy „Na zdar“ a povely, pokud jich již ČDS. výjimečně používal, byly čistě sokolské. Nejen však vnější struktura byla

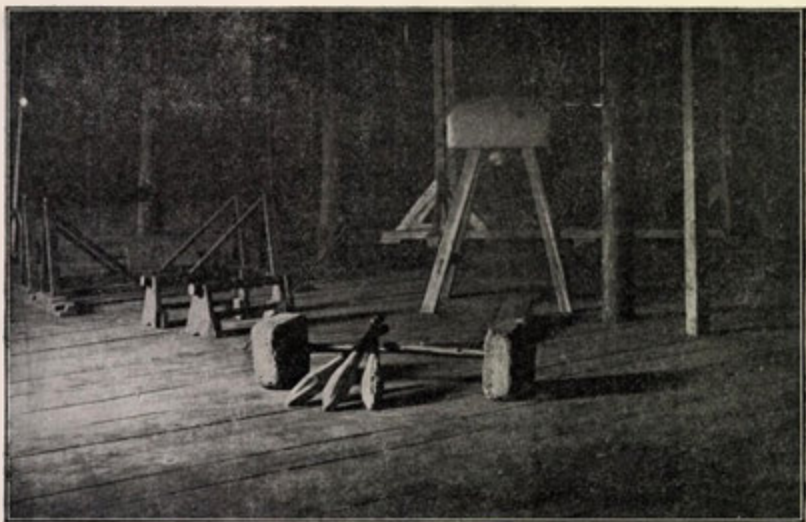
převzata ze „Sokola“, ale také duch jednání a práce připomínal silně život v sokolském prostředí.

Na druhé straně však dosti brzy se projevil zpětný vliv revolučního ducha ČDS. na sokolskou jednotu. S počátku byli do jednoty přijímáni všichni zájatci, dobrovolníci i nedobrovolníci, pokud se podrobili sokolským stanovám. Dobrovolníků byla ovšem nepoměrná většina. Ale tento stav nemohl trvati dlouho. ČDS. rostl a nabýval stále většího významu v táboře, takže mu nedostačovalo heslo „Co Čech, to Sokol“. Budoval-li na sokolské myšlence svoji organizaci a viděl-li v Sokolu obránci vlasti, žádal na něm, aby splnil svoji vlasteneckou povinnost vyjádřenou tolika sokolskými písněmi a přísahami. K původnímu heslu připojil dodatek „Co Sokol, to český dobrovolník“ a domáhal se — a jistě právem — aby jeho požadavek byl splněn. To se také později stalo.

Pak se poměr obou organizací vyjasnil. Sokolu zůstala tělesná příprava a ČDS. vzal na sebe kulturní a propagační práci v táboře.

Stejně posoudil poměr obou organizací J. Rybka v uvedeném článku v knížce „Památce Jana Čapka“ (str. 64), kde zároveň ocenil Čapkovu prozřavost:

„Ovšem ani Sokol nezůstal ušetřen otřesů a silných krisí. Nejostřejší boj, který nadělal mnoho zlé krve a připravil trpké chvíle, byl spor o zásadu, kdo může býti členem zajatecké jednoty sokolské. Část bratrů zaujímal stanovisko, že jen ten, kdo jde důsledně v ideách sokolských a kdo vyhověl mravnímu závazku, přihlásiv se do revoluční armády. Druhá část hájila stanovisko, že i v daných poměrech má býti sokolství průpravnou školou k odboji a že mají býti přijímáni i ti, kdož nejsou dosud legionáři. Na valné schůzi po pohnuté debatě zvítězil druhý názor. Na doklad rozvážnosti Čapkovy budiž konstatováno, že, ač byl nejdů-

Tělocvična „Sokola“ v Padule.

slednějším apoštolem názoru, že jest mravní povinností každého Čecha účastniti se branného odboje protirakouského, přece v Sokole zaujal stanovisko umírněnější chápaje, že jest třeba přípravy, času a orientace k tak vážnému rozhodnutí a že sokolství jest nejlepší školou průpravnou. Další spory, které skončily vystoupením části cvičitelů, měly více zabarvení osobní a rozvoj a práci jednoty nijak nepřekazily.“

Skončení sporů událo se těsně před odjezdem všech československých zajatců i dobrovolníků do Paduly vystoupením 8 členů správního výboru „Sokola“ z ČDS. (22. června 1917). O bezprostřední pohnutce k tomuto nerozváznému činu promluvíme šíře později. Ze tento krok byl skutečně nerozvázný, lze posouditi z faktu, že se všichni hlásili za dobrovolníky českého vojska přímo ČSNR. v Paříži a nepřestali tedy býti dobrovolníky a všichni také stáli v řadách legionářských. Ostatně i v „Sokole“ po-

příjezdu do Paduly nabyli dobrovolníci samozřejmě převahy a vedli jednotu v duchu ČDS. až do povolení armády bez dalších vnitřních rozbrojů.

Nesoulad v sokolském prostředí zavinił, kromě jiných příčin (odjezd mnoha členů na práci a stěhování z tábora), že se nemohlo konati druhé veřejné cvičení, určené na tradiční den 29. června. Mělo býti, podle slov náčelníka (Věstník „Sokola“, 15. května 1917) „vzpomínkou na Petro-Pavelské dni r. 1912, kdy životní dílo nesmrtelných našich borců slavilo nejkrásnější svoje triumfy. Bude tomu, praví, na Petra a Pavla 5 let! A na ty dny měl být letos právě VII. slet. Nebude v Praze. Ale bude u nás v táboře.“ Nebyl však ani v táboře Santa Maria C. V., ačkoliv byla cvičení úplně nacvičena. Konal se o měsíc později v Padule.

*

Druhou důležitou složkou, přispívající znamenitě k osvěžení těla i ducha

Footballový klub S. K. Slavia.

československých zajatců v Santa Marii C. V., byl sport. Již předem však dlužno podotknouti, že veškerá sportovní činnost v tomto táboře omezovala se téměř jen na kopanou. Důvody leží na bílé dni: pro jiné druhy sportu nebylo místa, pomůcek a v neposlední řadě ani porozumění u zajatců, neřku-li u velitelství. Jak došlo k založení fotbalových klubů a jaké úspěchy sklídily, vypravuje A. Tolar v článku „Sport v zajateckém táboře Santa Maria C. V. a Padule“ (Československý legionář, 14. ledna 1927):

„Jakmile přestalo periodické deštivé počasí, reprezentující zimu v jižní Itálii, pomýšleli jsme konečně na uskutečnění plánů, během zimy promyšlených a mnohokrát prodebatovaných.

Italské „dolce far niente“ nás již znávalo a my cítili potřebu po delší době blaženého klidu v zajateckém táboře býti i fysicky činnými.

Příležitost byla nám k tomu dána provisorní koncentrací Čechů a Slováků

s dobrovolníky z různých zajateckých táborů v Itálii, v táboře Santa Maria, kde již byl kádr dobrovolníků i sportovců. Tvořily se skupiny sportovců footballistů z různých českých a moravských klubů a hrálo se každý večer, ovšem prozatím jen teoreticky, při procházce na budoucím našem hřišti, zvaném všeobecně „Václavák“.

Chuť ke sportovní činnosti byla. Bohužel, hlavní věc nám scházela: liry na zakoupení nejhlavnějších sportovních potřeb — zatím jen kopacích míčů a trenírek. Avšak i tyto obtíže byly obětavostí jednotlivců po krátkém čase zdolány a prostřednictvím italského táborového lékaře zakoupen kopací míč v Neapoli.

Mezitím vyslali jsme deputaci footballistů k veliteli zajateckého tábora s prosbou o povolení ke hře. To bylo nám blahovolně uděleno s podmínkou, že zaplatíme okenní tabulky, vyražené během hry u baráků, ohraničujících budoucí naše hřiště.

Footballový klub. — A. C. Sparta.

Hřiště samo nevyžadovalo zvláštní úpravy. Terén byl rovný, půda hlinitá, smíšená s písčítým lávovým prachem. Uprostřed, právě v „centru“, stála nepoužívaná, dřevěná, dosti vysoká pozorovatelná, pravděpodobně pro vnitřní táborovou stráž.

Tohoto nežádoucího spoluhráče se nám přes časté prosby nepodařilo odstraniti. Byly opatřeny branky, hřiště vyměřeno a „nalajnováno“ vápnem, a tak skončeny předběžné přípravy k zahájení trainingu.

První náš training přilákal spoustu diváků ze řad zajatců a my s potěšením konstatovali, že „to půjde“. Dalším úspěchem tohoto vystoupení footballistů bylo uspokojení organizace jednotlivých skupinek v regulérní „footballové kluby“, na příklad: „S. K. Studentský Team“, „S. K. Slavia“, „A. C. Sparta“, „S. K. Padula“, „S. K. Sulmona“ atd. s footballovým svazem v čele a stanovami o jednom paragrafu: „Platiti členské příspěvky“. Z těchto se pořídila časem „výstroj a výzbroj“. „Student-

ský team“ měl černé trenírky, bílé košile s černým límečkem, na prsou a rukávech černě lemované a opatřené iniciálkami „S. T.“

„S. K. Slavia“ tentýž jako její předchůdkyně ve vlasti, „A. C. Sparta“ bílé trenírky, bílé košile s červenými pruhy a hvězdou. „S. K. Padula“ bílé trenírky, košile jako „Slavia“, avšak v provedení zeleném (správně modrém, pozn. kron.). „S. K. Sulmona“ bílé trenírky, košile jako „Studentský team“ v červeném provedení.

Většinou bylo obětováno tomuto sportu spodní prádlo, které se pouze přizpůsobilo mateřským barvám klubu, aby byl tento schopen reprezentace.

S počátku byl za člena přijat každý, i nedobrovolník s výjimkou „Slavie“, kde byli pouze dobrovolci. V krátkém čase pak i v tomto sboru bylo docíleno téměř bez propagandy skvělých výsledků a téměř všichni footballisté, až na vzácné výjimky, se stali členy ČDS.

Nyní nastaly pravidelné trainingy a footballové zápasy, při kterých se kaž-

dý jednotlivý hráč snažil ze všech sil, aby jeho klub byl nejlepším v táboře.

Tato zdravá řevnivost přinesla později dobré ovoce.

Publika bylo dostatek a velmi vděčného, neskrblivého potleskem při každém lepším výkonu.

Většina diváků měla své stoličky, sbité z odpadků prken a tak každý majitel „sedadla“ měl o plné pohodlí při zápasu postaráno. Kdo si „místo k sedění“ nepřinesl, okupoval „místo k stání“, kterých bylo ovšem dostatek.

Takovýto zápas byl osvěžením pro hrající i pro diváky a ač se mnohdy hrálo za velmi značného vedra, byla to přece jen změna v našem, tak jednotvárném životě.

Časem vytvořily se také skupiny temperamentních fanoušků a ubožák soudce měl plné ruce práce. Že se i u nás vyskytly případy „přetahování hráče“ za odměnu jedné porce „pasta sciuta“ (makarony na sucho upravené), nebo herinkového salátu, netřeba ani dokazovati.

Kromě lehké atletiky však jsme z pochopitelných důvodů jiných sportů neprovozovali.

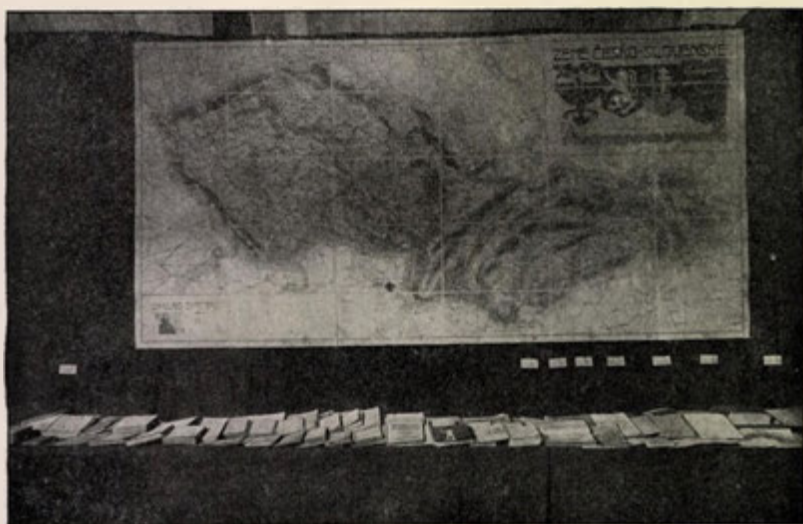
Jakmile byl pak založen „Sokol“, splýnul i tento sport s tělocvičnou jednotou, takže nám zbýval pouze football. Avšak i ten na poměry, ve kterých jsme žili, dostačil a úkol svůj v plné míře splnil, zvláště však později na frontě, kdy naši hrou a skvělými vítězstvími nad anglickými, francouzskými i italskými vojiny jsme docílili nejlepší propagandy o našem dobrovolnickém hnutí v Itálii.“

Vzpomínka Tolarova je, bohužel, jediná zpráva o činnosti fotbalových klubů v S. Marii C. V. Doplnují a opravují ji tedy podle vlastního deníku a skrovných zmínek v zachovaných pramenech. První zápas sehrál v neděli dopoledne, dne 11. února 1917 klub „Cassino“ s „Esercito nazionale“ (národní vojsko). Také v tomto táboře dávali sportovci svým klubům rádi

jména táborů, odkud jich právě většina do S. Marie C. V. přišla. Tak vznikly kluby Cassino, Sulmona a Padula, z nichž první dva dosti brzy zanikly, ale poslední hájil čest svých barev i v novém táboře. Klub „Esercito nazionale“ skládal se, jak jméno ukazuje, na rozdíl od ostatních klubů, kde hráči byli smíšení, jen z dobrovolníků. Byl tedy jakýmsi reprezentačním mužstvem ČDS. Později změnil jméno a zval se „S. K. Slavia“. Kromě tohoto klubu, jenž připomínal mnohým hráčům mateřský klub ve vlasti, nesly jména českých klubů také A. C. Sparta, S. K. Čechie, Olympia, Meteor, Slovan, Viktoria a Union, kterýžto vznikl z bývalého S. K. Tatra. Rozmíšky v A. C. Spartě, jak obvykle z osobních důvodů, přivedly na svět S. K. Spartu. Nechyběl zde ani „stavovský klub“ „Studentský Team“ a z krajinské samolibosti povstalo „Pražské sportovní sdružení“. Při různých slavnostních příležitostech pro zvýšení úrovně hry a požitku diváků vybírání byli nejlepší hráči z různých klubů v „Kombinované XI.“ nebo jako soupeři stály proti sobě „Praha“ a „Venkov“.

Sportovní úbory hýřily všemi barvami. S. K. Slavia měla modré kalhoty, bílé košile s červenými erbem na levé straně prsou, v němž byl vyší bílý hedvábný lev. Některé dresy nesly začáteční písmena jmen: (Padula, Union, Sulmona, Čechie, Stud. Team), jiné přijaly oblíbené pěticipé hvězdy (A. C. Sparta červenou, S. K. Sparta černou a Padula na změněném dresu modrou) neb barevný kruh (Čechie červený).

Všechny tyto kluby, z nichž mnohé disponovaly rezervou, juniory i „old boys“ braly svůj úkol vážně. Nutno však připojiti, že nahodilě neúspěchy některých slabších klubů a touha po zábavě svedla několik veselých a čilých „diváků“, aby karikovali sportovní výkony vážných footballistů. Jedním z nich byl „S. K. Uzel“, o jehož prvním

Padula. — Výstava knihovny s mapou.

zápasu s Čechií, 9. března 1917 jsem zaznamenal ve svém deníku: „Nástup Uzlu se dál v průvodu, včele harmonikář hrál veselý pochod a vzadu v síti na chleba nesli míč. Mají bílé košile s černým U ze samých uzlů a na krku kravatu v uzel zavázanou. Neumí oba dva nic, samý aut, rukou zastavují míče, vráží do sebe atd.“ Podobného rázu byl S. K. Bivoj, jehož hráči měli na prsou zručně vyšitou černou hlavu kance, prostředek hlavy všichni vyholen a nosy nabarveny nejsilnější rumělkou. K nim řadil se konečně všeobecně známý S. K. Nebožtík, jehož členové byli opravdoví diletanti ve sportu, hráli v noci při měsíčku, pokud italská stráž se neobjevila na obzoru a přísně dodržovali pravidla, přičítali se, pokud možno, obvyklé hře. Tyto „klubby“, zvláště poslední, naděly fotbalovému svazu svým vystupováním dosti starostí, ale obecnost se na jejich občasně produkce těšilo neméně než na zápasy nejlepších klubů.

Při tomto rozmachu kopané brzy bylo třeba mítí ústředí, které by jednak řídilo sportovní podniky a zároveň převzalo funkci rozhodčího při sporech mezi kluby i hráči. Stávalo se to dosti často a tresty distancováním mrzely často hráče i kluby. „Ústřední svaz českých fotbalových klubů zajatců v Santa Marii C. V.“, jak se tento orgán nazýval, hrál tedy důležitou roli ve sportovním životě zvláště také proto, že opatroval sportovní potřeby, určoval soudce, staral se o úpravu hřiště a stal se zástupcem sportovních klubů u velitelství tábora, když bylo nutno se zodpovídati z nějakého přestupku zajateckých předpisů.

Je zajímavé, že sportovci při své činnosti všímali si také pilně zprávy o sportu z vlasti. Svědčí o tom rozhodný protest proti zamýšlenému vstupu „Českého svazu fotbalového“ do všerakouské sportovní instituce, kterýžto krok se v r. 1917 chystal. Protest ten pro jeho jedinečnost podávám v pl-

ném znění, jak byl dne 9. května 1917 podepsán všemi tehdejšími 9 kluby v táboře a uveřejněn v „Sportovní hlídce“ měsíčníku „V boj“ (č. 5., dne 12. května 1917):

„Delegáti všech fotbalových klubů českých zajatců v S. Marii C. V., Italia, na schůzi svého Ústředí usnáší se jednomyslně na tomto projevu:

a) V království českém byl c. k. rakouskou vládou rozpuštěn „Český Svaz Fotbalový“. Známé jest, že týž osud potkal všechny sportovní a národní korporace české. Celý sportovní svět ví, že byla i rozpuštěna Česká Obec Sokolská. Rakouská vláda dala tímto násilným činem znovu jasně na jevo své protičeské smýšlení, hrubě jednala proti svobodě českého sportu i proti svobodě českého národa.

b) c. k. rakouská vláda pohrozila, že zakáže veškerou činnost českých klubů fotbalových, jestliže tyto nevstoupí do Österreichischer Fussballvereinu. Hluboce jsme zarmouceni, že někteří čeští sportovci fotbalový zradili zásadu samostatnosti bývalého Č. S. F. tím, že spojivše se s Němci z našeho království, utvořili v Čechách Zemský Svaz Fotbalový a vstoupili proti vůli většiny českých sportovců do Ö. F.

My, čeští zajatci-sportovci v Itálii protestujeme proti nečeskému a nenárodnímu činu těchto jednotlivců, protože tím vyhovělo se jen zájmům několika osob na škodu českého sportu i českého národa. Protestujeme proti násilí rakouské vlády, kteréž se dopustila rozpuštěním Č. S. F. Svůj protest a politování vznášíme na soud všech evropských svazů fotbalových.“

Ačkoliv zajisté tento protest zůstal hlasem volajícím na poušti, zůstává přece krásným dokumentem vřelého vlasteneckého citění všech českých zajatců-sportovců v největším soustředovacím táboře na italské půdě.

*

Vedle fotbalových klubů řadí se méně známý, nicméně však i přes ne-

velký počet jeho přívrženců významný „K r o u ž e k š a c h i s t ů“. Poněvadž neznám z vlastní zkušenosti jeho činnost, kladu zde k posouzení jeho významu úryvky článku J. Veselíka „Šachisté v Santa Marii C. V.“ (Československý legionář, 4. února 1927), zpracovaného podle zachovaných dokumentů tohoto kroužku (pokladní knihy, zápis o schůzích, ustanovení pro klasifikační turnaj a hrací řady):

„Hra v šachy byla velmi oblíbená. Jakmile zasedla někde ke stolku či na prýčnu dvojice hráčů nad šachovnicí, stálo ve chvíli kolem ní několik „kibiců“, pozorujících průběh hry a snažících se prohrávajícímu poraditi. Šachové figurky byly vyráběny z různých odpadků dřeva, hlavně u kuchyně získaných a k šachovnicím se dobře hodila prkénka z bedniček, tu a tam z domova prostřednictvím švýcarského Červeného kříže došlých. Figurky řezaly se ovšem pouze nožem a vypadaly proto někdy velmi primitivně. Byli však také jednotlivci, kteří do figurek vložili kus vlastního uměleckého svěrázu, takže se zdálo skoro neuvěřitelným, že byly zhotoveny obyčejným kapesním nožem. K nabarvení černých figurek sloužil obyčejný inkoust . .

Sotva jsme se trochu poohlédli po táboře, shledali jsme, že na baráku číslo 22 je nás šachistů celá řada. To snad nás přivedlo k myšlence, abychom si založili kroužek.

Jak vidím ze zápisu ustavující schůze, konané 8. února 1917, svolal a zahájil jsem schůzi sám. Účel i program kroužku byl jasný a všichni členové, jichž se na poprvé sešlo 22, souhlasili se založením kroužku. Zvolen hned desetičlenný výbor. Funkcí předsedy kroužku pověřen Mir. Choděra, místopředsedy Josef Šimánek a jednatelství svěřeno mně. Dalšími členy výboru byli Just (správce), Mohyla a Doubek (poradatelé), Kostecký, Jagryk, Krivka a Semonský. Hned na první schůzi

Padula. — Výstava Uměleckého odboru ČDS.

bylo usneseno, aby byl co nejdříve uspořádán klasifikační turnaj.

Tím byl vlastně kroužek založen a jeho činnost započala. Na členské schůzi, 22. února 1917, schváleno vybírání členských příspěvků ve výši 10 centesimů, to jest 2 soldů měsíčně. Pokladníkem zvolen Bedřich Baumruk z baráku č. 16 (který po návratu z Itálie zemřel) a revisory Dycka a Kváča. Turnaj o ceny usneseno pořádati v březnu. Na této schůzi bylo rozhodnuto, aby se v neděli nehrálo. Ve výborové schůzi, konané 1. března 1917 zodpověděn Šimánkův dotaz o hlášení „garde“ dámě tak, že se „garde“ hlásit nemusí. Na členské schůzi, konané 20. března, byl pořadatelem Mohylova oznámen výsledek klasifikačního turnaje a hráči rozděleni do tří skupin. Usneseno scházeti se k volnému hraní každého dne po druhém jídle pod verandou, mimo neděle. Dále bylo schváleno, aby se hrály šesticové zápasy a sice počínaje dnem 22. března. Do výboru zvo-

len Vlad. Drtina z baráku č. 38 a za revisora Pavlát z baráku č. 16. Ve výborové schůzi konané 29. března 1917, za účasti všech členů výboru, oznámil pokladník, že jmění kroužku činí 3 lir 50 ctm.

Jednatel sdělil, že kroužek má 27 členů. V této schůzi přijat návrh Drtinův, aby po dohrání odvetných šesticových zápasů byly sehrány konsultační a skupinové partie. Schváleno získati Durasovu příručku, která je v táboře. Pro nové členy stanoveno zápisné 10 ctm.

V mimořádné a důvěrné schůzi výborové, konané 6. dubna 1917 po poledni pod verandou, jednáno o demisi Choděrově na funkci předsedy. Usneseno předložit věc členské schůzi. Tato zvolila předsedou Jana Podlenu z baráku č. 34. V téže členské schůzi oznámil pořadatel Mohyla, že vítězem šesticových zápasů byla V. šestice. Do výboru zvolen Choděra, jemuž byla svěřena funkce učitele. Schváleno se-

hraní simultánní hry dne 11. dubna a sice Choděrou proti libovolnému počtu hráčů.

Dne 12. dubna následuje simultánka Drtinova a 13. dubna Choděrova a Dyckova. V sobotu 14. dubna bude hrána partie konsultační. Činnost kroužku oznamuje se na baráku č. 22 vývěskami. Nástěnnou šachovnicí, kterou zhotovili Křivka a Šimánek k vyučování teorie, převzal v uschování pořadatel Just. Ve schůzi, konané dne 12. dubna 1917, usneseno uspořádati bleskový turnaj. Doba tahu 30 vteřin. Ve výborové schůzi 26. dubna schválen hrací řád, vypracovaný Choděrou.

Vyučování teorie stanoveno bylo na čtvrtek. Pak jednáno o turnaji o ceny, který počne 15. května. Výše vkladu ustanovena na 15 ctm. Dny 27. a 28. dubna vyhrazeny pro volné utkání, den 30. dubna pro simultánku Choděrovu a Dyckovu a 4. května pro bleskový turnaj.

Ve členské schůzi dne 3. května 1917 pojednáno o jakési ochablosti, která se začíná v kroužku jevit. Na návrh Drtinův zjištěno, že 33 členů chce pracovat dále. Přijat návrh Slamerškův (padl v r. 1919 v bojích o Slovensko), aby se hrálo každodenně mimo neděli hned po ranním nástupu. Ve schůzi 14. května projednáno uspořádání turnaje o ceny. Návrh Drtinův, aby turnaj byl dvoutřídni a dvoukolový, schválen s dodatkem, že každý den bude sehrána jedna partie. Do I. třídy zařazení Podlena, Klička, Černý, Mokry, Lauerman, Choděra, Drtina, Dycka, Šimánek, Baumruka do II. tř. Kadlec, Jánský, Kokeš, Havlík, Mašek, Just, Slameršek, Křivka, Beneš a Jágryk. Výše cen stanovena takto: I. cena 2 liry, II. cena 1.20 lir, II., IV. a V. cena 80, 60 a 40 ctm. Schváleno, aby obě strany partie psaly, načež přečten hrací řád. Pořadatelem pro I. třídu ustanoven Choděra, pro II. třídu Lauerman. Turnaj začne 16. května a bude hráno hned po ranním nástupu.

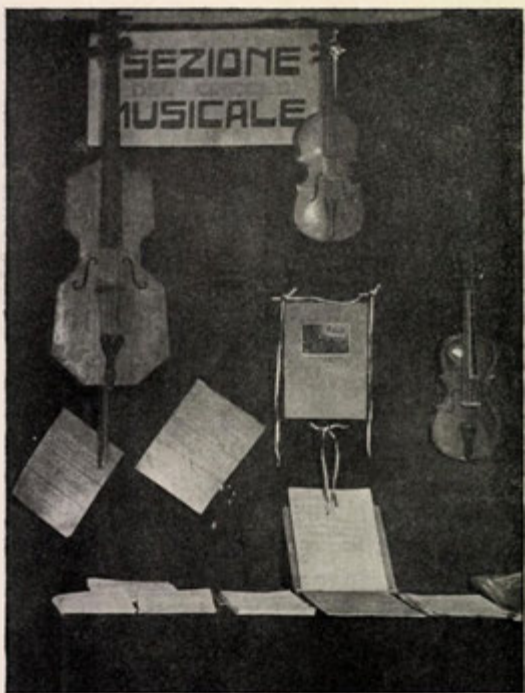
Poslední schůze kroužku konala se 7. června 1917 o 1. hod. odpo. pod verandou. Pořadatelé sdělili výsledek turnaje o ceny a počet docílených bodů. Ze zbytku jmění v pokladně zvýšeny byly původně stanovené ceny, které byly pak rozděleny takto: 1. cena 2.20 lir, Choděra, 2. cena 1.40 lir, Podlena, 3. cena 1 lira, Baumruk, 4. cena 80 ctm, Drtina, 5. cena 60 ctm Černý a 6. cena 40 ctm, Dycka. Ve II. třídě obdrželi I. cenu (stejně jako u I. třídy) Mašek, II. a III. Jágryk a Havlík, IV. a V. Kadlec a Kokeš a VI. cenu Jánský. Poté diskutováno o další existenci kroužku. Jak ze zápisu schůze vysvítá, řada členů odjela z tábora (na práci na venkov), další mají v brzké době odjetí, kromě toho má se celý tábor stěhovat, takže činnost kroužku je vlastně znemožněna. Proto jednomyslně usneseno kroužek rozpustiti. Poté jsem pronesl pohřební řeč, při níž jsem konstatoval, co vše kroužek za 4 měsíce vykonal a tím byla činnost kroužku šťastně v táboře Santa Maria C. V. ukončena."

Uvedl-li jsem větší část Veselíkovy stati se všemi číslicemi, chtěl jsem ukázati, jak se přesně vedly u některých odborů záznamy, jak také peníze byly vyúčtovány a jak v každém kroužku (o jiných nemáme mnoho zpráv) se pracovalo promyšleně, všestranně, korektně a vskutku spolkově.

Schístě měli svou Hlídku v „Prvosenkách“, kde se zachovalo několik dobrých originálních úloh. I když se kroužek přestěhováním do druhého tábora rozešel, hráli neúnavní hráči dále svou oblíbenou hru a vášeň svou přenesli později i na frontu.

*

Nevědění zájem budila a snad největších úspěchů dosáhla tři sdružení, která se často doplňovala v produkcích veřejných i zkouškách, v té době pro nedostatek uzavřených místností obecnstvu přístupných. Byla to sdru-

Padula. — Výstava „Orchestrálního sdružení“ ČDS.

žení pěvecká, hudební a divadelní. Nepřeháním, když tvrdím, že všem zajatcům přinášely tyto tři korporace nejvíce požitku. I největší mrzouti, které nudila kopaná i šachy a jiné hry, s radostí chodili navštěvovat hudbu, zpěv a divadlo. Nevadilo jim ani, že výkony hudební nedosahovaly úrovně České tilarmonie, nežádali neúprosně od zpěváků přednes „Hlaholu“ a také v divadle se spokojili s výkony a efekty neodpovídajícími zrovna Národnímu divadlu. Stačilo tu všem posluchačům vědomí, že se mohou aspoň chvíli pobavit, že jim koncerty a divadla pomáhají zahánět chmurné myšlenky na strasti v minulosti i přítomnosti a že jim jejich obětaví krajané podávají nejlepší výkony, na jaké jejich síly

stačí a které za daných poměrů provést vůbec mohou. Hráči, zpěváci a herci cítili pak příjemné osvěžení, když se zde skýtala příležitost využít přirozených sklónů i schopností, jež v občanském životě jim dávaly zaměstnání neb aspoň sloužily k příjemné zábavě. A nejen to, oni viděli v rozzářených pohledech krajanů při představeních největší morální zadostiučinění: radost z práce a přesvědčení, že přispívají svou hřívnou k ulehčení těžkého zajateckého života, plnila je nevyčerpatelnou silou k zdolání všech možných překážek, jež se jim stavěly v cestu.

Proto je také pochopitelné, že tato sdružení vznikala již v prvních počátcích života v každém táboře a přetrvávala všechny ostatní kroužky a spolky.

Nejstarším v tom ohledu bylo sdružení pěvecké, již také proto, že k jeho existenci stačil nějaký bývalý dirigent a psací potřeby k rozmnožování not. Menší kroužky pěvecké byly již v r. 1915 a 1916 v různých táborech, kde se sešlo několik Čechů.

Soustředěním československých zajatců ve vlastním táboře dostalo se pěveckým kroužkům nové posily a možnosti rozkvětu. Prvním volným sdružením toho druhu byl kroužek, jež dirigoval řídící učitel J. Zlatník. Vznikl z původního Zpěváckého spolku zajatců „Pramen lásky“ ve Fonte d'Amore u Sulmony, jež odchodem z místa, které mu v překladu dalo jméno, zanikl. Členové kroužku byli již dosti dobře secvíceni a jejich spolkový inventář obsahoval slušnou zásobu not, jež pilná ruka páně dirigentova s neúmornou pílí pro všechny hlasy rozepsala. Sotvaže se roznesla po táboře zpráva, že se zpívá, a bylo to již 16. ledna 1917, seběhlo se mnoho posluchačů a nechybělo ani zpěváků, kteří se do kroužků přihlásili. Zpívalo se nejprve pod „verandou“, později, když velitelství veškeré zpěvní a hudební produkce pod širým nebem zakázalo, uchýlili se zpěváci do baráků. Zde však neměli na různých ustlání. Špatný vzduch, jehož kvalita byla zhoršena přlivem neodbytných posluchačů ze všech okolních baráků, ničivě působil na plíce zpěváků a snižoval úroveň jejich výkonů. Námaha hlasů byla obrovská, poněvadž se ani dobrou vůlí nepodařilo odstraniti hluk, spojený s pohybem posluchačstva. Nedostatkem světla v barácích trpěl zrak zpěváků aspoň do té doby, dokud neznali sbory téměř z paměti. Obtíže tyto nedaly se odstraniti a tím větší byla zásluha členů kroužků, kteří ani jimi se nedali odstrašiti od svého úkolu.

Brzy přibyl tomuto zpěváckému sboru konkurent. Několik bývalých „jednoročáků“ ustavilo se v menší kroužek, jehož duší byl O. Vrabec. Byli to

většinou učitelé neb členové pěveckých spolků ve vlasti, čímž práce dirigentova byla velice usnadněna. Je pochopitelné, že onen velký sbor, čítající někdy až čtyřicet zpěváků, měl ve svém středu i členy, kteří sice měli dobrou snahu, ale na těžší partie svým hlasem neb schopností nestačili. Menší sbor mohl se pravidelně scházeti v plném počtu, řádně procvičiti hlasy a také disciplína bývala tužší.

K těmto dvěma pěveckým sdružením přistoupilo dosti záhy ještě třetí sdružení, jehož rozvoj spadá však více do doby pozdější. Byl to Zpěvácký sbor čsl. dobrovolníků. Na schůzi užšího výboru ČDS. dne 28. března 1917 dal J. Kolářský návrh, aby byl utvořen zpěvácký sbor dobrovolníků, který by oběma dosavadním pěveckým kroužkům v jejich činnosti nepřekážel. Návrh byl schválen a usneseno, aby navrhovatel převzal dirigování a vyučování začátkům zpěvu. Činnost sboru omezovala se tedy v prvních dobách jen na teoretickou stránku pěveckého umění, takže skutečně sdosavadními zpěváckými kroužky nesoutěžila.

Aspoň v táboře santamarijském se nedostala obě poslední sdružení ani k veřejnému vystoupení při větší slavnosti na volném prostranství. Zlatníkův sbor zpíval veřejně třikrát: na sokolském cvičení, při odhalení Bartošova obrazu a při návštěvě M. Božinova. Jinak ovšem, jak již bylo řečeno, i zkoušky byly vlastně veřejně přístupné a aby trpělivost obyvatel baráku, kde se zkouška konala, byla odměněna, věnována polovina času zpěvu určeného, provedení některých starších, již nacvičených sborů.

Noty opatrovali dirigenti sami, aspoň psali partitury, z nichž si pak členové kroužků opisovali své hlasy. Zachoval jsem si svůj „zpěvník“ s partiturami všech sborů, z něhož lze zjistiti, že se v Santa Marii C. V. zpívalo na 80 sborů, z nichž ve Zlatníkově kroužku asi 60 a v kroužku Vrabcově téměř 20

Padula. — Výstava „Dramatického odboru“ ČDS.

sborů. Z vlasteneckých kromě písní, národních hymen, se zpívala Mateřská řeč, Bývali Čechové, Ó, hory, hory..., Kdo jsi Čech..., Hej, Slované... a Kdož jste boží bojovníci. Sokolské písně Hoj vzhůru, pestrý sokole... a Spějme dál a hymny spojeneckých národů, jakož i slovanské národní písně (U boj, Ljepa naša domovino, S dýmem požárů) zpívány rovněž při slavnostnějších příležitostech. Oblíbeny byly sbory z „Prodané nevěsty“, „V studni“, „Nocleh v Granadě“, jakož i Pallovy tance a slovácké i slovenské písně (Prindi, Janík premilený, Akú som si..., Išla Marina, Boleraz, Já som báča, Dívča, dívča..., Pasol Jano, Boďaj by vás atd.). Z milostných písní těšily se oblíbené „Rudé růže“, Koně vrany, Rozloučení, Jak těžko u srdce, Korálky, Anděl lásky; solové zpěvy s doprovodem sboru zastoupeny sbory „Kázání“, „Bludička“ a „Jířkovy námluvy“. Když pak došly noty z vlasti, pustili se zpěváci s chutí a nemalým

zdarem do těžkých sborů jako Basl-Pospíšilova „Krásný můj kraji“, Sládek-Förstova „Velké, širé, rodné lány“ a „Polní cestou“.

Nemohu vypočítávat všechny sbory a písně, které se v Santa Marii zpívaly. Z přehledu, jež jsem zde podal, můžeme lehce poznati, že pěvecké sbory se staraly všestranně o pobavení obecnstva. Sborový zpěv však nesloužil pouze zábavě, on také poučoval a propagoval. Sokolské písně utvrzovaly v protirakouském vzdoru a národní zpěvy budily vzpomínky na vzdálenou, trpící vlast. Vlastenecké chorály, zvláště „Kdo jsi Čech“, dokončovaly tu dílo přerodu. Burcovaly svědomí a nutily nerozhodné k rozhodnutí. A nebudeme daleko od pravdy, když řekneme, že zpěv přivedl pod červenobílý prapor velikou část dobrovolníků, takže se v plném slova smyslu potvrdilo známé heslo pěvecké: Zpěvem k srdci, srdcem k vlasti!

*

Stejně těžké počátky ve své činnosti prodělával hudební kroužek. První kámen, který se mu postavil v cestu, byl zákaz velitelství, že se nesmí hrát večer. Aby rozkaz byl vždy dodržován, byli majitelé hudebních nástrojů pod trestem vězení nuceni odevzdati je po večerním nástupu na velitelství k uschování do rána. Zbýval ke hraní ovšem celý den, ale večer se přece nejvíce chtělo hrát! Leč rozkaz neznal slitování a tajné reptání nepomohlo.

Nebylo také dostatek nástrojů ani not. Z některých táborů přinesli si sice zajatci housle, získané koupí či darem velitelů a také několik vlastnoručních výrobků. Takové housle vypadaly zajisté trochu hranatě a rovněž zvuk jejich nerovnal se zvuku koncertního nástroje. Ale v těchto poměrech vykonaly znamenité služby jejich majitelům i celku. Podle jejich vzoru zhotoveno v táboře několik dalších houslí a koncem března též čelo a basa. Struny byly koupeny jednak od Maďarů, kteří opustili tábor a později podloučně a za velkých hmotných obětí opatrovány prostřednictvím italských vojáků z města. Časem přibýly další nástroje: vyrobena viola, z vlastní došly klarinety a flauta.

K prvnímu veřejnému vystoupení došlo dne 28. ledna 1917 na „Václavském náměstí“. Hudební ensemble tvořil bývalý padulský hudební kroužek, rozmnožený několika novými hráči. Když se přítomnému „černému“ poručíkovi hudba líbila, dostavil se zpěvácký kroužek a uspořádaný koncert, při němž se oba sbory v produkcích střídaly. Tento úspěch a žádost ČDS. způsobil, že velitel tábora slíbil opatření harmonium, čelo a basu. Zůstalo však pouze při slibu, jak bylo samozřejmo, a proto si hudebníci pomohli vlastní prací a sbírkami. Již po sokolském cvičení bylo jasno, že k produkci při slavnostech takového rázu je zapotřebí rozmnožení a zdokonalení hudební nástroje a obstarati no-

tový materiál. Tohoto úkolu chopil se ČDS., jenž se 30. dubna 1917 rozhodl ustavit hudební kroužek ČDS. a sbírkami opatřit peníze na nástroje a objednat je prostřednictvím italského Cerveného kříže u České kolonie v Paříži. Myšlenka byla jistě dobrá, ale než došlo k jejímu uskutečnění, odstěhoval se celý tábor do Paduly.

Hudební kroužek (později zvaný Orchestrální sdružení) neměl tedy v táboře konkurenta. V prvních dobách řídil ho také J. Zlatník, ale již v dubnu stal se stálým jeho dirigentem E. Tenkrát. Před sokolským cvičením konali hudebníci, jako sokolové a zpěváci, pilně zkoušky. Kromě doprovodu k sokolským cvičením a sokolských pochodů (Lví silou) nacvičovala se směs písní „Z českých luhů“. Také hudební kroužek musel se omezit s počátku na noty psané z paměti. Později — a v tom byl před zpěváky ve výhodě — koupil si noty italské, hlavně předešlé a výňatky z oper (Verdi, Leoncavallo). Větší obtíž působilo rozepisování hlasů, takže se často stávalo, že tři hráči hráli z jednoho „partu“, což bylo ovšem velice nepohodlné a mívalo za následek, že hra vázla.

Nezachovaly se zprávy, co se vše tehdy hrálo. Program nebyl také tak pestrý jako ve zpěváckých kroužcích. Hudební kroužek byl, jako také divadelní, v santamarijském táboře v prvním stadiu a jeho hlavní úspěchy a rozkvět objevil se až v Padule. Není to niv divného, když uvážíme, že teprve tam měl nejdůležitější podmínky svého vývoje: vlastní barák, dechové a bicí nástroje a bohatý zdroj not. Pres to však i v Santa Marii svůj úkol splnil svědomitě. Koncetoval při fotbalových zápasech i při sokolských cvičeních a býval nutným doplňkem divadelních produkcí.

*

Nejhůře se probíjel divadelní kroužek, jenž ve svých počátcích byl

spíše jakýmsi improvizovaným kabaretem. Jako oba předcházející zábavní sbory, mělo i divadlo, možno-li kroužek tak jmenovati, svou tradici. Z Altamury přivezli si českoslovenští ochotníci-zajatci něco rekvizit, také v Savoně u Janova měli svůj divadelní kroužek a snad i jinde. Savonští herci, protože jejich činnost příchodem do nového tábora byla skončena, darovali dokonce na prapor ČDS. již 31. ledna 1917 zbytek výtěžku z dřívějších představení v částce 15 lir, což na poměry zajatecké representovalo slušný obnos.

Divadelní kroužek, pokud ve svých poznámkách mohu zjistiti, uvedl se v život tábora dne 19. března 1917, ve sváteční den několika set Pepičků, trávících nedobrovolně své mládí v nudném ležení. Jakým tonem se neslo toto vystoupení, není sice nikde — bohužel — zaznamenáno, ale mělo asi ráz spolkových zábav při výletu za město. Kroužek se v té době nazýval výmluvně „Kabaret Krikloun“ a v čele mu stál všem jistě známý komik J. Prestr. V té době zabýval se také ČDS. myšlenkou utvořiti vlastní zábavní kroužek, patrně s obavou, že dosavadní kabaret překročuje meze společenské slušnosti. Návrh na sloučení zábavního komitétu při ČDS. s kroužkem Prestrovým byl však ve schůzi výboru ČDS. dne 22. března 1917 zamítnut a přijata výzva, „abychom se spoléhali na naše členy, zejména aby br. Prestr případně byl zván do výborových schůzí, aby nevybočil z kolejí a vedl zábavy v tonu slušném.“ Kontrola programu byla zajisté v zájmu celku nutná a vedla k dobrým výsledkům. Divadelní kroužek obíral se později nejenom recitací a kuplety při mandolíně neb smyčcovém triu, ale obrátil pozornost od krátkých, často málo duchaplných výstupů, ke kusům sice komickým, ale aspoň vtípným a daleko slušnějším. V Santa Marii C. V. byla však, podle mého deníku, provozována pouze hra „Trampoty pantáty ze Lhoty“, jejíž

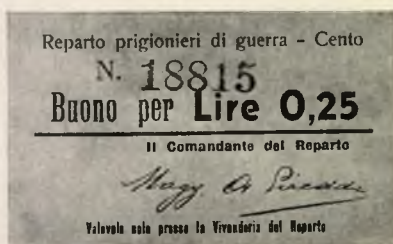
premiera se konala 29. dubna 1917 mezi baráky 37 a 38.

Bude se snad čtenář usmívat, když si zde přečte, že tato hra dočkala se mnoha repris před „domem“ vždy naprosto vyprodaným. Tenkrát nebylo však výběru, neboť repertoír divadelní tvořili herci s režisérem sami, pokud si hry pamatovali. Ženské role hráli zajatci, osobním zjevem od přírody k tomu určená k jejich úlohám se muselo hleděti daleko více, než na ochotnických jevištích ve vlasti. Není třeba podotýkati, že jeviště postrádalo podlahy a střechy, oponou byla prostěradla či pokrývky, přehozené přes provaz natažený mezi baráky a šatny se pokládaly za zbytečný přepych. Neumorné píli ochotníků a také za značných finančních obětí podařilo se sehnati v krátké době nutné rekvizity, aby scéně bylo dáno jakési zdání teatrálnosti. Ke všemu pak nutno dodat, že se hrálo bez „koncesí“ se strany velitelství tábora, které však, budiž k jeho chvále řečeno, nikdy představení nerušilo, ač o jeho provozování jistě dostalo zápravy.

Kroužek v této podobě nedočkál se dlouhého věku, ani když přijal daleko líbivější jméno „Vlast“. Zdá se, že k jeho rozchodu působil odchod některých členů na práci a naděje dobrovolníků, že půjdou brzy do čsl. vojska na Balkáně. Proto nabídl užšímu výboru ČDS., aby za dluh 7 lir převzal od něho všechny rekvizity, což ve schůzi dne 2. června bylo přijato a provedeno. Divadelní činnost byla zastavena až do přestěhování na jih do Paduly, kde teprve vyšínul se divadelní sbor, tenkrát již spravovaný přímo ČDS., na čestné místo mezi svými zábavními konkurenty.

*

Ještě mi zbývá říci aspoň stručně něco o jiných zábavách, pracích a zařízeních v táboře, pokud o nich nebylo nebo nebude mluveno na jiném místě.

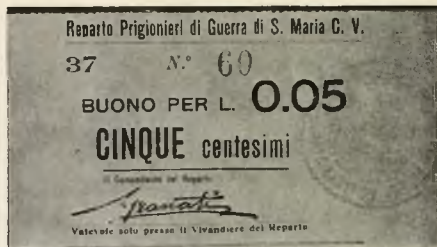
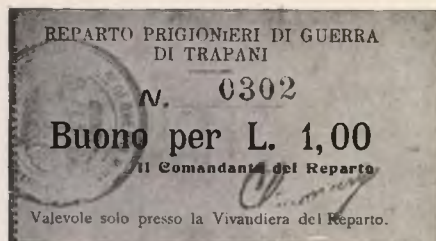
Zajatecké peníze.

Z her byla oblíbena, zvláště na začátku r. 1917, kdy nebylo jiného téměř rozptýlení, hra v karty a kuželky. Různé příležitosti sváděly k „hoblu“, stahování s kavalce, odnesení spáče se slavníkem před barák a j. Příznivci „mlýnku“, „dámy“, „oveček“ atd. dovedli vyseděti nad svou zamilovanou hrou celé dni. Hráli většinou na stolech umístěných podél baráků, nebo na zemi. Jiní zase psali školní úlohy, opisovali noty, malovali a rýsovali na stolicích a stoličkách „domácí“ výrobky.

Remeslné a „ruční“ práce našly záhy značné rozšíření. Zruční truhláři byli povoláni do truhlářské dílny u velitelství, kde zhotovovali nejen věci potřebné pro tábor, ale pracovali na uměleckých předmětech a soupravách pro italské důstojníky a pokud mohli a finanční poměry dovolovaly, i pro zámožnější spoluzajatce. Čajové, kávové a jiné soupravy z ptáčího javoru, mahagonu a ostatních drahých dřev překvapovaly provedením a zvláště —

láci. Obuvníci zase vedle správy „komisních“ zajateckých bot zhotovovali elegantní obuv, stejně jako krejčí oblékali na poměry přepychově své zákazníky. Šaty, boty a čepice, které vyšly z mistrných rukou těchto odborníků, honosily se důkladným a moderním zpracováním, takže brzy se tábor hemžil „přešoupnutými“ (termínů bylo ovšem mnoho) bluzami, botami, čepicemi a zvláště pečlivě nazehlenými kalhotami, jimiž by „chléb mohl krájet“. Velitelství sice nerado vidělo toto hospodářství, ale brzy si zvyklo. Ani zákaz nošení jiných čepic než rakouských neb italských nebyl dodržován. Nejvíce stíháno nošení t. zv. ruských čepic, na něž padlo jistě mnoho dobrých ještě kalhot a mantelin.

Kromě řemeslníků pracujících v táborových dílnách, provozovalo mnoho odborníků svou živnost po barácích. Když byla pořádána věčná loterie ve prospěch raněných, vdov a sirotků po čl. dobrovolnicích ve Francii, vydal

Zajatecké peníze.

výbor loterie seznam řemesníků, z něhož je patrné, že se vyráběly v táboře prsteny, řetízky, krabičky a špičky na cigarety a doutníky, dýmky, troubele, kasety a rámečky, polní stoličky a kufry, nože, hřebínky, šachy, fotografie a malby. Předmětů bylo jistě mnohem více. Materiál poskytovaly odpady dřeva, kostí, šatů, obuvi a čeho v táboře nebylo, obstarali za dobré zpropitné italští vojáci ve městě.

Zvláštním odvětvím řemeslné výroby bylo vyšívání. V museu Památníku Odboje zachovaly se mnohé z výšivek, zhotovených v Santa Marii C. V., které vzbuzují podiv a zaslouženou pochvalu návštěvníků, zvláště dam. Většinou jsou to práce rukou, které k tomu nikdy nebyly cvičeny (snad si ani neuměly kdysi přišít knoflík), ale právě proto zůstávají dokladem, co zmůže vytrvalost, vůle a síla vzpomínek, při nichž zajatci práci konali, aby je věnovaly

„své zlaté Andě“ neb „malému Jeničkovi“, jak na nich s různými obměnami čteme. Vzory si kreslili vyšívачi sami nebo si je dávali kreslit dovedným kresličům.

Také kreslíři a malíři pilně se chápali práce. Malovali zvětšeniny podle fotografií, různé krajinky, karikatury i plakáty. O malíři B. Bartošovi a přehledu jeho práce pojednáme později.

Nejhůře pochodilo umění fotografické. Přísný zajatecký zákoník zakazoval bezpodmínečně nejen fotografovati, ale i vlastniti fotografický přístroj. Již na frontě se odmítl zajatcům. Přece však se podařilo K. Drbohlavovi maličký přístroj ukrýti zrakům slídil a pronést ho do tábora. Jím byla fotografována řada skupin a také sokolské cvičení, 8. dubna 1917. Reprodukční papír, přinesený z města, zkazil však téměř všechny kopie a na desky i aparát přišla také pohroma. Někteří

ze strážců italských postřehl patrně přípravy a průběh fotografování, udal „zločin“ velitelství a následovala prohlídka. Corpus delicti zdařilo se sice včas uklidit do záhonu zeleniny před barákem 23, ale hrozby vězení donutily velitele baráku i majitele aparátu k jeho vydání. Zmiňuji se zde hlavně proto, abych doložil, proč se ze zajateckých táborů zachoval nepatrný počet fotografií, jichž nyní tak bolestně postrádáme.

Pro zbožné zajatce katolického vyznání vyhrazen ke konání pobožností zmíněný již rekreační barák, v jehož středu stál polní oltář. Mše byla sloužena asi jednou týdně a kromě toho se tam téměř každodenně scházelo asi 50 zajatců k své pobožnosti. Dne 6. března 1917 navštívil tábor neapolský prý arcibiskup, prohlédl si „kostel“ a dal shromážděným rozdati svaté obrázky.

Nejdůležitějším zdrojem zábavy a poučení, po němž všichni zajatci bez rozdílu dychtili, byla četba novin a knih. Knihy docházely jednak z domova, pak od různých pomocných spolků ve Švýcarsku a konečně byly kupovány. O knihovně ČDS. pojednám na příslušném místě. Noviny se dostávaly do tábora nepravidelně a tajně. Proto se také stále rojily různé fantastické zprávy, z nichž některé působily rozruch v táboře a často liché naděje u lehkověrných posluchačů. Současně téměř se správou o ruské revoluci a carově vzdání se trůnu rozšířila se pověst, že také německý císař se zřekl trůnu. Koncem dubna se povídala po táboře stejně napravnivá zvěst, že v Budapešti je zpoua pro stanné právo. Takové a jiné zprávy vznikaly nesprávným porozuměním výkladů italských vojáků, kteří sem tam vystupovali ze své uzavřenosti a buď v novinách sami takové skreslené zprávy četli nebo je slyšeli od jiných a podle své inteligence a chuti si je přibarvili. Nálada a zbožné přání hrála hlavní roli ve stálých tvrzeních, že pojedou

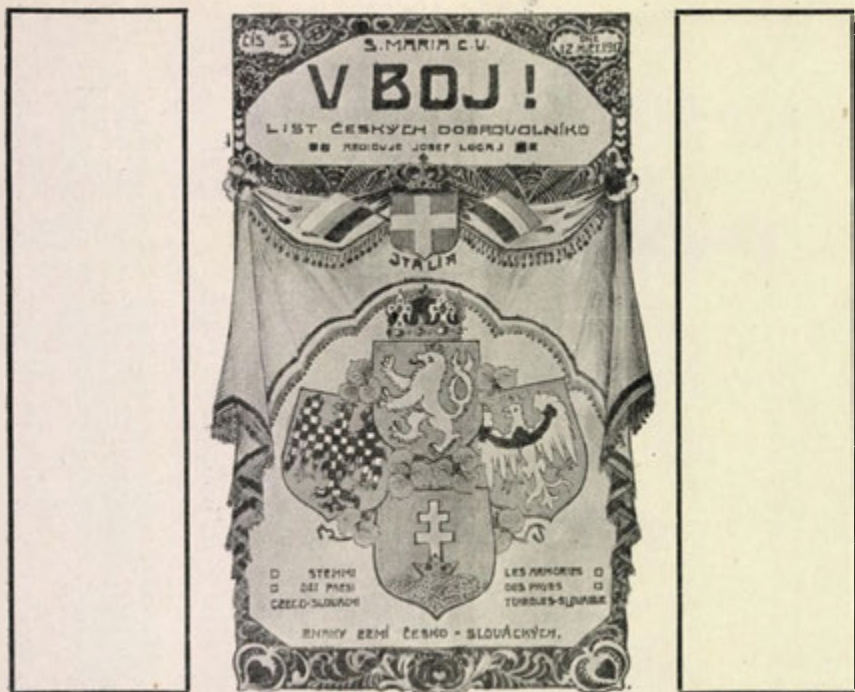
Češi z tábora pryč. Tak již 15. ledna kolovala zpráva, že se pojedou do Ruska a že 23. ledna přijede do tábora T. G. Masaryk. Odjezd do francouzských kolonií, do Libye, Tripolisu, Turina, Lyonu zaznamenáván byl v ústním podání téměř každodenně, i v různých jiných obměnách. Mnoho pravdivých i lichých zpráv přinášeli také zajatci, přicházející stále z jiných táborů.

Aby byla učiněna takovému zbytečnému rozčilování přítrž, rozhodl se ČDS. vydávati denně zprávy, jejichž zdrojem byly věrohodné prameny. Pro tento „Denní oznamovatel“, o němž dále budeme podrobněji mluvit, velkou službu vykonaly také zahraniční české noviny a noviny z vlasti.

Ze zahraničních časopisů docházela kromě jiných americká „Svornost“ a „Přítel lidu“, z Francie „Československá samostatnost“ a „Bulletin“. V nich čtenáři našli opravdovou zábavu a poučení.

Mnoho novinek se dovídali zajatci v táboře z korespondence. Pošta sice docházela, jako dříve, velice nepravidelně a psaní dopisů domů omezeno na listky, které se psaly jednou týdně na určitém počtu řádek. Z domova proklouzlo však, přes bdělost censury, několik důležitějších zpráv o bídě a útisku, čímž zajisté byla vyvolávána u zajatců mocná touha po domově a u dobrovolníků netrpělivost, že nemohou křivdy nenáviděného Rakouska jít pomstít a odstranit.

Jiného spojení se světem se zajatci nedomohli. Do města se nikdy nedostali, leč na procházku a jedinci později na nákup různých potřeb, vždy pod dozorem stráže. Nikdo také se ani nepokusil o útek. Pokus byl zne-možněn pečlivou strážní službou a sčítáním. Každodenně ráno i večer zatroubil trubač k nástupu celého tábora. Obyvatelé baráků seřadili se v šiku před svými baráky, a velitel baráku hlásil stav službu konajícímu italskému

Obálka slavnostního čísla časopisu „V Boj“.

důstojníkovi, jenž se o pravdivosti osobně přesvědčil.

Při této příležitosti nelze zapomenouti na veselou atrakci při nudném čekání na inspekčního důstojníka. V táboře zdomácněl totiž pes, jež zajatci pojmenovali „Batalion“ a živili na „obecní“ útraty ze svých skromných přídělů. Batalion nescházel na žádné procházce, asistoval při hudebních a pěveckých produkcích, zúčastnil se všech fotbalových zápasů a také při nástupu neopomenul se postavit do řad sčítaných „chleboďárců“. Obvyčejně však nevydržel dlouho na místě. Našel se vždy nějaký dobrodinec v řadách obyvatel baráků, přiléhajících k táborovému náměstí, jenž hodil kuželkovou koulí přes náměstí k šiku,

stojícímu u baráku na protilehlém konci náměstí. Jako střela vrhl se Batalion za kouli, ale chyba lávky! Sotva že koule doběhla k cíli, hodil ji jiný zajatec zpět touže cestou a Batalion běžel znova. Tato produkce budila mnoho veselosti a trvala dosti dlouho, ale Batalion trpělivě a neúnavně honil kouli, pokud hra zajatce neomrzela. Vůbec byl Batalion věrným jejich přítelem, sdíleje s nimi ochotně stejně trpký osud. Proslavil se ještě jiným způsobem, jak jsem zaznamenal v deníku dne 22. dubna 1917. Toho dne ráno zavěsili Batalionovi kolem krku obojek z roset (z čepic) a na něj připevnili bronzovou medaili. Dva „rakušáci“ si šli stěžovat k „raportu“, že se tím uráží jejich vlastenecký cit

a žádali potrestání vinníků. Velitel tábora odmítl a když odporovali, byli zavieni. O konci našeho Bataliona zachovala se dvě lidová podání: někteří tvrdí, že byl přejet vlakem na některé stanici, když se tábor stěhoval do Paduly, podle jiných a snad věrohodnějších svědků zahynul ještě v Santa Marii C. V. nikoliv přirozenou smrtí. Z posuňků a slovních náznaků těchto druhých svědků lze dokonce souditi, že se ocll na chudickém jindy stole zajateckých labužníků jako nevidaná pochoutka . . .

Aby zajatci nemohli utéci, vydány 21. ledna 1917, jako v jiných táborech, místo peněz bony (buoni) o různých barvách a cenách. Bony 5 a 10 ctm. byly bílé s černým tiskem, 50 ctm. s červeným tiskem, 1 lira cihlově červená, 5 lir fialově červená a 10 lir světle modrozelená s černým tiskem. Pro bezpečnost opatřeny podpisem velitele tábora a razítkem. Ale již 1. března byly desetilirové bony vzaty z oběhu, poněvadž bylo podezření, že jsou falšovány! Podezření se ukázalo bezpodstatným; na tisk peněz zajatecké prostředky nestačily. — Bony platily pouze jako platidlo v táboře.

Papírovými penězi vyplácelo velitelství nejen obnosy z domů zajatcům došlé, ale i zajateckou mzdu. Ze mzdy strhován občas nějaký příspěvek na úhradu škod na erárním majetku. Tak 5. dubna zaplatil každý poddůstojník 10 ctm a voják 5 ctm na roztrhané příkrývky. Zajatci sice dostali příkrývky staré, po svých předchůdcích a škody byly hned při přejímání zjišťovány a hlášeny; protesty však nepomohly. Vinníci byli daleko a poněvadž škoda musila býti zaplácena, zbývali tu jejich nástupci, kteří tedy za své nenáviděné „krajany“ vypili kalich zajatecké hořkosti až do dna.

Rekl jsem na začátku této kapitoly, že v táboře Santa Maria C. V. byli umístěni pouze zajatci československé národnosti. Zůstali tu však také ja-

kýmsi nedopatřením 4 Srbové, kteří projevíli ihned sympatii k československému revolučnímu hnutí a dokonce jim CDS. dovolil nositi červenobílé stužky. Mnohem podivnější ovšem byla přítomnost Němců v táboře, vysvětlitelná jediné tím, že se buď kdysi z různých přčín přihlásili za Čechy, neb že Italové Němce z Cech pokládali za Čechy. Ani tito české věci neškodili tak, jako t. zv. „rakušáci“, kteří museli býti pochopitelně z tábora vykázáni. Mnozí z nich neurvalým chováním působili rozbroy v táboře a překáželi klidnému vývoji myšlenky protirakouského odboje.

Strhla se občas hádka také z jiného důvodu: požití většího množství vína, při tlačenicích u tabáční prodejny, při kopané atd., ale za hlavní příčinu nesvárů možno označiti spory o politické hledisko pro či protirakouské. Rakušáci ostentativním nošením odznaků na čepici a blýskavých vyznamenání dráždili dobrovolníky a při každé příležitosti dávali najevo svou lásku k Rakousku a nenávisť k těm, kdož se rozhodli proti němu bojovati. S nimi musel ČDS. svěsti první boj a jak dále uvidíme, boj velice dlouhý a vysilující, v němž však na celé čáře zvítězila idea osvobození porobeného národa.

*

V předešlých odstavcích jsem vylíčil, pokud bylo k porozumění dalšího vypravování nutno a pokud místo a prameny stačily, život v soustředovacím táboře Santa Maria C. V. a probral jsem činnost organisací, směřujících k tělesnému a duševnímu povznesení československých zajatců. Osou celého zajateckého ruchu byl však Československý dobrovolnický sbor (ČDS.), jenž sice v tomto táboře stál vedle všech ostatních organisací, ale jeho vliv nezadržitelně do nich pronikal, takže je později úplně ovládl.

Vznik ČDS. sahá svými prapočátky aspoň do prosince r. 1916. V té době

totiž, jak dříve bylo řečeno, přihlásili se v různých zajateckých táborech na vyzvání italské vlády někteří českoslovenští zajatci do „národního vojska“. Nebylo jich sice nikde mnoho (příčiny jsem uvedl jinde), ale soustředěním většiny československého zajateckého živlu v jednom táboře sešlo se jich podle odhadu asi na 100. Mezi nimi našli se, bohudík, velice záhy jedinci silné energie a nezkrotné průbojnosti, jimž vděčí československé revoluční hnutí v Itálii za netušený rozvoj.

Jak došlo k založení ČDS, nezachovalo se v pramenech podrobnějších zpráv. Jediné svědectví podal J. Logaj v „Československých legiích v Itálii“ (II. vyd., str. 61). Asi 13. neb 14. ledna 1917 dorozuměli se přihlášení dobrovolníci z cizích táborů přislí s dobrovolníky domácími a rozhodli se založit organizaci, která by měla za účel „všem ostatním povědět, co je jejich povinnost jako Čechů“. Utočení organizace stavěla se v cestu nemalá překážka, která musela být především zdolána. Zajatci byli rozděleni do baráků, pokud stačilo místo a často byli zajatci z jednoho tábora od sebe odloučeni. Bylo tedy nutno navázati nejprve styk s dobrovolníky z ostatních táborů.

„Ještě téhož dne,“ praví Logaj, „po schůzce s Čapkem a Havlenou vysláni ochotní bratři do ostatních baráků obhlédnout půdu. Vyptávali se hlavně, kdo se v prosinci 1916 k vyzvání italských úřadů hlásil do spojeneckého vojska. Pořídili seznamy. Druhý den rozhodnuto svolat schůzi všech těchto bratří.“

„Tedy 15. ledna odpoledne počali se „velezrádci“ scházeti na barák č. 10. Nebylo nás bohužel víc než 30. Někteří se báli, jiní z pohodlnosti a desorientace vyčkávali výsledku schůze. Zato skoro celé ty čtyři tisíce zajatců zajisté netušili, že 15. leden i o jejich osudu rozhoduje. Mnoho jich, několik set, přišlo obléhati „desátý“ barák, spílali nám, do oken hrozili a několik jich si

plně činilo poznámky. Přes všechno nebezpečí ujednali jsme, že přikročíme k založení organizace dobrovolnické a k vydávání zajateckého orgánu“.

V této první, předběžné schůzi usneseno také vytvořit užší výbor, složený ze zástupců všech krajů českých, dále širší výbor, který by organizaci informoval o všech událostech v táboře, obstarati jednotné odznaky, červeno-bílé stužky, pěstovati zábavy, tělocvik a vůbec společenský styk, agitovati pro vstup do vojska a vybíratí jeden sold za pět dní ve prospěch českých dobrovolníků (Protokoly, 15. ledna 1917).*)

K ustavující schůzi užšího výboru došlo dne 17. ledna 1917 opět na baráku č. 10 již za větší účasti (Logaj uvádí asi 100 účastníků). Předsedou zvolen Jan Capek, místními jednatelem Josef Jura a Mojmir Polcar, zahraničnickými jednatelem Jan Bořil a Josef Logaj, pokladníkem Bedřich Havlena a členy Břetislav Bartoš, Jan Lahoda, Ferdinand Poskr a Václav Vochoč.

Původní desetičlenný výbor setrval ve svých funkcích dva měsíce. Zvýšená agitační činnost a vzrůst počtu členstva přiměl ČDS., aby užší výbor byl rozšířen na 15 členů. V mimořádné členské schůzi, konané 22. března 1917, zvoleno do výboru všech šest dřívějších funkcionářů v jejich dosavadních funkcích, k nimž přibyl archivář Josef Kolářský, knihovník Ferd. Poskr a zapisovatel Jan Semonský. Členy výboru se stali František Čejka, Josef Mánek, Rudolf Mohyla, Dobroslav Nečas, Ján Papánek a V. Vochoč. Dne 14. dubna přibrán za člena Oldřich Beran.

Dne 31. května 1917 byl užší výbor dále rozšířen na 21 členů a přizvání náhradníci za členy výboru, kteří měli odjeti z tábora. Tímto přibráním (nikoliv volbou) dostali se do užšího výboru za členy: Hugo Burger, Karel David, Otakar Fiala, Ant. V. Formánek, Frant. Ibl, Antonín Kremsa, Frant. Kříž,

*) Protokoly schůzi užšího a širšího výboru (v prvních dobách i členských schůzí).

Č. I.

S. MARIA C.V.

31. BŘEZNA 1917

V B O J !

ORGÁN ČESKÉHO DOBROVOLNICKÉHO SBORU.

Obsah

První strana prvního čísla časopisu „V boj!“
 Obsah prvního čísla časopisu „V boj!“
 Obsah prvního čísla časopisu „V boj!“

Číslo

První strana prvního čísla časopisu „V boj!“
 Obsah prvního čísla časopisu „V boj!“
 Obsah prvního čísla časopisu „V boj!“

Obsah

První strana prvního čísla časopisu „V boj!“
 Obsah prvního čísla časopisu „V boj!“
 Obsah prvního čísla časopisu „V boj!“

Obsah

První strana prvního čísla časopisu „V boj!“
 Obsah prvního čísla časopisu „V boj!“
 Obsah prvního čísla časopisu „V boj!“

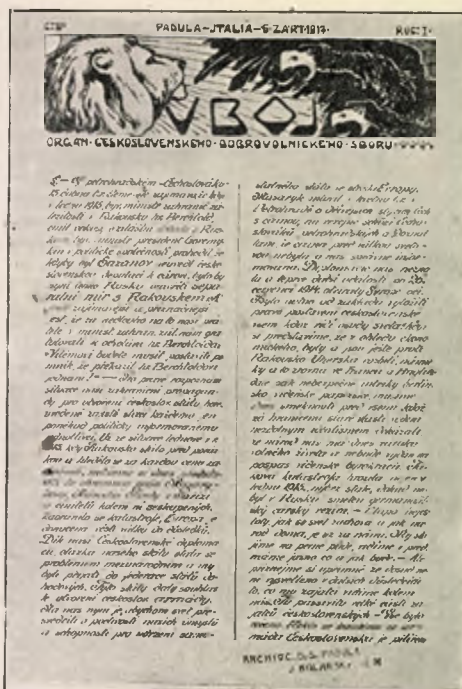
Přední strana prvního čísla časopisu „V Boj“.

Antonín Regál, Josef Rybka, Václav Smrček a Jan Zeman.

Když vypršelo toto funkční období, provedeny 17. června 1917 druhé volby 21 členů užšího výboru podle nového organizačního řádu po setnínách. Ze starého výboru zůstali ve svých funkcích Čapek, Logaj, Bořil, Jura, Havlena a Kolářský, zapisovatelem zvolen Vochoč, členy pak zvoleni Beran, Čejka, Formánek, Mánek, Mohyla, Papánek Polcar, Regál, Rybka a Smrček. Nově přibyli: Rudolf Janák (místní jednatel), František Bednařík (knihovník), Pavel Havránek a Metoděj Klimeš. Na místo vystoupivšího Formánka zvolen dodatečně (23. června) Josef Pelikán. Tento výbor vedl práci v ČDS. až do září 1917 také v novém táboře.

Aby byl vymezen cíl sboru, pravomoc jeho orgánů a práva a povinnosti členů, sestaveny byly stanovy, zvané „Organizační řád“. Podnět k tomu byl dán již ve výborové schůzi dne 14. února, kde určena komise k jeho vypracování. Práce šla rychle kupředu, takže 18. února ve schůzi širšího výboru byl návrh pročten a znovu dán komisi ke zkoumání, 21. února některé odstavce opraveny a 25. února byl řád širším výborem schválen. Obsahoval 9 odstavců a jejich text byl opsán a rozdán všem důvěrníkům. Zachoval se pouze v konceptu Čapkově (Památce Jana Čapka, str. 77), jenž však, jak se zdá, byl přijat téměř beze změny.

Brzy však přinutily okolnosti užší výbor ČDS. k přepracování organi-

Přední strana 8. čísla časopisu „V Boj“.

sačního řádu, aby vyhovoval potřebám doby. Nový organizační řád byl vydán dne 15. května 1917 v hektografické úpravě a schválen členstvem dne 23. května. Uvádím zde doslovné znění tohoto řádu, bez něhož nelze porozumětí duchu a organizačnímu pořádku ČDS.

§ 1. Dobrovolníkem může být:

a) kdo se na úřední vyzvání italské vlády hlásil do české armády;

b) kdo uznává za mravní povinnost se zbraní v ruce bojovat za samostatnost československého národa a československého státu a čestným slibem se zavázal této povinnosti zadost učiniti.

Dobrovolníky přijímá užší výbor na doporučení důvěrníka baráku spolu s doporučením důvěrnického sboru. Užší výbor může po úradě se širším

výborem přijetí bez udání důvodů odmítnouti.

Přijetí dobrovolníků skládají slib do rukou br. starosty v přítomnosti aspoň jednoho člena užšího výboru.

§ 2. Dobrovolníci jednají mezi sebou bratrsky, oslovují se výrazem „ty“ a pozdravují se slovy „na zdar“, nosí bíločervenou stuhu na čepici nad levým okem.

§ 3. Jmenný sbor skládá se:

a) z příspěvků (5 čts.), které platí každý dobrovolník z pětidenní vojenské mzdy. V případě její ztráty (vzniklé onemocněním atd.) nebo v případě úplné nemajetnosti jsou dobrovolníci od placení osvobozeni.

b) z darů dobrovolníků a příznivců.

c) z podniků pořádaných ve prospěch sboru.

§ 4. Jméno sboru bude použito:

a) na podporu československých dobrovolníků ve Francii, Rusku, na Balkáně, v Itálii, v Anglii, v koloniích a jinde;

b) na krytí všech organizačních výloh;

c) na podporu nemocných dobrovolníků našeho sboru, kterým byla odchodem do nemocnice odňata vojenská mzda; podpora obnáší 15 cts. denně.

§ 5. Veškerá práce organizační směřuje za tímto cílem:

a) aby dobrovolníci byli náležitě připraveni a národně uvědoměni pro budoucí poměry, které nastanou osvobozením československého národa a obnovou státu československého. Snahou ČDS. jest vštípit všem Čechoslovákům poznání svaté povinnosti bojovat vždy a všude až do krajnosti za práva národův a lidskosti;

b) k šíření československé otázky za hranicemi vlasti.

K dosažení cíle této organizační práce slouží týdenní schůze dobrovolníků, přednášky, knihovna sboru, časopis a denní politický oznamovatel (na bar. 10 a 23), jakož i dopisy, týkající se zpráv o našich dobrovolnících a práci v táboře. Tyto dopisy posílají zahraniční jednatelé na místa příslušná (Národní radě v Paříži atd.). K usnadnění práce propagační, spolu i činnosti výchovné, budiž zřízen odbor redakční a vzdělávací. Je podporují i jiná sdružení, vzniklá v lůně sboru.

§ 6. Vedoucími orgány ČDS. jsou:

a) užší výbor;

b) sbor důvěrníků;

c) širší výbor.

§ 7. Užší výbor skládá se z 21 člena. Každá setnina (10 v táboře) volí dva členy do užšího výboru. Setnina, ve které je největší počet dobrovolníků, volí do užšího výboru tři členy. Členové užšího výboru nemusí náležeti k setnině, ve které byli zvoleni.

Užší výbor jest nejvyšším a vždy rozhodujícím činitelem ČDS., jemu přísluší svolávat schůze výborové celého sboru, stanoviti program pro tytéž, vykonávat usnesení schůzí, přijímat dobrovolníky a rozhodovati vůbec o důležitých záležitostech ČDS.

Užší výbor volí ze sebe starostu, který je po každé stránce hlavou sboru, mimo to dva jednatele místní, dva jednatele zahraniční, pokladníka, knihovníka, archiváře, zapisovatele, redakční komisi a vzdělávací odbor. Důležité spisy a průkazy sboru podpisuje starosta aspoň se dvěma členy užšího výboru po schválení, učiněném ve výborové schůzi (užší výbor).

§ 8. Sbor důvěrníků jest složen z důvěrníků jednotlivých baráků. Dobrovolníci každého baráku volí si pouze jednoho důvěrníka. Všichni důvěrníci jsou povinni zúčastnit se denního rozkazu, vybírají příspěvky a dary, dbají, aby všechna usnesení výboru byla dobrovolníkům náležitě sdělena a také jimi dodržována. Dobrovolníci na baráku jsou povinni uposlechnouti rad a případných nařízení důvěrníka. Sbor důvěrníků má právo po dohodě s dobrovolníky prostřednictvím br. starosty činiti návrhy, sdělovati veškerá přání dobrovolníkův, jakož i činiti užšímu výboru návrhy na přijetí nových dobrovolníků.

§ 9. Širší výbor skládá se z výboru užšího a sboru důvěrníků; schází se ku zvláště důležitým poradám, které navrhuje užší výbor. Širší výbor vylučuje dobrovolníky.

§ 10. Denní rozkaz sděluje starosta sboru vždy dopoledne. Rozkaz obsahuje význačné usnesení a upozornění výboru i starostova, slouží k udržení kázně, jakož i k dennímu styku výboru s dobrovolníky sboru. Důvěrníci jsou povinni denní rozkaz přednésti dobrovolníkům, kteří jsou opět přísně zavázáni denní rozkaz v pořádku a se závaznou svou účastí vyslechnouti a dle něho se řídit.

Ukázka z časopisů čsl. dobrovolníků.

§ 11. Volby dějí se aklamací. Členové užšího výboru jsou voleni na dobu tří měsíců, důvěrníci jsou voleni dobrovolníky na baráku dle potřeby. Všichni dobrovolníci volí si revisory účtů na dobu jednoho měsíce; ti jsou povinni každých 14 dní podávat sboru důvěrníků zprávu o vykonané revisi.

§ 12. Spory mezi dobrovolníky vzniklé vyšetřuje čestná rada, která se ustavuje tím, že zvolí si každá strana po dvou zástupců, kterým předsedá starosta sboru. Čestná rada předkládá výsledek šetření užšímu výboru, aby učinil příslušná opatření.

§ 13. Kázeň sboru je dobrovolná, ale přísná. Ti, kdož by kázeň porušili neb jinak čest sboru poskvrnili, mohou býti potrestáni (osobním napomenutím, veřejnou důtkou. V případech závažných budou výborem z „Československého dobrovolnického sboru“ vyloučeni).“

Avšak ani tento text stanov nebyl konečný. V Santa Marii C. V. sice vystačily, ale příchodem československých dobrovolníků a zajatců do Pa-

duly změnil se poměr do té míry, že byl Organisační řád částečně pozměněn, ač v hlavních rysech zůstalo při původním znění. O těchto pozdějších změnách, jakož i o rozdílu mezi původním a citovaným textem organisacího řádu bude pojednáno v dalším vypravování.

Organisace československých dobrovolníků v Santa Marii C. V. se nazývala původně „Český dobrovolnický sbor“, poněvadž v něm Slováci představovali mizivé procento. Později, 12. května 1917, přezván byl na „Československý dobrovolnický sbor“, když Slováků v něm přibýlo a bylo také nutno dokumentovati nedílnost obou národů a společný cíl jejich politických požadavků.

S počátku oslovovali se členové ČDS. někdy „kolega“, jindy „bratr“, jak vysvitá také ze zápisů prvních schůzí. Brzy však, ve výborové schůzi dne 26. ledna, přijat byl návrh Čapkův, aby „všichni mezi sebou jednali a mluvili bratrsky“. Název „předseda“ zů-

stal až do 12. května, kdy nahrazen přílehavějším „starosta“.

Počet členů ČDS. měl stále vzestupnou tendenci. První zachovaná zpráva o počtu členstva pochází z 19. ledna 1917, kdy jich bylo 230. Podle zprávy R. Janáka (v „Československém legionáři“, 14. ledna 1927) čítal ČDS. 1. února 206, 1. března 245, 1. dubna 368, 1. května 1454, 1. června 1745 a 1. července, když se stěhoval do nového tábora, 1831 dobrovolníků. V tom počtu jsou zahrnuti také dobrovolníci, kteří odešli z tábora na práci a naopak, samozřejmě, odpadají ti, kdož ze sboru v tom měsíci vystoupili. Na příliv a odliv působily různé okolnosti. Každá zpráva o možnosti separátního míru přivodila vystupování slabých povah. Když se po návštěvě Pučálkové rozšířila zpráva, že se skutečně a brzy půjde na frontu, vystoupilo (za týden) 55 a přistoupilo 70 dobrovolníků. Nezvykle veliký počet slabochů vyvolal v mém deníku poznámku: „Je lépe, že se špatné charaktery vylučují!“ Naopak zase po sokolském cvičení a odhalení Bartošova obrazu stoupl počet dobrovolníků úžasně. Měl-li ČDS. dne 4. dubna 384 členů, hlásil jich jednatel 14. dubna již 1375, což značí vzrůst o 360%! Vystoupili členové byli vedeni ve zvláštní evidenci pro případ opětného hlášení do sboru. Do 23. června čítalo se vystoupilých celkem 135.

V prvních dobách, jak vidíme ze seznamů, pořázených v druhé polovině dubna, zjišťovala se kromě osobních dat a povolání i náboženství. Později od toho upuštěno. Příslušnost k politickým stranám nebyla předmětem statistického zkoumání, což tenkrát svědčilo zřejmě o nestrannosti ČDS., dnes však, bohužel, tvoří citelnou mezeru v dějinách sboru.

Členstvo ČDS. skládalo se původně jen z členů, kteří se přihlásili „do Ruska“, jak se tenkrát říkalo. Uvedli jsme již nesnáze, jaké prodělala výzva italských úřadů v prosinci 1916 k hlá-

šení Čechů do „národního vojska“. Takto asi výzva zněla a proto také správně poukazuje Logaj (Československé legie, str. 63) na to, že ve stanovách je nepřesně řečeno, „kdo se přihlásil do české armády“. Jaká váha se kladla na tuto přihlášku, o tom svědčí výzva, aby se přihlásili na velitelství tábora, kdo tak z členů dosud (koncem ledna) neučinil.

Tři dni poté podal výbor velitelství listinu přihlášených a žádal, aby byli dobrovolníci brzy posláni do Ruska. Velitel odpověděl (Protokol schůzi, 4. února), že „ministerstvo je dobře informováno a vše brzy zařídí“. Když však ono „brzy“ trvalo dlouho, upustil ČDS. od tohoto požadavku hlášení na velitelství. Teprve po pěti měsících přišel (28. června) dotaz 99 dobrovolníkům, chtějí-li vstoupiti do ruské armády. Přestěhováním tábora se tato otázka stala zbytečnou.

Přijímání členů prováděl zprvu místní jednatel, jenž je prostě zapsal do seznamu. Poněvadž se však došlo k smutným zkušenostem, že se vloudili do sboru lidé nehodní, přeneseno právo výběru na užší výbor za spoluzodpovědnosti důvěrníků i členstva. Jméno hlásícího se člena přečetl důvěrník baráku všem dobrovolníkům a když nebylo námitek proti jeho přijetí, teprve rozhodoval výbor. Těto opatrnosti bylo nejvyšší třeba a svědčí také o srčované úzkostlivosti ČDS., aby jeho členstvo se skládalo vskutku z lidí poctivých a bezúhonných. Zvláště přísné měřítko bylo bráno vůči těm, kdo se do sboru hlásili po druhé. V tom případě musilo býti prokázáno dobré chování žadatele v době mezi oběma přihláškami a projevena s jeho strany lítost nad nerozvázným činem. Nej příkřeji odsuzováno kvapné vystoupení brzy po přihlášce. O tom čteme v zajeckém časopise „V boj“ (29. dubna 1917) v článku nadepsaném „O cti a zbabělosti“:

„Čest a muž mají být dva nerozlučné

pojmy. Bohužel — vidíme, že mnohdy nutno říci opak. Charakteristický doklad neuvědomělosti a zvrácenosti pojmu o cti nalézáme u oněch českých zajatců, kteří jeden den vstoupí do našeho sboru a zítra se odhlásí. Je to nejen smutný zjev — ale i směšný. Svědčí o tom, jak ti lidé nemyslí, jdou s proudem dne. Viděli massu našich dobrovolníků, honem šli mezi ně. V noci pak měli strašný sen, zdálo se jim o šibenicích, ráno nesmělým krokem šli odvolat svou „velezradu“, o níž jim a o těch šibenicích něco namluvili prázdní, nesvědčití lidé. Kdyby každý, kdož dnes se přihlásí za dobrovolníka a zítra jím už nechce být, přemýšlel, seznal by, jak je to ubohé a jistě by takovým způsobem se svojí ctí nezahrával. Je to příznak slabosti a nerozhodnosti, je to zbabělost.“

Kdo se znovu hlásili do sboru, dostávali obyčejně „čekací“ lhůtu, po níž teprve byli právoplatně přijati. Tato lhůta stanovena 20. května na jeden měsíc. Proti znovupřijetí stavěli se hlavně důvěrníci, kteří již 21. dubna žádali, aby znovu se hlásící členové nebyli přijímáni, což zvláště zdůrazňovali proti „inteligenci“. Návrh jako příliš příkrý a všeobecný neprošel, ale zůstřena kontrola opětých přihlášek.

Až do poloviny dubna nebylo při vstupu do ČDS. formalit; stačilo přijetí užším výborem. Teprve 21. dubna 1917 usnesl se užší výbor, aby dobrovolníci, hlásící se do ČDS., skládali s l i b starostovi před zahájením výborové schůze. Brzy však omezena účast užšího výboru na jednoho člena, jímž býval obyčejně místní jednatel. Důvěrníci baráků, z nichž pocházeli nově přihlášení dobrovolníci, seřadili tyto do čtverce na prostranství mezi dvěma baráky (místo určováno podle okolností), takže uprostřed stál starosta a člen užšího výboru sboru a kolem čtverce dokola důvěrníci a diváci z řad dobrovolníků a zajatců. Slavnostní akt zahájil starosta sboru podle textu, jež

upravil sám Čapek a jenž (Protokoly 25. dubna 1917) zněl:

„Bratři! Rád „Českého Dobrovolnického sboru“ ukládá Vám před vstupem v řady naše složití slib, že věrně splníte úkol řádem nám vytčený a že tak činíte po dobrém uvážení, z vlastního popudu a lásky k naší drahé vlasti jakožto věrní synové národa československého.“

Nyní přečten bude vždy 1. b. odstavec řádu „Čes. dobr. sboru“ a nato přivítá nové členy slovy:

„Vítám Vás, bratři, jménem všech českých dobrovolníků za „svobodu, volnost, rovnost a bratrství“ našeho národa! Podáním ruky a slovem „slibuji v dobách dobrých i zlých“ a „na zdar“ běhu slib Váš na vědomí za „Čes. Dobr. Sbor“. Nato se slovy „na zdar“ každému podá ruku.“

Tento slib, slavnostní formou provedený, měl ve své podstatě několik dobrých stránek. Ukázal odpůrcům revolučního hnutí, že se za své příslušnosti k ČDS. žádný dobrovolník nemusí stydět a že se nebojí planých slibů udání neb pronásledování. Utvrdil také dobrovolníky v přesvědčení, že slibem tím se zavazují bezpodmínečně se podřídit organizačnímu řádu, jež dobrovolně přijali za svůj program, a jejich veřejné přihlášení se k ČDS. dávalo všem členům sborů možnost kontroly nad nimi. Slavnostní vzhled slibu, v některých rysech připomínající přísahu, vtiskoval formalitě pečeti tajemného spříseženstva, která dovedla mnohému dobrovolníkovi ve chvílích lidské slabosti vnuknouti sílu, aby své druhy nezahladil. A konečně slib byl jedním z nejlepších propagačních prostředků, poněvadž počet nových členů dokazoval nad slunce jasněji, že sbor roste a sílí.

Každý nový člen musel znáti „Organizační řád“ a jména přihlášených i vystoupilých dobrovolníků byla čtena při večerním rozkaze, kde také noví členové byli dobrovolníkům před-

stavení. Odhlášení dělo se ústně či písemně pouze starostovi. Zařízení toto vyžadovala jednotná kontrola členů a nutná autorita organizace.

Současně s úpravou přijímacích formalit vynořil se z kruhu důvěrníků návrh, aby členové dostali členské legitimace. Návrh byl přijat s dodatkem, že se jako upomínky připraví a vydají až tenkrát, když by se mělo odejít na frontu. Legitimační listky byly skutečně připraveny, ale k jejich vyplnění a rozdání nedošlo. Příčina, proč nebyly vydány již v táboře, tkvěla patrně v tom, že by jich mohli nepřátelé dobrovolníků použít k udavačství.

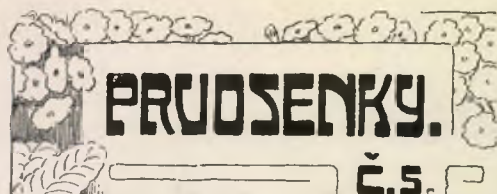
N e p ř á t e l m ě l Č D S . po celou dobu svého trvání dost a dost. Rozdělil bych je podle míry veřejného nepřátelství na tři skupiny: austrofilů z přesvědčení, „ideové“ protivníky a skryté šířitele lží a pomluv. Těžko lze říci, která z těch kategorií byla vývoji sboru nebezpečnější. Působili-li rakouští patrioti zjevný rozvrat v řadách zajatců, přivodili v nich různé „filosofové“ myšlenkový chaos a podkopy tajných našeptavačů budily obavy o úspěch konečného cíle. Je to jedna z nejbolestnějších kapitol v životě ČDS., která však nijak mu neslouží k hanbě. Naopak, výsledek jeho organizační práce dokázal, že se mu podařilo obeplouti všechna úskalí a zdolati bouři vln, jež se kolem jeho lodi neustále kupily.

Nejpříkrěji se proti revolučnímu hnutí československému stavěli lidé, kteří byli v nitru přesvědčeni, že nám jen v Rakousku kyne spása a proto na jeho existenci houževnatě lpěli. Jejich víra v Rakousko vyvěrala často současně s touhou po další kariéře, kterou očekávali odměnou za svou nezlomnou věrnost k panovníkovi a dynastii. Proto také se ponejvíce austrofilství rozmohlo mezi c. k. šikovateli a vyššími neb nižšími šaržemi, kteří se nemohli smířiti s myšlenkou, že by měli své „bohorovné“ postavení zaměnit s místem

řadového dobrovolníka. Zakládali si příliš na svých hodnostech, jichž si většinou vydobyli zapíráním svého čeství nebo týráním podřízených krajanů a nechťeli se vzdáti blaha nositi odznaky „milovaného“ Rakouska na čepici i na límci. Nejvíce však je hnětl samozřejmý požadavek, že by měli odložit blyškové medaile, odznaky to jejich statečnosti vůči „nepříteli“ či jejich říznosti vůči „odbojným“ vojákům neb temným služeb v různých kancelářích za frontou.

Založení ČDS. vyvolalo u nich nejprve zděšení, neboť se báli, že jejich přítomnost v táboře revolucionářů bude mít pro ně neblahé následky při návratu do Rakouska, v jehož věčnou existenci nepřestávali do poslední chvíle věřit. Aby se sebe svrhli jakékoliv zdání neloyálního chování k dvouhlavé monarchii, vyhýbali se pečlivě stykům s vyslovenými „velezrádci“ a nechťeli o nich ani slyšeti. Během času se jim však tato pštroší politika znechutila a když zjistili, že ti revolucionáři neřežou hlav a naopak vystupují ukázněně a mírně vůči ostatním zajatcům, dodali si odvahy k činnému vystoupení. Počítali zase s osobním prospěchem. Sepisovali pilně jména dobrovolníků a vedli celý rejstřík jejich „hříchů“ proti císaři a vlasti v slastné naději, že tohoto velecenného materiálu budou moci dobře upotřebiti k svému prospěchu a pomstě. Příležitost se jim naskytla záhy. Podle dohody mezi válčícími státy byli těžší invalidé-zajatci vzájemně občas vyměňováni. Po nich tedy rafinovaným způsobem posílali zprávy o dobrovolnickém hnutí a jeho členech do Rakouska. O tom zmiňuje se O. Moravec (O naší zahraniční armádě v Itálii, str. 23) a stejný případ zaznamenal jsem ve svém deníku, 7. února 1917. Jde o přihlášené v prosinci 1916 a proto je tato zpráva tím důležitější, takže ji uvádím téměř doslovně:

„Jakýsi šikovatel udal prý některé

Obsah:	
Petr Bezruč: "Mlýnská lagodonova slz 2.	
Boda z D. jubileum světu	6.
Lzy H. (ústav: "Kongres" (přehled)	12.
K. F.: "Náštní obmítací ve starověku"	24.
P. O.: "Na seněšce dvore"	34.
Jana Gumplová: "Havrák"	46.
K.: "Sejchneťte bratru"	62.
F. Douček: "Vlčí ná noc"	68.
Sokolovská hídka	69.
Sachy	71.
Hádanky	72.

St. Maria, 1. dubna 1917
Ridi P. Smutný, Kresby
od Bódy z D.

Titulní list beletristického zajateckého časopisu.

z „desítky“ z velezrady do Rakouska. Vzal to tam jiný šikovatel-invalida zašito v límci. Rodiny postižených prý byly zbaveny jmění podle nařízení z r. 1915. Je to hanebnost od těch lidí. Chtějí si prý pomoci od nařízení z deserterství, jež je na ně v Rakousku učiněno. Když chytili v kanceláři psaní onoho šikovatele z Rakouska tomuto (v táboře), tu ho zbili na dvoře, že ho musel karabiník odvést a spí nyní v kanceláři. Bylo vyšetřování a italští důstojníci dostali důtku, že velitel o ničem nevěděl. Tenkrát již se (dobrovolníci) k „raportu“ hlásili, ale oni je nepředvedli, že prý vše bude vyřízeno. Jsou to austrofilové! Nyní však řekl velitel, že může každý jít v této věci přímo k němu.“

Krátká zmínka, ale mluví za celé odstavce. Mohl by se někdo diviti, že

podlého udavače stihl zasloužený trest z rukou poctivých, nebojácných českých lidí, jejichž rodiny doma ničemností zavilého „rakušáka“ strádaly bídou? A když ještě jako na výsměch si dá poslati potvrzení, že surová úloha byla správně provedena!

Druhým prostředkem boje proti ČDS bylo austrofilům udávání u italských důstojníků. Někteří ohnivější dobrovolníci kritisovali, jak na vojně bývá, postup Italů na frontě neb zacházení se zajatci v táboře, a již tu bylo na velitelství udání. Proto upozorňoval starosta dobrovolníků, aby se členové takových kritik vystříhali, ale zameziti je úplně — při jejich občasně oprávněnosti — nebylo samozřejmě možno. Udání spočívala zhusta na lži nebo byla k smíchu naivní. Přece však jim některými italskými veliteli setnin

ochotně bylo popřáváno sluchu a mnohdy stačila k bezdůvodnému, ale obtížnému vyšetřování, které ztěžovalo namáhavou práci sboru. Typickým příkladem může být udání proti ČDS., že rozmnožuje zajatecký časopis. Ale pomstychtivá zloba tohoto druhu v celku ČDS. neškodila.

Když ani udání nevedlo k zničení československého odboje v táboře, pokusili se nepřátelé jeho o hanobení revoluční myšlenky. Již 18. ledna 1917 objevily se na rozích baráků potupné plakáty, zlehčující mladou organizaci a její příslušníky. Vyskytly se sice občas také později, zvláště v lednu 1918, a z nich, jak senám zachovaly, „můžeme si utvořit jasný úsudek o osobnosti pisatelů. Psány hanebným pravopisem, hýří přímo sprostotou a hrubými výrazy a svědčí o čistotě „očistné“ akce i o inteligenci a morální úrovni původců. Přílišného vlivu nedosáhly, právě pro svou průhlednou tendenci a sloh, hnusící se i mnohým odpůrcům ČDS.

Nejlépe se dařilo austrofilské propagandě osobním vlivem u jednotlivců. Tím přicházíme k palčivé otázce, o jejíž vyřešení vedl ČDS. dlouho marný a úporný boj. Byl to problém hodností. Podle platných zajateckých předpisů podrželi všichni zajatci své rakouské hodnosti a tím zároveň dostalo se rakouským poddůstojníkům právo vyššího vůči hodnostem nižším. Veliteli baráků určení šikovatelé bez rozdílu sympatií k italskému národu, natož pak k československému revolučnímu hnutí. Pohodlná prakse tato zůstala více méně v platnosti po celý čas zajateckého života v Itálii. Dalo mnoho práce než se dospělo aspoň k polovičatému řešení, že totiž veliteli baráků byli ustanoveni, ne-li již dobrovolníci, tedy aspoň poddůstojníci, kteří se myšlenkou československé samostatnosti nestavěli v cestu.

Poměr rakouských poddůstojníků k podřízenému mužstvu vystihuje J.

Bořil (Revoluční hnutí v Itálii, str. 6) těmito slovy:

„Desertéři byli ponecháni klidně společně s těmi, kdož do poslední patrony bojovali za Rakousko-Uhersko. A co nejhoršího — rakouští poddůstojníci fungovali v uzavřených táborech zajateckých jako velitelé jednotlivých baráků a tam, kde italský důstojník z neznalosti o zajatce jemu svěřené se nestaral, stali se v rámci zajateckého života pány situace. Zkrátka systém rakouské disciplíny byl zajateckou komisí ponechán v permanenci a tím přirozeně vzbuzován mezi zajatci dojem, že Rakousko-Uhersko nezmizí po válce s mapy Evropy, nýbrž že i nadále je zajištěna jeho existence.“

Austrofilským šikovatelům ponecháno volné pole k jejich působnosti. Cítili svůj vliv a váhu a proto jí s chutí používali k svým nekalým záměrům. Hrozbami a neustálým pronásledováním nepohodlných podřízených a různým jiným způsobem vykonávali nátlak na méně odolné duše zajatců, čímž je odstrašovali, aby se nehlásili za dobrovolníky a také dobrovolníky slabé vůle podařilo se jim mnohdy přimět k vystoupení ze sboru. Uvedu aspoň jeden doklad. Ve výborové schůzi 30. dubna 1917 bylo rozhodnuto, aby šikovatel z baráku č. 1 byl upozorněn, že „není dovoleno provádět nátlak na ony, kdož necítí s ním a kdyby stále v tom pokračoval, bude nutno proti němu zakročit“. Takových případů našli bychom v dějinách ČDS. mnoho.

Druhý šik nepřátel sboru tvořili „ideoví“ protivníci československé revoluce. Profil jejich rýsuje Jan Bořil (Revoluční hnutí v Itálii, str. 19) takto:

„Těm důvody prostých lidí zdály se příliš upřímnými a nápadnými snadno viditelným materialismem a proto pravou příčinu odporu a často i nenávisť k revolučnímu hnutí zakrývali pláštíkem, snažíce se, aby jeho stříh odpo-

Z deňíbo života!

Sladké
ôřime!

Čistota
pou zbraňu

Také lech!

Páni od péra

vidal aspoň na pohled duchu doby. Někteří z nich měli tolik odvahy, že se dovolávali Masarykova předválečného učení o humanitě, zamlčující úmyslně, že Masaryk již tehdy zdůrazňoval, že proti násilí dlužno se bránit třeba i železem. Mezi odpůrci našel se i zlomek krajanů, kteří své negativní stanovisko k revoluci hájili tvrzením, že bible kralická nedovoluje jim krivě přísahati.“

Jiní zase si vzali za podklad své neutečnosti k osvobozenké akci zprávy z vlasti. Využívali článků a zpráv v českých novinách, které většinou jim rakouská vláda vnutila k tvrzení, že národ doma si nepřeje samostatnosti československých zemí. Když pak byla tendenčnost zpráv prokázána a odhalen pramen, začali s novým argumentem, jenž se hodil dobře krajním marxistům. Prohlašovali, zvláště v debatě po Logajově přednášce o Masarykovi dne 18. března 1917 na baráku č. 31, že, jak praví J. Bořil, „konečné vítězství lze očekávati od mezinárodního sbraťení proletariátu“.

Když ani s těmito argumenty nestačili, vytýčili heslo „kdo má peníze, dá peníze, kdo má rozum, dá rozum a kdo nemá ani jedno ani druhé, dá život“. Toto heslo, opět uvádím slova Bořilova, „k věčné hanbě zrodilo se v okolí českého učitele a bylo pokusem a vážným nebezpečím zdemoralisování zajeckého žilvu“. Přispělo k pokusu o uskutečnění myšlenky přijímatí do ČDS. přispívající členy. Její nositelé šli s promyšleným plánem a houževnatě se bili za jeho provedení. O této akci praví J. Bořil:

„Tím způsobem chtěli vykoupiti svědomí z neklidu a zajistiti si eventuálně vliv v revoluční organizaci. V té chvíli však ČDS. ukázal výspělost a krajní důslednost v názorech na formu boje proti centrálním mocnostem. Celá organizace ČDS. odmítla splnění tohoto požadavku, odůvodňujíc to tím, že cesta branného odboje, se zbraní v ruce, je

jedinou správnou cestou, vedoucí k dosažení samostatnosti a vstup do Československého dobrovolnického sboru pouze pod tou podmínkou že je zároveň měřítkem mravní síly a odhodlanosti každého jednotlivce. Všichni byli toho názoru, že vložení jiné klausule, t. j. přijímáním členů přispívajících vedle členů činných, ztratila by organizace na své výbojnosti, stala by se obyčejným spolkem se všemi jeho tradicemi a chybami a trpěla by následkem nestejnorodosti členstva značnými otřesy a přesuny v pozdější době bojů, kdy bude třeba odvahy a statečnosti každého jednotlivce. Když i tato akce skončila nezdarem, pokusili se založiti samostatnou zajeckou organizaci.“ Její vývoj spadá však do doby pozdější.

I jiné důvody byly uváděny proti oprávněnosti našeho protirakouského, odboje. Známý Palackého výrok o utvoření Rakouska s oblibou stavěli proti ČDS. lidé, kteří neznali ani jeho pozdějšího výroku, natož jeho spisů a názorů. Věrnost „zeměpánu“, kterému přísahali, dodávala jiným hrdinům z rakouské fronty posilu k nevlasteneckému chování. Posléze, snad těch „ideových“ výmluv bylo více, oháněli se někteří „národohospodáři“ argumentem, že není možno mysliti na naši samostatnost, poněvadž bychom nebyli hospodářsky soběstační!

Zvláštním typem pak byli lidé, kteří nechťeli vstoupiti do vojska, aby prý nebyla zbytečně prolita krev, které bude po válce ve vlasti tolik třeba. Setřili ovšem hlavně svou kůži, pokládajíce ji za příliš drahocennou a chovali pevně přesvědčení, že bez nich nebude život v novém státě možný. Bylo-li dlužno litovati prolité krve, jistě to nebyla krev těchto vzácných charakterů!

Do třetí kategorie odpůrců dobrovolnické organizace patří lháři a štváči. Byli to lidé nízkých povah, kteří neměli odvahy vystoupiti otevřeně a také myšlenkově na to nestačili. Přijímali

Zpěvem k práci!

Roba!

Služba!

Zmrzlina!

Podaj!

bez rozmyslu každý klep a pomluvu a šířili ji nezodpovědně po táboře. Nepatrný poklesek dobrovolníka neb podezření, třeba neodůvodněné, bylo vodou na jejich mlýn. Lovili v nejkalknějších vodách a chápali se nejspínavějších prostředků k pokálení cti jednotlivců i celku. Unášení osobními antipatiemi rozzěvali neshody a nedůvěru do řad dobrovolníků, štváli nestranné zajatce proti dobrovolníkům a oddalovali jejich rozhodnutí k vstupu do vojska. Podlá práce tohoto druhu byla sboru tím nebezpečnější, čím méně jí mohl veřejně čeliti. Proti austrofilské neb „ideové“ propagandě stavěl ČDS. řadu argumentů, které svou pádností brzy lidem dobré vůle otevřely oči. Podzemní a podřývačné činnosti lhářů a štváčů zabrániti nebylo možno, poněvadž se halila v anonymitu a ani vyvrácení najevo vyšlých pomluv nedovedlo zahnati stíny nedůvěry a pochyb v nitru slabých povah.

Vedle přímých nepřátel stáli proti ČDS. indifferenční zajatci, jichž byla dlouho většina a kteří mnohdy i svojí liknavostí vývoji československé revoluční myšlenky škodili. Je sice pravda, že přímo nevystupovali proti ČDS., ba spíše s jeho činností souhlasili, přispívali na všeobecné sbírky, poslouchali přednášky atd., ale k rozhodnutí pro vstup do vojska měli daleko. Nacházeli nejružnější důvody, jimiž v nitru chlácholili své svědomí a na venek, jak doufali, odmítali výtky slabého vlasteneckého citění. Jaké byly tyto důvody? U jedněch strach o rodinu, že by nedostávala podpory, jiní nechtěli ztratiti zaměstnání, zemědělci báli se zabavení majetku, živitelé rodin šetřili se pro rodiny atd. Všechny tyto „důvody“ nebyly ničím jiným než záminkami, jak by se jejich hlasatelé vyhnuli nejvyšší povinnosti. Vždyť mezi dobrovolníky nebyl snad ani jediný, kdo by býval některý z těch „důvodů“ nenašel, aby přiléhá k poměrům.

Konečně nescházeli ani zde nenapravitelní sobci, kteří si na lenošný život zajatce brzy zvykli a toužili jen po pohodlí tělesném i duševním. O nich praví současný pozorovatel v článku „Nedostatek výchovy“ („V boj“, 22. dubna 1917):

„V každém národě najdeme jednotlivce, kteří reprezentují rozkladný živel. Nemají smyslu pro nic jiného než pro sebe a pro svůj žaludek — jsou schopni všeho. I náš národ má tento plevel a úkolem příští české vlády bude vymýtiti toto býlí, které je každému na škodu. — Kdo úmyslně pracuje proti ideám, celým kulturním světem přijatým a proti myšlenkám na osvobození svého národa, ať si vzpomene, že všechno jest marno. Čeští zajatci se vrátí domů, aniž by jejich bývalý pán tomu mohl zabrániti. Rakouska nebude více.“ —

Ještě zřetelněji charakterisuje jejich bezpříkladný egoismus jiný současný pramen (Zápisník V. Smrčka), odkudž vyjímám aspoň jednu ukázkou:

„Když slyší vyprávět, čísti nebo přednášeti o své povinnosti k národu, by se zbraní v ruce postavil se proti našim utlačovatelům a Germánům, namítá mezi jiným: „A co bych já dokázal už ve frontě? Člověk je zničen, sotva se vleče, nohy a celé tělo má prolezlé reumatismem. Vyjdeš pár kroků a jsi „nahrany“, nemůžeš se hnout. O zdraví nás připravili, člověk je slab jako moucha, sotva kalhoty nese atd. — — —“

Když se však mluví o jídle, je pln života. „S tím nás tu živí, to má mít člověk dost?!“, ukazuje. Když mu povíte, že i vy a jiní mají totéž a jsou zdraví i při síle, vykládá: „Jo, kdo není jak se patří zdrav, ten tolik nesní, tomu to stačí. Ale tuhle člověk (při tom ukáže na sebe), když je zdrav jako buk a vyběhá se, chutná mu, pro něj je to nic“ — — —

Jen několik málo lidí přiznalo se upřímně k svému strachu o život.

Kresby z Prvosenek.

A nebylo jim to, kromě úsměšků od kamarádů, příliš bráno za zlé. Naopak, převládalo přesvědčení, že je lépe, když se do vojska nehlásí, poněvadž by v něm nebyli nic platní a spíše by nestatečností české věci škodili.

*

Je snad z těchto příkladů dosti jasno, s jakými nepřáteli musel podstoupiti ČDS. úporný boj. Jakých zbraní při tom užíval, povídá stručně organizační řád. Nicméně však mají všechny propagační prostředky velikou důležitost, a zasluhují podrobnějšího rozboru.

V prvních dnech trvání organizace omezovala se činnost zakladatelů ČDS. na úzký kruh přihlášených dobrovolníků. Na členských schůzích, které se konaly po různých barácích, nejvíce však v ohnisku revoluce, baráku č. 10, probíraly se zprávy o situaci a volné návrhy. Později přednášeli funkcionáři v těchto schůzích (jednou týdně, obvykle v neděli) své činnické zprávy, dále zprávy z bojišť, novinky z Ruska, Francie, Ameriky a z vlasti a pak udělovány různé pokyny. Někdy také se konaly přednášky (4. března mluvil J. Papánek o Slovensku, 1. dubna vzpomenuto 325. výročí narození J. A. Komenského atd.). Kromě těchto plenárních schůzí, zavedeny od počátku schůze důvěrníků.

Důvěrníky byli nejprve členové ČDS., kteří se v některém baráku první přihlásili. Aby mohli dobrovolníci projevit v tomto ohledu svou vůli, doporučil starosta sboru důvěrníkům (Deník rozkaz, 30. dubna 1917), aby pro velký příliv nových dobrovolníků „vykonány byly volby důvěrníků, ne-li ve všech barácích, tedy aspoň v těch, kde vůbec volbou důvěrník zvolen nebyl, ale byl určen širším výborem za důvěrníka jako první přihlášený z baráku, aneb kde dosud bylo jen několik jednotlivců a nyní se čítá několik desítek dobrovolníků“. To souvisí zajisté

také s návrhem Logajovým (Protokoly schůzí, 9. dubna 1917), „aby se rozšířila pravomoc důvěrníků a sice aby byli zodpovědní za členy v baráku a zároveň jejich představenými a aby pracovali pečlivě a vojensky.“ Bylo sice v původním organizačním řádu ustanovení, že členové jsou „povinni dbáti rad a pokynů důvěrníkových“, ale přes to docházelo k sporům mezi oběma stranami. V novém organizačním řádu byla tedy kompetence důvěrníků výtčena zcela přesně a značně posílen jejich vliv na členstvo. Důvěrník měl právo zakročiti proti členům, kteří by se chovali neslušně a proti ustanovením organizačního řádu.

Ve schůzích důvěrníků se četly publikace a články o naší samostatnosti z italských zahraničních novin, aby mohli poučovati ostatní dobrovolníky v baráku o stavu naší věci (tak dne 21. ledna 1917 překládal J. Jura některé odstavce z Benešovy knihy „Détruisez l'Autriche-Hongrie“) Podobně jako na členských schůzích, konány i ve schůzích důvěrníků různé poučné přednášky (4. února „O hospodářství“, 18. února „O národním citu a povinnosti k vlasti“).

Přednášky byly samozřejmě určeny také pro nedobrovolníky a proto, zvláště když počet dobrovolníků začátkem dubna nesmírně vzrostl, nepostačil žádný barák pojmuti zvědavé posluchače. Uchýlili se tedy pod širé nebe. Dne 15. dubna konány z přednášky současně: pro první půli tábora mezi baráky 17 a 18 a pro druhou mezi baráky 23 a 24. Program byl stejný a sice zprávy činníků, přednáška „O povinnostech a cílech českého dobrovolníka“ a zprávy válečné i zahraniční. O týden později konala se první a poslední společná schůze pod verandou, kde mluvil J. Bořil o Nietzschevi a O. Beran o čtyřdohodě a poměrech v táboře. Následující neděli, 22. dubna, měla býti další veřejná schůze — ale skončila nezdarem, o

němž jsem se již zmínil a jež líčí O. Beran (Československý legionář, 14. ledna 1927):

„V neděli poté, sotva byl odtrouben rozchod řad zajatců při odpoledním raportu, hnali se všichni zajatci — a bylo jich v táboře skoro pět tisíc — na náměstí k verandě. Naše ležení stálo na lávovém prachu nad bývalým městem Capua Vetere. Za chvatného útoku zajatců získati co možná pohodlné místo blízko řečiště zvedl se hojný prach a zahalil hustým dýmem všecko náměstí, kde po raportu se sešli italští důstojníci. Skoro každý ze zajatců si nesl s sebou lavičku, mnozí drželi ji utikající nad hlavou. Není divu, že spousta kvapících postav takto ozbrojených vyhlížela v rozvířeném prachu děsivě! Vzbouření v táboře! Italské stráže, ležení obklopující, volaly na poplach, velitel tábora, podplukovník Granati poručil vyrukovati vojenské pohotovosti.

Bratr Jura, náš a plukovníkův tlumočník, věc sice vysvětlil, tábor však musil býti rozpuštěn a další veřejné shromažďování bylo nám zakázáno.“

Druhého dne zavolał si velitel tábora dva členy užšího výboru, jimž sdělil, že „nemůže trpěti, by se konaly schůze tak velké, jak včera pozoroval a nepřímou radil, aby se konaly jen malé schůzky v barácích“ a aby propaganda děla se opatrně. Proto se musel ČDS. znovu uchýliti s přednáškami pod pohostinnou střechu baráků. Dne 1. května konaly se tedy schůze v 5 barácích s přednáškami „O idealismu a demokracii“. Barák pro přednášky, jak slíbil velitel tábora již 28. dubna, z pochopitelných důvodů vystaven nebyl. V květnu a v červnu pořádána řada propagačních přednášek po různých barácích, jimiž se utvrzovali dobrovolníci v přesvědčení, že jejich rozhodnutí bylo správné a zároveň se jimi získávali noví bojovníci za svobodu národa. Při přednáškách panoval obyčejně klid, rušený jen příchodem

či odchodem posluchačů a obyvatel baráků. Diskuse nebývaly vedeny, aspoň ne při přednášce; zato tím živěji rokováno po jejím ukončení. Vyskytl-li se případ nadávky, zůstal ojedinelým a byl brzy umlčen.

Ke klidnému průběhu schůzí a přednášek přispívala okolnost, že se ČDS. nezabýval stranickou politikou a hleděl věcným výkladem seznámiti posluchače se stavem českých zemí za války i po válce, jakož i ukázati všem zajatcům cestu, která jediné za těchto okolností byla nutná.

Vzrůstem sboru ukázala se také zvýšená potřeba přednášek. Aby práce vzdělávací a přednášková byla prováděna systematicky, utvořen rozhodnutím užšího výboru dne 22. března 1917 přednáškový odbor, jenž měl opatrovati místnost a tema pro přednášky a řečníky. Pak se konaly přednášky častěji a to nejen propagační, ale i vzpomínkové. Kromě přednášek o Masarykovi a Komenském uspořádal ČDS. přednášky o tragedii lipanské a Palackém. Bitvy u Lipan vzpomenuť bylo 10 přednáškami dne 30. května a o významu Palackého promluví 5 řečníků dne 16. června 1917.

Schůze důvěrníků záhy byly zrušeny a nahrazeny „denním rozkazem“. Usnesení užšího výboru (Protokoly schůzí, 9. dubna 1917) zní: „Aby se věc vedla pevně a po vojensku, ... pro důvěrníky byl zaveden denní rozkaz, kterým všichni důvěrníci bez ohledu jsou povinni v určitou dobu dostaviti se na barák 10, kde br. předseda dá potřebná nařízení, která se členům ještě téhož dne v plném znění ohlásí ... Denní rozkaz bude vydán denně vždy po večeri (později po obědě, pozn. kron.) a důvěrníci při večerním nástupu oznámí členstvu vše, co jim bylo nařízeno. Kdo se z důvěrníků třikrát nedostaví anebo nařízení přesně nebude vykonávati, zbaven bude funkce důvěrnícké.“

3. květen 1917

Velká bíha v sev. Francii

Hráci francouzské strany z 1. května v Champagne pro a proti přípravi a státní laze nové politické ústředí na pouze nepřátelství! Pouze byly dobyty, podléhaly jimi ne mnohých milších a rozal: zřejmě 520 klíčů a vrali 5 dílů

Klíči sprava anglická z 1. května: Párela 'fronti dítelů bráček' celus' boje. Ka měsová dubou rozal: jimi 19. 443 klíčů (393 dítelů bráček). Vrali jimi klíčů 257 dílů

470 strojů proutě.

Ruská úřední sprava z 30. IV. 17.

Na frontě proutě předsedly předních. Stáji.

Oslavy 1. května

v Rusku byl 1. květen slaven klíči. V Petrohradu se proutě sečar tulo 1. million lidí. Proutě nebyl povolen.

Slav obléhání v Německu

Byl 1. května. Proutě do Lonsome 'Gnamy', se v Berlíně byl vyláčen zobrazení Slav obléhání, jako vypukly negotiály a demonstrace. (Slav obléhání byl v Berlíně vyláčen vyjma klíčů vally. Vyjma byl odvěn.)

Klíčecí socialisté pro bratry mír

Byl 1. května. Gnamy se v Berlíně ze strana proutě, odvěnčela domni povádky pro vyphly mír a vyphly k dítelům by vstávkou, nebyl zástavou proutě, by bylo se 5 kodu Německa

Denní oznamovatel.

Zachovaly se nám dvě knihy „denních rozkazů“, kde si vlastnoručně starosta znamenal, co má důvěrníkům oznámiti. V těchto rozkazech podával starosta přehled usnesení užšího výboru, zprávy organizační (vystoupení členů, hlášení nových, vyloučení, volby, schůze, sbírky), pokyny (zpěv, hudba, přednášky, slavnosti, výstava, loterie, knihovna), nařízení velitelství a užšího výboru (pořádek v táboře, slušné chování mezi sebou i k Italům) a jiné drobné, ale praktické a důležité upozornění.

Denní rozkaz tvořil první krok k bližšímu styku užšího výboru s členstvem. Další etapou bylo rozdělení členů užšího výboru podle táborových setnin jako „setninových dozorců“. Funkce tato zavedena byla užším výborem (Protokoly schůzí, 12. května 1917), by byli oporou důvěrníků a zároveň dbali, aby denní rozkaz byl přesně dodržován a všichni členové se ho účastnili. Setninový dozorce byl tedy jakousi viditelnou hlavou setniny,

jejím ochráncem a rádcem. K němu obraceli se o pomoc a radu důvěrníci baráků, když sami nemohli či nedůvěrovali si v něm rozhodnouti. Vliv dozorců setnin nebyl sice v S. Marii C. V. příliš veliký, zato však později vzrostl fakticky i morálně.

Měla-li však propaganda československé revoluční myšlenky dosíci plného zdaru, musel býti do jejích služeb přijat jeden z nejučinnějších prostředků — tisk. Nejhorší ovšem otázkou bylo, kde tisknout. Spojení se světem nebylo, předpisy pro zajatce tomu nedovolovaly a konečně scházela hlavní podmínka, kterou jsou a byly všude, peníze. Než, ani touto překážkou se nedali dobrovolníci odstrašiti. Byl tu papír, inkoust a pilné ruce. Již v předběžné schůzi založení CDS., 15. ledna 1917, přimlouval se Čapek, aby byl vydáván „informační list“, ale doba nebyla ještě dosti zralá k podniknutí takového rázu. Přece aspoň částečně odpomohl CDS. nedostatku zpráv v táboře. Vyvěšoval na okenní tabuli ba-

s odůvodněním, že povolení musí dáti vyšší velitelství. Teprve později směli si ČDS. obstarávat noviny zákonitým způsobem — koupí.

Neméně podloudně získávali dobrovolníci zprávy z vlasti. Bdělé censure rakouské i italské uklouzly často kus novin, v nichž pečlivá maminka zabalila synáčkovi v zajetí něco na přilepšenou. Takové cáry papíru, pospiněné a potřhané, to byla kořist pro redaktora! Italský důstojník, rozdělující balíčky, nařídil sice, aby papíry byly spáleny, ale jeho pomocníci, členové ČDS. na vlastní nebezpečí srdnatě místo těchto drahocenných papírů páli-li různé formuláře a koncepty. Tak se dostaly do zajateckého deníku zprávy z pražských i venkovských deníků a týdeníků, ovšem že často značně zastaralé.

Stejně „čerstvé“ zprávy obsahovaly listy ze zahraničí, z Ruska, Francie a Ameriky. Na datum se však příliš nehledělo, hlavní pozornost věnována obsahu.

Cenným pramenem zpráv z domova byla korespondence. Mnozí dobrovolníci dostávali z domova lístky, v nichž úmyslně nebo nevědomky vypisovali jim příbuzní bídu, drahotu i politické poměry, které pokud ovšem v nich censorova tužka příliš nelibostně nerádila, poskytovaly dobrý propagační materiál vůči nerozhodným zajatcům. Jedna dlouhá zpráva o poměrech ve vlasti došla ve velikém ořechu a způsobila majiteli i redakci daleko větší potěšení, než jádro odesílateli.

Posléze také velikou pozornost budily dopisy z ciziny, zvláště od ČSNR. v Paříži. O nich více promluvíme v dalším vypravování.

Politické a válečné události překládali dobrovolníci z italštiny a byly pak bez poznámky vyvěšovány. České noviny z vlasti nalepoval redaktor ve výstřizích a přičiňoval k nim vhodná vysvětlení, upozornění a výzvy propagační. Také dopisy z domova

uveřejňovány v originále a bylo-li třeba, připojován k nim překlad.

Když byl zaveden denní rozkaz, četl starosta zprávy důvěrníkům, aby je mohli oznamovati členstvu. Postup se však neosvědčil, neboť zprávy byly zkomolovány a vynechávány, třebas bez úmyslu, a proto již za týden (14. května 1917) bylo nařízeno, aby si je důvěrníci chodili opisovat. Ani toto opatření v praxi se neprovádělo důsledně, protože vyžadovalo mnoho času. Od 21. května byl „Denní oznamovatel“ vyvěšován kromě na baráku redakčním ve stejném znění na baráku 23 pro dobrovolníky v druhé polovině tábora.

Touha dobrovolníků po vzdělání a znalosti politických zpráv a nutnost čilejší propagandy přivedla vedoucí činitele ČDS. k myšlence vydávati vlastní časopis. Ve schůzi užšího výboru, 22. března 1917, bylo usneseno vydávati časopis, „který by shrnoval události politické, válečné, úvodník a též články, týkající se naší věci.“ K jeho vydávání zvolena redakční komise (Logaj, Mánek, Kolářský, Jura a Čejka), která bude vydávati jednou týdně čtyřstránkový časopis, jenž bude na desátém baráku vyvěšen a též se bude moci opisováním rozšířiti (as 4—5 exemplářů).“

Návrh se podařilo skutečně provésti a 31. března 1917 vyšlo 1. číslo časopisu „V b o j“. Pokud jde o technické provedení „sazby“, nutno předem říci, že první dvě čísla byla psána vlastnoručně vydavatelem Frant. Čejkou. Teprve 14. dubna 1917, jak praví kniha denních rozkazů, zakoupil ČDS. hektografickou masu a inkoust. Tisk časopisu popisuje velice podrobně F. Čejka (Československý legionář, 14. ledna 1917). Tiskárnu tvořily čtyři pokrývky, napjaté na otevřeném okně baráku č. 23 tak, aby nepovolání neměli přístupu. Pro jistotu před zvědavci a hlavně italskou inspekci, rozestavil „sazeč“ strážu u baráku. Ale ani tato

Karikatura.

opatrnost nepomohla, o čemž svědčí úryvek uvedeného článku:

„Vysazoval“ jsem takto rozšířené druhé číslo, když obávaná ruka spravedlnosti v podobě ruky tenente X rozhrnula oponu mé tiskárny (v prvním okamžiku strašlivě jsem nadával na nespolehlivost vysunutých „polních stráží“, které — jak jsem později zjistil — byly příliš zaměstnány hrou v kuželky) a k mému největšímu úžasu přesvědčivši se, že nekopu podkopu, ani nevyrábím bomb, oponu zase spustila. Nevěřil jsem sice, že tímto záležitost je skončena a rychle jsem „vysazoval“ zbývající dosud stránky, aby třeba jiná ruka spravedlnosti s harašícími klíči, zvuků nám příliš známých,

práci nepřekazila. Tentokrát jsem se však mýlil.“

Výsledek této epizody, která se stala 7. května 1917, je již čtenářům znám. Rozmnožování časopisu bylo povoleno s podmínkou, že se pořídí překlad pro velitelství. Jedno z čísel časopisu „V boj“ s překladem choval pluk. Granati jako milou památku ve svém rodinném archivu a dosti nerad se s ním loučil, když je na žádost Památníku Odboje poslal, aby rozmnožilo sbírky dokumentů italské legie.

V Santa Marii C. V. vyšlo celkem 6 čísel: 1. číslo 31. března, 2. číslo 8. dubna, 3. číslo 22. dubna, 4. číslo 29. dubna, 5. číslo 12. května a 6. číslo

30. května 1917. Obsah všech čísel podám obšírně v příští kapitole.

„V boj“ byl vydáván v 41 výtiscích, aby hned po vydání dostal každý barák svůj výtisk. Zprávy byly čteny nahlas, takže všichni obyvatelé baráku mohli poslouchati a nebylo třeba čekat, až na ně dojde řada. Nevycházel pravidelně v týdn, jak stanovil návrh, ale v delších lhůtách, v Padule dokonce asi jednou za měsíc, zato však někdy o 6—8 stránkách. Častější vydávání brzdil nedostatek dobrých článků a hlavně technické obtíže, které se nikdy nepodařilo zdolat.

K vzdělání, zábavě a propagandě sloužila četba novin a knih. Noviny pocházely z Paříže, Ruska a Ameriky: „Československá samostatnost“, „La Nation tchèque“, „Bulletin de la colonie et des volontaires tchèques“ (Zpravodaj české kolonie a dobrovolníků ve Francii), „Čechoslovák“, „Čechoslovan“, „Slovenské hlasy“, „Denní hlasatel“, „Spravedlnost“ atd. Původně dostávali zajatci všechny noviny, o něž požádali na svou adresu. Někteří jich však užívali tendenčně a proto psal Jos. Logaj dne 21. února 1917 do Paříže, aby některým zajatcům novin neposílali, „neboť jsou nepřáteli české věci, kteří si tropí posměch z nás, kdož jsme se hlásili do národní armády české“ a tito „zrádové nás ubíjejí Vašimi publikacemi a široké mase namlouvají věci naprosto neuvěřitelné.“ Po tomto zakročení posílali z Paříže noviny pouze ČDS., jenž je rozděloval po barácích, kde se četly obvykle nahlas a o zprávách horlivě bylo hned debato这件. Přetřená čísla shromažďoval archivář pro pozdější potřebu propagacní a k uložení.

Hlavním zdrojem poučení stala se knihovna. Kromě knih z vlasti, dostaly se do tábora dobré knihy z Ameriky (Bezručovy „Slezské písně“, Památník Janá Husa, politické kalendáře), které tvořily základ knihovny. Jakou váhu kladl ČDS. na knižní vzdě-

lání svých členů, o tom svědčí fakt, že již za měsíc po ustavení organizace (Protokoly schůzí, 14. února 1917) byla zřízena knihovna, kterou řídil Ferd. Poskr. Její vzrůst udávají tato čísla: 28. března měla 135 svazků, 25. dubna 170, 2. června 249, 16. června 306 a 28. června 333 svazků. V prvních dobách obsahovala pouze české knihy a jinojazyčné, zvláště německé, zásadně byly odmítány. Když však přišlo ze Švýcar dosti cenných děl a k zdomakolení v němčině, již se učilo v lidové škole, bylo třeba německých knih, přijímala knihovna všechny knihy. V polovině června čítala 50 svazků německých. Vypůjčování knih omezeno nejprve pouze na členy ČDS. Aby se četba knih více rozšířila, rozhodl se užší výbor 14. dubna knihovnu zevšeobecniti. Ale jeho snaha dopadla žalostně. Knihy si rozpůjčili nedobrovolníci a členům ČDS. nezbylo ničeho. V zápětí nato tedy bylo ustanoveno, že právo vypůjčovati si knihy mají dobrovolníci, dále bývalí členové „Čtenářské besedy“ a z nedobrovolníků ti, kdož do knihovny knihy půjčí nebo darují. Později sloužila opět výhradně členům ČDS.

Knihy získával ČDS. jediné darem jednotlivců neb korporací. Tak darovala „Čtenářská beseda“, spolek opatřující čtenářům četbu za poplatek, při své likvidaci dne 14. dubna 1917, knihovně ČDS. 40 svazků a 44 lir. Stejně se v polovině června rozpadla knihovna na baráku 16 a knižní fond převzala většinou knihovna sboru.

Kromě knihovny ČDS. byl v táboře ještě jiný konkurenční podnik na baráku 27, jenž vynášel soukromému majiteli slušný zisk. Knihy sice kupoval, ale poplatek 5 ctm za půjčení svazku, převyšoval při několikerém přečtení brzo cenu knihy. Knihovna tato zanikla teprve později v Padule.

Je pochopitelné, že knihy musely býti opatřeny trvanlivou vazbou. Prováděli ji odborníci s nejpřimitivnějšími

nástroji a materiálem. Místo lisu kámen, řezací stroj nahražoval obyčejný nůž a lepidlo vyráběli z tajemných přípravků. Potah byl vždy celoplátěný, protože nejlacnější: ze starých kalhot kabátů, čepic atd. Vazba trpěla mnoho příkoří od čtenářů, kteří ji leckdy nelítostně lámali a staly se i případy, že knihou byl zatloukán hřebík!

Mnoho knih se ztrácelo, dokud nepořídil knihovník řádný seznam a výpůjční knihu. Úbytek knih přivodilo také vyřazení různých škvárů (indiánek, pikantních novel atd.). V tomto směru vynaložil ČDS. všechnu péči, aby čtenářům dal do rukou spisy vskutku poučné a odvrátil je od ubíjející četby oplzlého i rozčilujícího braku. Společně s redakcí „Prvosenek“ potíral zvláště četbu „Matyldy“. Tento „spis“ byl snůškou nejhrubších anekdot, dráždivých pohlavní chtíče a opatřen barevnými ilustracemi stejné úrovně a hodnoty. Trvalo dosti dlouho než se podařilo vedení ČDS. okruh jeho působnosti stlačit na nejmenší míru.

V této souvislosti dlužno se zmíniti také o belletristickém měsíčníku zvaném „P r v o s e n k y“. Poněvadž tento časopis byl v prvních dobách téměř jedinou četbou českých zajatců a také později těšil se značné oblibě čtenářů, zmíním se aspoň stručně o jeho vzniku a obsahu. Obšírně ho vylíčil J. Veselík (Československý legionář, 14. ledna 1927).

Na myšlenku vydávati zajatecký časopis přivedla redakci nouze o českou knihu v Padule koncem r. 1916 a také nutnost působiti na duševní úroveň krajanů, kterou drsný život válečný silně snížil. První dvě čísla vyšla (1. listopadu 1916 a 1. ledna 1917) ještě v smíšeném táboře puluském, další po měsíčních lhůtách v S. Marii. Poslední, 6. číslo, má datum 1. května 1917. V té době počet českých knih v táboře utěšeně vzrostl, ČDS. vydával „V boj“ a všeobecně se soudilo, že tábor bude rozpuštěn. Další vydávání

časopisu pokládáno bylo tedy za zbytečné.

Každé číslo vycházelo pouze v jednom „výtisku“ o 80–120 stranách sešitového formátu a psal je krasopisně většinou Jar. Křovina. Obsah nebyl s počátku příliš bohatý: několik básniček a povídek ze všedního života. Druhé číslo bylo zpestřeno obrázky v textu a v dalších objevily se též malované přílohy (z denního života) a mapy, jichž bylo třeba k poučným článkům. Z původních prací, kromě obrázků ze života lidu, sociálních črt, milostných povídek a různých humoresek (zvláště „Paroubek“), sluší uvésti pěknou idylu „Bodajž se nad Kraňskem zjasnilo“ a románěk lásky za frontou „Paula“ a některé obsahově dobré, ač trochu neumělé básničky (Dopis ze zákopů, Místečko ticha, Veliká noc, Májový sen). Tendenčně-výchovný směr zastoupen statemi národními (Svět k svému, Českou školu, Pro budoucnost), dále otištěna výzva k mravní převýchově pro návrat do vlasti (Připravujme se, Vlastenecké desatero, Pro budoucnost, Návrat), několik článků o válce a politice českého národa (Přednáška o vánocích 1916, Na selském dvoře, Spojenectví bratrů, Kdo je vinen světové války, Novoroční fantasie) a konečně místní zprávy (Čistota v táboře, Zřízení knihovny). V těchto posledních čestné místo náleží přílehlavému výkřiku „Mluvme česky“, kde pisatel vybízí krajané, aby neužívali ve vypravování rakouských zkomolenin vojenského názvosloví a připojuje obsáhlý slovník českých výrazů. Uvážíme-li, že výzva vyšla 1. února 1917, je zásluha vydavatelů tím větší. Redakce „Prvosenek“ nebyla sice závislou na ČDS., ale její členové se v dubnu a květnu do řad dobrovolníků přihlásili a již dříve, jak je zřejmo, v intencích ČDS. pracovali.

Dále byly přetištěny básně Nerudovy, Macharovy (Nad dějinami) a Bezručovy (Kantor Halfar, Maryčka Mag-

Přední deska Kroniky.

donova), většinou z paměti reprodukováné. Z překladů uvádím aspoň Čechova (Ve vyhnanství), Björnsona (Otec), Tolstého (Jemeljan) a Roseggera (Smím ustoupit, Prsten), které byly poríženy z němčiny.

Překládány také poučné stati z francouzštiny (Vyučování u Sartu v Taškentě, Lov perel). K poučným článkům patří také nedokončený „Nástin dějin Itálie ve starověku“.

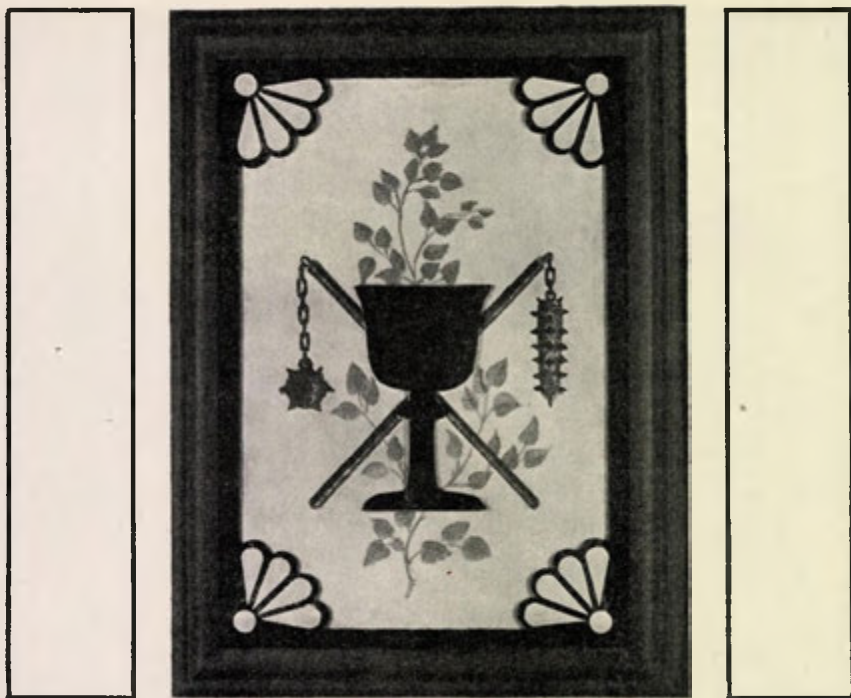
Již v 3. čísle najdeme přehled činnosti kroužku „Sokol“, kterážto hlídka se stala pravidelnou. Poslední dvě čísla přinášejí také rubriku šachovou a hádankářský koutek.

Není divu, že „Prvosenky“ vykonaly plně své poslání. Nepřestaly byti hledanou četbou, ani když knižní fond

vzrostl na několik set svazků. Svázány ve dvou úhledných knížkách putovaly z ruky do ruky, o čemž svědčí jejich ušpiněné listy a odřená plátěná vazba, s níž se v archivu italské legie na památku uchovaly.

Abych aspoň na jednom příkladě ukázal, k jakému cíli vydavatelé „Prvosenek“ směřovali, uvádím nezkráceně „Vlastenecké desatero“, v němž autor (—řa) kárá sarkasticky nezpůsoby zajatců a podává tak věrný obraz zajateckého života (Prvosenky, č. 6, 1. května 1917):

1. Nepřipouštěj si žádných hlubších myšlenek, které by tě vedly k poznání významu národohospodářských, kulturních a humanitních podniků, aniž se dej o tom někým poučiti, naopak tvrd,

Zadní deska Kroniky,

že vše už dávno dobře, ba ještě lépe znáš a chtěj, aby tomu druzí věřili.

2. Sesměšňuj prostě každou dobrou věc jen proto, že jsi k ní buď nezavdal vlastního podnětu aneb že jí v podstatě nerozumíš! Pro nic užitečného sám se nikdy získatí nedej a druhým jen překážej!

3. Pomni, aby tvá celodenní práce nezakládala se na ničem jiném než na duchaprázdném pozorování, pomlouvání, štvání a udávání druhých! No-síš-li zvláštní vyznamenání svých hodnotí na límci, prsou atd., dej to vždy svým podřízeným náležitě pocítovat! U druhých na chyby ukazuj, vůči pak svým chybám zůstávej slepým!

4. Raduj se vždy ze škody a bolesti bližních, kujsvé nekalé plány k rozsévání ne-

svárů, nových a nových hádek a násilností a budeš-li za své jednání někým kárán, ukaž mu své ledví, zahrň ho po uši nejpodlejšími výroky, jakých jen jsi schopen a jaké máš pro každý případ pohotové! Při vycházkách do přírody dětinsky pokřikuj na každého kolemjdoucího občana, aby i lidé mimo tvůj tábor mohli tě náležitě poznat a utvořit si úsudek o výši tvé mravní vyspělosti a tvého vzdělání!

5. Buď ve všem pohodlným, straň se každé i sebemenší práce, která ti zde vlastně přináleží a chtěj, aby ji za tebe vykonával jiný! Dosáhneš-li však při něčem vlivného místa, hled ho na úkor svých spolubratrů důkladně využítkovat ve svůj prospěch! Právo

cizího majetku šetří jen tehdy, když musíš a jsi viděn!

6. Pečuj bedlivě, abys místo praktických rad a pokynů, dobré četby neb ušlechtilých her (šachy, dáma a j.) měl vždy v zásobě dostatek oplzlých duševních výplodů a mohl jimi při každé příležitosti otravovat své okolí! Svou mateřštinu proplétej cizími výrazy, aby k porozumění tvých slov bylo potřeba spousty slovníků! Je to velice hezké a záslužné!

7. Říkej, že návštěva učebných běhů, přednášek, divadel, zpěvu a tělocviku člověku ničeho užitečného nepřináší, naopak že zbytečně unavuje a olupuje o čas i peníze! Naproti tomu do nebe vychvaluj karban, tombolu a jiné a vydrž při nich do posledního soldu! Mimo to se starej, kde, jak a od koho by sis nejsnáze vypůjčil, na splátky ovšem nikdy nepomýšlej!

8. Hleď, bys každý i sebenepatrnější peněžitý obnos věnoval na lihové nápoje, pod úroveň němé tváře se spíjej a tím nič tělo i ducha a pak svým lozozem ve stanech — často i v pokročilé době noční — ruš okolní sousedy ze spánku a znepokojuj je. Podlahu stanů, jakož i místa, kde se chodí, sedá a požívá vespolek jídel, znečišťuj i když jsi střízliv!

9. Nenáviděj každou snahu českého dobrovolnického sboru prostě proto, že jeho rozšafní stoupenci opovrhují svými životy z lásky k vlasti, v níž jsi zrozen a vychován a jejíhož pohostinství jsi až do nedávna užíval! Nespokojuj se jen tím, že nejsi členem sboru, ale zákeřně proti němu pracuj, poněvadž chce býti nápomocným při osvobození země, která po celá staletí úpěla v porobě cizopasných upírů, kteří bezohledně rdousili tvé předky a zamýšlí také i tvé potomky vůbec vyhladiti! Čiň tak hlavně proto, že jsi Čech, Čech tělem i duchem ztročený, který sám nevěří ve skutečnost, že by jeho národ mohl dosáhnouti svobody!

ro. Vyhleď si za spolčníky vždy jen lidi svého zrna, o nichž již předem víš, že tě budou ve všem následovat a dle potřeby ti držet palec! A vrátíš-li se jednou do vlasti a budeš někdy tazán lidmi, kteří tě ještě neznají, na bývalé poměry Čechů našeho tábora, tu nemeškej uhoditi se v prsa a zvolej: „Já nevím, jak by to tam bylo v tom českém životě vypadalo, kdyby mne nebylo!“ A v tom ohledu můžeš být hrdým, žeš jednou promluvil pravdu!“

O zachránění veliké většiny dokumentů z prvních počátků našeho odboje v Itálii zasloužil se ČDS. nemálo, když zřídil vlastní *archiv*. V ustavující schůzi prvního zvoleného výboru, 22. března 1917, zvolen byl archivářem Jos. Kolářský, jenž ho vedl až do konce června. V nemoci ho zastupoval O. Beran. V denních rozkazech čteme výzvy, aby členové ČDS. odevzdávali do archivu různé památky, „které by nám v budoucnu doma připomínali naši činnost“. ČDS. byl si plně vědom své povinnosti vůči historii a jeho snaha korunována byla zdarem. Nezachovalo-li se vše, nepadá vina na ČDS., neboť jeho archiv je nejuplnějším zdrojem poznání života v táborech S. Marii C. V. a Padule.

Funkce archiváře spojena s vedením kroniky ČDS. Její vznik souvisí se zdařilými slavnostmi o velikonocích (sokolské cvičení a odhalení Bartošova obrazu „Za svobodu“), kdy se seznala důležitost písemného zvěčnění důležitých událostí (Protokoly schůzí, 9. dubna 1917). Účel kroniky naznačil kronikář v úvodě:

„Kronika, kterou Sbor čes. dobrovolníků zakládá, má budoucím časům ukázati, že v dobách pohnutých, pro naši milenou vlast, těžkých i krvavých, v českém člověku nevytizelo české citění, že i on v ideálním svém češství krácel za světlymi vzory našich předků, slavných minulostí a že za nádhernými postavami našich nynějších vůdců šel k metě nejvyšší, šel k svobodě svého

Prapor čs. dobrovolnického sboru v Padule.

národa... Nuže věz, Rakousko, že tato kronika, která bude obsahovati nejpamátnější události českého lidu v Santa Marii Capua Vetere, bude stínem tvého pádu, které přivede Vzkříšení našeho milého národa.“

V S. Marii C. V. napsal kronikář tyto události a vzpomínky: Ustavení ČDS., České velikonoce, Hold českých dobrovolníků, Za svobodu, České nadšení, Činnost přednášková, V boj, Návštěva bratra Božinova a Přehlídka našich řad. Tím jsou vyčerpány všechny hlavní rysy činnosti ČDS. do poloviny r. 1917. Psána v sešitech, obdržela Kronika později vazbu hodnou svého obsahu a účele. Vazbu provedli odborníci, členové ČDS., v plátně s pěknými ornamenty a malbou B. Bartoše. Zajímavé jsou motivy na zadní straně desek (kalich a palcáty), které svědčí zřejmě, že vedoucí myšlenkou ČDS. byla tradice husitská.

Kronika vypravuje o krásných činech a nadšení dobrovolníků. Vedle ní, stejně spravedlivě a pečlivě, zachoval nám archiv ČDS. knihu podobné velikosti, ale — samozřejmě — nikoliv tak krásné úpravy. Je to t. zv. černá kniha, s níž se setkáváme snad u všech organizací světa. Obsahuje několik desítek jmen s nutnými životopisnými daty a více méně obsírnými záznamy o chování těch, kdož se k české revoluci stavěli odmítavě nebo nepřátelsky. Údaje jsou vepsány vlastnoručně přímými svědky a opatřeny podpisem. Bohudík, mnohé z nich byly smazány ještě během války, poněvadž velká část zapsaných prokázala pozdější činnost v čsl. vojsku, že byli v jádru lepšími, než se dělali nebo se býti zdáli. Ale ani proti zatvrzelcům nebylo a nebude černé knihy použito. Zůstane na vždy jenom dokumentem, že mezi pšenicí všude roste koukol...

„Černá kniha“ sloužila k bezpečné orientaci o nepřátelích ČDS. Podle ní vybírání byli zajatci, kteří pro své chování museli býti z tábora odstraněni. Velitel tábora, jak ještě dnes dosvědčil, radil nepolepšitelným austrofilům, aby zanechali třenic a nestavěli se proti živelnému hnutí dobrovolníků. Mnozí však toho nedbali a proto buď samo velitelství je poslalo do jiného, smíšeného tábora, mezi Němce a Maďary, neb ČDS. o to žádal. Jiné zbraně proti podvratným činitelům sbor neměl a také nepoužíval. Zprávy, které kolovaly o „černé ruce“, nutno zde uvést na pravou míru. Staly se sice případy, že některý austrofil dostal na pamětnou, ale případy ty byly řídké a původci jejich byli nezodpovědní živlové, příliš horkého temperamentu.

Ve všech těchto případech by nebylo těžko dokázati, že bitku vyprovokovali nepřátelé československého revolučního hnutí. ČDS. stavěl se vždy proti jakémukoliv násilí a také nikde v dokumentech, ani pamětech současníků není zmínky, že by taková instituce byla v lůně ČDS. ustavena nebo jím podporována. Najdeme naopak časté výzvy k dobrovolníkům, aby se zdržovali všech hádek a nedávali se strhnouti provokacemi k násilnému jednání. V denním rozkaze, 24. dubna 1917, čteme:

„Připomeňte znovu členům, by se nikým, kdo proti nám vystupuje, nedali vyprovokovati a také ovšem nedávali jim k tomu příležitosti; zkrátka ignorovati je a býti jim vzorem v chování mezi sebou v každém případě.“

Stejně praví starosta dne 19. května 1917:

„Neopomeňte znovu připomenouti dobrovolníkům, by se nedali vyprovokovati těmi, kdož si hledí vynutiti na místním velitelství přesazení do jiného tábora, předstírajíce, že jsou od nás uráženi a napadáni.“

Takových výzev najdeme v dokladech mnoho. Je sice pravda, že se i potom ojediněle případy děly, ale proti tomu stál ČDS. bezmocný. Jediným trestem provinilce mohla býti důtka neb vyloučení ze sboru. A „urážení“ austrofilové? Mohli být aspoň hrdi, že za svou lásku k milovamému mocnáři statečně trpěli příkoří, které si svým aktivním hájením monarchie habsburské vědomě připravili . . !

Tak odešlo z tábora mnoho desítek zajatců, kteří byli odtud vyloučeni neb o to žádali ze strachu, že by jim styk s „velezrádci“ při návratu do vlasti uškodil. První transport byl vypraven již v únoru (Protokoly schůzí, 25. února 1917), poněvadž „tito lidé byli zde nemožní a proto byli velitelstvím zdejším posláni pryč“. Žádostem o přeložení v prvních dobách velitelství dosti ochotně vyhovovalo. Později však, když se ukázalo, že této blahověle zajatci zneužívají, odstraňovalo velitelství jen ty, které označil ČDS. „nepřáteli české věci“ (ostili alla causa ceca). Dne 29. května 1917 odjelo asi 50 austrofilů a, jak jsem si poznamenal v deníku, někteří velice neradi. Žádali totiž kdysi o přeložení, potom změnili rozhodnutí, ale prosby ničeho nepomohly. Seznam byl zajateckou komisí schválen a velitel tábora musel rozkaz provést. Tak pykali často za svou nerozvážnost. Ani zakročení ČDS. nemělo vlivu, ba stalo se, že žadatel přeložení vstoupil později do organizace, a když přišel rozkaz k odchodu, musel bez milosti odejiti a znovu být do tábora vyreklamován.

Styk s vyslovenými „rakušáky“ byl dobrovolníkům samozřejmě zakázán z důvodů kázně v táboře. Tak upozorňuje užší výbor („V boj“, 29. dubna 1917) dobrovolníky, aby se nestýkali s nepřáteli národa:

„Rakouská propaganda v zajetí je nejen hloupá, ale i trestná. Dle italských vojenských zákonů se trestá i 5letým vězením. Poslední případ v na-

Padula pod sněhem.

šem táboře, kdy u jednoho c. a k. šikovatele byla nalezena bambitka s ostrými náboji, budíž výstrahou těm, kdož z nevědomosti či z liché bázně stýkají se s několika individui, která si svou činností kopou hrob. Jiným jámu připravují, sami pak do ní padnou.“

Neuposlechnutí zákazu trestal ČDS. přísně podle organizačního řádu. —

K vzdělávacím prostředkům v táboře patřila škola. První podnět k jejímu uskutečnění dal Jan Čapek ve schůzi širšího výboru (Protokoly schůzí, 25. ledna 1917) výzvou, aby se učilo ruštině. Druhého dne šla deputace k veliteli tábora, aby byla ČDS. propůjčena místnost k vyučování italštině, ruštině, francouzštině a angličtině. Ačkoliv žádost sboru nebyla splněna, přece se již v březnu vyučovalo ruštině. V dubnu povolil ČDS. Sokolům-nedobrovolníkům, aby za poplatek 50 ctm měsíčně mohli hodiny ruštiny navštěvovati.

Když později zřídil „Sokol“ lido-

vou školu, přešlo na krátko všechno vyučování v rámec jeho kompetence. ČDS. ponechal si pouze vyučování ruštině, které 31. května rozšířil povinně na všechny dobrovolníky v přesvědčení, že brzy odejdou na Balkán a ve spojení s ruským expedičním sborem musí k speciální službě ovládati jazyk této armády. Sotva se však hodiny zavedly, potvrdila se zpráva, že nelze na odchod z tábora pomýšleti a tím také zaniklo povinné vyučování ruštiny. Odchod dobrovolníků a zajištění do Paduly přerušil na čas veškeré vyučování; škola byla obnovena v novém táboře pod přímým vlivem ČDS.

Již od začátku byl si ČDS. vědom, že se musí starati, kromě vzdělání svých členů a ostatních krajanů, také o ušlechtilou jejich z á b a v u. Proto podporoval, jak jsme viděli, sport, zpěv, hudbu a divadlo i několik slavností. V každém zábavním sdružení zúčastnili se členové ČDS. čile všeho ruchu a také vedoucí orgány sboru činně přispěly ke zduaru slušných pod-

niků, jež jiné korporace pořádaly. Kromě toho chopil se záhy ČDS. iniciativy v konání slavností a zábav. Ve schůzi užšího výboru, 4. března 1917, bylo usneseno, aby se na velikonoce uspořádala společně s jinými kroužky nějaká slavnost a sice společně s výstavou obrázků br. Bartoše (o jejíž povolení žádal výbor ČDS. velitelství již 28. února), za spoluúčinkování hudby a zpěvu.“ K tomu účelu zvolen byl dne 14. března zábavní výbor. Poněvadž mezitím připravil „Sokol“ veřejné cvičení, rozřešen slavnostní pořad tak, že v neděli, 8. dubna, uspořádáno cvičení sokolské, v pondělí odhalení Bartošova obrazu a v úterý kabaret. O sokolském cvičení jsme již obšírně vypravovali při činnosti „Sokola“. Dobrovolníci-sokolové i ústředí ČDS. přispěli všemi silami k jeho úspěchu, stejně jako zase „Sokol“ se zasloužil o zdar podniku, pořádaného ČDS.

Odhalení Bartošova obrazu „Za svobodu“ vhodně doplnilo dojem, vyvolaný v srdcích československých zajatců sokolským cvičením. Obraz otřásl svědomím váhavců, posílil dobrovolníky a umlčel zlobu nepřátel. Význam obrazu nejlépe vystihuje současný pramen, Kronika ČDS., z níž zde, jako již na jiném místě, vybírám několik úryvků:

„V čele náměstí našeho zajateckého tábora na nemocničním baráku, jehož přední stěna byla dekorována, nalézal se v této jednoduché a prosté úpravě, pod znaky našich rodných zemí, pod vlajkou bíločervenou, zahalený bílou rouškou, obraz mladého a snaživého umělce, českého dobrovolníka br. Bartoše, jehož děj značí „Za svobodu“.

Rázem o jedné hodině odpolední přitrlh na náměstí ve sražených proudech ČDS. v počtu 650 v čele se širším a užším výběrem a zaujal místo před obrazem. Ostatní zajatci pak jistě v počtu dvoutisícovém tísnil se kolem nich. Po zapění sborů „Kdo jsi Čech“ a „Bývali Čechové“ Pěveckým kroužkem spadla bílá rouška s obrazu a šesti

tisícům očí ukázalo se nádherné divadlo, které živostí a opravdovostí svou překvapovalo kde každého.

K obrazu promluvil br. Kolářský krátkou a ohnivou řeč, která s napjatou pozorností byla vyslechnuta. Řeč ukončil výzvou k zajatcům, aby rozšířili řady českého odboje a aby pamatovali na nynější naše heslo „Teď anebo nikdy!“

My, kteří jsme byli přítomni této intimní slavnosti, nemůžeme ani vzpomínouti všech těch dojmů, které jsme žili a cítili. Štěstím zatočila se nám všem hlava, když viděli jsme 650 obětavých lidí, když viděli jsme mladé, české, nadšené hochy, když viděli jsme ustarané tváře českých otců. Kdo z nás nechytil by hlavu do svých rukou, hlavu toho poctivého českého táty a nevtiskl na ni horoucí políbek vděčnosti? Kdo z nás by to neučinil? Voláme: „Všichni, všichni.“ Ty tváře, které hleděly na obraz, byly tváře lidí hrdých, kteří neprosí a nežebrají o samostatnost své vlasti, ale kteří ukázali odhodlanost, statečnost a bojovnost. To jsou ti naši lidé, kteří vstoupí do osvobozené vlasti se šlehem v oku, ale také s poctivým srdcem, že jednali tak, jak srdce — neohlížejíc se na přibuzné své — jim kázalo. To jsou ti naši lidé, kteří řekli nám svým hrdinstvím: „My to vyhrajem a jistě vyhrajem.“

A do těchto nekonečných řad našich myšlenek, které táhly rozradostněnou a smavou duši českou, zazněl chorál naší hymny, která silou svojí nás přivedla k vědomí skutečnosti, že intimní ta slavnost jest ukončena.

Tři tisíce hlasů v mohutném unisonu vysílalo k volné výšině slova hymny naší a z mytických tváří našich hrdinů vyčetli jsme to nesmírné množství bolných pozdravů, jež širokým vesmírem posílali do dálné otčiny. A ona? Volá k nám: Nezhyne národ odhodlaných lidí! . . .

Břetislav Bartoš: „Za Svobodu“.

Po skalnatých výstupcích, ve skocích živých a pevných, dostoupila čtveřice junáků přes mrtvá těla vojáků centrální aliance, vrcholu hory. Jsou to čtyři bratři národa československého: Čech, Moravan, Slovák a Slezan. Boj zajisté byl krutý! Nepřítel očekával je se šklebem v obličejích, s posměškem na rtech. Však hrozný ten boj nepřechkali, mrtvá jejich těla válí se v tratolístích krve a někteří poslední jiskry nenávisti z hasnoucích očí vysílají na hrdinné vítěze. Tam jeden z těchto krutých obhájců skrývá svůj obličej do pružáckého šišáku, jakoby se bál těch jasných postav osvoboditelů.

Avšak hrdá ta čtveřice jich nedbá! Nedbá těch, kdož jsou jí neškodní. Jejich mysl táhne se přes řadu těch řek, přes řadu dolin a kopců, kde dechem týraného a mučeného člověka dýchá jejich porobená vlast. A oni Svobodu jim přinášejí!

Tam v dáli za těmi horami ukazují se první paprsky slunce Svobody. A jako ty paprsky vnikají do mlhou zatažených dolin, tak také prvé paprsky mladé Svobody vnikají do řad těch, kdož nevěřili, kdož odmítali. A osvoboditelé čekají jen, až klidný povrch hnutí „Za Svobodu“ se více rozčeří.

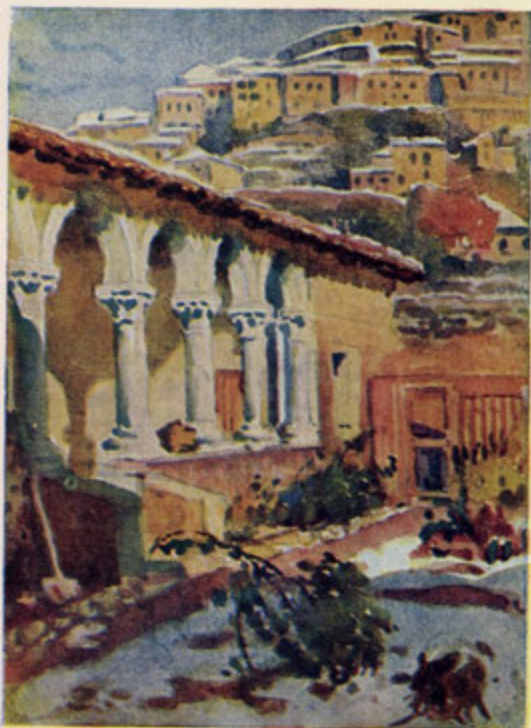
Čech co mladý, nadšený Sokolík v rudé své košili napíná se, prohnout tak, jakoby smělým letem prapor osvobozené revoluce jim podával. A druhové? Pozorují kraj, pevně třímají pušku a lileď odraziti každý útok záštim sípajícího nepřítel.

Slovák, v jehož tváři cítíte tu tatranskou jeho hymnu „Nad Tatrou se blýská, hromy divo bijú“, spolu s Moravánem dávají plné záruky, svou odhodlaností, v naše konečné vítězství.

Sedovlasý stařík Slezan, značící onu mizivou menšinu Čechů slezských, kostnatou a pevnou rukou třímá valašku na obranu Čecha-Sokola.

Ano, obraz mluví nadšením pro naši věc, obraz nezpívá píseň, že „Bývali Čechové statní jonáci“, ale také, že jimi jsou a jimi budou . . .

(Kronika ČDS.)

Břetisl. Bartoš: Certosa di Padula.

O našem „Holdu“ stoupalo přihlasování ještě větší měrou a k večeru mohl již br. Pařík, daný k ruce br. jednateli, hlásiti svého „tisícátého“. V málo dnech pak dostoupil počet členů na 1400, který nezůstal však naším kulminačním bodem...

Český člověk ukázal se v pravé podstatě svého srdce a české, vnímavé duše. On probudil se z těžkého a tíživého spánku a pochopil, že právě teď je vhodný okamžik, aby strhl pouta, která ho svírají. On pochopil, že se zbrání v ruce tak může a on sám se přesvědčil a tomu uvěřil. Buď požehnan ve svém rozhodnutí!...

Ano, obraz mluví nadšením pro naši věc, obraz nezpívá píseň, že „Bývali

Čechové statní junáci“, ale také, že jimi jsou a jimi budou...“

Mravní úspěch „českých velikonoce“ byl ohromný. Sokolským cvičením ukázali českoslovenští zajatci Italům, že jsou příslušníky národa s vyspělou tělesnou i mravní kulturou a Bartošovým obrazem pověděli jim zřetelně, jaký je cíl československého odboje. A zajatci, dobrovolníci i nedobrovolníci, poznali, že v šero jejich zajateckého života zazářil mocný proud ohnivé myšlenky, která je svým oslňujícím světlem stále mocněji vábila a zároveň hrála v dobách neúspěchu spojenec. kých zbrání a nejistoty o vlastní osud.

Neméně uspokojující byl číselný a finanční zisk slavnosti. Vzrůst ČDS.

Břetisl. Bartoš: Padula. — Klášter.

objevil se v přílivu nových členů, jak jsme již ukázali. Před cvičením prodal „Sokol“ na 2000 vstupenek po 10 ctm a několik set při slavnosti. Také itaľští důstojníci přispěli podle své hodnoty a možnosti slušnými obnosy. Z výtěžku daroval „Sokol“ na fond pro raněné československé dobrovolníky ve Francii 100 lir, jež poslal ČDS., doplniv je darem „Sokola“ (50 lir) a sbírkou při odhalení obrazu (100 lir) na 250 lir, na místo určení.

Všestranný úspěch této první a možno říci, nejkrásnější slavnosti ČDS., přivedl užší výbor k myšlence vytvořit stálý zábavní odbor. Byl ustaven sice již 22. března 1917, ale hlavní činnost

rozvinul teprve později. Dne 9. dubna rozhodl užší výbor, aby byly na 1. května uspořádány „Majales“, spolu s ostatními sdruženími, při nichž by ČDS. se postaral o předvedení „besedy“ v krojích. Poněvadž se však ozvalo z řad důvěrníků volání, aby program byl vážný, rozešel se výbor připravující „majales“ a na oslavu 1. května připravena jediné veřejná přednáška a večer zpěv a hudba. Proč odpadla přednáška, jsme již vylicili. Ani však hudební a zpěvní produkce se nekonala. Přece však aspoň klid práce byl dodržen. V denním rozkazu, 29. dubna, vyzývá starosta jménem užšího výboru, aby „dobrovolníci, pokud toho nevy-

Břetisl. Bartoš: Život zajatců.

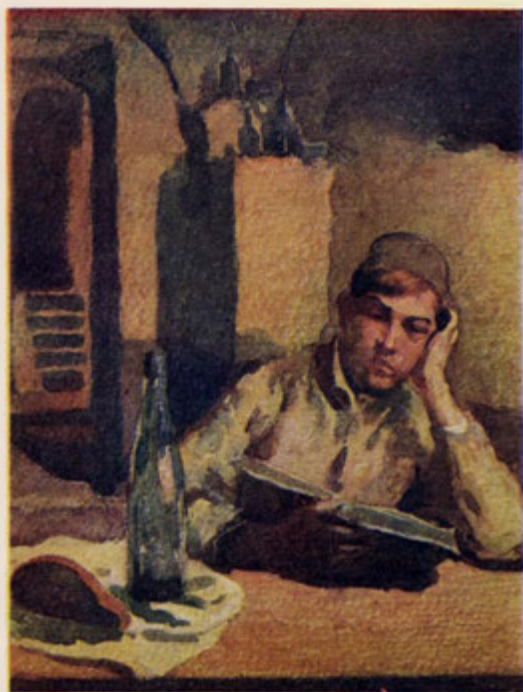
žadují nařízení neb práce od místního velitelství nařízené, zachovali úplný klid a také svátečním rouchem se vystrojili.“

Zamýšlené slavnosti odloženy byly na svatodušní svátky, kdy, podle usnesení schůze užšího výboru (25. dubna 1917), mělo být pořádáno matiné se zpěvy, hudba, sport, výstava pohlednic a zajateckých výrobků a odpoledne slosování věcné loterie.

Věcná loterie byla uspořádána ve prospěch raněných čsl. dobrovolníků ve Francii a mělo také veliký morální i finanční úspěch. Losů bylo vydáno 8000 po 10 ctm, při čemž dobrovolníkům zdůrazněno, že je každý povinen si aspoň jeden los koupiti. Výhry, v počtu 800, pohybovaly se v ceně

od 30 lir dolů a obsahovaly předměty v táboře vyrobené v ceně 500 lir, které výrobci k tomu účelu ochotně věnovali. Již 20. května bylo 7500 losů vyprodáno a 500 losů posláno do Paříže. Tah se konal 29. května 1917; na losy poslané do Francie připadlo 56 výher, k nimž připojili dobrovolníci mnoho propadlých i vlastních výher, aby dar zvětšili. Loterní výbor (Bartoš, Čejka a Regál) vykázal tento zisk: za losy 750 lir, upsané dary 55 65 lir, vstupné do výstavy 45.20, celkem 850.85 lir. Odečetlo-li se vydání za papír, inkoust, tužky a sešity, zbyl čistý zisk 848.45 lir.

Týž den, 29. května 1917, konala se dopoledne mezi 31. a 32. barákem výstava předmětů, které byly slosovány. Vstupné bylo 1 sold a každý 50.

Bretisl. Bartoš: Život zajatců.

návštěvník dostal los věčné loterie. Předměty, které se v zajetí vyráběly, jsem již popsal jinde. Zde ještě pro zajímavost připojuji, že zvolená porota přiřkla 6 diplomů: čestný diplom I. třídy obdržel Fr. Cervený za kasetu, II. třídy Jos. Haškovec za šachy a Jar. Kulhavý za pouzdro na cigarety, III. třídy Ant. Slaviček za papuče, Frant. Hrdlička za pouzdro na cigarety a Ant. Zátka za papuče.

Současně, již 21. dubna, projektoval ČDS. výstavu pohlednic, jejíž uspořádání se ujal starosta, Frant. Ibl a Oldřich Vrabec. Již za několik dní měli sebráno 1200 pohlednic, ale povolení velitelství stále nepřicházelo. Nepřišlo ani s povolením výstavy zajateckých prací, takže výstava se mohla konati

teprve 4. června mezi baráky 36. a 37. Líčím ji podle svého deníku. Výstavní prostor byl ohrazen pokrývkami na provaze, za nimiž po zaplacení 1 soldu ve prospěch ČDS. bylo možno zříti na tu dobu nevídané poklady. Vnější stěny baráků ověšeny vypůjčenými pokrývkami a také stoly jimi pokryty. Na pokrývkách visely v papírových „paspartech“ nastrkané pohlednice a na stolech přistehovány nití. Na čelném místě byly vystaveny karikatury J. Prestra a J. Teleckého, ironisující činnost některých spoluzajatců, dále reprodukce českého umění, zvláště krojů. Alešova fotografie obklopena serií obrázků národních písní a měsíců. Silně byl zastoupen také Úprka a jiní moravští mistři. Našel jsem i Liebschera, Mánesa

Břetisl. Bartoš: Život zajatců.

a Kalvodu. Následovalo umění polské, anglické, novoitalské, staroitalské (Tizian, Rafael) a vlastní portrét Rembrandtův. Dále bylo viděti pohledy měst českých a moravských, něco málo ze Slezska a Slovenska. Nechyběly ani alpské země, hlavně místa za frontou, Halič, Dalmacie, Černá Hora a zvláštní pozornost vzbuzoval Carhrad.

Výstava pohlednic vykonala kus dobré práce; nejen pobavila, ale i poučila. Ukázala, jak veliké dílo může býti svépomocí vykonáno i za tak těžkých okolností, v nichž byla pořádána.

Kromě toho nahradila též aspoň částečně již dávno (28. února) projektovanou výstavu obrazů umělce B. Bartoše. Původně se počítalo, že ji bude možno pořádati o velikonocích. Velitel

tábora sice zásadně souhlasil, nemohl však dáti k dispozici nutnou místnost pro výstavu, takže se plán nepodařilo provést v piných rozměrech. V Santa Marii C. V. uviděla zajatecká veřejnost jen jediný obraz a ostatní až za půl roku v Padule. Po výstavě obrazu „Za svobodu“ rozhodl se užší výbor, aby obraz byl reprodukován na propagačních dopisnicích. K opatření peněz vypsána byla subskripce po barácích. Poněvadž velitel tábora nemohl sám dáti k reprodukci svolení, poslal žádost ČDS. velitelství divise. Vyřízení žádosti došlo teprve v polovině června, kdy (Protokoly schůzí, 16. června 1917) ministerstvo války si vyžádalo fotografii obrazu. Tuto zhotovil velice zdařile místní kněz a užší výbor ji poslal se

Břetisl. Bartoš: Život zajatců.

slovním doprovodem o významu obrazu do Říma. Tam však strčili celou záležitost do zásuvky a k uskutečnění jistě dobré myšlenky došlo až v r. 1918.

Již jsem ve vypravování uvedl, že CDS. pořádal přednášky při významných datech české historie. Tak na členské schůzi dne 1. dubna 1917 vzpomněl CDS. 325. výročí narozenin J. A. Komenského, ve výborové schůzi 7. března a ve členských schůzích 11. a 18. března 1917 mluvil J. Jura a J. Logaj o významu T. G. Masaryka, jemuž byl poslán také blahopřejný telegram. K výročí bitvy u Lipan vydala redakce časopisu „V boj“ zvláštní číslo a užší výbor uspořádal sbírku na „Fond československých dobrovolníků“. S chystané oslavy svátku M. Jana Husí

sešlo, neboť se právě v té době tábor přestěhoval.

Při pořádání věčné loterie ukázalo se potřeba mít po ruce stálý sbor, jenž by o sbírky a podobné podniky pravidelně pečoval. Sám loterní výbor předložil užšímu výboru žádost (Protokoly schůzí, 15. května 1917), aby jeho trvání potvrdil a rozšířil okruh jeho pravomoci. Výbor žádost přijal a tak vznikl „Červený kříž CDS.“, jenž měl vlastní stanovy, schválené členstvem. Organisačně podléhal pokynům ústředí CDS., jemuž předkládal návrhy a podával zprávy o výsledku podniků. Výbor Červeného kříže CDS. byl jedenáctičlenný; každá setnina v táboře volila si jednoho člena a nejsilnější dva členy. První volba se konala hned

po volbě užšího výboru, 18. června 1917 a zvolení byli: předsedou Bedřich Hányš, místopředsedou Filip Pavel, jednatelem Jan Zeman, pokladníkem Ant. Kremsa, účetním Karel Mikyska, správcem Frant. Ibl, zapisovatelem Jaroslav Astr, stálým výběřím pro nedělní zápasy Vojtěch Marek, členy prodejní komise Jan Eichler, Ant. Martinovský a Ant. Čihula. Ve výboru zasedal také člen užšího výboru ČDS., Ant. Regál, jenž byl k tomu zvláště pověřen, aby informoval vzájemně oba výbory o jejich usneseních. V té době zřídil Červený kříž vlastní prodejnu, aby obstarával levněji než v kantině nákup papírů, sešitů, tužek, šicích potřeb atd. Prodejna na bar. 20 dobře prosperovala a zvláště později přes láci zboží přinášela slušný zisk.

S organizací Červeného kříže ČDS. souvisí kapitola o finančním hospodářství ČDS., o němž mluví třetí odstavec organizačního řádu. Od příspěvků bylo osvobozeno kromě všech nemocných, velice málo dobrovolníků, neboť ani o to nežádali a rádi povinný příspěvek platili. Mnozí zamožnější dobrovolníci neb zajatci věnovali značné obnosy k rozšíření fondů ČDS. Když se v únoru 1917 utvořil (Protokoly schůzí, 28. února) „kroužek, jehož členové platí rovněž po soldu za cinquinu (5 denní období mzdy, pozn. kron.), kteréžto peníze pak budou odesílati společně s námi“, přijal výbor toto rozhodnutí na vědomí a zároveň vydal důvěrníkům sběrací listiny darů, kde by přispívatelé vlastnoručně potvrdili darovaný obnos. O povolení sbírek požádal ČDS. velitel tábora, jenž však z lehké pochopitelných důvodů k tomu „zřejmě chuti neměl“, ale později tíhou skutečnosti ničeho proti nim nenamítal.

Z různých darů sluší uvést výtěžek 78 lir ze slavnostních zápasů fotbalových, pořádaných Footballovým ústředím ve prospěch raněných českých dobrovolníků v cizině dne 28. března 1917. Také některé kluby odváděly čistý zby-

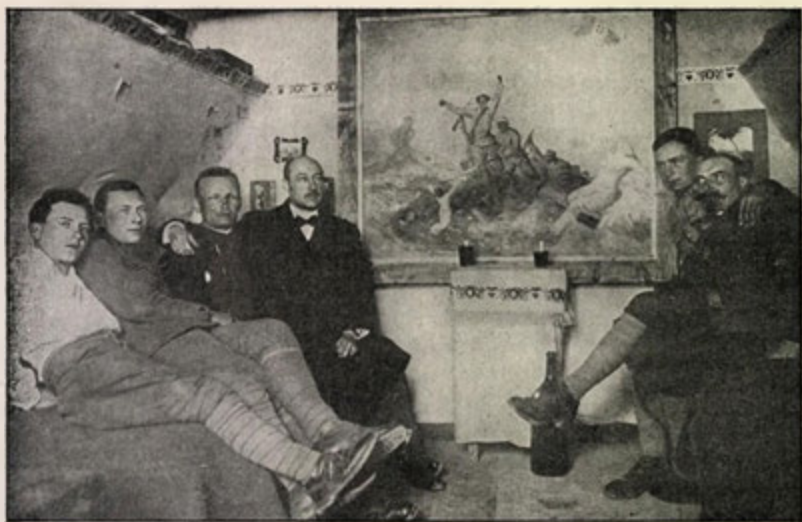
tek ze vstupného při zápasech neb koncertech a divadlech, pořádaných pod jejich jménem, pokladně ČDS.

Při těchto podnicích plynula však nepoměrná částka ve prospěch organizace, která slavnost pořádala, bez kontroly veřejnosti. Také zmíněný kroužek „přispívajících“ zajatců budil záhy dojem, že by bylo možno vykoupiti vlasteneckou povinností několika potěšenými papírky.

Aby tomuto nezodpovědnému počínání učinil přítrž, rozhodl se ČDS., zvláště když velitelství tábora se začalo o cíle sbírek více zajímati, že veškerou sběrací činnost podřídí své kontrole. Ve schůzi užšího výboru, 12. května 1917, bylo usneseno, že budou „přijímány dary jen od těch, kdož se vykáží veřejným sčítováním a vydá se jim potvrzení. Usnesení výboru oznámil starosta členstvu (Denní rozkaz, 12. května 1917) takto: „Připomente všem dobrovolníkům, že nesmí se zúčastniti žádného podniku, který by se konal pod rouškou ve prospěch raněných vojinů, vdov a sirotek po padlých vojínech ČDS. a nepodléhal by veřejnému sčítování našeho sboru! Podniky, které jsou pro obohacení jednotlivců, nesmí vůbec použití našeho jména.“

Tím více bylo tedy třeba orgánu, jenž by sbírky pořádal a správně odváděl. Nejprve se věnoval Červený kříž sbírkám při nedělních zápasech, k čemuž koncem června byl zvolen zvláštní stálý výběrčí. Dále uspořádal sbírku „lipanskou“, která vynesla 886.30 Lir. Brzy ovládal Červený kříž finančně veškeré podniky a některé z nich sám spravoval.

Když dne 16. května 1917 zemřel Karel Matha, první z řad ČDS. a Sokola, usnesl se užší výbor postavit na jeho hrobě pomník (Protokoly schůzí, 20. května), kteréžto vydání mělo býti uhrazeno veřejnou sbírkou. Za měsíc vybral Červený kříž ČDS. na postavení pomníku 121.55 L. Pomník

Padula. — Členové důvěr. sboru v maliřském atelieru bra B. Bartoše.

měl býti vlastně mohylou na paměť zemřelých čsl. zajatců v Santa Marii C. V. a na návrhu pracoval Červený kříž s odborníky. Když se pak celý tábor přestěhoval do Paduly, vzal si na starost jeho postavení místní kněz, jemuž Červený kříž k tomu účelu zanechal 100 Lir. Pomník však nikdy dostaven nebyl a deponovaný obnos byl ČDS. v únoru 1918 vrácen.

Aby ukázal ČDS. italské veřejnosti, že chce všemožné podporovati boj proti centrálním mocnostem, usnesl se užší výbor (Protokoly schůzí, 10. května 1917) upsati italskou válečnou půjčku. K tomu nedošlo, neboť již v té době byla uzavřena a další vypsána mnohem později. Předtím, 2. května 1917, byl přijat návrh, aby bylo posláno italskému Červenému kříži 100 lir, kterýžto návrh byl členstvem schálen (1287 proti 126 hlasům).

Raněným českým dobrovolníkům ve Francii a jejich pozůstalým poslal ČDS. 3. března 1917 100 lir, 12. dubna 500 lir, 4. května 250 lir a 29. června

rovněž 250 lir. Po návštěvě Pučálkově, když se určitě počítalo s odchodem na frontu, posláno do Paříže 2500 lir (11. června) na Fond československých dobrovolníků v Itálii.

Dobrý obraz o finančním stavu pokladny ČDS. do 30. června 1917 podává pokladní výkaz, z něhož vidíme, že příjem byl 4272.65 lir (příspěvky 1365.50 lir, dary, sbírky atd. 2907.15 lir), vydání 4199.35 lir: prapor 51.60 lir, do Paříže posláno 3600 lir, ital. Cerv. kříži 100 lir, věnec K. Matřovi 17 lir, podpory nemocným 141.90 lir, organizační výlohy 288.65 lir. Pokladní hotovost 73.30 lir.

O pokladně a jejím vedení budeme mluvit ještě v kapitole příští. Zde aspoň nutno konstatovati, že pokladna spravovaná B. Havlenou, ukazuje vzorný pořádek. Všechny příjmy i vydání mají řádné doklady a vlastnoruční podpisy. Ačkoliv organizační řád nepředepisoval veřejné účtování, vykazoval skoro vždy ze svého popudu pokladník vývěskami příjem a vydání v měsíci.

Vydání drobná poukazoval předseda s jednatelem, jenž psal také inventář, o vydáních větších a mimořádných (italskému Cervenému kříži atd.) rozhodovalo členstvo. Pokladnu revidovali dva revisori, kteří již od 4. února byli voleni v měsíční lhůtě členstvem z jeho řad a v členských schůzích podávali dobrovolníkům zprávu o vykonané revisi. Tohoto postupu bylo jistě třeba, neboť, jak uvidíme později, citlivost dobrovolníků v tomto bodu, jako ostatně i u jiných organizací bývá, snadno se dala pomluvami strhnouti k nedůvěře a podezírání z korupce.

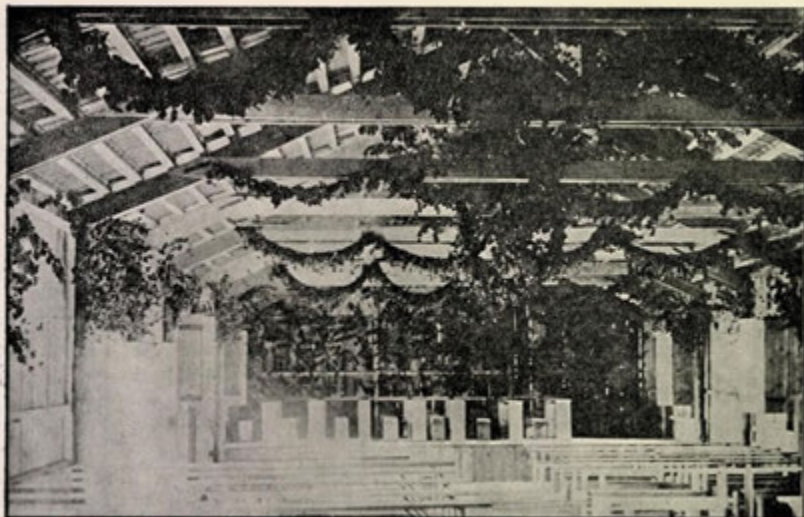
Nemocenská podpora vyplácela se od poloviny března ve výši stanovené organizačním řádem (15 ctm denně). Činila slušný obnos ve vydání sboru a měli na ni právo i dobrovolníci, kteří odešli z tábora na práci. Těm ji vyplácel důvěrník z členských příspěvků ostatních dobrovolníků a při návratu do tábora provedl vyúčtování. Všechny účetní knihy i doklady jsou dodnes zachovány a svědčí o nezměrné přesnosti a poctivosti pokladníkův. V položce „organizační výlohy“ zahrnul pokladník vydání za psací potřeby a hlavně tisk, jenž stál dosti peněz. Opatření cyklostylu nebylo zajisté zadarmo a tisk 40 čísel vyžadoval, poněvadž byla rozdávána zdarma, značných finančních obětí.

Viditelným znamením vojenské organizace ČDS. měl býti bojový praporek. Ve schůzi užšího výboru, 31. ledna 1917, byla přijata nabídka malíře B. Bartoše, že provede výzdobu praporu podle vlastního návrhu. K tomuto rozhodnutí přispěl také dar 15 lir od býv. divadelního kroužku v Savoně. Dobrovolnými příspěvky sešlo se do konce února 50 lir, takže byly režijní výlohy zcela zaplacený; práci udělali dobrovolníci naprosto zdarma. Za práci pro ČDS. se nikdy neplatilo. Tvrdil-li někdo opak, neznal pravý stav věcí nebo se oháněl vymyšlenou lží: účetní doklady mluví příliš jasně.

Bděl-li ČDS. úzkostlivě nad nezištností a poctivostí v otázkách peněžních, stejnou přísnost zachovával i ve volebním aktu. Volby se prováděly nejprve na členských schůzích. První zvolený výbor dostal hlasy všech 354 přítomných dobrovolníků (Protokoly schůzí, 22. března 1917). Později, když nebylo možno členské schůze svolávat, volila si každá setnina své zástupce na menších schůzích v baráku nebo mezi baráky. Kandidáty navrhoval širší výbor po úradě s dobrovolníky. V Santa Marii C. V. se volilo aklamací; v Padule zavedena byla volba listky. Čistota voleb byla tedy zcela zaručena.

Přece však neubránil se ČDS. výtkám stranic. Podnět k nim zavdalo přibrání několika dobrovolníků (většinou starých pracovníků a funkcionářů věčné loterie) do užšího výboru. Usnesení toto (Protokoly schůzí, 29. května) zní doslova: „K další organizační činnosti zde budou kooptováni noví členové do užšího výboru a sice stávající užší výbor doplněn na počet 21 a zároveň přizváni budou ti bratři, kteří nastoupí v užším výboru za bratry odjíždějící, aby seznámeni byli s prací a další činností.“ Po odjezdu Pučálkově věřilo se pevně v brzký odjezd na frontu a také se někteří členové užšího výboru nemohli ubrániti, aby nebyli poslání na práci. To byly důvody, proč užší výbor ČDS. pokládal za nutno starati se předem o náhradu za úbytek funkcionářů. Že tito noví členové nebyli voleni, stalo se jednak proto, že doba žádala rychlého rozhodnutí a také se počítalo, že na tento zbytek funkčního období užšího výboru (volby měly býti 23. června) netřeba zvláštních voleb.

Tento čin užšího výboru, jenž sice neodpovídal plně stanovám, ale byl diktován starostí užšího výboru o zástupce v propagační práci, zdál se některým dobrovolníkům dostatečným důvodem k nařčení užšího výboru z nečestného jednání. Již 1. června odmítá

Padula. — Divadlo ochotnického kroužku ČDŠ.

starosta v denním rozkaze tyto výtky a upozorňuje na jejich původ:

„Mimo to jsem zjistil, že se zde vyskytl projev nedůvěry nám za to, že jsme také nezapomněli, aby k dalšímu organisování české armády v táboře ponecháno bylo vždy několik dobrovolníků k šíření propagandy protirakouské, a za to jsme podezříváni z protežování některých dobrovolníků. To vše má za účel rozsévati mezi nás nesvornost a také tím chtějí jednotlivci zakrýti zbabělost, nemajíce jiné příčiny na svou omluvu, když vystupují.“

Podle toho, co jsme zde uvedli, neměli býti přibráni členové výboru rozhodujícími činiteli v době, kdy ještě starý, volený výbor dovršoval své funkční období. Byli zálohou pro práci v táboře, až starý výbor odjede na frontu, což se čekalo určitě v době měsíce června. Období červnové bylo však naplněno tolika výbušnými látkami, že malá jiskřička bezmála stačila rozpoutati požár. Spory se „Sokolem“ o povinnost členů „Sokola“ státi v řa-

dách ČDS., strach kolísavých duchů před frontou a úsilí „rakušáků“ přesvědčiti dobrovolníky, že byli užším výborem připraveni o své právo, vše to šířilo dusnou atmosféru v táboře. Dne 9. června oznámil starosta na dotaz důvěrníků, že volby se mají konati 23. června, bude-li ČDS. ještě v táboře. Téhož dne přišel telegram z Paříže, jenž přinesl zklamání, ale zároveň jasno v otázce odchodu na frontu. Hned v následující schůzi usnesl se užší výbor, veden také brzkým přeložením do nového tábora, aby nové volby byly vykonány již 18. června.

Ani volby však nepříspěly k uklidnění. Dály se sice podle organizačního řádu a naprosto korektně, ale podkopná činnost i v nich našla záminku pro svůj nekalý cíl. Nejhorší bylo, že svodu několika nepřátel ČDS. podlehla část sokolských řad a postavila se, nepochopitelně, na jejich stranu. Užší výbor svolal tedy důvěrníky na mimořádnou schůzi širšího výboru, 22. června, kde za přítomnosti 20 členů užšího výboru

a 35 důvěrníků schváleno bylo prohlášení, které bylo podepsáno přítomnými členy užšího výboru a přečteno všem dobrovolníkům po barácích.

Znělo:

„Jmenem nově zvoleného výboru „Československého dobrovolnického sboru“ činíme následující prohlášení:

Kandidování, jakož i naše zvolení nebylo námi organisováno a nečinili jsme nijakého nátlaku na dobrovolníky vůbec, zachovávajíc námi předsevzatou čistotu voleb.

Ohražujeme se však, jak možno nepřikřeji, proti vnášení nesváru a zmatku ze řad „Kroužku zajatců Sokol“, neboť jednání jich mohlo by způsobiti v našich řadách rozklad.

Poukazujeme, že v řadách Sokola stojí celá řada lidí indiferentních, kteří nejsou členy Československého dobrovolnického sboru a tudíž nemají práva do voleb se vměšovati, aneb pokud k desorganisaci dávati. Jim veškerá práva odíráme a nepřejeme si vůbec jednání s nimi, které jest již protichůdné v tom poměru, v jakém dnes oni skrytě v řadách Sokolů stojí.

Ti naši bratři, kteří jsou členy Sokola, nechť dbají vždy zájmů naší organisace a nepřenášejí zájmy osobní do jednání Československých dobrovolníků, neboť nade vše musí nám býti zájmy vlasti a celku.

Znovu vznášíme tato slova ke všem setninám, ke všem bratřím, aby jednotná byla naše cesta, aby jednotný byl náš cíl, protože jen tak můžeme dospěti k metě našich snah a ideí.“

Aféra skončila vystoupením 8 členů správního výboru „Sokola“ z ČDS. a odjezdem všech zajatců do Paduly. Nejen ideový spor, ale i organizační neurovnalosti mohly škodlivě působiti na rozvoj československé revoluční myšlenky. Byli tu jednak nepřátelé protirakouského hnutí, kteří čekali na každou příležitost, aby rozsévati nesvár mezi krajany, v němž mohli dobře skryti své rakouské smýšlení, osobní choutky a zbabělost.

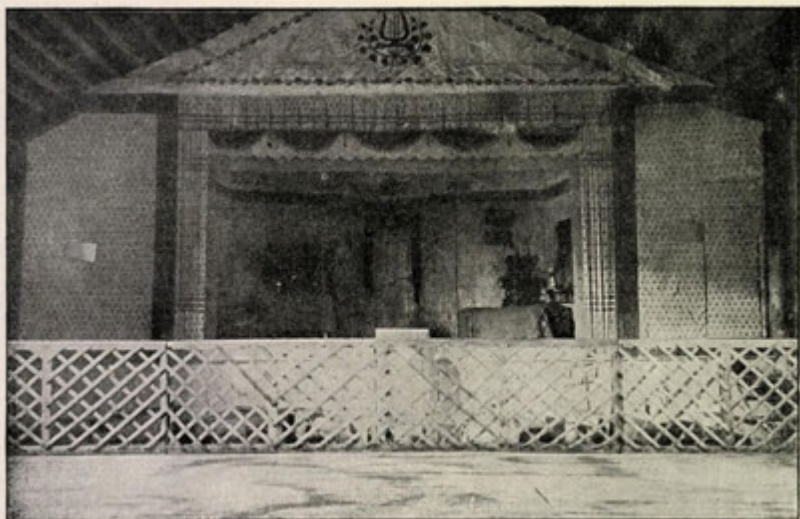
Na druhé straně stála italská veřejnost, představovaná důstojníky a vojáky, kteří sledovali každé hnutí v táboře a z nichž mnozí neradi viděli rozkvět našeho odboje a друзi, třeba nám přátelsky naklonění, museli by bývali úředně o rozkolu referovati. Proto se ČDS. musel za každou cenu brániti zdání nesvornosti v táboře, která by bývala mohla snadno vésti k zrušení koncentrace a zničení díla, tak pracně vybudovaného.

Na tuto jednotnost kladl ČDS. všude největší váhu. Provolání ke sbírce na paměť výročí bitvy u Lipan („V boj“, 30. května 1917) mluví o svornosti, uvádí slova M. Božinova, jenž „při své návštěvě zdůrazňoval, že proto naše politická situace stojí dobře, že jsme jednotni doma i za hranicemi“ a pokračuje:

„Každý ze zdejších Čechů ví, že záleží hodně na tom, jakým způsobem své přesvědčení osvědčujeme. Když nemůžeme dosud bojovati, podporujeme aspoň finančně české vojáky, zejména pozůstalé po padlých hrdinech... Očekáváme, že budeme překvapeni nejen my, nýbrž i česká legie dobrovolnická ve Francii... Dobře se všude vidí, co my zde činíme. Vidí to úřady italské i francouzské. Peníze, které posíláme do Francie, vykonávají také velmi dobrou službu české politické propagandě. Cizina vidí tu duševní jednotu českého národa a dle toho své kroky zařizuje...“

Proto také ČDS. dbal, aby rozkazy velitelství tábora byly přísně dodržovány a aby k Italům se chovali dobrovolníci jako k přátelům. Na doklad uvádím aspoň tuto krátkou, ale výmluvnou výzvu („V boj“, 12. května 1917):

„Budme rozvážni! Předností každého občana je klid a rozvaha. Proto doporučujeme všem českým zajatcům, aby si uvědomili, že spadají pod vojenské zákony italské. Kázeň vojenská vyžaduje uposlechnutí každého roz-

Padula. — Jevišť.

kazu. Jedině tak pozná i italský národ, že jsme jeho přáteli a zařídí se pak dle toho.“

Kromě uvedených již upozornění v tom směru nalézáme v denních rozkazech řadu výzev, aby dobrovolníci zdravili italské důstojníky. Dne 23. dubna praví starosta, že zdravením představených ukazujeme svou kulturu a že byl zvláště upozorněn italskými důstojníky, že ani tak čeští dobrovolníci nečiní a mají nám to za zlé, že spíš zdravíme rakouského důstojníka nežli je.“ Italští důstojníci se obraceli později stále častěji k výboru ČDS., aby udržoval kázeň. Jindy zase žádalo velitelství, aby pomohl vypátrati zloděje plechových nádob na zalévání neb svým vlivem se zasadil, aby footballisté šetřili elektrických drátů. Zajímavé je upozornění o plýtvání vodou (Denní rozkaz, 24. května 1917): „Velitelství tábora doporučilo nám oznámiti, aby se vodou zbytečně neplýtvalo a nedály se případy, že někdo nechal vodu téci a odešel. Je vymezena přesně denní spo-

třeba vody a když se přestoupí, stane se, že se zastaví jistý den voda, aby se úbytek nahradil a proto jsme pak bez vody. Proto nařizujeme nejen těm, kdo mají službu u vodovodu, ale i všem dobrovolníkům, když vidí vodu téci, aby ji zastavili, a zbytečné plýtvání ihned oznámili.“

ČDS. stal se tedy jakýmsi pomocným orgánem velitelství k udržení kázně a pořádku v táboře. Tuto službu prováděl svědomitě a ochotně, poněvadž shledal, že velitelství vychází jeho přáním se stejnou laskavostí vstříc a často překračuje v drobnostech i meze své kompetence.

Jako přísně bděl nad pořádkem v táboře, tak přísně, ba ještě přísněji, dbal ČDS. slušného chování dobrovolníků mezi sebou a vůči ostatním zajatcům. Již jsme uvedli některá nařízení o styku s nepřáteli československého hnutí. Nebude na škodu, když zde podáme ještě aspoň několik dalších dokladů z denních rozkazů ČDS. Dne 11. dubna vyzývá starosta dobro-

volníky, aby těm, kdo nosí „frantíky“^{*)}, to vytykáno nebylo a dále i náboženství“. Jiného rázu je výzva ze 4. května: „aby se každý mínil ve výzvech vůči všem spoluzajátcům a nevytykal nikomu, že je Moravan, Slezan neb Slovák.“ Hádky o krajanskou příslušnost bývaly dosti časté, ale většinou vyvěraly z touhy po škádlení, málokdy z podceňování neb zlomyslnosti. I tak však působily zlou krev a byly zdrojem výmluv nedobrovolníků, že se nehlásí do vojska.

Na adresu horkokrevných dobrovolníků padají slova starostova, 14. května: „Ač několikrát bylo připomenuto, abychom se nedali nikým vyprovokovati, najdou se mezi námi jednotlivci, kteří si nedají ujiti přiležitost, ba přímo ji vyhledávají, kde by mohli svou výmluvnost neb kritiku vůči těm, kdož nejsou s námi stejného smýšlení, uplatniti. Proto žádám, by bylo všem dobrovolníkům připomenuto, aby v zájmu našem zde v táboře a v zájmu celé naší práce, kterou v zahraničí podnikáme, vystříhali se všeho, co by nám mohlo škoditi, abychom dosáhnutí mohli, co naši zástupci ve spěchu náš u italské vlády vymáhají“.

Jindy se obrací ČDS. proti těm, kdož si dělají úsměšky z dobrovolníků nižšího vzdělání a nejčastěji odsuzuje styky s nepřáteli našeho odboje, zatvrzelými rakušáky a vystoupilými členy. Kritiku jednání a práce výboru ČDS. ve společnosti nedobrovolníků samozřejmě zakazuje již organizační řád, jenž se dostatečně postaral o uplatnění rozdílných názorů v lůně sboru. Konečně nelze vynechat projevu (Deník rozkaz, 8. května 1917), jenž ukazuje krásně, jak si ČDS. a jeho starosta představovali ideál československého dobrovolníka:

„Kázeň je dobrovolná, která žádá na každém jednotlivci dodržení všeho, co jsme za dobré k dosažení

našich velkých cílů uznali. Musíme jíti v chování mezi sebou i s druhými spoluzajátcí vždy vzorem a tak ukázati, že jsme si plně vědomi ideálu českého dobrovolníka. Spory mezi jednotlivci vzniklé vyřizovány buďtež s vyloučením těch, kdož v řadách našich nejsou a nezapomínejte, že každý spor se dá vyrovnati bez užití slov hrubých, mrav člověka urážejících. Pamatujte, že po stránce mravní posuzována bude také síla naše a té síly nabudeme sebekázní každého jednotlivce a tím i dobrovolnou kázní celku.“

Provinění proti kázni a dobrému chování trestal organizační řád důtkou a kde nepomohla nebo při zásadním přechínu, vyloučením ze sboru. Důtka udělována byla dosti často a nevyhnul se jí ani člen užšího výboru. Vyloučení ze sboru předcházelo vždy jednání čestné rady. Příčiny byly různé. Dne 25. června byli vyloučeni dva členové, poněvadž „neuznávají autoritu užšího výboru ČDS. a jeho organizačního řádu“. Jindy zaviněno bylo vyloučení opěťovaným opilstvím neb hrubými nadávkami. Jednání čestné rady končilo někdy pouze důtkou a hrozbou vyloučení při novém přestupku organizačního řádu. Členové, kteří se chtěli vystoupením vyhnouti soudu, byli vyloučeni dodatečně.

Přísnost sboru byla jistě oprávněna, uvážíme-li, že měla udržeti kázeň v tak velikém počtu lidí, jež nebylo možno jinak trestat. Naproti tomu měli členové ČDS. poměrně rozsáhlá práva, jež jim zaručoval organizační řád. Ještě dodávám, že každý dobrovolník mohl své stížnosti, pokud je nepřednesl důvěrníkovi baráku či dozorcí setniny, podati písemně v knize přání. Kniha přání byla kdykoliv k dispozici a mohly se v ní zaznamenati požadavky pro ČDS. i Národní radu, které po uvážení širšího výboru byly tlumočeny v dopise do Paříže nebo do Říma. Prvním přáním ČDS., vzneseným v této formě Nár. radě, byl požadavek, aby

^{*)} Rakouský odznak „FJI“ na čepici.

Padula. — Opona jeviště, práce bra B. Bartoše.

se pohřbu zajatce mohlo zúčastniti více krajanů (při pohřbu K. Mařchy smělo jich v průvodu jíti pouze pět).

Z mnoha vnitřních požadavků, předložených důvěrníky užšímu výboru ČDS., připomínám aspoň dva nejdůležitější: veřejné čtení protokolů výborových schůzí a dopisů odeslaných do Říma a do Paříže. V protokolech i v dopisech byly obsaženy záznamy, které sice by bývali všichni dobrovolníci mohli vědět, ale na veřejnost přijíti nesměly. Opatrnost tato diktovala užšímu výboru přítomnost rakušáků v táboře, nedůvěra k některým Italům a ohledy k celkovému zřadu naší zahraniční akce. Kdo skýtal ČDS., přes přísná opatření při přijímání dobrovolníků, záruku, že se nevloudí do řad organizace zrádce, jenž užije některého kroku užšího výboru, úmyslně ještě přibarveného, proti sboru?

Důležitou pro posouzení těchto požadavků členstva je okolnost, že se vynořily v době rozčarování z nezdaru t. zv. akce balkánské a sporů ČDS. se

„Sokolem“. Zmařená naděje na odchod do boje a stranické vystupování některých Sokolů-nedobrovolníků proti ČDS. přivedly část dobrovolníků k neodůvodněnému podezření, že s jejich osudem užší výbor za jejich zády hraje nějakou tajemnou hru.

Užší výbor svolal dne 22. června 1917 všechny důvěrníky (35) k poradě, aby bylo čeleno všemu podezření o čistotě jednání uvnitř i navenek sboru. V této mimořádné schůzi širšího výboru bylo jednohlasně přijato toto usnesení: „Povoluje se čtení protokolů členům širšího výboru, by bratři důvěrníci mohli členstvo o správném vedení s plnou důvěrou ujistiti. Usneseno čísti příště protokoly i v širším výboru“. Větších koncesí jistě nebylo možno ani z technických důvodů žádati. Na důvěrníky pak vznesena byla nová povinnost, býti skutečně důvěrníky v pravém slova smyslu.

Druhý požadavek, čtení dopisů před odesláním do Paříže a do Říma, byl snad ještě choulostivější. Že otázka ta

byla velice delikátní, svědčí různá mínění členů užšího výboru ve schůzi, 25. června 1917, kde ze tří návrhů: čtení důležitějších dopisů, čtení dopisů nepravdivě a konečně kopírování dopisů a čtení jich po čase, jež uzná užší výbor za vhodný, byl přijat návrh první. Praxe však ukázala, že někdy nebylo možno pro spěšnost odpovědi ani dopis čísti důvěrníkům, něku-li členstvu. Že v dopisech do zahraničí posílaných nedělal sbor politiku špatnou, dokazují dodnes zachované originály. Myslím, že největší strach z „tajemných“ dopisů měli ti, kdož cítili ve svém svědomí tíhu všelijakých poklesků a mravokárným postojem doufali ji sprovoditi se světa.

CDS. se nestaral vůbec o politické a náboženské přesvědčení svých členů. Jak jsem uvedl již při statistice, politická příslušnost nebyla vůbec zjišťována a náboženství jen pro statistiku a nebylo nikomu vytýkáno členství v té či oné církvi. V řadách dobrovolníků stáli od prvo počátku vedle katolíků evangelíci, bezvěrci i židé.

Stejně pestré bylo rozvrstvení dobrovolníků podle příslušnosti k politickým stranám. O tom praví J. Bořil (Československý legionář, 28. října 1922):

„Politické stranictví mělo vliv na upravení poměru jednotlivce k revolučnímu hnutí. Jednotlivci, kteří byli před válkou příslušníky politických stran, upravovali svůj poměr podle chování své strany doma a sledovali je za tím účelem bedlivě z ústřížků novin, které do tábora docházely v poštovních zásilkách, často důmyslně ukryté.“

Byli v ČSD. mladočeši, národní socialisté, sociální demokraté, příslušníci strany pokrokové, lidové pokrokové, křesťanští sociálové i agrárníci, svorně vedle sebe a vedle druhů beze stran. V protilehlém táboře byla stejná směsice zajatců, kteří si zásady své strany vykládali opáčně neb jich prostě — nedbali. Nemohlo býti větší ironie, než

když se někteří oháněli Masarykovým učením o humanitě, aby zakryli svoji zbabělost a své rozpaky, že ho v přítomné době nenásledují.

Část sociálních demokratů stála zásadně proti každé válce. Většina jich však cítila příliš silně svou vlasteneckou povinnost a postavila se záhy pod prapor revoluce. Nejen to: socialisté-dobrovolníci utvořili „Kroužek socialistů“, a vydali dne 10. dubna 1917 svolání, jež bylo uveřejněno v příloze Československé Samostatnosti, Hlídce zajatců, 25. července 1917:

„Čeští socialističtí zajatci v S. M. C. V. adresují zajatcům socialistům toto prohlášení:

Velký zápas českého národa za svou politickou samostatnost, vedený proti stoletým jeho nepřátelům, dosáhl svého vrcholu. Obrisy příští české republiky se již na obzoru rýsují. Zatím co doma provádí se pasivní resistance, Čechové nalézající se za hranicemi vstupují dobrovolně pod prapory, aby se zbraní v ruce pomáhali nejen utloukat nepříteli kultury a všeho lidství, ale aby i zbavili svůj národ všech pout, která Habsburkové proň ukovali. Kroužek socialistů-zajatců zdejších schvaluje tuto akci, připojuje se k ní a doporučuje všem, kdož socialisticky cítí, aby vstupením do dobrovolnických řad posílili tak český revoluční odboj. Mladým soudruhům našim platí to co výzva, starším pak co doporučení, které svědomitě budiž uváženo. V době, kdy se jedná o budoucnost našeho národa, nesmí ani příslušníci naší zůstatí stranou nebo pozadu. Že i finanční podpory nesmí býti této akci odepřeno, považujeme za něco samozřejmého.“

Proti tomu divně se vyjímá vystoupení jednoho „nekompromisního“ socialisty na schůzi při oslavě 67. narozenin T. G. Masaryka, jenž po přednášce J. Jury (18. března 1917) pronesl názor, že svobodu národů přinese jedině sbratření proletariátu a že od národní revoluce jeho strana si ničeho neslibuje.

Padula. — Br. Dvořák v úloze „Jakomce“.

Názor jeho však a některých jiných spoluzajtců stejného smýšlení neza-
nechal v táboře hlubších stop.

Vystoupení politického mluvčího, jenž hájil názor určité strany, přimělo však užší výbor k usnesení (Protokoly schůzí, 19. března 1917), aby „se příště nekonaly veřejně přednášky politické a kdyby k tomu přesto došlo, aby je starosta sboru ihned ukončil.“ Toto opatření stalo se hlavně v zájmu kázně a pořádku v táboře, která mohla roz-
pory a politickými třenicemi snadno býti porušena. ČDS. se bránil vnášení politických hádek do svého středu. Politické kredo obsahuje článek „Neznáme stran“ v časopise „V boj“ (31. března 1917):

„Český dobrovolník není ani mlado-
čech ani realista. On není socialista
ani národní sociál. Nejsme agrárníci
ani lidovci. Máme jediný cíl a ten jest,
dosažení národní samostatnosti české.
Vše, co bylo dříve doma — padlo.
Žijeme v jiných poměrech politických
a bylo by bláhomostí mysliti na poli-

ticko-stranickou práci ve vojenském
sboru. My chceme nejdříve bo-
jovat, stát i titěly, ne jen du-
chem za národní svobodu.
Až jí dosáhneme, pak budeme mluvíti
jinak.“

I jinde se ukázal pravý demokratický
duch ČDS. Neznal rozdílů rakouských
hodností: všichni byli pouze dobro-
volníky. Rakouské distinkce platily
ovšem v táboře dále, ale jen vůči ita-
lským představeným. Dobrovolníci ne-
směli kromě nich nositi jiných odznaků
než bíločervenou stužku. Různé kovo-
vé odznaky, jako lebka protknutá
dvěma meči, které někteří nadšenci
v prvních dobách s oblibou nosili, byly
zakázány.

Odložení rakouských hodností ne-
znamenalo však anarchii. Svou prací
a zásluhami mohl si každý dobrovolník
vydobyti místa, které mu patřilo. Ra-
kouská hodnost nebyla měřítkem vlaste-
steneckého smýšlení ani vojenských
zkušeností. Proto si ČDS. od začátku
vytkl zásadu, že vůdci dobrovolnického

hnutí musí být lidé, kteří inteligenci, vřelostí národních citů a vůdčími schopnostmi získají si neomezenou důvěru dobrovolníků, kteří si je zvolí, aby jejich rozkazů pak bezpodmínečně poslušovali. Přísné kázne ČDS. vyžadoval všude, nehledě na to, že se některým dobrovolníkům zdála příliš krutou. Chtěl všechny členy připravit na disciplínu v armádě, kdy nebude možno se přítit o správnost rozkazu a kde každá neposlušnost může přivodit smrt se strany nepřátel či nedůvěru dohodových vojáků. O dalším vývoji těchto zásad pojednáme v příští kapitole.

ČDS. staral se na každém kroku o zlepšení hmotného postavení zajatců. Pečoval o nemocné členy podporami, vymohl docházku českého lékaře do tábora, postaral se, aby v nemocnici vyměnili německé a maďarské ošetřovatele za české atd. Nemohl však, ač vynaložil k tomu mnoho úsilí, dosáhnout zlepšení stravy. Zajatecký předpis byl silnější než lidské snažení. Když se podařilo zjednat nápravu jakosti a cen zboží v kantině, obrátil ČDS. pozornost k „podomnímu“ obchodu, hlavně kávou. Našli se podnikavci, kteří ji vařili ze zbytků u kuchyně a zhusta prodávali neslazenou příliš drahou. Stesky na takové „zlodějství“ se opakovaly, takže starosta sboru dobrovolníků (Dení rozkaz, 26. května 1917) obchodování zakázal, aby „chránil čest ČDS.“ a pohrozil, že budou ze sboru vyloučeni.

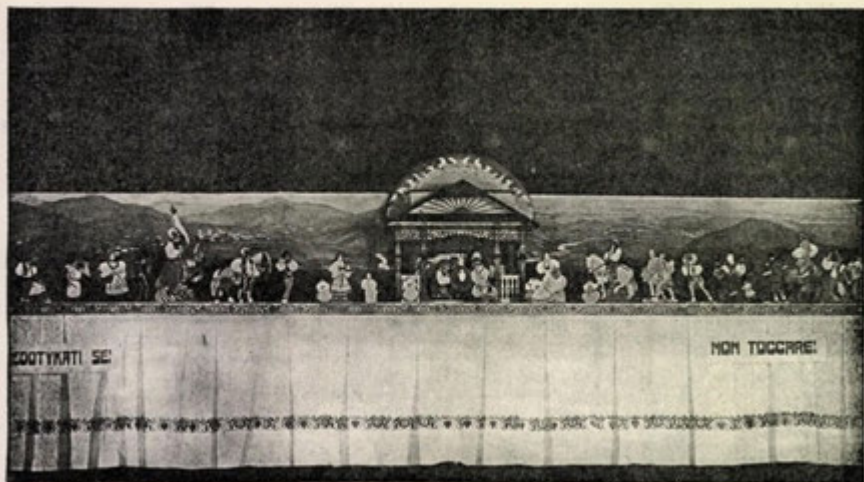
Aby se všichni dobrovolníci seznámili s českými povely, vydal ČDS. sbírku povelů pro velitele baráků a doporučil členům navštěvovat sokolská cvičení, hlavně pořadová. Nemačetným slevil „Sokol“ příspěvky. Po návštěvě Pučálkově prohlášena návštěva cvičení pořadových (od 1. června týdně hodina) povinnou, ale k provádění nedošlo pro rychlý spád událostí v červnu.

Tehdy totiž odjíždělo mnoho dobrovolníků i zajatců z tábora na práci. V předšlé kapitole jsem uvedl, že ital-

ská vláda po vzoru jiných hleděla nahradit úbytek pracovních sil lacinou prací zajatců. Ze zajateckého živlu schopnostmi a spolehlivostí vynikali Čechoslováci a to byla příčina, že jich již v r. 1917 bylo k různým pracem použito. Ze Santa Marie C. V. odjel první transport 180 zedníků začátkem března k Janovu a následovaly pak další a další oddíly. Pokud se zachovaly záznamy, lze zjistit, že koncem května došlo na dřevorubce, začátkem června na horníky a později vybírání většinou zemědělci. Rozkaz přicházel od velitelství a nebylo proti němu odvolání. Mnoho zajatců se hlásilo samo z různých důvodů. Doufali, že mimo tábor budou mít více volnosti, větší plat a lepší stravu, mnozí pak se chytře vyhnuli důsledkům svědomí, že se nepřihlásili dosud do vojska. Také dobrovolníci odcházeli: jedni neradi, druzí, bohudík jich bylo málo, vítali změnu okolí a v novém působišti vystoupili z řad dobrovolníků.

ČDS. měl odcházející členy stále v evidenci a pokládal je stále za své příslušníky. Zůstala jim, pokud možno, všechna práva, ale také povinnosti. ČDS. poslal jim noviny a časopisy a informoval o jejich přáních Národní radu v Paříži a v Římě. Instrukce o chování dal jim starosta dne 21. dubna 1917:

„Členové ČDS., kteří nyní budou poslání na práci, ať mají v nás důvěru, že na ně nezapomeneme... Kdyby snad s nimi nemělo být nakládáno jako s přáteli Italů, nechť nám to sdělí toutéž cestou, jak budou dostávat poštu od nás. V místě, kam přijedou, ať snaží semezi Čechy, kteří tam budou s nimi zaměstnáni, propagovat boj za naši samostatnost a získávat nové dobrovolníky. Za tím účelem ať se hned na místě organisují po způsobu našem a jména nových dobrovolníků nám zašlou, abychom je vedli v naší matrice jako naše členy. Příspěvky organisace a dary ať zasílají přímo do

Padula. — Český Betlem.

Paříže prostřednictvím tamnějšího velitelství.“

Organizační práci důvěrníka vymezuje usnesení užšího výboru, 23. května 1917: „Bratři, odjíždějící na práci zvolí si důvěrníka, který veškeré organizační práce povede, bude za vše zodpovědný a bude hledět, aby se organizační řád i tam zachovával“. Nemocenská podpora byla vyplacena po návratu do tábora podle výkazu při súčtování příspěvků.

V červnu, protože převládalo přesvědčení, že ČDS. brzy půjde na frontu, změnil užší výbor rozhodnutí o posílání příspěvků do Paříže a nařídil, aby peníze byly posílány do ústřední pokladny ČDS. v S. Marii C. V., protože klesal příliš její příjem a finanční poměry distaccament (oddílů vyslaných z tábora na práci) vymykaly se kontrole ústředního orgánu.

Dobrovolníci, jak jsme řekli, byli nuceni poslechnouti rozkazu velitelství a jít na práci jako ostatní zajatci. ČDS. však je často vyzýval, aby se

sami nehlásili a když již chtějí jít, aby tak činili s vědomím sboru. Šlo tu hlavně o členy výboru a důvěrníky a pak o členy vzdělávacích i zábavních sdružení, protože by jejich odchodem byla ochromena činnost organizace.

Větší transporty rolníků odešly koncem června do různých částí Italie, hlavně severní. Před odchodem dostali poslední pokyny a uspořádáno veřejné rozloučení. Do konce června zbyla v táboře necelá polovina zajatců, z nichž většina dobrovolníků. Rozvoji dobrovolnického ruchu posloužilo přeložení soustředovacího tábora do Paduly. V Santa Marii C. V. zůstali jen jednotlivci na velitelství a v nemocnici, kteří se starali o korespondenci odešlých druhů. Jak se měli zajatci a dobrovolníci, kteří odešli ze S. Marie C. V. na práci a co psali, o tom v další kapitole.

Dne 4. června 1917 odejelo z tábora několik invalidů na výměnu do Rakouska. ČDS. měl ve svém středu také 4 invalidy, jimž přirozeně radil a po-

máhal, aby nebyli vyměněni. O dvou případech, dosti záhadných, kdy byli proti své vůli dobrovolníci-invalidé odesláni z tábora, jsme se již dříve zmínili.

Hlavním předmětem pozornosti a činnosti ČDS. byl ovšem nejvyšší cíl organizace: boj za samostatnost československého národa. ČDS. hleděl všemi mravními prostředky získati československé zajatce, aby poznali svou národní povinnost a přihlásili se pak dobrovolně pod prapor protirakouské revoluce. Tím však nedosáhl konečné mety. Stejně úsilovně se snažil propagovati myšlenku československého odboje mimo tábor, aby mohl co možná brzy účinně zasáhnouti v boji proti centrálním mocnostem.

O spojení se světem pečovali dva zahraniční jednatelé ČDS. Psali dopisy na adresy, jež získali z různých časopisů a podávali do ciziny informace o stavu dobrovolnického hnutí v táboře. Naopak zase vyžadovali pokynů pro ČDS. a prosili neustále o vysvobození ze zajetí a použití sil dobrovolníků na frontě.

První „úřední“ dopisy psal zahraniční jednatel již 19. ledna 1917 prof. Masarykovi do Londýna, dr. Benešovi do Paříže a Národnímu sdružení do Chicaga. Současně pokusil se Čapek o styk s Ruskem, odeslav dopis F. Erbenovi do Petrohradu, jež znal ze sokolské činnosti. Obsah dopisů znamená byl stručně v Protokolech schůzí, 19. ledna 1917: „žádali je, aby co nejdříve někdo z Nár. rady sem zavítal a zároveň o vhodné publikace a noviny.“

V dalších dopisech, týdně na všechny strany posílaných, ozývají se stále stejné téměř požadavky a přání: kdy pojedeme, pište, telegrafujte, pošlete informace atd. Volání ČDS. dlouho nepřinášelo kýženého výsledku. Prvním znamením, jež zvěstovalo dobrovolníkům, že jejich námaha nebyla marná, byl listek od dr. Beneše z Paříže. Došel do tábora asi 24. února 1917. Ori-

ginal není zachován, ale ze dvou dopisů do Paříže vidíme, že obsahoval výzvu, aby dobrovolníci zachovali klid a sliboval dopis a informace.

Listek byl přijat s velikým uspokojením a nadějí do budoucna. Bohužel však dlouho zůstal jediným. Ani tento nezdar nezkrusil pevného odhodlání dobrovolníků. K narozeninám T. G. Masaryka poslali telegram, jímž chtěli, jak praví v dopise do Paříže, 2. března 1917 „veřejně dokázati naše sympatie a úplnou oddanost naší věci národní“.

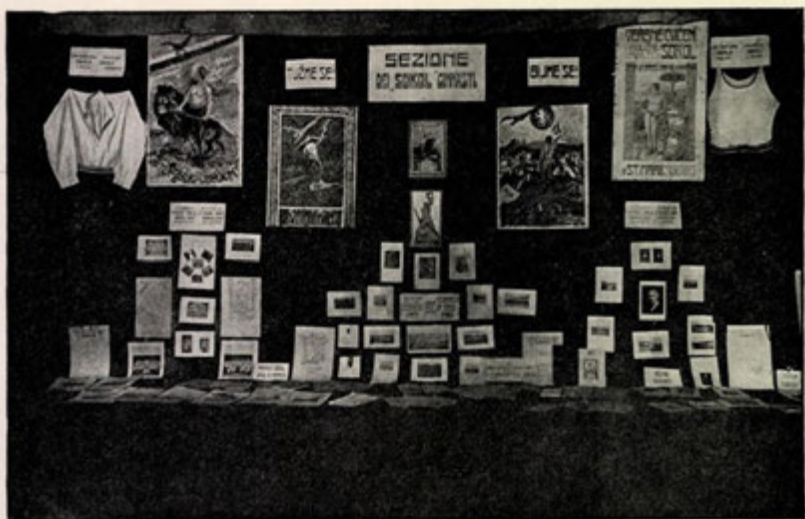
Brzy obrátil se ČDS. k Národní radě o zakročení, aby mu byly bez průtahů vydávány publikace, došlé z Paříže. Ačkoliv bylo zajatcům čtení českých novin a knih dovoleno, stávalo se, že nepřátelé našeho hnutí v kanceláři velitelství ztěžovali pod různými záminkami jejich vydání. Zárok shora pomohl a organizace si vynutila určitý respekt svých práv.

Tvrdším oříškem byla netrpělivost z dlouhého čekání na vysvobození z tábora a obava před zrušením koncentrace zajatců. V březnu totiž odešli někteří zajatci na práci a další transporty byly spisovány. Obavy vyjadřuje dopis ze 4. dubna 1917:

„Před třemi měsíci byli jsme koncentrováni a doufali jsme, že v brzkou budeme povoláni, abychom se zbraní v ruce přispěli k osamostatnění naší drahé vlasti. Však zatím dnes na úřední vyzvání přihlášení dobrovolníci jsou posíláni na práce. Jak možno připravovati se na boj, když jsme tak trřístěni? Jak možno za takových poměrů působiti na lhostejné dosud Čechy? Prosíme o radu a zakročení. Vždyť dosti jiných je zde zajatců, kteří mohou býti použiti.“

Strach z rozeslání čl. zajatců na práci po Italii mísil se s touhou po boji za samostatnost národa, k němuž se dobrovolně členové ČDS. přihlásili.

Po všestranném úspěchu „českých velikonců“ vzrůstala touha po boji a nedala se ukojiti pouhým peněžitým

Padula. — Výstavka „Sokola“.

příspěvkem na raněné dobrovolníky ve Francii. Dobrovolníci žádali neústupně splnění svého požadavku, jak o tom svědčí dopis z 19. dubna 1917:

„Každý měsíc můžeme poslati Vám 500 lir. Však, kdy budeme moci přispěti svýma pažema? Marně čekáme a ni od Vás žádná útěcha! Nemohli bychom snad býti vřazeni do českých sborů, které přijdou z Ameriky? Než, dnes jsme spoutáni a čekáme již příliš dlouho.“ Pak si stěžuje pisatel, že slíbený dopis nedošel a pokračuje: „Jak závidíme našim bratrům v Rusku, že mohou jít v prvních řadách a bít a mstít se za příkoří na nás spáchaném od křivopřísežníků habsburských.“

Každá zpráva o válečných a politických událostech vyvolávala různé kombinace a nové naděje. ČDS. radoval se z pádu carismu a nastolení demokratické vlády, v níž viděl mocnou záruku k vytvoření demokratického státu českého. Vstup Spojených států do války proti centrálním mocnostem pokládal za důležitý předpoklad ko-

nečného vítězství dohodových států a tím také vítězství našeho národa. Události takového rázu měly vliv na morální i číselný rozmach ČDS., ale zároveň vzbuzovaly netrpělivost a při nedostatku zpráv od našich vedoucích činitelů byly podnětem k neoprávněným, ale se stanoviska zajateckého lehce pochopitelným pocitům nedůvěry k vedení, že se náležitě nestará o osud československých dobrovolníků.

Právě tak nadšeny byly přijímány zprávy o politickém odboji ve vlasti. Dokazovaly jasně, že národ doma je se zahraničním hnutím srozuměn a dávaly ČDS. do ruky pádnou zbraň proti pochybovačům, kteří se snažili přesvědčiti své okolí v táboře, že si naši v Čechách protirakouské revoluce nepřejí. Dokladem budiž manifest českých spisovatelů, jenž došel do tábora začátkem června 1917 a způsobil opravdovou revoluci v hlavách i v srdcích, jak ji líčí J. Logaj (Československý legionář, 3. června 1921):

....„Nelze mi už zachytiti onen

dojem, který nastal po přečtení spisovatelského manifestu. Pamatuji se určitě však, že chlapci nejbližše okolo stojící slzeli. Dav zvědavců, který důsledně a každodenně redakci naši pronásledoval, nemoha se dočkati nového čísla, rostl.

Venku se už šířila zvěst, že v Čechách je revoluce, Jirásek a Machar vydali prý provolání, aby se lid vzbouřil, dále už to nejde, Habsburáci musejí být zbaveni českého trůnu. Vojsko prý střílí do lidí. Vltava je plna krve a mrtvol. Škodovka vyletěla do povětří.

Vzrušení v táboře rostlo jako lavina, pověsti nabývaly fantastických obrysů. Z baráků se hrnulo osazenstvo k „desítce“, byl zde už skoro celý tábor. Všichni chtěli vědět, co se stalo a jak to začalo . . .

Já, doznávám se, nebyl s to tento kráte, jak jsem to vždy s jinými žurnály činil, vystříhnouti spisovatelský manifest, nalepit na papír a přičinit obvyklý redakční doprovod. Bratři mně ještě k tomu noviny brali z rukou, jednu chvíli pouze hrozbami jsme zase je dostali zpět. Každý se chtěl na vlastní oči přesvědčit.

Bratr Bedřich Havlena konečně zjednal klid. Mužným a rozhodným slovem požádal zvědavé zástupy o ticho, že za malou chvíli bratr redaktor vše opatří, jen ať se udržuje pokoj, sice přijdou karabiníci, rozeženou nás a slavnou redakci i s novinami zavrou. V nastalém tichu rozezhvén jsem tedy poselství spisovatelů konečně nalepil, hledaje co nejrychleji v mysli vhodný nadpis i několik vět, abych zajatcům naznačil historický význam spisovatelského manifestu. Bůh to sud! Jindy jsem redakční poznámky „sypal z rukávu“, jak se říkalo, ale tehdy to nešlo.“

Napsal stěží jen nápis, neboť neustále chodili zvědavci a deputace a hluk nespokojenosti rostl. Logaj dal tedy manifest bez poznámky Havlenovi, aby jej přečetl.

„Havlena tedy se protlačil ze dveří baráku a před ním počal číst. Jasně, klidně a zvučným, sympatickým hlasem dával důraz na význačnější věty, které posluchačstvo přímo hltalo. Účinek spisovatelské přísahy byl neočekávaný. Zástupem šla vlna pohnutí. V davu se lámaly ledy. Působila zde nejen nadšená a odhodlaná forma projevu, nýbrž také jména podepsaných. Všem bylo ihned jasno, že skutečně jde o revoluci. Při jménech známých bylo slyšet potlesk, volání slávy. Jména slavná dav aklamoval. Když došlo na Jirásku, zaburácel táborem pozdravný jásot. Čtení jmen trvalo snad hodinu. Vždy a vždy musil Havlena opakovat jméno toho a onoho, jiní je sdělovali dalším a nově příchozím. — Nebyl bych však spravedlivým nezmíně se o tom, že v zástupu bylo hojně pochybovačů, kteří až za větrem prohlásili spisovatelský manifest za nepředložený nesmysl. Než to úplně doplňovalo relief našeho stavu v zajetí roku 1917.

Karabiníci i italské důstojnictvo mezi tím upozorněno na nezvyklé sročení. Vidouce však radostné tváře, veselý ruch, sami nás požádali, abychom jim řekli, oč se jedná. Těžko sice chápali, leč nechali nás proti všemu řádu a předpisům o disciplíně.

A jednalo se o mnoho. Ten den pak přicházeli zajatci, někteří se skloněnou hlavou a stydlivě. Mnoho opatrných nebo lépe řekněme „rozvážných“, ztratilo toho dne rozvahu. Zapomněli na všechno, oč se báli doma, spálili mosty, šli k nám, stali se revolucionáři. „Bela be to sakra haňba,“ tvrdil nám jeden starší zajatec z Prostějovska, „debech zostal pře Rakósku. Dež se možó takovi staři a chetři páni zbóřet, proč bech se já nezvihl?“

Vzpomínka na domov a vědomí, že otčina schvaluje revoluční počiny svých příslušníků za hranicemi, hrálo významnou roli v rozvoji československého odboje. Pokud jsem tak jinde ne učinil, podám aspoň dvě ukázky smý-

Padula. — Výbor „Sokola“.

šlení čl. dobrovolníků v tomto směru. Samostatný básník věnoval propagandě jeden ze svých plodů, nadepsaný „Bratřím dobrovolníkům“ (V boj, 8. dubna 1917), v němž ukazuje povinnost československého zajatce postavit se do řad protirakouských a končí čtvrtou slokou:

„Za dílem vznešeným pozdravy letí,
polibky matička posílá v duchu,
síla a pobádá: „V světovém ruchu
vzdorujte, vydržte — Vy, české děti!“

Jiný dobrovolník v próse osvědčuje stejně pevné odhodlání a přesvědčení, že nutno Rakousko rozbít (Deník J. Netuky, 27. května 1917):

„Trpíš, drahá otčíno. Čteme tvoje žaloby na habsburského nepřítele, slyšíme tvoje vzdechy. Tak rád bych ti špl ku pomoci. Š jakou chutí bych napjal všechny síly, abych jen část pranepatrnou ti splatil, čím ti jsem povinován. Jsem však jak svázaný lev, jež zavřeli do klece. Však čekám. Přijde hodina, kdy budeme účtovat,

slavně Rakousko! Pak se budeš trásti řevem toho českého lva, jehož jsi chtělo umoriti hladem. Budeš se svíjeti pod jeho spáry!“

Posílala-li vlast dobrovolníkům posilu ve formě protirakouských článků v novinách, manifestů, projevů českých poslanců atd., neměli oni možnosti jí to oplatiti. Nejedem dobrovolník by byl rád dal známým ve vlasti zprávu, že stojí v řadách národní armády, ale nebylo možno. Rakouská censura by bývala takové zprávy nepropustila bez udání a stíhání rodiny pisatele. Proto ČDS. varoval své členy, aby nepsali o poměrech v zajetí do Rakouska a naopak je nabádal, aby často posílali dopisy známým krajanům v Rusku, Francii a v Americe.

Přece však se vědělo ve vlasti o existenci ČDS. v Santa Marii C. V., a to z nejpovolanějšího místa. Starosta sboru, Jan Čapek, podával tajně na lístcích, psaných svému příteli Frant. Zelenému, starostovi moravsko-slezské župy ve Slezské Ostravě, zprávy o své

protihabsburské činnosti. Pro zajímavost podávám úryvky aspoň čtyř z těchto zachovaných památek.

Když se Čapek 5. prosince 1916 přihlásil do ruské armády, oznámil (2. ledna 1917) přáteli své rozhodnutí takto: „Ptáš se, co nadělil mi sv. Mikuláš. Když napíše, že flintu a šavli a za živa království nebeské, tak vás přivedu do rozpaků.“

Dne 13. února 1917 píše: „Jsem zdrav a přejí si sejít se s vámi, najdu-li vás na místě, až přivedu naši matku vám sirotkům.“

Neochvějně přesvědčení o vítězství československé revoluce vyznívá z listku, poslaného 28. června 1917: „Víra má jest pevná i za cenu života. Vzpomeňte mne i mé rodiny, kdybych snad se nevrátil . . .“

Nejvíce pověděl listek z 12. května 1917: „Co se týče vyrovnání těch starých účtů, tak mám pohotově několik tisíc a co nestačí, vypomohou mi moji čtyři bratři se strýcem z Ameriky. Tak chci našemu závodu po válce dát pevný základ, by dobře prosperoval . . .“ Na pohled nevinná slova uniklá černí censorové, ale smysl byl adresátu jasný: staré účty s Rakouskem vyrovnají tisíce dobrovolníků ČDS, pomůže čtyřdohoda a Spojené státy a závodem myšlen československý stát.

Nepravidelné spojení se zahraničím a skrovné zprávy z domova nestačily přesvědčiti dobrovolníky, že jejich snahy nejsou marné a že se s nimi počítá k boji za svobodu národa. Jako soli potřeboval ČDS. přítomnosti člena neb zástupce Národní rady, jenž by dobrovolníky utvrdil v jejich rozhodnutí, nerozhodným osobní autoritou rozptýlil pochybnosti a nepřátelům sboru dal pernou lekci.

Po dlouhém čekání, plném nejistot, pomluv, podezření a úsměšků od austrofilů, mohl ČDS. oznámiti členstvu, že přijel zástupce vedoucího orgánu našeho odboje. Jeho uvítání a pobyt

v táboře líčí současný pramen (V boj, 12. května 1917) takto:

„Přehlídka našich řad.
10. května 1917 dopoledne přijel do našeho tábora zástupce Rady Zemí Českých bratr Božinov (v orig. všude Božanov, pozn. kron.) v průvodu důstojníků italského ministerstva války. Velitel tábora ihned povolal užší výbor českoslováckého dobrovolnického sboru, který se delegátu z Paříže představil jako representant české propagandy. Zástupce br. Božinov byl opatřen plnou mocí italské vlády tlumočiti naše požadavky ve směru kulturním i vojenském na příslušných místech, což výbor náš učinil. — Návštěva representanta naší zahraniční protirakouské akce stala se slavnou manifestací pro samostatnost naší vlasti a čtyřdohodu. — První den uspořádaly fotbalové kluby Slavia-Sparta, Studentský Team-Padula na počest br. Božinova a zástupcův ministerstva války dva fotbalové zápasy. Během téhož dne br. Božinov v průvodu velitele tábora a důstojníků učinil prohlídku ubikací, v kuchyni a nemocnici.“

Dne 11. května Sokol za vedení br. Formánka uspořádal veřejné cvičení, jemuž byl přítomen velitel tábora, 12 italských důstojníků místní posádky a lékař tábora. Cvičiště bylo dekorováno v barvách českých a italských. Hudbu obstaral sbor hudební za řízení br. Tenkrát. Sbor pěvecký zapěl řadu českých národních písní. Sbor řídil p. Zlatník. Po cvičení sokolském českoslovácký dobrovolnický sbor v počtu 1500 mužů defiloval před reprezentanty italského ministerstva války, velitelem a důstojníky místního tábora a br. Božinovem.

Nato pak jménem Rady Zemí Českých v Paříži pronesl br. Božinov řeč skoro hodinu trvající. V ní vylíčil počátek naší zahraniční akce protirakouské, činnost profesora Masaryka, nynější stav české otázky, nabádal nás k trpělivosti, protože je to nutno, aby-

Padula. — Cvičitel'ský sbor „Sokola“.

chom český národ za hranicemi vzorně reprezentovali. Po jeho řeči více než 4000 českých zajatců zapělo „Kde domov můj“ s obnaženými hlavami.

Naši národní hymně vzdala reprezentace italských vojenských úřadů svou počest. Za nadšeného volání „Ať žije česká samostatnost, Evviva Italia, Evviva Intesa“,*) doprovodil náš užší výbor br. Božinova, který ihned ke 12. hodině polední odjel do Říma. — Dostalo se nám ujištění s kompetentní strany, že našim požadavkům bude, pokud možno, vyhověno. Taktéž informace o samostatné české armádě znějí velmi příznivě.“

Celkové líčení návštěvy doplňují několika poznámkami z jiných pramenů. Kromě vyjmenovaných hostů byli přítomni sokolskému cvičení také dva čeští důstojníci-dobrovolníci z nedalekého tábora, Frant. Horák a Miroslav Hlaváč. Byl to průlom do zajateckých

předpisů, neboť v té době se nesměli důstojníci s mužstvem stýkat.

O jednání užšího výboru s M. Božinovem*) praví starosta v denním rozkazu, 11. května 1917:

„Užší výbor v delší rozmluvě sdělil celou naši dosavadní práci ve zdejšímu táboře pro vytvoření „národní armády“ a našeho života vůbec. Byl přímo překvapen naší prací, přes to, že slyšel o nás chválu již od samého italského ministerstva. . . . Jeho cesta sem do tábora má ten účel, aby informoval jak italskou vládu, tak zahraniční náš výbor o našich poměrech a dle toho vše zařídí. Nejlépe vás může ovšem informovati „Československá samostatnost“ kdež jest vše, co k nám mluvil.“ Myslí se jistě ono číslo, v němž bylo otištěno uvedené „Provolání k zajatcům“.

Podle zápisu mimořádné schůze užšího výboru (Protokoly schůzí, 10. května 1917) dohodl se výbor s M.

*) Sláva (ať žije) Itálii, sláva Dohodě!

*) Ing. Miroslav Plesinger-Božinov, nyní vyslanec v min. zahr. věcí v Praze.

Božinovem, že sepiše všechna přání ČDS., které budou odevzdány ministerstvu války v Římě. Jaká přání to byla, není nikde řečeno. Kromě toho byl předložen delegátu známý protest Footballového svazu, dále seznam zajatců, kteří jsou navrženi k vyloučení z tábora a výkaz příjmů a vydání. Pak pro informaci byl pořízen přehled denního života v táboře a všech sdružení, předvedeni nejnovější zajatci, kteří před měsícem byli zajati a konečně archivář podal výpis z kroniky a dopisů, hlavně z domova.

Božinov nepřinesl do tábora mnoho nových zpráv. Hlavní význam jeho návštěvy v táboře santamarijském spočívá jinde. Obyvatelé tábora se přesvědčili, že se Národní rada otázkou zajatců vážně zabývá. Sám dr. Beneš charakterizuje účel a výsledek Božinovy cesty (Světová válka a naše revoluce, I., 376) takto:

„Mezitím ze Švýcar dojel do Itálie inž. Plesinger-Božinov, navštívil některé zajatecké tábory, shlédl jejich přípravy pro dobrovolnickou organizaci, vzbudil v nich nové naděje a nám do Paříže podal podrobnou zprávu o situaci. Jednal s některými italskými úřady a slíbil jim zvláštní zápis s vylíčením situace a jejich přání. Stalo se tak později po dohodě s námi v Paříži...“ A na další stránce: „Navštívil tábor se vzkazy z Paříže. Od té doby byli naši zajatci v pravidelném spojení s Národní radou.“

Z toho je jasno, že byl Božinov z Paříže vyslán za určitým cílem a že posláni také vyplnil. Skutečně také korespondence s Paříží i Římem, kde jistě také Veselému referoval, byla častější a obsáhlejší. Po jeho návštěvě nastalo jakési uklidnění, které však trvalo velice krátce.

Čtrnáct dní poté rozvřen byl tábor znovu, a to mnohem větší měrou. Byl-li Božinov civilista, na něž se pohlíželo mezi vojáky s malým celkem respektem, přijel do tábora voják, kapitán a člen

„České družiny“ v Rusku. Již tyto informace budily v zajatcích zvědavost a touhu dozvědět se, jak doufali, z přímého pramene zprávy o našem vojsku v Rusku a vojenské i politické situaci československého národa.

Kronika ČDS. píše o této návštěvě:

„Ano, byla to opravdová přehlídka vojenská! Byl to druhý svátek československého dobrovolnictva, kdy ve dnech 27. a 28. května důstojník České Družiny, důstojník České revoluční armády k nám zavítal. Co radostného rozechvění prochvívalo tělem, kdy po prvé zase ukázal se nám představitel České Svobody. Byl to jen slaboučký paprsek, miliontý díl toho veškerého blaha, které očekává nás v budoucnu, ale přece slítil, dodával odvahu svým jásem a zlatým třpytem — — —

Navštívil nás kapitán dr. Pučálka*), který byl poslán do Říma, aby působil na kruhy diplomacie italské o vytvoření Českého vojska. Přišel se nás ptáti, zda-li jsme ochotni jíti se bítí proti odvěkému utlačovateli a nepříteli.

Přinášel nám vřelé pozdravy našich bratrů, stojících již se zbraní na frontu ruském, přinášel nám pozdravy z Ruska omlazeného, z Ruska svobodného, přinášel pozdravy z revoluční bílé Rusi. A tak, jak mluvil k nám několika jednotlivcům, tak také vlil sílu i odvalu všem 17 stům dobrovolníkům, kteří v hustých sražených řadách poslouchali tohoto mladého, jarého, českého Sokolika.

Odejel statný ten Čech a zanechal v srdcích radost na brzké uskutečnění našich tužeb. My jen voláme k němu: „Leť smělým letem slunci vstříc!“

Uvádím doslovně výňatek z Kroniky ČDS., z něhož lze vidět nadšení dobrovolníků a jejich naděje. Líčení doplňuje denní rozkaz, 27. května 1917:

„Dnes přijel do našeho tábora za účelem informačním důstojník naší československé armády v Rusku. Tlumočil

) MUDr. Miloš Pučálka, štábní kapitán v Praze.

Padula. — Tábor českoslov. dobrovol. sboru.

pozdrav od našich bratří, kteří již jsou v boji za naši svobodu. Přítomnost jeho nám potvrzuje sama, že utvoření „českoslovácké armády“ jest hotovou věcí a že jest nyní všech dobrovolníků mravní povinností tomu, k čemu se čestným slibem zavázali, dostáti a všemu, co se na nich žádati bude, se podrobiti. Dle jeho sdělení vše spěje se zdarem kupředu a jest velice potěšen naším pevným rozhodnutím . . .“

Ve svém deníku jsem si 28. května 1917 zaznamenal:

„O 4. hodině je nástup baráků na prostranství u bar. 1, 11 a 17. Sformováno na 10 setnin, každou vede její velitel. Šli jsme čtyřstupem na náměstí, čelem k nemocniční boudě. Před ní stál již onen setník. Mluvil sympaticky, že půjdeme v měsíci neb dvou a abychom se nedivili těm, kdož k nám nepřistoupili. Oni prý přistoupí. My jsme prý řešili*) a oni tak teprv učiní. Hlavně Slováci mají vědět, že prokleté Ra-

kousko a Maďaroni musí býti zdeptáni. Ještě nám řekl Capek, že pojedeme na slovanské území, t. j. na Balkán k Soluni. Ostatní řekli pak večer (důvěrníci) při nástupu . . . Je jisto, že jedeme pryč, kdy, to se neví. Pojedeme v menších oddílech neb Italové musí vědět, že na práci . . . Budeme použiti k výzvědě, telefonu a vůbec, kde je třeba rozumu . . . Rozdělení k ruské armádě, ale své velení! . . .“

Zprávy vyvolaly velikou odezvu v táboře a zvláště v užším výboru ČDS. Již večer prvního dne návštěvy Pučálkovy svolána mimořádná schůze (Protokoly schůzí, 27. května 1917), v níž bylo usneseno poříditi seznam dobrovolníků a předložiti mu 14 otázek a přání, jež zněly asi takto: 1. zda bude sestavení čet, které zde se v táboře provede, trvalé; 2. kdy a kde bude lékařská prohlídka, kdy a kam bude přidělen vojenský instruktor a zda má býti zavedeno povinné cvičení v táboře nebo až na frontě; 3. doporučení Logaje, Bořila a Bartoše do Říma;

*) Rusism, značící, rozhodli se. Mohl a také vedl k nedorozumění a špatnému výkladu smyslu.

4. k pracem do Říma mají býti povoláni dobrovolníci, navržení ČDS.; 5. matrika členská bude pořízena, seznam ostatních zajatců možno sestaviti jen s vědomím velitelství; 6. poslední požadavky (dané Božinovi, pozn. kron.) opsati, doplniti a v Římě urgovati; 7. zřízení jediného českého tábora; 8. chce-li Pučálka mluvit také k nedobrovolníkům; 9. konstatovati, že možno jíti na všechny fronty, i na italskou; 10. aby v proslovu zdůraznil autoritu užšího výboru ČDS.; 11. mají-li odejít dobrovolníci na práci; 12. požádati, aby navštívil Slováky a Bartoše, ukázati prapor a časopis; 13. nebudou se posílat peníze do Paříže, ale bude zřízen zvláštní fond sboru; 14. mají-li býti přiděleni členové užšího výboru k četám.

Z tohoto usnesení je jasno, že otázka tvoření československého vojska byla pokládána pouze za otázku času. Tomu nasvědčuje vše, co ČDS. v té věci podnikl. Dal Pučálkovi seznam všech dobrovolníků; zastavil posílání peněz do Paříže a rozhodl se je ukládati v Římě; přibral nové členy užšího výboru jako náhradu za staré členy, kteří odjedou; usnesl se archiv uložit v Římě; zavedl povinné vyučování ruštině atd. A hlavním důkazem je rozdělení celého sboru ve vojenskou formaci. Podle zachovaných seznamů vidíme, že mělo býti utvořeno 6 praporů asi po 270 mužích, rozdělených na 3 družiny po 3 četách, z nichž každá měla míti 2—3 roje. Dobrovolníkům bylo dáno na vůli, aby se sdružili podle přátelských neb krajských styků ve své oddíly, při čemž ovšem bylo přihlíženo, aby u každé části byli organizátoři a znalci cizích jazyků.

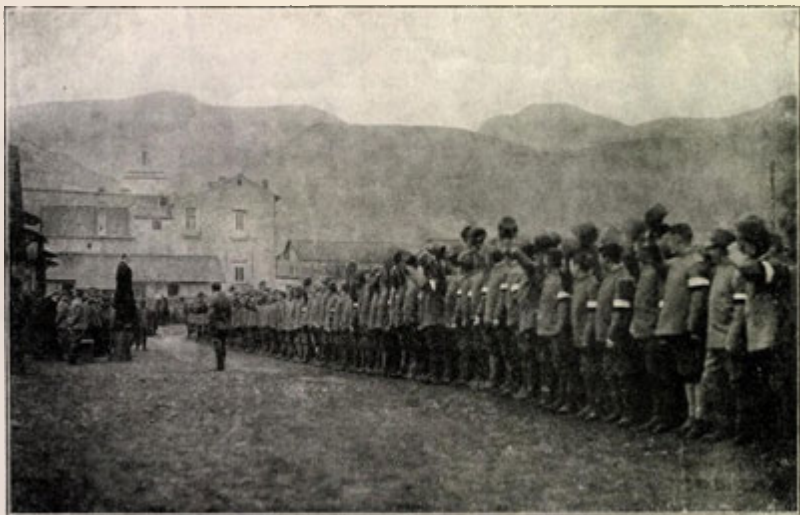
Krásný sen se brzy rozplynul v mlhách. Dne 6. června 1917 přišel telegram od dra Beneše z Paříže, jenž v původním překladu z francouzštiny zněl:

„Vaše dopisy jsme dostali. Činíme vše nám možné. Za měsíc neb později

přijdu k vám a vysvětlím situaci. Mějte důvěru v nás, pracujeme o to, oč žádáte, ale mnoho nesnáží přítomno. Dnes zakročuji u vyšší instance. Pozdrav vám všem od Národní rady.“

Telegram byl s překladem veřejně vyvěšen a způsobil zklamání. Jeho obsah a hlavně mlčení o akci Pučálkově přesvědčilo ČDS. o lichosti všech nadějí. Dobrovolníci počali podezřívati výbor, že jim něco tají a nepřátelé naší revoluce se radovali z prvního nezdaru. Tábor se pomalu vyprazdňoval odchodem zajatců na polní a jiné práce, kterážto skutečnost byla pravděpodobně v těsné spojitosti s akcí „soluňskou“. Není sice pro toto tvrzení přímých dokladů, ale nebudeme jistě daleko od pravdy. Ministerstvo války a zahraničních věcí, které bylo o Pučálkově akci zpraveno, chtělo likvidovati československé revoluční hnutí, které jí bylo v této formě málo přijatelné, brzy a bezpečně tím, že uspíšilo rozesílání části československých zajatců po Itálii a ostatním změnilo jejich dosavadní sídlo.

Ze ministerstvo války o tom vědělo, dosvědčuje povolání čtyř členů užšího výboru na velitelství tábora (24. června 1917), kde jim byly položeny tyto otázky (Protokoly schůzí, 25. června 1917): „1. zda-li v době návštěvy br. Pučálky byly zde provedeny volby; 2. zda mu byly odevzdány seznamy dobrovolníků; 3. co zde br. Pučálka říkal. Na první otázku odpověděno bylo: ne. na druhou: ano, na třetí: Br. Pučálka přinesl nám pozdrav revolučního Ruska, mluvil o revoluci ruské, o českém vojsku, o poměrech v Čechách. Na to se colonnello (plukovník) znova ptal, zda-li zde odvody konány nebyly.“ Ve stejném smyslu informoval užší výbor dobrovolníky. Vyzýval je v denním rozkazu k trpělivosti a poukazoval na to, že se v italském ministerstvu o nás jedná a tedy dojde k vyřízení, třebaš ne v krátkém čase, jak si dobrovolníci myslí.

Padula. — Tábor českoslov. dobrovol. sboru. (Řeční br. Hlaváček).

Užší výbor byl nucen uklidnit dobrovolníky, ač sám již zdaru akce příliš nevěřil. Veliteli tábora sice řekl pravdu, ale zamlčel mu, že se prováděl ne sice odvod, ale soupis vojenských jednotek. Jak jsem již tehdy ve svém deníku zaznamenal, předložil asi Pučálka soupis dobrovolníků ministerstvu války v Římě, které však o té věci nebylo velitelem tábora uvědoměno. Z toho nastal poplach a podplukovník Granati dostal nařízení vyšetřiti, jak to vlastně bylo.

Dříve než podám souhrn všech událostí, musím po právu uvést ještě tři svědectví, jak za sebou časově byla otištěna.

Jos. Logaj, přímý účastník celého vývoje věcí v S. Marii C. V., praví o akci Pučálkově (Československé legie v Itálii, II. vyd., str. 69) toto:

„27. května bez předchozího ohlášení přišel do tábora setník dr. Pučálka, jak se výboru velitelstvím k němu povolanému představil. Sdělil, že jede z Ruska jako delegát „Svazu

českých spolků na Rusi“. Mluvil na cestě s prof. Masarykem, jemuž sdělil svůj plán. Masaryk vyslovil pochyby, nečinil prý námitek proti cestě Pučálkově do Itálie. Podle plánu, dobrovolníci z Itálie půjdou bojovati na frontu soluňskou. Italienečiní zásadních překážek. Velvyslanec ruský Giers v Římě je zárukou, že nábor pro Soluň bude uskutečněn.

Nemohu si dnes opravdu vysvětliti, proč jsme setníku Pučálkovi uvěřili, vydali mu seznam dobrovolníků a slib, že v době jím určené sestavíme formace, které pak za Pučálkova vedení odjedou do Soluně. Výbor, soudím, podlehl všeobecnému nadšení, které u dobrovolníků zavládlo. Úplně se zapomnělo na sdělení delegáta N. R. Božinova a nezkoumali jsme vůbec legitimaci dra Pučálky, zda skutečně jedná za souhlasu oprávněných činitelů N. R. Stačilo neurčité sdělení o rozmluvě dra Pučálky s T. G. Masarykem. Setník Pučálka odejel a dobrovolnická organizace připravovala se na odjezd.

Sestavovány roty a prapory, sepsán seznam dobrovolníků, kteří by mohli být důstojníky a čekalo se. Projevy na paměť bitvy u Lipan děly se ve znamení brzkého odjezdu na frontu.

Však už jsme od setníka Pučálky zprávy nedostali. V krátké době po jeho odchodu telegrafoval midr. Beneš z Paříže, že přijede do Italic a to povážlivě otřásló posicí výboru ČDS. Z telegramu bylo patrnó, že NR. s akci Pučálkovou nesouhlasí nebo dokonce o ní neví. K tomu ještě někteří členové výboru byli velitelem vyslýcháni, co vlastně Pučálka v táboře dělal. Vznikla nespokojenost, stupňovaná ještě hromadnými odjezdy zajatců na polní práce...

Částečné vysvětlení a vylíčení své činnosti v Itálii, zvláště v táboře Santa Maria C. V., podává M. Pučálka (Československý legionář, 14. ledna 1927):

Po krátké době jednání s italským ministerstvem války, kterézto jednání úspěšně vedl dnes zemřelý ruský velvyslanec Giers, sedl jsem 25. května 1917 do vlaku v Římě, abych zřetřejším dnem po prvé spatřil naše zajaté bratry v S. Marii Capua Vetere. S pocitem zvýšené odpovědnosti, smíšeným s radostnou touhou informovati naše budoucí spolubojovníky o všem, co dosud se stalo, kráčel jsem k místu zajateckého tábora.

Přijetí od velitele tábora, podplukovníka Granatiho, bylo velmi přátelské. A pak rychle jsem spěchal do místnosti, kde shromážděn byl výbor našich přihlášených dobrovolníků. Jasně — jako před deseti lety — vyvstává přede mnou milá tvář br. Čapka, jenž s prostou, nelíčenou radostí uvítal mne jménem ostatních členů užšího výboru; a ihned bez dlouhých řečí nastalo jednání a rokování. Otázka za otázkou střídala mé odpovědi: a informace: radostné vzrušení kmitlo se na tvářích všech při mém líčení našeho odboje na Rusi od roku 1914, práce prof.

Masaryka v Londýně a úspěšného, ale úporného úsilí naší Národní rady v Paříži v čele s gen. sekretářem drem Benešem. Čilý br. Logaj neopomenul ve svých otázkách ani jedné podrobnosti o vzniku naší české družiny na Rusi a jejího dalšího rozvoje v pluk a brigádu, diplomatického úsilí prof. Masaryka a dra Beneše i dra Štefánika. Milá, pobledlá tvář br. Bartoše s hořečným napětím sledovala mé líčení nástupu Srbů v r. 1915 a všichni ihned chopili se důležité práce — dodati mně přesný seznam přihlášených dobrovolců. Dlouho do večera setrvali jsme v poradách a ze všeho mi bylo jasno, že organisace zde jest úplná, vzorná a mně zbývá jen jediná práce — na druhý den posíliti v nadšení přihlášené dobrovolníky a povzbuditi liknavé a nerozhodné. Nikdy nezapomenu toho vznešeného a radostného dojmu, když druhého dne nastupovali pod vedením br. Čapka v sokolských šicích a vzorném pořádku nastávající naši první italští legionáři, aby vyslechli několik mých informativních a povzbuzujících slov. Těmto hotovým a odhodlaným boreům za naši samostatnost nebylo třeba mluvití o povinnosti a lásce k vlasti a její osvobození bylo hluboce vryto v jich srdce a háralo z jich planoucích tváří. A ti druzí, kteří se ještě nerozhodli? Na ně jistě hluboce působil tento krásný obraz a snad více než má slova působil k jejich potomnímu rozhodnutí...

„A na konec malé vysvětlení — snad vlastní obrana — k mé propagační cestě v Itálii. Pokud se o ní psalo, byla vždy spojována s určitým a přesně vypracovaným plánem — formovati dobrovolnickou jednotku u Srbů na soluňské frontě. Tomu tak není. Byla v prvé řadě informativní a ve druhé řadě sondování, nedaťo-li by se snad formovati v řadách spojeneckých na soluňské frontě. Avšak v mých veřejných prosloveh k celku toto slovo nikdy nepadlo, což konečně jistě vši

chni ti, kdož mne slyšeli mluvit, potvrdí. Že později z mých několika slov o soluňské frontě, přenesených jen k jednotlivcům ve výborech jednotlivých zajateckých organisací, byly činy falešné závěry a tak vznikly určité nepřijemnosti a zvýšená nervosita, to jistě nebylo mou vinou.

Hlavní mou prací bylo utvrdit naše zajatce v Itálii v tom přesvědčení, že se o jejich osvobození a případné formování — ať je to kdekoliv — pracuje a žádati od nich bezpodmínečnou poslušnost Národní radě v Paříži.

Jinak ovšem na tuto akci pohlížela Národní rada v Paříži. Její tehdejší generální tajemník, dr. Beneš, jenž byl jistě do věci zasvěcen, mluví o působení Pučálkové, kromě jiných dvou zmínek, hlavně v souvislosti s návštěvou u stát. podsekretáře ital. ministerstva zahraničních věcí Demartina. Na své druhé cestě do Itálie byl dr. Beneš přijat 7. září 1917 tímto vlivným italským činitelem, s nímž měl projednávat otázku povolení čl. vojska v Itálii a proto mu předložil o tom obsáhlé memorandum. O jednání tom praví dr. Beneš (Světová válka a naše revoluce, I., str. 386):

„Jako odpověď vyřídil se mnou Demartino především t. zv. otázku kapitána Pučálky. Kapitán Pučálka přijel, jak jsem již pověděl, do Francie a do Itálie, byv poslán od některých ruských Čechů a Srbů, aby pracoval pro zřízení československo-srbského vojska na frontě balkánské z československých zajatců v Itálii. Jeho plány souvisely s obtížemi organizace našeho vojenství v Rusku, jsouce výrazem sporů a jisté bezradnosti našich krajanů v jejich práci politické a vojenské. Projížděje Itálií, zastavil se Pučálka u ruského velvyslance Gierse a pokusil se ho získati pro svůj plán. Na počátku dostalo se mu tam jistě podpory. Když ruský velvyslanec poznal lépe situaci, odepřel Pučálkově akci další pomoc.

Nám do Paříže, stejně jako zajatcům

v některých táborech v Itálii, Pučálka oznamoval, že pravděpodobně italská vláda svolí, aby naši zajatci byli osvobozeni a naše oddíly poslány na Balkán. Národní rada se zřetelem k našim plánům a ujednáním v Paříži byla zásadně proti tomu, aby naši vojáci rozmnožovali ruské oddíly u Soluně, nehledíc ani k tomu, že znala situaci v Itálii a věděla napřed, jaké stanovisko zaujme italská vláda k podobnému plánu. Žádat Itálii — v době nejprudšího boje s Jihoslovany a v době rozvratu ruské fronty — o vydání zajatců pro akci na Balkáně, pro Srby a pro Rusy, bylo tehdy politicky naivní. Nám ovšem tato akce v Římě byla nepřijemná a spolupůsobila k tomu, že se vláda italská postavila proti dopravě československých zajatců do Francie.

Demartino kategoricky prohlásil, že pro Balkán neslibili ani jediného vojáka, že se stejně vyjádřilo ministerstvo války a že naše zajatce na soluňskou frontu nepustí. Podobně o několik dní později vyslovil se velvyslanec Giers. Případ neměl jinak významu; zmiňuji se o něm jen proto, že nám nějaký čas působil obtížně organizační a že je politicky zajímavý.

Působila-li akce Pučálkova organizační obtíže Národní radě v Paříži, tím více se její neúspěch odrážel v životě dobrovolníků v tábore, kteří měli mnohem menší možnost její výsledky sledovati. Z uvedených svědectví je patrné, že Paříž sice o cíli Pučálkovy cesty věděla, ale nepodporovala ho v jeho osobním poslání. Užší výbor ČDS. jednal však na základě Pučálkových slov o soluňské frontě a byl v tom podporován vědomím, že Pučálka znal oněch čtrnáct otázek, které mu byly předloženy (Protokoly schůzí, 29. května 1917). Z nich vidíme jasně, že se připravovala skutečná vojenská formace, proti níž patrně neměl Pučálka námitek. Podle otázek z pozdějšího vyšetřování užšího výboru ČDS.

se spíše zdá, že zmínka o odvodech padla někde v Římě.

Těžko je dnes rozsuzovati, jak mělo či mohlo co býti. Myšlenka nebyla špatná a její provedení, kdyby se bylo mohlo uskutečnit, přispělo by bývalo velice k uspokojení dobrovolníků v táboře a snad také našemu zahraničnímu odboji.

ČDS. nesl dále s odevzdaností svůj osud. Užší výbor odvolal dne 9. června 1917 své usnesení, aby se peníze neposílaly do Paříže a prodělával těžkou krizi. Dobrovolníci vinili své představitele z tajnostkárství a nedostatku obrany zájmů ČDS., ač tito nevěděli a nemohli dělati o nic více než ostatní dobrovolníci. Tábor se pomalu začal vyprazdňovati, takže do konce června odjelo kromě zajatců 644 dobrovolníků na práce. Náladu vyjadřuje nejlépe dopis, poslaný 18. června 1917 do Paříže:

„Opětne po druhé potvrzuji přijetí telegramu dra E. Beneše. Chceme vyčkat — bohužel nevíme, kde se s dr. Benešem setkáme, neboť mnoho našich lidí jede na práci a vůbec se zdá, že celý tábor v S. Maria bude rozpuštěn. Nevíme pravou podstatu odjezdu našich lidí a všech zdejších zajatců Čechů. Má-li se naše propaganda, t. j. nabádání Čechy zajatce ke vstupu do československé armády, setkat se zdarem, je nutno uchovati dosavadní koncentraci Čechů. Jinak bychom obtíže nepřekonalí a ocitli se na onom bodu, kde jsme byli v r. 1915. Potřebujeme vysvětlení,

neboť netrpělivost je velká a my nemůžeme nikomu dátí nejmenšího vysvětlení.“

Nespokojenost zmocnila se celého tábora. Užší výbor se snažil ji odstraniti nebo zmírniti, ale marně. Ani nové volby a skončení sporů se Sokolem nedovedly rozvířenou hladinu přivést do klidu. Štěstí bylo, že 23. června se roznesla zpráva, že všichni obyvatelé tábora odjedou do Paduly.

V táboře nastal shon. Všichni si balili svá zavazadla, velitelství přehlíželo zajatce a vyměňovalo příliš chatrné součásti výstroje. Italští důstojníci neradi pouštěli československé zajatce z tábora. Pořádek, jenž zde panoval, všeobecně chválili, protože věděli dobře, že se zajatci jiné národnosti nastanou jim nové, mnohem větší starosti. V Santa Marii C. V. zůstalo několik nemocných i ošetřovatelů a zaměstnanců v táborové posádce.

Před odjezdem rozloučila se deputace užšího výboru ČDS. s podplukovníkem Granatim, ježž požádala o doporučení veliteli nového tábora a poděkovala mu za mírné, ba přátelské zacházení se všemi československými zajatci.

Dne 29. a 30. června 1917 odjeli všichni zajatci, kteří v táboře ještě zbyli, ve dvou transportech do nového působiště. Nesli si sebou, aspoň dobrovolníci, radost z vykonané práce a spěli odhodlaně vstříc novému zápasu, ale s růžovými nadějemi do budoucna, v nichž se bohudík většinou nezklamali...

PADULA.

Vracíme se do známého nám již tábora, jako se vraceli četní dobrovolníci a zajatci, kteří téměř půl roku prožili v útulném táboře santamarijském. Stejnou cestou, na Cancellu a Nolu ujížděl dlouhý zajatecký vlak, v němž nuceně cestující vesele a zvědavě si prohlíželi krásnou podvesuvskou krajinu s jejími přírodními krásami. Minuli pohádkovou zátoku salernskou a stoupali do hor. Vlak projel několika tunely a po vysokých mostech nad strmými roklemi dorazil v podvečer na malé, venkovské nádraží.

Padula! Co asi skrývá v sobě toto jméno, tato nová stanice v životě jednotlivce i celého zajateckého celku? Jistě o tom uvažovali mnozí ze zajatců, kteří v proudu kráčeli k táboru, asi půl hodiny vzdálenému. Na dvoře kláštera byli úředně přijati, přepočítáni a po samozřejmém, vojensky dlouhém čekání, zavedeni do baráků.

Zbytečně bych líčil tábor a jeho okolí; učinil jsem to již dříve. Málo tu bylo změn. Na prostranství od věže k městu postavila správa tábora nových šest dřevěných a na různých místech asi 3—4 zděné baráky. Jinak, kromě obyvatelů, zůstalo vše při starém. Osazenstvo tábora tvořilo opět onu typickou směsici rakousko-uherských národností. První podmínkou zdárného vývoje a propagace československého odboje v táboře bylo ovšem odstranění všech těchto živlů, které by tomu přímo či nepřímo překážely.

Již od prvního kroku na půdu tábora tanula vedoucím činitelům na mysli jediná myšlenka: pokračovati v započaté práci, sesliti a rozšířiti pole své působnosti a dosáhnouti kýženého cíle. Snahu sboru vyjadřuje krásně kronikář ČDS. těmito slovy:

„Nový tábor — nový život! Je naším srdečným přáním, aby všichni Čechové

poznali v něm svatou národní povinnost a aby Certosa di Padula byla pro nás posledním táborem, kde bychom žili jako zajatci. Těšíme se blahou nadějí, že v Padule budeme moci úsilovně pracovati na uskutečnění svých tužeb, dopomoci těžce zkoušenému národu českému k novým základům šťastné budoucnosti. Pevně věříme, že není daleká doba, kdy budeme se vraceti do vlasti, která bude svobodná a náležeti nám, kteří ji milujeme a jsme odhodláni přinést životu národa všechny možné oběti. Šťěstí a svoboda zemí českých je i štěstím a svobodou naší!“

Dříve než vylíčím vývoj věcí v Padule podle pramenů, pokládám za nutné uvést dva souborné články, v nichž je obsažen současný posudek o činnosti ČDS. a stručný přehled života v táboře.

Nejprve podávám v plném znění článek dra Beneše (Hlídka zajatců, č. 9, 10. listopadu 1917), jenž oceňuje práci ČDS. od začátku jeho vzniku až do jeho návštěvy v Padule, 26. září 1917:

„Mluvíli jsme doposud málo o našich zajatcích v Itálii. Měli jsme k tomu řadu důvodů. Hlavní však byl ten, že naše práce v Itálii nebyla dosud dosti systematická a že jsme následkem toho mohli býti dost málo v přímém styku s našimi lidmi. Nyní se poměry zcela změnily. Nejen že byl dán základ silné a plánovité organizaci a systematické práci v Itálii, nýbrž bylo také docíleno v poslední době dalekosáhlých rozhodnutí se strany vlády italské v naší zajatecké otázce, čímž situace i našich lidí i naší organizace a práce bude postavena na zcela nové základy. Při té příležitosti dlužno poznamenati, že výsledky, jichž bylo docíleno, jsou skutečně politicky cenné, že brzy budeme viděti přímý jejich důsledek a že naši lidé, jedním slovem, budou se brzy

Padula. — Skládání slibu I. pracov. praporu před odjezdem na frontu.

cítiti jako zcela svobodní lidé v Italii. Podrobnosti zatím nesdělujeme, dokud přímá rozhodnutí praktická nebudou učiněna a práce na místě začata.

Je však na druhé straně nutno si blíže všimnouti všeobecně našich italských zajatců. Jako všude jinde, prožili i oni křížovou cestu českých zajatců. Kletba naší příslušnosti k Rakousko-Uhersku nás pronásledovala strašlivě všude, stála nás hrozné oběti, útrapy i životy lidské. Pomalu a těžce proboujávala si i v Italii cestu idea, že Čechoslováci jsou něco jiného než-li „Rakušáci“ a že jsou a musí býti přirozenými spojenci Italie v jejím boji proti habsburské monarchii.

Dlužno dáti zadostiučinění našim zajatcům samým, kteří italskou vládu i veřejnost k tomuto přesvědčení dovedli. Svým jednáním, svým chováním v táborech, svou disciplinou a pořádkem vzbuzovali všude úctu. S kterýmkoli důstojníkem jsem o té věci mluvil, každý to potvrdil s největší chválou o našich lidech.

Je třeba dále poznamenati, že naši zajatci v Italii dle všech známek jsou skoro nejlepším naším elementem mezi zajatci vůbec. Vlastenecky v nejvyšší míře a v nezvykle vysokém procentu cítíce a jednajíce získali všude našemu jménu čest a chválu. Od vysokých úřadů italských bylo mi všude konstatováno, jak neobyčejně příznivě působil na př. fakt, že naši lidé jsou průměrně nejvzdělanější ze všech zajatců, že veliké procento jich zná více jazyků, že všichni umějí číst a psát, že vyšší stupeň vzdělání je neobyčejně častý a že u všech téměř je vyložené a jasné, neskrývané nepřátelství k Rakousko-Uhersku, projevované přáním vstoupiti do některého ze spojeneckých vojsk a bojovati proti Němcům a Rakušanům.

Navždy zůstane k chvále našeho jména a našeho zahraničního hnutí to, co dovedli učiniti naši zajatci italské, nejdříve umístění v Santa Marii Capua Vetere a pak v Certose di Padula.

Nelze nám z řady důvodů vypisovati

Padula. — Skládání slibu 1. pracov. praporu před odjezdem na frontu.

dnes tyto věci dopodrobna. Dlužno však dnes už naznačiti alespoň toto: Díky neúnavné snaze, energii, nezdolné práci a nepřemožitelné důvěře v konečné vítězství podařilo se několika našim dobrým lidem v těchto táborech zorganizovati veliké procento našich lidí. Utvořily se kroužky vzdělávací, vyučovalo se jazykům, obchodním vědám a j., pořádaly se přednášky politické a odborné, zřídily se kroužky sportovní a zábavní a pracovalo se tak neobyčejně intensivně v našem osvětovém duchu, jak toto známe z domova. Po této stránce návštěvníky tábora našich zajatců musilo skutečně mile překvapiti a dojmouti to, co mohli viděti v S. M. Capua Vetere a zvláště nyní v Certose di Padula. Při tom však dlužno vyzdvihnouti zvláště dvě neobyčejně důležité věci. Celá organizační práce v tomto táboře, kde je dnes na 12.000 našich vojáků, vedena byla několika našimi lidmi (dlužno zejména vzdáti uznání našim zajatcům

J. L-ovi, B-ovi, R-ovi, Č-ovi, J-ovi*) a jiným) ve směru otevřeného boje proti Rakousku a k přípravě československého vojska. Byl založen dobrovolnický sbor, jehož práce v prostředí zajateckém je přímo ohromná, uváží-li se obtíže, jaké se stavěly v cestu našim lidem. Utvořeny byly téměř celé tři bataillony, prochnuté největším vlastenectvím a nejsilnějším vědomím našich národních povinností v dnešní osudné době. Dnes stojí na tři tisíce našich lidí v tomto jediném táboře připraveno na první zavolání. Idea sokolská je proniká a vědomí, že dnes doma celý národ takřka křičí o samostatnost a nebojí se otevřeně býti vlastizrádným přes všechny hrozby rakouských katanů, vede je k přesvědčení, že žádný z našich lidí za hranicemi nesmí projevovati obavy nebo docela zbabělost, vede je k nejsilnějšímu úsilí, jak řečeno, přes veliké pře-

*) Logajovi, Bořilovi, Čapkovi, Jurovi. Zkratkou použil autor článku, aby nemohly býti rodiny jmenovaných organisátorů rakouskými úřady stíhány.

kážky, jež se jim stavějí v cestu, převsvědčiti všechny naše lidi ke konání jejich národní povinnosti.

Všichni ti kdož na tomto díle pracovali, mohou býti dnes naplněni pocitem zadostiučinění. Vykonalí pro naše zahraniční hnutí práci velikou. Na jejich práci — vedle své práce politické a diplomatické a vedle revolučního hnutí v Čechách — mohla se Národní Rada odvolati, když začala vyjednávat v poslední době o politické otázky naše s italskou vládou, kterou nyní ve větším slohu v Itálii právě podniká. Budiž všem těm našim pracovníkům za to věřly dík!

Jedné věci nelze pominouti. Mezi našimi zajatci nalézá se také akad. malíř J. Bartoš. Začal pracovati mezi našimi lidmi štětcem. Docílil úspěchů opravdu velikých. Docílil zejména svou propagandou dvojho: u italských autorit získal českému jménu úctu, zájem a sympatii, u našich lidí vzbuzoval city národní, vlastenecké a city povinnosti k národu v dnešní době. I jemu náleží veliká zásluha za to, co naši hoši mezi zajatci vykonali. V Certose di Padula jeho výstava ve zvláštním sále mluví slovy nejvýmluvnějšími.

Toto budiž řečeno jen jako první dojmy z návštěvy, již mohl jsem jen letmo učiniti u našich hochů v Padule. Budeme nyní ve styku stálém a návštěvy budou častější. Všem těm pak, kdo projevovali doposud váhání v připojení se k dobrovolnické akci, odůvodňující to všelijak, musíme dnes opakovati: Všichni ti, kdo pracovali pro sbor dobrovolnický, všichni ti, kdož se k němu připojili, vykonali velikou službu těžce zkoušenému národu, protože vykonali svou povinnost.

Národní rada dnes dospěla svojí prací tak daleko, že volá k této povinnosti nejen ty, kdož již dobrovolně se jí podjali, nýbrž i ty, kdož posud zůstali stranou. Buďte tudíž všichni připraveni! Žádáme vás o to se vši opravdo-

vostí, ve vědomí vážných úkolů, jež nám v Itálii nastávají.

A všem těm, kdož byli průkopníci, organisátory a pracovníky ještě jednou dík! Věříme, že v krátké době budou i ti druzí v našich řadách.“

Dále náleží sem v časovém i obsahovém pořadí vzpomínka a náčrt dojmů z návštěvy řed. Frant. Hlaváčka v Padule, 29. listopadu 1917, jak byly uveřejněny v „Československé samostatnosti“ (30. března 1918):

„Vracel jsem se z návštěvy našich zlatých hochů v Padule dojat, ohromen, nadšen a ocarován. Ve vlaku urovnával jsem si své dojmy, lépe řečeno lavinu dojmů krásných, velkolepých. Avšak marné urovnávání. Celkový dojem byl takový, že mně živě připomínal moje vzrušení, které jsem zažil jako dítě, jako hoch, když po prvé jsem viděl „Jiříkovo vidění“. Snad tím srovnáním nejlépe se dá charakterisovati nálada, s jakou odjel po celodenním pobytu v Padule mezi našimi bratry ten, kdo sice již dříve tolik slyšel o jejich veliké práci a záslužné činnosti, avšak teprve po důkladném jejich seznání mohl přesvědčiti se o jejím dosahu i rozsahu.

Jel jsem do Paduly povzbuditi a nadchnouti naše hochy k práci, k odhodlanosti, k boji a při návratu styděl jsem se, že s takovými úmysly mohl jsem tam jeti. Vždyť vracel jsem se naopak sám povzbuzen a nadšen. Tam jsem teprve poznal — po dlouhé době odloučení od našeho národa — jaká je v něm síla a jak skvělý projev této nezdolné síly reprezentují naši hoši v Padule a s nimi i tisíce ostatních, kteří prozatím ještě jsou roztržštěni ve spoustě jiných táborů.

„Bude-li každý z nás z křemene, bude celý národ z kvádrů“ — tato krásná slova Nerudova tanula mi na mysli při návratu z Paduly a jásal jsem v duchu poznáním, že tato touha našeho velkého básníka se vyplňuje.

Naši drazí bratří v Padule, naši

Padula. — I. pracovní prapor před odjezdem na frontu.

dobrovolníci v Itálii opravdu jsou s křemene. To jsou mužové celí, jsou žuly. Není slabosti, není kompromisu.

Dokázali to svou vytrvalou, téměř sisyfóvskou prací, kterou soustavně vykonávají téměř již po 2 roky. A okolnosti, za kterých bylo jim pracovat, byly dříve nesmírně těžké. Pře-kážek všeho druhu na sta, nepochopení, znemožnění propagandy, někde i nadřívání odpůrcům se strany těch, kdož by je měli úsilovně podporovat, až příliš často se opakovalo. A byli při tom odkázáni sami na sebe, podpora zvenčí nepatrná. Národní rada dříve nemohla přijít s nimi do osobního styku, korespondence docházela s úžasným zpožděním, aneb vůbec nedocházela. Jediná, co je mohlo občas povzbudit, byly naše zahraniční publikace, pokud až k nim došly. A přece naši dobrovolníci neustali v práci, vytrvali a — dnes můžeme již říci, zvítězili. Práce byla tuhá, neboť již předem vylučovali jakýkoli kompro-

mis. Každý, kdo chtěl se přihlásit do dobrovolnického sboru, mohl tak učinit jen tenkrát, přijal-li podmínku, že postaví se do boje za svobodu národa na vyzvání Národní Rady za každých okolností a se zbraní v ruce. Nebyl přijat, kdo se těmto podmínkám nechtěl podrobiti.

Stvořili si krásnou, pevnou organizaci, a její výsledky vidíme dnes v plném světle: tisíce našich hochů jsou připraveny jít do boje, odhodláni jsou ke všemu. Prosím „našich hochů“ — mohou plným právem tohoto slova užívat, poněvadž síla, jarost a odhodlanost mladistvá je v nich ve všech, i v těch, kterým sotva ještě na rtu zazatemnilo se chmýří, i v těch silných, starých domobrancích, kteří doma zanechávali mnohohlavé rodiny, zanechali ženy a děti, své postavení, svůj majetek. Vše to na oltář vlasti kladou draží naši padulští bratři, dělníci, řemeslníci, rolníci, profesori, umělci, příslušníci inteligentních vrstev národa — všichni, všichni. Hruď se dme na-

dšením tomu, komu štěstí popřálo pobýti den mezi padulskými dobrovolníky a každá sebe menší pochybnost o budoucnosti našeho národa mizí z nejnvtitnějších koutků srdce. Člověk cítí při tom svatost Libušina proctví, velikost slov Nerudových a oprávněnost zmužilých slov, která slyšíme od našich milovaných vůdců za hranicemi i ve vlasti.

Kdo nepoznal osobně našich dobrovolníků v Itálii, mohl by souditi, že jsou moje slova přehnaná. Umlkne však jistě ten, kdo pozná je jako já poznal v Padule a dále z korespondence z ostatních táborů, která nás houfně dochází. Těžkými boji života, hroznými událostmi válečnými ztvrdl jsem, nepoznal dlouho slz, avšak nyní, co vycítil jsem duši našich dobrovolníků v zajetí italském, důstojníků i vojáků, vkrádá se mi při vzpomínkách na Padulu a při čtení překrásných dopisů jiných našich bratrů často, přecasto a nezadržitelně v pohnuté oko slza radosti, štěstí a nadšení.

Vraťme se však k Padule. Nové poměry, jaké zavládly mezi našimi zajatci v Itálii v důsledku nedávného jednání Národní Rady s vládou italskou, přinášejí ovoce. Styk s českými zajatci, dříve tak obtížný, je nám nyní všemožně usnadněn a tak při své návštěvě v Padule mohl jsem po celý den volně konferovat s našimi rodáky, přesvědčiti se o jejich velké připravené, uvědomovací a vzdělávací práci.

Již dr. Beneš v 9. čísle „Hlídky zajatců“ výstižně charakterisoval vysoký průměr inteligence našich lidí, a náš dobrovolnický sbor všemožně se snažil, aby stupeň uvědomění ještě zvýšil. Netrávili marně a nečinně svých smutných zajateckých dnů: uspořádali si celou řadu kursů vzdělávacích, jazykových, kursů obchodních nauk, přednášky politické a z různých oborů vědeckých i praktických atd. Mnozí po návratu domů vzpomínati budou vděčně na společný pobyt v Padule, který

značně přispěl k jejich zdokonalení intelektuálnímu, charakterovému i odbornému. Naši čilí a zdatní hoši založili si odbor umělecko-průmyslový; neměli nástrojů: obtížně a umělé práce, ke kterým je třeba nástrojů a zařízení dosti dokonalých, pracně musili zhotoviti téměř holýma rukama. A přece — téměř z ničeho, z kusu dřeva, z pohozeného železa, z nějaké neupotřebitelné již kovové nádoby a ze vši možné veteše dovedli si zhotoviti potřebné nástroje. Robinson Crusoe musil by se učiti vynalézavosti od našich padulských praktiků a Edison by si chutě mezi nimi vybral řadu pracovníků. Člověk žasne, vidí-li krásný prapor, jež si dobrovolníci padulští pořídili s nádhernými národními výšivkami; vidí-li krásné práce knihářské, umělecko-průmyslové práce ze dřeva a z kovu, vypalování do dřeva (bez vypalovacích nástrojů!) a četné umělecko-průmyslové předměty, které vyrobili naši rodáci v Padule. Jejich umělecko-průmyslový odbor roste, dokonalost jednotlivců se zvyšuje; před odchodem našich dobrovolníků do válečné vřavy hodláme uspořádati v Římě výstavku jejich prací spolu s výstavou krásných maleb mladého mistra Bartoše. Viděl jsem malou improvizovanou výstavku jejich prací, kterou uspořádali v místnosti jednoho baráku upraveného za čítárnu. Přirozeně byla tam ještě řada jiných poučných a radostných dokladů jejich práce: různé táborové spisy a tiskopisy, zpěvníky, které si sestavili pro povzbuzení ducha zpěvem, a četné plakáty k různým událostem v táboře, které jsou jednotlivými a pěknými doklady o dřívější jejich práci. Pomýšlejí na mnoho jiných věcí; bude-li k tomu čas a fyzická možnost, chtěli by ukázati svérázné lidové umění: kraslice atd. atd.

V den mého pobytu v Padule bylo divadelní představení. Se zvědavostí jsem vkročil do přeplněného divadelního sálu, jehož první lavice obsazeny

Padula. — Odjezd I. pracov. praporu.

byly italskými důstojníky. Živě mi vypravovali o dosavadních uměleckých výkonech našich dobrovolníků. Tu však již svižný kapelník dal pokyn orchestru. Teprve nyní všímám si, že je to orchestr, který by mnohému opravdovému divadlu dělal čest již svým složením, což pak teprve svými výkony. Hudebníci zasedli k svým pultům; s úžasem počítám, kolik zde houslí, kolik dechových nástrojů, hubny, 3 cello, 2 basy, 35 členný orchestr notuje dojemné zvuky z „Prodané nevěsty“. Těžko vypisovati mocný a radostný dojem. Program je bohatý. Sotva skončili číslo, počíná druhé: úryvky z „Carmen“ (partie Escamilla), z „Hubičky“ (duetto Tomáše a Lukáše), bratři Polcar a Peršl ukázali se na-

dějnými umělci. Pak opět orchestr pod vedením kapelníka Černého*) hraje úryvky z „Madame Butterfly“ a italští důstojníci s nadšením mi vypravují o skvělém provedení části z „Nabucco“ „Troubadura“ a jiných velkých oper italských při dřívějších představeních v padulském divadle. Opona, zdobená krásným obrazem mistra Bartoše, znovu se zvedá a na jevišti 65členný sbor zpěváků, znamenitě zladěný uměleckým vedením dobrovolníka Kolářského, zpívá krásné české písně. Kdo již po 3 1/2 roku takových zvuků neslyšel, nemůže býti nepohnut do hloubi duše. A kdo z celého srdce miluje naši krásnou Prahu, které již po léta neviděl,

*) V originále omylem: Čermáka.

zachvěl by se vzrušením slyše Hašlerovy „Staropražské písničky“, zpívané ke kytáře dobrovolníkem Melichnou*).

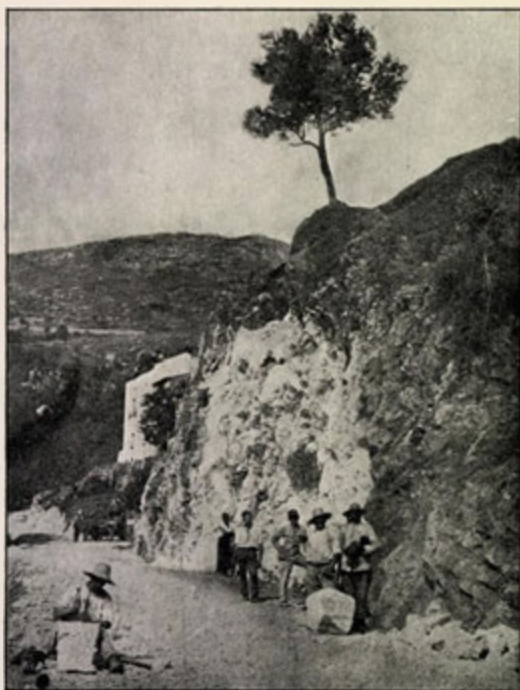
Naši hoši chystají se k velkým činům, chystají se k boji na život a na smrt a jsou i na smrt připraveni. Neklamou se o tom, kam chtějí jít, ale vědí, že tam musí jít s myslí jarou, s radostnou mužností a veselými odhodláním. Pěstují proto v táboře svém svěžest a zcela správně proto mezi převahou vážných věcí ve svém divadle také zařazují body veselejší: výstřední pochod, tančený v dámském úboru dobrovolníkem Dražilem, komickou aktovku „Láska v době války“ a nepřekonatelné produkce provedené skupiny žonglérské. Žasnete nad přípravami, které si všechny k tomu naši dobrovolníci zhotovili: koule, kužele, pochodně a jiné a jiné věci. Žasnete nad oděvy mužskými a nad toaletami dámskými, ve kterých se na jevišti objevují padulští umělci divadelní a „dámý“, které jste před chvílí viděli po táboře procházeti se v zajatecké uniformě s červenooblou kokardou fešně a hrdě připevněnou na čepici. Žasnete nad dámskými parukami, opravdu krásnými, které si zhotovili z roztrhaných starých pytlů, nad klobouky, v nichž sličné „představitelky“ dámských úloh přicházejí na jeviště a nad výpravou jeviště samotného: kulisy, stěny, nábytek, záclony, květináče s velkými kyticemi umělých květín, lustry, jejichž osvětlení dodává jevišti magické nálady, atd. Slovem, žasnete stále, že toto vše za tak těžkých okolností a téměř z ničeho mohli si naši padulští kamarádi pořídit.

A nemyslete, že k takovému představení potřebují snad týdny příprav. Užasnete znovu: představení konají se čtyřikrát týdně, pokaždé s jiným programem a pokaždé za nabitého hlediště, ve kterém se vybírá vstupné jako v rád-ném divadle.

Nelze nevzpomenouti odboru sokolského v táboře padulském, jenž pilně cvičí tělo i charakter svých členů a opatřil si řadu nářadí a dále klubů sportovních, jichž je, tuším, asi 14. Každý má jiný dress a pořádají pravidelné zápasy. V den mého pobytu v Padule konal se zápas klubu „Slavia“ s klubem „Spartou“. Bohužel nemohl jsem mu býti přítomen (jsa v době zápasu zaměstnán poradami o odstranění nevyléčitelných živlů austrosluských, jichž, bohudíky, bylo tam nepatrný počet, sotva 1 %). Na bohatý, intenzivní život našich rodáků v táboře nestačí prostě ani návštěva plného dne.

Budiž ke konci promluveno slovo o vzorné kázni, kterou prozíravý a energický výbor dobrovolnického sboru zavedl, dovedl udržeti a která je výtečnou předzvěstí a přípravou pro budoucí naši organizaci vojenskou. Je nesporně ovšem, že kázeň sokolská z domova dala k této vzorné disciplinovanosti našich bratrů v zajištění výborný podklad. K charakteristice této kázně stačí pouze zmínka o 3 schůzích, které byly uspořádány odpoledne v divadelním sále. Věda, že v Padule je přes 10.000 našich a že sál může jich pojmuti sotva třetinu, měl jsem obavy, jak asi na schůzích to bude vypadat. Předseda dobrovolnického sboru, přítel Čapek, z jehož celé bytosti přímo vyzařuje energie, usmál se této mé obavě a prohodil nonchalantně: „Však uvidíte“. A když v ustanovenou dobu první schůze jsem vstoupil na jeviště, shledal jsem sál naplněný, že by jablko nepropadlo a ještě několik set našich lidí kolem budovy — dřevěné ovšem, takže silný hlas i venku bylo dobře slyšeti. I tu těžko popsat, jak jsem byl pohnut, vida tyto 3000 nadšených posluchačů, z jejichž očí zářila smělost a odhodlanost a jejichž srdce přímo slyšel jsem bít oddaností k naší svaté věci. Dlouho již nezažil jsem takové radosti, jako nyní, když mohl jsem promluvit k tomuto posluchačstvu.

*) V originále omylen: Melicharem.

Padula. — Stavba cesty na Mandrianellu

Po schůzi v největším klidu a pořádku přes 3000 mužů rychle se rozešlo, a nové 3000 bez hluku, bez tlačence, bez nepořádku naplnily síň. Opět nějaká stovka kolem budovy a zase vše ve vzorném pořádku a klidu. Jak je možný tento vzorný pořádek? Přítel Capek opět s úsměvem dal mi prosté vysvětlení: byl dán rozkaz, že k první schůzi dostaví se příslušníci 1. pluku zajateckého, k druhé schůzi ti, kdož náleží ke 2. pluku a ke třetí příslušníci 3. pluku. Každý z nich dostavil se přesně dle rozkazu a tak na každé schůzi ve vzorném pořádku byl přibližně stejný počet posluchačů.

Takový je duch našich bratří padulských. Jsem šťasten, že mohl jsem mezi nimi pobýti, jejich práci poznati

a tímto článkem skromně oceniti. Již dnes je jisto, že náležeti do sboru dobrovolníků padulských je ctí. Pevná tato organizace neskončí opuštěním ohrady tábora padulského (které již je blízké), nýbrž potrvá i nadále. Jako oněch slavných „Tisíc“, kteří s Garibaldim vydali se na nebezpečnou výpravu pro sjednocení své vlasti, bylo i v pozdějších dobách stále ctěno a zbožňováno italským národem, tak po návratu do vlasti osvobozené každý skloní se s úctou před těmi, kdož v italském zajetí byli členy dobrovolnického sboru padulského.

Nebudíž to řečeno nikterak na úkor našim výtečným hochům v jiných táborech, jichž stejné nadšení a rovněž obětavou práci poznáváme v nejpo-

slednější době z hojné korespondence. Organizují a pracují úsilovně pro své budoucí poslání v boji za vlast také naši bratři v jiných táborech v Itálii, ať nosili v rakouském otroctví uniformu vojáka nebo důstojníka. Také jejich činnost bude v sloupcích tohoto listu po zásluze oceněna. A mnoho z toho, co pověděno o bratřích v Padule, platí také plně o našich družích z ostatních táborů. V přední řadě však to, co pověděl jsem o jich pevnosti, neohroženosti a obětavosti.

Nemůže býti nejmenší obavy o budoucnost našeho národa a o našem plném vítězství, jestliže naše národní vojsko prokáže tolik vytrvalosti a síly, kolik nalézáme jí u našich dobrovolníků v Itálii, v Padule i mimo Padulu.“

Uvedené články posuzují práci ČDS. jako celku a jak se jevila zástupcům Národní rady při jejich krátké návštěvě tábora. K správnému ocenění organizačního a propagačního ruchu dobrovolníků v Padule je však třeba probrati všechny složky života v táboře podrobněji, jako jsme učinili v kapitole předešlé a ve stejném sledu.

Vedoucí orgán ČDS., u ž š í v ý b o r, doznal ve druhém období své činnosti několik změn. Když přijeli v polovici srpna českoslovenští zajatci ze sicilských táborů, splynuly jejich organizace s ČDS. a do výboru ČDS. delegováni tři zástupci (denní rozkaz, 17. srpna 1917): Václav Fröhlich, Jan Chvojka a Emanuel Plšek. Brzy nato (začátkem září) odejel na práci člen výboru Pavel Havránek. Podle nového organizačního řádu provedeny byly volby 25 členů užšího výboru. Zvoleni byli: starostou Jan Čapek, místostarostou Metoděj Klimeš, místními jednatelem Frant. Čejka a Rudolf Janák, zahraničními jednatelem Jan Bořil a Josef Logaj, pokladníkem Bedřich Havlena, knihovníkem Frant. Bednářík, archivářem Josef Kolářský, zapisovatelem Josef Pánek a členy Oldřich Beran, Ludvík Český, Alois Furch, Jan Chvoj-

ka, Jan Jaroch, Josef Jura, Gustav Kählig, Josef Mánek, Jan Papánek, Ant. Regál, Josef Rybka, Karel Slameršek, Ant. Smrček, Josef Trinkl a Vilém Vopravil. Ze starého výboru zůstalo tedy 15 a nové zvoleno 8 členů. Uvádím úmyslně celý výbor, protože vedl ČDS., s malými změnami, v dobách nejvyššího napětí až k cíli. O volbě jeho se zmíním jinde.

Dne 25. října 1917 byli povoláni, jako zástupce ČDS., do Říma Jan Bořil a Josef Logaj. Funkce zahraničních jednatelů obsazeny byly 27. října Jos. Jurou a Jos. Rybkou. Oslabený výbor doplněn nebyl, ani když 19. ledna 1918 resignoval Ant. Smrček; teprve v únoru (Protokoly schůzí, 17. února 1918) byli přibráni do výboru Pavel Havránek (jenž se vrátil z práce) a Rudolf Novák. V této podobě setrval výbor až do likvidace sboru, jež začala odchodem pracovních praporů do válečného pásma v březnu 1918.

Důležité změny nastaly také v „O r g a n i s a č n í m ř á d u“ ČDS. Nové seskupení členů a důvěrníků v barácích vyžádalo si také nového rozvrstvení důvěrníků a celé organizační práce. Proto po předchozím jednání, jež předpisovaly stanovy, byl vydán 24. září 1917 nový Organizační řád hektografovaný, v úhledné brožurkové úpravě.

Prvních 6 paragrafů souhlasí se starým org. řádem doslova. V § 7 změněn první odstavec takto: „Užší výbor skládá se z 25 členů volených na dobu 6 měsíců“. Ve třetím odstavci téhož paragrafu vsunuta volba „místostarosty-náměstka starosty“, kterážto funkce při vzniku sboru byla opravdu nutná.

Počáteční dvě věty § 8 změněny byly již dříve. Usnesením užšího výboru (Protokoly schůzí, 1. srpna 1917) byl pověřen starosta a místní jednatel, aby provedli změnu tohoto paragrafu, neboť práce důvěrníků byla za starých podmínek velice těžká. Měli členy v několika barácích, jak byli při příjezdu

Padula. — Panorama.

ze S. Marie italskými důstojníky ubytování, takže v některém baráku nebylo důvěrníka a jinde dva neb i více. Změna schválená 8. srpna a přejatá do nového organizačního řádu zněla: „Sbor důvěrníků jest složen z důvěrníků jednotlivých baráků. Dobrovolníci každého baráku volí si na každých 50 dobrovolníků 1 důvěrníka. Zbývající počet, dosahuje-li více než 25 dobrovolníků (t. j. 26—76—106 atd.) volí si dalšího důvěrníka. V barácích, kde jest méně než 25 dobrovolníků a kde ani prvé padesátky dosaženo nebylo, volí si též 1 důvěrníka“. Ostatek paragrafu zůstal beze změny.

Nejdůležitější změně podlehli § 11, jednající o volbách, jenž vlastně se rozdělil ve dva. Nové znění tohoto paragrafu bylo: „Volby konají se tajně a lístky. Rozhoduje nadpoloviční většina hlasů, při rovnosti hlasů rozhodne los. Voleb užšího výboru zúčastní se každý dobrovolník tak, že na hlasovacím lístku, sborem mu dodaném, označí 25 dobrovolníků, které do užšího výboru

voliti míní a lístek osobně odevzdá volební komisi. Lístky hlasovací buďtež odvedeny zčleně volební komisi, která buďž dohodou mezi dobrovolníky ustanovena u každé setniny. Komise tyto odevzdají lístky hlasovací s příslušným protokolem hlavní komisi volební, do níž bude losem zvoleno z plna 5 dobrovolníků a které předsedá starosta sboru.

Volby buďtež vykonány během jednoho dne, nejdéle do 3. hod. odpolední. Výsledek voleb oznámí předseda volební komise vhodným způsobem ihned po skrutiniu.

Nejstarší ze zvolených nejpozději do tří dnů po volbě musí svolati ustavující schůzi užšího výboru.“

Jak se volba osvědčila podle tohoto způsobu, vyličím v dalším vypravování.

Další § 12 je nový: „Důvěrníci jsou voleni na každém baráku dle potřeby. Revisoři účtů jsou voleni na dobu 6 měsíců a volí se současně s výborem užším.

Padula. — Užší výbor Československého dobrovolnického sboru.

1. Vopravil, 2. Bednařík, 3. Trinkl, 4. Jura, 5. Havránek, 6. Mánek, 7. Rybka, 8. Beran, 9. Furch, 10. Papánek, 11. Kählig, 12. Regál, 13. Čapek, 14. Pánek, 15. Bartoš, 16. Kolářský, 17. red. Hlaváček, 18. Havlena, 19. Šlameršek, 20. Čejka, 21. Jarocho, 22. Klimeš, 23. Český, 24. Kubala, 25. Janák, 26. Novák.

Také § 13 byl vložen: „Výbor Cerveného kříže ČDS. jest volen širším výborem ČDS.“

Poslední dva, § 14 a 15 nového řádu odpovídají úplně § 12 a 13 starého „Organisačního řádu“.

Ze všech změn je patrno, že ČDS. přizpůsoboval se rychle změněným poměrům a nejen že se demokratický duch v něm udržoval, ale ještě více prohluboval. Na vojenskou stránku organisace kladen byl však stále stejný důraz, ač opatření v tomto směru nebyla později některým nedůvěřivým a méně uvědomělým dobrovolníkům po chuti.

Počet členstva v tomto období stoupal jako dříve, ba mnohem silněji. O vzrůstu přihlášek do ČDS. praví R. Janák (Československý legionář, 14. ledna 1917):

„V novém táboře, kde v době příjezdu byli ještě zajatci ostatních národností, nebylo možno během července

dosáhnouti větších úspěchů. Ale tím vnitřní činnost užšího výboru a sboru důvěrníků ČDS. zaznamenává v srpnu první podstatné úspěchy přírůstkem 495 členů, čímž počet přihlášených do-
stoupil 2326 bratří.

Velmi četné projevy a zajatecké schůze v zajateckém prostředí dokazovaly denně počtem odváděných přihlášek výsledek této propagační činnosti ČDS.

K účelům propagačním bylo ustanoveno věnovati zvýšenou péči vedení statistiky členstva, která by nejen nadále omezovala se na srovnávání periodických přírůstků, ale která by také věnovala pozornost zjišťování průměrného stáří dobrovolníků, rodiště, stavu, příslušnosti k plukům rakousko-uherské armády, sociálnímu a výdělečnému postavení v občanském životě a poslednímu bydlišti přihlášeného.

V kanceláři ČDS. v Padule na baráku č. 47, později v baráku „D“ (stejně

Padula. — Sbor důvěrníků ČDS.

známých jako barák č. 10 v Santa Marii C. V.) zřízeno jakési statistické oddělení, v němž bratři Ant. Regál, Boh. Strnad, Petr Vondryška a Josef Krátký s místním jednatelem a matrikářem ČDS. Rud. Janákem, pro potřebná statistická data zpracovávali odvedené matriční lístky přihlášek do ČDS.

O statistická data, která, mimochodem řečeno, musila býti denně sestavována a uzavírána, jevil se značný zájem i nelegionářů, jichž v prostorném táboře padulském mohlo býti dobře 12 tisíc napočítáno koncem roku 1917.

Zájem byl podporován veřejným publikováním hlavních dat o denním přírůstku členstva, celkovém počtu přihlášených a jich posledním bydlišti před službou vojenskou.

Zmíněného způsobu zpracování statistických dat bylo použito i v přehledných tabulkách, odevzdaných ministru zahraničních věcí bratru dru E. Benešovi při jeho návštěvě zajateckého tábora v Padule.

Po prvé na základě shora jmenovaných hledisek a znaků zpracovaná statistika vykazuje ke dni 10. října 1917 — 3195 členů ČDS.“

Pak uvádí R. Janák 3 tabulky, jichž originál je zachován v archivu italské legie. Je to vkusná dřevěná deska s otvory pro čísla statistiky, která byla vyvěšována na „úřadovně“ ČDS.

První tabulka udává počet podle povolání: 1956 řemeslníků (mezi nimi převážná většina nesamostatných, 536 dělníků (nekvifikovaných), 454 zemědělců (většina dělníků), 129 studujících, učitelů a akademiků, 120 úředníků (hlavně úředníci soukromní, v tom pomocný personál kancel. a zřízení). Zenatých bylo 470.

Druhá tabulka rozvrstvuje členy ČDS. podle posledního bydliště. Bydlelo v Čechách 2448, na Moravě 646, ve Slezsku 31, na Slovensku 18, ve Vídni 25, jinde 27.

Ve třetí tabulce se jeví odstupňování podle dokonaného věku: od 18—20 713, od 21—25 1489, od 26—30 532, od

31—35 326, od 36—40 123, od 41—45 80 a přes 46 let 2.

„Ve stejné době, praví Janák, bylo na zemědělských pracích mimo tábor zaměstnáno 25,4 proc. veškerého členstva.

Druhé pololetí r. 1917 přináší vzdor všem nesnázím, s nimiž bylo nutno ČDS. počítati, nový vzestup členstva, který dosahuje 4499 přihlášených bratří, s nadějí hledících do roku příštího, v němž snad jejich přání bude vyhověno a oni se budou moci zúčastniti boje za svobodu svého národa.“

K těmto číslům připojuji několik poznámek, jež je doplňují. Dne 22. srpna 1917 hlásí místní jednatel přihlášených 2167, vystoupilých 228, invalidů 7, zemřelí 2, tedy skutečný počet členů 1930, z nichž v táboře 1236, na práci 693 a na léčení 1. Dne 31. října byl tento stav: hlášených 3934, vystoupilých 301, zemřelých 6, invalidů 6; stav členů tedy 3611, z nichž v táboře 2732 a na práci 879. Dne 9. ledna 1918 bylo celkem 4086 dobrovolníků, z nichž 3056 v táboře, 1030 na práci, 21 invalidů a 10 zemřelých.

Zajímavá je statistika z 20. února 1918. V ní se totiž objevují poprvé „dobrovolníci přihlášení do armády“. Aby nenastal omyl, nutno zde rozdíli mezi dobrovolníky vysvětliti. V polovici února 1918 začala Kancelář NR. v Římě sestavovati pracovní prapory a proto se někteří zajatci hlásili přímo do armády, nikoliv prostřednictvím ČDS. Toho použili hlavně zajatci, kteří z ČDS. vystoupili nebo byli vyloučeni. ČDS. je vedl ve zvláštním seznamu, takže počet dobrovolníků byl tento: celkem 5000 dobrovolníků, z nichž v táboře 3250 členů ČDS. a 855 přihlášených do armády, na práci 890.

Podobně hlásí statistika 9. března 1918 celkem 7124 dobrovolníků, z nichž v táboře 3456 členů ČDS. a do armády přihlášených 2650, na práci 1036.

V březnu a dubnu odjížděly pracovní prapory a výzvědné oddíly do váleč-

ného pásma, takže se padulský tábor poněmku vyprazdňoval. V polovici dubna zastaveno konečně přijímání dobrovolníků do ČDS. a nově se hlásící dobrovolníci zapisováni pouze „do armády“. Poslední statistika, kterou vykazoval ČDS., uvádí 22. dubna 1918 celkem 9688 dobrovolníků, z nichž v táboře 1453, u pracovních praporů 6825, na výzvědných hlídkách 790, na práci jako zajatci 620.

Těchto několik čísel nepodává sice úplný obraz rozvrstvení a vzrůstu počtu čl. dobrovolníků v Padule. Je však i tak patrné, že počet stále rostl i v dobách politicky a vojensky československému odboji nepříznivých.

Přijímání členů dalo se až do února 1918 úplně stejně jako v Santa Marii C. V. a také bylo třeba podobné opatrnosti před nespolehlivými živly. Starosta připomíná důvěrníkům, 13. srpna 1917, „by při hlášení nových dobrovolníků byl brán zřetel na chování jeho před vstupem v řady naše“ a 13. září tlumočí usnesení užšího výboru, „aby důvěrníci s opatrností hlásili jen ty za dobrovolníky, o nichž jsou přesvědčeni, že tak nečiní jen pro nárok na podporu v nemoci“. Takové připomínky naleznete i jinde; svědčí o úzkostlivosti ČDS. při výběru členů.

Ani tak se neubráníl sbor před nevhodnými příslušníky. Někteří zajatci mělkých povah vystupovali z organizace a za krátko se znovu hlásili, aby po čase opět vystoupili. Proto se užší výbor usnesl 22. srpna 1917, aby nebyli po druhé přijímáni, zvláště když měli možnost se hlásiti přímo Národní radě v Paříži. Aby pak ústřední orgán byl informován o jejich morální úrovni, poslal ČDS. do Paříže seznam všech vystoupilých s udáním motivů. Usnesení toto bylo 24. října 1917 změněno tak, že vystoupilí členové, kteří se dobře chovali, mohli býti opět přijati.

Vyloučení členové, kromě několika výjimek, nebyli znovu přijímáni; jediné tehdy jim provinění bylo prominuto,

Padula. — Přehlídka I. pracovního praporu.

když (Protokoly schůzí, 22. prosince 1917) jejich vyloučení bylo disciplinárním trestem. Vyloučení byli členové, kteří nabádali dobrovolníky, aby nepodpisovali dotazu ital. ministerstva války o vstupu do české armády v Rusku, pro zpronevěru, krádež, notorické opilství, urážení československého hnutí týrání a nadávání členům ČDS. atd. Počet jejich byl nepatrný (10—20).

Oddíly, které odešly z tábora na práci, vedly vlastní členskou matriku a o pohybu členstva důvěrníci podávali zprávy ČDS. Pokud ze zpráv těch vysvítá, byl tam větší úbytek než přírůstek členstva, což se dá vysvětliti tím, že mnozí povahově slabší dobrovolníci necítili vlasteneckou povinnost „za větrem“ tak silně, jako mezi známými v táboře.

O nepřátelích ČDS. platí, co bylo uvedeno v kapitole o Santa Marii C. V. Nezměnili se ve svém smýšlení ani ve způsobu boje proti ČDS. Novým byl pokus zřídit samostatnou organizaci zajatců, kteří nechťeli se přihlásiti

do vojska a pokládali za dostatečné, když budou osvobozenkou akci podporovati penězi nebo papírovými frázemi. Tato organizace, „Svaz českých zajatců“ vznikla v polovici července 1917 a pozvala k účasti ČDS., Sokol, fotbalové kluby atd. O pozvání jednala mimořádná schůze užšího výboru (Protokoly schůzí, 16. července 1917), v níž „po delší a živé debatě usneseno vyslati delegáty do tak zvaného Svazu českých zajatců, kteří vyslechnou jednání, nesúčastní se však debaty a na konec prohlásí, že jsme organizací vojenskou, naším cílem je bojovat a že proto neuznáváme žádné jiné organizace, mající jiné cíle a že budeme proti každé jiné, nevojenské, vystupovat.“ Podle těchto dispozic odebrali se dne 19. července 1917 čtyři delegáti ČDS. do ustavující schůze „Svazu“ a zakročili tak rázně, že „hnutí“ ještě nezrozené zaniklo. Členstvu byl dán pokyn, aby do schůze nechodilo. K jeho chvály budiž řečeno, že nejen poslechl, ale, jak praví sou-

časná zpráva (Protokoly schůzí, 18. července 1917) jednání výboru „plně schvaluje a žádá, abychom ostře proti němu vystupovali.“

Tvůrce tohoto nového revolučního směru a jejich názory charakterisuje Jan Bořil (Revoluční hnutí v Itálii, str. 20) takto:

„Zakladateli této organisace stali se lidé, kteří dříve byli členy ČDS., později však z řad jeho členstva vystoupili poukazující na to, že není výslovným přáním NRZČ. v Paříži, aby Čechoslováci se zbrani v ruce šli bojovat za samostatnost československého státu. ČDS. protestoval proti tomuto tříštění sil a zejména proti tomu, aby někdo z Čechoslováků dokazoval své češství jen sympatiemi a peněžitými příspěvky.“

Ale nejen vedoucí činitelé ČDS. vystihli nebezpečí, které revoluční organisaci hrozí od jejích nepřátel. Sami dobrovolníci pochopili úmysly těch, kdož se sladkými slovy a lesklými frázemi sváděli je k opuštění řad ČDS. Ukázkou smýšlení členstva mohou být i prosté ironické verše „básníka z lidu“, napsané na podzim r. 1917 v Padule (Zápisník V. Smrčka) pod názvem „V jednom šiku“:

Po táboře procházkou spolu jsme si vyšli.

Táže se mne kamarád, právě z fronty přišlý:

„Jak to přijde — divím se — že zde mnoho lidí

a té stužky nenosí. Či se za ni stydí?

Nechtěl jsi snad Čechy být, radš živouřit bídne?!” —

„To je tak, můj příteli“ — povídám mu klidně:

„První z nich jsou „vzdělanci“, velcí mudrcové,

ti hned všecko odsoudí, ať staré či nové.

Druzí jsou (bůh odpusť jim, nevědí co činí)

ubožáci z ubohých, zanedbaní syni!

Ti zde zbudou naposled, ti stužky nenosí;

nad prvním ti oko vzplane, nad druhým se zrosí.“

Pro nás zajímavé jest (a to je hlavní bod):

že se sešli konečně: vzdělanec a idiot!

O protirevoluční živly začala se v druhé polovici roku zajímati více také Národní rada a italská vojenské úřady, které byly hlavně Kanceláři NR. v Římě o nich podrobněji informovány. Ve schůzi dne 19. září 1917 oznamuje zahr. jednatel, že „zajatecká komise v Římě se dotázala prostřednictvím vojenských úřadů velitelství tábora, kdo jsou ze zajatců špioni a austrofilové. Dotaz byl učiněn na základě dopisu ČDS. Kanceláři NR. v Římě. Odesláním tohoto dopisu nařídil zahr. jednatel užší výbor, jenž ve dvou mimořádných schůzích (21. a 22. července 1917) se rozhodl poslati do Říma seznam sboru „škodlivých individuí“. Seznam byl schválen výborem a obsahoval 15 jmen. Tito nepřátelé československého hnutí předvoláni před ředitele Hlaváčka, 30. listopadu 1917, a protože se své činnosti nezmohli, ba žádali přímo o přeložení, byli posláni do jiného tábora.

Vedlo by mě daleko, kdybych měl ukazovat, jakými prostředky pracovali austrofilové proti ČDS. Mnohé jsem již vložil dříve a další doklady podám v jiné souvislosti. Na obou stranách stáli proti sobě jednotlivci, kterým nestačilo být mimo okruh organisace neb jen jejím pasivním, třeba velice dobrým členem. Takoví lidé při prvním styku nutně začínali polemiku, která končila nadávkami nebo i ranami. „Argumentů“ takových ČDS. neuznával a vš silou se proti nim stavěl. V „denních rozkazech“ se zhusta (aspoň dvacetkrát) opakuje výzvy, jako v Santa Marii C. V., aby se dobrovolníci nedali strhnouti k násilí a sami ho

Padula. — Prohlášení mobilisace Čechoslováků. 15. dubna 1918.

nezačínali. Jako ukázkou cituji výzvu starostovu dne 2. září 1917:

„Vzhledem ke včerejším událostem připomínám, by všem dobrovolníkům bylo zdůrazněno několikrát projevené přání NRZČ., abychom byli trpěliví a dodržovali pořádek a kázeň v táborech, kde jsme koncentrováni. Takovýmto způsobem snad docílíme brzkého odstranění jednotlivých elementů, ale naši věci tím nijak neprospějeme, spíše pokazíme. Proto je nutno zdržeti se každého násilného projevu, jako se stalo včera a nedati se strhnouti sem tam nějakým projevem souhlasu některého italského důstojníka neb vojína, jenž v takovémto případě, musí-li zakročiti, na projevený souhlas zapominá“.

Stejně důrazně praví denní rozkaz, 25. ledna 1918:

„Jest nutno upozorniti všechny bratry dobrovolníky, aby se hleděli vystríhati nárazek na ty, kdož snad ještě nosí „frantíky“ a v případě, že by

provokovali, hlásiti je k raportu u setniny“.

ČDS. jako celek a zvláště jeho vedoucí činitelé nikdy k násilí nenabádali, naopak vždy se stavěli příkře proti nucenému vstupu do čsl. vojska. Uvedená svědectví ukazují, že ČDS. sledoval cíl morální i taktický. Mravní stránka všech zákroků ČDS. proti násilí byla dána organizačním řádem a celou činností propagační a vzdělávací. Taktické důvody shrnuje Jan Bořil (Revoluční hnutí v Itálii, str. 21) takto:

„Nechtěli (jsme), aby italské úřady zpozorovaly, že v táborech není jednoty skutečné, nýbrž pouze zdánlivé, že tábor neskládá se jen z dobrovolníků, s nimiž souhlasí většina ostatních, dosud nerozhodnutých, a zejména, aby neviděly, že mezi skupinami v táborech jde často o zásadní spory jak co do prostředků, tak i co do konečných cílů revoluce.“

Jestliže tedy vystupoval ČDS. energicky proti všem nepřátelům jeho cílů

revolučních a také pro zachování jednoty čsl. hnutí v očích Italů, ze stejných důvodů bránil násilnostem, ať je vyvolal kdokoliv. Byl si plně vědom své zodpovědnosti vůdcům zahraniční revoluce, jejichž autoritě se od začátku bezpodmínečně podřizoval, i vůči italským úřadům, od nichž tento těžký úkol mu byl svěřen. Věděl dobře, že by krveprolití a bouře v táboře vedly k zastavení koncentrace a rozptýlení Československých zajatců po všech smíšených táborech, čímž by revoluční akce byla ohrožena, ne-li vůbec zničena.

Italští důstojníci částečně s naším hnutím sympatisovali, ale většinou, zvláště na začátku činnosti ČDS. v Padule, se k němu chovali netečně. Několik důstojníků se však postavilo přímo proti každému organisování zajatců. Jejich odpor vyvěral buď z neinformovanosti, nebo z jednostranné, austrofilské propagandy, které ochotně popřáli sluchu, když hovořela jejich osobnímu přesvědčení.

Většinou však jednali naprosto nestraně. Když došlo k pranci mezi zajatci, tu povoláná stráž a karabiníci rozsoudili při tak, že do vězení odvedli všechny horkokrevné spolukrajany, bez rozdílu „politického“ přesvědčení. Bylo tak nejlépe. V cele měli všichni dost času uvažovati, kam by to vedlo, kdyby se spory měly řešiti pěsti!

V některých případech, kde dobrovolník byl očividně napaden, zakročil výbor u velitele pluku, aby byl z vězení propuštěn. Intervence neměla vždy výsledku, jak vidíme z této zmínky (Denní rozkaz, 28. ledna 1918):

„V případě zavření dvoudobrovolníků na udání kad. asp. R., jednal jsem s colonellem III. regg., který se mi omlouval, že tak učiniti musel jen proto, že proti svému vyššímu se hrubě vyjádřili a že měli, když byli provokováni, dát jej zavřít.“

Tento postup byl se stanoviska kázně v táboře správný a výbor ČDS. jej

uznal. Nabádal opětně dobrovolníky k použití služební cesty, když vidí, že jim je ukrivděno (Denní rozkaz, 31. ledna 1918):

„Dnes jsem byl u colonella u raportu. Žádal mě, abychom udrželi pořádek a kázeň, lidí, kteří se staví proti naší akci, abychom ignorovali a abychom mu hned hlásili, kdo proti nám vystoupí, že je potrestá.“

To se ovšem dělo již dříve. Dne 19. října 1917 byl potrestán četař od 1. pluku, „protože jednal proti naší akci zde v táboře“, desetidenním vězením. Ve schůzi užšího výboru, 30. ledna 1918, oznamuje vzdělavatel, že „po přednášce na baráku C byla protipřednáška“, jež vynesla nezvanému řečníku vězení 45 dnů.

I při přednáškách se ČDS. snažil, aby nevyvolal zbytečné spory a třenice. Důkaz podává „Denní rozkaz“ ze 16. září 1917:

„Dnešní informační schůze konají se jen na 9 barácích, abychom se nestřetli s těmi živly, které se hlásí za austrofilu a hledají příležitost s námi srážku vyvolati, než budou odstraněni ze zdejšího tábora.“

ČDS. nejen tedy zabraňoval násilí a hádkám, ale on také, aspoň ve svých představitelích, vyhýbal se jim, kde mohl. Uvedené doklady, které by mohly býti ještě rozmnoženy, jistě to potvrdí.

Pro úplnost však zde cituji ještě v té věci názor O. Moravce (O naší zahraniční armádě v Italii, str. 33):

„Na ty, kdož hned nestali se dobrovolníky, pohlíželo se s patra, nevyšlo se jim nijak vstříc, naopak se jim činilo všeliké příkoří a to všem bez rozdílu, i těm, kdož s akcí sympatisovali.“

Nemusím a nechci s tímto tvrzením polemisovati. Autor sám uznal sice za vhodné svůj názor dále opravit („aspoň se strany některých jednotlivců“), ale i tak by mohla tato věta vésti čtenáře k domněnce, že se tak dělo všeobecně a za souhlasu výboru ČDS. Pisatel byl zřejmě neinformován (přišel do tábora

Padula. — Prohlášení mobilisace (řeční A. Peší).

až v r. 1918) a neměl po ruce pramenů, neboť by býval došel k jinému poznání. Nejen v Santa Marii C. V., ale i v Padule vyzýval užší výbor ČDS. ústy svého starosty dobrovolníky, aby vůči krajanům nedobrovolníkům, chovali se přátelsky.

Denní rozkaz, 10. září 1917, praví:

„Důvěrníci, připomeňte všem dobrovolníkům, aby podobným způsobem nevystupovali proti těm, kdož v našich řadách nestojí a proti naší akci nepracují, jak se to v jednotlivých případech stalo. A zvláště při nových transportech sem do tábora přibylých, kterým dosud jest málo známo o celé naší akci revoluční v zahraničí i doma ve vlasti. Hlavně (je nutno) bráti ohled na Slováky, na kterých jest nejvíce znáti násilí a barbarství Maďarů.“

A druhý doklad (Denní rozkaz, 2. března 1918) zní:

„Oznamte ihned všem na barácích, aby zachovali úplný klid, nečinili násilí na nikom a dobrovolníci aby se snažili žít v úplném přátelství s těmi, kdož

dobrovolníky nejsou, ale nijak se nevzpírají s námi jíti.“

Stěžuje-li si O. Moravec, že „nebylo také možno projevití protinázory,“ má aspoň z části pravdu. ČDS. i velitelství tábora, jak o tom svědčí doklady, stíhaly veškeré projevy, které mřily proti československé revoluční akci. Jiné názory mohl každý dobrovolník uplatňovati svobodně v lůně organizace a zajatec u italských představených. O poučení nových zajatců staral se ČDS. zcela svědomitě a nejrůznějších způsobem, jak jsme již viděli a dále uvidíme. Nelze tedy říci, že by „nevyšlo se jim nijak vstříc“.

*

Přestěhováním do Paduly nastala v organizačním životě jakási přestávka, ba chaos. Italští velitelé rozdělili zajatce i dobrovolníky po barácích podle svého plánu, takže organizace na baráky a setniny, jako byla v Santa Marii C. V., pozbyla významu. Někde byli v baráku dva neb více důvěrníků

a jinde ani jediný. Počet baráků ne-
odpovídal také poměrům v dřívějším
táboře; bylo jich 60 (s čísly 7—66) a
čtyři menší zděné (A—D). V barácích
1—6, od věže kláštera směrem k městu,
bydleli s počátku zajatci cizích ná-
rodností a když z tábora byli odstra-
něni, zůstaly na čas prázdné. Tábor se
děлил na 3 pluky (reggimenti) po 4 set-
ninách (compagnie), jak se tehdy říkalo.

Nejprve musel výbor ČDS. požádati
velitelství, aby mu dovolilo prováděti
propagandu a pořádati přednášky, zá-
bavy atd. Proto zůstalo organizační
rozdělení až do srpna nezměněno. Te-
prve když důvěrníci provedli řádné
soupis členů v barácích, provedeny
změny v organizačním řádu a zvoleni
noví důvěrníci (2. srpna 1917). Ihned
po příjezdu zajatců ze Sicílie rozdělil
užší výbor také setninové dozorce,
takže každá z 12 setnin měla z dozorce.
Po volbě nového výboru (3. října 1917)
změněni také setninoví dozorcí. Po-
něvadž bylo 25 členů užšího výboru,
osvobodil užší výbor pokladníka B.
Havlenu vzhledem k jeho přílišnému
zaměstnání na jeho přání od této
funkce.

Důvěrníky volili si členové baráku
podle potřeby a bez jakéhokoliv vlivu
zvenčí. Tím se stalo, že někteří z dů-
věrníků neměli dosti osobních před-
ností, aby tomuto těžkému úkolu sta-
čili vyhověti. Aby čelil neschopnosti
neb častému, mnohdy zbytečnému neb
osobními neshodami odůvodněnému
měnění důvěrníků, rozhodl užší výbor
(Protokoly schůzí, 12. prosince 1917),
aby volba důvěrníka se prováděla s vě-
domím starosty a za přítomnosti setni-
nového dozorce. Užší výbor věděl tedy
o volbě dříve než se konala, takže mohl
zkoumati její oprávnění a průběh.

Volby užšího výboru konaly se podle
nového organizačního řádu tajně a
lístky. Protokoly volebních komisí set-
nin i ústřední komise jsou zachovány
v originálu a z nich podám pro zají-
mavost několik čísel.

Voličů bylo 1755, odevzdaných hlasů
1609, z nichž 38 čistých a 1 uznán ne-
platným; platných hlasů tedy zbylo
1570. Nadpoloviční většina je 786 hla-
sů. Z navržených kandidátů dostali nej-
více 1548, nejméně 1354 hlasů. Ostatní
hlasy byly roztrženy, takže užší volby
nebylo třeba. Členové volebních ko-
misí setnin i ústřední byli z řad členstva
a jím přímo zvoleni. Na volbu neměl
tedy užší výbor žádného vlivu.

*

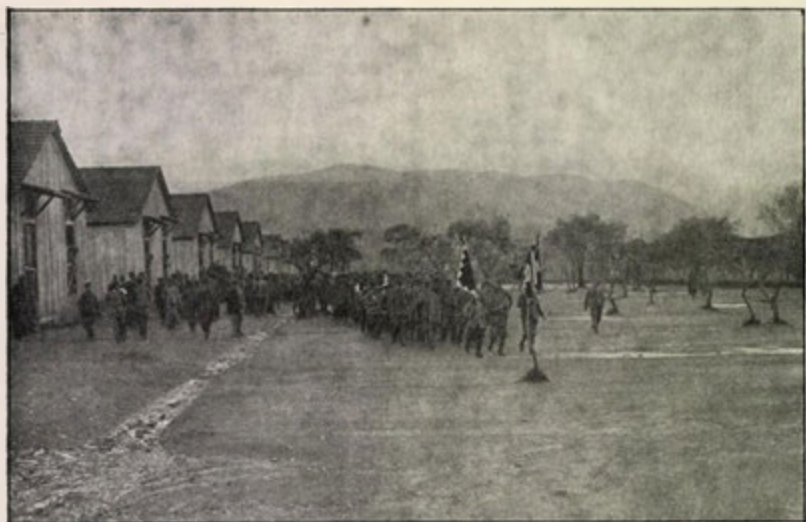
Kromě schůzí užšího výboru a ob-
časných schůzí širšího výboru, když
bylo nutno projednati důležité událo-
sti, zůstaly zachovány i v Padule denní
a setninové rozkazy.

Denní rozkaz četl starosta na
baráku 59, kde bylo jakési středisko
ČDS. V roce 1918 dostal ČDS. od veli-
telství pro organizační činnost barák D.
Setninové rozkazy konaly do-
zorci aspoň za čtrnáct dní, při čemž
podávali přehled válečných i polití-
ckých událostí a výtahy ze schůzí
užšího výboru.

Pro zajatce dosud nepřihlášené po-
řádky byly časté přednášky. V
červenci nemohly býti konány, protože
velitelství veškerou činnost zakázalo.
Již 2. července 1917 byla deputace vý-
boru ČDS. u velitele III. pluku, plu-
kovníka Giustiho, „Denní rozkaz“ o
tom praví:

„Byli jsme přijati se slibem, že se
tak stane (povolí činnost), až ze zdejšího
tábora odstranění budou zajatci
jiných národností a pak i ti Češi, kteří
jsou austrofilé. Naopak žádal, abychom
se zdrželi všeho, co by mohlo vyvolati
v táboře nějakou srážku s lidmi nám
nepřátelskými. Bude trvati 4—5 dní
než budou odstraněni a pak vyjde nám
ve všem vstříc, co žádáme a snad
i více, než-li chceme a bude naším
nejlepším přítelem.“

Odstranění cizích národností a austro-
filů trvalo však příliš dlouho, ba —

Padula. — Prohlášení mobilisace (průvod táborem).

nebylo snad vůbec úplně provedeno. ČDS., aby aspoň informoval zajatce, kteří nebyli v S. Marii C. V. a neznali tedy cíle a práce sboru, vydal 3. července 1917 provolání: „Všem věrným Čechoslovákům,“ které bylo hektografováno a vyvěšeno na barácích. Kromě informativního textu obsahovalo seznam členů užšího výboru a pokyn, kde se může zajatec přihlásit za dobrovolníka. Provolání znělo.

„Všem věrným Čechoslovákům!

Podrobující se vůli národa utvořili jsme, my čeští zajatci, soustředění dříve v S. Marii C. V. „Československý dobrovolnický sbor“.

Sbor náš čítá 1800 mužů, kteří v brzkých dnech odjíždějí na určené místo, aby se zbraní v ruce bojovali za svobodu i samostatnost národní a za obnovení československého státu.

Sbor náš nečiní nic jiného než tisíce našich bratrů na Rusi, kteří dnes v síle jedné divise jsou v poli a kde bude utvořena velká československá armáda,

jíž připadne za úkol ve společnosti mocných kulturních národů nejen porazit nepřátele pokroku a humanity, nýbrž i udržení pokojného stavu v osvobozené vlasti

Obracíme se na každého dobrého Čecha, aby vykonal svou povinnost lidskou i národní, aniž bychom se cítili povinni dokazovati samozřejmou nezbytnost vojenského zakročení českého národa proti Rakousko-Uhersku, Německu a jich spojencům. — Kulturní svět nám dává právo bít se za svou druhou vlast. My přijímáme toto uznání naší samostatnosti bez zřetele na vše, co nás víže k domovu, jsouce pamětlivi hesla: „Lépe smrt a okovy žalářů než volnost otroků!“ —

Každý Čech, kdož mužem jsi, vstup do československé armády, abys vysvobodil národ svůj ze staletého utrpení, z poroby nedůstojné! Chceme a budeme bojovati po boku nejslechetnějších národů světa za pravdu a právo, poněvadž jedině tak můžeme dosáhnouti národní svobody, pro niž tekly

proudy české krve a pukala srdce českých žen!

Ve jménu lidství — my nemůžeme jednat jinak!“

Ačkoliv manifest byl psán nejmírnějším tónem a nedotýkal se cti a přesvědčení žádného zajatce, byl v noci všude strhán nebo pomazán. Pachatelé byli ovšem čeští austrofilové. Jak by mu byli zajatci jiných národností rozuměli? Činem tímto však nepřátelé ČDS. jeho činnost oddálili, ale nezdeptali. Rozumní lidé odsoudili příkre tuto činnost a pocítili sympatii s hnutím, jež dovedlo přesvědčovat lidi dobré vůle a strašiti zbabělce a rakušácké zaprodance. Italové ovšem zakázali všechny projevy národnostní a ČDS., jako vždy, poslechl.

Za těchto poměrů nedala se v červenci rozvinouti propaganda veřejná a bylo nutno se omeziti na soukromé poučování zajatců od jednotlivce k jednotlivci. Teprve začátkem srpna 1917 konány jaksi na zapřenou přednášky po barácích, zvláště když přijížděli noví zajatci z jiných táborů. Začátkem září došlo k uvedenému incidentu a přednášky byly na čas zakázány. Ale po čtrnáctidenní přestávce pokračovalo se v nich se zvýšenou intenzitou, protože se zjistilo, že „mnoho nerozumných, mladých lidí se hlásí z tábora pryč“, aby nebyli, jak jim namlouvali austrofilové, pokládáni za velezrádce!

Přednáškový odbor jmenoval se později „Vzdělávacím odborem“, s předsedou (vzdělavatelem) v čele a členy, pokud se k práci přihlásili. Vzdělavatelem byl do 3. října 1917 Jan Bořil a v novém výboru Oldřich Beran. Jak vypadala přednášková a propagační činnost, popsal O. Beran (Československý legionář, 14. ledna 1927) v obsáhlém článku, odkudž vyjímám aspoň několik odstavců:

„K první přednášce došlo ve 3. setnině III. zaj. pluku — tuším na baráku 47.

Odvážili jsme se promluvit o brožuře „Provolání sekretariátu Československé národní rady“ našim zajatcům. Rečníci — br. Bořil a já — byli přijati velmi chladně, jelikož austrofilové v tomto táboře koncentrování, již předeem šířili o nás odstrašující zprávy — pomluvy a lži!

Práce šla tedy velmi pomalu kupředu. Nelekali jsme se jí však, jelikož jsme měli cenné zkušenosti ze S. Marie C. V.

Až po získání významných míst tlumočnicků v plukovních a setninových kancelářích, mohli jsme konati přednášky na všech barácích. Dály se systematicky. Témata byla zpravidla napřed v úzkém kroužku řečníků prodebátována. Některý večer bylo v rozlehlém táboře i několik přednášek současně. Hojná účast na nich kořila nás dobrými nadějemi v toužebný rozvoj dosud slabého dobrovolnického sboru. Věc se uskutečnila až v zimě 1917. Svátky vánoční slavili jsme v dobré náladě.

Do té doby bylo v padulském táboře přednášeno na každém baráku a v mnohých několikráte... Vzdělávací odbor vykonal přednáškami záslužný kus práce. Nejčastěji přednášeli bři: starosta Jan Capek, Jan Bořil, Fr. Čejka, Jan Chvojka, Rud. Janák, Jos. Jura, Václav Kählig, Meth. Klimeš, Josef Kolářský, Jos. Logaj, Jos. Mánek, Josef Rybka, Ant. Smrček a Oldřich Beran.

Na přednáškách bylo mluveno o historii československého národa, zvláště o jeho zápase proti odvěkému nepříteli, o Husovi a jeho boji za svobodu svědomí a přesvědčení, o Žižkovi, o husitských válečkách a vítězstvích, o době pobělohorské, o českých exulantech, o Komenském, o Havlíčkovi, o selském hrdinovi J. Sladkém Kozinovi, o Masarykovi, byly vzpomínány přednáškami všechny památné dny našich dějin (30. květen, 21. červen, 6. červenec, 28. září, téma pověst Blaničtí rytíři — a naše legie, 8. listopad). Na přednáškách byl líčen boj a vítězství balkánských Slo-

Padula. — Oslava 1. května v táboře.

vanů proti Turkům a podobný osud národů v habsburské říši, jež musí končiti vítězstvím Svobody. Bylo využito každé zprávy o odboji domácím i zahraničním, každého projevu našich poslanců v rakouském parlamentě, velmi často jednáno o cílech čtyřdohody a našich nepřátel ve světové válce, zvláště s nadšením bylo rozebíráno provolání českých spisovatelů. Oblíbeným tématem byla doba revoluce francouzské a rok 1848.

Látky ku přednáškám získali jsme z odborných i zábavných knih, brožur, revuí a novin, jež jsme jednak přinesli s sebou do zajetí, jež jednak byly nám poslány z domova (námi jásavě uvítané provolání českých spisovatelů došlo zapечатeno v bábovce). Velmi dobré věci pro vzdělávací a kulturní činnost ČDS. dodala nám Čsl. národní rada v Paříži a její kancelář v Římě, také Červený kříž ze Švýcarska.

Přednáškami ČDS. byla vykonána jistě jedna z největších částí propagacní a výchovné práce pro národní

obrození československých zajatců v Itálii. Jimi byli všichni poučeni o dalekosáhlém významu světové války, o historické chvíli našeho národa, která přišla, aby národ, jenž tolik v dějinách lidstva znamenal a tolik trpěl, byl osvobozen.“

Přednášky nebyly určeny jen pro nedobrovolníky. Naopak, ČDS. vyzýval v denním rozkaze dobrovolníky, aby navštěvovali hojně přednášky, protože již množství účastníků působilo agitačně. Kromě těchto přednášek sloužily k poučení a informaci o vnitřním životě ve sboru (zprávy organizační, pokladní, různé pokvny) a o situaci na frontách, setninové rozkazy, jež byly v Padule rozhojňeny. Aby byla zachována jednotnost zpráv a čísel, vydávány koncem r. 1917 tyto rozkazy v hektografické úpravě. V nich přednášeli setninoví dozorcí zprávy ze schůzí užšího výboru.

Když bylo již téměř jisto, že bude armáda povolena, pomýšlel výbor ČDS. zřídit přednáškové kursy. V nich měli

se vzdělávatí řečníci, kteří by vedli propagandu v táboře, až členové výboru, kteří většinou přednášeli, odjedou na frontu. Pro nedostatek času zůstalo jen při myšlence a k dosavadním řečníkům přibírali pomocníci z řad nových dobrovolníků.

Vedle přednášek rozvíjel se na prospěch propagandy utěšeně také tisk, jehož počátky jsme již vylíčili. V první řadě byl to „Denní oznamovatel“, redigovaný Jos. Logajem a po jeho odchodu do Říma bylo sestavováno denních zpráv svěfeno Jos. Rybkovi. Denní zpravodaj byl vyvěšován na bar. 17, 36 a 59; od ledna 1918, když barák 59 byl vyprázdněn, na bar. 63. Kromě toho si zprávy opisovali důvěrníci, aby je mohli čísti při večerním rozkazu v baráku. Protože se zjistilo, že někteří důvěrníci připojovali ke zprávám různé osobní poznámky, vyzýval starosta (Denní rozkaz, 28. srpna 1917) důvěrníky, aby zprávy byly čteny bez výkladu, ježto se staly případy, že vlastní výklady jednotlivců naděly v nich zmatek. Zvlášť důrazně připomínal tuto povinnost starosta členům, kteří sami nečtou italských novin. Z toho důvodu také ČDS. pomýšlel na kopírování denních zpráv; pro přílišnou nákladnost a námahu bylo však od toho upuštěno. Kopírovány byly hektograficky jen týdenní zprávy pro setninové rozkazy.

Zprávy z bojišť dodávaly redaktorovi italské deníky, které brzy velitelství dovolilo kupovati. Tato vymoženost měla sama veliký význam, neboť ostatní zajatci novin čísti a kupovati nesměli. Postupem času přicházeli italští důstojníci a dávali čísti zprávy z jiných novin tlumočnickům v kancelářích, členům ČDS., nebo čísla, v nichž byla zmínka o Čechoslovácích, jim k účelu propagačnímu přímo darovali. Jaký to rozdíl proti dobám minulým!

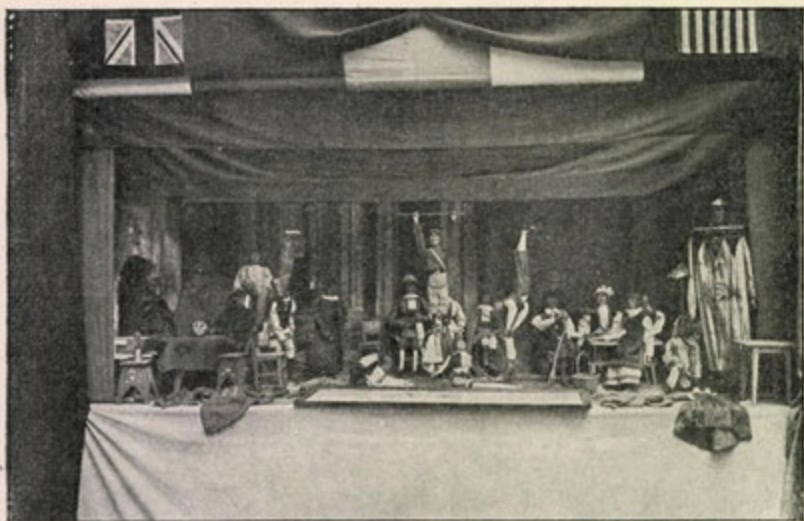
O domově informovaly československé dobrovolníky stále častěji docházející útržky novin z vlasti. Koncem

roku 1917 se tyto zprávy nevyvěšovaly v původním znění, nýbrž jen výtahy z nich v ostatních zprávách. Od 7. ledna 1918 však znovu se k tomu přistoupilo, aby dobrovolníci a zvláště zajatci dosud nepřihlášení se na vlastní oči přesvědčili, jak pracují doma ve prospěch naší samostatnosti.

Nemenší zásluhy o šíření odboje v řadách zajatců dobyl si časopis „V boj“. O jeho začátcích a vývoji bylo jednáno v předešlé kapitole. Zde shrnu povšechně jeho obsah.

Vyšlo celkem 12 čísel: první 31. března, druhé 8. dubna, třetí (již hektografované) 22. dubna, čtvrté 29. dubna, páté 12. května, šesté 30. května, sedmé 27. července, osmé 5. září, deváté 2. října, desáté 8. listopadu 1917, 1. a 2. číslo (jako dvojčíslo) II. ročníku 7. února 1918. Nejčastěji vycházel na počátku (týdně a čtrnáctidenně), v Padule později měsíčně, až v ruchu událostí vůbec zanikl.

Časopis redigoval do 9. čísla Jos. Logaj, poslední tři čísla Jos. Rybka. Vydavatelem, jenž buď sám číslo „tiskl“ neb připravoval, byl do 9. čísla Frant. Čejka, později Ant. Regál, který psal ozdobně posledních pět čísel. Pokud jde o rozsah, mělo 3., 5. a 7. číslo osm, ostatní po čtyřech stranách kancelářského formátu. Obsah časopisu byl velice pestrý. V každém téměř čísle najdeme úvodník Jos. Logaje (pseud. Ladislav Záruha, L. Z.), v němž rozebíral politickou situaci doma nebo za hranicemi a vzletně vybízel zajatce k ozbrojenému odboji proti habsburské dynastii. Dále byla tu táborová kronika, v níž tepala redakce různé zlořády a chválila krásné činy, napomínala k pořádku, oznamovala výstavy atd. Z rubrik stálých měla nejdelší trvání rubrika „Sokolstvo“, kterou vedl Jan Čapek (a sám také většinou psal). Sportovní rubrika, redigovaná M. Potcarem a O. Zachem ve třech číslech podávala přehled sportovního života, historická (řídil O. Beran) líčila za-

Loutkové divadlo bratří Kopeckých.

čátky českých dějin a filosofická (J. Bořil) „uváděla do studia této vědy. V posledních pěti číslech udával ČDS. čísla „z naší činnosti“: počet dobrovolníků, pokladní výkazy atd. Výsledky červnových i říjnových voleb užšího výboru zaznamenávaly zvláštní články.

Z článků časových zasluhují zmínky České velikonoce 1917, Přehlídka našich řad, 2. červenec 1917 (o bitvě u Zborova), Hus a války husitské. Příběh čsl. vojska na Rusi, Jan Herben, Dr. Beneš v Římě (překlad z „Giornale d'Italia“), Habsburkové (překlad z Denisových „Slováků“, jež obstaral J. Rybka) a obsah knihy Dr. Beneše: *La Boemia contro l'Austria-Ungheria*.

Literární příloha třetího čísla obsahuje básničky a vzpomínky na domov, které najdeme i v jiných číslech. Vydávání její ztroskotalo o nedostatek dobrých příspěvků a technické obtíže.

Zvláštní pozornost upoutají dvě čísla příležitostná: Lipanské bitvě věnováno celé 6. číslo a Bílé hoře téměř celé

číslo desáté. V člancích ukazují autoři na osud národa, zmítaného nesvorností a vybízají k boji všech Čechoslováků bez rozdílu za svobodu vlasti.

Neméně zajímavá je výprava obou čísel. První strana čísla lipanského je orámována trnovým věncem, nápis „V boj“ protkнут mečem a dole uprostřed vidíme kalich na bibli, přes které se kříží palcát s mečem; po stranách sedí dva havrani. Číslo, vydané na paměť bitvy bělohorské, nese v záhlaví symbol habsburských obětí: dvouhlavý orel rozpíná křídla nad čtyřmi lebkami kostlivců.

Připravovalo se také zvláštní číslo k výročí smrti M. J. Husa, k jehož vydání však nedošlo, protože v tu dobu připadlo stěhování do padulského tábora.

Výpravu a ilustrace pořídili Břetislav Bartoš a Ant. Regál. Titulní list 3. čísla ukazuje boj čsl. dobrovolníků za svobodu, 5. číslo má znaky Itálie a „zemí česko-slováckých“, sedmé číslo

paže s obnaženými meči, osmé číslo boj lva s orlem a poslední dvojčíslí má na titulním listě jako alegorii našeho odboje postavu bojovnice s českým lvem na prsou a mečem v pravici, kolem níž je nápis „V boj za svobodu drahou“.

Propagačně stojí „V boj“ velice vysoko. Jeho vlivem jistě mnoho československých zajatců postavilo se do řad našeho odboje. Ukazuje však také jasně jakým duchem tento odboj byl veden a doplňuje tak ostatní zachované prameny, hlavně kroniku ČDS. Umělecky a literárně nemůže se dobrovolnický časopis ovšem měřit s revuemi vydávanými v dnešní době. Co však mohlo býti za tak krušných poměrů více vykonáno?

Z ostatních tisků jsme již uvedli hektografovaný „Organisační řád“ a setninové rozkazy. Zbývá ještě aspoň stručně se zmíniti o některých brožurkách. Jsou to dva propagační spisky Jos. Rybky: Umělec-zajatec a italské pojednání o Čechoslovácích. Brožurka „Umělec-zajatec“ má 16 stránek osmerkového formátu a byla hektografována písmem Ant. Regála. Obsahuje „Úvodní slova k Bartošově výstavě“, životopis B. Bartoše, ocenění jeho děl a na konci jejich seznam. Vydal ji jako průvodce výstavou „Červený Kříž ČDS.“ ve 100 výtiscích po 60 ctm.

Propagační brožurka byla vydána asi v prosinci 1917, kdy čekal ČDS. návštěvu poslanců a senátorů a později (Protokoly schůzí, 2. dubna 1908) se užší výbor usnesl, aby byla rozmnožena a rozdána italským důstojníkům.

Dále vydal ČDS. zpěvník oblíbených národních písní, o němž budeme mluvití jinde. K výročí založení sboru, pomýšlel užší výbor vydati Ročenku, v níž by byly vypsány prvopočátky čl. revolučních hnutí. Myšlenka vyšla z kruhu Uměleckého odboru ČDS. a byla sympaticky přijata. V ní měly býti zachovány zprávy (Protokoly schůzí, 22. prosince 1917) „jak a v kterém táboře

propaganda vznikla, kdo stál v popředí, jak se připravovali a pod.“. Dílo se mělo jmenovati „Za naši svobodu“. Materiál se scházel pomalu; znalci těch věcí byli mnoho zaměstnáni v kancelářích, organisacích atd. Přes několikerou výzvu starostovu nebylo možno krásnou myšlenku včas uskutečniti. V druhé polovici ledna byl sbor zmítán vnitřní krizí a když ji šťastně přestál, došlo k tvoření pracovních praporů.

Všechna „tisková“ služba náležela do kompetence redakčního komise. Jejimi členy byli zvoleni 18. června 1917 O. Beran, F. Čejka, J. Jura, J. Logaj a J. Rybka, 3. října byla rozšířena na šest členů (J. Bořil, J. Chvojka, J. Jura, J. Logaj, J. Rybka a A. Smrček) a 27. října za Bořila a Logaje, kteří odjeli do Říma, nastoupil F. Čejka a J. Kolářský. Obstarávala všechny příspěvky do časopisu „V boj“, „Denního oznamovatele“, upravovala setninové rozkazy a připravovala brožurky.

K zachování památky revolučního hnutí v Padule zůstala zmíněná již kronika ČDS., která pilně zaznamenávala hlavní události v druhé polovici r. 1917. Uvedu aspoň názvy statí, z nichž některé z části budou otištěny jinde: Do nového tábora, Odhalení obrazu „Za svobodu“ v Padule, Příjezd našich ze Sicílie, Češi z Asinarry, Noví zajatci, Výstava br. Bartoše, dr. Beneš v Padule, Volby do ČDS., Odjezd br. Logaje a Bořila do Říma, Akademie ve prospěch italských uprchlíků, Reditel Hlaváček v Padule, Dekret o vytvoření čl. armády ve Francii, Výstava zajateckých prací, Český betlém a odjezd pracovních praporů. Kromě toho jsou v kronice podpisy italských i českých důstojníků a vojáků, kteří odjížděli z tábora s pracovními prapory neb na výzvědné hlídky. Některé z nich jsou provázeny vzletnými slovy na rozloučenou a přáními zdu. Tak R. J. Chlumský věnoval dobrovolníkům tato krásná slova:

Cena pohárového zápasu Footballového svazu v Padule.

„Vám — hrstce mužů — vzňatých
božským vznětem
a vírou onou jež přenáší hory,
Vám nocná hudba velí: „Tvořte Dílo
jež pozdravují Vlasti toužné zory!“

A Dílo roste! Národ žehná z dále
svým vůdcům, věstcům, nadšeným
svým dětem. —

Nuž dále, bratři! Jménem Páně dále,
nechť Tábor hrdý celým bouří svě-
tem!“

Poslední zápis v kronice pochází z 25. května 1918. Stručně črtá rozloučení posledních dobrovolníků s táborem a nadšené ovace padulského obyvatelstva.

Kronika ČDS. je neocenitelným pramenem pro dějiny dobrovolnického hnutí v obou táborech, v nichž byla psána. Tím více litujeme, že z ostatních táborů nezachovaly se stejně důležité současné památky.

Jako rostl ČDS., tak úměrně přibývalo knih v knihovně ČDS. Při příjezdu do Paduly měla knihovna asi

350 svazků, 1. srpna 461, 5. září 665, 10. října 812, 7. listopadu 948, 12. prosince 1003, 19. ledna 1114, 6. února 1290 a 9. března 1636 svazků. Další zprávy o stavu knihovny se nezachovaly, ale lze říci, že počet knih dosáhl téměř 2000 svazků, protože dobrovolníci i ostatní, dosud nepřihlášení zájatci, kteří odcházeli z tábora na frontu a k pracovním praporům, darovali mnoho knih, jež jim byly přítěží. Zajímavá je statistika knihovny ze 6. března 1918, kdy měla 1472 děl o 1636 svazcích, z nichž 877 českých, 494 německých, 83 francouzských, 88 italských, 26 anglických, 2 polské, 2 chorvatské, a po 1 ruský, slovinský a turecký, kromě 36 kalendářů a 25 brožur.

Knihy půjčoval knihovník důvěrníkům baráků neb jimi pověřeným dobrovolníkům podle počtu členů ČDS. v baráku. Dne 12. prosince 1917 rozhodl užší výbor, aby knihy byly půjčovány i nedobrovolníkům za poplatek 5 ctm měsíčně. Seznamy těchto a poplatky odváděli knihovníci baráků

ústřednímu knihovníkovi. Úměrně k počtu členů půjčovány české knihy proto, že bylo nutno podělit všechny baráky spravedlivě českými i cizojazyčnými knihami.

Dosti dlouho se udržela zmíněná již dříve výdělečná knihovna podnikavého soukromníka. Teprve v r. 1918 zmizela a s ní i stesky na nekřesťanské zisky. Za každé přečtení knihy platilo se zde 5 ctm, kdežto z knihovny ČDS. jich mohl čtenář-zajatec za týž peníz přičísti za měsíc několik desítek.

Nevázané knihy neb svazky s charakternou vazbou zachraňovali od zkázy zruční knihaři, nejprve úplně zdarma, později za malou, občasnou odměnu, o niž musel vždy svěditi knihovník v užším výboru tuhý boj, protože za práci pro ČDS. se neplatilo.

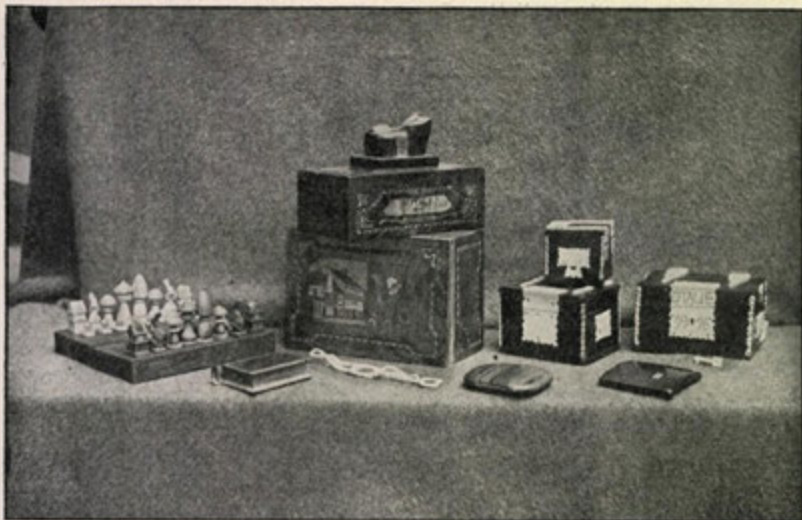
Knihy, kromě z domova, získány od inž. Veselého z Říma, od krajanů v Americe, od nových zajatců a konečně od jednotlivců z jiných táborů příšlých. Mnohé knihy byly půjčeny trvale organisacím: divadelní knížky a básnická díla Dramatického odboru, dějepisná a jiná poučná díla, slovníky atd. Vzdělávacímu odboru. Také do důstojnických táborů v Polle a Sale Consilinė na požádání posílány několikráte zásilky knih. Cennější knihy a obrázková díla půjčována byla pouze jednotlivcům, kteří ručili osobně za jejich neporušenost.

Když odcházely pracovní prapory a výzvědné hlídky, dostaly s sebou poměrný počet knih (prapory po 70 českých a 30 cizojazyčných, výzvědné hlídky 20—30 knih) v pevné dřevěné bedně, aby ani na frontě nescházela našim vojákům dobrá četba. Některé z těchto knih dostaly se později do Foligna a byly rozděleny k plukům, které je z části zachovaly a přivezly až do vlasti.

Kronikář ČDS. spravoval i v Padule se stejnou pečlivostí také archiv sboru. Během dalšího půl roku byl značně obohacen dokumenty z ciziny

i z tábora. Ve výstavě zajateckých prací měl archiv zvláštní oddělení, v němž ukazoval práci ČDS. za celou dobu trvání a propagoval tím úspěšně hlášení československých zajatců do národního vojska. Scházelo tam mnoho dokladů, neboť před výstavou (Protokoly schůzí, 12. prosince 1917) byla část archivu poslána do Říma. Z ostatních dokumentů byly při opětovném zahájení výstavy některé vystaveny až do 2. dubna 1918, kdy se užší výbor rozhodl také ostatek archivu odeslati z tábora. Archiv byl tedy k bezpečnému uchování odvezen do Říma, kde v místnostech Kanceláře ČSNR odpočíval celý rok. Za tu dobu však mnohé dosti cenné památky nepochopením jejich opatrovatelů přišly na zmar. Celkem však archiv ČDS. je nejbohatším zdrojem pro poznání života a činnosti čl. zajatců a dobrovolníků v Itálii.

Dalším článkem v řetězu vzdělávacích podniků ČDS. v Padule byla lidová škola. Její vývoj počal již v S. Marii C. V. v rámci činnosti sokolské. Po přestěhování do nového tábora přešla škola do zájmové sféry ČDS., ač stále zůstala přidělena k „Sokolu“. Nebylo však vhodného místa k vyučování a vůbec byly všechny podniky velitelstvím zakázány. Teprve začátkem srpna 1917 mohlo se pomýšleti vážně na zahájení pravidelného vyučování; k tomu však došlo až 20. srpna, kdy velitelství věnovalo vzdělávacím a zábavním podnikům ČDS. menší barák. v němž dříve zajatci jiných národností konali pobožnosti. Sotva však kursy počaly, zastavilo velitelství tábora všechnu činnost ČDS. pro známou bitku na bar. 41, 1. září 1917. Školní vyučování bylo obnoveno 1. října řadou kursů, z nichž nejvíce navštěvována byla italština. Je zajímavé, že podle vyhlídky na různé fronty měnila se snaha po znalosti jazyka země, kde měli býti dobrovolníci použiti. V S. Marii C. V. se učili dobro-

Výrobky čsl. dobrovolníků.

volníci horlivě ruštině a ještě v srpnu vyzývá starosta (Denní rozkaz, 8. srpna 1917) členy ČDS. k návštěvě kursů ruštiny. Když došla do tábora výzva Nár. rady v Paříži, aby se dobrovolníci hlásili do čsl. armády, která bude utvořena ve Francii, učili se dobrovolníci kvapem francouzštině. Po návštěvě dra Beneše v Padule bylo již rozhodnuto, že bude zřízeno čsl. vojsko v Itálii a proto se vrhli dobrovolníci na italštinu s velkým záplem, že nestačily z kursy ve škole. Od 20. října se vyučovalo v některých barácích, ba pro dobrovolníky a zajatce zaměstnané různými pracemi v táboře uspořádány večerní hodiny. Po krátké přestávce v listopadu začalo 1. prosincem opět pravidelné vyučování po celý den. K předmětům, jimž se učilo již v S. Marii C. V., přistoupil i stříhačský kurs pro krejčí a zeměpis. Jak vypadala škola v zajetí, líčí J. Tošnar (Československý legionář, 14. ledna 1927):

„Snad to bylo změnou dosavadního režimu, snad italská propaganda do

budoucnosti, snad jen snaha — pokud se týče ovšem učení italštině — po snazším styku mezi Comandem a námi, že v Padule byla zřízena škola, již možno tak nazvat v plném slova smyslu. Měla budovu sice bez nápisu (divadlo), lavice, pravidelný rozvrh hodin po celý téměř den, řádného správce školy v osobě pisatele tohoto článku, protektora školy, Governo Italiano*) jehož přání tlumočil mi tenente Padula ústy svých interpretů (tlumočnicků) bratra Tolara nebo Štrejchýře.

Materiál, tužky, sešity a knihy dávalo komando. Dlužno litovati toho, že se nezachoval ani jeden exemplář vybledlého blanketu „Rozvrhu hodin“. Snad jen italský opis by se našel někde v registrech Comanda.

Bylo-li celé vyučování pod protektorem Comanda, je přirozené, že hlavním předmětem byla italština, již bylo

*) Italská vláda, zastoupená ovšem velitelem tábora, gen. Finiguerrou. Comando (del campo concentramento dei prigionieri di guerra) — velitelství (soustředovacího tábora válečných zajatců).

věnováno nejvíce hodin. Učil jí padre Don Castaldo, sympatický abbé, strážce našich duší a věrný průvodce našich mrtvých na malý padulský Cimitero (hřbitov). Bylo patrné, že se z lásky k své vlasti snaží z nás vychovat Italofily.“

Kromě účelu vzdělávacího sledoval vzdělávací odbor „Sokola“, spolu s ČDS. i jiné cíle. O tom praví J. Tošnar v uvedeném článku:

„Zmínili-li jsme se o nutnosti zaměstnávat mozky dobrovolníků v S. Marii, tím nutnější to bylo v Padule. A poněvadž jsme pevně věřili, že jednou přec vyjdem z Paduly jako vojáci, chtěli jsme, aby budoucí československý voják byl reprezentantem národa a člověkem. za nímž se musí italské prostředí s respektem dívat i uvědomiti si plně jeho kulturní úroveň. Cizíně je nutno imponovati vždy a jakkoliv. My jsme chtěli, aby náš voják dokázal svoji nespornou již beztak vyšší úroveň a dosáhl jsme toho. Je známo, že s podivem bylo konstatováno, že není člověka, který by neznal psát a číst, ba, že ti poslední znají dokonce násobení a dělení a dokonce líp a jinak než domorodci a jiným způsobem, nikoliv jejich způsobem předpotopním, skládáním cifer pod sebe.“

Škola v zajateckém táboře měla vskutku dalekosáhlý a všestranný vliv na dobrovolníky i zajatce a Italy. Ukazuje konečně také, jak Sokol i ČDS. pochopil svoje poslání a do důsledků je prováděl. Zanikla v polovině února 1918 v ruchu příprav k odchodu ze zajateckého tábora.

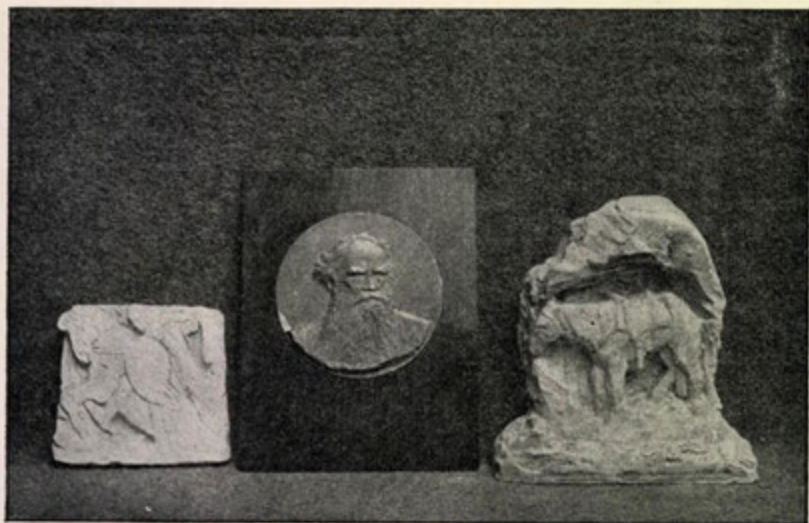
Propagaci, vzdělání a rozptýlení zajatců poskytovaly také v ý s t a v y. O výstavě pohlednic a zajateckých výrobků v Santa Marii C. V. bylo mluveno v předešlé kapitole. Zde jen doplním vzpomínky řed. Hlaváčka.

První výstavou v Padule bylo opětě odhalení Bartošova obrazu „Za svobodu“, 25. a 26. srpna 1917. Užší výbor ČDS. vykonal tím opět velký kus pro-

pagační práce. Bylo jí však třeba jednak mezi novými zajatci z jiných táborů a potom, jak praví kronikář ČDS., protože „krajané naši, kteří v Padule byli a mezi Maďary a Němci žili, zanedbání byli dosti ve směru vlasteneckém a s nedůvěrou, kterou u nich vzbudili Češi rakousky smýšlející ze Santa Marie, pohlíželi na naši akci osvobozovací i na nás, československé dobrovolníky.“

Výstavu zahájilo Orchestrální sdružení ČDS. předehrnou, načež následoval proslov J. Rybky. Pěvecké sdružení pak zapělo „Kdo jsi Čech“, národní hymnu a „Kdo jste boží bojovníci“. Večer byl koncert. Druhý den ráno se opakoval zpěv a koncert. Pro poměry příznačné bylo, že se dobrovolníci vesměs podrobili nařízením, aby první den navštívili výstavu pouze krajané, kteří obrazu dosud neviděli.

Na reprodukci obrazu „Za svobodu“ pomýšlel ČDS. již v Santa Marii C. V. a také, jak jsme viděli, požádal o povolení ministerstvo války v Římě. Povolení došlo brzy po přestěhování do Paduly (Protokoly schůzí, 5. července 1917), načež 19. července vypsali užší výbor půjčku na reprodukci obrazu. O pohotovosti a obětavosti dobrovolníků svědčí, že za dva dni (Denní rozkaz, 22. července 1917) upsal 62 dobrovolníků 958 Lir! V polovině srpna sjednány s autorem obrazu podmínky o 6 bodech a brzy po výstavě, kolem 10. září 1917, byl obraz odeslán do Říma, kde zdobí celý rok Kancelář ČSNR. Jako zálohu na honorář z reprodukce nabídl užší výbor (Protokoly schůzí, 3. října 1917) B. Bartošovi 500 Lir. Protože však Bartoš peněz nepřijal, byly deponovány a uloženo J. Rybkovi (Protokoly schůzí, 28. listopadu 1917), aby tlumočil „br. Bartošovi dík za bratrské jeho jednání a poděkoval mu za jeho práci“. Současně poslal ČDS. na reprodukci 1000 Lir a usnesl se, aby druhý tisíc Lir, jehož bylo ještě zapotřebí, byl opatřen, kro-

Plakety. Práce čl. dobrovolníků.

mě oněch deponovaných. 500 Lir, novou půjčkou. Barevných kopií obrazu na pohlednici mělo být vydáno 20.000 kusů, z nichž si v polovině ledna 1918 objednal ČDS. celou polovinu, hodlaje je prodávat po 20 ctm. Jejich provedení nebylo sice bezvadné, ale svým čtyřjazyčným textem (českým, italským, francouzským a anglickým) staly se dobrým propagačním prostředkem našeho odboje v Itálii i jinde.

Brzy po odhalení obrazu „Za svobodu“ povolilo velitelství tábora (Dení rozkaz. 6. září 1917) výstavu všech obrazů Bartošových. Užší výbor ČDS. se rozhodl, že ji uspořádá až při příjezdu dra Beneše do Paduly, o němž se tehdy vědělo z římských dopisů.

Zahájení výstavy, 22. září 1917, bylo opět svátkem v táboře. Kronika ČDS. o tom praví:

„V divadelní budově otevřena v tyto dny výstava obrazů bra Bartoše. Zahájena byla řečí bra Rybky, který v stručných rysech ocenil veliké umění Bartošovo. Řeč tato byla výtahem

jeho brožurky „Zajatec-umělec“, která slovem doprovází jednotlivé obrazy. Poukazuje dále na poměry, v kterých dr. Bartoš žil, ale houževnatě pracoval, ne však jen ke své slávě, nýbrž aby povzbuzoval nás všechny k boji za svobodu.

Je podivuhodno, jak malíř jemných linií a rysů, malíř postav spíše vysněných a vybájených, postav allegorických, přenesl štětec svůj na pole odboje a revoluce. On viděl trpět, viděl strádat a umírat svůj národ ve hrůzách litice války, které i sám jako nedobrovolný voják rakouského imperátora prožíval a v těch pak se také přerodil.

A nyní bouří volá k lidu českému jasnými barvami svého umění, hloubkou myšlenky, láskou k vlasti i tomu ubohému lidu.“

Ocenění Bartošovy práce pro československou revoluci podává J. Rybka na konci své brožurky:

„Ta sta srdcí, v nichž obraz rozžehl oheň posvátného nadšení, v nichž jeho

vlivem světlo světlo povinnosti — jsou nejlepším důkazem úspěchu a zdaru uměleckého díla Bartošova.“

Nemohu zde podati obšírný Bartošův životopis*), ani výčet všech jeho prací. Jmenuji zde aspoň velká plátna: „Pro cizí zájmy“, „Serbie“ a jeho protějšek „Svatá válka Italie“, portrét Čapkův, několik komposic na téma lidových písní, skizy k velkým obrazům a obrázky ze zajateckého života a táborů ve Finalmarině a Padule. O činnosti Bartošově na frontě bude promluveno později.

Výstava byla otevřena do 30. září, vždy od 8 hod. dopol. do 6 hod. večer za příspěvek 2 ctm. Každý den rozdala ČDS. pro nemajetné členy dvou setnin volné lístky, aby se mohli všichni na výstavu podívat. První den výstavy čítala se návštěva na 98, osob, celkem (Denní rozkaz, 1. října 1917) navštívilo výstavu 5174 osob, z nichž 2994 platících a 2180 na volné vstupenky.

Současně s výstavou Bartošových obrazů vynořila se myšlenka uspořádati výstavu z a j a t e c k ý c h p r a c í. Provolání, vydané Červeným Křížem ČDS. koncem července, našlo málo ohlasu v táboře a také místní poměry nebyly podniku nijak příznivé. Proto bylo nutno výstavu odložit.

Odklad byl však věci spíše k prospěchu. Za čtyři měsíce utvářely se poměry příznivěji pro celou akci a výstavních předmětů značně přibývalo. Pro vylíčení vzhledu a obsahu výstavy uvádím odstavec své brožurky (Československý dobrovolnický sbor, str. 20):

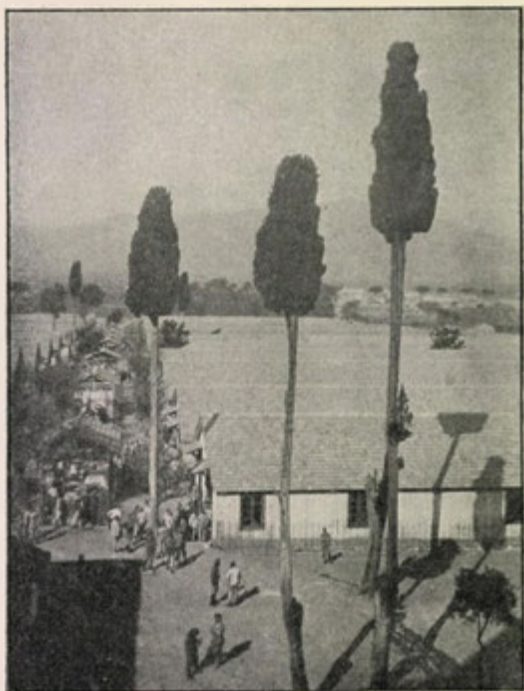
„Neméně cennou a propagačně důležitou byla výstava zajateckých prací, otevřená od 16. prosince 1917 do 15. ledna 1918 v polcevině baráku č. 58 (druhá byla tělocvičnou), v níž byly sneseny ukázky kulturní činnosti ČDS.

U vchodu vystavoval „Červený kříž ČDS.“, instituce, která pořádala různé zábavy ve prospěch fondu ČDS., měla na starosti prodejnu atd. Dále byla výstava dramatického odboru s obleky, zhotovenými z pokrývek a prostěradel, parukami a různými plakáty divadel. Sokolská sekce vystavovala cvičné úbořky, plakáty sletů v S. Marii i v Padule (5. srpna 1917) a sokolskou literaturu. Pěvecký a hudební odbor ukazoval několik typů houslí, vyrobených zajatci vlastní rukou a téměř bez pomůcek, a soubor not. Knihovna, která ke konci trvání ČDS. čítala na 2000 svazků, podávala zde výběr české i cizojazyčné literatury v originálních vazbách, pořízených z různobarevných zajateckých kalhot. K ní řadila se i veliká nástěnná mapa budoucího našeho státu, malovaná s ohromnými obtížemi technickými na žlabu starých koníren v táboře Santa Maria C. V. V oddělení sportovním bylo možno viděti dresy všech (asi 12) fotbalových klubů. Zajatecká škola měla tu diagramy a ukázky „žakovských“ prací. Archiv ČDS. podával doklady propagační činnosti v obou táborech. Umělecké hračky podle Bartošových návrhů ukončovaly první díl výstavy.

V čele druhého „sálu“ visel prapor ČDS., na jehož lici byla kopie obrazu „Za svobodu“ a rub zdobily znaky čtyř zemí československého státu, vyšité dobrovolníky*). Dále byla umístěna část Bartošových obrazů a vlastní zajatecké práce všeho druhu, z nichž zvláště vyniká „český betlém“. Našli jsme tam práce ze dřeva, jako cigaretové krabičky, špičky, dýmky, mahagonové skřínky, ozdobené ebenem či kostí, prstýnky, kostěné a vlasové řetízky, proutěné koše, hole, hudební nástroje, výšivky, malby, kraslice, hračky atd. A na mnohých mohli jsme spatřiti dojemné nápisy „mé zlaté Andě“, „malému Jeníčkovi“ a pod., svědčící o cíli,

*) Břetislav Bartoš, nar. 7. května 1893 ve Frenštátě pod Radhoštěm, zemřel 28. června 1926 v Horních Mokropsích u Prahy. Viz brožurku F. Bednářika, Břetislav Bartoš, Brno 1927, nákl. Moravského legionáře.

*) Původně uvedeno omylem: český lev.

Padula. — Koncentrační tábor.

pro nějž byl předmět pracován a k němuž se upínaly vzpomínky pilného řemeslníka, mnohdy amatéra.“

Celkový obraz doplním několika zajímavými drobnostmi. Výstavu provedli dobrovolníci bez pomoci zajatců a velitelství. Sami dobrovolně půjčili na dekoraci po jedné pokrývce nebo ji dali pokud byli v kancelářích, ze skladišť setnin. Dobrovolně se hlásili i hlídači ve výstavě. Teprve později jim šestnácti byla dána odměna dohromady 10 Lir za tuto obětavou námahu. Dne 23. prosince byla výstava zavřena, když ji navštívilo celkem 3821 osob, z nichž 2482 dobrovolníků a 1329 nedobrovolníků. Na štědrý den byly vystaveny ve výstavní síni „České jesle“, práce B. Bartoše (návrh) a A. Regála (pro-

vedení). Od 1. ledna 1918 otevřena výstava s přestávkami (pro velkou zimu) znovu, současně s betlémem, až do poloviny ledna. Dne 22. února z propagačních důvodů, poněvadž se sjížděli zajatci a důstojníci z celé Itálie, uspořádána ve zmenšeném měřítku a trvala až do konce března.

Ještě se zmíním o praporu ČDS., jenž byl nejcennějším výstavním kusem. V Padule pořídil ČDS. k němu žerd a hodlal ji ozdobiti kovovým sokolem, jehož návrh provedl B. Bartoš. Když se však v té době již nesehnal potřebný materiál hliníkový (prsteny, medailony, knoflíky, polní láhve atd.), museli se dobrovolníci spokojiti sokolem umělecky vyřezaným ze dřeva.

Uspořádání výstavy provedl U m ě

lecký odbor ČDS. Byl ustaven 25. listopadu 1917, „k propagandě protirakouské myšlenky a aby italská veřejnost poučena byla o kulturní výši našeho národa“ (Protokoly schůzí, 19. ledna 1918). Měl vlastní organizační řád a skládal se z deseti odborů: malířství (referent B. Bartoš), sochařství a řezbářství (K. Hruška), umělecký průmysl (A. Regál), fotografie (J. Janouch), grafika (R. Janák), kritika a spisovatelství (J. Rybka), hudba (O. Vrabec), sborový zpěv (J. Kolářský), operní zpěv a divadlo (J. Peršl), tělesná výchova (J. Capek). Předsedou zvolen B. Bartoš, jednatelem J. Kolářský a pokladníkem K. Hruška.

Svůj úkol pojímal Umělecký odbor velice vážně. V svolání z 1. prosince 1917 obrátil se k dobrovolníkům, aby přispěli na jeho cíl 50 ctm měsíčně a odůvodnil nutnost svého vzniku takto:

„Jest potřebí, abychom se připravili důkladně na veřejné vystoupení jako československých vojáků. Založili jsme tedy při ČDS. „Umělecký odbor“, kterým chceme určití směr, abychom náš národ representovali jako národ kulturně vysoce vyspělý a umělecky nadaný.“

Cíl, jež si Umělecký odbor vytkl, byl vysoký a těžko uskutečnitelný v zajateckých poměrech. Co se dalo, bylo však uděláno. O vánocích vystavoval Umělecký odbor „české jesle“, na nový rok zhotovil ze dřeva vkusné kalendáře, jež byly darovány veliteli tábora a několik exemplářů posláno do Říma na propagandu české kultury. O betlému praví J. Rybka (Československý legionář, 14. ledna 1927):

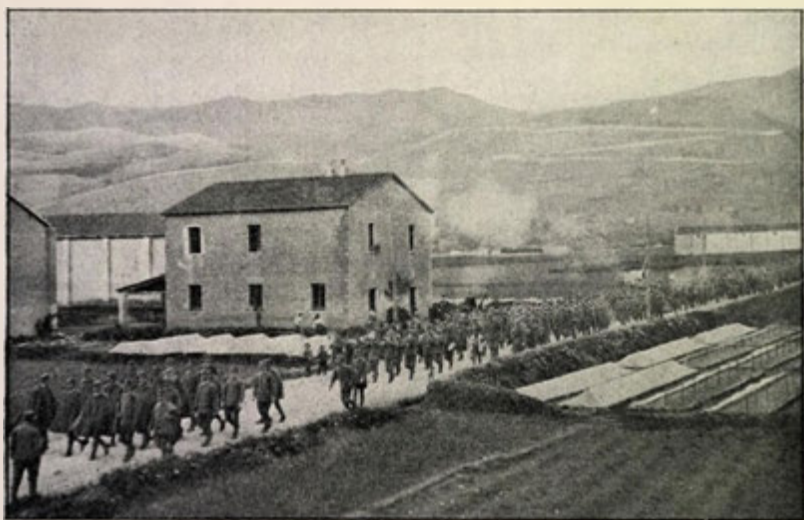
„O vánocích byl ještě vystaven Bartošův Betlém, sestavený z typických figur našeho Valašska a Slovenska. Vzbudil svojí rázovitostí oprávněný obdiv našich i Italů. Náš přítel P. Castaldo, svobodomyšlný vojenský kněz našeho tábora, ujišťoval nás, že by se na vánočním trhu italském prodalo těchto figur za statisíce. Br. Regál pojal

proto úmysl započítí s výrobou Betlému ve velkém. Uskutečněno tak však již nebylo, neboť hned počátkem roku 1918 bylo nutno činnost v tomto směru zastavit.“

V polovici ledna 1918 vzniklo podezření, jak se prokázalo (Protokoly zvláštní komise důvěrníků, 21. ledna 1918), neodůvodněné, že se členové Uměleckého odboru obohacují na úkor ČDS. Aby těmto pomluvám učinil přítrž, ustavil se odbor v samostatnou „Uměleckou družinu“. Širší výbor ČDS projevil Uměleckému odboru důvěru a slíbil ho i nadále hmotně i morálně podporovati. Pokladna „Uměleckého odboru“ zrevizována a ČDS. na důkaz své přízně stal se zakládajícím členem „Umělecké družiny“, vědom si dobře její kulturní důležitosti.

Umělecký odbor zprostředkoval prodeje mnoha zajateckých výrobků italským důstojníkům a také do Říma poslal na žádost Kanceláře Národní rady řadu uměleckých prací. Nedo-sáhl-li ve všech směrech své meze, aspoň dobrou snahou ukázal vyspělost našeho průmyslu a kultury.

Zvláštní umělecký odbor vznikl vlastně přílišným zatížením instituce, která již dříve na tomto poli pracovala, Červeného kříže ČDS. Činnost tohoto odboru, jenž vznikl v Santa Marii C. V. nabyla nevšedních rozměrů. Jako ve starém táboře, také v Padule pořádal sbírky ve prospěch různých účelů. První byla zmíněná půjčka na reprodukci Bartošova obrazu „Za svobodu“, která dostoupila výše asi 1200 Lir. Koncem srpna však Červený kříž aspoň malé obnosy půjčovatelům na jejich žádost vracel a do konce roku půjčku téměř likvidoval. Dále to byla „Sbírka svatováclavská“, o níž praví starosta (Denní rozkaz, 10. srpna 1917), že ji Červený kříž uspořádá „v souhlasu se sbírkami téhož jména konanými ve vlasti před válkou a s účelem zdařilé sbírky lipanské“. Sbírka konala se od 26. září do 10. října a vynesla

Padula. — Odchod pracovního praporu.

podle výkazu od 3330 dárců (z 8437 obyvatel tábora) 836 95 Lir.

Nejvýznamnějším podnikem ČDS, možno zvatí akademii ve prospěch friulských uprchlíků, pořádanou 7. listopadu 1917. Po nešťastném ústupu Italů u Kobaridu koncem října 1917, prchalo italské obyvatelstvo před řáděním rakousko-uherského vojska do vnitra království. Aby projevil sympatii s těmito lidmi bez domova, kterým společný nepřítel deptal jejich milovaný kraj, rozhodl se ČDS. uspořádati akademii, jejíž výnos by připadl fondu, pro tento účel zřízenému. Výtěžek akademie, 146 45 Lir, doplnil ČDS. na 500 Lir, jež společně se vstupným italských důstojníků (179 20 Lir), poslal s vřelým průvodním listem do Říma. Tento spontánní čin působil blahodárně na smýšlení italských důstojníků v táboře, došel uznání vedoucích činitelů fondu a v novinách italských byl přijat s obdivem a radostí.

Čtenáře bude snad zajímati, jaký byl program akademie. Uvedu zde aspoň

tuto jednu akademii z několika, které se v táboře pořádaly. Programy zábav bývaly hektografovány (obyčejně česky a italsky) a některé z nich měly také ilustrace na titulním listu. Tak akademie „friulská“, jak se říkalo, uvedla se na program obrázkem matky, tisknouce v náruč novorozeně a vedoucí druhé dítě, zatím co v pozadí zuří požár a praskají šrapnely. Pořad čísel byl takovýto: 1. Předehra k „Hubičce“. 2. Proslov J. Rybky. 3. Hymny: a) Kde domov můj, b) Marcia reale (královský pochod, italská státní hymna), 4. Kdo jste boží bojovníci, pěvecký sbor. 5. Recitace B. Bartoše: Bezruč, „70.000“. 6. Prolog z opery „Komedianti“, zpěv, J. Peršl. 7. Valse caprice, A. Leybard. 8. Křička: Kdo jsi Čech, pěvecký sbor. 9. Bezruč: „Ostrava“, recitace, B. Bartoš. 10. Arie z „Troubadoura“, zpěv, J. Peršl. 11. A. Hejduk: Malý národ, recitace J. Kolářského. 12. „Proč bychom se netěšili“, sbor s průvodem orchestru. 13. Předehra k „Zampě“ od Herolda.

Že akademie se neminula účinkem, dokazují slova kronikáře ČDS.:

„Proslov bra Rybky, pronesený v řeči italské, byl mnohokrát bouřlivou pochvalou přerušen od přítomných italských důstojníků. Také ostatní čísla programu byla velice zdařilá a dokázala naši velikou vspělost v každém směru.“

Akademie byly pro svůj pestrý program oblíbeny a hojně navštěvovány. Pokud lze zjistiti, konaly se ještě tyto akademie: 26. listopadu 1917 pro Československý svaz footballový, 29. listopadu pro „S. K. Slavii“, 6. prosince Mikulášská zábava Pěveckého odboru a 31. prosince sylvestrovský večer Dramatického a Hudebního odboru ČDS. Kromě toho pořádal Hudební odbor časté koncerty.

Na všechny zábavy měl Červený kříž ČDS. přímý neb nepřímý vliv. Buď je sám pořádal neb aspoň dbal o jejich úroveň a většinou (hlavně z divadla) prostředkoval odvádění čistého zisku ústřední pokladně ČDS. Jak jsme již viděli, nebylo ani v Padule trpěno, aby kdokoliv pořádal soukromé sbírky neb zábavy, jejichž výtěžek by nebyl veřejně kontrolován a podle nařízení velitelství tábora musel býti odváděn ČDS.

Ze zábav, pořádaných Červeným křížem, uvádím aspoň kávový a anekdotářský večírek, 1. srpna 1917, při němž účastníci dobrovolnou sbírkou přispěli pokladně ČDS. částkou 29.30 Lir. Při květinovém dnu o veřejném sokolském cvičení, 5. srpna 1917 prodáno bylo 1300 bílých a červených květin z papíru; výtěžek (italští důstojníci darovali 24.45 Lir) obnášel 90.85 Lir. Dne 3. března 1918 opakoval se tento podnik se stejným zdarem (212.70 Lir).

Slušný zisk přinášela též prodejna a psací potřeby, nití, mýdel atd. Do poloviny prosince 1917 odvedla 110.30 Lir čistého výtěžku, při čemž nutno uvážiti, že obchodovala s nepatrným procentem. V lednu 1918 zjistila re-
visní komise ČDS. v jejím účtování

schodek 141 Lir. Okamžitě vyloučil užší výbor oba dobrovolníky, na nichž lpěla vina (pokladník četař K. a kadet-aspirant H., jenž nakupoval pro prodejnu ve městě) a obnosy zcizené si zajistila na vojenské mzdě defraudantů. Prodejna přišla pak do rukou výboru ČDS., aby kontrola byla usnadněna. Zmiňuji se zde o tom, protože zpronevěra vyvolala mnoho hluku v táboře a sloužila některým podezřívavým dobrovolníkům a hlavně nepřítelům ČDS. za podklad k obviňování vedoucích činitelů sboru z korupce.

Aféra v prodejně způsobila, že se Červený kříž 17. ledna 1918 rozešel. Jeho činnost převedena částečně přímo na odbory ČDS. a k pořádání zábav ustanovení u každé setniny zvláštní pořadatelé. Nebylo toho beztak již příliš třeba, neboť brzy na to se tábor víril přípravami k odjezdu na frontu.

Stojí ještě za zmínku, že ČDS. pomýšlel na uspořádání druhé věcné loterie již v září 1917. Návrh však nebyl uskutečněn a 4. února 1918 definitivně zamítnut. Místo loterie byla konána veřejná sbírka peněz, jež došly — z Rakouska. Rakouský Červený kříž poslal totiž do všech táborů v Itálii peněžitý dar pro zajatce a tak také do tábora v Padule bylo posláno několik set lir. Kdyby býval měl dostati každý zajatec svůj díl, připadlo by na hlavu několik centesimů a měli-li býti poděleni ti, kdož z domů dosud peměz nedostali neb nepatrný obnos, dostal by býval šťastný příjemce asi 1 liru. Proto se širší výbor ČDS. rozhodl (Protokoly schůzí, 4. února), uspořádati „vešebecnou sbírku v den, kdy budou rozdíleny peníze, darované rakouským Červeným křížem“. K tomu účelu vydáno provolání všem zajatcům, aby se zřekli almužny z Rakouska a darovali obnos Fondu čsl. dobrovolníků na podporu raněných v boji proti rakouskému nepříteli. Výzva dosáhla značného úspěchu a tak nevědomky přispělo Rakousko slušnou částkou ke zduaru re-

Padula. — Odehód posledního transportu.

voľučního hnutí proti vlastním základům.

O zábavu zajatců staraly se známé odbory: pěvecký, hudební a divadelní, k nimž přibýlo ještě loutkové divadlo, balet a akrobacie.

V červenci 1917 nedovolilo velitelství tábora veřejné produkce jakéhokoliv rázu, odvolávajíc se na přítomnost cizích národností v táboře. Museli se tedy dobrovolníci spokojiti „pohostinským“ vystupováním po barácích.

Pěvecký odbor konal již od 4. července zkoušky a pilně opakoval staré sbory a nacvičoval nové. Teprve však v divadelní hudební mohl náležitě konati cvičení i veřejná vystoupení. Asi 30členný sbor dosáhl pod vedením

J. Kolářského slušné úrovně. Z nových sborů dlužno se zmíniti o Förstrovi (Skřivánek), A. Dvořákovi (Pomluva, Přípověď lásky, Pomořané, Ztracená ovečka a Hostina), Smetanovi (Věno, Sbor z Prodané nevěsty) a národních písních (Ej, láske; Skleničko, ty, skleničná; Keď som já bol: Teče voda, teče; Vstávej, Honzo, hore).

Byl též pěstován sólový zpěv, jehož reprezentanty byli J. Peršl (baryton) a M. Polcar (tenor). Tak zpívány prolog z „Komediántů“, arie Tomáše a Lukáše z opery „Hubička“, arie z „Troubadoura“, solo Escamilla z opery „Carmen“, Valentina z „Fausta“, dueto Jeníka a Kecalá z „Prodané nevěsty“. Obstarávali také sólové vložky v pěveckých sborech (Pásol Jano,

Padula. — Obyvatelstvo doprovází čl. dobrovolníky.

Teče voda atd.). Arie z italských oper zpívány Italům v mateřtině.

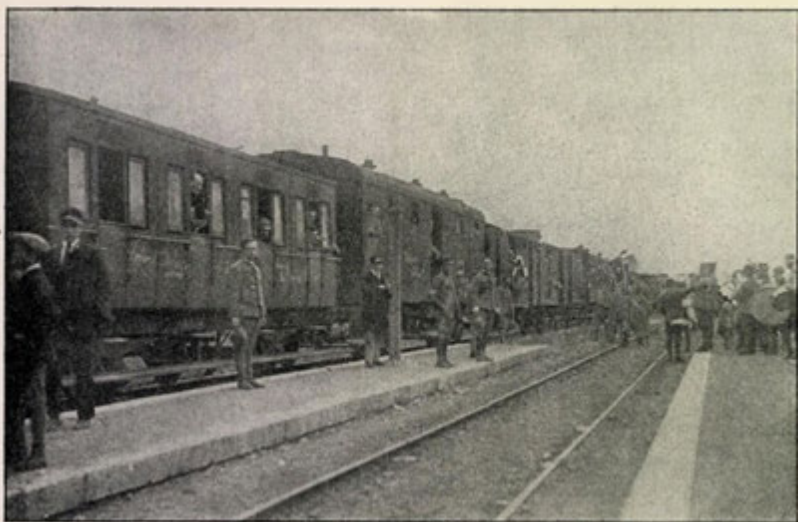
Sem náležejí také zpěvy při kytáře G. Melichny, jenž „Hašlerkami“ dovedl mile pobaviti obecnstvo.

Vlastních produkcí Pěvecký odbor nepořádal. Organisačně byl podruzným odborem Červeného kříže ČDS. Učinkoval však při všech akademích a koncertech. Aby se dobrovolníci naučili textům národních písní sokolských pochodů a hymen, vydal „Zpěvník“, jenž byl hektografován v několika desítkách výtisků a opisováním rozmnožen. Mnozí zpěváci si také opisovali své hlasy neb partitury.

Byl-li pěvecký odbor spíše volným sdružením, měl Hudební odbor celkem pevnější organizaci. Původně bylo „Orchestrální sdružení“ korporací úplně nezávislou na ČDS., protože mnoho členů bylo nedobrovolníků. Podléhalo však kontrole ČDS., pokud šlo o vyúčtování zisku, jenž po úhradě výloh a odečtení příspěvku pro fond na ná-

stroje, připadal, jako všechny veřejné výtěžky, pokladně ČDS. Již 20. července 1917 konalo sdružení první koncert na baráku č. 60 (kde se v té době pořádaly všechny zábavy), jenž byl téměř denně opakován. Účetní doklad vyvěšován na tomtěž baráku, aby se všichni návštěvníci mohli přesvědčiti, že jejich příspěvky neplynou do soukromých pokladen. Zkoušky konaly se asi čtyřikrát týdně. Dirigoval E. Tenkrát.

Když byla otevřena divadelní budova, hrálo Orchestrální sdružení častěji a s větší chutí než dříve v barácích. Netrvalo to však dlouho. Začátkem září veškerá činnost byla velitelstvím zakázána a proto se hudba uchýlila znovu do baráků. Teprve zase začátkem října nastal ožrat k lepšímu. Produkce byly opět povoleny a naopak měl býti orchestr zesílen. V srpnu (podle mého deníku z 25. srpna 1917) čítala kapela asi 30 mužů (5 primů, 7 obligátů, 3 sekundy, 2 violy, 3 čela, basu, 2 klarinety, flétnu, 2 trubky,

Padula. — Odjezd pracovního praporu.

trombon a malý a velký buben). Aby mohlo obstaratí potřebné nástroje, obrátilo se Orchestrální sdružení k ČDS. se žádostí o půjčku 100 Lir. Půjčka schválena, ale zároveň si užší výbor (Protokoly schůzí, 10. října 1917) vymínil, „aby byl dán za ně úpis na jednotlivé nástroje a věci O. S. patřící a zároveň, aby bylo v O. S. žádáno napsati, co jest majetkem jeho a co jednotlivců, a co tedy v případě rozzejítí se O. S. patřilo by legii.“ Majetek všech korporací totiž po jejich rozchodu, připadal, podle rozhodnutí velitelství tábora, ČDS.

Jinak se však ČDS. do činnosti Orchestrálního sdružení nemíchalo. Odmlčel dokonce prostředkování, když v polovici října se stala roztržka ve sdružení. Nebylo to také nic tragického: řevnivost mezi muzikanty obvyklá, k níž přistoupila nedůvěra dobrovolníků k dobrovolníkům a naopak. Koncem listopadu zahájili dobrovolníci, členové Orchestrálního sdružení, pasivní resistenci. ČDS. je vyzval, aby

hráli až do rozhodnutí schůze všech členů sdružení s delegáty ČDS. Schůze tato rozhodla, že členy mohou být jen hudebníci a z nedobrovolníků jenom (Protokoly schůzí, 3. prosince 1917) „lidé bezúhonní, kteří nestaví se proti sboru nepřátelsky“. Nemají však práva hlasovacího. Odbor se nazýval pak „Hudební odbor ČDS.“ a měl dva kapelníky (F. Černý a F. Panc), jednatele a archiváře (O. Vrabec) a zástupce odboru v užším výboru ČDS. (F. Bednařík).

Odbor čítal 33 členů, k nimž záhy přibývali další, takže v dubnu 1918 měl aspoň 50—60 členů. Zároveň se změnou stanov, přejal ČDS. majetek Orchestrálního sdružení, v němž se nalézaly také nástroje, věnované bývalými hudebními sbory v Pozzallu, Ballestrate a Vittorii na Sicilii. Finanční nepořádky v odboru zjištěné byly dvěma revisemi napraveny a vysvětleny.

Od té doby nastal v odboru klid a čas na častější a intenzivnější zkou-

šky. Pořádány opět koncerty, velice četně navštívené (19. ledna 1918 prodáno 577 lístků za 66 Lir, dobrovolníci měli na koncerty přístup zdarma). Kromě koncertů účinkoval Hudební odbor při sokolském cvičení, při fotbalových zápasech a na akademích i divadlech. První koncert uspořádán 5. července 1917 večer místo Husovy oslavy. Nejprve zahrála hudba mezi 58. a 59. barákem několik skladeb, pěvecký sbor zazpíval „Kdož jste boží bojovníci“ a když přišlo asi 20 italských důstojníků, hrála se národní hymna, při níž všichni stáli v pozoru. Poté na cvičišti předvedl Sokol ukázky prostných a pětice. Tato produkce však vyvolala u zajatců jiných národností a austrofilů rozčilení a stížnost na velitelství, jež ihned všechny veřejné podniky zakázalo do té doby, až budou všichni tito živlové odstraněni. Trvalo to příliš dlouho a vlastně nikdy toho dosaženo úplně nebylo. —

Koncem února 1918 bylo nutno rozšířit Hudební odbor na řádnou dechovou hudbu. Nástroje objednány z Říma a kromě povoleného nákladu CDS. přispěli důstojníci, přidělení k pracovním praporům, k všeobecné sbírce značným obnosem. Tak mohla při odchodu pracovních praporů vyprovázeti československé vojáky skutečná „kuchtálka“, která jim zahrála svižné pochody a na rozloučenou „Kde domov můj“ na padulském nádraží.

Noty opatřili jednotlivci z domova a ostatní koupeny v Neapoli italskými důstojníky neb v Římě. Část nástrojů půjčilo v listopadu 1917 velitelství tábora a doplnilo tak nástroje, které si přinesli zajatci z Rakouska, dali poslat z domů, koupili či dostali v Itálii nebo, aspoň později, objednali v Římě či v městě Padule.

Ještě uvedu aspoň stručný výčet některých skladeb, které se v Padule hrály.

Z operních skladeb jmenovati dlužno předešly k Smetanově „Hubičce“, Ver-

diho „Traviatě“, Heroldovu „Zampu“, Machovu „Novou dobu“, finale z „Aidy“ a intermezzo z „Traviaty“, dále fantasie z „Madame Butterfly“, „Lohengrina“, „Rigoletta“ a „Viléma Tella“ Sem náleží též doprovod k pěveckým solům, o nichž jsme již mluvili, a k baletu (Skočná) z „Prodané nevěsty“.

Symfonické skladby zastoupeny byly Verdiho „Nabuchodonosorem“, „Semiramidou“, Dvořákovým „Slovanským tancem č. 8“ a Sístkovými „Srbskými tanci“.

Lehká hudba měla v repertoiru anglické valčíky a pochody Lotterovy, z českých pak valčíky (Ideály snů, Dunajské povídky) a pochody (Pochod a Příchod gladiatorů) Fučíkovy, dále Sulcův pochod „Návrat do otčiny“ a valčík „Labské proudy“ atd. Oblíbená byla též směs písní „Naše zpěvy“ od Hnyka.

V roce 1918 se notový fond značně rozšířil a tak mohl dirigent, při lepším obsazení nástrojů i lidí, lépe nacvičovat a nastudované skladby předváděti. Když bylo povoleno utvoření pracovních praporů a pak československé armády, koncertovala kapela denně nejen v divadelní budově, ale i pod širým nebem. Hudební odbor spolu s divadelním učinil mnoho pro kulturní povznesení a zábavu všech zajatců bez rozdílu.

Divadelní odbor ČDS. měl s počátku života v Padule největší obtíže. Veřejné vystoupení neschl a v baráku to nešlo. Ustavil se sice již 22. července 1917 jako pobočný odbor při Červeném kříži ČDS., ale s vlastními stanovami. V nich se praví:

„Úkolem Divadelního odboru „Červeného kříže“ jest: pořádáním divadelních představení, kabaretních zábav a humoristických dýchánek nejen opatřiti Č. K. nový zdroj příjmů, ale i vzdělávat, mravně povznést a pobaviti české zajatce. Předváděny budou jen věci ušlechtilé, schválené výborem Č. K.“

Padulské obyvatelstvo na nádraží.

Finanční podporu dostával Divadelní odbor od Červeného kříže ČDS., jemuž zase všechen příjem z představení plynul do pokladny. Výlohy na divadlo nebyly však nikdy příliš veliké. Kupovaly se barvy, ličidla, stužky, koudel na paruky a pod. nezbytnosti; ostatní se sbíralo darem od dobrovolníků (barevný papír, staré krabice, roztrhané košile, obnošené oděvy a jiné).

V červenci a v srpnu 1917 musel se Divadelní odbor omezit na nějaký ten humoristický večírek s anekdotami a zpěvem při kytáře. Konaly se stejně jako pěvecké a hudební produkce v baráku č. 60, sídle divadelních duchů. Již však 25. července bylo usneseno, že zvláštní deputace požádá velitele tábora, aby propůjčil k vzdělávacím a zábavním podnikům ČDS. rekreační barák (baracca di recreazione). Byla to menší budova, podobného vzhledu jako ostatní baráky a věnoval ji americký „Spolek pro rozšiřování humanity“, jak na něm bylo italsky napsáno, za-

jatcům. V dřívějších dobách, když padulský tábor obývali zajatci jiných rakouských národností, bývala v něm sloužena mše. Po příchodu Čechoslováků mše řídly a barák byl téměř stále opuštěn.

V polovici srpna se zdálo, že přání ČDS. bude uskutečněno. Představení určené na 19. srpna se sice nekonalo, ale bylo odloženo na 26. srpna 1917. K zahájení divadelní „sezony“ vybrána Klicperova veselohra „Zlý jelen“. Průběh líčí B. Tuhý ve svém deníku:

Večer o 6. hodině zahájeno bylo I. divadelní představení v divadle Vinohradském (máme zde totiž pojmenovány jednotlivé části tábora podle pražského vzoru, jako průchod věže u kláštera je Prašná brána, cvičiště pro Sokoly a hřiště kopané je Letná, Vinohrady i divadlo Vinohradské mají název od toho, že umístěny jsou ve vinicích), premiéra „Zlý jelen“ a spolu odevzdána byla ke společnému účelu nádherná opona „Kde domov můj“ od akad. malíře Bartoše. Po předchá-

zející přednášce byla opona odhalena a za bouřlivého nadšení všemi návštěvníky nadšeně přijata a pak účinkoval orchestr dobrovolníků. Poté zahájena byla zmíněná premiera. Ale tu stalo se něco, co nás překvapilo. Jakmile skončeno bylo první jednání, vystoupil jeden ze spoluúčinkujících a oznámil, že právě přišel rozkaz od dozorcího důstojníka, že divadlo se hrát nesmí a že je nutno je neukončené odložit na neurčito, kdy povoleno bude. Rozcházeli jsme se roztrpčení nad tímto čistě italským kouskem.“

Co bylo příčinou zákazu divadla, nevíme. Vědělo se sice již před představením, že byl zákaz vydán, ale vedoucí činitelé doufali, že bude mlčky divadlo povoleno.

Doplňuji zde záznam B. Tuhého. Představení zahájila hudba směsí „Z českých luhů“, která se dobře hodila k obrazu na oponě. Odhalené za zvuků národní hymny. Opona představovala návrší, na němž kypří český rolník úrodnou prst a za ním prostírá se krásné údolí s vinoucí se říčkou mezi mírnou kopcovatinou. V dále jsou viděti Hradčany. V popředí sedí selka, kojící dítě a nad ní, obrácen tváří k Hradčanům, hraje venkovský synek na housle. Po odhalení opony krátkým proslovem odevzdal ředitel divadla, G. Melichna, divadlo českým zajatcům, tenkrát — bohužel — jen na krátko.

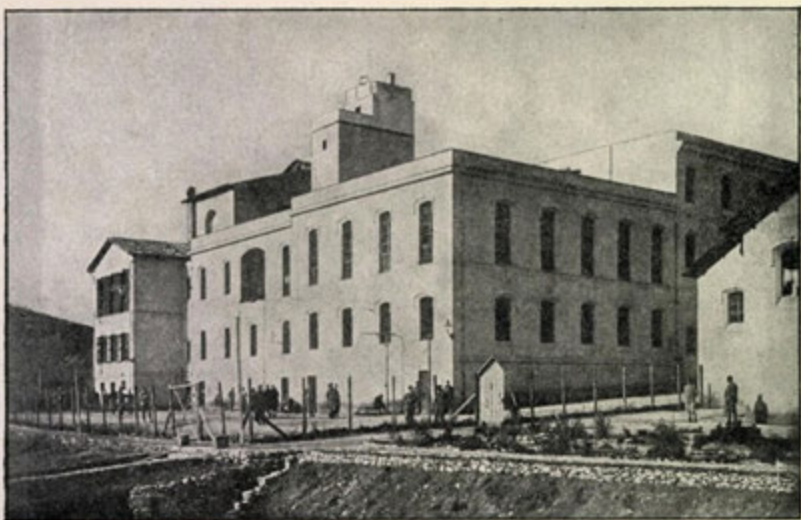
Divadelní činnost byla tak na dlouhou dobu zmařena. Teprve 27. října 1917 povolal velitel tábora vedoucí členy ČDS. a oznámil jim, že dovoluje veřejné produkce v divadelní budově. Rozhodnutí toto dáno bylo ČDS. písemně (čj. 730/5 z 3. listopadu 1917, adresováno velitelstvím kasáren zajatci Janu Capkovi) a obsahovalo tyto podrobnosti: Představení se mohla konati dvakrát týdně po dohodě s J. Čapkem (jehož učinil zodpovědným za pořádek při představeních) a s povolením velitelství, jež musí býti zpraveno o obsahu kusu. Vstupné mělo se vybíratí komisí,

vybranou Čapkem a potvrzenou velitelstvím, a čistý zisk měl plynouti do pokladny „národního hnutí československého“. Aby se všichni zajatci vystřídalí, mělo býti představení vyhraženo postupně prvním, druhým a třetím setinám všech tří zajateckých pluků. Měly být vybírány kratší kusy, aby divadlo se včas ukončilo. Místnost nesměla býti přepřívována a vydán zákaz kouření v divadelní budově. Neděle vyhradil velitel tábora pro italské vojáky, večer však mohla se pořádati akademie neb koncert. Také hudba byla povolena, rozdány některé nástroje a slíbeny další, až budou hotovy. Zamýšlená kinematografická představení však pořádána nebyla, ač velitel tábora slíbil opatření přístroj.

Tento rozkaz byl doplněn 6. prosince 1917 tak, že představení se smějí konati pouze ve středu a v sobotu, a to střídavě s koncerty. Ostatní dny musel zůstatí barák k dispozici lidové škole.

Přes všechna omezení značilo rozhodnutí velitele tábora veliký úspěch. Již 1. listopadu 1917 konala se nová, tentokrát úplná premiera „Zlý jelen“. Vstupenky, zakoupené na ono přerušené představení zůstaly v platnosti a nové ještě vydány, aby se postačilo touze milovníků divadla. Podle usnesení užšího výboru ČDS. (Protokoly schůzí. 31. října 1917) platili dobrovolníci poloviční vstupné; do koncertů měli přístup zdarma.

Ředitelem divadla byl dlouhý čas G. Melichna, režisérem K. Sychra, správcem rekvizit V. Bidlo. Zajímavé bylo také obsazení rolí různých kusů, z nichž zde uvádím aspoň obsazení při premieře „Zlatého jelena“. Mužské úlohy hráli: J. Močikemba, Jos. Capek, K. Sychra, V. Roštinský, V. Peřina, J. Pražský, J. Janouch, R. Janák, F. Benda, R. Charamsa, F. Jedlinský, J. Javůrek, B. Strnad a K. Krejčík. Z ženských úloh připadla Růžena V. Čudová a Ivana O. Zachová. Z ostatních herců zmíním se ještě aspoň o V.

Cittaducale. — Kasárna čsl. důstojníků-zajateců.

Kropáčkovi, jenž vynikl v roli Dorotky v „Strakonickém dudáku“ a L. Dvořákovi, dobrém představiteli titulní role v „Lakomci“.

Divadelní repertoár rychle se rozmnožoval. Již 12. listopadu 1917 dávala se reprisa „Starých hříchů“ od J. Stolby! Kromě stálých repris starých kusů hrál se 21. listopadu Gogolův „Revisor“, 22. prosince „Strakonický dudák“, 9. ledna 1918 „Bílá myška“, 22. ledna veselohra „Vzhůru na výstavu aneb Trampoty pantáty ze Lhoty“, 1. února Molièrův „Lakomec“, 6. března „Pro štěstí“, 20. března „Ukradené štěstí“, 26. března „Tchán Kondelík a zeť Vejvara“ a 11. dubna „Honza na výstavě“.

Při akademích vkládal Divadelní odbor různé aktovky: Zmýlená, A tak jsem žila, Tajemství domu č. 19, Rozbité zrcadlo, Z lásky k umění, Staré přísloví, Kandidát smrti, Král z nouze, Uhlíři. Oblíbená byla také veselohra o jednom dějství „Láska v době války“, přeložená z italštiny, která na Novo-

roční akademii, pořádané pro italské vojáky, byla provedena italsky. Zachovala se také v rukopise tříaktová hra V. Peřiny „Návrat“, v níž líčí autor-herec návrat čsl. vojáka do osvobozené vlasti. Hra byla studována, ale provozování zmařil odchod herců na frontu.

Nemenší obliby docházely solové výstupy (kuplety) J. Dražila, K. Dvořáka a K. Turka: (Starý vysloužilce, Nešťastný pondělíček, Netančím, Poslední dva zlatníky, Tohleto pánové mají rádi) a „Ta naše kapela“ (Kolářský, Novák, Melichna a Dvořák). O mikulášské a sylvestrovské zábavě předvedli čilí ochotníci zdařilé scény, v nichž žertovně si dobírali spoluzajatce i italské strážce.

Náhradou za balet předvedl J. Dražil několikrát opakované taneční výstupy v ženském úboru, jež se zvláště Italům líbily. Hojný potlesk sklizel také G. Melichna za Hašlerovy „Staropražské písničky“ při kytáře,

Konečně, abych vyčerpal aspoň let-

mo celý program divadelních akademií, uvádím žonglerské a akrobatické výstupy K. Pokorného a J. Radiměřského, kteří svým uměním, třebaš většinou diletantským, dovedli vzbuditi hojně veselost i tvářích zbědovaných zajatců.

Na divadlo, akademii a koncert těšil se každý zajatec bez rozdílu. Přinášely poučení i zábavu a obého bylo tolik třeba. Proto bylo jistě velikým trestem, když velitelství tábora v zmíněném rozkaze rozhodlo, že zajatec potrestaný vězením, nesmí měsíc po odbykání trestu navštívit divadlo. Denně pořizovalo velitelství seznamy potrestaných a užší výbor ČDS. (a hlavně starosta J. Čapek) byl zodpověden za dodržení tohoto rozhodnutí.

Všechny funkce při produkcích byly bezplatné. Jeviště a garderobu pořídili dobrovolníci zdarma a s největší ochotou a také o úklid se pečlivě starali. Později se hrálo i dvakrát denně (odpoledne ve 2 hod. a večer o 1/2 6), takže námaha herců a všech ostatních účinkujících byla jistě veliká. Tím větší je jejich zásluha.

Divadelní odbor Červeného kříže se po rozchodu Červeného kříže ustavil v samostatný odbor ČDS. (23. ledna 1918). Pokud jde o soudržnost tohoto tělesa, nutno říci, že členové, až snad na nezbytné diskuse při obsazování rolí, pěstovali v něm opravdu bratrskou disciplinu hereckou. Příčina vězela také v tom, že se odbor skládal jen z dobrovolníků a velkou většinou „starých“ dobrovolníků. Pospolitost ochotníků ukázala se nejlépe jejich společnou přihláškou, 2. dubna 1918 k výzvědným oddílům. Uměli dobře hráti, ale chtěli také ukázati, že dovedou stejně dobře hráti vážnou úlohu dobrovolníků na poli válečném, jako veselé role na prknech padulského divadla.

Šatna a opona divadla stěhovala se s dobrovolníky později do Foligna a na frontu, kde měla ještě sloužiti k ob-

veselení československých vojáků na odpočinku. Jejich osud je zahalen v mlhách. Naposledy byly prý viděny ve Ferrare di Monte Baldo a pak jejich stopy mizí. Vypráví se, že šatnu rozdál některý italský důstojník domorodým krasavicím...

Do divadelního oboru v zajetí náležel konečně také loutkové divadlo tří bratří Kopeckých, Antonína, Jindřicha a Matěje. Potomci slavného českého loutkáře, Matěje Kopeckého, nezapomněli ani v zajetí svého životního povolání. S počátku jen bez loutek předváděli každý večer historické i zábavné hry svého repertoiru spolupojatců, kteří se zatajeným dechem na svých pryčnách naslouchali vážným i veselým příběhům loutkářského umění.

Později, za finanční pomoci ČDS., pořídili si bratři Kopečtí loutky, vyřezané ze dřeva a oděné s vtipnou elegancí. Nechyběl ani „krvavý Vilém“, jehož zjev vzbuzoval mnoho smíchu. Užší výbor ČDS. povolil na zhotovení loutek 17. října 1917, 100 lir. Divadlo bylo však soukromým podnikem a čistý výtěžek připadal bratřím Kopeckým. Začátkem ledna 1918 upraven poměr tak, že vstupné vybíral orgán Červeného kříže a Kopeckým dána odměna 1.50 lir za představení, kterýžto obnos zvýšen později na 2 liry. Uvážíme-li námahu při představení a opatrování loutek, nebyla to odměna nijak přemrštěná v poměru k dosti slušnému zisku ČDS. Aby nenastaly spory, bylo dovoleno hráti loutkové divadlo pouze v dnech, kdy nebylo přednášek, za souhlasu a na pozvání důvěrníka baráku, kde měli loutkáři vystupovati. Opatření tato stala se podle rozhodnutí velitelství tábora, jež zakázalo jakékoliv sbírky, jež by nebyly odváděny pokladně ČDS.

Loutkové divadlo mělo šťastnější osud než jeho živý vzor. Loutkáři vzali s sebou loutky na frontu a tam s velikým úspěchem pokračovali v díle, slibně v Padule začatém. Tam i zde

Calei di Pisa.
Major prof. Dr. Francesco.

Cittaducale.
Major Turini, velitel zajateckého tábora.

obveselovali, ale uměli také vkládati loutkám do úst mnohé vlastenecké projevy, které nutily a donutily jistě mnohého váhavce k rozhodnutí pro československý odboj.

*

Vedle zábavních podniků ČDS. v Padule stály dvě korporace tělovýchovné: Sokol a Svaz fotbalový.

Rekl jsem již v předešlé kapitole, že rozmach „Sokola“ spadá do pobytu československých zajatců v Santa Marii C. V. Tím však nechci tvrditi, že by sokolská jednota v Padule zanikla. Trvala dále a v červenci 1917 pilně se připravovala k druhému veřejnému cvičení, jež se mělo konati koncem června.

V první schůzi, 5. července 1917, bylo usneseno, že se organizace bude nadále nazývat „Tělocvičnou jednotou „Sokol“ v Padule. Ze starého názvu vypadlo slůvko „zajatců“, ač bylo výslovně schváleno, přijímati i nedobro-

volníky. Ještě jednou byla tato otázka, která kdysi nadělala tolik rozbrojů, přetřásána širším výborem ČDS. (Protokoly schůzí, 22. prosince 1917), kdy někteří členové ČDS. žádali, aby do „Sokola“ byli přijímáni pouze dobrovolníci. Širší výbor necítě se právem k rozhodnutí kompetentním, přikázal ji náčelníkovi „Sokola“ (J. Čapkovi), jenž odpověděl, „že stanovy připouštějí za člena i nedobrovolníka; změniti to může pouze členská schůze“. Tím však tato otázka nebyla vyřízena. V členské schůzi (Zápis valné hromady „Sokola“, 29. ledna 1918) změněn § 4 org. řádu „Sokola“ tak, že „členem může býti každý příslušník československé národnosti, přihlásivší se do československé armády.

Tím aspoň v předvečer odchodu čsl. zajatců z tábora splnilo se staré a jistě oprávněné přání Sokolů-dobrovolníků.

Na sokolská cvičení a kopanou nevztahoval se zákaz velitelství tábora, že nesmějí býti pořádány veřejné pro-

dukce. Každý večer o půl sedmé scházeli se Sokolové na „Letné“ a pilně cvičili, zvláště opakovali prostná, nacvičená již k zmařenému veřejnému cvičení v Santa Marii C. V. Podle zprávy výborové schůze „Sokola“, 5. července 1917, bylo asi 100 cvičenců, celkem, jak udává náčelník, 17. srpna, bylo v červenci zapsáno 122 členů, 156 cvičebních hodin, návštěva 1563.

Veřejné cvičení konalo se 5. srpna 1917 na cvičišti na Letné. Poloha místa nebyla ani zdaleka tak příznivá tomuto podniku a také poměry v táboře byly docela jiné. Tábor se oděl opět slavnostním rouchem a k zvýšení lesku přispívaly červenobílé papírové kytičky, jež po 5 ctm prodával Červený kříž ve prospěch Fondu čl. dobrovolníků. Velitelství tábora půjčilo k slavnosti piston, trombon, 2 klarinety, flétnu, buben a činele, aby hudba byla říznější.

V 6 hodin večer začalo cvičení. O průběhu jeho nemáme zpráv. Podle mého deníku bylo skoro stejné jako v S. Marii, jen prostná byla odložena až na konec. Cvičení přihlíželo asi 30 italských důstojníků (mezi nimi pluk. Giusti, velitel 3. zajateckého pluku) a vojáky, kteří si skoro všichni koupili vstupenky. Již před cvičením nařídilo velitelství tábora, že nesmějí býti vyvěšeny prapory a zpívány národní písně! Zákazu Sokolové uposlechli a stejně se podrobili rozkazu dozorců důstojníka při cvičení, že odstranili i plakáty na obou stranách slavnostní brány. Byl to ústupek austrofilům, kteří si stěžovali na velitelství, že je prapory, zpěv a plakáty urážejí! Zvláště je pálil Bartošův plakát „Se štítem“, jenž představoval českého vojáka bijícího do Rakušanů.

Přes všechny nesnáze objevil se morální i hmotný úspěch cvičení v každém směru. Na dva tisíce diváků sešlo se na cvičišti a mnozí z nich hlásili se pod dojmem cvičení do „Sokola“ i ČDS.

V první polovici září se sokolská

cvičení nekonala veřejně, ale jen na barácích, kde se sešlo několik pilných cvičenců. Dne 17. září zahájeno znovu cvičení na Letné, ale pro citelný chlad a nedostatek pochopení italského velitelství brzy ustalo. Teprve rozkazem velitelství tábora, 3. listopadu 1917, bylo povoleno denně cvičení a v neděli slavnosti a dán slib, že bude věnován „Sokolu“ barák, bude-li některý uprázdňen, aby mohl cvičiti i v nepříznivých dnech a na nářadí. Slibu tomu velitelství skutečně dostalo a dalo k dispozici koncem listopadu barák č. 58, z něhož odstranilo lůžka.

„Sokolu“ nastala nová práce. Musel opatřiti nářadí, pokud si ho nepřivezl ze S. Marie C. V., nebo (jako hrazdu) nedostal od velitelství tábora. Brzy však se činnost sokolská vrátila do starých kolejí. V prosinci (podle zápisu výborové schůze „Sokola“, 27. ledna 1918) zapsáno 147 členů, cvičenců 102, cvičebních hodin bylo 13, průměr cvičících 69. Nízký počet hodin vysvětlíme si tím, že často panovala zima, která cvičení znemožňovala, až počátkem ledna 1918 je úplně přerušila.

Z výroční zprávy, přednesené na valné hromadě, „Sokola“, 29. ledna 1918, vidíme, že z 382 cvičenců v dubnu zbylo jich koncem roku 117. Úbytek zavinil hlavně nucený odchod mnoha cvičenců z tábora na práci. Finanční stav pokladny byl celkem dobrý; pokladně ČDS. odvedl „Sokol“ koncem roku 91.90 lir.

V prosinci se cvičilo (podle rozvrhu cvičení z 16. prosince 1917) ve 3 odděleních (po 6 družstvech), jichž vedoucími byli Jos. Mánek, Lad. Bečka, a Jan Čapek. První oddělení cvičilo v pondělí, ve středu a v pátek od 6. do 1/8 8 (vedoucí družstva Jos. Mezera, Jos. Linhart, K. Jimramovský, Jar. Šesták, Cyril Frantík, Fr. Valter), druhé od 1/2 1 do 2 a třetí od 6 do 1/2 8 hod. v úterý, čtvrtek a v sobotu (II. oddělení Jan Čapek, Jos. Procházka, Stan. Kadidlo, Jan Jaroch, Jos. Král, Ant.

Cittaducale — Sluneční hodiny. Práce žsl. dobrovolníků.

Dražil; III. oddělení Fr. Vaněk, R. Vaňous, Lud. Český, Jos. Jiránek, V. Kostelník a Jos. Střešinka).

Kromě prostných cvičilo se na hrazdách, koze, bradlech, koni, kruzích, stálkách, kuželi, šerm tyčí, vzpírání břemen, zápas, rohování, skok a hry.

Od 3. února 1918, kdy účast na sokolských cvičeních pro různice v táboře a u vědomí odchodu na frontu ochabla, zůstala pouze z oddělení za vedení náčelníka Jana Čapka a Jos. Mánka.

Starostou „Sokola“ byl v Padule Josef Rybka a náčelníkem do ledna 1918 Josef Mánek, později Jan Capek.

Činnost sokolské jednoty neomezovala se pouze na tělesná cvičení. Časté proslovy před šikem a Lidová škola, kterou Vzdělávací odbor „Sokola“ vedl

ve společné spolupráci s ČDS., působily blahodárně na vlastenecké cítění a kulturní povznesení členů i ostaních zajatců. Sokolská jednota v Padule zanikla odchodem československých vojáků z tábora, ale její snahy a cíle dosáhly nového rozkvětu na frontě a dobyly Čechoslovákům čestné místo na mezispojeneckých závodech v Římě, 20. září 1918.

Sportovci přišli do zajateckého tábora v Padule značně oslabeni počtem, ale brzy byly ztráty nahrazeny čerstvými silami a — hlavní věc — chut k činnosti jim zůstala. Hřiště se ovšem nevyrovnalo „náměstí“ v Santa Marii C. V., ale i na nerovném terénu se hrálo často a na poměry dobře. O činnosti footballistů v Padule nezachovaly

Cittaducale. — Světnice čsl. důstojníků-zajatců.

se téměř žádné současné zprávy. Ve vzpomínce V. Tolara (Československý legionář, 14. ledna 1927) čteme:

„Podmínky pro veškeré sportovní podniky byly zde již mnohem příznivější, než v Santa Marii. Rovněž počet zajatců se více než ztrojnásobil.

Ač mnohým našim footballistům nastala dosti intenzivní práce jednak v různých kancelářích a administrativních jednotkách, jednak v různých odbořech, jako divadlu, hudbě, zpěvu, Sokolu atd., přece hráči pravidelně navštěvovali veškeré treningy. Takový zápas v neděli odpoledne sehraný byl pro celý tábor nemalým vzrušením a nenahraditelnou zábavou.

Hřiště padulské bylo mezi starým historickým klášteřem, kde bylo velitelství zajateckého tábora a různé kanceláře a městečkem Padulou, připomínajícím svou originelní stavbou na kopci Betlém.

Hřiště bylo mnohem větší než v dřívějším táboře, ale s nevýhodou dosti

značného sklonu a blízko tekoucí strouhy, ve které se nám míč dosti často vykoupal.

Rovněž i zde narazili jsme při úpravě hřiště na neporozumění Italů, takže jsme se myšlenky té raději vzdali, již proto, že doba našeho zajetí se blížila ku konci a my s touhou pohlíželi na mnohem větší a důležitější zápasště, kdesi tam na severu, kde zápasili národové kulturní s naším odvěkým nepřitelem.“

Přes všechny překážky vykonaly footballové kluby značný kus sportovní práce. Již 19. srpna 1917 pořádala A. C. Sparta zápas versus Cechy a 22. listopadu 1917 dokonce hlásí Denní rozkaz ČDS. jedinečný podnik v zajateckém táboře: „Footballový svaz“ zahajuje dnes odpoledne o 1 hodině „pohárový zápas“ všech mužstev klubu v něm sdružených. Zápas konati se budou denně, pokud tomu dovolí příznivé počasí. Zahájení i zakončení bude rázu slavnostního za účinkování „Orchestrálního sdružení“ a zároveň vy-

Cittaduale. — Jidelna čl. důstojníků-zajatečů.

bíráno bude ve prospěch „Červeného kříže“.

Pohár, zhotovený Uměleckým odborem ČDS., vyhrála S. K. Slavia.

Také finančně přispěli footballisté k podpoře československého revolučního hnutí v Itálii.

Výkaz příjmů „Červeného kříže“ uvádí k 13. prosinci 1917 příjem z 11 fotbalových zápasů obnosem 277.90 lir, výtěžek v těch dobách jistě velice slušný. Příspěvky, placené členy klubů, náležely ovšem plně klubům. Uvádím to zde úmyslně proto, že byl ve schůzi užšího výboru (Protokoly schůzí, 12. prosince 1917) učiněn dotaz, má-li ČDS. vliv na pokladny fotbalových klubů. Užší výbor konstatoval, že nemá vlivu. „Mají-li snad nějakou pitku, jest to z jejich příspěvků. Veřejné sbírky mohou však konati pouze za dozoru „Červeného kříže“. Footballové kluby nepodléhaly vnitřně nikdy ČDS. a mohly se svými příjmy nakládati podle libosti.

Sportovní činnost přerušil na čas

odchod ze zajateckého tábora. Na frontě však záhy měli footballisté příležitost osvědčiti nejen statečnost v boji s nepřitelem, ale i svou zdatnost v zápasech s různými fotbalovými mužstvy dohodových vojsk, v nichž — jako všude — vždy čestně obstáli.

*

Československý dobrovolnický sbor nestaral se pouze o poučení a zábavu svých členů a ostatních zajatců, ale pečoval stejně vytrvale a usilovně o jejich hmotné potřeby a zdravotní stav.

Dávka denní potravy, zvláště masa a chleba, se stále zmenšovala, úměrně s množstvím jídla, které dostávali italští zajatci v Rakousku. Bylo to celkem v pořádku, ale těžko bylo přesvědčiti československého dobrovolníka, že nemůže dostávat lepší stravu než ostatní zajatci rakousko-uherské, když mezi ně — bohužel — dosud právně náleží. Stálé stížnosti dobrovolníků působily výboru ČDS. mnoho starostí, neboť

jeho členové na druhé straně, ač na ně doléhal stejný osud zajatecké bídy, viděli, že jejich nesčetné urgencye a audience u italských velitelů zůstávají bezvýslednými. Užší výbor nescísněkráté, jak z pramenů je zřejmo, se pokoušel o zlepšení hmotného stavu všech zajatců. Nejpalčivější otázkou byla „extramenáž“, větší díly stravy a lépe upravené, kterou dostávali velitelé baráků (většinou šikovatelé) a kancelářské síly.

Již 12. července 1917 apeluje starosta na dobrovolníky, aby se této výhody vzdali a aby všichni dobrovolníci bděli nad správným přidělem v kuchyních. Nevedlo to však k cíli; generál Finiguerra slíbil deputaci ČDS., že otázku tu prostuduje. Rozhodnutí přišlo koncem prosince: výhoda zrušena býti nemůže, protože ji všichni dostávají právem podle italských předpisů a bude možno ji zrušiti, až budou odstraněni všichni austrofilové a ostatní se jí dobrovolně vzdají. Ani jeden ani druhý předpoklad se nikdy nesplnil a proto bolavá rána zůstala otevřena až do odchodu všech československých zajatců z tábora.

Stejný nezdar sklidil ČDS. se svou žádostí, aby směl dohlédati v kuchyních na správné rozdělování přidělu potravin. Žádost byla zamítnuta — dozírají prý dostatečně orgány k tomu určené, ač se vědělo určitě, že předpis není dodržován. Ba, když si dobrovolníci šli stěžovat veliteli setniny, byli zavřeni.

Přes to vybízel ČDS. dobrovolníky, aby zachovali klid a nedali se strhnouti k nerozvázným činům, které by měly v zápětí rozpětí tábora a zmaření celé revoluční akce. Co bylo třeba síly, aby dobrovolníci se podřídili dobrovolně této oběti! Nešlo-li to u velitelství tábora, obrátil se ČDS. s žádostí o nápravu ke Kanceláři ČDS. v Římě. Ale ani její intervence nepomohla. Bylo nutno trpělivě čekat, až zákon zajatce postaví na roven italským vojákům.

Nejhorší doby nadešly v táboře, když po dvakráté, jednou týden a po druhé deset dní (v lednu a v únoru 1918) nebylo v táboře soli. Vařená rýže, slabě politá konservou z rajských jablíček, bez soli nebyla vůbec k jídlu. Zajatci reptali a málem by bývalo došlo k zřejmým projevům nevole. I zde zakročil výbor ČDS. a s krajním úsilím podařilo se mu uklidnití rozbourené zajatecké živly.

Za těchto okolností nelze se diviti, že zajatci hleděli si nedostatek potravy nahraditi jinak. Pila se káva z odpadků u kuchyně, kupovalo se v kantině maso a připravovalo na cibuli a česneku a hlavně — jedlo se ovoce různého druhu. V kantině byly ke koupi pomeranče, čerstvé fíky, jablka, kaštiny atd. Jimi se sice zajatci nasýtili, ale přílišné požívání ovoce, hlavně čerstvých fíků a jablek, zhoubně působilo na organismus, jenž nedostatečně jinak živěn podléhal lehkou zimnici (malariai). Již kraj sám byl zimnicí zamořen; město Padula děkuje za své jméno četným bažinám v okolí (padula = bažina).

ČDS. od začátku si bedlivě všiml zdravotního stavu zajatců a často připomínal, aby každé onemocnění bylo v čas hlášeno. Starosta sboru (Denní rozkaz, 21. srpna 1917) dal důvěrníkům pokyny pro dobrovolníky, aby šli hned k lékaři, dodržovali dietu, pili mléko a chránili se před novým onemocněním. Častokráte upozorňuje, aby dobrovolníci nejedli mnoho ovoce a dokonce vydán byl zákaz, že z města nesmí býti ovoce do tábora přinášeno. Marné byly však všechny připomínky! Počet nemocných vzrůstal, takže bylo nutno zvýšiti také počet ošetřovatelů v zajatecké nemocnici na 40.

O nemocné pečoval ČDS. tím, že jim dával podporu v nemoci a pořádal sbírky po barácích v jejich prospěch (na vydatnější stravu, na břišní pas atd.). Sehnal dostatek ošetřovatelů, aby mohli býti z nemocnice odstraněni

Matera. — Pohled na město.

Němci a Maďaři. Také se po dlouhém úsilí podařilo dosíci přeložení českého lékaře do tábora. Shodou okolností měl tento český lékař na čepici, když přišel v únoru 1918 do tábora, ještě rakouský odznak, čímž si ovšem mnoho důvěry nezískal.

Ač ČDS. všemožně pečoval o zdraví zajatců, přece smrt řádila nelítostně v jejich řadách. Ze členů ČDS. umřelo přes 20 dobrovolníků s ostatními zajatci bude číslo několikrát větší. Pokud víme, umřeli: Vašíček (15. srpna 1917 v S. Marii C. V.), Hora (6. září), Papež (13. září), Skrabák (5. října), Kovář (31. října), Beneda (3. listopadu), Šulan a Kučera (12. prosince), Janko (22. ledna 1918), Kvasnička (30. ledna), Špiroch (3. února v Calci di Pisa). Přibyl a Pokorný (4. února) a v březnu Andrlé, Moudřík, Vostrý a Rychlík v Casi di Pisa. Jako užší výbor uctíval jejich čest povstáním ve schůzi, uvádím na památku jména těch, kteří po boji za svobodu vlasti toužili, ale nedočkali se . . .

Také osud invalidů nebyl ČDS. lhostejný. Stávalo se, že invalidé byli vyzváni, aniž by o to žádali, aby odejeli do Rakouska na výměnu. Dobrovolníci se tomu vzpírali a výbor ČDS. zakročil v Římě s úspěchem v jejich prospěch. V polovici srpna nařídilo ministerstvo války, že nemají být invalidé k výměně nuceni. Tak se zachránili mnozí invalidé-dobrovolníci před pomstou Rakouska na základě udání, že byli členy revoluční organizace.

S italským velitelstvím tábora měl výbor ČDS. čilé styky po celou dobu pobytu československých zajatců v táboře. Zprvu velitelství zakázalo všechnu veřejnou činnost a slíbilo splnit všechny požadavky, až odstraní zajatce jiných národností. Když však toto „odstraňování“ trvalo dlouho a naopak často „omylém“ do tábora přijel nový transport Němců či Maďarů, přijímal velitel zprávy o veřejných produkcích, jakoby o nich nevěděl a za pořádek v táboře činil zodpovědným

užší výbor ČDS. (Denní rozkaz. 9. července 1917, atd.).

Velitel tábora, generál karabinierů (četnictva) Finiguerra*) nestavěl se nepřátelsky proti revoluční myšlence československé, ale jako většina italských důstojníků, zvláště vyšších hodností — hnutí toho příliš nechápal a úzkostlivě se držel předpisů pro zajatce. Pokud nedostal rozkaz „shora“, nedovedl sám postavení zajatce zlepšit. V srpnu 1917, patrně na nějaký rozkaz, povolal si J. Logaje k rozmluvě. Obsah její (Protokoly schůzí, 21. srpna 1917), přednesený širšímu výboru, byl tento:

„Dostalo se mu vlídného přijetí. Generál uznává nás za spojence a bude s námi zacházeti ne jako se zajatci, ale jako s vojáky. Pan generál vyzval br. Logaje, by tlumočil všem dobrovolníkům jeho řeč a přání, by se chovali vždy jako vojáci a poslouchali jeho nařízení.“

Dobrovolníci skutečně většinou se podřídili rozkazům velitelství, které jim tlumočil výbor ČDS. a jeho starosta znovu a znovu připomínal. Ze nebylo možno vždy udržeti nejlepší pořádek, je pochopitelné. Rozlehlost tábora, rozmrzelost dobrovolníků, případy (třeba ojedinělé) šikanování italskými důstojníky a vojáky a časté provokace austrofilů dávaly příčinu k výbuchům nespokojenosti, kterou ČDS. nemohl zdolat a jež se vymykala jeho zodpovědnosti. Naznačil jsem již několik episod, při nichž došlo k pranicím a krveprolití. Zajímavé je, že rvačka na baráku č. 41, začátkem září 1917, jež vyvolala nový zákaz všech veřejných produkcí, byla podle mého deníku zaviněna maďarofilskými Slováky a stejně tak zaznamenali si i jiní dobrovolníci ve svých současných poznámkách.

V září a v říjnu přerušilo velitelství téměř všechnu veřejnou činnost ČDS.

Teprve zase koncem října 1917, jak jsme uvedli, otevřely se brány divadla a všech ostatních podniků. Mnoho k tomu přispělo nařízení ministerstva, návštěva dr. Beneše a pořádání akademie ve prospěch friulských uprchlíků. Italové se začali diviti na naše hnutí jinými očima. Zůstali mezi nimi ještě důstojníci, špatně neb austrofilé informovaní, kteří našemu hnutí nepřáli a je brzdili. Jako příklad uvádím poručíka R., jenž bez příčiny spoličkoval jednoho dne večer B. Bartoše, když se vracel do svého baráku. Stížnost na velitelství byla přijata a vinník potrestán. V dřívějších dobách by býval každý zákrok jistě bezvýsledný.

Ačkoliv všechny stížnosti nedošly ohlasu u velitelství, viděl československý dobrovolník, že se zde stala určitá změna a že není jen předmětem zvůle svého představeného. Požadavků ovšem bylo mnoho. Přiděl mýdla k praní a umývání nebyl dodržován, tabáku se nedostávalo, v kuchyních byl nepořádek, vycházky nebyly povoleny, účast při pohřbech omezována a kondukt vedla stráž, silnější než počet zajatců atd. Vše toto, co v mnohých jiných táborech, národnostně smíšených, bylo upraveno mnohem lépe a ke spokojenosti zajatců již dříve, změnilo se v koncentračním táboře Čechoslováků v Padule, teprve v únoru a březnu 1918.

ČDS. dbal nařízení velitelství i v jiných věcech. Tak v červenci 1917 zakázalo velitelství přístup do vinice, která propadala zkáze. Kolem baráku č. 60, kde cvičil hudební a pěvecký sbor, shromažďovaly se davy zajatců a šlapali po keřích vinné révy. Velitelství pohrozilo, že zakáže zkoušky, nebude-li uposlechnuto a této hrozby se zajatci ulekli a poslechli. Výbor ČDS. pomáhal italským důstojníkům se zdemem při vyšetřování krádeží, ztrát, spolupůsobil k vymýcení opilství, hazardních her atd. Pokud provinilci nebyli potrestáni vězením a někdy i sou-

*) Zemřel v červnu 1918.

Matera. — Ubikace čsl. důstojníků-zajatců.

časně, vylučoval je ČDS. neúprosně ze svých řad.

Veliteli zajateckých pluků byli plukovníci karabiníků Fiordellisi, Caresi a Giusti. Zvláště pluk. Giusti byl s počátku obávaným velitelem, ale později změnil své chování vůči dobrovolníkům, takže se stal jejich přítelem a při odchodu pracovních praporů se slzami v očích a s nadšením je vyprovázel na nádraží. Z ostatních důstojníků nejvíce známi byli kapitán-lékař Morhof, kapitán Ugolini, první dozorce školy, poručíci Parlato, Napoli a Padula a řada jiných, kteří se zajatci měli nejvíce styků a mnozí značně přispěli k zlepšení jejich hmotného i duševního postavení.

Ke změně smýšlení pomáhali tlumočníci a písaři v kancelářích, vybraní ze řad dobrovolníků. Pečovali o správné rozdělování zajatecké pošty, vymáhali jménem ČDS. zadržený žold a zasazovali se všemožně o zamezení různých nepřístojností svých velitelů. Všude se jim ovšem jejich námaha ne-

zdařila, ale i tak vykonali mnoho ve prospěch svých krajanů.

Péče ČDS. vztahovala se také na dobrovolníky a zajatce, kteří odešli z tábora na práci ze S. Maria C. V. a Paduly. O korespondenci s těmito tábory promluvíme jinde. Při návratu dobrovolníků do tábora staral se ČDS. o jejich plat za práci, jenž jim mnohde byl zadržen a teprve na zakročení u velitelství vyplacen. Podával také zprávy o krajanech v jiných táborech, pokud se o nich náhodou dozvěděl, Kanceláři NR. v Římě, aby byli koncentrováni v Padule.

Časem se uplatňoval vliv ČDS. ve všem životě zajateckého tábora. Agenda rostla a nepostačovala již „kancelář“ na stolečku v baráku. Začátkem r. 1918 věnovalo velitelství pro úřadovnu ČDS. menší barák D, kde pak byla umístěna statistická kancelář, pokladna, knihovna a všechny ostatní obory.

Zmíním se ještě o chystané návštěvě parlamentní komise. Kancelář NR. v Římě, aby propagovala naše revoluč-

ní hnutí, snažila se uspořádati výpravu poslanců, senátorů a žurnalistů italských do tábora v Padule v prosinci 1917. Přípravy byly vykonány v Římě i v padulském táboře, péčí ČDS. uspořádána výstava zajateckých prací a nadstudovaný divadelní, pěvecké, hudební, sportovní, sokolské atd. produkce — ale výprava nepřijela.

Ani vojenští činitelé neprojeвили o tábor mnoho zájmu. Dne 5. prosince byla oznámena návštěva divisionáře z Neapole, ale odpadla. Teprve při tvoření pracovních praporů přijeli do tábora předseda zajatecké komise, gen. Spingardi a jiní vojenští hodnostáři. Z církevních návštěv, pokud se v pramenech zachovala zmínka, možno uvést návštěvu vojenského rabína, 11. dubna 1918.

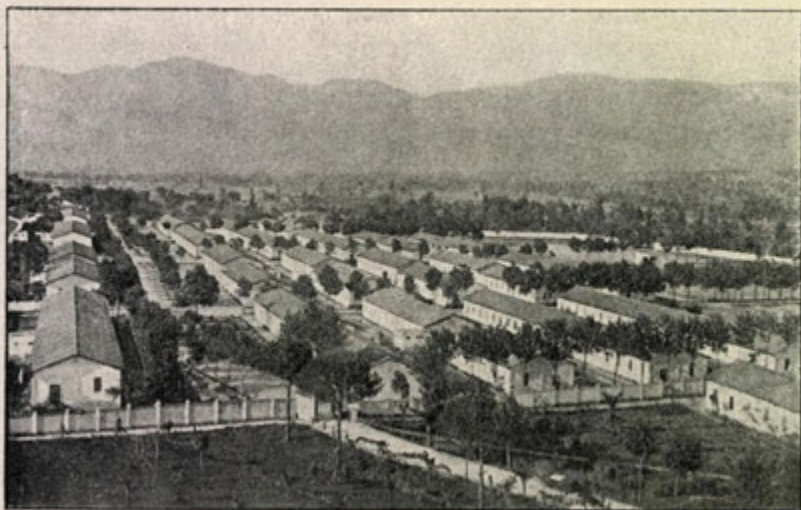
*

Obraz činnosti ČDS. nebyl by úplný, kdybych neuvedl několik aspoň suchých, ale výmluvných čísel, jak byla vedena p o k l a d n a ČDS. Na „Fond československých dobrovolníků v Itálii“ bylo posláno do Paříže ze S. Marie 2500 lir a k nim z Paduly přibýlo 30. srpna 500 lir, 21. října 1500 lir, 22. listopadu 1000 lir, 12. ledna 1918 1000 lir, 19. února 600 lir (z čehož 250 lir daroval „Sokol“), 12. března 1500 lir a 3. května 2000 lir, dohromady 10.600 lir. Z darů ČDS. uvádím: 250 lir Československé brigádě na Rusi (26. července 1917, pod dojmem vítězství u Zborova) a 22. ledna 1918 dar Tiskovému fondu „Československé samostatnosti“ v Paříži 300 lir a Českým dobrovolníkům ve Francii za celý rok celkem 1400 lir. Kromě toho bylo věnováno na tisk propagační brožurky „La nazione cecoslovacca nella guerra mondiale“ Kanceláři NR. v Římě 750 lir, 2000 lir na reprodukci Bartošova obrazu a 500 lir uprchlíkům z území obsazeného rakousko-uherským vojskem. Nemocenská podpora, vyplácená do 20. dubna 1918, kdy se přestaly platiti členské příspěvky, obnášela celkem 1250 lir.

Podle pokladního výkazu příjmů a vydání od 15. ledna do 31. prosince 1917 přijala pokladna ČDS. 12.252.05 lir a vydala 11.851.20 lir. Od vzniku ČDS. do likvidace pokladny (11. května 1918) činil příjem 30.710.70 lir a vydání 30.058.40 lir. Pokladní hotovosti 652.30 lir odvedená byla Kancelářt CSNR. v Římě. Z toho je patrno, že celkový obrat peněz v pokladně ČDS. byl přes 60 tisíc lir, částka jistě na zajatecké poměry ohromná.

Pokladní výkazy vyvěšoval pokladník na barácích a uveřejňovány stručně v časopise „V boj“. Všechna vydání potvrzoval starosta, povoloval užší neb širší výbor a revisi prováděli revisoři, volení dobrovolníky, nejprve na měsíc, později, jako členové užšího výboru, na půl roku. Ačkoliv opatrnost ve finančním hospodářství ČDS. byla snad až příliš úzkostlivá, vzniklo v lednu 1918 podezření, že se někteří členové výboru obohacují z pokladny ČDS. Výtky spočívaly v tom, že prý organizační výlohy nejsou detailně vykazovány, že Umělecký odbor dostal z pokladny ČDS. peníze a neodvádí příjem a že se vysoké položky povolují pouze výborem. První výtka týkala se vydání za fotografické desky. ČDS. dal fotografovat výstavu členy výboru atd., kteréžto vydání nesmělo býti veřejně vyúčtováno, protože fotografování bylo italskými úřady přísně zakázáno. A jediné této tajné činnosti ČDS. máme co děkovati, že dnes můžeme přinést čtenářům tohoto díla aspoň několik obrázků ze života ČDS. v táboře!

Umělecký odbor obdržel nejprve půjčku, kterou vyrovnal a potom se stal ČOS. zakládajícím jeho členem, stejně jako „Sokol“, obnosem 50 lir. Odbor tento však se brzy osamostatnil a ČDS. neměl na jeho finanční hospodářství vůbec vlivu. Třetí výtka, stejně málo oprávněná, byla odbyta usnesením, že obnosy do 50 lir povoloval napříště užší výbor, do 100 lir širší

Cassino. — Zajatecký tábor.

výbor a větší částky náležely k rozhodnutí členstvu. Pokladny odborů byly zrušeny a všechny příjmy plynuly do jediné ústřední pokladny.

Pokladna ČDS. byla, jak jsem již jinde řekl, vedena přesně a naprosto poctivě. Dodnes jsou zachovány všechny pokladní knihy i s doklady, z nichž se může každý přesvědčiti, že pokladník, Bedřich Havlena, se věnoval své funkci s plným vědomím zodpovědnosti a krajní nezištnosti. Když povstalo v lednu 1918 zmíněné podezření o finančních nesrovnalostech v pokladně ČDS., navrhl jeden člen výboru, aby byla Havlenovi odhlasována důvěra. Návrh ten byl však zamítnut s odůvodněním, že Havlena důvěru všech členů výborů má a že by bylo tedy podepřením nedůvěry několika pomlouvačů, kdyby se o té věci dále mluvilo. Také dobrovolníci ze všech baráků ve svých projevech důvěry užšímu výboru ČDS. zvláště pochvalně se zmiňovali o Havlenově obětavé práci pro revoluční hnutí.

Z celého přehledu peněžního hospodářství je zřejmo, že ČDS. všude sledoval svůj vysoký cíl a že za ním kráčel úspěšně až do své likvidace.

*

Zvláštní pozornost věnoval ČDS. Slováckům. Mezi nimi bylo mnoho lidí neuvědomělých a zdeptaných maďarizací do té míry, že se báli projevit své vlastenecké smýšlení, aby jim to při návratu do vlasti neškodilo. Zvláště po nešťastné bitce na baráku č. 41, kde se dobrovolníci Slováci dostali do křížku s maďarofilskými krajaný, zesílila činnost ve výchovném směru mezi nimi. V lednu 1918 dokonce byla zřízena na baráku č. 37 čítárna slovenských časopisů a třikrát týdně tam konali uvědomělí Slováci-dobrovolníci přednášky. Vliv těchto opatření se projevil brzy nejlépe v přihláškách slovenských dobrovolníků do ČDS. Přes to však zůstalo značné procento Slováků mimo revoluční akci a teprve příchod důstojníků-Slováků způsobil změnu, když viděli, že i inteligence, která by

byla nejvíce postižena obávanou maďarskou perzekucí, se jí nebojí a pevně věří v osamostatnění Slovenska ve spojení s českými zeměmi.

*

Konečně mi zbývá pojednati o vnitřním vývoji ČDS. jako celku, o jeho snahách, stycích s vnějškem a ukončení jeho činnosti.

Do nového tábora přišel ČDS. s nadějí, že zde dlouho nezůstane a proto s počátku obracel své snahy k odchodu z tábora. Přispěla k tomu značnou měrou zpráva o vítězství československé brigády u Zborova a pak „oficiální zpráva Sekretariátu Československé národní rady v Paříži“ z 8. srpna 1917. Byl to jakýsi oběžník všem československým zajatcům v Itálii a ve Francii, s tímto česko-francouzským textem:

„Československá Národní Rada oznamuje se zadostiučiněním všem těm, kteří projevíli přání vykonati zadost svým nejsvětějším povinnostem k národu a vstoupiti do armády, aby bojovali po boku Spojenců, že po dlouhé práci podařilo se jí uskutečniti plán zřízení československé armády. Naši bratři z Ruska a z Ameriky, naši chrabří dobrovolníci z Francie tvoří základnu této naší historicky neocenitelné slavné armády, která bude armádou skutečně československou, bude bojovat pod svým praporem, se svými důstojníky a bude mítí svůj československý duch a ráz. Bude to armáda autonomní.

Pomýšlíme denně na ony chrabré naše hochy v Itálii a ve Francii, kteří s netrpělivostí už celé měsíce volají po tom, aby mohli činně účastniti se práce za naše osvobození národní.

Okamžik ten konečně přišel. Začali jsme ve Francii první přípravy. Prosíme ony naše vojáky, kteří se přihlásili již, a nebo ty, kteří se nyní přihlásí, aby nám znovu sdělili svá jména. Každý ať napíše svou individuální přihlášku a zašle ji na Československou

Národní Radu do Paříže (18, rue Bona parte).

Přípravy nějakou kratší dobu budou ještě trvat. Žádáme ještě o krátké strpení. Všecky další instrukce jakož i podrobné zprávy o této armádě dostanou se Vám ze Sekretariátu Československé Národní Rady v Paříži v době nejbližší.“

Výzva způsobila rozruch v táboře. Po likvidaci otázky odjezdu do Ruska, která v červnu 1917 nadělala mnoho zlé krve v táboře, měl ČDS. málo zpráv, jak se vyvíjí revoluční hnutí v Itálii a ve Francii. Docházely sice nyní častěji dopisy z Říma od inž. Veselého a také od Frant. Hlaváčka, jenž v té době již byl vyreklamován z fronty.

Nejdůležitější vymožeností bylo úřední povolení korespondence mezi Kanceláři NR. v Římě a zajateckými tábory. V prvním takto povoleném dopise, 11. července 1917, oznamuje inž. Veselý, že předseda zajatecké komise, gen. Paolo Spingardi dovolil (čj. 26067 ze 7. července 1917) vzájemnou korespondenci, čímž dosáhli zajatci přímého styku se svými zástupci. Dříve se tak dělo pouze nepřímě. Od té doby mohli zajatci přednáseti své přání a stížnosti bez obavy, že je italská censura zadrží. Podléhaly sice i pak cenzuře a proto se dopisy důležitější posílaly soukromou cestou, prostřednictvím nadšeného Čechofily, redaktora P., jenž sloužil jako prostý vojín u velitelství padulského tábora, do Říma na adresu „Francesca Bianchini“, kde byly bezpečně doručovány Kanceláři NR. Tak se naši zástupci dovídali dříve, než došly dopisy úřední cestou, a obsáhleji o poměrech v padulském táboře. Stejnou cestou chodily dopisy z Říma.

V té době se také zasazovala Kancelář NR. o povolání zástupců ČDS. do Říma. Již v S. Marii C. V. byli navrženi Jan Bořil, Josef Logaj a Břetislav Bartoš. Po dlouhém jednání písemném i ústním, s dr. Benešem, odejeli první dva zástupci 25. října 1917

Cassino. — Pohled na klášter, hrad a město.

jako svobodní občané a v občanském oděvu do Říma. ČDS. opatřil jim oděv, dal peníze na cestu, rozloučil se s nimi slavnostně, klada jim na srdce, aby vždy hleděli hájiti cíle, jež si sbor vytkl. Teprve 3. května 1918 vypravil ČDS. na stejnou pout Jos. Rybku. Bartoš se však do Říma nedostal.

Povoláním Logaje a Bořila do Říma splnilo se dávné přání ČDS., aby jako nejpočetnější dobrovolnická organizace měla v ústředí revolučního hnutí v Itálii své zástupce. Požadavek tento nabyl velikého významu, když došla do tábora zmíněná výzva z Paříže.

Okamžitě svolána mimořádná schůze užšího výboru (Protokoly schůzí, 12. srpna 1917), kde bylo usneseno:

„Okamžitě napsat do Říma o vysvětlení a označení naše stanovisko jako jediný celek, sbor. Individuální hlášení se nedoporučuje. Br. Rybka připomíná znovu, trvat na našich požadavcích při vstupu do československé armády.“

V dopise pak vyložil ČDS. své stanovisko. Kdyby bylo dovoleno hlásiti se

zajatcům jednotlivě do československé armády, pozbyla by organizace na autoritě, které bylo v táboře třeba a kterou všude i italské velitelství uznávalo a její pomoci se dožadovalo. A na druhé straně bylo by nespravedlivě, aby organizaci, která vyrostla vlastní morální silou a bez přímé podpory zvenčí, se nedostalo náležitého zastoupení v nově tvořící se armádě a vedoucích úřadech.

Stanovisko ČDS. obsahovaly „Vojenské požadavky ČDS. v Padule“. Vznik jejich spadá do konce června 1917, když se doufalo, že přece bude moci ČDS. odejeti do Ruska (Protokoly schůzí, 28. června 1917) a později několikrát přepracovávány zvláštní komisí (Jan Čapek, Fr. Čejka, Jos. Mánek). Poslední jejich přepracování pochází z druhé polovice srpna 1917 a zní:

1. Žádáme, aby ze členů sboru utvořena byla jedna formace jako část československé armády (pluk, prapor, jejíž návrh načrtnut jest v příloze).

2. Jakákoliv hodnost v rakousko-uherské armádě natytá, pozbývá v československé armádě platnosti.

3. Důstojníci a poddůstojníci budtež vybráni v první řadě z našeho sboru. Naše armáda musí být úplně demokratickou.

a) Jsme přesvědčeni, že z našeho středu možno vybrati důstojníky i poddůstojníky velmi schopné, snad schopnější než jaké měla a má armáda rakousko-uherská.

b) Žádáme zastoupení naše ve správní řadě vojenské v Národní radě zemí českých.

4. Těžce raněným, invalidům a rodinám po padlých dobrovolnících budiž poskytnuta podpora v takové výši, aby mohli bez obav žít, případně jim budiž zaručeno přiměřené zaměstnání. Naši akci velmi by prospělo, kdyby NRŽC. mohla na spojencích vymoci závazné prohlášení o té věci.

5. Žádáme takovou vojenskou mzdu pro všechny stupně hodnostní, která obvyklou jest u armády, s níž bude československá armáda bojovati.

6. Vojenskoprávní záležitosti této formace, utvořené z dobrovolníků ČDS. v Padule, budtež řízeny vojenským výborem, voleným všemi dobrovolníky (mužstvem i důstojníky) na základě všeobecného práva hlasovacího.

Požadavky tyto vyvěřaly z nejlepšího přesvědčení, že jejich splněním se prospěje nutně soudržnosti a kázni v revoluční armádě. Jimi vanul sokolský, demokratický duch, jaký pronikal celé zřízení ČDS. a touha po spravedlivém řešení všech ožehavých vojenských otázek. ČDS. byl si plně vědom, že splnění jejich není jen v moci samé Národní rady a proto nehnal spor o ně nikdy na ostří meče. Brzy po jejich vypracování, když byl ve schůzi užšího výboru (Protokoly schůzí, 18. srpna 1918) učiněn dotaz, co by se stalo, kdyby snad NR. nemohla některý požadavek splniti, shodli se všichni členové užšího výboru v tomto názoru:

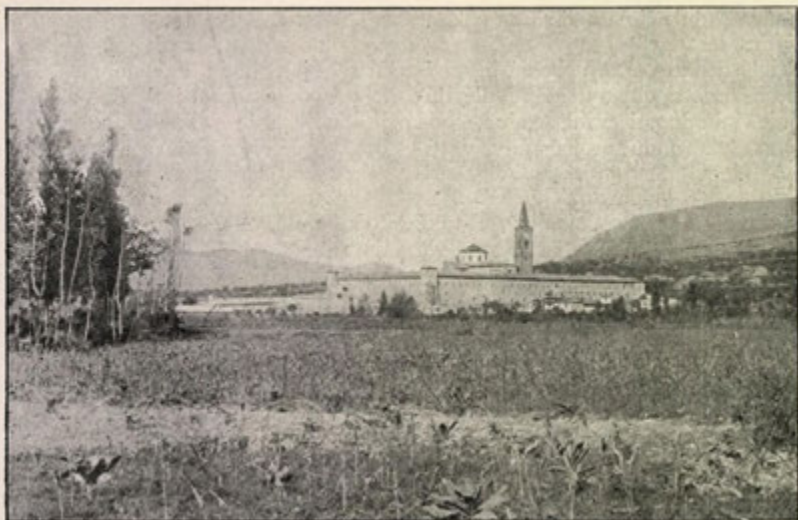
„Náš cíl je bojovat. (Logaj) navrhuje požadavky předat dr. Benešovi a bude-li některý z našich požadavků zdáti se NR. nepřijatelný, vstoupiti s NR. ve vyjednávání. V případě, že by se ukázalo, že NR. požadavek splniti nemůže, od splnění upustiti“

Vyskytly se již od začátku jednání NR. s italskou vládou těžkosti, o nichž ovšem v té době ČDS. nevěděl. Ale toto rozhodnutí svědčí, že ČDS. tyto obtíže předvídal a v zájmu celku podřídil i přání nejsilnější organizace nutnosti, diktované poměry.

Při této příležitosti je nutno, abych vysvětlil otázku „padulského bolševictví“, o němž se mnoho mluvilo již v Itálii a jež se dodnes vyskytuje v různých tradicích. Názor o „bolševismu“ ČDS. vznikl z nesprávné informovanosti o snahách ČDS. nejprve u důstojníků-dobrovolníků, kteří přišli do Paduly v únoru a březnu 1918, aby velili oddílům pracovních praporů a rozšířil se pak i mezi lidmi, kteří o zajeckém táboře v Padule neměli ani zdání, ale užívali ho k různým osobním potřebám.

ČDS. postavil požadavek volby důstojníků a poddůstojníků dávno před bolševickou revolucí, ba v jádru ještě před první ruskou revolucí, v polovici února 1917. V ČDS. neplatily rakouské hodnosti ne proto, že by pokládal ČDS. všechny důstojníky a poddůstojníky československé národnosti za špatné vlastence, ale že hodnost v rakouské armádě nebyla mu měřítkem vlasteneckého přesvědčení. V tom ohledu jistě měl pravdu a dosvědčím ji na mnoha příkladech v kapitole o důstojnických táborech. Jak jinak by bývalo možno, že jisté procento důstojníků se přihlásilo až těsně před převrácením a mnozí teprve po něm do domobraneckých praporů?

Že se nestavěl ČDS. nepřátelsky proti československým důstojníkům-zajatcům zásadně, vidíme jasně z mnoha dopisů, v nichž ČDS. žádá, aby při-

Sulmona (Fonte d' Amore). — Opatství Celestina.

hlášení důstojníci byli přeloženi do tábora v Padule. Tak čteme v dopise Jana Capka z 10. ledna 1918: „Proč ještě není skutečně koncentrování našich důstojníků sem do tábora, zde jest vše připraveno a stále prý „domani“.*) A v dopise z 3. února 1918 mluví Capek ještě zřetelněji: „Jest třeba co nejvíce urychlit koncentrování důstojníků sem do tábora. Bude to mít velký vliv na ty, kdož stojí ještě stranou celé akce... Jest však záhodno upozorniti, aby všichni důstojníci, kteří sem přijedou, neměli již na čepicích „ty mrtvoly“**, abychom jim jezde nemuseli sundávat jako tenkrát. Nejlépe učiní, když přijedou hned se stužkami a bude to mít úspěch veliký“.

Z těchto ukázek poznáme, že ČDS. nejen ničeho proti přeložení důstojníků do tábora nenamítal, ale naopak se těšil, že vliv bývalých rakouských

důstojníků bude mít rozhodující vliv na mnohé nerozhodné zajatce.

Veliké nadšení způsobila přihláška 6 důstojníků-deserterů z Polly, která došla do tábora 1. prosince 1917 a hektograficky byla rozmnožena. Zněla

„Bratři!

V okamžiku, kdy jsme odešli z rakouských zákopů, strhli jsme všechny nenáviděné a prokleté černožluté odznaky a stali jsme se úplnými Čechy, jsouce hotovi bojovat pod jakýmkoliv praporem Dohody jako prostí vojáci za naši vlast a za lidství proti germánstvu.

Tím větší radostí se naplnila naše srdce, když jsme doslechli první zprávy o utvoření se českých legií a zvěst, že i nám dostane se cti bít se jako Češi pod červenobílým praporem.

Přihlašujeme se proto do Vašeho ČDS. a prosíme, abyste nás přijali jako bratry do svého středu, s českým otevřeným srdcem a s tou láskou, kterou my chováme k Vám a na brzkou shle-

*) Pověstné italské „domani“ značí zítra; zajatcům značilo však „někdy“ či „nikdy“.

**)Odznam „FJI“ na čepici.

danou v Padule či na poli slávy voláme k Vám: Na zdar!"

Přihláška do ČDS., učiněná bezpodmínečně a bez ohledu na bývalé důstojnické hodnosti přihlášených, byla mocnou vzpruhou propagandy v táboře. Kromě důstojníků z Polly přihlásilo se 23. ledna 1918 do ČDS. 14 důstojníků ze Saly Consiliny a také organizace důstojníků v Casagiove byla v čilém styku s ČDS. v Padule.

ČDS. tedy vítal důstojníky-dobrovolníky, kteří se přihlásili do armády a při každé příležitosti domáhal se toho, aby v koncentračním táboře shromáždění byli také čeští důstojníci. Měl ovšem nedůvěru k důstojníkům, kteří se do armády dříve nehlásili a kteří mu měli být vnuceni. K posouzení, jaké oprávnění tato nedůvěra měla, vrátíme se ještě v příští kapitole o důstojnických táborech.

O „bolševismu“ nelze v ČDS. mluvit, poněvadž ho tam nebylo. Pokládal-li by někdo požadavek ČDS. za takový, pak byla bolševickou také Česká družina v Rusku, kde většina důstojníků začínala od píky a teprve po osvědčení v boji dosáhla důstojnických hodností!

Nemohu zde rozebírat dále tuto otázku, jež by sama potřebovala celé kapitoly. Jisto je však, že by se bývaly poměry vyvinuly mnohem jinak a zdravěji, kdyby italské úřady dovolily společnou koncentraci mužstva i důstojníků československé národnosti aspoň o půl roku dříve než v únoru 1918. Důstojníci by bývali na vlastní oči poznali život v táboře a pochopili by snáze obtíže, jimiž se bylo zajatcům probíjet, než dosáhli aspoň částečně svého cíle. A dobrovolníci naopak by bývali v důstojnících neviděli pouze velitele, jak se na ně dívali v rakouské armádě, ale vůdce v revolučním boji, rádce, ochránce, přátele a opravdové bratry. Tento přerod dál se teprve v armádě, když již bylo z valné části pozdě. Dobrovolná disciplína a láska,

kteřá by se bývala v táboře vytvořila a prohloubila, nahražována byla v armádě, jak jinak ani nebylo možno, kázní podle norem italského zákoníka, jež však mimovolně vyvolávala neoprávněné či oprávněné vzpomínky na rakouskou vojnu.

Požadavky, které ČDS. předložil Národní radě, nebyly myšleny jako ultimatum, ale spíše měly tlumočiti názory, které v táboře převládaly. ČDS. šlo hlavně o to, aby co nejdříve mohl jít na frontu bojovat a v tom směru se nesly všechny jeho tužby. Proto stále žádal, aby přijel zástupce Národní rady do tábora, vysvětlil situaci politickou i vojenskou všem dobrovolníkům a zajatcům, posílil autoritu vedoucích činitelů sboru a posoudil smýšlení v táboře, které vinou neinformovanosti podléhalo často změnám a měnilo se mnohdy v nervositu.

Zprávy o příjezdu dra Beneše do Itálie, koncem srpna 1917, budily radost, že snad konečně se uskuteční utvoření československé armády. Z Říma docházely dopisy, v nichž se slibovala návštěva představitele Národní rady v zajateckých táborech a jimiž se stupňovala netrpělivost dobrovolníků.

Dr. Beneš přijel do Paduly, zdržen jednáním v Římě, teprve 26. září 1917. Radost z jeho příjezdu byla však ztrpčena přijetím italského velitelství tábora. Do tábora nebyl puštěn, pouze 12 dobrovolníků (tedy polovina výboru) s ním mohla mluvit, vše schystáno nakvap a k tomu ještě pod dozorem italského důstojníka. Celé jednání pro tyto obtíže netrvalo dlouho. Přece však vysvětlil dr. Beneš delegaci dobrovolníků stav jednání s italskými úřady o utvoření armády a informoval se o postupu hnutí v táboře. Při té příležitosti odevzdal mu ČDS. zmíněné požadavky vojenské a pak požadavky, týkající se nápravy poměrů uvnitř tábora (odstranění austrofilů, jednání Itálií, strava, povolení vzdělávacích a

Sulmona. (Fonte d'Amore). — Obydlí čsl. důstojníků v budově opatství.

zábavných podniků atd.). V táboře se dr. Beneš dlouho nezdržel. Prošel jen do divadelního baráku, kde byla narychlo instalována výstava Bartošových obrazů a rozloučiv se s členy výboru, odejel zpět do Říma.

Přijetí dra Beneše italskými důstojníky, patrně diktované rozkazem z vyšších míst, vyvolalo trpkost u dobrovolníků a škodolibou radost u nepřátel ČDS. Tito totiž tvrdili, že naše hnutí nestojí nijak dobře, když zástupce Národní rady nesmí s dobrovolníky ani promluvit a měli z tohoto neúspěchu o jeden důvod více, jímž zakrývali svou zbabělost.

Dobrovolníci však nedali se ničím zvíklati ve své víře ve vítězství jejich věci. Aby dal tomuto přesvědčení veřejně průchod, usnesl se užší výbor (Protokoly schůzí, 10. října 1917) „zaslati prostřednictvím censury prohlášení k NR. a zároveň i naší solidarity se čtyřdohodou.“ Prohlášení bylo uveřejněno v „Československé samostatnosti“, 10. ledna 1918 v plném znění:

„Československé Národní radě v Paříži!

Jménem tisíců dobrovolníků československých posíláme pozdrav Národní radě československé a našemu drahému vůdci T. G. Masarykovi.

Pozdravujeme všechny, kdož ve slechetném a svatém zápalu zvedají zbraň za svobodu našeho národa a za utvoření neodvislého státu československého. Bolně vzpomínáme těch, kdož v boji proti germánství položili životy a prolili krev za lidskost a právo.

Prosíme náš národ, úpící pod tyrany, aby vytrval ve svém odboji, neboť hodina osvobození se blíží.

Slibujeme věrnost Národní radě československé i národu a jsme připraveni obětovati vše, co nám nejdražšího na světě — za lepší budoucnost našeho a všech národů na světě!

Vroucně si přejeme udeřiti pod naším praporem červenobílým na společného nepřítele!

Ať žije stát československý a armáda československá!

Ať žije Itálie a Dohoda!

V Padule (Itálie) dne 11. října 1917.“

Podepsáni jsou členové užšího výboru: Jan Čapek, Metoděj Klimeš, Josef Logaj, Jan Bořil, Rudolf Janák, František Čejka, František Bednařík, Oldřich Beran, Ludvík Český, Alois Furch, Bedřich Havlena, Jan Chvojka, Jan Jaroš, Josef Jura, Gustav Kählig, Josef Kolářský, Josef Mánek, Josef Pánek, Ján Papánek, Antonín Regál, Josef Rybka, Karel Slameršek, Antonín Smrček, Karel Trinkl a Vilém Vopravil; sbor důvěrníků: Václav Bednár, Antonín Beneš, Karel Birma, František Čáp, František Čížek, Karel Čížek, Josef Dostál, Miroslav Dostražil, Vladimír Dýčka, Emerich Filip, František Frýba, František Gracias, Josef Hamáček, Josef Hercik, Ladislav Hruška, Jan Chvojka, Josef Jadrný, Josef Jargryk, František Jedlinský, Jaroslav Jenčovský, Boleslav Jermář, Vojtěch Jindra, Karel Jirucha, Adolf Jungwirth, Alois Kanive, Josef Kroupa, Vojtěch Kubec, Václav Linhart, Václav Makovec, Antonín Matějček, Jan Medek, Karel Mládek, Florián Mrva, Inocenc Pařík, Václav Petřík, František Pleškot, Josef Prokop, Václav Průša, Jaroslav Pudil, Otakar Rudolf, František Rypar, Václav Rešátko, František Salava, Josef Sedlák, Josef Starec, Josef Stránský, Bohuslav Strnad, Bohuslav Sebelík, Jiří Soreys, Josef Sošolík, František Švec, Josef Telecký, Alois Tomásek, Jan Tošnar, Josef Trnka, Eduard Truhlář, Ludvík Uhlíř, Oldřich Urban, Otakar Vážanský, Josef Visinger, Václav Vorel.

Tento projev věrnosti Národní radě byl zároveň jakýmsi veřejným vypořádáním nepřátelství Rakousku se strany ČDS., tím spíše, že byl podepsán 86 zástupci sboru a uveřejněn s plnými podpisy. Byl však také odpovědí na úsměšky nepřátel ČDS., kteří říkali, že dobrovolníci nepůjdou na frontu, ale za frontou „dělat policajty“ (míněna strážní služba v etapním území).

ČDS. od počátku svého trvání odmítal možnost použití svých členů k jinému účelu než pro boj na frontě. Proto se stavěl proti rozptylování československých zajatců na zemědělských a jiných pracích a naopak usiloval všemožně, aby všichni zajatci byli koncentrováni a tak je bylo možno propagandou připravit na ozbrojené vystoupení proti rakouské monarchii.

Neubráníl se však osudu. Rozkazu italských úřadů bylo nutno uposlechnouti, také v zájmu revoluční akce a soustředění zajatců nebylo nikdy provedeno. Ani zde však ČDS. nezapomínal své morální povinnosti. Styk s pracovními jednotkami (distaccamenti) se udržoval stále, takže tyto byly, aspoň některé a blíže pracující, dobře informovány o stavu české otázky v zahraničí a životě v Padule a cítily se stále jen odbočkami mateřského tělesa. O táborech, kde byli dobrovolníci a zajatci na práci, pojednáme později.

Aby usnadnil Kanceláři Národní rady v Římě styky s tábory po celé Itálii, oznamoval jí ČDS. místa, o nichž se dozvěděl od nově příšlých zajatců neb ze zbloudilé korespondence. Římská kancelář zase vyžadovala si pomoci ČDS. při vyhledávání řemeslníků odborníků (na stavbu aeroplánů, kovářů, sklářů atd.). Několikrát také žádal ČDS. do Říma, aby byli vysláni emisáři, kteří měli zjišťovat Čechy a Slováky ve smíšených táborech a úřední cestou je dáti přeložiti do Paduly. K tomu však došlo teprve při tvoření armády.

K rozšíření názoru, že ČDS. je určen pouze pro službu v zázemí, přispělo jednání dra Beneše s italskými úřady v Římě, které bylo v Padule známo již v polovici října. Kromě jízlivosti nepřátel způsobilo toto řešení nedůvěru k vedení zahraniční akce vůbec a užšího výboru ČDS. zvláště, jemuž bylo vytýkáno, ovšem neprávem, stejně jako Národní radě, že se dosti úsilovně ne-

Sulmona (Fonte d' Amore). — Zajatecký tábor.

zasadili o povolení armády v první linii.

Sotvaže se podařilo uklidnití rozbourené vlny veřejného mínění zajatců a dobrovolníků, přišla do tábora zvěst o ústupu Italů u Kobaridu (Caporetto). Austrofilové se radovali z neúspěchu Italů a slabé duše dobrovolnické, které pokládaly naši věc za ztracenu, opouštěly řady ČDS., zpronevěřivše se slovům slibu, že budou v organizaci státi „v dobách dobrých i zlých“. Úbytek jejich byl však současně nahražen novými dobrovolníky, takže okamžitá skleslost v táboře zmizela zvláště po zdařilé akademii ve prospěch friulských uprchlíků a větší pozornosti Italů vůči československým zajatcům, kteří se v kritické době osvědčili nejlépe jejich přáteli. Poměry v táboře vystihuje dopis zahraničního jednatele ČDS. do Říma, 19. listopadu 1917:

„Poslední dopisy Vaše, jež nás došly, vzbuzují v nás dojem, jako byste se obávali, že události posledních týdnů mají nějaký neblahý ohlas i v našich

řadách. Obava taková byla by zbytečná; náš život vůbec, a ve Sboru dobrovolnickém zvláště, plyne zcela normálním tokem. Žádný pokles ducha, žádná nejistota nebo kolísání. Všude nejen naděje, nýbrž jistota, že dostaví se obrat a konečné vítězství Dohody a tím i vítězství naše. Dokonce ani v dnešních dnech agitace austrofilských živlů nepřekročila obvyklé hranice. Příliv dobrovolníků nově se hlásících není ovšem tak rapidní jako jindy — ale také odhlašování a vystupování udržuje se na normálním minimu, takže stále, přes chvilkově nepříznivou situaci, zvolna, ale jistě roste.“

Obdivuhodná byla síla víry ve vítězství, když velká část Italů pochybovala o zastavení vpádu nepřátelského a s tlukoucím srdcem očekávala horší a horší zprávy z bojiště. K důvěře v konečné vítězství přispělo nemálo vědomí, že již v brzkou budou moci dobrovolníci odejít na frontu proti společnému nepříteli. Dobře také pů-

sobilo povolení veřejných produkcí v táboře, neboť vždy bylo lidu nejvíce třeba dáti „panem et circenses“ (chléb a hry): bylo-li chleba málo, ba stále méně, zbývaly aspoň hry.

Zhoršení hmotného postavení zajatců a průtahy v odchodu na frontu působily mnohem více zla než válečná situace. To byly skutečné rány, jež lámaly fysickou i duševní zdatnost dobrovolníků a na jejichž vyhojení neměl ČDS. ve své, bohaté jinak lékárně, léku. Příjezd delegáta NR. byl nejvýš nutný.

Skutečně se také dne 29. listopadu 1917 dostavil do Paduly tehdejší již ředitel římské Kanceláře NR. František Hlaváček. Jak na něho působil život v táboře, popsal v uvedeném článku.

O významu návštěvy praví Kronika ČDS.:

„Pan Hlaváček spolu s bratrem Bořilem dostavili se v průvodu dvou českých důstojníků-dobrovolníků z Polly, bratří Vondráčka a Malára, do našeho tábora, aby přehlédlí vykonanou práci naši v řadách českých lidí a dále, aby p. Hlaváček informoval nás o politické situaci a o našem dalším postupu.

P. ředitel Hlaváček byl po prvé ve středisku českých dobrovolníků a z jeho řeči bylo cítiti ohromné překvapení i nadšení, když viděl tu obětavost, která kolem hlásala všem „Za svobodu národa svého — nadšeně do boje!“

Pro každý pluk pronesl v divadelním baráku řeč, která v procítěném přednesu vybízela českého člověka do vstupu k československé armádě. Všechny tři byly navštíveny velice četně, takže divadelní barák nepojmul všechny zajatce české, kteří chtěli přednášky ty slyšeti a byli nuceni státi a poslouchati kolem baráku na volném prostranství.

„Umělecká družina“ uspořádala na rychlo výstavku svých výrobků, práce malíře bra Bartoše a archivu na bar. 47.

Večer navštívil p. Hlaváček akademii fotbalového klubu „Slavie“.

Výstavkou i akademií byl velice nad-

šen a z řeči jeho bylo patrné, že odnáší si z Paduly nejlepší dojmy.“

Dojmy nebyly zkaleny ani jednáním s některými největšími odpůrci ČDS., kteří k němu byli předvedeni. „Ideoví“ odpůrci se zbáběle vytáčeli a šikovatelé prohlásili (Protokoly schůzí, 30. listopadu 1917) „že jsou proti a že chtějí ze zdejšího tábora pryč“. Jak se vůči nim postupovalo, jistě nadmíru blahovolně, praví se dále:

„P. Hlaváček přednesl to u zdejšího velitelství a p. generál vyžádal si seznam všech individuí, která jsou nám nepřátelská. Návrh, abychom vyslechli po setninách ty, jimž snad posláním pryč bychom uškodili a aby bylo jim předloženo na rozhodnutí: buď chtějí-li vstoupiti do ČDS. nebo do československé armády (t. j. přímou přihláškou do Říma, pozn. kron.) nebo chtějí-li pryč, schválen.“

Že jim ostatně nebylo nijak ublíženo a měli dosti času si své jednání rozmyslíti, o tom svědčí fakt, že odejeli teprve 18. ledna 1918 z tábora.

Nemohu zde lčiti průběh schůze, na níž řed. Hlaváček podal ČDS. zprávu o stavu československého hnutí vůbec a v Itálii zvláště. Patří to spíše do jiné kapitoly a v jádru vlastně potvrdil řed. Hlaváček pouze informace dra Beneše. Návštěva jeho však měla veliký význam propagační: dobrovolníci i ostatní zajatci slyšeli z povolanských úst, jak pokročila naše osvobozená akce a co je povinností každého řádného Čecha.

V té době však informace docházely dosti často. Korespondence s Paříží ovšem téměř ustala, protože spojení s Římem bylo kratší a účinnější. Kromě toho navázali dobrovolníci čilé styky se zahraničím, zvláště s pracovníky sokolskými a sociálně demokratickými, což ČDS. (Denní rozkaz, 3. listopadu 1917) rád podporoval. „Sokol“ posílal pozdravy do Ruska, do Paříže a do Ameriky.

Noera Umbra.

Sociální demokraté z tábora obrátili se v prosinci 1917 k soudruhům americkým s výzvou, která byla současně s prohlášením věrnosti ČDS. Národní radě v Paříži otištěna v „Československé samostatnosti“, 10. ledna 1918. Vypisují útrapy československých vojáků v Rakousku a výsledky propagačního úsilí pro vstup do čsl. armády v táboře a pokračují:

„Ač jsme dle zásad strany pro mír mezi národy, hlásíme se do českého vojska v dobrém uvážení a jsme úplně přesvědčeni, že nijak tímto činem neporušujeme socialistické zásady. My jdeme do boje na záchranu demokracie, proti rakouské a německé autokracii. My, kteří chceme osvobodit jednotlivce, musíme zajistiti předem svobodu národům. Když nyní tento požadavek stal se podmínkou trvalého míru mezi národy, máme my k tomu, co se ve světě děje, nečinně přihlížeti? Provádíme revoluci proto, aby naše děti mohly žít jako lidé, aby skutečně zavládl trvalý mír mezi svobodnými ná-

rody, aby nebylo ani utlačovatelů ani utlačených.

Považovali bychom se za zrádce národa i socialismu, kdybychom v této historické době chovali se pasivně. Chceme a také zůstaneme důslednými, jsouce věrnými syny národa československého a pamětlivi našich slavných dějin, našich předků, kteří nikdy, ani okamžik neváhali položití své životy za vítězství pravdy, práva a spravedlnosti...“

Na konci vyzývají soudruhy v Americe, aby v práci pro samostatnost československého národa vytrvali. Výzvě předcházel dopis amerických socialistů, došlý do Paduly koncem listopadu 1917. Dne 30. listopadu svolali socialisté schůzi na baráku 58, k níž pozvali zástupce ČDS. a odhlasovali uvedenou výzvu, která byla ihned s více než 1000 podpisy poslána do Ameriky.

Rovněž se socialisty v Paříži, sdruženými ve spolku „Rovnost“ vyměňovali socialisté v táboře často dopisy

a čerpali mnoho novinek z jejich hektografovaných zpráv. Rada dopisů, zachovaných v archivu ČDS. pochází též z „Kolonie českých dobrovolníků“ v Paříži, již ČDS. podporoval také lhotně.

Amerika v korespondenci ČDS. je zastoupena, kromě jiných, dopisy zesnulého průkopníka československého odboje v Americe, Jos. Tvrzického, dále zprávami z „Národního sdružení“ v Chicagu a „Nár. soc. besedy „Frič“ v N. Yorku.

Dopisy příbuzných, usedlých v dohodových státech, neb vojáků a zajatců v Rusku a ve Francii, které docházely dobrovolníkům v tábore, byly, pokud měly zprávy o politické a vojenské situaci vyvěšovány a rozmnožovány hektografem. Stejně se dělo s dopisy z domova; všechny zprávy pak sdělovány Kanceláři NR. v Římě, aby jich mohla použít k propagandě v italském tisku. ČDS. zprostředkoval opatrování adres zajatých Čechoslovaků v Rusku svým členům a naopak, dotazy v rubrikách československých časopisů v cizině.

Z táborů v Itálii, které byly ve spojení s ČDS., uvést dlužno, kromě mnoha desítek táborů pro mužstvo, důstojnické tábory v Polle, Casagiove, Sale Consiliné a důstojnky v nemocnici v Calci di Pisa.

O římských oběžnících, zárodku úředních novin Kanceláře NR. a propagační brožury budu mluvit na jiném místě.

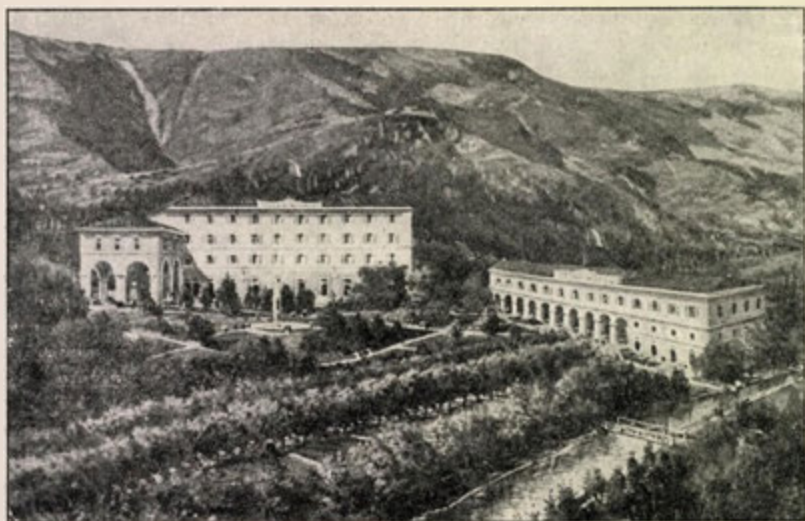
Red. Hlaváček slíbil pozvatí deputaci italských poslanců a novinářů do padulského tábora, aby se přesvědčili, že zprávy o československých dobrovolnících nelhou. Proto byl celý prosinec věnován pilným přípravám k náležité reprezentaci ČDS. a všech ostatních složek vzdělávacích i zábavních. Pořadatelství svěřeno Uměleckému odboru ČDS., jenž měl uspořádati výstavu zajateckých prací, Červený kříž připravit květinový den, „Sokol“ upra-

viti sokolovnu (bar. 58) a podati ukázky nejlepších cvičení, Pěvecký odbor navštívit národní písně, Hudební odbor předvést výbor našich a italských skladeb, Footballový svaz sehráti pěkný zápas kombinovaných mužstev, Divadelní odbor nastudovati české národní tance, českou a italskou aktovku, případně italskou akademii a Lidové škole uloženo provést pečlivou úpravu „učebny“ a pochlubiti se vzorným vyučováním. Delegaci měl přivítati Jos. Rybka, jehož řeč měla býti hektografována a rozdána všem hostům.

Velkolepý plán zůstal však jen plánem. Delegace nepřijela ani v prosinci, ani později. Výsledkem příprav byla výstava zajateckých prací, novoroční akademie v italském jazyku a brožurka Jos. Rybky, již použil ČDS. k propagandě mezi italskými důstojníky v tábore a u pracovních praporů.

Příliš vzrušená doba po ústupu Italů u Caporetta vyžadovala zajisté nutně přítomnosti italských politiků ve sněmovně a žurnalistů u redakčních stolků. Zato však přišla do tábora zpráva, která dala zapomenouti dobrovolníkům slibované návštěvy, zpráva o vydání dekretu o utvoření čl. armády ve Francii. Již 11. prosince 1917 uvádí „setninový rozkaz“ překlad článku francouzského ministra zahr. věcí J. Pichona o brzkém uveřejnění dekretu. Znění dekretu podle italských deníků přinesl „Denní oznamovatel“, 23. prosince 1917, pod názvem „Historický okamžik našeho boje osvobodovacího“. Za textem oceňuje redaktor „Denního oznamovatele“, Josef Rybka, význam tohoto aktu, jímž Dohoda „uznává naši rovnocennost, umožňuje nám, abychom stanuli mezi svobodnými národy Evropy a abychom jako samostatný, uznávaný národ svou vojenskou mocí zdolávali ty, kdož jsou nepřáteli nejen naší svobody, nýbrž svobody, kultury a civilisace celého lidstva“.

Následuje výňatek z řeči posl. Arcà, kterou pronesl 20. prosince 1917 ve

Nocera Umbra. — Lázně.

sněmovně jako dotaz, kdy Itálie vydá podobný dekret. Zpráva končí slovy plnými naděje do budoucnosti.

„Patrně, že i pro nás přiblížil se okamžik, kdy i před námi otevrou se brány táborové, abychom jako svobodní synové svobodného národa pod svým praporem dali se na pochod tam, kde svoboda národa bude utvrzena a zpečetěna.“

Zpráva způsobila stejné nadšení jako před půl rokem stručná, ale výmluvná zmínka o vítězství československé brigády u Zborova v italských novinách, která již 6. července byla uveřejněna v „Denním oznamovateli“. Po nadšení dostavila se však, jako obyčejně netrpělivost a nespokojenost, že v jiných zemích je dopráno již dobrovolníkům bojovat za svobodu vlasti, jen v Itálii dosud se marně čeká.

V lednu dostoupila nervosita vrcholu. Sliby o vytvoření čl. armády v Itálii, jež v každém dopise Kancelář NR. v Římě dobrovolníkům předkládala, nebyly splněny; proč, uvidíme později.

Dobrovolníci neznali a nemohli znáti obtíže, jež museli naši představitelé u italské vlády překonat a obviňovali Národní radu z nedostatku rázného vystoupení a z falešné hry.

K těmto výčitkám přistoupily výtky místního rázu. Citelná zima, kdy padal i sníh, v tomto kraji neobvyklý, zvýšila počet nemocných a zemřelých. Péče o nemocné, přes urgence ČDS. a snad dobrou snahu velitelství, nebyla právě nejlepší. V každém dopise si stěžuje starosta ČDS. na tyto nezdravé poměry. Tak 20. prosince 1917 píše: „A měl-liš, bratře Logaji, obavu před 3—4 měsíci o zdravotní stav naší armády, až se počne tvořit, nemýlil ses a budeme-li zde déle, jak celá věc ukazuje, pak nebude možno tak hned k tak velké akci ani přikročit.“ Ani v lednu se situace nezměnila, spíše zhoršila, jak vidíme z dopisu Čapkova, 28. ledna 1918:

„Tento týden nám zase zemřeli dva dobrovolníci a jeden z nich po jednodenní nemoci; máme velkou obavu před

blíživším se létem, že snad více obětí přineseme na životech zde v zajetí, nežli pak v boji za naši svobodu proti nepříteli. Tělesná slabost nás všech jest zřejma a zvýšená mináž (strava, pozn. kron.) zůstává v té hodnotě i jakosti jako dříve a spíše lze znáti úbytek na tuku, soli a jiných přípravcích. Dojíždějící zajatci z jiných táborů nečeských sdělují, že tam se měli daleko lépe, než zde v Padule.

Po tuhé zimě, kterou jsme zde měli a trochu ještě drží, nastávají krásné slunné dny a tím i touha po svobodě se u každého jedince vzrůstá. Jsme zde již 7 měsíců a dosud jak zakleti. Což ani v tomto nám nikdo nedůvěřuje, když tolik přátelství projevujeme a ke všem co černožluté a germánské s největším odporem, jaký jen člověk může vyvinouti, se chováme. Zjistěte chápete, že tím myslím vycházky z těchto ponurých zdí tábora, aby aspoň trochu oči naše mohly pohlédnouti dále než ode zdi kde zdi . . .“

Kromě zhoršení stravy a zdravotního stavu přispívala k rozmrzelosti otázka austrofilů. Ani po několikerém zakročení ČDS. a po urgenci řed. Hlaváčka nebyli odstranění a chodili do 19. ledna 1918 s úsměšky na rtech po táboře. V nových transportech pak často přicházeli zpět do tábora ti, kdož ze S. Marie byli odstranění a znovu slibovali dobrovolníkům šibenici v Rakousku. Místo koncentrace československých zajatců posílaly je italské úřady na práci, při čemž se stávalo, že úmyslně byli vybírání dobrovolníci na nejtěžší práce v dolech atd.

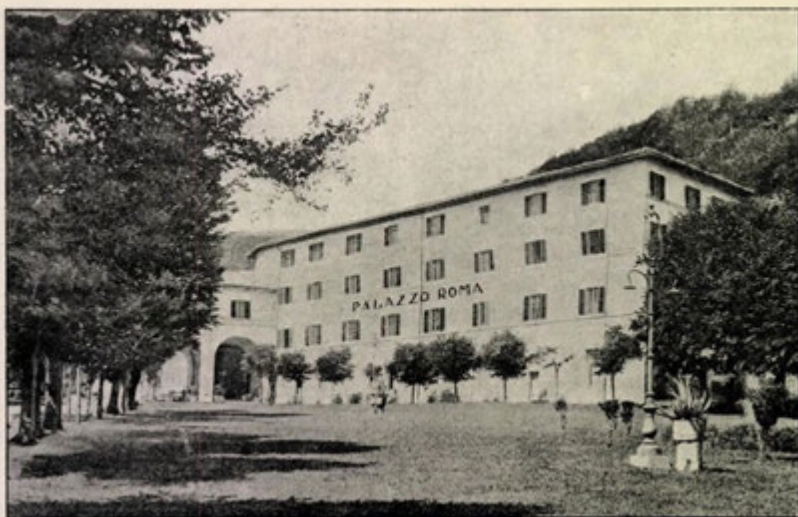
Vedoucí činitelé ČDS. se tomu sice bránili, ale marně. Rozkaz musel být vyplněn, aby nemohlo velitelství zakročití násilím a oznámiti vzpouru na vyšších místech, čímž by byla naše akce poškozena.

Roztrpčenosti však přibývalo ve výbořech ČDS. a tím více mezi prostými dobrovolníky. Obviňovali v první řadě své představitele v táboře, že nemají

dosti snahy a vlivu na změnu těchto neblahých poměrů.

Nespokojenost propukla v polovici ledna ve vnitřní revoluci v ČDS. Jak jsme již uvedli, zjistila se počátkem ledna 1918 v prodejné Cerveného kříže ČDS. zpronevěra, jež byla signálem k otevřenému boji rozkladných živlů proti ČDS. Aspoň stručně nastíním námitky, které „zdravá oposice“, jak si říkala, vznášela proti vedení sboru. Za zpronevěru v prodejné činila paušálně zodpovědným výbor ČDS., ač revise prodejny se konala v předepsaných termínech revisory, volenými členstvem. Zpronevěra nemohla býti dříve zjištěna a jakmile se tak stalo, zakročil výbor ČDS. všemi prostředky proti pachatelům. To také konstatovala zvláštní 5členná vyšetřující komise, zvolená širším výborem na návrh členstva, která výsledek svého šetření podala ve zvláštním prohlášení, adresovaném všem dobrovolníkům, dne 21. ledna 1918.

V úvodu výslovně praví: „Přišli jsme k přesvědčení, že ve financích ČDS. není naprosto ničeho, co by svědčilo o malversacích, o nepoctivosti jednotlivých členů, o tom že by někteří členové obohacovali se na úkor našeho sboru.“ Pokladnu ČDS. prohlašují za vzorně vedenou. Umělecký odbor, jak jsme již uvedli, dostal od ČDS. podporu, jež byla vrácena a vyučována. Výtka o hospodářství v Hudebním odboru, bylo-li nesprávné, nemohou se týkati ČDS., neboť „Orchestrální sdružení“ bylo do 2. prosince 1917 samostatné a po splnutí s ČDS. zrevidovány staré i nové účty a uznány správnými. Pokladní výkazy vyvěšoval pokladník z vlastního popudu, ač to nebylo organizačním řádem předepsáno a také v setninových rozkazech a časopise „V boj“ uveřejňován byl přehled příjmů a vydání. Nedálo-li se to pravidelně, zlý úmysl je vyloučen a napříště budou vydávány ve výpisech, které byly z jednání výborů týdně podávány, zprávy

Nocera Umbra. — Lázeňský hotel.

o stavu pokladny. Dalším palčivým bodem byla tajnost důvěrných dopisů NR.: jakou cestou byly posílány, proč a co obsahovaly, o tom jsme již mluvili. Komise uznala oprávněnost tohoto postupu, stejně jako schválila, že s velitelstvím jednají vždy stejné osoby. Vůdce opozice totiž těžce nesl, že on, jako člen užšího výboru ČDS., nebyl delegován k jednání s velitelstvím táboru a spatřoval v tom hrot proti své osobě. Jisto však je, že většinou si generál nebo plukovníci volali určité osoby (ponejvíce starostu Čapka), aby s nimi projednali některé potřeby v táboře a současně na ně také uvalili osobní zodpovědnost za provedení všech rozkazů.

Výtky, činěné osobnímu vystupování a jednání členů užšího výboru, posuzuje komise takto:

„... (Tyto výtky) v mnohých případech vyplývající z osobního nedorozumění, nepovažujeme za tak závažné, aby z nich se strany členstva byly vyvozovány nepředložené důsled-

ky, neboť tím by naše dobrá věc, naše vznešená, čistá idea mohla nesmírně trpět.

Je pravda, že jako v každé organizaci, tak také i v ČDS. mohou býti různé názory, avšak zdůrazňujeme, že tyto názory musí býti uplatňovány od každého a za každých okolností cestou, která je určena organizačním řádem, všemi členy schváleném (§ 8, odst. 2).“

Nemohu se zdržovati podrobnostmi celé aféry. Příčiny její tkví jednak v rozmrzelosti, z níž se rodila podezřavost a také v chytře nastražené propagandě rozkladných živlů mimo řady dobrovolníků stojící, kteří by bývali jistě rádi viděli nezdar naší věci, aby měli omluvu pro svoji zbabělost. Již to, že byla vedena heslem „pro malý lid“, napovídá mnoho. Takové heslo líbilo se jistě věčným nespokojencům a hovělo dobře jejich choutkám, jichž oprávněnosti a důsledků ani nezkoumali.

Tak jsme uvedli již „tajné“ položky na fotografické desky, otázku „extramenáže“ a přečítání dopisů před ode-

Sala Consilina. — Kasárna „Kapucinů“.

sláním do Říma. Stejně nemožným byl požadavek konání členských schůzí ČDS., když je velitelství tábora nedovolovalo.

Celá akce — bohudík — netrvala dlouho a skončila úplnou její porážkou. Její vůdce již 21. ledna 1918 podepsal toto prohlášení (Protokoly schůzí, 21. ledna 1918): „Činím výzvu ke všem bratrům, kteří stojí v opozici, aby od této upustili v zájmu naší svaté věci a aby všichni společně pracovali pro naši českou věc.“ O celém jednání, schůzi širšího výboru dne 19. ledna, kde vůdce opozice přednesl své obvinění a kde mu bylo také členy užšího výboru odpověděno i o další schůzi, 21. ledna 1918, kde aféra byla likvidována, sepsán byl stenografický protokol. Zachovaly se rovněž projevy důvěry užšího výboru téměř ze všech baráků. Jen asi na 2—3 barácích zůstalo nějaký čas vření, které však do konce ledna úplně ustalo.

Samozřejmě, objevil se také ojedinělý hlas, aby užší výbor se vzdal funkcí

a byly provedeny nové volby. V debatě (Protokoly schůzí, 26. ledna 1918) však tento požadavek byl zamítnut pro tyto důvody: „1. čisté svědomí, 2. právo většiny a 3. dnešní doba není vhodná.“

Rozhodnutí užšího výboru bylo jistě naprosto oprávněné a šťastné. „Očistné hnutí“ nebylo živelné (oposičnicků se čítalo pouze několik desítek), ale otřásl silně základy ČDS. v době přeplněné výbušnými látkami nespokojenosti z dlouhého uzavření v zajateckém táboře. Význam této akce líčí dopis Jos. Jury do Říma, 31. ledna 1918:

„Jen na porovnání velikosti a nebezpečí krise připomínám, že aféra P. a F. (naráží na aféry v S. Marii C. V.; pozn. kron.) nebyla ani stým dílem krise nynější, která nepřinesla sice ztráty, kromě asi 10 vystoupivších, ale valila se v podobě rozbouřené vlny, hrozivší smetnutí vše, co by se jí postavilo v cestu.

Dnes je naprostý klid, vrátila se rozvaha, zmizela mlha a dobrovolníci poznávají nekalé záměry, kterými měli

Sala Consilina. — Náměstí Humberta I.

býti oklamáni. Minulá krise jest nám dobrým vodítkem a příkladem do budoucnosti, aby něco podobného se nemohlo opakovati; však při dnešní netrpělivosti a nespokojenosti je to mnohdy nezadržitelné. Dobrovolníci nám opakují: p. Dr. Pučálka nás slíbil vysvoboditi ve 14 dnech, p. Dr. Beneš v 6 nedělích, p. ředitel Hlaváček do 15. ledna a přirozeně, že i u nich po zklamaných nadějích dostavuje se deprese a deprese.“

Díky prozíravosti vedoucích činitelů ČDS. a rozvážnosti ohromné většiny členstva se podařilo zdolati hrozící rozvrat v zárodku a v rámci organizace. ČDS. byl si plně vědom zodpovědnosti za pořádek v táboře, jenž by býval byl porušen vnitřním zápasem mezi československými dobrovolníky. Italské velitelství se nesmělo v zájmu věci o sporech dobrovolníků dovědět i kdyby byly námitky a boj proti vedení oprávněné. Našli by se zajisté i v kruzích italských důstojníků jedinci — bohužel, v nepatrném počtu — kteří by

bývali této příležitosti plně využili k zničení celé pracně vybudované akce. Proto také nemohl užší výbor odstoupiti a svěřiti vedení ČDS. lidem novým, bez zkušeností a bez vřité autority

A právě v té době šlo o uskutečnění věci, k němuž se celý rok upíraly zraky všech dobrovolníků — utvoření armády. V Padule se již od října 1917 vědělo, že italská vláda dovolí utvoření československé oddíly, prozatím ve druhé a třetí linii, a v lednu se dokonce ČDS. dověděl z velitelství tábora, že dekret, podobný francouzskému, je připraven i v Itálii a že se jen čeká na jeho uveřejnění. Přípravy k provedení slibu jevíly se hlavně v zvýšeném přílivu československých zajatců ze všech koutů italského království.

Nebylo to ovšem v táboře novinkou. Každý téměř týden přijížděli dobrovolníci a zajatci, kteří byli poslání ze S. Maria C. V. nebo později z Paduly, zpět do tábora a za ně poslání jiní na staré neb nové působiště. Také mnoho

nových zajatců, přišlých přímo z fronty zvláště po srpnové italské ofenzivě, rozmnožilo osazenstvo tábora. Zprávy, které přinášeli z fronty neb z vlasti, sbíral ČDS. svědomitě a tajnou poštou oznamoval do Říma.

Největší příliv do tábora nastal příchodem zajatců ze Sicílie a z Asinarry. O příjezdu „našich“ ze Sicílie praví Kronika ČDS., 16. srpna 1917:

„Očekávali jsme je s touhou a opravdovou radostí, že zase přijdou mnozí, kdož otevřeně postavili se po boku našem do revolučního boje. Poznali jsme je ihned po knoflících v barvách slovanských. Naši hoši přivítali je jako staré známé, zapředli s nimi rozhovory a sdělovali jim svoje bolesti a touhy.

Organisace sicilské z Pozzalla, Aderina a Vittorie spojeny byly s naší v jediný organizační celek. Přihlásilo se pod naše vedení padulské kolem 200 československých dobrovolníků.“

Splnění organisací stalo se (Denní rozkaz, 18. srpna 1917) takto:

„Včerejší společná schůze dosud zde soustředěných organisací československých dobrovolníků rozhodla se pro jednotnou akci v provádění propagandy k vytvoření československé armády a splnění všech v jeden celek. „Československý dobrovolnický sbor“ v S. Marii C. V., nyní v Padule, tvoří základnu celé této akce jako nejsilnější organisace v Itálii. Ostatní organisace dobrovolně vstupují do řad našich, uznávající velkou práci naši v této věci provedenou. Ústřední vedení (užší výbor) zůstává i nadále v činnosti až do doby voleb podle organizačního řádu a splnuvším organisacím přiznáno právo zvoliti si jednoho zástupce s hlasem poradním do užšího výboru.

Zároveň totéž právo provéstí mají i v zastoupení ve výboru „Červeného kříže“. Dále doporučeno splnění všech druhých, v naší akci propagační nám nápomocných sdruženích, v jednotné celky.“

ČDS. ukázal i v tomto směru svůj demokratický charakter a přiznal organisacím do tábora soustředěným, poměrné zastoupení ve všech svých institucích. Jiné organisace zastoupení ovšem nedostaly, protože jejich členové přicházeli do Paduly v několika transportech nebo v malých hloučcích.

Zajatci, mezi nimiž značná část přihlášených do armády, se sjížděli stále ve větším počtu do Paduly a naplňovali baráky, které byly dříve vyklizeny. Koncem roku 1917 převyšoval úbytek zajatců, kteří odcházeli z tábora na práce neb byli příslušníky jiných národností, příliv nových obyvatel tábora, takže se velitelství rozhodlo některé baráky vyprázdniti a část jich dokonce rozebrati a odvézt z tábora jinam. Tábor byl koncem února již naplněn a jen postupný odchod pracovních praporů zabránil nebezpečnému přeplnění.

Tvoření a činnosti pracovních praporů bude věnována zvláštní kapitola. Omezím se tedy jen na několik poznámek o ruchu v táboře a působení ČDS. v tomto závěrečném aktu zajateckého života.

Dne 12. února 1918 nadešel konečně okamžik, jímž splněn byl dávný sen všech dobrovolníků. Radost však přinesla současně zklamání. Ačkoliv rozkaz o vytvoření pracovních praporů vysvobozoval dobrovolníky z pout zajateckého tábora, nemohli býti tímto řešením nijak uspokojeni. Právě zůstávali stále pouhými zajatci, třebaže je denní rozkaz velitelství tábora jmenoval od polovice února „vojáky a poddůstojníky československými“. A hlavně dobrovolníky přímo uráželo v jejich zápalu, že místo boje se zbraní v ruce, k němuž od počátku hnutí špli, rozhodnutí o pracovních praporech odsuzovalo je k ponižující práci motykou a lopatou, k níž stačili civilisté neb italsí vojáci starších ročníků.

Přes všechn vnitřní odpor se dobrovolníci, jako vždy, podvolili rozhodnutí

Casagiove. — Čestí důstojníci-dobrovolníci.

Národní rady. ČDS. vydal setninový rozkaz, 13. února 1918, v němž vyzývá „krajany Čechoslováky“ k uposlechnutí všech nařízení a důstojnému chování. Zněl takto:

„Itálie uznala národ český za rovnocenný a spojenecký a proto v nejbližších dnech budou prováděna opatření, jimiž všichni zajatci národnosti českoslovácké budou zbaveni potupného zajatectví a na roveň postaveni italským vojínům a v tom smyslu bude s nimi zacházeno. — Čechoslováci budou bez rozdílu oblečeni v uniformy italské s národními českými odznaky, aby před veřejností italskou vystupovali jako příslušníci národa spojeneckého a přátelského.

Vyhověno bude přání těch, kdo hlásí se do armády českoslovácké, a půjdou tam, kam je vůle Národní rady určí.

Ostatních použito bude k pomocným pracím v zázemí. Během měsíce tábor padulský bude Čechy úplně vyklizen.

Proto klid! — Na nikom žádné násilí pácháno nebude.

Prátelé, krajané! Uvědomte si ohromný politický význam toho, co Itálie pro nás koná: vybavuje nás ze žaláře, zachraňuje naše zdraví, uznává naše práva a provádí toho důsledky. Čechoslováci, ukažte se hodnými syny národa, pamětlivi jeho velké minulosti i lepší budoucnosti a vděčnými k těm, kdož nám podali pomocné ruky.“

ČDS. nastala doba úsilovné práce. Velitelství tábora vydávalo několikrát denně různá nařízení, které musely býti okamžitě splněny. Vypracování seznamů všech pracovních praporů a výzvědných oddílů, jednání s italskými i československými důstojníky, propaganda atd., vše vyžadovalo napětí sil každého jednotlivce. Celý organizační aparát ČDS. byl stále v pohotovosti. V táboře určení byli za velitele všech baráků dobrovolníci a rovněž místa v kancelářích obsazena členy ČDS., což zaručovalo včasné a přesné vykonávání rozkazů, které vydávalo velitelství přímo nebo prostřednictvím ČDS. Velitelství také nařídilo, aby chod pro-

pagandy a zábavných podniků nebyl přerušen, že v táboře musí zůstat hudba a několik členů výboru až do odchodu všech Čechoslováků z tábora. Užší výbor se tedy usnesl (Protokoly schůzí, 12. února 1918), že musí 4 členové užšího výboru vytrvati v zajateckém táboře až do konce. Někteří byli přiděleni k pracovním praporům jako tlumočníci, jiní pak odjeli k výzvědným hlídkám. Dalo to mnohdy dost práce, než se člen užšího výboru dostal k některému odcházejícímu oddílu, protože chtěli obvykle jeti všichni.

Při odchodu pracovních praporů a výzvědných hlídek opatroval ČDS. svým nákladem červenobílé prapory a praporky, staral se o řádnou výstroj nových vojáků, přiděloval jim knihovničky a dával tlumočnickům instrukce, jež byly shrnuty v „Řádu vzdělávací činnosti v centuriích“.

Měsíc březen uplynul v horečných přípravách k odchodu do válečného pásma. Pracovní prapory odjížděly, noví zajatci přicházeli do tábora, ze všech stran sjížděli se důstojníci-dobrovolníci, určení k různým oddílům. Z Říma přijížděli zástupci Národní rady (Hlaváček, Logaj, Strimpl), aby vyřídili nutné záležitosti. 1. března přehlížel z pracovní prapory italský admirál, zástupce předsedy zajatecké komise.

ČDS. připravoval se k likvidaci své činnosti, jak se již dříve rozhodl. Poslední schůze užšího výboru konala se 2. dubna a příspěvky přijímal pokladník naposled 20. dubna 1918. Organizační i peněžní záležitosti převzala Kancelář Národní rady, která v dubnu vyslala do Paduly náborové komisaře, Dr. Antonína Papírníka, Dr. Štěpána Osuského (z Paříže) a Antonína Pešla.

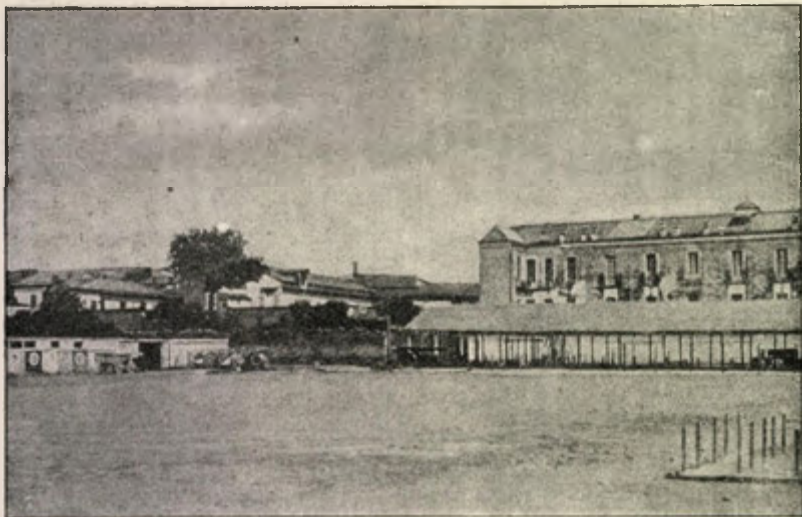
V polovině dubna bylo již známo, že italská vláda povolila utvoření československého vojska na svém území a proto se s urychlením přistoupilo k náboru československých dobrovolníků do armády. Jak bylo toto rozhodnutí

oznámeno v Padule a jak se prováděl nábor, líčí František Čejka (Československý legionář, 14. ledna 1927):

„Nemohu nevzpomenouti onoho významného dubnového dopoledne (15. dubna 1918), kdy nynější vyslanec v Paříži Osuský oznámil zajatcům, shromážděným na hřišti tábora, že armáda československá jest v Itálii povolena. Nás, staré dobrovolce ČDS., zpráva přivedla z míry, neboť bylo to uskutečnění přání a výsledek mnohaměsíční práce. Zůstalo jen jediné přání, aby brána táborová se již otevřela a my mohli na své místo — na frontu. Avšak i zde bylo třeba ukázněnosti a vyčkati, aby počet nových vojáků byl co možná největší. Připravoval se nábor a při tomto právě dobrovolci ČDS. hráli nemalou úlohu, neboť reprezentovali početně, hlavně však morálně většinu tábora. Zástupcové NR. měli proto práci poměrně snadnou. Barák „Divadlo“ byl upraven jako náborová místnost. Zajatci vojensky seřazení, rota po rotě, předstupovali k tomuto rozhodnému osudí. Jednotlivci, přistoupiv k úřadujícímu zástupci NR., vyjádřil své rozhodnutí a bylo-li kladné, byl vyplněn a podepsán formulář, obsahující slib věrnosti k státu československému, načež rukou dáním akt skončen. Dobrovolci ČDS. činili tak rovněž, aby formalitě učinili zadost, hlavně však proto, aby byli příkladem těm, kdož dosud váhali a měli učiniti rozhodnutí. Byli vzorem a jejich jasné „ano“ strhovalo desítky nových; proto výsledek náboru, trvající několik dní, byl přímo skvělým, neboť jen nepatrný zlomek z celého počtu zajatců nechtěl vlasti sloužiti.“

Obraz doplňuje Otakar Moravec (O naší zahraniční armádě v Itálii, str. 40) obsahem řeči dra Osuského a dra Papírníka, a končí:

„Pak br. Pešl tlumočí v italské řeči přítomným italským důstojníkům náš vřelý dík Itálii, která pochopila naše snahy a pomáhá je uskutečňovat. Jemu

Casagiove. — Cvičiště a kasárna.

odpovídá, výbuchy nadšení přerušován, zástupce velitele tábora, plukovník Giusti, který stručně, ale jadrně vystihuje společný cíl Čechoslováků a Italů: zničit Rakousko. Bouřlivé volání „Evviva Italia!“ přítomných jest mu odpovědí. Nastává sbratření praporů. Br. Pešl končí krátkým proslovem tuto zdařilou manifestaci. Hned provádějí se odvozy, při nichž fungují italští lékařové. Z italského velitelství vlají naše prapory. Hudba prochází táborem a s ní dobrovolníci za zpěvu písní národních, sokolských i vojenských až do retrait. Život v barácích trvá do pozdních hodin nočních.“

V náboru se pokračovalo a transporty československých vojáků odjížděly postupně do mobilizačního centra ve Follignu. To trvalo téměř celý květen. Poslední oddíl československých vojáků opustil zajatecký tábor v Padule dne 25. května 1918 a ponechal ho navždy zajatcům jiných rakouských národností. Loučení posledního hloučku Čechoslováků s kolébkou československého

vojska líčí Frant. Čejka (Československý legionář, 14. ledna 1927):

„Tábor se vyliďňoval a kdysi tak rušný a plný života, stával se nudným, mrtvým k udušení. Ozvěna kroků rozbíjela se o stěny neobydlených baráků, nebylo již křiku a salv potlesku na hřišti, nebylo divadla a hudby. „Kdy my?“ četl jeden ve zraku druhého. Týdny zdály se nám věčností, přes to však i my se dočkali. Tím radostnější a slavnostnější byl náš odjezd dne 25. května 1918, odjezd posledního transportu. Všichni obyvatelé z Paduly a z okolí zúčastnili se také podívané a připravili nám při loučení ovace, jaké jen Italové umí připravit. —

Je překrásné květnové jítro, zalité hřejivým sluncem. Mandrianello*) a Padula zdají se zavěšeny na chrpové obloze, kdežto v údolí jemný povlak par vznáší se nad vonící prstí. Na horách, k moři se klonících, leží třeptavý sníh. — Probíhám ještě táborem. Zde

*) Vrch severně od Paduly.

to, tam ono, vše připomíná pestré momenty prožitých zde měsíců. — Naposled!

V nádvoří kláštera, kdysi tak mnišsky tichého, s románskými oblouky a fontánou uprostřed, s oprýskanými zdmi a záhony plnými květů zalitých sluncem, je neobyčejně živo. — Velitelství tábora dovolilo, aby domorodci byli vpuštěni, tak byla jim dána možnost, aby nás poznali, neboť za celá léta našeho pobytu v jejich blízkosti znali nás jen z vyprávění několika zasloucenců.

Povel přerušil živý rozhovor.

Hudba, odcházíme — — — vrata zapadla.

Tisíce domorodců doprovází nás na stanici. K odjezdu zbývá ještě půl hodiny času. Italové reklamují ji pro sebe. Tento krátký čas stačil, aby při znamení k odjezdu zaslzely oči všech.

Loučili jsme se jako s rodištěm a budeme ho vždycky pěkně vzpomínati.“

*

První akt revolučního dramatu byl skončen. Ruch československého odboje přesídlil do zelené Umbrie, kam sjížděly se sta a tisíce československých vojáků, kteří dobrovolně a s nadšením nabídli své paže k boji proti odvěkému utlačovateli jejich národa.

Jak bylo možno, že Národní rada na první pokyn mohla postaviti armádu více než desetitisícovou? Klíč k tomuto úspěchu najdeme beze sporu v celoroční neúnavné práci ČDS. Doklady, jež byly v obou kapitolách sneseny, dokazují jasně oprávněnost tohoto tvrzení. Opakuji, co jsem jinde o tom uvedl (Československý dobrovolnický sbor, str. 27):

„Organisace tato nejen že početně předčila všechny ostatní, pokud snad ještě v Italii byly a přivedla do vojska polovinu dobrovolníků, ale také svojí organizační a propagační činností vykonala veliký kus plodné práce národní

a kulturní. ČDS. dovedl využití všech stránek lidských snah a sklonů, aby jimi připravoval své členy na jediný veliký úkol — boj za samostatnost národa. On ukázal na svém svrchovaně demokratickém a sociálně naprosto spravedlivém zřízení, že jediné touto cestou lze lidem uložit největší oběti za velikou myšlenku a že jediné takováto organisace činí každou oběť lehkou a radostnou.“

Tuto krásnou stránku organisace ČDS. zdůrazňuje přesvědčivě Josef Rybka (Památce Jana Čapka, str. 57): „Důsledný demokratism, který ovládal celé hnutí a který byl měřítkem práv a povinností každého jednotlivce, byl ovšem něco tak nezvyklého pro člověka vyrostlého v poměrech ve vlasti a případně v armádě rakousko-uherské, že mne nijak nepřekvapovaly výtky a narážky, jež mi bylo později několikrát vyslechnouti, že padulský tábor byl hnízdem bolševictví. Přesel jsem je s lehkým srdcem a čistým svědomím. Kdyby bylo možno v normálních poměrech, v rozčleněném hospodářství národním a ve vzájemné hospodářské závislosti celého světa vytvořiti sociální sdružení tak ideální, tak důsledně demokratické, jak se to podařilo v mimořádných poměrech v naprosté odloučenosti od ostatního světa v čs. zajateckém táboře (Santa Maria Capua Vetere, Padula), byli bychom jistě všichni vyznavači a hlasatelé nové víry. Bohužel, i hospodářský život jest ovládan železnými zákony přírodními, jež nelze přehlížeti.“

O významu ČDS. praví dr. Ed. Beneš (Světová válka a naše revoluce, I., 377): „Už tehdy jsem viděl, že naši italští dobrovolníci vlastní svou horlivostí a iniciativou vykonali pro nás velkou práci propagační a přispěli sami význačně k tomu, že jsme mohli my politikové ve vhodné chvíli mít úspěch v diplomatickém jednání o povolení armády. Budiž tu s vděkem vzpomenu dvou vedoucích činitelů v této

Casagiove. — Kasárna gen. Bronzettiho.

akci: práce a krásného příkladu J. Čapka, jenž odešel mezi prvními do armády a hned v prvním útoku na frontě padl, a B. Havleny, jenž byv zajat, padl rukou rakouského kata.“

Stejně ocenění práce ČDS. najdeme v článku Frant. Hlaváčka „Z historie italských legií“ (Národní listy, 1. července 1922):

„Těžko lze si domyslit, kdo neprodělal zajatecký život v Itálii, jaká sisyfovská to byla z počátku práce za okolností shora vyličených . . . Byl proto s počátku hlouček dobrovolníků nepatrný. Ale řady přec rostly, v přední řadě zásluhou Čapkovy pozoruhodné energie a neúnavné práce. Nejen rostly, ale silily vnitřně mravní silou a vzornou kázní. Čapkova vytrvalá činnost zjed-

návala mu stále větší autoritu, počet dobrovolníků vzrůstal a při první dosažené tisícovce už bylo jasno, že hnutí stane se v brzku všeobecným.“

Všechny uvedené a mnoho jiných ještě posudků ukazuje, že svého úspěchu dosáhl ČDS. úsilím všech svých členů bez rozdílu funkce a oboru působnosti. Intenzivní spolupráce velikého kolektiva, jež představoval ČDS. v Padule, přinesla nutně nejkrásnější ovoce v číselném i mravním ohledu. Ale i tato cílevědomá a úsilovná souhra celku byla řízena, jako všude jinde, silnými individui, která jim svými ideami a silou svého ducha byla hybnou pákou. Nebudu zde mluvit o živých činitelích ČDS. Závěr této kapitoly náleží čtyřem organisátorům revolučního

hnutí v obou táborech, kteří nejvíce k jeho rozvoji přispěli a — zvláštní osud — buď se nedočkali uskutečnění svého ideálu neb jen krátce a se zárodkem smrtunosné nemoci se ze svobody národa radovali. O Břetislavu Bartošovi jsem již mluvil dříve a o ostatních třech, Janu Capkovi, Bedřichu Havlenovi a Josefu Logajovi připomínám zde několik málo slov, pokud místo dovoluje.

Jan Čapek*) byl jakoby předurčen k vedení revoluční organizace. Prostý člověk, střídavý ve svých životních potřebách, pevný v přesvědčení, vlastenec nejčistšího zrna, duch silné autority — to vše spojoval v sobě k prospěchu hnutí, jemuž věnoval své síly a svůj život. Josef Rybka (Památce Jana Čapka, str. 51) ho charakterisuje takto:

„Zásady rovnosti a bratrství prošly jeho duší očistěny od všech pozemských strusek a staly se směrnicí, určující jeho praktickou morálku a sociální názor světový. Byl demokratem od kosti. Byl povahy křišťálově průhledné, jejíž ctností byla příměst, faleš a úskoku neznající. Stejně však neznal smlouvání a kompromisů, zvláště když se jednalo o plnění vyšších mravních závazků. Právě jeho přímočarost a nekompromisnost budila nepřátele v řadách váhavců a opatrníků, mezi neuvědomělými, vlažnými a proradnými.“

Byl-li obáván mezi protivníky, tím více byl milován a ctěn všemi členy sboru. Jeho vliv na dobrovolníky při skládání slibu líčí J. Růžička (Památce Jana Čapka, str. 35):

„A když pak po skončeném proslovu přistoupil ke mně, aby vzal z mé ruky

slib, stalo se v několika okamžicích něco zvláštního. Cítil jsem, že tu přede mnou stojí muž, jakého zřídka kdy v životě potkáváme. Tělem mým proběhlo zvláštní chvění. Zrak naše se střetly. Jeho krásné, modré oči zahleděly se do mých. Jakživ neviděl jsem v modrých očích tak úžasnou tvrdost a pronikavost. Mé rozechvění se stupňovalo, když však vložil jsem do jeho pravice svou, přímo jsem ztrnul. Jako by z jeho těla proudila do mého ocel. Tělo se mimoděk vzpružilo, všechny svaly se napially k přetržení. Zrak Čapkův náhle měkl, nabýval zvláštního, milého lesku a vyzářovala z něho neskonalá dobrota. Tím okamžikem byl jsem již jeho vojákem a současně bratrem. Pravice naše se uvolnily a bratr Jan přistoupil k vedle stojícímu. Ponenáhlu jsem si uvědomil, že právě pasoval mne na božího bojovníka husitský hetman.“

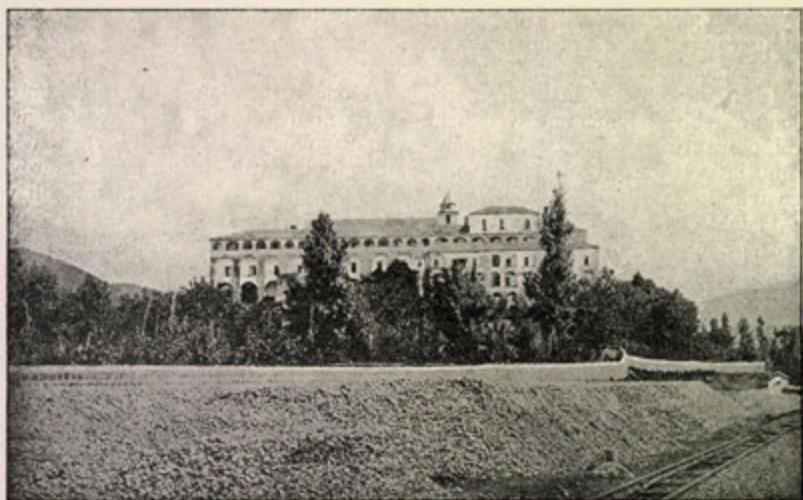
Vedle Čapka, ducha průbojného a vůdce mas, stál jeho věrný druh, Bedřich Havlena.*) Opakuji, co jsem o jeho práci řekl jinde (Československý legionář, 20. června 1924):

„Nevystupoval sice nikdy na veřejných přednáškách, ale drobnou prací mezi zajatci, poučováním neuvědomělých a nově do tábora příšlých, získáváním nerozhodných, posilováním váhavých, uklidňováním příliš horkokrevných a pranýřováním zrádců národa získává si nehybnou zásluhu o rozvoj čs. dobrovolnického sboru v Itálii.“

Havlenovu neúmornou píli ve funkci pokladníka jsem ocenil v odstavci o financích ČDS. K doplnění obrazu jeho povahy podávám úryvek článku J. Bofila „Na paměť B. Havleny“ (Národní Osvobození, 15. června 1924):

*) Jan Čapek, * 17. června 1876 v Měhlí u Prahy. Před válkou byl důlním dozorcem v Dombrově ve Slezsku a náčelníkem sokolské župy v Mor. Ostravě. Vojenskou službu nastoupil dne 27. června 1915 u 31. domobr. pluku a již 22. října byl zajat na italské frontě. Pobýval v několika táborech a v polovici r. 1916 se dostal do S. Marie C. V., kde se 5. prosince 1916 přihlásil do čsl. vojska. Viz brožurku F. Bednaříka „Jan Čapek“, Brno, „Moravský legionář“ 1926.

* Bedřich Havlena, * 18. května 1888 v N. Lhotě u Čáslavi. Byl berním asistentem v Žamberku. Začátkem r. 1915 nastoupil voj. službu u rak. ppl. 98; zajat 30. listopadu 1915 u S. Michele u Gorice. V prosinci 1916 se přihlásil do čsl. vojska. Viz brožurku „Památce Bedřicha Havleny“, Čáslav 1922, vyd. jednoty ČsOL.

Boronissi. — Františkánský klášter.

„V roce 1917 zakládá v Itálii společně s bratrem Janem Čapkem Československý dobrovolnický sbor, organizaci s intencí revoluční. Již tehdy v dobách rušné činnosti agitací udivoval všechny svou pevnou vůlí a rozhodností. Jeho hlas, když předčítal denní zprávy z domova a ciziny shromážděnému zástupu dobrovolců, zněl hlasem proroka a fascinoval k nadšení a bojovnosti. Každý jeho počín byl plodem jeho nesmlouvavé a pevné vůle.“

Poslední člen nerozlučné trojice revolučních propagátorů, Josef Logaj,*) vynikl jiným směrem. Byl-li Čapek hlavou československého odboje v zajateckém táboře ba Havlena poctivým správcem nutného peněžního základu tohoto věnoval hnutí, se Logaj celou duší pro-

pagaci revoluční myšlenky perem. Jeho žurnalistickou práci a zdatnost jsem ocenil v den jeho pohřbu (Československý legionář, 2. prosince 1922):

„Práce tato (redakce „Denního oznamovatele“, pozn. kron.) svěřena bratru Logajovi, který jako žurnalista měl pro to neobyčejný zájem a schopnost. Od rána do večera seděl za svým „redakčním“ stolem a upravoval důležitější zprávy, které pak byly nalepeny na okno baráku a hojně čteny. Nebyl to vždy jen suchopárný výčet událostí. Bratr Logaj dovedl při každé příležitosti apelovat na národní cit a lidskou povinnost Čechů, kteří dosud se nerozhodli pro revoluci, a na druhé straně povzbuzoval a upokojoval myslí dobrovolníků.“

Osobní a revoluční přednosti Logajovy načrtl Ján Papánek v článku „Za br. Logajom“ (Československý legionář, 1. prosince 1922), odkudž vyjímám aspoň jeden odstavec:

„Nepozná unavy a tým menej odychu bárs aj nemocný a telesne veľmi

*) Josef Logaj, * 27. července 1887 v Turovicih u Holešova na Moravě. Povoláním knihkupecký účetní, zúčastnil se čile politického ruchu a přispíval do různých časopisů. V lednu 1915 nastoupil voj. službu u pěšího pluku 3, od něhož 2. července 1915 na planině Doberdó sběhl do Itálie. V táboře Finalmarina přihlásil se 31. května 1916 do čsl. vojska.

slabý... vedel kráčať vytknutou a rovnou cestou aj za cenu momentálnej ztráty popularity. Bol priamý ku každému a nesniesol ľuďi vlažných, nemajúcich určitého a pevného presvedčenia. Chcel, od samých počiatkov revolučného hnutia v Itálii, aby čo možná najintenzívnejšie sa ho účastnili aj Slováci; veď vedel, že iba spolupracou oboch vetví národa bude možno docieľiť žiadaného výsledku, to jest utvorenie samostatného čsl. státu.“

*

Ačkoliv jsem vyličení života čsl. zajtců a dobrovolníků v S. Marii C. V. a Padule a činnosti ČDS. věnoval dosti místa, nemohl jsem probrati ovšem všechny, třeba důležité momenty. K prostudování materiálu by bylo třeba více času a zvláštního díla. Doufám, že se mi aspoň podařilo ukázati pestrost života v obou táborech se všemi jeho složkami v té míře, že si čtenář učiní letmou představu o všestranné a promyšlené práci ČDS. jako celku i jeho jednotlivých příslušníků.

Pokládal jsem za nutno obšírně probrati poměry v obou táborech, protože život v ostatních táborech, jak dále uvidíme, semu podobal, byť v nepatrném

měřítku a ostatně všichni téměř čsl. zajtci dříve či později těmito tábory prošli.

Končím tuto kapitolu posledním odstavcem své brožurky (Československý dobrovolnický sbor, str. 27), v němž ukazují bolestné sice ztráty, ale zároveň vysoko ceněné oběti ČDS. na poli válečném:

„S hrdostí může ČDS. ukázati na oněch 46 mučedníků, zhynuvších na rakouských popravištích, z nichž 33 byli příslušníky ČDS. a zvláště na hrdinský skon br. B. Havleny, jenž sám si navlékl popravni smyčku. A ve výročí tak slavném (10. výročí založení ČDS., pozn. kron.) vzpomíná svého zasloužilého starosty br. Jana Čapka, jenž s neochvějnou chabrostí a vzletem sokolím přímo letěl proti ústí smrtelného kulometu, až mu jeho stěla proklála srdce, plné lásky k vlasti a celému lidstvu. Nezapomeneme ani ostatních našich bratří pohřbených v S. Marii C. V. i v Padule, ve Folignu, na Piavě, na úbočích Monte Balda i v osvobozené půdě Slovenska, kteří až do posledního dechu měli na paměti slib, daný svým druhům: se zbraní v ruce bojovati za samostatnost československého národa.“

DŮSTOJNICKÉ TÁBORY.

Kdokoliv se odhodlá psát o životě československých důstojníků v zajateckých táborech v Itálii, vstupuje na neznámou téměř pevninu. Pramenů z této epochy zachovalo se málo a literatura o ní chybí úplně. Několik desítek dopisů, adresovaných Národní radě v Paříži neb její Kanceláři v Římě, dva záznamy dobrovolnických organizací, tolikéž asi deníků a něco málo vzpomínek, sebraných Památníkem Odboje či Sdružením italských legionářů, představuje všechen dokumentární materiál, jenž se nám zachoval. Proto se také všichni, kdož o italské legii psali, vyhýbali zmínce o důstojnických táborech. Jedině Josef Logaj podal stručný přehled vývoje dobrovolnických organizací důstojnických (Československé legie v Itálii, II. vyd., str. 92), jenž však zabírá necelé tři strany a neuspokojuje náležitě zvědavost čtenářů.

Vina spočívá v prvé řadě na těch, kdož byli přímými účastníky toho života a částečně ho také tvořili. Jejich mlčení je ke škodě nejen jich samých, ale i veřejnosti. Dokumenty v osobních archívech a vzpomínky v hlavě nakupené jsou jistě cenným majetkem jednotlivce, ale celek je o ně ochuzen.

Tolik na vysvětlenou, že tato kapitola nebude tak obsáhlá a bohatá, jak bychom si všichni přáli. Snad právě nedostatky její stanou se pobídkou všem, jichž se to týká, aby snesli více materiálu pro příští zpracování tohoto období.

*

Současně s vojáky rakousko-uherské monarchie přicházeli do italského zajetí i důstojníci, kteří buď v boji byli zajati nebo sami utíkali k nepříteli. Někteří upadli do rukou italského vojska po tuhém boji, jiní resignovaně čekali, jak to dopadne a velká část z různých

příčin (politických či osobních) se radovala, že jejich utrpení a nebezpečí na frontě minulo.

Z českých důstojníků jistě většina šla do zajetí dobrovolně nebo aspoň ráda. Pro ně znamenalo zajetí vysvobození z otrockých pout vyšších důstojníků, většinou Němců a Maďarů. Málo dbali na hrozby vyšetřováním a čestnými soudy po válce, které na ně mnohem tíživěji doléhaly než na mužstvo a poddůstojníky. Mnozí ovšem z renegátů neb aktivních, rakousky vlasteneckých důstojníků nesli těžce příchod do Itálie nebo aspoň na oko se snažili před Němci a Maďary omýti svou vinu na zajetí, pokud jaká byla.

Stejně jako mužstvo umísťovali Italové zajaté důstojníky bez rozdílu hodností a národností v táborech, kde s nimi zacházeli přísně podle předpisů o zajatcích. V r. 1915 bydleli důstojníci někde v táborech pro mužstvo, jako v Padule, kde jim byly vyhrazeny klášterní místnosti. Důstojníci, zvláště Němci a Maďari vyžadovali od zajatců zdravení a kázeň jako v rakouské armádě, což ovšem vedlo v mnohých případech k slovním potyčkám, leckdy dokonce k oboustrannému použití pěstí, takže italští velitelé museli vinníky trestati. Proto se později, od r. 1916, téměř zásadně mužstvo s důstojníky nestýkalo, kromě důstojnických sluhů, kuchařů, holičů a jiných řemeslníků.

Hmotné postavení důstojníků bylo nepoměrně lepší než postavení mužstva. Bydleli ve zděných budovách, kasárnách, klášterech, hradech, školách atd. a měli tam více pohodlí. Záleželo ovšem na veliteli a na počtu internovaných důstojníků, jak byli ubytováni. Vyšší důstojníci mívali pokoje pro sebe, nižší se museli spokojiti s pokoji pro více osob neb společnými sály. Někde dostali důstojníci zvláštní jídel-

ny a čítárny, ba ve výjimečných případech bylo jim i piano k dispozici.

Čeští a slovenští důstojníci zůstávali však i zde v nevýhodě pro své nižší hodnosti. Zvláště důstojníci-Slováci byli v ude v menšině a tlak maďarských důstojníků nedal jejich přesvědčení vlasteneckému vyvinouti se, jak by bylo žádoucí. Ale i značná část českých důstojníků podléhala v některých táborech a dosti dlouho vlivu německých a maďarských kolegů.

Až do dubna 1916 dostávali plat pouze důstojníci od poručíka výše. Praporčíci, kadeti a kadetaspiranti dostávali vše jako mužstvo s výjimkou, že přiděl potravin jim ze skladiště byl vydáván surový a mohli si sami vařit a z vlastních prostředků nutné potraviny přikupovati. Toto opatření nebylo nahodilé. V Rakousku do té doby italští zajatci také nedostávali plat, kromě důstojníků od poručíka (sottotenente) počínaje. Od 1. dubna 1916 měli kadetaspiranti 100 Lir, kadeti, praporčíci a poručíci 150 Lir, nadporučíci 200 Lir a setníci 250 Lir měsíčně.

Podle příchodu do Itálie dělí se důstojníci na dvě skupiny: větší část dostala se do zajetí na italské frontě a menší část, kde však bylo poměrně velké procento Čechů, přišla na italskou půdu ze Srbska. Byli to zajatci ze srbské fronty, kteří po ústupu Srbů, koncem r. 1915, se dostali do Valony a odtud je italské lodi převezly na Asinaru.

Pokládám za vhodné, dříve než budu moci shrnouti poměry v důstojnických táborech v celkový obraz, položit na prvé místo několik vzpomínek psaných v dnešní době nebo výňatků ze současných dopisů Nár. radě v Paříži a v Římě, v nichž se jeví život v různých táborech a v různých dobách.*)

*) Používám materiálu, jež sebralo Komité pro zpracování historie italské legie osobním přičiněním neb dotazníkovou akcí. Uložen je v Památníku Odboje, archivu italské legie. Povolání a hodnosti pisatelů, stejně jako jinde, neuvádím ani zde.

O poměrech v důstojnických táborech v roce 1915 a 1916 se zachovalo celkem málo zpráv. Stručné zmínky o táborech v Centu a Casal Borgone**) obsahuje vzpomínka Josefa Pfeifra, jež stručně líčí život důstojníků koncem r. 1915 a v roce 1916:

„V Centu s počátku nebyly nám přístupny ani časopisy, ani knihy; to bylo období snad nejhorší a denervovalo všechny, čímž poměr mezi zajatci různých národností byl velmi napjatý. Když byla povolena četba, nastalo jisté uvolnění a každý se zaměstnával podle své vůle a schopností. V této době měly přirozeně vliv na každého jednotlivce idálosti na frontách a podle toho byl také patrný rozkol mezi důstojníky rakouských národností. V tomto táboře měli pouze Němci svůj pěvecký kroužek; jiné národnosti neutvořily žádného kroužku. Studovala se italština a mnozí se zdokonalovali v hudbě.

Casal Borgone bylo vlastně pokračování poměrů v Centu, ale ve velkém měřítku. Tu utvořily se již skupiny podle národností a tyto se stýkaly téměř výhradně mezi sebou. Slované utvořili velký blok a drželi spolu až na mizivé procento neuvědomělých, buď aktivních důstojníků, Židů nebo bázlivců. Bohudík, nebylo jich mnoho. V tomto táboře bylo již dost kulturní činnosti . . .

Na zacházení se strany italské nemohu naříkati, ač náš osud byl mnohdy až krutý. Dobrovolnická skupina se vlastně zrodila již v Casal Borgone v únoru 1917, kdy nám jeden italský nadporučík prozradil přítomnost ruských emisarů v Itálii (o tom není odjinud nic známo, pozn. kron.).

Naším původním úmyslem bylo jíti do armády ruské neb srbské. Jakmile však jsme se přesvědčili o nemožnosti

*) Cento, krajské město v provincii Ferrara v sev. Itálii, má 21.000 obyv., biskupství a technickou školu.

Casal Borgone, okres. město v prov. turinské, 2000 obyv.

Passo Segni „la Bologni.

vstupu do těchto armád, volili jsme bez váhání armádu francouzskou, kamž jsme též zažádali. Osud však rozhodl jinak.“

*

Skupina Čechů z Casalborgone byla přemístěna do tábora v Terminu Imerese*) na Sicilii. V této souvislosti budíž položena delší vzpomínková črta Josefa Rumla, jenž vylíčil podrobně život v tomto nejdůležitějším sicilském táboře; vyjímám podstatnou část:

„Zajatecký tábor v Terminu Imerese na Sicilii byl založen v červnu r. 1917. Starý ženský klášter s malým čtvercem zahrádky, jejíž obvod tvořily klášterní budovy a o málo větší přilehlou zahrádkou s památnými vykopávkami antických staveb, obehnanou vysokou zdí, byl řadu měsíců domovem a vě-

zením důstojníků, velikou většinou Čechů, vedle malého počtu Poláků, Jiho-slovanů a dvou Italů, jakož i přidělených jim sluhů ze zajatého mužstva. Sluhové byli umístěni ve velikých světnicích přízemí. Důstojníci obývali v prvním poschodí řadu klášterních cel se společným stropem a společnými okny — tak vysoko umístěnými, že výhled na ulici byl nemožný.

Pouze z jedné veliké světnice bylo viděti jedním oknem do dvou ulic (podélné a příčné), ale později zabeđením okna prkny byl výhled úmyslně překažen. Z druhé veliké světnice přes shluky prejzových a plochých střech často jsme pozorovali modré moře s bílými skvrnami plachet rybářských lodí, nebo zase naslouchající příboji patřili jsme na temné jeho zbarvení, členěné bílou tříští vln. Občas zahlédli jsme i parníky, spěchající do přístavu termínského. Někdy ovšem svezl se zrak trochu blíže; tam, kde na ploché střeše scházela se dvě nebo tři děvčata k šití, pletení a podobným pracem.

*) Terminu Imerese, kraj. město v prov. Palermo na Sicilii (22.000 ob.). Obehod obilím, sardelmi, tunáky; plavecká škola. Blízko horká vřidla (44°), jež se ve starověku nazývaly Thermae Himerenses. Amfiteatr a zbytky vodovodu.

Policastro-Busentina.

Konečně po třech stranách vnitřního obvodu budov byla veranda, největší středisko celého života, památná nekonečnými debátami na začátku našeho hnutí. Tam po celé léto jsme se opalovali, tam, unaveni jednotvárným životem, mnozí hrou k čáře, se přenášeli do zlatých dob blahého mládí, tam za třpytu hvězd na jasně modrém nebi jsme se oddávali dumám a vzpomínkám... Odtamtud bylo viděti výsek horizontu: hory s holými skalami, kopce s olivovými háji, mezi nimiž se bělal opuštěný kostelíček, úpatí s malými plochami polí. To se stále stejně modrou oblohou bylo pozadím. — Vpředu nad několika málo střechami vynikaly koruny palem, rostoucích na slušně zařízeném hřbitově a nejbliže koruny piní a platanů z městského parku. Hřbitov, park, nízko položené vinice, zelinářská pole s probíhajícími cestami, jež ohraničovaly obrovské kaktusy, prorostlé kvetoucími, stejně vysokými pelargoniemi, sady citroníkové — to vše bylo zacloněno domy.

Až na malou část město a okolí zůstalo nám neznámou zemí. Pouze třikrát nebo čtyřikrát v týdnu od 7 do 9 hodin ráno jsme chodili ve stínu bodáků buď na procházku za město stále týmiž dvěma silnicemi buď do ohraženého pěkného parku s krásným výhledem na moře, nebo se koupali do moře.

Tak zůstával klášter se zahrádkami a pavlačí téměř celým naším světem. Pro naši svobodu má tu důležitost, že dal československé armádě v Itálii vedle řady mužstva na sto důstojníků.

Po příchodu do zajateckého tábora v Termini Imerese asi v polovici června 1917, nemůže se mluvit o nějaké činnosti pro osvobozovací akci. Příčiny byly asi tyto:

1. Do tábora, mimo asi deset starých zajatců, přišli jsme zajatí v květnu 1917 za desáté ofensivy italské. Unavení a přesyceni válkou, málo jsme většínou dbali válečných událostí. Zajetí jsme cenili co záchranu života. O činnosti bratří za hranicemi jsme měli pouze

Melii. — Ulice Viktora Emanuela.

mlhavé tušení. Za příklad uvádím své tehdejší vědomosti o zahraniční akci. Už r. 1915 věděl jsem, že Masaryk za hranicemi pracuje za svobodu Čech, ale soudil jsem, že je to činnost pouze politická. Na začátku r. 1916 za pobytu na ruské frontě jsem četl důvěrný rozkaz, jímž se upozorňovali důstojníci na výzvědnou činnost české, asi 50-členné hlídky, vedené bývalým praporčíkem 36. pěšího pluku, zajatým nebo sběhlým k Rusům. V důstojnické škole lipické byla nám pro výstrahu sdělena „zrádná“ činnost některých sběhů-důstojníků, která prý byla příčinou pádu Gorice. Těsně před zajetím jsem četl v Národní Politice v rubrice „Z cizích bojů“ stručnou zprávu o československé brigádě v Rusku, ale soudil jsem,

že většina vojáků brigády jsou ruští příslušníci — Češi. Hovořil jsem s přáteli, že Češi vlastně stojí proti sobě a říkal, že nejlépe bychom udělali, kdybychom zajetím se vyhnuli maření jejich činnosti. — Ze by za hranicemi bylo hnutí široce organisované, jsem nevěděl a myslím, že většina nás.

2. Staří zajatci, kteří souhlasili s československou zahraniční akcí, byli důvodně nedůvěřiví a proto opatrní; ostatní, smýšlení austrofilského nám ovšem informace dáti nechtěli. Zejména nejstarší z nich, prošlý mnoha tábory, aktivní důstojník, hleděl si promyšleně mírnými ústupky našemu čestství zajistiti ovládnutí tábora a překaziti, co nám hned první den zakazoval, totiž zabývání se politikou, která dle jeho

slov je jen příčinou sporů v táborech. Z toho důvodu hned organizoval pěvecký a hudební kroužek, zařizoval knihovnu, vymáhal povolení k vycházkám, postaral se i o kurs italštiny — a tak zaměstnáním dle záliby jednotlivců mnil nás odvésti od „zrádné“ činnosti.

3. Nebylo spojení se světem. Důstojníkům-zajatcům bylo dovoleno psátí čtyřikrát měsíčně ve stanovených dnech po jednom psaní a jednom listku, mužstvo smělo psátí jen psaní neb lístek, ne obé současně. Písemné spojení mezi zajateckými tábory bylo přísně zapovězeno. O Národní Radě v Paříži nebo o její kanceláři v Římě jsme nevěděli.

4. Italské časopisy, z nichž staří zajatci nám překládali některé stati, nepřinášely v té době ještě o Česích žádných zpráv. Asi za 14 dní přijeli nám přidělení sluhové. Jeden z nich přinesl číslo „Československé Samostatnosti“, které potom, co velická tajnost, kolovalo mezi námi v táboře. Teprve z něho jsme poznali, že je organizované vojenské hnutí za hranicemi k vydobytí samostatnosti československé vlasti a zároveň jsme dostali tak adresu redakce.

Bratr Pavel Nešpor psal na adresu redakce Benešovi. Odpovědi jsme se nedočkali. Jak jsme nyní zvěděli, byl dopis patrně hned v táboře zachycen a později dodán na nepravou adresu; jako příloha k udání košickému soudu vojenskému. „Československá Samostatnost“ začala docházeti. Jak netrpělivě jsme očekávali nové číslo! Konečně některý den tiše vstoupil „táta“ Potěšil do některé cely, rozhlédl se, pordbal za uchem, vytáhl z pod kabátu „Samostatnost“ a tiše, aby nikdo nepovolaný neslyšel, nařizoval: „Přečti si to a zas mi ji vrať!“ Proč ta tajnost? Potěšil byl v táboře zvoleným poštmistrem a listonošem; všechna pošta přišla nejdříve do jeho rukou. Nesmělo se předčasně prozradit, že „zneužívá“

svěřeného mu úřadu k rozšiřování „velezrádného“ časopisu. Důstojníci, věrní Rakousku, byli by zvolili „spolehlivějšího“ důstojníka k přebírání pošty a „Samostatnost“ by bývala nedocházela.

V tom čase asi Potěšil začal vybírat příspěvky na Národní radu.

Ke konci měsíce byli přeloženi do našeho tábora staří zajatci z jiných táborů, mezi nimiž byli již přihlášení dobrovolníci, jak se tajně vypravovalo. Novou vzpruhu přinesla zejména často později jmenovaná „jedenáctka“, přišla 23. července 1917 z tábora Casalborgone u Turina. Jak jsme se později dozvěděli, byli mezi ní dva dobrovolníci, ale i ostatní měli už více rozhledu než my a vřele sympatisovali s myšlenkou osvobození. S nimi přijeli též tři dobrovolníci z mužstva, z nichž zvláště br. Petera začal pracovat mezi sluhy.

Jedenáctka byla přijata s odpoorem — proč, to jsme mnozí tehdy nevěděli. Rozšiřovaly se pověsti, že chtějí ohrožovati náš pořádek, zavedený zvláštěními stanovami. Na konci každého měsíce se konala valná hromada. Zmíněný nejstarší zajatec, který byl tenkrát českým velitelem, dal vypracovati opravené stanovy, jakož i zvláštní řád pro smírčí soud. Na schůzi došlo k zajímavému obratu: mnozí z nás, proti jedenáctce zaujatí, jsme se přidali k nim, uznávající oprávněnost jejich důvodů. Stanovy po dlouhé debatě a některých opravách byly přijaty. Protiřízení smírčího výboru vznikla oposice, poněvadž jsme v něm cítili nebezpečí. Nechtěli jsme totiž, aby smírčí soud nás stihal pro činnost, která by byla v odporu s povinností rakouských důstojníků. Schůze hlučně skončila — roztržka byla hotova.

Nastaly nekonečné debaty, hlavně v nocích na terase vedené v hloučcích oddělených dle utvořivších se stran. Nedovedli jsme na nic jiného mysliti, o jiném mluvit než o svobodě svého národa. To byla doba stále jasnějšího

Muro Lucano. — Kapucinský klášter.

a světlejšího uvědomování si pravého svého češství. Ač schvalovali jsme vojenskou akci zahraniční a obdivovali neznámé bojovníky, neuvědomovali jsme si ještě své povinnosti — k tomu musili jsme se propracovati.

Teprve po mnohých hovorech jednotlivci začínali poznávati, že všechny řeči budou plané, nepovedou-li k přihlášce do armády. Br. František Jelínek první pronesl hlasitě tuto myšlenku. Bylo to probuzení ze sna a svobodě drahé naší vlasti k tvrdé skutečnosti, že svobodu si musíme teprve vybojovati a k zápasu že jsme voláni i my. Nastával první boj, boj těžký, v němž každý měl přemoci sebe.

Ve válce jsme poznali cenu života, který nyní zajetím byl v jistotě a teď znovu máme jej dáti v sázku? Možnost udání do Rakouska byla veliká — co se stane s rodinou, rodiči? V případě zajetí čekala potupná smrt. Co z nás bude, budeme-li v boji zmrzačeni? Kam se obrátíme, zvítězí-li přece Rakousko?

S tím současně vtíraly se pochyby o účelnosti akce. Vášnivě vedené debaty ustoupily tichým poradám nejbližších přátel, ale i ty byly řídké. Pozorovatel by byl myslel, že náhlé vzplanutí je udušeno. Žatím se každý uzavřel v sebe, aby v samotě a za bezesných nocí mluvil sám se sebou.

Sobectví hledalo kde jaký důvod proti. Věc je dobrá, ale já nemohu jíti, mám domov, rodinu, jíž jsem nutný. Na mně závislí rodiče by měli smrt, kdybych se nevrátil! Jsem starý, nejsem povahou vojákem! Otec je státním úředníkem. — Než pracně sehnané důvody nedostačovaly, svědomí vytýkalo neupřímnost. Za chvíli zdály se výmluvy malichernými proti cíli tak vysokému: svobodě národa.

Egoismus ustupoval kompromisu. Do armády je potřebí pouze nejstatečnějších, nejlepších bojovníků, aby nás čestně reprezentovali před cizinou. Jsi takový? Můžeš i jinak pracovati pro naši věc! Snad bys mohl vstoupiti do

vojska, ale ne do válečných formací.

Svědomy se však zase ozvalo a postavilo jasně formulovanou otázku: „Chceš býti poctivým Čechem nebo zrádcem, jemuž každý bude moci napliti do tváře? Jiné možnosti není!“

Výsledek byl tento: Zmínění dobrovolníci, přišli z cizích táborů, opakovali žádost a někteří z nás nově se současně přihlásili československé národ, radě v Paříži za dobrovolníky bezvšech výhrad, bez nároků na rakouskou hodnost vojenskou do kteréhoko i československé neb spojenecké armády. Celkem nás bylo 20. Dne 16. září 1917 jsme zaslali nové přihlášky italskému ministerstvu války a když po několika dnech nám byly vráceny, poslali jsme je znovu.

Mnozí však, do doby rozhodnut v popředí stojící, umkli — byli v prvním boji přemoženi. Někteří z nich ani v budoucnosti nevstoupili do armády.

Odpověď na otázku: „Chceš býti poctivým Čechem nebo slabochem, jehož si sám nebudeš moci vážiti?“ — přihlášením dala pevný základ k novému hodnocení sebe sama u dobrovolníků i nepřihlášených.

Pokud se týče mne, nikdy nezapomenou uspokojení a pocitu blaha, jaké jsem pocítil po podepsání přihlášky! Tak šťastný, tak čistý mohl býti jen onen hříšník, jemuž Kristus řekl: „Odpoštěj se tobě hříchové tvoji.“

Zároveň s uspokojením nad vlastním já dostavila se úcta a láska ke všem dobrovolníkům. Vždyť každý z nich přihláškou dokázal, že přemohl egoismus, že je poctivý Čech! A čím kdo byl prostší, tím výše musilo býti ceněno jeho rozhodnutí. Nemohlo ani jinak býti, než že odvržení sobectví a vzájemná úcta mezi dobrovolníky, podepřená společným cílem, vedla logicky k demokratickému, bratrskému poměru v naší armádě. K tomu přispívalo i přihlašování se důstojníků bez nároků na dosavadní hodnost. Každý jednotlivec

byl stejně ceněn, protože všichni uvoľovali se obětovati stejně, obětovati vše.

Další důsledek přihlášky bylo zaujetí stanoviska k nepřihlášeným. Všichni dobrovolníci byli pevně přesvědčeni, že každý Čech má povinnost se přihlásiti: mladý a starý, svobodný jako ženatý, chudý neb bohatý. Ode všech se žádala stejná oběť — vše bez výhrad a smlouvání. Postupem času začali se rozlišovati dobrovolníci v názoru na nepřihlášené. Někteří, neznající kompromisů, nadšení myšlenkou osvobození drahé vlasti, nedočkaví chvíle, až budou moci osobně pomáhati, nemohli postupem doby pochopiti, že je možno tak dlouho se rozmýšleti, lhotejně pomíjeti, či jednati proti naší akci nebo dokonce býti zrádci. Jejich heslem bylo: „Kdo nejde s námi, je proti nám!“ Chtěli vystoupiti otevřeně, veřejně vyzvati k přihlašování a nepřihlášené považovati za Rakušáky. Od začátku usilovali o založení organizace. Takovým dobrovolníkům jsme říkali radikálové.

Proti nim silnější skupina dobrovolníků, tak zvaných mírných, zdůrazňující důležitost ponechání času k osobnímu rozhodnutí se nepřihlášených, chtěla třebas pozvolnou agitací rozšiřovati své řady a rozličnými ústupky předčasně neodpuzovati bázlivých.

Nepřihlášení se se rozlišovali na neutrály, kteří nevystupovali proti snahám zahraničních Čechů po dobytí samostatnosti, ba někteří s nimi živě sympatisovali, a Austrijáky, kteří vědomě pracovali proti vzniku a šíření se hnutí za svobodu. Mezi neutrály dalo se mnoho jednotlivců získati pro naši věc.

Proto strana mírných prosadila mezi dobrovolníky, že přihlášky nebyly veřejně prohlašovány. Šlo tu ne tak o náš prospěch, ale hlavně o to, aby z našeho tábora se nehlásila pryč řada nerozhodných, jinak dobrých lidí z bázně, aby nebyli oni neb jejich rodiny pronásledováni pro styk s velezrádci. Obava z udávání nebyla lichá. Zajatci do

Potenza.

Rakouska vyměnění pronesli a odevzdali mnoho udání!

Také je pravděpodobné, že předčasné prozrazení našich přihlášek mělo by za následek vyštívání dobrovolníků do různých táborů, čímž by byla ohrožena celá akce v termínském táboře. Obava ta byla jistě oprávněná, aspoň v počátcích trvání tábora, kdy v čele stál nám nepřátelský rakouský důstojník a velitelem tábora byl nám nepřítelův důstojník italský.

Ze někteří se zdráhali býti v jednom táboře s dobrovolníky, o tom svědčí snaha jistých pánů, aby všichni důstojníci v táboře prohlásili na čestné slovo, že nemají s československým hnutím zahraničním nic společného.

A jak se k nám chovalo italské velitelství tábora a italské obyvatelstvo v Termini? Jejich neinformovanost prostě razěla. Běžný byl názor: Země se jmenuje Austria, obývají ji Austriaci a hovoří austrijsky. Jindy zase čeština byla považována za dialekt němčiny, Čechy za veliké město, poněvadž je

odtamtud veliký počet zajatců a pod. V přihláškách do armády viděli zálibnost, pokus o útěk, zradu.

Italští velitelé tábora, zodpovědní za klid a pořádek v táboře, neradi viděli hnutí, které nutně působilo rozruch a spory. Proto nelze se diviti, že na popud některých Čechů zakázáno nám bylo „pěstování krajinské politiky“, s podotčením, že pro italské velitelství jsme všichni austrijská zajatci, kteří na vyřízení krajinských hádek mají počkati, až se vrátí po válce do Rakouska. —

Obyvatelstvo v nás vidělo zajatce nepřátelské. Vytýkalo nám zvláště, že nakupujeme životní potřeby za vyšší ceny a tím způsobujeme drahotu, neuvážujíc, že nemohouce vycházeti z tábora jsme nuceni kupovati za ceny nám diktované. Smýšlení obyvatelstva charakterisuje fakt, že městská rada termínská nedovolila nám postaviti na hřbitově pomník zemřelému vojínu Volnému.

Nikdo nemohl pochopiti, že žádáme

o povolení k boji, zajatci, kteří jsme vyvázli se zdravou kůží a nyní v táboře tak pěkně jsme schováni.

Ani Caporetto nezměnilo poměr obyvatelstva k nám v náš prospěch, spíše naopak. Nechuf lidu k válce, zvláště po příjezdu uprchlíků z vyklizeného území do Termini Imerese, změnila se v nervosní citlivost, kterouž jsme pocítili i my. Byly zastaveny vycházky; každá naše zábava, úsměv, koncert, zpěv byly vykládány jako radost z italské porážky. A my jsme zatím kusé zprávy k nám docházející sledovali s napětím a úzkostí.

V této době od přihlášení do konce listopadu 1917 jsme docílili spojení s Kanceláří Národní rady v Římě. Hned v září jsme se dozvěděli, že v Římě je kancelář NR., ale neznali jsme adresy. Někteří začali s pokusy o spojení. Jelínek v domnění, že censurou našich dopisů je pověřen Čech, napsal dopis římské kanceláři NR., adresoval jej censorovi, žádaje ho za dodání. Ovšem marně. Stejně zklamaly podobné pokusy Nešporovy a Potěšilovy. Teprve z Paduly vyžádaný holič (dobrovolník) náhodou přinesl adresu.

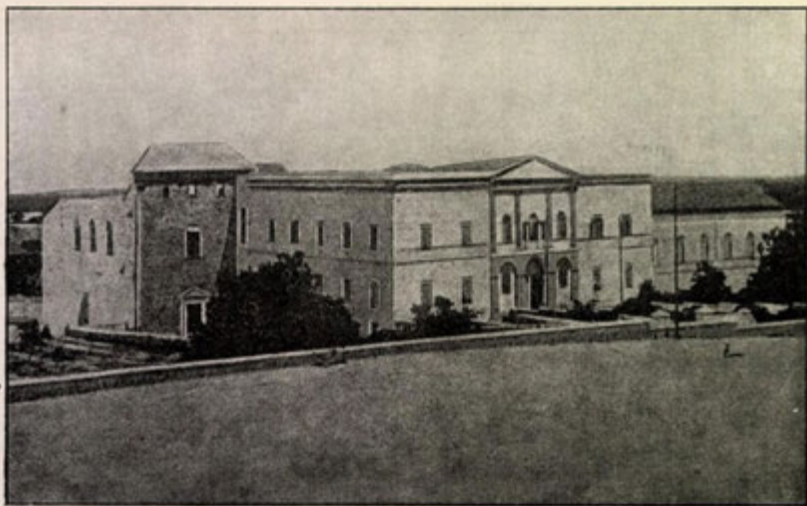
V říjnu římská kancelář si vyžádala seznam nebezpečných Austriáků, aby vymohla jejich přeložení do německo-maďarských táborů. K výměně bylo navrženo a v poslední třetině října 1917 z Termini odjelo 11 důstojníků. Z nich dva ke konci akce v Italii vstoupili do armády.

Tím byl tábor zbaven několika lidí, hnutí nebezpečných. Hlavní důležitost spojení s kanceláří NR. spočívala v tom, že jsme měli styky se světem a že jsme byli aspoň částečně informováni, co se děje. Římská kancelář byla nám oporou i proti italskému velitelství: vymohla na generálu Spingardim, vrchním veliteli všech zajateckých táborů veřejnou agitaci mezi Čechy, jakož i doručování propagačních časopisů a brožur, které před tím v některých případech Italové zadržovali, odvolávajíc se na nařízení,

že cizojazyčné noviny zajatci nesmějí odbírat.

V listopadu si vzpomnělo italské velitelství sepisovati národnost zajatců. Na velitelství byli jsme voláni jednotlivě. O Česích chtěli se snad dozvědět, jaké stanovisko zaujmají vůči zahraňiční akci. Měli jsme obavu, aby národní věc neutrpěla. Sešli jsme se k první schůzi ve vykopávkách na zahradě. Výsledek byl, že jsme se odhodlali požádati nepřihlášené, aby pamatovali, že jsou Češi a nabídlí jsme jim nové ústupky. Slíbili jsme, že veřejně nebudeme vystupovati, aby nemuseli mítí strach z nepříjemností, kdyby se vrátili do Rakouska, pro styk s velezrádci. Ustoupili jsme i od zavedení předčítání překladů zpráv z italských novin v jidelně, poněvadž i v tom viděli tendenci. České časopisy, jakož i sbírky na NR. byly dosud v tajnosti. Nepřihlášení slíbili samozřejmě se přihlásiti za Čechy a nepodávati žádosti za přeložení. Celá skupina však nedostála slovu, žádajíc za přeložení z tábora, kde se kuje „vlastizráda“. Žádost jejich nebyla již platná, neboť římská kancelář NR. v té době měla generálem Spingardim zaručeno, že bez jejího vědomí nebudou překládáni zajatci Češi. Zmíněná skupina byla nová strana Austriáků, kterou vyvolali zbylí Austriáci ze staré strany po vyloučení nejnebezpečnějších. Členové její se zavázali, jak jsme se dozvěděli, k udávání dobrovolníků.

Není divu, že se strany radikálních dobrovolníků padlo vůči Austriákům rozhořčení neb výsměšné slovo. Pravím-li, že nelze se diviti rozhořčení dobrovolníků, neomlouvám jejich jednání, které způsobilo rozpory mezi dobrovolníky. Mírní radikálům vytýkali, že neprozřetelnými slovy odpuzují nepřihlášené, mezi nimiž je mnoho lidí v jádře dobrých a dávají jim omluvu k nepřihlašování se a záminku k hlášení se o přeložení do německo-maďarských táborů. Radikálové oprávněně zase

Conversano (prov. Bari). — Zajatecký tábor.

útočili proti mírným, že nesamostatně a kompromisně jednají a stálými ústupky naší věci neprospěšnými činí postup dobrovolníků odvislým od nepřihlášených a žádali organisování se dobrovolníků i veřejné vedení propagandy.

Když konečně i mírní uznali, že organisace lépe věci prospěje, svolána schůze a založeno sdružení.

Sdružení pracovalo dvojím směrem:

1. Snažilo se o rozmnožení členů i dobrovolníků z mužstva,
2. o ukáznění členů.

Již samo založení sdružení a veřejné vystoupení jeho mělo přitažlivou moc. Sledujme přihlášky jen za měsíc prosinec! Dne 1. prosince 1917 starých 20 dobrovolníků založilo sdružení. Ještě téhož dne se přihlásili noví 2 dobrovolníci, 5. prosince 3, 12. prosince 2, 18. prosince 4, 19. prosince 3, 22. prosince 5, 27. prosince 4 a 28. prosince 5 dobrovolníků. Celkem měla organisace do konce roku 50 členů.

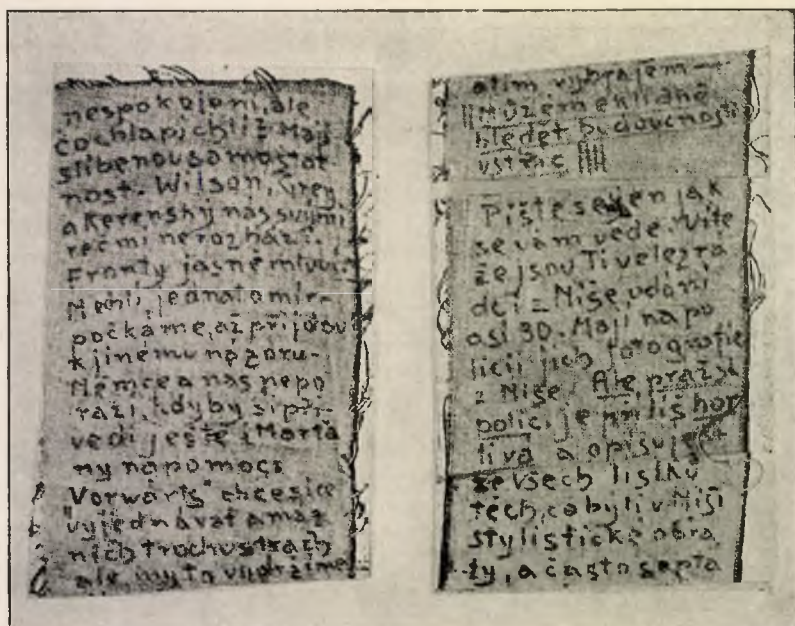
Je s podivem, že právě v době, kdy jsme žili pod dojmem italské porážky,

kusými zprávami ještě zveličované, nejvíce bratří šlo v naše řady. Italové jistě v té době nepřispěli k jejich rozhodnutí tím, že zakázali nám vycházky, koncerty a omezili skrovnou svobodu naši. Ci je opravdu v naší povaze touha po mučednictví? Nebo snad slyšeli v duchu protivný, vítězný jásot rakouské cházky a vzdor postavil je do našich řad, aby společně s námi mohli zpurně vykřiknouti: „Ještě jste nevyhráli!“

Rychlý vzrůst našeho sdružení nešel pozornosti římské kanceláře. Ředitel Hlaváček v dopise z 29. prosince 1917 gratuloval k úspěšné práci.

Mezi nepřihlášenými důstojníky agitovali nejvíce jednotlivci. Každý hleděl získati nepřihlášeného přítele pro svou věc.

Veřejně pomáhalo se jim vyvěšováním „Československé Samostatnosti“, jakož i letáků římské kanceláře. Hrdině řeči českých poslanců v parlamentě, neohroženost našich doma, zprávy o svornosti stran v Čechách byly čteny jako evangelium. S jásotem byla při-

Ústřížek z podšívky blúzy, poslané Petříčkovi do Cittaducale.

jata zpráva o dekretu francouzské vlády, zřizujícím československou armádu ve Francii. Hned byly vyměňovány cvičebnice italštiny za gramatiky francouzské, počítalo se, kdy pojedeme... Podobně působil i dopis římské kanceláře, žádající navrzení určitého počtu dobrovolníků do tábora v Padule. „Už se zřizuje armáda,“ myslili jsme a toužili všichni býti mezi prvními. Přirozeně, že naše nadšení mocně působilo na nepřihlášené.

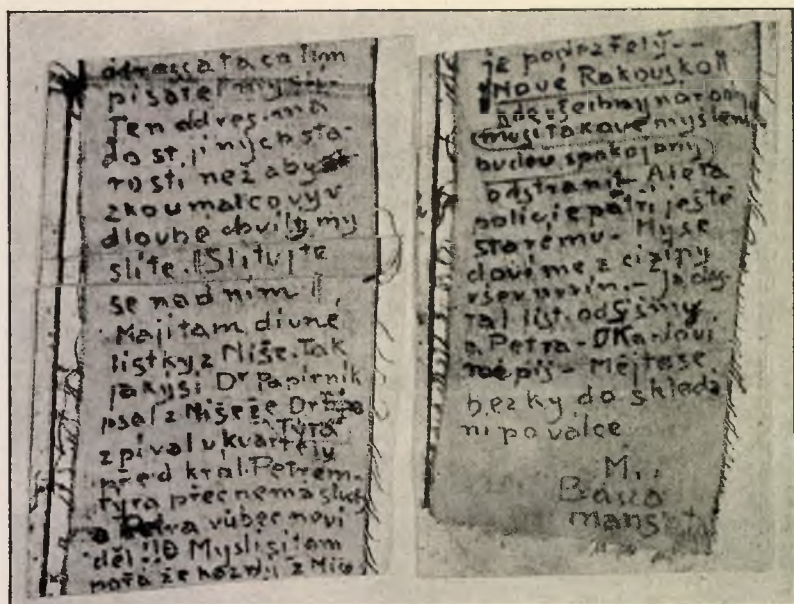
Dne 13. ledna se ustavil při sdružení sbor překladatelů. Tentokrát s úmyslem byly překládány zprávy nás zajímající. A bylo jich hodně! Italské časopisy nyní stále přinášely zprávy o Češích a jejich snahách. I celé knihy byly překládány nebo aspoň jejich obsah podáván. Každý večer byly překlady předčítány v jídelně. Kdo toho nemohl slyšeti pro své rakouské smýšlení, ode-

šel. Po přečtení důstojníkům byly zprávy s vysvětlováním denně čteny mužstvu.

I hramborové divadlo dalo se do služeb propagandy. Hry vlastnoručně páchané nehledanými slovy a výsměchem zlehčovaly Rakousko a jeho představitele. Mužstvo bývalo zváno na představení. Byla zavedena též sokolská cvičení s veřejnými produkcemi.

Velice dobře by byla působila návštěva člena NR. Přes všechno naše naléhání nepřišel nikdo — byla potřeba větší práce jinde.

Aby ulehčila agitaci, římská kancelář dopisem z 8. prosince 1917 žádala seznam Austriáků, že je vyloučí z našeho tábora. Ve schůzi dne 18. prosince bylo usneseno nevyklučovati nikoho. Když však přišel nový dopis ze 26. prosince, urgující zaslání seznamu, a bylo nebezpečí, že odjezdem důstojníků

Ústřížek z podšívky blůzy, poslané Petříčkovi do Cittaducale.

navržených do Paduly, zeslabený počet dobrovolníků byl by jejich činností značně rušen v agitaci, bylo navrženo a do jiných táborů přeloženo 16 důstojníků a 9 vojáků.

V březnu 1918 žádalo sdružení o zřízení dobrovolnického tábora. Příčina byla tato: Někteří dobrovolníci, dlouho už přihlášení, byli nespokojeni se životem mezi nepřihlášenými a dávali se strhnouti počínáním Austriáků k poznámkám a projevům proti nim. Tím trpěla propaganda. Proto na schůzi dne 16. března bylo usneseno požádati NR., aby dobrovolníky, nemající chuti k agitaci, přeložila do dobrovolnického tábora.

Bylo už podotčeno, že od založení sdružení bylo pamatováno i na agitaci mezi mužstvem. Mimo uvedené, byly pořádány i zvláštní schůze s mužstvem a přednášky. První byla dne 13. ledna

1918. Přednášel jsem tenkrát na téma: „Proč se hlásíme do československé armády?“ Později jsem přednášel „O souhlasné činnosti protirakouské ve vlasti i za hranicemi“. Br. Pfeifer měl přednášku: „Co bychom dělali, kdyby Rakousko zvítězilo?“ Uváděl důvody, že není pravděpodobnosti vítězství Rakouska. Nešpor mluvil „O T. G. Masarykovi“.

Jakkoli jsme se snažili, aby členů sdružení přibývalo, přece byla větší váha kladena na přesvědčení hlásicích se. Nebylo-li sdružení přesvědčeno, že přihlášený je pevně odhodlán obětovati vše za svobodu československé vlasti, byla mu dána lhůta k rozmyšlení. Při tom mu byly vylíčeny útrapy na frontě, možnost smrti, zmražení, udání do Rakouska, zajetí. Tim byl každý nucen prodělati přerod ze sobeckého cenění vlastního já k přesvědčení, že zájem

vlasti a národa je vyšší než zájem vlastní. Ruku v ruce s přerodem k novému hodnocení nejvyššího ideálu — svobody vlasti, měla jít i mravní obroda. Zejména v prvních dnech po přihlášení bylo na každém znáti, že se snaží, aby byl lepší a dokonalejší. Podpírali tuto snahu, zabraňovali upadnutí do starých kolejí, mělo býti úkolem sdružení.

Propaganda vojenského vystoupení proti ústředním mocnostem měla se vztahovati též i na italské velitelství a obyvatelstvo termínské. Jak už bylo naznačeno, nikdo nás neznal a nikdo nemohl pochopiti našich snah. Autorita, kterou si dovedla získati Národní rada během času na rozhodujících místech, měla v důsledku i respektování nás od velitelství tábora. Zejména imponovala veliteli moc Nár. rady, překládali zajatce české národnosti. Bez svolení římské kanceláře nemohl býti žádný Čech přeložen. Snad rozhodovala i obava, abychom stížnostmi nezavdali příčiny k přísnějšímu dozoru vyšších velitelstev nad táborem. Též příchod nového velitele, patrně s vyšších míst a ne od Austriáků našeho tábora, jako byl předešlý, informovaného o snahách dobrovolníků, spolupůsobil, že bylo vůči nám postupováno vlídněji. Hned na začátku prosince byla propůjčena kaple k našim schůzím. Oficiálně velitelství tábora jednalo i na dále s nejstarším, nám velice přátelským důstojníkem, nebo po čas dlouhé jeho nemoci s jeho zástupcem i o věcech, týkajících se dobrovolníků. Činěny byly sice pokusy, aby věci, dobrovolníků se týkající, byly projednávány přímo, ale teprve 16. března 1918 italské velitelství se zavázalo k jednání přímo s předsednictvím sdružení. Sdružení, do té doby trpěné, bylo tímto jaksi oficiálně uznáno.

Tím ovšem není řečeno, že bychom nebyli i na dále považováni za zajatce, nebo že by pro nás byly platily nějaké osobní výhody. Právě naopak: v této

době byl zakázán přístup na věž, odkudž byl pěkný výhled na moře a město, zataraseno okno, jímž bylo viděti do ulice, zakázáno užívání jiných než italských hracích karet; dříve trpěné pobývání v mense nebo na terase po jedenácté hodině bylo stiháno, zavedeny noční prohlídky v bytech a pod.

Obyvatelstvo, zpravované o našem hnutí prostřednictvím střežících nás vojáků, jakož i obchodníků, s nimiž jsme se stýkali, stále nás považovalo za zajatce — Austriáky. Učinili jsme pokus o sblížení. V prosinci 1917 sebrali jsme mezi dobrovolníky určitý obnos na uprchlíky z území obsazeného Rakouskem, ubytované v Termini. Velitelství tábora ochotně přijalo dar a odevzdalo jej městskému úřadu. Za několik dní velitel tábora nám peníze s omluvou vrátil. Termínská městská rada nepřijala peněz — od zajatců.

Ukáznění ve sdružení mělo býti docíleno stanovami. Proto hned v ustavující schůzi, dne 1. prosince 1917, byla zvolena komise pro vypracování stanov, které hned v druhé schůzi, 5. prosince, byly schváleny. Zněly takto:

Stanovy důstojníků-dobrovolníků československé armády v zajateckém táboře v Termini Imerese.

§ 1. Členem sdružení je každý důstojník, přihlášený do československé armády.

§ 2. Účelem sdružení je: a) šíření myšlenky samostatného státu československého a hlavního prostředku k jeho dosažení: československé armády;

b) hájení českých zájmů a české cti v táboře i mimo něj.

Při veškeré činnosti sdružení uznává Národní radu zemí českých v Paříži, resp. její kancelář v Římě jako autoritu v plném rozsahu a její příkazy jsou pro ně bezpodmínečně závazné.

§ 3. V čele sdružení stojí volený výbor, sestávající z předsedy, místopředsedy a jednatele.

§ 4. Předseda je představitelem sdružení uvnitř i na venek, svolává a řídí

Čeští důstojníci za pochodu Albanii v listopadu 1915. (Maloval K. Hynek, 1916.)

schůzi výboru i členů a provádí usnesení schůzí. Vyjednává s velitelstvím tábora, koresponduje s Národní radou.

§ 5. Místopředseda je zástupcem a spolupracovníkem předsedovým. Provádí veškeré subskripce ve sdružení a mimo ně v ostatním táboře, vede pokladnu, archiv, pečuje o rozšiřování propagačních tiskopisů v táboře mimo sdružení.

§ 6. Jednatel jest pomocníkem předsedovým při svolávání schůzí, provádění jich usnesení, při vyhotovování korespondence a pod. Pečuje o správný a rychlý oběh časopisů, tiskopisů neb došlých dopisů mezi členy sdružení.

§ 7. Každý člen sdružení je vázán usnesením celku, není oprávněn k jednání samostatnému.

§ 8. Aby byla zajištěna shoda s dobrovolníky z mužstva zdejšího tábora, přibírá se jejich důvěrník do členských schůzí, kdež požívá plných práv členů, zejména práva hlasovacího a práva podávat návrhy.

§ 9. O přibrání důvěrníka mužstva, jakož i svolání společné schůzky s mužstvem rozhoduje výbor.*)

Později vzrůstem počtu členů, rostoucím odchylkami názorů jejich, jakož i snahou, aby v důležitých věcech všichni spolupracovali, byly 23. ledna 1918 navrženy a přijaty tyto změny, resp. doplňky stanov.

I. K § 3. V čele sdružení stojí **volený** výbor, sestávající z předsedy, **místopředsedy**, jednatele a 6 členů.

II. Při rozhodování o důležitých věcech usnášení se děje dvoutřetinovou většinou. Jednotlivé případy stanoví výbor neb kterýkoli člen schůze, na níž se usnášení děje.

III. Výbor má právo prohlásiti některé schůze za nucené, jichž se každý člen musí zúčastniti pod případnou pokutou.

Širší výbor byl pověřen sestavováním dopisů, prohlídkou dopisů před

*) První výbor byl tento: předseda Pavel Nešpor, místopředseda Jaroslav Potěšil a jednatel Josef Novák.

odesláním, propracováním návrhů, aby se ušetřilo debat v plenu.

Stanovami bylo docíleno jednoty ve vystupování vůči Národní Radě a italskému velitelskému, které konečně 16. března 1918 se zavázalo, že o věcech, týkajících se dobrovolníků, bude jednati jen s předsedou sdružení, ale nebylo dosaženo ukázněnosti uvnitř sdružení.

Výbor neměl práva volati k zodpovědnosti členy, kteří jakkoli poškozovali sdružení. Bylo třeba zameziti, aby jednáním Austriáků nedali se někteří dobrovolníci vyprovokovati k ostrým poznámkám, které někdy odrážely i přátelské nám nepřihlášené. Jednotliví dobrovolníci hned od začátku se snažili vytvořiti v čele sdružení instituci, jejíž autoritě každý člen byl povinen se podvoliti, ale nemohli přikročiti k provedení pro odpor většiny. Teprve na členské schůzi dne 28. ledna 1918 byl přijat s malými změnami Jelínkův návrh stanov smírčího výboru takto:

Smírčí výbor se skládá z předsedy, jenž je zároveň předsedou sdružení, ze 4 členů a 2 náhradníků. Těchto 6 členů smírčího výboru tvoří zároveň instanci. Je-li předseda před smírčím výborem, zastupuje ho místopředseda.

Kompetence smírčího výboru:

1. Předseda spolu se 4 členy smírčího výboru má právo zakročiti proti členům sdružení, kteří by svým jednáním nebo vystupováním poškozovali zájmy sdružení nebo čest dobrovolníků.

2. Rozhoduje v osobních sporech dobrovolníků, bylo-li o to jednou stranou požádáno.

3. Nepožádá-li žádná ze sporných stran o zakročení výboru, může se tento pokusiti o smír, ovšem beze všeho nátlaku, vidí-li, že by to bylo ve prospěch celku.

4. Určuje členům sdružení direktivu ve sporech s nedobrovolníky. Dobrovolníci jsou v těchto případech povinni obrátiti se na smírčí výbor.

Způsob zakročení smírčího výboru: Uzná-li smírčí výbor za nutné, může zakročiti:

- a) osobním napomenutím předsedy,
- b) napomenutím před smírčím výborem,
- c) určením mimořádného příspěvku Národní radě,
- d) nařízením, aby dotyčný nenavštěvoval jídelny,
- e) ve zvláště těžkých případech obrátí se výbor na Národní radu, aby sama rozhodla. Činí-li se oznámení o důležitém případě jednotlivcově Národní radě, má tento právo současně své stanovisko vysvětliti.

Předseda smírčího výboru sám rozhoduje, kdy se má zakročiti. Týká-li se záležitost předsedy, zakročuje místopředseda.

Jednání smírčího výboru jsou na-prosto tajná.

Všichni funkcionáři jsou voleni na dobu 1 měsíce; volba se koná vždy posledního každého měsíce.

Při všech dalších volbách bylo vždy dáno radikální straně poměrné zastoupení ve výboru.

Začátkem března odjel první transport dobrovolníků do Paduly, současně pak druhý do Casagiove. Zanedlouho odjel do Paduly druhý transport a krátce nato všichni Češi, kteří v Termini zůstali, byli přeloženi do tábora v Sulmoně."

Obšírné líčení Rumlovo doplňuje několik poznámek jiného účastníka dobrovolnického hnutí v táboře Termini Imerese, dr. Pavla Nešpora, jimiž vysvětluje předešlé celkové líčení:

„První pokusy o ohledávání terénu pro revoluční akci začali jsme dělati již v koncentračním táboře za frontou, když jsme usilovali o zvláštní český tábor a navazovali styky s Rusíny. Byli jsme, ovšem ne všichni, dosti informováni o činnosti československých vojáků a politiků za hranicemi.

O existenci Národní rady v Paříži jsem věděl z Prahy a nijak jsem se tím

Niš. — Náměstí.

netajil lidem, jež bylo možno pokládati za hodné důvěry. Také o vojenské organizaci jsme se dozvěděli záhy. Br. Potěšil měl určitě „Bulletin“ z Paříže a nějaký časopis z Ruska, snad „Čechoslovák“, které důvěrně půjčoval.

Pokud nás dobrovolníků bylo asi 20, necítili jsme potřebu organizace, protože na malém prostoru jsme byli ve stálém styku. Teprve když počet dobrovolníků vzrostl a poznali jsme povinnost zodpovědnosti každého jednotlivce za zdar akce, přikročili jsme k založení organizace.

Význam první valné hromady byl veliký. Formálně měl pro sebe většinu nejstarší rakouský důstojník, ale již na valné hromadě byl proti němu odpor, jež zdvihla jedenáctka dobrovolníků, k nimž se připojilo několik nás jiných. Valná hromada znamenala rozdělení tábora. Na jedné straně stáli důstojníci věrní Rakousku, opatrníci, a ti, kdož chtěli mít klid a pokoj, na druhé straně byli lidé, kteří se hlásili k rozhodnějšímu češství, nespokojujícím se špatnou

češtinou rakouského důstojníka a t. zv. samosprávou. Význam tohoto rozkolu jsem cítil a cítili ho i ostatní; nebyl jen vnitřně táborový, ale hlavně politický.

Hned po valné hromadě začala agitace pro volby do mensovního výboru (měl dozor nad stravováním, pozn. kron.). Naše oposice zvítězila a stala se vládnoucí stranou. Po tomto vítězství byl také připraven pád nejstaršího rakouského důstojníka. Místo nejstaršího připadlo majoru Platzrovi, jež v nemoci zastupoval nadporučík Kádner.

Tábor Termini Imerese je jistě zajímavým a typickým po všech stránkách zajateckého a dobrovolnického hnutí československých důstojníků. Na konci této kapitoly se k němu ještě vrátíme.

*

Důležitou složkou důstojnického celku v zajateckých táborech italských byli důstojníci, kteří se dostali do Itálie ze Srbska. Pro zajímavost a porozumění dalším jejich osudům načrtnu zde aspoň krátce život v zajateckých tábo-

rech v Srbsku; podrobně je popsán v dílech jiných. *)

Rakousko-uhersští důstojníci, zajatí na srbské frontě v r. 1914 a 1915, byli velkou většinou soustředěni v Niši. **) Českých důstojníků bylo mezi nimi značné procento, protože sympatie k bratrskému národu srbskému nedovoľovala uvědomělým českým lidem bít se do posledního dechu za habsburskou říši, která se neostýchala vzpurně napadnouti malé a válkami vyčerpané Srbsko. Srbové postřehli záhy jejich upřímné cítění s osudy slovanských národů a třebaže české důstojníky neoddělovali od ostatních, přece jim poskytovali různé výhody hmotné i duševní.

Život asi sta čsl. důstojníků v Niši nastínil Jan Laška (Československý legionář, 5. července 1919) v článku o Husově oslavě v r. 1915:

„Starou alejí stromů po upravené stezce vcházíme do dřevěné nádvoří brány tureckých kasáren, kde internování jsou rakouští zajatci. Pravý trakt budovy vyhrazen je ctitelům Rakouska, levý velezrádcům Slovanům, z nichž Češi jsou nejpočetnější.

Je 6. července a v českém traktu čilý ruch. Češi připravují se k oslavě 500 výročí Husova. V redakci „rotačky“ nahrazené několika písaři a dovednými malíři pracují již několik dní na zhotovení pamětního čísla Husova, které také dnes vychází s bohatým obsahem a malířskými ozdobkami a jest nadepsáno: „Památce M. J. Husi zasvěcují toto číslo českí důstojníci, zajatí v Niši — 6. července 1915“.

Na titulním listu, zhotoveném br. Procházkou, vidíte část Niše a nad ní Říp, zleva germánského „draka“ a

*) Jan Laška: Pochod hladu Albánie, Praha 1920. Nákl. Praž. akc. tiskárny.

Rudolf Procházka V srbském zajetí. Praha 1928. Naklad. „Za svobodu“.

**) Niš (starověký Naissus), město s 25.000 obyv. Leží na řece Moravě a je uzlem železničních tratí z Bělehradu do Cařihradu a Soluně.

z prava jítěnku osvobození, před níž drak couvá. Články ve slavnostním čísle věnovány jsou památce M. Jana Husi a vyzvání bratřím, jak mají si počínati v národní myšlence. Navrhuje se odhození rakouských odznaků s čapky, utvoření slovanských sdružení a přerušení styků s Němci a Maďary.

Je slunečný krásný den. Na 10 hodin je ohlášén průvod účastníků oslavy Husovy, kteří také ve značném počtu shromažďují se před „Olympem“ a odtud se ubírají do blízkého akátového hájku. Zde čekají srbský plukovník Ilić, podplukovník Šapinac, major Lazarevič, mnoho srbských důstojníků a zástupců tisku.

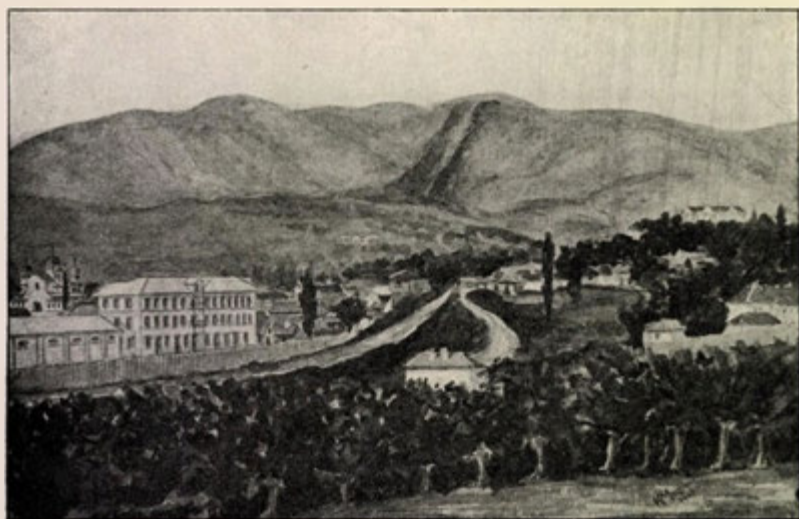
Průvodu zúčastňují se též Srbové, Chorvati a Italové; někteří pak Češi, aby si neuškodili před soudnou stolicí slavnost sledujících Rakušanů, na slavnost nejdou.

Na vysvětlenou pojmenování Olympu uvádíme, že místnosti Čechy obývané měly každá své jméno: „Olymp“, menší místnost, slušněji zařízená a určená pro radikální členy české skupiny, „Polepšovna“, dřevěná, dlouhá místnost se sloupovím, kde měli se odchovati kandidáti Olympu a „Blázinec“, místnost v prvním poschodí.

Zpěvácký spolek, vyškolený již svým vystupováním před srbskou veřejností a oceněný následníkem trůnu Alexandrem, ruským vyslancem Trubeckým a cizími zástupci, jako úvod k slavnosti zpívá pod dirigováním kol. Nováka všechny sloky „Kdož jste boží bojovníci“, načež prof. Šišma jako slavnostní řečník osvětluje význam slavnosti...

Po skončení přednášky poděkoval br. Musil a br. Basl přítomným za účast a sbor zapěl „husitskou píseň“.

Nato promluvil sympatický ppluk. Šapinac, který přirovnal našeho mučedníka k srbskému sv. Sávovi „nationalistovi a posvětiteli“ a přál nám, abychom se brzo dočkali zasloužené národní svobody. Na počest pak Husa provolána třikrát „sláva“.

Niš. (Obraz K. Muzikáře, 1915).

Večer odbývá se koncertní slavnost v místnosti „Olympu“, který zrovna hýří výzdobou a dodává intimního rázu duchu večerní oslavy. V čele místnosti visí obraz Husův, malovaný Procházkou, v krásném rámu a národních barev, české znaky nad ním a po stranách obrazu jsou znázorněny plameny hořící hranice. Všecky stěny jsou ozdobeny palcáty, cepy a sudlicemi, sloupy pak ozdobeny svěžími větvíčkami velkokvětých lip. Program jest velmi pestrý a zastoupena čísla Förstova, Dvořáka, Křížkovského, Griega a j. . . .

Průběh celé slavnosti byl důstojný a účastníci slavnosti vyzváni tímto návěstím: „Účastníky upozorňujeme, že slavnostní ráz nedovoluje ani kouření ani pití ani při přednášce ani při koncertu. Přístup mají pouze obyvatelé místnosti, kde jest toto ohlášení.“ Poslední poznámka byla namířena proti rakouským živilům z druhého traktu, ať Němcům, Maďarům nebo Čechům, kteří však přes všechna tato opatření vy-

slali své emisary, kteří později do Rakouska podávali zprávy o nezákonných činech, páchaných v Niši. Žel, že se tomuto mrzkému zpuslctví propůjčovali i „naši“ lidé. —

Srbské úřední noviny v titulním článku přinesly dlouhé pojednání o Husovi, jakož i všechny ostatní noviny srbské. . . .

Takovéto slavnosti, jako slavnost Husova donutila nás přemýšlet, čímž upevňovalo se vlastenecké smýšlení, posílili slabí a podporovala družnost. Družnost ta projevovala se pak společným životem, kde jeden k druhému lnul a oceňoval jeho práci, prakticky pak ve zpěvu, tělocviku, domácích slavnostech (na ty „Polepšovna“ byla bohatá) na venek pak byla mohutnou jedničkou proti číselné převaze Maďarů a Němců, kteří chtěli vládnout táborem. Toto konečně by se jim bývalo podařilo, kdyby nebylo vlivných našich lidí z velitelství tábora. Češi měli svůj trakt, na louce své místo k hrám, na procházkách svoji skupinu. To impo-

novalo jiným, doma pak upevňovalo.

Vůdci pak společného života stali se také dobrými vůdci v boji. Nedovedu si představit sokolské družstvo bez Jiřího Kolihy, zpravodajství bez Kašpárka, zpěv a celý nišský život bez Jiřího Jelínka.

První padá mezi prvními dobrovolníky na Piavě při červnové rakouské ofenzivě. Kašpárek po návratu do vlasti ve Slezsku, Jirka Jelínek u Nových Zámků. Padají jako nositelé svobody a odchovanci myšlenky Husovy.“

Některým z nejnaděšenějších českých důstojníků se podařilo vstoupiti do srbské armády (na př. zmíněnému Jiřímu Jelínkovi). Bylo jich však málo, protože se vstupem do srbského vojska byly spojeny různé obtíže a pak stav české otázky za hranicemi nejevil se v příliš jasném světle a rozhodnutí pro boj ve spojenecké armádě se pokládalo za jakési dobrodružství.

Převážná většina českých důstojníků (Slováků mezi nimi téměř nebylo) zůstala tedy v zajateckém táboře v Niši a s bolestí sledovala ústup srbského vojska na podzim 1915 do nitra království. Došlo i na vyklizení Niše a tak se dne 19. října 1915 dali na „pochoď hladu“ Albanií, jež stručně líčí jeho účastník, Rudolf Procháčka (Bratrství, 29. ledna 1925) takto:

„(Zajatci) ustupovali se srbským vojskem, s ním současně a někteří před ním. Byli to vojáci hanebně poražené armády rakouské, mezi nimi tu a tam i trochu Bulharů a několik říšských Němců. Ti všichni snášeli tytéž strasti srbského vojáka, ba zkusili mnohem více. Nešlo jim sice tak o život v bitvě, ale zahynulo jich více hladem, úplavíci, cholerou a mrazem. A konečně i zbraní úskočných Albánců, kteří s chladnou myslí zastřelili osamělého zajatce, aby mu zuli boty a stáhli šaty . . .

Šel jsem tamtudy také ve skupině českých důstojníků. Týden jsme se zdrželi v starém srbském městě Pri-

zrenu, odkud nebylo naděje na uniknutí, protože na jih od Prizrenu, za Šarplaninou zuřila bitva mezi Srby a Bulhary. Měli jsme namířeno na Bitolj, ale nemohli jsme. Na západ přes Albánii se sice vypravila menší část podél řeky Drinu, ale druhý den se vrátila, protože tam překáželi ozbrojení Albánci. Šli tam tedy srbsí četníci a cestu vyčistili a vyrazili jsme. Reka Drin se řítí s hor, prudce ubíhá ke Skadaru. Naši inženýři byli plni nadšení, co je tu v té vodě síly, tady, až bude jednou pokoj, že se tu na každém kroku postaví elektrárna, to že bude pokrok.

Nám však zatím nezbývalo, než utáhnout řemen, aby se kalhoty udržely na hladovém břiše. Tam, kde se oba prameny Drinu spojují, jižní z Ochridského jezera a severní od Prizrenu, byla nám další cesta na Skadar k moři zavřena proto jsme se pustili na jih proti vodě, na Dibru a k Ochridě. Přes hory a doly, sněhem a ledem, míjeli jsme zmrzlé zajatce a zastřelené Albánce. Tu a tam albánské vesnice, jedna daleko od druhé, každá jako loupežnické hnízdo s lidmi nevládnými, kteří k nám přicházeli, aby nás okradli. Za kousek kukuřičného chleba chtěli a dostávali košili nebo deku, pár bot. Dávali jsme, musili . . . Hlad je zlá věc . . .

Jezero Ochridské nás překvapilo, kolem dokola hory a voda čistá, jako křišťál a v ní mihule a úhoři. V Ochridě staré turecké domy a obrovité platany; pod korunou takového stromu by se vešla pohodlně celá rota. Z Ochridu jsme táhli na východ na Bitolj, ale musili jsme zase zpátky: Bulhaři postupovali proti nám. Cesta do Soluně je nám také zavřena. Zpátky na Ochridu a strašným sněhem k Elbasanu, cestou necestou, kudy šel roku 1912 srbský generál Stepa Stepanovič k moři Jaderskému. Jednou ráno jsme vylezli z nějaké chatrce, abychom šli dále a našli jsme své tři nákladní vozy opuštěny. Jejich majetníci, Albánci, odněkud od Prizrenu, opustili svůj majetek a

Niš. — „Olymp“.

v noci utekli. Jejich sivé voly jsme našli zmrzlé. Další cesta šla bez stanových plátén — kuchyňské kotle nesli na ramenou naši kuchaři. Spávali jsme tedy venku pod širým nebem bez stání. V Elbasanu se na nás usmálo štěstí: z krutého mrazu zasněžených hor jsme sestoupili do údolí, kde nás přes vysokou zeď vyzývavě dráždily zrající pomeranče. V městě plno krámů a v nich za otevřeným oknem na vysokém stole seděl na zkrfžených nohou Albánec a pomalu krájel zlatožlutý tabák, varil tureckou kávu a pekl ovčí maso . . . To všechno jsme zhlédli, ale neokusili. Nebylo dovoleno se rozbíhat a ochotně jsme poslechli. Kázeň je kázeň — srbské vojsko má jiné starosti než plnit zajatecké žaludky.

Vlevo daleko od nás hoří v paprscích zapadajícího slunce zasněžené svahy vysoké hory Tomor, která ráno vypadala v mlhách jako ocún. Naše cesta vedla na Drač. Tam nás čekal francouzský parník. Když jsme byli asi tři hodiny cesty před Dračí, zaduněl ohromný ra-

chot. Druhý den se nám donesla zpráva, že náš parník byl potopen . . .

Tak blízko cíle a zase nic. Zbývala poslední cesta na Valonu. Ještě pět dní pochodu blátem kamením a vodou až po pás s jediným bochníčkem chleba. A přece jsme to vydrželi. Od Srbů nás převzali Italové a naložili na loď. Od Valony bylo ještě vidět horu Tomor.

19. října jsme opustili Niš, 16. prosince jsme spali na čistých postelích mohutného parníku Dante Alighieri. Tam jsme si teprv uvědomili všecku tu hrůzu, která nás postihla a byli jsme odhodláni raději vylétnout s parníkem do povětří a zahynout, než takový výlet podniknout ještě jednou.“

Italské lodi staly se útočištěm několika tisíc rakousko-uherských zajatců, z nichž mnoho bylo Čechů a Slováků. Jaderským mořem a podél Sicílie dopravení byli na ostrůvek A s i n a r u, kde nalezli konečně vytužený odpočinek. Bohužel, nedočkali se mnozí, aby vkročili na pevninu. Prořídly řady zajatců již v Albanii a neživé tělo mno-

hého našeho krajana objaly smavé vlny modravého Jadranu, aby se více nevrátil do milované otčiny. Smrt kruté řádila v jejich řadách. Umírali hladem a vysílení namáhavým pochodem albánskými horami a nelítostně kosily je zákeřné nemoci: tyfus, cholera, úplavice a malarie. Ani příchod na Asinaru neučinil nemocem přítrž. Mnoho tisíc zajatců zemřelo i zde a jen dobrému ošetření, dostatku léků a pečlivé izolaci nemocných lze děkovati, že nezahynuli všichni.

Asinaru byla jen přechodnou a karantenní stanicí pro rakousko-uherské zajatce ze Srbska. Jakmile dovoloval jejich zdravotní stav a bylo skončeno diplomatické jednání mezi vládami, byli dopraveni do stálých zajateckých táborů.

Zajatci z mužstva odjeli do Francie, kde utvořili jádro francouzské legie. Důstojníci byli rozděleni do čtyř táborů: někteří zůstali na Asinaře, většinou však se dostali buď do Monténarby na Sardinii, nebo do Muro Lucana a Cittaducale na italské pevnině. O montenarbské skupině se zachovalo málo zpráv. Z Muro Lucana, Cittaducale a z Asinaru, kromě současných dokumentů, máme vzpomínky účastníků, které líčí poměry v těchto táborech v r. 1916 a 1917.

Nejprve se seznámíme se životem důstojníků, zajatých v Muro Lucanu, kteří byli později přeloženi do Matery. Vypsal jej Jaroslav Rambousek ve svých obširných vzpomínkách, které zde uvádím téměř doslovně:

„Zajatecký tábor v M a t e ř e *) je bez sporu jedním z nejzajímavějších táborů důstojnických v Itálii. Bylo zde internováno původně 55 důstojníků, vesměs české národnosti, kteří tvořili část důstojníků, zajatých v Srbsku a kteří po strastiplné pouti Albanií a po

trpkých zkušenostech z pobytu na ostrově Asinaře zakotvili konečně v tomto zátíši.

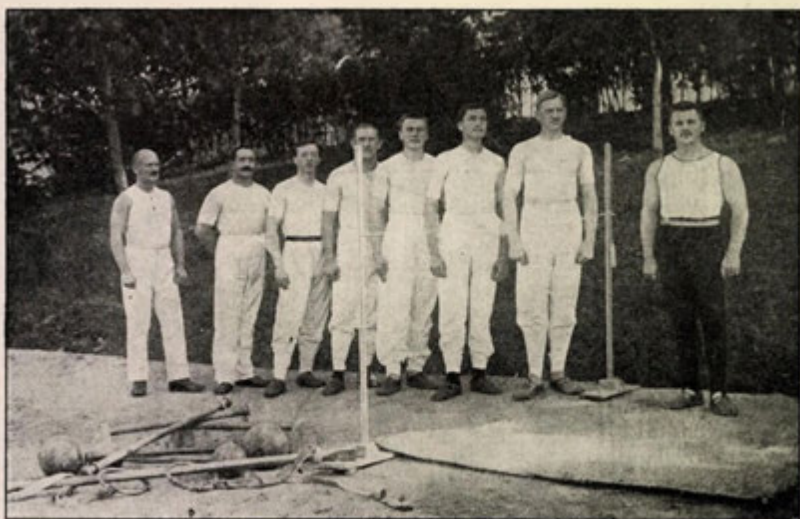
Zvláštní význam nabyl tábor tím, že dávno před povolením našeho vojška v Itálii, ba dlouho před koncentrací zajatců Čechů — již počátkem r. 1916 — bylo zde pouhou jakousi svépomocí našich lidí vytvořeno ryze české středisko, jež nemělo jediného Němce a Maďara ve svém lůně, aspoň ne trvale.

Když totiž „srbští“ zajatci dovlekli se po strašných útrapách, hladem zmorění a vysílení Albanií do Valony a odtud dopraveni lodí na Asinaru, byli důstojníci rozděleni na několik zajateckých oddělení bez ohledu na národní příslušnost.

Jedno z těchto oddělení bylo posláno do tábora M u r o L u c a n o, *) kde bylo internováno v opuštěném a velmi schátralém klášteře v horách, z něhož utvořeno obydlí pro zajatce. Důstojníkům vyšších hodností vykazalo velitelství jakž takž vyhovující klášterní kobky; hůře však bylo s aspiranty, kadety a praporčíky. Ti se museli tísňiti s kavaleri na úzkých chodbách, nedostávali platu a protože všichni byli již nejméně půl roku bez spojení s domovem, ani vlastních prostředků neměli. Do těchto bídných poměrů nadto velmi nešťastně zasahovali vyšší rakouští důstojníci, ponejvíce ovšem Němci, kteří, jakmile ucítili jiný vzduch v Itálii, zcela odlišný, než jaký vanul v Srbsku, zahájili bezohlednou perzekuci všech, kdo se otevřeně hlásili nebo nejmenší sympatii projevovali našemu zahraničnímu hnutí. Docházelo proto k častým výstupům, různicím, raportům, trestům a zavírání Čechů, docházelo k intervencím u italského velitele tábora, jimiž se Češi domáhali přemístění jinam neb aspoň odděleného internování Čechů od Němců a pod. Když byl tedy celý tábor rozeštván a hrozily již srážky, začalo konečně velitelství divise

*) Matera, starobylé, okresní město v prov. Potenze v jižní Itálii (18000 obyv.)

*) Muro Lucano, okr. město u Melfi, prov. Potenza; 7500 obyv.

Niš. — Tělocvičné sdružení, zvané „Cirkus“.

v Bari, do jehož oblasti Muro Lucano náleželo. chápati správně situaci. Protože pak klášter v Muro Lucanu byl zajatci jak ve vlhkých celách, tak i na studených, namnoze vlhkých, tmavých a smrdutých chodbách zajatými důstojníky v pravém slova smyslu přecpán a beztak musela aspoň část důstojníků býti přemístěna, objevila se jednoho dne vyhláška, že do nového tábora v Mateře má odejít 50 důstojníků Čechů, kteří se dobrovolně přihlásí.

Přihlásili se ovšem na prvním místě všichni „rebelanti“, t. j. ti, kdož již za pobytu v Srbsku s Rakouskem nadobro sůčtovali a velká část ostatních Čechů, celkem 55 českých důstojníků.

A tak asi v polovici dubna 1916 starobylý refektář i tiché chodby kláštera materského — jistě poprvé od jeho vybudování — znamenitě ožily českým hlaholem.

Než, jaký rozdíl proti Muro Lucanu! Klášter v Mateře byl v dobrém stavu, místnosti vesměs suché, čistě vybílené, přívětivé, kromě kavalců dokonce

aspoň nejnutnějším nábytkem opatřené, zkrátka — proti Muro Lucanu hotový přepych. V menších celách bydleli starší důstojníci po jednom, ve větších pak ostatní po dvou, po třech, podle libosti. Místa bylo všude dost a na chodbách, ač čistých a světlých, nebydlel nikdo: sloužily za špatného počasí důstojníkům za „korso“.

Klášter stál v rozsáhlé zahradě, dosti zanedbané, na konci vilové čtvrti starobylého městečka a s jeho oken v prvním patře otvíral se pěkný výhled do vůkolních zahrad, na kalabrijská pohorí a na jihu bylo za slunných dní viděti dokonce modrou hladinu zálivu tarentského.

U kláštera byl kostel, v němž po čas bylo ubytováno zajaté mužstvo a na jehož kůru, rovněž světlém a bez varhan, zřídili si důstojníci zcela příjemnou jídelnu.

„Jak nám bylo,“ píše jeden z bývalých příslušníků tábora, „když jsme od 19. října 1915 (odchodu z Niše), po šesti měsících po prve opět zasedli ke

stolům, pokrytým bílými ubrusy, s úplnými restauračními přístroji, je těžko říci. Skoro jsme se znova učili jíst . . .“

Již před odjezdem z Muro Lucana byla také příznivě vyřešena otázka platu aspirantů, kadetů a praporčíků, takže na cestu dostali první zajatecký plat a tím o jejich hmotné potřeby bylo postaráno. V materském klášteře nastalo vzhledem k těmto slušným poměrům všeobecné uklidnění a ulehčení, tím spíše že zde nebylo zlé persekuce vyšších rakouských důstojníků. Po útrapách „pochodu hladu“ Albanií a po svízeli na Asinaře byla Matera pravým asylem, ba rájem.

Z tělesných útrap se tedy všichni rychle zotavovali. Radost a všeobecná spokojenost (pokud o nich lze v zajetí vůbec mluvit) byla tak velká, že se v prvních týdnech zapomínalo všech jiných starostí, zejména když také písemný styk s domovem byl znovu navázán a znenáhla docházely zprávy z Čech. Mezi obyvateli materského klášteře nebylo rozdílu, nebylo politických rozporů: žili všichni svorně jako jedna velká rodina. Jakmile se trochu usadili, pěstovala se pospolitost. Tvořily se rozličné kroužky a společnosti, pořádaly se oslavy při všech příležitostech: narozeniny, jmeniny, svátky, různá výročí, improvisovaly se „hostiny“ atd.

Služební režim, zavedený italským velitelem tábora, byl jako skoro všude jinde, dosti strohý; zejména procházky byly s počátku dovoleny jen hodinu dopoledne a hodinu odpoledne. Vycházký do města neb jinač byly pořádány málokdy a vždy „ve stínu bodáků“ četné vojenské eskorty. Teprve později byl dovolen přístup do malé části zahrady, přilehlé ke klášteru, po celý den. Toho dobrodiní jsme ovšem ihned náležitě využítkovali.

Ač tábor byl nečetný, založena přece záhy jednota „Sokol“, jejímž náčelníkem se stal br. Koliha (padl později při útoku na Piavě, přesvědčení svoje

krví zpečetiv) a cvičitelem br. Chromec. Je opravdu s podivem, jak záhy a z jak skrovných peněžních příspěvků pořízeno celkem slušné tělocvičné nářadí: stálky, činky, bradla, hrazda, kruhy, chůdý, náčiní ke skoku atd. Skoda, že velitelství tábora ve své přísnosti nedovolilo poříditi ani zcela nevinné snímky těchto pěkných tělocvičných produkci, které byly jistě na značné výši a ostatními necvičícími důstojníky pokaždé vděčně a po zásluze obdivovány. Tělesný pohyb doplňovala prostná cvičení, jež pěstovali zvláště starí páni (zvaní „jutrovcí“*) různé hry chlapecké i společenské atd.

Šťastnou náhodou dostaly se do Matery také tresky bývalého pěveckého sboru v Niši, z nichž utvořen nový pěvecký sbor, čítající 16—18 zpěváků. S velikým zápalem znovu nacvičeny staré sbory, zpívané kdysi při slavných produkcích v Srbsku a studovány nové písně. Sbormistrem byl br. profesor Novák. Zkoušky konaly se v jídelně, na kruchtě bývalého klášterního kostela. S notovým materiálem bývaly ovšem obtíže, časem však přece se sehnal z Čech slušný počet dobrých sborů, které byly pilně rozepisovány a ještě pilněji zpívány. Tato pěkná a ušlechtilá zábava nebyla jen příjemným rozptýlením, ale i osvěžením a povzbuzením ve chvílích nejistoty a pochybností, které při některých neúspěších dohodových vojsk sklíčovally mysl.

Po knihách, zejména českých, byl pravý hlad. Bohužel, v tomto ohledu byla situace v táboře materském velmi neutěšená: bylo tu snad jen sedm či osm knížek, které někteří vytrvalejší poutníci přenesli přes sněžné vazy albánských hor a ani ty nebyly všechny české.

Za tohoto nedostatku českých knih čile chopila se díla společnost asi osmi lidí, sdruživších se již na jedné z po-

*) Podle toho, že cvičili za časného rána.

Kruševac. — Kostel a věž cara Lazara.

nurých chodeb muroLucanských, zvaná „Špelunka“. Domohla se vedle Sokola a pěveckého sboru pevně posíci v životě tábora materského svými šťastnými podniky a zásky. Pracovala ve prospěch celku a české věci vůbec. Když nebylo knih, „Špelunka“ opatřila vlastní nákladem knihy, pro první dobu aspoň francouzské a italské a bombardovala své známé a příznivce v Čechách žádostmi o české knihy, takže zanedlouho pořízena, ovšem také za pomoci ostatních, knihovna, která čítala více než 300 svazků, většinou českých, zdarma půjčovaných a udržovaných. „Špelunka“ vydávala a „tiskla“ časopis „Jiskry“, který vycházel měsíčně v jediném ovšem a psaném „výtisku“. Měla přílohu románovou a humoristické „Fiňoky“*) a redigoval je br. dr. Basl. „Špelunka“ měla vlastní pěvecké kvarteto, které ovšem zpívalo také ve sboru, měla kytarové trio, zorganizovala v jídelně čítárnu, v níž čtenář nalezl i světové ilustrované časo-

pisy francouzské, italské i německé. Pořádala v táboře pravidelné měsíční sbírky pro české dobrovolníky, které veřejně vyúčtovala, zaručivši anonymitu dárcům méně rozhodným, kolportovala tisky Národní rady a navazovala písemný styk s Národní radou a Komitě českých dobrovolníků v Paříži, s Amerikou a s dobrovolníky v srbské armádě.

V té době dostal tábor prostřednictvím br. Lípy také spojení s Olgou Masarykovou v Londýně, kde tehdy prof. Masaryk působil. Došly asi dva její listy, jimiž nás částečně informovala o situaci československého odboje za hranicemi. Jaké nadšení vzbudila její slova: „Buďte připraveni, dojde i na vás“ — o tom dnes těžko psáti.

Dne 6. července 1916 uspořádala „Špelunka“ na všeobecnou žádost pěknou pietní oslavu Husovu s tímto programem: Pěvecký sbor „Svatý Václave“, přednáška dr. Basla „501 rok“, pěvecký sbor „Z osudu rukou“, Haydnova symfonie, přednesená na klavíru

*) Finocchic, ital. fenýkl.

dr. Pivničkou, Nerudova „Jen dál“, recitovaná Knoblochem, Beethovenova sonata, dr. Pivnička a Tausch, Neruda „Naše barva červená a bílá“, recitoval Knobloch a Pěvecký sbor „Kdož jste boží bojovníci“.

Oslava konala se v jídelně (na kůru) a měla velmi důstojný průběh. Byla sice hejtmanem K. (nejstarším) v poslední chvíli zakázána, pořádána však přes zákaz a účastnili se jí, vyjma pěti starších pánů, všichni důstojníci.

Z toho vznikly první nehody. Pan hejtman zlobně vyhrožoval „starostovi Špelunky“ a dr. Baslovi, redaktoru „Jisker“, rakouským válečným soudem — ovšem bezvýsledně. Za to přestal chodit do jídelny.

V té době se hlásili již první naši dobrovolníci. Nemohli totiž srovnati se svým svědomím, aby v zajetí nečině přihlíželi ohromnému zápasu, jaký se odehrával na světových bojištích. Hltali přímo každou zprávičku o stavu našeho odboje a jejich nejzbožnějším práním bylo dostat se nějak po bok našim hochům, kteří se již bili za naši samostatnost v Rusku a ve Francii.

Zvláště Francie nás lákala. Říkalo se: „Jsme srbská a ne italská zajatci. Všichni srbská zajatci byli po přechodu Albanií zavezeni do Francie, jen důstojníci zůstali v Itálii. Politických překážek, které by vadily našemu přemístění do Francie, tedy ani nemůže být.“ Protože pak jezdily neustále vojenské transporty mezi Itálií a Francií, zdál se tento plán zcela rozumný a sympatický. Vstup do italského vojska byl tehdy považován za vyloučený a proto podali dne 31. července 1916 dr. Basl, Gabriš, Hollan, Chromec, Knobloch, ing. Novák, Rambousek, ing. Werner a Žádník žádost za přeložení do Francie. Doufali jsme, že se nám tam podaří dostat se do francouzského vojska či aspoň do cizinecké legie, anebo že dojde brzy k utvoření našeho vojska ve Francii. Žádost byla však, bohužel, vyřízena záporně.

Dne 4. prosince 1916 pronikly do tábora první zprávy o telegramu, který přišel od Zajatecké komise z Říma, s výzvou pro Rusy, Poláky, Čechy, Rumuny a Jihoslovany, aby vstoupili do svých vojsk (entrare nei loro propri eserciti), kdo chtějí se osvobodit ze zajetí. Telegram účinkoval v táboře jako hromová rána. Jedni běhali jako bez sebe a podepisovali u br. Lípy v jeho pokojíčku listinu přihlášených, jiní prudce rokovali a gestikulovali, všude rozruch, šuškáni atd.

Listinu podepsalo v první chvíli 17 důstojníků; trapným však dojmem působilo, když někteří z nich ještě téhož večera a příštího dne podpisy zase odvolávali, takže se listina musela několikrát znovu přepisovat a podepisovat. Na konec zůstali přihlášení bratři: dr. Basl, Daněk, Gabriš, Chromec, Kniha, Knobloch, Lípa, Malár, Meisetschläger, inž. Novák, Rambousek a Žádník. K nim přibyli později bratři Šefrna a Vondra, kteří byli do tábora s jinými důstojníky přemístěni.

Tato událost ve svých důsledcích nezůstala ovšem bez vlivu na dosavadní život v táboře. Je jisto, že se na tuto prvou úřední výzvu přihlásili do čl. vojska někteří jednotlivci, s nimiž se pro takový případ zatím nepočítalo a kteří tedy příjemně překvapili. Naproti tomu zase přihlášení dobrovolníci byli by rádi mezi sebou viděli některé dobré kamarády, kteří se sice v prvním okamžiku rovněž přihlásili, ale v zápětí své podpisy odvolávali anebo se nepřihlásili vůbec. To vyvolávalo citelné rozladění: starí přátelé se rozcházelí neb jejich dosavadní poměr aspoň dosti ochladl, společnosti se rozpádávaly, což vše se neobešlo bez jistých kyselostí.

Situaci bylo možno vyjádřit tak, že tábor se rozvrstvil na tři skupiny. Nejradikálnější byli dobrovolníci, jichž byla ovšem malá menšina. Pak následoval „střed“, v němž se soustřeďovali lidé, kteří sice sympatisovali s dobrovolníky a revolučním hnutím a rádně

Asinara. — Cala reale.

platili národní daň, ale z různých důvodů sami dosud otáleli s přihláškou. Pravici tvořily živly, které se stavěly k čsl. odboji zcela odmítavě, ba nepřátelsky.

Ti ovšem nemeškali odium všech rozporů házet na hlavy dobrovolníků, jejichž situace nebyla nijak záviděníhodná. Jednak jich bylo málo, jednak se všeobecně od začátku věřilo, že budou brzy posláni do některého našeho vojska nebo aspoň budou někde soustředěni. Nestalo se však ani jedno ani druhé. Z řad odpůrců našeho hnutí dávala se jim na jevo dokonce jakási útrpnost s jejich osudem, která ovšem velmi pálila, bodala . . .

Poměry dospěly tak daleko, že při inspekci italského generála počátkem ledna 1917 obrátila se k němu deputace rakušácky smýšlejících Čechů, vedená jistým hejtmanem lékařem a jedním Maďarem se žádostí, aby byli přeloženi jinam, protože prý nemohou žít ve společnosti lidí, kteří nejsou rakousky vlasteneckého smýšlení. Tento Maďar

byl chycen Maďary na útěku ze zajateckého tábora a velmi urážlivě se vyjadřoval o dobrovolnících, s nimiž byl pak přechodně v Mateře internován, takže z toho hrozily srážky. Pranic to však nevadilo těmto Čecháčkům, aby si ho nezvolili za mluvčího.

Za těchto poměrů ovšem také dobrovolníci se snažili dostat se do jiného tábora — ale marně. Marně žádali o přeložení do Bibbieny, kde byl tábor deserterů, marně žádali znovu zase prostřednictvím srbského majora Christieče (přijel do Matery vypláceti některým zajatcům plat, který jim za pochodu Albanií nemohl být vyplacen) za vstup do srbské armády, marně žádali za přeložení do Francie. Docházely stále tytéž stereotypní odpovědi: v této době nelze vstoupiti do vojska českého, ruského, srbského atd., podle toho, kam kdo žádal.

Nálada dobrovolníků vysvítá nejlépe z poznámky, kterou jeden z nich zakončil svůj zápisník z roku 1916: „Byl to rok marné práce a námahy, abychom

se směli se spojenci bít za svou i jejich věc. Nepochopení a zneuznávání u cizích a kaceřování od vlastních... Trpký osud, trpký los a jaká asi zklamání nás ještě očekávají! Skoro se člověk bojí na to pomyslit..."

Počátkem roku 1917 nebylo pak již v táboře valných změn a novinek. Obvyklé podávání různých žádostí, obligátní záporná vyřízení, celková únava, nespokojenost a rozmrzelost na všech stranách.

Až teprve 14. května 1917 přišel neočekávaný rozkaz, že všichni musí být do večera připraveni k odjezdu do tábora Nocera Umbra*). S různými pocity odjel druhého dne časně ráno celý tábor do nového sídla. Vědělo se, že v novém táboře bydlí velká část ostatních důstojníků zajatých v Srbsku, Němců a Maďarů s plukovníkem Edelmannem v čele. Neznamenal tedy nový tábor pro dobrovolníky žádný odpočinek ani ulehčení, nýbrž nová protivenství a nové boje."

*

O životě v Cittaducale*) vypovídá inž. Karel Mareš ve svých vzpomínkách, podle deníku, počínajícího odchodem ze Srbska, pobýtem na Asinaře a odjezdem na italskou pevninu:

„Zde vzplanul znovu boj mezi národy rakousko-uherského mocnářství, jenž v Srbsku byl zažehnán. Tam znali přirozeně lépe celý rakouský problém a ovšem také nás Čechy. takže jsme si brzy vymohli rozdělení podle národností a podle náklonnosti k věci spojenců. Na pochodu Albanií byli rovněž všichni důstojníci (asi 600) rozdělení na kolony podle národností; první kolonu tvořili Češi.

Byli jsme tedy značně zklamáni,

*) Nocera Umbra, okr. město v prov. Perugia ve střední Italii. Má 9.000 obyv. a je pověstně protirodní alkalickou vodou.

*) Cittaducale, okr. město v prov. Aquile ve střed. Italii (4400 obyv.)

když Italové nejevili pro naše separatistické snahy porozumění, ani po intervenci majora Živkoviče (velitel tábora v Niši, pozn. kron.). To ovšem podnítilo ostatní důstojníky proti nám, takže viděli v Italech dokonce svoje spojence a v tajných schůzkách jsme pak byli po zásluze věšeni, ovšem jen na papíře. Od té doby se také datují posměšné názvy pro naši skupinu, jako „Gruppe Galgovič“ (z něm. Galgen — šibenice, pozn. kron.) nebo „predejsa“ (t. j. vzdej se, pozn. kron.).

To nás však příliš netrápilo; horší bylo, že jsme se s Italy sami nemohli dorozumět, protože tlumočnick, jenž, ačkoli důstojník národnosti chorvatské, byl austrofil. Tak se také podařilo rozřaziti českou skupinu a rozdělit ji do několika táborů, takže jsme byli všude v menšině a pod přímým dozorem druhých národností.

Dne 4. ledna 1916 opustili jsme v počtu 130 důstojníků, hlavně Maďarů, Asinaru a 8. ledna ráno jsme dorazili na místo určení, do Cittaducale ve střední Italii.

Město není veliké, mělo asi 4000 obyvatel, kteří se většinou po velkém zemětřesení v r. 1915 vystěhovali. Stopy zemětřesení byly ještě patrné a takřka všechny domy v úzkých uličkách byly proti sobě vzepřeny trámy. Domky jsou vesměs jednopatrové, kamenné, jako v Albanii, s úzkými schůdky. Město leží asi 500 m nad mořem, na strmém ostrohu nad říčkou Velino, obehnané hradbami jako všechna města v jižní a střední Italii, zvláště v Abruzzích. Na procházkách do okolí viděli jsme i jednotlivé domy po kopcích vždy ohrazeny jako pevnosti, takže podobnost s Albanií je tím nápadnější.

Na východním svahu ostrohu u městských hradeb stojí lesnická škola, upravená z bývalého kláštera. V ní byl po čas války zřízen zajatecký tábor. Veliký dvůr, ke škole přiléhající, byl majorem Colalè (velitel tábora, pozn. kron.), jenž měl hrozný strach, aby mu nikdo

Asinara. — Kasárna italské stráže.

neutekl, přehrazen, takže k denní procházce zbývala jen prostora 100 m dlouhá a 14 m široká. Kromě toho jsme se mohli procházeti na rovné střeše, kterou jsme vskutku rádi vyhledávali, protože odtud se otvíral krásný pohled na starobylé město a jeho okolí, v hlubokém údolí se vinoucí bystřinu Velino a apeninské velikány na severu a na východě.

Po nezdařeném útěku dvou Němců a pod záminkou, že koketujeme s děvčaty, byl přístup na střechu zakázán. I dvoreček, jenž zůstal k procházce, byl důkladně zadrátován a přísně střežen, takže jsme si tam připadali jako v kleci. Vojáci na stráži prohlíželi si nás stále pátravým zrakem, nekuje-li nějaké zrady nebo nepočínáme-li si podezřele. Za drátěnou sítí byla zeď a za ní druhá řada vojáků, kdyby snad ti první nestačili; za těmi prý je další řada karabiníků, kdyby snad vojáci sami . . . Celkem nás střežilo 200 vojáků se 4 důstojníky, kdežto v Srbsku sta-

čilo na všech 600 důstojníků asi 60 vojáků.

Nejvíce nás mrzelo, že jsme byli pohromadě s Maďary, od nichž jsme se i kulturou lišili, jak jsme sami cítili a v čemž s námi také mnozí Němci souhlasili. Později jsme se dozvěděli, že každý z nás dostal „anděla strážného“, který bedlivě střežil naše kroky po úzkém dvorečku. Nás bylo jen asi 30 a vesměs nižších hodností, pročez jsme si leccos museli dát líbit.

V táboře se brzo počala utužovat disciplína, v Srbsku uvolněná. Nejstarší z důstojníků, podplukovník H. (takto Čech), převzal velení, dostav od Italů plnou moc k řízení vnitřních záležitostí podle rakouských předpisů. H. se dal hned s povděkem do práce a neopomenul příležitostně činit rozdíl mezi „königliche italienische Regierung“ a „die Serben“. Nejprve přišel na řadu „adjustierung“ a „karlíci“ na cestě Albanií poztracení byli opět doplněni. Také se brzy objevily z domů poslané,

strašidelné „cylindry“ (vysoké, černé důstojnické čepice, pozn. kron.), černé kalhoty, lakýrky atd., zkrátka „honila se paráda“. V tom směru vynikali zvláště Maďari, kteří, aby se před Italy reprezentovali, nosili rukavice i k obědu; dostali název „cirkusovní kavalíři“. Maďari byli vůbec velice směšní a nebylo divu, že jsme většinu jich pokřtili případnými přezdívkami. Dalším krokem k utužování kázně bylo ovšem zřízení nezbytného „Ehrenratu“.

Ubytování českých důstojníků bylo s počátku nevalné. Jako nejmladší „šarže“ jsme pro nedostatek místa bydleli na chodbě. Teprve později byla vyprázdněna další místnost, o níž jsme museli svést s podpluk. H. tuhý boj, neboť podle jeho názoru bylo naléhavější potřebou zříditi tam „Gesellschaftssaal“.

Jídlny byly dvě: pro důstojníky a pro kadety. Stravoval nás nejprve hotelier Pace za dvě liry denně. Poněvadž jsme v otázkách žaludečních táhli ovšem za jeden provaz, podařilo se po tuhém boji dostat kuchyň do vlastní správy a aby nebylo třenic, střídala se ve vedení skupina maďarská s českou (dohromady s Němci). Na maďarském jídelním lístku nacházeli jsme s počátku a hlasitě recitovali spoustu slov, kterým jsme rozuměli lépe než německým: oběd, vačora, čerešně (oběd, večere třešně, psáno podle výslovnosti, pozn. kron.) atd. Maďari brzy zpozorovali smysl našeho počínání a za krátký čas zmizela všechna slova která jen poněkud připomínala slovanský původ a byla nahrazena výrazy Evropanu nerozumitelnými.

Dokud tábora velel major Colalè, byli jsme stále zavřeni v budově a přilehlém dvorku. Jedinou změnou jednotvárného života se stala návštěva kostela, přiléhajícího ke klášteru. Tam se konaly bohoslužby pouze pro zajatce, neboť ve městě byly ještě tři kostely. Do kostela chodili i maďarští Židé a zpívali s ostatními Maďary ve sboru.

Když nás v červenci navštívil papežský legát a přinesl od papeže požehnání, tlumočil nám je také maďarský Žid, jménem Kraus.

V prvních dobách jsme nesměli ani čísti noviny, později povoleny *Giornale d'Italia* a *Tribuna* a ještě později *Messaggero* a *Illustrazione*; cizojazyčné noviny byly vůbec zakázány. Proto jsme se začali pilněji a prakticky učit italsčině, abychom se také mohli s Italy sami časem domluvit.

V březnu přišel nový velitel, major Tiscornia, jehož nejmilejší zábavou byly hvězdy na nebi a víno na zemi. Zavedl vycházky do okolí, kterých se Colalè bál. O bezpečnost bylo ovšem náležitě postaráno: my ve čtyřstupech, před námi, za námi a vedle nás vojáci s bajonety a kromě nich ještě karabiníci. Poprvé byli jsme u starých římských lázní Cutilii, kde prý zemřel císař Vespasianus. Je to hluboká kotlina na úpatí Abruzz při řece Velinu. Před časem vyrazily tam mocné srovnávací prameny, jejichž zápach je široko daleko zřejmý; jezírko poblíž lázní má skvěle blankytnou barvu. Prameny proměnily kotlinu v bažinu, do níž se propadla celá blízká vesnice. Když jsme tam byli, vězely domy až po střechy v zemi a z nedalekého kostela byla vidět ještě asi polovina.

Za velení majora Tiscornie se přísnost vůči nám zmírnila. Brzo povolil přístup krejčímu, obuvníkovi, knihaři, kantinskému atd., takže si mohl, kdo měl peněz nazbyt, přilepsiti. Za jednu liru, která zbývala z denního platu, se ovšem mnoho nepořídilo. Maďarům nejvíce imponoval kantinský, a to zvláště po prvním, kdy bylo slyšeti i bouchání zátek od „šampusu“; netrvalo však dlouho a nastalo hrobové ticho. Pace odstěhoval italské šampaňské do sklepa až do příštího prvního, kdy hejtman N. při večeři ohlásil, „vacsorautan fizetés“ (po večeři výplata). Zpráva byla přijata obrovským řevem, mírnějším

Cala reale (Asinara). Nemocnice.

pouze pohledem na klidné tváře Čechů a Němců.

V dubnu nás navštívil kněz, poslaný švýcarským Červeným křížem, jehož prostřednictvím jsme si mohli objednat odborné knihy v mateřském jazyku. Skutečně také většinou později došly.

Když docházely zprávy od druhů v jiných táborech, zjistili jsme, že jsme na tom takřka nejhůř. Touto korespondencí jsme však opět navázali, ovšem opatrně, styky a dorozumívání o naší zahraniční akci, o níž jsme v prvních měsících pobytu v Itálii nemohli být informováni.

Italové měli velice nejasný pojem o názvech ceco, slavo, jugoslavo atd. a domnívali se, že bydlíme někde v Uhrách a mluvíme „austriaco“ (rakousky). Naši korespondenci kontrolovali v kanceláři Maďaři. Přes to se podařilo Musilovi dohovoreti se s Italy a poslati dopisy dr. Sychravovi do Annemasse a později do Paříže. „Československá samostatnost“ sice došla, ale jako cizojazyčný časopis nám nebyla vydána.

Dík Lípovým stykům s rodinou prof. Masaryka jsme se brzo z Matery dozvěděli o situaci a zprávy byly potvrzeny dopisy od Olgy Masarykové. V červnu jsme se proto rozhodli pořádati sbírky ve prospěch Národní rady, na oko ovšem prohlásivše, že sbíráme na raněné.

Vzhledem k našim snahám v Srbsku i zde projevovaným, usnesli se Maďaři zjevně nás ignorovati, což jsme jim s radostí opláceli. Toto usnesení však pomalu upadlo v zapomenutí a jen největší zuiivci je důsledně dále prováděli. Když v polovině září přišla zpráva, že si Tisza v parlamentě stěžoval na české vojáky, spílal Maďar Perenyi českým důstojníkům, nevyjímaje ani pplk. H. O mife jeho opovržení svědčí, že nás srovnával s maďarskými Židy, kteří nám to později prozradili. Pplk. H. z toho rozvířil čestnou aféru pro svou osobu.

Této příležitosti jsme se rádi chopili a žádali o přeložení z tábora, což se nám však nepodařilo. Cittaducale, jeden z nejhorších táborů důstojnických,

byl později naopak určen k soustředění Čechů. Pouze vojáci Češi, kteří zde posluhovali, byli v lednu 1917 přemístěni do tábora S. Maria C. V. u Neapole.

Major Tiscornia se již trochu zajímal o naše snahy a byl nám příznivější jednak proto, že mnozí již uměli italsky žvatlat a mohli mu leccos vyložit, jednak pro jeho náchyllost k hvězdářství a matematice. Mleziva přesně propočítal sluneční hodiny pro jižní stěnu budovy a s horlivou pomocí velitele byly hodiny na této stěně sestrojeny. Jejich nápis a případná Hynkova výprava byly naší skrytou, ale účinnou manifestací.

O velikonočních svátcích prohráli Maďari po prve svou nedotknutelnou posici; při obědě zazpívali, zřejmě jako provokaci, svou hymnu a povstali. Přítomný italský velitel však zůstal sedět, právě tak pplk. H., Němci a ovšem i my Češi. Vznikla aféra, ale Maďari nic nesvedli. Aby předešel nepřístojnostem, zakázal major Tiscornia slaviti narozeniny císaře Františka Josefa (18. srpna); to však bylo i Maďarům vhod.

Když roztál opět první led vzájemné nevraživosti, bylo možno vyměnit i s Maďary, ovšem jen slušnějšími, politické názory. Netajili se nikterak tím, že se odtrhnou od Rakouska, jakmile Němci dobudou Balkán; byli dokonce ochotni s námi se dohodnouti, pustíme-li s myslí nesmyslnou, jak říkali, myšlenku o připojení „t. zv. Slovaků“. Štěpána oslavovali Maďari okázale, my pak rovněž tak Václava, čímž se zjevil krásný obraz rakousko-uherské říše.

V lednu 1917 převzal velitelství tábora major karabinierů Turini. V květnu přišla zpráva, že zajatci mohou býti vyměněni. Maďari poslali telegram papeži a Tiszovi a přihlásilo se jich k výměně asi 60. U nás nebylo valného nadšení, zvláště když došla zpráva od prvních vyměněných, že jsou znovu

na frontě. Také u Maďarů nadšení zmizelo.

V červnu přibýlo 12 Čechů z tábora Nocera Umbra. Hned jsme si zažádali o zvláštní jídelnu, kde nás bylo třicet.

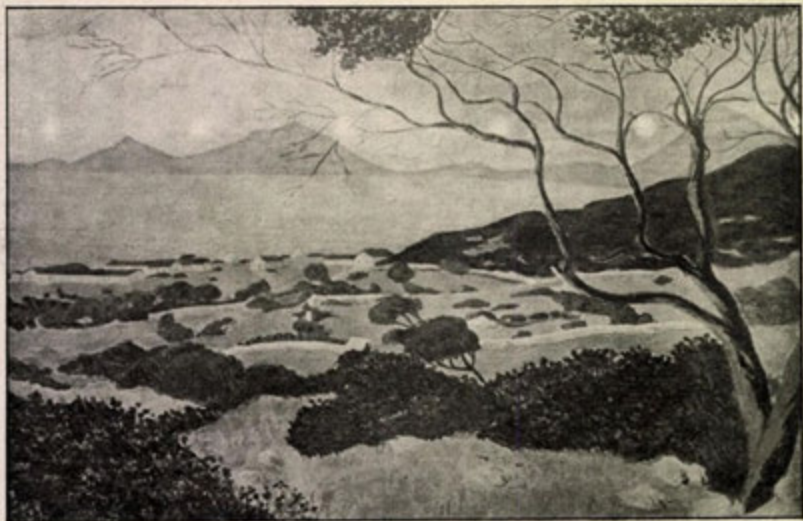
Dne 12. srpna 1917 jsme se na výzvání Národní rady (Provolání NR. z 8. srpna 1917, pozn. kron.) přihlásili většinou do české autonomní armády. Utvořili jsme organizaci, v níž bylo 26 členů řádných, dobrovolníků, a 4 mimořádní. V říjnu odjel dr. Papírník do Kanceláře NR. v Římě a brzo nás informoval o stavu naší věci a vyjednávání dr. Beneše v Římě.

Čas krátili jsme si studiem řečí a odbornými přednáškami. Národní rada a její římská Kancelář shlovala, že budeme brzy povoláni do armády. Vlivem jejím počalo v prosinci soustřeďování Čechů v táboře. Ostatní národnosti postupně odjížděly, podplukovník H. byl vyměněn a vnitřní velitelství v táboře převzal major S., jenž byl námi považován za skrytého našeho přítele. Hned se v něm však rozproudila rakušácká krev a první jeho prací bylo roztříštění Čechů na organizované a „věrné“.

V prosinci přijelo 30 důstojníků z Mu-ro Lucana a další z Nocery. Maďari odjížděli z tábora rádi. Někteří Němci se s námi loučili při svém odchodu slovy: „Kdo jde za svým ideálem tak daleko, že je ochoten i život nasaditi, tomu platí naše úcta.“

Podivně působilo, když nám v listopadu 1917 bylo zakázáno čísti veškeré časopisy, kdežto Němci a Maďari v Mu-ro Lucanu a v Nocere dostávali noviny nerušeně dále. Major S. se stále více vybarvoval a na Sylvestra nám velmi nemístně překazil oslavu příchodu druhů z Nocery a zjevně usiloval překaziti náš vliv na nově přibylé. Italské velitelství mu v tom nijak nebránilo a tak pobyt v takřka nejhorším táboře působil depresivně.

Zatím co vojenská velitelství nám tak špatně vycházela vstříc, chápaly

Asinara. — Karantenni baráky. (Malba J. Halamy, 1916.)

jíž civilní kruhy náš cíl a psalo se o něm velice sympaticky. Cetli jsme to však pouze v dopisech od Národní rady v Paříži a v Římě.

Vyšším českým důstojníkům, věrně rakouského smýšlení podařilo se konečně znovu náš celek rozraziti pomocí italského velitele, jenž nařídil sčítání podle politického přesvědčení. Část důstojníků, která přišla z Montenarby (na Sardinii, pozn. kron.) se tak zastránila, že žádali ještě před koncentrací, aby nebyli do Cittaducale přeloženi. Protože však rozkaz musel býti proveden, přijeli 21. ledna 1918 do Cittaducale a druhý den již zase odjeli do krásné Nocery. S nimi zároveň odešel nadporučík P. a poručík P., kteří tak za nepřátelství k české věci byli dobře odměněni.

Dne 7. února 1918 navštívili nás poprvé zástupci Národní rady, Hlaváček a Papírník, aby se na místě přesvědčili o poměrech. Morální úspěch jejich návštěvy byl velice dobrý a když pak brzy nato, 17. února, byl pořádán

večírek na oslavu prvních tří druhů, odjíždějících do Paduly, byla skupina hejtmana K. definitivně rozbita. Major S. dostal od ředitele Hlaváčka svůj díl a od té doby čekal jen na výměnu, které se také dočkal. Na zakročení římské Kanceláře NR. byl však na cestě zadržen i s bohatou jistě kořistí pro rakouské úřady.

Italské vojenské úřady považovaly nás stále patrně za nebezpečná individua. Procházky byly sice obnoveny, ale s 25 důstojníky chodilo 60 vojáků a karabiníků, při čemž byly ještě při našem průchodu městem ulice uzavřeny zvláštními hlídkami. Hotová fraška! V noci pak chodily hlídky i po střeše.

Část Rakušáků postupně odešla a jejich místo zaujali nově přicházející většinou dobří Češi. Dne 3. dubna 1918 odjíždělo nás 17 dobrovolníků do Paduly k pracovním praporům, což bylo ovšem důležitou událostí v našem životě.

Když jsme se ráno před odchodem shromáždili na dvoře kasáren a na dvo-

ře zazněl „Kde domov můj“, pohnul pohled na důstojníky české armády mnohým, dosud nepřihlášeným a řady dobrovolníků po našem odchodu oči vidně rostly, takže brzy nebylo téměř nepřihlášených, kromě ovšem těch, kdo se nás vždy stranili a mnohdy prostřednictvím domácího pátera a Říma dokonce odmávali. Aspoň když odejel některý kněz do Říma, tvrdili nám Maďaři s posměchem, že již zase na nás jde udání. To je však kapitola pro sebe; prostřednictvím kněží i v jiných táborech mělo by být blíže osvětleno.

Také vyměnění důstojníků nás ovšem v Rakousku denuncovali, aby se zalichotili. Nás to však již nebolelo. Mezi vyměněními byl však i Hynek, který trpěl těžkou žaludeční chorobou. Informoval naše známé doma a při příležitosti nám také poslal zprávy od nich. Tak jsme se dozvěděli o bídě v Čechách a hlavně o udání pro velezrádné naše činy v Srbsku. Tato zpráva unikla cenzuře, protože byla napsána na ústřížcích plátna, důmyslně všitého do bluzu, která byla Petříčkovi poslána do Cittaducale.

Brzy po našem odjezdu z Cittaducale byli ostatní důstojníci přemístěni do Sulmony, kde však většinou pobýli jen krátce a odešli do tvořící se československé armády.“

*

Třetí skupina důstojníků ze Srbska zůstala dlouhý čas na Asinaře*) a splynula později s důstojníky, kteří byli zajati na italské frontě. Stejně jako předcházející, vyvínovala úsilovnou činnost, aby se dostala do čsl. vojska ve Francii nebo v Rusku a jako všude, prodělala těžké vnitřní boje s vlažnými či rakušáckými živly ve svém středu. Aby čtenář seznal poměry v tomto

velikém táboře, kladu zde líčení Jiřího Raucha, jenž tam žil v r. 1916 a 1917:

„Na Asinaře bylo několik táborů pro zajatce, jak mužstvo tak důstojníky. Pro tyto byla vyhrazena tři reparta čili periody. V první periodě bylo několik důstojníků, o nichž jsme s počátku nic bližšího nevěděli; v druhé se soustředili důstojníci, zajatí v Srbsku, kteří po předepsané karanténě postupně odjížděli do táborů na pevnině a ve třetí jsme byli my.

Periody byly stavebně téměř stejně situovány, jen druhá měla více objektů. O pohodlí, pokud se dá o něm v zajetí mluvit, bylo pro každého postaráno železnou postelí se slamníkem, dvěma prostěradly, dvěma pokrývkami a podhlavníkem. Stolky, židle, políčky a ostatní zařízení jsme museli improvizovat z beden, konzervových krabic a toho, co moře vyvrhlo na břeh. Tím vznikl zajímavý průmysl podle talentu a přičinlivosti jednotlivců.

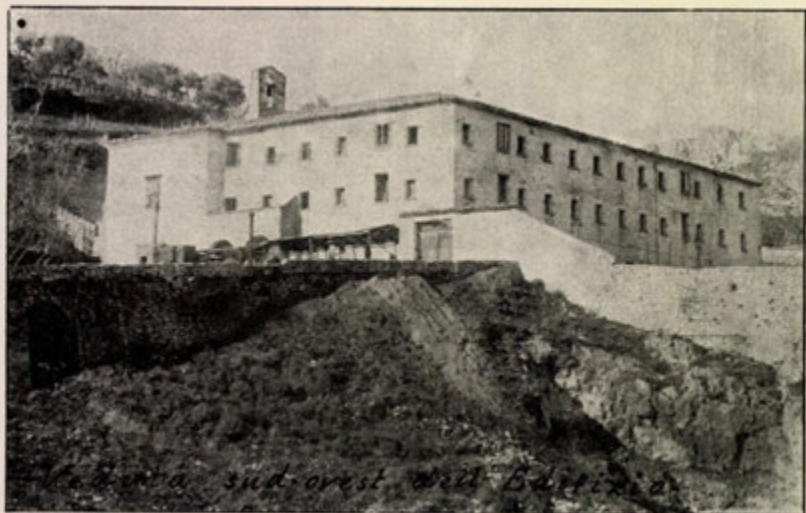
Život plynul v procházkách po prostoru ovšem velmi omezeném, koupáním v moři, které nám silně přirostlo k srdci, zlepšováním obydlí, četbou, zpěvem atd.

Ve třetí periodě šlo se národnostně celé Rakousko. V jídelně se vše oznamovalo německy a po hromadných výkřicích Maďarů, také maďarsky. Spolužití různých národností bylo s počátku dosti tolerantní. Čechové, v počtu asi 20 důstojníků a aspirantů, obývali „Ostbarák“ a hned v prvních dnech zřídili malý pěvecký sbor, který při pozdějších produkcích v jídelně sklízel velkou pochvalu, hlavně za české a slovenské národní písně.

O politiku se nikdo nestaral a národnostních třenic nebylo. Každý byl rád, že unikl válce. Jinak ovšem důstojníci, hlavně německé a maďarské národnosti, silně dbali rozdílu v hodnostech a často se hádali o pořadí.

V říjnu a v listopadu 1916 přibýly nové transporty zajatých důstojníků a tábor tolika obyvatelům nepostačo-

*) Asinara (Herulis insula maior), ostrůvek 4 km od severozáp. cípu Sardinie. Měří 102 km², nejvyšší bod 394 m. Žili tam pastýři a rybáři (asi 300 lidí) a byla tam trestanecká stanice. Okolní moře oplývá bohatstvím ryb a krásnými korály. Jinéno má od divokých oslů.

Muro Lucano. — Klášter.

val. Mezi baráky byly postaveny stany a část, převážnou většinou aspiranti, kteří vůbec byli důstojníkům solí v očích, se tam přestěhovala. Čeští důstojníci, až na nepatrné výjimky, na nás aspiranty však tak zle nepohlíželi.

Druhá, sousední a větší perioda byla v té době téměř vyprázdněna převozem důstojníků ze srbského zajetí na pevninu. Nastalo tedy vyjednávání s italským velitelstvím o připojení tohoto tábora k našemu. S počátku vyšší důstojníci usilovali o to, aby se tam odstěhovali aspiranti a praporčíci a mohla se zlepšit strava. Podle rozhodnutí italského velitelství však bylo ponecháno každému na volbě, ve které periodě chce bydlet.

Češi bez rozdílu hodností jsme se rozhodli pro druhou periodu. V té již náš počet vzrostl přílivem nových zajatců. Ve druhé periodě, která měla více baráků, rozvinul se hojně náš zpěv, počala se hrát kopaná, docházely z domova knihy a život byl družnější.

Zanedlouho se však poměry společenské a národnostní začaly měnit. V první periodě, s níž jsme sousedili, byli ubytováni důstojníci Češi, kteří prohlásili, že s Rakouskem nemají nic společného. Byl to poslední zbytek zajatců ze Srbska. V našem táboře byli prohlášeni za vlezrádce a styk s nimi přísně zakázán. V té době začaly proskakovati prvé zprávy o zahraničním odboji a akci Národní rady v Paříži. Dovéděli jsme se o dobrovolnických oddílech v Rusku a ve Francii a kolovaly pověsti, že se jedná o jejich zřízení také v Itálii.

Bylo to, jako když hodí mezi nás pochodeň. Náznaky se různily, jednak o možnosti naší samostatnosti vůbec s hlediska politického a národohospodářského, jednak o zisku ozbrojeného vystoupení bez možnosti doplňování vojska, bez týlu a finančních prostředků.

Kusé zprávy jsme dostávali z prvé periody od poručíka Ambrože, praporčíků Tomana a Marka, kteří nám

také dodávali „Československou samostatnost“. Kol. Hněvkovskému se podařilo získati s nimi spojení a za večerů jsme tajně, na průkazku italského velitelství, procházeli strážemi k nim na návštěvu a pro informace.

Nemohli jsme si sami ujasnit situaci v prostředí, ve kterém jsme žili, mezi Maďary a Němci. Ti nás všude špehovali a hrozili trestním oznámením, zasilaným do Rakouska po těch, kdož byli vyměňováni jako váleční invalidé. Zatím jsme potají sbírali mezi sebou příspěvky pro účele Národní rady.

Naše večerní výlety do první periody nezůstaly však utajeny. Někdo nás upozoroval a hned bylo v jídelně prohlášeno, že je sám velezrádce, kdo se stýká s velezrádci. Při tom byly proneseny velké vlastenecké řeči o neochvějně soudržnosti mezi Němci a Maďary. Klid a mír v táboře přestal. Večer potom šla kolem oken našeho baráku v povznesené náladě skupina maďarských důstojníků. Jeden z nich, poručík S., zvolal na praporčíka D., jenž se právě díval z okna: „Dieser Fähnrich ist auch ein Spion!“

Druhého dne jsme žádali, aby odvolal, k čemuž se skutečně po dlouhé debatě odhodlal. Když jsme pak vycházeli z jídelny, kde se tento akt konal, rozvinul se spor mezi aspirantem K. a hejtmanem H., který s nadávkou chtěl onoho vystřčiti ze dveří. K. se však otočil a udeřil ho. To bylo signálem k otevřenému boji proti Čechům. Hovořilo se otevřeně o velezrádcích a italské velitelství bylo požádáno, aby K. odstranilo z tábora. Italský velitel však, dobře o všem informovaný, prohlásil, že tomu přání vyhoví, ale že s ním mohou odejít všichni, kdo jsou s K. stejného smýšlení.

Mezi Čechy nastal zmatek, protože výzva přišla neočekávaně a rozhodnutí muselo býti okamžité. Tím se stalo, že nás sedm neb osm zůstalo osamoceno. Bylo nám jasno, že po těchto událostech nelze žít s Němci a Maďary

pohromadě. Naložili jsme tedy své věci na vozík a za pohrdlivých poznámek jsme odešli z druhé periody do první, mezi „velezrádce“.

Tam nás pěkně přivítali a hned večer jsme si odparovali distinkce a „frantíky“ s čepic na znamení, že se odříkáme Rakouska. Ve druhé periodě to však vřelo dále. Zanedlouho se všichni Češi odtamtud vystěhovali a byli jsme společně s obyvateli první periody přeloženi do tábora Campo Perdu (jiný zajat. tábor na Asinaře, pozn. kron.), kde vznikl tak ryze český tábor.

V novém táboře se vytvořily dva směry: radikální s poručíkem Ambrozem v čele a ostatní, kteří toto řešení situace neschvalovali. K znatelnějším rozmrškám však nedošlo a časem se protivy vyrovnaly. Mezitím jsme usilovali o soustředění všech českých důstojníků, kteří ještě obývali tábor Stretti na tomto ostrově, do jednoho tábora. Konečně se nám to podařilo; italské velitelství, které našim separatistickým snahám ochotně vycházelo vstříc, přeložilo nás všechny zpět do třetí periody, kterou Němci a Maďari nám museli vyprázdnit.

Byl to triumfální návrat druhou periodou. Ve třetí jsme se pohodlně usadili a navázali čilý styk s Kanceláří Národní rady v Římě. Bylo nás celkem devadesát a dostali jsme naprostou volnost pohybu po části ostrova; stráže byly odvolány. Byli jsme skoro jako na svobodě. Četli jsme „Československou samostatnost“ a všichni jsme věděli, že jeden dříve, druhý později se přihlásíme do naší armády, jakmile bude povolena. Toužili jsme se dostat do některého českého tábora na pevnině, nejraději do Paduly. Intervenovali jsme v Římě, ale naší žádosti bylo vyhověno teprve v únoru 1918. Bohužel, nevysvětlitelnou náhodou místo do českého tábora byli jsme převezeni do rakušáckého hnízda v Cassině. Jak se tam na nás dívali, když uviděli límce bez distinkcí a čepice bez jablíček a u ně-

Asinara. — Tábor Campo Perdu.

kterých dokonce červenobílé výložky, snadno lze si představití.“

Tvrdí-li Jiří Rauch, že „k znatelnějším rozmíškám nedošlo“, má jistě na mysli hrubé nadávky a snad i pěstní potyčky, jichž byl dříve svědkem. Proti dobrovolnickému hnutí vystoupili však nepřátelé, kteří je potírali prostředky sice kulturnějšími, ale v jádře daleko nebezpečnějšími. Nemohli-li zdolatí rozvoj myšlenky národního odboje násilím, chopili se důvodů humanitních a národohospodářských, aby jimi umlčeli své svědomí, že jsou dobrými Čechy jen slovem a nikoliv činem.

V dopise, poslaném důvěrníkem dobrovolnické organizace Kanceláři Národní rady v Římě (Korespondence NR., č. 230, 4. ledna 1918) zachoval se výmluvný dokument tohoto myšlenkového chaosu. Protože stejné nebo podobné „důvody“ proti vstupování do čl. vojska se objevily i v jiných táborech, otiskují jej v nezkráceném znění:

„Když bylo v 2. periodě žádáno přeložení Čechů do čes. tábora, měli jsme následující na mysli: Vyproštění se z nepřítomného života, plného provokací a urážek. Nejdůležitějším cílem však bylo vytvořit české prostředí, kde bychom mohli sehnati informace o českém postupu doma, i o zahraniční veřejné práci zajatých důstojníků českých, co značného zlomku české inteligence, a sice nejen pro dobu válečnou, nýbrž i mírovou. Představovali jsme si onen tábor jako ucelenou národní součástku s možností nově přicházející krajany zprostiti vlivu vojenského prostředí, v němž byli nuceni tak dlouho setrvať a které zastíralo české citění každého z nich. Nezdarilo se nám dostat se do onoho centrálního tábora a proto založili jsme tábor vlastní. Pozorujeme dnes, v čem jsme se odchýlili ve vytčených cílech. Místo prostředí, po němž jsme toužili jako po osvobození z nesnesitelného života, vytvořilo se prostředí, kde sváry vybuchly tou měrou, že život jest zde rovněž tak

trpký, ba bolestnější a zamýšlená práce nemožná. Místo aby tábor náš poskytoval obraz jednoty, jest rozhrán a v přímém kontrastu s naší politikou doma a místo, abychom dosáhli vytčeného cíle u nově příchozích, stává se pravý opak a dokonce nyní celá skupina jest na odchodu. Tím ovšem jsou pro českou věc ztraceni. Jsme si jisti, že nečiní tak snad z obavy před pronásledováním doma, nýbrž z touhy po trochu klidu po přestálých útrapách a uniknutí příkrostiti, se kterou se proti nim postupuje, jsou-li jiných názorů než ti, kteří dle svého učiněného rozhodnutí nemohou míti jiných, totiž rozhodnutí vstoupiti do české armády. Nejsme toho názoru, že by česká armáda byla jediným prostředkem k dosažení vytčených národních cílů, vždyť dle slov svého intelektuálního původce prof. Masaryka má míti pouze účel demonstrační a nikoli vybojovati vítězství dohody, která ho dosud nemohla dosáhnouti. Velká doba však přinesla s sebou velký čin — ruskou revoluci a prohlášení Wilsonovo s myšlenkou vybudovati civilisovaný stát na zcela nových zásadách a hlavně myšlenka práva na sebeurčení národů. S neobyčejnou radostí vidíme, že tak, jako u jiných národů, objevuje se i u nás bezpodmínečná jednota za účelem dosažení tohoto cíle. Jako při každém podniku má tím více platiti zde zásada hospodárnosti: s nejmenšími obětmi největší zisk. Vzhledem na velké oběti na lidech i majetku, jež si válka vyžádala na našem národu, máme za to, že zajatci jsou základem budoucího vývoje národa. Není možno, aby naši vedoucí politické chtěli obětovati tuto naději národa eventuelně pro cizí zájmy v případě nezdaru. A jako jednota doma jest zárukou největšího úspěchu, tak pokládáme i jednotu zde za národní svoji povinnost, neboť jednota smý-

šlení zde jeví se nám tu nepochybnou, projevuje se však dvěma různými metodami k dosažení téhož cíle. Jednotné vystoupení našeho národa doma imponuje celému světu. Přejeme si, aby i naše jednota imponovala rovněž tak zde našim přátelům i nepřátelům. Svědky onoho pocitu byli jsme při našem odchodu z druhé periody.

Odejdou-li však noví příchozí od nás, bude vyvozováno u obou, že národ český není tak jednotný a že počíná pochybovati o dosažení svých cílů. Nechceme, aby měli příčiny k této domněnce. Jak víme, politika česká prodělala v posledních desíletích neobyčejný přerod. Kriticismus, založený tvurcem realistické strany prof. Masarykem, osvobodil nás od lyrismu a fantasie dříve pěstované. Český člověk počal politicky myslet i v tomto ohledu i česká politika neobyčejně se přerodila. Na místě planého politisování nastalo politické uvědomění, vzdělávání politických charakterů. Toto stanovisko, domyslet svoje jednání, jest povinností českého inteligenta a v každém jednotlivém případě. Toto stanovisko rozumu nedotýká se nikterak krásných vlastností srdce, které jistě jest hotovo kdykoliv přinést největší oběti pro svůj národ. Může pouze rozhodovati, kdy a kde jsou tyto oběti účelné. V důsledku tohoto nazírání jeví se nám pravým vlastenectvím nejen obětování sama sebe, nýbrž i prozíravá práce záchranná pro případ nezdaru. Budoucnost není nikdy jistá. Myslíme, že těmito zásadami musí býti vedeno vytvoření života zdejšího. Sebevědomí našich doma nutí nás k tomu, abychom si zachovali sebevědomí zde, na všechny strany. Chceme velkou věc. Nač činiti ze sebe služebníky, nač odkopávají od sebe celou řadu krajanů k vůli malichernosti několika cizinců? Nač slepě věřit těm, kteří svými silami nemohli uskutečnit dosud ani část

svých cílů? Tím účta před českou otázkou se nezvětší, velikost naopak jen tím trpí. Žádáme klidné a střízlivé uvažování, účtu k přesvědčení druhého, vyvarování a odstranění všeho co jednotu rozbíjí.

Apelujeme na všechny Čechy dobré vůle, aby v tomto směru pracovali a přispěli tak ku zdaru našich poctivých snah.

Ciníme tento apel po dokonalé úvaze a u vědomí plně zodpovědnosti vůči svému národu.“

Co předcházelo tomuto provolání, jak se na ně tenkrát dobrovolníci dívali a jaké mělo důsledky, o tom píše důvěrník dobrovolnické organizace v tomtéž dopise:

„Přistěhovalo se sem do našeho tábora 13 desertérů, z nichž tři Češi. Několik lidí, kteří úzkostně vyhýbají se skutečné obětavé práci národní a jež strachem naplnila zpráva o koncentraci všech Čechů (ježto pak nebudou moci mysliti na návrat a budou musit — dle jejich mínění — jíti do vojska), zdvihlo kampaň proti nim. Prý, jako rakouští důstojníci nemohou žít s desertery atd. Tiťíž lidé také každého nově přišlého Čecha okamžitě informovali o poměrech v našem táboře a práci radikálů (totiž nás) a tak každému nahnali strach, že pak, jak vidno z provolání, lidé ti skutečně hlásili se pryč, aby nestali se zrádci. Způsobem tím také zmínění pánové očisťovali se před sousedním táborem rakouským ze svého spoluzití s námi. Tak asi pracují a z důvodů těch žádal jsem již vícekrát, aby vyslán byl sem delegát Váš, který posílil by nás, aby učení šířené oněmi apoštoly nerozmohlo se příliš . . .

Celkový ráz provolání byl by dobrý. Pouze podrobnosti jsou špatné a pak hlavně, kdo zná, jak zmíněná strana smýšlí, má pravé pochopení také pro toto. — Právě v poslední své řeči, kde sháněl stoupence pro své směry, prohlásil F., že vítězství dohody nemožno, že samostatnost česká vyloučena, že

jest pouze utopií a proto každá práce nesmyslem. Z těch důvodů nemůže také prý on obětovat svou existenci(?) doma. — Celkem vzato mluví z těch několika jen strach, že by museli vstoupiti do vojska a tu považují za národnější počkat na výsledek a pak doma pracovat.

Nejhorší, co tu spolupůsobí, je blízkost sousedství tábora Rakušáků, s nimiž jsou někteří takoví ustavičně v písemném styku a proto nutna koncentrace. Co se týče oněch, již odešli, podotýkáme, že jich není škoda. Smýšlení jich nebylo možno obrátit, což konečně vysvítá nejlépe z toho, že — aby mohli býti přeloženi odtud, zcela ochotně podepsali „že jsou národností německé.“

Ze všeho je jasno, že provolání vydali a za ním stáli zbabělci, kteří hledali záminku, aby nemuseli jíti na frontu a také podle záznamů archivních, do vojska se nikdy nepřihlásili. Oháněli se stále rádi realistickými zásadami, ovšem jen tam, kde se jim dobře hodily. Přílehlavý ironický název pro ně vznikl již v Itálii: skalní realisté. Toto „hnutí“ omezilo se, bohudík, na jednotlivce a nemělo většího významu v revoluční akci v Itálii. Zůstane však navždy dokladem, kam došli ti, kdož sice mysleli, ale nedomysleli.

*

V líčení zajateckého života v důstojnických táborech dostáváme se znovu na italskou pevninu, přímo do srdce Italie, starobylého Cassina*). Důležitost tohoto tábora vynikne z následujícího vypravování dr. Vochoče, jenž tam žil od září do prosince 1927:

„Tábor nás na první pohled uspokojil. Barákové město obehnané vysokou zdí opatřenou ostnatým drátem, asi v půli

*) Cassino (Casinum), okres. město v prov. Casserta ve střední Itálii. Má 19.000 obyv., v okolí minerální vody. Na vrchu nad městem leží proslulý klášter s opatstvím, jenž byl založen mnichem Benediktem z Nursie r. 521.

lezení rovněž zeď, která dělila celý obrovský tábor o několika desítkách baráků ve dvě části: pro důstojníky a pro mužstvo. Přechod z jedné části do druhé nebyl dovolen. Přes to se však udržoval, neboť posluhu v důstojnických táborech obstarávali vojáci různých národností. Styk byl celkem nepatrný.

Baráky byly čisté, vybielené, s dobrými přenosnými lůžky a chodbou uprostřed, z níž se vcházelo do světnice po obou stranách; menší stačily pro 2—4 důstojníky, ve větších bydlelo více osob. Mezi baráky byly široké cesty a za barákovým městem velké fotbalové hřiště. V jednom baráku bylo umístěno velitelství tábora, strážnice táborové stráže, kterou obstarávala italská domobrana (milizia territoriale), budíci malý respekt, nezbytná vězení pro neposlušné zajatce a kantina s nestydatě okrádajícím majitelem.

Tábor ležel za městskou čtvrtí Molini u silnice, obklopen holými kopci, z nichž na jednom v pozadí trůnil velkolepý klášter Monte Cassino. Ač stálo mezi baráky dosti stromů, přece byl slunný a vzdušný. V podzimních dnech zkusili zajatci dosti zimy, protože se v barákách netopilo (kamen nebylo); koncem listopadu napadl dokonce sněh.

Scházeli jsme se ve velké jídelně k skromné zajatecké stravě: makarony, rýže, odměřené dávky masa a vína, kteréžto však později bylo z jídelního lístku vyškrtáno.

Ve vnitřním životě vyžadovala se poslušnost podle italského reglamenta, zachovávaní veškerých znaků vojenské hierarchie, jako salutování, raporty atd., jako ostatně ve všech ostatních zajateckých táborech.

Do listopadu 1917 bylo v táboře soustředěno asi 600 důstojníků všech rakousko-uherských národností a několik říšských Němců. Čechů byla asi stovka, Jihoslované tvořili skupinu asi 30 mužů, dosti značný byl počet Po-

láků, valnou většinu však tvořili Němci a Maďaři. Kancelářské práce konalo několik zajatců, vesměs Němců.

Velitelem tábora byl italský plukovník. Byl především voják a dbal přísně disciplíny a dodržování zajateckých předpisů. Interním velitelem nad zajatci ustanovil Němce, majora Schmidta a bezprostředním dozorem pověřil italského kapitána Nappu, muže sympatického a inteligentního.

V táboře se vytvořily, jak bylo přirozeno, tři velké skupiny: německá, maďarská a slovanská, kde zejména Češi a Jihoslované stáli pevně při sobě. Na venek se projevilo toto rozvrstvení nejprve ve společné jídelně, kde se Češi sesedli s Jihoslovany a většinou Poláků v jednom rohu u několika velikých stolů, kdežto Němci a Maďaři zaujali zbytek místnosti. Dále se utvořila tři mužstva fotbalová (česko-slovanské, maďarské a německé) a dva pěvecké kroužky (německý a slovanský). Dirigentem slovanského kroužku byl Polák a zpívalo se česky, jihoslovansky a polsky.

Nesoulad mezi Maďary a Němci na jedné a Slovany, zvláště Čechy a Slovany, na druhé straně byl patrný hned v prvních dnech. Maďaři a Němci trenovali a hráli jen spolu kopanou, nezvali jsme se navzájem na pěvecké produkce atd. Do menážní komise reklamovali jsme a byl nám přiznán po tuhých bojích s italským velitelstvím, které nás považovalo důsledně všechny bez rozdílu za Rakušáky a kladlo důraz jen na vojenské hodnosti, kdežto my naopak na národnostní příslušnost, úměrný počet zástupců.

Psal jsem vytrvale do Říma Kanceláři Národní rady, ale odpověď nedocházela. Němci, kteří byli zaměstnaní v kanceláři velitelství tábora, naše dopisy, jak jsme později zjistili, zadržovali. Mezi Maďary a Němci se tak rozneslo, že existuje „Ufficio czecho-slovacco“ a brzy jsme pocítili —

Sala Consilina.

hlásilo se nás tehdy do Říma do boje proti Rakousku téměř na slepo, bez informací ze 100 Cechů jen 7 (většinou mladíků kolem 20 let, jen Zajíček byl asi o 10 let starší) nevraživé pohledy a poznámky. Kolem nás se utvářelo mrazivé prostředí a také někteří našinci se k nám začali chovat opatrně. Tak náčelník sokolského sdružení, které se utvořilo po příjezdu do Cassina, nadporučík H. přestal se sokolováním a nadporučík K. před svátkem bývalého císaře se zasazoval o to, aby se, byť ne okázale, přece jen oslavil svátek také námi Čechy, Jihoslovany a Poláky. Oba byli věkem starší a také vojenská hodnost dodávala jejich počinům a slovům významu.

V té době došla však již odpověď na můj dopis, jež jsem propašoval, jako člen menážní komise, pomocí italského serženta, známého ze skladiště, a poslal civilní poštou. Psaní přišlo v pěkné obálce se znakem našich zemí v levém rohu a pyšným

názvem Consiglio nazionale czechoslovaco — Československá národní rada. O příchodu dopisu věděli Němci dříve než my a z povzdálí obklopili nás sedm, jež jsem svolal, abych jim zvěstoval radostnou novinu. Přišli na náměstí před barákem a s nimi mnoho ostatních Cechů. List, jež jsem přečetl, obsahoval informace o osvobozené akci v Rusku, ve Francii a v Itálii. Šel brzy z ruky do ruky. Debatovalo se tu s důvěrou, tam s pochybami, ale zájem byl probuzen, u mnohých prolomeny ledy a třebaže v Cassinu až do našeho odjezdu do Saly Consiliny (8. prosince 1917) se noví dobrovolníci nepřihlásili, nastal přerod v hlavách a srdcích a bylo jen otázkou času kdy půjde většina ostatních s námi. Ze půjdou, jsme pevně věřili a také jsme se, až na skrovné výjimky, nezklamali.

Ohromnou radost, větší snad než kdokoliv z nás, měl starý temperamentní Dalmatinec, poručík Marinič, který hned odpoledne dal jí průchod. Na neštěstí, či na štěstí byl toho dne

odpoledne nařízen raport před majorem Schmidtem. Jako interní velitel tábora, ustanovený italským velitelstvím, chtěl si dáti představití všechny důstojníky a proto bylo nařízeno, abychom se postavili po vojensku k raportu v 17 hodin na fotbalovém hřišti.

O ustanovení majora Schmidta jsme však neměli jasné představy a zprávy; očekávali jsme italského plukovníka. Když pak přišel major Schmidt, jemuž hejtman, tuším Nitschman, od kterého si maďarského pluku, velel podle předpisu „rechts schaut“, tu Marinič a my věrní, shromáždění na levém křídle, jsme vystoupili z řady a ostenativně odcházeli. Velmi nahlas jsme vyjadřovali nelibost, že máme ještě teď v Italii poslouchati rakouského komanda. Hejtman začal na nás pustě řvát a láteřit, my povzbuzeni kurážným Mariničem jsme se nedali a stejně pustě odpovídali, takže přítomnému italskému kapitánu Nappovi nezbylo než shromáždění rozpustiti.

Bylo po raportu. Marinič byl předvolán k italskému plukovníkovi a s ním šla jihoslovensko-česká deputace, aby mu vyložila naše protirakouské stanovisko a důvody, proč nechceme a nebudeme nadále při raportech přítomni. Podle regolamenta byl Marinič zavřen a sám si musel do vězení odnésti své skládací lůžko, neboť plukovník se zle hněval na naši nevojenskou prý disciplinu a požadoval i potom jen vojenskou poslušnost.

Jinak kapitán Nappa. Dal si podrobně vyložiti naši otázku. Vysvětlení se mu dostalo v hojně míře od Jihoslovanů, z nichž někteří mluvili plynně italsky. Brzy nás pochopil a slíbil, že se přimluví, aby Slovanům byly vykázaný zvláštní baráky. Vskutku také nám při řešení otázky odděleného bydlení a s tím spojené větší volnosti vydatnou měrou přispěl.

Hlásili jsme se veřejně za „velezrádce“, při čemž došlo k několika

potýčkám s Němci a Maďary. Jednou večer se několik našich hochů pobilo s Němci tak, že musela zakročiti italská stráž. Druhého dne jsme dostali své baráky, svou jídelnu, byly nám určeny zvláštní dny pro hry na hřišti a zařídili jsme si vůbec život podle možností a svých přání.

Po tomto úspěchu jsme se dali tím intenzivněji do práce a korespondovali jsme nyní již pravidelně a za tiché tolerance velitelství s Kanceláří NR. v Římě. Když jsme počátkem prosince 1917 odcházeli do československého tábora v Sale Consilinė, šli jsme všichni, kteří jsme byli určeni k transportu — bylo nás asi 90 — až na několik výjimek, takže Němci, třeba se vztekem, ale i s úctou se s námi loučili: „Diese Tschechen sind doch ein Volk“.

Zbylí Čechové byli z Cassina převezeni do jiných táborů. Cassinský tábor hrál v pozdějších dobách ještě jednou dosti význačnou, bohužel negativní úlohu v našem osvobozeném hnutí. Byli tam totiž soustředěni z různých československých táborů důstojníci, kteří se stavěli proti revolučnímu hnutí a vystupovali činně jako pravověrní Rakusané.

Jedním z prvních transportů bylo asi 10 Čechů ze Saly Consiliny, kteří vystupovali proti našim snahám tak, že bylo nutno požádat Kancelář Národní rady, aby je s tábora odstranila. Tito „vlastenci“ hájili rakouské barvy v Cassině v době, kdy jsme odcházeli do československého vojska.“

Odstaněním živlů, které nepřály československému revolučnímu hnutí, stal se zajatecký tábor v Sale Consilinė*) výhradně střediskem československých důstojníků, jako bylo málo jen důstojnických táborů v Italii. V dějinách našeho odboje v Italii je důležitý tím, že armádě dal mnoho dobrovolníků a svou blízkostí působil blahodárně.

*) Sala Consilina, krajské město v provincii Salerno, (jižní Italie). Leží na dráze ze Scigiana do Lagonegra, sev. od Paduly. Má 6.000 obyv.

Sulmona. — Celkový pohled.

na rozvoj dobrovolnického ruchu v Padule, stejně jako zase jistě Padula měla veliký vliv na posílení revolučního ducha v Sale Consilině. Se životem v tomto táboře (koncem r. 1917 a začátkem r. 1918) seznamuje nás líčení Aloise Raaba, jenž pokračuje ve vypravování Vochočově:

„Přeložení československých důstojníků z Cassina do Saly Consiliny stalo se na zakročení kanceláře NR. v Římě. V Sale Consilině bylo nás 70 ubytováno v bývalém klášteře na konci městečka. S naší budovou sousedil nádherný olivový háj.

Nepostrádali jsme ničeho. Měli jsme všestranné pohodlí, dostatek jídla, knihovnu, ba dokonce i klavír v jídelně. K udržování pořádku a k vaření byli přiděleni čeští zajatci ze zajateckého tábora v Padule, od nichž jsme se dověděli, že v Padule je mnoho českých zajatců přihlášeno do legie.

Život v Sale Consilině byl však velmi trudný, ač jsme měli veškeré pohodlí. Naše duše se začaly po válečných útra-

pách probouzeti a velmi těžce jsme nesli nedostatek svobody. Na malém dvorečku, který neměl více než 20 čtverečních metrů rozlohy a byl obehán 3 m vysokou zdí, chodívali jsme kolem dokola a zaháněli dlouhou chvíli učením se francouzštině a italštině. Dvakrát týdně chodívali jsme na procházku ven ve čtyřstupech, pod dozorem italských domobranců a lačně jsme hltali krásy volné přírody. Je pochopitelné, že podobný život byl příčinou melancholických myšlenek, které jsme zaháněli tu a tam dobrým italským vínem.

K osvěžení života v táboře jsme pojali úmysl uspořádati také jinou zábavu neboť jsme viděli, že jednotvárný život vede k nesnášenlivosti a sporům mezi přihlášenými legionáři a těmi, kdož se dosud nerozhodli. S několika kamarády jsme se uradili, že uspořádáme divadlo.

S Ossendorfem pustili jsme se hned do práce a za několik dní — bylo to právě před vánočními svátky 1917 — dokončili jsme jednoduché průčelí jeviště, pozadí a kulisy, namalované na

lepenec. Čtyři prostěradla zastávala oponu. Jevíště bylo hotovo, ale neměli jsme co hrát. Museli jsme si tedy divadelní kus složit sami. Večer jsme asi čtyři sedli ke stolu, jeden psal a ostatní pronášeli své nápady. Za několik hodin byl divadelní kus hotov.

Byla to vlastně pantomimická veselohra, která spočívala v tom, že se vykřiklo heslo, podobné heslu v biografu a pak za doprovodu piana se herci snažili nejkomičtějším způsobem představit to, co heslo napovědělo. Hrála se parodie na činy slavných detektivů Cliftona a Sherlocka Holmesa, které jsme zlehčovali všemožně i nemožně.

Úspěch byl však ohromný. Kamarádi se váleli smíchy a to byl hlavní účel naší námahe. Za několik dní přišla na scénu nová hra podobného rázu a brzy následoval skutečný divadelní kus, kde jsem vystoupil v dámské úloze, což způsobilo veliký rozruch mezi kamarády. Po divadle se konala „taneční zábava“, na níž jsem byl jedinou „dámou“. Ač moje toileta nebyla vybraná: bujný účes z konopí, blůza ze dvou ručníků a sukně z pokrývky, přece jsem byl hledanou tanečnicí. Tak jsme uspořádali dva nebo tři divadelní večery a osladili život našich kamarádů.

V lednu 1918 zaujaly nás již vážnější myšlenky, hlavně myšlenka na vstup do vojska, neboť stále více se proslychalo, že Národní rada dosáhne povolení ke zřízení československé armády v Itálii. Proto jsme se pilně učili italštině, abychom byli připraveni na život, až opustíme zajatecký tábor.

Jednoho večera jsme dokonce spiritistickou seancí hledali rozřešení naší legionářské budoucnosti. Z toho je vidět, že se o jiném nemluvalo a nic nás nezajímalo než myšlenka, že opustíme zajatecký tábor a staneme v boji proti Rakousku.

Malý stoleček, který měl místo jedné nožičky tužku, běhal po mramorové desce před našima očima. K velikému úžasu všech, dalo se snadno z čar, s po-

čátku nezřetelných, přečísti: „Jen směle kupředu, jistě zvítězíte!“ To byla ovšem věta, které jsme přikládali veliký význam.

Asi uprostřed února navštívil náš zajatecký tábor ředitel římské kanceláře František Hlaváček, který nás podrobně informoval o tvoření čsl. vojska v Itálii a zvěstoval nám, že brzo budeme povoláni do Paduly. Tak se také stalo.*

Preskupování důstojníků z tábora do tábora dalo se dosti často, ba dokonce nařizoval, jak se tvrdilo, předpis pro zajatce, aby byli za půl roku přemístováni. Důvod pro to, jak dále uvidíme, byl asi ten, že delším pobytem seznámili se zajatci příliš dobře s poměry tábora a se svými strážci a pokoušeli se o útěk. Nebyla to však jediná příčina stěhování zajatců po táborech. Koncem r. 1917 vymáhala Kancelář NR. na zajatecké komisi překládání zajatců, kteří se stavěli proti československému revolučnímu hnutí. V tom jí byly nápomocny dobrovolnické organizace. Zvláště v důstojnických táborech byl tento požadavek důležitý, protože rakušácké živly ve spojení s důstojníky jiných národností znemožňovali úspěch odbojové akce dobrovolníků v řadách Čechů, kteří sice nebyli nepřáteli naší věci, ale ke vstupu do vojska se dosud nerozhodli.

Touha po koncentraci důstojníků a obavy z nesprávného jejího provádění zrači se v mnoha dopisech z důstojnických táborů, posílaných Kanceláři NR. v Římě. Uvedu aspoň úryvky z dvou dopisů (Kor. NR. č. 353 a 356 z 30. ledna a 4. února 1918) organizace důstojníků v Melfi*), která sice nebyla příliš početnou, ale odkud vycházelo mnoho dobrovolníků do jiných táborů: „Budiž vám známo, že italská vláda dopustila se první chyby, když nepostavila zajatecké tábory dle národností.

*) Melfi, krajské město v provincii Potenza (již. Itálie). Má 13.000 obyv. a krásnou starobylou katedrálu.

Sulmona. — Náměstí Garibaldiho. V pozadí hora Morrone (2100 m).

Propaganda byla by potom velmi usnadněna. Němci a Maďaři snaží se všemožně zamezit koncentrování dle národností, aby nás měli pod stálým, mocným a velmi neblahým vlivem. Nejméně působí na nás Čechy, ježto následujem naše chrabré vůdce doma i zde za hranicemi... V táboře jedné národnosti snadno daly by se přesvědčit elementy vlažné a váhavé, které ve smíšených táborech stávají se zrádci a kazí naši nesnadnou práci...

I v tom musí se postupovati s velkou obezřetností, aby nepovstaly tábory, kde by měly převahu nerozhodné prvky které proti svému přesvědčení a jedině proto si říkají „austriaci“, že jsou zbabělí“...

*

Důkazem, že němečtí a maďarští důstojníci z tábora skutečně utíkali, je nám obšírné vylíčení útěku důstojníků tábora Santa Marie C. V., které napsal František Horák (československý legionář, 14. ledna 1927). Důstoj-

nický tábor v S. Marii C. V. byl 10 minut vzdálen od známého tábora pro zajaté mužstvo a na rozdíl od tohoto ryze československého tábora byl obýván důstojníky-zajatci všech rakouských národností. Případ, který je zde popsán, udál se na jaře r. 1917 a je doložen také současnými prameny. Svědčí o tom, že českoslovenští důstojníci již v zajateckých táborech bedlivě si všímali všeho, čím by mohli prokázat italským úřadům dobré služby. Horák v uvedeném článku nejprve seznamuje čtenáře s táborem a životem jeho obyvatel, načež vypravuje:

„Z čista jasna přišel rozkaz, že osm důstojníků má býti přeloženo do tábora v Casagiove. Hlásili se dobrovolně dobří Češi (radikálové) Jindra Felix, Zelený, Novák, Procházka, Kubišta, Truhlář, Pivec, Glombek (Polák) a z této staré party zůstal jsem jám jediný s později příšlými Zajíčkem, Grimem, Cetlovským a Hlaváčem. Když odjížděli, nerad jsem se loučil s dobrými kamarády. Bolela mne doměnka, že čtu v očích

odcházejících bratří jakousi nedůvěrou ke mně, že nehlásil jsem se s nimi, že odklonil jsem se od jich radikalismu a přiklonil se as k neutrálním, jak nazývali jsme dobré, ale nerozhodné kamarády. — Křivdili by mi.

V té době sdělil mi totiž náš sluha, dobrý Slovák, který dříve byl komorníkem v šlechtických rodinách, kde naučil se plyně německy i maďarsky, že z rozhovorů druhých sluhů se dozvěděl o připravovaném útěku německých a maďarských důstojníků z tábora pomocí podkopu, který společně s důstojníky kopou dole ve sklepech pod silnici na druhou stranu do protější zahrady. Viděl jsem v této příležitosti nejlepší pomstu svým nepřátelům, jakož i možnost prozrazení italských důstojníků-germanoofilů a jedinou spásnou cestu ze zajetí do československého vojska do Francie.“

V dalším odstavci uvádí dojmy ze sokolského cvičení v dobrovolnickém táboře při návštěvě M. Božinova (11. května 1917), kterého se jako host s M. Hlaváčem zúčastnil a pokračuje:

„Po návratu do nehostinného tábora důstojnického očekávalo nás příjemné překvapení. Páni „austriáci“ slyšeli až doma molitný český zpěv na terase, velebná melodie „Kde domov můj?“ odhalovala jim velezrádce a italský důstojník je informoval o průběhu slavnosti, na níž mluvil československý delegát a na níž brali účast Horák a Hlaváč z důstojnického tábora. — Následoval raport v němž nebyl jsem sice poražen, ale prohlášen veřejně za velezrádce a řečeno mi, abych se připravil na následky, neboť prý ještě tento týden odejde zpráva o nás na ministerstvo války do Vídně a oprátku již pro nás připraví hned na hranicích. —

Ostatní důstojníci Češi vyzváni, aby přerušili ihned se mnou a se solidárním Hlaváčem veškeré styky. Vyhověl jen prof. H. (snad dnes opět vychovává mládež v českosl. republice) a akt. major S., který ani dříve se s námi

mnoho nestýkal. Solidárními zůstali prof. Zajíček, Cetlovský a Grimm. Byli jsme izolováni ve svém pokoji od rakousko-maďarské společnosti, nesměli jsme do společné jídelny a mluvilo se o nás jen jako o zrádcích. Přirozeně, že nám společnost těchto pánů nescházela, ale překvapovalo nás chování italských důstojníků, kteří ve všem vyhovovali Rakušákům a k nám se chovali, ne-li nepřátelsky, tedy aspoň hodně zdržlivě.

Po této změně v našem zajateckém životě obrátil jsem znovu bedlivou pozornost k připravovanému útěku Němců a Maďarů z tábora. Zjistil jsem, že tajný vchod do sklepa vede klosetem pro italské důstojníky, vykopanou hlínou z podkopu že shromažďují ve sklepech, že italský důstojník tenente Marulier spolu s italským kantinským jsou jim nápomocní, že opatřili jim civilní obleky, vyměnili italské peníze (v táboře směli jsme používat jen zvlášť tištěné bony), že zaopatřili jim i spojení venku po útěku pro úkryt i přepravbu člunem až na stanici podmořských člunů, kteroužto cestou měli vypracován plán útěku. — Odvážný plán, ale za vydatné pomoci italské mohl se dobře zdařiti.

Vyčkal jsem až do června, kdy podkop byl již skorem hotov a pak dal jsem se ohlásiti u italského posádkového velitele podpluk. Granattiho a sdělil jsem mu, že mohu mu prozraditi velice důležitou věc pro něho i pro Itálii, že pokládám se za spojence, ale že vše sdělím až na novém místě (marně ucházeli jsme se o přeložení do tábora pro mužstvo, neb jinam do českého tábora), že později a zvláště po mém sdělení nebylo by naprosto vyloučeno, že došlo by k veliké řezi a eventuelně ke skandálu. Dal jsem lhůtu (den útěku), do kdy musíme býti na novém místě, jinak že bude pozdě.

S dnem opoždění bylo vyhověno mé žádosti a v doprovodu ital. důstojníka jeli jsme s Hlaváčem, Zajíčkem, Cetlovským a Grimmem do českého tábora

Sulmona. — Zbytky domu Ovidiova ve Fonte d'Amore.

až do Aderna na Sicílii. Tam skutečně našel jsem dobré Čechy (mimo jiné i nyn. gen. Peška, vůdce protirakouské propagandy, jehož jsme zvali tátou) a tam také jsem splnil svůj slib. Hlásil jsem plán útěku v St. Marii C. V., ovšem s jednodenním zpožděním. Hned byl odeslán šifrovaný telegram, podplukovník sám provedl prohlídku, ale 6 důstojníků bylo již na útěku. Byli chyceni druhého dne v Casagiove; u zbylých provedena prohlídka, nalezeny civilní oděvy i peníze a ostatní přípravy na cestu.

Sdělení mé uznáno správným. Všichni došli odplaty — Rakušáci i Italové. Za svůj čin žádal jsem převezení do našeho vojska do Francie neb Ruska a odmítl jsem jakoukoliv peněžní odměnu. Dali mně sliby, ale nechali mě sedět v zajetí až do února 1918, kdy z Termini byl jsem povolán do koncentračního tábora v Padule, kde teprve nadobro sešel jsem se s milými bratry k společnému boji za svobodu.“

*

Několik kilometrů jižně od Santa Marie C. V. leží město Caserta, sídlo provinciálních úřadů a k němu téměř jako předměstí přiléhá osada Casagiove,*), která v dějinách našeho hnutí v Itálii bude vždy jmenována jako dočasné bydliště mnoha československých důstojníků, než mohli odejít do československého vojska. Odtud již v r. 1916 se hlásili někteří důstojníci dobrovolně do vojsk spojeneckých a v r. 1917 utvořili pevnou a početnou dobrovolnickou organizaci, což potvrzuje rozsáhlá korespondence s Národní radou v Paříži a její římskou kancelář. Důležitost organizace jeví se také několika projevy pro československou samostatnost: odmítnutí rakousko-německého manifestu ze 14. ledna 1918 (Kor. NR. č. 295, 17. ledna 1918), které podepsali všichni dobrovolníci,

*) Casagiove, osada u Caserty. Caserta, sídlo provincie (střední Itálie), je původu langobardského. Krásný palác, bývalé královské sídlo, nyní válečná škola, je jeden z nejkrásnějších v Evropě. Obyvatel má přes 35.000.

důstojníci i mužstvo, dále italské povolání adresované Italům a zvláštní poděkování posl. Agnellimu (Kor. NR. č. 409, 24. února 1918) a blahopřejný telegram sjezdu utlačovaných národů Rakousko-Uherskem v Římě (Kor. NR. č. 513, 10. dubna 1918). O některých jiných projevech se zmíním ještě na konci této kapitoly. Pro zajímavost uvádím stručný přehled života v zajateckém táboře v Casagiove, jak ho podal Zdeněk Procházka v dopise Kanceláři NR. v Římě (Kor. NR. č. 79, 9. prosince 1917):

„O naší činnosti v Santa Marii jsi se dověděl zajisté od našich krajanů. Bylo to dost neslavné, je pravda, ale aspoň byl učiněn počátek. Zde v Casagiove vše šlo již rychleji. Kolegové z valné části již přihlášení, komando jeví vzácné pochopení pro naši věc. Ovšem když pohlédnu zpátky na dlouhé týdny a měsíce čekání, nejistoty a úzkosti, nelituji, že jsem zase o rok starší. Až v posledních týdnech nastal náhlý obrat a od několika dnů jsme jako znovu-zrození.

Dospěli jsme k postavení, ve kterém jsme a které jsme manifestovali svými žádostmi a projevy, cestou snad sice pomalou, ale zato tím jistější. Hned od počátku byli jsme soustředěni v české kuchyni, do které se přijímali jen dobří Češi. Neučinili jsme výjimku ani pro jednoho Chorvata, který se snažil dostat mezi nás (později se ukázalo, že jsme jednali správně). Pořádali jsme kroužky angličtiny, franciny, účetnictví a stýkali se výhradně mezi sebou, takže jsou případy, že někteří za půl roku nevyměnili slova s jinými. V menáži, při apelu (čtení jmen, pozn. kron.), při vycházkách, vždy pro sebe. Bojkotovali jsme šerm a hudbu, které pořádali důstojníci rakouští. Chyběli jsme jako jeden muž při bohoslužbách, kterých se Rakušané zúčastnili korporativně na oslavu jmenin císařových a p. a když v menáži hlasy a sklenice letěly do výše při připitku na „unseren aller-

liebsten“ (našeho nejmilovanějšího mocnáře, pozn. kron.), u našeho stolu se nehnula ani myš.

To vše bylo však v těch starých časech, kdy se ještě „Frantík“ houpal na čepici. V létě se vítr počal točit. Zprávy z domova byly ranou do živého. Přišly dopisy z Ruska, dýšící odhodláním a vírou. Mně psal na př. bratr, který je již od srpna v poli. Časopisy z Francie a dopisy Kupkovy ukazovaly, že jsme na správné cestě. A začali jsme se hýbat i my. Nemyslím žádosti za zařazení do vojska, protože těch poslali jsme na tučet, někteří již v září 1916.

Vyzvání od rakouského podplukovníka, abychom vyplnili archy s generáliemi, jsme kategoricky odmítli. Členů španělského vyslanectva, kterému se přednášely různé stížnosti, jsme prohlásili v kanceláři, že jsme nuceni protestovat proti lžím, kterými rakouští důstojníci zahrnují italské komando a že nakládání s námi, ačkoliv nepožíváme žádných výhod, je výtečné. Poslali jsme 700 L do Paříže a 100 L italskému Červenému kříži při příležitosti návštěvy dr. Beneše v Římě.

Věc praskla při útěku dvou maďarských důstojníků. Nemohli jsme mu, bohužel, zabránit, protože vše bylo před námi tajeno do krajnosti. Následujícího dne prohlásili jsme, že žádáme pryč, protože s jednáním rakouských důstojníků nesouhlasíme a protože nechceme snášet represálie za věci, jichž jsme nezavinili. A na provokaci se strany Rakušanů jsme odpověděli vyhlášením bojkotu. Následovalo pak již jen odstranění výložků a orlíčků, našití kokard a veliký bummel (protestní projev, pozn. kron.) po dvoře před apelem.“

*

V řadě zajateckých táborů důstojnických je nutno ještě aspoň krátce nastínit život a organizační vyspělost československých důstojníků, dobro-

Fonte d'Amore u Sulmony. — Československý zajatecký tábor.

volníků i zajatců, v táboře A d e r n ô*) na Sicilii. Adernský tábor byl, vedle tábora terminského, jedním z nejdůležitějších středisek důstojníků na Sicilii a již od r. 1916 hostil řadu českých důstojníků, kteří se buď tam, nebo před příchodem do Aderna, v různých táborech hlásili do spojeneckých armád. Měl býti soustředovacím táborem Čechoslováků na Sicilii, jak nařizoval dříve citovaný rozkaz ministerstva války; k úplné koncentraci v tomto táboře, jako nikde, však vůbec nedošlo. Jaké poměry v táboře adernském panovaly, vidíme z úryvku dopisu jednoho z nejstarších dobrovolníků, později zemřelého novináře Jaroslava Mudry Kanceláři Národní rady v Římě (Kor. NR. č. 196, 27. prosince 1917):

„V prosinci minulého roku byla sem soustředěna část zajatců Čechů ze Sicilie, kolem 300 mužstva a 35 důstojní-

ků. Z mužstva třetina na základě naší propagandy přihlásila se do české armády. V létě t. r. všechno mužstvo české z tohoto tábora bylo přeloženo do Paduly, takže v táboře zbyli jsme jen my, 35 důstojníků. Z nich polovina je přihlášena do české armády, ostatní jsou vlašští, ale ne nepřátelští naší akci. Osmnáct přihlášených, jak je nutno, jsou Češi jako skála pevní, na vše odhodlaní, kteří již nepočítají než s alternativou: buď padnout na bojišti za českou věc nebo se vrátit do svobodných Čech...

Asi před čtrnácti dny do místností, jež tu byly prázdné po českém mužstvu, bylo přeloženo z jiných táborů na 120 německo-maďarských důstojníků. Zakázali jsme si s nimi jakýkoliv styk, ale naše situace přesto je paradoxní: na terase klášterní procházejí se čeští revolucionáři, dole na dvorku chodí Němci a vyzývavě nás fixírují. Intervence o přeložení zůstala bezvýslednou.“

*) Adernò, okres. město v provincii Catania na Sicilii. Je jedno z nejstarších měst sicilských a má přes 40.000 obyv. Leží na úpatí sopky Etny; v okolí se daří výtečné víno a obilí.

Kromě táborů, kde žili důstojníci-zajatci, bylo v Itálii ještě několik táborů, v nichž shromážděni byli důstojníci-desertéři. Italské vojenské úřady totiž přesně rozlišovaly rakouské vojáky, kteří se dostali na dosah jejich působnosti do dvou skupin: zajatců a zběhů. Zajatci byli všichni ti, kdož bez vlastního přičinění, třeba rádi, nebo proti své vůli (hlavně Němci a Maďari) padli do rukou italských vojáků. Zběhové (desertori) tvořili zvláštní kastu lidí, kteří sami, z různých důvodů, většinou politických, utekli z rakouské armády. Pro zběhy, kteří se tak Italům přihlásili, platil přísnější řád než pro zajatce, protože se Italové domnívali a mnohdy také otevřeně prohlašovali, že nelze se na ně spolehnouti, když z vlastního vojska zběhli. Politickým pohnutkám zběhnutí, aspoň do r. 1917, nerozuměli a proto zběhy oddělovali od zajatců a přísně hlídali.

Jedním z takových táborů desertérských byla Bibbiena.*) O životě v tomto táboře vypravuje Frant. Hlaváček ve svých vzpomínkách, z nichž uvádím podstatné výňatky:

„Důstojníci v Bibbieně r. 1916 byli: Hlaváček, Vondráček, Pán, Studlar a dále nějaká částka jednoročních dobrovolníků a vojáků, kteří v tomto táboře, na rozdíl od jiných, mohli se volně stýkat s důstojníky, jelikož měli společné místo shromažďovací, totiž dvůr klášterní, lemovaný arkádovými chodbami s pěkným sloupopradím . . .

Hlavou bibbienských zběhů, v první řadě Čechů, ale i ostatních národností, byl František Hlaváček, který byl internován v Bibbieně od druhé polovice října 1916. Tak jako ostatní zběhové dal se tam dovést teprve po ostrých protestech, že nepřešel do Itálie za tím, aby zaháležel v zajetí, nýbrž za účelem aktivního, protirakouského zápasu. Ale

skončilo to s ním, jako s ostatními: některými italskými důstojníky v zajateckém táboře na frontě byli buďto přemluveni, aby se „prozatím podrobili“ tomuto osudu, že jistě v brzkou nastane změna, neb tam byli přímo dopraveni s použitím lstí . . .

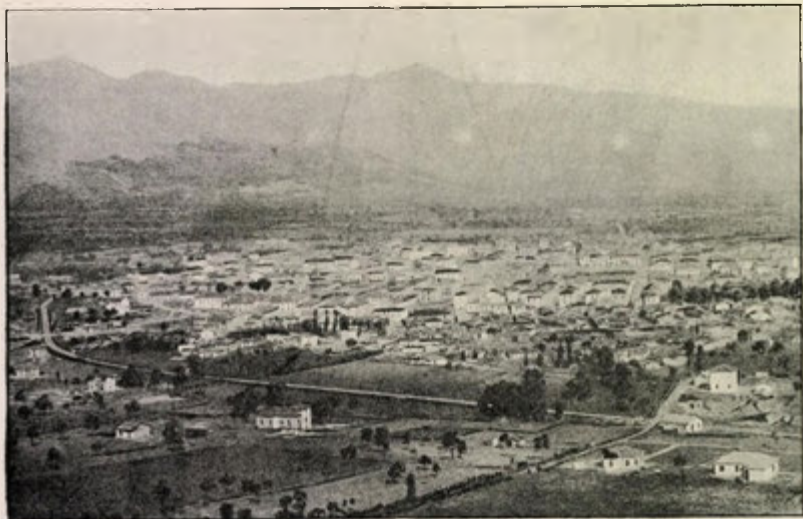
Snažili se tedy nekonečným počtem podání, podávaných velitelství táboře (ovšem bez jistoty, zdali budou adresátům zaslána) a vedle toho tajně z táboře vynášených pomocí některých ochotných vojáků, obraceli se na různé italské osobnosti, ministry, generály, na vyslanectva dohodových států (speciálně ruské a srbské), a mezi tím na některé osobnosti v Itálii, s nimiž Hlaváček měl styky již před válkou . . .

Ačkoliv bibbiensť docílili touto vytrvalou prací dokonce návštěvy sekretáře ruského vyslanectví v Římě V. Chvoščinského, neměly všechny jejich přímo horečné a neustávající snahy dlouho žádných konkrétních výsledků. Samo sebou se rozumí, že v prosinci 1916 na cirkulář italského ministerstva války ohledně přihlášek do spojenecké armády hlásili se všichni čeští zběhové, internovaní v Bibbieně, ať důstojníci, či vojáci.

Neznámo, který z těchto prostředků, bibbienskými použitých k tomu, aby se dostali ze zajetí na frontu, způsobil, že v lednu 1917 bylo odesláno několik Jihoslovanů, kterým byl dán cestovní rozkaz (ovšem s patřičným doprovodem carabinieri) k srbskému vyslanectví v Římě a vedle toho byli odesláni dále v únoru 1917 dva haličtí Rusové a čtyři čeští vojáci: Benda, Bláha, Horák a Vyžrálek*) s určením do Říma. Podle okolností jejich odvezení byla naděje, že jsou odesláni k některé spojenecké armádě, avšak zpráv o tom bylo možno se dovědět až teprve po válce. Opravdu těchto několik vojáků bylo tenkrát posláno k ruskému vyslanectví do Říma, od něho pak na ruské vyslanectví

*) Bibbiena, okres. město v provincii Arezzo (střední Itálie), má 9.000 obyv. Na hoře Alvenii (1350 m) rozkládá se slavný františkánský klášter a kostel z poč. XIII. stol.

*) Doplňuje a opravuje zprávy na str. 129.

Avezzano. — Celkový pohled,

do Paříže, kde měli být přiděleni k ruské armádě ve Francii . . .“

Z Francie pak odejeli všichni do Ruska. V dubnu 1917 byl povolán Hlaváček na frontu a Pán do Francie. Výsledky dlouhé práce a neustálých žádostí za osvobození se konečně dostavily, ač nemohly plně uspokojiti touhu jejich pisatelů.

„Mezi oněmi zmíněnými podáními z Bibbieny odeslanými, byla jich ovšem také řada na prof. Masaryka do Londýna a Národní radu do Paříže, s výsledkem aspoň tím, že dostalo se jim propagačních publikací českých z Paříže a že došel Hlaváčkově lístek s několika slovy prof. Masaryka. Bibbienští si také sami již r. 1916 vybojovali a vynutili povolení, aby směli čísti italské a francouzské knihy, takže lépe než kde jinde v této době byli informováni o situaci světové a situaci na bojištích.

V únoru důstojníci z Bibbieny byli odvezeni do nového koncentračního tábora desertérského, který utvořen byl v městečku Polla v provincii Salerno

a v Bibbieně zůstal pouze tábor desertérů-vojáků, odkud čeští vojáci byli v létě 1917 posláni do Paduly.

Důstojníci-desertéři v Polle setkali se se svými druhy z dřívějších táborů v městech Aquila a Taggia; k bibbienským Cechům přibyli tam další Češi: Havrda, Ostrčil, Pešl, Šárek a Vrbík a Slovák Malár.“

*

Vzpomínky Františka Hlaváčka doplňuje kratičké vylíčení událostí v desertérských táborech Aquile a Polle, které napsal Ant. Pešl:

„V bývalém habsburském hradě v A q u i l e,*) hlavním městě provincie Abruzzi, na úpatí nejvyšší hory Apennin Gran Sassa, byl v létě 1916 zřízen desertérský tábor mužstva. Jedno kří-

*) A q u i l a (degli Abruzzi), hlavní město provincie, leží na vrchu, obtékaném řekou Aternem. Založeno cis. Bedřichem II. (1240) na topografickém plánu císařského orla, odkudž má jméno. Poblíže zříceniny Aminterna; vlast Salustiova. Zemětřesením r. 1703 celé město bylo zničeno, dnes má vša 25.000 obyv.

dlo kastelu bylo vyhrazeno důstojníkům-desertérům, jichž styk s mužstvem byl zakázán. V táboře setkali se desertéři všech národností, které Rakousko utlačovalo; převahu měli Jiho-slované. Čechů desertérů čítalo se koncem září 1916 asi 25, z nichž 2 důstojníci (Ant. Pešl a Rudolf Šárek). Desátník Václav Vochoč, jenž přeběhl do Itálie již v r. 1915, byl z prvních dobrovolníků, kteří navázali styky s Národní radou v Paříži. Tito Češi se hlásili skoro všem do různých spojeneckých armád a v prosinci 1916 podalo 20 dobrovolníků na základě známé výzvy žádost o převezení do Ruska.

Aquiliští dobrovolníci posílali zprávy o své akci do Paříže a dostávali odtud cestou ilegální naše zahraniční časopisy a publikace.

Jinak nepožívali jako desertéři žádných výhod, naopak poměr jejich k velitelství tábora, jež nemělo pochopení pro cíle našeho hnutí, byl značně napjatý. Čeští desertéři z řad mužstva byli přeloženi v lednu 1917 do S. Marie C. V., důstojníci pak v únoru do Polly.

Koncentrační tábor důstojníků-desertérů v P o l l e *) u Paduly byl zřízen v lednu 1917. Mezi asi 30 důstojníky bylo s počátku 9 Čechů, v létě 1917 přibyli dva další, z nichž jeden Slovák. Ve stykách s Národní radou v Paříži a pak s její Kanceláři v Římě pokračovali ovšem i zde a s větším ještě úsilím. V květnu 1917 byl povolán poručík Fr. Hlaváček k vrchnímu velitelství italského vojska. V létě navázali důstojníci podzemní styky s blízkou Padulou. V září byl povolán do Říma poručík Jar. Havrda, v říjnu pak poručík Ant. Pešl. Koncem září navštívil Pollu, na cestě z Paduly do Říma, dr. Beneš.

Polla byla vedle Paduly, jedním z nejživějších center naší dobrovolnické akce. Nemalý význam měla také úzká součinnost s desertéry důstojníky Jiho-

slovany, Rumuny a Poláky až do doby, kdy českoslovenští dobrovolníci z Polly opustili nepříliš hostinný tábor, aby vstoupili do vlastní armády.“

*

Na konec této kapitoly zařazuji aspoň jediný popis života československých důstojníků ve vojenské nemocnici Calci di Pisa*), který se zachoval v deníku J. Dudka a spadá do léta 1917. Je zajímavý také tím, že italský lékař, jenž naše důstojníky pečlivě ošetřoval a přátelsky jim byl nakloněn, pocítil na sobě zlobu svých úzkoprsých představených. Dudek vypravuje:

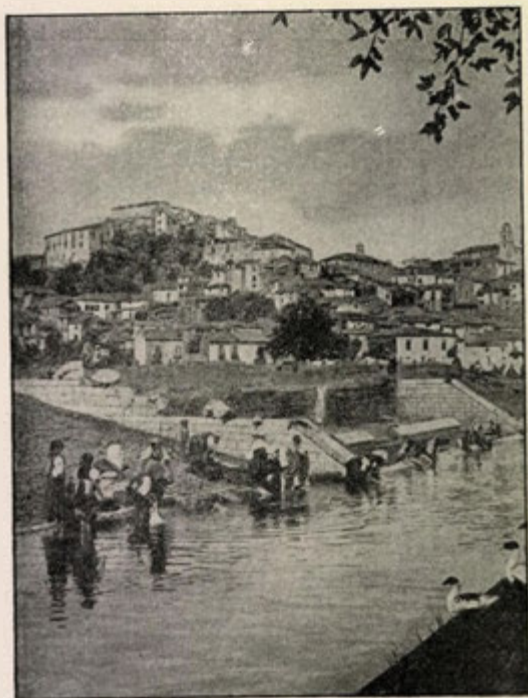
Jakožto invalida dostal jsem se do koncentrační nemocnice pro výměnu invalidů v Calci u Pisy. Domů se mi však nechtělo. Velitel nemocnice, major, profesor Italo Francesco, zvěděv příčinu ujal se řádně léčení a vyléčil mne.

Dosud jsem byl mezi ostatními zajatými důstojníky. Vedlo se nám slušně. Teprve když jsem prohlásil, že nechci zpět do Rakouska, dal mě velitel do zvláštního oddělení (reparto politico), úplně odděleného od ostatních. Našel jsem tam již čtyři Čechy, Rumuna a Ukrajince. Tam bylo dobře. Velitel nás každodenně navštěvoval, nosil nám noviny, ba povolil nám i v průvodu jiného Itala v civilu zájezd do Pisy atd. Sám se obklopil Čechy: v kuchyni, sluhové v kanceláři, pomocníci v ordonanční síni, písaři, všichni Češi, i účetní byl jeden z nás. My pak pilně se učili italsky a pěstovali fotografování. Zvláště přátelský byl náš styk se dvěma ze šesti zbylých mnichů kartusiánů.

Dva z mých druhů, Felix a Mudra, starí zajatci, kteří sem přibyli ze S. Marie C. V., udržovali styky s římskou Kanceláří. Od nich dostal jsem Benešovo „Provolání“, nějaké číslo pařížské „Československé samostatnosti“, „La nation tchèque“ a strojem psané

*) Polla, okres. město (5.000 obyv.) v prov. Salerno. Leží mílo na sever od Salvy Consiliny.

*) Calci di Pisa, malé městečko na sv. od Pisy.

Polla.

dopisy z Říma. Tak jsme byli zrevolucionováni.

Major, velitel tábora, odpykal přátelství k nám. Některý „přítelíček“ ho udal, že se přátelí s „Rakušáky“. Nastalo vyšetřování, zastaveny vycházky a konečně jsme byli s ostatními rakouskými důstojníky posláni do tábora v Cassinu. Major byl odvolán do válečného pásma, ačkoliv jsme žádali římskou kancelář o zakročení.

S důstojníky Němci a Maďary jsme styků neměli, leč že některý občas přišel, abychom se zaň přimluvíli, když chtěl být vyměněn.“

*

Jak jsem již na začátku této kapitoly předeslal, není možno za dnešního stavu

archivního materiálu vyčerpati všechnu bohatou látku, kterou poskytuje život v zajateckých táborech československých důstojníků v Itálii. O některých táborech není vůbec zmínky a o jiných máme jen skrovné údaje v řídké korespondenci s římskou Kanceláří NR. Přesto však, doufám, je možno čtenáři utvořit si obraz života v důstojnických táborech, jak se odehrál podle svědectví současníků.

Mnohé bylo v důstojnických táborech společné, jako v táborech pro mužstvo. Naskytovaly se všude téměř stejné obtíže a také stejnými nebo aspoň velice podobnými metodami byly odstraňovány. Nepochopení italských velitelů ztěžovalo revoluční práci a bylo

nutno tam i zde proti němu bojovat všemi prostředky.

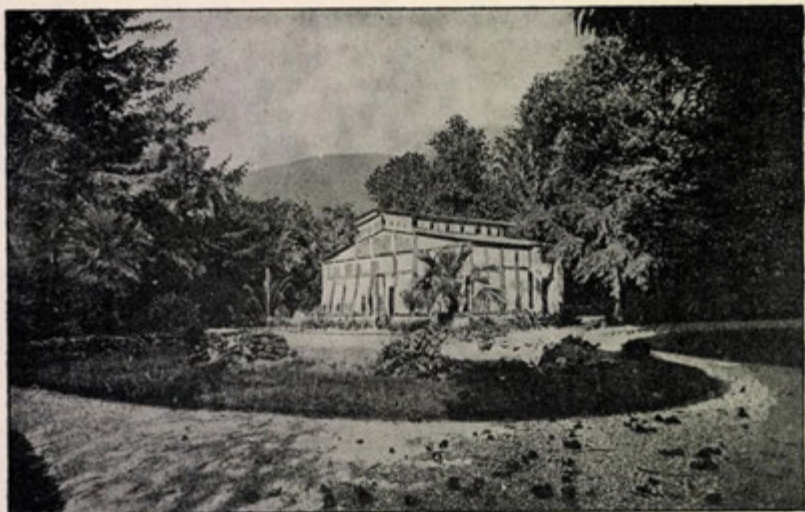
Také v důstojnických táborech přihlašovali se dobrovolníci již v r. 1916 do spojeneckých armád, ba — lze říci — byla jich slušná řada a relativně větší počet než dobrovolníků ze řad mužstva. To si snadno vysvětlíme, uvědomíme-li si, že úroveň jejich vzdělání a politické i národní průpravy převyšovala úroveň mužstva. Důstojníci byli výkvětem inteligence, každý z nich měl aspoň střední školu a tím také již předem se dalo od něho čekat, že v boji za svobodu národa půjde vzorem prostým lidem bez školního vzdělání a politické průpravy.

Snahy o vstup do dohodových armád, jak se s nimi setkáváme již v r. 1916 u mnoha československých důstojníků, zůstanou krásným příkladem vlasteneckého smýšlení jednotlivců. Neboť také v důstojnických táborech byli to nejprve jednotlivci, kteří se stali průkopníky odboje a dovedli snášeti příkoří a úsměšky druhů méně rozhodných, vlašných či národně vůbec nespolehlivých. K organizaci dobrovolníků docházelo v důstojnických táborech většinou teprve v polovici roku 1917 a tyto organizace se v mnohém lišily od veliké organizace mužstva v S. Marii C. V. a v Padule. ČDS. byl celkem téměř vojenským, kdežto organizace důstojníků měly ráz spíše spolkový. Tento rozdílný charakter organizační jeví se nejlépe ve stanovách. Důstojnické organizace všude připouštěly členy přispívající, t. j. takové, kteří sice s revolučním hnutím souhlasili a peněžitě přispěvky, mnohdy dosti vysoké, ochotně k tomuto účelu platili, ale pro osobní účast na osvobozeniském boji se rozhodnouti neměli dosti odvahy. ČDS. od začátku odmítal takové polovičaté řešení vlasteneckého problému a měl pro tuto zásadu, jak jsme viděli, jistě pádné důvody.

Nelze ovšem popřít, že přijímání přispívajících členů do důstojnických

organizací mělo také svou kladnou stránku. Kdežto v koncentračním táboře pro mužstvo byli všichni Čechoslováci, kteří se tak zapsali v zajateckých listinách, nuceně drženi a italské velitelství jejich žádostem o přeložení nevyhovovalo, ba, jak se praxe vyvinula, odstraňovalo jen ty, kdož pro své protičeské vystupování byli ČDS. k vyloučení z tábora naznačeni — v důstojnických táborech se mnozí Češi později „obrátili“ v Němce a na žádost se snadno dostali z dosahu „velezrádné“ propagandy. Tak tomu bylo skoro až do konce r. 1917, kdy římská Kancelář NR. dosáhla na zajatecké komisi závazku, že překládání důstojníků československých bude se dít jen podle návrhu Kanceláře, která si k tomu vyžádala vždy dobrozdání organizace v táboře. Bylo tu tedy nebezpečí, že mnoho živlů váhavých a bojácných podlehně nástrahám a hrozbám německo-maďarských i zarytých rakušáckých kolegů a odejde z tábora, kde je tížilo svědomí z nevykonané vlastenecké povinnosti a tak budou pro českou věc navždy neb aspoň na dlouhou dobu ztraceni. Obavy tyto, jistě nikoliv bezpodstatné, vysvítají z dopisu organizace v Cittaducale do Říma (Kor. NR. č. 247, 13. ledna 1918):

„Včera úředně se vyšetřovalo u každého Čecha ve zdejších táborech, jak pohlíží na naši zahraniční akci . . . Zdejší velitelství chtělo centrální zajatecké komisi podati obraz, jaké jest celkové smýšlení mezi námi a proto předsevzalo samo shora uvedené vyšetřování. Seznam ten jest však nespolehlivý a nemůže býti pro Národní radu směrodatným. Následkem úsilovné akce, zahájené všemi aktivními důstojníky, podařilo se z větší části roztržiti naše řady. Mnozí se přihlásili za dobré Čechy, ale i dosti bylo takových, kdož své politické přesvědčení nechťeli sděliti italskému velitelství a vyslovili se, že to jedině mohou svěriti členu naší Národní rady. Bylo i dosti těch, kdož

Baronissi. — Villa Farina.

se nás úplně zřekli, ač jsme toho ná-
zoru, že i mezi nimi několik učinilo toto
rozhodnutí pod terorem. Jména a počet
nevíme; tato data můžete si opatřiti
u centrální zajatecké komise, kam došel
asi v těchto dnech přípis komanda.
Jde nám hlavně o to, aby oni neroz-
hodní nebyli pro naši akci ztraceni.
Z toho důvodu zasaďte se závčas u cen-
trální komise, aby nebyli od nás od-
trženi alespoň do té doby, dokud Vy
nebudete mít příležitost promluvit
s každým jednotlivcem. Zato však bude
nejlépe, když budou co nejdříve od-
straněni ti, kdož se naší akce úplně
zřekli.“

Rakušácky smýšlející důstojníci chá-
pali se všech prostředků, aby unikli
z českého prostředí. Podávali žádosti
velitelství tábora, španělskému vysla-
nectví v Římě, které bylo za války
protektorem rakouských příslušníků
v Itálii, ba dokonce psali o zakročení
švýcarskému Cervenému kříži!

V tomto chaosu zbývala jediná cesta:
odstraniti zbabělce do zvláštních tábo-

rů, jak to navrhovala organizace v Ca-
sagiove (Kor. NR. č. 409, 28. února
1918) a jak to bylo skutečně také pro-
vedeno později ve Fonte d'Amore u
Sulmony. Návrh, jistě zajímavý, zněl:

„Navrhujeme, aby všichni důstojníci,
kteří dnes pro slabost, nepochopení a
nedostatek přesvědčení žádají za pře-
ložení do tábora smíšeného, byli skon-
centrováni v jednom táboře, kde by na
ně neměli vlivu důstojníci jiných ná-
rodností rakouských. Tam mohlo by se
díti uvědomování i nadále nerušeně,
Národní rada mohla by vykonávat
kontrolu svými representanty a zejmé-
na dvěma neb i více důstojníky-dobro-
volníky, jež by do takového tábora
s jejich souhlasem přeložila a kteří by
na sobě na venek ponechali vše ra-
kouské po dobu pobytu svého v tako-
vém táboře. Odtamtud by důstojníci,
jichž přesvědčení se změnilo, měli uvol-
něnou cestu k návratu mezi bratry
dobrovolníky.“

Než k tomu ovšem došlo, bylo nej-
lepším východiskem zdržovati odchod

nerozhodných z táborů s dobrovolnickou většinou. Pobyt v takovém táboře působil jistě blahodárně na smýšlení bázlivců a takt, že platili příspěvky, nutil je k přemýšlení o věci samé a poutal je k dobrovolnické organizaci, ve které dříve či později většinou splynuli.

Tento postup vůči slabým povahám skrýval v sobě však určité nebezpečí. Jednak poskytoval jednotlivcům možnost skrývatí své přesvědčení před Rakušáky a vychovával tím k obojakosti a tichošlápství. S druhé strany pak zavdával příčinu radikálům k prudkým výtkám vedení organizace, že chová ve svém lůně lidi bez páteře a nemužné. Docházelo k častým sporům a jen stěží se dařilo udržeti organizace pohromadě.

Hádky a výstupy v táborech důstojnických bývaly téměř všude na denním pořádku, jako v táborech pro mužstvo. Největší procento sporů tvořily ovšem ideové přestřelky mezi přívrženci odboje a rakušáky, čili jak říkali v Casagiove, mezi imperialisty (císařskými) a nacionalisty (národovci). Ukázali jsme již dříve, že by bylo nesprávné tvrditi o dobrovolnickém táboře pro mužstvo v Padule, jakoby tam jediné docházelo k hádkám a bitkám. Stejně tomu bylo i v táborech ostatních, důstojnické nevyjímajíc. Zde se však vedly spíše potyčky slovní, akademické, což sluší ovšem přičísti nejvíce na vrub celkové vyšší inteligenci debaterů. Byly však zhusta velice prudké a v ojedinělých případech (Asinara) končily také použitím pěstního práva. Provokatéři se našli všude a napadený bránil svou čest, byl-li jen trochu horkokrevný, třeba opět násilím. Důstojníci měli velikou výhodu v tom, že jich byl v táboře všude malý počet, takže se mezi sebou dobře znali a tím byla dána vedoucím činitelům organizace možnost zabrániti výtržnostem a pohnati vinníka k zodpovědnosti.

Záleželo ovšem mnoho na veliteli táboru a jeho podřízených důstojnících.

Někde se velitel táboru zajímal o poměry mezi důstojníky různých rakouských národností, brzy vystihl podstatu rozporů a hleděl jim sám nebo na žádost organizace zabrániti. O některých důstojnících naší věci nakloněných měli jsme příležitost již mluvit dříve. Stojí ještě za zaznamenání, jak vycházel vstříc československým dobrovolníkům v Casagiove jejich velitel, kapitán Boschi, což dosvědčuje dopis důvěrníka organizace, Jar. Růžičky, do Říma (Kor. NR. č. 67, 6. prosince 1917):

„Chápu se této příležitosti, abych Vám sdělil, že velkou zásluhu o naše hnutí získal si náš zdejší komandant, jenž již od počátku — od září minulého roku — všechny naše žádosti s velkou laskavostí podporoval. Vzhledem k nedostatku informovanosti v těch dobách o našich cílech, jest jeho porozumění pro naše snahy skutečně nevšední. Též u příležitosti prosincového dotazu italských úřadů pro české zajatce, zda hlásiti se chtějí do české armády, zavázal si nás k velké vděčnosti, projednav s velkým taktem věc v úplné tajnosti před ostatními rak. důstojníky, takže měli jsme možnost a čas pracovati pro získání váhajících, kdežto v jiných táborech předčasné prozrazení věc naší poškodilo. Tak na příklad čtyři Češi přišedší v únoru ze Santa Marie se ihned po svém příchodu přihlásili. Při každé návštěvě vyšších italských důstojníků byla mi vymožena audience a tím možnost seznámiti je s naším hnutím a přednésti naši žádost do armády. Konečně při příležitosti našeho veřejného odtržení od rakouských důstojníků a žádosti za přeložení nás z táboru dobrovolníků, podporoval nás s největší laskavostí a ochotou, ač právě v té době byl zaměstnán aférou útěku dvou maďarských důstojníků.“

Samozřejmě našli dobrovolníci dosti příležitosti, aby použili laskavosti svých přátel, jichž nebylo příliš mnoho, k dosažení svých cílů. Dokud byli v menšině nebo pod velením důstojníka, jenž

Pesto (prov. Salerno). Řecký chrám.

se o náš odboj nezajímal, museli ovšem si mnohé dát libit. V Casagiove se koncem roku 1917 utvářela situace tak, že síla dobrovolníků vzrostla ve většinu ne sice početnou, ale morální — za pomoci velitele. A tu došlo ke konfliktu, jenž přinesl Čechoslovákům úplné vítězství. Je vylíčen v dopise Frant. Krýse do Říma (Kor. NR. č. 82, 7. prosince 1917) takto:

„Přeřáli jsme slední nitku svoji rezervy a přešli k zuřivému útoku na své utlačovatele. Naše vystupení (pisatel je moravský Slovák, pozn. kron.) co vojáků československých rozlítlo Maďary do té míry, že chtěli nás po svém způsobu terrorisovat. Ale velitel tábora jim prohlásil: „Italie bojuje za svobodu malých národů. Čechoslováci postavili se v tomto boji po bok Italie a Intesy a jsou proto našimi přáteli a spojenci a já musím tyto bojovníky chránit. Střeďte se je haněti! Urážku jich potrestám tak jako urážku italského důstojníka. Oni jdou do boje za svobodu svojí utlačované a vznešené vlasti a

zasluhují největší cti.“ Tak jim ohlásil, že tu bude československý tábor.

Mali jste vidět, co ta sběr maďarská robila. Svolali Slováky sluhy a vynutili na nich vyhrůžkami přihlášení se Maďarmi, že půjdou do jiného tábora (ovšem že zůstanou tu). Němci zase svolali vlašné Čechy a nutili je, aby si podali žádost za přeložení jinam. K tomu je však třeba přihlášení za Němce.“

V každém důstojnickém táboře byli k obsluze důstojníků zajatci z řad mužstva: sluhové, obuvníci, krejčí, truhláři atd. Ve smíšených táborech byli sluhové ze všech rakouských národností, aby se s nimi důstojníci mohli domluvit v jejich mateřtině. Proto také značné procento československých zajatců nebylo soustředěno ve vlastním táboře, ale rozptýleno po důstojnických táborech, ba mnohdy českoslovenští důstojníci-dobrovolníci žádali o přidělení sluhů československých z tábora. Při tom kladli váhu na to, aby to byli dobrovolníci, kteří by neselabovali revolučního ducha v táboře a naopak

působili na vlašné důstojníky svým pevným odhodláním a protirakouským smýšlením.

Zvláště se Slováci bývala často potížit. Vliv maďarského prostředí ničil v zárodku propagační práci dobrovolníků-důstojníků mezi nimi, takže se z bázně před slibovanými tresty po návratu domů dlouho nemohli rozhodnouti pro otevřené stanoviště protimaďarské. Proto poukazovali z mnoha táborů důstojníci-dobrovolníci na tento zjev a radili k jejich odvolání do československého koncentračního tábora, jak svědčí dopis organizace v Casagiove do Říma (Kor. NR. č. 31, 3. prosince 1917):

„Dovolují si ještě jednou obrátiti Vaši pozornost na vojáky z uherského Slovenska, hochy dosti často národně uvědomělé, kteří však již od r. 1915 a 1916, doby, kdy italské úřady nebyly o naší věci dostatečně informovány — jsou přihlášení za Maďary a žijíce dosud v maďarském prostředí pod nátlakem poddůstojníků a zastrašení jejich hrozbami bojí se přihlásiti se za Slováky a jít do českého tábora. Jejich zastrašení jde tak daleko, že dokonce zde, kde je všemožně podporujeme (jsou našimi sluhy) a kde komando tábora je všemožně bere v ochranu, bojí se odejíti do českého tábora. Ovšem, že ti zdejší nejsou vzorem národní obětavosti, avšak za obtížnějších poměrů, kolika i lepším jich by odchod byl stížen bez prozřetelného, avšak i rázného zakročení vašich emisarů. Ve zdejších táborech bylo přes čtvrtinu mužstva Slováci (odešli odtud v dubnu 1916 do Paduly), avšak do jednoho byli hlášeni za Maďary. Od té doby se ovšem mnoho změnilo a doufám, že všude velitelství tábora jeví tak vzácné porozumění pro naši věc, jako je tomu ve zdejších táborech. Přes to však dovolují si znovu poukázati na tuto věc, máje příležitost se přesvědčiti, kam až sahá zuřivost Maďarova a také kam až povolnost Slovákova.“

Slovenskou otázkou zabývali se také jinde a hlavně Slováci, kteří byli již dobrovolníky. Oni nejlépe znali své krajany a také nejlépe dovedli poraditi rozhodujícím činitelům, jak by bylo možno nejúčinněji v jejich řadách působiti. Výstižným dokladem poměrů mezi Slováky v italském zajetí a téměř vyznáním víry nadšeného slovenského dobrovolníka-důstojníka je dopis Aug. Malára z Polly do Říma (Kor. NR. č. 15, 27. prosince 1917):

„Veľ'mi mile sa ma dotklo, že Ste si povšimli moji návrhy a chcete sa aj podľa nich riadiť. Ano jestli chceme mať väčšie úspechy aj medzi slovenskými zajatci v Itálii, je nutno venovať im viacej času a pozornosti.

Mňa ako Slováka, to hodne mrzí, že dokiaľ bratrov Čechov sta a tisíce sa hlási k svojej povinnosti, nás Slovákov sotva hrsť. Dl'ho som rozmýšľal a rozmýšľam, čo toho príčina. Vieru, že náš l'ud, čo sa národného povedomenia týče, hodne má doháňať bratrov Čechov, ale že by na tol'ko bol nepriateľským sám sebe, nemyslel som.

Akiste ono je viacej príčin a krom neuviedomenia najväčšia bude nedôvera. A ani neni divu, že ten všade bitý, odstrkovaný náš l'ud s istou nedôverou díva sa na vás Čechov a zároveň na celú zahraničnú vec. Ostatne aj Maďari sa hodne starali a starajú, aby vás nám odcudzili, a za to možno, že niektorý českí bratia neznajúc náš l'ud s dobrým úmysľom, ale snáď trochu neobratne si ich ešte len pošťvali proti sebe.

Toto iste z menšej čiastky zbadal som aj sám na sebe. Ako z celej duše nenávidím Maďarov, tak z celej duše pridral som sa bol v Matere k našemu zahraničnému hnutiu, bars nemôžem zatajiť, že niektore veci hodne mi vrtaly hlavu a sa ma aj nemilo dotkly. Veď som dosiaľ žil a snašal krivdy ako Slovák, prečo naraz mám byť druhým? Ako zaťaty Slovák, nerád som spúšťal co len za mak z mojego kratkozrakého presvedčenia, ale vyjasnenie vecí ako

Passo Segni. — Zajatci na práci.

aj poznanie českého národa zmenily v základoch moje nahl'ady. Musel som uznať, že sme jeden národ, drzým osudom rozdelený, že my Slováci sami o sebe sme slabý a že naša jediná záchrana je spojenie a to čo najužšie s našimi českými bratmi v jednom samostatnom československom štáte.

A tento prevrat dozaista nie len so mnou se stal, ale s každým slovenským dobrovoľníkom a som presvedčený, že sa stane, ak sa už nestal, s celým národom doma. Ako rozhodne verím, že cit spolupatričnosti nevyzímá viacej zo slovenských sŕc, tak ani myšlienka úplnej svobody z celeho československého národa.

Ano, dnes som pyšný, že som Čechoslovák, a keby nič druhého nebolo mojím cieľom len pomstiť tisícročná utrpenia a krivdy, aj vtedy povinnosť moja a každého Slováka ta pod českoslovenzástavy, bo tie kriedvy len krvou možno smýť.“

Pevné rozhodnutí k boji, ktoré prejavili niektorí Slováci-dobrovoľníci, zvlá-

šť dôstojníci, neslo dobré ovoce, zvláštť když se dostali do přímého styku se slovenskými zajatci v Padule a v pracovních praporech. Tam, kde tlak maďarských důstojníků zmizel a naopak všude viděli Slováci nadšené projevy českých a slovenských dobrovoľníků, stávali se z nich nejlepší bojovníci za svobodu československého národa.

Vliv důstojníků-dobrovoľníků na zajatce-nedobrovoľníky a opáčně byl všude na první pohled viditelný. Zajatci čerpali od důstojníků poučení, neboť ti jim překládali cizojazyčné zprávy a vysvětlovali poměry válečné a politické. V menší snad míře, ale jistě značně působili dobrovoľníci, přidělení jako sluhové nerozhodným důstojníkům, na jejich smýšlení. Zde každému vyvstane v myslí otázka: jak by vypadala naše revoluční propaganda, kdyby Italové uskutečnili začátkem r. 1917 koncentraci všech Čechoslováků, důstojníků i mužstva, v jednom nebo více táborech?

Jistě by bývala práce šla snadněji

než při té roztržiténosti. Důstojníci by bývali zbaveni tíživého prostředí rakouského a onu energii, kterou vynakládali na odražení jejich útoků, mohli obrátiti k užitečnému úsilí propagačnímu. Co plodné práce by se bývalo vykonalo! Co nových podnětů by bývali důstojníci přinesli do společného velkého tábora! Jakou podporu by bývali poskytli ČDS! Že by ovšem nebyli mohli vše změnit a napravit chyby, je na biledni. To se jim nepodařilo a nemohlo podařit ani v malých poměrech, kde byli, eku-li ve velkém táboře. Zajatecké předpisy a nařízení, které často naší propagandě vázaly ruce, by neodstranili a také smýšlení italských velitelů by nepředělali, protože by stejně zůstávali právně zajatci. Nebyli by ani s to úplně vymýtiti zlořády, proti kterým někde úspěšně, jindy marně bojoval ČDS., totiž opilství, karban, hádky, bitky atd., jako je zcela nepotlačili ve svých táborech. K tomu jim scházela, stejně jako ČDS., výkonná moc trestati citelně provinilce.

Přítomnost československých důstojníků, hlavně dobrovolníků, v koncentračním táboře mužstva by však bývala velice podepřela morálně akci ČDS. Mnozí ze zajatců čekali na své bývalé velitele, jak oni se rozhodnou, což také bylo vidět v únoru 1918, když do tábora v Padule přišli českoslovenští důstojníci. Zázraky ovšem ani důstojníci nedělali; zatvrzelci zůstali chladnými zde, jako v důstojnických táborech, kde do února 1918 byla za dobrovolníky přihlášena také jen asi polovina všech Čechoslováků.

I po jiné stránce bylo škoda. že nepřišli důstojníci českoslovenští dříve mezi mužstvo. Spoluzití důstojníků s mužstvem by ukázalo na jedné straně důstojníkům veliké hmotné nedostatky mužstva, o nichž nevěděli z vlastní zkušenosti, a obtíže, vyplývající z jejich nízkého vojenského postavení. Důstojníci by bývali viděli, jak zajetím vymizel jakýkoliv pocit disciplíny (reakce

proti rakouskému vojákství) a co to dalo práce, než se dospělo k té vyspělé ukázněnosti po sokolském vzoru, kterou byl prodchnut ČDS. v Padule. Nebylo tomu však jinak ani v důstojnických táborech. Kázeň rakouská, podle hodnoty, přičila se revolučním ideám důstojníků-dobrovolníků a proto se jí nejprve zbavili, aby si vytvořili disciplínu novou, organizační, která vyžadovala poslušnosti vůči voleným funkcionářům organizace, bez ohledu na jejich rakouskou hodnost.

Dobrovolníci by se bývali zase naučili neviděti v československých důstojnických pouze velitele, jak na ně nazírali očima rakouských vojáků. Tento názor těžko se překonával, ač ve většině případů zásadně byl nesprávný. Přece však mnozí důstojníci, i když se přihlásili jako Češi, česky necítili a jim platil onen všeobecný odpor dobrovolníků z mužstva i důstojníků. Kam až takoví „Češi“ zacházeli, ukazuje dopis organizace v Cassinu do Říma (Kor. NR. č. 301, 28. ledna 1918):

„K tomu ještě přišlo sem 12 Rakousků z Casagiove a 13 ze Saly Consiliny, kteří zde bezohledně si počínají, udávají, zavádějí německou řeč ve slovan-ské skupině a tím vším zesměšňují u Němců naši věc. Hned jak přišli, vítali je Němci a Maďari slovy: „Das sind die Feiglinge“. Ale co nejhoršího, že leckterý nerozhodný Čech se s nimi spojil a nalezl oporu ve svém kolísavém přesvědčení.“

Takovýchto bezcharakterních důstojníků bylo sice velice málo, ale stačilo, aby vzbudili nenávist mužstva ku všem důstojníkům, kteří od nich byli ohrazení čínskou zdí. Zprávy o takovém chování důstojníků, vydávajících se za Čechy, spolu se smutnými zkušenostmi mnohých zajatců ještě z rakouských zákopů vedly k všeobecné nedůvěře v poctivé smýšlení československých důstojníků vůbec. Tato nedůvěra by byla bývala jistě překonána velice brzy, kdyby se důstojníci mohli

Passo Segni. — Zajatci po práci.

stýkati s mužstvem. Dobrovolníci by v důstojnících poznali lidi stejně nadšené, naplněné stejnými ideály a rozhodnuté k stejným nebezpečím a obětem. Přesvědčili by se bývali, že velká část jich byla přihlášena již v r. 1916 do boje proti habsburské monarchii, kdy přihláška znamenala veliké riziko a sebezapření.

Uvážíme-li hmotné poměry důstojníků a mužstva, objeví se nám značný rozdíl. Po stránce ubytování, stravy, oděvu a platu měli důstojníci nepoměrně lepší život než mužstvo. Právě však tento určitý blahobyt působil, že se ho mnozí nechťeli tak dlouho vzdát. Tím více musíme u důstojníků ceniti rozhodnutí ke vstupu do vojska, zvláště v dobách, kdy nebylo známo, že tam budou zase důstojníky.

Důstojníci i mužstvo, pokud byli dobrovolníky, by bývali splynuli brzo v jeden celek a přiblížili by se navzájem mnohem dříve a více, než tomu bylo. Stali by se ještě před utvořením armády skutečnými bratry a ulámali by bývali

vzájemné hroty nedůvěry, takže do vojska by vstoupili všichni jako ucelená a předem ukázněná jednotka.

Bohužel — nebylo možno soustřediti všechny Čechoslováky do jednoho tábora a tak se důstojníci setkali s dobrovolníky z mužstva teprve v únoru a březnu 1918. I tak vykonali potom, jak uvidíme, značný kus práce mezi nerozhodnými zajatci. Do té doby pracovaly obě skupiny v oddělených táborech, ale za stejným cílem, se stejnou chutí a se stejnými téměř výsledky. Všude bylo třeba času k získávání přihlášek a posílení již přihlášených.

Jako v táborech pro mužstvo, tak také mezi důstojníky našlo se dosti těch, kdož čekali, až bude armáda povolena. Nelze je všechny vinit ze zbabělosti. Chtěli však mít všechno černé na bílém, než se k něčemu odhodlali a hlavně, jak je z mnoha známek patrné, šlo jim o zachování důstojnických hodností. Někteří se báli vysloviti své přesvědčení ze strachu, že budou udáni v Rakousku a rodina zbavena podpory

a majetku. Udačů bylo v každém táboře dost. Proto museli býti tito živlové nejprve z táborů odstraněni, aby se mohli přihlásit i oni, kdož podporou rodiny, povolání a pod. záviseli na rakouském státu.

Proti nim stála řada vyslovených radikálů, kteří netrpělivě seděli v zajateckém táboře a čekali na povolání do vojska. Máme doklady, že dobří dobrovolníci, ba dokonce zběhové z rakouského vojska podali Kanceláři NR. v Římě ultimatum: buď je povolají do vojska nebo přihlášku odvolají. Obviňovali Národní radu i římskou Kancelář, že se málo stará o jejich zájmy a jejich osvobození ze zajetí. Nervosita, které jsme byli svědky v Padule, nalezla půdu také v důstojnických táborech.

Nebylo však vždy divu, že nepropukla nevole v otevřený projev nepřátelství proti těm, o nichž se nedočkavci domnívali, že úmyslně nebo liknavostí protahují nesnesitelný ten stav. Pádým důkazem je dopis důstojníků-dobrovolníků, kteří podivnou shodou okolností byli z Asinarry přeloženi ne do tábora československého, ale do Cassina — v té době hnízda rakušáckých živlů. Právě se tam (Kor. NR. č. 425, 27. února 1918):

„Nešťastným řízením osudu dostali jsme se do Cassina. Myslili jsme, že se ubíráme do koncentračního tábora českého, dobrovolnického a zatím dostali jsme se do tábora maďarsko-německého, kde vydání jsme v šanc všem možným útiskům. Myslíme, že Národní rada nemá ani ponětí o tomto pro nás neblahém přemístění a proto obracíme se na vás se žádostí, abyste učinili okamžitě potřebné kroky, abychom se dostali hned odtud do Paduly, nebo do jiného výhradně českého tábora.

Došlo nás sem zatím padesát a ostatní dojdou za námi ve dvou dnech. Učiní-li Národní rada potřebné kroky v uvedeném smyslu, získá pro naši věc mnoho, kdo dosud byli nerozhodni. V opačném případě ztratíme mnoho.

Nedovedeme si vysvětliti toto naše přeložení sem a posměváčkové z našich řad využívají fakta toho k vysmívání se malé moci Národní rady, která prý nedovede se postarati ani o přihlášené, aby byli uchráněni postavení, jako je naše nynější.“

V té době však, bohudík, měla již Národní rada možnost zakročit a skutečně v několika dnech byli všichni z Cassina odstraněni. Případ však ukazuje, že až do poslední chvíle před povolením armády byli českoslovenští dobrovolníci buď úmyslně nebo omylem překládáni mezi své nepřátele a tím více dráždění ve svém cítění protirakouském.

Nejhorší postavení měli desertéři-dobrovolníci, pokud se dostali do smíšených táborů. Museli snášeti mnoho utrpení než se domohli přemístění. Oddělení důstojníků podle smýšlení rozhodně pomáhalo k míru v táborech. Nebylo to sice všude uskutečněno, ale aspoň částečně se to někde podařilo, že nejzvrůvější citelé dvouhlavého orla byli vykázáni do úplně rakušáckého tábora a tak učnění neškodnými.

Z důstojnických táborů dále se vyučování také podle návrhu organizace dobrovolníků a jistě že někteří z vyloučených později svého jednání litovali anebo byli přesvědčeni o nevině a křivdě na nich spáchané. Velká část z těchto důstojníků přihlásila se během roku 1918 do vojska. Málo jen bylo těch, kdož do převratu se nerozhodli a z nich zase většina vstoupila aspoň do domobraneckých praporů. Zbytek, který se vrátil domů jako zajatci možno pokládati za národně bezcenný.

Liché jsou vždy jejich výmluvy, že neměli příležitost přihlásiti se do řad československých dobrovolníků, ba že o revolučním hnutí nevěděli. A jsou-li již takové případy, svědčí o naprosté pohodlnosti a netečnosti jejich hlasatelů. Vždyť se naopak vždy jasně ukáže, že právě takovíto „vlastenci“ prošli mnoha tábory než konečně zakotvili

Prizren.

mezi sobě nejmilejší společností německo-maďarských důstojníků.

*

Českoslovenští důstojníci-dobrovolníci v Itálii vykonali podle svých sil a možností ve svém prostředí značný kus propagační práce. Rozptýlení v táborech po celé Itálii všude zakládali menší a větší organizace, v nichž se připravovali na uskutečnění svého cíle. Všiml si bedlivě politických i válečných událostí, zaměstnávali se v táboře pro ukrácení dlouhé chvíle a

k sebevzdělání, jak jim poměry dovozovaly a mnohými projevy nebo němety podporovali akci Národní rady.

Především — opakuji — nutno však vyzdvihnouti sílu mravního a vlasteneckého přesvědčení těch, kdož se již v r. 1916 rozhodli pro boj za svobodu vlasti, trpěli příkoří, nedbali udání, pohrdali pohodlím, hodnostmi a životy a pustili se se zápalem do nadlidské apoštolské práce v řadách svých druhů, jež se odhodlali získati pro svůj vznešený ideál — osvobození ujařmeného národa z rakouských pout.

OSTATNÍ TÁBORY.

Kromě soustředovacího tábora v Santa Marii C. V. a Padule a důstojnických táborů, jejichž život jsme obšírně probrali v předešlých dvou kapitolách, bylo v roce 1917 a začátkem r. 1918 rozseto po celé Itálii aspoň dvě stě táborů a míst, kde trávili českoslovenští zajatci a dobrovolníci chmurné i veselé dni zajateckého života.

Proč velká část Čechoslováků zůstávala mimo soustředovací tábory? Příčiny jsou dvě: soustředění nebylo nikdy úplně provedeno a naopak objevila se již na jaře 1917 snaha, která spíše soustředění mařila. Již v lednu 1917 sice bylo nařízeno soustřediti všechny československé zajatce v S. Marii C. V., Trapani a Adernu, aby mohli volněji dýchat, jsouce zbaveni německých a maďarských představených. Koncentraci na uvedená místa provedly italské úřady ku podivu rychle a na italské poměry dosti přesně; jen něco málo Němců a Maďarů zůstalo přimícháno mezi československé zajatce a ti byli také brzy odstraněni. Na jednu věc však zajatecká komise zapomněla — že totiž tábory, určené výhradně pro československé zajatce jejich počtu nestačí. Všechny tři tábory se záhy naplnily a tím také koncentrace byla skončena. Trvalo to až do července 1917, než zajatecká komise zjistila, že takto nemohou býti nikdy Čechoslováci koncentrováni a že jim musí určiti tábor, odpovídající jejich počtu a také jejich značnému přílivu do Itálie.

Nové zajatce československé národnosti, když v S. Marii C. V. nebylo místa, rozstrkali po různých táborech smíšených a dále se o ně nestarali. Teprve v srpnu 1917 přicházely do Paduly větší transporty zajatců přímo z fronty a také některé zbytky starých zajatců, kteří dosud nebyli soustředěni. V této akci scházela plánovitost a hlav-

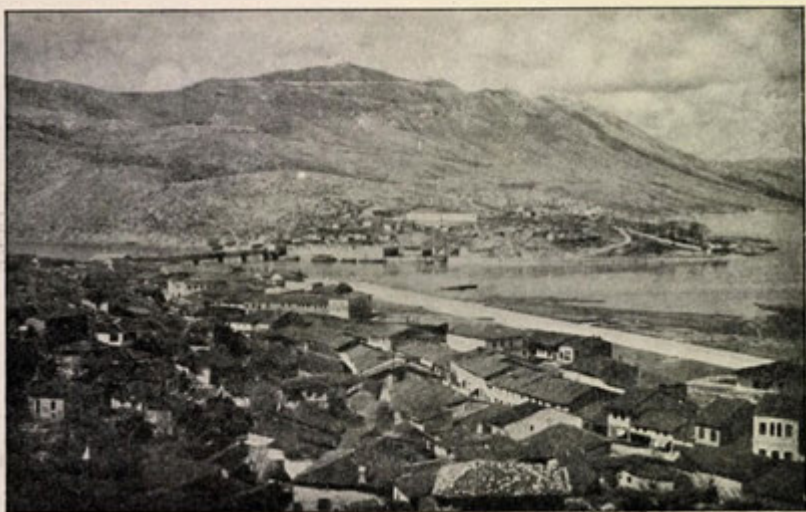
ně — škodila neznalost poměrů rakousko-uherské monarchie, kterou provedli italští velitelé táborů. Pojmy „boemo“, „czeco“, „slavo“, „slovacco“ pletli si tak důkladně, že nevěděli, koho mají do koncentračního tábora poslati. Někdy vybrali Slovincy (sloveni) a jindy, aby si nemuseli lámati příliš hlavu, neposlali nikoho a hlásili, že tam zajatci té národnosti nejsou. Slováci byli většinou zapsáni jako „ungheresi“ (Uhři), protože se, aspoň s počátku, Italové ptali ne tak po národnosti jako po státní příslušnosti. A konečně, některý velitel byl rád, že má spolehlivé zajatce nebo Čechů potřeboval k různým pracem v dílnách a proto je s klidem zapěl a nechal ve svém panství.

Druhá příčina rozptýlenosti československých zajatců tkvěla v tom, že již na jaře 1917 se italské úřady rozhodly použiti zajatců k polním pracem. Tak odjely asi dva tisíce československých zajatců na práci ze S. Marie C. V., pak mnoho oddílů bylo vypraveno z Paduly a také z jiných větších táborů, zvláště sicilských a z Asinarry, pracovali Čechoslováci po celé Itálii. Nebylo divu, že právě naše zajatce si Italové vybrali. Věděli zajisté z četných přihlášek do odvoňového vojska a z ducha československých zajatců v táborech, že jsou živeli nejspolehlivější, jak po stránce smýšlení vůči Rakousku, tak v ohledu pracovní svědomitosti.

Abych aspoň naznačil, jaké to práce byly, které naši zajatci konali, jak se měli na práci a jak vycházeli s italskými domorodci, uvedu tři obrázky ze života pracovních oddílů, které napsali jeho účastníci.

*

V první řadě se podíváme na československé zajatce a dobrovolníky, kteří

Skadar. — Pohoří Tarabeš.

odešli ze S. Marie C. V. do severní Italie. O nich obšírně píše ve svých vzpomínkách Hugo Novotný, z nichž podávám stručné výňatky:

„Tento druhý transport zajatců (1000 mužů) přijel dne 26. června 1917 do Bologni, kde jsme byli rozděleni na menší oddíly po 10—50 mužích, které za doprovodu stráže bersagliérů odcházely pak na místo určení. Po dlouhém čekání přišli jsme z hlavního nádraží města Bologni na nádraží dráhy Bologna—Malalbergo, která nás dovezla na stanice San Gabriele-Barricella, kde již na nás čekalo několik volských povozů a jedno carrozzino (dvoukolový kočár s jedním koněm). Po dvouhodinové jízdě rovinou mezi lány obilí, luk a vinic dojeli jsme do vesnice Passo Segni, ukryté za uměle postavenými břehy řeky Rena.

Vesnička byla na pohled malá, ale kolem ní bylo rozloženo několik dvorců, které patřily dvěma statkářům. Nás přidělili na práci statkáři Felettimu na

statek, jenž měl jméno Tenuta Lama (statek Lama).

V zahradě zřídili jsme zatímní kuchyň, postavili dlouhý stůl s lavicemi a vařili oběd. Mezitím přišel majitel s rodinou, aby se podíval zblízka, jak vypadají rakouští zajatci. Netušil jsem tenkrát, čím vším mně tato rodina bude a nejen mně, ale i všem zajatcům. Měl jsem co dělat se svou italstinou, abych zodpověděl všechny dotazy, co a odkud jsme atd. Několik z nás mělo na čepicích běločervené stužky, které upoutaly také jejich pozornost a divili se pak, když jsem jim vysvětlil, že je to odznak dobrovolníků, kteří chtějí bojovat po boku Italie proti Rakousku. Dalo to pak mnoho vysvětlování než pochopili jakž takž naše tužby po osvobození ujařmené vlasti. Během doby však a pomocí brožur, které docházely z Říma a z Paříže, přesvědčil jsem je o tom, proč chceme jít do boje proti vojsku, z něhož jsme vyšli.

Všichni obyvatelé vesnice a z blízkého okolí přišli se také samozřejmě

na nás podívat, neboť mnohý ponejprv viděl rakouské zajatce čili „tedeschi“ (Němci), jak nám všeobecně říkali. Později mi sami řekli, že si nás představovali mnohem jinak, snad asi jako nějaké lupiče.

Oblečení jsme byli všichni slušné a hlavně čisté, čímž zajatci naši všude v Itálii vynikali. Ubytování jsme byli na sýpce, kde bylo zcela příjemné a vzdušno. Spali jsme sice na slámě, neboť slunníky jsme dostali teprve později, ale to nám nevadilo. Unavení, brzy jsme usnali nebo vzpomínali na domov.

Ráno v 6 hodin se šlo do práce. Vyšli jsme všichni se šafářem na různé dvory, jichž bylo devět. Na každém dvoře zůstalo 2—6 mužů a jeden, dva bersaglieri jako stráž.

Krajina je krásná a velmi úrodná. Pole, vinice, aleje stromů s dvory se střídají neustále, takže pohled s vyššího místa působil dojmem nepřehlédné zahrady. Selský lid tam však pracuje dosud velmi těžce, ba možno říci, někdy i primitivními prostředky. Obilí se žne málokdě strojem, pouze ručně a to dlouhým srpem, při čemž žnec musí býti k zemi sehnut. Na to si naši zajatci velmi těžce zvykali a mnozí to i odstonali. Také orání a setí se dalo po starodávnu; pluhu byly takové, jakých používali naši praotcové. Výsledky tohoto obdělávání půdy jsou však, díky její plodnosti, dobré a každý nový výnález přijímají domorodci s nedůvěrou, ba odmítavě.

V Itálii panuje dosud „padronství“ a majitel všech dvorů nazývá se v lidové řeči „padrone“. Podle tohoto způsobu dělí se majitel statku se sedláky o celou úrodu, dobytek, drůbež a víno na polovici; stejně tak se dělí i o vydání.

Život v přírodě se nám líbil a hlavně — cítili jsme se mnohem volněji než v táboře. Sedláci přilepšovali podle možnosti stravu a majitel dával zajatcům denně svačiny (salám, sýr a litr vína denně). Správě vojenské odváděl majitel za každého zajatce dvě liry

denně a zajatci platil dobrovolně 60 centesimů. Na tento život jsme si brzy zvykli, k čemuž snad napomáhal těsný styk s civilním obyvatelstvem. Někdy si oblíbili usedlíci zvláště některého zajatce, takže se u nich cítil jako doma. Bersaglieri nám ponechávali téměř úplnou volnost a my jsme jim zato službu nikterak neztěžovali. Stávalo se, že strážce v chládku usnul a zajatec ho musel vzbuditi, aby s ním šel domů, nebo strážce zmizel za děvčetem a zajatci mu večer přinesli pušku s nábojnícemi, kterou na poli nechal.

V neděli jsme prali obyčejně prádlo a koupali se v nádrži, jež byla určena k máčení konopí. Odpoledne se fotografovalo, hrály hry a někdy při gramofonu tancovalo. S počátku scházela nám četba a tu jsem se snažil, abych navázal styk s Národní radou v Paříži a její kanceláří v Římě. Obě nám pak zasílaly 20—30 čísel „Čsl. samostatnosti“, Čechoslováka a někdy i americké noviny, jež jsme vždy s velikou dychtivostí četli a o zprávách debatovali.

Na vítězství Dohody byla tenkrát malá naděje a Italové sami, jak vojáci, tak i civilové nevěřili ve své vítězství. Touhou jejich bylo ukončiti válku co nejdříve a o více se nestarati. Nechápalí proto, že chceme jíti znovu do boje, když se nám v zajetí tak dobře vede.

Italové obdivovali, že umíme všichni číst a psát, což u nich nebylo vždy pravidlem. Také pořádek a čistota Čechů imponovaly Italům, jako ostatně i jinde se dělo, a podle toho soudili, že jsme národ civilisovaný a kulturní a ne barbari nebo cikáni, jak dříve mysleli. Italský překlad „Babičky“ Boženy Němcové, Benešova „La Boemia contro l'Austria-Ungheria“ a sešity „Nation tchéque“ ukázaly jim duši a politické tužby našeho národa.

Někdy se přišel na nás podívat také některý důstojník od velitelství v Bologni, ale nejčastěji chodíval velitel pracovního oddělení, nadporučík Ce-

Asinara (Fornelli). Casa Penale.

sare, jenž byl velice oblíben a často se s námi dával fotografovat. Měl pro nás u velitelství obtíže, že prý s námi nenakládá jako s nepřátelskými zajatci, že požíváme veliké volnosti atd. Uda-vači byli všude; pan Feletti, jenž měl u velitelství známosti, se však nás i nadporučíka rázně zastal.

Týden ubíhal za týdnem a po ukončení žní nastaly práce jiné, jako sušení otavy, sekání konopí, vinobraní atd. Remeslníci se také uplatňovali, hlavně truhláři, zedníci a krejčí. Pak jsme chodili do blízkého háje porážet stromy. Sluší podotknouti, že pan Feletti dal zajatce, pracující v lese pojistiti proti úrazu, ač k tomu nebyl nijak povinen. Byla-li práce těžší, oba statkáři se snažili pracujícím přilepšiti cigaretami, vínem, čokoládou a uzeninami (peníze dávati nesměli).

Po ústupu Italů u Kobaridu byli berseglieri odvoláni, protože museli na frontu a za strážce nám byli přiděleni staří domobrancí (territoriali), kteří měli přísnější rozkazy v chování vůči

nám. Že i pro nás Čechy a zvláště pro dobrovolníky nebyly tyto dni ústupu italské armády radostné, je samozřejmo. Divili jsme se velmi, znajíce schátralost rakousko-uherské armády, jak je možno, že postupuje.

Ústupem italské armády na řeku Piave přiblížila se fronta tak, že Bologna s okolím se dostala do válečného pásma a zajatci, kteří meškali na tomto území, byli z polních prací odvoláni a znovu soustředěni v zajateckých tábo-rech. Náš statkář se namáhal, aby nás mohl ještě dále podržeti, ale marně. Letadla nepřátelská v noci neb časně z rána létala až k Bologni a velitelství se patrně bálo, že by jim zajatci mohli dávati znamení.

Tak se přiblížil 27. listopad 1917, den našeho odjezdu z Passo Segni. S těžkým srdcem jsme se loučili se statkářem i jeho rodinou a místním obyvatelstvem které ve velikém počtu nás přišlo naposledy pozdravit. Téhož dne ještě jsme spali v Centu, malém provinciálním městečku, kde v bývalé pevnůstce,

stavené Radeckým, byl koncentrační tábor rakouských zajatců.“

*

Stejně pěkný pobyt a přízeň místního obyvatelstva měli dobrovolníci a zajatci na malém „distaccamentu“ v úrodné rovině salernské, jak o tom svědčí líčení Karla Drbohlava:

„V první polovině října 1917 jsem se rozhodl, že se přihlásím jako tlumočník na práci. Velitel roty v táboře mě propustil, dal mi veškeré tiskopisy k vedení „distaccamenta“ a po náležitém objasnění, jak se vede italské vojenské účetnictví odejel jsem se 14 českými zajatci do F i s c i a n a.*)

Velitelem pracovního oddílu byl stanoven italský četař, Toskánec, jenž měl na hlídání nás dva vojiny, jednoho z Abruzz a druhého Napolitána z Ameriky.

Ve Fiscianu jsme byli velice vlídně přijati padronem, majitelem vinic, signorem Bernardo de Falco a ubytováni v prvním patře novostavby. Sjednal jsem smlouvu o dodávce chleba, masa a ostatních potravin u místních obchodníků, smlouvy jsem dal ověřit obecním úřadem a poslal velitelství tábora k schválení cen. Na stravu jsme se měli znamenitě a ještě zaměstnavatel občas přispěl k zlepšení, hlavně vínem.

Zajatci byli rozděleni na menší oddíly a hned začalo česání a svážení hroznů a lisování vína. S počátku měli hlídači strach, že zajatci utekou. Brzy však seznali, že jejich obavy jsou bezpředmětné a dozor zmírnili, takže jsme se pohybovali zcela volně.

Po česání nastalo orání a okopávání vinic, kácení stromů v lese, děláni klestu, stříhání vína, přesazování atd. Byl jsem nejprve správcem poučen a když jsem vše řádně pochopil, učil jsem opět naše hochy, takže za jeden den

*) Fisciano, malé městečko v provincii Salerno (jižní Itálie), ležící blíže Baronissi, na sever od Salerno.

uměli pracovati rychleji a svědomitěji než domácí dělníci.

Netrvalo dlouho a náš pán se dozvěděl, že jeden ze zajatců spravuje boty a hned si dal zhotoviti pár bot do nepohody. Musel jsem s pravdou ven a říci, že jen polovina zajatců je zemědělci a ostatní mechaniky, obuvníky a zámečnický. Po tomto objevu se všichni divili, jak je možno, že naši řemeslníci umějí hned všechno pracovat.

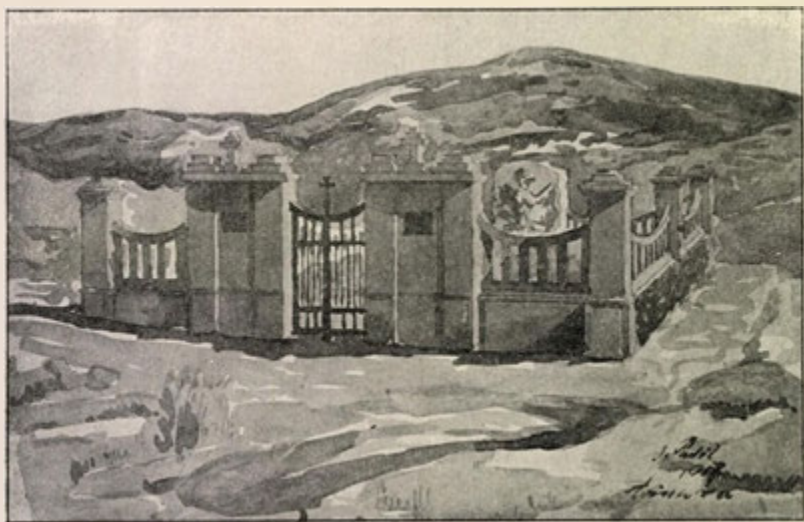
Obyvatelstvo nás mělo rádo a často nás zvalo k sobě na víno. Hoši dostávali četné dárky a po celý čas našeho pobytu na práci nebylo jediné stížnosti. Zákaz velitelství, že se civilní obyvatelstvo nesmí s námi stýkati, nebyl brán vážně. Jinde, jak vím, kde byli přísní četníci, byli za styk s civilisty zajatci odvázeni do tábora a trestáni.

Za práci dostával každý zajatec, kromě zajateckého žoldu, 50 centesimů, takže si každý zajatec uspořil něco peněz, jichž při odchodu mohl náležitě použiti. Na vánoce nám dal statkář kapouny a ovoce, aby nám zpříjemnil svátky, které jsme trávili daleko od svých rodin.

Kraj byl velice zdravý a za celou dobu nikdo neonemocněl, ač v jiných krajích zkoušeli zajatci mnoho malarii.

Majitel vinic dlouho nemohl pochopiti naše snahy za osvobození národa a hlavně nevěřil, že by se zajatec dobrovolně hlásil na frontu. Ačkoliv jsem mu půjčil naše zahraniční časopisy a italské informační spisy, stále naší akce nechápal.

Když koncem března 1918 přišla k nám zpráva, že byl viděn transport vojáků s červenobílými stužkami na čepicích v Baronissi, telegrafoval jsem velitelství tábora, máme-li se vrátiti. Tušil jsem, že naši odjíždějí na frontu, protože jsem z tábora dlouho nedostával zpráv. Druhého dne jsem dostal rozkaz k návratu. Všichni naši známí nás jen neradi pouštěli, ale my přes

Asinara. — Hřbitov, jehož portál proveden čsl. zajatci.

jejich upřímný zármutek s největší radostí jsme se chystali k odjezdu.

Náš zaměstnavatel bědoval, že nedostane tak dobré pracovníky a přemlouval nás, abychom setrvali dále u něho, že o nás požádá velitelství. Nebylo to však nic platno. Při loučení jsem ho znovu přesvědčoval, že naše rozhodnutí k boji za svobodu vlasti je pevné a že na frontu jdeme s největší chutí. Ani tehdy se však nezhostil nedůvěry. Za měsíc nato mohl jsem mu teprve psát z fronty o našem životě a činnosti na frontě. Tenkrát snad již mu bylo jasno, že jsme nelhali a vrátili se znovu do válečné vřavy, abychom vybojovali našemu národu svobodu.“

*

Zajímavým bude také líčení prožitého zemětřesení ve střední Itálii, na něž se jistě mnozí legionáři pamatují i z jiných míst (Aquily). Také život v Avezzanu,* kde po převratu dlelo

mnoho čsl. domobranců, liší se od jiných táborů, jak vysvitá z vyprávění Frant. Hlavsy:

„Do Avezzana jsme přijeli ráno dne 18. listopadu 1916. Bylo pro nás uchystáno IV. reparto, které mělo 12 baráků. Na nádvoří nás roztřídili podle národnosti: Čechům byly přiděleny dva a půl baráku, Srbům jeden a půl, Chorvatům taktéž a Němcům půl baráku. Šest baráků podléhalo jedné kanceláři.

Na nádvoří nám byl přečten stručný řád v táboře a byli jsme tázáni, zda umíme číst a psát. Mimo to Rumuni, Poláci a Srbové byli vyzváni, aby se hlásili do dohodového vojska. Češi se hlásili, nebyli však zaznamenáni...

Každý den byl třikrát nástup, při němž nás počítali a pak úklid baráků a dvora; jiného zaměstnání jsme neměli. Procházeli jsme se po dvoře, hráli karty, kopali míč a provozovali různé jiné hry. V neděli jsme mívali divadlo, které řídil br. Hřímálý.

Život byl jednotvárný, nebylo žád-

*) Avezzano, kraj. město v prov. Aquile (stř. It.). Má 12000 ob. Bylo 13. I. 1914 zemětř. znič. (11000 mrtv.). Magliano (de Marsi) město sev. od Avezzana (14000 ob.).

ných styků. Češi nadávali na Rakousko a Němci nám vyhrožovali, že nás budou věšet, až se vrátíme. Zakročili jsme u našeho velitele, který Čechům přál a zavřel všechny štváče na deset dní do vězení o chlebu a vodě.

V dubnu 1917 nás vyzvali, abychom šli dobrovolně na práci. Hlásila se nás velká většina; kdopak by nechtěl z tábora, kde jsme půl roku nic jiného neviděli než stráž a kantinského?

Z Avezzana jsme odešli 4. května do Magliana. Toto místo, kde jsme dva měsíce klidně pracovali, leží na sever od Avezzana, vzdáleno asi pět hodin cesty. Domnívali jsme se, že budeme mít svobodu, jako měli Rusové v Rakousku, avšak hned první den nás zavřeli do dvou osamělých dvorů, asi hodinu cesty od Magliana. K ubytování jsme dostali bývalé obytné místnosti, stáje a pudy. Dvory byly obehnané vysokými zdmi; domorodců tam nebylo, kromě starce se ženou, kteří měli chov koní. Stráž nás hlídala jako v táboře. Vykázané místo nesměl nikdo opustit a také nikdo neopustil.

Druhého dne při nástupu nás rozdělili do skupin po 50 mužích. Každá skupina dostala italského vojína jako dozorce, který své lidi podělil krumpáči, lopatami a kolečky. Pak nás zavedli k řece Salto. Je to řeka na pohled nevinná, ale při větší vodě velmi dravá, která zaplavuje často celé údolí, asi dva kilometry široké a velmi úrodné. Bylo nás asi 400 zajatců a měli jsme za úkol rozšířit a regulovatí řečiště. Za práci jsme dostávali denně větší dávku chleba, lepší stravu a jednu liru.

S počátku jsme byli všichni spokojeni, v červnu však přišlo nedorozumění. Italové si stěžovali, že naši hoši a Srbové méně pracují než Rumuni. Za trest jim prodloužilo velitelství tábora pracovní dobu o jednu hodinu denně. Naši hoši a Srbové neuposlechli a ukončili práci jako obvykle. Velitel nejprve potrestal všechny „šarže“ vězením, ale rozhodnutí změnil v zápětí tak, že

všem, kdož přerušili práci, zadržel jednodenní mzdu. Když však s tím podnikatel prací nesouhlasil, rozhodlo se velitelství odvolat všechny Čechy a Srby z práce do tábora v Avezzanu. Dne 3. července nám oznámili, že příštího dne ve čtyři hodiny ráno opustíme Magliano a nařídili, abychom se připravili na cestu.

Spal jsem s 12 zajatci v jedné místnosti, kterou se vcházelo do druhé místnosti, kde bylo na třípatrových palandách ubytováno celkem 150 zajatců. Kolem třetí hodiny ráno probudily mě hlasy zajatců, kteří křičeli: „Zemětresení!“ Chtěl jsem vstát, ale nebyl jsem v prvním okamžiku schopen, abych se zdvihl. Slyšel jsem hluk, jako když jede traktor a pozoroval jsem, jakoby se budova pomalu houpala.

Konečně jsem se vzpamatoval a spěchal také ke dveřím. Sto šedesát mužů se tlačilo jediným východem! Zmatek byl tak hrozný, že ani nevím, jak jsem se dostal ven. Většina měla ramena odřená do masa a mnozí byli raněni do hlavy taškami, padajícími se střeš. O život na šestici nikdo nepřišel. Podobné výjevy se odehrávaly i v ostatních budovách. Hoši skákali s nejvyšší palandy do přízemí.

O 5. hodině jsme vyšli, aniž bychom věděli, kam jdeme. Byli jsme rádi, že tyto budovy opouštíme, neboť na nich zůstaly značné trhliny ve zdech. Cestou jsme poznali, že se vracíme do Avezzana, kam jsme skutečně před polednem dospěli.“

*

Není bez zajímavosti, že také na půdě divoké Albanie vznikla dosti silná dobrovolnická organizace Čechoslováků, která byla později základem 3. praporu 35. pluku. O ní vypravuje Boh. Šetka (Hlasy z Hané, 18. února 1928):

„Velice těžce pracovalo se našim zasloužilým organizátorům a zakladatelům dobrovolnické organizace. Tito obdivuhodní emisáři čsl. odboje neměli

Asinara. — Campo Perdu (II. skupina).

po ruce takřka zhola nic, čímž by mohli působiti k upevnění a posílení svého dobrovolnického útvaru a účinně pobádati liknavce ke vstupu do legie nebo s úspěchem odrážeti útoky svých nepřátel. Vedla je jen čistá, nenáročná láska k zdeptané a v okovech úpějící vlasti.

Významnou minulost má organizace bratří Václava Douděry a Ant. Treitnera, jež velice namáhavě vznikala tak zv. dvěma proudy. První proud z Hadího hřbetu A. Treitnera, druhý proud od Fiery V. Douděry. Teprve příchodem do Pedimonte, 5. srpna 1918, oba proudy splynuly v jeden tok, pod vedením obou zakladatelů a organizátorů. Za velice obtížných podmínek docílili konečně spojení s Kanceláří NR. v Římě a po velkých útrapách co legionáři byli dopraveni do Itálie.“

Dobrovolníci „albánští“, jak se mezi sebou nazývají, pocházeli jednak ze starých zajatců, kteří byli z různých táborů posláni do Albanie na práci a druhou část tvořili zajatci z italské

ofensivy v Albanii, v červenci 1918. O zajatcích na práci budeme mluvit v odstavci, kde bude vyličen život v zajateckém táboře Vittoria na Sicilii, odkud většinou se do Albanie dostali. Osudy druhé části dobrovolníků — zajatých v Albanii — líčí B. Šetka (Stráž národního tábora, 17. února 1928) takto:

„Hadí hřbet“ v Albanii byl nejjižnější úsek rakousko-uherské fronty v pohoří Malokastrovském (Malocastro) před horou Trebešinou, mezi řekou Vojsou a Osumem. Toto místo zaujímá významný mezník v čsl. odboji v Albanii. Před vítěznou italskou ofensivou odehrálo se tam organisované vzbouření, jehož exponent byl Jaroslav Novák, který pověřil desátníka Vočáka úkolem přejíti k Italům a vyjednati vzdání se celého 28. praporu (domobraneckého, pozn. kron.). V kritickém okamžiku našly se i zde zrádné charaktery, čímž toto vzdání se Italům bylo alespoň na čas znemožněno. Dalo mnoho práce, aby záležitost tato ne-

šla před válečný soud do Berat a aby z osnovatelů onoho spiknutí nebyl nikdo popraven. Nicméně to, co již zaseto, neslo své ovoce, což se markantně projevilo v nedaleké italské ofenzivě. Tehdy se nemohlo již zamezit, aby bojovníci z „Hadího hřbetu“ se houfně i jednotlivě Italům nevzdávali.

Co bylo J. Novákovi k vyplnění obtížné, to se velkolepě uskutečnilo „tajným parlamentářům“ z „Hadího hřbetu“, bratřím Šetkům. Tito 5. července 1918 o 3. hod. odpoledne přešli do italských posic na hoře Trebešina a předali Italům důležité informace. Dne 6. července po celý den se nalézali na italském divisním velitelství v Balabě. Za jejich přítomnosti byla v poledne italskými letci zahájena vítězná ofenziva. Odpoledne nato začalo palbu italské dělostřelectvo. Po půl noci albáňští dobrovolníci, zvaní „komiti“ v italské službě, zajali bez rány a bez odporu na „Hadím hřbetu“ skoro všechny přední stráže 45. domobraneckého praporu. Tím se umožnilo, že v neděli, 7. července, obsadili Italové „Hadí hřbet“ až k hlavnímu opevnění Čafa Glavs. Hned nato, v noci ze 7. na 8. července, následoval šílený, tragický ústup Rakušanů až za Berat.

Organisace československých dobrovolníků v Albanii rychle vzrůstala, ačkoliv neměla morální posily zvenčí a dosáhla značného počtu přihlášených, jak svědčí B. Šetka (Hlasy z Hané, 25. února 1928):

„V Albanii, v polovině r. 1918 přihlásilo se podle zachovaných úředních záznamů do legie 382 dobrovolců. V tom nejsou zahrnuti ještě oni bratři, přihlásivší se do soupisu zvoleným organizačním důvěrníkům. Těch bylo rovněž veliké množství. Pro čl. odboj jest to počet pozoruhodný. Albanie byla odříznuta od veškerého civilisovaného světa a o legii a její činnosti nepronikly tam žádné zprávy.

Dobrovolci hlásili se ze zajatců, kteří

byli v Albanii ze zajateckých táborů v Itálii na práci a ostatní přímo ze zajatců na frontě v Albanii. Ještě v rakouské uniformě byly našim hochům vodítkem v národním uvědomění v této pro náš národ významné historické chvíli jen kusé a nejisté novinové zprávy, tajně donášené mnohými jednotlivci, kteří se vraceli z dovolené.

Druhou zářící pochodní v tehdejší neproniknutelné tmě rakousko-uherského despotického vojáctví byly italské letáky, které informovaly Čechy a Slováky o existenci čl. legií. Těžko mohli jsme těmto letákům, které Italové česky tiskli, důvěřovati... Rakouské zprávy, rozšiřované o Italech, byly hrozné a proto z italského zajetí každý měl velký strach. Veškeré nepříznivé zprávy o Italech byly bezpodstatné. Komiti v italské službě a italská řadová vojska byla vzorně ukázněna. Při zajetí se zajatci jednali velice přátelsky, ba i bratrsky. Stíznosti na italské zacházení se zajatci byly velice ojedinělé. Teprve až v zajateckých táborech okoušely se všechny zajatecké slasti — bída a hlad.“

*

Jak jsme viděli, pocházela velká část československých zajatců v Albanii ze zajateckých táborů sicilských. Nejvíce jich přijelo do Albanie a tábora Vittoria*, jenž byl velice rozlehlý a kde národnostní protivy mezi rakousko-uherskými zajatci vybijely se nadmíru prudce. Českoslovenští zajatci, kteří se přihlásili za dobrovolníky nebo aspoň s revolučním hnutím sympatisovali, byli předmětem nenávisť a útoků německých a maďarských spoluzajatců, jak je patrné ze svědectví jednoho ze zajatců (J. Á.), které čteme v Československém legionáři, 20. listopadu 1924:

*) Vittoria, okresní město v provincii Siracusa (jižní Sicílie). Má 32.000 obyvatel, chov bouřců a včel, obchod vínem a sodou.

Taormina.

„V září r. 1917 dorazil transport rakouských zajatců z poslední sočské ofensivy do zajateckého tábora ve Vittorii na Sicílii.

Transport byl složen z různorodých živlů. Snad byly zastoupeny všechny rakouské národy. Po prvé zas po delší době dostali se do Vittorie Češi. Byli tam již kdysi před tím, ale pro příliš okázalé národnostní citění nepohodli se s Maďary, již tábor měli v rukou, a po několika pŮtkách musili z tábora pryč. Jen jediný Čech tam zůstal — četař, vedoucí lékařské ošetrovny.

Noví čeští přistěhovalci převládli na barákách č. 10, 11, 13, 42. — Revoluční propaganda nebyla žádná, zpráv také žádných. Každá jiskra revolučního života byla v zápětí uhašena. Maďaři konali pilně své poslání — vždyť tam byli nejvyššími pány, ovládajícími úplně italské velitelství. K ruce měli na každém baráku dostatečnou sílu pochopů z rakouských poddůstojníků, v nichž ani proraďný český element nescházel.

Odvážnější konečně tajně opatřovali

vycházející revoluční časopis. Koloval a plnil svůj úkol. Bylo zde přece nějakých zpráv, byla zde jistota, budil se zájem, nadšení — ale scházelo spojení se zástupci Národní rady.

Jedinci pracovali. Získána konečně i soukromá zpráva z Říma. Byl to bratr Růžička, mladý, nadšený hoch, který zprávu obstaral. Byla to jen soukromá zpráva — ale posilovala. Oficiální zprávy nepřicházely — byla to někdy doba trapné nejistoty — nikdo nechápal duševní stav těchto lidí, nikdo nepodal pomocné ruky a tak jen myšlenka udržovala.

„Desertěři přišli,“ neslo se od úst k ústům v táboře. Byli ubytováni ve zvláštním oddělení pod ochranou italské stráže. Byli to první čeští dobrovolci, kteří tam byli poslání ze středu Italie. Bylo to několik dobrovolců s kadetem Šárkem. Italské velení nepripouštělo ještě tenkrát české dobrovolce na front. Zavíralo je v táborech — bylo to nepochopení.

Viděli jsme tedy skutečné dobro-

volce, o nichž kusé zprávy přinášeny byly z Ruska, měli ještě rakouské uniformy, ale české kokardy zdobily jich čepice. Hrdá, statná postava Šárka budila strach, úctu i obdiv v tomto maďarském táboře.

Hledalo se spojení s těmito prvými skutečnými oznamovateli českých vojáků. Za šera teplých sicilských večerů trousily se nápadné postavy z několika českých baráků, osamocených v maďarské záplavě, do oddělení těch tak zv. desertérů — chtěli zprávy, byli ochotni k boji.

Slova uklidňovala, ale představ neuskutečňovala. I oni byli bezradní. Záleželo vše na italském velitelství, ale to jich snahy nepodporovalo — vždyť se radilo se zástupci zajatců a to byli Maďaři.

Několik jedinců, prohlásivších se na italském velitelství za „desertéry“, odstěhovalo se k těmto hochům a ostatní, kteří byli nepohodlní, vpašováni do maďarských pracovních táborů a včas odstraněni. Posláni hlavně do Albanie, kde mnoho těch hochů, úplně zapomenutých, podlehlou zhoubné malarii.

Jaká ironie — český dobrovolce k uskutečnění ideálu musil se prohlašovat za desertéra.“

*

Zvláštní pozornosti v tomto táboře **zasluhuje** také skupina bývalých jednoročních dobrovolníků, mezi nimiž boj o věrnost k Rakousku vzplanul v plném ohni. Jen vyšší inteligenci a příkladné rozvážnosti Čechů nutno děkovati, že nedošlo i mezi nimi k pěstnímu potýčkám. Poměry v tomto ovzduší vystihuje Ferd. Monzer v článku „Pod Etnou“ (Důstojnické listy, 2. ledna 1925).

„Daleko pod Etnou dýše zajatecký tábor zvláštním svým životem . . . Neklidně bouří to ve všech barácích, každou chvíli bitvy, každý den pohotovost italských vojinů musí někde zakročovat. A stejný neklid je i v baráku

jednoročních dobrovolníků a kadetů. I zde se bojuje, ač jinými zbraněmi, přece stejně účinně. Blíží se k vánocům, ale zdejší jižní slunko nedá krvi pokoje a vánoční nálada ne a ne se dostavit — nemyslí se na mír a na pokoj, ale na boj. A bojuje se zle a urputně, o místo velitelů čet, velitele baráků, překladatelů, poštovních úředníků a jiná a jiná, tak důležitá v tomto prostředí, jež byla dosud obsazena jen Němci a Maďary. A bojuje se o svobodu přesvědčení.

A popud k tomu všemu? Přijeli staří zajatci z jiného tábora. Místo „frantíků“ na čepicích stužky v národních barvách. Jaksi větší, sebevědomější byli ti hoši, kteří přinesli s sebou noviny, české noviny z Paříže, a ty noviny mluvily do duší, připravených přemýšlením, rozhovory, nenávistí k tyranům. Mluvílo se v nich o zahraničním hnutí Čechů, o bojích českých oddílů na Rusi a ve Francii, a ty noviny mluvily do duší, připravených přemýšlením, rozhovory, nenávistí k tyranům. Mluvílo se v nich o zahraničním hnutí Čechů, o bojích českých oddílů na Rusi a ve Francii, a ty noviny mluvily do duší, připravených přemýšlením, rozhovory, nenávistí k tyranům. Mluvílo se v nich o zahraničním hnutí Čechů, o bojích českých oddílů na Rusi a ve Francii, a ty noviny mluvily do duší, připravených přemýšlením, rozhovory, nenávistí k tyranům.

Jednoho dne vyrvál pražský buršák, kadet, jednomu z nás noviny z rukou, roztrhal je na kousky, mrštil jimi o zem a sopil, „že se v Rakousku sejdeme a že budeme účtovat — a že ještě v Rakousku mají dosti provazů“. A hlcuček Němců souhlasně kýval a pokřikoval na druhé straně. V prvním okamžiku měli jsme tisíc chutí skočit na ně a zaplatit jim po zaslužení, ale rozum ovládl zlost. Nebyli bychom

Janov.

věci posloužili, byla by vznikla rvačka a při takových věcech se italské velení neohlíželo na provokace a hledalo jen toho, kdo udeřil první. A tak zůstalo jen při potyčce slovní.

Druhý den šla naše deputace se stížností k veliteli tábora, který poučil Němce, že jsme v Itálii a ne v Rakousku. A několik čelných míst v táboře tím Němci ztratili nadobro. Ježto se však bouře nevybila, stávala se atmosféra čím dále nejistější. Nepatrná jiskřička mohla roznítit oheň. A v té době na některých čepicích zmizeli „frantíci“, stížnosti proti Němcům byly na denním pořádku — a tajně několik jednotlivců žádalo o přeložení do jiného tábora. O tom ovšem všichni nevěděli a tak krátce po vánocích pro většinu baráků přišlo ohromné překvapení: Všichni Čechové, jednoroční dobrovolníci mají ihned odjetí do Paduly.

Radost a spokojenost na jedné, strach a zlost na druhé straně. Našli se i takoví, kdož se v poslední chvíli pokoušeli prohlásiti se za Němce a oprav-

doví Němci lovili v kalných vodách. Snahy jejich zůstaly však bez úspěchu a všichni Čechové bez rozdílu odejti musili.

Odchod děl se v noci a ráno s lehkým srdcem loučil jsem se z vlaku se zadumanou Etnou, která však se mi tentokrát zdála vlídnější, jako by usměvavá v ranních červánkách. A večer již jsme zastavili v tom malém městečku, v náruči holých skal, v táboře, rozloženém kolem starého kláštera, z něhož později tisíce Čechoslováků vytáhlo pod vlastními prapory na frontu proti Rakousku.

Nikdy nezapomenu předvánoční a povánoční doby onoho roku, která tolik přispěla k našemu probuzení. A vlastně jsem těm pražským buršákům za jejich tehdejší vystoupení vděčen, neboť nám usnadnili mnoho, velmi mnoho práce.“

*

Tábor ve Vittorii byl jistě jedním z nejhorších táborů pro československé zajatce a uvážíme-li, že byl vybrán k soustředění Čechů, pak není věru divu, že

tam bitky byly na denním pořádku. Jak se prováděla koncentrace, vysvitne nejlépe z několika úryvků dopisů E. Taranta (Kor. NR. č. 350, 2. února 1918), v němž nejprve praví, že českoslovenští zajatci žádali o separování a velitel jim to slíbil, neboť prý dostal k tomu také rozkaz. Tento rozkaz vyplnil takto:

„Posléze rozluštěna ona otázka po několika krvavých pútkách Čechů a Rumunů s Němci a Maďary — velmi prostě. Z 2000 Čechů posláno do Albánie na práci asi 800 (z nich se mnozí hlásili dobrovolně pro hrozná poměry tamější, co se týče Čechů).

Hned po našem příjezdu (desertérů z Piccanella) přihlásilo se asi 15 Čechů k nám. Tyto ale hned s nejbližším transportem desertérů-pracovníků poslali pryč do Agosty (Sicilie) a jelikož ještě scházelo asi 140 mužů, tedy vybrali zase Čechy a to ty, kteří sympatisovali s námi a shodili „frantíky“ s čepic. Vybrali i řemeslníky, ač se hlásilo Maďarů a Němců zemědělců dosti. Zkrátka separovali je! V krátké době odešly další transporty po 30, 20 a 15 lidech na Sicilii. Celkem takto ztraceno 1500 lidí, z nichž jistě třetina byla rozhodnuta pro legii a další polovina by se po lepších informacích (ve Vittorii to vůbec skoro nebylo možno) ihned také přihlásila. Zádá vás tedy bratr Šárek, byste vysvobodili onen zbytek, co snad tam ještě je, ty (což asi nebude možno), co jsou v Albanii a ony legionáře z Agosty.

Myslím, že na základě těchto udání a nové famosní separace budete moci osvobodit ony lidi od Němců. Úspěchy agitační práce ve Vittorii měly opačné výsledky, co se týče separování. Ti, kdož se obrátili, jak jsem psal, odstoupení to divné. Představte si, jak to na mnohé působilo, když viděli, že včera se přihlásili k nám a dnes již jedou z tábora pryč.“

Stejně přesvědčivě zní jiný doklad, v němž se projevuje obava o osud československých zajatců, kteří byli poslá-

ni do Albánie na práci. Je to dopis Jindřicha Růžičky z Vittorie (Kor. NR. č. 218, 6. ledna 1918), kde prosí důvěrník dobrovolnické organizace římskou Kancelář, aby se jich ujala.

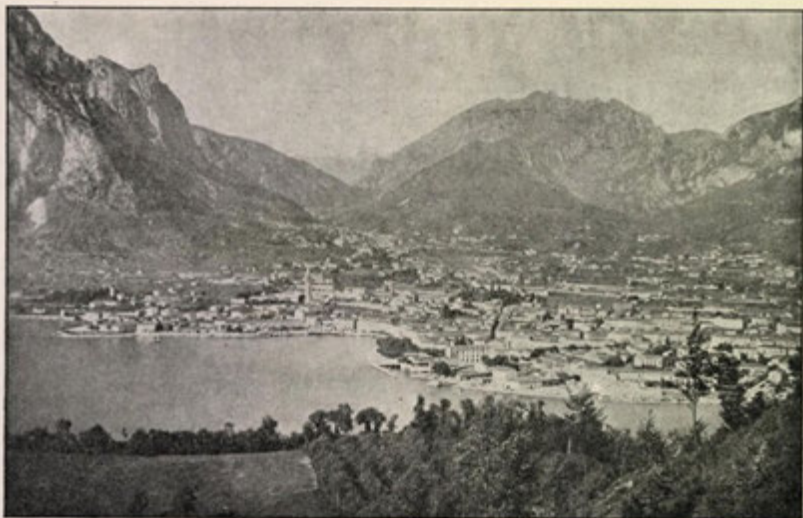
„Počet našich hochů byl v poslední době silně zmenšen. Když jsme před čtyřmi měsíci přišli do Vittorie, bylo nás Čechů půl třetího tisíce. Byli však stále posíláni na práce a tak se počet náš zmenšil na 800 až 1000 mužů. Ti z prvních transportů, určených pro severní Itálii, se již dle doslechu vrátili a to do Paduly. Huře však je s těmi, kdož odjeli do Albánie. Je jich tam as 800 mužů mezi 3000 Němců a Maďarů. Když před nedávnem odjížděli poslední z nich, prosili nás, abychom na ně nezapomínali a psali o nich do Říma.

Mají obavu, že zůstanou při svolávání Čechů do Paduly zapomenuti, jako jsme byli až dosud my. Možná, že nebudou pro obtíže spojené s dopravou přes moře ani zpět povoláni. Pracovati budou kdesi za frontou, protože dostali plnou výzbroj (stany a p.).“

Obavy byly většinou správné. Skutečně pracovali českoslovenští zajatci z Vittorie v okolí Valony na úpravě silnic za frontou. Posléze dostali se všichni do tábora v Pedimonte (na jih od Valony), odkudž teprve v červenci a srpnu přes Brindisi, Gallipoli a Tarent došli do Itálie a jak později uvidíme, utvořili III. prapor 35. československého pluku.

*

Také v jiných sicilských táborech panoval čilý dobrovolnický ruch. Koncentrace nařízená v lednu 1917, shromáždila v některých táborech sta československých zajatců, kteří sice nebyli úplně odděleni od jiných národností, ale aspoň měli většinu a mohli své protirakouské názory volněji vyjadřovati. V kapitole o ČDS. v Padule jsme viděli, že nejlínější z nich, organizace z Vittorie, Ballestrate a Pozzalla, splynuly

Lecco na Lago Maggiore.

v srpnu 1917 s ČDS. a daly mu několik set zdatných dobrovolníků.

Pro důležitost a početnost a také pro způsob vzniku a vývoje budiž zde šíře vzpomenuť aspoň organizace v Pozzallo*, která jediné si zachovala více písemných památek. Vznikla koncem dubna 1917 podle příkladu a vzoru ČDS. v S. Marii C. V. Ustavující schůze konala se 30. dubna 1917, kde byl ústy pozdějšího jednatele organizace, Gustava Kähliga, vytyčen úkol její takto:

„Četli jsme zprávy ze S. Marie, z nichž poznáváme, že se tam naši krajané organizují, vedení jsoucí týmiž snahami a ideami, jako my zde. Ani my nesmíme zůstat za nimi, aby nás doba, až přijde okamžik, kdy třeba jednati ne slovy; ale skutky, nezastihla nepřipravené... Je nás zde 700 Čechů. Dle mého dohadu, který činím dle seznamu přispěvších na sbírku do Francie, možno počítati se 120—150 lidmi. Již v Trapani jsme měli jednou schůzi stran opětovně

žádosti o vstoupení do francouzské armády. Tehdy se to odložilo. Řeklo se: musíme míti nejprve jistotu, že vskutku se o to jedná, by slovanské země dostaly samosprávu a teprve, až záruku budeme míti, můžeme něco podniknouti“. Nyní již je dána záruka v odpovědi dohodových států na Wilsonovy návrhy míru a pak ručí také naši pracovníci a autorita Masarykova. Nutno tedy jednati: podati žádost za vstup do armády ve Francii a přeložení do S. Marie C. V.

Každý člen organizace, stejně jako v S. Marii C. V., platil za pětidenní výplatní období jeden sold (5 centesimů), při čemž stejný příspěvek, podle dobré vůle, vybírání i od nečlenů. Výtěžek příspěvků byl věnován fondu raněných čsl. dobrovolníků ve Francii. K tomu účelu uspořádali pozdější Češi sbírku, již před ustavením organizace, která byla uzavřena 12. května 1917 s tím výsledkem, že ze 700 Čechů přispělo 178 obnosem 133 Lir 55 cent. Protože však velitelství peněz neodeslalo a obrátilo

* Pozzallo, městečko v [nejjižnějším cípu Sicílie.

se na vyšší instance, může-li peníze poslati na místo určení, původní částka znamenitě vzrostla.

Pro informace členů a propagandu mezi ostatními československými zajatci vydávala dobrovolnická organizace čtrnáctideník „S a m o s t a t n o s t“, jehož první číslo vyšlo 15. května a poslední (7). 1. srpna 1917. Byly to „noviny pro československé zajatce“, vydávané o 4 stranách, které byly psány na laciném papíře úhledným rukopisem. Časopis se půjčoval „zdarma každému český citícímu zajatci“. Za redakci zodpovídal Gustav Kählig. Každé číslo má politicko-propagační úvodník (Česká samostatnost, Památný den 31. května, Pro svobodu národní, Češi proti Rakousku, K 6. červenci, Slováci), zprávy z bojišť, politické, z tábora, organizační atd.

Organisace starala se i jinak o poučení a osvětlení československých zajatců. K tomu sloužila knihovna, časopisy z Paříže, z Říma a z Ameriky a informace, obsažené ve sporých soukromých dopisech ze zahraničí. Z Říma došel pouze jeden dopis od inž. Veselého z 11. července 1917; na cestu potřeboval plných 20 dní! Odjinud vůbec se organizace odpovědi nedočkala, ač psala na různé adresy do Francie, Ameriky a Ruska. Ani dopis, poslaný 10. května 1917 prof. Masarykovi do Londýna, nevykonal své poslání. Vrátil se 29. června nedoručen.

V lůně organizace vyrostly hudební a pěvecký kroužek a sokolská jednota. Zvláště slavnostně oslaven byl svátek M. Jana Husi, jak se dočítáme v organizačním zápisníku:

„V předvečer výročí mučednické smrti našeho nejslavnějšího Čecha, Mistra Jana Husi, uctěna památka jeho slavnosti za přítomnosti velitelství zdejšího tábora zajateckého.

Oslava zahájena přednesem zpěváckého kroužku „Hranice vzplála“.

Program sestával z hudebního zpěvnických čísel a předvedeno cvičení našich zdatných Sokolů. Transparent M. Jana

Husi s protějškem kalicha působil obzvláště za večerního šera mohutným dojmem. Slavnost zakončena zapěním „Hej Slované“ a „Pochodem českých dobrovolníků“.

Slavnost tato byla spojena s radostí nad vítězstvím u Zborova, jak praví dále zápisník:

„Dnešní den, 5. července, byl i pro nás mimo oslavu Husovu dnem významným. Naši bratři na Rusku se tuží. Brigáda československá zajala 2. VII. 3400 austriáků. Kdy i na nás dojde?“

Není konečně bez zajímavosti první dopis do Říma z 5. července 1917, v němž vzpomínají návštěvy Pučálkovy v Pozzallu, 31. května, jako „první známky českého života v Itálii“ a touží po osvobození: „Víme dobře, že jest se dále ozbrojiti trpělivostí, pochopujeme Vaši úsilovnou práci. Prosíme tedy o prominutí, že my první se chápeme pera k navázání písemného styku s vámi“. Pak líčí poměry v táboře. Bylo jich ze 650 zajatců 290 dobrovolníků, z nichž někteří na práci. Zaslají 300 Lir, z čehož 142 Lir 55 cent. je určeno pro Paříž a zbytek má římská Kancelář přijmouti jako jejich „první příspěvek“. Dále prosí o pokyny a informace a končí upřímně: „Projevujeme vám neomezenou důvěru a přejeme mnoho zdaru vaší nezdolné práci.“

Ani pozzalský tábor nezástal ušetřen neblahého tříštění československých zajatců. Během dvou měsíců poslalo velitelství tábora asi 300 zajatců na práci po různých místech: do Catanie, Salaparuty u Palerma, Terminale, Janova, Foggie atd. Teprve v Padule se zase všichni shledali.

Na zakročení římské Kanceláře NR. odejeli totiž všichni českoslovenští zajatci, kteří v Pozzallu ještě zůstali, do Paduly, kam po třídenní cestě dorazili a tam splynuli dobrovolníci (s oněmi na práci jich bylo na 300) v jeden celek s CDS., jemuž také odevzdali všechny písemné dokumenty a hudební nástroje.

*

Asinara (Tumbarina). — Stany zajatců.

Opustíme nyní Sicílii a v přehledu organisací československých dobrovolníků dostaneme se znovu na Asinaru, kde kromě důstojníků, o nichž jsme již v předešlé kapitole mluvili, dlelo v r. 1916, 1917 a začátkem r. 1918 několik set československých zajatců z řad mužstva.

Po odjezdu zajatců, převezенých na Asinaru ze Srbska, do Francie a důstojníků na italskou pevninu a na Sardinii, nezůstala Asinara dlouho prázdná. Přijížděly tam transporty zajatců z fronty neb z jiných táborů a později, v r. 1917, také oddíly, které byly odjinud posílány do severní Italie na práci.

Na Asinaře bylo několik zajateckých táborů, které se nazývaly: Cala reale (podle osady), Stretti (podle šíje, která dělí ostrov na dvě poloviny), Campo Faru (podle majáku), Campo Perdu a Tumbarina. Zajatci tam všude bydleli pod stany, ale tak, že v zemi byla vykopána prostorná místnost, která byla vyzděna a nad ní střechu tvořil stan. Se stanoviska zdravotního a jako

ochrana proti vedru bylo toto zařízení jistě velice dobré.

Stejně jako v jiných táborech, tak také na Asinaře přihlásili se jednotlivci již v r. 1916 k boji proti Rakousku, jak svědčí dopis Em. Ambrože (Kor. NR. č. 342, 7. února 1918), v němž si stěžuje, že nejsou přeloženi do Paduly a ztrácejí tak víru v dobrý chod československé věci a dodává: „Již před dvěma léty byli vyzváni (naráží na vyzvání min. války z listopadu 1916, pozn. kron.), přihlásili se a vyřízení dosud žádného. Vzbudili přihlášením svým jen zášť a nenávisť Rakušáků a způsobili si tak peklo v táborech. Proto dnes u mnohých nedůvěra a tu třeba skutkem odstraniti“.

Nedůvěra měla své kořeny v rozptýlenosti táborů, nedostatku informací a netrpělivosti dobrovolníků. Na Asinaře přes všechno úsilí nepodařilo se utvořit soustředný tábor bez jiných rakouských národností.

Nejčilejší byli dobrovolníci v Tumbarině a Campo Perdu, kteří v polovině

prosince 1917 splynuli v jednu organizaci v Campo Perdu. O Tumbarině máme zprávu v dopise dobrovolníků do Říma (Kor. NR. č. 127, 8. XII. 1917):

„Náš tábor Tumbarina leží na zadním konci Asinary a ačkoliv je nás zde většina, přece zůstávají zásilky pro české zajatce určené v předních táborech Campo Perdu a Stretti a pro české dobrovolníky v Tumbarině pravidelně ničeho nezbude . . . Podotýkáme, že je nás zde teprve 40, kteří se bez jakékoliv agitace pod naším praporem skupili, velká většina, kolem 90 %, zůstává stále neutrálními; doufejme, že se poměry změní, obzvláště po návštěvě pana delegáta a že šmahem všichni ostatní k nám přistoupí. Tak děje se prý v ostatních táborech italských, jak nás v posledních dnech přišli zajatci z pevniny a Sicilie zpravují, a bylo by smutné, by též u nás tomu tak nebylo. Dosaďadní dobrovolníci mají všichni podané žádosti prostřednictvím většího velitelství u ministerstva války v Římě.“

Delegáta se však ani zde ani po přeložení do Campa Perdu nedočkali, ač o něho v každém dopise žádali. Tiskopisy, noviny a brožury jim však později docházely hojně a také 30 knih z Říma dostali.

Po sloučení obou táborů měli poněkud lepší poměry, ač stále ještě v cizím prostředí. O tom píší v jiném dopise (Kor. NR. č. 128, 16. prosince 1917):

„Je nás zde nyní (v Campo Perdu) soustředěno kolem 1300 Čechů . . . Jsme však noví zajatci, kteří nemají ještě spojení s domovem. Mimo nás Čechů jsou zde ještě těsně s námi Maďari a Němci a jiné rakouské národnosti, což některým našincům velice překáží, by své přesvědčení veřejně na jevo dali . . . Současně dovolujeme si upozorniti, odvolávající se v tomto ohledu na dřívější Vaše dopisy, na některé „také Čechy“, kteří zasluhují, aby z našeho tábora vymytí byli, poněvadž na lidi naše zhoubný vliv vykonávají.“

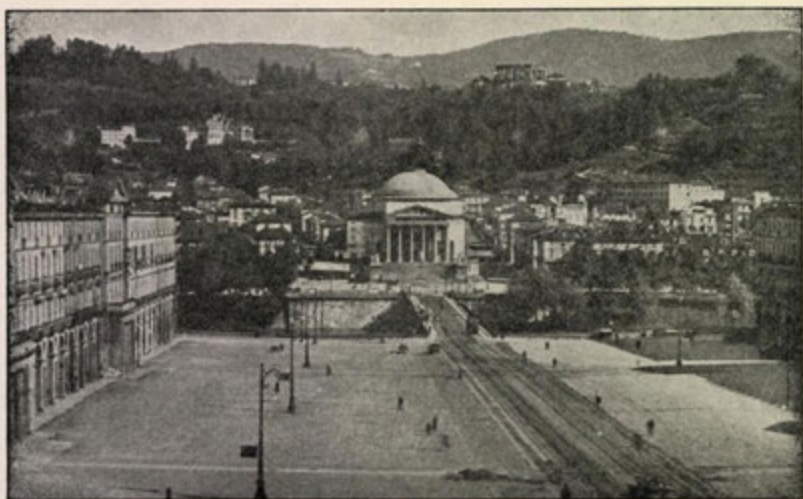
V organizačním ohledu vedli si v Campo Perdu dosti čile. Měli svůj výbor, jenž korespondoval s Římem a s Amerikou, odkudž dostávali zprávy a noviny. Také se sami pokusili vydávat již v Tumbarině vlastní týdeník „Latrina“, jehož jediné zachovalé číslo, 27. dubna 1917, má převážně humoristický ráz a věnuje se cele místním poměrům v táboře. Koncem prosince 1917 uspořádali sbírku, která vynesla do 17. ledna 1918 přes 100 Lir. Od té doby zavedli povinný organizační příspěvek.

Nebyli-li silní počtem, tím silnější bylo jejich odhodlání k boji za vlast, jak svědčí úryvek dopisu do Říma (Kor. NR. č. 221, 23. prosince 1917):

„Musíme ovšem na jedné straně litovati našich drahých v Rakousku, kteří s uznáníhodnou statečností snášejí jednak útrapy vyživovací, jakož i persekuci ze strany rakouských úřadů, na druhé straně naplňuje nás však sebevědomé a důstojné chování našich lidí, jakož i jejich zástupců, oprávněnou hrdostí. Mohou býti však naši rodiče, naše ženy a dítky jisti, že stojíme věrně po jejich boku v zápolení proti našemu společnému nepříteli a že čekáme, my dobrovolníci, netrpělivě, až nás zavoláte, abychom chopili se zbraní a utvořili velikou samostatnou armádu českou. Ukážeme pak svým čtyřdohodovým přátelům, že nynější Češi jsou hodni jména svých slavných předků, bojující za věc spravedlivou.“

Začátkem ledna byli umístěni v Campo Perdu všichni Češi také z jiných táborů na Asinaře (Cala reale a Stretti), ale odstranění cizích národností a austrofilů se nedomohli. V té době se čítalo již aspoň 150 dobrovolníků, jak lze souditi z dopisu Em. Ambrože (Kor. NR. č. 164, 20. prosince 1917), jenž praví, že „zatím přihlášeno asi 130“.

Koncem ledna 1918 přijížděly na Asinaru transporty československých zajatců, kteří byli opět rozstrkáni do jiných táborů, jak si stěžují v dopise do Říma (Kor. NR. č. 298, 23. ledna 1918):

Torino. — Náměstí Vittorio Veneto.

„Ohledně soustředění Čechů podotýkáme, že sem stále přicházejí menší transporty našinců, kteří jsou ubytováni v táboře jiném, ačkoliv by u nás bylo pro ně místa dosti a místo nich sousedí s námi jiné národnosti.“

Ani později se poměry nezlepšily, spíše byly čím dále tím horší. Situaci věrně líčí další dopis (Kor. NR. č. 336, 10. února 1918):

„Naše úplná izolace zde na ostrově je úplně neproveditelná. Bydlíme stále v jednom táboře s Němci a Maďary, pouze kancelář máme rozdílnou. Těsně za naším táborem je druhý, obývaný Maďary a Němci, ku kterému je přiděleno přes 150 českých zajatců, s nimiž se nám styk zakazuje, ačkoliv tam máme 50 kroků a řadu našich stoupenců. Žádost zde podaná za odstranění různých austrofilských živlů, byla dosud bezvýslednou a tito podporovatelé Němci a Maďary, ztěžují naši činnost. Sesměšňování nás a rozšiřování nepravdivých zpráv jsou nejoblíbenější zbraně.

Naši zajatci jsou zaměstnáni v práci

od rána do večera. Často je jim přidělena práce v blízkých táborech německých důstojníků, kteří hrozbami a sliby (na př. darují jim chléb, cigarety atd.) snaží se odvrátiti je od nás a podněcují je k přinášení jmen těch, kdož jsou přihlášení, aby prý proti nim mohli zakročiti. Na to máme přesné důkazy. A tím se stává, že mnohý náš dobrý člověk, který se jeden den přihlásí, druhý den pod vlivem těchto neblahých poměrů kolísá a chce se opět odhlásit a my zdeproti tomustojíme beze zbraně.

Poměry u nás, jak z předchozího vyplývá, jsou neutěšené. Hrozný však je život našich krajanů v táboře Campo Faru, asi 10 minut od nás vzdáleném, ze kterého je též již slušný počet dobrovolníků přihláшено. Ti žijí takřka vydání Teutonům a Hunům na milost a nemilost. Přísít si na čapku české barvy nebo hlásit se „zde“ místo „hier“ nebo „jelen“, znamená dostat se na více dní do „basy.“ Z různých prací, za které byli placeni, byli vzati pryč a přidělovány jsou jim nyní pouze nej-

horší práce bezplatné. Nemáme k nim ovšem, jak se zde samo sebou rozumí, přístupu a dorozumíváme se s nimi, když se sejdem tu a tam na práci. Jediné východisko z těchto neutěšených poměrů by bylo, kdybychom byli odtud co nejdříve odvezeni, až na několik austrofilů, jichž seznam přikládáme.“

Ačkoliv organizace měla název „českých dobrovolníků“, starala se samozřejmě také o získávání Slováků, ale s malým úspěchem, jak svědčí dopis do Říma (Kor. NR. č. 223, 3. ledna 1918):

„Jistou potíž máme se Slováky, jichž je mezi námi asi dvě čety. Jsou ovšem mezi nimi lidé uvědoměli, kteří se již za dobrovolníky přihlásili, většina však zůstává chladnou, neřku-li odmítavou. Ba jsou i mezi nimi i tací, kdož přejí Maďarům.“

Zajímavý je po té stránce dopis Jul. Kustry, jenž je doporučen organizací k příznivému vyřízení a podává návrh, jak by se nejlépe mohlo mezi Slováky agitovati. V něm čteme:

„Ponevác nás Slovákův je tu vyše sto, prosím vás uctive, ráčte nám poslat k agitácii nejake slovenské brožury. Myslím, že „Slovenská Liga“ v Amerike také jiste vydala. Naši Slováci hľadia trochu nedôverne na našu agitáciu, myslia, že snád bez vedomia amerických Slovákův sa ona deje, ale keby videli, že americkí Slováci chcú to jisté, čo my, iste by sa k nám pridali.“

Nebyli to však jen Slováci, kdo měli dlouhou určitě pochyby o hmotných nevýhodách, když se přihlásí za dobrovolníky. Zd. Daneš uvádí v dopise do Říma (Kor. NR. č. 242, 6. ledna 1917) tři námitky, které pronášeli nerozhodní českoslovenští zajatci, zároveň s odpovědmi, jak na ně důstojníci-dobrovolníci odpovídali.

Na otázku „nebude-li jejich majetek doma konfiskován“, odpovídali: „Udání z Italie jest vyloučeno a jelikož jest naše vítězství jisté, nezáleželo by na tom, neboť se jim pak vše navrátí“. Na otázku, jaká bude „podpora jich sa-

mých a jejich rodin v případě, že by se stali invalidy anebo padlí“, zněla odpověď: „Budoucí český stát postará se v každém případě o ně a jejich rodiny zajistí lépe než by toho bylo schopno Rakousko.“ A konečně, když se vmlouvali na „své stáří, fysickou neschopnost, nemoc“, tu je důstojníci vybízeli, aby se „hlásili všichni bez ohledu na to, neboť budou všichni postaveni před lékařskou komisi, která v daném případě určí pro ně službu lehčí, jim přiměřenou a to buď v etapní linii nebo v zázemí“ a poukazovali na „materielní výhody a přednosti před zahálčivým životem zde“.

Výmluvy takové slyšeli jsme ve všech táborech a stejné téměř všude na ně dávány odpovědi. Na Asinaře pak přibyla ještě jedna, kterou uvádí Daneš:

„Většina pak poněkud naivně slibuje, říkajíc, že „až prý pro nás přijedou s lodí, tak půjdeme všichni“. Netušili zajisté, že mluvili v celku pravdu. Když byli převezeni všichni na pevninu, do Paduly nebo později do Sulmony, přihlásili se do armády téměř všichni.

K tomu však bylo v té době ještě příliš daleko a nastaly nové nesnáze. Místo koncentrace nebo převezení na pevninu, byli zajatci a dobrovolníci odvázeni na práce. O tomto nesmyslném postupu píše organizace do Říma (Kor. NR. č. 395, 14. února 1918):

„Nepříznivé postavení, ve kterém se naše dobrovolnická akce nalézá, zde se však náhle ještě více v náš neprospekch změnilo. Včera odjelo totiž ze zdejšího tábora 800 Čechů na práce na Sardinii. Jen laskavostí pana kapitána Sabatonioho bylo umožněno, že dobrovolníci zůstali tentokrát zde; máme však k očekávání, že i my v nejkratší době budeme následovati. Na místě Čechů bylo zde ubytováno totéž množství Němců a jiných národností, takže je nás ve zdejším repartu nyní asi třetina Čechů proti dvěma třetinám Němců, Maďarů atd.

Musíte zajisté uznati, že za takových

Pinerolo. — Náměstí Montebello.

poměrů je nějaká účinná akce nemožnou, neboť neměli jsme příznivou půdu k práci ani tehdy, když jsme byli zde ve většině, tím horší staly se poměry následkem poslední události. K tomu ke všemu druží se ještě ta ustavičná nejistota, ve které tápeme, necháváte nás stále — jak nahoře řečeno — bez jakékoliv odpovědi na řadu našich dotazů.

My někteří ovšem chápeme úplně, že nedá se taková událost vyřídit za několik dní, musíte si však představit, že máme za sebou massu lidí, kteří nás zahrnují denně otázkami „kdypak již to bude vyřízeno“ a pod. a my nemůžeme odkázati ani na dobu pozdější, poněvadž nás necháváte v tomto ohledu úplně bez informací. Alespoň kdybyste nám napsali: „Mějte krátký čas strpení“, bychom konečně věděli, na čem jsme a nestáli jako slepí na rozcestí. Věřte, že jsme zde získali dobrovolníky mnohdy dosti těžce, snáze však je můžeme pozbyti, anebo v nejlepším případě uvázne celá akce v mrtvém bodu.“

Poměry se ještě zhoršily, jak praví další dopis (Kor. NR. č. 396, 19. února 1918):

„Z koncentrace patrně zde nic nebude. Včera byl odeslán další transport 100 mužů, mezi nimiž bylo již čteně dobrovolníků. Ostatní zde zbylí máme naději, že v nejkratší době budeme následovati takže zde pak celá akce sama sebou zanikne.“

Nepozbyli však naděje na obrát k lepšímu, jenž se konečně dostavil. V polovině února začaly se v Padule tvořiti pracovní prapory, o čemž dostali na Asinaru z Říma zprávu. Ta na ně působila, jak praví dopis (Kor. NR. č. 447, 26. února 1918) „jako jarní vláha na vyprahlou půdu“, oživila všechny jejich naděje a posílila jejich odhodlání „splniti povinnost českého vojáka a bojovati jako předkové — proti všem.“

Dne 5. března 1918 bylo „připraveno přes pultřetího sta dobrovolníků k odjezdu do Paduly“, ale do tohoto moře radosti padla krůpěj žalu. Nebyli povoláni všichni a nejtíže nesli ono opo-

menutí staří dobrovolníci, kteří stáli u kolébky hnutí. Roztrpčení jedněch a vztek druhých, věrných austrofilů, že nemohou zabránit odchodu dobrovolníků do československé armády, vytvořily dusivé napětí, o němž se v tomtéž dopise píše:

„Jest svrchovaný čas, že přijdeme nyní jinam, neb pochopitelná naše nenávisť ke všemu německému a maďarskému, jakož i naopak, začíná nabývatí příznaků určitých a fysických.“

První transport odejel 13. března 1918. Odjezd líčí dopis do Říma (Kor. NR. č. 481, 20. března 1918) takto:

„Odjezd byl nad míru krásný. Naši hoši učinili pěkný dojem. Na přistaviště dostavilo se mnoho italských důstojníků. Za zpívání naší národní hymny (při níž všichni důstojníci vzdávali čest) a volání slávy Italii a čtyřdohodě, rozloučili jsme se s našimi bratry a těšíme se na brzké shledání s nimi v Padule“.

Toho se však nedočkali. Ještě 20. května 1918 byli českoslovenští dobrovolníci na Asinaře a teprve později se dostali do Fonte d'Amore u Salmony, aby nastoupili cestu do boje, jak píše v posledním dopise, „proti nejuhlavnějšímu nepříteli — orlu černožlutému“.

Dobrovolnická organizace na Asinaře zasluhuje ještě několik slov. Byla, soudím, na nejvýznačnějším místě mezi všemi ostatními, pokud jde o péči a získávání dobrovolníků jiných národností. Jejím vlivem přihlásilo se totiž mnoho dobrovolníků slovanských a rumunských do boje proti Rakousku a organizace československá ochotně převzala úlohu prostředníka mezi nimi a jejich Národními radami. K dopisu do Říma (Kor. NR. č. 481, 20. března 1918) je připojen seznam těchto dobrovolníků. Přihlásilo se 68 Srbů, 6 Poláků, 14 Rumunů a dokonce 7 Albánců pod prapory čtyřdohody. Seznamy pak byly římskou Kanceláří odevzdány příslušným národním činitelům.

I po této stránce vykonala tedy organizace československých dobrovolní-

ků značný kus propagační práce mezi bratrskými národy, svíranými rakouskými okovy.

*

Další skupina táborů, kde v r. 1917 bydleli českoslovenští zajatci a dobrovolníci, jsou tvrze v okolí Janova. Již jsme se zmínili o jedné z nich, Forte Begato, když jsme probírali život československých zajatců v prvních počátcích jejich vstupu na italskou půdu. Kromě tohoto tábora byly zde ještě pokud ze zachovaných zpráv víme, naši příslušníci v tvrzích Richelieu, San Martino, Tenaglia, Sperone a Castellaccio.

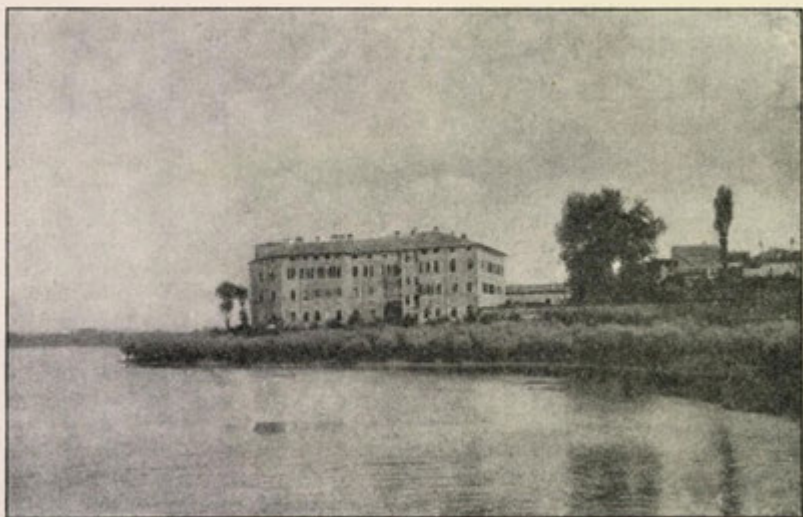
Začátkem prosince 1917 dostali se českoslovenští dobrovolníci z Forte Begata do styku s římskou Kanceláří NR. O svém životě píše (Kor. NR. č. 141, 9. prosince 1917) toto:

„Před týdnem přijeli jsme z prací zemědělských do Janova, kde jsme se též dověděli, že existuje kancelář naší „Národní rady“ v Římě.“

Jest nás zde přes 400 Čechoslováků, mezi nimi na 100 dobrovolníků. Hlásili jsme se do českého koncentračního tábora do Paduly, bylo nám však řečeno, že tábor onen je přeplněný. Rádi bychom zde nějaký čas posečkali, ale velitelství nás vysílá čas po čase v menších oddílech na jiné stanoviště, opět na práci a naše tužby, dostati se do české armády, jsou tím stále oddalovány“.

Poměry tam byly hrozné, horší snad ještě než v r. 1916. O nich píše tajně jeden z dobrovolníků, kteří odjeli v červnu 1917 ze S. Marie C. V. na práci do severní Italie, výboru ČDS. do Paduly, odkud se dopis dostal do Říma (Kor. NR. č. 168, 15. prosince 1917), aby bylo zakročeno:

„Zasíláme všem našim bratrům pozdrav od 74 českých dobrovolníků. Byli jsme na práci po různých oddílech, nyní jsme byli soustředěni sem a zase nás posílají na různé práce. Bylo nás zde přes 100 dobrovolníků. Dělalí jsme vše

Mantova. — Vojenská nemocnice na středním jezeru.

možné, abychom se dostali do vašeho středu, až dosud bezvýsledně, neboť kdyby byly všechny kanceláře obsazeny jinými národnostmi, jak by to s námi se všemi dopadlo! Od rána do večera musíme zde dělati a to zdarma; dělají jen Češi a ostatní si hoví. Musíme též nositi dříví na pevnost, kde jsou rakouští důstojníci, Němci, Maďari a některý odrodilý Čech. Představ si, jak je nám, když našim utiskovatelům musíme sloužiti a pak pohled jejich vůči nám plný opovržení, a pak jiný pohled, že český dobrovolník musí jim sloužiti. Krev nám kypí při pohledu na vše“.

Není divu, že za těchto poměrů byli dobrovolníci na pokraji zoufalství. Psáti o těchto poměrech veřejně nesměli, poněvadž v kanceláři velitelství byli zaměstnání „rakušáci“ a ti každou stížnost zahodili do koše. Jen prosili za vysvobození a přeložení do Paduly, kterého se jim konečně dostalo.

Netrvalo však dlouho a shledáváme se s československými dobrovolníky na Forte Begato znova a to v době, kdy

se tvořila ve střední Itálii československá armáda! V dopise (Kor. NR. č. 542, 19. dubna 1918) objeví se nám v plné nahotě bezhlavý a nesmyslný postup zajatecké komise, která v té době ještě nevěděla, jak má s československými vojáky jednat. Zde několik úryvků:

„Byli jsme právě před čtyřmi nedělemi odvoláni z práce a určení pro český tábor v Padule. Zatím jsme se však dostali na osudné Begato, kde jsme hladoví a dost špatně s námi zacházejí. Dle zdejšího personálu nás očekává pobyt zde ještě kol 2 měsíců.“

Od rána do večera pracujeme, zásobujeme zde Begato dřívím, petrolejem, chlebem atd., kterážto věci se nosí až z města“.

Stejně jako předchůdci chodili na Forte Sperone s dřívím pro rakouské důstojníky.

„Ti se nám pošklebují,“ praví se dále, „co dobrovolníkům, jak „taliáni“ nám vycházejí vstříc jako spojencům.“

Čechů zde bylo přes 700, ostatní ne-

dobrovolníci odjeli na práci před týdnem. Z nás zde udělali na radu pana kadeta (českého austrofila, pozn. kron.) dva oddíly po 50 a 60 mužích a nechali nás zde pracovat.“

Dalo dosti námahy, než zakročením římské Kanceláře NR. se podařilo vysvobodit dobrovolníky a zajatce z Begata a odvézt je do soustředovacího tábora ve Fonte d'Amore.

Podobný osud měli dobrovolníci ve Forte Tenaglii. Novin nedostávali, Italové se o jejich tužby nestarali a tak pomalu jejich nadšení vyprchávalo, jak to líčí dopis do Říma (Kor. NR. č. 165, 17. prosince 1917):

„Nálada mezi bratry ochabuje čím dále, tím více, že čekající odhodlaně musí trpět mezi Maďary a Němci a jak se zdá, skutečně marně. Jest jasno, že když nebudeme skoncentrováni, že bude zle.“

Stalo se zde též, že naši bratři, nemohouce se dovolati pomoci na žádné straně, chopili se posledního prostředku — prchli. Může se státi více případů a budou utíkat sami do Francie nebo do českého tábora.“

Útěk nebo aspoň pokus o útěk do Francie máme potvrzen také z jiných táborů, které byly v blízkosti francouzských hranic. Jak podivná věc — československý dobrovolník, který dobrovolně nabídl svůj život k boji pro Rakousko po boku dohody, musel utíkat z tábora, kde si ho Italové nevěšmali a Němci a Maďari na každém kroku týrali!

*

Touha po vysvobození ze zajetí ozývá se také z jiných táborů severoitalských, kde museli českoslovenští dobrovolníci na práci vytrpět mnoho příkoří mezi ostatními národnostmi. Ukázkou podává dopis z tábora Doria Struppa*) (Kor. NR. č. 429, 21. února 1918):

„Nedivte se, že chceme za každou

*) Doria Struppa, město severových. od Janova.

cenu pryč odtud. Zde mezi 500 austriáky není možno být 9 Čechům. Pravda, hlásí se jich více jako Češi, ale Čech z nich mnohý není a vůbec nebude. Jsou to otroci Němců a Maďarů. Mohli jsme také jít do Paduly, ale zradili nás, že prý z nich žádný nepůjde a nás 9 byli jimi zadrženo. Chtěli jsme jít k raportu, ale místo raportu nás chtěli zavřít a my museli pracovat dále. Jsouce v rakouském Babylonu s vládou Němců a Maďarů, nikde žádné zastání nemáme, jen urážky, vyhrožování a posměch. Máme naději, že přijde od Vás vysvobození a že budeme moci daleko zahodit zajatecká pouta, jež nás svírají. Zde rozhodně být nemůžeme, neb nás volá povinnost a zde vše je cítit páchnoucí Austrií.“

*

Také v provincii Alessandria a Pavia bylo mnoho československých zajatců a dobrovolníků na práci a dočasně v zajateckých táborech. Mnoho jich sice odjelo koncem listopadu a v prosinci 1917 do Paduly, ale přes to jich tam ještě na jaře 1918 několik set zůstalo. Zpráv docházelo k nim málo, protože neměli společného tábora a jsouce roztroušeni po venkově, neměli ani stálého sídla a stěhovali se z místa na místo. Revoluční duch však tím netrpěl. Zajímavá je zpráva, jak přijali v Ticinetu**) zvěst o povolení čsl. armády ve Francii a jak působila na ostatní zajatce. Líčí to důvěrník v dopise (Kor. NR. č. 365, 11. února 1918) takto:

„Jakmile jsme obdrželi noviny, hned naši spoluzajatci Němci se ptali, co je to a odkud jsme to obdrželi. Když jsme jim částečně vysvětlili, oč se jedná a že chceme naše práva, která oni vyrvávali našim předkům, tu nás zasypali nadávkami „zbabělci, zrádci“ a bez rozumu, že z naší otcovské domoviny (Rakousko-Uherska) utíkáme a teď,

**) Ticineto, okres. město v prov. Alessandria, 2000 obyv.

Bologna.

že se stavíme proti svým bratřím a kamarádům.

Ani nevíte, jak je nám sladko, můžeme-li jim svobodně říci, že již nechceme více jejich dobrodiní, že chceme naše práva.“

Stejně odhodlání k boji za svobodu vlasti projevila organizace 52 čl. dobrovolníků ve Stazzanu*) v dopise do Říma (kor. NR. č. 22, 2. provincie 1917):

„Pevně a s důvěrou věříme ve vítězství dohody a s potěšením patříme vstříc krátké budoucnosti, co nám přinese. S pýchou vám sdělujeme, že jsme všichni jako jeden muž připraveni každou chvíli na daný povel, kdy budeme moci se zbraní v ruce osvobodit naše drahé trpitele ve vlasti, kteří tam dosud úpějí pod tyranii habsburskou.“

Již 1. prosince měli být převezeni do Paduly, ale z nevysvětlitelných příčin z toho sešlo. Teprve koncem února

1918 se jejich touha vyplnila a dostali se do koncentračního tábora.

*

Jedna z nejlépe vedených organizací dobrovolníků, kteří odešli v červnu 1917 ze S. Marie C. V. na práci, byla organizace v Cresse.*). Počtem byla jistě nepatrná — z 15 Čechů bylo 10 dobrovolníků — ale měla své funkcionáře, zachovala si řádné zápisy a přispívala na raněné dobrovolníky ve Francii, všechno tak, jak jí bylo výbořem ČDS. uloženo. Ve schůzích četly se dopisy z Říma i z domova, pak noviny, debatovalo se o různých událostech politických a válečných (zvláště pozornost věnovali Rusku!), probíraly se záležitosti místní (poměr k zaměstnavateli, jenž jim za neděli platil poloviční mzdu), a konečně vyřizovaly vnitřně-organizační věci. Příspěvky odváděli členové rádi a ve značné výši, takže poslali několikrát peníze do Říma a

*) Stazzano, městečko v prov. Alessandria, na jv. od Novi.

*) Cressa, místo na sever od Novary, blízko švýcarských hranic.

ještě zbytek 30 Lir odevzdali 17. dubna 1918 pokladníku ČDS. B. Havlenovi.

Měli ovšem také mnoho trpkých chvil v maďarském ovzduší. Ale ani Italové nebyli k nim vlídnější: stráže s Čechy chodily s puškou a bodlem, kdežto Maďaři se pohybovali volně. Také časté neshody se zaměstnavatelem skličovaly mysl odhodlaných dobrovolníků. Oddech se jim dostalo teprve v polovině dubna 1918 v Padule.

*

Daleko lépe se vedlo ovšem těm dobrovolníkům, kteří byli ve střední Itálii. Poněvadž byli posláni na práci z koncentračního tábora v Padule, měli s tímto táborem a římskou Kanceláří NR. více spojení a také nemuseli snášeti tíhu německo-maďarského jha. Dosvědčují to mnohé dopisy do Říma, z nichž jeden aspoň (Kor. NR. č. 187, 2. ledna 1918) zde uvedu:

„Jeli jsme na práci a sice samí dobrovolníci do distaccamentu Monte Fusco,*) kdež jsme byli jak naším zaměstnavatelem, tak i obyvatelstvem a maršálem karabiníků (italský velitel stráže v hodnosti vrch. četnického strážmistra, pozn. kron.), jenž velice se o naši věc zajímá, jako Češi vřele uvítání.

Proto vás žádáme, abyste v jazyku italském zaslali nám povolení francouzské vlády, abychom my zde mohli dokázat, jací jsme my Čechové lidé, jaké jsou naše cíle a že jsme ochotni po boku čtyřdohody a Italie jít se zbraní v ruce proti utlačovateli malých národů.“

Informační brožury z Říma došly obratem a vykonaly dobře své poslání, jak praví jiný dopis (Kor. NR. č. 233, 13. ledna 1918):

„Velice nám zde vše posloužilo, takže nemůžeme na nic nařkati. Většina zdejšího lidu, totiž všichni, s nimiž přijdeme do styku, jest nám přátelsky nakloněna a my naopak se snažíme,

abychom byli hodni toho, co nám zde popřáno. Chceme řádným způsobem náš národ reprezentovati, neboť jsme si plně vědomi našeho úkolu. Práli bychom si ovšem, aby naše svoboda byla úplná a hlavně, abyste nás již brzy povolali k naší povinnosti.“

Ačkoliv se dobrovolníkům v Monte Fuscu vedlo dobře a konali propagační práci mezi italským obyvatelstvem, přece toužili po boji na frontě. Touha tato ozývá se z dalších dopisů a obrází se krásně v nepatrné episodce, kterou líčí důvěrník organisace (Kor. NR. č. 394, 1. března 1918) takto:

„Ze zpráv soukromých se dovídáme, že v Padule jsou již naši bratři připraveni k odjezdu a my že v krátkém čase odjedeme. Naši hoši denně, jak přišla první zpráva o našem odjezdu (dostal totiž náš komandant dopis od přítele z Paduly o řadě našich bratrů pod červenobílý prapor) zatahují při cestě na pole střeleckou linii a místo pušek mají motýčky.“

V nedočkavosti boje bujela fantasie dobrovolníků a zároveň se vzrůstala nervosita ze stálých odkladů odjezdu. Poslední dopis do Říma (Kor. NR. č. 523, 17. dubna 1918) zní již dosti rozmrzele:

„Stále se nám zde slibuje, že již odtud pojedeme a nyní — že prý tu budeme ještě delší čas. Ale není to možno. Jsme zde samí dobrovolníci a v Padule se nám řeklo: Jedete na dva měsíce a my jsme zde již skoro čtyři měsíce. Bratři jsou nespokojeni a já s nimi.

My zde nechceme za žádnou cenu déle býti, neb naše zájmy jsou zcela jiné než kopačka na poli.“

To zní již téměř jako ultimatum. Také na ně došlo, že se vrátili mezi své druhy, aby nedlouho nato zaměnili práci ve vinicích a polích za čestnější úkol na poli válečném.

*) Monte Fusco, okres. město v prov. Avellino, 2000 obyv.

*

Největší počet československých pracovních oddílů (*distaccamenti*) nalézáme koncem r. 1917 a začátkem r. 1918 v okolí Neapole a Salerno. Všechny téměř pocházely ze soustředovacího tábora v Padule, odkudž byly se svolením ČDS. a některé proti jeho vůli poslány.

ČDS. protestoval u Kanceláře NR. v Římě a u velitelství tábora proti posílání československých dobrovolníků a zajatců na polní práce, protože v tom viděl nebezpečí pro plánovitou koncentraci Čechoslováků a soustavnou propagační práci v jejich řadách. Když pak se úsilí ČDS. ukázalo marným, hleděl k tomu, aby na práci byli vybíráni nedobrovolníci, kteří se proti revolučnímu hnutí nestavěli nepřátelsky a s nimi část přesvědčených dobrovolníků, takže byla naděje, že se vlivem těchto propagátorů vrátí celý oddíl, nebo aspoň jeho většina, jako dobrovolníci. V tomto výpočtu se ČDS. málokdy zklamal.

Někdy také, zvláště později, povoloval výbor ČDS. členům sboru, aby odešli na polní práce, buď ze zdravotních důvodů nebo pro duševní jejich stav a vzrůstající se nervositu v táboře. Pobyt na venkově, pohyb a lepší strava působila blahodárně na tělo i ducha zajatců, takže se do tábora vraceli znamenitě osvěženi. Obavy, že méně pevní dobrovolníci se mimo tábor houfně pokusí zbavit dobrovolnické povinnosti, se bohudík nesplnily. Vystoupili sice někteří jednotlivci na práci posláni z ČDS., ale naopak zase jejich úbytek byl vyvážen, ba převýšen, počtem nově se hlásících členů.

Lepší postavení československých zajatců na venkově, mimo tábor, mělo své světlé i stinné stránky. Jsou patrný ze zmínky v dopise důvěrníka dobrovolníků, kteří pracovali v okolí města *Somma Vesuviana**) (Kor. NR. č. 78, 13. prosince 1917):

„V září odešel jsem se třiceti hochy

z Paduly co tlumočník na práci. Bylo nás dobrovolníků deset a dnes vzrostl náš počet na patnáct. Práci mají hoši snadnou a byli a jsou velice spokojeni, což má samozřejmě velký vliv na mnohé, zapominají v tomto částečném blahobytu svých povinností národních, ba dokonce, jednotlivci vystupují ve svých poznámkách a řečech proti nám.

Velikou radost mi naopak působí shoda a pravé bratrství hochů dobrovolníků, kteří lnou jeden k druhému čistou láskou, jeden druhého ctí, váží si; mohu říci, že za celou tu dobu nebylo nejmenší neshody, hádky mezi bratřími.“

Nebylo jistě lepšího prostředku k získávání nových dobrovolníků než pravá bratrská láska těch, kdož se již pro boj za vlast rozhodli. Bratrství prakticky osvědčované působilo na cit nerozhodných tam, kde propaganda rozumová, přednášky a tiskopisy, dlouho si nemohla prorazit cestu.

*

Českoslovenští zajatci a dobrovolníci v táborech i na práci po celé Itálii získávali si všude sympatie místního obyvatelstva. Stalo se sice několik málo případů, že museli býti jednotlivci pro různé poklesky odvoláni do koncentračního tábora a tam potrestáni podle zajateckých předpisů. V celku však si počínali pokud se zachovaly zprávy, českoslovenští zajatci dobře a jistě lépe než zajatci jiných národností. Trety československých zajatců byly zaviněny většinou neuposlechnutím italských strážců, což se stávalo zvláště po nemírném požití vína. Víno bylo laciné a zajatcům, kteří dostávali kromě zajateckého platu ještě pracovní přídavek, lehce dosažitelné. Poměrný blahobyt a méně přísný dozor budil v zajatcích pocit jakési rovnoprávnosti s italskými vojáky, což ovšem odporovalo zajateckým předpisům. Někde k tomu přistoupila i neoprávněná přísnost italských strážců a všude vzrůstalo se mezi za-

*) *Somma Vesuviana*, okres. město v prov. neapolské, má 11.000 obyvatel.

jatci a hlavně dobrovolníky rostoucí sebevědomí, že jsou příslušníky národa, jenž bojuje za svá práva vespolek s vojáky dohodovými a má tedy určité výsady. Z toho vznikala roztrpčenost a vzájemná nedorozumění, jež končila vždy a všude převahou těch, kteří měli výkonnou moc v rukou. K chvále našich lidí budiž znovu připomenuto, že nebylo takových výstřelků mnoho a díky rozumnosti a ústupnosti zajatců na vedoucích místech, omezily se vždy jen na jednotlivce.

Naopak, jak je ze zachovaných dokumentů patrné, na mnoha místech, kde pracovali, dobyli si českoslovenští zajatci srdcí svých zaměstnavatelů a místního obyvatelstva obojího pohlaví. Zvláštní zmínky zaslouží si oddíl, jenž pracoval na zemědělských pracích u rodiny Coronelli v Limitu Trenzanesiu (asi 10 km vých. od Milána) na podzim r. 1917. V dopisech, které psal zaměstnavatel Kanceláři NR. v Římě častokrát se opakuje nadšená chvála našich zajatců a dobrovolníků. Začátkem prosince byli však českoslovenští zajatci odvoláni do soustředovacího tábora a tu chodí do Říma dopis za dopisem, kde Coronelli touží po vrácení československých zajatců, aby, jak praví, „nejen měli silnou pomoc v zemědělských pracích, ale s touhou, aby opět měli u sebe syny tak ušlechtilého národa a tím se jim dostalo největší a nejbezpečnější možnosti k vyjádření srdečné a nejživější sympatie k hrdinským Čechům a jejich budoucímu osudu.“

Nebylo-li možno, aby se vrátili, posílá milým zajatcům rodina Coronelli aspoň pozdravy a „doufá, že zase budou pohromadě s nimi aspoň ti, kdo nebudou odvedeni, aby bojovali proti společnému nepříteli po boku spojenecských vojsk“. Náhradou dostali jiné zajatce, ale stále vzpomínali na Českoslováky: „Pracovní oddíl, jež jsme dostali, nejsou, jak jsme doufali a pro-

sili, vaši krajané, ale zajatci Rusíni. Měli jsme nesmírnou lítost. Zatím si je ponecháme, brzy však budeme opětovati žádost, abychom dostali opět vaše krajany.“

Ještě 1. května 1918, tedy v době, kdy bývalí zajatci se stali již československými vojáky, žádá rodina Coronelli, aby jim římská Kancelář NR. udala místo, kde jsou ubytováni, pro snazší zakročení (pomocí poslanců!) k jejich návratu. Vše ovšem bylo marno — Česochováci měli již jiné zájmy, vyšší a celku prospěšnější.

Rodina Coronelli prostředkovala československým zajatcům korespondenci s Římem a naopak zase z Říma dostávala propagační spisky a články z italských novin, jichž používala k propagandě mezi svými známými. Z každého dopisu dýše upřímné nadšení pro československou samostatnost a radost nad úspěchy naší věci. Všechna dobrodiní prokazovali zajatcům naprosto nezištně, až snad příliš úzkostlivě, jak je zřejmo ze zmínky, kde oznamují, že zaslali do Říma 50 Lir: „Ždá se nám, že by bylo dobře, abyste potvrdili přímo našim dobrým krajanům příjem 50 Lir, poněvadž se obáváme, že by se mohli domnívat, že my u vás platíme za dárce, zatím co dárci jsou oni. Současně s dopisem však my sami posíláme 25 Lir, a to jako předplatné na časopis (asi Nation Tchèque, pozn. kron.) a zbytek jako příspěvek k podpoře ubohých rodin českých, válkou ožebračených.“

Krásné to věru doklady šlechetného smýšlení uvědomělé italské rodiny! Nebyla jistě ve svých citech osamocena, ale příliš mnoho se jich ve válečném víru, kde sobectví a vykořisťovatelství se ve vrchovaté míře rozbujelo, nenalezne. Proto jim bylo nutno věnovati vzpomínku, která jejich záslužné činy uchová památce stejně šlechetných českých srdcí.

*

Novara. — Corso Risorgimento.

Mohli bychom ještě pokračovat ve výpočtu míst, kde českoslovenští zajatci a dobrovolníci sídlili, a v líčení jejich života. Probrali jsme aspoň nejdůležitější a nejzajímavější místa, aby obraz byl, pokud možno, výstižný. Ještě zbývá upozorniti na to, že ve všech těchto místech je patrný přímý či nepřímý vliv největší dobrovolnické organizace, Československého dobrovolnického sboru v S. Marii C. V. a Padule. Většina z těchto táborů tvořili dobrovolníci a zajatci, kteří vyšli z československého soustředovacího tábora na práci a kteří tedy zakládali jakési dobrovolnické kolonie po čas oddělení od mateřské organizace. Pracovali pilně ve směru propagačním ve vlastním středu i v řadách italského obyvatelstva, takže

se objevily všude obdivuhodné výsledky.

Druhá, menší část zajateckých táborů a pracovních oddílů měla sice své vlastní organizace dobrovolnické, které však buď dříve či později vlivem dobrovolníků, přeložených náhodou ze S. Marie C. V. do jejich tábora, nebo aspoň písemným stykem s ČDS. přijímaly jeho myšlenky a zřízení.

Všechny organizace i pracovní oddíly vykonaly kus poctivé práce a všechny měly jen jediný cíl: dostat se ze zajetí na frontu proti Rakousku. Jedna dříve a druhá později, všechny také toho cíle dosáhly. Přeložením do Paduly nebo v pozdější době do Fonte d'Amore u Sulmony skončila jejich činnost.

*

Na konci této kapitoly, která uzavírá první část naší kroniky, naznačím aspoň stručně, proč jsem z a j a t e c k é otázky v líčení československého v o j s k a v Itálii věnoval více místa, než jí popřáno v jiných knihách a než, jak si někteří myslí, zasluhuje.

Jsem totiž přesvědčen, že zajatecká otázka v Itálii neprávem bývá tlačena do pozadí. Činnost zajatců a dobrovolníků zdá se mnohým býti příliš nevojenská a podrobně ji rozebrati pokládají za stinnou stránku historie našeho hnutí, snad proto, že se odehrávala v zajateckých táborech a nikoliv na poli válečném.

Poukazy na Rusko a Francii spočívají na omylu a mluví právě ve prospěch italské legie. V Rusku měla sice Družina a ve Francii rota „Nazdar“ již v r. 1914 možnost vystoupiti činně na frontě, ale nespomeňme, že jejími příslušníky byli dlouhou dobu téměř výlučně českoslovenští k o l o n i s t é. Zajatci se do vojska v Rusku dostali ve větším počtu teprve v r. 1916 a ve Francii až v r. 1918. Také v těchto zemích si zajatci dosti dlouho pobývali v táborech, než jim bylo dovoleno odejiti do vojska a prodělali tam propagační a organizační periody.

Jejich postavení bylo nepoměrně snazší než postavení zajatců v Itálii. Zajatci v Rusku a ve Francii měli svá národní vojska jako živý příklad před očima. Slovanské Rusko a přátelská Francie poskytovaly mnohem více naděje na příznivé rozřešení zajatecké otázky a volnost než se mohlo očekávat od Itálie, která sice bojovala proti Rakousku, měla u něho ještě staré, nezaplacené účty, ale přece vlivem trojspolkové éry a později všeobecné nechuť k válce nebyla dlouho nijak nakloněna vycházeti vstříc neznámým rakouským zajatcům, i když projevovali sympatie k italskému národu a nabízel se k společnému boji proti ústředním mocnostem.

V Rusku měli nadto i záložní pluky,

v nichž se dobrovolníci, již nikoliv zajatci, připravovali k odchodu na frontu a dále byly tu, právě jako ve Francii, krajanské spolky, o jejichž autoritu se mohli zajatci více méně s úspěchem opířti a konečně od r. 1916 se o zajatce ve Francii starala Národní rada v Paříži a v Rusku Odbočka ČSNR. v Petrohradě.

Toho všeho českoslovenští zajatci v Itálii neznali. Krajanské spolky v Itálii nebyly, českoslovenští krajané internováni byli stejně téměř přísně jako zajatci a když později inž. Veselý s napjetím všech sil, hmotných i morálních obětí se snažil zajatcům přispěti ku pomoci, jeho neúporná práce zůstávala za vylíčených okolností téměř bezvýslednou.

Zajatci v Itálii byli odkázáni většinou sami na sebe. Duševní podporou a vzpruhou, nutno po právu konstatovati, byly jim časopisy, brožury, občas i dopisy, docházející z politických středisk našeho odboje. To však v hojnější míře bylo možno teprve v druhé polovině r. 1917 a ještě v některých táborech a v určitých dobách ani tehdy zajatcům nevydávali československých tiskovin a italských novin. Informace nedostačovaly a proto museli zajatci sami utvářeti svůj život a své dobrovolnické organisace.

Zajatecké tábory dlužno považovati za školu a přípravu československého vojska v Itálii. A nejen to — nadšení a vzrůstající počet dobrovolníků v táborech, o něž se přičinili zakladatelé organisací bez větší pomoci z vnějšku, staly se hlavními argumenty při jednání československých politických činitelů o zřízení samostatné armády na italské půdě. Mohli stále ukazovati na to, že naše revoluční činnost je živelná a že není snad přáním jen několika jednotlivců, nýbrž že za jejich požadavky stojí celá massa dobrovolně se hlásících zajatců, kteří jsou kdykoliv ochotni vyměnití bezpečí a poměrně pohodlný zajatecký tábor za svízelnou

a nebezpečnou činnost na frontě proti společnému nepříteli.

Dobrovolnický ruch a nadšení v zajateckých táborech přispívaly velkou měrou k propagaci naší myšlenky mezi italským obyvatelstvem, v kruzích politických, žurnalistických, diplomatických atd. Naši italští přátelé ukazovali na zprávách ze zajateckých táborů, že netrpělivost dobrovolníků nad průtahy s povolením armády vzrůstá a že nelze jí neuspokojiti.

A konečně, propagační, organizační, vzdělávací a zábavná činnost dobrovolnických celků, zvláště ČDS., mocně působila na utváření duše každého dobrovolníka, budoucího československého vojáka.

Proto jsem položil takovou váhu na vyličení života zajatců a dobrovolníků v Italii a doufám, že právě důkladnějším poznáním prvopočátků dobrovolnického hnutí dojde čtenář k správnému úsudku o čsl. revoluční činnosti v Italii jako celku.

Bez námah a obětí v dobrovolnických táborech nebylo by se došlo tak rychle

k cíli. Což je myslitelné, že by bývalo jinak bylo možno na první zavolání do zbraně postavit přes deset tisíc odhodlaných mužů, jak se stalo v dubnu 1918? Nikoliv! Československá divise v Italii měla vskutku také své záložní pluky, a to byly dobrovolnické organizace. Že měly jiné jméno a jiné právní postavení, nezáviselo na dobrovolnících, ale na odlišných poměrech, jež byly samozřejmě silnější, než nejlepší vůle a odhodlání tisíců dobrovolníků.

Období, které obsahuje téměř tři léta svízelné a mnohdy bezúspěšných bojů o právo zajatce na svobodu a protirakouský odboj, zůstane v dějinách našeho revolučního hnutí v Italii na vždy neodlučitelně a nepodcenitelně spjato s bojovou činností československého vojska, neboť ono zocelilo duše revolučních vůdců, rozžhavilo k nadšenému zápasu povahy méně rozhodné a vyloučilo charaktery nízké — zkrátka přivedlo pod červenobílý prapor řady lidí vskutku pevných, odhodlaných a ukázněných, kteří si kladli za čest obětovati nejcennější statky na oltář porobené matky vlasti.

ČÁST II.

ČESKOSLOVENSKÝ

ARMÁDNÍ

SBOR

1918.

JEDNÁNÍ DR. BENEŠE O POVOLENÍ ČSL. VOJSKA V ITALII.

Vývoj politického snažení československého na italské půdě kráčel ruku v ruce s rozmachem dobrovolnického hnutí v zajateckých táborech. V kapitole o počátcích naší politické akce v Italii (str. 133—158) jsme viděli, že je možno tuto činnost rozdělit na tři nanejvýš dlouhá a významná období. První období, od počátku války až do konce r. 1916, se omezovalo na pokusy jednotlivců o získání italské veřejnosti pro naše revoluční cíle, které nedosáhly valného úspěchu. Větší zisk přineslo našemu odboji v Italii období druhé, které obsahuje prvních devět měsíců r. 1917. V té době máme již jakési politické středisko v Římě, třebaš úředně neuznávané, a dociluje se určitých výhod pro československé zajatce v Italii. Vzmáhající se ruch politický i dobrovolnický vyžaduje si nutně také zvýšenou činnost organizační a propagační, na niž ovšem síly jednotlivce nestačí. Třetí období, poměrně nejkratší — od října 1917 do dubna 1918 — vyznačuje se nadměrným propagačním úsilím a vyvrcholuje povolením čsl. vojska v Italii.

Bylo by nespravedливо, kdybychom chtěli některé z těchto období podceňovati nebo přeceňovati s ohledem na jeho skutečné výsledky. Poměry se měnily, a to vzestupně ve prospěch československé věci a proto také absolutně muselo třetí období přinést více a lepší ovoce než předcházející. Relativně však se podle možností a sil pracovalo vždy ke zdatu, takže jedno období tvoří nezbytný předpoklad pro druhé, které ze získaných výhod těžilo a rozšířilo je pro dobro celku.

Třetí období politické akce československé v Italii počíná dvěma významnými událostmi, které pro jejich důležitost zasluhují obšírného vylíčení: jed-

nání dr. E. Beneše o československé vojsko v Italii a s tím související zřízení Kanceláře Národní rady v Římě, v čele s Frant. Hlaváčkem.

Dr. Beneš byl, jak je známo,*) v Římě již v lednu 1917. S výsledkem své cesty mohl býti na tu dobu docela spokojen. Italská veřejnost si začala více všimati československé otázky, úřady vešly ve styk s Českou kanceláří v Římě a zajatecké poměry zřízením soustředovacích táborů se značně zlepšily v náš prospěch. Jako další směrnicí vytkl si dr. Beneš za souhlasu prof. Masaryka (Světová válka, I., str. 275) tento postup vůči Italii: „Italie vysloví ve vhodné chvíli souhlas s naší akcí a pomůže nám vydatně; politicky bude to výhodné i pro její cíle. Se zřetelem k své zvláštní situaci a k svým politickým metodám bude však takticky rezervovaná, ve věcech zajateckých nám pomůže až podle toho, co učiní ostatní Spojenci. Proto je nutno rozvinouti všude naši zajateckou a vojenskou akci co nejusilovněji, a jakmile se docílí konkrétního úspěchu u ostatních Spojenců, zejména ve Francii, bude nutno vrátiti se opět k práci do Italie.“

S tímto rozhodnutím souvisí patrně „Provolání k zajatcům“ (Československá samostatnost, 31. března 1917), návštěva M. Božinova v Italii v květnu 1917 a vydání Benešovy knihy „La Boemia contro l'Austria-Ungheria“. Jednání ve Francii nepokračovalo však tak rychle, jak se s počátku myslelo a jak předpokládal dr. Beneš, když sliboval ČDS. v S. Marii C. V., že v červnu do Italie zajede. Ačkoliv byl k tomu různými osobnostmi zván, zvláště šé-

*) Viz. str. 146. Podrobnější vylíčení stýků dr. Beneše s italskými politiky najde čtenář v jeho „Světové válce a naší revoluci“, I., str. 233 a n., která vyšla po vydání onoho sešitu naší kroniky.

fem italské vojenské misse v Paříži, pluk. Brancacciem, nepokládal za včasné znovu zaklepatí na dveře odpovědných činitelů italské politiky. Důvody uvádí dr. Beneš ve „Světové válce“, I., str. 278:

„Já sám jsem zdržoval odjezd do Říma jednak proto, abych napřed skončil vojenská jednání v Paříži a s tím jako s novým argumentem jel do Říma, jednak proto, že podle mého mínění bylo třeba jít do Říma ve chvíli, kdy byl úspěch, aspoň částečný, zajištěn“.

K tomu došlo v srpnu 1917, kdy sám Sonnino pozval dr. Beneše do Itálie. Vedla ho asi k tomu obava, že by Francie mohla Itálii předejít příliš daleko v koncesích pro československou otázku a pak, jak Sonnino vzkázal, „definitivní dohoda mezi Čechy a Jihoslavy pro oba budoucí státy v našem spojení s mořem“. Druhá obava, podle dr. Beneše, byla naprosto bezpředmětná, ale Sonninovi jistě v jeho politické koncepci záleželo na tom, aby ji rozptýlil.

Když znovu byl dr. Beneš ujištěn, že „se dá něco uskutečnit v našich věcech vojenských“, odejel 25. srpna 1917 po druhé do Říma a již 6. září byl přijat min. Sonninem. Ve své rozmluvě a ve zvláštním memorandu předložil dr. Beneš tři požadavky Národní rady: uznání Národní rady jako ústředního orgánu politického a vojenského odboje československého, osvobození občanů-nevojáků z internačních táborů a propuštění vojáků do Francie. Proč nežádal dr. Beneš vytvoření čsl. vojska na italské půdě, odůvodňuje několika motivy: zdálo se to příliš odvážným vůči Italům, naskýtaly se technické obtíže a konečně, ve Francii, kde fronta byla vojensky i politicky pokládána za nejdůležitější, by bylo příliš málo vojáků.

První dva požadavky Sonnino bez váhání přijal a také je brzy splnil. K třetímu měl však několik námitek: možnost represalí vůči italským zajatcům v Ra-

kousku a z toho plynoucí rozruch v Itálii, nutnost zachovati si zajatce jako protiváhu při mírovém jednání a konečně hrála zde roli stále se vracející obava, že by vliv Francie ve věcech středoevropských příliš vzrostl ke škodě Itálie. K tomu ještě přistupovalo bezpochyby naše pokrevní bratrství s Jihoslavy, v němž spatřoval Sonnino nebezpečí, že by Itálie mohla být ve svých mocenských tužbách zkrácena, kdybychom my nabyli příliš vlivu a získali příliš velikého vítězství.

Nasvědčuje tomu zmínka dr. Beneše o jednání s generálním tajemníkem min. zahr. věcí Demartinem, 7. září 1917. Demartino se ohradil proti tomu, že by Itálie chtěla nebo mohla propustit na Balkán naše zajatce, jak prý se domníval kapitán Pučálka. Stejně tak patrně je nepropustí ani do Francie, ale spíše z nich utvoří armádu v Itálii, v souhlasu s přáním dr. Beneše, jenž změnil požadavek posláni vojáků do Francie za zřízení armády v Itálii již za návštěvy u min. Sonnina. Aby se mohlo jednati o její organizaci, podal dr. Beneš dne 14. září 1917 nové memorandum a vyjednával až do jeho vyřízení s dohodovými i italskými politiky v Římě. Věděl již, že bude povoleno československé vojsko v Itálii a že jde jen o formu jeho zřízení. Všude téměř pokládali toto řešení za úspěch nebo aspoň za první krok k dalšímu zdaru. V tom smyslu píše také „Československá samostatnost“, 25. září 1917:

„Generální tajemník NR. dr. Eduard Beneš podnikl tyto dny cestu k návštěvě československých dobrovolníků a zajatců v Itálii. O výsledku jednání jeho s vládou italskou možno sdělit zatím tolik, že Itálie uznala Československou Nár. radu jako jediný orgán, oprávněný závazně jednati v československých otázkách politických i vojenských právě tak, jak uznána byla NR. ve Francii a v Rusku. K naší akci vojenské staví se italská vláda velmi příznivě a jest ochotna všemožně ji

podporovati, avšak vyhrazuje si pro Italii řešení samostatné.“

Dříve než přišlo rozhodnutí italské vlády, odebral se dr. Beneš na cestu po zajateckých táborech. Italští velitelé táborů se zachovali vůči němu přesně podle disposic s vyšších míst, soudíc z toho, že všude byl počet zajatců, kteří byli připuštěni k rozmluvě s ním, omezen a kromě toho je hlídal zvláště určený důstojník, aby doba rozmluvy nebyla prodloužena. Proč se tato opatření stala, zůstane asi na věky záhadou!

Dr. Beneš vysvětlil dobrovolníkům politickou a vojenskou situaci. Obsah jeho řeči v Polle uveřejnil Ant. Pešl (Národní osvobození, 23. ledna 1927). Shoduje se téměř úplně, což je důležité, s protokoly schůzí výboru ČDS. v Padule a s mým vlastním zápisem, jež jsem pořídil podle referátu Jos. Rybky ve schůzi užšího výboru ČDS., konané 25. září 1917. Dr. Beneš mluvil o politice v Čechách, o situaci zahraniční a pak o poměrech v Italii. Cituji podle svého zápisu aspoň výňatky, týkající se našeho předmětu:

„Situace organizační a vojenská pokročila úspěšně. Armáda ve Francii je hotovou věcí a bude co nejdříve usku-tečněna. Ukázal též kopii smlouvy podepsané Thomasem, Masarykem a ruským zástupcem, jež obsahuje organizaci armády.

Ve Francii je propuštěno 5000 českých zajatců, většinou ze Srbska převezených; budou použiti v muničních továrnách a k službě v etapním území. Také v Italii dosaženo propuštění civilních zajatců Čechů.

Jinak je v Italii stav asi tento: Ministři zahraničních věcí a vojenství prohlásili, že jsou v zásadě pro utvoření vojenské jednotky československé na italské půdě, ale že z Italie ani jeden voják nemůže být propuštěn. Národní rada dala deset podmínek, za kterých by mohli Češi vstoupit pod italské velení co samostatný oddíl. Beneš řekl,

že můžeme být ubezpečeni, že se o nás postarají co nejlépe.

V pátek (t. j. 27. září) prý bude asi věc již vyřízena a o ní podá zprávu později. Kdyby prý to však nešlo, tak tu by museli hodit poslední trumf, u-puštění od některých podmínek! Budeme možná ve třech měsících také propuštěni, konat službu v etapě a pak v okupovaném území.

V táborech zajateckých se musí organisovat a vůči Italům dobývat jejich přízně. Hlavně v otázce srbské si věsti opatrně, neb pod povrchem přátelství doutná stále popel revnivosti pro Adrii a Dalmacii.

Máme věřit jen Národní radě. Pu-čálka prý jednal na vlastní vrub a vzbudil v nás naději, jež nebyly podepsány Národní radou*). Máme být trpěliví, že prý vše dobře dopadne.“

Zprávy dr. Beneše způsobily radost i žal. Dobrovolníci se radovali, že se přiblížila doba jejich vysvobození ze zajateckých táborů, ale již tenkrát se jim nelíbilo, že mají být použiti k službě za frontou. Nelibost nad tímto řešením vzrostla, když nedobrovolníci jim předhazovali významně, že půjdou za frontu „dělat policajty.“

Není dosti jasno, ani z knihy dr. Beneše ani odjinud, věděl-li, že skutečně Italie nesvolí k zřízení čsl. vojska v první linii, či chtěl-li tak dr. Beneš získati více dobrovolníků, když by měli naději, že nebudou vystaveni přímému nebezpečí.

Rozhodně však ve srovnání s touto částí Benešovy řeči v Padule zvláštěního významu nabývá dokument, je-hož dr. Beneš ve své knize neuvádí. Je to dopis, poslaný dr. Benešem „gen. tajemníkovi ministerstva zahraničních

*) Souhlasně uvádí A. Pešl slova dr. Beneše v Polle, že „ani do Makedonie nás něchtějí pustit“. Oběma svědectvím tedy odporuje Pešlova poznámka, že „při jednání s italskou vládou dr. Beneš připustil možnost odeslání našeho dobrovolnického sboru v Italii na soluňskou frontu“. Paduští dobrovolníci se výslovně ptali na „soluňskou otázku“ a Benešovu odpověď si jistě dobře pamatovali.

Řím. — Pohled s chrámu sv. Petra.

věcí“ markýzu L. Borsarellimu, dne 9. září 1917*). Tento dopis je velice důležitý, neboť, jak jsem uvedl při jeho vydání v překladu, „otázka našeho vojska v Itálii vyjádřena je zde po prvé v konkrétní formě, jež ve věcech podstatných byla z části přejata do smlouvy z 21. dubna 1918.“

Nejprve dr. Beneš vykládá, jak si představuje osvobození československých občanů, internovaných v Itálii a pak přechází na otázku utvoření československého vojska ze zajatců. Podává zde deset zásad (o nichž se zmínil ve své řeči v Padule), obdobných s organizací čsl. vojska v Rusku a ve Francii: vojsko československé by podléhalo vrchnímu velení italskému v ohledu vojenském, Národní radě ve věcech po-

litických a národních; nábor a organizaci vykoná NR., již budou oddíly přísahati, nižší důstojníci by byli českoslovenští, ostatní italsí po vzájemné dohodě; bude mít československé odznaky, závazky vojáků zrušuje NR. a peněžní prostředky půjčuje italská vláda budoucímu československému státu. Desátý odstavec je formulován zvláště pro Itálii: „Armády by nebylo použito na italské frontě. Kde by ji bylo použito, o tom by se společně dohodly příslušné úřady italské a Národní rada československá.“

Tento poslední bod, doplněn konstatováním dr. Beneše, že Sonnino nechce přivolit k odchodu čsl. oddílů do Francie, ale, že by souhlasil s utvořením „vojenského tělesa československého v Itálii s podmínkou, že nebude posláno na italskou frontu“, dává v souhlasu s prohlášením dr. Beneše v Padule tušiti, že dr. Beneš by býval souhlasil v krajním případě se zřízením čsl. vojska v Itálii pro službu zatím v etapě a později pro okupaci dobytého území.

*) Zvláštní je, že dr. Beneš se zmiňuje ve Světové válce (I, str. 387) pouze o podání ministru Sonninovi ze 14. září 1917. Ačkoliv obšírně líčí jednání s gener. sekretářem Demartinem, nenajdeme ani slova o podání, jež řadil, dne 9. září 1917. Přelad jeho byl uveřejněn v Naší revoluci, r. I, str. 396 a n. Borsarelli byl stát. podsekretářem od 1. listopadu 1917.

Řím. — Quirinál. Královský palác.

To byl pravděpodobně onen „poslední trumf“, o němž mluvil dr. Beneš v Padule.

Nemůžeme se zabývatí podrobněji těmito otázkami. byť byly pro historii italské legie velice důležité. Poučení najde čtenář v uvedených knihách**).

Jisto je však, že by italská vláda, kdyby přijala zásady dr. Beneše, předstihla vládu francouzskou a toho patrně nechtěla, aby mohla kdykoliv couvnout v případě, že by toho situace válečná i politická žádaly. Doba pro radikální rozhodnutí státníků nebyla ještě dostatečně zralá.

Zatím co však v ministerstvech uvažovali o způsobu, jak by nejlépe vyhověli požadavkům Čechoslováků a uhlájili zároveň státní zájmy Italie, konala se v Římě významná manifestace italských politiků, žurnalistů atd. ve prospěch československého hnutí. Tuto „manifestaci pro českou samostatnost“

líčí Frant. Hlaváček (Československá samostatnost, 10. října 1917):

„Jak naše česká věc dosáhla pochopení v Italii, jaká váha se zde nyní klade na politické styky italsko-české, toho nejmarkantnějším příznakem jest manifestace pro spolupráci italsko-českou, uspořádaná dne 30. září v Římě, (ve formě „vin d'honneur“ na počest dr. Beneše). Manifestace tato stala se svým rázem, významem účastníků a řečníků a obsahem pronesených řečí manifestací pro českou samostatnost, pro rozdělení Rakouska a proti jakémukoli kompromisnímu řešení otázek těchto. Manifestace má značný význam pro naši politiku v Rakousku a pro posici naší akce a reprezentace zahraniční v Italii.“

Slavnost se konala v „Unione economica nazionale per le nuove provincie d'Italia“. Přítomni byli: min. Commandini, senátoři ing. Esterle a Wollemberg, poslanci Torre, di Cesarò, Federzoni, Murri, Zanella, Ghilianovič, místopředseda „Italského komitétu pro

* Srv. též J. Kretšl: Vznik a vývoj čsl. legie v Italii, Praha 1928, jež přináší polemiku s líčením dr. Beneše.

českou samostatnost“ Scodnik a sekretáři dr. Scarpa a dr. Russo, pluk. Marchetti, zástupci městské rady římské, „Unione“, advokáti, profesori, důstojníci a žurnalisté a j. Omluvné přípisy a pozdravy poslali: min. Sonnino, ministři a stát. podsekretáři Orlando, Carcano, Foscari, Pasqualino, Montanari, Morpurgo, býv. ministr Barzilai, poslanci Arcà, Sandrini, Salv. Orlando, Somaini a j.

Současně došel telegram československých důstojníků z Cittaducale:

„Na půdě přátelské Italie pozdravujeme Vás srdečně jako zástupce našeho národa, přejíce plného zduaru vznešeným cílům, ve kterých jsme plně s Vámi. — Českoslovenští dobrovolníci v Cittaducale.“

Slavnost zahajoval posl. Andrea Torre, jenž ocenil oběti českého národa ve světové válce a činnost Národní rady:

„Čechy učinily pravý zázrak tím, že utvořily vně území českého dobře řízenou organizaci, která spojovala a spojuje v jednotu všechny Čechoslováky buď vystěhovalé nebo vyhnané nebo válečné zajatce. Jsou to asi dva miliony, které dobrovolně poslouchají svých vůdců. Podarilo se jim utvořit svoji organizaci jakýsi Stát Československý za hranicemi vlasti. Stát, který představuje domovinu v jejích ideálech, v jejím vnitřním citění, v její činnosti. Spojenci uznávají autoritu plynoucí ze zvláštního tohoto zařízení, podivuhodného to znaku národního vědomí a politické energie, které si vynucují pozornost i obdiv světa.“

Jménem „Komitétu pro československou samostatnost“ pozdravil československý národ Ugo Dadone, jenž letmo probral italsko-české styky v minulosti a nastínil projevy odporu českých vojáků proti Rakousku na všech frontách.

Pak promluvil dr. Beneš, jenž, jak praví autor článku, „zdůraznil nutnost společného boje proti Rakousko-Uhersku a ukázal na nebezpečí federalisace monarchie pro Italii i pro Čechy“. Z je-

ho řeči bylo patrné, že snaží se přesvědčiti italské hosty o pevném rozhodnutí všech Čechoslováků, bojovati až do posledního dechu za dosažení úplné samostatnosti. Hned na začátku řeči praví dr. Beneš:

„Vy všichni, pánové, jistě jste ocenili dvě věci u nás Čechoslováků: naše rozhodnutí absolutně, nezměnitelně bojovat proti společnému nepříteli Rakousko-Uhersku za jakoukoliv cenu a až do krajnosti; náš tuhý odpor proti Rakušánům a Maďarům přes nejkrutější pronásledování, jichž jsme byli a jsme předmětem od počátku války a konečně naše neodvolatelné rozhodnutí nenechat se svěsti žádným slibem, který by nám byl učiněn od našich nepřátel a pustiti se do práce pouze za náš veliký ideál svobody.“

Federalisace Rakousko-Uherska je, praví dr. Beneš Italům, „nebezpečností, jež hrozí všem a jež, kdyby se uskutečnilo, mělo by následky zničující i pro nás i pro Vás“ a „hlavně útokem na Italii, poněvadž to je politika, chtějící zachovati Rakousku a Německu díl zemí jihoslovanských a přístup k moři Jaderskému: je to politika, která počítá s brzkým obnovením zápasu proti Italii, aby jí odplatila dnešní válku.“

A končí:

„Dovídáte se pánové každodenně z novin, jaký jest postup našich poslanců a našich krajanů ve vlasti.

Onen heroický postup jest znakem velice blízkého vítězství, poněvadž kdo tím způsobem — jako vaši irredenti — jedná, buď zvítězí nebo musí zemřít; avšak já jsem jist, že přemožení nebudeme my!“

Manifestaci ukončil poslanec vévoda Colonna di Cesarò, jenž shrnul stanovisko italské takto:

„Jistě je — a proč to nepřiznati otevřeně — jen málo těch, kdo v Italii znají otázku československou, poněvadž doposud málokterí promyslili a prostudovali problémy mezinárodní . . .

Luigi Cadorna

Armando V. Diaz.

Pietro Badoglio

V. E. Orlando.

Benito Mussolini.

Gaetano Giardino.

Francesco S. Nitti.

Vittorio Zuppelli.

Národ italský v přísné logice své naivnosti neví o tužbách českých nebo tužbách srbských nebo polských: ví, že dynastie habsburská je dynastií utlačovatelů a nenávidí ji. Ví, že pod ní se nalézají národové potlačení, ať jsou to národy kterékoliv, chce, aby byli svobodní a nezávislí.“

Stejně upřímně obrací se s výtka k Čechoslovákům:

„Jestliže k těmto citům se nedruží ve většině případů větší znalost české otázky, vina je také na vaší straně, přátelé čeští. Vy, ve své propagandě, jste nás zanedbávali, soustředili jste svoji činnost v Londýně a Paříži, kde lépe se dávaly podněty k politickým směrnícím války a zapomněli jste, že jen v Itálii můžete nalézt plný souhlas s bojem až do krajnosti proti Rakousko-Uhersku.

V Anglii a ve Francii byl — zbytek to starých škol diplomatických — a jest doposud směr, který sní o možnosti Rakouska, jak bylo před rokem 1866, Rakouska, které by soupeřilo a bylo protivníkem Německa, které by se mohlo připojit ke svazu protiněmeckému. A tento směr myslí, že Rakousko by se mělo zachovati a málo se stará o to, že by pro účtu k tomuto evangeliu politickému musely se obětovati posvátné nároky národní národů podrobených Vídní. V Itálii, naproti tomu, nejsou tyto illuse, tyto utopie. Itálie zná Rakousko právě tak jako Češi a ví, jaké city vzbuzuje vláda rakousko-uherská i jaké naděje se mohou klásti do obratu dynastie i té třídy obyvatelstva, která nikdy nepoznala zásad svobody, neodvislosti, demokracie.“

Manifestace pro českou samostatnost měla silný vliv, kromě jiných projevů, na vývoj dalších událostí. Italským tiskem přijata velkou většinou sympaticky a s živými komentáři. Dr. Beneš charakterisuje její výsledek (Světová válka, I., str. 393) takto:

„Účastníci se mimo uvedené kruhy i četní činitelé oficiální, mezi jinými za

vládu ministr Commandini. Sonnino a Orlando, omluvivše se, projevíli své sympatie s akcí. Už to — a vůbec účast vlády — bylo tehdy veřejností pokládáno za významnou politickou manifestaci a projev obzvláštní přízně Itálie pro naši věc. Z manifestace stala se spontánní politická akce všech tehdejších uvědomělých odpůrců Rakousko-Uherska, které tisk hodně využil a která, jsouc toho druhu první, italskou veřejnost s námi opravdu seznámila.“

Skutečně také od té doby se začaly italské denní listy soustavně zabývat československou otázkou, v čemž, jak později uvidíme, vydatně jim pomáhala římská Kancelář Národní rady.

Italští přátelé byli přesvědčeni, že se podaří získati vládu pro povolení československého vojska v Itálii a tentýž dojem měli i dohodoví diplomaté, kteří našemu hnutí byli nakloněni.

Proto s netrpělivostí vyčkávali všichni rozhodnutí italských vládních činitelů. Dne 4. října 1917 dostal dr. Beneš dopis ministra války, generála Giardina, jenž odpovídal na Benešovo memorandum. Dopis zněl doslovně:*)

„Na Vaši žádost o vytvoření československých oddílů v Itálii a po ústních sděleních, jež jsem Vám o této věci učinil, oznamuji, že po společné dohodě s ministerstvem zahraničních záležitostí a vrchním velitelstvím byla prozkoumána jednak zásadní otázka, týkající se vytvoření oddílů, i také menší otázky, jednající z části o zajatcích a předložené Vámi v pamětním spise, zaslaném ministerstvu zahraničních záležitostí.

Zásadní otázka byla rozřešena příznivě a nejen to, ale aby příslušníci těchto oddílů byli ušetřeni jakékoliv možné represálie se strany nepřítelů. bude jim přiznáno, pokud budou oddílům uděleny výhody, jichž požívají oddíly voj-

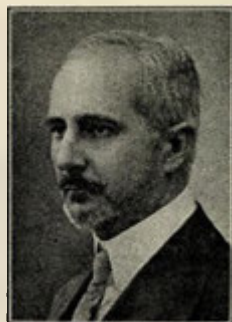
*) Uvádím/překlad v „Naši revoluci, r. I., str. 399. Dopis má záhlaví: Generální sekretariát ministerstva války, odděl. gen. štábu, 3. sekce, čís. 11649 G. Předmět: Uvoření československých oddílů. Na počátku 2. a 5. odstavce jsem provedl stylistickou úpravu.

Napoleone Colajanni.

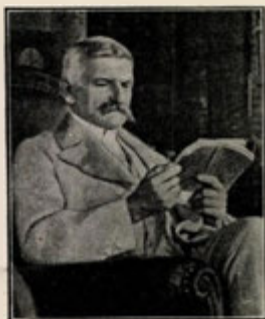
Andrea Torre.

Giov. Colonna di Cesaró.

Paolo Boselli.

Sidney Sonnino.

Giuseppe Bevione.

Luigi Albertini.

Prospero Colonna.

Giovanni Amendola.

ska italského, příznivé zacházení v ohledu disciplinárním i trestním (trattamento di favore), jehož ostatně požívají i zajatci.

Vojenský úřad žádá na nich pouze osobní ústní slib (kromě záruky dané Národní radou zemí českých), že budou zachovávat vojenské zákony italské s tímž závazky, které mají nyní jako zajatci a oddílů, které budou podřízeny vrchnímu velitelství, bude použito ve válečném pásmu k takovým pracem a službám v druhé linii, jež nebudou moci, poněvadž nemají přímého vztahu k válečným operacím, skýtati oprávnění k nějakému protestu či represálii se strany nepřítele ke škodě zúčastněných Čechoslováků.

Když byla přijata hlavní zásada v této formě, o níž bylo uznáno, že lépe než kterákoliv jiná úplně odpovídá zájmům Čechoslováků, menší otázky musely doznati několika změn, ježto je bylo nutno k ní přizpůsobiti.

Rozhodnutí o ostatních podrobnostech bylo ponecháno zajatecké komisi při tomto ministerstvu ve společné dohodě s římskými představiteli Národní rady zemí českých a bylo stanoveno — kromě toho, co jsem již vyložil — že Nár. radě bude dovolena propaganda mezi československými zajatci jak v soustředovacích táborech, tak v utvořených oddílech a že zajatecká komise použije pomoci Nár. rady při nutných zárukách za osoby, k informacím a všemu ostatnímu, co by jí neb jiným zúčastněným úřadům mohlo býti užitečným.

Oddíly obdrží jméno „oddíly československé“, budou nositi na nynějším stejnokroji československé odznaky, budou požívatí příznivého zacházení jako naši vojáci, pokud se týče svobody atd. a budou podléhati kázeňskému a trestnímu rádu, jemuž podléhají nyní jako zajatci.

Organisaci oddílů provede za pomoci Nár. rady, pokud tato bude moci jí přispěti, naše zajatecká komise, která

si vyžádá před vypravením oddílů záruky Nár. rady (obzvláště spolehlivé pro důstojníky) a ústního slibu, jak bylo řečeno, že budou zachovávat vojenský zákon italský, jemuž nyní podléhají.

Ničeho nenamítám proti tomu, že Nár. rada, aby mohla dáti takovou záruku, bude žádati přísahy na věc československou a co jiného uzná za nutné, poněvadž italské úřady se omezí toliko na požadavek zmíněné osobní záruky Národní rady.

Oddíly pod velením československých důstojníků budou pak shromážděny ve střediscích pod velením důstojníků italských.

Čechoslováci, kteří by z jakéhokoliv důvodu nemohli či nechtěli býti dále příslušníky oddílů, vrátí se do poměrů, v jakých byli před zařazením do oddílů a nebudou již moci býti do nich připuštěni.

Propagační práce Národní rady i práce zajatecké komise za účelem vytvoření oddílů mohou býti beze všeho začaty.

Rozhodnův takto nejdůležitější otázky, oznamuji Vám, že o všech ostatních menších otázkách můžete se Vy nebo zástupci Národní rady pokládati za oprávněny jednati přímo se zajateckou komisí v čele s předsedou Jeho Exc. Spingardim.“

Dopis přinesl zklamání dr. Benešovi i Frant. Hlaváčkovi, jenž v té době již pracoval v Římě. Dr. Beneš praví (Světová válka, I., str. 397), že „pokládal notu sice za značný krok kupředu, ale přece jen v tehdejší době pro nás nedostačující“. V první chvíli chtěli, jak dosvědčuje Frant. Hlaváček (Národní listy, 1. července 1922) „zamítnout vše, vrátit dekret a pomocí politiků, žurnalistiky a vynikajících osob italských, naší věci příznivých, zahájití otevřený boj za uznání našeho vojska“. Zklamání přeneslo se také do táborů mezi dobrovolníky, o čemž máme mnoho dokladů. Toto řešení nemohlo uspokojiti nikoho, jak jsem před

časem již (Naše revoluce, I., str. 399) jeho znění charakterisoval:

„Značí dočasné pohřbení snah čs. dobrovolníků a jejich vůdců o vytvoření skutečného vojska na italské frontě. Přinesl trpké zklamání citlivé duši českého člověka, odhodlaného jíti se zbraní v ruce proti nepříteli, zatím co mu dávali lopatu a motyku k podřadným pracím v druhé a třetí linii.“

Cít však musel ustoupiti rozumu. Přímé odmítnutí italských ústupků by znamenalo roztržku a znesnadnění další akce. Po poradě dr. Beneše s četnými cizími politiky v Římě a Fr. Hlaváčka s italskými přáteli československé otázky, poslal dr. Beneš ministerstvu války dne 8. října 1917 odpověď, kterou zde uvádím v českém překladu:*)

„Je mi ctí, že jsem obdržel dopis Vaší Excelence ze dne 4. října t. r. (Oddělení gen. štábu, 3. sekce, čís. 11649 G. předmět: Utvoření československých oddílů). Prosím V. E., abyste zaň ráčil přijmouti mé nejsrdečnější díky.

Jsem velice šťasten a zároveň pln vděčnosti k Vaší vznešené zemi za rozhodnutí, jež na jedné straně ukazuje upřímnou náklonnost k našemu národu utlačovanému společným nepřítelem a na druhé straně vysvobozuje naše krajan — válečné zajatce — z postavení, jež považují za ponižující pro československé vlastence.

Nicméně však stále zůstává několik bodů, jež bych rád předložil V. E. k prozkoumání, dříve než se začne jednati o podrobnostech se zajateckou komisí a prosím V. E., aby ráčila uvažovati o mých skromných návrzích a uznala oprávněnost mých námitek, vyvolaných pouze vřelou touhou viděti uskutečněn projekt ke všeobecné spojenosti italských úřadů i našich krajanů.

Především prohlašuji, že Národní rada zemí českých dokonale chápajíc

opatrnost italské vlády vzhledem k možnosti represálií se strany rakousko-uherské vlády, uznává úplně, že o této okolnosti nutno uvažovati. Úpravy, jichž si dovoluji od Vás žádati, nemohou se tedy nijak rušivě dotýkati této hlavní zásady.

Jde o tyto otázky:

1. V dopise V. E. je psáno toto: „Oddíly obdrží jméno oddílů československé, budou nositi na nynějším stejnokroji československé odznaky.“

Tomuto odstavci rozumím tak, že by měly podržeti nynější zajatecký stejnokroj. K tomu mi budiž dovoleno, Excellence, několik slov o citění českých vojáků:

Pro nás všechny je zajatecký oděv ponížením, připomíná nám neustále naše otroctví. Donucení nositi zajatecký stejnokroj je považováno každým Čechoslovákem za nejhrubší pohanu, zvláště zachová-li i jen nepatrný zbytek rakouského oděvu. Všem našim citům a všem našim zásadám by se protivilo přišti naše československé odznaky na stejnokroj zajatecký nebo rakouský. Toho nelze na nás žádati.

Mluví proti tomu také důvod politický: Itálie, jež přeje beze sporu našemu úplnému osvobození ze jha rakousko-uherského, dala by podobným nařízením najevo — a tak by je chápali všichni naši zajatci, v tomto ohledu velmi citliví — že uznává naše ujařmení Rakousko-Uherskem. S hlediska politického, místo aby nám byla prokázána laskavost, byli bychom zřejmě vydáni v oběť našemu starému otroctví.

Proto je nemožno udržeti toto rozhodnutí. Navrhujeme, Excellence, aby naši vojáci dostali stejnokroj československý. Poněvadž dosud československého stejnokroje není, mohla by Vaše zásada snadno býti zachráněna, kdybyste dali našim vojákům, jichž právní postavení není ještě přesně vymezeno, ale kteří se přece naprosto liší od ostatních zajatců, stejnokroj nový, jehož ještě v Itálii nemají ani vojáci ani zajatci. Tento

* Srv. Naše revoluce, I, str. 401 a 11.

Přechod přes alpskou bystrinu.

stejnokroj by mohl být ušit podle obyčejů a zvyklostí italských.

2. Druhá otázka je jmenování československých důstojníků. V. E. chtěla snad ponechat tuto otázku stranou, považujíc ji za podružnou a nikoliv zásadní. V tomto případě bych vyjednával o tomto bodě s J. E. Spingardim.

Omezím se tedy na to, že naznačím zásady nutné ke zdárnému výsledku naší práce, uváživ dříve spravedlivé řešení této otázky.

Bude nám třeba mnoha důstojníků zvláště proto, že většina našich vojáků nezná jazyka italského. Naši důstojníci budou současně dělati propagandu a udržovati na výši mravní úroveň našich vojáků. Mezi našimi českými zajatci bychom nenašli dostatek těch, kteří byli rakouskými důstojníky, ale je tu velmi značný počet inteligentních a vzdělaných vojáků, kteří pro své protirakouské citění se nemohli v Rakousku státi důstojníky. Je tedy nutno

vybrati a jmenovati z našich vojáků nové československé důstojníky, kteří by potom byli důstojníky nižšími. Tito důstojníci českoslovenští by tedy museli být vybráni Československou národní radou, jež by našla v těchto důstojnících osoby schopné, aby zachovali ducha našich vojáků na jeho výši, udržovali kázeň a spolupracovali o jejich vlastenecké výchově.

Do výběru těchto nových důstojníků by mohly zasáhnouti také italské úřady, které by rozhodly, zda dotyčná osoba je způsobilá a potvrdily by — nebo při nezpůsobilosti odmítly by potvrditi — jmenování. Národní rada československá by se nechtěla nikterak vměšovati do otázek rázu čistě vojenského, do otázek kázně, služebního postupu a pod.

3. Dopis V. E. praví, stále v soulase s hlavní zásadou: „Čechoslováci, kteří by z jakéhokoliv důvodu nemohli či nechtěli být dále příslušníky oddílů, vrátí se do poměrů, v jakých byli před zařazením do oddílů.“

Horské dělostřelectvo v Alpách.

Národní rada československá by k tomu chtěla připojit tato přání:

Národní rada projevuje bezpodmínečný souhlas s tím, aby byli posláni zpět do soustředovacího tábora ti, kdož by nechtěli dále příslušet k oddílům, avšak právě v zájmu zdaru naší věci by bylo nutno:

a) Aby národní rada měla právo mravně trestati takového vojáka (na př. pokárati ho veřejně přede všemi ostatními uvedením v denním rozkaze), poněvadž tento voják, ačkoliv přísahal na naši věc, v zápětí ji opustil (o podrobnostech bychom se přesně dohodli s italskými úřady);

b) aby takový voják se nemohl již vrátiti do soustředovacích táborů, kde by byli umístěni Čechoslováci dosud neodvedení, nýbrž byl umístěn mezi Rakušany a Maďary.

Pokud se týče těch, kdož by přes svoji dobrou vůli nemohli dále zůstatí ve zmíněných oddílech, nebylo by spravedливо poslati je zpět do soustředovacích táborů, ježto by uzavření v táboře

považovali za ponížení. Bylo by je snad možno jinak zaměstnati, na př. v podnicích pro výrobu střeliva, za stejných podmínek a se stejnou svobodou, jakou mají vojáci v československých oddílech.

Konečně mi budiž dovoleno, Excellence, vysloviti ještě tuto zásadu:

Ze zkušenosti získané ve Francii s tvořením našeho vojska předvídám případy, při nichž se vynoří řada otázek na př. otázky odznaků, praporů, odvodu, platu důstojníků a vojáků, jejich zásobování atd.

Chtěl bych se tázati V. E., zda by nepokládala za vhodné stanovití přesné už dnes tuto zásadu:

Kromě otázek kázně a vojenského postupu služebního nebudou otázky zmíněného druhu projednávány s našimi vojáky a důstojníky, nýbrž s Národní radou zemí českých, jakožto politickým a národním střediskem celého protirakouského hnutí našich zajatců a našich krajanů.

Tak bude celá činnost uspořádána,

Rakouské posice v Alpách.

dobře organisovaná a ukázněna; vyhneme-li se všem nedorozuměním, pak se naše práce úplně podaří.

Prosím V. E., aby omluvila délku mého dopisu; doufám, že přesné vyjádření uvedených zásad bude moci jen přispět k úplnému zdaru celého našeho projektu.

Ostatně, řídě se slovy Vašeho ctěného dopisu, podnikl jsem již první kroky organizační, jsa jist, že všechny otázky vyložené mnou v tomto dopise budou ke spokojenosti všech vyřízeny.“

Touto odpovědí dr. Beneše byla nabídka italské vlády zásadně přijata, a to formou v té době nepřijatelnější, jak jsem již uvedl v poznámce k překladu tohoto dopisu: „S vnitřní nespokojeností, ale přece diplomaticky hladce přijímá dr. Beneš povolení čs. pracovních praporů. Aby nepohodlné řešení oddálil, navrhuje nové prozkoumání tří bodů, jež skutečně byly velice závažné a z nichž první a třetí byly později upraveny podle jeho návrhu.“

Dr. Beneš odůvodňuje přijetí návrhu

(Světová válka, I., str. 401) takto: „Dospěl jsem k těmž závěru, pokládaje politické uznání Národní rady a jejích privilegií politických i vojenských při formování zajateckých oddílů, politicky za úspěch jako precedenc i pro všechny otázky ostatní. Přijal jsem tudíž vše, co jsem přijmouti mohl; v otázce formace polovojenských oddílů pracovních a ve věci zajatecké disciplíny pro osvobozené zajatce (a některých jiných oddílů) učinil jsem však jménem Národní rady rozhodné rezervy, abych v ničem nepřejudikoval budoucímu postupu a zásadám Národní rady a zachoval plnou volnost . . .

Optimismus dr. Beneše opíral se o poznatky, jichž nabyl při poradách s různými politickými a vojenskými činiteli. Vojenské úřady nejevily tolik obav jako zahraniční ministerstvo, neboť, jak dr. Beneš sám praví, tvrdily, „že se brzy půjde dále, že už to vlastně armáda československá je atd.“. Politická situace nedovolovala, aspoň podle mínění Sonninova, učiniti rozhodný krok a

Pozorovací bod v Alpách.

proto „Italie hledala ještě tehdy kompromis, který podle potřeby zároveň armádou být mohl, a kdyby bylo třeba, být nemusil“.

Přes všechnu opatrnost italského ministerstva zahraničních věcí, povolili nám na tu dobu mnoho, ba více, než by bývali mohli srovnati se zásadami práva mezinárodního. Tak také o tom soudil francouzský vyslanec Barrère, jenž sice byl rozmrzen nad tím, že do Francie nedostane československých vojáků, ale přece, jak svědčí dr. Beneš, „pokládal to (poslání čsl. zajatců do Francie, pozn. kron.) i on za krok politicky a mezinárodně daleko méně závažný a závazkem menší, než souhlas k polovojenské organizaci, která nutně v krátké době musí se změnit ve vojsko“. Ruský a anglický velvyslanec dokonce viděli v ústupku italské vlády lepší úspěch, než kdyby povolila odjezd čsl. zajatců do Francie.

Stejně vřele se přimlouvali za přijetí daného řešení italští politikové Bisso-

lati, Commandini, Della Toretta a jiní, kteří slíbili účinnou podporu v další práci.

Ze všeho, co jsem uvedl, je patrné, že postup našich vedoucích činitelů v této nesnadné otázce byl nadmíru opatrný a za tehdejších poměrů jediné správný. Přijetím italské nabídky získalo naše římské ústředí, jak poukazuje Frant. Hlaváček (Národní listy, 1. července 1922) „možnost přímého osobního styku se zajatci a osobní propagandy mezi nimi“. Kdyby býval dr. Beneš odmítl řešení italské vlády, jistě by se bývaly závory zajateckých táborů zavřely na deset zámků a dobrovolnický ruch by poklesl, nebo aspoň nevzrůstal.

Práce dr. Beneše byla v tomto směru v Itálii skončena a protože ho volala neodkladná povinnost, odejel dne 10. října do Paříže. Před tím ještě dohodl se dr. Beneš s Frant. Hlaváčkem o dalším postupu (Světová válka, I., str. 402):

„Dal jsem panu Hlaváčkovi jako vedoucímu úředníku kanceláře instrukce, aby dále v táborech organisoval naše zajatce a udržoval je v naději, že dojde k organizaci vlastní armády bojové, ale aby na tvoření pracovních oddílů v žádném případě nepřistupoval.“

Stejně svědčí o této úmluvě Frant.

Hlaváček (Národní listy, 1. července 1922):

„Smluvili jsme se však s dr. Benešem, že fakticky organizaci pracovních praporů prováděti nebudeme, nýbrž vynaložíme dříve všechny páky, aby došlo k povolení skutečné armády.“

KANCELÁŘ NÁRODNÍ RADY V ŘÍMĚ.

Rozšíření pracovní organizace politického střediska československého odboje v Itálii stalo se v říjnu 1917 naprostou nutností. Dosavadní Tisková kancelář byla spíše, jak již jméno její ukazuje, pomocným orgánem propagačním než skutečnou reprezentantkou našich snah politických a zvláště vojenských. Styky s poslanci, novináři a vojáky italskými se množily a nové bylo třeba navázati a udržovati, aby se dříve dosáhlo cíle.

Takový úkol byl ovšem nad síly inž. Veselého. Pracoval ve funkci ředitele Tiskové kanceláře sám se svou mladíčkou dcerou Jolandou a jen občas přispěli mu ku pomoci malíř O. Brázda a inž. B. Chytil. Inž. Veselý musel zajisté mnoho času věnovati starostem o hmotné zabezpečení šestičlenné rodiny, k čemuž ovšem ani nepatrná státní podpora, ani příspěvek Národní rady v Paříži nepostačovaly. Válkou byl vytržen ze svého povolání a v hospodářské krizi válečné i potom se těžko probíjel. Zůstal však přes to stále podporovatelem našeho odboje a uplatnil se v jednání o národohospodářské styky s Itálií.

Kancelář Národní rady řídil od října 1917 nový její ředitel, František Hlaváček*). Nebyl v Itálii neznám. Již před válkou navázal styky s někte-

rými italskými finančníky a průmyslníky, kteréžto se vyvinuly během času v přátelský poměr. Když pak přišel jako rakouský důstojník do Itálie, rozšířil okruh svých známých také mezi politiky a vojáky.

Hlaváčkova činnost na italské frontě v r. 1916 a 1917 zasluhuje, abychom se o ní, pokud místo dovoluje, šfe zmínili. Dr. Milada Paulová líčí Hlaváčkovy osudy a akci na frontě takto:**)

„Počátkem roku 1916 dostal se Hlaváček na italskou frontu do úseku střední Soče. Studuje bedlivě podrobnosti terénu tohoto úseku na rakouské straně, opevnění, komunikace a jiné poměry v týlu rakouské armády, dospěl k přesvědčení, že by tento úsek mohl se státi Achillovou patou rakouské fronty na bojišti italském, a vypracoval na to ve svém duchu plán průrazného útoku italského na úseku Avče (Auzza) — Kanál (Canale) — Morsko v údolí Soče. Doufal, že kdyby se mu podařilo sdělití svoje znalosti terénu a všechny ostatní podrobnosti o tomto úseku rakouské fronty Italům, že by mohl překvapující průrazný útok italský v těchto místech obchvátiti velmi důležité posice rakouské na sever až za Tolmin a na jih až za Gorici a ovládnouti rychle veliký Trnovský les a z něho domínovati Vipavské údolí. Podle jeho názoru byla by tato akce pro Rakousko katastrofální a měla by za následek ve druhé etapě, že by byl dobyt Terst po souši v několika dnech.

Snaže se uskutečniti tento plán, podnikl Hlaváček v létě 1916 několik zoufalých pokusů deserce na italskou stranu,

*) František Hlaváček se narodil 26. listopadu 1876 ve Slavkově na Moravě. Účastnil se hnutí jihooslovenské mládeže a byl před válkou ředitelem oddílu pro zahraniční obchod při pražské Obchodní komoře. V září 1914 byl povolán na vojnu; odešel na frontu srbskou a později na italskou, kde jako poručík p. pl. 410 zběhl dne 13. srpna 1916 do Itálie. Od druhé polovice října 1916 do 24. dubna 1917 byl internován v táboře Bibbiena. Byl po druhé povolán do válečného pásma, kde setrval do července toho roku, načež po krátkém pobytu v Římě, odešel v srpnu znovu na frontu. Od polovice září 1917 zůstal již trvale v Římě až do května 1918, kdy byl M. R. Štefáníkem poslán do Paříže.

**) Primých pramenů neb autentického vyličení Hlaváčkova nemáme. Proto zde uvádím příslušnou stať ze spisu dr. Paulové (Kongres potlačených národností Rakousko-Uherska, str. 20 a n.), která, jak tvrdí, obdržela „k jejímu vyličení nový a mnohostranný materiál“.

až se konečně jeden z nich zdařil. V Itálii, když přednesl svůj plán, byl poslán k jeho odůvodnění a bližšímu osvětlení k hlavnímu italskému velitelství, jež se nalézalo v Udine. Ježto se některým generálům operačního oddělení hlavního štábu plán zamlouval, byl dán rozkaz, aby určité jednotky vojenské, hlavně různá komanda artilerie spolu s Hlaváčkem konala na samotné frontě v bitevní čáře podrobná šetření terénní a detailní studie k případnému provedení tohoto plánu. Ale koncem října 1916 nařídil náhle Cadorna, aby přípravné práce byly zastaveny a zamítl plán. Hlaváček poslán dozajetí.

Na jaře r. 1917, na energické naléhání generála Badoglia, počal však generální štáb znovu přemýšlet o tomto plánu. Hlaváček byl opět pozván ze zajateckého tábora na frontu, aby tam znovu pracoval na uskutečnění svého plánu k útoku, který zatím italské vojenské velení bylo připravilo v technickém a operativním směru velmi dobře. Ale znovu jen několik hodin před chvílí, kdy měla být zahájena přípravná dělostřelba k útoku, Cadorna náhle změnil celý plán, přemístiv hlavní průraznou akci na horu Monte Santo, která byla jednou z nejtvrděších rakouských posic a tam se dožil neúspěchu.

Na místě, na kterém měl býti podle Hlaváčkova plánu proveden hlavní útok, provedena ofenziva menšího rozsahu, jež skončila zcela bez ztrát. Hlaváček podle výsledku této akce navrhl gener. štábu italskému novou ofenzivu, která také byla provedena v srpnu 1917 s důležitým výsledkem pro italské zbraně: dobytí plateau Bainšice“.

Nemůžeme zde rozebírat otázku, byl-li italský postup správný, odpovídal-li výsledek všem přípravám ofenzivy a bylo-li možno uskutečnit plán, jež Hlaváček vypracoval. Podrobnější*) po-

učení skýtají jiné publikace. Jisto je však, že Hlaváčkova činnost u různých velitelství na frontě vedla k seznámení s význačnými vojenskými činiteli, kterého později mohl s prospěchem použít při jednání o naše vojsko v Itálii.

Za členy Kanceláře Národní rady povoláni byli v září dr. Antonín Papírník z tábora v Cittaducale a Jaroslav Havrda z Polly, v říjnu Antonín Pešl z Polly a Jan Bořil a Josef Logaj z Paduly. Poslední dva pocházeli z řad mužstva a byli jako zástupci ČDS. v Padule k tomuto poslání užším výborem ČDS. za souhlasu všeho členstva zvoleni. Kromě těchto úředníků měla Kancelář několik pomocných sil, písaře, sluhy a personál tiskárenský, vesměs dobrovolníky.

Práce byla rozdělena tak, že Havrda měl sekretariát a osobní věci, Papírník pečoval o internované a Bořil o zajatce, Pešl obstarával zpravodajství a Logaj byl referentem hospodářsko-finančním. Ředitel mimo své politické a reprezentační funkce, vydával s Logajem „Zprávy“ a pracoval hlavně v otázce zajatecké a propagační.

Všichni členové Kanceláře museli podle nařízení chodit v občanském oděvu a vykazovati se v případě potřeby policejním orgánům zvláštní legitimací. Opatření toto bylo nutné, uvážíme-li, že v Římě, jako ve všech hlavních městech válčících států, žilo mnoho nepřátelských vyzvědačů. Kromě toho byli povinni se hlásiti týdně na policii a když toto nařízení bylo zrušeno, aspoň tajně byli střeženi.

Styky s italskými úřady stávaly se čím dále tím častější. Kancelář NR. byla uznána úředně za představitelku československého živlu v Itálii a proto její pomoci a zákroků úřady často potřebovaly. Ještě více však záleželo Kanceláři na tom, aby československým občanům a zajatcům vymohla, pokud jen bylo možno, největší výhody.

Prvním pozitivním úspěchem Kanceláře bylo vysvobození internovaných

*) J. Krotší: Vznik a vývoj čsl. legie v Itálii, Praha 1928.

V. Hanzal: Vyzvědělci v Itálii a na Slovensku, Praha, 1928.

občanu, kteří se přihlásili za Českoslováky. Italská vláda je propustila z míst, kde byli střeženi, když se Kancelář zaručila za jejich spolehlivost, takže se mohli potom volně pohybovati, podléhající ovšem policejnímu dozoru, jaký asi byl předepsán s počátku pro členy Kanceláře. Tím se jim ovšem značně ulevilo. Mohli si hledati zaměstnání a také je většinou našli. Všichni se však neukázali tohoto dobrodiní hodnými; jak jsme se již v Padule dověděli, stali se někteří, bohudík pouze jedinci, svým chováním podezřelými a proto znovu internováni.

Více starosti působili římskému úřadu zajatci. Ze všech táborů docházely dotazy dobrovolníků o stavu naší akce, o příbuzných v dohodových státech, žádosti o knihy a časopisy, prosby o zakročení proti zajatcům rakušáckého smýšlení, o zlepšení hmotného stavu, zastání proti nespravedlnosti italských představených atd. Největší počet dopisů, jichž je od října 1917 do dubna 1918 zachováno v archivu asi 600, obsahuje žádosti a prosby za vysvobození ze smíšených táborů a povolání do vojska. To byl také nejtvrdší oříšek, který se nepodařilo rozlousknout ani do povolení armády. Římská Kancelář se sice svědomitě starala, aby přiměla zajateckou komisi k nařízení v tomto směru. Jakmile se dověděla, že někde žijí českoslovenští zajatci, oznámila to zajatecké komisi se žádostí, aby byli přeloženi do soustředovacího tábora v Padule. Zkušenost však ukázala, že věc nebyla tak jednoduchá. Úřední aparát pracoval pomalu a velitelé táborů buď nařízení nedbali nebo ani dbati nechtěli. Přece však se podařilo postupem doby vymaniti několik set československých zajatců z německo-maďarského područí.

Naopak zase zakročovali naši římsští představitelé, aby z československých táborů byli odstraněni zajatci naší akci nepřátelští a aby s nimi neodcházel na vlastní žádost lidé vlašní, kteří se

jimi dali strhnouti. Těmto poměrům italští velitelé táborů dlouho málo rozuměli a tak docházelo často k nedorozuměním a přehmatům, které musely býti pracně napravovány. Současný pramen (Zprávy Kanceláře, 30. ledna 1918) líčí poměry takto:

„Některé věci (překládání zajatců, pozn. kron.) závisí ovšem od dalšího koncentrování, ve kterém se pokračuje. Ovšem při velkém počtu repartů a malém počtu dopravních prostředků a okolnosti, že některá z repartů připravených musila být dána k dispozici uprchlíkům z Friuli, jest pochopitelně značné zdržení proti dřívějšímu očekávání. Dále však nastala nutnost z repart koncentračních odstraniti živly rakušácké, které se stavěly proti našim cílům národním a proti naší propagandě. Jeho Excellence (gen. Spingardi, pozn. kron.) i v tom nám vyhověl a odstranil Rakušany, zrádce naší národní věci ze všech táborů, kde jsme o to žádali. Znovu však objevily se komplikace: shledali jsme, že z různých táborů došly žádosti za přeložení do táborů rakouských ve větším počtu, nežli jsme očekávali. Seznali jsme brzy příčinu. Řada našich lidí v jádře dobrých, avšak poněkud bázlivých a nerozhodných, dala se donutiti terorismem některých zuřivých Rakušáků k podepsání žádosti, aby byli přeloženi z českého tábora. Po sepsání těchto věcí požádali jsme Jeho Excelenci o to, aby nepemísťoval z českého tábora ty, kdož o to žádají, nýbrž jen ty, které mu navrheme. Jeho Excellence generál Spingardi úplně nám vyhověl a očekává naše návrhy. My pak budeme se řídit návrhy našich důvěrníků. Takovým způsobem se zabráni tomu, aby řada našich dobrých lidí, kteří na okamžik podlehli terorismu Rakušanů, byla ztracena pro naši věc.“

K informaci a povzbuzení ducha dobrovolníků a zajatců sloužily „Zprávy římské Kanceláře Národní rady zemí českých“. Také se nazývaly „informační dopisy“ neb „oběžníky“, aspoň v prv-

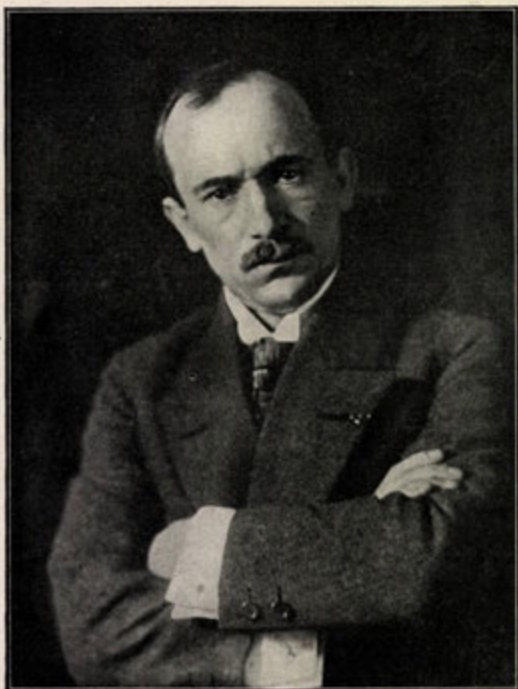

Generál Dr. M. R. Štefánik.

ních dobách svého vycházení. Byly psány na stroji a rozmnožovány; pro cenzuru a italské přátele pořízen italský překlad. Zachovaly se nám, tuším, úplně v 18 číslech, z nichž první vyšlo 11. listopadu 1917 a poslední 24. března 1918. Vycházely v nepravidelných lhůtách a obsahují celkem 76 stran půlarchového formátu; jednotlivá čísla mají 1 až 12 stran. Představují důležitý zdroj pramenů k poznání názorů na politický vývoj naší akce, svědčí o tom, jak jsme byli v zahraničí informováni o poměrech v Čechách a v Rakousku vůbec a ukazují, jakým směrem se vedla propaganda mezi zajatci v táborech.

Z politických statí uvedu aspoň vyličení válečné situace Italie po ústupu

u Kobaridu, o „chlebovém“ míru s Ruskem a vojenské akci americké na francouzské frontě. Propagační část obsahuje články o postupu naší věci v Itálii, uklidňování horkokrevných dobrovolníků a povzbuzování nerozhodných zajatců, informace o podniku carzanském atd. Dobře působily také výňatky z Čechových „Pisní otroka“, které byly přijaty, jak svědčí dopisy z táborů, s velikým nadšením, pak Macharův „Zalm dobré vůle“ a slovenské básně citované z „Národních listů“ ve zvláštním slovenském čísle „Zpráv“. Dále tam bývaly různé pokyny pro peněžní zásilky a sestavování seznamu nepřátel československého hnutí, výzvy k přihláškám o noviny a brožury a pod. Největší pozornost věnovala Kance-

Dr. Eduard Beneš.

lár ve svých „Zprávách“ pochopitelně životu ve vlasti, vědouce dobře, že o takové zprávy byl mezi dobrovolníky vždy nesmírný zájem. Nalézáme tam řeči a projevy politiků (Klofáč, Staněk, Stránský, Zahradník, Bechyně, Preiss, Tusar, Kramář a j.), text a poznámky k „Tříkrálové deklaraci“, články o chování politických stran, jejich slučování a součinnosti, práci klubu českých poslanců ve vídeňském parlamentě, manifestaci českých žen, germanisačním úsilí na železnicích, bezhlavosti censury atd. Značnou část obsahu tvoří zprávy o rekvisicích, persekuci, nepokojích, hladu a střílení a konečně ukázky, jak píší české i německé noviny o naší zahraniční akci.

Pestrý obsah „Zpráv“, jejich účelné

sestavení a hlavně rychlé, pokud ovšem bylo možno, dodávání do táborů zjednaly jim oblíbeny, s nímž se dobrovolníci ve svých dopisech neskrývali. „Zprávy“ staly se tak předchůdcem pozdějšího tištěného týdeníku „V boj“ a doplňkem pařížské „Čsl. samostatnosti“. Redakci vedl Jos. Logaj spolu s řed. Frant. Hlaváčkem. Články o poměrech ve vlasti sestavovali z výstřížků českých novin, ostatní zprávy čerpali z italských deníků.

Z denního tisku italského byly vybírány také zprávy pro pařížské ústředí, které zase naopak posílalo římské Kanceláři novinky jinak získané. Tak byla zajištěna pravidelná spolupráce obou úřadů.

Jak se dělo již dříve, dávala římská

Kancelář italským žurnalistům informace o našem národě, o našich snahách politických, poměrech hospodářských, kulturních a zeměpisných a neopomínala je zpravovati o úspěších politické i vojenské činnosti Čechoslováků v zahraničí i v Rakousku. Mnohdy byla o příspěvky požádána, jindy si sama našla cestu k jejich uveřejnění. Staré styky s novináři byly udržovány a prohlubovány a díky neúnavné činnosti a osobním známostem ředitele Hlaváčka navázáno spojení s mnoha dalšími novináři a jejich listy. Koncem r. 1917 každodenně téměř najdeme v italském tisku delší či kratší zmínku o československé akci. Nemohu vypočítávati časopisy, které nám přály; kromě nich ovšem zůstaly stranou ty, které se stavěly proti válce vůbec nebo aspoň proti našemu hnutí. O některých článcích, zvláště těch, které vyšly z Kanceláře NR., zmíním se jinde.

Propagandě v italských kruzích dostalo se nejlepší posily spiskem „La nazione cecoslovacca nella guerra mondiale“ (Československý národ ve světové válce). Již podtitul spisku prozrazuje jeho obsah: „českoslovenští dobrovolníci v dohodových armádách (dokumenty politické a vojenské)“. Není historickým zpracováním ani systematickým vylíčením revoluční činnosti Čechoslováků. Podává pouze účelně vybrané a sestavené rozkazy dohodových velitelů a články novinářů o hrdinském chování československých vojáků a politiků ve světové válce. První část ukazuje činy dobrovolníků v armádě francouzské, srbské, ruské, anglické, severoamerické a kanadské. Ve druhé části najdeme dokumenty politického odboje v zahraničí i v Čechách a pak výňatky, jak soudí německo-rakouské noviny o našich vojácích a jak na ně i na naše vojáky a zajatce pohlíží tisk italský. Mezi obě části vloženy jsou citáty z Kramářovy stati „Rakouská zahraniční politika v XIX.

století*), nadepsané „Prorocká slova“, v nichž Kramář předvídá zánik Rakouska a spojenectví slovanských a románských národů. Na konci pak připojil vydavatel nejnovější dokumenty až do 18. prosince 1917.

Knížka byla vydána před vánocemi r. 1917 (s datem 1918) v nakladatelství „Ausonia“ v Římě, kde před půl rokem vyšla kniha Dr. Beneše. Doplnuje také tuto knihu, hlavně v období r. 1917. Předmluvu napsal Ugo Dadone a v ní vzletným slohem, ale přesvědčivě črtá oběti našeho národa ve světovém zápase a vybízí ředitele italské politiky, aby dali Čechoslovákům možnost také na italské půdě bojovati za svobodu svého národa.

O vydání knihy se nejvíce zasloužil Frant. Hlaváček za všestranné podpory italského „Komitétu pro československou samostatnost“. Zásluha byla tím větší, že jí téměř všechny větší deníky, i venkovské, věnovaly pozornost a v referátech přímo či skrytě volaly po utvoření československého vojska v Itálii. Měla také ten nemalý význam, že vyvrátila dokumentárně nesprávné mínění, které však bylo v Itálii dosti rozšířeno, že českoslovenští vojáci v rakouském vojsku udatně bojují a v dohodových armádách nic téměř neznamenají.

Proti těmto názorům musela římská Kancelář bojovati stále. A nebyla to věru lehká práce. Často se objevovaly v novinách zmínky, které mohly naší akci poškoditi a bylo je nutno v zárodku potlačiti a přivesti na pravou míru. Jako příklad uvádím zprávu, jak se prý hrdinně bily české pluky na sočské frontě v r. 1916 a 1917. Proti tomu vystoupila Kancelář zvláštním memorandumem (20. prosince 1917), rozeslaným italským politikům, novinářům a vojákům, v nichž dokazovala, že mnohé z pluků, zvaných českými (98, 11, 28, 73, 93, 8, 8. střelecký atd.), jsou promíchány ostatními národnostmi

*) Česká politika, sv. I., str. 178—180. Vyd. Laichter, Praha 1906.

Italské úkryty v Alpách.

rakousko-uherskými tak hojně, že nejen nejsou ryze české, ale povětšinou nemá v nich český živel ani většina a čeští vojáci, že jsou svými německými a maďarskými „kamarády“ s třeňmi a hnání na jatky. Rakouské úřední zprávy sledují politické cíle, když mluví o „českých“ plucích ve vítězných bojích. Chtějí tím nadchnouti Čechy a popuditi dohodové vojáky. Stejně lživé je tvrzení, že existují pluky „italské“, protože ani v jihotyrolských plucích není polovina Italů.

Ale i v jiném směru se vyvíjela politická činnost římské Kanceláře. Působivým dokladem upřímného československého smýšlení bylo rychlé rozhodnutí pro pomoc Itálii v nejtěžší její chvíli — ústupu u Kobaridu. V té době,

kdy celá Itálie s úzkostí čekala nejhroznější zprávy z bojiště a nemalé části italského obyvatelstva se zmocnilo zoufalství, ukázali Čechoslováci, že nenabízeli Itálii své paže a své životy jen v okamžicích válečného štěstí, ale že stejné odhodlání si zachovají i v časech nejsmutnějších zkoušek. Již 31. října 1917 přinesl „Giornale d'Italia“ obsáhlý článek „význačné osobnosti české kolonie v Římě“ (byl to sám řed. Frant. Hlaváček) pod výstižným titulem: „Srdce Čechů bije se srdcem Italů“, v němž se projevuje jménem všech Čechoslováků zármutek nad italským neštěstím a zároveň pevná víra v brzké zdoání nepřítele a podává opět důkaz, že rozhodnutí československých dobrovolníků pro boj proti Rakousku neo-

chablo, ale naopak jeho sfla vzrostla.

Pohotovost a neličená upřímnost československého projevu vzbudily obdiv všeho tisku. Projev nabyl tím většího významu, že ho otiskl „Giornale d'Italia“, oficiální list ministra zahraničních věcí Sonnina, jenž ještě týden předtím (25. října) ve sněmovně prohlásil, že neusiluje o rozdělení sousedních států a nechce se míchat do jejich vnitřních poměrů! Neštěstí kobaridské otevřelo oči i politikům, kteří chtěli zachovati Rakousko pro italské zájmy a stalo se tak mezníkem obratu jejich politických cest. Československé projevy pak posilovaly tento myšlenkový přerod a třebaš ještě stará linie italské zahraniční politiky nesešla zcela se světa, budily nejlepší naděje v její úplné překonání.

Dalším osvědčením sympatií československých k Itálii byl pietní akt o Dušičkách, o němž praví „Popolo d'Italia“ (20. listopadu 1917):

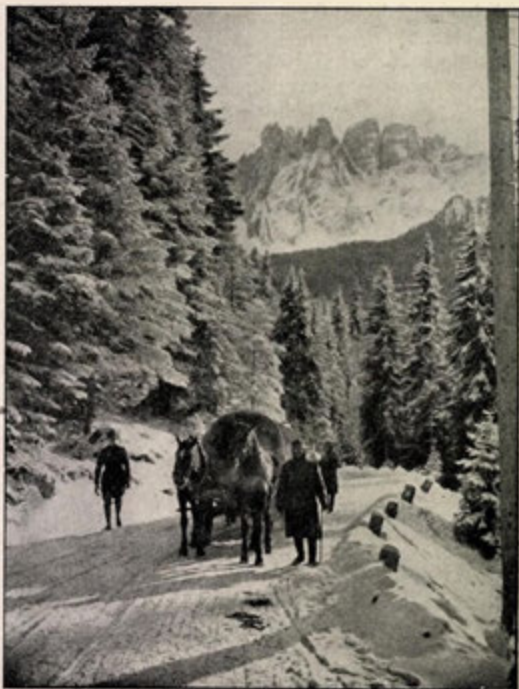
„Mezi četnými věnci, které byly o Dušičkách položeny na „Oltář vlasti“ (pomník krále Viktora Emanuela II. v Římě, pozn. kron.), byly dva od Československé národní rady, které nesly na červenobílých stuhách tyto nápisy: „Italským hrdinům — padlým za svobodu národů“ a „Čechoslovákům — obětem rakouské šibenice“. Také tato vzpomínka, věnovaná italským mrtvým ve spojení s uctěním památky našich obětí, působila na italskou veřejnost mohutným dojmem.

Z ideových pojmů nutno vzpomenout ještě článku „Nenávidíte barbarů“, uveřejněného v tomtéž deníku za zprávou o dušičkové slavnosti. Podepsána „československými vyhnanci“ (autorem byl Fr. Hlaváček) ukazovala oběti národa československého i italského v zápase proti rakouské monarchii a vybízí Itálii a Dohodu, aby neustala v boji do konečného vítězství a dovolila také Čechoslovákům se ho zúčastniti, jak sami toužebně si přejí.

V době, kdy ještě neštěstí kobaridské

nevyprchalo z rozrušených myslí italského lidu, přispěli českoslovenští exulanti také hmotně k zacelení čerstvých ran. Italské obyvatelstvo z krajů, obsazených rakousko-uherským vojskem, houfně utíkalo do vnitra království a úřadům nastala starost s jejich ubytováním. K podpoře „friulských uprchlíků“ sbíralo zvláštní komitě dobrovolné dary. Také v zajateckých táborech československých byly provedeny k tomu účelu sbírky. V Padule usnesl se již 4. listopadu 1917 užší výbor ČDS. věnovati z pokladny 200 lir a uspořádati kromě toho akademii, aby se obnos zvýšil. Ačkoliv peníze byly poslány již v polovici listopadu, došly do Říma úředně (i v tomto případě, kde šlo o peníze určené italským krajanům, úřední aparát nespěchal!) teprve v prosinci. Když se sešly peníze i z jiných táborů, odevzdala je římská Kancelář s věnováním na místo určení. Sbírkou celkem vynesla 1045 lir: z Paduly 700 lir (z toho dali italscí důstojníci 176 lir), z Ceseny 45 lir, z důstojnických táborů v Termini Imerese 140 lir, Cittaducale 100 lir, Polly 55 lir a Casagiove 45 lir. V Římě doplnili tento obnos na 1300 lir. Nebylo toho jistě mnoho pro tolik desetitisíců hladových lidí, ale ze zajateckého platu dali dobrovolníci hodně a rádi. Smyšlení dárců vystihuje dopis z Paduly, jež cituje „Československá samostatnost“, 10. ledna 1918:

„Tisíce našich dobrovolníků dobrovolně dalo ve prospěch uprchlíků z Friuli svůj poslední — skutečný „groš vdovin“ dle Písma. Všichni pak toužili prolomiti ohradu tábora a vrhnouti se v cestu vojsku, které je hnáno dopředu revolvery důstojníků, strojními puškami oddílů z Pomořan a hladem. My víme, že vojsko takového druhu je pohromou zemi, do které vkročí a zejména nyní cítíme s Itálií, která nás pochopila. Proto naše trpělivost roste a nemůžeme se dočkatí onoho dne, kdy pod červenobílým praporem nastoupíme trnitou třebaš, ale slavnou cestu,

Zásobování v Alpách.

jíz se může vyhnout jen ten, kdo lidsky necítí, jen zrádce i zbabělec“ ...

Italské listy zaznamenaly s radostí a uspokojením tuto pomocnou akci. Z mnoha projevů uvádím aspoň přehledný a výstižný článku z turinské „Gazzetta del Popolo, 2. ledna 1918, pod názvem „Sympatický čin československých zajatců“, kde líčí nejprve průběh akademie v Padule, vypočítává obnos a místa darů a pokračuje:

„S krásným dopisem, v němž se vyjadřuje protirakouské smýšlení Čechů, shoda jejich zájmů s našimi a naděje, že budou moci brzo bojovati po boku dohodových národů proti centrálním mocnostem, byl obnos poslán předsedovi italského komitétu pro československou samostatnost, jímž byl Pietro Lanza

kníže di Scalea, aby jej odevzdal uprchlíkům z Benátska jako bratrský dar od českých zajatců v Itálii.

Generální sekretář Komitétu, hrabě Franco Spada — jenž v těchto dnech přijel do Turina, aby zde založil odbočku Komitétu — odevzdal obnos vrchnímu komisaři pro uprchlíky, posl. Luigi Luzzattimu.“

Staříčský přítel našeho národa, jenž již koncem r. 1915 uveřejnil článek o osvobození malých národů a vřele se ujímal našeho hnutí, odpověděl Scaleovi stejně upřímným dopisem, jež otiskly mnohé deníky (Tribuna, 24. prosince 1917):

„Řeknu našim uprchlíkům, kteří mnohonásobně oplátí šlechetný dar Čechoslováků vlasteneckou vděčností,

řeknu jim, že oni jsou také mnohem více hodni, aby si navzájem porozuměli v bolesti, která je sblížuje. Čechoslováci chtějí osvoboditi svoji vlast od téhož utlačovatele, jenž mocí drží zemi obsazeného Benátska. Společný nepřítel utužuje a rozplaměňuje jejich politické přátelství."

Slova Luzzattiho nebyla planou frází. S irredenty si Čechoslováci dříve i později na frontě rozuměli nejlépe, neboť je poutal stejný osud. Práterský projev Čechoslováků působil hřejivě v nitru zoufalých lidí bez vlasti a nezůstal ani bez vlivu v táborech. Od té doby bylo možno pozorovati, ovšem ne ve všem a všude, že se velitelé československých zajatců začali zajímati více o ten podivný národ, jenž vyšel z rakouských řad, neraduje se z vítězství rakouského vojska a naopak sdílí otevřeně utrpení těch, kdož Rakouskem byli deptáni. Tak líčí „Československá samostatnost“, 10. ledna 1918, dojem, jakým působila akademie v Padule na přítomné důstojníky:

„Po akademii plukovník G. (Giusti, pozn. kron.) se slzami v očích děkoval starostovi „Československého dobrovolnického sboru“ bru Čapkovi za tak upřímné projevy českého srdce k Itálii. Mnozí důstojníci vyslovili přání, aby mohli s našimi hochy jít do fronty.“

Spontánní čin československo-italské vzájemnosti přinesl kýžené ovoce ve veřejnosti a hlavně v jejím mluvčím — tisku. Nemohl býti umlčen a získával nám rostoucí sympatie u většiny národa.

Kancelář NR. dodávala italskému tisku také zprávy o válečném stavu Rakouska, poměrech v Čechách, vývoji našeho hnutí za hranicemi atd., pokud měla zprávy z novin neb z Paříže. Součinnost s žurnalisty přinesla naší akci v Itálii mnoho zisku.

Dalším polem působnosti řed. Hlaváčka a jeho spolupracovníků byla propaganda československých požadavků mezi politiky. V tom směru vydatně jim pomáhalo Komité pro českosloven-

skou samostatnost, o jehož vzniku, zásadách a práci jsme se již zmínili. Komité rostlo početně a nabývalo stále většího vlivu. Soustřeďovalo mnoho našich přátel, italských politiků, všech směrů a s jinými, kteří nebyli jeho členy, bylo aspoň v úzkém spojení. Pomýšlelo se dokonce na uspořádání výpravy poslanců a senátorů do československých dobrovolnických táborů, aby na vlastní oči se přesvědčili o ukáznenosti a nadšení budoucích československých vojáků. V Padule se již daly přípravy k jejich uvítání. Z výpravy však z politických a technických důvodů sešlo.

Důležitost těchto styků se však projevila zřejmě v jiné formě a na jiném místě. Když byl uveřejněn dekret o utvoření čsl. vojska ve Francii (16. prosince 1917), ozvalo se z italského tisku volání, aby stejný dekret vydala také Itálie. Volání to neutuchlo až do jeho splnění v dubnu 1918 a bylo jistě jedním z hlavních činitelů, které přispěly k podepsání smlouvy československého vojska v Itálii.

V souvislosti s dekretem francouzské vlády nutno uvést dva projevy italských politiků ve sněmovně a v senátě, které sice nedosáhly plného úspěchu, ale daly podnět k dalším zdárnějším akcím. Jsou to projevy posl. Arcà v poslanecké sněmovně dne 20. prosince 1917 a sen. Pullé v senátě, koncem prosince 1917.

Posl. A. r. c. a pronesl pozdrav tvořící se armádě československé ve Francii, vyzdvihl nebezpečí, kterému jdou noví spojenci vstříc, jako šli jejich mučedníci Battisti, Filzi, Chiesa, Sauro atd. a na konci dodal (Československá samostatnost, 10. ledna 1918):

„Úřední uznání českého praporu je důkazem, že válka musí skončiti slavnostním uznáním všech utlačených národností na kongresu míru protiněmeckého, kteréžto národnosti budou zřízeny ve stát aneb zceleny neb pozvednuty na místo, na němž si přeje vůle svobodných národů. Budiž mi dovoleno vy-

František Hlaváček.

Dr. Antonín Papírník.

sloviti přání, aby legie české přišly také na frontu naší bojovati proti bezprostřednímu, společnému nepříteli a zdolati nadvládu maďarsko-německou, která sní o „Mitteleuropě“ sen, který se rozbije o vítězný odpor válečnických národů.“

Tím větší důležitosti nabyl pozdrav posl. Arcà, že se k němu připojil předseda sněmovny, Morelli-Quattierotti, jménem celé sněmovny se slovy, že „přispěje ke společnému úsilí o vítězství spravedlivé věci.“

O dotazu senátora Pullé víme jen, že byl podán v jedné z tajných senátních schůzí dne 28. či 29. prosince 1917. Obsah dotazu a odpověď ministra zahraničních věcí nebyl dosud nikde uveřejněn. Jediným svědectvím je zmínka v knize J. Kretského (Vznik a vývoj čl. legie v Itálii, str. 109), kde se, jistě podle informací Fr. Hlaváčka, praví:

„Po mnohých konferencích s řadou senátorů, při nichž jako pomocníci a prostředníci uplatnili se u jedněch G.

Amendola, u druhých U. Dadone, došlo k akci, o které bylo předem zjištěno, že ji v senátu podpoří značná většina senátorů, k akci pro vymožení československého vojska parlamentní cestou. Senátor Pullé podal v tajné schůzi senátní (kde se projednávaly různé velmi důležité vojenské a státní záležitosti) interpelaci na ministra zahraničních věcí Sonnina, ve které žádal, aby ministr vyslovil svůj souhlas s formováním československého vojska v Itálii.

Výsledek byl ten, že Sonnino vyložil svoje známé čtyři námitky proti kombatantnímu vojsku (viz str. 434, pozn. kron.), složenému z dosavadních zajatců československé národnosti a poukázal na to, že byly povoleny prozatím pracovní sbory a že Čechoslováci nejdříve by měli osvědčit spolehlivost svých lidí v těchto pracovních sborech. Žádal senát, aby mu nezpůsobil mezinárodní obtíže tím, že by se usnesl na požadavku formování československého vojska kombatantního a senát tenkrát

Sonninovu přání vyhověl. Přes to byla tato událost v senátě významnou a měla pro naši věc značnou cenu.“

Důležitým činitelem ve vývoji naší politické akce v Itálii byl dále Svaz národní obrany“ (Fascio della Difesa Nazionale), ježz utvořili poslanci a senátoři různých politických stran v prosinci 1917. Svaz si vytkl za úkol působiti ke změně dosavadní politické orientace, která úzkostlivě střežila heslo „italské války“ bez zřetele k ostatním spojencům a trvala na bezpodmínečném dodržení „londýnského paktu“. Program svazu se shodoval s československými požadavky téměř do poslední písmenky: boj až do úplného vítězství nad habsburskou monarchií, posílení a uskutečnění „politiky národnostní“ a smírná dohoda s Jihoslovany. Z členů svazu někteří již dříve se o naši věc zasloužili nebo v pozdějších dobách hráli v československém hnutí nikoliv nepatrnou úlohu: Agnelli, Albertini, Arcà, Canepa, Colonna di Cesarò, De Ambris, De Viti de Marco, Federzoni, Salvemini, Tasca di Cutò a j.

Odtud byl již jen krok k vytvoření nové organisace, která měla uvést v život jeden z bodů programu svazu: dohodu mezi Itálií a Jihoslovany. Tak vzniklo v lednu 1918 „Italské Komité pro dohodu mezi národy poddanými Rakousko-Uhersku“ (Comitato italiano per l'accordo tra i popoli soggetti all'Austria-Ungheria), které přispělo nemálo k uskutečnění Kongresu potlačovaných národností Rakousko-Uherska v Římě.

Na tomto poli setkaly se naše zájmy s jihoslovenskými již v konkrétní formě. Před tím sice měli naši představitelé stále na zřeteli otázku jihoslovenskou, která se s naším protirakouským hnutím v nejednom bodě stýkala. Přes to však bylo nutno věsti si opatrně, aby naše akce neztroskotala. Při známé nedůtklivosti italských politiků vůči sousedům na Adrii, jejich tvrdostíňným lpění na textu londýnské smlouvy, aspoň

v prvních letech války, malé znalosti rakousko-uherských a ještě méně československých poměrů, hrozilo stále nebezpečí, že příliš zjevné propagování jihoslovenských požadavků nebo jen trochu vřelejší projev přátelských styků s Jihoslovany bude vykládán jako hroť proti italským zájmům. Taková politika by Jihoslovanům bývala neprospěla a nám naopak na dlouho zavřela dveře ministerských kabinetů.

Z toho důvodu již inž. Veselý se zdržoval otevřené spolupráce s Jihoslovany a k tomu mu radil také dr. Beneš z Paříže. Taktiku československou uznávali ostatně sami Jihoslované za nejspřávnější a pro tu dobu nejvhodnější.

Ke konci r. 1917 se situace změnila do té míry, že již nebylo nutno ukládati si v projevech slovenské vzájemnosti tak přísné rezervy. Nové proudy italského nazírání na rakouský problém a na italské zájmy ve světové válce přinesly i v tomto ohledu obrat k lepšímu. Změny té použil Frant. Hlaváček k navázání styků s Jihoslovany, s nimiž se znal z doby před válkou a k práci jejich pro sblížení s italskými přáteli. Pařížská Národní rada jeho snahám nebránila, ale i zde nabádala k obezřetnosti, protože ve prospěch obou národů nesměla býti naše akce poškozena. Poměry líčí Dr. Beneš (Světová válka a naše revoluce, II., str. 43) takto:

„Většina těch, kdož pochopili význam dohody Itálie s Jihoslovany pro výsledek války a zvláště pro italskou politiku po válce, začali se chápat naší otázky, aby jí použili pro své politické cíle ve věci Jihoslovanů. Podporovat Čechoslováky znamenalo býti pro zničení říše habsburské; býti pro toto integrální řešení pro Itálii nejdůležitější otázky válečné, znamenalo přijmouti jako důsledek zásady korfského paktu o sjednocení Jihoslovanů, a to vyžadovalo opět dohody s Jihoslovany samými. Žádat přímo řešení otázky jihoslovenské

Josef Logaj.

Antonín Pešl.

v tomto smyslu už v prosinci 1917, bylo příliš těžké; žádat od vlády něco pro nás, nemohlo narážet na tak zásadní odpor, nechovalo aspoň v sobě nebezpečí pro Itálii. To byla argumentace a také praktický postup zastánců této nové politiky.

Proto se na počátku ledna 1918 v Římě zdůrazňuje rozhodněji nejen naše otázka, nýbrž se ventiluje i možnost, že by snad bylo lze dojít k jednání italsko-jihoslovanskému prostřednictvím naší Národní rady.“

Národní rada ovšem na tento požadavek nepřistoupila, obávajíc se — a jistě právem — že by vyřízení našich požadavků ztížila, ne-li znemožnila. Sonninoovo slovo stále ještě platilo a jihoslovanská otázka nenabyla dosud tolik půdy, aby mohla býti řešena a nadto ještě prostřednictvím Čechoslováků. Dr. Beneš praví: (Světová válka II., str. 44): Myšlenky jsem nezavrhoval, choval jsem se však zdrženlivě.“ Prováděti ji však nechtěl a v tom smyslu dal do Říma své instrukce, jak svědčí

dr. Paulová (Kongres potlačených národností Rakousko-Uherska, str. 27): „Ale dr. Beneš zamítl myšlenku zprostředkování v teritoriálních věcech a česká práce v Itálii a rovněž Hlaváčková práce pohybovala se tudíž i dále výslovně jen ve směru ideového připravování půdy k dorozumění a k myšlence společného boje Italie a potlačených národů proti Rakousku.“

V řadě různých projevů italsko-československých snah k uskutečnění těchto cílů v Itálii, nejdůležitější se jeví dvě schůze, které se konaly v Miláně, středisku hlasatelů „národnostní politiky.“ Tak se totiž nazýval směr obou uvedených italských organizací, „Svazu národní obrany“ a „Komité pro dohodu mezi národy poddanými Rakousko-Uhersku.“ V čele hnutí stály z časopisů hlavně kromě římského týdeníku „Unità“ — vlivné milánské deníky „Corriere della sera“ a „Secolo“. „Unità“ soustřeďoval u sebe význačné publicisty G. Prezzoliniho, G. Salveminiho, P. Silvu, U. Zanotti-Bianca, Maranelliho, markýze

A. De Viti de Marco atd. Mezi příznivce ideí, hláсанých „Corriere della sera“ patří sen. Albertini, prof. G. Amendola, prof. G. Borgeše a posl. A. Torre; v kruhu „Secola“ byli prof. Schinetti, prof. G. Ferrero, posl. A. Agnelli a posl. Della Torre.

První z obou projevů byla důvěrná schůze lombardských poslanců a senátorů intervencionistů (přivrženci směru, aby Itálie zasáhla a pokračovala ve válce), konaná 19. ledna 1918 v místnostech obchodní komory v Miláně. O schůzi ovšem, protože byla důvěrná, italské noviny nepsaly a také jiných pramenů nemáme. Uvádím tedy výňatky z líčení dr. Paulové (Kongres, str. 35).

„Senátor Albertini osvětlil v zahajovací řeči vážnou situaci, kterou způsobily hovory Lloyda George a Wilsona, prohlásiv, že se Itálie musí vzchopiti k různým krokům a k takové změně některých zásad své zahraniční politiky, která by u ostatních spojenců, zvláště u Anglie a Ameriky, neponechala žádná nejistoty o tom, že Rakousko musí býti rozbito a jeho ujařmené národy úplně osvobozeny. Hlaváček podal obšírný výklad o československé otázce a o požadavku, aby Itálie prohlásila se nepokrytě pro osvobození československého národa. Přecházející na „politiku národností“ projevil názor, že Wilsonova snaha, aby Rakousko bylo zachováno s podmínkou, že svým národům poskytne autonomii, vyplývá z obavy, čerpané hlavně z rozporu mezi Itálií a Jihoslovany, t. j. z obavy, že by při rozdělení Rakouska státy, které by tím byly buď zvětšeny (sjednocená Itálie) nebo nově osvobozeny, ihned by se dostaly do ostrého snad krvavého konfliktu o rozdělení teritoria. Proto bude nebezpečí zachování Rakouska se strany Ameriky a spojenců trvati do té doby, pokud se národové, kteří čekají na dědictví po jeho rozbití, nesejdnotí a neukáží, že jsou schopni vyrovnati své rozpory již nyní smírně

a zahájit společně boj proti Rakousku. Třeba odstraniti domněnku, že existuje nebezpečí, že by po skončení tohoto boje nastal zase vzájemný boj mezi dědici Rakouska.

Poté Amendola a znovu senátor Albertini ještě podrobněji vysvětlil novou politiku „národností“ a imperativní nutnost dorozumění s Jihoslovany.“

Ještě zřetelnější byla řeč sen. Esterle jenž prohlásil: „Snahy Itálie po tom, aby dostala po válce Dalmácií a na úkor Jihoslovanům nadmíru rozšířila své hranice, ukazují se býti fantasiemi. Projevy Anglie a Ameriky volají nás ke skutečnosti a ta vyžaduje dorozumění s Jihoslovany vedle Čechů a ostatních revolučních národů rakouských a společný zápas.“*)

V telegramech, které byly poslány Orlandovi a Sonninovi, žádali shromáždění, „co nejrychlejší povolení československého vojska a změnu italské zahraniční politiky ve směru „politiky národností.“

Schůze sama a názory tam pronesené vyvolaly nelibost v ministerstvu zahraničních věcí. Cítilo se dotčeno zasahováním do své kompetence a, jak později vyšlo na jevo**), „měli tam dojem, že se (Hlaváček) spojuje politicky s odpůrci Sonninovými a nedívají se naň tudíž s důvěrou“. V přítomnosti ředitele Kanceláře NR. na schůzi, kde se ostře brojilo proti směrnicí italské zahraniční politiky, spatřoval Sonnino přesahování meze působnosti Kanceláře a byl tím zřejmě rozhořčen.

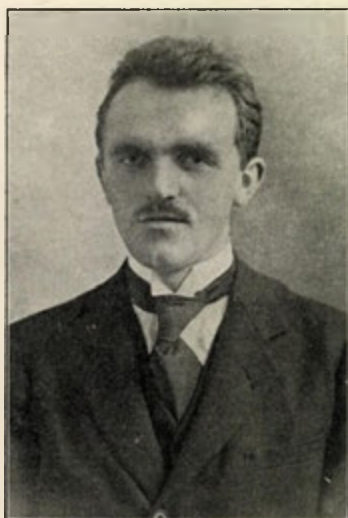
Podobně působila Hlaváčkova přítomnost na manifestačním kongresu „Fascio della difesa nazionale“ v Miláně dne 1.—3. února 1918. Kongres, podle

*) Téměř doslovně líčí schůzi J. Kretší (Vznik a vývoj čsl. legií v Itálii, str. 112), aniž by citoval pramen. Dr. Paulová měla patrně informace od Fr. Hlaváčka.

**) Dr. Beneš: Světová válka, II., str. 55 pozn. zaznamenává, co mu o tom referoval M. R. Štefánek.

Jan Bořil.

Jaroslav Havrda.

dr. Paulové (Kongres, str. 39) **) „se skládal z řady schůzí důvěrných a veřejných a z velké manifestace v divadle Scala. Na programu kongresu byly různé diskuse a projevy ohledně energického vedení války až do úplného vítězství, projevy proti všemu defaitismu, proti jakýmkoliv myšlenkám separátního míru nebo neúplného vítězství.“

V jedné důvěrné schůzi položena byla otázka „stanovení maximálních teritoriálních požadavků italských vůči Jihoslovanům“ a pak „se jednalo o částečné změně formy a hesel, pod kterými má být veden další boj za zničení Rakouska“. První bod nebyl projednán do konce a ve druhém změnil názor Hlaváček:

„Hlaváček poukazoval na to, že s české strany vedl se boj pod heslem „Rozbití Rakouska“ a že také první propagační projev český v tom směru, francouzská kniha Benešova má titul

„Détruisez l'Autriche-Hongrie“; navrhoval však, aby se v dalších veřejných projevech, které budou činěny v Itálii se strany Italů samotných nebo společně se strany Italů a zástupců rakouských potlačovaných národností, nepoužívalo tohoto hesla, nýbrž hesla „Osvobození utlačovaných národností rakousko-uherské monarchie“. Obě hesla vedou ke stejnému cíli a jsou totožná, avšak vnější forma prvního hesla že zbytečně dráždila některé hyperhumanistické kruhy ve státech Dohody, zvláště v Anglii a Americe, a austrofilským kruhům dávala záminku k boji proti těmto snahám; tyto důvody by s druhou parolou odpadly.“

Nemáme zachováno přesné znění Hlaváčkova projevu, ale z uvedeného obsahu je patrné, že nebyl tak jasný, aby nemohl být, zvláště když nescházela snaha, jinak chápán. Hlaváčekův výklad československých politických požadavků směřoval ke zmírnění příkroty Benešova hesla vůči Rakousku, které se nezdálo ani italskému mini-

**) Viz též J. Kretš: Vznik a vývoj čsl. legie v Itálii, str. 113.

strovi zahraničních věcí dosti vhodným pro cíle jeho politiky ani pro humanistické stanovisko, jímž svou neústupnost v české otázce maskoval. Odklon od hesla „rozbití Rakouska“, diktovaný třeba nejlepší snahou po získání i té části italské a dohodové veřejnosti, která v Rakousku viděla středoevropskou nutnost, pro naše požadavky, vykládalo si ovšem okolí Sonnino jako změnu československé politiky vůči Rakousku a radostně se každého takového projevu chápalo. Snad k tomuto výkladu Hlaváčkových názorů působila řeč pres. Wilsona z 8. ledna 1918, jenž ve známých 14 bodech prohlásil, že „národům Rakousko-Uherska má být poskytnuta nejsvobodnější příležitost k autonomnímu rozvoji“.

Názory kruhů, blízkých Sonninovi, tlumočil poslanec G. Bevione ve své řeči ve sněmovně dne 13. února 1918. Bevione byl přítomen schůzím „Svazu národních obran“ v Miláně a jako vřelý přívrženec Sonninovy politiky referoval v ministerstvu zahraničních věcí a použil svých poznatků pro svůj projev. Přečetl totiž, po prvé v italském parlamentě, text londýnské smlouvy, dosud málo známé a připojil svůj (a také jistě Sonninův) názor na rakouskou otázku*):

„A je skutečností, že rozvrat v Rusku a ještě více řeči Lloyda George a Wilsona způsobily vření mezi slovanskými národy v Rakousku. Z důvodů rázu ideálního a praktického je dohoda s těmito národy pro nás užitečná a musíme být vůči nim smířliví.

Bevione pokračuje a uzavírá, že taková dohoda neznamená vyzdvihnouti otázku rozbití Rakouska. Sama česká komitě žádají, místo konce Rakouska, jeho přetvoření na základě rovnosti a svobody jeho národů, aby bylo zabráněno utvoření „Mittel-Europy“, což je německým zájmem. Tato tese může přesvědčiti spojence a je také

nám přijatelná. Podstatou její je, že by přetvoření monarchie nebylo ponecháno Rakousku jako vnitřní otázka, ale byla by projednána na mírové konferenci jako společný zájem Dohody. Až se k tomu dospěje, Rakousko přestane býti velmocí protiliberalní, protimírovou a poddanou Německu.“

Bevionovo stanovisko odmítl samozřejmě řed. Hlaváček dopisem ze 14. února, který byl otištěn v několika italských denících, v němž prohlásil, že tvrzení toto je „naprosto mylné“ a že „československý národ je rozhodnut bojovati za dosažení úplné samostatnosti, což zahrnuje v sobě rozdělení Rakouska.“ Poukázal na tříkrálovou deklaraci českých poslanců ve vlasti a rozhovor dr. Beneše s pařížským dopisovatelem „Corriere della sera“, jenž byl právě uveřejněn. Také v poznámkách denních listů čteme nesouhlas s Bevionovými názory: „tyto myšlenky jsou osobní“, „nemálo nás překvapily“ atd.

Prohlášením Hlaváčkovým se však Bevione nespokojil. Téhož dne poslal redakcím dopis, v němž (Messaggero, 16. února 1918) prohlásil, že své tvrzení opírá o řeč Hlaváčkovou v Miláně, kde prý Hlaváček řekl: „Poněvadž nyní se projevilo převládající smýšlení Dohody jako protiněmecké a nikoliv protirakouské, česká komitě uznala za vhodné nežádati již rozbití Rakouska (což dříve — jak zvláště připomněl — tvořilo směrnicí jejich činnosti, takže jejich propagační kniha se nazývala „Détruisez l'Autriche!“) a omeziti se na požadavek, aby bylo znemožněno utvoření „Mittel-Europy“ osvobozením národností, potlačovaných monarchií“. Z toho Bevione dovozuje: „Žádati osvobození národností bez rozbití Rakouska se mi zdálo, že se rovná přijetí Rakouska federalisovaného, s rovností a autonomií zajištěnou všem národnostem.“ Toto pochopení mu prý potvrdili mnozí přítomní poslanci.

Protože však Hlaváček odejel do

*) Diario della guerra, Treves, Milano 1920, III., str. 1247.

V rakouských zákopech v Alpách.

Paduly, aby připravil organizaci pracovních praporů, vypracovala římská Kancelář odpověď, podepsanou dr. A. Papírníkem.

V ní, podle znění v „Corriere della sera“, 16. února 1918, upozornila Kancelář na projevy československých politiků v zahraničí i ve vlasti a potvrdila znovu, že v boji za úplnou samostatnost československého národa jsou vůdci našeho hnutí v cizině naprosto zajedno s politickými předáky doma. K tomu „Corriere della sera“ dodal, že dotazy u účastníků milánské schůze zjistila, že Bevione neporozuměl dobře řeči Hlaváčkově tak, jak jí rozuměli ostatní.

Episoda tato neměla většího významu pro naši akci v Itálii. Přátelé naší nemohli být a nebyli zvykláni ve svých sympatiích k československému národu a nepřátel již zbývala celkem malá hrstka. Tonoucí i stébła se chytá a také italská zahraniční politika, která neodvratně musela ustupovati tlaku nových událostí, hleděla si ústup usnadnit, kde jen mohla. Důležitým bodem

v řeči Bevionově bylo prohlášení, že rakouská otázka má přijíti na mírovou konferenci. Uvědomíme-li si, že ještě před necelými čtyřmi měsíci nechtěl se Sonnino míchat do vnitřních věcí sousedních států, vidíme jasně, jak daleko se odchýlila v únoru 1918 linie zahraniční politiky od směrnic z října 1917. V dalších kapitolách poznáme ještě další toho důsledky.

*

Zachovalo-li se málo přímých zpráv o činnosti Kanceláře NR. v Římě ve směru politickém, ještě méně jich máme o jejím působení v kruzích vojenských. V prvé řadě byly to styky se zajateckou komisí, která měla v součinnosti s Kancelářem NR. prováděti říjnové úmluvy o pracovních praporech. Na výhrady dr. Beneše, které učinil dne 8. října 1917 ohledně některých bodů v rozhodnutí min. války ze 4. října 1917 nedošlo, podle Hlaváčkova exposé Franklin-Bouillonovi (J. Kretší: Vznik a vývoj čl. legie v Itálii, str. 121) úřední od-

povědi se strany italské a jednání vedlo se ústně. Po návštěvě Paduly obrátil se dne 11. prosince 1917 řed. Hlaváček ke gen. Spingardimu rozkladem, v němž mu vyložil poměry v zajateckých táborech a žádal o další výhody pro zajatce a sdělení, jak budou splněny požadavky dr. Beneše o pracovních oddílech. Spingardi slíbil v odpovědi, dne 14. prosince 1917, že se postará „o vydání vhodných disposic v ujednaném smyslu“, ovšem až se začnou pracovní oddíly tvořit.

Tím se dostala otázka pracovních raporů na mrtvý bod. Římská Kancelář podle ujednání s dr. Benešem oddalovala konečné rozhodnutí doufajíc, že se přece podaří dosíci svolení italské vlády k utvoření skutečného vojska. Frant. Hlaváček líčí své postavení (Národní listy, 2. července 1922) takto:

„Bylo to všechno správné (názor dr. Beneše, že je nutno nepřístupovati na italské podmínky, pozn. kron.), ale mne osobně to zůstavilo ve velmi vážné situaci jak vůči našim dobrovolníkům, tak vůči zajatecké komisi italské.

Jest těžko vypsat, jaká to byla hra na schovávanou, kterou jsem musil jako splnomocněnec československý s generálem Spingardim hrát po pět měsíců, abych zamezil utvoření pracovních sborů, ale abych pro nás zachoval všechny výhody, co do styku se zajatci a propagandy mezi námi, zlepšení jejich morálních a materiálních poměrů a hlavně provedení koncentrace zajatců v čistě českých táborech, odstranění Němců, Maďarů, ale i nepolepšitelných českých „Austriáků“ z těchto táborů, což vše nám dekret o pracovních sborech zaručoval, ale Spingardi jen postupně a po našem velikém namáhání prováděl.“

Zajatecká komise podléhala vlivu ministerstva zahraničních věcí a bylo čím dále tím jasnější, že se gen. Spingardi, příznivec trojspolku, nevymaní lehce ze svých konservativních zásad.

Jinak ovšem na naše snahy pohlíželi

italští vojáci na frontě a v ministerstvu války. Uvedli jsme již doklad (viz str. 130), jakou váhu kladly vojenské kruhy na význam československého hnutí a československého vojska pro Itálii. Postupem času se počet našich přátel mezi vojáky zvětšoval a jejich názory se víc a více uplatňovaly. Dr. Beneš již v říjnu se setkal s přízní některých činitelů v ministerstvu války a po jeho odjezdu navázal s některými důstojníky v Římě řed. Hlaváček těsné styky. Kretší (Vznik a vývoj, str. 201) praví:

„Z kruhů vojenských v Římě jednal Hlaváček často se státním sekretářem ministerstva vojenství generálem Montanarim, dále se šéfem římské Kanceláře vrchního velitelstva plukovníkem Odoardem Marchettim a jeho zástupcem podplukovníkem Trojanem, kteří všichni projevovali naší věci svou přízeň, ale nemohli pro ni tenkrát učiniti ničeho prakticky rozhodujícího.“

Po uveřejnění francouzského dekretu začaly se vojenské úřady italské vážněji zabývat našimi požadavky. K tomu pomáhal šéf ital. vojenské misse v Paříži, pluk. Brancaccio. Smýšlení ve vojenských kruzích italských líčí dr. Beneš (Světová válka a naše revoluce, II. str. 50) takto:

„Stejně soudil (že Itálie povolí, pozn. kron.) po uveřejnění našeho dekretu o armádě ve Francii i Brancaccio. Dával jsem mu po celé měsíce zprávy o vývoji našeho jednání v Paříži. On informoval Řím a zejména italské nejvyšší velení. A oznamoval nám často, že mezi vojáky dívají se na otázky jinak než na Consulát (ital. min. zahr. věcí, pozn. kron.). Podle našich zpráv bylo mezi vojáky na frontě i v ministerstvu už od konce ledna rozhodnuto, že se naše armáda povoliti má. Vojáci byli ostatně pro toto řešení získáni již při mé druhé cestě do Říma.

O tom svědčí návrhy generála Giardina v lednu a únoru 1918 Nejvyšší vojenské radě ve Versailles, o nichž se ještě dále zmíním a hlášení přednosty

Oddělení reflektorů v Alpách.

informační služby u první armády, plukovníka T. Marchettiho, předložené dne 5. února 1918 ministerstvu války a nejvyššímu velení italskému. Osvědčil se tu náš styk s italskou informační službou, která celá léta s námi intenzivně spolupracovala, naše věci znala a naši spolupráci s povděkem přijímala.“

Pro důležitost tohoto dokumentu a porozumění dalších událostí otiskují ho zde v plném znění*):

„Utvoření české legie ve Francii bude mít nade vše pochybnost silný mravní ohlas u národů podrobených Rakousku, ale přece nepovede k rozhodným výsledkům, poněvadž bude hodně málo rakouských trup, které se zúčastní války na frontě francouzské.

Utvoření podobné legie v Itálii mělo

by však pro našeho nepřítele zhořbené účinky.

Důvody, které mluví ve prospěch zřízení legie československé u nás: Rakousko už od padesáti let vychovává své občany spíše k tomu, aby námi opovrhovali, než aby nás nenáviděli.

Všichni národové, mezi sebou nepřátelští a stále v rozbroji, vždy se spojili, když šlo o napadení Italů.

Válka v prvním období dovolila nepřátelské vládě, aby sklídila ovoce svých dlouhých morálních příprav; avšak její další průběh otevřel znenáhla oči různým národům rakouské říše, probouzeje a utvářeje city, které dříve dřímaly aneb kterých vůbec nebylo.

Dnes tito národové jsou sjednoceni pouze jedním tmelem: železnou kázní teroru; všechny mravní síly jsou vyčerpaný.

Vojsko nepřátelské trvá a vzdoruje, protože jsme se ještě nikdy nedotkli jeho slabé stránky, totiž směsice národností.

*) Použil jsem částečně překladu, který byl pořízen v Římě v únoru 1918. Originál má v záhlaví „Ufficio informazioni I. armata e III. corpo“ (Zpravodajské oddělení I. armády a III. sboru), protože oddělení Marchettiho obstarávalo v té době také zpravodajskou službu samostatného tehdy III. arm. sboru.

Probuzení národního citu není u všech stejné; nehledíme-li k národnostem vládnoucím (německé a maďarské), jsou na prvním místě Češi, potom Srbové, Chorvatí a Slovinci, pak Poláci a konečně Rusíni.

Podporovati toto probuzení, udeřiti na silný státní organismus rakouský v jeho jediném slabém bodu, stupňovati v náš prospěch rozpory mezi různými národnostmi, je povinností vzhledem k poměrům, v nichž jsme, a k válce, kterou vedeme.

Národ československý je inteligentní, vlastenecký, energický, odvážný, ukázněný, sjednocený a z p u d u p r o t i n ě m e c k ý. Žádný Ital, který není irredentem, nemá tak silné nenávisti ke státnímu organismu rakouskému, jako ho nenávidí všichni Češi.

Nevyužítkovati především energie tohoto národa, neuvěsti ho také do boje proti společnému nepříteli, do boje také za svobodu Čechů, bylo by totéž jako zřít se dobrovolně prostředku, jímž bychom přivodili opravdovou škodu tomu, kdo nám způsobil tolik zla. Nenašel jsem ani jednoho čestného Čecha, který by nebyl býval šťasten zraditi Rakousko — mohl-li, a všichni svými činy dávají najevo přesvědčení, že splnili svou povinnost. A kdyby toto mé tvrzení, plynoucí ze zkušenosti dvou a půl let nestačilo, dovoluji si připomenouti*):

a) že centrála na hoře Adamellu byla zachráněna, poněvadž jeden Čech nám prozradil rakouské plány k jejímu zničení,

b) že hory Palone a Melino v Alpách Giudikářských byly stečeny, protože jeden Čech nám sdělil všechny potřebné údaje,

*) Marchetti nepodává bližší údaje těchto činů a také se nám nepodařilo je zjistiti. Loňskou ofensivou myšlena ofensiva Rakušanů u Kobaridu v říjnu 1917, operace ve Val Suganě je známa pod jménem „Carzano“. Hory Palone a Melino leží v jihozápadním cípu Tridentska v Alpách Giudicarských, které lehnoují údolí řek Chiesy a Sarcy, zvané „Giudicarie“.

c) že Češi nás upozornili na loňskou ofensivu,

d) že všechna služba důvěrníků mého úřadu zakládá se na Čechích,

e) že operace ve Val Suganě byla připravena pomocí Čechů,

f) že pokaždé když jsem žádal, všichni důvěrníci mi nabídli svůj život, aby se utvořily hlídky výzvědné, které by ústně vybízely ke zběhnutí své druhy bojující v řadách rakouských,

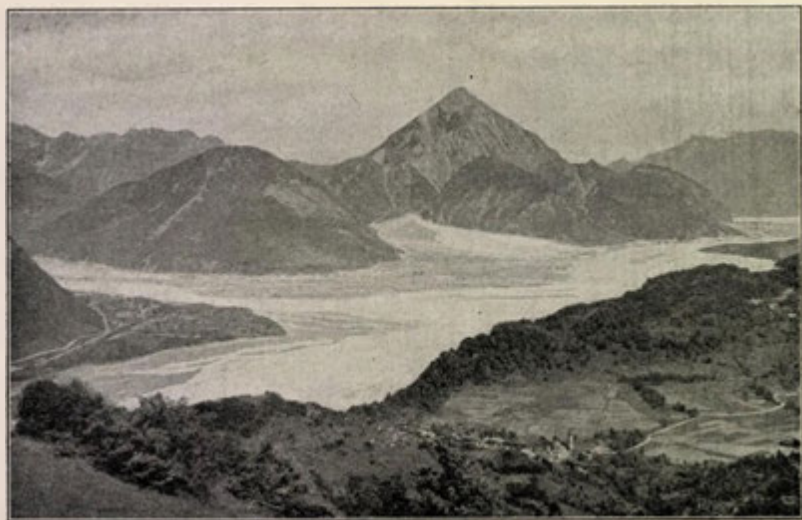
g) že ze všech zajatců Čechů aspoň padesát procent žádalo hned, aby se mohli chopiti zbraně proti Rakousku.

Národ, který podal tolik a tak ohromných příkladů vlastní životní síly, nemá býti dnes hoden toho, aby bojoval takřka jako náš spojenec s otevřeným hledím proti společnému nepříteli?

P r o č b y z ř í z ě n í l e g i e b y l o R a k o u s k u s v r c h o v a n ě z k á z o n o s n ě? Neustálé deserce a zrady, trvající přes nejpřísnější bezpečnostní opatření, donutily rakouské velení k tomu, aby promíchalo většinu svých pluků.

Velice málo je dnes oddílů, kde počet Čechů převyšuje padesát procent, a v takových oddílech můžeme býti už předem jisti, že u kulometů jsou Maďaři a Němci (ani Srbochorvatí anebo Slovinci už nejsou dosti spolehliví!). Takové promíchání, třeba si n a c h v í l i pomohlo od nebezpečné situace, rozšířilo přece jed protirakouský a protimaďarský.

Dnes prožívá vojsko, které stojí proti nám, krizi, neboť mír, císařem slíbený, se nedostavil. Dovršiti tuto krizi tím, že rozjitříme protirakouské city Čechů a dáme jim i ostatním utlačovaným národům pocit, že národové Dohody netoliko na ně myslí, nýbrž i jejich mravní zájmy chrání tak daleko, že je přijímají — svobodné občany mezi svobodnými národy — do vojsk, která bojují za pravou svobodu, bude totéž, jako zasaditi smrtelnou ránu Rakousku. Kdo zadrží Čechy, až uslyší zpívati své národní hymny z našich řad?

Panorama údolí na korutanské frontě.

Jak si pomůže rakouské velení, které již tolik musí přemísťovati oddíly pro důvody národnostní, od této nové strašné komplikace?

Obyvatelstvo v Čechách bojuje již dnes s otevřeným hledím za svou samostatnost. Kdyby byla revoluce možná, je jisto, že by Češi k ní dali první znamení. Kdyby byl vnějším tlakem tento vnitřní boj zosťven, dostalo by se Rakousko do vážných nesnází, a to tím spíše, že čeští úředníci neztratili svého národnostního cítění a nejsou nasáklí vládními vlivy rakouskými.

Jsem jist, že patnáct až dvacet tisíc českých zajatců v Itálii (čítaje v to důstojníky) bylo by šťastno, kdyby s námi mohlo bojovati. Nepotřebujeme sice o patnáct neb dvacet tisíc vojáků více, ale jak bychom mohli odmítnouti patnáct až dvacet tisíc dobrovolných propagátorů?

O b t í ž e m e z i n á r o d n í. Rusko mělo svou českou legii a Fracie ji právě tvoří. My je můžeme napodobiti s naprosto klidným svědomím, že — vzhle-

dem k prostředkům, užívaným nepřítelem, proti němuž bojujeme — neděláme nic, co by se přičilo právu. Nepřítel nemůže obrátiti tuto zbraň proti nám a nemohl by, pokud jde možnou odvetu v zneužívání zajatců, dělati nic více, než nyní dělá.

Legie dobrovolníků má na vůli bít se, kde chce a my ji, vzhledem k válečnému stavu, jen vypravíme do pole a budeme podporovati.

O b t í ž e n á r o d n í. Nepatrná znalost těžkých národních problémů rakouských mezi naším obyvatelstvem zavinila, že až dodnes byl Čech považován za nepřítele a Rakušana. Dnes však na to mnozí naši důstojníci pohlízejí jinak; trochu propagandy mezi nimi a vojáky a zmizí i zbytek nedůvěry.

Až je potom uvidí při díle, budou si jich vážit.

Dobře charakterisuje dr. Beneš (Světová válka, II., str. 50) význam tohoto dokladu upřímné oddanosti svému i našemu národu, kterou zde, nikoliv po prve a naposled Marchetti projevil:

Dr. Štefan Osuský.

Dr. Lev Sychrava.

„Hlášení je psáno opravdu s velkým pochopením a uznáním naší práce i se značnou znalostí poměrů ve vojsku rakousko-uherském. Odmítá Sonniny mezinárodní důvody proti utvoření československého vojska a dovolává se příkladu Ruska a Francie, polemisujíc nepřímě s italskou oficiální politikou.“

O informování pluk. Marchettiho přičinili se jednak důstojníci z oddílu Pivkova (o němž budeme mluvit jinde), a později zvláště řed. Frant. Hlaváček, který v lednu podnikl cestu do Milána a na frontu. Podle jeho sdělení, jak je přináší J. Kretší (Vznik a vývoj čsl. legie v Itálii, str. 123) jel tam „na přání a pozvání vrchního velitelství.“ Byl přijat gen. Diazem a jednal dále s gen. Piccionem a pluk. Vecchiarellim, kteří slíbili pomoc k utvoření našeho vojska v Itálii a vyzvali ho, aby navštívil velitelství italských armád v linii, seznámil se s československými tužbami a dohodl se s nimi o letákové propagandě. Tak se sešel Hlaváček s veliteli propagačních ústředí I., III. a IV.

armády a všude našel již české zajatce jako tlumočníky. U I. armády ve Veroně setkal se po prvé s oddílem dr. Pivka, o němž dosud nevěděl. Také u jiných italských armád byli přiděleni čeští vojáci, kteří z rakouského vojska utekli, zpravodajským ústředím jako tlumočníci a pomocníci. Velitelé zpravodajských úřadů vysoko cenili jejich služby a přáli si, aby jejich počet a obor působnosti byl rozšířen. K tomu také později skutečně došlo.

*

Zatím co trvalo politické jednání Národní rady v Paříži a její římské kanceláře, rostla v táborech netrpělivost, nejistota a nervosita. Od poloviny října, kdy dr. Beneš oznámil ČDS. výsledek svého jednání v Římě, přicházely stále do Paduly zprávy o brzkém odjezdu. Jisté uklidnění přinesla do tábora padulského návštěva řed. Hlaváčka dne 29. listopadu 1917. Z úst představitelů našeho odboje v Itálii slyšeli dobrovolníci potvrzení zpráv dr.

Jan Papánek.

Rudolf Gabriš.

Beneše a ujištění, že do polovice ledna odejdou první oddíly z tábora. Sliby zůstaly však nesplněny*) a v dopisech z Říma doporučována jen trpělivost, krátký čas strpení atd. Od návštěvy řed. Hlaváčka nepřišel do Paduly po půl třetího měsíce nikdo z římské Kanceláře, což také působilo dojmem jakési opuštěnosti.

K tomu přispěly poměry v táboře, které jsme již vylčili. Hmotná situace zajatců se zhoršila od konce r. 1917 do té míry, že si hromadně stěžovali na špatnou stravu. Nepomohlo poukazování užšího výboru ČDS., že italští

vojáci a obyvatelstvo se musí také mnoho odříkati a že v Rakousku se zajatci mají mnohem hůře. Mnozí dobrovolníci viděli ve zhoršeném stravování nedostatek dobré vůle u Italů, jimž nabízeli svou pomoc proti nepříteli, a neplatnost zákroků Kanceláře Národní rady. Zajatci dosud nepřihlášeni, předhazovali dobrovolníkům, že Itálie nestojí za to, aby se jí pomáhalo, když se tak špatně stará o své nové spojence a Národní rada nemá vůbec u italské vlády vlivu, neboť by se jinak zasadila o blahobyt československých zajatců a zvláště dobrovolníků.

*) J. Kretš (Vanik a vývoj čsl. legie v Itálii, str. 104) snaží se dokázat, že jen dr. Beneš způsobil tuto nespokojenost. Dr. Beneš prý tak učinil „podle svého dojmu“ a „aniž měl pozitivní resultát v rukou“. Stejně však sliboval řed. Hlaváček zajatcům (Zprávy římské Kanceláře č. 1. z 11. listopadu 1917), že sbory „budou v brzkou tvořeny“ a při návštěvě v Padule prohlásil (Zápisy schůzi užšího výboru ČDS, 29. listopadu 1917), že „akce zde začne zároveň s Francií a Amerikou nejdéle do polovice ledna, kdy první oddíly odejdou ze zdejšího tábora“. Dr. Beneš sliboval na základě přesvědčení svého i našich přátel, že k utvoření vlastního vojska dojde již

v Římu a slib učinil před rozhodnutím italské vlády. Řed. Hlaváček sliboval v době, kdy mu byl dekret znám a s dr. Benešem se rozhodli, že ho nebudou provádět, dokud nebude povoleno skutečné vojsko. Dr. Beneš však, jak svědčí Hlaváček (Národní listy, 2. července 1922), „do poslední chvíle soudil, že vojsko nám Itálii povoleno bude“ a přes to, nikoliv neopatrně, nýbrž z krajní rezervou prohlásil, že „co nepovolí italská vláda dnes, povolí za tři měsíce“. — V kronice není místa na kritické rozborů všech nesrovnalostí; podávám tedy jen jedinou ukázkou jak obtížno, ale svrchované nutno je ověřovati si různá tvrzení.

To vše působilo rozladění, z něhož se rodila nedůvěra. Ostří vši nelibosti obrátilo se, když jinam nebylo možno, proti vedoucím orgánům ČDS., kteří byli v lednu napadeni a obviňováni z úplatnosti a podvodů. ČDS. zdolal sice nebezpečí rozkladu svých řad, ale rozechvění a trpkostí vymýtit nemohl, zvláště když ještě jinak byly stupňovány. V lednu a v únoru 1918 bylo rozdáváno jídlo bez soli, což právem vzbudilo krajní odpor proti nedbalosti příslušných činitelů.

Na všech stranách bylo slyšeti volání o vysvobození z těchto poměrů. Úpadek vnitřního pořádku a kázně, jakou se honosila dobrovolnická organizace do konce r. 1917, nutil k rozhodnému kroku. Užší výbor ČDS. vyzýval římskou Kancelář, aby usplnila povolení čsl. vojska, dokud dobrovolníkům nepovolí struna trpělivosti, krajně napjatá stálými odklady a zhoršením jejich postavení. Abych doplnil obraz trapného stavu, jaký v táboře panoval, uvádím několik odstavců, které jsem tomuto předmětu již jednou věnoval (Československý legionář, 19. února 1925):

„V lednu a začátkem února 1918 byla v soustředovacím táboře v Padule netrpělivost československých dobrovolníků a jejich rozhořčení nad nepohodlnými odklady s odchodem na frontu vystupňována až do krajnosti.

Celý rok již čekala sta dobrovolníků na pokyn, aby se jim otevřela brána tábora, zamčená na sto zámků a střežená neúprosnými vojenskými zákony. Touha po boji proti nenáviděnému nepříteli, a za samostatnost vlasti byla

mocnější než všechny sliby a útechy, jimiž se římská Kancelář Národní rady snažila uklidnit rozčerenou hladinu revolučního věření. Z takového nervového rozechvění rodily se samozřejmě spory s provokujícími austrofilý, kterým vzrůst ČDS. byl trnem v oku, dráždil je k spílání a výhrůžkám a průtahy s obchodem dobrovolníků na frontu zavdávaly jim příčinu k ironickým pošklekům.

Ubohý duševní stav dobrovolníků zhoršoval ještě nucený pobyt mezi táborovými zdmi, odkudž málokdy se jim poštěstilo vyjít na hodinu v čtyřstupe na některou zaprášenou cestu za městem. Ačkoliv bylo nařízeno „trattamento di favore (lepší zacházení), nebyla „přízeň“ ani dost málo patrna, ba někteří italští důstojníci mnoho si nezašli s rakouskými „feldvébly“. Nadto také strava byla množstvím a jakostí čím dále, tím horší a korunu vši bídě dodala neslaná jídla, rozdáváná celých téměř pět neděl k malému obcerstvení zubožených zajateckých žaludků.

Jediným osvěžením duševního života v Padule byly zábavy, četba, sport a tělocvik, poněvadž dávaly zapomenouti na všechny ostatní strasti vnitřní i vnější. Ale nebyly s to, docela je zaplašiti. Zábavy opakovaly se denně, takže také konečně zevšedněly a k utišení podrážděných nervů bylo potřeba zajisté mocnější vzpruhy.“

V polovici února došlo k rozhodnutí, které sice nebylo konečné, ale vneslo do táborů záblesk naděje na obrat k lepšímu, což se, bohudík, také později vyplnilo.

PRACOVNÍ PRAPORY.

V dějinách našeho zahraničního odboje zaujímají pracovní prapory v Itálii zvláštní místo po stránce právní i praktické. Ani v Rusku, ani ve Francii nebyla podobná organizace vytvořena. Pracovní prapory představují nerozhodnost a kompromisní stanovisko italské zahraniční politiky ve světové válce až do jara r. 1918.

Také jinak je existence pracovních praporů zajímavá. Náznaky na jejich oprávněnost se různily již v době, kdy se tvořily, a různě se dodnes. Snášely se důvody pro jejich prospěšnost a na druhé straně se hromadily námitky, že zdržely utvoření skutečného čsl. vojska v Itálii. Příčina všech těchto nejasností a rozporů tkví v tom, že se o pracovních praporech zachovalo poměrně málo zpráv a mnohé nám zůstávají stále nepřístupnými.

Rozdíl v posuzování prospěšnosti či škodlivosti utvoření pracovních praporů jeví se také v tom, že se často nerozeznává dosti jasně, jaký měly vliv na politické řešení našich vojenských cílů a jak působily na dobrovolníky a zajatce. Připustíme-li, že utvoření pracovních praporů mělo v sobě nebezpečí odsunutí požadavku čsl. vojska na italské půdě a ponechávalo dobrovolníky i nadále v právním postavení zajatců, musíme uznati, že pro dobrovolníky a zajatce znamenal odchod s pracovním praporem vysvobození ze zdi nenáviděných zajateckých táborů a naplnil je novými myšlenkami a touhami. Který z obou výsledků více vážil, uvidíme v dalším vypravování.

Jak došlo k utvoření pracovních praporů, líčí obsírně Fr. Hlaváček (Národní listy, 4. července 1922). V první polovině února byl zavolan ke gen. Spingardimu, jenž mu oznámil, že vrchní velitelství potřebuje opevniti záložní posice na frontě pro chystanou

rakouskou ofensivu a že tedy mají Čechoslováci příležitost ukázati své přátelství k Itálii a splniti říjnovou úmluvu. Hlaváček mu namítl, že rádi by to udělali, ale že chtějí být skutečnými vojáky, nikoliv zajatci a pak vykonají jakoukoliv práci, která jim bude uložena. Nato Spingardi odpověděl, že nemůže řešiti věci politické a že musí míti do druhého dne rozhodnutí, jinak že padají všechny výhody, plynoucí ze říjnové úmluvy a českoslovenští zajatci půjdou pracovati jako zajatci bez národních odznaků a bez vlastních důstojníků. Nebylo nic platno, když Hlaváček žádal, aby si mohl opatřiti souhlas z Paříže. Spingardi ho odbyl poukazem, že se mohl s Paříží již dávno dohodnouti a ostatně postavení pracovních praporů podle úmluvy mají vyříditi pouze sami dva.

Rozhodnutí, jak Hlaváček tvrdí, bylo velice těžké a proto se poradil s italskými přáteli. Všichni ho vybízeli, aby toto řešení přijal, ukazovali na jeho světlé stránky a slibovali pomoc v dalších krocích k utvoření skutečného vojska. Uváživ tyto okolnosti, Hlaváček přijal rozhodnutí Spingardiho a brzy nato odejel do Paduly, aby byl přítomen organizaci polovojských pracovních sborů.

V soustředovacím táboře padulském bylo v tu dobu již velice rušno. Zmizela všechna nejistota a rázem zapomněli dobrovolníci i nedobrovolníci na hmotné nedostatky. Blízkost osvobození ze zajateckého tábora působila jako kouzelný proutek. Jak přijali v táboře zvěst o tvoření pracovních praporů a jak zněla první úřední zpráva, objasní další úryvek z mého článku v „Československém legionáři“, 19. února 1925: „Vzpruha přišla nenadále dne 12. února 1918 v podobě zprávy, že všichni dobrovolníci odejdou v brzkou na frontu.

Josef Rybka.

Dr. Josef M. Linhart.

V táboře nastal nevylicitelný shon. Dobrovolníci se radovali nad vysvobozením ze zajateckých pout a splněním touhy po čínorodé práci na frontě, zatím co Rakušáci kypěli vztekem, a nerozhodní překotně zpytovali svá ledví hledající východisko z trapné situace. Vyrojila se řada ztřeštěných nápadů a fantastických domněnek, které chaos ještě zvyšovaly.

Ač již od podzimu 1917 pronikly do Paduly zprávy o úspěšném jednání dra Beneše v Římě a dekret o zřízení čsl. armády ve Francii byl zárukou, že ani Itálie neodolá tlaku revolučního hnutí československého, přece všechny naděje spočívaly jen na mlhavých a kusých kombinacích.

Nyní zde byla jistota, podepřená

úředním telegramem, který zněl do-
slovně takto:*)

„Doplňuji dnešní telegram č. 2182 prot. a prosím, aby bylo oznámeno, že vrchní velitelství upravilo částečné tvoření československých oddílů, jež mají býti poslány do válečného pásma, kterážto tvoření jest stanoveno takto:

Roty (company) složeny budou ze čtyř setnin (centurie) po 100 mužích, podle této organizace:

Velitel roty — kapitán (italského vojska).

K dispozici velitele roty — nižší důstojník (italského vojska).

Velitelé setnin (centurií) — čtyři nižší důstojníci, čsl. zajatci.

Účetní roty — poddůstojník nebo četař.

*) Opis tohoto telegramu je zachován v archivu 34. pluku, jež vznikl ze VI. pracovního praporu. V záhlaví čteme tyto údaje: Opis pilného telegramu, došlého od Komise pro válečné zajatce. Řím, 11. února 1918. Č. 2194V.—

Telegram citovaný, jenž obsahoval pravděpodobně zásadní rozkaz k utvoření prac. praporu

a všeobecné dispozice pro velitele padalského táboře, se, bohužel, nezachoval. —

Podle italských norem byli poddůstojníci teprve naši rotmistři. Všechny hodnosti mužstva od svobodníka až do četaře zahrnovaly se slovem graduati, pro kteréž — neznaje českého výrazu — ponechávám starý název šarže.

Jaroslav Lípa.

Bedřich Musil.

Šarže (graduati) roty — pět poddůstojníků neb četařů (italského vojska) a dvanáct šarží ze zajatců čsl.

Důstojníci sluhové, poslové a kočí — šest vojáků (italských).

Dělníci — 400 zajatců.

Dvoukolové vozy — jen na žádost.

Čtyři roty budou tvořiti prapor pod velením italského vyššího důstojníka (s jedním nižším důstojníkem, přiděleným z domobrany a pěti vojiny domobranci) v ohledu trestním i správním.

Pokud se týče použití k práci, podléhají tyto roty vrchnímu velitelství ženijního vojska, jež udělí prostřednictvím kompetentních orgánů (samostatná oddělení obranných prací) od případu k případu patřící rozkazy zmíněnému vyššímu důstojníku, jenž musí se postarati o jejich provedení. Prvních 12 rot, jakmile budou připraveny k odjezdu, má býti po praporech beze všeho posláno do Mantovy, kde se ubytují podle zvláštních nařízení, vydaných již vrchním velitelstvím ženijního vojska.

Tyto roty obdrží čísla od 1 do 12 P*) a jejich mobilizačním střediskem i nadále zůstane soustřeďovací tábor v Padule.

Důstojníci a šarže, jichž bude snad třeba k doplnění zmíněného stavu, budou Vaším velitelstvím vyžádáni přímo od ministerstva války, hlavního osobního ředitelství důstojníků pro první a hlavní ředitelství odvodu a vojáků pro druhou kategorii.

Generál, president komise:

Spingardi v. r.

Obsah tohoto telegramu byl užšímu výboru ČDS. oznámen velitelem tábora, gen. Finiguerrou, teprve druhého dne, načež ihned o něm výbor zpravil všechny dobrovolníky. Ruch předcházejících dne ještě více stoupl a celého tábora zmocnila se přímo horečka. Přípravovala se zavazadla, zbytečná přítěž prodávána nebo ničena, pilo se na šťastné pořízení a hlavně se rokovalo. Jedni viděli v tvoření pracovních praporů

*) Zkratka P značí „prigionieri“ (zajatci).

Foligno. — Průčelí paláce Candiotti.

úspěch a druzí toto řešení pokládali za pohanu pro čsl. dobrovolníka.“

V jednom názoru však aspoň všichni téměř byli svorní: že pracovní prapory dají jim kýženou volnost a vysvobodí je z těsných zajateckých táborů. Dobrovolníci věřili, že brzy se z nich stanou skuteční vojáci a ostatní zajatci přijímali rozhodnutí Národní rady většinou bez odporu a s radostí, že mohou aspoň takto přispěti k vítězství Dohody nad Rakouskem. Náladu v Padule a u pracovních praporů líčí můj článek (Národní osvobození, 11. března 1926):

„Od polovice února 1918 byl soustředovací tábor československých zajatců v Padule naplněn horečným ruchem a shonem. Zpráva o tvoření pracovních praporů rozvířila jednotvárný zajatecký život neobyčejnou silou a její účinnost zachvátila nejen Čechoslováky, dobrovolníky i nedobrovolníky, ale také italské vojáky a důstojníky. Nezvyklý tento zjev, aby zajatci dostali úplný stejnokrój italského vojáka se svými

zvláštními odznaky a měli jít dobrovolně bez samozřejmého a jindy tak mohutného lesu bodáků do válečného pásma pracovat na opevněních k nutnému zajištění a podpoře italské fronty, činil z včerejších bezprávných zajatců v očích italského vojáka bytosti jemu rovnocenné v ohledu vojenském i morálním. Vnější projevem této nové nálady se strany italské byla celkem nepatrná maličkost, že totiž v rozkazech velitelství zajateckého tábora v Padule bylo nahrazeno pojmenování „váleční zajatci“ zvuknějším titulem „poddůstojníci a vojáci českoslovenští“ —

Tento titul byl však tenkrát ještě pro československé dobrovolníky příliš lichotivým a trvalo přes dva měsíce, než jim skutečně patřil. Všeemožnému úsilí Národní rady československé v Paříži i její římské Kanceláři nepodařilo se dosud prolomit ledy politiky italského ministerstva zahraničních věcí ani nejvřelejším přesvědčováním a upřímností naší nabídky k přímému boji s rakouskou monarchií a poukazem na

Foligno. — Vnitřek paláce Candiotti.

společný zájem při porážce odvěkého nepřítel. Po dlouhém jednání povolila Itálie vytvoření pracovních praporů z československých zajatců, kteří však dále právně měli zůstatí pouhými zajatci beze zbraní a bez vojenských práv, což ovšem bylo proti politické směrnicí našich zahraničních představitelů a nutně mělo za následek, že tohoto nebylo použito a naopak jeho provedení bylo všemi způsoby oddalováno.

Diplomatické vyčkávaní a průtahy nemohly však trvati věčně. Začátkem r. 1918 pocítila Itálie nutnost zesílení své posice, zatlačené katastrofou koobaridskou na břehy řeky Piave, pevně vybudovanou druhou a třetí linií mezi Gardským jezerem a Pádem. K tomu se jí znamenitě hodila dobrovolná nabídka československých dobrovolníků, kteří ve svém vlasteneckém nadšení skýkali jí záruku, že tyto opevňovací práce budou brzy a svědomitě skončeny. Zajatecká komise vyzvala tedy římskou Kancelář Národní rady československé,

aby ihned vytvořila pracovní prapory, jejichž formace byla již v říjnu 1917 italským ministerstvem války navržena a schválena. Tak proti intencím Československé Národní rady v Paříži a přes protest její římské Kanceláře došlo k tvoření pracovních praporů.

Organisaci těchto praporů podává telegram gen. Spingardiho, předsedy zajatecké komise, veliteli tábora v Padule, gen. Finiguerrovi. Každý prapor čítal 1600 mužů a byl rozdělen na 4 roty (kompagnia) o 4 četách (centuria). Veliteli praporů a rot byli italští důstojníci, veliteli čet důstojníci českoslovenští. Důstojníci i vojáci českoslovenští nosili italský stejnokroj s červeno-bílým odznakem na levém rukávě a na čepici. Právně setrvávají v postavení zajatce pod přímou trestní a správní pravomocí italských velitelů a pokud se týče použití k práci, podléhají prostřednictvím ital. důstojníků rozkazům vrchního velitelství ženíjního vojska. Podle těchto dispozic byl postaven do konce února 1918 první pracovní pra-

por. Již dříve sjížděli se z různých táborů důstojníci, přihlášení dobrovolně do čsl. vojska, aby převzali velení nad svými „stovkami“. Jejich oddíly však nebyly složeny výhradně z dobrovolníků. Ačkoliv stála již tenkrát třetina Čechoslováků v padulském táboře pod červenobílým praporem, zůstávalo zde veliké procento nerozhodných a malá hrstka odpůrců našeho revolučního hnutí. Poněvadž však zařazení do pracovních praporů beze zbraně a bez nebezpečí života bylo přijatelné i nedobrovolníkům, utvořily se „stovky“, v nichž na 40 dobrovolníků připadalo 60 do čsl. armády nepřihlášených. Toto rozvrstvení mělo za účel změnit všem Čechoslovákům opovrhovaný zajatecký stejno-kroj za stejnokroj italského vojáka, vymánit je z područí podvrátných živlů, lpějících na zachování Rakouska, nebo povahově příliš slabých a asimilovat je bez rozdílu síly vlasteneckého přesvědčení, aby nerozhodným byl krok do československé armády co nejvíce usnadněn. K tomu cíli sloužila propagační činnost, jejíž směrnice vypracoval Československý dobrovolnický sbor a která ovšem byla podle potřeby československými důstojníky modifikována a zesilována.

Naděje na pohotovost československých zajatců neklamaly. Podle zápisu v Kronice ČDS. první prapor „složil slib dne 2. března 1918 do rukou svých velících důstojníků a tipak do rukou člena Národní Rady zemí Československých p. Hlaváčka. Slibu nesložilo celkem 10 lidí.“ — Slib totiž vyjadřoval věrnost československé věci a poslušnost československým důstojníkům, kteréžto povinnosti vyhnulo se tedy ze 1600 pouze 10 československých zajatců. U 3. — 5. praporu složili slib všichni. U 6. — 7. praporu odešlo složení slibu několik jednotlivců.

Celkem bylo vypraveno z Paduly 7 pracovních praporů, z nichž první odejel 3. března a poslední dne 16. dubna 1918. Byly rozloženy v území mezi

řekou Adiží a Minciem takto: I. prapor v okolí Mantovy, II. prapor Somma-campagna, III. prapor Goito, IV. prapor Pastrengo, V. prapor Bardolino, VI. prapor Valeggio, VII. prapor v Badia Polesine (a Legnagu). Tento se vůbec nedostal ku práci v zákopech; byl však pro epidemii teprve v polovici května dopraven k čs. doplňovacímu velitelství ve Folignu.

Denní program práce vykazuje málo pestrosti a mnoho námahy. Pracovalo se nejprve 9 1/2 hodiny, do které doby byla započítána i chůze do práce a zpět, později nařízeno až 10 plných hodin práce. V neděli se pracovalo od 7 do 11 hodin a pro odpoledne předepsáno čištění a škola. K té náleželo také čtení zpráv o pokroku čs. revolučního hnutí, stavu válečných událostí a uvědomování povinnosti čsl. zajatce i dobrovolníka.

Propaganda přinesla skutečně kýžené ovoce. Ve zprávě deníku VI. čs. divise z Itálie (k 20. dubnu 1918) čteme, že se ze 6 pracovních praporů (9600 mužů) přihlásilo 7224 dobrovolníků, tedy asi 80%, proti 40% při odchodu z Paduly.

Téhož dne však dostávají pracovní prapory rozkaz, aby se shromáždily na určených místech a očekávaly pokyny k odjezdu do Umbrie, kde z nich měly býti, jak stálo ve smlouvě podepsané slavnostně o den později mezi vládou italskou a gen. Stefanikem, členem Národní Rady československé, postaveny oddíly skutečného národního vojska, které by se zbraní v ruce a s plnými právy svobodného občana dobývaly svému národu zasloužené samostatnosti.

O životě československých vojáků v pracovních praporech, jejich hmotném i duševním postavení, uvádím opět další svůj článek v „Národním osvobození“, 29. dubna 1926:

„Jak jsme již dříve řekl, odejel první pracovní prapor z Paduly dne 3. března 1918 do válečného pásma a za ním v nedlouhých intervalech následovalo

Foligno. — Katedrála sv. Feliciana.

šest dalších, takže v den povolení čsl. armády a náboru bylo v italském zápolí 11.200 československých vojáků. O jejich životě v pracovních táborech není zachováno mnoho zpráv, téměř jen asi po dvou dopisech důvěrníka neb důstojníka od každého praporu v korespondenci Kanceláře Nár. rady v Římě a malý svazek úředních aktů VI. pracovního praporu, zachovaný v archivu 34. pluku, u něhož některé jednotky tohoto praporu vznikly. Přes tyto nedostatky pokusím se aspoň nastínit nejdůležitější rysy života čsl. vojáků v této poslední etapě před utvořením čsl. vojska v Itálii v naději, že právě tyto nedostatky pobídnou bratry, kteří u pracovních táborů byli, aby obšírněji a lépe vylíčili jejich činnost.

Na odchod ze zajateckého tábora těšili se všichni Čechoslováci bez výjimky jako děti. Po dlouhé době zase se jim otvíral pohled na krásnou zemi italskou, které téměř dosud ještě neznali. Touha, spatřit nové krajiny, byla spojena s nemístně silnou žádostí přijíti ve styk s obyvatelstvem, kterážto možnost jim zase vracela jejich lidskou důstojnost po tak mučivém pobytu za zdmi či dráty táborů. Rovněž i naděje na slibovanou lepší stravu ve válečném území, podporovaná nedostatečnou výživou v zajateckém táboře, přispívala k radostnému opuštění starých sídel. Proto nebylo divu, když tato radost přesahovala někdy obvyklou míru a některý ze „slabších“ vojáků, byv hostěn italskými přáteli, poznal trochu pozdě účinky ohnivého chianti. Pře-

stupky toho druhu, však k chvále pracovních praporů, nenabýly nikdy povážlivějších rozměrů. Jízda do válečného pásma skončila celkem dobře, až na nešťastný případ ve Foggii, kde byl voják V. pracovního praporu, V. Fišpera, 3. dubna 1918 rozdrčen koly rozjíždějícího se vlaku, do něhož chtěl ještě v poslední chvíli naskočit.

Zdravotní stav vojáků byl velice dobrý a u srovnání s padulským táborem můžeme říci, že lombardská nížina působila přímo zázračně na zdraví čsl. vojáků, otrěsené bažinným podnebím kraje, zamořeného malárií. Tím si vysvětlíme, že VI. prapor vykazuje z 1600 mužů pouze 23 nemocných (1.4%), což je vskutku procento nepatrné. Ale nejen zdravé podnebí, nýbrž i pravidelný pohyb na čerstvém vzduchu zvyšoval životní schopnost vojáků, při čemž ovšem nelze zapomenouti, že toho pohybu bylo přece trochu mnoho. Pracovalo se totiž 10 hodin ve všední den a v neděli 5 hodin, do čehož se však nepočítala doba cesty do práce, trávající někdy až hodinu. Uvážíme-li že italské slunce v březnu a v dubnu hřeje hodně upřímně, vyloudily palčivé paprsky jeho jistě nemalé potoky potu na skráních čackých dělníků.

Přes to však nenalézáme nikde zmínky o nějaké nespokojenosti mužstva. Naopak, vojáci se cítí velice spokojenými a také italské obyvatelstvo je přijímá s porozuměním a brzy se s nimi blíže spřáteluje. V Mantově dokonce byla uspořádána přednáška „O významu československého národa a jeho mužné rozhodnutí bojovati po boku dohody proti společnému nepříteli“. Sitalskými a francouzskými vojáky žili Cechoslováci od počátku v dobrém poměru. Nezapomínali však ani zde na povinnost hmotné podpory strádajícím. Na sbírku chudým dětem po padlých vojácích z kraje mantovského dal každý voják II. praporu 2 soldi (10 cts) ze svého skromného žoldu, čímž si ještě více získali lásku a vděčnost italského ob-

čanstva a udělali tak veliký kus propagační práce ve prospěch naší věci.

Také italští velitelé projevovali spokojenost nad kázní a pořádkem u svých oddílů. Vyskytly se ovšem různé nesrovnalosti, vzniklé z neinformovanosti a neporozumění našemu hnutí. Někteří důstojníci jmenovali naše vojáky stále „zajatci“ a to ovšem bylo těžce snášeno, obzvláště proto, že již ve výnosu min. války z 4. října 1917 byly jejich jednotky nazvány „oddíly československými“ (reparti cecoslovacchi). Bylo potřebí energického zákroku našich představitelů a úsilovné propagační práce, aby ono hanlivé pojmenování (třebas právně odůvodněné) úplně vymizelo.

Pokud se týče stravy, byla, jak jsem se již zmínil, lepší než v Padule. U I. praporu (a u ostatních pravděpodobně stejně) dostával voják denně 700 gr chleba, 250 g masa (dvakrát týdně místo masa bakaly), 180 g makaronů neb rýže, 20 g kávy, 30 g cukru a třikrát týdně víno. Před tím však bylo lépe, než nastalo toto podstatné zhoršení, jak oznamuje důstojník II. praporu, neboť dávka masa byla určena na 950 g, víno denně a kromě toho sýr. Je zajímavé, že tato zpráva nelíbila se všudypřítomnému censorovi, pročež ji začernil tuží, na štěstí velice špatnou, takže zprávu bylo možno s trochou námahy přivést na světlo.

Práci, konanou československými vojáky, možno charakterisovati jako zlepšení a opravu druhé obranné linie italské. Vyhlubovaly se zákopy, zvyšovalo se opevnění, kopaly se spojovací zákopy a úkryty a vůbec připravovala se obranná čára pro případ ústupu italské armády. Vojáci pracovali rádi a intenzivně.

Přílišná zaměstnanost měla však také svoje vady. Nedostatek času nedovoľoval rozvíjet náležitou propagandu české věci mezi 60% nedobrovolníků, kteří byli do praporu zařazeni. Hlásili se sice mnozí sami do armády, ale

Foligno. — 33. pluk v pracovním úboru na dvoře dělostřeleckých kasáren.

jistě by jejich počet byl větší, kdyby byli mohli býti stále a řádně burcováni ze své liknavosti. Každý večer se četly denní zprávy, překládané důstojníky neb důvěrníky, znalými italštiny. Chyběly však noviny, o něž v každém dopise je žádáno a informační spisy Národní rady a brožurky pro italské důstojníky. Pomalu se podařilo úsilí Římské kanceláře tyto nedostatky odstraniti a také zavedením plného nedělního klidu byla poskytnuta možnost většího intenzivního propagandy a poučování vojáků a jejich povinnosti k vlasti a národu.

Poměr mezi dobrovolníky a nedobrovolníky nebyl všude stejný. Někde se snaželi dosti dobře, jinde pak dobrovolníci, netrpělivi stálými průtahy a hořící touhou vyjít ze stanů, v nichž byli zde (jak byli přesvědčeni) jen přechodně ubytováni, na bojiště se zbraní v ruce, nelibě nesli netečnost svých krajanů a docházelo i k pŕůtkám a malým „bitkám“, k nimž začasť také nedobrovolníci zavdali podnět

málo korektním, či provokativním chováním. Byloť mezi nimi také, třebaš nepatrné procento, skrytých austrofilů a vypočítavých chytráků, kteří jen z osobního prospěchu vzali na sebe italský stenokroj a československé barvy. Ideály a nadšení byly jim však cizí.

Touha dobrovolníků po boji s nepřitelem rostla každým dnem a s ní vzrůstala se také nervosita a napětí u pracovních praporů, které ještě rozdmýchávaly zprávy o odjezdu výzvědných oddílů, docházející z tábora paulského a z Říma.

Není tedy divu, že povolení samostatné československé armády bylo přijato u pracovních praporů s jásotem a nadšením od dobrovolníků a s uspokojením aspoň od těch nedobrovolníků, kteří čekali na oficiální výzvu ke vstupu do vojska.

U VI. pracovního praporu podepsalo do 18. dubna 1918 slib (ze 1600) 1372, nepodepsalo 205, v nemocnici v Peschierě bylo 19, vzdálili se před slibem 2

a po slibu také 2. Podobně bylo tomu asi i u jiných praporů.

Nábor do čsl. armády ukazuje, že převážná většina našich vojáků nezapřela své národnosti a splnila v rozhodné chvíli čestné svou národní povinnost.

Dne 22. dubna 1918 odjízděly již transporty prac. praporů do Foligna, aby tam utvořily první oddíly čsl. vojska v Italii.“

*

K povšechnému vyličení vývoje pracovních praporů je nutno připojit několik doplňujících a vysvětlujících poznámek o tvoření praporů v tábore a o životě v místě působení.

Starost o vypravení pracovních praporů do válečného pásma připadla čtyřem činitelům: Kanceláři Národní rady, československým důstojníkům, italským vojenským úřadům a CDS.

Kancelář Národní rady v Římě prodávávala se zajateckou komisí řadu otázek, které v podrobnostech doplňovaly dřívější ujednání o pracovních pracorech. Tvoření praporů dalo se podle směrnic, vytyčených uvedeným telegramem z 11. února 1918 a podle rozhodnutí ministerstva války ze 4. října 1917. V tomto rozhodnutí však, třeba povšechně jako prozatímní východisko bylo přijato, zbývalo několik otázek, jichž přijetí se strany československé bylo obtížné, ba nemožné a proto, jak jsme viděli, požádal dr Beneš v dopise z 8. října 1917 za jejich změnu a úpravu. Žádosti Benešové bylo vyhověno podle současného pramene*) „ústní dohodou“, takže všechny tři Benešovy náměty vstoupily v platnost. Změna zněla:

1. Oddíly budou nositi českosloven-

ské odznaky na italském stejnokroji (místo „na nynějším stejnokroji“).

2. Čechoslováci, kteří by z jakéhokoliv důvodu nechtěli býti dále příslušníky oddílů, vrátí se po morálním potrestání Národní radou do poměrů, v jakých byli před zařazením do oddílů a nebudou již moci do nich býti připuštěni.

3. Jmenování československých důstojníků k oddílům provede Národní rada.

První starostí římské Kanceláře bylo soustřediti do Paduly dostatečný počet československých důstojníků. Přemístění důstojníků z různých taborů dalo se celkem hladce a na poměry rychle. Kancelář NR. vyžádala si již dříve od důstojnických organizací seznamy dobrovolníků, kteří by měli býti mezi prvními povoláni k tvořícím se oddílům jako velitelé. Seznamy nyní předložila Zajatecké komisi, která s neobvyklou čílostí a přesností dirigovala československé důstojníky ze Saly Consiliny, Casagiove, Cittaducale, Sicilie atd. do soustředovacího tábora.

Stejně, s menší však rychlostí se postupovalo při koncentraci československých zajatců z řad mužstva. Viděli jsme v předešlých kapitolech, že přes veškeré úsilí zajateckých organizací i Kanceláře NR. zůstávala sta a tisíce československých dobrovolníků a zajatců rozptýlena po celém italském království. Teprve snaha, aby bylo v nejkratší době ve válečném pásmu co nejvíce dobrých a spolehlivých pracovních sil, dohnala příslušné italské úřady k vydání přesných rozkazů a bdělosti nad jejich provedením. Poněkud těžce šla ještě koncentrace Čechoslováků, kteří byli na zemědělských a jiných pracích, protože museli býti vyměněni zajatci jiných národností a proti tomu zhusta se stavěli zaměstnavatelé, kteří dobře ocenili zručnost a pracovitost našich lidí. Ač tedy soustředění československého živlu do Paduly nepodařilo se úplně, přece

*) Kopie Giardinova dopisu ze 4. října 1917 uchovávané jako zbytek dokumentů VI. prac. praporu v archivu 34. pluku. Na několika kopiích je poznámka: „Ústní dohoda byla upravena tyto body:“ (znění poznámky uvádím v textu). Tyto kopie byly zhotoveny pravděpodobně pro pracovní prapory v únoru 1918, protože na starších kopiích poznámka chybí.

Foligno. — Přehlídka čs. posádky pplk. M. R. Štefáníkem.

největší část Čechoslováků se aspoň v březnu a dubnu 1918 dostala k velké své radosti mezi šťastnější krajany.

K řešení drobných otázek organizačních přijížděli do Paduly zástupci římské Kanceláře. Dne 14. února 1918 byl v Padule Josef Logaj, o dva dni později dostavil se řed. Hlaváček, jenž přijel pak ještě dvakrát (1. a 7. února), posledně provázen L. Strimplem z Paříže. Od 20. března dlel v táboře téměř nepřetržitě Ant. Pešl, jenž v zastoupení ředitele Kanceláře přijímal slib pracovních praporů. Při mobilisaci a odvodech v polovici dubna byli činní dr. A. Papírník a dr. St. Osuský. Práce měli dost a různorodé. Vyřizovali různé stížnosti na stravu, ústroj a zacházení, pokud jim byly ČDS. hlášeny a pokud se nepodařilo výboru ČDS. tyto nedostatky vlastním vlivem odstraniti. Podávali informace o stavu naší věci v Itálii a jinde a upravovali nesrovnalosti, jež se, bohuďák, v malé míře jenom vy skytly.

S počátku činil jisté obtíže poměr

důstojníků k dobrovolníkům. Dobrovolníci se obávali, že důstojníci, noví jejich představení, nebudou mít dostatek vlasteneckého přesvědčení a zápalu pro naši věc a že se dosud nevymanili z rakušáckého názoru na postavení svých podržiených. Nedůvěra dobrovolníků prýštila z neznalosti důstojníků-dobrovolníků, jejich časných přihlášek (aspoň u těch, kdož přišli v té době do Paduly) a jejich pevného rozhodnutí k boji za svobodu vlasti, kterým dovedli nadchnouti další desítky svých druhů k vykonání vlastenecké povinnosti. Dobrovolníci znali sice některé důstojníky, přihlášené do čl. armády, zvláště bratry z Polly a Saly Consiliny. Z vypravování dobrovolníků, kteří byli v některých důstojnických táborech zaměstnáni jako sluhové a řemeslníci, dověděli se však také o československých důstojnících, kteří se k boji za svobodu národa stavěli netečně, ba nepřátelsky. Viděli pak na vlastní oči první dva české důstojníky, kteří do tábora přišli. Byli to lékaři, jež sem

poslala zajatecká komise na několikeroú žádost o české lékaře. Tito důstojníci přišli se všemi rakouskými odznaky a k dobrovolníkům chovali se hůře než Maďaři. Za těchto poměrů nebylo divu, že se dobrovolníci dívali na důstojníky s nedůvěrou. Jen vzájemné poznání mohlo rozptýlit jejich obavy a také je rozptýlilo.

Stejně tak důstojníci, kteří přijížděli do Paduly, neměli vůbec nebo málo jen informací o životě v táboře, o dobrovolnících a jejich práci. Všichni byli překvapeni ruchem a nadšením, s jakým dobrovolníci a většina ostatních zajatců se dávala řadit do pracovních praporů. Nejprve vyhledali své známé a od nich se dovídali, jaké poměry v táboře panují. Našli ovšem také ty, kdož dosud dobrovolníky nebyli a od nich čerpali poučení. Zvláště bývalí poddůstojníci, aby zakryli svoji zbabělost, rozšiřovali pověst, že ČDS. chce zásadně důstojníky a poddůstojníky degradovat na prosté vojáky a zvolit si nové z řad mužstva. Doklad těchto informací poskytují deníky důstojníků-dobrovolníků, z nichž uvádím aspoň jeden výňatek*):

„Vlastní práce nás důstojníků měla započítí právě teď při utvoření se těchto oddílů a sice záležela v agitaci, získávání nových dobrovolníků v oddílech těchto zařazených, neboť průměrně zařazeno bylo pouze na 35% dobrovolníků, ostatní pak byli nedobrovolníci.

Neměli jsme úkol snadný, neboť před naším příchodem rozmáhal se dosti bolševism, totiž kde měli být voleni důstojníci z mužstva a my měli být zařazeni co pouzí dobrovolníci. O všem tomto jsme byli zpraveni a dle toho také jsme hned zařídili naše kroky“.

Zprávy o všeobecném odstranění důstojnických hodností byly falešné a

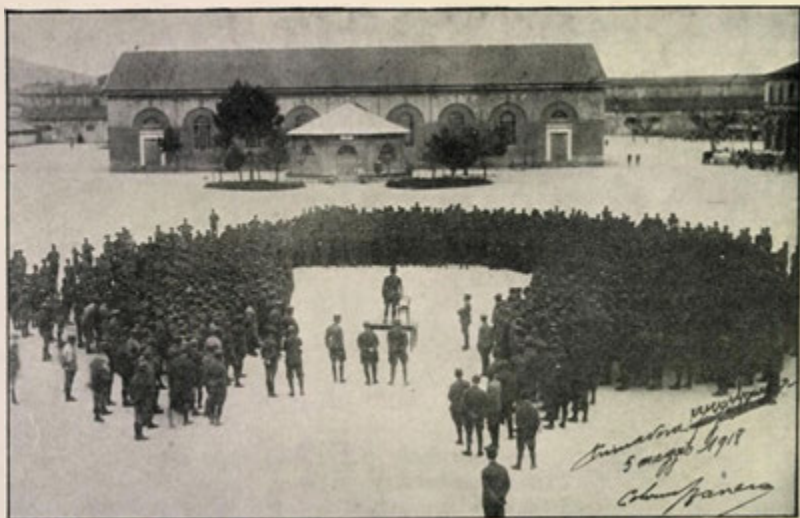
zámyslně zkrucované. Jak mučednický stál před důstojníkem-dobrovolníkem jeho známý poddůstojník, jenž se nepřihlásil do vojska a — což ovšem zamířel — dobrovolnickému hnutí i škodil, když uváděl za důvod svého počínání, že ho chtěli připravit o jeho hodnost! Důstojník, který mu uvěřil, vzal ho v ochranu, protože v něm spatřoval dobrého člověka a trpitele, s nímž ho málem mohl spojovat stejný osud z rukou „necitelných“ dobrovolníků.

Na důkaz pravdivosti připojuji ze svého deníku (23. února 1918) líčení výjevu, který mne zaujal. Důstojník od rak. pluku 98 se ptal známého šikovatele od téhož pluku, proč je označen za austrofila. Odpověděl, že neví. Nato důstojník mu poradil, „aby se dal do legie, že půjde s ním“. Šikovatel dodal: „Kdybych byl věděl, že mi zůstane šarže, tak bych byl již dávno šel, ale oni to neřekli!“

Nemohu se déle zabývatí rozváděním těchto otázek. ČDS. si přál, aby důstojníci-dobrovolníci přišli do jeho středu a také rád je vítal. Od svého začátku však si byl vědom, že na vůdcovské místo československého dobrovolnického vojska nestačí jen odkaz na hodnost v rakouské armádě. Chtěl aby dobrovolníky vedli lidé vybraní, kteří by vojenskými schopnostmi a vlasteneckým přesvědčením byli ostatním vzorem a skýтали jim záruku, že je povedou statečně a rozumně k vítězství v boji a na odpočinku jim budou rádci a bratry. Ze k tomu rakouská hodnost nedávala spolehlivou legitimaci, věděli dobře z Rakouska a také se přesvědčili — v některých případech — později v československé armádě.

Přes to přijal ČDS. důstojníky, přidělené k pracovním praporům, bez námitek, zvláště když poznal, že jsou většinou starší dobrovolníci a vůdci dobrovolnického hnutí v táborech. V denních rozkazech ČDS. čteme, že „přijelo 17 českých důstojníků, velice dobrých našich lidí“ a podobné zmínky.

* Odstavec je psán 10. března 1918. Jména autora neuvádím, protože jsem si nemohl opatřit jeho výslovného svolení. Deník je uložen v archivu italské legie.

Foligno. — Kpt. J. Šeba řeční k 33. pluku.

nasvědčující, že výkonný orgán nedbal tak na hodnosti, jako na mravní úroveň jejich nositelů. Nejen že se nestavěl proti přiděleným důstojníkům, ale spíše jejich autoritu podporoval. V dením rozkaze vyzýval starosta Jan Čapek ke kázni:

„Jest nutno připomenouti všem, kdož jsou zařazeni do centurií, jsou již vystrojeni a podléhají českému důstojníku, že musí poslechnouti jeho rozkazů a nařízení“.

S tím „bolševismem“ to nebylo nijak zlé. V deníku důstojníka, z něhož jsme již uvedli jeden odstavec, čteme další záznam z téhož dne:

„Měl jsem na baráku č. 4 řeč ke všem shromážděným. Vyložil jsem jim naše stanovisko i naše poslání a vývoj celé naší otázky za hranicemi. Po mé řeči poděkoval mi důvěrník z mužstva a jak jsme mohli hned konstatovati, půda u všech byla úrodná, bylo nutno ji jen obdělávati. Mám plno nadějí.“

Důstojníci se chopili s chutí práce a jejich námaha byla odměněna do-

brým výsledkem. Pořádali přednášky podle krajů (Uherské Hradiště, Slezsko), nebo podle pluků (98, 8, 3). Slovákům věnovali zvláštní pozornost důstojníci Slováci. Z úspěchů měli nesmírnou radost a předháněli se takřka v získávání nových dobrovolníků. I když velká část této zásluhy o zvětšení počtu dobrovolníků padá na vrub uvědomovací a propagační činnosti ČDS., prováděné v táboře po celý rok a také se částečně vysvětlí tím, že mnozí odkládali svou přihlášku na dobu tvoření vojska, přece nutno uznati, že důstojníci mocně působili svým vlivem na zajatce dosud nepřihlášené.

Kromě propagační práce museli se důstojníci postarati o svoji výstroj a pak o řádné vybavení svých oddílů. Také se učili českým povelům, aspoň pokud jich nutně bylo třeba a studovali italské vojenské předpisy.

Italské velitelství opatrovalo výstroj a rozdělovalo ji všem, kdož odcházeli. Výstroj byla předepsána jako pro italské polní útvary, chyběla pouze zbraň

a náboje. Mužstvo pracovních praporů nosilo na italském stejnokroji červenobílou (asi 10 cm širokou) pásku na levém záloktě a na čepici visle uprostřed úzkou, asi 5 cm dlouhou stužku národních barev. Důstojníci měli na čepici červenobílé kokardy a červenobílé výložky na límci a u odznaků hodnosti na rukávech. Odznaky hodností mužstva byli totožné s italskými s tím rozdílem, že se našivaly šikmo v jedné linii (Italové měli odznaky lomené v pravém úhlu). Důstojníci se označovali šedými hedvábnými šňůrami kolem čepice (jako italští) a na rukávech vedle červenobílých „zrcadel“ měli našity visle šňůrky podle hodností. Před odchodem oddílů museli být všichni zajatci vyplaceni a zajatecké bony jim velitelství proměnilo za peníze.

Lví podíl na vypravení pracovních praporů měl ČDS. Podle rozhodnutí římské Kanceláře a za souhlasu velitelství tábora sestavoval seznamy praporů, v kterémto činnosti měl, na malé výjimky, volnou ruku. Zařazování do oddílů dalo se ovšem podle určitých pravidel. Prvních šest praporů bylo sestaveno pro usnadnění administrativy v táboře tak, že 1. a 4. prapor utvořil I. zajatecký pluk, 2. a 5. prapor II. zaj. pluk, 3. a 6. prapor III. zaj. pluk. Sedmý a osmý prapor, poněvadž již nebylo dostatek dobrovolníků u žádného z pluků, sestaveny byly ze všech tří pluků postupně. Ti, kdož byli zařazeni k oddílům, přemístili se do vyhrazených baráků a tam čekali na odjezd.

Toto opatření dělo se zvláště ze zdravotních důvodů. Všichni „lavoratori“ (dělníci, t. j. příslušníci prac. praporů) prošli lékařskou prohlídkou, byli vykoupani a bylo-li třeba, zbaveni hmyzu.

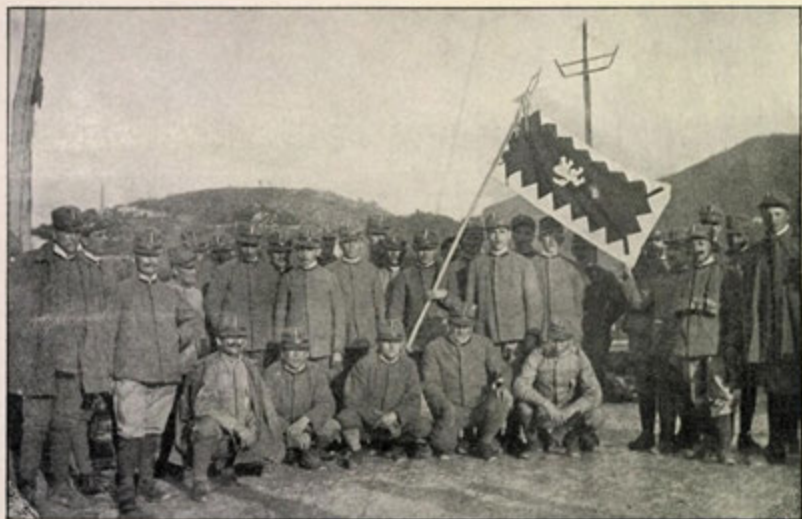
Povinnost jít s pracovním praporem byla všeobecná. Výjimku tvořili vyslovení Rakušáci, kteří byli podle návrhu ČDS. z tábora odstraněni a pracovali na silnici na vrchu Mandrianellu u Paduly. Mnozí však také z nedobrovol-

níků, přidělených k pracovním praporům, se vzepřeli rozkazu a nechtěli se přemístiti. Provinilci podléhali trestním předpisům pro zajatce a byli potrestáni vězením. K tomu měly italské úřady právo a Nár. rada ani ČDS. jim v tom nemohl bránit, protože pracovní povinnosti, stejně jako v Rakousku, podléhali bez rozdílu všichni zajatci.

Aby propagační a zábavní činnost v táboře nebyla rušena, nesměli být s počátku posíláni z tábora členové zábavních spolků (divadlo, zpěv, kopaná atd.) Později ovšem nebylo lze je udržeti a zbyla naposled jen hudba. Remeslníci, který potřebovalo velitelství tábora, zůstali také k nemalé žalosti v táboře. Do oddílů se nedostali také různí specialisté, (kdo se vyznali ve stavbě letadel či ve výrobě nábojů atd.), které římská Kancelář chtěla umístiti v továrnách. Slováci ponechávání pro sedmý prapor, jenž skutečně zčásti jimi byl vyplněn.

Jak bylo mnohdy obtížno sestavit seznam praporu, je viděti z toho, že se hlásili i zajatci jiných slovanských národností, kteří omylem do tábora přišli, ba dokonce jeden Němec. Nemohli ovšem být přijati. Mnoho starostí působilo funkcionářům ČDS. přemísťování příslušníků centurií k jiným oddílům. Příbuzní nebo kamarádi chtěli být pospolu co však vždy nešlo, protože by italské orgány v táboře administrativně byly přetíženy (vyplňováním zajateckých listin, vyplácením peněz, vystrojením atd.). Bylo to povoleno jen příbuzným (otci a synu, bratřím).

O pohotovosti příslušných orgánů ČDS. svědčí, že již 19. února — za tři dni po příjezdu řed. Hlaváčka a počátku akce — byly sestaveny seznamy tří pracovních praporů (4800 mužů). Tato práce ležela úplně na bedrách ČDS., jemuž byla velitelstvím tábora i Kancelář NR. svěřena a zvláště starosty J. Čapka. Bez vědomí starosty

Foligno. !— Ze slavnosti v květnu 1918.

ČSD. nesměl nikdo na seznamech něčeho měniti, ba ani důstojníkům to nebylo dovoleno. Jinak by se ovšem nebylo nikdy došlo ke konečnému se-stavení praporu.

Zodpovědností i v jiných směrech měl ČSD. nemálo. Předně ručil za po-rádek v táboře osobně generálovi starosta sboru, jenž část svého těžkého úkolu přenášel na funkcionáře. Těžkého tohoto úkolu zhostil se ČSD. na po-měry dobře. Stálé výzvy k dobrovol-níkům, aby nedbali provokací a neza-čínali pútek, nebyly - bohužel - vždy spl-něny. ČSD. hleděl zabrániti násilí na těch, kdož se zpěchovali vstoupiti do pracovních praporů, ale neubránil se ně-kolika výstřelkům přemrštěných a horkokrevných členů. Tak došlo při řeči Jos. Logaje k výtržnosti, způsobené nezrůvským přítelem Rakouska, jenž byl na místě zbit a příběh měl dohru na baráku č. 41, jehož provokující obyva-telé byli bombardováni kamením. Ka-rabinieri pak odvedli spravedlivě oba bojující živly, přistižené při rvačce, do

vězení. Pověsti o oběšení neb upálení zajatců, kteří nechtěli se hlásiti do voj-ska, vytvořila bujná fantasie a doda-tečné omluvy zbabělosti.

Zvlášť důrazně zakročoval ČSD. proti posměškům a nátlaku na příslušníky ci-zích národností, omylem do tábora za-bloudivší, kteří nosili všechny odznaky rakouského vojáka. Také austrofiilské Čechy chránil před ublížením tím, že je označoval velitelství tábora a žádal za odstranění. Jako dříve však nedbalo velitelství o jejich odeslání, tak zase nyní by bývalo v horlivosti posílalo z tábora i lidi vlašné, ale našemu hnutí nepřilíš nepřátelské. V tom ohledu se opět ČSD. staral, aby se to nedělo a aby byli pro naši věc zachráněni.

ČSD. zakazoval, jako dříve, karban a opilství, které se v době odchodu pracovních praporů značně rozšířilo. Pilo se na radost i žalost, podle osob-ního přesvědčení. Mnozí prodávali na-koupené výrobky, jež nechtěli s sebou vozit, ba našli se i jedinci, kteří pro-dávali části nového ústroje. Skončili

ovšem po zásluze v táborovém vězení.

Před odjezdem upozorňoval starosta ČDS. všechny odjíždějící dobrovolníky, aby se chovali důstojně a nedělali českému národu hanbu a dával jim praktické pokyny na cestu, získané smutnými zkušenostmi prvních transportů. Vzdálení od oddílu, opíjení, vystrkování noh z vozů a jiné přečiny končily mnohdy tragicky. Stal se i případ svěvolného zranění. Bláhovec, který hodlal takto uniknouti povinnosti, byl po ošetření potrestán podle italských předpisů.

Abý duch dobrovolníků i nedobrovolníků vs dostatečně zaměstnal a nebylo tolik času a příležitosti k myšlenkám na různé nešvary, postaral se ČDS. prostřednictvím svých odborů o nerušené pokračování propagační a zábavní činnosti. Hudební, pěvecké a divadelní večery střídaly se téměř denně. Často pořádány byly propagační přednášky mezi zajatci nově do tábora došlými, podávány zprávy situační a nezapomínalo se ani na vlastenecké proslavy (o Komenském a pod.). Také kopaná a Sokol lákaly své příznivce, byť ne v té míře, jako dříve.

Knihovna byla otevřena do konce února, načež se knihy shromáždily, aby mohly býti rozděleny stejnoměrně k pracovním praporům a výzvědným oddílům. Znovu otevřená výstavka zajateckých prací a činnosti ČDS. ukazovala novým zajatcům výsledky celoroční námahy a obtíže, které bylo nutno překonat. Mnoho zajateckých prací bylo ČDS. zakoupeno a tak zachováno pro nynější museum čsl. odboje. Pořízeny také fotografie výstavky, členů výboru ČDS., Sokola, tábora a odchodu pracovních praporů, které tvoří jediný obrazový materiál z této rušné doby.

ČDS. věren své staré zásadě, že život v zajetí a ve vojsku je také právou pro život československých vojáků v osvobozené vlasti a že tedy propagační činnost odchodem z tábora nesmí přestati, vypracoval návrh na

směrnice, jakými by se měla tato propaganda v budoucnosti vésti a prohlubovati. Návrh byl schválen ve schůzi užšího výboru, 26. února 1918, 2. března přijat také ředitelem Kanceláře NR. a v hektografických otiscích rozdan všem důstojníkům a důvěrníkům ČDS. Tento „řád vzdělávací činnosti v centuriích“ zněl:

1. Práce Čechů a Slováků v centuriích budiž přechodem k utvoření samostatné československé armády. Za tím účelem jest potřebí, aby zvláště uvědomovací činnost nepřestala. nýbrž aby vhodným způsobem, který bude mít jinou povahu, než dosavadní činnost československého sboru, byla konána dále.

2. Cílem jest způsobiti úplné obrození Čechů a Slováků v centuriích

- a) aby poznali svou povinnost vždy a všude bojovati až do krajnosti za práva národů a lidskosti;
- b) aby byli připraveni a národně uvědoměni pro život ve vlasti, který nastane obnovením československého státu.

3. Uvědomovací práci věnujtež se síly NRŽC. pověření. Jsou to:

- a) důstojníci centurií,
- b) vedoucí poddůstojníci centurií,
- c) pomáhatelé (vzdělavatel, knihovník), kteří jsou vedoucím důstojníkem centurie jmenováni.

4. K dosažení účelu národní výchovy slouží přednášky, knihovna, přiměřené zábavy (koncerty, sport), časopisy, politický denní oznamovatel (a dopisy NRŽC.).

5. Přihlášky do československé armády přijímá důstojník centurie, který vydává i legitimace. Každý přihlášený zaváže se čestným slibem vykonati upsanou povinnost na zavalání NRŽC.

6. Národní daň vybírá se od všech Čechů a Slováků v centuriích prostřednictvím kanceláře za dozoru důstojníka. Důstojník jmenuje dle potřeby pokladníka. Nář. daň činí 5% denní mzdy.

B. Bartoš: Valdagno.

7. Denní rozkaz koná se večer po práci. Počíná a končí hromadným pozdravem „Na zdar“, kterého jest užívati při každém nástupu a rozchodu, jinak se užívá pozdravu beze slov.

8. Všichni Češi a Slováci, kteří se přihlásili do československé armády, buďtež vždy a všude příkladem vzorné píle a kázně ostatním. Žijte s nimi v míru. Při společném styku s nimi nezapomínejte je národně uvědomovati, aby obrození všech bylo po každé stránce dokonalé a opravdové. V centuriích pěstujte bratrský duch. Zevnějším znakem jest vzájemné tykání ve službě a oslovování „bratře“ (poručíku, četaři...); odnětí dovolení bratrského styku vůči ostatním stane se v případě trestu.

9. Ve styku s Itálií a ostatními spřátelenými národy dokazujte, že jste ukázněnými a čestnými příslušníky národa československého. Přispějte tak nejúčinněji k poznání našeho národa a jeho naléhavé otázky za hranicemi vlasti.

10. Na zachování tohoto řádu dozorují důstojníci centurií, kompanií, bataillonů, jimiž k ruce přidělen jest jeden člen československého dobrovolnického sboru, jmenovaní NRŽČ. Na jmenované obračejtež se všichni s důvěrou.

11. Jmenování důstojníků a vedoucích poddůstojníků centurií děje se NRŽČ.

12. Odjezdu každého bataillonu předchází vždy porada všech důstojníků a

A. Zeyer: Bevagna, sídlo I. praporu 32. pluku, později III. praporu 33. pluku.

vedoucích poddůstojníků se zřetelem k výchovné činnosti“.

Směrnice byly vypracovány na základě dřívějších požadavků užšího výboru ČDS., předložených řediteli Hlaváčkovi k rozhodnutí. Po jeho návratu z Říma a úradě s dr. M. R. Štefánikem byly přijaty návrhy ČDS. téměř doslovně.

První bod jednal o prozatímním slibu pracovních oddílů. V přáních ČDS., předložených řed. Hlaváčkovi a důstojníkům (schůze užšího výboru ČDS, 20. února 1918) čteme doslovně:

„Vstoupením do vojenských pracovních praporů je povinen každý podrobiti se vojenské disciplině, NR. nakázané“. Tento požadavek ovšem byl přijat a tak všichni příslušníci, přihlášení do vojska i nepříhlášení, vykonali předepsaný slib.

Před odjezdem pracovního praporu nastoupily všechny centurie v čtyřhran a uprostřed na vyvýšeném místě promluvil delegát NR. o významu tohoto kroku, načež přečetl formuli čestného slibu, která zněla:

„Slibuji zachovati věrnost československé věci a boji národa za svobodu

a samostatnost. Podřizuji se rozkazům Nár. rady československé v tomto směru, prozatím pokud se netýče boje se zbraní v ruce. Slibuji, pokud rozkaz Národní rady trvá, zachovávatí vojenské zákony italské a poslušnost důstojníkům nadřízeným. Slibuji všim tím pracovatí k dobru národa a vlasti československé“.

Poté přijali velitelé centurií podáním ruky slib ode všech podřízených a za celý oddíl i za sebe skládali slib do rukou delegáta NR. Dojemný tento akt, při němž nechybělo slz v očích Čechoslováků i přítomných Italů — zvláště staříčků plukovník Giusti dával na jevo své pohnutí a radost upřímným plácem — skončen vždy zpěvem národních hymen.

Druhý požadavek ČDS., aby byl vydán „vojenský řád, platný pro důstojníky i mužstvo“, nemohl býti vyplněn, protože ve Francii se na něm teprve pracovalo. Jako náhražku pořídil ČDS. „vzdělávací řád“, v němž stručně shrnul nejnutnější pokyny pro vojáky i důstojníky.

Jedním z hlavních bodů „řádu“ je úprava poměru mezi důstojníky a vo-

A. Zeyer: Narni, sídlo I. praporu 34. pluku.

jáky. Poměr ten byl předmětem jednání na společných schůzích důstojníků a výboru ČDS. S počátku byli někteří důstojníci proti tykání a oslovování „bratře“ a odůvodňovali svůj názor požadavky disciplíny. NR. však podle vzoru z Ruska a Francie rozhodla, že se má ve službě užívat oslovování „bratře“ a tykati, což platilo i pro ty, kdož se do armády dosud nepřihlásili. Mimo službu mohl si důstojník upravit poměr podle volného uvážení. Užili některý z důstojníků tohoto práva, není známo; mimoslužební vykání se však nemohlo osvědčiti, neměl-li nastati zmatek. Brzy si všichni na tykání zvykli a pokládali je za samozřejmé. Tykání přiblížilo vojáky k důstojníkům a z oslovení „bratře“ vyvinul se ve vojsku později ve většině případech poměr pro citěného a ukázněného bratrství.

Nemalou pozornost věnoval ČDS. poddůstojníkům pracovních praporů a pořadovým cvičením. Ačkoliv značná část československých zajatců byla členy tělocvičných spolků ve vlasti a

mnozí cvičili v zajateckém „Sokole“, přece zbývalo dosti dobrovolníků a zvláště do vojska nepřihlášených zajatců, kteří znali pouze německé povely a cviky z rakouské armády. Cvičební řád s českými povely však dosud nebyl vydán a proto se užilo povelů sokolských, které již dříve ČDS. pro svou potřebu sepsal a hektografem rozmnožil. Podle nich se pak cvičily obraty, jež bylo nutno znáti k pochodu. ČDS. pokládal znalost cvičení za důležitou složku propagační, neboť si byl vědom úkolu, jaký se na nové československé vojáky, třeba beze zbraně, v ohledu kázně kladl. Svědčí o tom výzva starosty ČDS. v denním rozkaze, 27. února 1918:

„Před odchodem každého oddílu jest nutno, aby každý byl obeznámen s českými povely. Proto připomeňte, aby každý toho dbal co nejvíce, s chutí vše prováděl a neviděl v tom rakušáckou „execirkou“. Záležeti musí nám všem na tom, aby vystoupení naše bylo co nejlepší a nedošlo snad k tomu,

A. Zeyer: Spello, sídlo II. praporek 32. pluku.

aby užito bylo povelů německých.“

Poddůstojníkům pak připomíná Čapek v tomtéž denním rozkaze, jak se mají chovati vůči podřízeným:

„Graduatům centurií připomeňte, by při velení a opravování neb vysvětlování neužívali nátěru rakušáckého, zvláště tam, kde u centurií jsou vojíní starí a graduati mladí hoši.“

Jak si Čapek a vedoucí činitelé ČDS. chování velitelů vůči podřízeným představovali, je jasno: žádali poslušnost a kázeň, ale odmítali zbytečné šikanování, nadávky a pod. Příklad dobrovolníků měl působiti a také působil na ty, kdo stáli mimo ČDS. a na něž on neměl přímého vlivu. Před odjezdem svolal vždy starosta všechny poddůstojníky-dobrovolníky do divadelního baráku, kde jim dal poslední pokyny a poučení, jak mají vystupovati a pracovati ke cti českého jména.

Za odcházející důvěrníky a velitele baráků jmenoval ČDS. za souhlasu velitelství tábora spolehlivé dobrovolníky, aby slibně započatá akce nevázla. Sta-

rosta sboru, Jan Čapek, byl osobně zodpovědným veliteli tábora za pořádek a proto jeho kompetence rozšířena, že směl přání a stížnosti předkládati přímo generálovi. V té době již nebylo jich mnoho, protože italsí důstojníci a vojíci buď projevovali zřejmě dosud utajovanou sympatii k našemu hnutí a je podporovali, nebo seznali marnost svého odporu a rostoucímu vlivu bývalých zajatců víc a více ustupovali.

Pro různé informace zřídil ČDS. zvláštní kancelář na baráku D, kde se soustřeďovala celá činnost likvidující organizace. Sem chodili dobrovolníci a zajatci se svými stesky na zařazení do centurií, zdržování výplaty peněz, nedostatky v ústroji atd. Pokud nemohlo býti hned vyhověno, zapisovali své požadavky do zvláštní „knihy přání“.

Jedno přání zůstalo však navždy nesplněno: volný východ dobrovolníků z táborové brány. Jaká byla příčina této neústupnosti velitele tábora, není odnikud známo. Snad se bál, že by

A. Zeyer: Perugia, sídlo velitelství 11. brigády a velitelství II. praporu 31. pluku.

dobrovolníci utekli. Tak tedy až do poslední chvíle žili dobrovolníci zavření v barákovém ležení, vyjma několika jednotlivců, jimž občas na nákup byl povolen vstup do města za dozoru italského vojína.

Také k vyprovázání pracovních praporů na nádraží muselo býti povolení velitele tábora. S prvními transporty mohli choditi, kdo chtěli, a také počet nebyl příliš omezen. Později, když někteří z doprovázejících se vrátili pozdě do tábora, dovolil generál pouze dvacet dobrovolníkům doprovod druhů z pracovních praporů na nádraží, kteří byli vybíráni starostou na jeho osobní zodpovědnost.

Při odchodu pracovních praporů nechybělo ovšem místní obyvatelstvo, které bylo již dosti poučeno o československém hnutí a proto se s odcházejícími srdečně loučilo. Centurie odcházely v pořádku, ozdobeny květinami praporky československých a italských barev. ČDS. dal zhotoviti pro každou centurii 4 praporky z vlastních pro-

středků a kromě toho prodával praporky za režijní cenu důstojníkům i vojákům.

Každý transport doprovázela hudba ČDS., která byla rozšířena o hudebníky i nástroje a zůstala v celku až do odchodu posledních československých zajatců z tábora. Po cestě hrála oblíbené pochody a na nádraží, když se vlak již rozjízďel, loučila se s odjíždějícími národními hymnami. Dojemný okamžik, kdy zvuky písní nám tak drhých rozléhaly se širokým údolím od vrcholů nad městem Padulou až k holým přímořským horám, zůstane jistě každému účastníku v živé vzpomínce. Rádi se loučili s táborem, třebaž v něm prožili i chvíle radosti a jejich touha upírala se k novému cíli. Prání odcházejících i méně šťastných druhů splyvala v jedno: na shledanou v československé armádě. A vroucí touha brzy došla splnění!

*

Padulský tábor se do polovice dubna 1918 téměř vyprázdnil. Zbývala tam

A. Zeyer: Trevi, sídlo 10. roty 34. pluku.

jen malá část československých zajatců a dobrovolníků, kteří většinou byli zařazeni k 8. pracovnímu praporu. Tento však se již z Paduly na práci nedostal, protože zatím skončil dr. M. R. Štefánik jednání o samostatné československé vojsko v Itálii a odchod pracovních praporů zastavil. Zbytek Čechoslováků odejel po odvodech dne 25. května přímo do Foligna a byl přidělen různým útvarům

Odjezdem československých vojáků do válečného pásma přestala činnost ČDS. a byla úplně likvidována. Vedoucí činitelé sboru zařazení byli podle svých hodností k plukům a pozbyli vlivu na další utváření poměrů ve vojsku. Vojskové záležitosti obstarávala pak italská velitelství a politická akce přešla výhradně do rukou římské Kanceláře NR.

Přehlédneme-li práci při tvoření pracovních praporů, vidíme, že největší zásluhu o jejich hladký a rychlý odchod z tábora měl ČDS. Na něm spočívala všechna drobná organizační prá-

ce, o které ostatní činitelé neměli téměř potuchy. Tím není ovšem řečeno, že by římská kancelář se svými zástupci, českoslovenští důstojníci a italské úřady nekonaly svou povinnost. Všechny složky se uplatnily podle sil a možností. Ze ČDS. mohl nejvíce přispět k zdárnému vypravení pracovních oddílů, tkvělo v povaze věci samé a dokazuje jeho vyspělost organizační a pohotovost v každém směru.

ČDS. dokonce myslel na budoucnost a hleděl „vzdělávacím řádem“ zajistiti pokračování propagační a kulturní činnosti v pracovních oddílech. Pokud se to podařilo, ukážeme v dalším vypravování.

*

V polovici dubna 1918 nalézáme již 11.000 československých zajatců, budoucích vojáků, ve válečném pásmu. Projeli polovici Itálie a všude byli přijímáni s radostí jako noví spojenci. Ve všech novinách objevily se zprávy o odjezdu Čechoslováků na frontu a na malé výjimky, vítal italský tisk tento

A. Zeyer: Spoleto, velitelství 34. pluku.

krok své vlády s povděkem. Zprávy v novinách přispěly značnou měrou k informaci velké části italské veřejnosti, která byla tím připravena na přátelské přijetí neznámých dosud vojáků. Zůstala ovšem řada lidí, jimž naše hnutí a naše zájmy zněly příliš cize a proto se k Čechoslovákům chovali netečně, ba v některých případech i nepřátelsky. Brzy však se poučili a přesvědčili, že nejsme dobrodruhy nebo prodlužovatelé války a svůj prvotní omyl se snažili napravit tím srdečnějším chováním.

Stejně jako po celé cestě, tak vřele byli Čechoslováci vítáni v místech svého nového působení. Naši dobrovolníci se brzy sblížili s obyvatelstvem a ochotně jim odpovídali na nešetné jejich otázky. Místní časopisy psaly o našem poslání, městské úřady vyhláškami uvědomovaly občanstvo, pořádaly se přednášky a tak v krátkém čase celý kraj od Gardského jezera až k Mantově a Veroně znal československé vojáky.

Život v pracovních praporech plynul celkem dosti jednotvárně. Celý den práce a po práci večer něco málo odpočinku. Nastínil jsem již dříve poměry u pracovních praporů všeobecně. Nyní

ještě připojím líčení účastníků, jak se nám zachovaly, aby lépe vynikly některé podrobnosti, nutné k správnému posouzení významu těchto neobvyklých útvarů.

*

O poměrech u I. pracovního praporu, jenž odejel 3. a 4. března 1918 z Paduly a byl naložen v okolí města Mantovy, podává obšírnou zprávu důvěrník ČDS. a tlumočník praporu (interprete) Jos. Jura v dopise do Říma (Kor. NR. č. 494, 17. března 1918), z níž vyjímám nejzajímavější odstavce:

„Při prvních pozdravech jsem vám sdělil naše nadšení, které jsme pocítovali nad opět získanou svobodou, nad zacházením a výživou. Od té doby mnohé věci se změnily (vyjímajíc svobodu), ovšem jsou to změny pouze dočasné, které byly zaviněny hlavně nepřipraveností celé věci, ne však se strany české (jako průtahy s vyplácením mzdy a pod.).

Pracovní oddíly sestávají ze setnin, jež jsou od sebe i od nás (velitelství praporu, pozn. kron.) dosti vzdáleny (4—12 km). Pracovní dcba je od 6 do 11 a od 1 do 6 hodin, v neděli dpo-

A. Zeyer: Padula.

ledne od 6 do 11 hod. Práce není těžká, naši hoši pracují rádi a intenzivně a právě proto bude nutno pracovní dobu zkrátit, aby aspoň neděle byla volná k čištění, sebevzdělání a propagandě.

Výživa je lepší než v Padule. Denně se dostává: 700 gr chleba, 250 gr masa (dvakrát týdně bakaly místo masa), 180 gr pasty neb rýže, 20 gr kávy 30 gr cukru, třikrát týdně víno v ceně 25 cts. Je to razione territoriale modificata*).

Výši mzdy, bohužel, dosud neznáme. Pravděpodobně podle posledních rozkazů bude pracovní plat za hodinu 5 cts, tedy 50 cts denně a k tomu 15 cts denní mzdy, takže plat vojína bude obnášeti denně 65 cts.

Nejdůležitější jest ovšem, že se na-prosto nemůže uskutečnit pokračování

v naší propagandě tak, jak jsme si přáli — a jest si přáti, aby se udrželo a zachovalo aspoň to, co bylo učiněno dříve a stálo tolik námahy. Vše to jest zaviněno roztržitostí a velkou vzdáleností setnin od sebe i od centra a příliš velkou zaměstnaností tělesnou. Není možno bratry příliš zdržovat, když času volného nezbývá. A bude záležet pouze na bratrech důstojnících, jak se osvědčí, aby využili všechen volný čas při práci k propagační výchově.

Celkem naši hoši, až na nepatrné výjimky, se chovají důstojně a ukázněně, pracují pilně, ale raději by změnil motyky za zbraň“.

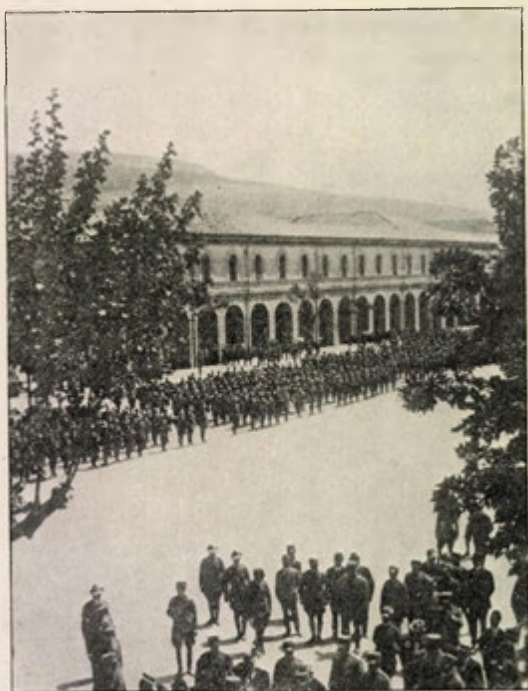
*

Dne 5. a 6. března 1918*) odejel z Paduly II. pracovní prapor, jenž byl určen na práci u Peschieri**) na jezeře

*) Autor dopisu užívá, jako zaměstnanec prap. kanceláře, odborných výrazů. Pasta jsou makarony na krátko krájené, bakaly (baccala) jsou druh mořských ryb. Razione territoriale modificata značí denní dávku italských domobranců v zápoli, přizpůsobenou poměrům.

*) Data odjezdu se v různých dokumentech nesrovnávají, zvláště proto, že prapory odjížděly ve dvou i třech oddílech.

**) Peschiera, kraj. město v prov. veronské. Má 3000 obyv. a je jednou ze známého rakouského čtverce pevností (Verona, Peschiera, Mantova, Legnago).

Foligno. — Přísaha 38. pluku.

Gardském. Pobyt praporu v tomto kraji zachytil ve svém deníku Boh. Tuhý, z něhož vyjímám po nutné úpravě několika odstavců:

Dne 10. března 1918 v 6 hod. ráno vystupujeme v Peschieře, procházíme starou hradební branou a zvedacími mosty přes hradební příkopy, které jsou silně zatopeny vodou a vcházíme do malého městečka, sevřeného silným kruhem hradeb. Veliký zájem všech budí Gardské jezero, které zabíhá svým bokem až do středu města a do jeho nitra noří se mohutné hradební zdi s velikými děly. Celkový dojem připomíná úplně ráz staré rakouské pevnosti, pouze rozsáhlé jezero dodává městu romantického vzezření.

Budíme všude velký zájem. Poklá-

dají nás za Američany, Australce a pod., protože nikdo nemá červenobílou pásku na rukávě a na čepici. Dostáváme chléb, konzervy a víno a jistě v noci se loučíme s pevností a odcházíme na východ. Procházíme dvě městečka, v nichž se všude hemží Francouzi a v 5 hod. odpoledne přicházíme do Palazzola*). Protože nikde není místa k ubytování, zavedli nás do velké ohražené zahrady a vinice, kde si stavíme prozatímní stany. Velké stany nám teprve připravují.

Dne 12. března jdeme po prvé do práce. Opevňuje se totiž celá řada návrší. Část práce vykonávají civilisté

*) Palazzola, okres. město v prov. Brescia na řece Oglio (9000 obyvatel).

a my docházíme dodělat drátěné překážky a vyhlubovati kaverny.

První týden jsme úplně spokojeni. Ráno v 7 hod. jdeme do práce, k obědu přicházíme o půl 1 hod. a v 1 hod. odcházíme opět, abychom o půl šesté byli zase doma. Jídla je dost, maso denně, chléb větší a lepší, také sýr a víno dostáváme. Celkem je zde život úplně svobodný. V práci nikdo neporoučí. dohled mají naši důstojníci a techničti důstojníci italští. Večer máme svobodnou vycházku do města, kde se pěkně bavíme.

Za týden se však naše stravování podstatně změnilo. Shledalo se totiž, že nám nepatří přiděl, který jsme dříve dostávali. Místo 35 dkg masa dostáváme pouze 25 dkg, víno a sýr žádné, dva dni v týdnu máme suchary a konzervy. To působí jako rána, takže se mezi námi ozývají hlasy nevole a podle toho také řídí práce. Na kavernách pracují civilní dělníci a my prohlubujeme střelecké zákopy.

Koncem měsíce března zvýšena pracovní doba na devět a půl hodiny a od 10. dubna na 10 hod. denně. Velitelství genia (ženijního vojska, pozn. kron.) je s námi spokojeno.

Dne 15. dubna, časně ráno, došel rozkaz, že naše práce je zastavena a abychom se připravili k odjezdu. Nařízen pořádek, protože vykoná přehlídku náš generál.

V 11 hod. dopoledne, přestrojení do zeleného obleku*), odcházíme přes Palazzolo na hlavní silnici, vedoucí k Veroně. Tam jsme čekali, až přijelo auto a z něho vystoupil pan Hlaváček, gen. Graziani a dr. Lev Sychrava. Pan Hlaváček nám sdělil, že naše armáda v Itálii je úředně povolena a gen. Graziani, který má 17 vyznamenání, je naším velitelem.

Po řeči Hlaváčkově promluvil k nám generál Graziani. Oslovil nás „vojáci českoslovenští“ a oznámil, že přejal

velení nad tvořící se naší armádou. Vysvětlil význam historie let 1848 až 1866, kdy rovněž zápasila dnes velká Itálie v malých počátcích s rakouským nepřítelem. Podotkl, že právě tato půda je vhodná pro velké vzpomínky, ježto právě zde v Palazzolu ležely české pluky jako rakouská záloha. Jmenoval blízké Solferino a Santa Lucii**) a jiná krvavá místa rakouských bojišť.

Poté ujal se slova dr. Sychrava, který nám nastínil celý postup vývinu naší armády, vzpomněl dní rakouské mobilisace, kdy se nás nikdo neptal, zda chceme jít do boje a hnali nás na jatky bez ohledu na naše city tam, kde nás potřebovali. Zde bude jinak; již zítra začnou odvozy těch, kdo se přihlásí a doufá, že budou všichni. Zakončili jsme národní hymnou a při návratu defilovali jsme prvním velitelé československého vojska v Itálii.

Druhého dne dopoledne vysvětlili nám naši čeští důstojníci stav naší věci a vyzvali, aby se každý připravil, že bude pořízen soupis všech, kdo se půjdou bít za naši samostatnost. V poledne přijel ordonanční důstojník (pobočník velitele praporu, pozn. kron.), poručík Niederle a po úvodní řeči přečetl smlouvu o zřízení samostatné armády mezi vládou italskou a československou Národní radou. Pak oznámil, že ti, kdo slibu nesloží, budou odvedeni zpět do zajateckých táborů a ztratí všechny výhody a práva, kterých požívají českoslovenští zajatci.

Dne 17. dubna odpoledne přijel do tábora p. Hlaváček s italským plukovníkem lékařem, poručík Niederle a br. Mánek (byl důvěrníkem praporu, pozn. kron.). Poručík Niederle promluvil k shromážděné setnině. Stáli jsme ve dvou

*) Do práce nosili šedý plátěný (letní oblek); na vycházku oblékali soukený stejnokroj.

**) Radecký porazil 6. května u S. Lucie a 23. července 1848 u Custozzy sard. krále Karla Alberta. Dne 24. června 1859 zvítězil Napoleon III. u Solferina a Italové u S. Martina (della Battaglia) nad Rakusy, načež uzavřen dne 11. července 1859 mir ve Villafrance. Dne 24. června 1866 porazil arc. Albrecht ital. vojsko u Custozzy.

Foligno. — Československý hřbitov.

skupinách — naši vůdcové s důstojníky uprostřed — v první byli dobrovolníci a v druhé stáli, bylo jich však málo, zajatci, kteří se dosud nerozhodli. Poručík je vyzýval, aby přešli do naší skupiny. Také bratr Mánek ve své řeči připomněl těmto zrádcům historickou zradu Miloty z Dědic. Pan Hlaváček oznámil, že Národní rada zemí československých, sídlem v Paříži a její Kancelář v Římě nařizují všeobecnou mobilisaci všech Čechoslováků v Itálii ke zřízení samostatné československé armády, Proto volá všechny bez rozdílu stáří, aby se přihlásili jako dobrovolníci do této armády. Kdo budou neschopni sloužit se zbraní v ruce, budou přiděleni k různým pracem a kdo ani práce nebudou schopni, těm zajistí Národní rada vše jako rekonvalescentům ve zvláštních útulnách. Podepsáním čestného slibu stáváme se svobodnými občany státu československého nebo italského, jenž nám zaručuje stejná práva jako vlastním příslušníkům. V případě zranění, zmr-

začení nebo smrti dostane dobrovolník nebo jeho rodina náležité odškodnění. Kdo by snad chtěl žádati za státní občanství italské, může tak kdykoliv učiniti.

Když nám vše vysvětlil, žádal, aby-
chom zapěli „Kde domov můj“. Sňali jsme čapky všichni, i nedobrovolníci, ale tu pan Hlaváček prohlásil, že smejí zpívat pouze ti, kdož se obětují ve prospěch vlasti, zrádci nikoliv. To s nimi hnulo. Mnoho jich před zpěvem i po něm přistoupilo ještě do našich řad, takže bylo od naší setniny docíleno celkem 84%. Po rozchodu jsme podepisovali čestný slib a podpisy naše ověřoval pan Hlaváček. Kdo měl nějakou vadu, odešel k prohlídce. Památný den zakončil všeobecnou radostí.

Brzy jsme odevzdali pracovní nářadí. Ale 20. dubna jsme museli jít zase znovu do práce. Bylo nám to sice velice divné a také jsme nic nedělali, ač jsme nářadí opět dostali. Již v poledne jsme však slyšeli, že nepřihlášení odjíždějí odpoledne z našeho tábora.

Skutečně také jsme jich při návratu nenašli. Velitelství, obávajíc se patrně násilností, odvedlo nás na práci, aby zatím mohlo klidně a bez překážky austrofilie odstraniti.

Druhého dne ráno odešli jsme také my z Palazzola na nádraží do Sommacampagni a odtud společně s 2. a 3. setninou na Veronu a do Foligna“.

Od téhož praporu se nám zachovalo líčení velitele jedné centurie 3. roty, Jos. Mudry v italském dopise do Říma (kor. NR č. 470, 19. března 1918), z něhož zde předkládám důležité odstavce, doplňující předešlé deníkové záznamy:

„Již celý měsíc jsme na místě našeho dočasného určení. Zatím co děla v první linii hřmí, mnozí z nás pociťují ještě živěji touhu, abychom také my mohli mítí vliv na běh událostí.

První práce s ubytováním a nedostatek dobrého světla večer nám zabránily, abychom vám dříve psali.

Pracujeme ve druhé linii, kterou zesilujeme a opravujeme. Zaměstnání trvá od 7 do 18 hodin s odpočinkem dvou hodin v poledne. Mužstvo bydlí ve velkých stanech, po 50 mužích ve stanu v táboře nedaleko Sommacampagne*).

V sobotu jsme slyšeli o zhoršení stravy, že dávka masa se zmenší s 350 gr na 250, víno bude rozdáváno pouze třikrát v týdnu a sýr nebude více přidělován; jiné potraviny zůstanou beze změny.**)

Naše propagační činnost se omezuje dosud na vyučování italštině v neděli a na každodenní výklad politických a válečných zpráv. Abychom mohli tuto práci doplniti prosíme vás, abyste nám zasílali pravidelně české noviny nebo „Nation tchèque“ a pak knihy: I cecoslovacchi nella gnerra mondiale“, „Les Slovaques“ a „La storia della

Bcemia“ od hraběte Lützova***). Podle nového rozkazu nebude se v neděli pracovat a budeme tedy mítí více času k agitaci.

Cesta uběhla bez nehod, pouze střelec K. zmeškal vlak. Již však dojel a byl velitelem praporu potrestán.

Velitelstvím praporu byla nám oznámena sbírka pro děti italských vojáků, kteří zemřeli nebo jsou na frontě. Všichni naši vojáci bez výjimky výzvu přijali. Každý dá poslední den v měsíci dva soldy na jmenovanou sbírku.

V obci je také mnoho Francouzů, s nimiž naši vojáci navázali ihned přátelské styky. Zamýšlejí dokonce uspořádati fotbalový zápas. Bylo by záhodno, abyste nám pro ně poslali nějaké francouzské dílo. Někteří byli, jak se ukázalo, již dobře informováni.“

*

Sodchodem transportů bývaly mnohdy obtíže. Tak III. pracovní prapor měl jeti již 6. března z Paduly a také byl vypraven na nádraží. Tam se teprve zjistilo, že není dosti vozů a tak se většina praporu vrátila. Jeliteprve 7. a 8. března. Ve svých vzpomínkách líčí poměry tohoto praporu důvěrník Jan Tošnar takto:

„Třetí prapor byl rozložen ve vesnicích kolem Mantovy: Rivaltě, Lorenzině, Goitu a Isole*), podle setnin, jimž veleli Italové. Také velitelem praporu byl italský major. Naši důstojníci měli čtyři. Takto učinili s námi první pokusný krok na cestě k našemu cíli — uskutečňování armády. Zde, dosti daleko za frontou, kopali jsme zákopy jako zadní rezervní linie pro možný případ dalšího nuceného ústupu. Bylo tu již všechno spleteno drátem, běhy Mincia se červenaly sítí drátů, který již začínal rezavět.

*) Sommacampagna, městečko záp. od Verony (3500 obyvatel).

**) Viz str. 480.

***) „Les Slovaques“ (Slováci), znamenitý spis E. Denise; ostatní publikace jsou známy.

*) Rivalta, řves záp. od Mantovy. - Lorenzina, obec sev. od Goita. - Goito, město na sz. od Mantovy, jeviště několika bojů mezi Italy a Rakušaný r. 1849. - Isola della Scala, kraj. město v prov. veronské (8000 obyvatel).!

Perugia. — Celkový pohled na město.

Centurie bydlely po ubikacích více méně slušných, jediné snad centurie v Isole se usadila na louce vedle Mincia pod stany a skupina „jednoráčáků“ obsadila prasečí chlívěk, patřící hostinské u „Flinty“ a dosti dobře vystlaný a obývatelný.

Pracovalo se od rána, kdy důstojníci odvedli mužstvo vojenským krokem za zpěvu „Pochodně hněvu neseme“, ač to byly jen motyky a kopáče, co jsme vlekli na ramenou. Touto písničkou a motykami a rýči jsme dosti často vynutili u domorodců otázky, koho jdemme pochovávat. Tak málo se naše písnička, pilně pod velením samého bratra Čapka cvičená, hodila do tohoto goitského prostředí — a byla to naše píseň vítězná. My jsme v tom ještě neuměli chodit.

Odpoledne se pracovalo zase; za to dostal každý 50 centesimů denního přídavku. Jediný z praporu nepracoval bratr důvěrník. Ten se však zase obětoval propagandě stykem s obecníkem a informování zdejší veřejnosti.

Začínalo se, jako zde, všude buď u mladých žen nebo u starých dědů garibaldianů, obyčejně však u obou najednou.

Pro hodiny odpoledního a večerního odpočinku byla určena knihovna, kterou si prapor přivezl z Paduly. Kázeň praporu byla kázeň Čapkova. Byli jsme volni, bez kontroly a mohli se volně pohybovat. Desercí bylo v pracovních praporech málo. Pamatuji se na jeden případ v Isole, kdy utekl nedobrovolník.*) Přivezli ho karabinieri a dalo jim mnoho práce, aby ho uchránili před soudem rozhořčených bratří.

Brzo nás znalo celé okolí a mnoho lidí z dále se přijelo na nás podívat, kdo jsou to ti „Grecoslovacchi“.**)

Ke konci dubna přijel generál Graziani a Sychrava a přinesli zprávu o utvoření armády. Téhož dne však si

*) T. j. voják prac. praporu, který se dosud nepřihlásil do vojska.

** Grecoslovacchi, t. j. Řekoslováci, kterýžto název vznikl chatrnou informovaností nebo omylem (místo Czeco, Čech). Stejný omyl najdeme i v některých italských novinách.

stěžovali u místního velitele karabinů, že kterýsi karabiník na otázku Grazianiho, co je to tam za lidi s těmi páskami na čepicích, řekl že „prigionieri di guerra“^{*)}.

Za tu dobu práce na volném vzduchu, ve dnech, kdy bylo možno stále zkoumat cestu, již se máme brát, po chvíli, kdy každý podepsal slib Národní radě a zavázal se sloužit vlasti, vyspěli jsme duševně a jak jsem konstatoval, vraceli jsme se, do Mantovy jacísi jiní, než jsme sem přijeli: vyspělejší, ucelenější, tvrdší.

Odjezd z Mantovy dál se ve spěchu. Neposlouchali jsme oslavné řeči na náměstí a přeshlapovali na horkém kamení ulice. A tak když ještě zahrála hudba na nádraží do hukotu kol vagonů, byli jsme myslí daleko od Mantovy. Zůstala tu po nás jen praporek knihovna. Důvěrník sám asi považoval ve svém lehkomyšlném nadšení za důležitější zúčastnit se radostného oslavování odjezdu ve vagonech s ostatními bratry a tak na náměstí před mantovským nádražím zůstala osiřelá bedna knih, která v tomto momentě nesprávně byla považována za zbytečnou přítěž“.

Českoslovenští vojáci si brzy zvykli v novém prostředí a vyhledávali v době prázdná společnost italského obyvatelstva, stejně jako ono vyhledávalo je. Ze o zábavu nebylo nouze, je na bíledni. Svědectví podává Alois Raab, velitel jedné centurie III. praporu, ve svých vzpomínkách na dobu v zajetí a ve vojsku, odkudž uvádím aspoň jeden obrázek:

„Život v pracovních oddílech byl pro nás zaslouženým osvěžením po prožitých utrpeních a po uzavření ve zdech zajateckého tábora. Otvíralo se právě jaro a proto bylo pro nás radostí být i od rána do večera venku.

*) Stížnosti, že českoslovenští vojáci v pracovních praporech byli nazýváni „zajatoči“, opakují se častěji, ač toto pojmenování bylo úředně zakázáno.

Ve chvílích odpočinku bavivali jsme se všemožným způsobem. Někdy jsme pořádali na venkovském dvorci na místě vydlážděném pro mlácení obilí večerní taneční zábavy za zvuků tahací harmoniky, kterou jsem obstaral své centurii. Italská děvčata odložila při vstupu na taneční místo své dřeváčky a tančila v punčoškách. Mnohý náš bratr legionář okořenil děvčeti tancechtivost nelítostným šlápnutím na nohu, což však nijak nevadilo dobré náladě a českoitalským zájmům.

Italsky jsme se brzy dorozuměli s obyvatelstvem lépe než náš italský velitel, který byl ze Sicílie a nerozuměl tak dialektu obyvatelstva jako my. Jednou se mne rozpačitě ptal: „Che cosa dice“ (co říká), když mu italská žena sdělovala, že jí naši vojáci někam dali kus nábytku.“

Vzdělávací činnost u praporu, nábor do vojska a loučení s místním obyvatelstvem, jak se událo u IV. praporu, jenž odejel z Paduly 28. a 31. března 1918, popisuje Josef Pfeiffer na základě deníku takto:

„Byl jsem zařazen do IV. pracovního praporu jako velitel I. centurie 4. roty. Protože velitelem roty byl italský důstojník, který našeho jazyka neovládal a o nás vážný zájem neměl, byl vždy velitelem I. centurie starší důstojník, který celou rotu vedl a za ni odpovídal. Ke 4. rotě byli dále přiděleni z důstojníků J. Potěšil, F. Bdinka a J. Kozák.

Se 4. rotou, která čítala 404 Čechoslováky a 28 karabiníků, dostal jsem se dne 31. března 1918 do Pastrenga^{*)}, kdež jsme byli ubytováni poměrně dobře pod velikými stany a chodili na opevňovací práce v údolí Adige.

V té době na mně spočívala perná práce, na niž však budu vzpomínati s uspokojením. Pracovní mužstvo neby-

*) Pastrengo, obec se 1600 obyv. v provincii veronské, na Adizi ležící, kde byli poraženi Rakušané od Francouzů r. 1799 a od Piemontanů r. 1848.

Perugia. — Pohled na severní část města s universitou.

lo ještě všechno přihlášeno do legie; v prvních dnech v Pastrengu jsme měli 32% přihlášených. Tu jsem denně ve volných chvílích konal přednášky, uvědomoval a burcoval, až se mi do odvodu podařilo získati plných 99% z uvedeného počtu.

I po odvodech bylo nutno udržovati ducha v nadšení a nesmělo se ani v nejmenším poleviti. Vzdělávací a probuzovací činnost byla u mé rotvy prováděna s největší svědomitostí a bedlivostí; námaha byla také korunována dobrými výsledky.

Obyvatelé Pastrenga nebyli nám s počátku zvlášť nakloněni, spíše nám nedůvěřovali. Stále bylo mezi nimi slyšeti, že prodlužujeme válku. Jakmile nás však poznali a slyšeli od svého generála Grazianiho, co chceme a s jakým nadšením o nás mluví, změnili své jednání a mohu říci, že jsme byli přijímáni všude se sympatiemi. Po odvodech, kdy již mužstvo smělo sem tam volně vyjít z tábora, nastal jiný duch, plný nadějí, soudržnosti a touhy uplatnit se na bojišti.

Dne 18. dubna 1918 přijel k nám opět generál Graziani. Zářil radostí nad zprávou, již nám donesl: italská vláda uznala naši armádu za armádu spojeneckou. Zpráva vzbudila mezi bratry obromné nadšení a vlila do duší hodně sebevědomí. Za hodinu po příjezdu generálově bylo Pastrengo na nohou. Generál řečnil k obyvatelstvu a našim bratrům na náměstí, kamž jsme je mezitím v největším pořádku přivedli. V řeči neskrblil obdivem nad naší pevnou vůlí, nad sebeobětováním, nad naší odvahou. Dával nás svým soukmenovcům za zářný příklad a vybízel je, aby jen zpola s takovými nadšením dále bojovali svůj boj proti věčnému nepříteli a tak že jej šťastně vybojují. Účinek řeči byl úchvatný. Proklamáno bratrství národa italského s československým se slzami v oku a s mocným vnitřním pohnutím, že na chvíli nebylo kromě tlumeného štkání, slyšeti ani slůvka. Tábor skončil plným úspěchem, provoláním slávy gen. Graziani-mu a zapěním národních hymen.

Po tomto dni jsme již nebyli dělníky,

nýbrž bojovníky, nedočkavými slavných činů. Prožili jsme v Pastrengu ještě tři dni jako rovní mezi rovnými v přípravách k odjezdu do Foligna.

Každá práce šla od ruky a o vzájemnou pomoc a důvěru nebylo nouze. Na Pastrengo budou všichni rádi vzpomínati, třebaš tam nmohý nechal kus zdraví. Dne 21. dubna za prudké bouře a deště se zpěvem na rtech opouštěli jsme Pastrengo. Nešel s námi poručík Kozák, jenž tam náhle zemřel starým žaludečním neduhem.

Italští vojáci a obyvatelstvo se s námi srdečně rozloučilo. Ač hromy bily, nálada byla výborná a všude vzorný pořádek. Téhož dne v noci dorazili jsme do Foligna“.

*

Poměrně nejméně zpráv máme o životě V. pracovního praporu, jenž byl rozložen v okolí Bardolina na Gardském jezeře. Tento prapor je jediný, u něhož došlo k ztrátě života během cesty. O tom se zmiňuje v informačním dopise do Říma (Kor. NR. č. 486, 6. dubna 1918) důvěrník praporu L. Český struční takto:

„Odcestovali jsme 1. a 2. kompanie 2. dubna večer, 3. a 4. kompanie 3. dubna ráno. Po cestě nás postihlo neštěstí, jak vám též dnes oznamuje br. poručík Morávek; padl totiž bratr Václav Fišpera od 4. kompanie, 3. centurie pod kola vlaku a byl na místě zabít. To se přihodilo ve stanici Foggii. Byl dopraven do vojenské nemocnice.

Velitelství praporu je v Bardolinu, kompanie jsou odsud vzdáleny 3 až 6 kilometrů; 1. kompanie je v L' Eremo, 2. v Oruventondo, 3. a 4. v Sucaffi.*) Doposud nemám nejmenší zkušenosti, jak se zde bude moci naše činnost vyvíjet, ale jisto je, že konání propagandy mezi našimi hochy půjde mnohem též, než jsme předvidali a bude

*) Bardolino, okres. město v prov. veronské na jezeře Gardském (3700 obyv.) Rodiště gen. A. Grazianiho. - Ostatní jsou malá místa na sever a východ od Bardolina. Viz str. 508.

hlavně záležitosti na bratřech důstojníků.“

*

Zachoval-li si VI. pracovní prapor, jediný ze všech, něco málo úředních dokladů, nemáme o jeho vnitřním životě téměř zpráv. Jsou tu pouze dva dopisy pobočníka a důvěrníka praporu do Říma, které však zase většinou obsahují dotazy, jak mají býti řešeny různé otázky finanční. Šestý prapor zajisté neměl příliš dlouhou dobu k rozvoj svého působení, neboť z Paduly o deje 5. a 6. dubna 1918 a za čtrnáct dní již byl odvolán do Foligna. Pro zajímavost uvádím aspoň několik vyňatků z dopisu důvěrníka, R. Nováka, z Valeggia*) do Říma (Kor. NR. č. 515, 13. dubna 1918):

„Prapor je rozdělen ve dva distacamenty (části), které jsou od sebe vzdáleny asi půl druhé hodiny. Ubytování je ve velkých stanech, celkem dobré; strava také dobrá. Cinquina se nám vyplácí pravidelně, plat za práci bude se vždy vyplácet 15. a 30. v měsíci. Dosud není jasno v některých bodech stran této mzdy. Jakmile zjistíme určité stanovisko italských úřadů, oznámíme a požádáme o případnou intervenci.

Každý den konáme u všech kompanií rozkaz, při němž čtou se denní zprávy, které sestavují podle italských novin a rozesílám po všech kompaniích. Naši hoši jsou tak o všem informováni. Tím je také vychováváme v našem duchu.

Dosud se nestal u nás žádný případ nekázně, ale je nutno, aby hoši byli stále varováni a jaksi pomalu připravováni na válečný úkol budoucnosti, poněvadž svoboda mnohým lidem zmámila hlavu. Je třeba je také přivádět na vážné pojímání věcí, protože mnohé lidi každé nedorozumění rozcílí a přivede z rovnováhy.

*) Valeggio, město v prov. veronské, na řece Minciu s 5000 obyv. a starým zámkem. Napoleon zde porazil 30. května 1796 Rakušany.

Perugia. — Klášter na M. Ripido.

Jsem pevně přesvědčen, že mnohé věci se podle nabytých zkušeností musí zreformovati a bylo by dobře, kdyby všichni bratří, kteří byli k praporům přiděleni,*) často Národní radě referovali, aby si mohla o vše utvořiti jasný úsudek.

Jednou byla v Padule navržena otázka vydávání českého listu pro Itálii. List takový by měl nesmírný úkol a je ho potřeba, neboť teprve teď vidím, že je třeba, aby lidé byli neustále živeni duchem odboje.“

*) U praporů byli pobočníky tito důstojníci: 1. O. Vochoš, 2. J. Niederle, 3. J. Vrba, 4. P. Sloup, 5. B. Morávek, 6. J. Hak, 7. F. Krýs. Důvěrníky mužstva byli: 1. J. Jura, 2. J. Mánek, 3. J. Tošnar, 4. J. Jaroš(?), 5. L. Český, 6. R. Novák, 7. J. Papánek.

Poslední, VII. prapor, vypravený z Paduly 16. dubna 1918, nazýval se „slovenský“. Nebyl ovšem složen jen ze Slováků, ba tito v něm neměli ani většinu. Někteří Slováci se přes všechny rozkazy dostali do předešlých šesti praporů, ale v sedmém jich byla velká část a také někteří důstojníci (pobočník praporu) a důvěrník J. Papánek byli Slováci. Obtíže ubytovací, zájem úřadů a obyvatelstva a chování Slováků líčí pobočník praporu Frant. Krýs v dopise z Porto Legnaga*) do Říma (Kor. NR. č. 548, 23. dubna 1918) obsírně a zajímavě.

„Přijeli jsme sem do poměrů trochu nezvyklých. Velmi málo, mnohde nic o nás nevěděli. Velitelství očekávalo za-

*) Legnago, město v prov. veronské, 19000 obyv.

jatce také jsme byli tak přijati. Po krátkých vysvětlivkách se ovšem názor rychle změnil, ale zařízení, které pro ubytování bylo připraveno se nedalo jen tak rychle změnit. Očekávající zajatce dirigovalo velitelství naše centurie do tábora zařízeního pro zajatce, totiž: polní stany, boudy pro stráž, všude drátové překážky a ohrady.

Tábor je špatný u každé setniny, ježto deštivé počasí smáčí denně stany a i půdu pod nimi. Ostré změny počasí působí při tomto ubytování silně na zdraví bratří. Zakročil jsem a též důstojníci nám přidělili, aby se mohlo mužstvo ubytovati pod střechou. Naše setnina v Legnagu bude buď dnes či zítra ubytována. Jak daleko je to u ostatních setnin, nevím, ježto jsem dosud nemohl všechny objeti. Jinak mužstvo dostává všechno jako italské mužstvo, svobodu má tutěž a též služby se zúčastňujeme stejně jako italsí vojáci a důstojníci.

Jak budou lidé placeni, nevím dosud, ale velitelství praporu drží se ujednání ze 4. října, z čehož plyne, že plat bude týž jako u italského mužstva. Zrovna tak bude asi s platem důstojníků. Dožadují se informací od ministerstva války.

Jak jsem se již zmínil, přijetí se strany velitelství bylo nejasné pro nedostatek informací. Se strany obyvatelstva bylo zejména v Legnagu škvelé. Celé okolí v okamžiku vědělo, najmě pomocí dětí, že jsme přijeli a hned byl alarmován fotograf, který vzal naši setninu na pochod. Intelligence je dobře z novin informována a ostatní bedlivě naslouchají příležitostným výkladům. Zejména mocný dojem způsobila naše železná disciplína, pořádek a čistota našich lidí, síla a zdraví mužstva. V úžas uvádí obyvatelstvo znalost italštiny u našeho mužstva. Jak prý je to možno? Všim tím získali si naši bratří sympatie všeho obyvatelstva a respektu vojska. Rovněž cestou vlakem chovalo se mužstvo tak, že všude budili obdiv. Nyní za účelem nejvnitřnější informace po-

mýšlíme na článek v novinách, o nějž mne požádali dva žurnalisté. Některé kořpanie již pracují, jiné dosud nikoliv. V tomto ohledu podléháme velitelství ženijního vojska.

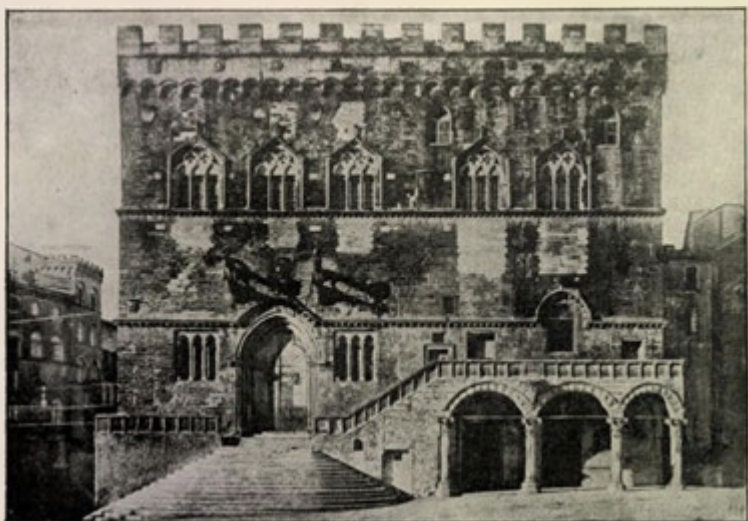
Ježto je zde stále deštivo a chladno, žádal jsem ubytování pod střechou. Jakmile bude všechno v pořádku, podám přesné informace jak o poměrech tak i o stavu a náladě mužstva. Neuhádli byste však, kdo se nejlépe chová. Jsou to naši Slováci, kteří pořádkem, poslušností v každém ohledu předstihli všechno naše očekávání. Obavy, které jsme měli, byly bezúčelné a lze říci, že z těch, kdo jsou tu, budou nejlepší vojáci naší armády“.

*

Na začátku kapitoly o pracovních praporech položil jsem otázku, která byla v některých publikacích dotčena a jejíž řešení je jedním ze sporných bodů dějin italské legie. Je to otázka, zda postavení pracovních praporů bylo naší akci v Italii prospěšné a mohla-li či měla-li římská Kancelář Národní rady k tomu dáti svůj souhlas. Pokusím se zde v krátkosti shrnout všechny výhody i nevýhody pracovních praporů a zároveň nastíním situaci, za jaké se pracovní prapory tvořily.

Historie pracovních praporů jeví se v celkovém životě italské legie jako krátká a na pohled bezvýznamná epocha. Necelé dva měsíce uplynuly od jejich tvoření do likvidace a přeměnou ve skutečné vojsko. Ale právě pro svou povahu přechodného útvaru nesou známky předešlých událostí a v nich tkvěly mnohé příčiny dalšího vývoje samostatné armády.

Pro příslušníky pracovních praporů byl odchod z tábora vítaným vysvobozením z duševního napětí. Dobrovolníci se přesvědčili, že se o jejich touhy konečně italské úřady zajímají a třebaže nejprve reptali na polovičaté splnění, přece se smířili s osudem a doufali, že aspoň takto uplatní své síly ve pro-

Perugia. — Radnice.

spěch dohody. ČDS. pokládal pracovní prapory za provisorní řešení našeho vojenského problému a předpokládal s plnou jistotou, že ve válečném pásmu dostanou dobrovolníci zbraň a stanou se tak skutečnými vojáky. Nedobrovolníci, kteří se sice dosud do vojska nepřihlásili, uvítali pracovní prapory jako spásu před morálním tlakem dobrovolníků v táborech, neboť ukázali vstupem do praporů dobrou vůli prospěti české věci. Majíce stejné odznaky jako dobrovolníci, nelišili se od nich zevnějškem a v nitru snáze prodělávali svůj přerod. Tak se obě kategorie, v táborech značně se různící, pobytem v pracovních praporech sblížily, takže již toto vnější uniformování bylo příčinou pozdější duševní jednotnosti. Tím si vysvětlíme, že v pracovních praporech, mnohdy bez propagandy, hlásili se dosud nerozhodní bez váhání do vojska.

Důstojníkům bylo umožněno poznati ducha a smýšlení mužstva, jim svěřeného, a vojáci naopak měli příležitost oceniti vlastnosti a chování důstojníků-

dobrovolníků, o nichž toho dosud velmi málo věděli. Ze vzájemného, stálého a těsného styku vzniklo ve většině oddílů sblížení obou složek, které později v armádě vydalo nejlepší ovoce. Nebylo tak ovšem u všech částí. To záleželo na oboplném pochopení a na povaze důstojníků i mužstva. Příčina ležela v tom, že se celý den pracovalo a na vlastní propagační práci zbývalo málo času. Lépe by bývalo se ještě tomuto sblížení dařilo v táborech, kdyby dříve přišli důstojníci mezi mužstvo. Zde by důstojníci nebyli veliteli, ale rovnoprávními dobrovolníky a v tomto poměru by obě strany dříve a snáze si na sebe zvykly, dobrovolníci by ocenili vyšší vzdělání a větší risiko důstojníků a tito zase naopak by zblízka mohli nahlédnouti do duše dobrovolníků a zvažiti jejich chyby a přednosti. K tomu ke všemu byla doba trvání pracovních praporů nadmíru krátká.

O významu pracovních praporů pro seznámení italské veřejnosti s našimi vojáky a naším revolučním programem,

jsme již mluvili a také z uvedených dokladů je dosti patrné, že jejich cesta Itálií a pobyt ve válečném pásmu vzbudil všeobecný zájem a sympatie velké části obyvatelstva. Čechoslováci ukázali Itálii nadšení, pohotovost a kázeň, která zvláště v denním tisku byla vysoce ceněna a na niž také právem mohl Štefáník poukázat při jednání o československé vojsko na italském území.

Kromě těchto světlých stránek existence pracovních praporů sluší uvést důvody, které svědčily proti prospěšnosti těchto oddílů. V prvé řadě byly pracovní prapory předmětem posměchu od živlu našemu hnuti nepřátelských. Protivníci dobrovolníků viděli v provádění tohoto kompromisu slabost našich představitelů v Římě, že nemají moci, aby dosáhli od italské vlády postavení skutečného československého vojska. Projevovali radost nad tím, že se nehlásili do armády, když italská vláda si jejího zřízení nepřeje a dovoluje Čechoslovákům jen práci s motykami a lopatami v zázemí, kterou ostatně mohou dělat i ostatní zajatci. Také dobrovolníci cítili se zklamáni ve svém nadšení k boji za samostatnost národa a mnohdy dalo vůdčím činitelům ČDS. v Padule hodně práce, aby upokojili rozmrzelost členstva, rozněcovanou úšklebky nedobrovolníků. Teprve při odchodu praporů z tábora ustala nevole dobrovolníků, aby se opět objevila v pracovním působišti. Příslušníci pracovních praporů, značně přetížení prací a to takovou, která neodpovídala jejich cílům a vůbec se jim nelíbila, projevovali nespokojenost a toužili po frontě, kde by se lépe uplatnili a kde život nebyl tak jednotvárný, třebaže skrýval více nebezpečí. Útěchou v těchto starostech a strastech byla jim radost ze svobody a vyzvánutí z táborových zdí a pak pevná důvěra ve slib zástupců Národní rady i vedoucích činitelů ČDS., že tento stav je pouze přechodný a že dobrovolníci musí ukázat svou vyspělost ostatním zajatcům

a italským úřadům, aby tím dříve bylo dosaženo touženého cíle. Proto také s nadšením a v naprosté kázni se podvolili nežádanému rozřešení svých dobrovolnických cílů a tak dali svým druhům, dosud nerozhodným, příklad mužné sebekázně a krajní obětavosti.

Druhou nevýhodou zřízení pracovních praporů byla ztráta času, který uplynul prací pro náš odboj jistě naprosto bezvýznamnou a pro italské vojsko, v poměru k silám a ostatním vojensko-technickým pracem ve válce vykonaným, téměř bezcennou. Kdyby se tehdy bývalo tohoto času, skoro dvou měsíců, mohlo využít k řádnému výcviku vojska, jak jinak by potom československá divise vypadala! Oč dříve by stála pohotova k boji a nemuselo býti tolik spěchu při tvoření pluků koncem dubna 1918. A dále, jakou průpravu by býval mohl mít I. prapor 33. pluku k boji na Piavě v polovině června 1918! V tom ohledu udělali jistě povolání italští činitelé chybu, že zdržovali povolení československého vojska až do doby, která si toho již nutně žádala a kdy se pracovalo ve spěchu.

Dále tkvěla nevýhoda pracovních praporů v tom, že se nemohla propagační činnost rozvinouti v té míře, jako tomu bylo v táboře. Oddíly ležely daleko od sebe a také času se nedostávalo. *) Kromě toho ani propagačních prostředků nebylo dostatek. Noviny sice k praporům docházely, ale chyběly přednášky a zábavně-propagační podniky. Nedostatek propagandy ve velkých rysech se jevil všude a nenahradilo ho leckde ani úsilí schopných důstojníků

*) Prapory byly rozloženy takto: velitelství I. praporu v Mantově, 1. rota Pietole, 2. Bagnolo S. Vito, 3. Cortatone, 4. Frassiné; II. Sommacampagna, 1. Salionze, 2. a 3. Sommacampagna, 4. Palazzolo; III. Goito, 1. Cascina Lorenzina, 2. Isola, 3. Rivalta, 4. Corte Bellaqua; IV. Pastrengo, 1. Villa Cordevigo, 2. Pastrengo, 3. Greghe, 4. Pastrengo; V. Bardolino, 1. a 2. Albarè, 3. a 4. S. Andrea; VI. Valeggio, 1. Valeggio, 2. Custoza, 3. a 4. Valeggio; VII. Legnago, 1. Carpi, 2. Tirandrio, 3. Porto Legnago, 4. Bonavigo.

a dobrovolníků z mužstva. Tak skončila dobře míněná snaha ČDS., jež „Vzdělávacím řádem“ usiloval pokračovati u pracovních praporů ve své kulturní a uvědomovací činnosti.

Také po fyzické stránce přinesly pracovní prapory československým vojákům značné obtíže. Zdravotní stav mužstva, jež se v padulském táboře za poslední období značně zhoršil, měl býti, podle nadějí ČDS., odchodem z tábora přiveden na normální úroveň. Je sice pravda, že se částečně zlepšil, zvláště u praporů, které pracovaly v území alpských výběžků (V a II. prapor), ale přece docházelo občas k hromadným onemocněním. Nemoci zavinil nejvíce náhlý přechod z táborové nečinnosti k celodenní namáhavé práci, příliš tučné maso a nedostatečné ubytování pod stany. U VII. praporu vyskytla se epidemie v takovém množství, že nemohl býti ani transportován do Foligna, dokud nemoc nebyla zdolána.

Konečně zde přicházely v úvahu dva momenty, které skrývaly nebezpečí pro úspěch naší věci v Itálii: momenty politické. Utvoření pracovních praporů z československých dobrovolníků mohlo sloužiti za účinnou zbraň proti našemu zahraničnímu odboji. Rakouské úřady a jimi ovlivňované noviny mohly poukazovati, jako to činili rakousky smýšlející zajatci v táborech v Itálii, na malou váhu československých vůdců u spojenců, na lhostejnost spojenec-
kých vlád k naší pomoci a tedy na bezvýznamnost celé naší zahraniční akce. Tím by bývali zastrašili nebo aspoň odradili české a slovenské vojáky v rakousko-uherské armádě od úmyslu přejíti do Itálie, která se tak macešsky chová k požadavkům dobrovolníků. Na štěstí toho Rakousko nepoužilo, protože patrně nemělo přesných informací. Italské noviny totiž všude psaly o československých vojácích, takže právní poměr a způsob činnosti těchto vojáků zůstal utajen a rakouský generální štáb počítal v té době již s pravi-

delným československým vojskem za italskou frontou.

K tomu nebylo ani tak daleko, jak se zdálo. Postavením pracovních praporů vzniklo přesvědčení, že splnění československých revolučních cílů na italské půdě bude oddáleno. Existence pracovních praporů značila však také uznání Sonninových argumentů, že nemůže svoliti, aby se Čechoslováci bili na frontě a dáli jim jakékoliv právní či morální záruky. Užití československých zajatců k pracem v zázemí nepřičilo se zásadě mezinárodního práva, obzvláště když museli jíti vlastně všichni, kromě těch, kdož se tomu přímo vzepřeli a nebyli nijak krutě potrestáni. Itálii nemohlo Rakousko ničeho vytknouti a Čechoslováci zůstali politicky tam, kde stáli dříve.

Sonnino viděl, že Itálie musí něco pro Čechoslováky udělati, aby aspoň teď ostatní spojence dohonila. Tajná jednání o separátní mír mezi Rakouskem, Francií a Anglií a řeč Lloyd George (5. ledna 1915), Wilsonova nota (8. ledna), prohlášení hr. Czernina (24. ledna) a odpověď Wilsonova (11. února) přiměly italské zahraniční ministerstvo k tomu, aby se na rakousko-uherský problém neřídalo jen jako na vnitřní jeho otázku, ale aby hledělo se s ním vypořádati ve svém zájmu a zároveň podle nově se rodícího středoevropského politického pořádku.

Také vojenské kruhy seznaly, že československých dobrovolníků by mohly lépe využití, než ke kopání zákopů a úpravě drátěných překážek.

Vrchní velitelství italského vojska již od ledna 1918 naléhalo na utvoření československých oddílů na italské frontě k službám informačním a propagačním.

Tyto a jiné ještě okolnosti svědčily, že rozhodnutí musí již brzy padnouti ve prospěch konečných československých požadavků. Zbývala jen otázka, jak to provést.

Sonnino nemínil beze všeho opustiti ujednání z října 1917. Snad zde hrála

roli také neústupnost a důslednost Sonnino, která si vynutila krytí ústupu provedením dřívějšího rozhodnutí a snad také, jak tvrdí Fr. Hlaváček (Národní listy, 25. října 1926), chtěl řediteli římské Kanceláře NR. ukázati svou nezlomnou sílu v italské válečné politice.

Silnější však rozhodně byly důvody politické a mezinárodní a pak požadavky vojenské. Italská veřejnost volala po vytvoření československého vojska a musela býti uspokojena. Pro mezinárodní forum mohl se Sonnino v případě potřeby odvolati na vytvoření pracovních praporů, které aspoň na oko a dočasně měly nahraditi skutečné vojsko. A vojenským činitelům stačilo, když dostali československé „zajatce“ do válečného pásma, neboť pevně doufali, že se jim podaří z nich zakrátko a bez hluku udělati žádané propagační a informační oddíly.

Za těchto okolností nebyl řed. Hlaváček s to, aby odolal tlaku gen. Spingardiho a min. Sonnina a zabránil vytvoření pracovních praporů, zvláště proto, že provedení říjnového ujednání dosti dlouho protahoval a svými styky a projevy vyvolal v italském ministerstvu zahraničních věcí přesvědčení, že stojí v táboře Sonninových nepřátel.

Bylo zde tedy určité nebezpečí, že

pracovní prapory budou maximem toho, čeho v Itálii bude možno dosíci. A proto musela Národní rada sáhnouti k radikálním krokům, aby tomuto nebezpečí čelila.

Shrneme-li všechny důvody pro i proti pracovním praporům, můžeme na základě dosud známého materiálu říci, že je nutno tuto epochu posuzovati se dvou hledisk: zajateckého a politického. Pro zajatce a dobrovolníky přinesly osvobození z táborů, ale morálně a propagačně nadělaly více škody než užitku. Naší revoluční politice staly se pro ten čas nevýhodným řešením situace, ale na konec, když povolení vojska přišlo tak brzy, nebylo nic ztraceno. V polovině února se ovšem objevily události podstatně v jiné formě než se ukázaly v dubnu 1918 a než o nich z následků a důsledků můžeme souditi dnes.

Pracovní prapory, jak jsme již dříve viděli, představují konečné období nerozhodnosti italské politiky vůči Rakousko-Uhersku a jeho národům. Římskému kongresu utlačovaných národů a diplomatické obratnosti dr. M. R. Štefánika náleží zásluha, že se Itálie dostala na novou politickou linii, která značila rozbití Rakousko-Uherska a osvobození jeho národů.

*

KONGRES V ŘÍMĚ A SMLOUVA 21. DUBNA 1918.

Jakmile došla do Paříže práva řed. Hlaváčka, že na nátlak gen. Spingardiho svolil k utvoření pracovních praporů v Itálii, odejel dne 16. února 1918 podplukovník dr. M. R. Štefánik do Itálie, aby na místě seznal pravý stav věcí a pokusil se odvrátiti nebezpečí, které našim politickým cílům hrozilo. Nebylo to jedině za tímto účelem, proč do Itálie jel. Z některých dokumentů vidíme, že měl ještě jiné poslání, jak také zaznamenává „Československá samostatnost“, 27. února 1918: „Podplukovník Milan R. Štefánik odejel dne 16. února 1918, poslán byv ministerstvem války, na zvláštní misi, do Itálie a do Solun“. Druhou část své cesty nevykonal, neboť se zdržel do konce července v Itálii a pak byl povolán k našemu vojsku na Sibiři.

Svou úlohu v Itálii skončil poměrně rychle a se zdarem. Nijak mu neubere na zásluze fakt, že v politické a vojenské situaci, která se začátkem r. 1918 v Itálii vytvořila, měl daleko výhodnější posici, než tomu bylo o několik měsíců dříve. Hlavní zásluha Štefánikova spočívá v jeho úspěšném diplomatickém jednání, pro kterýžto úspěch měl všechny nutné předpoklady.

Ve vojenských kruzích italských bylo již dávno známo, že se československé vojsko v Itálii má postavit i v tom směru také italské zástupci u nejvyšší vojenské spojenecké rady ve Versailles, gen. Cadorna a později gen. Giardino, své návrhy přednesli již v lednu a v únoru 1918. Slo tu však, jak jsme se již zmínili, o způsob, jak má býti československých vojáků použito. Italové navrhovali, aby z dobrovolníků byly utvořeny samostatné oddíly a přiděleny do pravomoci jednotlivých italských armád. Dále se snažili a to, aby československé vojsko ve Francii, neb aspoň jeho část byla poslána na italskou frontu.

Italští politikové nebyli ve svém názoru tak jednotní. Kdežto min. předseda Orlando již dříve projektu československého vojska v Itálii přál, setrval Sonnino stále ještě na svém tajemném odporu vůči povolení československého vojska, jehož posledním projevem bylo utvoření pracovních praporů. Odpor Sonninův však vůčihladě slábl pod tlakem válečné situace a politických událostí. Italským vojenským činitelům, kteří žádali posláni československých dobrovolníků na frontu, doufal dáti uspokojení v podobě pracovních praporů ve vícečetném pásmu a zdá se, že by byl zamhouřil oko, kdyby jich vrchní velitelství bývalo použilo podle svého plánu jako výzvedných oddílů.

V ohledu politickém hroutila se Sonninova teorie nezasahování do vnitřních záležitostí Rakouska-Uherska čím dále tím povážlivěji. Nehledě k tomu, že uvnitř Itálie byl se svými názory téměř osamocen, také ze všech známek politicko-válečné činnosti nepřátel i spojenců seznal, že cesta, kterou nastoupil a důsledně kráčet, nevede k prospěchu Itálie. Až do konce roku 1917 vedla Itálie „svou“ válku a politicky vystupovali spojenci většinou samostatně. Svědčí o tom několik pokusů o separátní mír, jež udělaly Francie a Anglie s rakouskými vyjednávači, hodlající tak Německo izolovati a snáze pak přemoci. Na rozdělení Rakousko-Uherska neměly tyto velmoci mnoho zájmu, ba spíše si přály (aspoň do roku 1917) zachování jeho celistvosti a síly, jako protiváhu proti pruské expansi.

Itálii zase naopak nešlo tolik o zničení Německa, jehož územní a světová politika se nekřížila téměř s italskými zájmy, jako o porážku habsburské monarchie, aby dosáhla svých požadavků v Alpách a na Jadranu. Pokud tedy nebylo jisto, kam se válečné štěstí přikloní a jak dopadnou všechny pokusy

o mír, zachovával si Sonnino, chováje v tajnosti londýnskou smlouvu, volnou ruku vůči Rakousku a neúprosně dodržoval ustanovení mezinárodního práva. Politickou linii Sonninovu sesilovalo vědomí, že italské vojsko do října 1917 stálo skoro všude na nepřátelské půdě a v případě nerozhodného a náhlého skončení války mohl na obou stranách, u nepřítelů i u spojenců, hájiti bez obavy a pádně požadavky svého státu.

Na podzim roku 1917 se situace silně změnila. Nejenže na všech frontách se nesmálo štěstí na Dohodové vojsko, ale přišly téměř současně dvě katastrofy, jež hrozily skutečnou pohromou spojenců. Byl to jednak rozklad ruské fronty a ústup ruského vojska z Ukrajiny, jenž vydal na pospas centrálních mocností značné zásoby potravin a uvolnil velikou část německé a rakouské armády pro západní fronty. A k tomu se přidružila porážka Italů u Kobaridu, kde opět nepřátelé Dohody získali mnoho zásob a obsadili veliký kus italského území. O vánocích 1917 začaly centrální mocnosti jednati s bolševiky o mír v Brestu Litevském a počínaly si tak sebevědomě, že to vzbudilo odpor v zemích Dohody. Spojenci vidouce, že jednání o mír s Rakouskem bylo jen falešnou hrou a že nejednotnost jim škodí, zvláště když jeden člen se vyřadil nadobro z boje, pocítili nutnost vésti válku všemi silami a bez ohledu na to, komu vítězství okamžitě prospěje. Poznali, že Rakousko nelze odtrhnouti od Německa a že vítězství mohou dosáhnouti jediné úplnou porážkou všech čtyř nepřátelských států. Proto zřídili nejvyšší válečnou radu v Paříži, kde se projednávaly válečné i vojensko-politické otázky, všem spojencům společné.

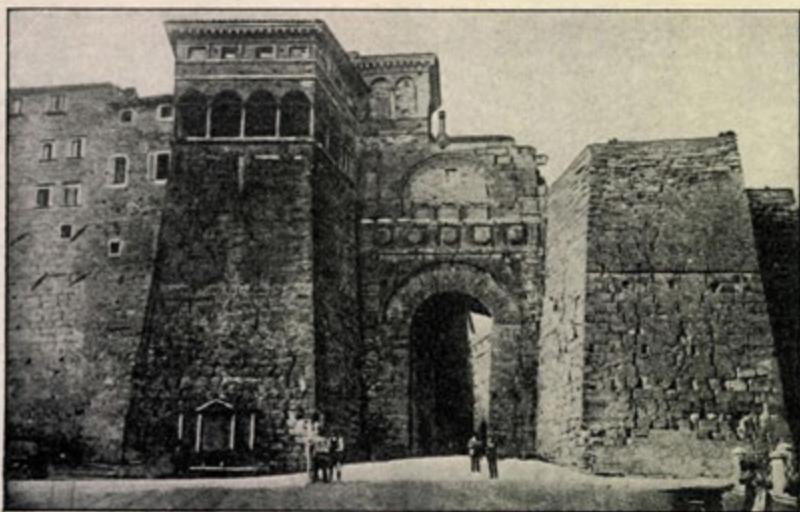
Navenek projevilo se odhodlání spojenců projevy dohodových státníků, v nichž se žádá autonomie pro rakouské národy a rozdrčení německého militarismu. Ač tyto názory nemohly plně uspokojiti československé tužby po sa-

mostatnosti, značily přece veliký krok kupředu a zapůsobily jistě mocně v nitru italského státníka. Ukázaly Sonninovi, že musí míti zájem na budoucím uspořádání středoevropských otázek a že se tyto již nebudou řešiti podle přání říše rakousko-uherské. Czernin sice odmítl ve své řeči, 24. ledna 1918, jakéholiv zasahování nepřátel do rakousko-uherských záležitostí, ale projevil ochotu jednati o mír s presidentem Wilsonem. Tím narazil na citlivý bod italské politiky, jež měla ještě v živé paměti jednání Rakouska při vypovězení války Srbsku bez ohledu na Itálii. Současně prohlásil rakouský ministr zahraničních věcí, že nehodlá dělati jednostranné ústupky nepřítelům, zvláště Itálii, která tu možnost naprosto ztratila.

Z projevů všech státníků dohodových také bylo zřejmo, že závazky londýnského paktu nebudou splněny, aspoň ne v tom rozsahu, jak si Sonnino přál. Londýnský pakt, když vešel začátkem roku 1918 ve všeobecnou známost, vzbudil některými odstavci na straně jihoslovanské obavy a nevoli, která mohla nežádaně posíliti rakouskou propagandu proti Itálii v zemích, obývaných Jihoslovany.

A naopak rostly v Itálii v mohutný proud skupiny politiků, žurnalistů a učenců, kteří přesvědčovali veřejnost, že je nutno se s Jihoslovany přímo a pokojně dohodnouti a že Itálie se musí ve svém zájmu postaviti v čelo snah po rozbití Rakouska a osvobození jím ujaňmovaných národů.

Změněná válečná i politická situace, vnitřní i zahraniční, nemohla nemíti vliv na vývoj Sonninovy politické směrnice. Byl-li Sonnino konservativce a diplomat jistoty, nezavíral se přece slepě před novými směry válečné koncepce a novými požadavky uspořádání střední Evropy. Stále však ještě váhal uznati přímo, že poměry jsou silnější než pevná vůle jednotlivce a počítal,

Perugia. — Městská brána.

jaký prospěch z nové orientace bude mít jeho vlast.

První známky podlomeného Sonnino, kdysi tak silného odporu k spolupráci na zkáze panství habsburské monarchie objevily se ve schůzi italské poslanecké sněmovny dne 23. února 1918. V této schůzi podal poslanec Agnelli, upřímný propagátor našeho revolučního hnutí v Itálii, k ministrům války a zahraničních věcí dotaz tohoto znění (Popolo Romano, 24. února 1918):

„Aby oznámili, nepovažují-li za vhodné a nutné uskutečnit jako ve Francii plán, jenž se již dávno propaguje a vřele doporučuje, aby totiž byla utvořena a postavena legie z českých dobrovolníků, nabraňných mezi našimi válečnými zajatci a bylo jí použito buď na naší frontě nebo ještě spíše na frontě západní.“

Na tento dotaz ministr války neodpověděl a ponechal rozhodnutí ministru zahraničních věcí, protože vskutku zásadní řešení této otázky mělo v sobě

více politického než vojenského. Sonnino dal se v odpovědi zastupovati státním podsekretářem L. Borsarellim, jenž k dotazu Agnelliho podal stručné a zajímavé vysvětlení:

„Z lechce pochopitelných důvodů nesehlasí ministr zahraničních věcí, aby Italové, kteří nejsou státními příslušníky italskými, bojovali na frontě. Takové dovolení, jež bylo odepřeno irredentům, nemůže býti tedy dáno ani rakousko-uherským poddaným jiné národnosti, vůči nimž však král. italské ministerstvo nečiní námitky, aby byli seskupeni ve zvláštních táborech a požívali všech výhod v zacházení s nimi, jichž za své chování zasluhují. Nemůže však ani povolit jejich odeslání za hranice, aby tam utvořili vojenské oddíly.“

Výklad Borsarelliho ovšem Agnelli-mu nestačil. Ujal se znovu slova a vyslovil přání, aby se vláda k této věci vrátila a rozřešila ji v souhlasu s cítěním celého národa. Významný doslov Agnelliho zasluhuje, aby byl uve-

den aspoň ve vynátcích*), neboť souborně podává obraz nálady italské veřejnosti, která našim požadavkům přála. V uvedeně sbírce se praví:

„Agnelli není spokojen a lituje, že této otázce nebyla přikládána náležitá důležitost a že ani příklad Francie, která zřídila českou legii dekretem ze 16. prosince 1917**), ani jednomyslné volání italského vlasteneckého tisku nepohnuly dosud vládu ke změně názoru. „Nemohu — praví — mluvit zde o mýněnání kruhů vojenských. Jsem však přesvědčen, že mohu tvrdit, že by odtud nevyšel žádný odpor.“

Dále líčí Agnelli vzdávání se Čechů Srbům a Rusům, zvláště v ofensivě gen. Brusilova, oceňuje nadšení a obětavost dobrovolníků československých v zajateckých táborech v Itálii a prohlašuje, že Itálie musí konečně uznati morální i hmotné výhody této nabídky. „To je v jejích tradicích stejně jako v nutnosti přítomné chvíle; poslouží do válce i zítřku války“.

A končí apostrofou československého odboje v Čechách i za zahraničím.

„Vyjadřuji ještě přání, aby vláda změnila názor a přijala nabídku, s toliko stran vše doporučovanou a posílám pozdrav českým poslancům, kteří byli v rakouské poslanecké sněmovně předmětem nadávek a výpadů ode všech oficiálně vládních kruhů, protože zůstali mlčenliví a lhosejní ke zprávám o vítězství nad námi a vpádu do Friulska. Posílám pozdrav památce neznámého českého vojína, jenž zvolal: „Ať žije Itálie“ v tvář vrahům Cesara Battistiho a druhého dne souzen, výrokem náhlého soudu byl popraven.***) Chovám přání, aby tato vzájemnost našich obětí přinesla v blízké budoucnosti ovoce a ukázala Itálii vládní i Itálii lidu, že pouze v sbratření se

svobodnými národy je cesta k jejímu vysokému cíli.“

Reč Agnelliho vyvolala příznivý dojem, který zahladil patrné nedostatky a úmyslnou stručnost ministerského prohlášení.

Borsarelli tlumočil stanovisko Sonnino, které tento před půl rokem hájil a mohl ještě uhájiti při jednání dr. Beneše o československé vojsko v Itálii. Jak byl tento zastaralý názor posuzován italskou veřejností, o tom svědčí vyňatek z článku římského deníku (Il Fronte Interno, 3. března 1918):

„Česká otázka je dominantním problémem ve válečné politice Dohody proti Rakousku. Naše vládnoucí kruhy toho nepochopily. Důkazem toho je krajně vyhýbavá, nepřesná, mlhavá a neudržitelná odpověď státního podsekretáře zahraničních věcí Borsarelliho, daná na dotaz posl. Agnelliho v poslední schůzi poslanecké sněmovny o utvoření československého sboru na naší frontě.“

Vyhýbavost a mlhavost odpovědi byla samozřejmá, protože jiná politická situace diktovala italské zahraniční politice novou linii.

Ještě patrněji jeví se tento odklon Sonnino od dřívějších názorů v řeči, kterou měl v téže schůzi poslanecké sněmovny. Byl to souhrn vnějších politických událostí a Sonnino odpovídal na různé dotazy poslanců. Mluvil o separátních mírech, otázce Ukrajiny, poměru k sovětské vládě atd. a na konec vybízel vřelými slovy zástupce lidu, aby ukázali v těžkých dobách svornost, již je třeba k vítěznému skončení války a nedělali vládě těžkostí. O rakouském problému se vůbec nezmínil. Mlčení italského odpovědného politika, jenž před čtyřmi měsíci kategoricky prohlásil italskou neutralitu v řešení rakousko-uherských otázek, napovědělo více než kdyby býval přímo vystoupil proti Czerninovi a jeho protiitalským těsm. Ukázalo se, že Sonnino není ve svém odporu již tak pevným a že se mnohé-

*) Diario della guerra d'Italia. Milano. Treves 1920, III, 2, str. 1315.

**) V originále mylně: 2. prosince 1917.

***) O pravdivosti a podrobnostech této události nemáme dosud nikde zprávy.

Assisi. — Panorama s náměstí sv. Kláry.

mu vývojem událostí přiučil. Jeví-li se v odmítnutí československých požadavků ústy Borsarelliho Sonnino ještě jako zahraniční ministr staré školy, pak jeho mlčení vůči rakouskému velikášství znamená přerod k státníkovi názorů době přílehlých. Půda byla připravena a čekala na schopného a vytrvalého diplomata, aby do ní nasel semě, které mělo vzrůst v plodný strom italsko-československé součinnosti v rozbití říše rakousko-uherské, oběma národům krajně nepřátelské.

Doba našla svého muže. Byl jím dr. M. R. Štefánik, tehdy podplukovník francouzské armády a místopředseda Československé národní rady v Paříži.

*

Štefánikova úloha, jak jsem již řekl, nespočívala ani tak v přesvědčení italských vládních kruhů, že československé vojsko na italské půdě povoleno býti má, nýbrž spíše v úsilí o dohodě, jak se povolení má provést. Štefánik si byl vědom důležitosti svého poslání a proto se ihned celou láskou k věci

a silou výbojně povahy ujal obtížného díla.

Ačkoli se tvoření pracovních praporů přičilo politickým intencím Národní rady, nebránil Štefánik jejich odchodu a vůbec se o to nepokusil. Seznal, že by v rozjetém stroji úředním způsobem zmatky a u vlivných činitelů si nezkusil důvěry k dalšímu jednání. Obrátil se přímo tam, kde mohl čekati rozhodnutí o konečném cíli své cesty. Jednal s min. předsedou Orlandem, min. Sonninem a gen. Diazem. Byl přijat také italským králem, jemuž vyložil naše politické tužby. Král, stejně jako Orlando, byli naší věci nakloněni a slíbili mu svou vlivnou podporu.

Sonnino sice měl určité námitky proti Štefánikovým požadavkům, ale sám Štefánik již po první rozmluvě s ním poznal, že dlouho neodolá. Ukázali jsme již, jaká proměna se stala v Sonninových politických názorech začátkem r. 1918 a uvedeme zde ještě úsudek dr. Beneše (Světová válka, II., str. 56) o té věci:

„Ústup min. předsedy Orlanda před

činiteli, dovolávajícími se „politiky národnostní“, přípravy pro římský kongres, agitace v novinách a parlamentě pro dohodu s Jihoslovany a konečně akce Štefánikova vedly Sonnina. myslím, k tomu, aby z důvodů především taktických ustoupil v naší věci, kde Itálie nemusela přinášeti politické oběti; dal tak souhlas o přízní Itálie k potlačovaným národům a odmítl činem výtky, jako by Itálie nebyla ochotna ke spravedlivé národnostní a protihabsburské politice. Také příklad Francie u něho patrně působil. Zato mohl tím snáze setrvati na své linii k Jihoslovánům, kde běželo o upuštění od vážných nároků italských, mohl se dále držeti svého londýnského paktu a nevyssloviti se zatím pro jihoslovanské sjednocení. Odbrojoval tím aspoň částečně své odporce.“

Štefánik se nejprve snažil pohnouti Sonnina k tomu, aby dal svolení k odchodu našich dobrovolníků z Itálie do Francie. Sonnino však zásadně odmítl propuštění zajatců za hranice, takže Štefánik brzy od svého úmyslu, stejně jako dr. Beneš v říjnu 1917, upustil. Není nesnadno si vysvětliti, proč se Národní rada snažila, aby získala československé dobrovolníky do Francie. Ve Francii měli málo vojáků a když přijely tranporty z Ruska a ze Srbska, byl v nich takový nadbytek bývalých důstojníků, že nemohli ani všichni býti důstojníky jmenováni.

Další důvod byl politický: Francie hostila středisko československého odboje a proto bylo nemyslitelné, aby bojoval na nejdůležitější dohodové frontě jen nepatrný zlomek československého vojska. Rozkazem předsedy Národní rady ze 3. února 1918 bylo sice naše vojsko v Rusku prohlášeno za součást národní armády ve Francii, ale již tehdy se vědělo, že k zamýšlenému a povolenému převozu ve velkém měřítku nedojde. Kromě toho, aspoň u Štefánika, hrálo jistě velkou roli

jeho postavení francouzského občana a důstojníka, zastupujícího do jisté míry také zájmy Francie.

Proti tomu vyvstal skoro současně plán obrácený, aby totiž československé vojsko z Francie bylo posláno do Itálie. Zabýval se jím Štefánik a někteří italscí politikové a vojáci. Ani tento plán nedošel uskutečnění. Nepráhl mu samozřejmě Francouzi a také dr. Beneš, jak sám potvrzuje (Světová válka, II., str. 58), jej odmítl, protože trval na tom, aby ve Francii zůstalo naše vojsko a pak že toto vojsko nebylo dosud dostatečně vycvičeno pro boj na frontě.

Vojenské kruhy si utvoření československého vojska v Itálii přály, třeba v jiné formě než Národní rada, o čemž najdeme svědectví v rozkladech Cadornově a Giardinově, podaných v lednu a únoru 1918 nejvyšší vojenské radě v Paříži. Generál Diaz choval s počátku určité obavy před neznámými vojáky, hlavně z neznalosti jazyka italského, nebezpečí špionáže a deserce atd. Štefánikem se však konečně dal přesvědčiti o jejich bezpodstatnosti a ačkoli i potom v jednání o podrobnostech projevoval různé námitky, v celku s požadavky Štefánikovými souhlasil.

Nejtvrdějším oříškem Štefánikova úsilí zůstal Sonnino, i když byl nyní daleko přístupnějším a svým odporem spíše maskoval svůj ústup. Štefánik s ním jednal několikrát a to na základě dekretu a statutu našeho vojska ve Francii. Nemohu zde rozebíratí podrobně názory Sonninovy. Jsou obsaženy v memorandu, které podal Štefánik Sonninovi a Diazovi kolem 20. března 1918. Memorandum má vysokou důležitost pro historii italské legie a proto je zde otiiskujeme v úplném znění:*)

*) Viz „Naše revoluce“ r. II., str. 48 a n., kde je podán obšírný výkl. o vzniku a způsobu zachování tohoto memoranda. Některé poznámky jsou nově připojeny a jiné upraveny.

Assisi. — Zříceniny hradu.

OTÁZKA ČESKOSLOVENSKÁ V ITALII.

Stanovisko diplomatických
kruhů italských:

Vláda je nakloněna tužbám slovan-
ských národů v říši habsburské, zvláště
tužbám národa československého. Je
rozhodnuta spolupracovati k jejich u-
skutečnění, což bude pro Itálii tím
snazší, čím jasněji mocnosti vyjádří
své stanovisko vůči Čechoslovákům.

Uznává, že Čechoslováci, přes své
tragické postavení, vedou rázný, ne-
přetržitý boj a neopomenou žádné
příležitosti, aby ukázali své sympatie
ke spojencům a svou solidaritu s nimi.

V Itálii je nyní více než 20.000 Če-
choslováků, náležejících většinou do
kategorie dobrovolných zajatců. Vláda
oceňuje jejich vlastenecké smýšlení,
snaží se zlepšiti jejich hmotné postave-
ní (lepší strava, oblek) i jejich morální
stav (ve svých soustředovacích tabo-
rech užívají výhody příznivého zachá-
zení). Nicméně vláda soudí, že ještě

nemůže přistoupiti na požadavky Če-
choslováků, to jest, dáti jim možnost,
aby skutečně bojovali proti ústředním
mocnostem.

Souhlasí toliko s utvořením pracov-
ních praporů z československých zajat-
ců, rozdělených do druhé a třetí linie,
při čemž právní postavení těchto „do-
brovolníků“ zůstává stejné jako u za-
jatců.

Na obranu tohoto stanoviska uvádí
vláda dva důvody: A) důvod humanitní:

Italie je rozhodnuta zúčastniti se
energicky války až do úplného vítěz-
ství. Poněvadž však podobné vítězství
není dosud hmotně zabezpečeno, Italie
nesmí přijmouti daň krve od národů,
jimž nemůže dnes zajistiti uskutečnění
jejich národního ideálu.

Tím méně pak může přijmouti vojen-
skou spolupráci zajatců, poněvadž jich
nemůže — kdyby upadli do rukou ne-
přátelských — chrániti proti surovostem
rakousko-německým (případ Battisti-

ho*). Italská vláda nepovoluje ani svým vlastním synům, kteří jsou „irrendenti“, vstupu do italské armády, může tím méně dovoliti vojenskou organizaci příslušníků cizí národnosti.

B) Důvod politický:

V Německu a Rakousko-Uhersku je počet italských zajatců nyní mnohem vyšší než počet rakouských zajatců v Itálii. Kdyby italská vláda připustila na frontu jako vojáky zajatce — rakousko-uherské poddané, Německo a Rakousko-Uhersko by se mohly mstíti represáliemi na zajatcích italských. Z toho by vyplývalo: zvýšené utrpení těchto nesfastníků a morální ochablost jejich příbuzných a následkem toho pravděpodobné posílení pacifistických živelů.

Stanovisko Národní rady zemí československých.

Národní rada cítí, že tyto důvody jsou diktovány hlubokým svědomím politickým a uznává je úplně. Budiž jí však přece dovoleno poznamenati toto:

Odpověď k bodu A):

I. Spojenci uznávají, že většina Slovanů a zejména Čechoslováci nebyli zajati v pravém slova smyslu, nýbrž že přešli na stranu Dohody s vůlí zúčastniti se boje proti ústředním mocnostem.

Toto jednání československého národa bylo — zejména v Itálii — nejenom schvalováno, nýbrž i povzbuzováno házením letáků a jinými prostředky propagačními. Podněcující zbláhání Čechoslováků apelem na jejich národní city, Itálie vystavovala tyto vojáky velkým nebezpečím a mnozí z nich padli při pokusu vzdáti se na tuto výzvu**).

*) Advokát dr. Cesare Battisti, poslanec za Trident v rakouském parlamentě. Utekli před vypuknutím italsko-rakouské války do Itálie a jako aljinsky nadporučík bojoval v italské armádě. Zajat Fakušany na M. Cornu, jižně od R. vereta, dne 10. července 1916, byl dva dni nato v Tridentě oběšen.

**) Štefánik sám házel letáky s letadla na jeře 1916. Od podzimu 1917 konal oddíl československo-

Itálie tudíž stejně jako spojenci vyvolávala a vědomě přijímala oběti československých vlastenců.

2. Části zajatců-dobrovolníků bylo už užito na italské frontě zvláště v první a čtvrté armádě*). Tyto oddíly se zúčastnily skutečné bojů a přivedli zajatce (v Padově je nyní 70 zajatců, přivedených nedávno těmito oddíly). Druhá a třetí armáda právě žádají 25 důstojníků a 250 mužů, kterých nebudou užíváno jen k informační službě, ale i v boji. Je třeba přiznati, že ministerstvo zahraničních věcí zpravilo velitele o tom, že zajatci, kterých se užívá na frontě, nesmějí bojovati, není však méně pravdou, že českoslovenští dobrovolníci dali v sázku a ztratili život ve službách Itálie, na italské frontě. Někteří dokonce padli za poslední ofensivy do rukou Rakušanů.**)

3. Itálie dovolila velikému počtu Slovanů, zajatých na její frontě, vstoupiti do národních formací, které byly utvořeny mimo Itálii, a bojovati tedy proti ústředním mocnostem.***).

4. Všechny ostatní spojenecké mocnosti oficiálně připustily spolupráci Čechoslováků, kteří se vyznamenali zejména v Srbsku, v Dobruži, v Rusku a ve Francii. Francie právě uznala samostatnost československé armády. V armádě anglické jsou slovanské oddíly a v armádě americké je značné procento dobrovolníků slovanského původu.

jihoslovenský (dr. Pivko) propagační službu na horské frontě u Asiaga. Štefánik naráží zřejmě na poslední událost u Stoccarda (v lednu 1918), kde nedůvěrou byl zastřelen vojn. Zámečník, když přebíhal z rakouských zákopů do italské linie.

*) U IV. ital. armády nebyl v té době výzvědný oddíl bojový, jako u I. armády oddíl dr. Pivka. Bylo tam pouze několik jednotlivců, kteří konali službu informování u velitelství armády.

**) O věrohodnosti tohoto tvrzení se u jiných pramenů ničeho nedovídáme, ale stěží lze předpokládati, že by mohl Štefánik předpokládati italským úřadům nedoložená fakta.

***) Byla to část Jihoslovanů a několik Čechů. Viz dále Štefáníkův návrh na zatímní řešení čs. armády, A 1).

Assisi. — Skupina důstojníků 82. pluku s velitelem plk. Couturem.

Proč by měla Itálie jevití méně určitosti a rozhodnosti?

Tisíce dobrovolníků se jí nabízejí a zásada nepřipustiti rakousko-uherských poddaných k boji proti ústředním mocnostem byla už ve skutečnosti Italíí porušena jak pasivně (viz odstavec 1.), tak aktivně (viz odst. 2. a 3.).

5. Národnosti vzbouřené proti Rakousko-Uhersku trpí dlouhým mučenictvím; je tudíž humánnější dáti dobrovolníkům možnost, aby bojovali za osvobození svých rodin, nežli nutiti je k trapné nečinnosti.

6. Preje si Itálie, aby na místě nepřátelské říše habsburské vznikla skupina států čestných a vědomých si své ceny? Je-li tomu tak, nestačí národy osvoboditi. Dějiny lidstva ukazují, že jedině svobody, dobyté národem schopným krvavých obětí, jsou jím potom udrženy. Kdyby nyní neměla býti přijata dobrovolná obět českého národa byla by tím v jistém ohledu položena překážka jeho budoucímu mravnímu vývoji.

7. V rakousko-uherské armádě jest ještě přes milion vojáků, jejichž svědomí je více méně probudilé. Je nepopíratelno, že bojová schopnost těchto mužů bude neobyčejně zmenšena, budou-li se ustavičně obávati, že se octnou tváří v tvář svým bratřím, pozdvihnuvším se nyní proti svému skutečnému nepříteli. Nehledíce ani k samozřejmé vhodnosti spolupráce potlačovaných národností v této chvíli, učiníme závěr; je logické a humánní přijmouti obět dobrovolníků — zajatců protože může oslabiti nepřítel, přispěti k zabezpečení vítězství spojenců a ukončiti tak útrapy porobených národů.

8. Je možno, že by národnosti, o něž jde, nepochopily skrupulí italské vlády. Z toho by pak vzniklo oslabení jejich národního odporu, dnes probuzeného a nepřímo posílení organismu rakousko-uherského.

Bylo by zajisté humánnější a moudřejší přijmouti obět několika tisíců životů v boji za svobodu, než bezděky způsobiti mravní zmatek v národech

doufajících a ponechatí je v utrpení snad na staletí.

Odpověď k bodu B (otázka represálií):

1. Ústřední mocnosti nesáhly dosud k represáliím vůči dohodovým zajatcům přes to, že na západní i východní frontě jsou značné části československé.

2. Italští zajatci v Rakousko-Uhersku a v Německu žijí ve špatných poměrech a těžko si mohou představit zhoršení svého osudu.

3. Důvod uvedený v bodu B) bylo by možno jistě lépe vyjádřit takto: utvoření československé armády mohlo by býti centrálním mocnostem záminkou k ospravedlnění nynějších žalostných poměrů italských zajatců.

To však je velmi nepravděpodobné. Který ministr by se dopustil takové politické chyby, aby úředně prohlásil, že represálie vůči italským zajatcům jsou důsledkem radikálně slavofilské politiky na straně italské?

Podobné prohlášení by urychlilo rozkladné hnutí v celé habsburské říši a získalo by Itálii vzácné sympatie všech slovanských národů.

Hledisko kruhů vojenských.

Vrchní velení nehledí k důvodům humanitním a politickým, jichž se dovolává vláda; naopak počítá s obtížemi rázu technického (jazyk, organisace) a rázu mravního (obavy před vyzvědačstvím, nebezpečí, že by příklad vylonal deserce v řadách italských).

První námitka je opodstatněná, avšak významu druhořadého. Naskýtá se ostatně v samotné armádě rakouské stejně jako u spojenců a byla již prakticky rozřešena v československých sborech, udržovaných jimi na různých bojištích.

Druhá námitka by byla velmi vážná, kdyby byla odůvodněna, avšak nutno si uvědomiti, že Čechoslovák, jenž opustil řady rakousko-uherské, není zběhem ve vlastním slova smyslu. Bylať ve skutečnosti uzavřena mezi Čechy a Habsburky smlouva (r. 1526), již ko-

runa porušila, ač otevřeně nikdy jí nepopřela. Nynější válka vyhlášená bez ohledu na ústavu království českého, dovršila míru nezákonnosti monarchie a přivedla národ k tomu, že se cítí se své strany zproštěn každého závazku. Toto rozhodnutí bylo prohlášené všemi institucemi a autoritami zastupujícími československý národ. Československý voják, opouštěje rakousko-německé řady, nestává se krivopřísežníkem, je naopak poslušen národní kázně a podává důkaz vlastenecké odvahy. Tato pak ještě vzroste, vrátí-li se do boje, aby hájil svůj ideál, který je zároveň ideálem lidstva.

Zběhnutí je zločinem proti vlasti, jež vnuká zbabělost nebo prospěchářství. Československý dobrovolník slouží však vlastní tí, že zvyšuje svá osobní nebezpečí.

Vyzvědačství.

Nebezpečí vyzvědačství bude úplně vyloučeno v samotné armádě národní, ukázněné a přísně vybrané. Mravní úroveň takové armády bude stále udržována boji a obětmi. Nebezpečí vyzvědačství, připustíme-li jeho existenci, by bylo pravděpodobnější v oddílech užívaných výlučně k službě zpravodajské. Voják pravidelné armády může, když toho služba žádá, jíti na obhlídku nepříteli. Naproti tomu jednotlivci odloučení, užívání jedině k zpravodajství mohou posléze podlehnouti mravní poruše*). Zájem Italie, právě tak jako důstojnost československá, je v rozporu v užitím omezeným a možno říci, poněkud ponižujícím.

Tento úsudek se hodí do jisté míry na „oddíly československé“, jež se právě tvoří. Tyto ve skutečnosti obsahují dvě kategorie: první, již tvoří spolehliví vlastenci, toužící po boji, druhou, složenou z omrzelých zajatců, kteří hledali pouze zlepšení svého osudu.

*) Ač pravděpodobnost tohoto tvrzení byla nesporně velká, přece se na štěstí ukázal pravý opak. Příslušníci vyzvědačských oddílů ani na frontě ani pod šibenici nezradili svých druhů.

Assisi. — Důstojníci 82. pluku s řed. F. Hlaváčkem a paní O. Fanno.

Toto smíšení zřejmě není dobré. Je očividno, že první budou zklamáni ve svých nadějích horlivých vojáků a že druzí ještě více ochladnou.

Utvoření pracovních praporů neodpovídá nijak politickému a vojenskému cíli, k němuž jsme směřovali. Naopak, nepřátelé Itálie budou spatřovati v tomto polovičatém rozhodnutí známku váhavosti vůči slovanským národům. Proto Národní rada československá zachovávala zdrženlivost k tomuto řešení a její římská kancelář spolupracovala k uskutečnění tohoto návrhu pouze: 1. na nátlak zajatecké komise, která žádala okamžité přijetí, 2. aby osvědčila dobrou vůli Čechoslováků k spolupráci a 3. aby ukázala, že toto řešení má povahu čistě přechodnou.

Návrh na zatímní řešení československé armády.

Nepokládá-li vláda italská přes tyto důvody pro tuto dobu za vhodné, aby změnila výslovně své stanovisko, mohla by aspoň učiniti cenné ústupky požadavkům československým.

A) 1. Proč by na příklad nemohlo býti dovoleno malým skupinám odejti do Francie, jak se to již stalo jihoslovanským zajatcům v Itálii a také několika zajatcům československým?

Itálie by nemohla namítati že tím ztratí hmotně (zmenšení počtu zajatců), poněvadž italská vláda se dovolává především důvodů humanitních.

Itálie by tím neutrpěla ani hmotně, poněvadž by okamžitá ztráta jistého počtu zajatců, zaměstnaných dnes jako dělníků, měla nepochybně brzy za následek příliv nových československých zajatců-dobrovolníků, přicházejících z armády rakousko-uherské.

Itálie by nemohla ani namítati, že by se octla, zbavujíc se části československých zajatců, v nevýhodnějším postavení vůči ústředním mocnostem v případě, že by měla chránit hrozbami odvety své příslušníky proti nelidským metodám rakousko-uherským.

Rakousko a Německo vědí, že se Itálie nikdy nepropůjčí k odvetným opatřením proti slovanským zajatcům a

ostatně by vláda italská jednala podle přání ústředních mocností, kdyby špatně nakládala s Čechoslováky.

2. Jako Rakousko postoupilo Německu velkou část italských zajatců, mohla by Itálie stejně postoupiti slovanské zajatce výměnou Francii za určitý počet německých zajatců ve Francii. Skutečně již také spojenci mezi sebou zajatce vyměnili.

3. V Itálii je několik československých důstojníků, kteří v příhodném okamžiku přešli do srbské armády. Mohlo by jim býti dovoleno odejít do Francie.

4. Itálie by mohla osvoboditi část zajatců tím, že by dovolila studentům, aby pokračovali ve studiích.

5. Mohly by býti utvořeny technické oddíly a mohlo by se jich užití mimo Itálii podle přání spojenců atd. . .

Tyto a jiné podobné prostředky by umožnily doplniti československou armádu, která je nyní ve Francii a na druhé straně by podaly hmatatelné důkazy skutečných sympatií Itálie k požadavkům československým, bez nichž by bylo Národní radě zemí československých velmi nesnadno úspěšně bojovati proti pletichám a falešným pomluvám rakousko-německým, pokud se týká italské politiky vůči Slovanům.

B. Praktické provedení.

Československá armáda, takto doplněná zůstává autonomní, neklade však žádné podmínky, pokud jde o její užití. Bude-li povolána na italskou frontu, půjde tam velmi ráda a beze vší pochyby prokáže velké služby. Za těchto podmínek by bylo možno Národní radě zemí československých přesvědčiti zajatce, kteří by zůstali v Itálii, o nutnosti spokojiti se v daném okamžiku skutečností, že pouze část zajatců-dobrovolníků tvoří bojující armádu, kdežto druhé části, utvořené ze záložních praporů, by bylo prozatím užito k pracím ve druhé linii*).

*) Štefánik zde navrhuje kcompromisní řešení: pro dobrovolníky armádu ve zbrani na frontě, pro ostatní

Ale také tato záloha by musela již od nynějška:

1. býti placena Národní radou za pomoci spojenců.

2. nositi stejnokroj československé armády.

3. mti stejné velení a stejnou organizaci vnitřní.

K utvoření sboru vyšších důstojníků povolala by Národní rada zemí československých (jako to učinila ve Francii), důstojníky spojenecké — v Itálii důstojníky italské. V čelo tohoto „záložního“ útvaru československé armády by mohl býti v Itálii postaven italský generál.

Je samozřejmě nutno upravit právní postavení těchto bývalých zajatců-dobrovolníků, jak se to stalo u československé armády ve Francii.

Čas kvapí, rozhodující chvíle se blíží; politické svědomí a prozíravost budou jistě říditi rozhodnutí italské vlády. Národní rada zemí československých očekává toto rozhodnutí s důvěrou.

P o z n á m k a: Čechové zahájili revoluční hnutí z pohnutek mravních, aniž se ptali, zda najdou u spojenců účinnou sympatii. Toto hnutí půjde dále bez ohledu na jakoukoli záruku spojenců a na osudy této války. Češi od počátku války projevovali tuto snahu: vzpouremi za mobilisace, sabotáží dělnickou a zemědělskou, odmítáním upisování válečné půjčky, rozkriadem rakousko-uherské armády (z milionu československých vojáků přibližně polovina přešla na stranu spojenců), konečně mařením ústavního a parlamentárního života udržovati dynastii a její instituce v ustavičném nebezpečí.

Češi a Slováci trpěli; umřeli s klidnou myslí, ač nikdo ze spojenců po

československé zajatce záložní oddíly s motykami v zázemí. Právní postavení těchto „pracovních oddílů“ by však bývalo naprosto jiné než „pracovních praporů“, o nichž jsme mluvili: jak vyplývá z dalších podmínek Štefáníkových, byly by bývaly na roveň postaveny armádě v poli. Brzy však od toho, jaksi nouzového návrhu ustoupil.

Spello. — Celkový pohled.

dlouhou dobu neposlal jim žádného povzbuzení. Nedávno nejpopulárnější mluvčí národa (učenci, spisovatelé a umělci, stejně jako poslanci bez rozdílu stran) mužně prohlásili heslo: Československý národ nevzdá se boje, dokud nedosáhne úplného osvobození. Tento štáb národa má za sebou věrné a jednolitě množství ro milionů lidí, sympatie všech čestných lidí v cizině a vědomí, že utvoření silného československého státu stane se klíčem k politické rovnováze východní Evropy.

Tento národ projevil pevnou vůli žít napříště svým vlastním životem, československý stát bude tudíž utvořen.

V důsledku toho zmizí nyníjší říše habsburská.

Irredenty rumunská, italská a jihoslovenská dosáhnou uskutečnění svých tužeb.

Utvoří-li tyto státy: československý (13 a půl milionu), rumunský (14 mil.) a jihoslovenský (12 milionů) skupinu, jež zeměpisně, vojensky, politicky a částečně i hospodářsky se bude opírat o

dohodu a především o Itálii, lze předvídati s jistotou*):

1. Slovánské Polsko, skutečně srovnatelné a jednající v duchu a v intencích dohody.

2. Zmizení nebezpečí maďarského. Uhry budou tvořit uprostřed těchto národů, spojených smlouvami, stát o 6 a půl milionu obyvatel, téměř čistě zemědělský a budou přitahovány v okruhu vlivu dohody, na níž budou záviseti po stránce průmyslové, aniž by proto byly udušeny.

3. Zasažena bude smrtelná rána německému imperialismu, poněvadž území, nově uspořádané státy shora uvedenými, utvoří hradbu proti jeho choutkám;

a) politicky: Německo bude odděleno od svých nyníjších spojenců (Bulharů, Maďarů a Turků);

b) vojensky: Německo ztratí 4 miliony vojáků, kdežto dohoda jich 2 $\frac{1}{2}$ mil. získá;

* Štefánikova předpověď nyníjší Malé dohody se splnila po několika letech skoro doslovně.

c) hospodářsky: Německo ztratí doly (suroviny), pracovní sílu a odbytiště.

Nebyde-li úprava střední Evropy uskutečněna dohodou, vznikne vážné nebezpečí, že ji provede Německo, jež by tak zabezpečilo vítězství své nemravné „Weltpolitik“. Itálie má na prvním místě zájem na přetvoření střední Evropy. Měla by se v tom tudíž první chopiti iniciativy“.

Vedlo by nás daleko, abychom rozebírali tento dokument, kritisující jej ve všech jeho podrobnostech. Ocenění memoranda podal dr. Beneš (Světová revoluce, II., str. 60): „(Stefáník) probíral námitky Sonniny proti utvoření československé armády v Itálii a podrobně na ně odpovídal, užívaje tu se zdarem své skvělé dialektiky . . . Osobní vlastnosti Milana Stefáníka jako vyjednavče, jenž svými důvody dovedl strhovat, a tlak nových politických poměrů mu pomohly do té míry, že v prvních dnech měsíce dubna měl svolení Sonninovo zajištěno.“

Posudek dr. Beneše pak doplňuje odstavec, jímž jsem memorandum charakterisoval při jeho vydání (Naše revoluce, II., str. 49):

„V pamětním spise je snesena bohatá a přesvědčivá argumentace, o níž lze směle tvrditi, že tvoří hlavně základ a oporu konečného Stefáníkova úspěchu — povolení čs. armády v Itálii a smlouvy z 21. dubna 1918.

Memorandum svědčí jistě o širokém politickém rozhledu autorové a prozrazuje jeho vysokou diplomatickou schopnost. Hravě vyvrací námitky protivníkovy, mnohde je potíraje jeho vlastními argumenty, s plnou vehemencí a všemi zbraněmi vrhá se na chatrnou pevnost neústupných konservativců a skvěle provádí důkaz oprávněnosti našich požadavků. V memorandu zračí se jasně hlavní dva rysy Stefáníkovy osobnosti: nezlomná vůle k provedení vytčeného úkolu a naprostá otevřenost v pronášení úsudku, které

neunikly pozornosti a obdivu mnohých italských státníků.“

Největší vliv vykonal Stefáníkův diplomatický rozklad na nejdůležitějším místě, v kabinetě ministerstva zahraničních věcí. Aspoň všechny dokumenty svědčí shodně o tom, že již 25. března byl Sonnino rozhodnut povolit utvoření československého vojska v Itálii. Rozhodnutí Sonninovo značilo vzhru. Všechny ostatní překážky měly podstatný význam a proto se již tehdy dalo souditi, že postavení armády je jen otázkou času.

A nejen to, Sonnino šel ještě dále. Jako se kdysi neoblomně bránil myšlenke ozbrojení bývalých zajatců, tak nyní vytrvale naléhal na brzké provedení Stefáníkových plánů. Jeden z dokladů svědčí o tom, že „hájl s krajním úsilím utvoření československého vojska“ a „znovu podal svědectví, že, jakmile je naprosto přesvědčen o nutnosti změněné politiky, kterou dříve potíral, nikdo nedovede vynaložit tolik energie jako on, aby ji přivedl k platnosti.“

Sonninoovo svolení lze pokládati za zásadní rozřešení otázky československého vojska v Itálii. Důkazem toho je fakt, že již 27. března pověřilo vrchní velitelství italské armády generála Grazianiho, aby studoval možnosti spojení s utvořením československého vojska na italském území. Nyní šlo již jen o vojenské a politické podrobnosti a stylisaci smlouvy. Do doby třídního jednání Stefáníkova s italskou vládou časově se řadí kongres národů utlačovaných Rakousko-Uherskem v Římě.

*

Významná manifestace protirakouská, jak se nám jeví kongres římský ve svých přípravách i důsledcích, nepatří sice organicky do vývoje našeho revolučního hnutí v Itálii, nicméně však je nutno se o něm aspoň stručně zmíniti*).

*) Podrobně o něm jedná Dr. Milada Paulová: Kongres potlačených národností Rakousko-Uherska, Praha 1926 a Dr. Ed. Beneš: Světová válka a naše revoluce, II. str. 75. a n.

Spello. — Terasovitá ulice.

Rímský kongres byl, třeba nepřímo, důležitý pro rozvoj československého odboje na italské půdě. V něm vrcholí úsilí československých politických činitelů o sjednocení všech národů, které dosud žily pode jhem rakousko-uherským a v něm také najdeme první veřejný projev změněné italské politiky vůči Rakousko-Uhersku a jeho národům, kterážto změna našla tak silnou odezvu v nové orientaci italských státníků k našim národním požadavkům.

Půda pro svolání kongresu byla připravována dlouho a systematicky. Komitét pro dohodu mezi národy utlačovanými Rakousko-Uherskem, o němž jsme již dříve mluvili a jinými organizacemi, z nichž zvláště Komitét pro československou samostatnost si získalo o zdar kongresu nemalých zásluh. Jako v roce 1917, tak i nyní pracovalo Komitét všemi silami k tomu, aby vynutilo na italské vládě svolení k organizaci československé armády. Vzrůst počtu odboček a členstva dával mu možnost za podpory mnoha vlivných italských

spolků vlasteneckých rozšířiti propagandu československé otázky po celé Itálii, tiskem, přednáškami, zákroky na vlivných místech atd. Tuto práci oceňuje „Československá samostatnost“ 30. května 1918, těmito výstižnými slovy:

„V Itálii boj československého národa za svobodu nabývá den ze dne větší popularity. Téměř všechny denní listy i revue uveřejňují rozsáhlé články o české otázce v nichž projevuje se ona rostoucí sympatie italského národa pro věc Čechoslováků. Sluší, bychom zaregistrovali na pravém místě s povděkem neúnavnou činnost italského „Komité pro čsl. samostatnost...“ Komitét vydalo tyto dny nový apel za solidaritu národa italského a československého. Podává přátelskou ruku italského lidu Čechoslovákům, nabízí pomoc a podporu italskou v boji za svobodu a jako první praktický krok k dosažení tohoto cíle žádá, aby československým zajatcům v Itálii byla co nejdříve dána možnost vstoupiti do československé armády.

Dne 17. března všechny odbočky římského komitétu, jako v Miláně, Benátkách, Florencii, Janově, Neapoli, Bologni, Pergamu, Pise, Livorně, Cremoně, Anconě, Cuneu, Brescii, Fermu, Perugii a skoro ve všech ostatních městech Umbrie, jižní Italie i ostrovů, konaly chůze, z nichž stejná resoluce zaslána byla předsedovi ministerstva Orlandovi, zahr. ministru Sonninovi a ministru války. Mezi předními listy zvláště „Corriere della Sera“, „Secolo“, „Messaggero“, „Giornale d'Italia“, „Idea Nazionale“, „Fronte Interno“ etc. opětuji a zdůrazňují nutnost brzkého řešení otázky československého vojska v Italii. Při tom nešetříce chválou, poučují italské čtenáře o povaze a vyspělosti revolučního československého vojáka, jeho odvaze a zápalu v boji, o jeho hrdinských činech na frontě francouzské a ruské a o jeho oddanosti v boji za ideální statky národní. Se stejnou pozorností sledují a informují o politické organizaci naší v Čechách i za hranicemi“.

Současně však všimal si italský tisk otázky ostatních rakousko-uherských národností, z nichž zvláště jihoslovenský problém stál v popředí. Nemohla-li se projevit sympatie k Jihoslovanům z pochopitelných důvodů otevřeně a přímo, činili tak novináři ve spojení s upřímnou přízní k Čechoslovákům a ostatním nesvobodným národům, čímž budili zájem o všechny oběti rakousko-uherského útlačku.

Dalo to mnoho práce, nejen v tisku, ale hlavně v politických centrech italských a také v řadách politiků, zastupujících utlačované národy, než se podařilo docílit dohody o uspořádání kongresu v Římě, kde měl tím větší význam pro vývoj mezinárodní politiky. Úspěch tohoto projevu jednoty přinesl však plné zadostiučinění všem, kdož se o jeho uskutečnění přičinili.

Průběh a význam kongresu líčí současný pramen (Československá samo-

statnost, 27. dubna 1918), odkudž vyjímám podstatnou část:

„Dne 8. dubna sešel se v Římě kongres potlačovaných národů rakousko-uherských. Měl za cíl sjednotit všechny Čechoslováky, Poláky, Jihoslovany, Rumuny a Italy v boji proti centrálním mocnostem a speciálně proti Rakousku. Měl dokázati, že jsme jednotni, měl působiti na veřejné mínění jak v Rakousko-Uhersku, tak i v zemích Čtyřdohody a měl zároveň nastíniti program společného boje pro rozbití Rakousko-Uherska do budoucnosti. Možno říci hned, že měl úspěch úplný a že kongres ten znamená nový velký krok v uskutečnění našich konečných cílů.

Myšlenka kongresu vzala původ ve schůzích konaných v Paříži pod vedením bývalého francouzského ministra Franklina Bouillona a za účasti zástupců československých, polských, rumunských a jihoslovenských. Porady o spolupráci těchto národů konány byly v Paříži a pak i v Londýně téměř už přes rok. K výsledku dospělo se nyní, k výsledku opravdovému a neobyčejně cennému. Význam kongresu v Římě je dalekosáhlý. Celá století snaží se Rakousko-Uhersko ovládat podrobené národy tím, že je štvě proti sobě navzájem. Národy rakousko-uherské mají v říši velikou většinu proti Němcům a Maďarům a přece jsou tito na prostých pány v říši. Doposud nepodařilo se národům potlačeným přes všecky námahy se sjednotit a dohodnouti se o společném boji proti Rakousku.

Tento fakt nám škodil během války všem velice i v zemích Čtyřdohody. Říkalo se nám často: „Jak chcete řídit své vlastní osudy, když mezi sebou se nedovedete dohodnout! Jak máme zničit Rakousko-Uhersko, když je nebezpečí že ostatní národy osvobozené pustí se do boje navzájem, jak tomu bylo na Balkáně.“

Těmto věcem bylo třeba učiniti konec, aby naše situace se posílila. To

Bevagna. — Prapor 10. rotý 88. pluku.

učinil kongres římský, který sjednotil Čechoslováky, Poláky, Jihoslovany a Rumuny proti Rakousko-Uhersku. Kongres ten ukázal všechny tyto národy po prvé ve společné práci. V tom je velký úspěch, v tom můžeme v něm vidět novou fási boje proti Rakousko-Uhersku.

Kongres v Římě má však ještě další význam. Po prvé po čtyřech letech světové války sešli se v dohodě a přátelství Jihoslované a Italové. Jak je nám všem známo, byl doposavad prudký boj mezi Itálií a Jihoslovany o otázky Terstu, Dalmacie a Istrie. Boj byl tak prudký, že nedalo se vůbec myslit na spolupráci proti Rakousku, a toto z toho ohromně těžilo. Spor italsko-jihoslovanský byl bezesporně jednou z největších překážek rozbití Rakousko-Uherska. Kongres v Římě konal se ve znamení smíru Itálií s Jihoslovany. Byly přijaty resoluce, které dávají možnost jednak svorně a klidně sporné otázky diskutovat, jednak dávají záruku, že otázky budou také smírně

a spravedlivě rozřešeny. Tím dána nám všem veliká záruka společného boje proti Rakousku. Tím našim nepřítelům vzata byla velká zbraň z ruky, tím posílena velice posice nás všech v zemích Čtyřdohody.

Další velký krok byl učiněn v Římě v otázce spolupráce polské na boje proti Rakousko-Uhersku. Až dosavad Poláci poměrně málo účastnili se přímého našeho boje, hledíce na Rakousko-Uhersko shovívavě a vidouce hlavního svého nepřítele v Německu. Nyní byla učiněna dohoda, provedena spolupráce a organizován společný boj všech, kteří pod Rak.-Uherskem trpí. Tato spolupráce účast Poláků na kongresu v Římě je velmi důležitá pro naši posici v zemích Čtyřdohody, všude se vidí, že jsme všichni jednotni ve společném boji proti společnému nepříteli.

Konečně je nutno vyzdvihnouti ještě jeden nesmírně důležitý fakt:

Utláčované národy rakousko-uherské šly do Říma protestovat proti Rakousko-Uhersku. Chtěli protestovat

v Římě, hlavním městě Italie, které vede boj především proti Rakousku. Podařilo se jim míti na své straně nejen veřejné mínění Italie, nýbrž i vládu italskou. Ministři Orlando a Sonnino i Bissolati dali to jasné jevo.

Ale nejen to: bývalý ministr francouzský Franklin Bouillon mohl oznámiti kongresu, že vláda francouzská v čele s Clemenceauem a Pichonem úplně souhlasí s prací kongresu a s jeho rozhodnutími. A známý politik anglický H. W. Steed stejně mohl prohlásiti, že vláda anglická a speciálně ministr věcí zahraničních Balfour připojuje se úplně a souhlasí ve všem s pracemi, jež kongres započal. Národové potlačení dostali takto oficiální potvrzení svých programů národnostních a souhlas s bojem za rozbití Rakousko-Uherska.

To je jeden z nejdůležitějších výsledků kongresu národností v Římě.

V tom smyslu význam kongresu a dosah jeho rozhodnutí je ohromný. Národové slavnostně prohlásili konec Rakouska a svou neodvislost.

Prohlásili slavnostně nutnost jednotného boje a svorného postupu proti říši habsburské všech utlačených: Čechoslováků, Italů, Jihoslovanů, Poláků a Rumunů.

Prohlásili nutnost smíru mezi Italií a Jihoslovaný a dali mu zároveň základ postavením principů, dle kterých dohoda italsko-jihoslovanská bude provedena.

Přidružili k sobě definitivně Poláky pro boj proti Rakousko-Uhersku.

Vedle těchto principiálních otázek dosahu nedozírného, projednávána byla řada otázek praktických: otázky propagandy proti Rakousko-Uhersku, otázky zajatců a civilních občanů v zemích Čtyřdohody, otázky společné organizace všech utlačovaných národů a budoucího kongresu v Paříži. Ve všech těchto věcech učiněna byla rozhodnutí zásadní důležitosti.

Vnější úspěch kongresu byl dokonalejší. Účastnili se ho vůdčí politické osob-

nosti jednotlivých národů rakousko-uherských, dříve právě v Anglii, Francii, Italii a Švýcarsku. Za Čechoslováky byli přítomni: dr. Štefánik, dr. Osuský, p. Gabriš, dr. Beneš, dr. Sychrava, dr. Papírník, p. Hlaváček a por. Šeba. Italská veřejnost politická účastnila se v míře překvapující, většina poslanců a senátorů, žurnalisté a publicisté, spisovatelé a význační politikové, všichni bez výjimky spolupracovali na kongrese. Řím a Italie žila celý týden jen kongresem. Úspěch kongresu byl dokonalý, dojem trvalý a velký význam jeho pro náš boj je bezesporný.

Co se týče účastenství Čechoslováků na kongresu, můžeme býti více než spokojeni. Ti, kdož znají přípravné práce kongresu, vědí dobře, jak velkou účast měli českoslovenští zástupci na předběžných rozhovorech, na vnitřním uspořádání a urovnání všech překážek a obtíží kongresu.

Během kongresu úloha, jakou hráli Čechoslováci mezi svými spolubojovníky proti rakousko-maďarskému útlačku, může je uspokojiti. Jejich řečníci byli aklamováni mimořádným způsobem: Kongres si jistě přál vzdáti takto úctu československému národu, který je dnes bezesporně klasickým příkladem vnitřního boje proti Rakousko-Uhersku, prováděného všemi prostředky.

Hlučný potlesk jménu Masarykovu při řeči poslance Barzilaie, když se tento zmiňoval o známé řeči (Czerninově*), vzdání úcty Čechám italským ministerským předsedou p. Orlando, který ve své řeči narážel na jednání s plukovníkem Štefánikem, toto vše se nás mile dotýkalo a posilovalo; v tomto okamžiku jsme si mohli opravdu uvědomiti, jakého přátelství se stáváme předmětem všude tam, kde nás znají.

*) Dne 2. dubna 1918 pronesl hr. Czernin k delegaci města Vídně řeč, v níž mluvil o „bíděném, ubohém Masarykovi“ a o zrádcích-vůdcích uvnitř říše zatím co prý český národ je rakousky loyální.

Trevi. — Celkový pohled.

Tato radost byla tím větší, že v tomto okamžiku, kdy kongres v Římě pokračoval ve svých pracích, obdrželi jsme definitivní povolení italské vlády k utvoření československé národní armády na italské půdě.

Římský kongres je prvním veřejným projevem nové politiky, v které dneškem počínaje budeme pokračovati všemi silami a neúnavně až do konečného vítězství. Jest prvním kamenem k nové státní budově ve Střední Evropě, spojencům přátelské. Jest projevem citů a tužeb nás všech které odedávna byly tlumeny vinou nešťastných okolností“.

Význam kongresu je z uvedeného článku zřejmý a netřeba k němu mnoho dokládati. Před spojeneckými reprezentanty dohodli se zde zástupci potlačovaných národů rakousko-uherských o spolupráci na svém osvobození a v tomto svém spravedlivém boji našli zřejmě oporu u všech spojenců, zejména v Itálii. Abych osvětlil důležitost kongresu pro československý odboj a jeho idee, uvedu zde aspoň část zmíněné řeči min.

předsedy Orlanda, kterou proslovil dne 12. dubna 1918 obrácen k československým zástupcům, dr. Benešovi a dr. Štefánikovi (Československá samostatnost, 20. dubna 1918), kde obdivuje nezištnou obětavost Čechoslováků, projevenou ústy Štefánikovými a hrdinnou jejich lásku k vlasti:*)

„Býti či nebýti, toť ono neúprosné dilemma, jež v tomto okamžiku platí pro vaše národy. Vám třeba míti víru a pracovati. Vírou a činem se tvoří národové. Nemohu vzpomenouti bez hlubokého pohnutí jednoho rozhovoru, ježž jsem měl s jedním zástupcem zde přítomným.

„Dovolte“, pravil mi, „aby moji krajané mohli bojovati v řadách vašeho vojska.“

„Jak ale chcete,“ odpověděl jsem, „abych dovolil vystaviti vaše lidi ne toliko všemu nebezpečí, jež válka s sebou přináší, ale aby, když vojín vykonal svoji povinnost a padne do zajetí,

*) Celá řeč Orlandova otištěna v „Nation tchèque“, III., 707 a n.

byl vystaven zcela jinému osudu než dle práva mu přísluší: totiž šibenici! Jak mohu na něco takového přistoupiti, aniž bych na se vzal morální závazek, jenž by byl hoden podobné oběti?" A odpověď zněla: „Nechci žádných závazků. Já vám předem odpouštím všechny závazky morální a nežádám od vás, než abychom mohli umíratí za svůj ideál.“

„Pánové, tehdy jsem byl minist. předsedou velikého státu o 36 milionech svobodných občanů a přede mnou stál psanec, bez krbu, bez vlasti; v tom okamžení však cítíl jsem, jak duch můj sklání se v úctě před mužem takové vznešenosti duševní, jež jsem představou největší síly na světě: síly idee. —

A ještě jedna epizoda. Ta jest z bojiště a vyprávěl mi ji jeden starý voják se slzami v očích. Byla temná noc a první linie našich a nepřátelských vojsk byly zahaleny těžkým mlčením, jež skrývalo tajemství a hrozbu. Mezi prvními hlídkami rakouskými byl oddíl, ve kterém bylo mnoho Čechů.

Náhle z noční temnoty zazněl zpěv. Jedině básník jako Homér by byl býval schopen vyličiti velikost onoho okamžiku. Píseň ta byla česká národní hymna. A tu možno bylo zříti, jak stráž se vzpřímila a vojáci v zákopech stáli s obnaženou hlavou. Zůstali tak, pokud hymna nedozněla. Nic vskutku prostšího, nic vznešenějšího. Nocí jak by zavanul vánek epopeje. Tito lidé měli před sebou nepřítele, který slyše je, mohl je zasypati svojí palbou a za sebou ještě horšího nepřítele, který vidí tuto odvahu, s kterou projevují svoje národní uvědomění, mohl jim střeliti do zad. Tito lidé nedbali ani zjevného ani skrytého nebezpečí, ale při hlasu otčiny vzb chopili se, obnažili hlavy a naslouchali takto národní hymně, nejvyššímu a největšímu to jejímu symbolu.

Pánové, zdá se mi, že vidím ze všeho, co jsem vám řekl, jakoby vystupovati jakýsi kříž, symbol to všeho onoho

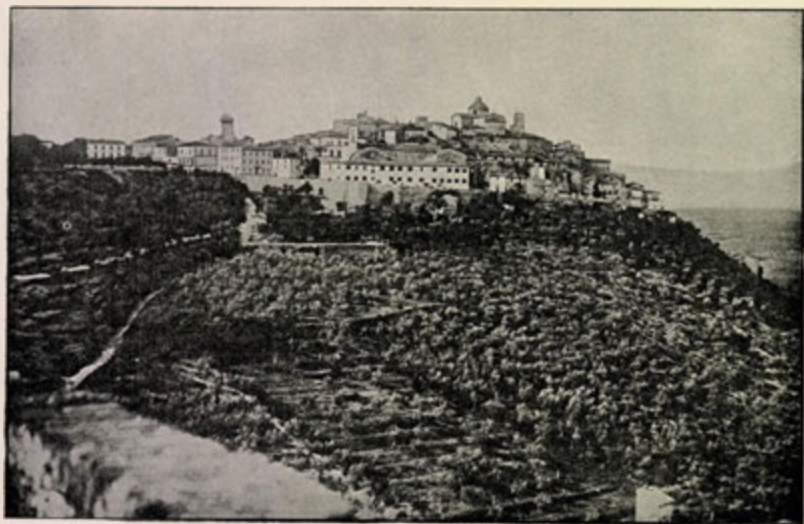
strádání a utrpení a na onom kříži jasným písmem vyryta slova naděje a víry: v tomto znamení zvítězíš. Ano, pánové, v tomto znamení zvítězíte.“

Reč Orlandova k sjezdové deputaci působila mohutným dojmem nejen mezi delegáty, ale i ve veřejnosti, která se o tom dověděla z tisku. Jméno Českoslováků ozývá se ze všech italských novin a všude objevují se články, pochválující čtenáře o našich dějinách a národních požadavcích. Stejně silnou ozvěnu vyvolal proslov poslance Barzilai*), jenž odmítal Czerninův názor na „velezrádce“. Ve zprávě o kongresu (Nation Tchèque, II., 752) se praví:

„Bídny Masaryk... Posíláme pozdrav tomuto bídnému Masarykovi, volá Barzilai za bouřlivého potlesku celého shromáždění, jež povstalo. Všichni ti, kdož jako on vymezují a vymáhají práva pro potlačované, zaslouží stejné čestného titulu“.

Italská veřejnost přijímala s uspokojením a radostí vítězství naší věci a v denním tisku se psalo o našem vojsku jako o hotové věci. Československá posice byla ovšem také nejsilnější: Jihoslované naráželi při tvoření vojska na pochopitelné překážky, Polákům vadila vlastní politická nejednotnost a rumunské oddíly musely býti teprve připravovány. A pak také mnoho získalo naše revoluční hnutí vzájemnou svorností politických představitelů mezi sebou a tím, že se bez výhrad a klausulí postavilo do boje za rozbití Rakousko-Uherska a osvobození jeho národů. Československá delegace nepodala na kongresu zvláštního prohlášení jako Jihoslované, Rumuni a Poláci a spokojila se společně vydanou směrnicí protirakouského odboje. Proč se tak stalo, vysvětluje dr. Beneš (Nation Tchèque, III., 743) v řeči na kongresu takto:

*) Salvatore Barzilai, poslanec za italské irredentenské území, horlivý propagátor dohody mezi Itálií a Slovany.

Trevi. — Pohled od jihu.

„My, Čechoslováci, jsme nepředložili kongresové schůzi zvláštního prohlášení; to dodává zvláštním prohlášením jasný výklad a ukazuje ducha, v němž se daly všechny práce kongresu: zvláštní situace Poláků, Jihoslovanů a Rumunů žádala, aby byla obrácena veřejná pozornost k tomu či onomu zvláštnímu problému. Ale podstatou je pro nás všechny kolektivní spolupráce, prohlášení všeobecné, proslovení zásad platných a použitelných ve všech okolnostech a pro všechny bez výjimky.

To je fakt, ježž konstatuji; že Čechoslováci nepředložili vlastního prohlášení, ukazuje, jak jsme jednotni.

Rímský kongres měl nesporně veliký význam v dějinách osvobození slovanských národů z jařma německomaďarského. V tom mu byla důstojným protějškem ve vlasti přísaha československého národa, 13. dubna 1918 a pak slavnosti Národního divadla v Praze, 16. května 1918, kdy zástupci slovanských a románských národností

Rakousko-Uherska manifestovali za práva svého lidu. Celý svět viděl jednotu zahraniční revoluce s odbojem ve vlasti a vyjadřoval obdiv nad obětavostí těchto národů a pevnou vůlí k dobytí samostatnosti.

Význam kongresu vynikne, připomeneme-li si deklaraci Lansingovu*) ze dne 29. května 1918 (Beneš, Světová válka, II., 142), která zní:

„Státní sekretář si přeje oznámiti, že jednání kongresu utlačených národů rakousko-uherských, jenž se konal v Římě v měsíci dubnu, byla sledována s velikým zájmem vládou Spojených států a že národní nároky Čechoslováků a Jihoslovanů na svobodu mají upřímné sympatie této vlády“.

Když se pak vyskytly se strany centrálních mocností hlasy, které zlehčovaly obsah tohoto prohlášení, doplnil je Lansing novou a jasnou deklarací z 28. června 1918, která zní (Beneš, Světová válka, II., 144):

*) Robert Lansing, státní sekretář (ministr) zahraničních věcí Spojených Států severoamerických.

„Po prohlášení vlády Spojených států, uveřejněném dne 19. května 1918 a vztahujícím se k národním požadavkům a k otázce osvobození Čechoslováků a Jihoslovánů, úřady německé a rakouské i činitelé sympatisující s těmito mocnostmi pokoušely se zbavit tuto deklaraci jejího skutečného smyslu

Aby v těchto otázkách nevzniklo nedorozumění, státní sekretář dnes prohlašuje, že postup Spojených států znamená, že všichni členové slovanské rasy musí býti úplně osvobozeni ze jha rakouského.“

V Itálii nedošlo k otevřeným úředním projevům podobného rázu a to z příčin pochopitelných a již dříve uvedených. Aby se zahraniční politika italská nemusela vázati ve věci jihoslovanské, nestavěla se přímo také za osvobození Čechoslováků. Ale vývoj událostí ukázal, že již fakt povolení italské vlády, aby se na její půdě mohli sejít zástupci národů, které stály v boji proti habsburské monarchii, stal se pro Itálii morálním závazkem přijetí jejich programu rozbití Rakousko-Uherska.

Ministr Sonnino se kongresu nezúčastnil, ale nebránil jeho uspořádání. A již to bylo neklamným svědectvím, že s požadavky kongresu souhlasí, byť souhlasu přímo neprojevil.

V otázce našeho vojska v Itálii představuje římský kongres vlivný propagační moment. Úřední jednání o povolení vojska a formulaci smlouvy, nejtvrďší oříšek našeho politického snažení v Itálii, dospělo za nedlouho po kongresu k zdárnému ukončení.

*

Koncem března bylo tedy zásadně rozhodnuto, že československé vojsko v Itálii postaveno bude a to v nejkratší době. Jednalo se jen o formu, jakou bude mít povolení italské vlády a jak bude organizace vojska provedena. O podrobnostech jednání mezi Štefáníkem a italskými úřady nemáme žádných zpráv, neboť se — pochopitelně —

vedla ústně. Víme jen, že o vojenských bodech smlouvy dohodl se Štefáník s ministrem války Zupellim*) již před 26. březnem. Politické otázky projednával Štefáník se Sonninem a zde byla asi příčina průtahů, nehledě patrně k nesnázím technického rázu (přidělení italských důstojníků, opatření obydlí pro vojáky, zbraní atd.)

Dne 19. dubna byla smlouva připravena a dne 21. dubna 1918 podepsána v paláci Braschi. Za italskou vládu podepsal Orlando a Zupelli, za Československou Národní radu Štefáník. Text smlouvy zněl:

1. Královská italská vláda uznává existenci jednotného a samosprávného československého vojska, podřízeného v národním, politickém a právním ohledu autoritě Národní rady zemí československých (nynější ústředí v Paříži, 18, rue Bonaparte).

2. Toto vojsko bude bojovati skutečně a v plném vykonávání možností, které vyplývají z jeho samosprávy, proti ústředním mocnostem, nepřátelům Dohody.

3. Vnitřní, správní a právní organizace československého vojska bude upravena nařízeními, jež budou vydána po dohodě mezi Národní radou československou a vrchními velitelstvími jednotlivých front.

4. Pro zvláštní politické a zeměpisné podmínky italského bojiště a aby bylo usnadněno použití vojska, bylo stanoveno, že československý sbor v Itálii bude operovati samosprávně, podřízen vrchnímu velitelství italskému.

5. Úřady a velitelství tohoto sboru náleží zásadně československým vojákům, s podmínkou však, že se velitel sboru přesvědčí, že tito vojáci mají potřebnou mravní a technickou schopnost.

Italští vojáci, přidělení československému sboru, jsou považováni ve všech

*) Generál V. Zupelli stal se min. války po gen. Alfierim dne 20. března 1918.

Spoleto. — Celkový pohled.

ohledech nepřetržitě a úplně za příslušníky italského vojska.

Všechna povýšení vojáků československého sboru budou prováděna pouze za válečné zásluhy:

povýšení vojáků veliteli pluku;

vojáků na důstojníky a důstojníků velitelem československého sboru po schválení italským vrchním velitelstvím a spolupodepsány představitelem, pověřeným Národní radou československou a uznaným italskou vládou.

Představitel Národní rady československé má právo vysloviti se o vhodnosti výběru italských důstojníků, kteří mají konati službu v československém sboru.

6. Vedena upřímným přáním dáti nejsilnější podnět a největší účinnost použití československého vojska v nynějších operacích, usnadní Italie všemožně českým a slovenským občanům, kteří jsou nebo se dostanou na její pohostinské území, aby mohli odejiti k oddílům vojska, které jsou nebo bu-

dou utvořeny v kterémkoliv z dohodových států v Evropě.*)

7. Italská vláda ustanoví u vrchního velitele československého vojska, sídlícího nyní ve Francii, [vojenského zástupce.

8. Výlohy na československé vojsko hradí Národní rada.

Italie se však zavazuje, že poskytne

*) Překlad smlouvy je pořízen podle textu kopií, zachovaných v archivu legií. Text, otištěný v knize J. Logaje: Československé legie v Italii, II. vyd., str. 24, uvádí 6. odstavec takto: „Protože vojsko československé, podle § 2, bojuje proti všem nepřátelům Dohody, je samozřejmo, ačkoliv se uznává podle § 4, že v nynější době je pro společnou věc nejvhodnější, aby vojsko bojovalo na italské frontě, že oddíly téhož vojska mohou zde zůstatí nebo býti přemístěny na jiné fronty na návrh Národní rady československé, o čemž rozhodne Nejvyšší spojenecká rada“.

Toto znění bylo asi druhým návrhem Štefánikovým na stylisaci tohoto bodu smlouvy. První znění bylo pravděpodobně ještě odchylnější, jak svědčí L. Sychrava v Naší revoluci, I, str. 222: „Sonnino, jenž jest au courant, odporuje a zavrhuje původní text 6. článku smlouvy, stipulující odeslání určitého počtu vojáků do Francie (5000), ujednaný s Orlan-dem“.

všechny peněžní zálohy a potřebné prostředky k vydržování a použití československého sboru v Itálii.

Tyto výlohy budou, jak žádá Národní rada, zvláště a odděleně účtovány, aby byla československému národu zaručena možnost přeměnití úhrn těchto výloh v národní dluh.

9. Služba v této válce čestně v Itálii vykonaná příslušníky československého sboru bude platiti pro udělení italského občanství za rovnocennou s podmínkami § 1, čl. 4. zákona z 13. června 1912, č. 555.

Tito vojáci budou požívati všech práv a výhod, zajištěných vojákům italským.

10. Čechoslováci v Itálii budou míti účast na výsadách této smlouvy pouze potud, pokud představitel Národní rady za každého z nich zvláště podrží záruku.

11. Uznání Národní rady zemí českých a slovenských a samosprávného národního vojska královskou italskou vládou vyplývá z toho, že Národní rada jedná v úplné shodě se zásadami lidskosti a svobody, které byly mocnostmi Dohody společně v této válce prohlášeny.

12. Tato smlouva může být změněna pouze úplnou dohodou mezi královskou italskou vládou a představitelům Národní rady československé.

Tato smlouva má dva originály.

Není naším úkolem rozebíratí podrobně všechny odstavce smlouvy a oceňovati jejich důležitost. Nemůžeme se však vyhnouti, abychom neupozornili na některé její přednosti. O formální stránce uvádím aspoň výňatek svého článku (Národní osvození, 18. dubna 1926):

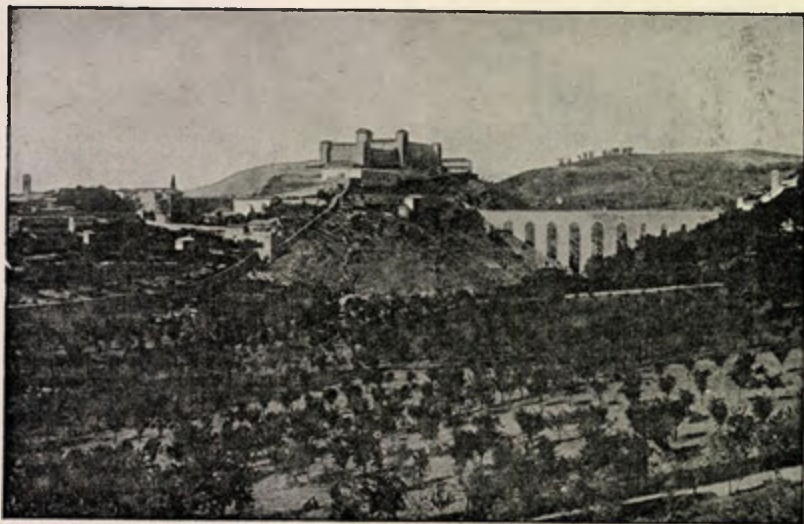
„Smlouva z 21. dubna 1918, jak povídá již slovo samo, byla nejen připravována a zpracována za účasti a v dohodě obou smluvních stran, ale zavazovala také obě strany navzájem k určitým právům a povinnostem. Povolila-li italská vláda utvo-

ření čs. armády na svém území a přiznala-li její autonomii, vyhradila si sice určitá práva vůči ní, začez však loyálně vyšla vstříc požadavkům Národní rady, jako: potvrzení důstojníků v hodnostech, přemístění vojska na jinou frontu (po schválení Nejvyšší rady spojenecké) a vlastní náklad na vydržování vojska, jež z technických důvodů bylo prováděno italskou vládou na účet Československé národní rady. Forma smlouvy je vyznačena podpisem obou stran a hlavně výslovnou klauzulí, že smlouva může býti měněna jen za úplného souhlasu mezi Itálií a ČSNR.

Nemůžeme-li tedy mluvití samozřejmě o uznání našeho státu, poněvadž de facto ještě neexistoval, lze aspoň směle tvrditi, že uznání existence československého vojska na italském území, vydržované nákladem instituce, jíž se přiznávají téměř všechna vrchnostenská práva nad ním a jejíž podpis oboustranně a podle všech zvyklostí řádně vyhotovené smlouvy platí za závazný pro mezinárodně uznany státní celek, pak toto uznání má velikou váhu politickou, morální a právní, byť podle předválečných teorií mezinárodního práva nebyla v tomto směru doceněna.“

Cenu smlouvy nezmenšuje ani formální nedostatek, že totiž proti zvyku mezinárodní diplomacie na smlouvě schází podpis ministra zahraničních věcí. Smlouva však nebyla a nemohla býti uznáním státu a pak tento nedostatek, jak dále uvidíme, neměl proti nárokům československým. Sonnino nečinil žádného veřejného projevu pro nás, aby ho nemusil udělati později také pro Jihoslovany. To potvrzuje také obsah rozmluvy dr. Beneše s Orlandem a Sonninem v Paříži (Beneš, Světová válka, II., 222) a prohlášení Orlandovo v italském parlamentu dne 3. října 1918 (Beneš, Světová válka, II., 352).

Dalším důležitým bodem bylo uznání jednoty našeho vojska, uvážíme-li, že

Spoleto. — Hrad a vodovod.

vrchním velitelem československé armády se stal francouzský generál. Význam tohoto Štefáníkova úspěchu oceňuje dr. Beneš (Světová válka, II., 62):

„K tomu podotýkám, že při jednání jistou obtíž Štefáníkovi působila otázka jednoty armády v Itálii s naším vojskem ve Francii a Rusku. Naše vojsko v Rusku už od počátku února bylo součástí naší armády ve Francii. Štefáníkovi šlo o sjednocení podle našeho společného plánu, když ne skutečné, tož aspoň formální, t. j. aby aspoň princip byl Itálii uznán. Na konec se mu to podařilo; italská vláda si jen vymínila v organizační praxi, ve velení atd. nezávislost na Paříži. Také uznávání generála Janina jako generalissima našich armád bylo jen teoretické; mělo význam politický, nemělo však praktického dosahu vojenského. Ale už to, jak správně řekl Barrère*), bylo v té době maximem dosažitelného.“

*) Camille Barrère, franc. velvyslanec v Římě ve své zprávě francouzské vládě dne 19. dubna 1918.

Nejzajímavějším je 6. odstavec smlouvy, kde se mluví o možnosti odchodu československých občanů z Itálie do československé armády v jiných zemích. Původně návrh zněl asi tak, že československé oddíly mohou být propuštěny za hranice, když Národní rada o to požádá a schválí Nejvyšší spojenecká rada. Tato stylisace nezdála se však pravděpodobně Sonniniovi dosti vhodnou, protože dříve neústupně trval na tom, aby žádný československý voják (bývalý zajatec) neopustil italské půdy. Novým zněním odstavce usnadnil se mu ústup před argumenty Štefáníkovými a Sonnino naopak ukázal se, aspoň formálně, daleko příznivějším československé věci, než se na něm žádalo a čekalo. Ve skutečnosti nebylo propuštění občanů československých z Itálie ničím jiným než propuštění čs. vojáků, protože civilní zajatci ve vojsku nesloužili a z Itálie ani nespěchali. Na veřejnost však se kryl Sonnino před možnou výtkou, že by se vzdával nějaké části zajatců a, což

Spoleto. — Slavnost věnování praporu II. pr. 34. pluku.

bylo pro nás důležité. nepřímo československým vojákům v Itálii dekretoval název občanů a úplně z nich sejmul bývalý, příliš ponižující charakter zajatců.

A konečně stojí za zvláštní zmínku ještě jeden bod smlouvy, který v žádné jiné smlouvě o našem zahraničním vojsku se nevyskytuje. Upozornil jsem naň již v dřívějším článku (Národní osvobození, 18. dubna 1926), odkudž vyjímám:

„V § 9 se totiž mluví o tom, že českoslovenští vojáci mají právo nabýt občanství italského a jsou na roveň postaveni italským vojákům. Tím byla tedy dána každému bojovnému Čechoslovákovi možnost stát se italským občanem, což zajisté — uvážíme-li, že českoslovenští vojáci přišli do Itálie jako její (právně) nepřátelé a byli internováni jako bezprávní zajatci — bylo neslýchanou anomálií v mezinárodní politice a morálně nesmírně důležitou koncesí našemu národu se strany přátelské Itálie. Ač práva

z tohoto odstavce plynoucího nebylo, bohudík, nutno Čechoslovákům použití a ač do jisté míry souvisel s těžkostmi, skýtajícími se v jednání před konečnou stylisací smlouvy, zůstává přece dokladem dobře míněné vzájemnosti a sympatie státníků italských k národu československému.“

Viděli jsme již dříve, jaké to byly těžkosti, které přiměly Sonnina, aby do smlouvy vtělil tento odstavec. Nechtěl přijmouti od československých vojáků jejich oběť, aby jim naopak nedal záruky za jejich osud, kdyby Dohoda nezvítězila v plném rozsahu a válka skončila potrváním rakousko-uherské monarchie. Sonnino si byl vědom, že rozbití Rakouska nespočívá jen v rukou Itálie. Štefánik sice nechtěl záruk, ale šlechtetnou nabídku Sonninovu nemohl odmítnouti a proto ji konečně pojal do smlouvy.

Smlouva z 21. dubna 1918 uzavírá třetí a poslední období diplomatického boje o zřízení československé armády v Itálii. Znamená vítězství vši námahy

Spoleto. — Slavnost v květnu 1918.

a neúnavné práce Československého dobrovolnického sboru v S. Marii C. V. a Padule o dosažení možnosti bojovati proti rakousko-uherským nepřátelům svobody našeho národa, dlouhého a záslužného úsilí Národní rady v Paříži a její Kanceláře v Římě o přesvědčení italských státníků, že máme právo žádati samostatnost svého státu a za ni se bít po boku Dohody a konečně zadostiučnění našim italským přátelům z řad politiků, učenců, žurnalistů atd., kteří slovem i tiskem působili k informování italské veřejnosti o našem národu a přispěli svou hřívnou k uskutečnění našich ideálů.

Pro italskou politiku značí smlouva s Československou národní radou první veřejný projev pro novou orientaci mezinárodní politiky vůbec a protirakouské politiky zvláště. Povolila-li Italie utvoření československého vojska na své půdě, byla si plně vědoma dosahu svého rozhodnutí, jež bylo a muselo nutně býti vykládáno jako projev přesvědčení, že Rakousko-Uher-

sko zmizí z mapy Evropy a na jeho území vyrostou nové státní celky. Ne-ní-li tato politická směrnice viditelná z textu smlouvy, vystoupí zřetelně při bedlivém pozorování vývoje italské politiky za války a že byla tak chápána již v r. 1918, dosvědčuje prohlášení min. předsedy Orlanda z 3. října 1918, v němž se mimo jiné praví:

„Již 21. dubna 1918 naše vláda uzavřela konvenci s Československou národní radou, týkající se utvoření legií, bojujících na naší frontě, kterážto konvence rovnala se výslovnému uznání Československé národní rady za vládu de facto“.

Motivy, které vedly italské státníky k povolení československého vojska v Italii a uznání práva československého národa na svobodu, byly, jak jsme již dříve viděli, různé a různorodé (ideální i praktické). Nejnověji vyskytl se v literatuře o našem odboji pokus, nahraditi všechny tyto důvody, které vedly Italii k utvoření našeho vojska, jiným a naprosto jediným. Dr.

Lev Borský tvrdí ve své knize*), že Sonnino projevil souhlas s návrhem Štefaníkovým teprve tehdy, když (21. března 1918) začala německá ofensiva ve Francii. Připustíme-li, že počátek německé ofensivy proti Angličanům hrál vůbec nějakou roli v rozhodování Sonninově, ač nemáme pro toto tvrzení důkazů, musíme rozhodně odmítnouti, že by to byl motiv jediný či hlavní. K zadržení náporu Němců ve Francii a spojené snad ofensivy Rakůsanů v Itálii by hrstka 10.000 československých vojáků na italské půdě, s nimiž se tehdy pro první chvíli počítalo, byla v milionových armádách kapkou v moři. Tito noví vojáci mohli býti postaveni do bitevní linie v nejlepším případě za měsíc, protože teprve po podepsání smlouvy bylo třeba je soustřediti, vystrojiti, vyzbrojiti a vycvičiti. Německé nebezpečí žádalo si však okamžité pomoci, která musela býti nalezena v řadách připravených záložních oddílů spojeneckých. A kdyby Itálie skutečně bývala hledala ochranu v Čechoslovácích, vynoří se otázka, proč nepoužila jejich stejně úsilovné nabídky po ústupu u Kobariidu, kdy prožívala nejtěžší chvíle svě-

tové války a kdy nepřítel se dral do jejich vlastní země?

Uvedl-li jsem důvody proti zmíněnému tvrzení podrobněji, než zasluhuje, chtěl jsem ukázati, jak je historicky neoprávněné a vůči Itálii nespravedlivé. Ze italskou vládu přiměl k povolání čs. vojska také zájem vlastního státu, je zřejmo z uvedených svědectví a s tím se italští státníci a vojáci netajili. Jen neb hlavně sobecký cíl jim však vytýkati nelze. Itálie dala Čechoslovákům vše, co jim v té době dáti mohla — samostatné vojsko, což bylo zárukou, že rozřešení rakousko-uherského problému se dostává do popředí jejích politických intencí a československá otázka nabývala formy, jež se stále víc a více blížila snahám československého národa a jeho představitelů doma i za hranicemi.

Sen československých dobrovolníků stal se skutkem. Zapomněli rázem na všechna strádání v zajateckých táborech a ponižující postavení v pracovních praporech a s nadšením řadili se pod červenobílý prapor, pod nímž konečně mohli jako svobodní vojáci a občané vrhnouti se v zápas ze ideály svých předků a za ně také na poli slávy umíratí.

*) Dr. Lev Borský: Znovudobytí samostatnosti, str. 91.

UTVOŘENÍ ČESKOSLOVENSKÉ DIVISE V UMBRII.

Není sporu o tom, že smlouva z 21. dubna 1918 znamená mezník v dějinách našeho odboje na italské půdě. Můžeme-li všemnu činnost před tímto datem nazvat politicko-propagačním zápasem o uznání našeho práva na boj za samostatnost národa, jeví se nám další období, zabírající necelého tři čtvrtě roku, v ojenským a diplomatickým usku- tečňováním všech snah a vymožeností, jež předcházejí úsilí soustavně a ne- únavně připravovalo.

Otázka postavení československého vojska byla však rozhodnuta již před tímto aktem, jenž jí dal pečeť veřej- ného uznání, jak svědčí události, jež jsem probral v článku o této smlouvě (Národní osvobození, 18. dubna 1926):

„Tomuto tvrzení opovídá záznam v denníku velitelství VI. čs. divise (pozd. armádního sboru), kde čteme, že „27. března pověřilo vrchní velitel- ství italského vojska gen. A. Grazia- niho, aby studoval způsob brzkého utvoření čs. sboru (corpo) v Itálii“ a dále, že „11. dubna nařídilo ital. ministerstvo války (rozkazem č. 6560G) generálu Grazianimu, aby utvořil ihned v Itálii „zvláštní sbor čs. dobro- volníků“ (Corpo speciale di volontari C. S.), určený k operacím na italsko- rakouské frontě a utvoření provedl na základě: mobilisované pěší divise, náhradního tělesa a soustředovacího tábora.“

Nová armáda měla tedy svého gene- rála a vojsko tvořili dobrovolníci, ne- trpělivě čekající na vysvobození z pra- covních oddílů a zajateckých táborů. Bylo nutno je soustřediti, vyzbrojit a připravit na boj, kterýžto úkol svě- řila italská vláda šťastnou volbou ge- nerálu, svými osobními vlastnostmi nad jiné k této obtížné práci povolá- němu.

Činnost gen. Grazianiho*) a její vý- sledky budeme mítí příležitost poznati v dalším líčení. Pokládám však za vhodné seznámiti čtenáře s jeho ty- pickou osobou. Používám k tomu úsud- ku těch, kdož se s ním osobně stýkali a své názory doplnili poznatky jiných. Dr. Beneš (Světová válka, II., 67) praví:

„Naši vojáci brzo si velice oblíbili generála Grazianiho, o jehož jmenování se Štefánik dohodl s generálem Dia- zem a jenž se líbil zvláště svým bez- prostředním vystupováním, přímým stykem s prostými vojáky a upřímnou starostí o stav mužstva. Zato bylo dů- stojnictvo proti jeho postupu, pokud šlo o uplatňování československého živlu v armádě. Nesnášel rád kontroly našich lidí a pokusů o vnitřní počes- ťování vojska. Sám byl však bez vý- hrad oddán Národní radě, háje nezá- vislosti československé armády i své proti italskému velení tak rozhodně, že z toho vznikaly někdy i pro nás obtíže s nejvyšším velením“

Fr. Hlaváček charakterisuje Grazia- niho (Národní myšlenka, prosinec 1923) v podstatě takto: „Generál Graziani . . ukázal se jako muž ryzího charakteru i duše, dobrého srdce, ale nezlomné energie, bystrý, statečný i odvážný a rozený propagátor pro věc, pro kterou se nadchne. A pro naše legie se nadchl měrou vskutku neočekávanou . . Z celé jeho postavy, jeho milé tváře, lemova-

*) Generál Andrea Graziani, narodil se 15. června 1864 v Bardolinu na jezeře Gardském. Po studiu na vojenské škole, byl poslán jako důstojník do Ery- tree v r. 1885, kde stěží zachránil svůj život. Byl šefem štábu různých útvarů a zúčastnil se záchr- aných prací při zemětřesení v Messině. Na začátku války byl velitelem pluku bersaglieri, ale brzy za válečné zásluhy jmenován divisním generálem. Velel divisi na sošské frontě, kde při ústupu u Kobaridu kladl v čele svěřeného oddílu hrdinný odpor postu- pujícímu nepříteli.

né šedivým plnovousem, ze způsobu jeho řeči a posuňků přelévala se přímo do duší našich vojáků sympatie, láska a důvěra k tomuto vzácnému muži. Jeho řeč elektrisovala, uváděla naše lidi v nadšení a hřimající „Evviva Graziani“ dokazovalo, že si tento muž rázem získal naše vojsko. . . Cítil a žil s naším vojskem, jakoby byl sám Čech nebo Slovák. A vojsko, poznavši ho, přímo ho zbožňovalo.“

Dalším pramenem pro poznání osobnosti gen. Grazianiho je současné svědectví dr. Lva Sychravy (Naše revoluce, II., 230), odkudž vyjímám zatím jen nutnou část:

„Je ze selské rodiny, demokrat, zuřivý nepřítel defaitismu, mstitel Caporetta, člověk přímý, charakterní, upřímně, citově zaujatý, neobyčejně aktivní a energický, někdy prchlý a přenáhlelý a u vojáků velmi oblíbený.“

S počátku (nám nerozuměl; nemá příliš politického smyslu. Neuvědomoval si, že NR. chce skutečně vládnout. Myslel, že bude musit poslouchat jen rozkazů vé vlády a vrch. velitelství. . . Brzy však pochopil, že má zájem držeti s Nár. radou, která mu zjednává neodvislost a která ho kryje. Prohláší a pokládá se za českého generála, podrízeného své (české) vládě. . . Již i proti vrchnímu komandu se hájí ve věcech taktických a strategických.“

Konečně uvádím slova Jos. Logaje (Československé legie v Itálii, II. vyd., str. 105), jež vyjadřují názor vojáka, vyšlého z řad mužstva:

„Generál Graziani, jemuž armáda svěřena, staral se o ni pečlivě a svědomitě. Netrpěl nepořádků, postaral se o řádné zásobování. Jednal přímo, spravedlivě a vojsko mělo k němu důvěru neomezenou. Vojáci i důstojníci říkali mu „naš táta“; on to věděl a byl tomu rád. . . Byl to muž pracovitý a jako každý dobrý voják dbal na čest svého sboru. Pracoval i v noci, prohlížíje osobně posice, nebál se. . . Rakouska Graziani nenáviděl, v tom

ohledu byl až příliš spolehlivým. Tedy po stránce vojenské nemohlo se naší armádě dostati lepšího generála.“

Byl odchován garibaldianskou tradicí, pochopil úplně naše politické snahy. Ne tak už chápal ducha našich vojáků. Považoval jistou jejich hrdost za jakousi nekázeň. Ale nebál se jí, čehož ovšem také třeba nebylo. . .“

Z uvedených dokladů je zřejmo, že generál Graziani měl osobní přednosti, kterých bylo třeba k rychlému a náležitěmu sestavení československé armády v Itálii. V dalších kapitolách uvidíme, jak se mu to podařilo a jaký vliv měl na průběh válečných operací i vnitřního stavu vojska.

*

Bez prodlení a s radostí chopil se Graziani přípravných prací k utvoření československé divise. Již 13. dubna 1918 vydal v dohodě se zástupci Národní rady směrnice, jak se má provést nábor u pracovních praporů a v soustředovacím táboře v Padule. Za náborové komisaře u pracovních praporů byli ustanoveni Rudolf Gabriš, Frant. Hlaváček a dr. Lev. Sychrava, v táboře padulském vykonávali tuto funkci dr. Ant. Papirník, Antonín Pešl s dr. Štefan Osuský.

Nábor u pracovních praporů dál se rychle a všude téměř s velkým číselným úspěchem, takže 20. dubna uvádí deník divise počet vojáků, přihlášených u pracovních praporů, na 7724 (80%). Graziani sám osobně se zúčastnil náboru u některých praporů a svým vystoupením získal armádě jistě mnoho dobrovolníků.

V Padule byla prohlášena „mobilisace“ čs. armády slavnostně dne 15. dubna 1918. Účastník, Ant. Pešl, líčí nábor (Národní osvobození, 18. dubna 1926) obšírným článkem, z něhož uvádím několik zajímavých odstavců:

„Právě kdy netrpělivost a nedočkavost dobrovolníků v táboře padulském, kde se prováděla organisace a „mobi-

Spoleto. — Přehlídka čs. posádky ministrem války gen. Zupellim.

lisace“ pracovních praporů, dostupovala svého vrcholu, přijeli z Říma do Paduly (14. dubna) dr. Osuský a dr. Papírník se zprávou, že čs. armáda v Itálii je skutkem...

Bylo to bezprostředně po římském kongresu utlačovaných národů, jemuž 10.000 čs. dobrovolníků byl zaslán z Paduly telegram, v němž se tito dožadovali práva bojovati se zbraní v ruce po boku vojáků spojeneckých národů.

Druhého dne konala se slavnost a nábor.

„Prostorné „Václavské náměstí“ padulského tábora bylo naplněno několika tisíci dobrovolníků. Před 9. hod. vešli tímto hustým špalírem zástupci Národní rady společně s italskými veliteli tábora. Znameníť padulský orchestr hrál národní hymnu a prapory se sklony na pozdrav. Kol dokola stála nehybně nepřehledná masa vojáků a důstojníků v pelerinách s obnaženými hlavami. Nad těmi hlavami se klenulo vysoké bezmračné, sytě

azurové nebe jižní Italie. Tváře zúčastněných byly bledé pohnutím.“

Mluvil dr. Osuský, pak dr. Papírník, načež za Italy oslovil nové spojenecké vojáky pluk. Fiordelisi (velitel 2. táborového pluku). Jemu, italským důstojníkům a italskému národu poděkoval Josef Rybka. Národní radě a jejím představitelům tlumočil dík dobrovolníků Ant. Pešl. Pak se ihned přikročilo k provádění náboru.

„Tento nábor se prováděl se všemi formálnostmi regulérní „asentýrky“; s jednou ovšem zvláštností, že bratři, uznání lékařem (českým a italským) za neschopné, si to často nechtěli dát líbit.

V celém táboře vládl překotný, radostně horečný ruch. Důstojníci připravovali se na své nové velitelské funkce. Italští velitelé tábora hledali hlavu v situaci tak podivné, již žádné předválečné reglement nepředvíдалo.

Starosta ČDS. br. Čapek se svými spolupracovníky likvidovali a chystali

se na tu vojnu. Zatím měli ovšem všichni a br. Čapek zvlášť plně ruce práce s organizací náboru a s odjezdem nových transportů. Pokračovalo se i v propagandě mezi nově přišedšími zajišťující Čechy a Slovaky.“

Každý nový dobrovolník podepsal hned slib, jenž zněl doslovně:

„Já níže psaný . . . zavazuji se slavnostně, že sloužiti budu čestně a věrně jako voják československého Národního vojska Československému Národu, zastoupenému nyní Československou Národní Radou a slibuji, že čestně a věrně plniti budu všechny povinnosti, jež plynou z tohoto závazku, jmenovitě, že bezpodmínečně budu poslušen všech rozkazů svých vojenských velitelů.“

Následovalo potvrzení komisaře Národní rady, že podpis vojáka je pravý.

Slib museli podepsati všichni vojáci, tedy i ti, kteří složili slib, předepsaný pro pracovní prapory. Příčina tkvěla v tom, že tento dřívější slib zavazoval výslovně k službě prozatím beze zbraní a stal se nyní neplatným. Zdálo by se, že slib československých vojáků neznamenal právoplatný závazek jako vojenská přísaha. Není tomu tak. Označení „slib“ stalo se z toho důvodu, že výraz „přísaha“ příliš připomínal nucenou přísahu rakouskou a slib, podle sokolského vzoru, zavazoval stejně, ba ještě přísněji. Ostatně v italském textu slibu, jenž na bláně byl vytištěn vedle českého, výslovně stojí přísaha (giuramento).

Zatím co se v Padule a u pracovních praporů v severní Itálii konal nábor do vojska, připravovali příslušní vojenští činitelé obydlí a opatření pro nové vojáky. K tomu bylo třeba střediska mobilizačního, jimž se stalo město Foligno a kde zřízeno také doplňovací velitelství*) dne 14.

*) Doplňovací velitelství (Deposito speciale C. 8.) bylo vlastně náhradním útvarům a vojenským střediskem naší armády v Itálii vůbec. Název „zvláštní“ (speciale) patřil s počátku všem čs. útvarům, aby se pravděpodobně zdůraznil zvláštní jejich účelový a propagační úkol.

dubna 1918. Toto velitelství, jehož hlavou byl gen. Carlo Riveri, opatrovalo ze skladů výzbroj, výstroj, povozy atd., které divise rozdělovala plukům a útvarům, postupně se tvořícím. Současně se do Foligna sjížděli italská důstojníci, kteří měli býti přiděleni k československému vojsku a důstojníci českoslovenští, pokud se na ně nedostalo místa u pracovních praporů nebo se nově do armády přihlásili. Gen. Graziani pronesl k nim vřelou řeč o bratrství obou národů a kladl italským důstojníkům na srdce, že se musí považovati nejen za Italy, ale také za Čechoslováky, protože „brzy mají společně bojovati nejen za Itálii, ale také za Československo“ (deník divise, 22. dubna 1918).

Dne 22. dubna 1918 přijely z válečného pásma do Foligna první oddíly československých vojáků, 2. a 4. pracovní prapor a za nimi v krátké době následovaly ostatní: 23. dubna 6. prapor, 25. dubna 1. prapor a 26. dubna 3. a 5. prapor.

Stejně rychle, jak přijížděly pracovní prapory do Foligna, byly z nich tvořeny vojenské oddíly podle dispozic předem připravených. Z každého pracovního praporu vznikly dva pěší prapory. Tak postavil 2. pracovní prapor II. prapor 1. pluku*) a I. prapor 2. pluku; 4. prapor rozdělen na II. a III. prapor 2. pluku a zároveň poskytl personál pro velitelství 2. pluku, jehož velitelem se stal plk. Giulio Cesare Cravero; ze 6. praporu se utvořil II. a III. prapor a velitelství 4. pluku, jež podržel zatím bývalý velitel pracovního praporu pplk. Orazio Casiroli; 1. prapor dal základ I. a III. praporu a velitelství 1. pluku, jehož velení bylo svěřeno plk. Luigi Ciaffimu; z 3. praporu vznikl I. a III. prapor a velitelství 3. pluku, za jehož velitele ustanoven plk. Riccardo Barreca; konečně z prvních dvou rot 5. praporu utvořen

*) Později, jak uvidíme, změněna čísla divise, brigád i pluků na 6., 11., 12., 31., 32., 33. a 34.

Spoleto. — Hrabě F. Spada a kpt. Šeba návštěvou u 34. pluku.

I. prapor 4. pluku a z 3. a 4. roty II. prapor 3. pluku.

Dne 26. dubna 1918 stály ve Folignu čtyři československé pluky o 3 praporech. Téhož dne začala svou činnost velitelství dvou brigád, z nichž 1. brigáda (velel jí plukovník-brigádník Alfredo Gabrielli) zahrnovala 1. a 2. pluk a 2. brigádě (plukovník-brigádník Luigi Sapienza) podléhal 3. a 4. pluk. Před tím již, 23. dubna 1918, utvořen byl štáb 1. divise, v jehož čelo postaven pplk. Enrico Vitalini.

Nebylo samozřejmě možno, aby se takové množství vojáků umístilo v jednom městě a proto, jak již předem bylo stanoveno, musely býti pluky rozloženy po menších místech střední Itálie. Původně (18. dubna) žádal Graziani, aby se prvním útočištěm československých oddílů před odchodem na frontu stal kraj sabinský a viterbský (severně od Říma). Od tohoto plánu však ministerstvo války upustilo a nařídilo umístění československých pluků ve městech po-

blíž Foligna*). Ještě tedy než dojely do Foligna poslední dva pracovní prapory, odstěhoval se 2. pluk na sever od Foligna, takže od 26. dubna sídlo jeho

*) Foligno (Folinum), město v Umbrii, na křižovačce tratí z Ancony a Perugia do Říma, v údolí mezi dvěma pásmy Apenninu. Má starobylé kostely a bylo v r. 1833 poškozeno zemětřesením; 36.000 obyv. Na sever po železnici leží Spello (Hispellum), malé městečko (6000 obyv.), dále Assisi (Asisium), rodiště sv. Františka a sv. Kláry (20.000 ob.) s kostelem v S. Marii degli Angeli, kde je stanice dráhy. Uprostřed kostela je malý kostelík sv. Porciuncule, kde sv. František žil. Dále je obec Bastia a konečné město Perugia (Perusia), sídlo provincie, jedno z etruských měst. Má mnoho starožitností, universitu (zal. 1275) a mnoho škol (75.000 ob.). Na jihu od Foligna je městečko Trevi (Trebis), kde je letní útulek chovanců české koleje v Římě (6200 ob.), dále malá obec Campello na řece Clitunnu, pak Spoleto (Spoletium), kraj. město s 30.000 ob., hradem z doby Teodorichovy a krásným vodovodem. Mezi Terni a Orte leží město Narni (Narnia), nad soutěskou, již protéká řeka Nera, přítok Tiberu, s bisk. katedrálou z 12. stol., starým hradem a zbytky mostu a vodovodu z doby Augustovy (15.000 ob.). Na sz. od Terni je malá osada Cesi. Mimo železnici leží také na j.-z. od Foligna Montefalco (6600 ob.) a Bevagna (Mevania), rodiště básníka Propertia (6500 ob.).

velitelství a III. prapor v Assisi, I. prapor v Bevagni a II. ve Spellu. Také 4. pluk změnil posádku: velitelství a II. prapor byly umístěny ve Spoletu, velitelství III. praporu a 10. rota v Trevi, 9. v Montefalco, 10. a 11. rota v Campellu, I. prapor, který se tvořil právě ve Folignu, následoval brzy za svým plukem a 2. května je již jeho velitelství a první tři rotu v Narni a 4. rota v Cesi. Ani 1. pluk nezůstal dlouho na původním místě. Dne 27. dubna přijel II. prapor do Perugia, kamž se také 2. května přemístilo velitelství pluku, když den před tím III. prapor již bydlel v S. Marii degli Angeli a I. prapor, 2. května, v Bastii.

Také velitelství 1. brigády opustilo Foligno a odstěhovalo se 3. května do Perugia. Velitelství divise, jež se prozatím uchýlilo do dělostřeleckých kasáren, přestěhovalo se 1. května do vily La Quiete u Foligna, ale brzy zase se vrátilo do města a obsadilo nádherný palác Candiotti.

Dne 4. května 1918 byla celá divise konečně usazena a v jejím rozložení až do odjezdu na frontu nenastalo mnoho změn. Dříve než přistoupíme k vypsání vzniku ostatních útvarů divise, podáme přehled rozložení divise, když byla prohlášena za mobilisovanou (3. května 1918):

velitelství divise	Foligno
štáb divise (quartiere generale)	"
intendancy (ufficio commissariato)	"
velitelství zdravotnictva (ufficio sanità)	"
divisní velitelství karabiníků (comando C. C. R. R. divisionale)	"
160. oddíl karabiníků	"
403. četa karabiníků: $\frac{1}{2}$ čety	"
$\frac{1}{2}$ čety	Perugia
113. autooddíl (autodrap-pello)	Foligno
—	—
7. rota divisních kulometů	Foligno

8. rota divisních kulometů	Spoletu
3. rota brigádních kulometů	Foligno
4. rota brigádních kulometů	Spoletu

velitelství 1. brigády	Perugia
velitelství 1. pluku	"
I. prapor	Bastia
II. prapor	Perugia
III. prapor S. Maria degli Angeli	
velitelství 2. pluku	Assisi
I. prapor	Bevagna
II. prapor	Spello
III. prapor	Assisi

velitelství 2. brigády	Foligno
velitelství 3. pluku	"
I. prapor	"
II. prapor	"
III. prapor	"
velitelství 4. pluku	Spoletu
I. prapor	Narni a Cesi
II. prapor	Spoletu
III. prapor	Trevi

Telegrafní oddíl (144. rota)	Foligno
87. oddíl zdravotní (s vozatajstvem)	Poiana di Granfiore
73. oddíl zásobovací (s vozatajstvem)	Firenzuola d'Adda.

Jak je z uvedeného přehledu patrné, měla čs. divise téměř veškeré úřady a zvláštní neb pomocné útvary přiděleny z italského vojska. Nelze se tomu diviti, uvážíme-li, že na italské frontě nebylo ofensiv velického rozsahu, kde by byli do zajetí se dostali českoslovenští vojáci a důstojníci, zapracovaní v těchto oborech, ve větším počtu a pak, aspoň s počátku, neznalost řeči a předpisů by jejich práci znemožňovala. Proto jen u některých útvarů a postupně byli přidělováni českoslovenští vojáci.

Hned při tvoření pěších pluků byli vybíráni důstojníci a vojáci, kteří sloužili v rakouské armádě u zvláštních oddílů, aby vytvořili podobné oddíly v československém vojsku. Již 26. dubna postavil 4. pluk ve Spoletu kulometnou rotu, která měla jméno 4. rota brigádních kulometů. Bylo totiž stanoveno, že

Narni. — Pohled od západu.

k dispozici brigád a divise utvoří každý pluk jednu rotu brigádních a jednu rotu divisních kulometů. Další kulometné roty postavil: 1. května 3. pluk 3. rotu brigádních a 7. rotu divisních kulometů a 4. pluk 8. rotu divisních kulometů; 10. května vznikla u 1. pluku 5. a u 2. pluku 6. rota divisních kulometů a konečně 12. května utvořil 1. pluk 1. a 2. pluk 2. rotu brigádních kulometů. Kulometné roty se brzy csamostatnily a utvořily vlastní útvary, „skupiny divisních a brigádních kulometů“. Kromě nich pak se u každého praporu utvořila vlastní rota kulometná.

O zdravotní stav vojáků pečovaly zdravotní oddíly. Všechnu zdravotní službu řídil od 16. dubna u divise pplk. dr. Luigi Virgili, jemuž k ruce přidělení italští a čeští lékaři. Dne 29. dubna byl přidělen čs. divisi italský 87. zdravotní oddíl s vozatajstvem, jenž však zůstal ve válečném pásmu (Pojana di Granfiore), kde očekával příchod divise. Aby byl tento nedostatek nahrazen, nařídil šéf zdravotnictva 4. května, aby

se ustavil československý zdravotní oddíl, což se 17. května stalo a od té doby pracovaly oba oddíly vedle sebe.

Podobně se vyvinuly zásobovací oddíly (sussistenza). Dne 29. dubna dostala divise 73. oddíl zásobovací s vozatajstvem, který však rovněž zůstal ve válečném pásmu, nejprve ve Firenzuole d'Adda a později v Campigli dei Berici. Československý zásobovací oddíl byl utvořen 21. května 1918.

Také komisaariát, jenž se staral o vezdejší potřeby vojáků, byl s počátku úplně italský. Teprve 3. května byl doplněn československými důstojníky a vojáky.

Jediný oddíl, který byl od počátku úplně složen z československých vojáků, bylo vozatajstvo. K němu vybírali velitelé podle dispozic vojáky, kteří uměli zacházeti s tažnými zvířaty a byli poměrně staří. Dalo to často dost práce, než se našel nutný počet způsobilých vojáků, protože dobrovolníci pokládali tento obor působnosti za nečestný a dávali přednost službě řadové.

Dne 29. dubna dostal každý pluk a prapor potřebné množství vozů a mulů a 15. května bylo v Bastii vytvořeno divisiční vozatajstvo (salmeria divisionale), které se postupně doplňovalo.

Službu telegrafní obstarávaly pouze italské jednotky. Dne 30. dubna přibyl z Viganova do Foligna oddíl 144. telegrafní roty a další části této roty čekaly od 10. května v Orgianu na příjezd divise.

Stejně také a u t o m o b i l n í služba byla prováděna italskými oddíly. Dne 1. května začala činnost u divise 113. automobilní četa (autodrapello) z níž některé vozy byly přiděleny brigádám a plukům. Když počet vozidel nestačil, přidán čs. divisi 26. automobilní oddíl (autosezione) s 22 nákladními vozy.

K udržování vnitřního pořádku a pro policejní službu měla divise od 21. dubna oddíl četnictva (160. sezione carabinieri reali) a brigády od 1. května po půlčetě karabiníků (403. plotone C. C. R. R.). Teprve později vznikl vedle italských četníků podobný oddíl československý, zvaný „Národní stráž.“

Kromě těchto oddílů a úřadů měla divise od 17. května úřad zvěrolekáře.

Ve Folignu, středisku československého vojska, zůstalo po celou dobu války doplňovací velitelství s těmito odděleními: matričním, censurním, peněžním poukazek, účetním, pokladním a skladištěm. Pro strážní službu a práce pomocné byla postavena doplňovací (depositní) rota. Poštovní spojení čs. vojáků s domovem a mezi sebou obstarával úřad poštovní pošty č. 52, jenž začal činnost dne 8. května 1918.

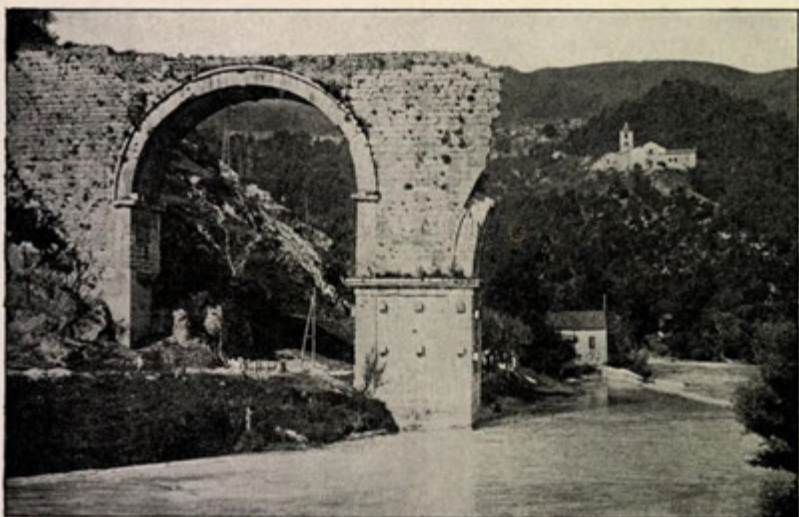
Konečně byl v tomto období položen základ k plukovním hudbám. Dne 20. května přijela do Narni hudba, vytvořená ČDS, v Padule, aby provázela I. prapor 4. pluku na cestě k římským slavnostem.

Vzrůst divise umožnil příliv nových

dobrovolníků z Paduly, ze Sulmony a z válečného pásma. Z Paduly přijelo podle úředních zpráv do konce května celkem 39 důstojníků a 3200 vojáků, kromě různých menších transportů. Tito vojáci byli rozděleni po částech ke všem oddílům, kde se odchodem mužstva k zvláštním oddílům do počtu nedostávalo.

Větší doplňky důstojníků dostala divise ze Sulmony, kde byl utvořen podle nařízení ministerstva války samostatný československý soustředovací tábor zajatců. Sestával z baráků pro mužstvo a obydlí v klášteře (Badia Celestina) pro důstojníky v osadě Fonte d'Amore. Sem byli soustředěni českoslovenští zajatci, kteří se nepřihlásili do vojska a zde propagandou komisařů NR. byli získáváni do řad dobrovolníků. Při odjezdu pracovních praporů do Foligna vyřadili velitelé zajatce, kteří nesložili slib vojáků, a v několika skupinách je poslali do Sulmony. Kromě nich tam byli posíláni zajatci z různých táborů v Itálii, pokud se dříve nedostali do soustředovacího tábora v Padule a všichni důstojníci, kteří se dosud do vojska nepřihlásili, ale k čs. hnutí se nestavěli nepřátelsky. Strážní službu konala čs. rota, která byla dne 21. května vybrána ve Folignu z vojáků, neschopných k polní službě.

Další posilu divisi přivedl VII. pracovní prapor, jenž byl v den mobilisace v Padule připraven k odjezdu a skutečně dne 16. a 17. dubna odjel do válečného pásma, aby dispoice nemusely býti měněny. Další tvoření pracovních praporů bylo zastaveno a tak připravovaný VIII. prapor v začátcích byl rozpuštěn a po přísaze poslán po částech přímo do Foligna. Na neštěstí se VII. pracovní prapor nemohl připojit k ostatním při tvoření armády. Dne 28. dubna bylo sice již 1400 dobrovolníků připraveno k odjezdu do Foligna, ale nákaza španělské chřipky znemožnila jeho odeslání na místo určení.

Narni. — Zbytky mostu cis. Augusta přes řeku Tiberu.

Teprve 14. května mohla odejeti 3. a 4. rota, 22. května 1. rota a 26. května 2. rota do mobilizačního střediska. Z tohoto praporu stal se pak VII. doplňovací praporem, utvořeným později z nových dobrovolníků z tábora v Sulmoně, poskytoval nutné doplňky divisi a konečně dal základ 35. pluku.

V měsíci květnu udály se také změny míst posádek a velitelů. Dne 9. května převzal z rukou zatímního velitele 4. pluku velení plk. Enrico Gambi a 28. května se stal velitelem 2. pluku plk. Amedeo Couture. Dne 29. května vystřídal ve funkci velitele 1. brigády svého předchůdce plukovník-brigádník Raffaele De Vita. Před tím, 22. května, přesídlilo velitelství 1. brigády z Perugia do S. Marie degli Angeli. Sem se také již 8. května přistěhovalo velitelství 1. pluku. Aby ve Folignu bylo více místa pro nově přicházející vojáky, odešel 9. května III. prapor 3. pluku do Bevagně, když mu I. prapor 2. pluku uprázdnil 7. května obydlí odchodem

do Assisi. Dne 19. května odejel II. prapor 1. pluku do válečného pásma, aby posílil výzvědné oddíly po celé frontě.

Se změnami v rozložení oddílů souvisí také občasný odchod československých důstojníků a vojáků do k u r s ů, aby se vycvičili v zacházení s různými válečnými zbraněmi a pomůckami. Dne 5. května odjela skupina vojáků od různých oddílů do kursu k výcviku s plynovými maskami anglického typu v Colecchiu (prov. Parma) a 9. května několik důstojníků do Milána, aby seznali neznámou jim zbraň, bombomety (lanciabombe) typu Stokes. Také ohňomety (lanciafiamme) naši vojáci neznali a aby mohly být utvořeny jejich oddíly při čs. divisi, odejelo 29. května 12 důstojníků a 396 vojáků do Montecchia (v Emilii). Zvláštní péče věnována kulometům. K výcviku s touto zbraní poslal velitel divise 7. a 8. rotu divisních kulometů do zvláštní školy v Brescii. Kromě toho navštěvovali čs. důstojníci a vojáci kursy ve střelbě

z pušek, automatických pistolí atd. Podle disposic ministerstva války z 11. dubna 1918 měla mít čs. divise prapory o 3 rotách střeleckých a jedné kulometné a střelecké roty opět kromě čtyř čet ještě oddíl automatických pistolí (pistole mitragliatrici). K tomu stavu se dospělo ovšem pozvolna, když byli vojáci s příslušnými zbraněmi náležitě seznámeni.

V ý z b r o j čs. vojáka se skládala z pušky a bodáku (modelu 1891) a útočného nože (pugnale). Útočný nůz nosily v Itálii pouze útočné oddíly (arditi) a proto byla výsada jeho nošení pokládána všeobecně za vyznamenání pro československé vojáky a důvěru v jejich statečnost. Důstojníci dostali pistole a krátké pušky (moschetto), jakých užívaly zvláštní italské oddíly. „Muškety“ byly přiděleny také kulometčíkům a později také jiným oddílům.

K výzbroji čet zákopníků (zappatori) u každého praporu dostala čs. divise potřebné množství příslušných nástrojů, stejně také vozy, nádoby a ostatní potřeby pro vozatajstvo a zásobovací sbory.

Stejná péče byla věnována v ý s t r o j i čs. vojáků. Každý dostal dvojí stejnokroj: polní, soukenný, barvy zelené a pracovní, plátěný, barvy šedé. Zvláštností a předností pro čs. vojáky byl klobouk alpský, který jim byl přiknut jako nejlepšímu italskému útvaru na horských frontách. Na klobouku uprostřed byl přišit vyšíty sokol s národními barvami na prsou.

Příslušnost k oddílům se s počátku nevyznačovala. Později byly zavedeny na červenobílých výložkách na límci kovové odznaky zbraní a pro pluky nařizen štítek na levém rukávu v podobě erbu, na němž fialovým hedvábím (u důstojníků stříbrem) vyšito ČS. a číslo pluku. Prapory se rozlišovaly různobarevnými kokardami u orlího péra na klobouku: I. prapor měl kokardu bílou, II. červenou, III. zelenou a štáb-

ní oddíly žlutou (později modrou). Také čísla rot bylo nařizeno označovati na náramenících bílým písmem na černém proužku.

O hmotné potřeby čs. vojáků bylo postaráno dobře. Od 28. dubna dostávali válečnou stravu a od 3. května, kdy byla divise prohlášena za mobilisovanou i ostatní požitky jako ve válečném pásmu. Zdravotní stav divise byl uspokojivý, jen kolem 20. května se ukázaly mezi vojáky, jako ostatně také mezi civilním obyvatelstvem v Umbrii, příznaky horečky, kteréžto nebezpečí však brzy pominulo. Také morálně stála si divise dobře. Objevily se sice občas různé výstřelky, ale zanikaly ve všeobecné radosti a nadšení. Jistou potíž činil překotný nábor do armády a pak otázka hodností, o nichž pojednáme v jiné kapitole.

Početní síla divise se již na začátku května shodovala s disposicemi, které dalo ministerstvo války 11. dubna 1918, ba počet čs. vojáků tuto směrnicí již překročil. Dne 4. května hlásí velitel divise, že má celkem 364 důstojníků a 11.473 vojáků, z nichž 166 důstojníků a 1235 vojáků italských a 198 důstojníků a 10.138 vojáků československých. Českoslovenští důstojníci, protože nižších hodností (nejvýše poručíci*), byli veliteli čet a výjimkou veliteli rot; ostatní místa obsadili Italové. Českoslovenští vojáci tvořili roty pěší, kulometné a vozatajstvo, zatím co zvláštní oddíly sestávaly většinou z vojáků italských. Do tohoto počtu nejsou ovšem zahrnuty výzvědné oddíly, které v té době stály naprosto mimo organizaci divise. Stav divise doplňovalo 1856 čtyřnožců (koní a mulů), 306 vozů a 26 automobilů (osobních a nákladních).

* Hodnosti důstojníků byly: podporučík (sottotenente, nyní poručík), poručík (tenente, nadporučík), rotmistr (capitano, kapitán), velitel praporu (maggiore, major); ostatní se shodují s nynějšími názvy. U hodností poddůstojníků rozdílný byl pouze u strážmistra (sergente, rotmistr), staršího strážmistra (sergente maggiore, štábní rotmistr) a důstojnického zástupce (aiuto di battaglia, praporčík).

Slavnost odevzdání praporu čs. divisi v Římě.

Italské důstojníky a vojáky přidělovaly čs. divisi italské vojenské úřady. Českoslovenští důstojníci přišli k divisi s pracovními prapory nebo byli nově přihlášení do armády z tábora ve Fonte d'Amore. Počet jejich byl celkem dostatečný. Hůře však bylo s poddůstojníky, kterých se nedostávalo. Proto nařídil velitel divise velitelům pluků, aby je vybrali a jmenovali desátníky z vojáků, kteří mají schopnosti býti veliteli rojů. Je samozřejmé, že v tak krátké době nemohli velitelé poznati schopnosti svých vojáků a tak docházelo k různým nesrovnalostem a z toho vznikala nespokojenost.

Vnitřní poměry ve vojsku a smýšlení italských důstojníků líčí Jos. Logaj (Československé legie v Itálii, str. 99):

Vnitřní úřadování bylo italské, vedení české. Kde se důstojníci nemohli dorozuměti, činilo se tak pomocí tlumočnicků našich. Že ne všichni důstojníci ovládali správně italštinu, to působilo zejména s počátku značné obtíže. I na vzájemném poměru k důstojníkům italským, kteří česky vůbec ne-

znali, bylo to pozorovati. Ve mnoha případech vznikala často různá nedorozumění, čistě s důvodů neznalosti jazyka. Zdá se, že důstojníci naši poněkud italským důstojníkům nedůvěřovali, ač, myslím, vážných příčin k tomu nebylo."

Posudek Logajův doplňuje dr. L. Sychrava (Naše revoluce, I., 231):

„Štáb a důstojnictvo italské po četných změnách dnes (v srpnu 1918, pozn. kron.) celkem dobré a v dobrém poměru k našim. Několik brutálních a neslušných na minutu odstraněno. Obtíže jen u některých rot, pro které nebylo českých velitelů. Náčelník štábu, plukovník Vitalini, velmi dobrý jako člověk i voják. I ostatní ve štábu cítí s naší věcí a počínají již mítí esprit de corps (ducha oddílů, pozn. kron.); dobře cítí, že patří k elitní trupě a váží si toho. Většinou osvědčení v boji."

Některé ze zvláštních případů probereme podrobněji při jiné příležitosti. Ke cti čs. vojska v Itálii dlužno říci, že nikdy nedosáhly rozpory z obou stran mezi otevřeného zápasu, jenž by

býval naší věci jen uškodil a že vždy bylo možno spory smírně urovnati. V tom tkvěla síla našich ideálů, že se jejich nositelé dovedli přenést i přes chvilkové nesrovnalosti a občasně výjevy nespravedlnosti.

Českoslovenští vojáci cítili dobře nejen svou bojovou povinnost, ale také svůj vliv propagační. Myšlenka boje do konečného vítězství a rozbití habsburské monarchie, která na sklonku třetího roku války v Itálii ztratila mnoho na své průbojnosti, byla rozhodnutím československých dobrovolníků a římským kongresem postavena znovu na přední místo italské válečné politiky. Čechoslováci dovedli posílit snahy rozhodných odpůrců Rakouska, vzbuditi nové naděje u vládních vlastenců a získávají i ty, kdož z různých důvodů by bývali nejraději válku ukončili za jakýchkoliv podmínek. Poměr československých vojáků k italské veřejnosti vystihuje V. Fryček (Pluk Doss Alto, str. 20):

„Občanstvo italské nemělo válečného fanatismu, to se vědělo v celém světě. Tím zatvrdleji stály tedy rodiny, jež musily vlastní syny životem exponovat na onom velikém, krvavém a pochybném podniku, za nějž válku pokládaly, předpojaty proti provokatérům, deserterům a nepřítelům, kteří takto válku osudně prodlužovali, jak se pokoutně i zjevně soudilo.

Ale Čechoslováci toho neslyšeli, jakoby byli hlší a pohledů nepřítelů neznali. V odvaze a vášni, kterouž byli vedeni, spočívala i jistá agresivní výbojnost, okázalost, která není slovenskou vlastností a třeba nevíťání, s náležitou otevřeností podali se obyvatelstvu a dali se poznat v krásě svých niter, zfanatisovaných ideou. Měli v očích tesknost svého exilu a tou učarovali. Čechoslováci dovedli záhy rozhodit clony obecných předsudků, které jim bránily v přístupu do cizích povah cizího lidu, dovedli prostým a poutivým vystupováním rozmrazit zmrzlý

respekt usedlého občanstva k potulným dobrovolníkům, bratrům dobrodruhům. Čechoslováci dovedli buditi lásku.“

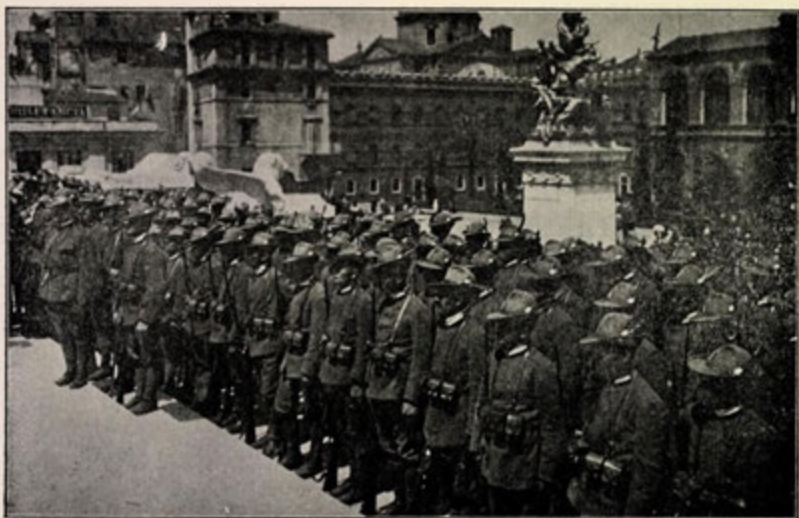
Přátelský poměr italského občanstva k československému vojsku se osvědčil řadou zdařilých slavností, které pořádaly vlastenecké spolky italské na počest nových spojenců. Nemohu líčiti průběh všech slavností; některé budou zmíněny v dalším vypravování. Uvedu jen ty, o nichž píše deník divise. Dne 12. května uspořádaly ve Spoletu slavnost místní odbočka „Fascio della Difesa nazionale“ spolu s „Dante Alighieri“ a „Lega latina della gioventù“. Dne 18. května hostilo město Foligno československé vojáky a večer za přítomnosti min. války Zupelliho, min. průmyslu a obchodu A. Ciuffelliho a stát. podsekretáře Morpurga vzdán byl hold československému vojsku a národu. Podobné slavnosti konaly se 19. května v Narni a v Assisi a také jiná města připravila Čechoslovákům slavnostní manifestace.

Nechyběly ovšem vojenské přehlídky vojenských hodnostářů. Kromě inspekce gen. Grazianiho a kap. Seby vykonal dne 11. května návštěvu u československého vojska pplk. M. R. Štefánik a dne 18. května min. války Zupelli prohlédl téměř všechna místa, kde sídly české posádky. Hosté byli s fysickou i morální zdatností československých vojáků úplně spokojeni.

Zakrátko cítili se českoslovenští vojáci v novém prostředí jako doma. S místním obyvatelstvem se sprátelili a vyprávěli jim o své vlasti, jejich dějinách, utrpení a touze po osvobození. Všechny vrstvy lidu se s nimi dostaly do styku a když se seznámily s jejich osudem a vlasteneckými city, sdílely s nimi jejich radost a nadšení.

*

Vnitřní život československých vojáků ve „věčně zelené“ Umbrii a jejich přijetí italským obyvatelstvem vylučují nám současné a pozdější vzpomínky,

Čestný oddíl na stupních pomníku.

z nichž aspoň některé odstavce pro zajímavost uvádíme doslovně.*)

O přijetí československých vojáků v Umbrii a krásné slavnosti v Perugii praví současný pramen (Československá samostatnost, 25. května 1918):

„Dlouhou, předběžnou naší prací a účinnou spoluprací různých našich italských přátel, mnoho četných politiků, korporací, veškerého tisku byla veřejnost italská na objevení se našeho vojska v jejím středu dobře připravena.

Přijetí, kterého se našim vojákům nyní všude v Itálii dostává, jest však ještě krásnější a vřelejší, než by se bylo předpokládalo. Kde se naše oddíly objeví, jsou předmětem péče, pozornosti, laskavosti všeho druhu, oslav nevšedních.

Italské listy téměř denně přinášejí o tom zprávy: o přijetí našich vojáků a důstojníků v Miláně, Brescii, Veroně,

Spoletu, Mantově, Folignu, Perugii a jiných městech.

Příchody našich oddílů do měst i odchody oddílů na frontu jsou pochody triumfálními. Ve Veroně dámy veronské dávají jednomu našemu oddílu válečnou standardu při velkolepé slavnosti v divadle, které se účastní všechny místní úřady civilní i vojenské a četná zastupitelstva spojeneckých armád: francouzské, anglické a americké. Podobná slavnost ve Spoletě a jiných městech. Naše národní hymny zdolmácněly tam všude: hrají ji hudby vojenské i jiné, zpívají ji italské umělkyně i umělci. Náš národní prapor vlaje na čestném místě mezi prapory spojeneckými. Všude projevy pouti Masarykovi a našim národním vůdcům a trpitelům; městské rady vyvěšují plakáty s poučením o nás a o československém vojsku; informačních brožurek, stručných i obsažnějších, stále více se vydává.

Vedlo by daleko referovati o všech projevech tohoto opravdu již velkého

*) Podrobnější vylíčení najde čtenář v knihách J. Libiše: Ve stínu Apennin a Alp, Brno 1927 a V. Fryčka: Pluk Doss Alto, Praha 1926.

a hlubokého hnutí pro nás v Itálii. Budiž zde podána stručná zpráva o jednom z četných:

O slavnostech v krásném středoitalském městě Perugia ve dnech 6. a 7. května t. r. Italské listy přinášejí o nich zprávu pod výmluvným titulem: Perugia con impeto concorde e magnifico giura coi fratelli boemi. Libertà o morte!*) Zahájeny byly slavnostním banketem v Palace-Hotelu, jež nabídl město. Súčastnili se vedle starosty města, hraběte Valentiniho, zástupcové všech místních úřadů a významnějších korporací, místní velitel vojenský, generál Gibelli, velitel jedné brigády československé, gen. Gabrielli, velitel československého praporu major Giovanelli, místopředseda italskočeského komitétu z Říma, hrabě Spada, česká malířka a sochařka paní O. Fanno a delegát Národní rady pan Fr. Hlaváček. Súčastnili se četní důstojníci českých pluků z různých okolních garnison a zvláštního významu dodala slavnosti přítomnost anglické mise pro propagandu, skládající se z pana Thorold, paní Waterfield a pana Percy Forsta. Tato britská misse uspořádala odpolední čaj pro jmenované kruhy a po večeri pro přední zástupce české a italské.

Odpoledne konala se zdařilá a okázalá přehlídka jedné části československého vojska na „Piazza d'armi“ (cviště, pozn. kron.) za přítomnosti generála Grazianiho, řady vojenských hodnostářů a nesčetného obecnstva i italských vojáků. Československé oddíly byly předmětem věčného obdivu i nadšených ovací.

Vrcholu dosáhly slavnosti v pěkném divadle Morlacchi, majícím velkoměstský ráz svými rozměry a úpravou. Nemůžeme, bohužel, podati víc, než zcela stručný výtah z nadšených, několika sloupcových referátů italských časopisů.

*) Perugia se svorným a velkolepým nadšením přisáhá s bratry Čechy: Svobodu nebo smrt!

Divadlo přeplněno. Slavnostní nálada a ráz. Příchod deputací československých důstojníků a vojáků nejsrdечněji aklamován. Nekonečný potlesk při hymnách spojeneckých a zvláště „Kde domov můj“ a při pěveckých výkonech našeho Persla, poddůstojníka v československém vojsku, jakož i spoluúčinkujících umělců italských. Prostá formou, bohatá myšlenkami a dojemná hloubkou citu řeč starosty města, hraběte Valentiniho (jenž ztratil syna na frontě), strhující projevy poslance Innomoratiho a generála Grazianiho, jenž sliboval, že neustane, dokud spolu s československými vojsky nestane na hranicích osvobozeného Československa. Bouře potlesku provázela tuto řeč, jak poznamenává italský tisk. A podobně bylo po řečech hraběte Spady a českého kapitána Šeby, jenž z Ruska přijel do Italie a výmluvnými slovy pro Italy, neodolatelnými pro naše hochy osvětloval význam naší armády.

Vrcholu však nabyla slavnost, když promluvila italsky a česky ušlechtilá česká žena. Po prvé zase po měsících, ba některý po letech, naši hoši uslyšeli česká slova z úst české ženy... Paní Olga Fanno, vzácná a něžná postava vřelé české vlastenky, obrátila se k ženám perudžským, doporučujíc jim své bratry, své „hochy“ české a v jejich slovech odrazela se hloubka národního citění a zároveň nezlomná vůle po osvobození...

Jedna to, zvláště významná slavnost z celé dlouhé řady podobných, kterými Italie projevuje neličené spontanné a důstojné sympatie našemu vojsku. Toť obraz, jak v Itálii získali jsme si srdce i mysl, toť skvělé zástavy morální pro budoucnost...

*

Živof vojáků líčí podle svých dojmů Frant. Hlaváček (Československá samostatnost, 25. května 1918):

„Ve vlaku setkáte se s přáteli ze všech pluků: v každé téměř stanici

Příchod hostů k slavnosti.

nastupují důstojníci a vojáci služebně cestují do sídel různých svých nadřízených velitelství; v každé stanici junáci s červenobílými výložkami se smíchem, veselím a spolu s energií, seriosností a zručností, kterou dodává jim přesvědčené nadšení pro věc — oddávají se své službě nádražní, vítají a informují nově přicházející, službou tam přidělené druhy, vykládají z vlaku potraviny, zásoby, různé potřeby vyzbrojné, vozíky, koně, mezky a hlavně ty dávno toužebně očekávané zbraně, pušky, strojní pušky, pistole atd.

Všude ozývá se drahá česká mateřština, promíchaná různými jadrnými termíny a často mile zazvoní vám sladká slovenština, vážně energický dialekt hanácký nebo chodský.

Všude život, ruch — čilý a spěšný, ale bez zmatku, vykazující dobré stránky našeho smyslu pro organizaci, pořádek, účelnost.

A při další jízdě tu vidíte z oken vlaku za zpěvu vykračovati si setninu našich, vracejících se ze cvičení, tam

zas cvičiti v plné výzbroji s temperamentní živostí a sokolskou přesností. „Skvělé vojsko!“, „prvotřídní mužstvo“, „obdivuhodný duch“ — takové poznámky slyšíte stále z úst italských spulucestovatelů.

Při návštěvě v garnisonách nevycházíte z tklivých a originelních dojmů, jakými působí pobyt našich vojáků v těchto starobylých, celým rázem svým středověkých italských měst, plných památek velké kultury, velkého bývalého života uměleckého a majestátních pomníků architektury...

Jaré pochody, české a slovenské písně vesele znějí pod italským nebem. Ve všech ulicích plno obyvatelstva, okna oživena, provází naše hochy nadšenými pozdravy a jásají jim vstříc: „Evviva la Boemia, Evviva gli Czechoslovacchi“ — toť nyní pozdrav, jenž nejčastěji otřásá zdmi desítek italských měst.

Naši hoši vzbuzují všude pozornost, obdiv, lásku: výcvikem, duchem, ko-

rektním chováním soukromným i mimo službu.

Je doba východu z kasáren; v hloučcích i jednotlivě naši borci procházejí se, ale ne dlouho sami. Po chvíli obklopeni jsou obyvateli města všech věků, obou pohlaví. Staří garibaldiáni. s mladými skauty, ženy z lidu, dámy — kde kdo chvátá, aby mohl promluvit s našimi vojáky a důstojníky. Nadšení a chvála, nesčetné dotazy. Naši jsou hotovou lidovou universitou, kde se tisíce Italů dovídá o československém národě. jeho snahách, tužbách a bojích.

Radost je podívat se na naše hochy Všichni jsou „arditi“, všichni jsou členy útočných sborů. Dle toho jest i jejich výzbroj; důstojníci vedle revolverů a vojáci vedle bajonetů ještě hrdě nosí si za pasem „pugnale“, dýku . . . Vše září dobrou náladou, ba veselím. Jdou vědomě do boje, na smrt, ale s úsměvem na rtech a s žertovnou písní. A neodvažuje se k nim nikdo přijíti s povídáním o nějakém hrdinství, o nějaké oběti, kterou přinášejí. Ten by nepochodil. Naši hoši prostě jdou dobrovolně, radostně do boje, poněvadž jim srdce a přesvědčení káže, že mají, že musejí jíti. Pociťují to jako svou povinnost, bez prósy, bez fráze, bez filosofování. Prostě, jednoduše, spartansky . . .

Stejně radostný je v celku poměr mezi důstojníky a mužstvem: krásná harmonie bratrství s vojenskou disciplínou.“

*

Ve středisku československého vojska, Folignu, panoval zajisté nejživější ruch. Střídání oddílů, cvičení a přehlídky byly na denním pořádku. Pestrý život a přehlídka čs. vojska pplk. Štefánikem ve Folignu popisuje J. Tošnar (Československý legionář, 15. srpna 1924) v dlouhé, barvitě vzpomínce:

„Každému, kdo přišel v posledních

dnech dubnových 1918 z nádraží do folignských ulic, musilo to zde připadat jako o pouti. Vlaky přijížděly, vychrlily spousty neznámých lidí s tlumoky na zádech do ulice, plné lidí veselých tváří, Černý chodil od nádraží ke kasárnám a od kasáren k nádraží s kapelou, opásán širokou červenobílou bohatýrskou šerpou, jak muškétýr zářící a pyšný na sebe, na své muzikanty a na vojáky, které vodil, na to, jak po ulicích vyhrávala jeho padulská kapela a okna přilehlých budov se chvěla pod „Baruškami“, pod všemi těmi písničkami, kterým se tak dlouho učili v padulské Certose, že každý padulský kluk uměl pochod Castaldo neb „Barušku“ právě tak dobře, či snad líp než vlastní Marciu reale. A veselí jsme byli všichni. Jedni přijeli od Mantovy, jiní v Giotu a Rivalentě opustili děvčátka vzpomínající na Czechoslovacchi. Tyto první dny nebylo smyslu pro nic kromě našich osob vzájemně — tyto první dny nebylo vidět ani jednoho našeho v kantině poskakovat kol malé Římanky orličího nosu s velikými zlatými kruhy v uších. Byli jsme tu jen my — a nám se vařilo tučné argentinské maso, o němž se nám nesnilo v S. Marii ani v nejbujnější fantasmii, zmírající mezi zdmi v nemastných polévkách.

Za týden by v nás nikdo nebyl poznal ubohé hochy padulské. Tváře se vyplnily, nabyly jiného výrazu, čapky a pak klobouky začínali jsme nosit posazené víc dozadu a trochu na stranu; krejčí udělali z nás lidi, vzavše si za vzor střih anglické uniformy br. kapitána Šeby a za tento týden nebylo děvčátka, aby mimo alespoň v jáčka jakéhosi neměl kolem sebe tři Čechoslováky. Den ze dne stoupal barometr našeho sebevědomí — nepamatuji se, že bych byl viděl tenkrát mnoho domácích vojáků, kde jsme byli my. Foligno bylo naše . . .

A z toho pocitu sebevědomí nebyl by nás vyrušil ani rakouský hydroplán,

Slavnost odevzdání praporu čs. divisi v Římě.

který jsme čekali den jak den, jsouce připraveni na kopečku nad Folignem. Šťastný I. batalion, bianco battaglione*) Barrecùv, který sem přišel první k formaci a ještě šťastnější ti, kdož se nemuseli 29. května loučit.

Přišel Šeba, přišel Štefánik se Zupellim a když stáli na tribuně s Grazianim a pod nimi chodili hoši vojenským krokem, i ušaté kobylky XII. kompagnie*), věděl jsem, že se nám asi zkrátí folignský pobyt. Zatím co bylo bra kap. Šeby všude plno, stál tu Štefánik ve své modré uniformě francouzského colonnella, bledý v tváři, s hrudí vpadlou, chorobný; tehdy ani promluvit k nám nesměl — nemohl. Stál tu mlčky a hleděl-li chvílemi k zemi, viděl ty řady defilujících hřmotným krokem pochodovat kamsi do dálky k severu, k Dunaji, k Tise. —

Defilovalo se dvakrát. Jen mladí.

*) Bílý prapor Barrecùv, I. prapor 3. (33.) pluku, nazývaný podle bílých kokard u per na alpských kloboucích.

*) Muli, tahající na vozíku těžké kulomety.

Defilé starých bylo jako smuteční pochod o pohřbu. Byli odsouzeni k sanitě, k mulám. Ať stáli s puškami k počtě vzhůru vztyčenými, ať defilovali, byli to staří, s klobouky do čel, ani trochu furiantsky nenasazenými, na bluze a pantalonech samé záhyby. — Inu staří. Smál jsem se jim stoje za rohem, odkud jsem byl nejbliž k Štefánikovi, nemuse sám se péci na poledním žáru slunce. Musil jsem za to ostatně s taškou po boku shánět drobné soldy k cinquiné po všech zelenářkách a prodavačích datlí, musel každému vyvracet, že nejsme ani Albánci, ani bílí černoši, ani Angličané a ať si vrtěli hlavou jakkoliv, přece jsem jim to musel říci, že se jdeme bít za ně . . .

*

Pobyt ve městě Narni a účast československýci vojáku na odevzdání bojového praporu čs. vojsku v Římě, líčí podle svého deníku J. Šafr ve vzpomínkách uložených v archivu italské legie:

„Byl jsem přidělen dne 13. května k I. praporu 34. pluku. Stanovištěm našeho I. praporu bylo město Narni, rozložené na výběžku apeninského pohoří a obehnané vysokými hradbami. V příhodných místech před hradbami stála řada vil a na stráních a průvách kolem města prostíraly se olivové sady. Pod městem v údolí teče říčka Nera, podél níž vede silnice, která povlovně po stráni odbočuje do města. U vchodu do města rozkládá se park, na němž jsme mívali přehlídky. Opodál města, směrem k stoupajícímu pohoří, vypíná se na skále, obklopené roklinami, starý, avšak zachovalý hrad, v jehož okolí jsme obvyčejně cvičivali. Město samo bylo dosti těsné, s malými náměstími a jedním parkem, z něhož se otevíral pohled na údolí a okolní vrchy.

Naše druhá rota bydlela v domě starého markýze Paolo Erolli. Ač šlechtic, jednal s námi všemi jako se sobě rovnými. Říkal nám: Vy jste hrdinové, když jste pohlrdli zajateckým životem a když dobrovolně chcete vybojovat sobě bývalou samostatnost a proto si vás vážím“. Zajímal se o nás a činnost našich výzvědných oddílů, působících propagačně a bojovně na frontě. Doufal, že zasáhne i my účelně po výcviku do boje. Tvrdil, že již naše rozhodnutí posiluje otřesené sebevědomí italských vojáků a občanů. Pohrdal italskými vojáky, kteří se dávali zajímat nebo se hleděli skrýti v nemocnicích.

Stejně i ostatní obyvatelstvo, když nás poznalo, dávalo nám na jevo svou sympatii. Byli jsme dbalí svého zevnějšku a chování.

S počátku jsme dosti trpěli cvičením a pochody, neboť jsme jim a těsně upjatému stejnokroji odvykli. Také velká vedra nás nemálo trýznila. Zato navečer po skončeném zaměstnání nemohli jsme se nasytiti pobytu v přírodě, svlažené chladem noci.

Cvičili jsme horlivě, protože náš prapor byl určen za reprezentační oddíl a

měl zakrátko odejeti do Říma pro bojový prapor československého vojska v Italii. Jako staří vojáci snadno jsme chápali nové cviky.

Ráno, dne 23. května jsme vyjeli k Římu. Počasí bylo překrásné a působilo příznivě na naši náladu. Ještě nedávno jsme seděli střeženi v zajateckém táboře a dnes, českoslovenští vojáci a spojenci Italů, jedeme si pro bojový prapor. Jaký to neočekávaný, radostný obrat v našem životě!

Cesta nám rychle ubíhala a než jsme se nadáli, vjížděl vlak do římského nádraží. Na nádraží a v ulicích, všude panoval velkoměstský ruch. Naše hudba nám hrála do kroku a tak jsme po krátkém pochodování zabočili do kasařen. Na rozlehlém nádvoří privítali nás zástupci Národní rady a pak nás odvedli do vykázaných místností. K naší obsluze byl ustanoven oddíl italských vojáků.

Odpoledne jsme stáli spolu s italskými vojáky špalířem anglickému královskému princovi, když jel z nádraží do královského paláce. To již jsme byli předmětem pozornosti všeho obyvatelstva.

Druhého dne, 24. května, dopoledne procházeli jsme ulicemi Říma. Hudba hrála sokolské pochody a my jsme si svěže vykračovali, nedbajíce slunečního žáru, rozpalujícího ulice. Před námi strážníci stěží klestili cestu návalem obyvatelstva. Okna byla hustě obsazena a se všech stran se sypaly na nás růže a znělo provolávání slávy.

Na náměstí Venezia jsme se rozdělili na dvě části a utvořili po obou stranách náměstí řetězy, jež sahaly až na nejvyšší schod ohromného pomníku Viktora Emanuela II. Na plošině nad schody stáli členové italské vlády, náš generál Graziani, podplukovník Štefánek, zástupci cizích států atd.

Do prostoru mezi naše řetězy a na plošinu měli přístup jen vznešení hosté, kteří se museli vykázati pozvánkami.

Prapor čs. divise v Itálii před kasárnami Ferdinanda Savojského v Římě.

Naše řetězy před návaem obecnstva chránili strážníci.

Po slavnostních řečech zástupců vlády a ppl. Štefánika promluvil k nám generál Graziani, načež odevzdal prapor praporečnickovi a objal se se Štefáníkem. Tím byl slavnostní akt ukončen.

Měli jsme přístup do všech veřejných podniků. Procházeli jsme a projížděli Římem stále žádostivi spatřiti něco nového. Uchylovali jsme se nejraději do elektriky, abychom nemuseli většinu pozornosti věnovati obecnstvu, jež se o nás na ulicích silně zajímalo. Na význačnější místa chodili jsme společně.

Dále líčí návštěvu Quirinálu, Vatikánu, Andělského hradu, M. Pincia, Palatinu, Colossea, brány Konstantinovy, lázní Titových a Trajanových, zbytků vodovodu Claudiova a různých kostelů a pokračuje:

„Poslední den, 27. května, navštívil celý prapor Pantheon, v němž je pochován zavražděný italský král Humbert I. a jeho otec Viktor Emanuel II., abychom položili květy na jejich hroby.

Škoda, že jsme nemohli spatřiti také ostatní památnosti Říma a okolí. Ještě téhož dne odjžděli jsme za nadšených pozdravů obyvatelstva zpět do Narni. Tam nás již obecnstvo očekávalo a uspořádalo nám bouřlivé ovace.

Věděli jsme, že brzy odjedeme do válečného pásma a na bojiště, abychom skutky dokázali, co jsme slibovali. Prapor nám měl býti povzbuzením a měli jsme jej ozdobiti válečnými vavříny. Připravovali jsme se tedy s chutí a otužovali na válečné útrapy. Mrzelo nás jen, že změnou našeho stavu a sídla pobytu nedocházely nás zprávy z domova.

Nadešel den odjezdu z Narni. Naposledy jsme procházeli městem a v okolí milá nám místa navštívili, kde jsme se po povinnosti v odpočinku kochali krásou kraje a sprádali sny, naděje a plány jako čeští vojáci. Uvědomovali jsme si důležitost našeho konání a věděli jsme, že buď zvítězíme nebo padneme.

Občané města Narni, kteří nám za krátkou dobu našeho pobytu zvykli

a projevovali stále přitěň, hostili nás naposled a žádali, abychom jim psali a budeme-li raněni, hlásili se do jejich nemocnice. Děvčata nám pak rozdávala růže. Při odchodu z města, dne 3. června 1918, vyprovázelo nás všechno obyvatelstvo a srdečně se s námi loučilo. Také v místech, kudy jsme projížděli do severní Italie, všude nás upřímně a hluchně vítali. Dne 6. června jsme přijeli do Campilie u Vicenzy.“

Konečně uvádím výňatky z podrobného deníku J. Tuhého, v němž se rýsuje život čs. vojáka v Bevagni a Assisi, jeho dojmy z historického města klášterů a kostelů a loučení s místním obyvatelstvem:

„Dne 22. dubna v 11 hod. dopoledne jsme dorazili do Foligna. Na nádraží již nás očekával italský důstojnický sbor, městská rada a generál Graziani. Špalírem obecenstva procházíme do dělostřeleckých kasáren Viktora Emanuela II., kde byli naši důstojníci představeni italskému důstojnictvu a městské radě. Později bylo oznámeno, že celkové uvítání bude, až se sem sjedou první naši vojáci. My jsme vůbec první českoslovenští vojáci, kteří přišli do Foligna. Po obědě odcházíme ulicemi, vyzdobenými prapory, do našeho bydlíště, jímž je kostel.

Druhého dne byli vybráni ti, kdož sloužili u strcných pušek a ostatní se rozdělují tak, že z centurie se tvoří dvě čety po 50 mužích. Před polednem dostáváme nové italské pušky Mod. 91, bodáky a dýky.

Po dva dny užívali jsme všech zábav, které nám zdejší město poskytovalo. Obyvatelstvo všude nám hledělo vyjítí vstříc a sympaticky nás přijalo. Dne 25. dubna jsme odešli do městečka Bevagni, které je dosud obeháno zdí a uzavřeno branami, jako u nás ve středověku.

Hned nazítří odcházíme ve zbroji na cvičiště. Prozatím cvičíme řadové cviky

a pohyby se zbraní podle vzoru italského, než přijdou nařízení z Paříže. Denní náš rozvrh: v 7 hodin na cvičiště, o půl 12. návrat, ve 2 opět na cvičiště, zpět ve 4 hod., pak večere a od půl šesté do devíti vycházka. Dostali jsme první mzdu podle italského vzoru, pěšák denně dva soldi a k tomu dva soldi pochodového přídatku. Zítřkem počínaje máme zvýšený přiděl potravin, jako vojáci ve válečném území.

Dne 29. dubna byla uspořádána městským zastupitelstvem a vším obyvatelstvem slavnost na uvítání, spojená s květinovým dnem. Město bylo vyzdobeno prapory a když se českoslovenští vojáci ubírali ulicemi, sypaly na ně zdejší dívky kvítí. Byli zavedeni do školního nádvoří, tam přivítání městskou radou, učitelstvem a občanstvem, načež následoval průvod s praporky městem. Po cestě sypalo obyvatelstvo na dobrovolníky květiny a bílé a červené letáčky, v nichž vyslovuje uznání jejich statečnosti. Po průvodu byli účastníci pohoštění a podarování letáčky. Cítíme se zde jako doma.

Dne 7. května odešel prapor do města Assisi, vzdáleného asi 20 km. Obecní rozloučilo se s námi srdečně a městská rada si vyžádala prapor našich barev na památku po československých dobrovolnících a uložila jej do místního musea na radnici. Všem přirostlo k srdci malé, v pěkné rovině ležící městečko a s lítostí pohlíželi na hradební zdi, mizející jim navždy s očí . . .

Od 3. května nám byla zvýšena mzda na 50 centesimů denně. Dne 12. května odcházíme na střelnici, po prvé zkusit nové pušky. Město Assisi tvoří téměř jen kláštery, jichž je — většinou mužských — na padesát. Vystavěno na vysokém kopci, je obeháno obvyklou hradební zdí a baštami; na vrcholcích trůní dva hrady, které jsou spojeny podzemními chodbami. Nejvíce mě zajímá starý antický chrám na náměstí, jenž byl však upraven na katolickou modlitebnu. Pouze profil zůstal

Hudba před kasárnami Ferdinanda Savojského v Římě.

nezměněn a šest obrovských sloupů, které drží střechu, upozorňuje na své vysoké stáří a nádherné práce sochařsko-stavitelské. Jiných zvláštností zde není, pouze hrobka sv. Františka v hlavním chrámu.

Občanstvo nebylo nám s počátku tak nakloněno, jako v Bevagni. Je silně klerikálního smýšlení a protože si nikdo nevšímá zdejších klášterníků, považují nás za bezvěrce. Mniši pocházejí většinou z Německa a hlavně z Bavor a proto ta nenávisť proti nám. Městská rada však přece vyzvala občany, aby se k nám chovali přátelsky, protože bojujeme za svobodu nejen naší, ale všech národů. Letáky italské vylepeny byly na tabulích a menší české rozdávány vojákům.

Dne 17. května jsme dostali alpské klobouky a stáli po prvé na skále na stráži proti rakouským letadlům.

O svatodušních svátcích přelížel celou posádku z Assisi a S. Marie degli Angeli min. války Zupelli, různí vyslanci, generál Graziani a L. Sychrava. Na

nárožích v Assisi jsou vyvěšeny nové letáky, které informují občanstvo o našem hnutí a vyzývají k účasti na odpolední slavnost v neapolské koleji františkánského kláštera, kde přednesena byla řeč o naší myšlence a jejím významu pro válečnou situaci. Jiný leták zval důstojníky na večer do městského divadla, kde předvedeny kinematografické snímky válečné.

Posledního května nám byly rozdány přilby a počínáme se připravovati k odjezdu do válečného pásma. Také jsme poprvé házeli obranné ruční granáty „sippe“; útočné bomby „petardy“ nebyly v dostatečném množství.

Dne 2. června jsme měli vojenskou slavnost Garibaldiho. Na slavnosti jsme byli přítomni jako čestná pohotovost, ozdobeni a obdarováni zdejšími dámmi kvítím a praporky, italští vojáci pak červenými šátečky. Odpoledne vyvrcholila slavnost v koncertě. Dověděli jsme se dnes, že rakouská vláda vypisuje na každého československého vo-

Přehlídka čestného oddílu československého v kasárnách Ferdinanda Savojského v Římě.

jína 250 korun a šest neděl dovolené tomu, kdo ho přivede do zajetí.

Navečer, 4. června, odjížděl III. prapor 2. pluku na bojiště a za bouřlivého potlesku a nadšení obecnstva se loučil s tímto městem, které teprve nyní nás chápe jinak, než zač nás mělo dříve.

Dne 5. června jsme od rána připraveni k odjezdu. Opět hlásají, tentokrát zelená návěští, náš odjezd a vyzývají měšťanstvo, aby se s námi důstojně rozloučilo, neboť jsme poslední, kteří z tohoto města odjíždíme. Jakmile ustal dešť a krupobití, které se odpoledne sneslo na kraj, stáli jsme na náměstí Vittorio Emanuele II., vyzdobení na klobouku za bílou kokardou třemi vlčími máky, na pušce pak malý praporek bíločervený neb zeleno-bílo-červený. Náměstí bylo rovněž okrášleno dohodovými prapory, mezi nimiž vlál také náš prapor. Hudba zahrála nejprve italskou hymnu, když zaveleno „k počtě zbraň“. Bylo úplné ticho, ani lístek se nepohnul a naše praporky klidně ležely

při svých žerdích. Nato jsme byli obdarováni dámami spoustou květin.

Poté zazněl opět rozkaz „k počtě zbraň“ a ve středu našem zazněly cizí hlasy, cizí slova, ale známá melodie — naše hymna v italském překladu! Větrík zvolna pohrával našimi praporečky, zastrčenými do ústí pušek a když sbor dam pěl poslední verše druhé sloky — patria bella, paese czeco è patria mia — vítr mocně již vlál praporky, takže se náměstí změnilo v moře červenobílě. Všichni stáli dojati. Nepůsobily řeči, nepohnula hudba, ale zpěv naší hymny strhoval a statné postavy našich hochů, stojící jako svíce s rudobílým plamenem, dojmaly obecnstvo, které chápe a ctí náš ideál.

Odcházíme za zvuků hudby a obecnstvo se loučí se všemi, tiskne jim ruce a volá „nazdar“ a „evviva gli czecoslovacchi“. Bouře nadšení nebere konce, celým městem jsme pozdravováni, květy sypány na naše hlavy a my, cizinci, kteří jsme si dovedli získati tak vřelé sympatie u obecnstva, naši věci

Přehlídka v nádvoří kasáren Ferdinanda Savojského v Římě.

neznalého a proti nám z náboženských pohnutek zaujatého, odcházíme a loučíme se s ním jako s bratry a sestrami, kteří nás též tak zvou — —

Hudba nás doprovodila do polovice cesty, korporace rovněž, ale obecnostvo jde s námi až na nádraží a teprve teď, když vstoupili jsme do vlaku, jež naši hoši ozdobili a jenž se před 8. hod. rozjížděl, kynulo nám pozdravem posledním. Večer je krásný a klidný, slunce zapadá do rudých červánků a my naposled němým pohledem zdravíme mizící město Assisi na vrcholcích skal a klášter, kde jsme byli ubytováni. Jsme veselí, ale přece pohnuti opouštíme kraj, v němž se zrodilo naše, československé vojsko.“

*

Ze všech vzpomínek svědků a účastníků vidíme, že italské obyvatelstvo brzy věnovalo československým vojákům svou přízeň a také ji po svém zvyku nadšeně a opětovně projevovalo. Naši vojáci spláceli pak vděčně ital-

ským přátelům laskavé přijetí stejným dílem a hleděli je svým ukázněným chováním a zápallem pro společný boj přesvědčiti, že jsou všech těchto srdečných projevů opravdu hodni. Italské denní listy, vycházející v umbrijských městech, neskrblily obdivem pro nové spolubojovníky a dávaly jejich obětavost a touhu po boji za příklad svým krajanům.

Jaký duch vládl ve vojsku při odchodu na frontu, líčí Jos. Logaj (Československé legie, str. 99):

Není třeba zajisté dokládat, že odchod československého vojska, tato výjimečná událost v historii národů vůbec, děl se za slavnostní a bojovné nálady jak mužstva tak důstojnictva. Musím mužstvu přiznati, že ač s mnohým nebylo spokojeno, přece šlo do války bez výhrad. Nebylo to vnucené hrdinství, nýbrž pevná, odhodlaná vůle, buď zvítězit nebo se obětovat. Rozmlouval jsem s mnoha prostými vojáky než odešli do pole. Loučili se se mnou i se slzami v očích, ale neměli strachu.

Věděli, oč se jedná v jejich bojích. Mravní hodnota těchto vojáků se nedá prostě odhadnout. Lidé jinak dobrého srdce, lidé mírní, jimž se vraždění protivilo, a přece šli s takovou odhodlaností už po druhé do válečné vřavy. Pohled na odcházející pluky byl charakterisován italským žurnalistou takto: „Ten klid mě mrazí. Je to podivuhodné, jak vaši vojáci jdou takřka bez vzrušení. Nevidím válečných projevů, výkřiků a kdybych neznal, co dovedou, měl bych obavu, že jdou do války neradi a z přinucení.“ — Když však na nádraží ve Folignu hudba zahrála „Kde domov můj“ a bratři sňali klobouky s hlav, zaplakal si tiše, ač byl voják zkušený války. V tisku italském z té doby, kdy vojsko naše odjíždělo do pole, máme přímo charakteristické doklady, jak mile, lidsky, srdečně a upřímně pochopili někteří Italové, co to znamená být československým vojákem.“

Uzavírám tuto kapitulu prvopočátku československého vojska, kdy horečný

shon po brzkém utvoření bojových oddílů a bezodkladném zasažení na frontě se střídal s nesčetnými slavnostmi a přehlídkami a touhou vojáků poznati italská města, zvyky a lid. Z těchto chvil odnesli si vojáci nejlepší dojmy a jistě pravdu mluví deník divise (3. května), jenž praví:

„Za tohoto prvního mobilisačního období bylo obyvatelstvo Umbrie šťastno, že přijalo ve svých smavých městech první představitele československého vojska v Itálii; občané, úřady a vlastenecké spolky bez pobídky zavodili, aby zpříjemnili pobyt československým důstojníkům a vojákům, kteří jistě zachovají ve svém srdci vděčnou vzpomínku na šlechetný a pohostinný italský kraj.“

Prorocství se splnilo. Českoslovenští vojáci i po letech rádi v mysli zalétají do dálných končin střední Italie, kde po prvé dostali do ruky zbraň, s níž nadšeně odcházeli na bojiště, aby svému národu vydobyli svobody a samostatnosti.

ČESKOSLOVENSKÝ DEN V ŘÍMĚ.

Italsko-československou smlouvou z 21. dubna 1918 a utvořením čs. divise neskončila se ovšem naše politická činnost v Itálii. Zbývalo ještě mnoho otázek, které musely býti v podrobnostech projednány. Jedním z nejdůležitějších bodů, které bylo nutno upravit v nejkratší době, byl způsob použití našeho vojska na italské frontě.

Rychlé formování čs. divise a celkem dobrý chod vojenského výcviku, budil v italských vojenských kruzích dojem, že československé vojsko bude moci ihned odejiti na frontu. Ačkoliv však nescházelo dobré vůle u našich politických představitelů i u vojáků, nedalo se přehlédnouti, že nová armáda postrádá náležitý výcvik v celku, nemá dosti zkušeností v nových válečných zbraních a novém způsobu válčení a také vnitřně, jsouc vlastně italsko-československá, není dosti jednotna a smtelena potřebným, oboustranným porozuměním. Proto se Štefánik opřel návrhu gen. Diaze na brzké použití čs. vojska k boji na frontě, jak o tom svědčí dr. L. Sychrava (Naše revoluce, I., str. 222):

„Gen. Graziani nadšen rychlým úspěchem náboru a zevnějším dojmem vojáků. Blíží se rakouská ofensiva a Diaz, opíraje se o dojem a názor Grazianiho, má úmysl divisi okamžitě vrhnout v boj. Štefánik vidí nebezpečí a všemi prostředky energicky odporuje. Jede do hlavního stanu a 25. dubna prostřednictvím francouzské mise referuje do Paříže, že generál Diazovi připomněl a konstatoval: „Podle právě podepsané smlouvy jde o jednotnou národní armádu, určenou k boji v první linii, ne však o lidský materiál. Scéna byla velmi prudká, ale Diaz slibuje, že našich nebude použito, pokud NR. se nezaručí za mravní připravenost vojska a selekci nespolehlivých živlů. Štefánik uvá-

dí též, že vojsko nemůže bojovat, pokud nebude zejména juridický statut dojednán a postavení italského důstojnictva, zvláště generála, právně precisováno.“

Štefánikovy obavy vyvěraly z pocitu zodpovědnosti za svěřené mu životy vojáků. Ve svém rozkladu gen. Diazovi přímo naznačil, že naše vojsko je „symbolem“ našich národních snah a že ho tedy nelze použít tam, kde by nepřipraveno na boj, stalo se potravou pro děla; výslovně však prohlásil, že jinak náležitě rozhodnutí o taktickém jeho použití vrchnímu velitelství italské armády a že československé vojsko má býti postaveno do první linie.

V souhlasu s tímto rozhodnutím požádalo vrchní velitelství dne 11. května gen. Grazianiho, aby poslal jeden prapor do válečného pásma k posílení výzvědných oddílů, jež konaly službu u všech italských armád. Gen. Graziani pověřil tímto čestným úkolem II. prapor 1. pluku, jenž také dne 19. května 1918 odejel z Perugia na místo určení.

Brzy nato, 27. května, vyžádalo si vrchní velitelství další prapor k novému posílení výzvědných oddílů u III. armády při ústí řeky Piave. I tento krátě vyhověl gen. Graziani rozkazu a poslal I. prapor 3. pluku.

V té době připravoval Štefánik manifestaci, která měla veřejně ukázati světu, že Itálie se postavila plně za požadavky československého národa a posíliti národ doma v jeho protihabsburském boji. Sjednal s min. předsedou Orlandem, že v den třetího výročí vstupu Itálie do války, 24. května 1918, bude uspořádána slavnost, spojená s odevzdáním bojového praporu československému vojsku v Itálii. Původně bylo stanoveno Foligno jako místo slavnosti. Štefánikovi se však podařilo dosáti toho, že se slavnost konala v Římě

a dalším úspěšným jednáním se mu podařilo získati k spoluúčasti řadu italských státníků a politiků i zástupce dohodových států. Prapor v národních barvách darovalo „Italské komité pro československou samostatnost“ a vyšly jej na návrh malíře Oskara Brázdy římské dámy. Po slavnosti byl prapor odevzdán deputaci 3. pluku a stal se jeho plukovním praporem.

Průběh slavnosti líčí dlouhé články v současných pramenech (V boj, 7. června 1918 a Československá samostatnost, 1. června 1918), odkudž vyjímám nejdůležitější odstavce*):

„Slavnost přejímání praporu od Národní rady konala se na Piazzě Venezia před krásným pomníkem Viktora Emanuela.**)

Na širokém schodišti rozestaven jeden prapor československých vojáků, kteří přijeli den dříve a byli na nádraží hned přehlédnuti anglickým princem následníkem, který současně zavítal do Říma a uvítání ministrem Bissolati. Státní podsekretář ministra vnitra, Gallenga, uspořádal hostinu, které zúčastnili se četné osobnosti politické a úřední.

Mužný a dobrý vzhled našich vojinů zanechal v obecenstvu nejlepší dojem.

Na místa určená dostavili se ministři, poslanci a senátoři, vyslancové, generalita, zástupcové různých sdružení, žurnalisté a j.

Z řady známých jmen zaznamenáváme: starosta města Říma kníže Colonna, italský ministerský předseda Orlando, zahraniční ministr Sonnino,

ministr války Zupelli, ministři Bissolati, Miliani, Meda, Nitti, francouzský ministr kolonií Simon, americký vyslanec Nelson Page, vyslanec ruský Giers, vyslanec japonský, vyslanec francouzský Barrère, vojenská reprezentace italská, francouzská, anglická, americká srbská, reprezentace „Červeného kříže“ amerického, četní poslanci, senátoři, politikové a novináři a mnoho přátel našich, jakož i římská česká kolonie.

Kromě toho dostavila se od každého českého praporu v Itálii deputace vojáků, kteří se svými důstojníky seskupili se kolem velitele našeho vojska gen. Grazianiho.

Přesně o půl 12. hod. v poledne začal slavnostní akt.

Dojemné zvuky naší národní hymny rozlehly se náměstím.

Byly tím dojemnější, že je hrála naše vojenská hudba, která vzbudila zaslouženou pozornost.

Hned nato vztyčen byl červenobílý prapor, jehož barvy slavnostně zatřpytily se na žhavém slunci.

Slova ujal se římský starosta, kníže Colonna:

„Vojáci! Na tomto místě, které jest symbolem ideálů, jež přivodily osvobození Itálie, jste dnes povoláni, abyste složili přísahu věrnosti oněm zásadám a prostředkům, které směřují k osvobození Vaší vlasti z prouty státu, jež byl vždy ztělesněním neúprosného tyranství, negací všeho pokroku, svobody, nezávislosti.

Vaše přísaha na tomto posvátném Oltáři Svobody, na tomto Kapitolu, jež svojí historií ztělesňuje nejvznešenější slávu civilisovaného světa — jest hlasem národa mučednického, jež žádá od humanity uskutečnění svých práv proti násilnickému potlačovateli, proti sobectví hmotných zájmů.

Přijímám Váš projev jménem Říma a jménem Říma jej hlásám celému světu. Jeho ohlas nechť zní v každé zemi, za hory a moře a nechť připo-

*) V obou článcích je popis slavnosti neúplný a překlad řečí místy nesprávný. Použil jsem obou pramenů a opravil, pokud bylo třeba, z francouzského textu v Nation Tehéque, IV., str. 2 a n. a ličení v deníku divisa.

**) Pomník Viktora Emanuela II., nazývaný též „Oltář vlasti“ je půlkruhovitá budova římského slohu, uprostřed níž stojí jezdecká socha krále „Osvoboditele“. Stojí na Kapitolu a uzavírá náměstí Piazza Venezia, právě proti paláci Venezia, býv. rakousko-uherskému vyslanectví u Vatikánu. Viz obrázek na str. 137.

Zástupci dohodových států mezi čs. dobrovolníky.

míná lidstvu, že má jednu vznešenou povinnost: dáti národu československému onu svobodu, za jejíž dosažením dnes lesknou se Vaše bodáky v slunci Říma, věčné a ctihodné matere každé víry, která tkví v právu a spravedlnosti“.

Poté ujal se slova ministerský předseda V. E. Orlando:

„Dnešní slavnost odevzdání praporu československého znamená křest mladého národa, který tak slavně se vzepřel proti porobě; ano, jest to zrození národa, kterého je hoden rámec tohoto místa, toto obětiště pod posvátným nebem římským, tento oltář Vlasti, jenž jest souhrnem dějin našeho obrození a jenž vyvolává vzpomínku našich padlých hrdinů.

Pravil jsem: Zrození Vašeho národa? Nikoli zrození, nýbrž vzkříšení, znovu zrození: vždyť Vy jste byli po staletí národem svobodným, pak byli jste porobeni, roztrháni Němci a Maďary a potlačeni těmito i oněmi. Byli jste oklamáni, podvedeni proradným do-

mem habsburským a měli jste právo i povinnost proti němu revoltovati.

Dnešní slavnost, krásná a mnoho-slibná, děje se ve chvíli, kdy v Praze, před samým policejním ředitelstvím lid, nedočkavý osvobození, umísťuje nápisy: Sláva svobodě Čech! Sláva Dohodě! A zatím co v Čechách je vzbouření a stanné právo*), zde na svobodném, slunci svobodně vlaje prapor země československé, která očekává své vzkříšení.

V Praze volá se dnes: Ať žije Itálie! a my zde voláme: Evviva Boemia!“

Římská „Epoca“ praví, že „poslední slova min. předsedy pozdravena byla nezapomenutelnou manifestací souhlasu, důvěry, nadšení; také ministři a vyslanci nadšeně tleskají a volají: Viva la Boemia!

V tomto okamžiku povznese se nad shromážděním eskadra spojeneckých

*) Nadsázka, v Čechách se konaly pouze slavnosti Národního divadla a jiné manifestace, spojené s politickou perzekucí.

aeroplánů, vzbudivší nové projevy nekonečného nadšení.

Jménem velké republiky americké promluvil vyslanec Nelson Page:

„Jako zástupce státu, který soustřeďuje tak velký počet Čechoslováků, kteří stali se členy velké demokracie americké, pokládám si za veliké významání, že jsem mohl být přítomen této skvělé a pohnutlivé slavnosti. Slavnost tato značí uznání vojenské síly, kterou jeden z nejšlechtnějších národů Evropy, jenž tolik byl osudem pronásledován — postavil do boje po boku Spojenců, ne pouze do boje pro vlastní nezávislost, ale pro uskutečnění svatosvatých ideálů svobody a spravedlnosti. Vám, pane plukovníku (obrácen k plukovníku Štefáníkovi) pravím: Šťasten onen národ, jenž má takové předáky; taková vůdcové nemohou reprezentovati než věc spravedlivou. Nechť Bůh Práva a Svobody popřeje Vašemu národu vítězství!“

Zřejmě pohnut ujal se slova za Národní radu plukovník dr. Štefáník. S pohnutím mluví o nezvratné věře a nezlomné vůli národa československého, o věčnosti, která pojí země české, sténající ještě pod jhem nepřátelským, k Itálii, která bojuje za práva národů.

„Ve stínu tohoto milovaného národního praporu, u pomníku velikého Krále Osvoboditele, srdce Čechoslováků bijí jednoslovně se srdcem slavných vojáků italských. Čechoslováci, uniknuvší otroctví budou bojovati po boku volných Italů pro vítězství společného ideálu.“

„Generále“ — praví pak obrácen k veliteli československého vojska — „tito naši bratři, kteří jsou v Itálii i ti, kteří jsou ve Francii a jimž posílám bratrské políbení, přísahají, že neopustí nikdy tento posvátný prapor. Přísahají, generále, že zemrou raději všichni do posledního, v semknutých řadách, než by ustoupili o jediný krok.

Generále, tento prapor je vám svěřen. Vezměte jej, hrdino, a neste na frontu, do italských zákopů.

Prapor tento bude povzbuzením pro Čechoslováky: za ním půjdou, budou jej brániti a s ním zvítězí!“

Krásná řeč hluboce dojala. Mnohé oko chrabrých vojáků, jejichž líce ožehlo slunce v tolika bitvách, zalilo se slzami. A pohnutí dostoupilo vrcholu, když dr. Lev Sychrava proslovil k přítomným vojínům českou řeč, ve které poukázal na velikost této chvíle. „Proto hoši,“ volal, „prapor k slunci výš, ať vesele vlaje a hlásá slávu jména českého!“

Natogen. Graziani pozdravil svoje vojáky, kteří jsou dnes, více než kdo jiný, zástupci humanity, spravedlnosti a svobody.

„Mluví jako voják k vojákům. Dnes odevzdán prapor boje! Z těchto míst odcházely římské legie do Irska. Odtud půjdeme my, nová armáda svobodných Čech.“

Vizte tuhle cestu!

Dva tisíce kilometrů nás dělí od cíle. My však cítíme tolik síly, abychom ho dosáhli!

V Praze to vědí. Naše matky a naše sestry nás očekávají. My přijdeme!

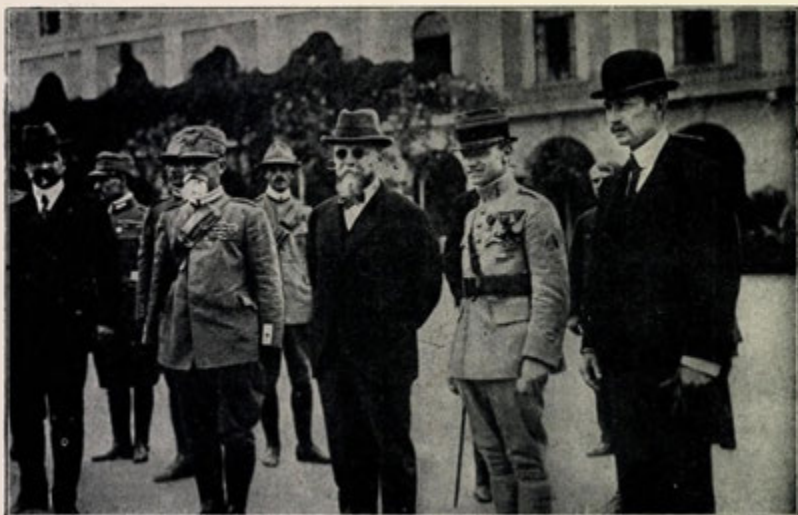
Praporečníku, vezměte prapor. S ním a za něj kupředu až k vítěznému a úplnému dosažení našich ideálů: s ním nebo za něj na smrt či k vítězství!“

Praporečník poklekl pod vlající prapor a vojáci s nasazenými bodáky drží „k počtě zbraň“. Dojem byl úchvatný.

Pak jménem vojinů promluvil italsky jeden z poddůstojníků. Skončil řeč slovy:

„Hrdi na tento prapor, který nám byl svěřen, ponese me jej od vítězství k vítězství, krok za krokem až na půdu naší československé vlasti.“

A zamával při tom praporem. Hned nato rozlehl se zpěv naší národní hymny,

Skupina hostí: É. Fournol, A. Graziani, H. Simon, M. R. Štefánik a L. Sychrava.

letící vzduchem jako pozdrav vzdálené vlasti od jejích věrných synů v cizině.

Slavnost se skončila. Setniny se řadily k pochodu a odcházely za neutuchajících projevů obecnstva.

Odpoledne se konal obrovský průvod Římem na Campidoglio (Kapitl). Také zástupci československých vojáků a české kolonie se zúčastnili a byli předmětem největší pozornosti. Kytice a květy sypalo se na ně a neustále bylo slyšeti volání: Evviva Boemia! Evviva Masaryk!

Večer téhož dne sešli se v divadle „Augusteo“ političtí zástupci celé dohody za přítomnosti anglického následníka trůnu, prince waleského, a celé hlediště, ozářené světly a naplněné vůní tisíců růží, které zdobily v kyticích a věncích balkony i galerie. hřmělo provoláváním slávy všem spojencům, stokrát opakovaného. A v tomto vznešeném prostředí, po řeči starosty Říma, prince waleského za Anglii, ministra Simona za Francii, min. předsedy Orlanda za Itálii, velvyslance Nelsona

Page za Spojené Státy a poslance Loranda za Belgie, ujal se slova pplk. Štefánik.

Reč Štefánikova působila mohutným dojmem. Současný pramen (deník divise, 24. května 1918) praví, že jí „zástupci spojeneckých národů naslouchali se zbožnou pozorností a rostoucím zájmem“ a cení v ní „krásu a sílu pojetí.“ Pro její důležitost uvádím z ní aspoň podstatnou část (Československá samostatnost, 29. června 1918).

Nejprve ocenil Štefánik dávné přátelství italsko-české, dotkl se Masarykova usilování v rakouském parlamentu o zřízení italské university v Innsbrucku a o přátelském zacházení Italů s československými zajatci ve světové válce, jehož dovršením bylo utvoření československého vojska na italské půdě a odevzdání bojového praporu. Pak pokračoval:

„Oddily, jichž části jste dnes ráno viděli, jdou se připojit ke svým druhům, kteří je očekávají nahoře v zákopech. Samostatná armáda českoslo-

venská není jenom novým vojenským činitelem; jest též novým symbolem. Nepřítel to dobře pochopil a chce ve svém vzteku namluviti, že spojenci znásilnili mezinárodní právo tím, že ozbrojovali zajatce. Po tolika násilných činech znásilňovatelé všech veřejných i soukromných práv přicházejí v nevčas s takovými právníckými námitkami.

Ostatně však československá armáda není armádou zajatců. Zajatci zůstali v koncentračních táborech; naše armáda je armádou odhodlaných vlastenců, vědomých svého práva, hotových vzdorovati všemu nebezpečí a přinéstí všechny oběti. Někteří šli se připojit pod prapory americký a pod prapory zemí spojeneckých a družili učinili konec nenáviděnému násilí tím, že byli poslušni přísné mravní disciplíny. Nejsou to ani desertéři ani zajatci, poněvadž neopustili národní armádu a neupadli do rukou nepřítelů. Reservy této armády jsou v samé zemi československé a tyto rezervy, ačkoliv omezené co do počtu, jsou co do vůle nevyčerpatelné.

Dále připomíná Štefánik slova národní přísahy (13. dubna 1918): „Vytrváme, dokud ne zvítězíme. Vytrváme, až pozdravíme samostatnost svého národa“ a navazuje:

„To není výhrůžka; je to mužný projev národa hodného svobody; je to též posvěcení stálé politiky Národní rady československé, jež z rozkazu národa a s jeho vědomím vedla ji od počátku války, aniž by čekala na povzbuzující provolání spojenců.

Jednota Čechoslováků a Dohody byla ještě zesílena uzavřením nedávné smlouvy Habsburků a Hohenzollerů, smlouvy, jež měla jim zaručiti nadvládu nad Evropou a nad celým světem. Slované a Latinci uraženi a rozhořčeni odpověděli hrdě na tuto novou provokaci.

Utláčování národové jsou ve svých tragických zápasech posilování zprávami, jež jich docházejí ze zemí Do-

hody. S radostným dojmem přijmou zprávu o dnešní slavnosti. Tato zpráva jich dojde v týž čas jako poslední řeč presidenta Wilsona, z níž zvláště tuto část si zapamatují: Nejde Dohodě jediné o to, aby vyhrála válku, ale třeba ji ještě vyhrátí plně a vznešeně.

Naslouchal jsem s uctivou pozorností řečem zde proneseným. Dojem, jakým působí, vyvolá zajisté veliký efekt v Rakousko-Uhersku. Ti, kdož se tam bijí a doufají, budou mít přesvědčení, že od nynějška ve světě dohody je smazána legenda o demnělém liberalismu maďarském, právě tak, jako legenda o nutném udržení monarchie rakouské, která by byla schopna tvořiti protiváhu velikého Německa.

Čechoslováci se dovědí se zadostiučněním, že chcete konečně zlomit cynický imperialismus pruský a vyčistiti sídlo zkaženého svědomí. Byl čas, aby byl učiněn konec absurdní legendě; stálat' ona spojence mnoho krve a napětí může býti propagována pouze lidmi, kteří sledují krátkozrakou, ne-li zločinnou politiku, anebo nevyčlelitelnými, kteří vždy budou se zaměstnávatí problémem kvadratury kruhu.

Promiňte mým slovům, jsou tvrdá, avšak sotva přiměřená utrpení národů — obětí této legendy. Dualistická monarchie, jež nikdy neplodila leč slz, nespravedlivostí a zločinů, nemůže býti přistě trpěna na světě. Je pravda, že žádný řečník nepromluvil podrobně o útvaru, který má nahraditi Rakousko-Uhersko, avšak není příčinou toho strach dotknouti se těchto problémů. Vědomi jsouce vážnosti této chvíle, nechceme ořezávati tužky a činiti náčrtky map a psáti jména, když je třeba ostříti bodáky.

Utláčování podávají vám jen jednu ruku, páni zástupci spojeneckých mocností, levici, která je blíže srdci, zatím co jejich pravice svírá odhodlaně meč, jež pustí jen, aby vyzdvihli

Gen. Andrea Graziani.

prapor svého vítězství jediný prapor, který v budoucnosti může symbolisovat mír světový."

Znovu se potvrdilo hlučným potleskem, že československé vojsko v Itálii má nadšené příznivce a že může spoléhat na jejich podporu.

Rímské slavnosti se skončily návštěvou cizích hostů mezi našimi vojáky v jejich kasárnách. O ní se zmiňuje „Československá samostatnost," 1. června 1918:

„Dne 25. května konala se v Římě přehlídka československého vojska na nádvoří kasáren Ferdinanda Savojského, kde naši vojáci jsou ubytováni. Ze spojeneckých hostů římských slavností byli přehlídce přítomni: Henri Simon, francouzský ministr kolonií. Étienne

Fournol, gener. sekretář spojenecké rady a Nelson Page, velvyslanec Spojených Států.

Velvyslanec Nelson Page přinesl československým vojinům vřelý pozdrav Ameriky. Ministr Henri Simon pronesl srdečnou řeč, v níž zejména pravil: „Jménem francouzské vlády pozdravuji statečné dobrovolce československé. Včerejší slavnost na Kapitolu jest nejkrásnějším slibem pro svobodu Vašeho šlechtného národa. Spojenci, kteří bojují za civilisaci, uvědomili si již nezbytně nutnost uskutečnění touhy utlačovaných národů po vlastním státu.“ A obrátiv se k přítomným italským důstojníkům dodal: „Velikou ctí pro vás bude vaše spolupráce pro požadavky československého národa.“

Pan Ét. Fournol ukončil slavnost řečí, v níž vzpomínal na vzdálenou českou vlast, jež očekává své osvobození a kladl důraz na to, že Francie a spojenci její budou bojovati až do osvobození velikého národa československého.

Význam této římské slavnosti byl ohromný. Skutečnost, že českoslovenští vojáci, z nichž někteří ještě před nedávnem stáli v rakouských zákopech, dostali symbol svého boje proti Rakousku, měla ohlas ve všem italském i spojeneckém tisku a dostala se i do tisku centrálních mocností, které na důkaz vědomí o významu tohoto kroku Dohody bezmocně jí spílaly. Nicméně důležitou byla přítomnost min. Sonnina, jenž dosud se každému veřejnému projevu pro československé snahy vyhýbal. Nemluvil sice sám při slavnosti, ale vyzval min. předsedu, aby tlumočil také jeho názory. Tím dostala se naše věc v Itálii pomalu sice, ale jistě do toužených kolejí.

Současně se slavností v Římě, kde byl přítomen I. prapor 4. pluku a deputace všech ostatních pluků a oddílů, konaly se menší slavnosti ve všech městech v Umbrii, kde československé oddíly byly posádkou.

Slavnost v Římě vyvolala pocity vděčnosti vůči Itálii u československých vojáků a vzbudila v nich oprávněnou naději, že jejich sen dojde splnění. Dala jim záruku, že se jejich ideály stávají otázkou mezinárodní a blíží se k uskutečnění, tím spíše, když i zastupci ostatních spojeneckých států, zvláště Ameriky, nepokrytě projevíli souhlas s jejich odhodláním. Českoslovenští vojáci chápali politický dosah těchto projevů a s radostí odcházeli na bojiště, aby dokázali, že svůj slib chtějí do posledního písmene splniti a svobodu svého národa nejen přijmouti, nýbrž si jí na polí slávy také vydobýti.

VE VÁLEČNÉM PÁSMU.

Odchodem československé divise z Umbrie skončilo se první období jejího vývoje, jež možno nazvat období tvůrčí a vnitřní propagační činnosti. V Umbrii byly vytvořeny čtyři pěší pluky s kulmetnými rotami a některé pomocné útvary a navázána spolupráce s oddíly italskými, které k divisi přidělily italské vojenské úřady. Zbývalo však ještě mnoho práce, aby divise mohla vystoupiti jako samostatný celek na frontě a hlavně nedostávalo se jí bojového výcviku.

Stianou stránkou pobytu čs. pluků ve středoitalských městech bylo nesporně přílišné množství slavností, návštěv, přehlídek atd., jež se konaly téměř denně ve větším či menším měřítku. K tomu musely býti oddíly vycvičeny v parádních obřatech, jimž proto věnován skoro všechn čas. Nové vojsko, složené z dobrovolníků a bývalých rakousko-uherských vojáků, lákalo samozřejmě vojáky i politiky italské a jiné, aby shlédli a posoudili jejich přednosti, o nichž se v tisku dočetli. Českoslovenští zástupci tomu zajiště nebránili, ba mnohdy k návštěvě sami dali podnět, protože politicky se dalo takovýchto návštěv znamenitě použití k propagandě našeho odboje. Slavnosti, které pořádalo místní obyvatelstvo, dokazovaly jeho sympatii k našemu hnutí, zprávy o nich v novinách se šířily po celé Itálii a také našim vojákům se dostávalo možnosti sblížení se s místním obyvatelstvem a slavnostně vyjádření mu svůj vděk za přátelské pohostinství. Po této stránce tedy naš věci v Itálii všechny parády prospívaly.

Československé vojsko však nemohlo a nechtělo býti nějakým sborem pro pořádání slavností, ale mělo již dávno vytčený úkol: se zbraní v ruce bojovati za svobodu svého národa. Nestačilo krásné heslo a dobrá vůle, bylo nutno

vycvičiti vojáky pro službu v poli, které dlouhým pobytem v zajetí většinou odvykli a která při rychlém tempu moderní války a nových zbraní doznala dalekosáhlých změn. To však v Umbrii nebylo možno, jednak pro přetížení různými slavnostmi a potom z toho důvodu, že oddíly byly od sebe příliš vzdáleny a měly poměrně málo vhodného místa k větším cvičením v terénu.

Vrchní velitelství italského vojska, jak uvidíme v další kapitole, chtělo použití československé divise již v červnové ofenzivě. Proti tomu se ohradil pplk. Štefánik, jednak podle svých vlastních zkušeností a pak na základě zpráv kpt. J. Šeby. V jedné z nich, ze 14. května 1918, se praví:

„Vojenského ducha souhry uvnitř v četách a rotách není. Tyto jednotky jsou stále ještě ve stadiu formování, přicházejí noví lidé, nic není ustáleno a vojensky uceleno. Výcvik polní pro moderní válku schází úplně. Mnoho je těch, kdož padli na začátku války do zajetí a o moderních zbraních nemají ani potuchy. Není zatím času na teoretické vzdělání, školy o nových zbraních, aeroplánech atd. Nutný delší pobyt, snad 2—3 neděle v nynějších garnisonách, aby se mužstvo mohlo vnitřně zcelit a elementy zrádné vyloučit (na frontě jich kontrola nesnadná) a pak důkladný výcvik za frontou. Účastenství v boji útočném před 8 nedělemi vzhledem k dnešnímu datu pokládám za vyloučené“.

Zpráva odpovídá, podle všech ostatních známek, pravému stavu divise v té době. Pro tyto nedostatky, které vplynuly z tehdejších poměrů a jež ani celkové nadšení čs. vojáků pro boj nemohlo nahraditi, rozhodlo vrchní velitelství italského vojska, že divise bude přeložena do válečného pásma,

kde doplní rychleji svůj výcvik a bude v záloze italské armády.

Dne 14. května 1918 vyslal velitel divise majora Giulia C. Gottiho s několika důstojníky, aby prohlédli území, vykázané čs. divisi a zařídili vše potřebné k přestěhování. Byla to nepřilíh rozsáhlá oblast na j. od Vicenzy v pahorkatině, zvané Monti Berici, jež tvoří jižní výběžky Lessinských Alp, oddělené od nich rovinou montebellskou. Skládají se z řady vyhaslých sopek, mezi nimiž prostírají se rozkošná a úrodná údolí s mnoha vilami a četnými lomy vápencovými a mramorovými*). Krajina je zdravá a v mnohém připomíná ráz českých a moravských krajů.

Sem směřovaly již koncem května některé oddíly čs. divise, jako intendant, veterinář, sanita atd., aby zde byly připraveny na příjezd pěších částí, jež odjížděly mezi 3. a 5. červnem z Umbrie. Po slavnostním loučení s místy bývalých posádek projížděly čs. pluky na Florencii neb na Rimini do Bologně a odtud k Vicenze. V městech, kudy vedla cesta, byli českoslovenští vojáci předmětem nadšení a sympatií místního obyvatelstva. Zvláště skvělé bylo uvítání I. a III. praporu 31. pluku v Bologni a II. a III. praporu 32. pluku ve Florencii, kde čs. oddíly procházely hlavními ulicemi města, defilovaly před místními vojenskými veliteli a na jejich počest byly městskými úřady pořádány slavnosti s uvitacemi, vlasteneckými proslovy a.d. V menším měřítku konalo se uvítání také v jiných městech. Italské občanstvo opět projevilo okázale své přátelství novým spojencům, jež jim jejich velitel, gen. Graziani jako vždy, s hrdostí a pýchou představil.

Přestěhování divise z Umbrie do vá-

*) Nejvyšší vrchol má 444 m nad mořem a celá kopcovatina je asi 13 km dlouhá. V údolích skrývá se množství vsí a osad, z nichž největší je okresní městečko Barbarano (3200 ob.).

lečného pásma dále se podle předcházejících disposic bez nehod a rychle, takže dne 6. června 1918 byla celá divise na svém místě. Rozložení její bylo toho dne, podle deníků divise a pluků, toto:

Velitelství divise se štábem, zdravotním úřadem, intendancí, velitelstvím a oddílem karabiníků, poštovním úřadem, telegrafní rotou, automobilními oddíly a rotami divisních kulometů v Orgianu. Velitelství 1. brigády s plüčetou karabiníků ve Ville del Ferro a rotý brigádních kulometů v Campolungu, kde sídlo také velitelství 31. pluku, jehož I. prapor byl rozložen ve Ville del Ferro a okolí (Case Mecengo, Case Rossi e Zucchanti, Spino), II. prapor konal hlídkovou službu v linii a III. prapor ubytován v S. Germanu dei Berici. Velitelství 32. pluku sídlo v Pederivě, a jeho I. prapor v Saregu a Meledu, II. v Granconě a III. v Pederivě. Velitelství 2. brigády a plüčety karabiníků bydlely v Toaře a obě rotý brigádních kulometů v S. Antoniu u Montegaldy. Velitelství 33. pluku se ubytovalo v Montegaldě, I. prapor byl na piavské frontě, II. v Montegaldě a třetí v Cervarese S. Croce. Velitelství 34. pluku bylo v Sossanu, I. prapor v Campiglii dei Berici, II. v Sossanu a Coleredu a III. v Sossanu. Mimo to měla divise ještě tři oddíly sanitní (s muly a vozy) v Sossanu a Campiglii dei Berici, zásobovací oddíl v S. Terese (u Orgiana) a divisní vozatajstvo v Spese (u Orgiana).

Ačkoliv pobyt divise v oblasti Monti Berici trval pouze čtrnáct dní, docházelo z různých příčin k častějšímu stěhování oddílů. Tak se stěhovaly již 7. června 3. a 4. rota brigádních kulometů do okolí Cervarese a 10. června opět ke Carbonaře, I. prapor 32. pluku dne 10. června do S. Antonia a Meleda di Sotto, II. prapor 32. pluku 18. června do Sarega, velitelství 33. pluku 10. června do Rovolonu, II. prapor dne 7.

Gen. Luigi Sapienza.

Plk. Dr. Luigi Virgili.

června do okolí Montegaldy a 9. června do Zovonu, III. prapor 10. června do Rovolonu, velitelství 34. pluku 9. června do Barbarana, I. prapor do Mossana, II. do Villagy a III. prapor do Barbarana. Také velitelství II. praporu 31. pluku, jehož mužstvo bylo rozděleno k výzvědným oddílům, přestěhovalo se s kulometnou rotou z Marcellise u Verony dne 9. června do S. Germana die Berici.*)

Území, které svými oddíly obsadila čs. divise, patřilo do oblasti V. italské armády, ležící v záloze a proto také naše divise patřila takticky do kompetence této armády. Brzy však, 10. června, na rozkaz vrchního velitelství přešla čs. divise spolu s italskou divisí arditů (gen. Zoppi) do svazku nově

utvořeného armádního sboru A (arditů), jemuž velel gen. Grazioli a jenž podléhal IX. ital. armádě (gen. Montuori). Přidělení k útočnému sboru italskému stalo se z toho důvodu, že divise mělo býti v případě potřeby použito k obraně v nastávající rakouské ofenzivě.

K novému úkolu vykonala divise všechny přípravy. Dne 11. července určili velitelé brigád místa, kam mají býti poslány nákladní automobily (camioni) pro dopravu oddílů na bojiště, až přijde od velitelství divise rozkaz k odchodu. Téhož dne se definitivně utvořily oddíly bombometů Stokes u všech praporů a dokončil výcvik mužstva za vedení italských dělostřeleckých důstojníků, kteří byli zvláště divisi přiděleni. Sekce ohňometů se vracely rychle z kursů a ženijní důstojník vysvětloval zacházení s maskami proti otravným plynům. U každé roty se utvořila skupina signalizační, která konala cvičení s bílými plátny, aby jejich různým sestavením dávala

*) Denní rozkaz divise č. 23. z 3. června 1918 nařizuje, aby se „podle oznámeného sjednocení, které se právě stalo skutkem, československých vojsk v Rusku, Francii a Anglii a Itálii“ přejmenovaly pluky na 31. až 34. Divise a brigády podržely svá čísla do 11. července, kdy denním rozkazem divise č. 51 změněna jejich čísla na 6, 11 a 12.

nutná znamení letadlům a jejich pomocí také dělostřelectvu.

Dále byla doplněna zásoba střeliva pro pěchotu i ostatní zbraně a zásoba konserv a ostatních poživatin. Každý voják dostal masku proti plynům, balíček léků a důstojníci kromě toho mapy. U kulometných rot a vozatajstva přiděleno dostatečné množství tažných zvířat. Divise dostala v té době také z skupiny horských děl. (23. a 44.) a polní nemocnici č. 66, jež ovšem obsluhoval personál italský.

Nadešel den poslední rakouské ofensivy na italské frontě, 15. června 1918. Všechny oddíly divise dostaly rozkazy, aby se nevzdalovaly od svých bydlíšť a byly pohotovы v půl hodině odejet na místo bojového určení. První nápor rakouského vojska byl odražen bez použití záloh a tak uplynuly dva dni pohotovosti. Aby v případě rychlého postupu Rakušanů byla divise připravena na obranu, nařídilo velitelství divise 34. pluku, že má umístiti důstojnickou pozorovací stráž na nejvyšším vrcholu M. Berici, zvaném M. Alto (q 444). Měla za úkol zjišťovati postup dělostřelby na planině asiažské a v krajině M. Grappy a Montella, kde bylo frontě nejbližší a hlásiti je po čtyřech hodinách příslušným velitelstvím. Kromě praktické stránky tohoto pozorování, aby divise nebyla snad nepřitelem překvapena, mělo cenu také teoretické cvičení, jehož později divise v praxi mohla dobře použiti.

Dne 17. června dostal se k veliteli divise plk. Gazzera z italského gen. štábu s dotazem od gen. Badoglia „jaký úkol může býti čs. divisi přidělen a od kdy“. Gen. Graziani vzkázal: „Jakýkoliv úkol od tohoto okamžiku“. Z odpovědi gen. Grazianiho, vojensky stručné, vyznačuje jeho sebevědomí a pevná důvěra v československé vojáky, zvláště když uvážíme, že takto odpověděl pět dní po smutné události v Barbaranu, o níž dále obsírně pro-

mluvíme. Jak věřil asi skalopevně starý válečník v sílu myšlenky sebeobětování za svobodu národa, pro niž se dali bývalí zajatci dobrovolně v nový zápas a již zůstali v celku věrni do posledního dechu!

Leč v této chvíli Graziani přecenil pohotovost své divise. Kromě jiných dokumentů svědčí o tom zpráva J. Šeby gen. Štefánikovi, 26. června 1918, v níž se dovídáme, že Šeba zakročil u gen. Grazianiho a pak u gen. Diaze, aby divise nebylo ještě použito k boji. Praví:

„Dne 18. června . . . byl jsem přijat generalissimem Diazem . . . Byl velmi přívětivý, bylo znát, že nás respektuje. Pravil, že chtěl naší divise použití k útoku spolu s útočnou divisi arditů a cituje místa mého podání (napsaného 17. června, pozn. kron.), jež odporují částečně gen. Grazianimu, o pohotovosti trupy a žádal o bližší vysvětlení. Rekl jsem všechny nedostatky, jež činí trupu nehotovou (nezacházela dosud s maskami, neumí házet granáty, ve smyslu taktickém lze hovořit o jednotce slité jenom do čtyř, rota manévrovat v terénu neumí, o battalionu jako funkci taktické se vůbec mluvíti nemůže, jsou to jen roty, nijak neslité; 22 případů deserce v posledních dnech, poprava osmi, neprovedené dosud potrestání, nedostatek výcviku důstojníků atd.). Generalissimus Diaz prohlásil, že politicky by snad bylo výhodnější, kdybychom šli hned, ale uznává výhody, chce si nás šetřit, má před našimi hochy, do nichž jest skoro zamilován, velikou úctu — tedy nás disponuje do II. a III. linie do Val Lagariny, kde v příhodném terénu můžeme cvičit, dokud nebudeme hotovi. Prohlásil jsem, že jsme si vědomi ohromného politického významu, jež by mělo naše vystoupení s celou divisi, ale risiko před event. fiaskem, jež by pravděpodobně v důsledku nevycvičenosti bylo příliš velké a ztráty, jež nás v tom případě

Pplk. Enrico Vitalini.

Mjr. G. Cesare Gotti.

očekávaly vzhledem k nepohotovosti rezerv, by byly pro nás smrtelné. Gen. Graziani souhlasil, přiznával, že ví, že schází mnoho, ale domníval se, že to nahradí vysoký patriotický duch a morálka trupy. Loyálně podporoval některé moje vývody o nedostatečnosti výcviku, takže vše skončilo hladce“.

Téhož dne ještě dostala divise rozkaz k přemístění a dne 19. a 20. června se stěhovala do nového kraje, v němž setrvala téměř pět měsíců a dobyla si svým statečným chováním čestného místa v našem zahraničním odboji.

Obavy Šebovy, které přiznal sám Graziani, nebyly liché. Cvičení ve střelbě sice značně pokročilo a také taktická cvičení byla prováděna ve větším měřítku na hornatém terénu, jenž poskytoval k tomu více místa, než silně zemědělsky obděláná Umbrie. Vadila však i zde roztržitost oddílů, návštěvy a přehlídky, špatné počasí a nemoci.

U některých pluků, jak jsme viděli, nebydlely ani prapory pohromadě, tak-

že na plukovní cvičení nebylo ani pomyslení. Zvláště 33. pluk byl umístěn daleko od ostatních částí divise. V jiném směru nastalo však částečné zlepšení v organizačním stavu divise. Nejdůležitější změnou bylo sloučení čtyř samostatných rot divisních kulometů (1—4) ve skupinu divisních kulometů, která podléhala přímo náčelníku štábu divise, plk. Vitalinimu, ve funkci velitele pluku. Všechny kulometné rotý dostaly náležitý počet munice a mulů, rovněž tak zásobovací, vozatajské a zdravotní oddíly doplněny materiálem i potahy. Personál italský poněkud vyměňován za český; od 16. června veleli všem kulometným rotám českoslovenští důstojníci.

Stav divise se značně zvýšil. Dne 31. května zaznamenává deník divise 13.411 mužů (z toho 414 důstojníků), 581 čtyřnožců a 206 vozů. Po čtrnácti dnech udává (15. června) tento počet: 489 důstojníků (164 italských a 325 českých), 13.653 vojáků (1270 ital-

ských a 12.383 českých), kromě toho I. prapor 33. pluku 31 důst. a 837 vojáků a výzvědné oddíly (II. prapor 31. pluku) 78 důstojníků a 1592 vojáků; celkem tedy 15.680 mužů. Počet čtyřnožců stoupl na 1802 a vozů bylo 359.

Také v předpisech zavládla větší jednoty. S počátku si tvořili důstojníci sami své povely, podle povelů sokolských. Dne 1. června vydalo velitelství divise prozatímní cvičební řád s českými povely, jež byl pro všechny oddíly závazný a brzy vyšel tiskem. Trestní řády byly upraveny smlouvou o soudnictví mezi Nár. radou a italskou vládou, dne 30. června 1918. Pro bojové cvičení ve větších jednotkách vydávala divise zvláštní nařízení.

K těm však mnohdy ani nedošlo. Divise byla v blízkosti fronty, kudy projíždělo mnoho význačných osobností, které si přály, stejně jako v Umbrii, viděti nové spojení. Některé z návštěv byly ovšem divisi velmi vítány a prokázaly jí nejvyšší čest.

Již 9. června zastavil se italský král, Viktor Emanuel III., při své cestě po frontě, u velitelství čs. divise a obou brigád, aby se v soukromé rozmluvě s generály přesvědčil o duchu čs. vojska a seznal rozčlenění oddílů. Den nato, 10. června, přehlížel gen. Diaz 31. pluk v Campolungu. Hlavní přehlídka konala se však o několik dní později v nádherném parku vily Margigia v Orgianu, kde bylo sídlo divise. K přehlídce 14. června, dostavily se všechny oddíly kromě 33. pluku, jež pro vzdálenost svých obydlí vyslal pouze čestnou rotu s bojovým praporem čs. vojska v Itálii a plukovní hudbu. Slavnost líčí účastník, Jan Laška, v obšírném článku (V boj, 24. července 1918), z něhož vyjímám hlavní odstavec:

„Bylo to malé městečko uprostřed smavé a zelené roviny benátské, nedotčené — a bohdá nikdy v budoucnu — sveřepostí a surovostí hord němec-

kých a maďarských, kam památného dne 14. června za krásného dne pokračujícího jara směřovaly se všech stran a stinných cest statné zástupy našeho vojska a jejich bíločervené výložky pestřily a doplňovaly se s čerstvou ještě zelení úrodného kraje. Vlající prapory italské a české na věžích malého zámečku označovaly místo shromáždění. Místo přehlídky nemohlo býti také vhodnější a účelnější voleno než toto bývalé sídlo velitelství naší české divise.

Již v 9 hodin ráno ohromné prostranství vlnilo se posledními oddíly jednotlivých pluků a netrvalo dlouho, kdy pluky zaujaly místo jim vykázané: 31. a 32. pluk se strojními puškami a přiděleným dělostřelectvem před průčelím paláce, 34. pluk postavil se podél cesty protínající park příčně. 33. pluk pro větší vzdálenost byl zastoupen jednou setninou a praporem, darovaným naší armádě v Římě, strážným čestnou stráží mnoha důstojníků téhož pluku.

Nebe je bez mráčku, slunce vydatně praží a lipové listy na alpinském klobouku lesknou se na slunci svěží zelení. Hudba jednotlivých pluků ještě v poslední době jest umístěna na místech význačných k postupnému přivítání vzácného hosta; tu a tam zaznívají ještě povely a dodatečná přehlídka velitelů brigád jest známkou ukončení příprav. Drahý prapor náš, který nám byl předán na stupních oltáře vlasti, vlaje dnes před očima celého vojska se stupňů zámeckého schodiště, obklopený důstojnickou stráží.

O 10. hodině zvůčný povel „pozor“ jest znamením příchodu prvního hosta, a to v osobě vrchního velitele italských vojsk, generála Diaze s náčelníkem generálního štábu plukovníkem Bessonim, jež vítá milý a statečný náš generál Graziani v průvodu kapitána Seby a mnoha jiných zástupců. Asi za čtvrt hodiny jest slyšeti hluk automobilů a brzo vysoký hlas trubky oznamuje příchod krále, doprovázeného ge-

Plk. Luigi Ciaffi.

Plk. Amedeo Couture.

nerálem Graziolin^a a četnými pobočníky a představiteli jiných vlád. Za napjatého ticha král jest pozdraven hromovým třikrát „na zdar“, načež na povel všichni snímají klobouk a z úst tisícíhlavého vojska derou se posvátné zvuky „Kde domov můj“. Tichý bol, obsažený v prvních slovech, přechází v nadšení, sbor roste, mohutní, každá nota, každé slovo stává se jednotnou ocelí, jedinou prosbou, jedinou modlitbou, jedinou přísahou, skládanou ode všech jedněmi ústy.

Po zpěvu král s celou družinou^a prochází od řady k řadě, a když ukončena přehlídka jednoho pluku, začíná již hráti hudba druhého a brzo i třetího, až přehlídka po půl hodině byla ukončena. Král zaujímá místo na výstupku schodiště pod naším praporem a jednotlivé pluky seskupují se k defilování před ním. Vše pracuje jako stroj, obraty a pohyby dějí se rychle a s naprostou bezvadností, otáčení a vyřizování jednotlivých čet, setnin a praporů jest

hotovým uměleckým výkonem. Zatím co 31. pluk již defiluje ve formaci čet ve stejné výši, třídí a seskupují se za ním pluky ostatní, až konečně dochází na oddělení strojních pušek a přiděleného dělostřelectva, jež defilování zakončuje. Král seskupuje kolem sebe všechny české důstojníky, četné jednotlivce oslovuje a s námi se loučí. Jaký asi dojem si učinil a jak byl spokojen, svědčí jeho slova obdivu, kterými zmínil se o našem vojsku a svědčí také jeho dvouhodinový pobyt mezi námi, nejdelší pobyt přehlídky vojenské za války.“

Význam návštěvy italského krále u naší divise byl vojensky i politicky velice důležitý. Na vojáky působila přítomnost nejvyššího velitele italského vojska a jeho štábu neodolatelným dojemem. Znali dosud italského krále z vypravování vojáků, jak rád mezi ně přijíždí a s nimi rozmlouvá, nedbaje osobního nebezpečí na frontě a nyní mohli ho spatřiti tváří v tvář! Jeho osobnost

posílila v nich sebevědomí a utvrdila je v přesvědčení, že celá Itálie se staví za jejich tužby a že nebudou jejich obětí marny. V politickém smyslu značil 14. červen 1918 pro naši věc nové potvrzení, že italská vláda přijala náš protirakouský program za svůj a že ho skutečně zároveň se svými odvčkými ideály.

Nejkrásnější svědectví o tom podal osobně min. předseda Orlando v řeči v poslanecké sněmovně, 16. června 1918, když odpovídal před hlašováním o rozpočtu na otázky poslanců (*Diario della nostra guerra*, III., str. 1841):

„Ujišťuji posl. Arcà, že se nezměnilo ničeho ve směrnicích a úmyslech vlády s ohledem na potlačované národy. Nevím, proč posl. Labriola tvrdil, že v tomto směru vstoupila italská politika do nového období. Nikoliv, já jsem se nezměnil, ale změnily se poměry. Nové dějinné období se otevřelo, opakují, v ten den, kdy král vykonal přehlídku československého vojska a kdy jihoslovanské a rumunské legie požádaly, aby se mohly bít po boku našich vojáků. Po tom je zbytečno mluvit o našich směrnicích. Říkáme potlačovaným národům jen toto: Vítězství Dohody bude vítězstvím vašim. Zvítězíme a vy zvítězíte s námi.“

Ačkoliv tedy návštěvy významných politických a vojenských osobností spojeneckého světa nemálo posloužily našim politickým cílům, přece zabíraly příliš mnoho času, kterého divise potřebovala nutně k válečnému výcviku. Několik dní ztrávila divise v nečinnosti, kromě malých pořadových cvičení blízko bydlíšť, pohotovostí pro zasažení v boji a také vydatné deště, které se v tu dobu dostavily, znemožnily delší cvičení v otevřeném terénu. Přece však aspoň trochu se zlepšil celkový výcvik o znalost útočných vln, protiútoků a signalisaci.

Mnohé oddíly divise bydlely pod stan a vůbec ubytování nebylo příliš pohodlné. Někde se vyskytly také epidemické nemoci. Tak u III. praporu 34. pluku zjištěna již v Umbrii epidemie chřipky a část mužstva nemohla se přestěhovat. U ostatních praporů se ještě na novém místě rozšířila nákaza a teprve v polovině června ponenáhlu ustupovala. Také mezi místním obyvatelstvem se vyskytly nakažlivé nemoci; 34. pluk, který byl určen původně do Barbarana, nemohl se tam hned nastěhovat pro epidemii osypek a musel se dočasně usídlit v Sossanu a okolí. Zdravotní oddíly se vynasnažily ze všech sil, aby šířící se nákazu zdolaly, což se jim brzy podařilo. K tomu přispělo také zlepšení stravy a zřízení vlastních vojenských prodejen (*posto di ristoro*), kde za laciný peníz dostali vojáci dobré zboží a nebyli odkázáni na drahé a špatné jídlo a pití některých nesvědomitých obchodníků.

Objevil se však uvnitř divise jiný nepřítel, který mohl způsobit mnoho zla, kdyby mu nebylo včas a rázně čeleno. Byla to nákaza mravní, projevuující se samovolným vzdálením od oddílu. Protože případy deserce sahají již do doby pobytu divise v Umbrii a ve svých následcích měly značný význam v posuzování našeho vojska v Itálii, bude nutno je obšírněji osvětliti.

*

Viděli jsme v kapitole o zajateckých táborech, že všude stály vedle sebe a někdy také proti sobě, dvě kategorie zajatců: dobrovolníci, přihlášení do vojska a zajatci, kteří z různých důvodů do něho vstoupiti nechtěli. V tomto druhém táboře zase se rozeznávalo několik skupin podle osobních vlastností a odporu k brannému odboji. Jedni, a těch bylo velice málo, nechtěli bojovat proti Rakousku z příčin rakousko-vlasteneckých, druzí se báli rakouské pomsty na rodinách v době současné a na sobě v budoucnosti, třetí se zá-

Plk. Riccardo Barreca.

Plk. Enrico Gambi.

sadně stavěli proti válce, ohánějící se nejrůznějšími hesly filosofickými, socialistickými a náboženskými a konečně mnozí, jichž bylo nejvíc, dávali přednost pohodlnému životu v zajetí před svízelemi na frontě. Podle síly přesvědčení dělili se nedobrovolníci na zaryté Rakušáky, kteří si většinou tropili posměch z dobrovolníků a dosti brzy byli odstraněni mezi Němce a Maďary, a pak na zajatce, kteří měli dosti chytrosti, aby se svým přesvědčením nechodili na veřejnost nebo neměli dosti odvahy své city ukázat v plném světle. Tito byli dobrovolnickému hnutí nejnebezpečnější a nadělali mu, jak jsme viděli, nejvíce škody. Tak tomu bylo ve všech táborech, důstojnických i pro mužstvo.

Když se potom začaly tvořit pracovní prapory, musel do nich vstoupiti každý československý zajatec, dobrovolník či nedobrovolník (kromě okázaných přátel říše habsburské) a podepsal slib, že půjde beze zbraně na práci v čs.

oddílech. Tím se do pracovních praporů dostali mnozí zajatci, kteří z osobního studu, kamarádství, nadějí na lepší život než v táboře neb z obavy před trestem dobrovolníků, slib podepsali, ale vnitřně svých citů nezměnili. Z důstojníků byli k pracovním praporům povoláváni pouze dobrovolníci a ještě většinou přihlášení na počátku dobrovolnického hnutí v Itálii; odpůrci odboje a nerozhodní zůstali v zajateckých táborech.

Přišel den náboru do vojska. Kromě dobrovolníků hlásili se s radostí mnozí z nedobrovolníků, kteří čekali, až vojsko bude povoleno, ale vstoupili tam i ti, kdož již do pracovních praporů vstupovali bez vnitřního citění. Někteří z nich již za několik dní po podepsání slibu od praporu utekli. Tázáni na příčinu svého činu, když byli dopadeni, vymlouvali se, že byli donuceni vstoupit do vojska nebo že se báli, že by byli týráni, jako prý ti, kdož se do vojska nepřihlásili. Výmluva neměla pevného zá-

kladu. Ze svědectví příslušníků pracovních praporů vysvítá,^{*)} že sice se staly případy, kde byli nepřihlášení bití od dobrovolníků, ale takové případy byly řídké a nemohly mít rozhodujícího vlivu na svobodný projev přesvědčení. Příčina útěku tkvěla spíše ve strachu bázlivců před frontou a ostatních uvedených osobních názorech.

K tomu přispívala také nedostatečná formulace právní závaznosti slibu věrnosti, jak to líčí dr. Pavel Nešpor v obšírném pojednání o příčinách událostí v Barbaranu:*)

„Splnění právního závazku musí být ovšem vynutitelné a jeho nesplnění, jeho porušení musí být stíháno trestem, přiměřeným k vážnosti závazku a k nebezpečí jeho porušení.

Přihlášky do vojska byly dobrovolné a tu velmi snadno, i při docela malé inteligenci, se přijde k takovémuuto pojetí dobrovolnosti: dobrovolně jsem do vojska vstoupil, jen dobrovolně se budu podrobovatí řádu, který dobrovolně přijmu a mohu ovšem dobrovolně z vojska vystoupit. Pojetí toto, jak jsem poznal, bylo šířeno jen lidmi nejistými, kteří do vojska šli s nechutí a kteří říkali, že šli nedobrovolně. Pojetí toto bylo ovšem velmi nebezpečné pro existenci a bojeschopnost vojska vůbec. Zatím panovalo v menšině, ale nebyla tu možnost, že by se v kritické době rozšířilo a proniklo i mezi věrné dobrovolníky? Scházelo tu vědomí neodvolatelného závazku, nezlomné nutnosti, vědomí, podepřené vnější donucovací mocí, trestající třeba nejtěžším trestem. Nebylo tu moci, která by zdržela před počínem, často jen náladovým, ve chvíli ochablosti, poklesnutí mysli... Disciplinární tresty nemohly stačit, ba bylo přímo směšné, když na nejtěžší zločin, jehož se může voják dopustit, na zběhnutí, byl „trest“ — posláni do zajatec-

kého tábora. Trestat někoho tím, po čem touží a pro co podniká čin, jenž se trestá.“

Mezera v právním řádu objevila se jako zadní dvířka slabým charakterům a útek od oddílu množil se po přestěhování do Umbrie. Pluky dostávaly nové posily z náboru v Padule a z koncentračního tábora v Sulmoně. Nábor se dál překotně a málo se přihlíželo k charakteru nových vojáků, takže do armády se vloudily nespolehlivé živly, které se staly u oddílů přítěží. Buď z neporozumění nebo z touhy po velké armádě, jak svědčí dr. L. Sychrava (Naše revoluce, I., str. 222) „naši emisaři, zejména v Padule, dali náboru ráz nuceného odvodu“. Taková „dobrovolníci“ ovšem cítili se brzy nespokojenými a hledali příležitost, aby se svého závazku zprostili. Kromě záminky donucení k vstupu do vojska sloužila jim nesprávně vykládaná hesla o volbě důstojníků a poddůstojníků v čs. vojsku, jak jsme obšírně vložili v kapitole o Československém dobrovolnickém sboru v Padule. Zajímavé je, že právě lidé, kteří se do vojska přihlásili v poslední chvíli, chtěli těžit z zásad ČDS., jež falešně vykládali a od nichž ČDS., jak doklady ukazují, pro dobro celku za změněných poměrů loyálně upustil.

Tvrdili, že byli oklamáni a že za tohoto stavu v čs. vojsku být nemohou. Někteří utekli hned a jiní z bázně před možným trestem u oddílu setrvali a seli sémě nedůvěry mezi svými druhy. Nemáme dokladů, že by mezi nimi byli přímo rakouští špióni, ale snad i to není vyloučeno. Rozkladnou činnost podporovala také — nutno to přiznat — jistá část místního obyvatelstva, které bylo proti válce z různých důvodů a Českoslováky pokládalo za její prodloužovatele. Dále šířeny byly fantastické zprávy, že zběhli Jan Čapek, B. Bartoš a jiní padulští vůdcové, jimiž mělo být působeno na dobrovolníky, aby následovali jejich příkladu.

*) Pojednání zpracováno na popud Sdružení italských legionářů; rukopisný originál v archivu italské legie.

Skupina čs. vojáků divisních kulometných rot v Brescii.

Také otázka důstojníků a povyšování na poddůstojníky vyvolala jistou nespokojenost. Když armáda rostla, nestačili důstojníci, kteří se přihlásili před utvořením vojska a proto vykonali komisaři NR. nábor mezi československými důstojníky v Sulmoně. Mezi novými důstojníky byli někteří méně schopní a méně ideální, než byli staří dobrovolníci. To dobře pocítilo mužstvo a také důstojníci, kteří byli dávno dobrovolníky a snímž se v táborech často potýkali, nesnášeli jejich přítomnost s příliš velkou radostí. Přistupovaly k tomu i různé výstřelky osobního rázu a v ojedinělých případech i zbytky staré mentality rakouského důstojníka.

Stejně tomu bylo v řadách poddůstojníků. Do vojska přišli někteří poddůstojníci, známí ze zajateckého tábora svým rakušáckým chováním, a ti byli zajisté dobrovolníkům solí v očích. Když se pak poddůstojníků objevil nedostatek, byli povyšováni na desátníky vojáci, kteří podle rozkazu

k tomu měli býti nejspokojnější. I toto povyšování, které se neobešlo bez obtíží, způsobilo dosti trpkosti mezi mužstvem.

Konečně hrála určitou roli nezkušenost některých československých důstojníků a často také nepochopení italských důstojníků, s nímž se na naše vojsko a jeho cíle dívali. Mnozí z čs. důstojníků v rakouské armádě měli z vrozené a vypěstované nenávisti k podřízenému vojákovi negativní poměr, nedovedli se náležitě vžít do jeho postavení, neznali dobře jeho potřeb a s ním necítili. Část tohoto názoru přenesli do dobrovolnického vojska, kde ovšem poměry byly daleko jiné. Také o vojenské věci se v Rakousku často mnoho nestarali a nyní museli mnoho dohánět. Naopak zase vojáci, v některých případech, nedovedli se odloučiti od názoru na důstojníky, jaký si přinesli z rakouského vojska. Italští důstojníci pak většinou teprve se začali seznamovati s naším národem a jeho

politickým snažením a někteří dlouho nechápali různých zařízení, jichž dobrovolnická armáda vyžadovala.

Nejvíce zla však přineslo armádě nestrestání deserce již od počátku jejího trvání. Nelze přesně zjistiti, proč se tak dělo; nejpravděpodobnější příčinou byla zmíněná již nejasnost právních předpisů. Špatný příklad však kazil dobré mravy. Uvedu aspoň jeden příklad, zjištěný úředním vyšetřováním a svědectvím očitého svědka. Četař P. od 34. pluku pobuřoval svými řečmi vojáky a odpíral poslušnost. Podle nařízení byl poslán velitelství pluku k potrestání. Za nedlouho však se u roty dověděl, že se pohybuje volně ve Folignu a dokonce psal kamarádům významně, že se mu dobře daří. Takových případů bylo za různých okolností více.

Deserce neustala odchodem do válečného pásma, ba naopak, bylo jisto, že se šíří. Strach před frontou a přípravy k zasažení v blízkici se ofensivě poděsily nespolehlivé dobrovolníky do té míry, že utíkali od svých oddílů a aby své nečestné jednání před svým svědomím a druhy ve zbraní ospravedlnili, strhli za sebou i některé živly slabého charakteru. Bylo třeba rozhodného zákroku, jenž by těmto neudržitelným poměrům učinil přítrž. Události, jak následovaly, vyličil velitel divise v hlášení pplk. Štefaníkovi, gen. Diazovi, ministerstvu války a veliteli armádního sboru A (č. 717 z 12. června 1918) takto:

„V noci z 11. na 12. června a dnes ráno zběhlo od 9. roty 34. pluku aspoň 18 vojáků. Rychlé vyšetřování na rozkaz velitelství pluku provedené českým vyšetřujícím důstojníkem-právníkem objevilo, že mnozí další vojáci této roty se chystali utéci: to vše bylo ovce n hanebné činnosti českého četaře P., jenž byl již od rotý odstraněn pro bolševické vyhrožování a od té doby se nalézal ve Folignu; bylo to dále za-

viněno neschopností italského nadporučíka, velitele rotý, jenž byl již pro svou nedbalost navržen k odstranění. Kromě toho měl velitel pluku silné podezření, že se u rotý nebo mezi obyvatelstvem, blízkým tomuto oddílu, usadil nějaký rakouský špión, jenž působí na ducha nejslabších vojáků.

Sám jsem prohlédl shromážděnou rotu, než zvěděla mé rozhodnutí a shledal jsem v chování těchto vojáků neukázněné jednání, jež se tolik lišilo od chování okolních oddílů a již tradičního v celém sboru.

Hrozilo nebezpečí, že této noci se rozprchne celá rota v hromadné deserci, což by bývalo zasadilo osudnou ránu kázni nového čs. vojska, cti českého národa a kázni blízkých oddílů italských.

U vědomí tohoto nebezpečí sebral jsem síly k hroznému rozhodnutí: zastřeliti všechny zběhy, kteří byly karabinieri chyceni buď v blízkém kraji neb na stanicích v Vicenze v okamžiku, kdy zbavivše se charakteristických národních odznaků a barev, chystali se v náležitém stejnokroji italského vojáka odejeti do vnitrozemí.

Osm z těchto zběhů bylo chyceno a vydáno sboru a všech osm jsem dal dnes v 9 hodin večer od zadu zastřeliti.

Celý prapor (třetí) byl přítomen popravě. Vyjádřil uspokojení nad energickým činem zpívaje při návratu do svých bydlíšť národní písně.“

K popravě dodávám několik podrobností z jiných pramenů. Podle příslušnosti byli mezi 8 zastřelenými 4 příslušníci 10. rotý a jeden 11. rotý 33. pluku a tři náleželi k 9. rotě 34. pluku. Popravu provedl oddíl zákopníků III. praporu na hřbitově města Barbarana, kde dosud jsou jejich hroby označeny jmény. Národní písně, o nichž mluví uvedená zpráva, byla oblíbená píseň „Pochodně hněvu neseme“ a pak sokolská „Spějme dál“, jež byla vybrána

Uvítání československých vojáků v Bologni.

asi úmyslně pro slova „a kdo se odrodí, čepelem v tu zrádnou hrud“.

Dříve než shrnu příčiny a následky popravy v Barbaranu, uvedu několik posudků, jež osvětlují názor na tuto událost. Dr. E. Beneš (Světová válka, II., str. 66) líčí chyby, které se staly při náboru do vojska a uzavírá:

„Brzy se dostavily důsledky: docházelo k desercím a demoralisaci v trupách, ježto se do našich řad dostaly některé živly nespolehlivé neb vědomě nepřátelské (poněmčení Češi a zmaďarisovaní Slováci) nebo pro vstup do vojska ještě mravně ne dosti připravené. Byly případy, že se pak na frontě pokoušeli přejít na druhou stranu. Mělo to zlé důsledky zejména později, kdy naši byli už na frontě a kdy generál Graziani sáhl několikrát k ostrým represím a trestům. Došlo k věcem politování hodným a k těm vojákům hluboce nespravedlivým. Nebyl bych objektivní, kdybych těch chyb nedoznal“.

Dr. Beneš zde omylem tvrdí, že k de-

sercím a trestům za ně došlo na frontě. Případ barbaránský se udál sice ve válečném území, ale za frontou; na frontě zběhli v polovině září dva čs. vojáci k nepříteli a potrestání ovšem nebyli. Poprava zběhů byla pouze jediná, v Barbaranu.

Další svědectví přináší dr. Sychrava (Naše revoluce, I., str. 231) v odstavci, kde líčí v srpnu 1918 vlastnosti Grazianiho: „Po sporu o dobu použití (Grazianiho ve službě u čs. divise, pozn. kron.) a po nelegální popravě 8 vojáků, Diaz Stefánikovi dal na srozuměnou, že ponechání Grazianiho závisí jen od Nár. rady. Podržení Grazianiho pro nás výhodné; vojensky jistě něco vykoná (má ofensivní charakter a naprostou důvěru a lásku u mužstva)“.

Ze slov Sychravových je patrné, že v kruzích politických zástupců Nár. rady byla poprava pokládána sice za nezákonnou, ale že přesto nezpůsobila pád Grazianiho, ač italské vrchní veli-

telství nijak silně se Grazianioho nezastávalo.

Konečně otiskují názor Jos. Logaje (Československé legie v Itálii, II. vyd., str. 37): „Nevěřím, že by bylo došlo ke zmatku, z něhož generál Graziani neviděl jiného východiska, než trest smrti. Chápu jednání generála Grazianioho, který zase, jednostranně informován, použil trestu smrti, aby prý zamezil vzpouře ve vojsku. Jsem přesvědčen, že vzpoura by se nebyla stala, poněvadž ohromná, zdrcující většina vojska šla do boje bez výhrad. Kdo by se domníval opaku, dopustil by se těžké křivdy na italských legiích.“

A na jistém místě (Československé legie, II. vyd. str. 106) praví Logaj:

„Graziani v případě barbaranském se přenáhlił a to jedině z toho důvodu, že považoval nesmyslné pobuřování několika hochů ze vzpoury, která se arcíť v těch dobách v italské armádě trestala smrtí. V Barbaranu to nebyla úmyslná vzpoura rozvrátit armádu, nýbrž naprostá lehkomyšlnost. Stačilo zajisté rušitele kázně z vojska odstranit včas a postavit je před řádný válečný soud. Avšak případ v Barbaranu měl také svoje dobré účinky. Nespokojenci umkli a konečně uznali, že armáda potřebuje klidu.“

Logaj mluví o pobuřování a vzpouře, které však vůbec nebylo; v tomto případě šlo o zběhnutí a svádění k zběhnutí.

Uvedená svědectví ukazují jasně, že poprava v Barbaranu byla předmětem častého zkoumání a že vždy pro neznanost jejich příčin a poměrů dopadl úsudek různě. Nemohu-li zde otisknouti zachované úřední dokumenty, uvedu ještě aspoň výňatek z názorů dr. Pavla Nešpora, kde v závěru svého líčení popravu a předcházejících událostí praví:

„Až do Barbarana byli jsme dobrovolnickým sborem na výpověď. Teďy s vojenského hlediska poprava v Barbaranu byla nutností. Dnes víme jistě,

že vojsko bylo nejjasnější manifestací národní vůle po svobodě a také nejúčinnějším prostředkem k jejímu dosažení. Útoky na vojsko byly mařením snah po svobodě národa“.

Ke konci rozboru barbaranských událostí pokusím se stručně nastíniti okolnosti, jež nutno vzít v úvahu při celkovém posuzování činu gen. Grazianioho. Zažil nešťastný ústup italského vojska od Kobaridu na Piavu a poznal dalekosáhlé účinky desercí u různých oddílů. Obával se snad, že by totéž neštěstí se mohlo opakovati u čs. divise, jejímž velitelem se stal s pýchou a k níž lnul láskou celého svého srdce. Jako voják neochabující energie viděl ve zbězích živel, jenž podřívá všechny jeho naděje, že s dobrovolnickou divisí provede velkolepý válečný čin, jenž nejen jemu dobude jména, ale zvýší politickou prestiž československého národa a proslaví československé vojsko. Blížkost rakouské ofensivy asi na něho působila rozhodujícím momentem. Prohlašoval, že divise je připravena k boji a na jedinou z ní utíká několik desítek vojáků a hrozí nebezpečí, že za nimi budou následovati další. Rakouský útok se očekával denně a nejpozději 15. června a tři dni před ním se jeden oddíl divise očitě rozkládá. Jaký div, že z toho soudil na rozklad dalších oddílů a to — snad i shoda časových okolností — působením rakouských špiónů, poslaných do Itálie k rozvrácení malého sice vojska, ale pro svůj vliv na rakouské pluky velice obávaného!

Jsou tu ovšem okolnosti, jež nutno spravedlivě uvážiti po jiné stránce. Je otázka, byl-li Graziani oprávněn trestati čs. vojáky smrtí, dále měl-li právo to učiniti bez předchozí dohody s Náradou a konečně nebylo-li nutně třeba rozsudku válečného soudu. Tyto otázky bude moci zodpověděti snad jednou právník, jenž prostuduje poměry s právního hlediska. Řádného čs. soudu tehdy ještě nebylo; mohl však býti

Slavnostní pochod čs. vojáků Bologni.

svolán aspoň provisorní soud, jehož rozsudek by snad býval méně přísný, ale dostatečný a sejmul by s Grazianiho značnou část neb všechnu zodpovědnost. Dopadení zběhové nebyli dotázáni po pohnutkách svého činu. Bylo tedy možno, že mezi nimi byli lidé svedení ba dokonce — což ani nemohlo býti vyloučeno — vojáci nevinní, takže by po vyšetření bývalo snad stačilo pro odstrašující příklad dati popravit hlavní viníky a strůjce. Nebezpečí hromadné deserce nebylo hrozné. Dva pluky (31. a 32) byly jich podle všech známek vůbec ušetřeny a stejně tak i zvláštní čs. oddíly. Deserce se projevila pouze u dvou praporů a to ani u všech jejich rot.

Než — to vše dnes není možno bez-

pečně zjistiti, protože zachované prameny nedávají uspokojující odpovědi k těmto všem otázkám. Budoucnost snad ukáže jednou pravý obraz událostí. Končil čtvrtý rok světové války, krev tekla potoky a lidský život se měřil pouze měřítkem cíle, jenž měl být zkrácením života jedincova dosažen. A zvláště revoluční hnutí, jako bylo naše, nezbytně muselo zanechat krvavé stopy na svém světovém pochodu za vysokým ideálem. Revoluční doba žádala oběti a kdo je nechtěl neb nemohl přinesti, toho nutně musela rozdrtit. Vždyť na bojišti umírali lidé nejen nevinní, ale i největší nadšenci.

Můžeme-li tedy pochybovati o příčinách či spravedlnosti popravy barbarské, pak rozhodně její důsledky jsou

naprosto jasné. Vyjádřil jsem již jednou svůj názor*) a neváhám jej zde znovu položit (Vývoj a boje čs. vojska v Itálii, str. 20):

„Je těžko při nedostatku písemného materiálu zjistiti, zda gen. Graziani měl dáti či měl právo dát zastřeliti čs. vojáká bez svolení Nár. rady a rozsudku rádného soudu. Jisto však jest tolik, že odstrašující příklad působil. Deserce rázem ustala a bylo také uspíšeno jednání o právní statut a zřízení vojenského soudu“.

Po události v Barbaranu stala se čs. divise v Itálii skutečným vojskem. Jeho příslušníci si bez výjimky uvědomili, že dobrovolný slib je závazný a jeho porušení podléhá nejtěžšímu trestu. To zdůraznili také ve svých proslovech k oddílům velitelé pluku a také kapitán Šeba v tom smyslu promluvil k rotám, od nichž zběhové pocházeli. Do budoucna pak udržování mravní úrovně vojáků a pozdvižení jejich bojového a vlasteneckého ducha svěřeno zvláštním propagačním důstojníkům u divise a pluků.

*

*) Z různých pramenů, které se do archivu legie dostaly po vydání uvedené přednášky (1924) bylo

Krátký, čtrnáctidenní pobyt čs. divise ve válečném pásmu v okolí Or-giana skončil 20. června 1918. Oddíly se ve dvou dnech postupně přestěhovaly do nových sídel těsně za frontu, aby tam dokončily výcvik a přejala pak k hájení vlastní úsek horské fronty.

Za pobytu v první válečné etapě pokročil bojový výcvik čs. divise značnou měrou a hlavně, doplněn válečný materiál a scházející úřady a oddíly, takže divise byla téměř soběstačným útvarům. Morální stav zvýšil se pak návštěvou italského krále, vědomím brzkého použití v boji a očistným ohněm barbaranským. K tomu přispěl také přímý styk s italskými oddíly, v boji osvědčenými, zvláště účinnou divisi arditů, k nimž byli vysláni několikrát čs. důstojníci a vojáci, aby navázali přátelství ve zbraní a navzájem se seznámili. A konečně nejvíce posílily sebevědomí a touhu po boji, tak dlouho tlumenou, zprávy o vítězství bratří na Piavě, které se rozlétly do celého světa, vzbudily zájem a pochvalu celé Itálie a zavazovaly čs. divisi k novým vítězným bojům a obětem.

možno zjistiti, že rakouští špioni, byli-li ve vojsku vůbec, hráli nepatrnou úlohu.

PIAVE.

Na začátku kroniky jsem vyličil stručně průběh bojů na italsko-rakouské frontě od začátku války až do ústupu Italů od Kobaridu na řeku Piave koncem října 1917. Viděli jsme, jaké byly příčiny porážky italského vojska a jaký vliv mělo kobaridské neštěstí na vývoj dalších politických i vojenských událostí. Ačkoliv italská armáda ztratila více než tři sta tisíc vojáků, ohromný počet zbraní všeho druhu a jiného válečného materiálu a veliký kus vlastního území zanechala nepříteli v plen, přece nebyla Itálie zničena, jak se na onom břehu řeky Piave předpokládalo. Rakouským generálům se zdařil dobře promyšlený válečný plán, zapomněli však na psychologický jeho účinek v italském obyvatelstvu. Cítila-li dosud většina italského lidu k dlouho trvající válce rostoucí nechuť, která se šířila, živena rozkladnou propagandou a chybami úřadů a velitelství, nebezpečnou měrou i ve vojsku, nastala po ústupu na Piavu v této náladě pronikavá změna.

Celá Itálie, vojáci i občané si uvědomili, že nelze dospět k touženému míru jinak než svornou spoluprací k trvalému vítězství nad nepřítelem, jenž mírových hesel zneužívá ve svůj prospěch a ke škodě italského státu. Obyvatelstvo pochopilo, že porážka vojska byla nezasloužená, že má na ní také svůj podíl a že jen vojsko, podporované ze zázemí hmotně i mravně, dovede zachrániti zemi od dalších vpádů nepřátelských.

Dalším důsledkem kobaridské porážky byla zvýšená péče o potřeby vojáka. Zvláštní propagační ústředny se staraly o poučení vojáka v poli, vydávaly časopisy, brožury a letáky, pořádaly kinematografická představení a různé zábavy na odpočinku, kořaly přednášky, podporovaly rodiny

vojáků a konečně byly zavedeny také pojistky pro případ zranění a úmrtí. Hmotné postavení vojáka se zlepšilo větší dávkou stravy, častějším střídáním oddílů na frontě a delšími dovolenými. Tím se podařilo vrchnímu velitelství v jehož čelo byl postaven začátkem listopadu gen. A. Diaz, získati vojáky k většímu nadšení pro pobyt vliniia zvýšila jejich útočnou schopnost.

Z organizačních novostí dlužno uvéstí rošíření zvláštních útočných oddílů (reparti d'assalto), které velice často rozhodly o úspěchu menších a větších bojů po celé frontě. Vůbec byl italský voják veden k rychlému protiútoku, když nepřítel vyčerpal síly, což dříve se málokdy provádělo.

Ztráty, které Itálii vznikly na lidském i válečném materiálu, byly rychle doplněny. Odvody mladých ročníků umožnily utvoření nových divisí a továrny, staré i nově zřízené, vyráběly ohromný počet všech válečných potřeb, pušek, kulometů, děl, letadel, automobilů atd. Koncem prosince 1917 měla Itálie 49 divisí na frontě a 5. armáda se doplňovala.

Veliký morální účinek přinesla vojenská podpora spojenců. Již 26. října nabídl francouzský ministr války Itálii pomoc a o čtyři dni později překročily první francouzské oddíly italskou hranici. Koncem prosince 1917 bylo v Itálii 6 divisí francouzských a k nim se připojil 5 divisí anglických, z nichž 2 francouzské stály proti M. Tombě a 2 anglické na Montellu; ostatní ležely v záloze mezi Brescií, Mantovou a Vicenzou. Příchod spojeneckých oddílů na italskou frontu dál se podle usnesení konference spojeneckých ministrů a vojevůdců v Rapallu (6. a 7. listopadu), kde také došlo k ustavení Nejvyšší vojenské spojenecké rady. Význam tohoto rozhodnutí spojenců byl nesmírně

důležitý pro další vývoj válečných událostí, protože konečně přestaly dohodové státy vésti „své“ války a nastala jednota v řízení válečných operací.

A vskutku již byl svrchovaný čas. Nepřítel, spít dočasnými úspěchy na všech frontách, hledal cestu k vítěznému míru, cestu diplomatickou i vojenskou. Němci předpovídali konec Itálie a Rakušané se pokoušeli uzavřít mír na základě stavu před válkou. Italská hrdost však odpověděla ústy Orlandoými, 13. prosince 1918, že „než by přijala takový status quo, Itálie ustoupí až na Sicílii“.

Mezitím v listopadu a prosinci snažili se rakouští generálové dosíci dalších vítězství na planině asijské, v krajině mezi Brentou a Piavou a při ústí Piavy. Doufali hlavně, že se jim podaří prorazit na horské frontě a italské vojsko tak donutí ustoupiti od Piavy k obranné linii na Adiži nebo snad až na čáru řek Mincia a Pádu. Plán ztroskotál o udatnost italských oddílů, které uhájily horskou frontu proti přesile nepřátelské a také na dolní Piavě, kde sice dosáhla rakouská vojska místního úspěchu, udrželi Italové v celku své posice. Zvláště na horský massiv M. Grappy podnikal nepřítel zuřivé útoky, ale marně. Jména Grappa a Piave stala se legendárními symboly obrany vlasti po celou dobu války.

Na zadržení postupu měly zásluhu částečně také oddíly spojenecké, z nichž zvláště Francouzi se vyznamenali útokem na M. Tombu, 30. prosince 1917. Neradi přiznali rakouská vojska němečtí generálové svůj nezdar. Hindenburg píše o „mrtvém bodu ofensivy“ a rak. generál Konopicki dosvědčuje, že „se zdá býti téměř neuvěřitelným, aby se vojsko, jež utrpělo katastrofu tak nesmírnou, jako byla kobaridská, mohlo z ní tak rychle zotaviti“.

A přece tomu tak bylo. Hrdinnost pozemní armády doplňovalo loďstvo

smělými nájezdy na Adrii a letectvo neohroženými lety do rakouského zázemí. Činnost loďstva a letectva se uplatnila v prvních měsících r. 1918, kdy na frontě pro nepříznivé podmínky povětrnostní činnost bojová téměř ustala.

Zatím bylo Rusko přinuceno podepsati mír v Brestu Litevském a Rumunsko v Bukurešti, čímž byly oba státy vyřazeny z válečného jeviště a centrální mocnosti mohly uvolnit značné síly pro západní frontu. Pro jaro 1918 vypracovali Němci plán rozhodné ofensivy na francouzské frontě, aby rozdrtili Francii, dříve než dojde americká posila, která již v březnu čítala 300.000 mužů.

Ani spojenci nelenili a činili přípravy k odražení nepřátelského útoku. Kromě amerického vojska a válečného materiálu překvapili Němce novými tanky, které budily hrůzu a zmatek v řadách nepřátelských. A politicky našli nového spojence v nespokojených národech rakousko-uherských.

V čelo tohoto nového směru válečné politiky se postavila, jak jsme viděli, Itálie, která tak kráčela v šlépějích tradic Mazziniho a již rakousko-uherský problém nejvíce se dotýkal. Vření národů uvnitř monarchie nezůstalo bez ohlasu v zemích dohody. Nepodařené pokusy o mír s Francií, které vedl princ Sixt Burbonský na žádost císaře Karla, rozněžovaly Němce a sesměšnily mocnáře v očích ostatních národů. Spojenci a zvláště Italové se přesvědčili o nemožnosti trvání rakousko-uherského státu a stále více popřávali sluchu volání nesvobodných národů černozluté monarchie o svobodu a státní samostatnost. Kongres v Římě a postavení čs. vojska na italské půdě jsou prvními neklamnými známkami nové orientace dohodových státníků.

Dříve než došlo k tomuto novému politickému jednání, začala německá armáda, 21. března 1918, postup do

Sbratření praporů v Bologni.

nitra Francie. Ohromný nápor trval až do konce května, kdy se již vidělo, že Němci dále neproniknou a že dosáhli vrcholného bodu svého válečného štěstí. Vědomí blížícího se konce sil donutilo Němce, aby žádali o pomoc rakouského spojence, aby ofensivou proti Italii oslabil dohodové armády tak, že by nemohly Italii pomoci. Průběhem německé ofensivy bylo totiž 6 spojeneckých divisí z Italie odvoláno a naopak ještě jeden italský armádní sbor poslán do Francie.

Ačkoliv politická situace uvnitř říše rakousko-uherské se stále více zhoršovala, přece pokládali rakouští státníci za nutno zdvihnouti prestiž monarchie vůči odbojným národům, nepřátelským

státům a spojeneckému Německu novým vítězstvím. Snili o nových vavřínech a bohaté kořisti, když ukrajinské obilí, jehož drobtý jim Německo ponechalo, nestačilo na dlouho uživití hladové národy.

Italská armáda byla počtem slabší rakouských vojsk a nadto v nevýhodnější posici, protože se na některých místech (mezi Asticem a Brentou) sotva zadržela na posledních výběžcích Alp. Na této nevýhodě zbuďoval plán ofensivy Konrád z Hötzendorfu, jenž navrhoval průlom údolím Brenty na Vicenzu. Naproti tomu gen. Borojevič, velitel piavské skupiny rakouské armády, dychtiv nově slávy, naléhal na postup přes Piavu k Padově. Rakouský

generální štáb vyhověl oběma návrhům a přidal ještě třetí část postupu v krajině průsmyku Tonalského, aby ohrozil rovinu lombardskou a Milán. Tri ofensivy dostaly pyšné názvy: ofensiva tonálská nazývána „lavinou“, na planině asiažské akci Radeckého a na Piavě operací Albrechtovou. Celá akce byla připravena pečlivě a ve velkém rozsahu; nezapomnělo se ani na zřízení zvláštních velitelství pro rekvisice a shromažďování sebraných potravin a jiných potřeb, které měly býti v obsazeném území sebrány a vyvezeny do Rakouska, kde se jich tolik nedostávalo. Snad z této příčiny nazývala se v Itálii tato ofensiva „hladovou“.

Rozložení armády rakousko-uherské bylo takovéto: skupina tyrolská pod velením maršála Konráda z Hötzen-dorfu sahala od švýcarských hranic k řece Piavě, a skupina piavská, již velel maršál Borojevič měla obsazen tok Piavy až k ústí. Tyrolská skupina obsahovala 10. armádu (gen. Krobatin) od sedla Stelvia k řece Asticu a 11. armádu (gen. Scheuchstuel) od Astica k Piavě. Ke skupině piavské patřila 6. armáda (arcivévoda Josef) až k železničnímu mostu u Priuly a t. zv. sočská armáda (Isonzoarmee, gen. Wurm) od Priuly k moři. Rakušané měli 58 divisí, silnějších než italské, 7500 děl a 500 letadel.

Na druhé straně fronty stála 7. armáda (gen. Tassoni) od Stelvia k jezeru Gardskému, 1. armáda (gen. Pecori-Giraldi) až k Asticu, dále 6. armáda (gen. Montuori) až po Brentu, 4. armáda (gen. Giardino) od Brenty k Piavě, pak 8. armáda (gen. Pennella) až k Palazzonu na střední Piavě a 3. armáda (vévoda d'Aosta) odtud k moři. Celkem měla italská armáda 60 divisí, z nichž 19 v záloze (3 francouzské, 2 anglické a československou). Ceho se Italům nedostávalo na počtu vojáků, nahradila děla a letadla. Děl měla italská armáda téměř 10.000 (z nichž 460 spojeneckých)

a 666 letadel (100 spojeneckých).

Tak stály začátkem června 1918 proti sobě nepřátelské armády, čekající na povel, kdy se střetnou k rozhodnému boji. Od začátku dubna podnikali sice Rakušané pokusy o dobytí různých posic na celé frontě, ale bezvýsledně. Naopak ztratili některé důležité body, jako Corno Battisti (jižně od Rovereta), několik vrcholů v krajině horské skupiny Adamella a konečně byli vytlačeni při ústí řeky Piave na druhý břeh. Italské vrchní velitelství pilně sbíralo zprávy o nastávající ofensivě. Vysílalo zvědy za nepřátelskou linii a mnoho cenných poznatků získalo od zběhlých slovanských národností z rakouského vojska. V některých pramenech uvádí se jméno českého nadporučíka Stinného, jenž prý přinesl do Itálie přesné plány ofensivy.*) Ze všeho bylo patrné, že doba rakouského útoku není daleká a že italské vojsko čeká nová, neméně těžká zkouška statečnosti a vytrvalosti.

*

Od jara posledního roku světové války dobyli si Čechoslováci v Itálii sympatií nejen u politických činitelů, ale i v kruzích vojenských. Oddíly československé, které pracovaly u všech italských armád v linii ve službě propagační a výzvědné, mohly se již vykázati, jak později podrobně bude vyličen, slušnými výsledky, při nejmenším aspoň morálními. Nebylo tedy divu, že si velitelství armád vyžadovala rozmnožení československých vojáků ve svém úseku a že konečně i vrchní velitelství pojalo plán, použití československé divise jako bojové jednotky v očekávané ofensivě.

Velitel divise, generál Graziani, byl od počátku ve svém vrozeném zápalu bojovým tomuto plánu nakloněn, v čemž ho podporoval téměř hladký průběh náboru do vojska, celková ukázněnost

*) Údaje nejsou zcela přesné a někde si odpovídají. Více o tom v kapitole o výzvědných oddílech.

Italský král se štábem v Orgianu.

vojáků a jejich nadšení k boji. Jinak soudili však českoslovenští zástupci političtí i vojenští, kteří byli o poměrech ve vojsku lépe a hlouběji informováni. Uvedli jsme již rozklad pplk. Štefánika gen. Diazovi v hlavním stanu dne 25. dubna 1918, v němž Štefánik zdůraznil požadavek, aby nebylo naší divise použito jako lidského materiálu, máje na mysli fakt, že divise svým výcvikem a neuceleností na obranu a útok ve velké ofenzivě nestačí. Stejně vyzněly i posudky jiných našich zástupců, zvláště kap. Šeby, jenž poukazoval ve svých zprávách pplk. Štefánikovi na různé nedostatky divise.

Vrchní velitelství za těchto poměrů nenaléhalo tedy zatím na odchod celé divise do válečného pásma a vyžádalo si, 27. května, aspoň jeden prapor k posílení výzvědných oddílů u III. armády na dolní Piavě, kde se očekával nejpřímý útok a kde také v řadách rakouských stálo mnoho českých oddílů a propaganda mohla být nejúčinnější.

Tomuto rozkazu vyhověl gen. Graziani tím, že určil I. prapor 3. pluku. Proč vybral Graziani právě tento prapor, není odnikud známo. Snad byl nejlépe popsán velitelem pluku nebo se mu zdál být nejlepší. Zajímavé je, že v něm byl zařazen velký počet nejstarších dobrovolníků ze S. Marie C. V., mezi nimi Jan Čapek a Bedřich Havlena. Tak dne 30. května odejel prapor na frontu, aby splnil čestný, ale obtížný úkol.

O boji tohoto praporu máme dosti zpráv, ale všechny jsou neúplné, málo informované nebo tendenčně zkrácené. Nejpodrobnější přehled podává nám článek účastníka boje, Karla Mareše (Naše revoluce, V., str. 396), z něhož většinu uvádím:

„Dne 28. května 1918 došel (33.) pluku rozkaz k odchodu I. praporu do válečného pásma. Prapor odjíždí dne 30. května v 18 hod. s plukovní kapelou a známým padulským praporem, doprovázen jsa zástupy civilního oby-

vatelstva a zbylých dobrovolníků. Dne 31. května je prapor vítán v Bologni jako první kombatanční (bojová, pozn. kron.) jednotka sprátelené moci se všemi vojenskými i civilními poutami. Prapor je určen do Mogliana, sídla velitele esploratorů (čs. výzvědných hlídek u III. italské armády, pozn. kron.) ,avšak rozkaz cestou změněn a prapor ubytován v Mestre. Na této důležité železniční křižovatce je prapor vytrvale navštěvován rakouskými aeroplány.

Stav praporu: 31 důstojníků, z toho 5 Italů, 837 mužů, z toho 690 kombatanťů (řadových vojáků, pozn. kron.) a 6 kulometů. Prapor tvoří 3 rotý střelců (1., 2. a 3. rota), 4. rota kulometná a služby (štábní rota, t. j. zásobovací a vozatajská četa, plukovní hudba atd.). Oddíly zákopníků, vrhačů min a plamenů ještě tehdy nebyly zřízeny. Výzbroj běžná pro útočné horské oddíly, jelikož však není úplná, doplňuje se zde stále a přesto jdou ještě někteří důstojníci do pole zcela beze zbraně. Mapy dostali pouze velitelé rot dne 16. června. Velitelem praporu byl major Sagone, veliteli 1. a 2. roty čeští, 3. a 4. roty italsí důstojníci. V Mestre prapor doplňuje svůj výcvik i svoji výzbroj.

Hned po ubytování v Mestre vysílá prapor polovinu 1., 2. a 3. roty k posílení hlídkových oddílů u 3. armády, celkem 12 důstojníků a 236 mužů. Tito jsou pak rozděleni na jednotlivé body XI. a XXIII.*) armádního sboru. K výměně druhou polovickou praporu již nedošlo, neboť 15. června začala rakouská ofensiva.

Hlídkové oddíly odešly s největším nadšením, jak svědčí zápis v deníku praporu. Hlídky svou službu většinou improvisovaly podle vlastního názoru velitele anebo podle dohody s italským velitelem úseku, neboť velitelství hlídek ani jednotliví předchůdci neinformovali nové hlídky dostatečně, snad

z toho důvodu, že pokládali za samozřejmé čeho ti, kdož došli nově a jen na výpomoc, nevěděli. Italové opět myslili, že došlé hlídky jsou informovány a mimo to všem nebyla činnost hlídek příjemná. Tak se stalo, že každá hlídka pracovala jinak, některé konaly činnost výzvědnou i propagační, jiné pak působily jen jako přední stráž italských oddílů, kde byly přiděleny . . .

Podle dřívějšího ujednání mezi Národní radou a vrchním velitelstvím měly býti hlídky před počátkem ofensivy staženy zpět, neboť tím okamžikem končila jejich práce. O tomto důležitém faktu hlídky 33. pluku nebyly však většinou informovány, anebo pokud byly, čekaly, jsouce zvyklé na organický celek ve větší jednotce, na rozkaz příslušného velitelství. Aby neštěstí bylo ještě větší, byly italské oddíly v noci na 15. června většinou vystřídány a linie staženy zpět, o čemž velitelé hlídek nebyli uvědoměni, takže hlídky byly úplně opuštěny. Tak se stalo, že 15. června ve 3 hod. ráno byly hlídky překvapeny bubnovou uzavírací palbou a plynem, proti kterému nebyly ani ještě dobře vycvičeny, a k ránu již počaly býti obklopovány. Některé hlídky se ze situace vyprostily snadněji, některé se dobrovolně anebo z přinucení zúčastnily boje, takže tento den padlo nebo bylo poraněno 25 mužů; ti pak se většinou dostali do zajetí a byli odsouzeni k potupné smrti na šibenici.

Jen část hlídek byla řádně informována a včas stažena do Trevisa, odkud pak byly transportovány do Mestre k praporu. Druhá část, která se zdržela v linii, dostala se do Mestre již jen pěšky v noci a byla druhého dne odvolána za praporem, který byl již mezitím zasazen do linie u S. Donà.

Tyto ztráty nebyly zcela marné, neboť vojíní, kteří na druhé straně linie podstoupili potupnou, ale hrdinnou smrt, otevřeli oči mnohým. Ztráty byly však citelné a zvíklaly pro okamžik

*) Podle deníku divise byly přiděleny čety po dvou XI., XXIII. a XXVIII. arm. sboru.

Z bojiště I. praporu 93. pluku na Piavě.

velice důvěru k italským vojákům a sousedním oddílům; naši lidé se báli jen jednoho — že budou opuštěni sousedními oddíly a obklíčení — věděli, co je v tom případě čeká. Tak původní nadšení na hlídkách zcela vymizelo, ale opět se vrátilo, když prapor měl splnit úlohu, odpovídající jeho průpravě a vlastnímu účelu ...*)

Během téhož dne (15. června) byly hlídky I. praporu, zkoncentrované v Trevisu, odeslány do Mestre. Některé hlídky se zpozdlily, jak výše uvedeno, a stihly prapor příštího dne.

*) O výzvědných hlídkách se autor stati více nezmiňuje. Jejich činnost bude obšírně popsána v jiné kapitole této kroniky. — Nelze zde podati podrobně vysvětlení významu míst, o nichž se v ličení útoku vypravuje; odkazují na mapu.

Velitel 3. armády narizuje 15. června čs. praporu, aby se přepravil vlakem do Cà Tron a dal se k dispozici XXIII. armádnímu sboru. Před samým odjezdem z Mestre v 0.20 hod. (16. června) je prapor překvapen leteckým útokem, který zdrží odjezd o 3 hod. Je pouze několik lehce raněných. V 5.30 dospěje prapor do Cà Tron a obdrží rozkaz odebrati se do Palazzo Prina k dispozici 61. divisi (brigádě Catania). Asi po půlhodinovém pochodu obsadí prapor linii Casa Fasan-Fossa delle Mille Pertiche, kde je očekáván útok. Očekává se také, že se rakouská vojska, v tom místě právě Češi, budou československému praporu vzdávat, avšak to byla velká mýlka. Nepřítel neútočí dále na C. Malipiero, jak se předpokládalo, aby

prohloubil svůj vnik do první linie, nýbrž rozšiřuje povstálý klín směrem na Meolo; jinými slovy: počíná obkličující manévru. V důsledku toho obdrží prapor v 18 hod. rozkaz, aby se stáhl do Cà Tron. V Palazzu Prina připojí se k němu 150 dodatečně došlých vojáků, kteří zůstali na hlídkách při útoku na linii.

Úplný již prapor má se stáhnouti dále a obsadit linii železnice z Cà Tron do Meolo-Vallio. Po několika hodinách dostihne prapor určené již linie, poslední to linie první obranné čáry.

Situace praporu se po celou noc nemění; 3 roty jsou v linii (2., 3. a 4.). 1. rota v záloze. Úspěchy nepřítelů nejsou však pronikavé a vrchní velitelství italské zamýšlí podniknouti v pravý čas protiútok v ohrožených sektorech. Proto přidělí 3. armádě ještě 7. a II. divisi a 1. útočnou divisi.

Brigádě Catania je na nové linii přidělen úsek C. di Rosa (u Meola) — Fossa della Mille Pertiche, český prapor je 17. ráno dále v záloze, má obsazenu čáru od stoku Vallio nuovo s Fossettou a drže nalevo spojení s nově přibylou brigádou Sassari. Linie Meolo má být držena tvrději, a s největšími obětmi, aby byl dán čas k přípravě protiútku čerstvými silami, jež byly dány k dispozici armádnímu sboru. Brigáda Sassari je z nejstatečnějších a má bíločervené výložky, což na naše hochy působilo velmi uspokojivě.

Mezitím velitel 3. armády připravuje protiútok. V 8.48 dojde kvapně psaný rozkaz, aby se prapor stáhl do Cà Tron a očekával dalších rozkazů. V Cà Tron se vojáci setkají s brigádou Sassari a brzo se spřátelí. Prosí se, že se bude útočiti společně, což naše vojáky přivede do dobré nálady. V 10. hod. stihne rozkaz, aby prapor byl okamžitě přemístěn do Palazza Prina a aby byl k dispozici XXIII. armádnímu sboru. To se stane. Velitel 3. armády nařizuje operačním rozkazem č. 4. dva prudké protiútoky. Jeden boční z fronty Los-

son-Gorghetto směrem na Capo d'Argine-Osteria Fossalta a dále Croce-Gradenigo, potom podél Argine di S. Marco (hráz Sv. Marka), pravým bokem podél Gorgazza (k tomuto útoku určena útočná divise — v ní brigáda Sassari a brigáda Bergamo); druhý útok má jít kolmo k Piavě z fronty C. Malipiero-C. Belesine proti linii Gorgazzo, opíraje se pravým bokem o bažiny, a dále pak ve spojení s útočnou divisí proti dalším objektům. Druhý směr útoku přičen je brigádě Bisagno s českým praporem, podporované 181. horskou baterií. Akce musí být vedena vzletně a prudkým nárazem. Dělostřelectvo drží pod ohněm linii Capo d'Argine-Croce, C. Montagner atd. Oheň podél linie Gorgazzo bude udržován tak dlouho, až linie dosáhne brigáda Bisagno. Přeložení ohně dále stane se na daný signál. Počátek postupu pěchoty v 17. hod.

Účelem tohoto manévru bylo odříznouti nejprve nepřátelský výběžek, který se prohloubil do bezprostřední blízkosti opěrného bodu Meolo, a v dalším vyčistiti pravý břeh až k moři. Podle tohoto rozkazu měla zřejmě hlavní úkol divise útočná, jež měla bočním útokem vyčistiti nebo ohroziti linii Gorgazzo, která pak mohla být frontálně lehčeji vzata. To je patrné i z poměru sil. Oba sousední armádní sbory XXVIII. a XXIII. měly současně podniknouti menší akce.

Brigáda Bisagno, podle popisu hlášení zasláního XXIII. armádnímu sboru o bitvách 17.-19. června, dostala za úkol dosíci v prvním čase linie Gorgazzo od C. Silvestri do C. de Rosa a potom ve spojení s útočnou divisí postoupiti k dalším objektům: Boaria Soldera-Argine di S. Marco a dále na úzkou schůdnou zonu mezi Piave a močály (vesnice Cento a Paludello).

Velitelství brigády Bisagno kromě čs. praporu disponovalo vlastními pěti prapory, a to 2 prapory pěšího pluku č. 209 a 3. prapory pěš. pl. č. 210. Bri-

Italský král se štábem při. defilé čs. divise v Orgianu.

gada byla povolána ze zálohy a dočasně odloučena od své 33. divise, rozložené v okolí Mestre. Jedině československý prapor byl blíž linie v Palazzu Prina. Když plukovník Barbieri, velitel brigády, udělil ústní rozkazy velitelům oddílů, rozhodl se, aby se získalo času, vřadit do linie jednotlivé oddíly tak, jak budou docházeti na místo, t. j. čs. prapor v první linii, 210. pěší pluk celý v druhé linii na výši čáry C. Malipiero-C. Bellesine, s I. a III. praporem v řetěze a s II. praporem v bezprostřední záloze, a 209. pěší pluk jakožto zálohu brigády za 210. pěší pluk.

Postup měl se dít tak, že prapor v pravo (míněn asi I. prapor 210. pluku) opíral se o Fosso Gorgazzo, jedna četa s četou kulometů měla chránit pravý bok podél Fossa delle Mille Pertiche prapor levý (III. prapor 210. pluku) pak měl mít spojení s 12. praporem arditů, operujícím z C. Malipiero na Capo d'Argine.

Disposice, dané čs. praporu, se bo-

hužel, nezachovaly ani v hlášení ani v rozkazech, jež prapor zanechal. Snad byly dány pouze ústně. Podle praporního deníku obdrží čs. prapor tyto dispoce: Z výchozí linie (C. Malipiero-C. Bellesine) vrhnouti se ve spojení s několika oddíly arditů resolutně vpřed, překvapiti nepřítel, zlomit odpor a umožniti tak postup oddílům brigády Bisagno, která bude nasledovati ve vzdálenosti 200 m.

Z těchto dispoce, jsou-li správně interpretovány, soudím, že prapor měl, podobně jako ardití, provést asi „colpo di mano“, krátký a prudký výpad, který by oslabil v některém bodě nepřítel a připravil tak půdu pro útok brigády, že tedy neměl nastoupit pravidelný postup proti rakouským posicím, obsazeným přesilou jedné divise na frontě přes 1 km široké a stále se ještě rozšiřující. To asi nebylo jasno veliteli praporu majoru Sagonovi, který zahájil regulérní útočný postup na široké frontě, očekávaje rezervu, zatím

co prapor arditů, drže se pouze silnice, čistil bezprostřední sousedství silnice Fossetta od hnízd kulometů; jeho samovolný ústup pak odkryje levé křídlo čs. praporu a rozšiřující se pak frontou i ztrátou dvou rot odkryje se právě křídlo.

Směr útoku není udán ani v disposicích brigády Bisagno, ani v praporním deníku, ač je to jedna z nejdůležitějších podmínek dispoic.

Vrátíme se do Palazza, kde dlí prapor nečinně od dopoledne, a současně podíváme se blíže na osobu velitele majora Sagone a přidělených italských důstojníků.

Výběr důstojníků Italů, jimž připadla v československém vojsku velitelské praporů i rot, dál se asi velmi povrchně; aspoň u I. praporu 33. pluku byly s nimi velmi špatné zkušenosti, ač bylo v Italii mnoho dobrých a nám sympatických důstojníků, kteří by byli rádi s naším sborem pracovali; snad k nám poslali ty, kterých se chtěli u pluků zbaviti. Tak velitel 4. roty byl hned po bitvě postaven před válečný soud a velitel 3. roty si dal říci do očí českými důstojníky, že je zbabělec, což ostatně vícekrát dokumentoval.

Major Sagone byl rezervním, bývalým aktivním důstojníkem, mravů ne zcela bezúhonných, sobec a intrikán. Mezi důstojníkem a mužem byla u něho propast; toto jeho smýšlení špatně se hodilo do legií, ale dovedl je obratně skrývat i jen v nestřežené chvíli to dal cítiti. U praporu (až na malé výjimky) on i jmenování již velitelé rot byli velmi neoblíbeni. Sagone dával často rozkazy kusé, polovičaté, které zase měnil, takže důstojníci bývali stále v nejistotě. Jeho rozkazy v poli bývaly jen rámcové, často žádné, události však kvapily, takže velitel, také s ohledem na členitý terén, ztrácel přehled a vedení.

Jediným skutečně dobrým důstojníkem byl tenente Linares, pobočník

velitele, který sám obětavě často zachraňoval situaci a dobré jméno velitele. Českou věc pochopil dokonale a byl jí nakloněn, jak svědčí jeho zápisy v praporním deníku, přes to, že v nich je viděti snaha krýti a vyzdvihnouti osobu velitele.

Mlčenlivost velitele se ukázala také 17. června v den útoku. Ačkoliv rozkaz XXIII. armádního sboru je datován v 11.30 a mezi ním a praporem bylo velitelské brigády Bisagno, a ačkoliv velitel praporu dostal ústní přesné rozkazy a musil znáti i hodinu útoku, přece u praporu se nikdo ničeho nedověděl, leda že se bude útočiti, což se konečně již očekávalo. Prapor ztrávil dobu čekání tím, že se narychlo učil zacházeti s ručními granáty a raketami, poučoval se o spolupráci s horskou baterií, i doplňoval potřebnou municí.

Teprve večer, když asi v 17.15 přijel ordonanc na motocyklu a odevzdal majoru Sagonovi zapečetěnou obálku, svolal tento rychle velitele rot a uděloval jim krátké dispoice.

Podle armádního rozkazu mělo již vlastně býti počato s postupem, podle bližších dispoic měl nástup počíti v 17.30 hod. t. j. zbývalo jen 15 minut k informaci velitelů čet a k nástupu. Také tento rozkaz, doručený praporem, se již nezachoval.

Velitelé rot obdrželi asi tyto dispoice: Postup vpřed a útok v prostoru mezi C. Malipiero a C. Belesine, vlevo kanál Fossetta, vpravo Gorgazzo. Směr útoku levým křídlem podle kanálu Fossetta. Bažinatý terén vpravo od kanálu Gorgazzo chráněn je italskými trupami. Vpředu 2. rota, jež ve dvou paralelních vlnách dá se resolutně vpřed po dosažení výchozí linie C. Malipiero-C. Belesine, rozdělena jsouc v menší „nuclea“ (roje), jež spolu udržují spojení. První rota v četách na stejné výši a v řádných intervalech sleduje 2. rotu na 200 m a chrání její levé křídlo, 3. rota totéž na křídle pra-

Pochod čs. divise při přehlídce v Orgianu.

vém; 4 rota kulometná v záloze (za středem) dostihne 2. rotu ve výchozí linii hned po první vlně, instaluje se tam a podporuje ohněm postup střelců. Postup z výchozí linie v 18. hod., dosažení první linie Scuole-C. Venturato-Gradenigo-C. di Rosa v 19. hod., 2. linie C. Frauceschini-C. Gradenigo ve 20. hod., a konečně v 21. hod. železnice Fossalta-Capo d'Argine-Croce. Brigáda Bisagno následuje prapor na 200 m.

Disposice dané velitelem praporu byly ovšem vzhledem ke chvatu kusé a schematické. Chyběly detailnější disposice o nutných zastávkách, eventuální reorganisasi fronty v přestávkách bojových, o vyčkání záloh a pod. Snad předpokládal, že bude moci osobně prapor podle průběhu boje řídit, to však, jak se také ukázalo, nebylo možné na této frontě, řídce obsazené a v terénu hustě porostlém podrostem a kukuřicí i přerývaném příkopy a kanály, jež šly všemi směry a byly vroubeny stromovím. Snad také předpokládal, že pra-

por bude postupovat pomalu a že ho zatím brigáda Bisagno dohoní, čímž se jeho úloha zjednoduší. Jinak by si ani nebylo možno představit, že by jeden slabý prapor sám mohl provést pravidelný útok na frontě rozšiřující se z jednoho na 2 km, proti celé rakouské divisi (10. divise), připravované delší dobu k ofensivě.

Ve skutečnosti však k tomu došlo, ač to snad nebylo v intencích velitele brigády, který v disposicích mluví o 2 praporech v 1. linii a o oddílu arditů podél silnice.

Mimo to brigádě byla přidělena úloha dosíci linie Gorgazzo mezi C. Silvestri a C. de Rosa, kdežto 12. prapor arditů měl postupovati podél silnice na Capo d'Argine; byla to asi spojka čistící terén mezi brigádou a útočnou divisí. I tu bylo asi nedorozumění, neboť velitel praporu udal také směr na Capo d'Argine.

Situace se tedy vyvinula tak, že čs. prapor nebyl předvojem brigády Bi-

sagno, nýbrž brigáda byla daleko vzdal posunutou zálohou čs. praporu, který mimo to postupoval současně s oddílem arditů podél kanálu Fossetta, zatím co prostora podél kanálu Gorgazzo se uvolňovala a vznikla mezera, kudy mohli Rakušané ohrozití pravý bok. Nesouhra tato nemůže se klasti za vinu nikomu jinému nežli veliteli praporu.

Ani vojáci, ani důstojníci praporu však nemohli se zabývatí těmito úvahami, jednak pro chvat, jednak pro to, že o celkové situaci nebyli informováni. Jen to každý tušil, že první čs. bojovou jednotku v dané situaci čeká úloha těžká, ale i čestná.

Konečně se přiblížila i zde toužebně očekávaná chvíle, kdy československý voják mohl svobodně projevití svou vůli a pomstítí staletá přikopí svého národa. Chvíle historická a posvátná, kdy se každý jistě zachvěl a zapomněl na vše ostatní.

Uspokojivě také působilo, že u Croce se měl prapor setkatí s brigádou Sassari a že pravý bok byl kryt bažinami; hoši si tedy byli jisti: dopředu se neobávali, vzadu je brigáda — přijde, nepřijde, na to nebylo času myslití.

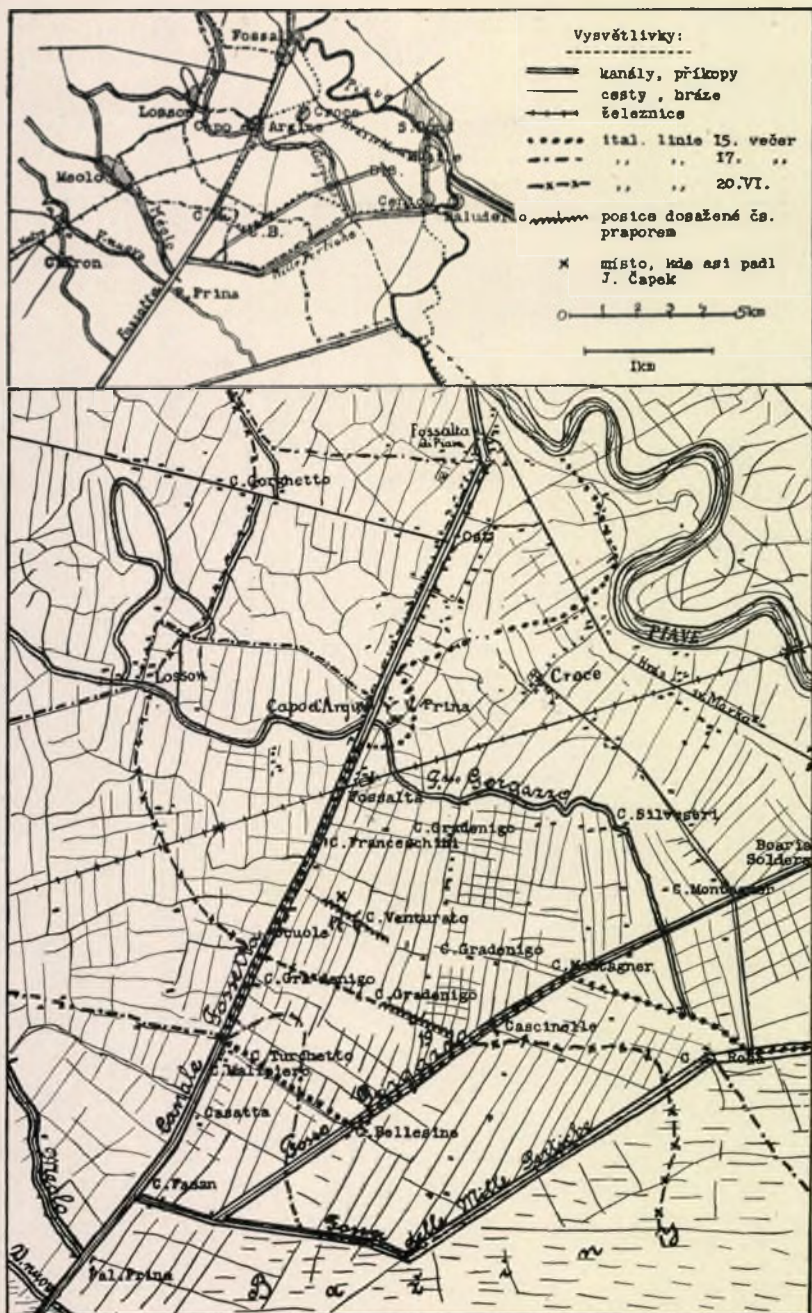
Akce sama se skládala ze dvou fází charakterem zcela rozdílných: jednak postup z Palazza Prina do výchozí linie C. Malipiero-C. Bellesine za nepřátelského ohně, dále pak vlastní útok. Dané dispoce se však na tuto druhou fázi nehodily. Prapor se měl zkoncentrovatí aspoň na výchozí linii k společnému výpadu přes překážky, tím spíše, že o brigádě Bisagno nebylo ještě ani slechu.

Po udělení dispoce dal se čs. prapor ihned o půl 18. hod. na pochod vpřed. Prší, ale nálada je výborná. U Palazza Prina překročen po lávce první kanál a husím pochodem dosaženo kanálu u C. Fassan, který překročen podobně, načež se prapor rozvinul podle dispoce: 2. rota ve dvou slodech 30 až 50 kroků za sebou, 1. rota za levým kříd-

lem atd. Rakušané něco zpozorovali, takže ani přibližovací postup nebyl uchráněn živého ohně kulometů a děl. Postupovalo se po volné pláni, porostlé kukuřicí a stromy řídké rozsetými. Četné překážky v terénu (přikopy) zdržují postup, je třeba se přebrodití, avšak přes to se postupuje rychle a potřebné 2 km uraženy v stanoveném čase a beze ztrát; v 18. hod. je již 2. rota v zákopech výchozí linie, kde se k svému příjemnému překvapení setkává s 50 arditů (I. reparto d'assalto), kteří mají útočití společně. Arditi o Čechů věděli a čekali již. Vyměněny přátelské pozdravy, pokud stačil čas. 1. rota je již také v předepsané vzdálenosti, avšak 3. a 4. rota, obě vedené italskými důstojníky, chybí. Jak bylo později zjištěno, musela 3. rota při posunutí doprava hledatí přechod přes široký kanál a zpozdlila se asi o půl hodiny, 4. rota kulometná se pak vůbec ztratila. Oba italské velitelé rot se přliší rychle dopředu nežanou a nedostanou se vůbec přes výchozí linii, aby pomohli prvním dvěma rotám. Velitel praporu zůstane vzhledem k rychlému pohybu 2. rotý dosti vzadu se svym štábem, vysílá patroly, aby nalezl spojení, ale marně. Snaží se tedy aspoň, aby dosáhl první linie, a to pravého křídla 2. rotý, aby dále pátral po zmizelých dvou rotách.

Mezitím trubač arditů v linii zatroubí k útoku. Druhá rota, majíc původní dispoce nezměněné, vyrazí k útoku společně s arditů prvými dvěma četami. Arditi postupují těsně u silnice, 2. rota se musí proto trochu posunoutí v pravo a opírá se ve výchozí situaci levým křídlem o C. Turchetto.

Arditi mají připravená prkna, aby je přehodili přes překážky, čeští vojáci nemají ničeho, ani nůžek na drát a tak si klestí cestu, jak to jde, anebo dráty přelézají. Postup je prováděn nadšenými ovacemi italských vojáků, kteří drželi výchozí linii. Rakouská před-

šinitá linie je velmi blízko, asi 80 m. Její posádka spustí ihned silnou palbu, ale naši jsou již na druhé straně, vrhají bomby a již jsou v linii. Nato vyrazí druhá vlna a žene se vpřed. Vše jde rychle, zajatci jsou posláni zpět, v linii není již živých. Leží tam i velitel arditů, zatím co zbylý jeho oddíl žene se vpřed, že naši ani nestačí. K čištění zákopů není kdy, a rakouští vojáci, ojediněle ještě v linii zbylí, se sami vzdávají další vlně. Arditi si přisvojují zabrané kulometry, neboť za ně asi dostávají odměnu, kdežto naši se nestarají ani o zabraný materiál ani o zajatce, kterým prostě ukazují cestu dozadu. Nikdo by se v tom okamžiku neodhodlal jít zpět se zajatci, leda ranění.

Po překvapení předšinité linie je však brzo pocítiti palebnou sílu hlavní rakouské posice, která je asi 2 km od výchozí linie vzdálena. V této čáře jsou všechny domy, odkud lze porostlý terén trochu přehlédnouti, obsazeny kulometnými hnízdy, rovněž taková hnízda jsou instalována v domech podle silnice Fossetta hned od výchozí linie, takže se prapor dostane do živého křížového ohně kulometů a asi po půl hodině útok zakolísá. Italská dělostřelba šetří domů a proto proti hlavnímu nepříteli nepomáhá; prudký počáteční útok přivedl ji z míry tak dalece, že střílí pomalu až za Piave, poněvadž rakety na dorozumění s baterií došly.

První další úsilí musilo býti obráceno k čištění nejbližšího okolí silnice od kulometných hnízd; tento úkol připadl v první řadě arditům, ale Češi v něm podle potřeby vypomáhají, tím spíše, že při nutných zastávkách dorazí druhá vlna 2. roty. I 1. rota vidouc, že její úloha: krýti bok, kanálem samým dobře chráněný, je bezvýznamná, vzhledem k nutnosti posílit útok a nemajíc dalších rozkazů, dostihne 2. rotu k spoletnému postupu. Následkem toho

ovšem nastane i promíšení obou rot mezi sebou i s ardity a důstojníci si pak rozdělí úseky podle toho, jak se mohou dohovoreti.

Útok jde znovu vpřed, sledován nyní pozorně italskými aeroplány, jež letí takřka při zemi, i Rakušany, neboť při každém postupu umíkla dělostřelba, kdežto při ústupu zase znovu oživla.

Major na pravém křídle ovládal pouze pravé křídlo 2. roty, ostatní část praporu manévrovala podle situace po skupinách. Nový útok přenesl frontu až o něco severněji, nežli byla určena první linie Scuole-C. Venturato, kde také v drátech zahynul střelec Jan Capek od 1. roty; ačkoliv této linie bylo dosaženo asi ve $\frac{3}{4}$ 19. hod., útok se již dále nedostal, neboť síly na to naprosto nestačily. Arditi snad již splnili svůj úkol a stáhli se zpět, 3. a 4. rota byly definitivně ztraceny, a jediné 2. roty bojující vpředu měly již značné ztráty. Ani po uplynutí dvou hodin od počátku útoku nebylo ještě o brigádě Bisagno ani slechu. Rakušané během této doby ovšem jasně vycítili, že útok ač energický, přec jen není živěn novými silami, a že je veden podél kanálu Fossetta, zatím co podél Gorgazza je klid. Vyslali tedy ihned silné protiútočné oddíly o síle asi čtyřnásobné, které pronikly hlavně do pravého boku a po odchodu arditů i těsně podél Fossetty do boku levého. I frontálně byla přesila velmi citelná a poněvadž fronta byla námi obsazena velmi řídko, počaly čtyři skupiny definitivně ustupovati, tlačeny jsouce Rakušany. Místy se vyjednávalo, neboť naproti byli Češi a Poláci, a dorozumění bylo možné. Na dobrovolné vzdání se s jejich strany nebylo však ani pomyšlení, už také z toho důvodu, že byli v přesile. Rakušané použili i lsti, odhodili zbraně a když jsme se přiblížili, stříleli. Vzhledem k uvolněnému spojení, nepřehlednosti situace a hlavně obklopování pravého křídla

Barbarano.

byla situace pro ten čas ztracena a byl na místě jedině ústup. Právě křídlo ustoupilo na přímý rozkaz velitele praporu, levé, o rozkazu nevědouc, pod tlakem okolností.

Dvěma četám levého křídla podařilo se však udržeti se na příkopě v linii C. Gradenigo blíže výchozí linie, přinutiti Rakušany k rozvinutí a tím je zadržeti. V linii té pak se soustředilo asi 80 vojáků a drželi ji až do příchodu Italů za soumraku. Na této linii se pak Italové shromáždili a odtud zahájili nový postup; Rakušané zatím spatřivše posily, zastavili postup a zakopali se v poli.

Prapor byl potom stažen do zálohy v Palazzu Prina, kamž se kolem půlnoci dostaly i obě rot, které se liknavostí svých italských velitelů ztratily; tam byl též stažen oddíl 80 mužů, kteří drželi linii v C. Gradenigo a které si velitel brigády pro jejich houževnatost ponechal v bezprostřední blízkosti,

ač taková hrstka pro celou brigádu nemohla mnoho znamenati.

Celkem toho dne vzal prapor nepříteli 8 kulometů a přes 200 zajatců, dospěl nejdále až přes linii Scuole- C. Venturato a uhájil večer linii asi ke C. Gradenigo.

Ztráty praporu byly: 3 ranění důstojníci (z nich Koliha zemřel v nemocnici), z mužstva 8 mrtvých (mezi nimi Čapek), raněných a pohřešovaných asi 60.

Shrneme-li výsledky celého boje dne 17. června, dojdeme k závěru, že prapor za tak nepříznivých okolností docílil mnoho; mohl ovšem docíliti ještě více, kdyby byla italská brigáda došla včas, a kdyby byli velitelé dvou rot nesehali. Prapor by se jistě dostal i ke Croce, což se skutečně stalo cílem všech, přesto že dispoice ta byla podle mého soudu nemožná a přesto že ani útočná divise, operující severněji, cíle toho nedosáhla. Příslušníci praporu samotní však, neznajíce celkové situace, velmi

toho želeli, že jim osud nedopřál vrhnouti nepřítele za Piavu.

Jak byla těžká situace v sektoru brigády Bisagno a na dolní Piavě, vysvítá z toho, že se rakouským silným patrolám podařilo dostat se brigádě do zad; po vyčištění terénu a intervenci dělostřelecké jde postup opět vpřed, ale ráno vzhledem k celkové situaci nařízen ústup za Meolo; když se však brigáda stáhla až na výchozí linii, stihne nový rozkaz vytrvati. Nepřítel chtěl stůj co stůj prorazit, v úseku Croce dosadil novou divisi (6. střeleckou divisi) a zpozorovav ústup brigády Bisagno, přinutil ji na výchozí linii k bitvě. Útok byl odražen za pomoci bubnové palby a s velikými ztrátami pro obě strany. Rakušanům však tím ubývá záloh a útočné divisi se večer 18. června podaří dosíci jejího prvního cíle Fossalta-Capo d'Argine.

Proto italské vedení připravuje pokračování protiútoků; za tím účelem však přidány brigádě Bisagno ještě dva prapory cyklistů bersaglieri, eskadra obrněných automobilů a 226. pěší pluk k obsazení dobyté linie, dále dvě horské baterie a dvě kulometné roty.

Československý prapor, který dne 18. června odpočíval, přidělen je 209. pluku, který postupuje vpravo (C. Bellesine), 210. pluk s jedním praporem cyklistů vlevo, obrněné automobily na silnici. Přes toto silné obsazení zůstává přece hlavní směr podél Fosso Gorgazzo a do Croce se vysílá pouze spojka.

Čs. prapor má tvořiti plukovní zálohu. Velitel praporu nedal tentokrátě vůbec disposic ani na přímý dotaz; dalo se pouze předpokládati, že se opakuje útok ze dne 17. června, tentokrátě podél kanálu Gorgazzo (C. Bellesine, Le Cascinelle, C. Mantagner).

Příběh bojů dne 19. června vzhledem k měnivé a spleťtí situaci skládá se z mnoha menších episod;

také prapor neoperoval celý, jak bylo určeno velitelem brigády, nýbrž vysílány jednotlivé roty k podpoře italských oddílů.

Prapor vyrazil ve 4 hod. z Palazza Prina s 3. rotou jako předvojem a instaloval se v málo vhodné situaci za příkopem asi 50 m před C. Bellesine. Nato asi v hodinových přestávkách vyslány vpřed postupně 3., 1. a 2. rota, jež dosáhnou asi v 8 hod. linie C. Gradenigo. Asi v 9 hod. vznikne nedorozumění mezi italskou pěchotou a dělostřelectvem, které zahájí prudkou palbu do oddílů přichystaných provést průlom. Nastane zmatek, mnoho Italů se zachrání zpět až k linii československých rot, mnoho uteče k nepříteli a v linii zbudou pouze mrtví. Čs. prapor je tím v první linii; velitelství tato situace není jasná a na dotazy neodpovídá.

Útok vlevo mezitím pokračuje až za Scuole, kterážto linie však musí býti opuštěna vzhledem k situaci na pravém křídle. Bersaglieri mají velké ztráty a žádají nás o pomoc, velitel praporu však mlčí, takže je možno omeziti se jen na krytí jejich křídla z vlastní iniciativy. Ústupující oddíly strhnou i některé skupiny, jež se pak buď vrátí anebo se shromáždí ve výchozí linii. Nepřehlednost situace se jeví i v tom, že velitel brigády hlásí, že též čs. prapor ustoupí a je stažen do zálohy, což však neodpovídá skutečnosti; prapor je v celku na dosažené linii a zúčastní se nového útoku, který se připravuje z výchozí linie.

V 16 hod. nařizuje velitel pluku, aby se udržovalo spojení s bersagliery, kterého dosud nebylo a aby se po dělostřelecké přípravě zahájil bleskurychlý postup na celé frontě.

Asi v 18. hod. dojde k útoku, kterého se však zatím zúčastní opět jen 3. rota. Velitel roty pošle vpřed rovněž jen jednu čet, která vyprovokuje prudký oheň rakouský, takže italské oddíly a některé

Hrad v Barbaranu.

české s nimi musí opět za velkých ztrát ustoupiti. Teprve za tmy (asi 22.30 hod. rozhodne se konečně velitel praporu postoupiti s celou silou a současně i s Italy, u praporu zachycenými, vpřed. Postup dál se takřka bez odporu a 4. četa 3. roty obsadila sama zákopy Rakušany vyklizené.

Ráno 20. června po 4. hod. dostal prapor rozkaz, že bude vyměněn a má se stáhnouti zpět, což se stalo ve 4.30 hod. Prapor byl stažen do Cà Tron a odtud do Mestre.

Historicko-vojenské líčení boje I. praporu 33. pluku na Piavě doplňuje jiný účastník, Rudolf Procházka, vzpomínkou (Bratrství, 7. prosince 1922), v níž vypravuje o nadšení československých vojáků a jeho výsledcích a vkládá několik zajímavých episod:

„I Cecoslovacchi attaccano!“ (Čechoslováci útočí). Toto zvolání se rozlétlo mžikem a vyvolalo nepopsatelné nadšení mezi italskými vojáky, strádajícími nesnesitelně po tři dni rakouskými

kulomety v zákopech na rychlo zřícených.

Čechoslováci útočí! Ať žijí Čechoslováci! Ať žijí Čechy! Evviva Italia! Nadšení které je možné jen u Italů, zaburácelo hromadným potleskem, když řady statných Čechoslováků, vyzbrojených bombami a dýkami, se vyhrnuly z mělkých zákopů a bez hluku, klidně směřovaly tam, odkud zalétala smrt.

Bylo něco zvláštního v tomto útoku I. praporu 33. pluku československých legií na rakouské posice jihozápadně od Croce na řece Piave dne 17. června 1918.

„Jako na cvičišti“, pravil mi tehdy poručík, starý, zkušený voják. A skutečně, přirovnání přiléhalo. Tělesná únava, která se před útokem jevila jako následek stálých hlídek a nepřetržitě výzvědné služby, rázem zmizela. Lehce a s jakousi veselostí se pohybovaly útočné hloučky zelenými vinicemi a s hrozným klidem se přibližovaly k rakouské linii. Četa italských „arditi“

se přihlásila dobrovolně k útoku s Českoslováky a zesílila naše řady.

Italští „ardité“, vybraní mladí lidé, se zvláštním výcvikem, určením k nejdůležitějším kouskům a vedle nich naši útočníci, muži až padesátiletí, namnoze sedovlasí, bez výcviku, jen se srdcem plným vlasteneckého odhodlání. „A k čemu výcvik“, řekl mi jeden z nich, „tolik síly ještě mám, že mu tam tuhle „hrušku“ pěkně hodím a to ostatní se už dodělá. A když bude nejhůř, tuhle mám pro sebe“. Přitom vytáhl z kapsy bombu „Sippe“, hruškovitého tvaru. „Někomu pro radost se oběsit nenechám.“ Bylo více bratří, kteří si opatrovali svou „hrušku“.

„Mám takovou předtuchu, že se z toho útoku nevrátím živ“, řekl mi poručík K.*), „ale jsem klidný; obětovat se musíme“. Bylo opravdu těžko těšit se nadějí, že z toho vyjdeme živí! Z pekelné vřavy děl a kulometů vystávalo jako příšera temné slovo „zajetí“. A nebezpečí bylo tolik. Neztratí se naše hrstka na ohromné frontě jako kapka v moři? Neopustí nás Italové? Podobné otázky se mihaly myšlenkami, ale neутkvěly. Každý cítil svou povinnost, každý věděl, že stojíme dnes před očima celého světa, jenž bude podle nás soudit celý národ, je-li hoden té svobody, po které touží. Tu myšlenku měl každý a nekonečná láska k vlasti tam daleko na severu činila zde z prostých, drobných a neznámých lidí hrdiny, jakých svět nepoznal.

A proto jsme šli tak lehce a klidně k útoku, s čistými ideály v srdci. To byla ta síla, která nas vedla k vítězství!

Prodlíráme se zelenou vinicí klidně a najednou jsme v plném boji. Narazili jsme na první rakouskou linii. Úrodná vinice stala se svědkem hrdinství, hodného, aby bylo zvěčněno v historii.

Není možná vylíčit všechny příhody, které se tu odehrály. Byly to hotové závody v hrdinství, v nichž každý bratr

chtěl vyniknout nad ostatní ne proto, aby se ukázal, ale aby pobil nepřítel, aby ho zatlačil. Na četná hnízda kulometů v plné práci se vrhali přímo, nedbali nebezpečí, nedbali únavy, jen ku předu...

Oheň kulometů přestal. Jejich obsluha byla pobita. První linie byla v rukou Českoslováků. Těsně nad hlavou letí italské letadlo, letec mává na pozdrav. Našich nebylo možno udržet. Bez odpočinku a hned vyrazily jejich řady z dobytých zákopů, mžikem přeletěly širokou prostrou, bičovanou rakouskými kulomety a nový odpor, mohutná nepřátelská linie tu vystávala na dosah ruky.

Nebylo to již prosté hrdinství, jež tu vítězilo v šíleném sebeobětování. . . malé hloučky tří, čtyř bratří se tu vrhaly zuřivě na celá hnízda kulometů s četnými obránci, nebyl to již boj muže proti muži, to podrážděný lev napadl a rdousil smekku šelem. Střelba utichla, pracovaly dýky.

Však tam vlevo se znovu ozval kulomet — to naši obrátili zbraň a bijí do utíkajících nepřátel.

„Austriáci utíkají. Bratři, kupředu; Do Piavy s nimi!“ Jednotliví pěšáci se stávají veliteli. Naše strojní pistole vesele praskaly. Skupinky se řítí vpřed.

V tom přibíhá bez dechu mladý italský podporučík a přináší rozkaz velitele praporu: „Zastavit útok, jsme osamoceni, jsme příliš vpředu, italská brigáda, která měla obsazovat námi dobytou půdu se opozdila, nestačila nám, záložní rota se v nepřehledném terénu ztratila, pravé křídlo nechráněno! Zastavit a linii držet!“

S rozhořčením se vyhovělo rozkazu. Zbýlé mužstvo rychle sešikováváno za mírného, studeného deště a s touhou jsme očekávali italskou pěchotu, abychom mohli skočit dopředu. Hodiny se líně vlekou, už i soumrak se sklání nad krajinu, ale brigáda nepřichází. Hrstka Českoslováků, vražená do nepřátelské

*) Miněn asi poručík Jiří Koliha.

Jan Čapek.

posice jako klín, čeká trpělivě na úder, jenž by znovu uvedl v pohyb jeho ostří, bdělé oči vyhlížejí na všechny strany, čeká posily, čeká i nepřítele. A ten přišel dřív.

V houstnoucí tmě vpředu se objevily postavy. Byli to naši odvážlivci, kteří se pustili za nepřítelem daleko kupředu a utkali se s nepřítelem. Ale bylo jich tak málo, že nestačili odolat nesčetnému nepříteli, Zklamání nad tím, že jim zezadu nepřichází pomoc, ustupují krok za krokem a za nimi vidíme rakouské helmy: protiútok. Současné s pravého boku zafičí střely nepřátelského kulometu. Obešli nás. Nastal zoufalý boj. Naše pušky a kulometry se rozhovořily, rakouské řady zakolísaly a v tom ze zadu se přihnali Italové.

Jsmo zachráněni.

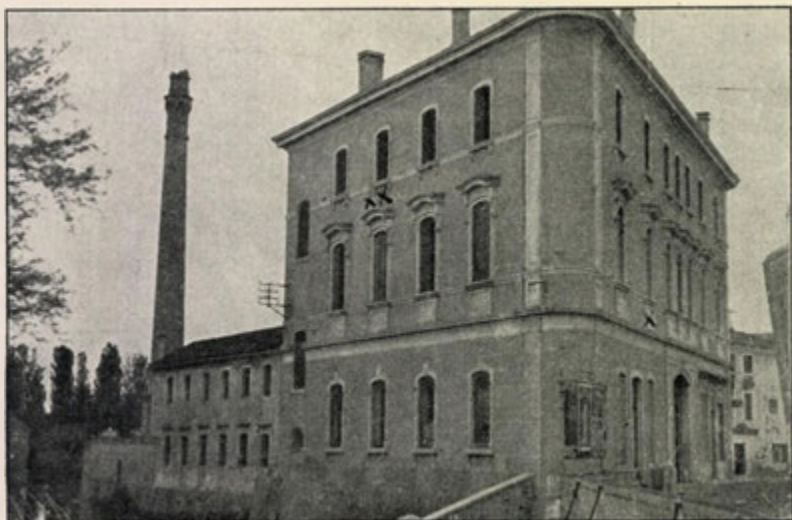
Pozdě v noci přichází rozkaz: „Čechoslováci zpět!“

Za dělostřeleckou clonou stahovali se zbytky našeho praporu do zálohy, aby v nejbližších dnech, snad zítra, okusily nové štěstí na jiném místě.“

Statečné chování československých vojáků v boji na Piavě neušlo pozornosti povolaných činitelů, kteří je po zásluze také ocenili.*) Velitel brigády Bisagno (gen. G. Barbieri) v úřední kronice praví:

„Čestná zmínka byla věnována v téže

*) Nejvyšším projevem uznání bylo vyznamenání některých vojáků, které jim udělil sám italský král v Bassanu, 4. července 1918, a to: 1 stříbrná a 14 bronzových medailí a 13 válečných křížů. O významné slavnosti více v kapitole o výzvedných oddílech.

Továrna v Mestre — bydlíště I. praporu 93. pluku před bojem na Piavě: zde bydlel (X X) Čapek a Havlena.

zprávě (vrch. velitelství, pozn. kron.) československému praporu, jehož oddíly, určené do první linie, aby konaly propagandu mezi krajany v nepřátelském vojsku, první podnikly útok a pronikly s obdivuhodným nápořem a nadšením do nepřátelské linie, ukořistivše velký počet kulometů a zajaťců.“

Stejně pochvalně mluví velitel XXIII. arm. sboru, gen. Pettiti di Roreto ve fonogramu brigádě Bisagno, 19. června 1918: „Jsem jist, že brigáda podá dnes nový důkaz své chrabrosti v součinnosti s neméně chrabřími Čechy“. A také ve zprávě, poslané velitelství čs. divise opakuje tentýž velitel svoji chválu:

„Posílaje vašemu velitelství několik výtisků dnešní válečné zprávy, v němž se uznává chrabrost, kterou osvědčily československé oddíly v boji proti společnému nepříteli, prosím, abyste vyjádřil chrabřím vojákům toho praporu

mé uspokojení nad jejich hrdinným chováním v bojích dne 17. a 19. t. m. u obce Fossetty.“

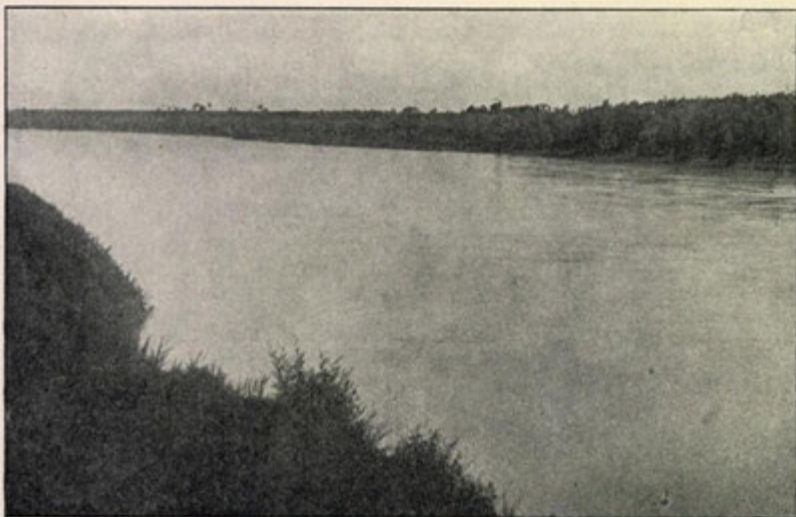
Nejdůležitější ovšem byla pochvala v denní válečné zprávě (bollettino di guerra) vrchního velitelství italského vojska. Již ve zprávě z 19. června 1918 čteme:

„Stejně prudký, ale na širší frontě, zuřil boj v úseku Fossalta, na j.-vých od Meola a na s. od Caposile. Nepřítel námi napaden, bránil se zoufale a každá píď půdy byla jevištěm epického zápasu.“

Památnými zůstanou slova, uveřejněná ve zprávě (č. 1122) dne 20. června 1918:

„Oddíly československé daly hrdinně první daň krve za vítězství šlechtných zásad svobody a samostatnosti, za něž bojují po našem boku.“

Citace v úřední zprávě vrchního velitelství italského vojska byla největším triumfem československých vojenských

Piave.

snah na italské půdě v té době. Prošla tiskem všech dohodových států a ukázala světu, že stejně jako v Rusku a ve Francii, tak také v Itálii postavili se Čechoslováci po bok spojeneckým vojskům a svou krví pomáhají dosáhnouti společného vítězství. Ve štábech centrálních mocností působila kratičká, ale výmluvná zpráva jako ledová sprcha. Rakouští vojevůdci a po nich státníci se snažili namluviti národům říše a cizině, že československé vojsko v Itálii neexistuje a oddíly, které tam jsou, že se do první linie ani nedostanou. Nyní ovšem bylo těžko zakrýti, že českoslovenští vojáci skutečně bojují na frontě proti rakousko-uherskému vojsku a proto si na nich vylévali zlost aspoň nadávkami a hrozbami. Stejně činil vlastenecký rakouský tisk, jak svědčí tato zpráva (V boj, 24. července 1918):

„Naše přítomnost na italské frontě dráždí rakouský, německý i maďarský tisk. „Neue Freie Presse“ ze vzteku snižuje naši armádu tvrzením, že nebyl

utvořen armádní sbor, poněvadž nedostávalo se lidí a že naši vojáci v odděleních menších přidělení byli k italským formacím. Lež její je očividná.

Nejvíce se rozepsali Maďaři, jichž pluky tenkrát byly velmi angažovány v boji. Tak o nás psal „Az Est“ a možno říci velmi slušně. Zejména sympaticky zmiňoval se o chladnokrevnosti a duchapřítomnosti našich hochů.“

Nejvíce ovšem rakousko - německé vlastence zlobilo, že vystoupení československých vojáků bylo zhodnoceno v úřední italské válečné zprávě a tak se o něm dověděl celý svět. Toho dokladem je tato krátká zpráva (V boj, 5. července 1918):

„První ozývá se „Vossische Zeitung“, která nemůže odpustiti generálu Diazovi, že v komuniké generálního štábu projevil slova uznání a obdivu pro československé oddíly, které zúčastnily se boje. Spílá proto Itálii a současně vyhrožuje Čechoslovákům.“ K tomu poznamenal správně redaktor, že na věci ničeho nelze měniti a že Čecho-

slováci se nebojí, neboť mají možnost odvety.

Statečné chování československých vojáků v boji na Piavě nalezlo ovšem vřelý ohlas v italských novinách. Všechny denní noviny římské i provinční a také mnohé týdeníky otiskly kromě úřední zprávy vlastní poznámky, v nichž oceňují význam této události. Z článků uvádím aspoň nejvýznamnější. Tak římská „Epoca“, 22. června 1918, praví:

„Hrdinských bojů v těchto dnech se zúčastnily s obdivuhodnou chrabrostí československé oddíly. Tito skromní vlastenci, kteří tolik připomínají první hrdiny naseho zápasu za samostatnost, kráčeli jednoho z těchto dní do útoku se zpěvem jejich národní hymny; současně kráčely do útoku na stejném úseku oddíly našich arditů, kteří zpívali hymnu Mameliho.*) Mezi výbuchy granátů, praskotem ručních bomb a rachotem kulometů zněly obě hymny, symboly dvou stejných ideálů. A Rakušani se museli zatřásti strachem ještě více z tohoto zpěvu než z bouře ohně, protože museli pocítiti, že pouhá hrubá síla násilnická, byť i veliká, nemůže stačiti proti nezadržitelnému náporu jiné síly, již je slovo vtělené do svatých ideálů.

Teprve na konci války bude možno říci, čím jsme Čechům povinováni a čím jsou Češi povinováni nám. Naše společné touhy a krev, jež je dnes společně prolévána, utvoří pouto, jež nic nebude moci přerušiti.“

Podobně mluví milánský „Secolo“ (21. června 1918), jenž přináší také posudek našeho přítele, min. Leonida Bissolatiho:

„Češi podstoupili křest ohněm čtvrtý den boje na předmostí u S. Donà. Jsou v ohni kulometů společného, dědičného nepřitele a zpívají hymny své nešťastné

vlasti. Nebylo jich mnoho, ale byli jako lvi. Prolili šlechtinou krev, aniž by ustoupili o píd před běsem protiútoků. Každý Čech, řekl mi Leonida Bissolati, jenž je zde, aby bral podíl na úzkostech, nadějí a úspěchu bojovníků, napsal epizodu hrdinství v nesmrtelné stránky této bitvy obrů.“

Jiný deník, blízký politice min. zahraničních věcí, „Giornale d'Italia“ praví 18. června 1918 v pařížském referátě o rakouské ofenzivě na Piavě (V boj, 28. června 1918):

„Velké služby na frontě italské prokázali vojáci českoslovenští.“

Neméně nadšený je projev B. Mussoliniho, jež uvádí „Československá samostatnost“, 10. července 1918:

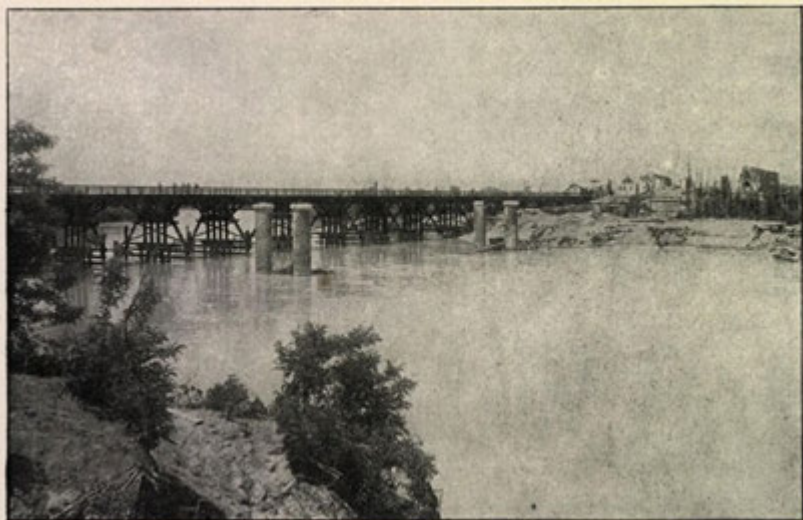
„Účasti našich hochů v bojích na italské frontě věnuje populární redaktor Popolo d'Italia, prof. Benito Mussolini (autor krásné knížky o Mistru J. Husovi), ohnivý úvodník pod titulem „Boemia“.*) Vyvrací v něm rakouské zprávy o tom, že byli pověšeni českoslovenští vojáci, upadnutí do rakouského zajetí a praví, že dosud nebyl konstatován ani jeden československý voják z italské fronty jako nezvěstný. Účasti našich v bitvě na Piavě připisuje Mussolini největší dosah morální a historický; vidí v něm úplné a neodvratné odsouzení Rakousko-Uherska.

Ze způsobu, jakým se bili, vysvítá — praví Mussolini — že Čechoslováci jsou snad nejlepší vojáci světa a že nikdo tyto hrdinné syny české země nezadrží, aby nevydobyli svobody svému národu.“

Ani v kruzích italských státníků nezůstala účast Čechoslováků v ofenzivě na Piavě bez ohlasu. Po vítězství italských zbraní blahopřál gen. Štefánik italské vládě, dne 25. června 1918, k úspěšnému zadržení rakouského ná-

*) Goffredo Mameli (1827—1849), básník a revolucionář italský, který bojoval pod Garibaldim a složil národní hymnu „Fratelli d'Italia“ (1847).

*) Nezachoval se nám uvedený článek v originále. Tvzení, že nikdo z čs. legionářů nebyl zajat, bylo čerpáno zřejmě z nedostatečných informací prvních dní po boji.

Most přes Piavu u S. Donà.

poru a projevil jménem Národní rady pevnou naději, že nepřítel bude brzy společným úsilím spojenců zdolán. Na toto blahopřání odpověděl za vládu království italského min. předseda dne 28. června 1918 vřelým dopisem, jenž pro svůj dalekosáhlý význam zasluhuje být uveden v plném znění (V boj, 5. července 1918):

„Vstoupení do boje udatného vojska československého po boku našich vojáků pozdraveno bylo s radostí v celé Itálii, poněvadž již sama tato událost znamená nejslavnostnější odsouzení celého systému vládního, který již všeobecně byl odsouzen a nad to znovu potvrzuje spravedlnost naší věci, pro niž bojují národové svobodní a ti, kteří vhodným způsobem touží po svobodě.

Italie je šťastna, že její věc je společná s věcí národa československého, který s velkodušnou odvahou a odevdávna uznanou statečností povstává proti svému odvěkému tyranu s horoucí důvěrou ve vítězství Dohody,

kteřá bude i vítězstvím všech národností, jež v tomto ohromném zápasu chtějí býti s námi duchem i prací, aby posléze setřásly se sebe tvrdé a nedůstojné jeho.

Společné ideály a víra, které víří Itálii a československý národ, právě slavnostně byly posíleny na bojišti, kde úsměv osudu zazářil naší chrabrosti a našemu právu: z krve společně prolité zvedá se ještě zceleněji a bratrštěji přátelství mezi našimi dvěma národy.

City, které Vy jménem národa československého tlumočíte, docházejí plného ohlasu v duších Italů: se stejnou vírou očekáváme den společného vítězství a se stejným zápletem přejeme státu československému, aby plně dosáhl svých tužeb, jak toho zasluhuje podle svých slavných tradic a odvěkého utrpení i hrdinného sebevědomí svého.

Čechoslovákům pak, kteří padli na půdě italské, platíž nejryzejší výraz našeho pohnutí a naší vděčnosti, bojovníkům náš vřelý potlesk obdivu a

všem náš bratrský a blahopřejný pozdrav.“

Představitel italské vlády otevřeně doznává, že po vítězném skončení války dosáhne československý národ vyplnění svého politického snažení, jímž bude československý stát, jak se v projevu přímo praví. Nemohlo býti lepší odměny se strany Italie pro československé vojáky. A že tento projev nebyl pouhou zdvořilostí, dokazuje podepsání doplňovací smlouvy s Národní radou, 30. června 1918, kde se jí přiznávají svrchovaná práva v ohledu soudním jako zatímní vládě budoucího státu.

Uvedl jsem také ocenění statečnosti československých vojáků v boji na Piavě z úst min. L. Bissolatiho. Podle jiného svědectví (V boj, 28. června 1918) vyjádřil se Bissolati o Čechoslovácích redaktorů římské „Tribuny“ takto:

„Viděl jsem je u S. Donā, kde se zpěvem na rtech bili se jako lvi a svým chováním povzbuzovali naše vojáky.“

Samozřejmě vzbudila zpráva o prvním boji československých vojáků proti Rakušanům nadšení v řadách našich vojáků v ostatních dohodových státech a v politických kruzích československých. Předseda Národní rady a vrchní velitel čs. vojska, prof. T. G. Masaryk, poslal veliteli čs. divise v Italii pochvalu tohoto znění (Denní rozkaz divise č. 42, 27. června 1918):

Bratři! Jsem šťasten, že se dočtám v úředních zprávách italských o důkazu vaší statečnosti. Naši vojáci tu již na počátku naznačili cestu vedoucí k svobodě. Budme stále pamětlivi starého výroku: „Co Čech — to hetman“.

Velitel divise doprovází slova Masarykova tímto úvodem:

„S pohnutím sděluji tento telegram úctyhodného učence Masaryka, otce našeho. Vzkazuje pozdrav uznalé vlasti zájmu armády, která pospolu s bratry Italy velkou svojí statečností a štěstím zlomili nápor nenáviděného nepřitele.

Připomíná, že pro dosažení vítězství nutno jíti vpřed!“

Svou pochvalu vítězným vojákům divise vyjádřil gen. Graziani již dříve (Denní rozkaz divise, 22. června 1918) těmito slovy:

„S největším uspokojením oznamuji oddílům československým chrabré chování vojáků I. praporu 33. pluku v bitvě na Piavě, kde spolu s ardietskými prapory zahnali do bažin laguny nepřátelské oddíly, které překročily Piavu.

Příklad chrabrého I. praporu 33. pluku pověděl italskému vojsku a ostatním vojákům dohody, jaké bude chování nového československého vojska.“

Uvedl jsme již vyznamenání, jichž se udatným Čechoslovákům dostalo z rukou italského krále. Uznání toto doplnil velitel divise povýšením některých důstojníků a poddůstojníků. Za statečnost v bojích na Piavě byli povýšeni (Perm. rozkaz divise č. 3, 9. srpna 1918) 3 aspiranti na poručíky, 4 četaři a 6 desátníků na strážmistry a 13 desátníků na četaře. Kromě toho bylo za válečné zásluhy potvrzeno v dosavadní hodnosti 9 poručíků, 6 četařů a 16 desátníků.

Nemenší radost způsobil konečně československým vojákům blahopřejný telegram jihoslovanských důstojníků ze zajateckého tábora Nocera Umbra. Jihoslovanskí dobrovolníci, s nimiž se mnozí z našich důstojníků osobně znali a s nimiž zakládali dobrovolnické organizace, neopomněli osvědčiti své přátelství bratrského slovanského národa a radost nad vítězstvím svých bratří v boji za svobodu. (Denní rozkaz divise, 23. června 1918):

„Doufajíce, že v brzku budeme moci následovati vaší chabrou armádu ve vznešeném boji proti společnému utiskovateli, posíláme vám u příležitosti první prolité krve a prvního slavného úspěchu na italské frontě naše neupřímnější blahopřání.“

Most přes Piavu, kde začala rakouská ofensiva.

Rada pochval a blahopřejných projevů ukazuje, že první vystoupení československého vojska na italské frontě vzbudilo nevšední zájem v kruzích našich přátel. Rakušané se našim vojákům vysmívali, jejich činnost zlehčovali nebo jim spílali. To ovšem dělali na veřejnost. Ve štábech však jim nový nepřítel působil jistě dosti starostí. Italské zpravodajské oddělení zachytilo výmluvný rakouský dokument, jenž svědčí o dychtivosti rakousko-uherských generálů po zprávách o našem hnutí v Itálii. Dokument tento*) uvádí velitelství čs. divise (č. 524 prot. op., 15. července 1918) a nařizuje, aby velitelé rot poučili o něm všechny vojáky s připomenutím, že je jejich „čestnou povinností žárlivě střežit tajemství, kdyby někdo upadl do rukou nepřátelských“. Zní:

„Složení československé legie při ital-

ském vojsku je skoro vůbec neznámo; je tedy ve svrchovaném zájmu dostati o něm zprávy z výsledku zajatců, náležejících této legii.

Je nutno tedy poučiti vojáky, že odměna 300 korun, ustanovená velitelstvím sočské armády (Isonzoarmee) za každého československého zajatce náleží pouze tehdy, došel-li zajatec k velitelství divise ve stavu schopném výslechu.

Z toho však neplyne předpoklad, že by se mělo proti těmto zrádcům postupovati mírněji než zaslouhují.“

Dokument mluví jasně, jak se Rakušané připravovali k ofenzivě. Nedostatek zpráv o československých vojácích v Itálii zneklidňoval velitele do té míry, že se nerozpakovali vypsati na hlavu československého dobrovolníka peněžitou odměnu. Aby ji však nemuseli platiti zadarmo, vyhradili si, že musí být živ a dáti jim toužené zprávy. Pak ovšem čekaly na zajatce stejně rakouské surovosti a šibenice.

*) Rozkaz má záhlaví: C. k. velitelství 70. pěší honvédké divise. K. č. 611-4 N.A. Českoslovenští zajatci. Pošta 640, 13. června 1918. Podepsán: generál Berzeviczy.

Bohužel, ani zajetí se někteří českoslovenští vojáci v boji na Piavě neubránili. Měl-li politicky i vojensky boj na Piavě veliký význam a radostný ohlas v celé Itálii a za hranicemi, byla tato radost kalena smutkem nad ztrátou řady bratří, kteří padli neb byli zajati. S bolestí čteme smutnou bilanci boje na Piavě. Podle různých zpráv měl prapor 1 mrtvého a 5 raněných důstojníků a z mužstva 9 mrtvých, 112 raněných a 18 pohřešovaných.*) Z těchto nezvěstných většina skonala v osídle rakouské oprátky a ostatní se buď zachránili před smrtí v rakouském zajetí, či padli na frontě nebo zemřeli v rakouské nemocnici. Osud některých nezvěstných vojáků není podnes znám a mnozí ranění zemřeli v italských nemocnicích. Celkem byly ztráty tyto: 9 padlých v boji, 11 zemřelých v nemocnici, 9 nezvěstných, o nichž víme, že jsou mrtvi a 14 popravených.

Padli v boji: Josef Beran, Adam Berečka, Otmar Blecha, Jan Čapek, Josef Němec, Josef Ryneš, Josef Ševčík, četař Alois Stěrba a Josef Vlk. Zemřeli na zranění v nemocnici: Josef Bízek, Jan Brož, četař Václav Fröhlich, por. Jiří Koliha, Frant. Kostinec, Antonín Lemberka, František Macháček, Václav Roller, František Šamšula, Alois Topol a des. František Vařejka. Nezvěstní: Emil Bartůněk, Liborius Beybl, Stanislav Fink, Antonín Flekal, Rudolf Kaplan, Rudolf Plánička, Jakub Spálenka, Karel Svoboda a Antonín Vokřínek.**)

Čest budíž památce hrdinů, kteří položili své životy na obranu polostinské země italské a za svobodu československého národa!

Mezi mrtvými nalézají se osudovou shodou okolností dva věrní přátelé a vynikající činitelé v dobrovolnickém hnutí v Itálii, Jan Čapek a Bedřich

Havlena. Přijeli do Foligna s posledním transportem dobrovolníků z Paduly, 25. května 1918, hned byli zařazeni k I. praporu 3. (33.) pluku a s ním začátkem června odjeli na frontu. Havlena skončil život na rakouské šibenici a Čapek v prvním útoku padl. Význam Jana Čapka v dějinách našeho odboje v Itálii zasluhuje, abychom poslední chvíle jeho plodného života vyličili obšírně.

Čapek se boje nebál; spíše měl strach z nebezpečí rakouské špionáže a nespolehlivosti okolních italských oddílů, jak svědčí výrok „jsme prodáni a zrazeni“, jenž po jeho smrti koloval mezi čs. vojáky. Jak dalece je pravdivý, těžko říci. O smrti Čapkově vůbec víme málo, ba neznáme ani přesné místo, kde padl. Svědectví se shodují v tom, že padl v útoku na dvorec Prina, v němž byl postaven rakouský kulomet.*)

Smrt jeho líčí J. Kretš (Vznik a vývoj čs. legie v Itálii, str. 219), podle nejmenovaného pramene, takto:

„Čapek s několika druhů hotovil se zajmouti hnízdo rakouských kulometů. Poněvadž v první linii rakouské, jež byla tou dobou již obsazena Čechoslováky, byli Češi, kteří byli zajati, domníval se Čapek, že nepřátelští vojíní, mávající kapesníky a volající česky, chtějí se vzdát. I přiblížil se k nim, ale tu ho náhle zasypali palbou kulometů. Klesl, smrtelně zasažen. Jeho druhové prudkým útokem na nůž zdolali hned nato zákeřníky, ale Čapka již nebylo.“

Krásné vyličení boje na Piavě, duševního stavu čs. vojáků a dojmu ze smrti Jana Čapka nalézáme v článku „List z mého zápisníku“, jež uveřejnil B. Beran (Přerod, 23. června 1921) a z něhož podstatnou část zde uvádím:

„15 červen 1918. U San Donà to hoří! Od dvou hodin v noci to tam hučí a du-

*) Údaje se v pramenech značně rozcházejí v počtu ztrát. Uvádím nejpravděpodobnější čísla, pokud se dala zjistiti přesně.

**) Osud popravených i zachráněných bude vyličen ve zvláštní kapitole.

*) V některých pramenech je uváděno Contes di Pinno, jinde Fattoria Pined. Na ital. mapě (1: 25000, list S. Donà) čteme Villa Prina. Omyly vznikly patrně z nešťastných rukopisů různých svědectví Čapkovy smrti.

V zákopech na Piavě.

ní, celá země se chvěje jako vzdáleným zemětřesením. Teď celá fronta se rozhovořila od Capo Sile u moře až na Montello, kde už Alpy začínají, a všechno tane v záplavě dusivého, špinavého kouře a prachu. Začíná austriácká ofensiva, zdá se.

6 hodin večer: Kulometná rota nastoupit! — Tedy už — už jedeme —! Teď vyzkoušíme „tiro indiretto“ v praksi. — „A rivederci Mestre“!*)

16. června: Pochod bez konce! Proud domácního vojska, sanitní auta, nosítka, povozy, soumaři, vše to v jedné spleti kolem nás zpět. — Zprávy jsou kusé a ošklivé: „Austriáci pronikli přes Piavu až do třetí spojovací posice!“ — Ústup?! — Hanba! —

17. června: Mohu konstatovati, že jsem doposud živ! Dvě hodiny spánku v kukuřičném políčku vrátily mi dřívější klid. Baterie štekají těsně za námi

*) Tiro indiretto, taktika nepřímé střelby. A rivederci Mestre, na shledanou, Mestre, město u Benátek, kde do piavské ofensivy byl I. prapor 33. pluku ubytován.

— kropí císařské armádě cestu. — Náš padulský praporec z těžkého hedvábí, vlastnoruční to práce „naše“, dostal svůj křest.

Mokří a umazaní po pás, brodíme se už třetím kanálem. Rakušáci nezahálí — jejich kulometry pekelně řehťají, třesk šrapnelů ohlušuje. Ani nepozorujeme, že zatím tichý dešť promáčí na nás suchou nitku. Vzduchem zabouří mohutné „Zdar!“ — Austriáci ve zmatku couvají — —

Bratr poručík Kopečný prodral se k našemu „tátovi“. — Tam — povídá jedním dechem a ukazuje vpravo — tam je Čapek, starosta, tam p a d l —!

Jakoby nás elektrická jiskra byla projela při těch slovech. Šílená bolest zachvěla naší frontou. Jako vydrážděný, hluboko v srdci raněný lev rádí, zuří naše hrstka. „Bijte, zabijte, nikoho neživte! — Mstít — pomstít našeho starostu!“ — —

Bledý měsíc roztrhl mraky a vedl náš hlouček. Tam na suchoparu, bez-

Pohled na S. Donà di Piave.

prostředně u palisády, ještě před hodi-
nou u austriáckých drátěných překá-
žek vyhledali jsme ono nešťastné místo.
Nevěřili jsme, nechtěli jsme věřit slo-
vům, ale tvrdá, bezohledná skutečnost
se potvrdila! Náš starosta Čapek padl!

Prvý československý dobrovolc v
Itálii, první fedrovatel a náčelník ČDS.
a první se obětoval, první padl zde za tu
želanou svobodu svého národa!

Tak spočívá tu nyní tiše, bez hlesu,
jeho upřímné vlastenecké srdce přestalo
bít! — Fysiognomie tváře táž jako za
živa, nezměněna, jasná, dobrá. Vysoké
čelo s hlubokou vráskou, vyhaslé modré
oči a silně proředitelý vlas na spáncích,
toť on! Pravá ruka zařata v pěst proti
austriáckým zákopům, levá tiskne ba-
revný kapesník na prsa, kde prýští
horká ještě krev — — —“.

A mohutný dojem, jež zanechala
smrt průkopníka našeho odboje v Itálii,
vyjádřen je hned dále tak, jak jej
cítili jistě všichni dobrovolníci:

„Bratře starosto — odešel jsi nám —

j jsme Sirotci. Tys nám byl vším! . . .
Tys nám vždy vzorným příkladem šel
vstříc, odmítl jsi zůstat v bezpečí,
odmítl jsi zasloužené hodnosti — šel
jsi s námi odhodlaně až sem — kde
vyrvala nám Tě zákeřná smrt! Za Tvou
šlechetnou oběť, bratře starosto, bude
Ti národ vděčen!“

Jak prostě žil, tak pokorně také za
svůj ideál umíral. Vypráví se, že ne-
přijal hodnosti desátníka, která mu
byla nabízena a že také nechtěl při-
jmouti službu v zázemí, jak o to ně-
kteří jeho druhové usilovali. Prál si
býti mezi svými i v nejtěžší hodině na
bojišti, na něž svým životem a propa-
gační prací tisíce dobrovolníků připra-
voval. Ba dokonce si snad přál umřít
na frontě, když viděl, že jeho práce a
celého ČDS. je zneuznávána a lživými
pomluvami zlehčována. O tom praví
Jos. Logaj (Čs. legie v Itálii, II. vyd.,
str. 85):

„Dlužno jen litovati, že bratr Čapek
za veškeru svou práci nedočkal se

Část města S. Donà na břehu řeky Piave.

uznání, ba naopak poslední dni jeho života ztrpčovány a docela bezdůvodně. Bratr Čapek za svou přímou povahu trpěl mnoho... To bratra Čapka bolelo. Před odjezdem na frontu hořce plakal a brzy potom našel tam smrt, kterou si, ubohý, ve svém zoufalství i přál.“

Ačkoliv nemáme dostatek zpráv o Čapkově životě v poslední době před jeho smrtí, je jisto, že ho nejvíce tížil nevděk, jakým bylo ztíženo jeho radostné, tvůrčí dílo v dobrovolnické organizaci, již stál u kolébky a kterou po celou dobu jejího trvání vedl, a obavy před mnohými nezdravými zjevy v armádě, jež se přičily jeho sokolskému smýšlení, demokratickému duchu a vlasteneckému nadšení.

Teprve po válce dočkal se zaslouženého uznání. Byl jmenován podporučíkem in memoriam a čs. pluk 34 „Střelce Jana Čapka“ hlásati bude československému národu, že i prostý voják vykonal veliký kus záslužné práce na našem osvobození. Výrazem vděč-

nosti sokolské zůstane pojmenování Těšínské župy sokolské, v níž do války vynikající měrou pracoval, župou Jana Čapka. Ostatky Čapkovy, jež odpočívaly na hřbitově v Meolu, slavnostně dne 1. července 1922 vystaveny v Panteonu Národního musea v Praze a pak převezeny na hřbitov v Orlové, kde vybudován byl důstojný pomník s Čapkovým poprsím. K památkám Čapkovým druží se ještě pomník před kasárnami pluku, jenž nese jeho jméno, v Hranicích na Moravě, pamětní deska na rodném domku v Michli a plaketa na Štramberské Trůbě.

Pro svou horlivou práci národní a sokolskou před válkou, neúnavnou a energickou činnost v dobrovolnické organizaci a obětavou smrt na poli válečném si však vyznamenání aspoň po smrti jistě zasloužil. Vždyť ani v hodině smrti nezapomněl na svůj životní cíl. Zasažen smrtonosnými střelami, volal ke svým druhům (Deník I. praporu 33. pluku): „Kupředu, bratři, v boj za svobodu!“ Když ve víru udá-

lostí pozbyl dřívějšího vlivu na dobrovolnický celek, aspoň hrdinným sebezapřením ukázal cestu a povinnost československého vojáka. Svým příkladem posílil dobrovolníky a obětí života učinil přítrž všem nízkým pomluvám o jeho díle. A v tom tkví Čapkova velikost: i po smrti zůstal jeho štít bez poskvrny.

*

První boj československého vojska byl dobojován. Vystoupení československého praporu ve veliké rakouské ofensivě, jíž mělo být italské vojsko rozdraceno a Itálie přinucena k jednání o mír, způsobilo na italské straně radostný ohlas a v rakouských řadách zklamání a bezmocnou zlobu. Obrana a útok československých oddílů nemohl ovšem rozhodnouti o zdaru či nezdaru celé ofensivy; na to naše síly byly příliš slabé. Ale rychlý a účinný postup československých vojáků do nepřátelské linie, vytrvalé hájení dobytých po-

sic a značná válečná kořist,*) kterou Čechoslováci získali, zjednala jim úctu v očích italských politiků a vojáků i obyvatelstva.

Neméně blahodárně působila zpráva o statečném chování bratří v řadách vojáků čs. divise. Radost z vítězství nad nepřitelem naplňovala srdce každého dobrovolníka a v úspěchu bratrského oddílu viděli nový krok ke konečnému touženému cíli. Hrdinnost bratří zavazovala je k dalším obětem za svobodu vlasti a ztráta druhů na poli slávy i krutý los mnohých na rakouské šibenici pobádal je k přesnému plnění povinností a pohrdání osobním nebezpečím, jen aby smrt hrdinů byla pomstěna. Z krve, prolité na řece Piavě, zrodila se sebevědomá pýcha nad tradiční československou udatností a touha po nových důkazech, že Čechoslováky od boje za vysoký ideál neodstraší ani kulka, ani šibenice a že jsou odhodláni své přesvědčení nejen hlásati a hájiti, ale za ně také na bojišti umírat.

*) Zpráva kpt. Šeby z 26. června 1918 udává kořist 8 kulometů a 200 zajatců. V dějinách brigády Bisagno je uvedeno, že brigáda ukořistila v bojích

17.—19. června 1918 celkem 11 kulometů a 300 zajatců. Jsou-li oba údaje správné, pak je kořist československého praporu poměrně velice značná.

POLITICKO-VOJENSKÁ AKCE.

Odchodem československé divise do válečného pásma a na frontu neskončila ovšem činnost našich politických představitelů v Itálii. Zbývalo stále ještě mnoho otázek, které čekaly na rozřešení a také propagační činnost a drobná práce organizační musela býti vedena aspoň s takovým úsilím, jako v dobách dřívějších.

V předcházejících kapitolách jsme se zmínili o různých politicko-vojenských událostech, k nimž podnět vyšel ze střediska politické činnosti v Itálii a také jsme obšírně seznali sestavení a působení tohoto střediska, Kanceláře Národní rady v Římě.*) Nové poměry vojenské i politické vyžádaly si nutně také změn v tomto ústředním orgánu našeho hnutí v Itálii.

Smlouva z 21. dubna 1918 položila československým zástupcům v Římě nové úkoly a rozšířila okruh její činnosti. K tomu však bylo třeba více sil a zvýšení pracovního úsilí. Římská kancelář přeměnila se v důsledku smlouvy v politické zastupitelstvo, jež se úředně nazývalo „Národní rada zemí československých — představitelství pro Itálii“ (Consiglio nazionale dei Paesi cecoslovacchi — Rappresentanza per l'Italia). Již z názvu politického ústředí vysvitá, že ani v této době nebylo samostatným tělesem, nýbrž že bylo podřízeno pařížské centrále, právě tak jako ve vojenském směru zůstalo naše vojsko v Itálii součástí československé armády, jejíž vrchní velitel sídlil ve Francii. Tato podřízenost měla velikou důležitost, poněvadž jí byla dokumentována jednotnost celého našeho odboje za hranicemi po stránce politické i vojenské. Ve věcech nikoliv zásadních a vyplývajících z povahy

států, měla pobočná politická střediska dosti značnou volnost v rozhodování.

V Itálii byl představitelem Národní rady, uznaným a ověřeným u italské vlády (rappresentante riconosciuto ed accreditato presso il Governo d'Italia) pplk. M. R. Štefánik až do svého odjezdu do Ameriky, 3. srpna 1918. Štefánika pověřila francouzská vláda jako francouzského důstojníka a občana politickým jednáním o ustavení čs. vojska v Itálii. Aby jeho autorita a vliv se zvýšil, byl jmenován dne 14. června 1918 generálem.

Za nepřítomnosti Štefánikovy vyřizoval běžné věci první sekretář dr. A. Papírník; politické věci posílal k rozhodnutí do Paříže. Zároveň s druhým sekretářem představitelství, J. Havrdou, rozdělovali práci ostatním odborům a vedli věci krajanské. Do prezidiálního odboru patřila také propaganda, kterou byli pověřeni A. Pešl, R. Novák a J. Papánek.

Ve vojenském odboru pracovali J. Lípa a J. Linhart; měli na starosti intervence u vojenských úřadů, vyřizovali vojenskou korespondenci a podlépěly záležitosti. Náborové posílání konal odbor zajatecký (R. Gabriš, B. Musil a J. Bořil). S nimi spolupracovala propagační a náborová komise v Sulmoně (dr. Fr. Týra, Fr. Háše a F. Schreiber).

Spojovacím důstojníkem u velitelství francouzského vojska v Itálii byl Fr. Krýs a v tiskovém a propagačním oddělení italské armády zastupoval československé vojsko J. Rybka. Kromě toho pak později do Říma byli povoláni A. Bureš a A. Vilímovský.

V květnu odešel dosavadní ředitel Kanceláře NR. v Římě Fr. Hlaváček

*) Srv. str. 449 a n.

do Paříže, kde pracoval v redakci „Čs. samostatnosti“. *)

Dále měla římská kancelář odbor finanční, jež spravoval J. Logaj, jak o tom píše ve své knize (Československé legie v Itálii, II. vyd., str. 47):

„Nebude snad bez zajímavosti zmíniti se o tom, kdo financoval naši politickou propagandu. Mohu pouze dosvědčiti, že v tomto směru jsme prokázali úplnou soběstačnost. Kancelář římská nedisponovala fondy a neplývala penězi, poněvadž počítala s každou lirou, s každým centesimem. V Paříži, kde bylo ústředí, v prvním období posílali nájemné a skrovné platy, skutečně malé obnosy. Ale ty stačily. Od února 1918 kancelář si pomáhala z výtežků „národní daně“. Lituji, že mně není možno dokumentovati náš finanční stav deníku, který jsem jako pokladník kanceláře a potom jako referent hospodářského odboru vedl. Vojáci a důstojníci platili na politickou propagandu 5% svých platů. Z těch jsme pořídili kancelářské zařízení, platili ze

dvou poschodí nájemné, vypláceli služné členům kanceláře. Služné bylo s počátku 350 lir měsíčně, stejné pro všechny. Když začal vycházeti „V boj!“, i ten jsme financovali hlavně z příjmů národní daně. V červenci jsme na př. platili služné 14 osobám, vydávali list dosti drahý, zkrátka vše, čeho bylo třeba. Ustředí pařížské a generál Štefánik přispívali na kancelář vždy na požádání. Na všechny strany měla kancelář volné ruce a nemohl se státí případ, aby přijala peníze cizí. Tak do důsledků jsme se drželi Masarykova příkazu: ani haléře od ciziny. Výdaje na vojsko, které arci šly do milionů, dály se na účet budoucího státu československého jako půjčka. Tedy nikdo nám v cizině nedaroval ani haléře.“

Dlužno připomenouti, že národní daň vznikla z příspěvků, které bylo vybíráno od dobrovolníků ještě v zajateckých táborech. Tyto organizační příspěvky vybírali a odváděli do Říma důvěrníci v pracovních praporech a také, když bylo utvořeno vojsko, u většiny oddílů se příspěvky přejmenované na národní daň, vybíraly i nadále, nyní ovšem odstupňovány podle příjmů. Byla tedy národní daň úplně dobrovolná a popud k jejímu vybírání vyšel přímo z řad dobrovolníků.

Konečně byl zřízen později také odbor národohospodářský. Již inž. Veselý a řed. Hlaváček se pokoušeli navázati hospodářské styky česko-italské do budoucna. Jakých výsledků a na jakém poli docílili, není nám známo. Byly to však tehdy pokusy spíše teoretické. Větších úspěchů mohl dosáhnouti národohospodářský odbor, jež zřídil gen. Štefánik a jehož vedením pověřil J. Lípu. V té době, v září 1918, dalo se již při vyhlídce na brzké a vítězné skončení války mluvit o navázání konkrétních národohospodářských vztahů mezi oběma státy.

Velice rozsáhlou činnost vyvíjel odbor propagační. Sbíral zprávy z ital-

*) Přířiny nejsou dnes ještě úplně objasněny. Podávám zde pouze stručné výtky a obhajoby obou stran, protože nechci a nemohu předbihati soudnímu projednání věci a na obšírný rozbor události není v kronice místa.

Dr. E. Beneš uvádí podle sdělení Štefánikova tyto přířiny Hlaváčkova odeslání z Říma: přijetí peněz od Itálii za informační činnost na frontě, nedůvěru se strany ital. min. zahr. věcí pro chování Hlaváčkova vůči Souninovi a nesprávný postup v otázce pracovních praporů. J. Kreščí, který podle dokumentů F. Hlaváčka, odmítá tyto výtky: peníze (10.000 lir) dostal Hlaváček, aby nebyl zkrácen na svých požitcích italského důstojníka, jichž po vstupu do Kanceláře NR. nedostával; s politiky, kteří stáli proti Sonninovi, spolupracoval i dr. Beneš a Sonnino byl proti Hlaváčkovi zaujat; Štefánik s počátku s prac. prapory nesouhlasil, ale později od námitek upustil; odchod Hlaváčkův byl proveden dohodou se Štefánikem. V předvolebním období v říjnu 1925 vznikl o tyto události spor, jenž skončil žalobou F. Hlaváčka na dr. L. Sychravu. Okazují čtenáře na knihu Benešovu (II., str. 55) a Kreščího (str. 192 a n.) a na články F. Hlaváčka v „Národních Listech“ a dr. L. Sychravy v „Národním osvobození“ v říjnu a listopadu 1925, jakož i na zprávy o soudním líčení v denním tisku

Stráž v zákopu na Piavě.

ských a jiných novin a posílal je do Paříže, odkudž naopak dostával zase cenné informace, jichž mohl vhodně použít pro italský a vlastní tisk. Z té doby se nám zachovala dobře uspořádaná sbírka novin a výstřižků, jež tvoří důležitý pramen k dějinám našeho hnutí v Itálii. Propagační odbor se staral také o různé přednášky a slavnosti.

Nejvýznačnější jeho prací bylo vydávání informačního listu pro vojáky. Jak jsme se dříve zmínili, vydávala římská Kancelář od listopadu 1917 do března 1918 hektografované zprávy politické a posílala je do zajateckých táborů. Když se začaly tvořit pracovní prapory, přestala Kancelář pro nával jiné práce tyto zprávy vydávat. Brzy se však shledalo, že je nutno, aby vojáci byli stále zpravováni o válečné situaci, o stavu našeho hnutí a poměrech doma a aby také morálně byli udržováni na vysoké úrovni vlasteneckého nadšení. Proto se po velikých neshodách podařilo uskutečnit sen ČDS.

v Padule — mít vlastní, tištěný list. Dne 7. června 1918 vyšlo první číslo týdeníku „V boj!“, jenž již svým názvem ukazoval, že chce být pokračovatelem svého zaniklého, hektografovaného předchůdce z tábora padulského.

S počátku vycházel týdně, později dvakrát za týden. Redakci vedli postupně J. Linhart, R. Novák a Ján Papánek. Po odjezdu čs. armádního sboru z Itálie do vlasti byl vydáván „V boj!“ dále pro informaci domobraneckých praporů, takže plnil své poslání až do odchodu domobraneckých praporů z Itálie. Celkem vyšlo 84 čísel, z nichž 79 tvoří první ročník a druhý skončil 5. číslem dne 5. července 1919. *) Rozsah časopisu byl různý, 4—8 stran,

*) Není jisto, zda toto číslo je skutečně poslední. V jediném neúplnějším exempláři, jež chová archiv italské legie, se aspoň více čísel nezachovalo. Bylo by si přátí, aby italscí legionáři, pokud mají uschována čísla tohoto časopisu, je uložili v archivu ital. legie pro památku a studium v budoucnosti.

z nichž dvě strany zaujímal v některých dobách poučná a zábavná příloha. Z obsahu na prvním místě býval politický úvodník, rozbor nějaké důležité události nebo propagační články. Pak následovaly rubriky: Z domova, Z naší pošty, Z bojiště, Co se píše a mluví o nás (výňatky z italských novin) Slovanským světem, Vojenským světem, Světem letem, (zprávy ze zahraničí), Pod čarou, Kopřivy (veselé a satirické historky z Rakouska) a konečně Poznámky. V příloze najdeme články z naší historické minulosti, přetisky vlasteneckých básní a prós a zábavné povídky. Kromě toho tam byla otiskována učebnice italského jazyka, jež zůstala nedokončena. Některá čísla časopisu mají informativní články, psané italsky.

Největší potíže působila tiskárna. V celé Itálii neměli českých typů a proto se s počátku tisklo v tiskárně „L'Universelle“ v Římě, která měla typy nejpodobnější, ovšem bez háčků. Později opatřili v Paříži naše písmo. Na sazbu pracovali obětavě a svědomitě odborníci z řad vojska, R. Janák, J. Kubernát a J. Kubík. Aby se československý časopis, jediný v Itálii, náležitě reprezentoval, pořídil malíř B. Bartoš umělecká záhlaví všech rubrik.

„V boj“ byl poslán v hojném počtu výtisků na frontu, kde jej dostávali vojáci zdarma. Protože se však na každého zvláště nedostalo, byly články čteny nahlas a kdo chtěl, mohl si svůj exemplář předplatit. Příchod časopisu způsobil všem nemalou radost. Hrobové ticho a napjatá pozornost svědčila o tom, že každá zpráva je bedlivě sledována. Po přečtení následovaly ovšem hlučné debaty.

Přečtená čísla se částečně zase shromažďovala v propagačním ústředí divise a sloužila k propagandě do rakouských zákopů. Ve velkém množství hazyovaly je tam italská letadla a také výzvědné oddíly jich používaly jako propagačního materiálu. Československých

tiskopisů se v Rakousku nesmírně báli. V mnoha rakouských rozkazech najdou se zmínky, jež upozorňují vojáky na trest smrti přechovávačům českých novin a letáků.

„V boj“ byl pro pestrý obsah a dobré zprávy mezi vojáky velice oblíben. Vojáci sami často psali pro svůj časopis zprávy, takže je nyní „V boj“ částečně také dobrým a namnoze jediným pramenem pro poznání života čs. vojáka na frontě.

Kromě něho dostávali vojáci prostřednictvím římské kanceláře „Československou samostatnost“ a „Nation Tchèque“. Aby rozdělování novin se dalo včas a spravedlivě, o to se staral propagační důstojník divise, J. Novák. Z italských novin dostávali českoslovenští vojáci zdarma časopisy pro vojáky, které vydávala velitelství jednotlivých italských armád a v nichž se časem objevovaly články o našich vojácích neb našimi vojáky psané.

S propagační prací úzce souvisí vydání italsko-českého a česko-italského slovníčku, jenž byl zpracován na podkladě podobného slovníčku, vydaného v Praze dr. F. Bačkovským. Pro vojenské účely vydalo římské ústředí „Vojenský cvičební řád“, jež podle několika návrhů z řad důstojníků upravila zvláštní komise. Tento řád podržel platnost i po příchodu čs. armádního sboru na Slovensko, pokud jej ministerstvo národní obrany svými nařízeními nezměnilo.

Do polovice r. 1918 spadá také vydání „Dějin Cech“ od hr. Fr. Lützowa, jež přeložil malíř B. Chytil.*)

Dříve než přistoupíme k vylíčení práce ostatních odborů římské kanceláře, musíme nastínit změny v politických poměrech mezi italskou vládou a ČSNR.

*) Slovníček česko-italský a italsko-český. Řím, 1918. Vydala red. časopisu „V boj“. Str. 179. Vojenský cvičební řád. „Universelle“, Imprimerie Polyglotte, Roma, Vydala redakce „V boj“. Str. 40. F. Lützow: Breve storia della Boemia, Ausonia, Řím, 1918.

Plave u Salgareda.

Již na začátku této kapitoly bylo řečeno, že po 21. dubnu 1918 zbývalo ještě mnoho otázek, jež čekaly na konečné rozřešení. Smlouva s italskou vládou byla, přes svůj veliký politický význam, pouze rámcová a hlavně v ohledu vojenském vykazovala mnoho mezer ke škodě našeho vojska. Největší potíže činila nejasnost v právním poměru československých vojáků a občanů vůči Nár. radě na jedné a italským úřadům na druhé straně. Štefánek si byl těchto obtíží již od počátku vědom a jak svědčí dr. L. Sychrava*), nechtěl připustiti použití čs. divise k boji, pokud otázka právního postavení našeho vojska nebude rozřešena. Uložil tedy dr. Sychravovi, aby vyjednával s italskou vládou o právní statut. Jednání vedl s italské strany šéf vojenské justice, gen. Tomasi na základě 3. článku smlouvy z 21. dubna 1918.

Italové kladli nejprve tyto podmínky (Sychrava, str. 223):

„1. Vyloučení nespolehlivých (selekce

se stane prostě cestou administrativní; dotyční vojáci na dobrozdání důstojníků byli by vráceni do zajetí;

2. NR. přijme (adotta) italský zákon dnešní a budoucí;

3. může zákon měniti a doplňovati, ale jediné v dohodě s italskou vládou, která změny a doplňky schvaluje (viduje a uveřejňuje ve svém úředním listě)“.

Proti tomu se ovšem s československé strany ozvaly vážné námitky. Stanovisko československé vyjádřeno bylo v těchto třech bodech (Sychrava, str. 224):

„1. Zachrániti a důsledně uplatniti moc (svrchovanost) NR. nad vojskem.

2. Zabrániti návratu vojáků do zajetí prostým opatřením administrativním a zničení tak úplně zajatecký (rakouský) charakter našich vojáků.

3. Zjednati NR. pravomoc i nad československými občany nevojáky.“

*) Dr. Lev Sychrava: Poznámky k italským věcem. Naše revoluce, r. I. str. 223a n.

Jednání protáhlo se celým květnem zvláště proto, že se během něho ukázala vlastně potřeba nové smlouvy s Itálií a úpravy čs. soudnictví na italské půdě. Italští zástupci, jak je patrné z konečného znění smlouvy, upustili od svých původních podmínek a přijali celkem všechny důvody, které proti nim z československé strany byly sneseny. Smlouva byla podepsána zatím dne 15. června 1918 a po návratu gen. Štefánika z Paříže do Itálie, když byl upraven její text tak, že byl na přání Štefáníkovo do ní vložen článek 2. a 8., definitivně dne 30. června 1918 podepsána. Zní:*)

„Smlouva mezi Československou Národní Radou a Vládou Italskou.

Na základě smlouvy podepsané dne 21. dubna 1918 Italská vláda a Československá Národní Rada ve vzájemné dohodě uznávají, že:

1. Zákony, jež budou usneseny Československou Národní Radou nabudou moci práva v království italském dnem jejich uveřejnění v Úřední hlídce Československé národní rady (Gazzetta Ufficiale del Consiglio Nazionale Czechoslovaco).

2. Kdykoliv u výkonu práv, uznávaných smlouvami uzavřenými mezi italskou vládou a Československou národní radou, naskytne se nutnost bezprostředního zakročení československé národní svrchovanosti, vykoná je představitel Národní rady, uznaný a ověřený u italské vlády.

3. Válečné soudy československé jsou příslušny pro Čechoslováky, kteří složili slib věrnosti jako vojenské osoby československého vojska a pro Čechoslováky, kteří nejsou osobami vojenskými, složili slib tohoto znění: „Já podepsaný . . . prohlašuji, že chci čestně plnit povinnosti věrného Čechoslováka

a podřídití se zákonům prohlášeným a uveřejněným jménem československého národa, zastoupeného nyní v zemích Dohody Československou národní radou.“

4. Vojenské osoby italské, přidělené k československému vojsku, podléhají soudnictví italskému.

Nicméně soudní úřady československé budou moci učiniti udání a provést vyšetřování předběžná, směřující k tomu, aby sebrány byly důkazy o činu, jenž udanému je kladen za vinu, a o výsledku tohoto šetření podají zprávu příslušnému soudu italskému.

5. V případě trestních činů spáchaných za spoluviny neb spoluúčastenství osob, náležejících k oběma národům, hlavní viníci neb spoluviníci italští jsou předáni spravedlnosti italské, hlavní viníci neb spoluviníci českoslovenští jsou předáni vojenské spravedlnosti československé.

6. Trestné činy, spáchané na území italském osobami československými, které nejsou ve svazku vojska a nesložili slibu, jehož se týče článek 3, na škodu vojska československého aneb osob označených ve článku 3, podléhají příslušnosti soudů italských.

Při veřejném žalobci bude moci zasediti delegát Národní rady, aby vyvolal od obžalovaného další objasnění, jež by mohla prospěti spravedlnosti.

Konečné rozhodnutí, učiněné v období vyšetřovacím neb rozsudkem, sděleno bude s Národní radou.

7. Trestné činy, spáchané občany italskými proti národu a vojsku československému, budou trestány, jakoby byly spáchány proti bezpečnosti státu nebo vojska italského. A navzájem, trestné činy spáchané Čechoslováky, kteří složili buď slib vojenský neb slib, jehož se týče čl. 3, proti národu a vojsku italskému budou trestány, jakoby byly spáchány proti národu a vojsku československému.

*) Úřední český překlad v „Úřední hlídce ČSNR“, vyd. pro Itálii, č. 1, 30. července 1918. V ital. originále: *convenzione complementare* (doplňující smlouva).

8. Královská vláda italská poskytne na žádost příslušného československého úřadu pomoci k výkonu zákonů, vyhlášených a uveřejněných Národní radou ve smyslu článku 1.

9. Soudní úřady italské a československé dopisují si navzájem přímo, jde-li o dožádání výkonů, spadajících do jejich pravomoci.

10. K odpykání trestů, uložených československými soudy, budou zvláštní vězení, spravovaná československými úřady.“

Současně s podepsáním druhé smlouvy mezi italskou vládou a ČSNR. byla vydána nařízení pro vnitřní a správní organizaci čs. vojska v Itálii. Protože svým obsahem doplňují uvedenou smlouvu, uvádím zde jejich znění doslovně: *)

„Zvláštní instrukce pro vnitřní a správní organizaci sboru národního vojska československého v Itálii, ustaveného úmluvou z 21. dubna 1918 mezi Československou národní radou a italskou vládou.

Čl. 1. Vnitřní a správní organizace československého sboru v Itálii, uznaného italskou vládou úmluvou z 21. dubna 1918 za součástku národní armády československé, jest upravena instrukcí vydanou Národní radou 7. února 1918,**) pokud nebyla změněna svrchu zmíněnou úmluvou a pozdější úmluvou z 30. června 1918 a s výhradou následujících změn a dodatků.

Čl. 2. Vrchní italské velení bude jmenovati na svoji zodpovědnost velícího generála sboru. Velící generál ujmá se zákonně svého úřadu okamžikem, kdy Národní rada, zpravena písemně italskou vládou o jeho jmenování, mu svěří moc velitele a přijme jeho přísahu věrnosti československému státu.

*) Dr. E. Beneš: Světová válka a naše revoluce, díl III., str. 381. Některé nepřesnosti překladu opravil autor kroniky.

**) V italském originále chybě: 7. ledna 1918.

Čl. 3. Generálové, vyšší i nižší důstojníci neb jiní vojáci italští budou přiděleni československému sboru rozhodnutím ministra války a na žádost velícího generála sboru.

Zástupce Národní rady bude po každé vyrozumění o tomto jmenování, aby mohl uplatnit své právo, přiznané mu čl. 5. úmluvy z 21. dubna 1918. Odvolání těchto vojenských osob z československého sboru bude provedeno ministrem války na návrh velícího generála sboru, který po případě bude moci vzít zřetel na návrhy, jež mu byly učiněny v té věci zástupcem Národní rady.

Čl. 4. Aby bylo usnadněno použití československých oddílů na italské frontě, svěřena jest velícímu generálu sboru moc, přiznaná vrchnímu veliteli armády československé, pokud jde o organizaci, kázeň, správu, výcvik, přípravu k válce a vedení v boji československého sboru v Itálii.

U výkonu této moci bude velící generál postupovati se zřetelem na účel československé národní akce, máje na mysli ducha článku 1. a 2. svrchu zmíněné úmluvy z 21. dubna 1918.

Čl. 5. Českoslovenští vojáci, kteří byli dáni k dispozici Národní radě a jichž postavení nebylo by odlišně vymezeno v příslušném služebním listu, budou považováni za příslušníky pluků, k němuž patří, byť i záviseli na Národní radě.

Čl. 6. Úřední listiny týkající se československého sboru v Itálii jsou vydány v jazyce národním a italském. K jich účinnosti jest potřebí pečeti Národní rady. Nicméně listiny, jež neobsahují zásadních rozhodnutí, mohou býti vydány bez pečeti Národní rady a toliko v jediném jazyce.

Čl. 7. Nábor do československého sboru v Itálii koná se výhradně Národní radou z československých dobrovolníků. Služební povinnost trvá po dobu války.

Čl. 8. Vojenský závazek jednotlivců může býti rozvázán toliko rozhodnutím Národní rady.

Pokud by šlo o celý sbor nebo podstatnou jeho část, nemůže Národní rada učiniti toto rozhodnutí bez písemné žádosti u italské vlády.

Čl. 9. Organizace pěchoty československého sboru v Itálii jest táž jako organizace u celé armády československé. Pokud jde o jiné formace, provede velící generál změny, jež uzná za vhodné.

Čl. 10. Doplňovací velitelství ve Follignu jest ústředním doplňovacím velitelstvím a správním ústředím československého sboru v Itálii."

Oba uvedené dokumenty mají pro vývoj politických úspěchů i vojska československého v Itálii nesmírnou důležitost. Jsou zároveň s předcházející smlouvou z 21. dubna 1918 pilíři našeho odboje na italské půdě. Smlouva z 30. června 1918, doplňuje smlouvu z 21. dubna 1918, jak ukazuje její název v italském originále a jak je z jejího znění patrné. Tak tomu také chtěl 3. článek dubnové smlouvy, na jehož základě vedl dr. Sychrava celé další jednání. Červnovou smlouvou možno nazývat smlouvou o soudní kompetenci ČSNR. v Itálii, zatím co „Instrukce“ upravují poměr velitele čs. vojska k ústředí čs. politického a vojenského hnutí.

Smlouva z 30. června 1918 značí naprosté uznání svrchovaných práv ČSNR. nad československými příslušníky v Itálii, pokud se za ně dobrovolně přihlásili. Ponechala-li dubnová smlouva jakékoliv pochybnosti v tomto směru, byly touto doplňující smlouvou naprosto odstraněny. K tomu cíli pracoval M. R. Štefánik i dr. Sychrava, jenž byl jednáním pověřen, plnou vahou svých důvodů, jak je uvádí zpráva dr. Sychravy (Naše revoluce, I., str. 224.):

„Italská vláda má zájem skutečný

výkon svrchovanosti (Nár. rady, pozn. kron.) uznat a k němu pomáhat: a) do cílí tím, že vojáci, kteří jsou národně a politicky uvědoměli, budou bojovat s chutí a nadšením; propaganda nepřátelská pracuje tím, že NR. je agentem spojenců a že jí jde o boj v cizích službách; b) vyhne se tím námitkám práva mezinárodního, neboť sama skutečně nemá žádného práva československých zajatců k boji používat, jim rozkazovati a vládnouti. Proti námitkám a represáliím může se obhájit jen tehdy, ukáže-li, že hnutí jest spontánní, řízené vlastní národní autoritou a že vláda nemá tudíž práva svobodnému rozhodnutí brániti; c) jednala-li by jinak, postupovala by vlastně metodami německými podle vzoru uplatněného v Polsku, Litvě atd.“

Výrazem svrchovanosti státu je výhradní právo trestati jeho příslušníky, kdykoliv se proviní proti platnému zákonu. A toto právo je přiznáno Nár. radě červnovou smlouvou v plném rozsahu. Italové upustili také od své podmínky, že pro Čechoslováky budou platiti italské zákony, když se přesvědčili, že by to bylo na újmu svrchovanosti NR. Prakticky ovšem musejí čs. soudy používatí zákoníka italského, jenž byl však pravoplatně přijat za československý, ale mohl býti doplňován a pozměňován NR. podle potřeby.

Právo vydávati zákony na italské půdě bylo uplatněno NR., pokud víme, dvakráte. Již dne 30. června 1918 vyšlo 1. číslo „Úřední hlídky československé národní rady“, o níž se zmiňuje 1. článek smlouvy z 30. června. „Úřední hlídka“ má nejprve italský text, označený jako překlad a pak text český; v záhlaví, taktéž oboujazyčném je uvedeno: Vydání pro Itálii. Text zákona, jež podepsal „za Československou národní radu“ M. R. Štefánik, zní:

Nadpor. R. Riccoboni.

Nadpor. Ugo Dadone.

„Zákon čis. 1 o prohlašování a uveřejňování zákonů.

Čl. 1. — Zákony, prohlášené Československou Národní Radou, jsou závazné, a to, počínajíc dnem jich uveřejnění, pro každého Čecha a Slováka, pobývajícího na území států Dohody, který učinil slib věrnosti jakožto člen Československého Vojska, a pro každého jiného Čecha a Slováka, který na základě vlastního prohlášení a podle zvláštních smluv jest uznán od příslušných vlád za podřízeného pravomoci Československé Národní Rady.

Čl. 2. — Uveřejnění zákonů záleží v jich vytištění v „Úřední Hlídce Československé Národní rady“ („Gazzetta Ufficiale dei Paesi Cecoslovacchi“).

Význam prvního československého zákona není dosud plně oceněn. Teprve podrobné zkoumání právníků v budoucnosti ukáže, co značila jeho existence pro čs. revoluční hnutí v Itálii a za hranicemi a jaký vliv měla na utváření poměrů ČSNR. k dohodovým

státům, zvláště italskému. Promyslíme-li, že v státním organismu italském stálo vedle práva vlastní země právo cizího národa, jež se vztahovalo na dvacet tisíc cizích občanů a vojáků, kteří byli kdysi poddanými nepřátelského státu a podle mezinárodního práva jimi dosud zůstávali, vidíme, že úspěch našich politických představitelů byl nad poměry veliký. Italská vláda dávala svým svolením k uveřejňování československých zákonů na půdě svého státu najevo, že více než zásady mezinárodního práva oceňuje právo národa, jenž si svůj stát tvoří a tím vlastně jeho utvoření podporovala. Poslední pouto, jímž byli českoslovenští vojáci k italskému státnímu organismu připoutáni, se uvolnilo a postavení Českoslováků se rovnalo téměř postavení ostatních dohodových vojáků na italské frontě.

Teoreticky významný zákon došel ihned praktického použití, jež bylo ostatně jeho cílem. Současně vyšlo dne

30. června 1918 druhé číslo „Úřední hlídky ČSNR.“, kde byl otištěn druhý zákon, o formálním a hmotném právu československém v Itálii. Zákon nese stopy důkladného zpracování (má 20 článků) a jeho text sloužil za podklad k zřízení a působení československého soudu v Itálii.*) Ustanovení zákona jsou v podstatě tato:

Protože zvláštní československý zákon dosud neexistuje, prohlašuje se italský zákon za prozatímně platný pro Čechoslováky; může však býti dalšími zákony měněn, rušen a doplňován. Důležité je ustanovení, že slib vojenský nemůže být libovolně rušen. Jedině soud může rozhodnouti o jeho neplatnosti. Při trestném činu neplatí vůbec výmluva obžalovaného, že slibu vnitřně nesložil a po třech měsících služby ve vojsku pokládá se slib za mlčky dodatečně učiněný. Tím přestal onen nejasný poměr československých vojáků k vojsku a představeným, jak jsme viděli v kapitole o popravě v Barbaranu.

Dále se vytyčuje příslušnost soudu, postavení NR. v soudním řízení, jmenování funkcionářů a přísedících soudu a jejich poměr k NR., pak se mluví o soudcovském a občanském slibu italských soudců, kteří se stávají po dobu své služby československými občany a stanoví se úřední řeč československá a rozsudek jménem národa; právo milosti může vykonati tříčlenná komise, jíž předsedá delegát NR., a jejím výrokem mění se trest smrti v žalář. Konečně se stanoví pětičlenný sbor pro revisi rozsudků.

Prohlášení trestního zákona pro československé občany a vojáky v Itálii znamená nový krok kupředu v osamostatnění našeho vojska na italské frontě a pro vnitřní poměry v armádě značí konsolidaci a přechod z provisorního stavu divise v pevný vojenský celek.

*) Originál zákona se v archivu italské legie nezachoval. Viz též obšírný obsah, uvedený dr. L. Sychravou v Naší revoluci, r. L., str. 228. z něhož vybrán stručný přehled znění zákona.

Jak byly zákony v současné době přijímány a jaká váha na ně kladena o tom svědčí zpráva, v níž je podán rozbor uznání ČSNR. anglickou vládou (9. srpna 1918) a zároveň srovnání tohoto dokumentu s prvními zákony v Itálii (V boj, 21. srpna 1918):

„V Itálii vyšel tedy náš první československý zákon, tato země to byla, která ve svém lůně poskytla nám to, co dnes vyslovuje přesnou a jasnou formou diplomatickou vláda anglická. Československý národ bude vždy s vděčností vzpomínati, že národ italský to byl, který ve své krásné, hostinné zemi podal nám bez velikého hluku ruku, uznal naše cíle, naši revoluční vládu a její politickou i právní svrchovanost. Vydání prvního československého zákona jest pro náš národ věcí historickou. Po řadě století po prvé vychází český zákoník, a to na půdě kolébky právního vědění — v Itálii.*)

Se stejnou radostí vítá rozhodnutí italské vlády tentýž náš list (V boj, 8. července 1918) v úvodníku, nadepsaném: „Itálie uznává československý stát“ a ukazuje na mravní oprávnění tohoto kroku:

„Toto uznání italské vlády je skvělým triumfem československé demokracie, krásným vítězstvím politické zralosti našeho lidu.

Vláda velikého státu uznává naši národní svobodu, neboť náš lid dokázal v této válce, že i bez důtek dovede se ovládati. Přiznává řídicímu orgánu naší revoluce právo vydávati zákony, zavazuje se sama je uznávati a výkonu jejich napomáhati, neboť národ náš ukázal, že dovede se řídit dle vlastního zákona i tehdy, kdy nebyl formálně vyhlášen a když výkon jeho nebyl zabezpečen.“

O poměrech, jak se utvářely po podepsání smlouvy a plynoucích z nich důsledků, zmiňuje se dr. L. Sychrava (Čes-

*) V Itálii vznikly první právnické fakulty světového jména: v Bologni r. 1148 a později v Ravenně a Padově.

Naši ranění v nemocnici „Morosini“ v Miláně.

koslovenská samostatnost, 18. září 1918) v souborném článku o poměru Italie k československé otázce a významu smlouvy. Praví:

„Velicím generálem sboru je ovšem generál italský, zvolený ve shodě s vrchním italským velením; avšak Národní rada to byla, jež ho uvedla v jeho úřad, když byla od něho přijala přísahu věrnosti národu československému. Je dále pravda, že Národní rada disponuje pouze obmezeným počtem vyšších československých důstojníků a byla nucena žádati o důstojníky italské; avšak věc je zřízena tak, že se na ně hledí jako na důstojníky přidělené k spojenecké armádě. Je dále docela přirozeno, že NR. neměla dosti československého personálu, který by mohl zasedati jako

soudcové při jejich válečných soudech a že také nemohla improvizovati národní trestní zákoník, který by tyto soudy mohly aplikovati. Avšak vypůjčila si nicméně italský trestní zákoník jenom dočasně, rezervujíc si právo jej modifikovati nebo nahraditi poněmhu vlastními zákony, jak by toho vyžadoval odlišný ráz československých oddílů; též italští soudcové, kteří po boku československých soudců jsou povoláni, aby soudili naše vojáky, skládají před nastoupením svého úřadu přísahu věrnosti Československému národu“.

O zřízení soudu a jeho působení pojednáme dále. Nutno však si všimnouti důstojníků, kteří byli čs. vojsku přiděleni. Velitelem čs. vojska byl gen. Graziani již od jeho utvoření, ale dosud jen

prozatímně. Nyní musel býti, podle 2. článku Instrukcí, našemu vojsku přidělen italskou vládou a ČSNR. v tomto úřadě potvrzen. Tento akt provedl gen. Štefánik jako zástupce Nár. rady listem ital. ministru války z 30. června 1918, jehož text zachován v deníku čs. divise:

„Děkuji V. E. za zprávu o ustanovení gen. Andrea Grazianiho v úřadě velitele čs. sboru v Itálii, jež provedlo vrchní velitelství král. italského vojska. Beru na vědomí toto ustanovení a oznamuji V. E., že Československá národní rada vybavila zmíněného generála mocí velitele sboru v souhlasu se Zvláštní instrukcí o vnitřní a správní organizaci čs. sboru v Itálii.“

Od toho dne stal se Graziani velícím československým generálem, když jím nebyl a nemohl býti jmenován a právně zůstal generálem italským. Zároveň potvrdila Národní rada i ostatní důstojníky italské, kteří byli službou přiděleni k čs. sboru, v jejich funkcích. Z nich byli již uvedeni velitelé brigád, gen. De Vita*) a Sapienza a velitelé pluků, pluk. Ciaffi, Couture, Barreca a Gambi. Náčelníkem štábu divise byl pplk. E. Vitalini a jeho zástupcem major G. Cesare Gotti; dále u velitelství divise konali službu kromě jiných kapitáni G. Bellocchio a P. kníže di Scalea, známý již jako předseda „Italského komitě pro čs. samostatnost“. Zdravotní službu divise po celou dobu řídil pplk. dr. L. Virgili. Doplňovacímu velitelství ve Folignu velel gen. C. Riveri a když se stal inspektorem čs. doplňovacího velitelství, přejal po něm velitelství pluk. M. Gusberti. Z ostatních italských důstojníků jsou známi také svou činností v čs. republice po převratu nadpor. U. Dandone, jenž konal službu u velitelství divise a nadpor. G. Riccoboni, přidělený čs. doplňovacímu velitelství ve Folignu.

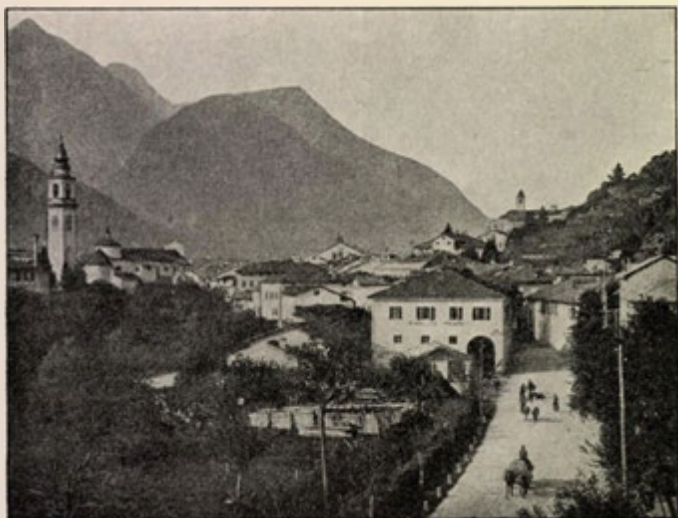
*) Fotografie jeho se nám nepodařilo získati; bude-li možno, přineseme ji pro úplnost v některém z příštích sešitů.

Českých důstojníků ve štábech bylo málo. K velitelství divise byl na čas přidělen malíř nadpor. A. Zeyer. Později teprve, v červnu 1918, přišel k divisi za pobočníka gen. Grazianiho por. J. Laška a také u velitelství brigád konali službu čeští pobočníci.

Spojovací službu mezi vojskem a římským ústředím obstarával kapitán J. Šeba, jež poslal Masaryk z Ruska do Itálie, aby zde uplatnil své zkušenosti z našeho vojska na Rusi. Jeho funkci charakterisuje dr. Beneš (Světová válka, II., 65) takto: „Vykonával v praxi všechna Štefánikova ujednání s úřady a nakonec, když Štefánik odešel z Itálie, byl pro vojenské věci hlavním naším zástupcem jednak u vojenských úřadů na frontě, u generála Grazianiho a v garnisoně ve Folignu, jednak i v ministerstvu války“. Na svých cestách po sídlech čs. oddílů konal prohlídky, vedl s počátku propagandu a podával zprávy Štefánikovi, v nichž líčil stav vojska, jeho přednosti, nedostatky i potřeby.

Z politických činitelů, kteří v Itálii pracovali, nutno uvést v první řadě dr. L. Sychravu. Přijel sem v době tvoření pracovních praporů, při čemž konal službu náborového komisaře a také později v Sulmoně přijímal z rozkazu Štefánikova slib od důstojníků, přihlášených do vojska. Hlavní jeho práce však spočívala, jak jsme viděli, v jednání o smlouvu s Itálií, zvláště smlouvu o soudnictví. Připravil ji v době Štefánikovy nepřítomnosti a pak také spolupodepsal.*) Také text obou zákonů, zvláštních instrukcí a podrobných předpisů pro soudnictví, jakož i úprava různých jiných právních poměrů čs. vojska náleží zásluze Sychravově.

*) Na smlouvě z 30. června 1918 je podepsán jako „člen Národní rady československé“, ač mu tento titul nepatřil. Stalo se tak jistě za souhlasu Štefánikova, ne-li na jeho přání, pravděpodobně proto, že Sychrava vlastně byl tvůrcem smlouvy a že Štefánik, státní příslušník francouzský, chtěl asi mít na smlouvě podpis oběma budoucího čs. státu.

Borgo. — Údoli Valsugana.

V první polovici r. 1918 dleli v Itálii také dr. Štefan Osuský a L. Strimpl, kteří pomáhali při pracích náborových a propagačních.

Nábor do vojska nepřestal ovšem utvořením čs. vojska a jeho odchodem do válečného pásma. Zbyla přece v Padule a v různých táborech pro mužstvo i důstojníky část československých zajatců, kteří se do vojska nepřihlásili a pak také přicházeli noví zajatci z fronty. Již v dubnu byl zřízen koncentrační tábor čs. zajatců v Sulmoně (Fonte d'Amore) a odtud v květnu mnozí důstojníci a vojáci přišli do čs. armády. Náborovou akci prováděli od konce května náboroví komisaři, poručíci F. Háze, F. Schreiber, A. Šusta a dr. F. Týra. K strážní službě vyslalo doplňovací velitelství ve Folignu dne 23. května 2 důstojníky a 150 mužů, neschopných služby v poli.

Počet zajatců v Sulmoně stále měnil se přílivem nových zajatců a odchodem přihlášených vojáků nebo nepolepšitelných, kteří byli posíláni k sondu, byli-li

dříve vojáky, či do zajateckých táborů, když, jsouce dosud zajatci, vystupovali přímo proti naší akci. Podle zprávy kpt. Seby ze 4. června 1918 bylo v Sulmoně 5200 mužů. Dne 18. června bylo posláno od celé divise do Sulmony 218 vojinů, aby tam očekávali povolání k soudu. Nově přihlášení vojáci odcházeli do Foligna, kde byli vyzbrojeni a vystrojeni a z nich se tvořil VII. a později VIII. doplňovací prapor jako záloha divise. O přílivu nových zajatců svědčí zpráva (hlášení inspektorátu ze 6. července), že v týdnu od 28. června do 5. července přišlo do Sulmony 4527 zajatců: z válečného pásma 934, z různých táborů 203, z Cassina (živly čs. hnutí nepřátelské) 1922 a z Asinury 1468 zajatců.

O poměrech v sulmonsčím táboře máme málo zpráv. Proto zde uvádím část líčení tehdejšího komisaře F. Schreiber podle jeho deníkových záznamů:

„V táboře Fonte d'Amore u Sulmony byli soustředěni Čechoslováci. Velitelem tábora byl italský pluk. Aulisi a

později Chiays, muž velice inteligentní a o naší věci dosti informovaný. Tábor sám byl rozdělen na šest sektorů, v nichž byli v dřevěných barácích ubytováni zajatci. Mimo to byla v táboře malá nemocnice a barák, zvaný „zátiší“, kde se pořádaly slavnosti.

Zajatci byli tříděni podle toho, jak se k naší věci chovali. Nejpověstnější v tomto táboře se stal první sektor, kam byli soustředěni všichni šikovatelé. V každém sektoru byl italský velitel, který se musel starati o zaopatření svých zajatců. Velitelé sektorů si přibírali k ruce Čechy, zpravidla již přihlášené dobrovolníky, aby si práci v kanceláři usnadnili a tak se stalo, že se vlastně naši lidé starali o všechno sami.

Tábor byl hlídán stráží, a to československou. Vešel jí ovšem pro formu Ital, ale službu řídil por. Susta, jenž tak změnil své komisařské poslání, a por. V. Jandák. Tak jsme na vlastní propagaci zůstali jen tři: por. dr. Týra, Háse a Schreiber. Později nás také por. Týra opustil, byv povolán do Říma. Za něho zase jsme dostali posilu: por. J. Krupicu a R. Procházkou.

Chuti k práci bylo dost na naší straně, ale málo pochopení na druhé, protože zde byl soustředěn materiál již přebraný. Živel, sympatisující s odbojem, stál již dávno ve zbrani a s těmito zbytky byla těžká práce. Proto, když přicházeli noví zajatci, nebylo radno je míchat mezi staré; ale Italové v tom měli zvláštní zručnost a než jsme se nadáli, byli pomícháni.

Přihlášení dobrovolníci byli soustředěni v jednom sektoru, kde vyčkávali odjezdu do Foligna. Nebylo jich mnoho najednou, neboť trvalo dosti dlouho, než se dala většina přesvědčiti o spolupráci v našem odboji. A těžkou naší práci znesnadňovali nám právě šikovatelé, ubytovaní v prvním sektoru. Kde mohli, zráželi naše hochy a hrozili vším možným po návratu domů, jako kdysi nám vyšší důstojníci Češi. Kdo

byl ve své víře sláb, snadno jim uvěřil a raději se nás „vlastizrádců“ stranil. Konala-li se přednáška pro celý sektor na rozkaz italského velitele, málokdo ji poslouchal a mnohdy bylo potom i nebezpečno do takového zatvrzelého sektoru vstoupiti. Stalo se mi, že jsem šel do sektoru mezi hochy — byli přece všichni Češi a nikdo k ničemu nebyl nucen — a tu pojednou se strhl rámus a křik: „Zabte ho, lumpa, nařežte mu!“ a pod. Kameny lítaly a mně nezbylo než pohrozit pistolí, dopustil-li se někdo násilí. Tak byli rozeštváni.

Lepší situace pro nás nastala, když byl I. sektor vyklizen, 940 šikovatelu bylo posláno do Casina a uvolněný sektor jsme zabrali pro naše dobrovolce, protože byl daleko lepší než čtvrtý sektor, v němž byli dříve. Zbytek šarží, které se k nám přihlásily, zůstal zde. To se stalo kolem 24. června.

Přihlášení dobrovolníci byli hned zaznamenáváni do zvláštních seznamů a dostalo se jim různých výhod. Předně dostávali více stravy a jiné šaty a směli častěji na vycházky, ovšem společně a s doprovodem italských vojáků. Velitelem I. sektoru byl starý italský kapitán Montanari, člověk velice rozumný, který nám velice přál a dbal našich pokynů. Za takových okolností se daleko lépe pracovalo.

O nic lépe, než mužstvo, se nechovali zajatci důstojníci, o nichž se mohlo předpokládat, že budou uvažovat rozumněji. Jen mimochodem připomínám, že byla v Badii di*) Sulmona společná jídelna pro důstojníky. Někteří z důstojníků však prohlásili, že ostentativně odejdou, jakmile my legionáři do jídelny vstoupíme. Nechtěli jsme nechat chudáky o hladu a proto jsme odešli sami. To bylo 1. června 1918. Když se major De Filippo dověděl, proč nejíme společně v jídelně, byl poprask. Dal

*) Badii = opatství. Důstojníci bydleli nedaleko barákového tábora pro mužstvo, ale v klášterní budově opatství.

Levico.

hned svolati všechny důstojníky zajatce a před nimi prohlásil, že urážka nás je urážkou Itálii a že tomu učiní konec. Nevím, rozřešil-li věc správně. Rozkázal, aby vystoupili ti, kdož přijímají za odznak červenobílou barvu. Nastala trapná chvíle. Několik jich vystoupilo ihned, jiní váhali nevědouce, kam se přikloniti a 40 jich českou národnost zapřelo. Přihlášených bylo 57.

Počátkem června měli jsme již slušný počet přihlášených dobrovolníků. Dne 5. června odjelo jich 532 do Foligna, aby doplnili naši brigádu ve Francii. Rakouská ofensiva způsobila větší příliv zajatců, kteří přicházeli v ubohém stavu. Také z Asinara přijel transport 1500 zajatců; mezi nimi již mnoho dobrovolníků. V polovině července jsme měli 500 dobrovolníků a po propagačních projevech kpt. Seby a por. Gabriše, kteří přijeli, aby zvláště mezi Slováky působili, stoupl počet přihlášených na 1000. Ježto byl zase prapor pohromadě, bylo jej třeba dopravit

do Foligna, aby se zde uprázdnilo místo pro nové zajatce. Dne 17. července odjížděl prapor, doprovázen hudbou, do Foligna. Před tím složili slib 42 důstojníci, kteří rovněž odjeli k doplňovacímu velitelství.

Přicházely nové transporty zajatců, kteří se hromadně hlásili do vojska. Tak z jednoho transportu 600 mužů (2. srpna 1918) se přihlásilo ihned 520 dobrovolníků. Bylo viděti, že tito nově přicházející zajatci byli již o naší zahraniční akci částečně informováni a nepotřebovali tolik výkladů jako ti starší, s nimiž nebylo řeči. Tito opustili Rakousko ještě v plné slávě a doufali, že se do této slávy ještě vrátí, kdežto nově přicházející zajatci viděli již Rakousko ve smrtelném zápasu s pobledlou slávou a věděli, že se blíží jeho konec“.

Soustředování čs. zajatců v Sulmoně bylo spojeno s mnohými překážkami. Ačkoliv již od r. 1917 nařizovalo ministerstvo války a zajatecká komise, aby všichni čeští a slovenští zajatci

byli posíláni do soustředovacích táborů, přece vždy zůstával nemalý počet Čechoslováků roztroušen v zajateckých táborech smíšených. Na začátku tvoření čs. armády v Itálii měla ČSNR. v evidenci 17.500 československých zajatců v Itálii, z nichž do vojska vstoupilo 14.000 vojáků (80%) a zbývajících 3.500 mužů bylo soustředěno v Sulmoně. Kromě toho podle odhadu a z prohlídky zajatecké korespondence se zjistilo, že žije v italském zajetí porůznu aspoň 4500 Čechoslováků*), kteří z různých příčin (netečnost, dobré bydlo, nechut k revoluční akci) o koncentraci nestáli nebo také pro nepořádek v táboře, odpor rakouských důstojníků a šikovatelů a často i úmyslné překážky italských představených se do tábora československého dostat nemohli.

K těmto ztraceným krajanům obrátilo římské představitelství na jaře 1918 svou pozornost, aby je zachránilo pro naši osvobozenskou akci. Náboroví komisaři Gabriš a Musil objížděli tabory po celé Itálii, v nichž se podle zpráv poštovní censury zdržovali zajatci československé národnosti. Výsledky svého pátrání oznamovali do Říma a pak zajatci byli úřední cestou vyžádáni k soustředění. Tím se podařilo „objeviti“ sta našich příslušníků, zvláště Slováků, kteří ve smíšených táborech snadno podléhali při svém poměrně malém uvědomění národním vlivu maďarských představených z rakousko-uherské armády.

Když se v Římě dověděli, že také v západní Albanii, obsazené italským vojskem, se zdržují českoslovenští zajatci, odejeli tam dr. Papírník a J. Lípa, aby zjistili jejich počet a vyjednali přepravu do Itálie. Byli to, jak již bylo uvedeno*), jednak zajatci a dobrovolníci, které poslalo velitelství tábora ve

Vittorii na Sicílii v r. 1917 na práci do Albanie a dále zajatci a zběhové z rakouské armády, zajatí v létě r. 1918. Velká část těchto krajanů se ihned přihlásila do čs. vojska. Všichni byli dopraveni lodí do Itálie a ze Sulmony pak odcházeli do Foligna, kde utvořili základ 35. pluku.

Tábor v Sulmoně brzy nestačil přílivu zajatců a také byl ohrožen šířením epidemických nemocí. Proto se postaralo italské ministerstvo války na žádost našeho představitelství v Římě o nový tábor, jenž byl zřízen v městě Avezzanu v horách abruzzských. Důvodem k jeho vzniku byla také jiná okolnost. Na konferenci gen. Štefánika s gen. Grazianim dne 11. července 1918 bylo totiž rozhodnuto, aby zajatci z řad rakousko-uherského vojska, které zajaly naše oddíly na frontě a kteří podle smlouvy patřili v pravomoc československé armády, byli soustředěni ve zvláštním táboře. Mělo se tak státi proto, aby se naše právo na ně uplatnilo a také aby mohly na nich býti vykonány represálie za popravené československé vojáky zajaté Rakušany. Podobné tabory zajatců měli také Angličané, Američané a Francouzi, kteří si své zajatce zvláště hlídali a vydržovali. Ze zajatců, zajatých zvláště oddíly francouzskými, dostali se mnozí Čechoslováci do čs. vojska ve Francii.

V Avezzanu tedy brzy se pestrila celá směsice rakousko-uherských národností. Nepřišli sem ovšem všichni zajatci, zajatí československými oddíly, protože za frontou nebylo možno vždy přesně rozlišiti, komu zajatci patří a pro poměrně malý počet našich zajatců nemohly býti udržovány vlastní karanténní tabory. Podle všeho asi bylo pak od tohoto třídění později upuštěno a také pro nesnáze s propagandou v táboře avezzanském soustřeďovali se tam nadále hlavně zajatci národnosti československé, zajatí naším i italským vojskem. Zajatce jiných ná-

*) Podle zprávy kpt. J. Šeby pluk. Štefánikovi ze 14. května 1918.

*) Srv. str. 408 a 412.

Skupina důstojníků-dobrovolců:

Dolní řada zleva: por. Jirsa, kap. Germano (Ital, velitel pevnosti S. Felice u Verony), kap. Pivko, podpor. Sedlecký-Veselko, por. Stane Vidmar. Horní řada: podpor. Fajger, Kohoutek, Mottl, Tripalo-Franchi (bersagliere), Zelený.

rodností, pokud se tam dostali omylem, posílalo velitelství tábora do smíšených zajateckých táborů.

Stejný osud postihl také zajatce československé národnosti, kteří přímo prohlásili nebo svým chováním dali na jevo, že do československého vojska nevstoupí. Trávili pak nečinně dále a čekali, až je císař pán za jejich věrnost k monarchii stědře odmění. Po převratu někteří z nich se aspoň přihlásili do domobraneckých praporů; menší část se pak vrátila jako zajatci do republiky, proti jejímuž vzniku až do konce stáli a v níž našli bez práce nové pole své staré působnosti.

V československém táboře v Sulmoně byly také utvořeny dva transporty čs. vojáků, kteří odjeli posílit naše vojsko ve Francii. Národní rada již dříve vynakládala všechno úsilí, aby docílila od italské vlády svolení k odeslání čs. dobrovolníků z Itálie do Francie. Když pak byla uzavřena smlouva s Itálií o vytvoření čs. vojska na italské frontě,

podarilo se M. R. Štefáníkovi dosíci u italských státníků souhlas k upravení jednoho článku smlouvy v tomto smyslu. Byl to vskutku veliký Štefáníkův úspěch, považíme-li, jak se tomu italské ministerstvo zahraničních věcí ještě v únoru 1928 vzpíralo. Možnost přepravit část čs. vojáků do Francie potvrdila uznání svrchovanosti Národní rady a jednoty našeho hnutí ve směru politickém i vojenském a poskytla našemu vojsku ve Francii náhradu za předpokládanou pomoc československých vojáků z Ruska a z Ameriky.

První transport, v síle 504 mužů, odejel z Foligna dne 10. června a druhý, 3 důstojníci a 150 vojáků, dne 28. července 1918. Oba transporty byly na velkých stanicích, Florencie, Pisa, Turin a Modane*) přijaty s veškerou okázalostí a také ve Francii jim připravili vřelé uvítání. Zvláště druhý

*) Modane, francouzské městečko na italské hranici při vchodu do tunelu Fréjus (M. Cenis), dlouhého 12233 m.

transport, jenž přijel do Lyonu 31. července, zúčastnil se manifestace v den čtvrtého výročí počátku světové války. Ačkoliv v transportech byli většinou noví dobrovolníci, přece se tam z různých příčin dostala také část dobrovolníků, přihlášených v r. 1917, jimž se tak splnil jejich dávný sen — odejít do čs. vojska ve Francii. Vrátil se do vlasti jako francouzští legionáři, ale rádi vždy vzpomínají na doby, jež prožili v kruhu svých bratrů v Itálii, v zajetí i na frontě.

Naopak zase přišli později do Itálie mnozí důstojníci z Francie, jak o to žádal gen. Štefánik, aby doplnil nedostatek důstojníků, dokud si divise nevytvořila vlastní důstojnický dorost.

Tyto podrobnosti projednával gen. Štefánik s gen. Grazianim, dr. Sychravou, plk. Vitalinim a jinými důstojníky ze štábu divise v několika konferencích, které se konaly v sídle velitelství čs. vojska ve Spiazzi.

Na jedné z těchto konferencí, 5. července 1918, upozornil gen. Štefánik na možnost, že se pokusí osoby politicky podezřelé navázati styky s československými vojáky buď korespondencí neb nabídkou darů. Aby těmto nepřítelům bylo zabráněno, zřídil velitel divise pro veškerou korespondenci, docházející a odcházející, cenzurní komisi ve Folignu a k rozdělování darů, poskytnutých italskými spolky a jednotlivci, zvláštní humanitní komisi u představitelstva ČSNR. v Římě. Nevíme z dokladů, zda a jaké případy předcházely tomuto rozhodnutí, či bylo-li míněno jako opatření do budoucna. Ze však podezření nutilo k opatření, vysvítá z jiného rozkazu, vydaného velitelstvím divise, v němž se československým vojákům zakazovalo přijímati nabídky pohostinství t. zv. válečných kmoter.

Druhým bodem bylo projednávání personálních otázek čs. válečného soudu, o němž uslyšíme v jiné kapitole.

Zajímavá a velice pestrá usnesení obsahuje protokol o druhé konferenci dne 10. července 1918. Hlavní body jednání byly: 1) divise dostane brzy dalších 30 čs. důstojníků; 2) bude poslán transport čs. vojáků do Francie; 3) v zásadních otázkách bude se obracet velitel čs. divise na ČSNR., která o věci rozhodne a předloží italským úřadům, v podřadných otázkách podá velitel divise žádost v zastoupení ČSNR. přímo a této předkládá opis; 4) peněžitě požítky čs. vojáků se musí rovnati požítkům vojáků italských a z případných přebytků se utvoří fond k zlepšení stravy vojáků a důstojníků; 5) bude zřízena pravidelná kurýrní služba mezi velitelstvím čs. divise a představitelstvím NR. v Římě; 6) rozhodnuto bylo o střídání výzvědných oddílů, jejich použití a správních i kázeňských poměrech; 7) vyřízena žádost kpt. Kobylinského o jmenování velitelem dvou výzvědných rot u III. armády; 8) změněna čísla divise a obou brigád; 9) velitel divise požádá o důstojníky italské, kteří by vedli školu čs. důstojnických aspirantů; 10) zřízena „Národní stráž“; 11) velitel divise vybere důstojníky pro propagandu a nábor v soustředovacích táborech zajatců za frontou; 12) upraveno uveřejňování pochval čs. vojáků za chrabrost v boji; 13) k pořizování překladů bude sestaven italsko-český slovníček vojenského názvosloví a 14) velitelství divise bude soustřeďovati zprávy o činnosti čs. vojska v Itálii a důležité oznamovati ve zvláštní úřední zprávě.

Neméně důležitá rozhodnutí přinesla další společná porada, 11. července 1918. Bylo usneseno zříditi zvláštní zajatecký tábor, pro zajatce rakousko-uherské, které zajme československé vojsko a spravovati jej a hlídati, jak stanovila smlouva mezi italskou vládou a ČSNR. V něm mohlo býti používáno práva odvety za popravené naše vojáky, zajaté Rakušany. Ačkoliv tento tábor byl

Rozbitá osada v suganské dolině.

Idyla ze suganské fronty.

Krajina u Masa nad Carzanem.

Carzano.

zřízen v Avezzanu, jak jsme již slyšeli, přece odvěta nebyla nikdy vykonána. Tam také měli býti a byli posíláni v některých dobách vyslovení protivníci našeho revolučního hnutí. Nebylo jich však mnoho, protože většina zarytých odpůrců čs. vojska již dříve byla odeslána do smíšených zajateckých táborů. Ještě méně pak bylo čs. vojáků (250—300), kteří měli býti pro různé poklesky odstraněni z armády; podle rozhodnutí porady byli ti, kdož spáchali trestné činy, zavřeni ve vězení a ostatní seskupeni ve zvláštní oddily ve Folignu a podrobeni přísné mravní výchově. Ač měřítko pro odstranění z čs. vojska, jak se v dokumentu praví, bylo velice přísné, zůstal počet provinilců bohudík velmi nepatrný.

Poslední porada, 19. července, vytyčila zásady pro přijetí do důstojnické školy, která měla býti zřízena. Zvláštní memorandum, které dne 13. července podal gen. Štefánik vrchnímu velitelství italského vojska, upravovalo poměry u výzvedných rot. O těchto otázkách pojednáme na jiných místech kroniky.

Když byl takto upravil Štefánik nejdůležitější otázky, týkající se stavu a vnitřních poměrů ve vojsku, pokládal svou práci zde za skončenou a rozhodl se odejeti k našemu vojsku na Rusi, kde hodlal svým vlivem odstraniti nesrovnalosti, o nichž kusé zprávy přicházely do Paříže, zdvihnouti bojovnou náladu a čeliti únavě tam se rozmáhající. Proto dne 3. srpna 1918 opustil italskou půdu, kde téměř půl roku pilně pracoval a kam se teprve v dubnu 1919 jako první ministr vojenství čs. republiky vrátil.

Přehlédneme-li celou práci Štefánikovu v Itálii, můžeme ji charakterizovati jako úspěšné a pevné dobudování budovy na základech, které předchozí doba položila. Štefánikovi připadla záslužná úloha diplomaticky, třeba za poměrů značně změněných,

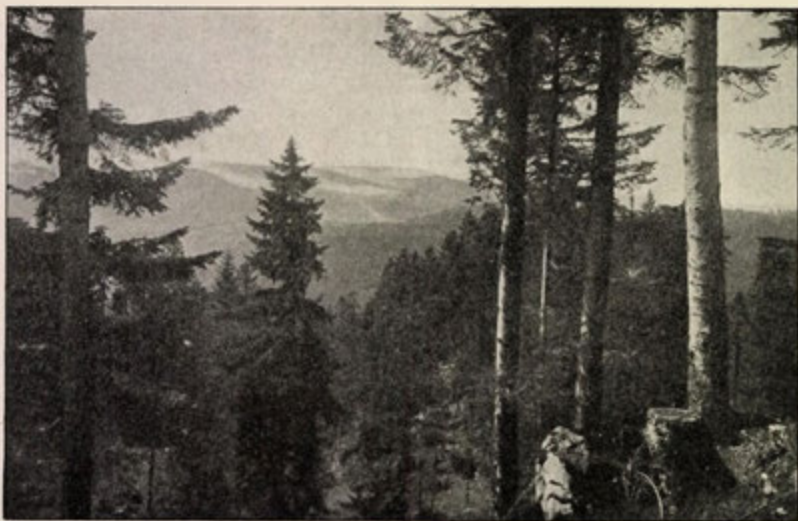
vydobýti na italských činitelích svolení k vojenské organizaci Čechoslováků v Itálii a naší armádě připravit cestu k válečným úspěchům. Staral se o vnitřní poměry v armádě právě jako o politické využití její existence a seznamování italské veřejnosti s našimi národními tužbami a požadavky. Dovedl prováděti stejně velkorysou diplomatickou akci jako se obírali s malichernými detaily, jimž přikládal příliš důležitosti.*)

O Štefánikově činnosti, také v Itálii, máme dnes řadu zpráv a proto nebudu zde o ní psáti podrobně. Uvedu zde aspoň několik vět ze svědectví Jos. Logaje (Československé legie, II. vyd., str. 21), kde je celkem shrnut názor na Štefánikovu práci v Itálii:

„Co podnikal, činil úplně sám, stavěl nás v Římě vždy před „fait accompli“ — hotovou věc. Až byla hotova, rád o ní hovořil, slyšel mínění, ptal se po něm, ale vždy jednal o své vůli. Nepřál přilisi demokratické tradici našeho hnutí. Báł se neprávem o pořádek . . . K zajatcům nešel, neměl ani času a také jeho otřesené zdraví znemožňovalo často připravené cesty . . . Štefánik byl heroem činu. Vždy, pokud jsem s ním přišel do styku a co jsem mohl pozorovati, jednal vlídně . . . On byl zajisté politikem velkých obzorů, posuzoval vše s vysokých hledisk . . . Tu i tam jednal autokraticky, ale zajisté vždy v dobrém úmyslu prospěti československé věci . . .“

Praví-li Logaj, že Štefánik nepřál demokratickým tradicím našeho hnutí, myslil tím otázku zástupců ČDS. u Kanceláře NR. v Římě a otázku důstojnickou. ČDS. již od začátku svého

*) Zachovala se nám aspoň jedna podrobnost, svědčící o této Štefánikově libůstce. Kdysi se mu zdálo, že názvy divise a brigáda by bylo dobře zčeštití a proto nařídil, aby se místo divise říkalo „díl“ a místo brigáda „poddíl“. Skutečně také v některých dokladech se těchto názorů užívalo, ale jen krátce, dokud totiž vtipní příslušníci „dílů“ nezačali nazývatí gen. Grazianiho „dílvedoucí“.

Monte Zebio.

vzniku usiloval o to, aby jako nejsilnější organizace měl zastoupení v římském ústředí. Pokládal tento požadavek za samozřejmý a našemu hnutí prospěšný. Když se konečně dočkal vyplnění tohoto přání, měli jeho zástupci vliv na utváření poměrů velice nepatrný a po vytvoření vojska jej ztratili vůbec. Nemáme příčiny pochybovati, že toto rozhodnutí vyšlo, jak se tvrdí, od Štefánika. Nelze ovšem říci, že by se Štefánik k tomu kroku rozhodl jen z odporu proti demokratickým zřízením v dobrovolnickém vojsku a právě tak tomu je s rozhodnutím o důstojnické otázce. Příčiny jsem vyložil (Naše revoluce, I, 292) a znovu opakuji:

„Generál Štefánik, který měl smutné zkušenosti z bolševického Ruska a obával se následků ze strany italských úřadů a možného ztroskotání celé slibně se rozvíjející osvobozovací akce, hleděl zlu všemožně zameziti a jednostranně informován pokládal všechny demokratické požadavky dobrovolníků za pokus odepření poslušnosti. Ale na

druhé straně, veden touhou mít silnou a početnou armádu, dal provést široký nábor mezi dobrovolníky a ačkoliv vedení ČDS. předem upozorňovalo na nebezpečí, že do armády vniknou lidé nespolehliví, nevěnoval pozornosti těmto obavám, které se pak ukázaly oprávněnými.“

Jednostranné informace poskytli mu rozšiřovatelé pomluv o „bolševictví“ ČDS. v Padule, jak jsem na jiném místě ukázal. A tak Štefánik, aniž by zkoumal vývoj demokratických zásad ČDS., s ohledem na možné nebezpečí, které v jejich uplatnění spatřoval, je odmítl. Vojáci, bývalí členové ČDS. těžce nesli neuznání svých nepříteli velikých požadavků, ale v zájmu celku, odchování přísnou kázní ČDS., se poměrům přizpůsobili. Zbavení vlivu ČDS. na vojsko a bezvýjimečné zachování rakouských hodnot působilo dlouho v armádě značně obtíže*).

Těžisko Štefánikovy práce leží však

*) Viz též J. Kretš: Vznik a vývoj čs. legie v Itálii, str. 197 a n.

Posice čs. divise v Italii.

zajisté v jeho politickém a diplomatickém jednání s italskou vládou a po této stránce se všechna svědectví shodují v úsudku, že si na tomto poli dobyl nesmrtelných zásluh. A nebudeme jistě daleko od pravdy, řekneme-li, že rychlý spád diplomatické dohody a ještě snad rychlejší postavení vojska z největší části děkuje Štefánikovu osobnímu vlivu a politické obratnosti.

*

Po odjezdu Štefánikové zůstalo místo představitele NR. v Římě neobsazeno. Nebylo ho také ani zvlášť třeba: politické otázky, jež se v Italii vyskytly, dospěly k svému, na tu dobu konečnému rozřešení, o vojenské věci se staralo velitelství divise a vojenské úřady a běžné záležitosti vyřizovala římská kancelář, jejíž první tajemník, dr. A. Papírník, byl pověřen podpisováním denní agendy a jen ve zvlášť nálehavých případech se obracel o rozhodnutí k pařížskému ústředí.

O této drobné práci jsme se již zmí-

nili při výpočtu odboru římské kanceláře. Nutno zvláště uvést péči o nemocné a raněné vojáky, kteří byli ošetřováni v nemocnicích. Propagační důstojník divise nebo členové římské kanceláře sami navštěvovali naše vojáky a přinášeli jim různé dárky a peněžité podpory. Na časopisy kladli nemocní zvláštní důraz a proto všude, odkud si o ně do Říma psali, jim je včas a v hojném počtu posílali. Mnohde o naše raněné a nemocné s láskou pečovalo italské obyvatelstvo a tak hledělo trpčím nahraditi bolestnou vzdálenost domoviny. V milánské nemocnici Morosini věnovala našim vojákům mateřskou péči starická hraběnka Gian-Paoli, která si věru zaslouží vděčnosti, kterou ji naši vojáci dodnes projevují.

Neméně rozsáhlá a důležitá byla propagační činnost římské kanceláře. Přípravovala a dodávala zprávy do italských novin o činnosti našeho vojska a pořádáním nebo aspoň účasti na různých slavnostech a přednáškách seznamovala italskou veřejnost s našimi

Tonale.

dějiny a politickými požadavky. Na začátku této kapitoly bylo o ní již psáno a také jsme viděli, pokud na slavnostech a manifestacích (kongres utlačovaných národů, 24. květen atd.) měla římská Kancelář podíl. V této souvislosti uvedu však ještě aspoň účast Kanceláře na slavnosti Husově, která se stala dalším článkem v řetězu významných manifestací pro naši politickou ideu v Itálii. O této oslavě píše účastník, Jos. Logaj (Československé legie, II. vyd., str. 49):

„V neděli, 7. července 1918, pod protektorátem „Comitato italo-boemo“*) uspořádána v římském Teatro Nazionale slavnost na paměť mučednické smrti M. J. Husi. O Husovi a jeho době přednášel člen senátu, bývalý ministr vyučování, Francesco Ruffini. Ve dvouhodinové přednášce vyčerpal svůj úkol tak, že my, krajané Husovi, chvílemi jsme až se pozastavovali nad úžasnou objektivní znalostí husitských dob. Ruf-

fini však nechválil, kritisoval, vysvětloval a celá jeho přednáška byla svědectvím, že je nejen znamenitým učencem, ale i politikem. Slyšení nestranného cizince o Husovi působí na každého Čecha a Slováka zvláštním dojmem. O přednášce referovala většina italských žurnálů. Listy katolické a to budiž podle pravdy řečeno, psaly o přednášce věcně a slušně. Deník „Messaggero“ vydal dne 5. července 1918 zvláštní číslo, věnované Husovi a československému národu. Zpráva o Husově slavnosti, rozumí se, pronikla do Svýcar a odtud do rakouských i našich listů. Ku podivu bylo, že jeden — nepamatuji se, který — vídeňský list přinesl o slavnosti zprávu takovou, která byla rozhodně inspirována z vyzvědačských kruhů. Jmenoval tam účastníky, jejichž jména italským tiskem neprošla. Úmysl listu byl zjevný“.

K římské slavnosti družila se řada slavností Husových u divise, doplňovacího velitelství a výzvědných rot. Všude byla kladena váha na obciji, po-

*) Správně: Comitato per l'indipendenza cecoslovacca.

litický i vojenský význam této slavné epochy našich dějin.

Celá činnost římské Kanceláře nesla se těmito oběma směry. Politickým jednáním bylo dosaženo povolení armády a činnost vojska, cílevědomá a ukázněná, dávala zase možnost rozšiřovati politické požadavky k docílení konečného vítězství. Političtí činitelé se starali a museli se starati o vnitřní poměry ve vojsku a zvýšení jeho hmotné i mravní úrovně, neboť pochopili, že jen spokojený a uvědomělý voják může

vykonati činy, které v rozhodném okamžiku přinesou našemu revolučnímu hnutí uznání a národu kýženou svobodu. Akce politická, vedená pařížským ústředím a prováděná římskou Kanceláří šla ruku v ruce s činností vojenskou a jak ještě uvidíme, setkala se s úspěchem. Ještě před prohlášením samostatnosti ve vlasti, přiznala nám Itálie právo na osvobození a uznala také podíl našeho vojska na dobytí konečného vítězství nad společným nepřítelem.

PROTI RAKOUSKU.

Již na začátku naší kroniky jsme uvedli několik z mnoha set a tisíců případů, jak se českoslovenští vojáci z rakousko-uherského vojska dostávali do rukou italské armády. Většina jich přišla do Itálie bez svého přičinění, zajata při útoku s jedné či druhé strany, ale dosti bylo těch, kdož sami se přičinili, aby unikli peklu rakouského militarismu. Čím déle se válka protahovala, tím více rostl počet zběhů z rakouské armády.

Příčiny tohoto zjevu nutno hledati v různých okolnostech. Někdy k tomu rozhodnutí přispěla únava z války, jindy hlad, často špatné zacházení s vyšších míst a konečně — a to v hojných případech — touha přispěti jakkoliv k oslabení Rakouska a jeho porážce. Kroky zběhů vedly obyčejně trnitou cestou drátěných překážek, skalisek, močálů, nejistot z přijetí na straně Italů a nebezpečím, že budou příliš brzy vypátráni a od přátel či nepřátel zasypáni smrtelným ohněm. Mnoho z těchto hrdinů protirakouského odporu odpýkalo svoji odvahu smrtí mezi liniemi. Čím nesnadnější a nebezpečnější však byl jejich úmysl, tím větší jejich zásluha.

Ale Italové nevěnovali, aspoň s počátku, těmto projevům protihabsburského smýšlení vůbec pozornosti. Zběhy kladli, v souhlasu se svými vojenskými předpisy, do stejné přihrádky jako zajatce, ba spíše se na ně dívali s větší ještě nedůvěrou a opovržením. O zajatcích se domnívali, že buď čestně vytrvali v boji a podlehli, začez zasluhují úcty, neboť ve velkých akcích obklopeni byli nuceni se vzdáti bez boje a měli k nim aspoň politování. Kdo se však přihlásil v Itálii jako zběh, zklamal se ve své bláhové naději, že bude s nadšením od nepřítelé přijat. V očích italských byl vlastizrádcem a k těm

nemohl míti, podle jejich názorů, nikdo ani více porozumění, nežli-li sympatie. Neptali se ovšem a nepátrali po důvodech, jež zběhy nutily k jejich odchodu z nepřátelských zákopů. Vyslechli je, jejich zprávy — zhusta velice cenné — s nedůvěrou přijali, aniž by jich většinou použili a zběhy poslali do zajateckých táborů, nebo někdy i do zvláštních táborů, aby mohli býti tím přísněji střeženi.

Později teprve ponenáhlu a jen u některých velitelství italských armád šířil se zájem o osud a účel podniků těchto odvážlivců československé a také jiných národností. Zprávy, které přinášeli, budily pozornost, náměty k různým akcím proti rakousko-uherské armádě byly zkoumány a nabízené služby byly s větší ochotou přijímány. Změna v názoru na pomoc nepřátelských zběhů souvisela nesporně s obratem, byť ještě málo patrným, v nazírání na válku, její vedení a prostředky k dosažení vítězství.

Dotkli jsme se již několikráte oné bolavé kapitoly v politicko-vojenské soustavě dohodových států. Každý stát Dohody, a Italové zvláště, vedl svou válku a doufal, že sám bude s to snadno a brzy připravit nepříteli touženou porážku a donutiti jej k míru, kde by mu diktoval podmínky, jež by mu mocensky prospěly. Když se však válka prodlužovala a nebylo jisto, zda a kdy bude vítězství dosaženo a nedokonalá souhra válečných operací působila spojencům dalekosáhlé škody, stala se součinnost na bojištích, kterou centrální mocnosti již dávno tajně i veřejně prováděly, nutností i pro Dohodu.

A dalším krokem k úspěšnému vedení války bylo opuštění dobrých sice, ale neužitečných zásad o „rytířském“ chování vůči nepříteli. Italové — a buďž to k jejich chvále řečeno — dlouho se

trvávali na válečné tradici dob minulých, která předpisovala postupovati proti nepříteli v „rukavičkách“ a s otevřeným hledím. Zatím však nepřítel vynášel a s oblibou používal zbraní, které ve svých důsledcích byly mnohem strašlivější než všechny zbraně, z nichž se na frontě střílelo. Svými agenty rozšiřoval v zázemí nákazu vnitřního rozvratu ve státě a ze zázemí ji rozprostíral po frontě, lákal nepřátelské vojáky k odchodu z jejich řad a za odměnu je posílal vycvičené k propagandě mezi nepřátelskými šiky.

Italští velitelé odmítali tento způsob boje jako nešlechtný a zajisté jim tanuly na mysli také předpisy mezinárodního práva, jež pokládali za nedotknutelné, zatím co protivníkovi z něho dávno zbyl jen „cár papíru“. Vždyť ani házení letáků do nepřátelských zákopů dlouho nepřipouštěli a když již se tak stalo, obsahoval vyšetření nebo omluvu!

Teprve doba a zkušenosti otevřely jim oči. A tak se již v r. 1916 setkáváme se zjevy, které ukazují, že se také Italové od nepřátel naučili jejich taktice. Zběhové byli přijímáni s větším porozuměním a jejich služby a zprávy byly oceňovány a používány v boji proti nepříteli. Jak se prohlubovala v Itálii znalost národnostních a politických poměrů uvnitř rakousko-uherské monarchie, tak rychle také činili italští vojáci rozdíl mezi zajatci Rakousku věrnými a zajatci i zběhy, kteří Rakouska nenáviděli a přáli si jeho porážky. Na zběhy z Rakouska se přestali Italové dívat svým zorným úhlem jako na vlastizrádce a vyvrhele, ale snažili se pochopiti jejich čisté nadšení a snahy, přispěti podle možnosti k vítězství spojenců a tím také k osvobození svého národa.

V kapitole o zajetí*) uvedli jsme již několik příkladů, jak českoslovenští vojáci z rakousko-uherské armády utí-

kali do Italie, jaké bylo jejich smýšlení a cíl a jakého přijetí se jim dostalo. V této souvislosti zmíníme se ještě o některých jednotlivcích, kteří v době před porážkou kobaridskou nabídli své služby italickým velitelstvím*).

Zajímavý je případ por. Jar. Vondráčka, jenž**) přeběhl 12. srpna 1916 do italských zákopů a smluviv se s italským důstojníkem vrátil se zpět, aby pod ochranou italské dělostřelby na postranní úseky převedl svou rotu celou do Italie a umožnil Italům obsaditi důležitou posici „Nad logem“ (již. od Gorice).

Současně téměř, 13. srpna 1916 přeběhl por. Fr. Hlaváček v úseku bainšickém. Na základě zpráv a plánů, jež s sebou přinesl, podnikla II. italská armáda ofensivní akci v tomto úseku a dobyla aspoň částečných úspěchů.***)

Podobně přispěli k úspěchům italských zbraní jiní důstojníci-desertéři, z nichž jmenuji aspoň V. Pána, F. Ostrčila, J. Picka a J. Studlara. Někteří z nich zůstali nějaký čas u velitelství armády a tam konali službu informátorů. Pak byli odesláni do zajateckých táborů.

Nejen však důstojníci, ale i poddůstojníci a vojáci československé národnosti snažili se ze svých sil prospěti hned za frontou italským oddílům. Neměli ovšem většinou možnost dostati se k plánům a tajným zprávám, ale i tak dodávali Italům cenný materiál k přípravě vojenských operací. V r. 1917 se tedy setkáváme téměř u všech velitelství italských armád s těmito československými pomocníky: tak na

*) Nemůžeme se zde podrobně zabývati všemi případy, ač jsou jistě velice zajímavé a bylo by dobře, kdyby bylo jejich vyličení, které namnoze chybí, zachováno historii. Příspěvky, pokud možno, s dokumenty, sbírá, ukládá a k veřejnému použití (se souhlasem autorů) připravuje Památník Odboje, archiv legií, Praha II., Národní museum.

**) V. Hanzal: Výzvěďci v Itálii a na Slovensku, str. 44.

***) Viz str. 449.

*) Str. 49—52.

Mompiano. — První rota před přísahou.

př. u II. armády v Cividale byli Skokan a Šebor a u III. armády v Bagnarii Arse Voříšek, Slon, Havlíček, Kmickiewicz, Krsek a Gibálek. Část jich vůbec ani do zajateckého tábora nepřišla a konala tuto službu nepřetržitě až do povolení armády, ba i později.

Kromě těchto činů československých vojáků vzpomenouti dlužno ještě pomoci, přinesené Italii v různých dobách neznámými nám krajany, o nichž píše ve svém memorandu přednosta zprav. úřadu I. italské armády, pluk. Tullio Marchetti v únoru 1918. Podle vřelého ocenění všech těchto služeb z úst činitele jistě nejpopovanějšího, lze souditi, že oběti Čechoslováků nebyly nepatrné a že si chvaly skutečně zaslouhovaly.

K zběhům různých zbraní na zemi se řadí několik odvážlivců, kteří utekli z nenáviděné armády v letadle. Uvádím zde aspoň jména Vlad. Černého, Lad. Hrdiny a Jana Valenty, kterým se podařilo s aeroplanem přeletěti frontu a J. Maršálka, jenž vzlétl z přístavu

v Pole v hydroavionu šťastně přistál ve vodách italských. Bylo-li nebezpečí života veliké při útěku po souši, provázela odvážlivce na cestě vzduchem smrt se všech stran. Dva z nich, pokud víme, odnesli svou odvalu těžkým zraněním: Hrdina přišel o oko a Valenta ztratil nohu.

Ani vodní hradba však neodstrašila nadšené československé vojáky, aby nedokázali, že stejně smýšlejí s Rakouskem, jako jejich druhové na souši a ve vzduchu a že nehodlají nečinně přihlížeti k událostem veliké války. Jsou známy dva případy vzpoury českých námořníků v rakouských službách. Oba dva pokusy, v Pole i v Kotoru skončily však nešťastně a spiklenci odpykali svou smélost smrtí a žalářem. Třetí pokus, o němž do naší veřejnosti pronikly dosud jen nepatrné zmínky, zaslужuje, aby byl zde podrobněji vyličen, jednak pro šťastný konec a pak pro osud jeho osnovatelů na italské půdě.

Je to únik rakouské torpedovky „T. B. 11“ z přístavu v Šibeniku v Dal-

macii do Italie dne 5. října 1917*). Vůdci podniku byli dva Češi, B. Brkl a B. Petrla, kterým se podařilo záhy získati několik druhů Slovanů, příslušníků posádky, a s nimi připraviti plán k smělé akci. V několika tajných schůzkách se domluvili, že odzbrojí důstojníky a mužstvo, rozdělili si přesně úlohy a čekali na okamžik. Málem by byli již vyzrazeni, když tu dostala torpedovka rozkaz doprovázeti německou ponorku. Ve vhodné chvíli provedli svůj čin a dorazili bez úrazu k italskému pobřeží. Události líčí v dopise ze Sulmony do Říma (Kor. Kanc. Nár. Rady, č. 13, 26. listopadu 1917) takto**).

„Je nás 7 politických přeběhlíků a sice dva Češi, jeden Rusín, dva Slovinci a dva Srbové†). Vyjeli jsme z rakouského přístavu Šibenik v Dalmacii, kde stáli jsme na boji zakotvení přes noc u pevnosti „Sant Nikolo“. Dne 5. října ve 4 hod. ráno po přepadnutí dvou důstojníků a nám nepřátelského mužstva v počtu 12 mužů zmocnili jsme se torpedovky čis. 11 a jeli směrem k italskému pobřeží a v 10 hod. dopoledne přistáli u osady Porto Recanati††).

Ve vzdálenosti asi 60 mil od Šibeniku stáli jsme rakouskou válečnou vlnku a vytáhli bílou, bychom předešli nebezpečí, že bude do nás stříleno. Z Porta Recanati telegrafovali jsme bezdrátovou telegrafií náš příjezd a žádali námořního důstojníka z Ancony o převzetí torpedovky. Odpověď však nepřicházela a byli jsme tedy nuceni

požádat italského důstojníka, který přišel s hlídkou na torpedovku a kterému jsme předali důstojníky a dva vyšší poddůstojníky jako zajatce, by dal telegraficky přivolati nějakou pomoc. Asi o 1½ hod. přijely z Ancony dva motorové čluny s kapitánem, který převzal velení a dal hned vytáhnout italskou vlnku na místě bílé a jeli jsme do Ancony, konajíce stále službu ve strojovně a kotelně.

V Anconě pak jsme torpedovku předali i s celým příslušenstvím a zůstali tam dva dni, čekajíce na rozkaz z Benátek. Sedmého října odjeli jsme vlakem do Benátek. Tam se nás námořní velitelství nejdříve ptalo, z jakých příčin jsme přeběhli, načež jsme odpověděli, že útek náš je čistě národní a nechceme bojovat po boku nepřítelů, t. j. Němců, proti našim přátelům, kteří bojují za osvobození slovanských národů v Rakousko-Uhersku. A na dotaz co chceme zde začít, prosili jsme za naši svobodu a nabídli se ku práci jako řemeslníci, buďto do státních nebo privátních dílen což nám bylo i čestně slíbeno.

Pak přišlo k výsledku, co se týče objektů válečného námořnictva rakouského a co každý z nás věděl, vše vyzradil; bylo toho hodně. Výslech ten trval celý týden a po jeho ukončení byla snad odeslána naše prosba k italskému ministerstvu, co se s námi má státi. Na vyřízení čekali jsme v Benátkách až do 29. října, kdy náhle přišel rozkaz připravit se k odjezdu.

Z Benátek odjeli jsme bez jakéhokoliv dokumentu a 30. října přibyli jsme do Sulmony do kasáren „Umberto I.“ a kapitán nebyl o ničem vyrozuměn. Jsme zde až dodnes a ač velitel táboru psal již dvakrát žádost na divisi, jak s námi má jednat a jaký plat nám má být vyměřen, nedostal dosud odpovědi.

Současně vám podáváme malý obrázek našeho žití zde v táboře. Jsme

*) T. B. 11 značí Torpedoboot 11. Označení „N 11“ nebo pojmenování „ponorka“, jež se někde vyskytuje, neodpovídá pravdě.

**) Podrobné vylíčení bude otištěno, podle svědectví obou Čechů, ve sborníku „Naše revoluce“. Překlad vypravování Jihoslavana D. Jeriniče uveřejněn v čas. „Moře Slovanům“ 28. října 1928.

†) Byli to Češi Bohumír Petrla, Bohumil Brkl, Slovinci: Frant. Donát a Leop. Tursi, Srbové: Dušan Jerinič a Petar Gvozdič a Rusín Josef Penzák.

††) Porto Recanati, přístavní město (16.000 ob.) na italském pobřeží Jadrana, jižně od Ancony, Rodité básníka G. Leopardi.

Mompiano. — Podpis čestného slibu 1. roty.

držení mezi druhými desertéry, o kterých jsme přesvědčeni, že jsou to lidé nízkých charakterů . . . a jídla zde máme též taková, co jsme nikdy ani v hladovém Rakousku neviděli, ač jsme na torpedovce předali jídla pro nás 7 asi na několik měsíců . . . My sami jsme si nikdy nepředstavili, než jsme se k tomu odhodlali, že za to revoluční dílo budeme v Itálii tak odměněni“.

K doplnění obrazu nutno ještě dodat, že neutěšené postavení těchto nadšenců zůstalo beze změny až do března 1918, kdy se oba Češi dostali konečně aspoň mezi své krajany, aby za měsíc nato odešli s výzvědným oddílem na frontu. Brkl, jak dále uvidíme, setrval u výzvědné roty do konce války a Petrla, jediný ze všech, byl povolán ke službě u velitelství italského námořnictva. Ostatní pak museli trávit svůj zajatecký život mezi Němci a Maďary až do návratu ke svým rodinám.

Velitelství italského loďstva vydalo dne 8. října 1917 o případu torpedovky tuto zprávu*):

„V předešlém týdnu jsme zajali v Jaderském moři rakouskou torpedovku, která byla přiřčena k našemu potápějícímu loďstvu.“

Stručná, ve své stylisaci málomluvná, ač neobvyklá zpráva, v italském tisku úplně zapadla.

V Rakousku vyvolal tento případ značný rozruch a byl komentován mnoha německými a maďarskými listy, které veřejně poukazovaly na slovan-ské zrádce. Tak „Deutsche Tageszeitung“ podle zpravy milánského deníku „Corriere della sera“ (2. prosince 1917), jenž po prve přinesl zprávu, že se torpedovka vlastně vzdala a upozorňoval na hlasy rakouského tisku a odezvu v uherské sněmovně, napsala:

„Podobné případy jsou škodlivé monarchii a rakousko-německému spojení“.

Teprve z cizích novin dověděla se italská veřejnost pravdu, ač v uvedeném článku „Corriere“ se jeví nedostatek informací, vyjela-li torpedovka z

*) Diario della guerra d'Italia, III., str. 549.

Kotoru či Šibeniku*). Ještě podrobnější a pro nás zajímavější vyličení toho případu přinesl „Secolo“ (10. prosince 1917) podle líčení svého korespondenta z Curychu (8. prosince 1917).

Článek pojednává nejprve o vnitřní krizi v Rakousku vůbec a pak zvláště se zmiňuje o úniku torpedovky, kterýžto čin pokládali Němci a Maďaři za dobrovolné vzdání. Dne 6. prosince se o něm po několika dotazech mluvilo v rakouské poslanecké sněmovně takto:

„Němečtí řečníci tvrdili, že posádka torpedovky, složená povětšinou z Čechů, přemohla v posledním okamžiku důstojníky a plula k Itálii. Poslanec Habermann pronesl krátkou řeč, aby dokázal, že tvrzení německých poslanců jsou naprosto mylná. Posádka torpedovky N. 11, zajaté Italy, byla složena z 10 Němců, 4 Chorvatů, z Čechů, Maďarů, Slovinců, Itala a Poláka. Je tedy nemožno, aby dva Češi, z nichž jeden byl kuchařem a druhý zástupcem strojníka, mohli dosáhnouti, násilím nebo jinak, toho, že by svedli druhy k deserci. Vzdání torpedovky, bylo-li to opravdu vzdání, musí se tedy přičítati jiné příčině a obvinění Čechů ze zrady, zdá se, bylo proneseno pouze proto, aby rozdmýchalo politický boj.“

Z odpovědi Habermannovy vidíme, že spiklenci měli proti sobě téměř dvojnásobnou přesilu a že rozvrstvení národností posádky bylo velice pestré. Zajímavé je, že se k odbojným námořníkům nepřidal nebo aspoň nebyl uznán za důvěryhodného — Ital**). Postavil-li se Habermann proti obvinění Čechů ze zrady, sledoval zajisté dva

cíle: zachrániti rodiny spiklenců před persekucí a využití příležitosti k výtece, že Češi jsou v Rakousku na každém kroku utiskováni, třeba na základě nedoložených a málo pravděpodobných zpráv.

Výsledek podniku byl tedy skvělý. Itálii přinesli odvážlivci darem neporušenou loď se vším zařízením a dokázali, že Rakousko nezaslouží aby jeho existence byla zachována. V říši pak způsobili rozruch a přispěli tak k posílení protirakouského smýšlení.

A sami? Museli se spokojiti aspoň s vnitřní radostí, že Rakousko oslabili a podporovali tím spravedlivou věc Dohody a svou zároveň. Jiného díku se jim nedostalo, ba ani jejich žádosti za možnost dalšího protirakouského boje nebylo vyhověno. Nedůvěra k slovan-skému živlu byla v Itálii v té době ještě příliš hluboko zakořeněna a nestačily k jejímu vymýcení ani tak veliké důkazy jako carzanský a anconský.

*

Stručný tento přehled protirakouských činů československých vojáků v habsburské armádě ukazuje jasně, že žádné nebezpečí nebylo dosti veliké, aby odradilo věrné syny československého národa od jejich pevného úmyslu, poškoditi centrální mocnosti a podporovati úspěch spojenců. Naši vojáci, stojící pod prapory černožlutého orla, ať je zával osud ke kterékoliv zbraní a službě, neváhali — pamětlivi asi tolikrát opakované přísahy: na souši, na vodě i ve vzduchu — všude oslabovati nenáviděné mocnářství a klásti oběti na oltář své vlasti.

Čin jejich nebyl sobectvím nebo zradou dobré věci. Osobní prospěch jim nekynul, spíše škoda a nebezpečí. Zrádci v pravém slova smyslu nebyli a býti nemohli, neboť stát, jenž se k nim a jeho národu v ohledu hmotném i politickém choval tak macešsky, nemohli, podle svého přesvědčení, šetřiti

*) Zpráva tato byla otištěna také na zmíněném místě Diaria a také Valori: La guerra italo-austriaca, str. 321, ji odtud přejal.

**) Srovnáme-li národnost mužstva podle výpočtu Habermanova se jmény spiklenců, vidíme, že spolu úplně nesouhlasí. Rusin je pravděpodobně označen jako Polák, jeden Slovinec a dva Srbové jako Chorvati. Pak by tedy proti 7 spiklencům stálo 10 Němců, 1 Chorvat, 1 Maďar a 1 Ital.

Mompiano. — Podpis čestného slibu 1. roty.

a hájiti. Opakuji slova M. R. Štefánika, jež uvedl jako námitku proti nesprávnému mínění některých kruhů italských o československých vojácích, kteří se dobrovolně vzdali italskému vojsku.*)

„Československý voják, opouštěje rakousko-německé řady, nestává se křivopřísežníkem, je naopak poslušen národní kázně a podává důkaz vlastenecké odvahy“.

*

Všechny tyto hrdinské činy i projevy uvědomělé pomoci italským spojencům daly se — až na poslední případ torpedovky — z podnětu a na nebezpečí jednotlivců, v malém poměrně měřítku a většinou bez větších následků pro rakouské vojsko. Tím ovšem neztrácejí na své vnitřní ceně a velikosti.

Jediným však podnikem, organizovaným v rakouských řadách, ve velkém stylu, ohromným nebezpečím osobním, s citelnou ozvěnou v rakouských řadách i v rakouském parlamentě a ko-

nečně s nedozírnými následky, byl podnik, jenž je spojen s jménem malé obce Carzana.*) Nemohu v naší kronice líčiti tuto „episodu“, jak se v italské literatuře někde jmenuje, obšírně, jak by zasluhovala, protože o ní máme dvě krásná pojednání hlavních účastníků**) a snad ještě k nim přistoupí v budoucnu svědectví jiná. Uvedu zde jen podstatné události, jak je líčí český účastník spiknutí, Josef Kohoutek***), používaje při tom přístupných pramenů a literatury.

„Iniciátorem a duší dlouho připravovaného podniku byl dr. Ljudevit Pivko, nadporučík v záloze, povoláním profesor na gymnasiu v Mariboru. Jako slovinský vlastenec viděl jedinou možnost

*) Carzano, ves se 400 obyv. blízko býv. rakousko-italské hranice na východ od Tridentu, v údolí řeky Brenty (Valsugana). Ostatní místa, jako Strigno, Castellare atd., jsou všechna také ve Valsuganě.

**) Dr. Ljudevit Pivko: Proti Rakousku, I.—II., přel. Fr. Roubík. Nákl. Památníku Odboje. Praha 1927. Cesare P. L. Finzi: Il sogno di Carzano. Soc. Editrice Giulia. Trieste 1927.

***) Naše revoluce, r. V., str. 101 a n.

*) Viz str. 520.

záchranu svého národa v sjednocené, svobodné a demokratické Jugoslavii. Tomuto ideálu zasvětil svou práci a proto hned od počátku války hledal příležitost, jak by činem mohl přispěti k jeho uskutečnění. Pouhým přeběhnutím k Italům byl by mnoho nedokázal; proto připravoval průlom fronty s pomocí Italů. Příležitost k tomu se naskytla sice na různých úsecích fronty, ať již u Tolmina, na Monte Siefu nebo v Caverně*), ale vždy něco zhatilo zamýšlený podnik. Teprve zde v klidném úseku u Carzana, v údolí Val Sugana, byly všechny podmínky pro úspěšné provedení akce. Hluboké, ale dosti široké horské údolí umožňovalo postup přímo na Trident a vedouc od východu k západu, umožňovalo zároveň obchvat 11. rakouské armády z týlu. Dostatek stejně smýšlejících důstojníků i vojinů zabezpečoval pak oddané spolupracovníky. Dr. Pivko nejprve opatrně zkoumal národní přesvědčení i mravní kvalitu svých druhů, než se rozhodl připoutati je k sobě v dalekosáhlé, krajně nebezpečné akci.“

Když vyličil, jak sám byl dr. Pivkem pro účast na podniku získán, pokračuje autor článku dále:

„V hrubých rysech načrtl pak dr. Pivko svůj plán, založený na obdobných případech z ruské fronty. Jenže zde byly docela jiné podmínky. Důstojníci i mužstvo praporu náleželi různým národnostem, díky prozřavosti rakouského velitelství, a nebylo možno pomýšleti na přeběhnutí „en masse“. Bosňáci, prostí sedláčkové nebo pastevci z Bosny a Hercegoviny, většinou negramotní, nemají zájmu o politiku. Sloužice věrně Franju Josipovi jsou nejlepším vojenským materiálem a postrachem Italů. Malou část mužstva pak tvoří Čechové, Slovinci a Němci,

kteří jsou zařadění jako specialisté (telefonisté, řemeslníci atd.). Důstojnický sbor jest sestaven ještě pestřeji: jsou zde zastoupeny téměř všechny národnosti říše; většinu mají sice Čechové, ale mezi nimi jsou mnozí zcela jiných názorů, pokud se týká poměru k Rakousku.

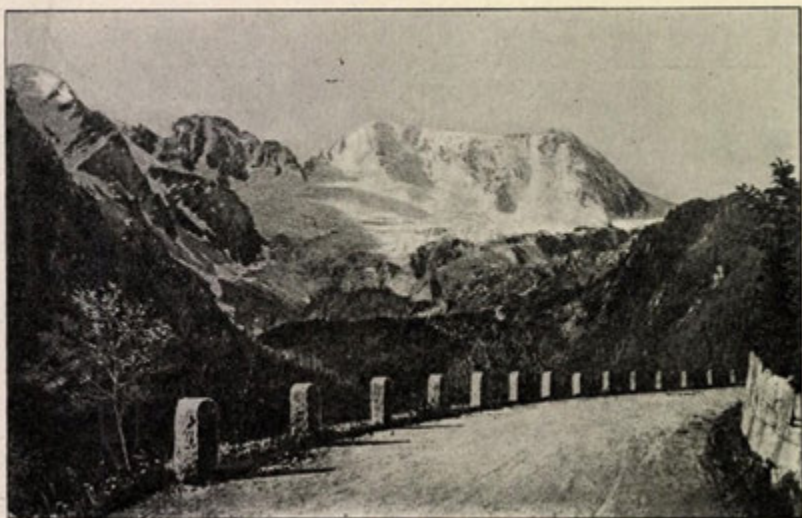
Vzhledem k tomu je třeba umožniti Italům větší akci — za naší pomoci — a podaří-li se jim proniknouti až k Tridentu a zajmouti 11. rakouskou armádu, nebudou nám jistě brániti v odchodu do Francie nebo do Soluně. Jsme v klidném úseku fronty, zálohy téměř žádné a dělostřelectvo slabě zásobováno střelivem, takže prudký a nepředvídaný nápor zdolá snadno slabé prvky v prvé bojové čáře a cesta na Trident a Bolzano bude volná. Budou-li Italové jen trochu odvážní a energičtí, podnik se zdaří. Dosáhnou-li Tridentu, stanou se pány zásobovacího centra 11. armády, obsadí všechny cesty, vedoucí na vysočinu Sedmi obcí*) a zajmou takřka bez boje celou rakouskou armádu. A tato ztráta, jakož i ztráta části jižních Tyrol, bude pro Rakousko velmi citelná. Co se nepodařilo dosud Italům na Soči, mohlo se zdařiti u Tridentu. Podle postupu Italů může míti akce ještě dalekosáhlejší výsledek.

Takto získal dr. Pivko prvního člena carzanského odboje. Před akcí bylo jich kolem 60. Byli zde důstojníci, poddůstojníci i vojini, všichni nadšení myšlenkou svobody svého národa. Většina z nich — asi tři čtvrtiny — byli Čechové. Vzájemně — až na některé — o sobě vůbec nevěděli. Dr. Pivko chtěl tím zabrániti, aby snad případným prozrazením netrpěli všichni a aby i zbývajícím bylo možno v akci pokračovati. Každý znal kromě všeobecného plánu detailně svůj vlastní úkol i úkol spolupracovníků, jemu nejbližší stojících.

*) Monte Lieb (2426 m), hora na sev. od skupiny Marmolado na býv. tyrolsko-italské hranici, jižně od Brunecku.

Caverna, osada asi 2 km severně od Carzana.

*) Planina Sedmi obcí (Altipiano Sate Comuni) protírá se při bývalé italsko-tyrolské hranici a je označena městy Asiagem a Ansierem.

Presanella. — Silnice kudy chodily hlídky 1. roty.

Pouze důstojníci o sobě věděli, protože se společně starali o shromáždění a zpracování potřebného materiálu.

Téměř půl roku existovala tato tajná fronta protirakouská v předních rakouských posicích, aniž měl kdo o tom tušení. Této doby byl plně využito.

Pod vrchním vedením dra Pivka zhotovovaly se podrobné a přesné náčrtky posic pěchotních i dělostřeleckých, a to nejen úseku praporu, nýbrž i úseků sousedních a vzdálenějších, pokud jich bylo pro akci třeba. Důvěrníci, jimž jejich služební přidělení dovoľovalo časté cesty do Tridentu nebo Bolzana, zaopatřili náčrty důležitých zásobovacích stanic, skladišť různého materiálu, jakož i data o vojsku, ubytovaném v etapě. Dr. Pivko pak sám opatřil tajné plány a rozkazy, k nimž jako zástupce velitele praporu měl přístup. Často se stalo, že se nespokojil s údaji jednoho důvěrníka, nýbrž že je dal přezkoušeti ještě jiným. Tak získal podrobné zprávy z předních bojových posic i z etapy a v noci na

malém krytu, přilepeném na zbytek zdi, ohraničující dříve carzanský park, zpracovával podle nich svůj plán akce...

Jakmile byly potřebné zprávy sebrány, šlo vše rychlým tempem kupředu. Hrdinný Mlejnek odevzdal jedné noci plán akce i s dokumenty veliteli I. italské armády ve Vicenze a druhé noci se vrátil zpět. Za tento čin byl jmenován šikovatelem a vyznamenán bronzovou medailí za statečnost. Kdyby byl tehdy velitel praporu, podplukovník von Vidale, tušil pravý stav věcí! Potom následovaly schůzky s Italy a jejich průtahy s provedením akce... Konečně dnešní noci, t. j. 17. září 1917, má se uskutečnit oddalovaná akce. Však je již na čase. Důvěřivý Mlejnek snažil se pro akci získati též známého desátníka Urbana, ale ten všechno zradil. Nebyti při vyšetřování duchapřítomnosti dra Pivka, bylo po akci."

Dále vypravuje J. Kohoutek, jak prošla jeho hlídka, první část „vůdců“ celého podniku drátěnými překážkami a vkládá obšírné líčení zajímavých

episod z dřívějších schůzek, načež navazuje vypravování o vlastní akci:

„Uplýnula již hodina od doby ke schůzce stanovené, ale kolony nepřicházely. Stalo se snad něco? Rozmyslili si Italové celou věc a nechají nás na holičkách? Potom nezbude, než přeběhnout, neboť přezezané telefonní dráty i přírodní káblý elektrického proudu nezůstanou nepovšimnuty a potvrdí pravdivost výpovědi desátníka Urbana o chystané akci. Byla to těžká chvíle, a všem se ulehčilo, když se na silnici ze Strigna vynořilo několik postav. „Como-Cadorna“*) a již si poručíci Zeleňný a Kohoutek tiskli ruce s poručíkem Boschim (správně baronem al Prato). Tento jim představil přidělené tlumočníky, „vůdcové“ zařadili se v čelo kolon a sestupovali tiše ke Castellare. Zde se zatím naskytla nepředvídaná překážka. Podařilo se sice bez odporu zajmouti celou posádku, ale cestu do Sperry nebylo snadné uvolnit. Překážky byly do sebe tak zapleteny, že je bylo třeba vystříhati kus po kuse. Kolony tedy prošly známým již průchodem v elektrických překážkách. Proti stanovenému programu zpozdlila se akce již o dvě hodiny.

Na nátlak dra Pivka vydaly se kolony ihned na cestu do Carzana. Dr. Pivko byl v čele. Na frontě byl stále klid. Hlavní obranná posice byla na západním břehu bystřiny Maso, přes níž vedl dřevěný most a lávka. Na most mířily hlavní kolony, zatím co Mlejnek vedl jednu kolonu na lávku proti pravému křídlu úseku 4. roty. Před mostem stála malá polní stráž, již bylo třeba zajmouti, aniž by mohla alarmovat hlavní posici. Dr. Pivko odešel poněkud dopředu a ohlásil se vedetě, kterou ihned odzbrojilo několik Italů jej provázejících. Nyní bylo již snadné zajmouti zbytek stráže, jež odpočívala v malém krytu, a cesta přes most byla

volná. Za mostem však byla ještě jiná stráž, hlídající vchod do hlavní posice. Podařilo se zmocnit se jí lší. Tiše vnikly italské kolony do hlavní posice a rozdělily se po zákopech. Bosňáci, překvapení a desorientováni tím, že jejich druhové krácejí v čele Italů, vzdávali se bez boje. Jen v pravé části zákopů jedna nedůvěřivá vedeta dvakrát vystřelila. Nemělo to však již významu, neboť před kryty mužstva již stáli Italové, kteří sem vnikli zezadu spojovacími příkopy.

Dr. Pivko zatím zůstal s velitelem Italů u vchodu do hlavní posice, aby dirigoval další kolony. A tu se nevyšvítelným způsobem podařilo jednomu desátníku-Bosňákovi hoditi mezi tuto malou skupinu ruční granát. Zabil jednoho italského vojína a poranil nadporučíka Jirsu. Nadporučík Re vyvlekl útočníka z úkrytu a hrozil mu revolverem. Desátník, bledý a třesa se strachem, poklekl před ním a prosil o smilování. Na přímluvu dra Pivka byl ušetřen a poslán do kostela k ostatním zajatcům.

Očekávané kolony nepřicházely a tato příhoda ještě více zneklidnila „vůdce“ beztak již netrpělivě. Jedině dr. Pivko neztrácel důvěry, třebas půlnoc již dávno minula. Zdar akce, závisící na rychlém jejím provedení, byl otálením Italů beztak již ohrožen. „Vůdcové“ projevovali již hlasitě své rozhořčení. Zatím už i rakouské dělostřelectvo, upozorněné červenou raketou, počalo střeliti. Konečně přišly další kolony, které však byly již poslední. Úsek 4. roty byl obsazen, rovněž i velitelství praporu, ba hlídky pronikly až k bateriím u potoka Ceggio. Svítalo již, když dr. Pivko, vida, že je akce zmařena, nařídil svým druhům odejiti do italských posic. Sám zůstal ještě v Carzanu.

Pod dohledem několika vojáků odešli jeho druhové toutéž cestou, jako před půlnocí, do Castellare a dále do Strigna.

*) Poznáváci heslo pro tuto akci. Por. Boschi byl rak. příslušníkem a proto měl krycí jméno.

Prísaha 1. roty ve výši 2320m.

V Castellare byla již italská posádka a svah u Sperry byl pokryt zálohami, jež čekaly na povel, aby zasáhly.

Rakouské velitelství, nevědouc, co se děje, nařídilo uzavírací palbu na italské posice. I podél cesty, vedoucí do Strigna, bylo plno vojska. Proč nejdou dopředu? V Carzanu na ně marně čekají! Skoda, že místo Italů nejsou zde Rusové. Jinak by to dopadalo. Měli pravdu skeptikové, když nepokládali Italy za schopné provést podobnou akci. I v zákopech u Strigna bylo plno vojska, zbytečně vydaného na pospas rakouské dělové palbě. Nelze věru pochopit, proč nejdou kupředu, když už tolik vojska bylo zde připraveno.

Ve Strignu shromažďovali se zajatci a ráno pod eskortou byli dopraveni pěšky přes Tomaselli a Bieno do Pieve del Tesino, kde sídlilo velitelství divise. Zatím se v Carzanu rozpoutal boj. Italské dělostřelectvo, kolem jehož posic šli, vyvíjelo horečnou činnost. Ještě i zde setkávali se se zálohami. Vojáci i důstojníci prohlíželi si zvědavě obá-

vané Bosňáky a hádali, kteří asi jsou důstojníci. Cetař-jednoroční dobrovolník Sedlecký hrdě povznesl hlavu, když o něm prohlásili, že je „capitano“. V Pieve oddělili důstojníky a jednoroční dobrovolníky od mužstva a ubytovali je v četnických kasárnách. Četníci důstojníci se snažili je pohostiti, ale marně. Zajatci neměli chuti k jídlu. Po vzrušeně prožité noci nervy byly zcela otupeny a k tomu ještě přistoupila úzkost o dra Pivka a druhy, kteří dosud nepřišli. Seděli nebo chodili netrpělivě po světnici a neodvažovali sdělit si své obavy v přítomnosti nezasevěných.

Teprve k poledni přišel dr. Pivko a s ním několik druhů. Jeho bledá tvář a strhané rysy prozrazovaly, že vše je ztraceno. Vynaložená práce i oběť byly marné. Mlejnek, jenž s ním přišel, měl hlavu celou v obvazu. Zřídili jej tak Italové, kteří se obávali, že je vede do nějaké léčky. Zachránil se útekem.

Osudná noc carzanská, jež měla dokázat svět, že se Slované rakouští

Mompiano. — Dekorace des. Pavlase.

spojili k odboji proti svým utlačovatelům a že se hrdě hlásí pod prapory Dohody k boji za právo a svobodu, zmařila veškeré jejich naděje. Kde je vina? Na jejich straně nikoliv. Nedomáhali Italům s dostatek, jak čestně s nimi smýšleli, když jim dodali nejpodrobnější data a doklady o rakouských silách a udržovali po půl roku v přední bojové čáře protirakouskou frontu? Bylo to snad maličkostí, že se rozhodli dáti v sázku nejen vlastní život, ale i klid svých drahých? Nevydali se sami první v nebezpečí smrti, když se postavili v čelo italských kolon?

Chyby se dopustili Italové. Ale kdo a jak? Krátce po akci bylo v Italii zavedeno šetření, ale mnoho jasna do celé záhady nepřineslo. Několik vyšších důstojníků bylo pensionováno a to bylo vše.“

Výsledek celé námahy nebyl fakticky nijak úměrný nebezpečí, kterému se carzanští spiklenci vydávali v šanc. Všechny dalekosáhlé přípravy od jara 1917, všechny cesty do italských zá-

kopů, počínajíc první cestou Mlejnkovou dne 12. července 1917, úmorná práce se sbíráním materiálu a jeho zpracováním, bezesné noci a napětí a sázka vlastních hrdel — vše zmizelo v okamžiku a z celého, krásně a do podrobností promyšleného plánu, jenž měl dáti zadostiučinění hrdinům svým zdárným ukončením, zbyl jenom „carzanský sen“.

Těžko se smířovali osnovatelé průlomu s hroznou skutečností. Tušili dobru, kde vězela příčina nezdaru. Na veřejnost ovšem dlouho nepronikly zprávy o tom, co se v tiché sugánské dolině v osudné noci odehrávalo. Italská úřední zpráva z 20. září 1917 zaznamenává suše:

„Směřem ke Carzanu (Valsugana) podařilo se jednomu našemu oddílu dostat se za nepřátelskou linii na bystřině Masu a zajmouti tam 200 zajatců.“

Nemluví však o další události, která následovala bezprostředně po tomto činu. Když totiž ráno po nezdařeném podniku nastal v rakouské linii poplach,

Val Conceia jezero Ledro. (× zde byl zajat J. Sobotka.)

podánilo se rakouským oddílům ze sousedních úseků podniknouti útok na předvoj italského vojska, jenž se zmocnil posíc Pivkova praporu a odraziti ho s velikými ztrátami. O tom se zase dovídáme z rakouské válečné zprávy z 19. září 1917:

„U skupiny vojsk polního maršálka barona von Conrada měl protiútok, podniknutý k znovudobytí úseku fronty, jenž byl na okamžik postoupen nepříteli u Carzana, úplný úspěch: bylo zajato 6 důstojníků a 300 vojáků.“

Tím však nebyla celá věc odbyta. Je přirozeno, že obě velitelství podávala jen nejstručnější zprávy: Rakušané ze strachu, co se mohlo nebo může ještě státi, Italové u vědomí neúspěchu a obě strany ze studu.

Na obou stranách bylo však nařízeno vyšetřování. V Itálii dělo se tajně aby nenadělalo mnoho hluku. A odbylo se brzy takto (Finzi, str. 140):

„Generál Etna a generál Zincone (velitel podniku a velitel útočící brigády, pozn. kron.) byli zbaveni velitel-

ství a s nimi, nevinné oběti, dva nebo tři velitelé pluků, kteří byli vinni pouze tím, že vyplnili rozkaz zastavit postup, přesně jak ho dostali“.

Italská veřejnost se ovšem ničeho nedověděla ani o podniku ani o výsledku vyšetřování.

Také v Rakousku neměli dlouho tušení o jihotyrolských událostech. Teprve na jaře 1918 poodhrnula se clona s carzanského tajemství, zvláště když v rakouském parlamentu podali němečtí poslanci dotaz o chování Čechů za války*) a žádali, mezi jiným, vysvětlení o „zradě“ u Carzana. Nyní konečně byli vojenští činitelé nuceni vynésti ukrývané nebezpečí na denní světlo. Učinil tak ministr zeměbrany a netajil se nijak hroznými důsledky plánu, kdyby se býval Italům podařil. Jeho prohlášení shrnuje Finzi v těchto větách (str. 8):

„Ministr zeměbrany odpovídaje 5.

*) Vyšlo též tiskem. Český překlad pod názvem „Dotaz německých poslanců o chování se českého národa za války. Vydal Dr. Zd. Tobolka. Praha 1918.

května 1918 — téměř 8 měsíců po události — na dotaz v poslanecké sněmovně o zradě u Carzana, když probral všechny podrobnosti, jež mu byly známy — ne docela vyčerpávající a hodně daleko od přesnosti — skončil opakováním slov, jež napsali rakouští generálové v závěru vojenského vyšetřování: „Že se tedy musí vlast radovati, že mohla překonati, bez následků mocnárství osudných, veliké nebezpečí, jež jí hrozilo a jehož velikost, spočívající na ničemné zradě, byla s to přinést jí zhoubu“.

Úřední zpráva prošla novinami a většinou, hlavně v německých a maďarských listech k ní vojenští kritikové připojili věcné poznámky a političtí redaktori nadávky Slovanům. V „Neue Freie Presse“ napsal Fabius dlouhý článek, z něhož zde podáváme nejdůležitější výňatky (Finzi, str. 8):

„Porucha v našem obranném systému v úseku carzanském poskytovala Italům řídkou vyhlídku na veliký úspěch. Ten byl Italům podán vlastně na talíři a přes to podnik ztroskotat v nemalé míře o neschopnost italského velitelství... Těžice z překvapení a noční tmy, mohli nám zasaditi, i kdyby postupovali jen údolím, velice citelnou ránu... Je podivuhodno, že se nemluví vůbec o italské brigádě, která byla v záloze... Rozhodnost a ráznost nesporně chyběly. Snad oddíly, které stály vzadu, postupovaly váhavě... pročež operace selhala... Dovidáme se však s hrůzou, že spiknutí trvalo týdny... Veliké neštěstí kráčelo kolem nás; z něho musíme čerpati naučení“.

Z těchto dvou dokladů vystupuje zřejmě velikost nebezpečí, jemuž rakouské vojsko na italské frontě uniklo. K průlomu fronty a ztrátě jižních Tyrol přistupuje ještě okolnost, že by Italové bývali mohli ohroziti, kdyby podnikli akci v původně stanovený den 13. září, císaře Karla a jeho štáb, jenž v té době (13.—17. září) přehlížel

vojsko v Tridentoku! I když vezmeme v úvahu, že carzanského případu mohlo býti použito politicky proti Slovanům v říši a že poukazem na jeho odvrácení, přičítanému bdělosti rakouských oddílů, měla býti zdvižena morálka armády, přece přiznání možného úspěchu italských zbraní se v obou projevech jasně odráží.

A to nevěděli Rakušané ani zdaleka všechno, co se na italské straně chystalo! Správně poznamenává dále Finzi (str. 9):

Ale ani rakouští generálové, kteří řídili vyšetřování, ani ministr zeměbrany, ani různí vojenští kritikové neznali přesně všech činitelů — osob a prostředků — které při podniku spolupůsobily: jakých slov by bývali použili, kdyby věděli, že v záloze, za jedinou brigádou, jak se domnívali, stálo ještě 40.000 mužů a že ostatní italské armády byly připraveny na první pokyn k postupu?“

Podrobnosti vyšly na jevo až po válce a zvláště přičiněním obou hlavních strůjců podniku. Pivko i Finzi se shodují v úsudku, že zdar akce byl možný a že zhroucení její zavinili velitelé italských oddílů. Pivko charakterisuje příčinu nezdaru stručně*):

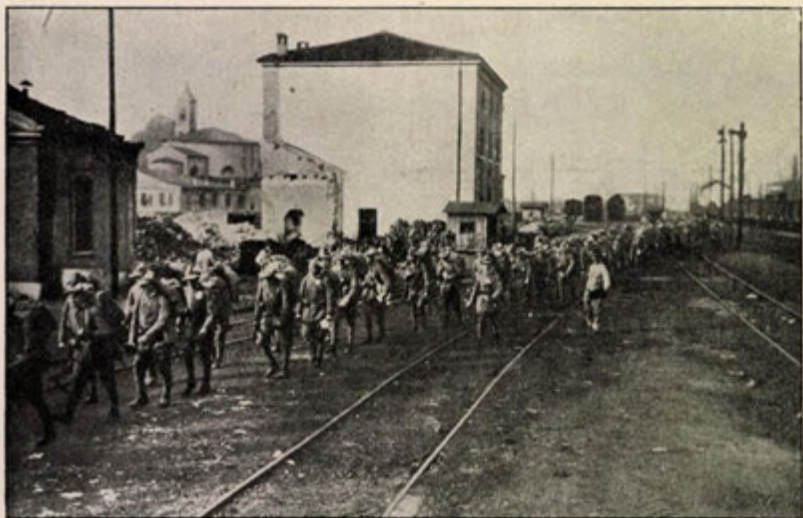
„Vina leží v předsudku, který byl a je ještě zakořeněn v mnoha italských srdcích, totiž v názoru, že Ital nesmí Slovanu důvěřovat“.

Kohoutek na konci uvedeného článku (Naše revoluce, V., str. 109) vyslovuje své mínění rozhodně:

„Nedůvěra, nepřipravenost a nepochopení italského velení, nevhodný výběr vyšších velitelů i vojska byly tedy hlavními příčinami, proč dlouho připravované akce v noci ze 17. na 18. září 1917 nepřinesla kýženého výsledku.“

Proti tomuto souhlasnému názoru postavil se italský vojenský kritik

*) Podle výňatků s Pivkovy chorvatské brožury: Naši dobrovolci v Itálii, Maribor, 1924, přel. V. Chábem v „Československém legionáři“, 19. září 1924.

Brescia. — Nástup do vlaku.

Aldo Valori, jenž sice přiznává možný obrovský dosah podniku, ale hájí na základě svých poznatků a dokladů rozboru akce její neproveditelnost. Podám jen několik nejdůležitějších z jeho statí*):

„Carzanskou událost možno označiti jako nezdařený Rakouský Kobarid, v menším jistě měřítku, nikoliv však menšího významu... (Na rakouské straně) stáli zrádci: třeba hrdiní zrádci, jež však nám naše válečná morálka nedovoluje nijak obdivovati...

Dále praví Valori, že plán byl krásný, ale „šlenu“, nemohl se podařiti, protože nebyl připraven, dále že „zrada malého nepřátelského oddílu nemůže připravití ofensivu velkého stylu“, a pak chyběly podmínky k dosažení díla. Srovnává Carzano s Kobaridem tvrdí, že zde byly nutné podmínky zdaru: technická příprava a malý odpor některých italských oddílů. Carzanský podnik byl „pojat lehkomyšlně a

založen na náhodných činitelích“. Zde pronikl první oddíl a „za jeho rázností nenásledovala rychlost rozhodnutí ani nějaký rozvoj akce“. Připouští, že „snad velitel nepochopil dosah velkolepého útoku a byl zaujat bázní, váhavostí a starostmi z odpovědnosti“.

Akce se tedy, podle Valoriho, nepodařila „proto, že selhala organizace a výkon“. Na otázku, mohla-li se podařiti za daných okolností, odpovídá, že nebylo možno provést celý plán, aniž by to nepřítel zpozoroval a postavil se k obraně. Znovu srovnává tuto akci s kobaridskou a přichází k názoru, že u Kobaridu se italské oddíly vzdávaly lehčeji, než by tomu bývalo v případě carzanském, kde by Rakušané bývali asi brzy kladli odpor na boku postupujících útočníků.

Když pak uvedl zprávy rakouského vrchního velitelství z 23. února 1918, rozebírá jejich znění, o němž praví, že je „mnohomluvné, ale málo logické“. Obrací se zvláště proti poslední větě zprávy, která praví: „Nepřátelský pod-

*) Aldo Valeri: La guerra italo-austriaca, str. 321—328.

nik by býval v případě zdaru mohl mít nedozírné následky“. Nemohlo jich prý býti, protože použitých oddílů italských bylo tak málo (5 praporů), že by bývaly nestačily ani k pochodu na Trident, kdyby se všechny rakouské oddíly vzdaly tak snadno, jako carzanský. Více prostředků pak nemohlo býti použito pro okolnosti terénu a času.“ Svě tvrzení opírá o líčení italského důstojníka, účastníka podniku, jenž soudí, že časově byl podnik příliš přesně vypočítán na minuty bez ohledu na možné překážky a překvapení bylo vyloučeno, když se měla tak ohromná masa vojska dostat do útoku úzkým spojovacím zákopem, obtížena celou válečnou výstrojí a výzbrojí.

Tolik asi uvádí Valori*) v ocenění carzanské epizody, jak ji nazývá. Mnohé nesrovnalosti opravuje známé vyličením Kohoutkovo a kniha Pivkova. Také výňatek z článku**) U. Ojettiho, přednosty propagačního úřadu italského vojska, podává značně odchylný soud:

„Kdo (carzanskou) událost zná, nezapomene nikdy této pravdy: ke kobaridskému průlomu by bývalo nedošlo, protože měsíc předtím by došlo u Carzana k průlomu rakouskému, kdyby plán pluk. Finziho byl proveden s obezřetostí, kázní, odvahou a pevnou vírou, s jakou byl připraven.“

Výtky Valoriho přivádí ovšem nejlépe na pravou míru kniha Finziho, zvláště ve své části dokumentární. Finzi nepochybuje, že Valori měl dobrou vůli, ale přeháňl se. Na jeho adresu praví: (str. 158).

„Jsem jisti, že až bude lépe informován a do události nahlédne, sám pochopí, co bylo šílené, zda činnost těch, kdož pomýšleli využití pro dobro vlasti mimořádného přispění okolností, či

tvrdošinnost těch, kdož, ač tyto okolnosti znali, nechtěli nebo neuměli z nich těžiti.“

Na námitku Valoriho, kterou tento přijal z líčení jednoho účastníka o časové a prostorové nemožnosti massového podniku, odpovídá Finzi nepřímou v poznámkách k dokumentu o disposicích velitele akce s nádechem ironie a dosud nevypřchalého zoufalství. Když předeslal, že vše záleželo na tom, aby proudy vojska včas došly na místo a pak se vrhly nadšeně proti nepříteli, pokračuje (str. 194):

„Avšak proudy, kromě prvních pěti, na místo nedospěly neboť jsem si nikdy nepomyslel — a to byla chyba! — že velitel útočného podniku by se mohl domnívati, že napěchujeme ještě také za doprovodu důstojníků — vůdců, 10.000 lidí do spojovacího zákopu, širokého 60 centimetrů, zákopu, jenž ze Strigna vedl přes kotu 546 do Spéry, když — ze Strigna ke kapličce ve Speře vedla nádherná a krytá silnice, tři metry zšíří.“

Na konci předmluvy (str. 10) vyjadřuje Finzi stejně nepokrytě své pevně přesvědčení o příčině nezdaru:

„Carzano bylo a zůstane vždy, ať si píší ukvapení historikové cokoliv, strašnou chybou.

Carzano, krásné jako sen, by bývalo mohlo a muselo býti rakouským Kobaridem se ziskem prvenství po stránce vojenské a s ušetřením tolika bolesti pro Italii.

Bylo však jen nepodařeným pokusem. Náš „sen“ se nestal „skutečností“ jen proto, že někdo se nechtěl nebo neuměl toho odvážiti.“

*

Podnik carzanský a s ním zároveň celá řada různých menších podniků, které předcházely nebo následovaly, jak uvidíme, přinesly našemu revolučnímu hnutí v Italii ohromný, dosud plně neoceněný a mnohdy pro nedo-

*) Nemohu zde rozebírat námitky a tvrzení Valoriho, které po mnohé stránce by toho zasloužily. Uvedl jsem je podrobněji, abych čtenáře, kteří nemají možnosti jeho knihu čísti, s nimi seznámil.

**) „Sesolo“, 25. června 1919, viz Finzi, str. 254.

První rota 39. pluku.

statek zpráv neocenitelný zisk. Třebaže většina z těchto hrdinských skutků nedosáhla konečného cíle po stránce hmotné a vojenské, přece měla veliký morální a politický význam. Vědomí, že českoslovenští vojáci stojí již v rakouských řadách proti nenáviděné monarchii, posilovalo rozhodnutí krajanů v zajateckých táborech, kteří se již přihlásili k národním barvám nebo aspoň s protirakouským odbojem vnitřně souhlasili. Na italské vojáky působilo pohrdání nebezpečím a odhodlání hrdinů k boji za svobodu vlasti obdiv a dobrý příklad. Zprávy o smělých či-

nech našich krajanů, šířené tiskem a slovem v italské veřejnosti, byly nejlepším propagačním prostředkem našeho národního cíle, stejně jako v Rakousku vykonávaly blahodárný vliv na chování národa ve vlasti. Pro politické cíle našich představitelů za hranicemi sloužily pak znamenitě k podporování vojenských a diplomatických požadavků u italské vlády.

Politiciť zběhové a zvláště carzanští spiklenci stali se tak předchůdci československé vojenské akce na italské půdě. V tom spočívá hlavní význam jejich námahy a obětí.

VÝZVĚDČICI.

Z nepatrných základů rostla budova československého odboje politického i vojenského. Malé hloučky odhodlaných krajanů na Rusi vytvořily brzy „Českou družinu“, zatím co v téže době na francouzské půdě do boje odcházela rota „Na zdar“ v cizinecké legii.

V Itálii však, jak jsme viděli, nebylo dlouho pochopení pro československou pomoc Dohodě. Marne žádali českoslovenští zajatci za vstup do spojeneckých armád a bezvýsledně bylo zakročení našich politických představitelů, aby italské vojsko přijalo po bok československé vojáky. Příčiny italské netečnosti a různorodých obav vložili jsme na několika místech kroniky a zvláště v poslední kapitole. Ani v říjnu 1917 nebylo dr. Benešovi možno přesvědčiti italské státníky o prospěšnosti a nutnosti organizace našich bojových jednotek na italské frontě. Ačkoliv velká část vlivných osob a zvláště vojenských i politických uznávala správnost našich požadavků, přece se proti nim postavili rozhodující činitelé italského státu a z politických důvodů, více než z vojenského, k vytvoření čs. vojska nedošlo.

Čeho se však nedosáhlo diplomatickým jednáním, to mohlo být i bylo také vykonáno skutkem. V říjnu 1917, tedy právě v době, kdy odkvétající názory italské politiky vítězily ještě setrvačností nad stále průbojnějšími tužbami československého národa, utvořila se první bojová jednotka na italské frontě, v níž československý živel převládal. Byla to „Pivkova družina“, o jejíž činnosti v rakouských řadách jsme v předešlé kapitole mluvili.

Hned ráno po nočním nezdaru carzanského podniku náléhal dr. Pivko, aby se postup provedl, ne-li již převkapiem, tedy násilím. Ačkoliv byl o úspěchu přesvědčen a síla nepřátel-

ského vojska byla v poměru k italským oddílům a zálohám nepatrná, rozbilo se jeho úsilí o neporozumění a odpor italských velitelů. A tak putovali „Carzanci“ do Verony, kde v tvrzi Procolo prožívali první chvíle nového života. Podle „carzanského glejtu“ měli sice zaručenu volnost pohybu a možnost odchodu z Itálie, ale ze známých příčin nebyl tento druhý závazek nikdy splněn.

Carzanci neustali však ve své činnosti. Dne 1. října zavolal si gen. Cadorna k sobě kapitána Finziho a po rozhovoru o nově utvořené situaci mu uložil, aby se pokusil znovu o průraz na suganském úseku, k čemuž mu slíbil dvě nejlepší divise.

Plni radosti a se svěžím nadšením ujali se všichni práce. Vyslali dva zvědy (Doležala a Martince) do rakouského zázemí, aby zjistili změny v postavení a síle nepřátel. Vrátili se po třech dnech a přinesli zprávu, že v Tridentu není mnoho vojska, protože se mnoho oddílů stále stěhuje na sočskou frontu. Zbylé oddíly jsou ovšem bedlivěji střeženy, což však by v provedení ofensivy nevadilo. Ale dříve, než se skončily přípravy k novému útoku, dostaly obě určené divise rozkaz k odchodu na sočskou frontu. Tím byl plán opakování carzanského podniku nadobro pořízen.

Ani tentokrát však nesložila Pivkova družina ruce v klín. Vrchní velitelství dovolilo Finzimu, aby z carzanských vůdců a důvěrníků Zpravodajského úřadu I. armády vytvořil pomocný oddíl, jak o tom praví Finzi (str. 143):

„Byl utvořen nový zvláštní oddíl u Zpravodajského úřadu I. a VI. armády a poslán v kamionech, oblečen v italský stejnokroj, ale s barvami českého praporu na čepici a v tlumoku starý oděv rakouský, přímo do první italské

Údolí řeky Adiže. — Pohled s M. Balda.

linie: šibenice čekala na mnohé z těchto nových vojáků, kteří byli určeni, aby konali výzvědné hlídky a pronikali v noci, bylo-li třeba k účelům propagačním nebo informačním, do svých bývalých řad rakouského vojska, aby tam vyhledávali druhy stejného smýšlení nebo spolehlivé zpravodaje, ale šibenice jistě neodstrašovala lidi tak pevného přesvědčení.“

Podle údajů Finziho (str. 256) a dr. Pivka (Carzano, III., str. 132) byly první*), „smíšené styčné skupiny“ (gruppi misti di avvicinamento) celkem tři po 10 členech, pod velením kapitána dr. L. Pivka, por. J. Kohoutka a aspiranta

*) Již dříve pro službu českých zběhů u Zpravodajských úřadů nalezneme názvy interpreti (tlumočníci), fiduciari (důvěrníci), esploratori di guerra (váleční vyzvědači), informatori (zpravodajci), propagandisti, atd. podle úkolu nebo záliby šéfa. Také Pivkův oddíl se nazýval v různých dobách různými jmény. Kromě uvedeného najdeme ještě názvy pattuglie (hlídky) nebo reparti (oddíly) di avvicinamento, reparto speciale (zvláštní) czecho-jugoslavo, Pivkova družina nebo zelený oddíl a ještě jiná jména.

K. Mottla. Z Čechů byli v těchto skupinách dále nadpor. F. Jirsa, por. M. Zelený, aspiranti K. Pajgr a Alois Sedlecký, šikovatelé F. Malčánek a K. Mlejnek, četař J. Mařátko, desátník J. Valter a J. Zavadil a vojini J. Doležal a A. Lahvička. S nimi společně konali službu 3 Jihoslovani a 14 Italů, většinou uprchlých z území rakouského.

Tak se dne 16. října 1917 zrodila na italské frontě jednotka, nepatrná sice počtem, ale veliká svou duševní silou a zápallem pro boj do úplného zdolání nepřítele. Byl to první oddíl na italské frontě, v němž konali službu vojáci jiné národnosti než italské (dohodová vojska tam přišla až po ústupu u Kobaldu) a jenž, což je nejdůležitější, se skládal z příslušníků nepřátelského státu, v jehož vojenském svazku ještě do nedávna stáli. Ale právě tento poměr působil v prvních dobách činnosti oddílu nemalé potíže a pravý stav věcí musel být zatajován, jak dosvědčuje Finzi (str. 255):

„Italským velitelstvím a našim od-

dílům, vyjma mé armádní velitelství (velitelství I. armády, pozn. kron.), jež jsem úplně o všem zpravil, představil jsem tyto skupiny jako „pravidelné srbské oddíly“, jež vrchní velitelství povolilo k propagandě. Uchýlil jsem se k této malé lži, protože za tehdejšího stavu názorů, i u velitelství, kdybych se byl odvážil říci, že byli před několika dny ještě na rakouském území, nikdo by je býval nechtěl ze strachu před zradou mít před sebou a že by bývali byli obviňováni, pro téměř pochopitelnou nedůvěru, z každé nepatrné nehody.“

Před odchodem na frontu vycvičila se Pivkova družina v hlavních způsobech svého zvláštního poslání výzvědného a propagačního. Největší péči věnovali noví bojovníci výcviku v kladení naslouchacích přístrojů před rakouské překážky, jimiž měly být zachycovány telefonické rozhovory rakouských velitelů v protějším úseku. Kromě toho se museli ovšem Pivkovi vojáci seznámit také s novými puškami, dýkami a ručními granáty. Dobrá vůle a nadšení usměřily výcvik, takže již 26. října 1917 odjely v kamionech všechny tři oddíly na hlídky v úseku M. Forno, M. Columbara, Monte Zebio a M. Rasta.*)

Denně téměř vycházely všechny tři skupiny k rakouským zákopům, aby pozorovaly nepřátelské pohyby a posice. Někteří z dobrovolníků volali v různých jazycích do nepřátelských zákopů zajímavé politické a válečné zprávy, na něž zajisté dostali většinou hrubou odpověď. Někdy se z rakouské linie ani neozvali a jindy začali střílet z pušek a kulometů. K této činnosti brzy přistoupil také zpěv národních a lidových písní.

Výsledky, ač nebyly příliš zjevné, přece se objevily v zběhnutí několika Čechů a Jihoslovanů, kteří byli na svou

žádost ihned přijati do oddílu. Výzvědčící zůstali ve svých místech ještě několik dní po ústupu italského vojska od Soči k Piavě. Neodešli, dokud nedodaly italskému velitelství přesné a pro tu dobu velice cenné zprávy, že na trentinské frontě hebude rakouská armáda útočiti. Když pak ze strategických důvodů i na planině asijské ustoupili Italové o několik kilometrů na jih, odejel Pivkův oddíl dne 7. listopadu z fronty do zázemí.

Do konce roku pak oddíl odpočíval, protože zimní počasí a stálé pohyby vojsk na frontě znemožňovaly propagační a výzvědnou činnost. Koncem prosince podnikli důstojníci oddílu výzkumnou cestu na vrcholy asijské planiny, aby seznali terén, v němž by se dalo brzy začít znovu pracovat.

Po Novém roce přišla zpráva od ředitele římské kanceláře ČSNR., Frant. Hlaváčka, že navštíví česko-jihoslovenský oddíl ve Veroně. Do té doby neměli výzvědčící Pivkovi, kromě několika kusých zpráv, téměř ani poněť o tom, co se v Itálii v jejich věci děje a naopak zase v Římě nevěděli mnoho o činnosti záhadných vojáků na frontě.

Návštěva Hlaváčkovy ve Veroně, dne 6. ledna 1918, radostně překvapila všechny příslušníky oddílu. Neméně radostný dojem učinilo na řed. Hlaváčka ukázněné vystoupení početného oddílu při jeho uvítání v tvrzi Pròcolo*) u Verony. Vždyť to byla skutečná vojenská ozbrojená jednotka, o kterých v zajateckých táborech tak dlouho snili a o jejichž povolení cestou diplomatickou v Římě dosud marně usilovali!

Ředitel Hlaváček vyložil „Carzancum“ v několika rozhovorech stav československého revolučního hnutí v Itálii a uvedl obšírně všechny obtíže, s nimiž se setkává snaha ČSNR. o získání souhlasu italských státníků k povolení československého vojska na italské pů-

*) M. Rasta (1057 m), M. Zebio (1778 m), M. Columbara (1827 m) a M. Forno (1912 m), hory postupně k severu od města Asiaga.

*) Forte Pròcolo, tvrz na severozápadním obvodu veronské pevnosti; byla postavena r. 1841 Rakušany.

Val Posina (uprostřed) a M. Majo (v pravo).

dě. Ukázal pak Jihoslovanům, že jejich situace zůstává ještě obtížnější a že tedy jediná možnost k uskutečnění jihoslovanských tužeb je ve spojení s příznivým rozřešením československé otázky. Rozptýlil pochybnosti některých dobrovolníků, má-li jejich činnost význam v protirakouském boji a může-li přispět k osvobození obou národů, a ujistil je, že právě práce jejich oddílů na frontě přispěje brzy k rozmetání zdi nerozhodnosti italských politiků.

Od Pivka a jeho druhů dověděl se řed. Hlaváček podrobností v dosavadních podnicích a seznal také jejich hmotné a právní nedostatky. Práli si zvláště úpravy svého poměru k ČSNR., kterýžto požadavek mohl být uspokojen pouze tím, že se přihlásili do československého vojska. Jinak ovšem nemohla Národní rada v jejich postavení ničeho změnit, dokud nebylo československé vojsko v Itálii povoleno.

Již dříve si na příslušníky Pivkovy družiny činila nárok zajatecká komise, jak jim oznámil řed. Hlaváček (Pivko, III., str. 120):

„Spingardi má na vás zlost a hněvá se na vrchní velitelství, proč dovolilo

bez jeho vědomí utvoření dobrovolnického oddílu, ba tvrdí, že jste desertěři a že v Itálii náležíte do kompetence jedině jemu a jeho komisi. Jakým právem si prý major Finzi drží ve válečném pásmu desertéry a dává jim do rukou pušky?“

Pivkovi nebylo toto stanovisko zajatecké komise neznámo, neboť se musel proti němu dokonce bránit, o čemž vypravuje dále:

„Tato komise nám poslala statistické archy se žádostí, abychom je vyplnili „k účelům statistiky válečných zajatců“. Když jsme přečetli nápis a účel, vrátil jsem archy s dodatkem, že mezi námi není válečných zajatců a že jsou jejich výkazy pro nás bezpředmětné. Pak už nepřišlo nic.“

Pivko se opíral o zmíněný „carzanský glejt“, kterým jemu a jeho druhům zaručoval major Finzi svobodu v Itálii, po případě volný odchod do spojeneckých či neutrálních států. Ale tato záruka by bývala zajisté neplatila před italskými vojenskými úřady, kdyby vrchní velitelství nebylo dovolilo Finzimu zorganizovati z Pivkova oddílu jednotku, italským zájmům pro-

Torbole, kde byl Rakušany zajat des. A. Storch.

spěšnou a kdyby carzanští druhové naléhání Finziho bývali nepovolili. Takto byli pod nepřímou ochranou vrchního velitelství, proti němuž zajatecká komise nemohla ovšem vystoupiti. Na to však, aby se prohlásili veřejně za součást československého nebo jihoslovenského vojska a jemu právně také podléhali, nebylo ani pomýšlení, protože takové oddíly dosud neexistovaly. Museli se tedy spokojiti s tím, že konali službu po boku italských oddílů a podléhali Zpravodajskému úřadu I. armády.

Oddíl rostl početně a také jeho vojenská zdatnost se zvyšovala. V únoru 1918 měl na sto dobrovolníků, z nichž 65 Čechů. Podle svědectví Pivkova mohl být počet daleko vyšší, kdyby se nebyvalo bralo tak přísné měřítko pro nové vojáky, v ohledu fyzickém i mravním. Pro delikátní úkol propagační museli býti vybíráni jen nejlepší z přihlášených, protože stále hrozilo nebezpečí, že jakýkoliv poklesek jednotlivce může způsobiti rozpuštění celého oddílu.

Proto také věnovali důstojníci Piv-

kovi největší pozornost výchově svých vojáků. V polovici ledna dostali pro svůj oddíl celou pevnost Pròcolo a zde se mohli nerušeně oddati výcviku oddílu. Velikou zásluhu v tomto směru si získal nadpor. Stane Vidmar, jenž zběhl 6. února 1918 u Asiaga do italských zákopů a hned se přihlásil do Pivkovy družiny. Stal se brzy Pivkovým pomocníkem a jako zkušený sokolský pracovník počal okamžitě nacvičovat i prostná cvičení sokolská, jež k tomu účelu zvlášť sestavil. Cvičilo se každý den a tak úspěšně, že již 23. února bylo uspořádáno na cvičišti u pevnosti „veřejné“ cvičení.

Denní program výcviku byl velice obsáhlý a pestrý (Pivko, III str. 139):

„O 9. hod. je škola, pak raport, o 14. hod. nástup k řadovým cvičením s puškou, o 15. hod. tělocvik a lehká atletika na hřišti, pak kopaná a hry, o 18. hod. pěvecké cvičení, o 20. hod. čtení novin a hovor.“

Důstojníci, kromě účasti na školní výchově a cvičení, pomáhali při výsle-

Údolí Canale, kudy chodily výzvědné hlídky roty „Astico“ na Pasubio.

chu zajatců a z jejich výpovědí sestavovali zprávy pro nadřízené úřady.

Celá výchova a výcvik nesl se k přípravě všech vojáků k nastávajícímu obtížnému úkolu na frontě, kdy každý jednotlivec musel často jednat na svou pěst a představovati vypěstlost svého národa.

Nadcházelo jaro posledního roku války a počaly se jevit známky zvýšené bojové činnosti. Československo-jihoslovanský oddíl přichystal se již v březnu k odchodu na frontu. Poslední cvičení ve vrhání ručních granátů a ve střelbě z pušek skončila v polovici března a již 21. března odjíždí celý oddíl na nové působiště do Tuguria.*)

S novými silami a nadějemi dali se dobrovolníci do práce. Obcházel po určeném úseku na planině asijské a seznamovali se s posicemi a jejich obhájci. Noví vojáci upoutali ovšem také pozornost sousedních oddílů italských francouzských a anglických. Návštěvy

se střídaly téměř každodenně a všem musela býti ukázána zvláštní cvičení s puškou a zpívány slovanské písně. Tyto nejvíce vzbudily obdiv, takže dokonce podnikavý Američan z Vicenzy přijel s fonografem, aby zachytil některé písně na gramofonové desky!

Na oddíl však čekala důležitější práce na frontě. Dne 26. března obsadil jeden opěrný bod mezi Col del Rosso a Col d'Echele,*) právě uprostřed mezi brigádou Livorno a francouzskými oddíly, kterýžto bod byl pojmenován podle jeho obhájců „slovanským“. V rakouských zákopech u Stoccarda byl tehdy 12. střelecký pluk, v němž sloužilo mnoho vojáků české národnosti. Proto se již 28. března vypravil oddíl pod nepřátelské posice a v úkrytu zpíval hymnu „Kde domov můj“. Dojem na rakouské straně líčí Pivko (Bok po boku, III, str. 147):

*) Col del Rosso (1276 m) a Col de Echele (1108 m), horské vrchy na planině Sedmi obcí, vých. od Asiaga. V blízkosti jejich jsou osady Stoccardo a Zaibena.

*) Tugurio, místo u Sandriga na sever od Vicenzy.

„Tichou dolinkou přes klidné rakouské zákopy rozléhají se akordy české písně, kterou český voják nesměl zpívat už čtyři léta.

Zazněl konec: „A to je ta krásná země, země česká, domov můj!“ Celý náš sbor stojí bezstarostně ve skupině. Dobře cítíme, že nás daleko kolem všechno poslouchá — vždyť konec písně, jenž zesílil do fortissima, museli slyšeti nejen Rakušané ve Stoccardu a Zai-beně, ale i Francouzi na Col del Rosso a Italové půldruhého kilometru za námi.

Pozorujeme výjev, který jsme očekávali. Rakouské stráže se zdvihají, vstávají a vystupují na zákop před zdi rozbořeného Stoccarda — poslouchají. U prvních zdí dobře vidíme za soumraku vojáka, nahýbajícího tělo i hlavu, aby viděl, co to znamená, kdo a kde jsou ti neznámí pěvci.“

Dále vypravuje Pivko, jak byl rakouský voják překvapen, jak přišel na obhlídku stráží poddůstojník a ve službě horlivosti hodil před zákop ruční granát. Z tohoto poplachu rozpoutala se bouře střel všeho druhu, takže oddíl se musel vrátit.

Výsledky výpravy nebyly patrné, neboť Rakušané více neodpovídali. Ke styku používali výzvědčící potom zvláštních raket (lanciamanifestini), jejichž zařízení popisuje Pivko (Bok po boku, III, str. 154) takto:

„Tato raketa sestává ze dvou částí: horní část je 10 cm dlouhá raketa, dolější část, stejně dlouhá, je prázdný papírový cylindr, do něhož zasunujeme rukopisné neb tištěné letáky. Takovouto raketu nasazujeme na 70 cm dlouhou hůlku, klademe ji šikmo vzhůru na třínohý dřevěný stojan směrem k rakouským zákopům a zapalujeme ji, načež raketa i s hůlkou vyletí. Hůlka je kormidlem, aby raketa ve vzduchu neodbočila a neztratila směr. S nepatrným šumem se zvedá raketa v úhlu 45° a padajíc, prská nad rakouskými zákopy, při čemž vyletí z cylindru její obsah. Nahne-li se směr rakety na 45°, doletí

až 500 m daleko. jinak o něco méně.“

Letáky se buď psaly nebo později také tiskly. Obsahovaly zprávy o poměrech na frontě a výzvy k zběhnutí. Rakouská velitelství pod přísnými tresty zakazovala jejich sbírání a přechovávání, ale přece kolovaly tajně mezi slovanskými vojáky a působily silně na jejich smýšlení. Brzy se také ukázal jejich výsledek, jenž — bohužel — skončil nešťastně.

Dne 31. března přebíhal u Stoccarda vojn Frant. Zámečník z rakouské linie do italské, ale dříve než tomu mohl kdo zabránit, ozval se z francouzských zákopů výstřel z pušky a odvážlivý Čech klesl k zemi. Když jej pak česká hlídka přinesla do rakouských zákopů, skončil. Draze zaplatil svou touhu po svobodě z ruky francouzského střelce, jenž tak vyhrál sázku, že zastřelí „Němce“ první ranou.

Nejhorší při tom bylo, že večer, podle sdělení umírajícího, měla za ním přijít celá česká posádka ve Stoccardu, což ovšem neprozřetelností Francouze bylo zmařeno. Nepomohla ani domluva Pivkova u velitele francouzského oddílu, jenž prostě nechápal, že každý voják v rakouské uniformě nemusí být jejich nepřítelem. Dne 3. dubna udělali znovu tento „omyl“, což zajisté rozhorčilo všechny výzvědčiky. Dobře charakterizuje neblahé poměry dr. Pivko (Bok po boku, III. str. 157), když praví:

„Všechna naše práce je marná a Čechům na rakouské straně se musí zdát podivnou naše úloha, když vábíme Slovany, aby desertovali; když pak vskutku desertují, střílíme na ně a nepouštíme nikoho k sobě.“

Neúspěchy, byť nezaviněné, nachlazení v celém oddílu následkem deštivého počasí a nové úkoly v zázemí, donutily oddíl, aby znovu odešel z fronty. Nadřízená velitelství nerada pouštěla nové spolubojovníky a nešetřila pro ně výrazů obdivu. Sám velitel VI. armády, gen. Montuori, přehlížel oddíl a pochvalně se vyjádřil o jeho činnosti.

Pátá četa 3. roty 39. pluku „Výzvědného“ v Bazzoni.

Zasloužilo si tedy „reparto czeco-jugoslavo“ odpočinku. Dne 12. dubna odjížděli všichni do Tuguria.

*

Zatím co Pivkova družina konala službu na frontě, připravovaly se v zázemí dalekosáhlé změny v názorech italských státníků a vojáků na československou a jihoslovenskou otázku. Italská politika počala opouštět starou dráhu svého vývoje, jenž byl určen požadavkem nejvyšších územních zisků na silném ještě Rakousku, aby nevzrostlo příliš obávané Srbsko. Myšlenka úplného rozbití říše habsburské, propagovaná slovanskými výbory v dohodových zemích, zapouštěla stále hlubší kořeny na italské půdě a z přesvědčení jednotlivců, jež hlásali v novinách, dostávala se mezi širší vrstvy a pronikala i do vládnoucích kruhů. K těmto ideovým proudům přistoupily vnitřní události a některé zjevy ve vlastní zemi. Bolševická revoluce vyřadila Rusko z válečného kolbiště a oslabila značně

čtyřdohodový blok. Ústup italského vojska od Kobaridu, spojený s rostoucí protiválečnou náladou vojáků, nutil k přemýšlení o rychlém zdolání nepřátelského tábora. Obrat v nazírání na rakousko-uherský problém u spojenců, jenž se projevil znatelně v povolení československého vojska ve Francii, působil rovněž nemalým vlivem na rozhodnutí italských politiků, kterým nezůstala tajnou činnost československých vojáků v Rusku a ve Francii, jakož i chování dobrovolníků v táborech po celé Itálii.

Italští politikové tedy pomalu dospívali k přesvědčení, že je příkazem rozumné politiky, aby československá a jihoslovenská otázka v Itálii byla co nejdříve rozřešena ve smyslu jejich přání a zároven v prospěch italského státu. Volali po zřízení československého vojska v Itálii, v čemž právem viděli první krok k uskutečnění politických tužeb Čechoslováků.

Uvědomovala-li si většina politiků

italských politický dosah svých požadavků, jejichž vyplnění bylo ovšem ještě daleko, tím spíše se k podpoře československých přání klonili vojenští hodnostáři. Jím ovšem záleželo v první řadě na vojenském zisku z povolení čs. armády v Itálii. Ze zkušeností, jež nabýli během války na jiných frontách a hlavně podle dobrých výsledků Pivkova oddílu, o němž se stále více ve vojenských kruzích mluvilo, čerpali naději, že přítomnost propagačních oddílů slovanských na italské frontě může mít značnou cenu pro zdar válečných operací a konečného vítězství. Viděli jsme již dříve, když jsme ličili jednání dra Beneše v Římě na podzim roku 1917, že již v té době nescházeli mezi italskými veliteli lidé prozíraví, kteří se přimlouvali za vytvoření bojových jednotek z československých dobrovolníků. Ale politická linie ministerstva zahraničních věcí nedovolovala dosud pomýšleti na všeobecné uskutečnění těchto plánů.

Když to však nešlo cestou zákonitou, museli se uchýlit k svépomoci. U I. armády si vytvořili svůj oddíl a s tajným svolením vrchního velitelství uchovali si jej i přes protesty zajatecké komise a k malému jistě radosti Sonninova kabinetu. Také u jiných armád ponechávali si velitelé a přednostové Zpravodajských úřadů slovanské, zvláště české zběhy k spolupráci při výslechu zajatců atd.

O tom se dověděla ČSNR. podrobně teprve v lednu 1918, když řed. Hlaváček navštívil centra některých italských armád na frontě. Italští velitelé si všude české vojáky chválili a jejich služby značně cenili. Nejlepší toho důkaz podal pluk. Marchetti v uvedeném memorandu (str. 467 a násl.), v němž vypočítal zásluhy Čechoslováků o úspěchy některých akcí u I. armády a vřele se přimlouval za rozšíření československých vojenských jednotek.

Marchettiho memorandum vykonalo dobře své poslání mezi vojáky a poli-

tiky italskými. V té době, v únoru 1918, byla situace již tak zralá, že se zajatecká komise a zahraniční ministerstvo nemohly ubránit tlaku veřejného mínění a snaze vojenských úřadů, které chtěly mít československé vojáky ve svých řadách. Aby však ústup kryli, dal Sonnino a Spingardi rozkaz k vytvoření pracovních praporů z československých zajatců, kteréžto řešení je nijak nezavazovalo v ohledu politickém vůči Čechoslovákům a na mezinárodní veřejnosti byli naprosto kryti.

Vyložili jsme již dříve, jak se ČSNR. zachovala k tomuto rozhodnutí a jaké kroky učinila k jeho změně, protože jejím záměrům nevyhovoval. Avšak ani ve vojenských kruzích nebyli spokojeni, neboť ku práci na zákopech v zázemí bylo těchto oddílů, také podle jejich mínění, škoda. Nevíme sice z úředních dokladů, jaké úmysly mělo vrchní velitelství a velitelé armád s československými pracovními oddíly. Ale máme dva závažné hlasy, které tvrdí, že vrchní velitelství chtělo z pracovních praporů vytvořit později bez ohledu na politické obavy a důsledky, skutečné vojenské jednotky, zvláště k službám propagačním. Dr. Beneš o tom praví (Světová válka, II., str. 51):

„Tak jsem si mohl zjistit skrze Brancaccia*) a pařížské velvyslanectví italské (potvrzoval mi to také ve svých zprávách Hlaváček, pozn. aut.), že v polovici měsíce ledna a v únoru měli na frontě a u nejvyššího velitelství plán zcela obdobný dřívějšímu plánu vojenského velení ruského, jenž ostatně dost jasně je naznačován ve zprávě plukovníka Marchettiho.“ Dr. Beneš pak stručně nastiňuje obsah této zprávy a pokračuje:

„Z toho pak přirozený závěr byl: je nutno zřídit československé oddíly na celé frontě. Ty prospějí Itálii více než bojující jednotka vojenská v liniích,

*) Brancaccio Nicola, plukovník a šéf italské vojenské mise v Paříži.

Pasubio. — Úkryty záloh.

i kdyby byla značně veliká. Je sice nutno povolití zřízení československé armády, ale pak je hned třeba udělat z ní výzvědné oddíly a rozložit je po celé rakousko-uherské frontě. Jak jsem řekl, u některých významných činitelů vojenských — nikoliv u všech — jevil se na počátku problém našeho vojska v této formě. Stejně jako v Rusku, odmítali jsme toto nepolitické řešení i zde.“

Podobně, ba ještě jasněji vyslovuje se dr. Pivko (Bok po boku, III, str. 145):

„Generál Badoglio nám vzkazuje po majoru Finzim,*) že má v úmyslu zřídit v každé armádě k propagačním a výzvědným účelům na frontě podobný slovanský oddíl, jaký má VI. armáda.**)

*) Gen. Badoglio Pietro byl podnáčelník štábu italské armády. Finzi přinesl zprávu podle dra. Pivka dne 25. března 1918.

**) Dne 1. března 1918 obsadila část úseku, jež dosud hájila I. armáda, od řeky Assy k řece Brentě (planinu Asiažskou) VI. armáda. Pivkův oddíl, ač stále patřil k I. armádě, konal tedy dočasně službu na úseku VI. armády.

Mužstvo (Cechoslováci) pro nové oddíly jest připraveno ve válečném pásmu.“ A v poznámce dodává:

„Italské vrchní velitelství „oklamalo“ pracovními bataliony komisi pro válečné zajatce, která pro známé stanovisko ministra Sonnina a gen. Spingardiho nechtěla přivoliti ke zřízení československého vojska... Zde (ve válečném pásmu, pozn. kron.) mělo vrchní velitelství právo jimi disponovati podle své vůle a hodlalo z nich tvořiti legionářské oddíly pro všechny armády k propagačním a výzvědným účelům.“

Nelze nám sice zjistiti, zda skutečně tyto úmysly ve štábech italských se vyskytly a došlo-li by bývalo k jejich uskutečnění, kdyby smlouva z 21. dubna nebyla dala československému vojsku v Italii jiný základ. Svědčí však rozhodně o pevné vůli italských vojáků prosaditi cíl, jež pokládali v té době za velice prospěšný italské věci.

Národní rada a její člen M. R. Štefánik, jenž v té době dlel již v Italii,

se však tomu vzepřela, protože chtěla mít na italském území skutečnou a celistvou armádu, nad níž by měla svrchovanou pravomoc a nikoliv jen oddíly po frontě, s nimiž by neměla spojení a které by podléhaly pouze italským úřadům. Nemohla se však ubránit tomu, aby aspoň část československých vojáků nepropustila k tomuto účelu.

V březnu naléhali velitelé italských armád na československé činitele, aby jim přidělili dobrovolníky k službě na jejich úseku. Za jakých okolností se to dělo, o tom nám podává svědectví dopis řed. Hlaváčka pplk. M. R. Štefánikovi, jenž doslovně zní:*)

„Ve svém exposé zmínil jste se o tom, že italská komanda již skutečně upotřebila našich lidí, kteří se k tomu dobrovolně propůjčili, jako trup komбатantních. Vedle oné velké akce proti Trentu v září 1917 byla řada akcí menších, provedených I. armádou s našimi lidmi. Nyní v Padule jsem viděl 70 zajatců českých, v nejposlednější době zajatých právě od našich československých oddílů u I. armády. Dobře ukazujete na tuto věc ve svém exposé a k zdůraznění ještě většímu Vám uvádím toto:

Takové oddíly existují již od nějaké doby u I. a IV. armády. Nyní požádali mne přímo o jmenování důstojníků a vojáků československých pro malé služby informační a malé akce komбатantní také armáda II. a III. (ona žádá 15 důstojníků a 150 mužů, tato 10 důstojníků a 100 mužů). Odpověděl jsem na obojí výzvu, že sice vyhledám dotyčné důstojníky a vojáky, ale že nemohu oznámiti jejich jména a dáti je fakticky

k dispozici, dříve než Vy o tom učiníte konkrétní ujednání s vrchním velitelstvím. Tato odpověď je obsažena v dopise, jehož kopii Vám přikládám.

Ve věci této je jedna zajímavá komplikace. III. armáda obrátila se nejen na mne, nýbrž i na vrchní velení, a to připsím číslo 3088odděl. ufficio situazioní, jehož velitelem v Padově je můj dobrý známý generál Calcagno, obrátilo se na ministerstvo války, aby skrze zajateckou komisi dalo oněch 10 důstojníků a 100 vojáků oně službě přidělit. V připsí jmenuje se to služba důvěrnická u komanda armády. Ministerstvo války vyžádalo si nejprve svolení ministerstva zahraničního a to dalo k tomu svolení s podmínkou, že nebude tohoto oddílu použito k operacím komбатantním*). Komise zajatecká pak sdělila celou věc mně a žádala mě, abych vhodné důstojníky a vojáky vybral. Faktem ovšem zůstává, že přes tuto podmínku, učiněnou ministerstvem zahraničním, naše oddíly u I. a IV. armády již se komбатantních operací zúčastnily, II. armáda je žádá výslovně pro event. akce komбатantní a III. armáda zajistí také, ač to neříká otevřeně.

Odjízdim dnes večer s p. Strimplem do Paduly, znovu asi na 5 dní a prosím, abyste tam dal z hlavního stanu telegrafovati, zdali mám důstojníky a mužstvo žádané II. a III. armádou (v celku tedy 25 důstojníků a 250 mužů) skutečně designovati a dáti je odeslati na frontu. Neučiním to, dokud Váš telegram nedostanu.

Po mém návratu z Paduly, doufám, že se s Vámi setkám v Římě a že se od Vás dovím podrobnosti o jednání na frontě, zvláště o Vašem zakročení pro přesné provedení výhod, zaručených našim pracovním oddílům zmíněným připsím ministerstva války ze dne 4. října 1917 a o žádání záruk, aby se těchto trup nepoužívalo k službám komбатantním, t. j. aby se snad nerozšířily

*) Dopis tento je psán v Římě a poslán do hlavního štábu italské armády, kde právě Štefánik jednal s gen. Diazem. Má datum 7. března 1918 a je psán pod dojmem konceptu Štefánikova memoranda (viz str. 516 a n.), které Štefánik poslal Hlaváčkovi k vyjádření. Ze zachovaného opisu memoranda, jak bylo konečně podáno, lze souditi, že Štefánik použil Hlaváčkových poznámek, obsažených v tomto dopise. Srov. Naše revoluce, II, str. 49 a n.

*) Z ital. combattante = bojující, bojový.

Vrchol Monte Pasubia (2236 m).

ony malé oddíly již event. nějak automaticky a skrytě na oddíly velké.

Toto nebezpečí je eminentní ne z nějaké nedobré vůle vůči nám, nýbrž prostě z faktu, že již všechny armády italské kombatantních trup si přejí, vláda je nechce povoliti a ony by si je rády stvořily *via facti*. Kdybychom my věc nedrželi v ruce, měli bychom zde najednou hotovou českou armádu, avšak v takovém sestavení, že by pomáhala věci Italie a Alleatů, ale byla by téměř bezcennou pro naše účely politické a nebyla by politicky v našich rukou. Takovýmto eventualitám jistě zamezíte.“

Z dopisu Hlaváčkova je patrné, že již začátkem března usilovala velitelství italských armád o naše vojáky a když toho nemohla docílit u ČSNR., hledala pomoci u vrchního velitelství. Avšak tehdy již ČSNR. a její představitel si získal tolik vlivu, že ani vrchní velitelství nechtělo něco učiniti proti vůli její a zajatecké komise, které zase se patrně nezdálo vhodným, aby se za-

vazovala výběrem československých dobrovolníků pro tak delikátní úkol. Svrhla tedy tento úkol na římskou Kancelář a vymínila si jen, že těchto nových vojáků nesmí být použito k boji.

Red. Hlaváček, patrně podle zásadních instrukcí od Štefánika a jak také z dopisu je zřejmo, z vlastního přesvědčení a zkušeností dřívějších, nedal sám k tomu přímého souhlasu a vyčkal rozhodnutí Štefánikova. Nebylo ani jinak myslitelné, než že bude kladné. Štefánik nemohl odmítnouti přání vysokých vojenských hodnostářů, zvláště když šlo pouze o malé skupiny, jež v celkovém počtu budoucí čs. armády hrály nepatrnou roli, a jejich vystoupení na frontě mohlo jen naš věci propagačně a politicky prospěti.

Zpráva o tvoření výzvědných oddílů způsobila v padulském táboře pocho-pitelný rozruch. První zmínka o nich je zachována v denním rozkaze ČDS. ze 13. března 1918, jenž obsahuje také podmínky pro přijetí dobrovolníků do těchto oddílů.

V přední linii na M. Maju.

Po prvním překvapení rozštěpilo se mínění dobrovolníků ve dva názory. Optimisté, kteří se za každou cenu chtěli dostat z tábora, se radovali, že je jim možno státí se hned skutečnými vojáky se zbraní v ruce a v povolení ozbrojených oddílů spatřovali doklad, že Čechoslováků nebude použito jen jako nádeníků a policajtů, jak nepřátelé Sboru se škodolibostí nazývali práci v pracovních praporech. Ozývaly se však také hlasy — a těch byla celkem malá hrstka — které jevily obavu, že takové oddíly se ztratí v moři italského vojska a budou pomáhati pouze zájmům italským, aniž by tím československé věci politicky prospěly.

Ve víru táborového ruchu však toto mínění brzy zmizelo. S radostným nad-

šením se na každou výzvu starosty Čapka hlásilo tolik dobrovolníků, že je nebylo možno všechny zařaditi. Musel býti také činěn výběr, aby byli k tomuto zvláštnímu a jak se již tehdy soudilo, čestnému a namáhavému úkolu přiděleni nejlepší z nejlepších. Přihlíželo se jednak k fyzické zdatnosti, úrovni vzdělání, mravním kvalitám a dobrovolnické vyspělosti. Nemůžeme zde rozebíratí otázku, zda skutečně u všech příslušníků výzvědných oddílů všechny tyto podmínky byly splněny. Z vlastní zkušenosti mohu však říci, že se výbor ČDS. staral poctivě, aby se do těchto oddílů dostali lidé opravdu v každém směru spolehliví. O úzkostlivosti Čapkově uvádím podrobnosti, že mě dvakrát odmítl, když jsem žádal

Hlídka roty „Astico“ na M. Maju.

o zařazení do „hlídek“, jak se tehdy v táboře říkalo. Za důvod uváděl, že málo vidím; a teprve, když jsem mu namítl, že jsem v rakouském vojsku dost viděti musel a v československé armádě chci vidět dvojnásob, dal k mému odjezdu své svolení. Snad se i přes všechnu opatrnost mezi 800 dobrovolníky, kteří odjeli z Paduly k výzvědné službě, našli lidé, kteří se pro tento úkol z různých důvodů nehodili. Nebylo jich však, jak lze tvrdit, jistě mnoho a ještě by bylo mnohdy nutno při jejich posuzování vzít v úvahu nahodilé okolnosti.

Důstojníky k výzvědným oddílům vybíral sám řed. Hlaváček z důstojníků-dobrovolníků, kteří byli v Padule připraveni pro pracovní prapory nebo

z blízkých táborů v Sale Consilině a Polle. Zde byl výběr zvláště těžký, protože důstojníci museli na frontě jednati naprosto samostatně a jejich činy byly předmětem pozornosti italského důstojnického sboru v jejich úseku. V celku, jak později uvidíme, dostáli i důstojníci výzvědní své čestné povinnosti.

Ze soustředovacího tábora v Padule byly vypraveny celkem čtyři transporty výzvědných oddílů. První odejel 27. března 1918 ke III. italské armádě na dolním toku řeky Piave a měl 5 důstojníků a 150 mužů. Druhý, poměrně nejslabší oddíl, 6 důstojníků s 90 vojáky, vyšel z tábora dne 1. dubna, aby konal službu u IV. armády na frontě mezi řekami Brentou

a Piavou. Brzy následoval oddíl 14 důstojníků a 140 mužů k VIII. armádě na střední Piavě, jenž opustil Padulu 3. dubna 1918.

Největší transport určený k výzvědné službě, procházel naposled branou padulského kláštera dne 12. dubna 1918. Měl 15 důstojníků a 450 mužů, kteří byli posláni do Verony k společnému výcviku v propagační práci.

Všechny oddíly byly v Padule opatřeny úplným polním výstrojem a scházela jim pouze zbraň. Nálada vojáků jevila se radostným vzrušením a netrpělivým očekáváním chvíle odjezdu na frontu, po níž tak dlouho marně toužili. Méně šťastní druhové, kteří byli přiděleni pracovním praporům nebo dokonce ještě měli málo slibnou vyhlídku na delší pobyt v táboře, záviděli jim jejich šťastný osud a se slzami v očích se s nimi loučili. Za doprovodu hudby, malého počtu dobrovolníků a množství místního obyvatelstva kráčeli k nádraží a naposled obraceli své zraky ke klášteru s táborem, kde prožili mnohé těžké i radostné chvíle svého života a kam se již nikdy neměli vrátiti. Za zvuků národní hymny dával se vlak v pohyb a noví vojáci s pohnutím ve svém nitru přísahali, že neustanou v boji, dokud svému národu nedobudou kýžené samostatnosti.

Další osudy prvních třech výzvědných oddílů vyličíme později. V této souvislosti shrneme stručně činnost posledního transportu, jenž dorazil do Verony 15. dubna 1918. Tam byl již očekáván dr. Pivkem a jinými důstojníky svého oddílu spolu s důstojníky italskými. Prapor, jak se po čas pobytu ve Veroně tento oddíl nazýval, ubytoval se v tvrzi Procolo a hned započal činnost, z níž uvádím podle své knihy (Rota Astico, str. 10 a n.): „Měli se naučiti střelbě z pušek a vrhání ručních granátů, kterých buď vůbec neznali nebo aspoň ne jejich soustavy.

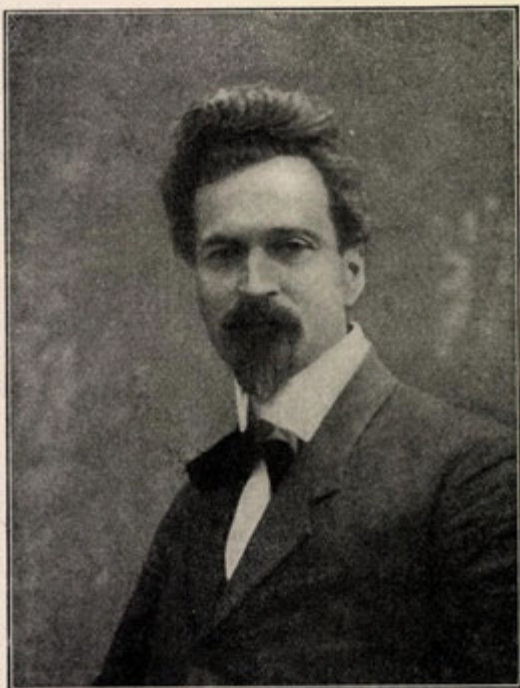
Zde se měli otužiti a zvyknouti na

svízele výzvědné služby, aby mohli prokázati po boku italského vojska platné služby své vlasti. Utvořen prapor, jenž byl rozdělen na tři rotý: jedna měla 160, druhá 140 a třetí 150 mužů a ke každé z nich přiděleno 5 důstojníků.

Hned druhý den obdrželi vojáci i důstojníci chybějící polní výzbroj. Důstojníkům dány služební revolvéry, mužstvu krátké karabiny (podobné jako měla rakouská jízda) a všem bez rozdílu útočné nože (pugnale), které byly nejen neocenitelnou zbraní pro nejtěsnější styk s nepřítelem, ale i vyznamenáním, poněvadž je měly pouze zvláštní italské oddíly (arziti) a byly svědectvím o těžkých úkolech jejich nositelů. Tentokrát ovšem měli ještě Čechoslováci na hlavě čepici italské pěchoty s červenobílou stužkou. Klobouků alpinských se jim dostalo teprve od polovice května.

Cvičilo se každodenně velice pilně. Velitelem praporu byl npor. Stane Vidmar, výtečný sokolský pracovník jihoslovanský, jenž také řídil cvičení. Základem jich byla soustava sokolská a pro cvičení odborně vojenská převzaty předpisy rakouské a italské. Nechybělo však ani novinek. Jako zvláštnost uvádím, že karabiny (moschetti), poněvadž by byly nedosahovaly při postavení pažbou na zem (jako pušky v rak. a italské armádě), ani do podpaží a snadno by vyklouzly, držely se při povelu „pozor!“ pravou rukou za pažbu přitaženy k pravému rameni a levou se přidržovaly v polovině své délky, v pohovu se „chovaly“ na prsou ústím u levého oka a pažbou na pravém boku. Velení bylo české, k němuž užito povelů sokolských a kde nedostačovaly, doplněny novými, přeloženými z italských a rakouských, neb nově utvořenými.

Program cvičení byl velice pestrý. Ráno cvičena prostná, pak probírány obraty v četě i rotě; následovala cvičení s puškou a škola o pušce, střelbě,

Dr. Cesare Battisti.

ručních granátech a j. Odpoledne bývala prostná, hry a cvičení s puškou. Ke střelbě s ostrými náboji došlo již třetí den po příjezdu oddílu do Verony. Přijel na prohlídku gen. Graziani, velitel československé divise v Itálii, a odvezl čtvrtinu mužstva s důstojníky v nákladních automobilech k jezeru Garda, kde sám osobně dohlížel, poučoval a názorně ukazoval správnou polohu při střelbě. Jeho cílem bylo utvořit z československých dobrovolníků nejlepší vojáky a s nimi co možná brzy doraziti do Prahy, mety svých snů.

S Grazianim navštívili veronské dobrovolníky dr. Sychrava a řed. Hlaváček, kteří byli s pokroky mužstva velice spokojeni.

Několikrát prohlížel výzvědné oddíly pluk. Marchetti (přednosta „Zprav. úřadu“ I. armády) a major Finzi (v té době již přednosta „Zprav. úřadu VI. armády), mimo důstojníky I. armády*).

Dne 20. dubna přijeli do Verony 4 důstojníci a 12 vojáků československých**) od „zvláštní rotý česko-jihoslovenské“, která již dlouhý čas podnikala propagandu u VI. italské armády a byli rozděleni mezi nové dobrovolníky, aby je ze svých zkušeností poučovali.

Dne 21. dubna byl Čechoslovákům odevzdán prapor zhotovený dárkami veronskými a při té příležitosti uspo-

*) Svě líčení z r. 1923 opravuji a doplňuji podle nových dokumentů a poznatků.

**) Pivko, Proti Rakousku III, str. 250 uvádí pouze 2 důstojníky a 11 vojáků.

řádána slavnost v „Teatro filharmonico“, již se zúčastnila representace obdarovaných. Byl to první prapor darovaný italským obyvatelstvem československým dobrovolníkům, první projev důvěry v jejich statečnost, jež nebyla zklamána. Slavnosti byl přítomen gen. Graziani, řed. Hlaváček a dr. Sychrava.

Brzy potom provedeno cvičení ve vrhání ručních granátů tří nejdůležitějších typů italských a dosti péče věnováno zacházení s anglickými maskami proti otravným plynům. Tím byl skončen výcvik, krátký sice, ale vydatný. Mužstvo bylo poučeno svými důstojníky o úkolu, jenž na ně čekal a bylo si také svých povinností vědomo.

Vůči obyvatelstvu chovali se Čechoslováci korektně a nebylo celkem příčiny k nějakému zakročení trestnímu. Stejně jim oplácela italská veřejnost a mnozí dokonce nové spojence zvali k sobě a je častovali. S těmi však, kdo začali německy, Čechoslováci k jejich podivení nechtěli mluvit, „jazykem nepřátelským“. Bylof ve Veroně mnoho rakouských zvěďů a i jinak se našlo dosti Italů centrálním mocnostem nakloněných. Museli se tedy míti před nimi na pozoru.

Strava byla dobrá*) a život svobodného vojáka se všem líbil.“

Ke spokojenosti výzvěděčků přispívalo silně také prostředí, v němž žili. Starobylé město se svými památkami nadchlo milovníky italské kultury, které většinou dosud nepoznali, ač v Itálii trávili mnozí již třetí rok. Ostatním se naskytovaly jiné půvaby, z nichž sluší zaznamenati aspoň hojně útulné vinárny a procházky po ulicích, kde nalézali vděčné obdivovatele v obe-

censtvu a nejvíce ovšem u žen všech téměř věků a vrstev.

Ukázněné chování československých vojáků ve Veroně působilo také dobře ve směru propagačním. Ve veronském deníku „Arena“ (18. dubna 1918) takto chválí redaktor naše vojáky:

„Jsou skoro všichni mladí a silní Tito lidé, kteří obětavě přišli bojovat s námi proti společnému nepříteli naší a jejich vlasti; a právem jsou oblečeni v šedozeleném kroji se zářivým odznakem jedné z nejslavnějších italských brigád*) na límci, čepici a rukávech.“

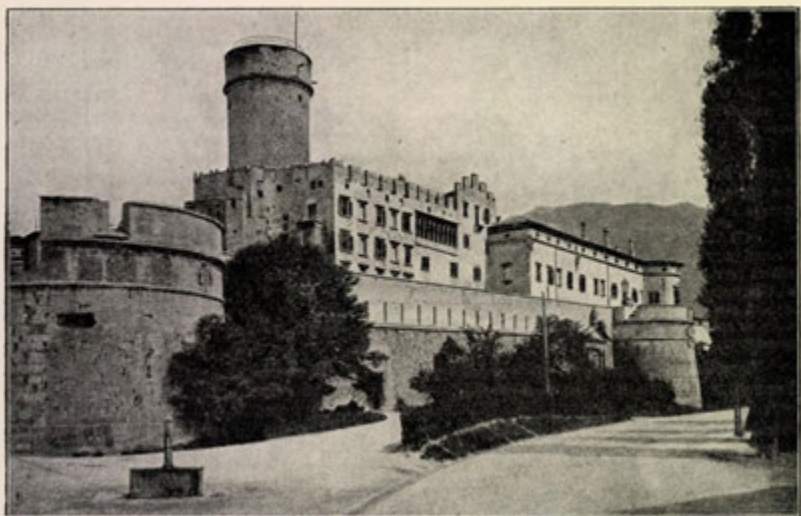
Takováto pochvala a mnoho jiných zavazovala zajisté všechny příslušníky výzvědných oddílů, aby se jí stali hodni. Protože pak velitelství italských armád naléhala na brzké přidělení výzvěděčků a před očekávanou rakouskou ofensivou jich skutečně bylo na frontě třeba, skončil výcvik za necelé tři týdny. Dne 1. a 2. května rozloučili se Čechoslováci s Veronou a rozjeli se na místa, kde měli začít svou činnost. Rozdělili se na tři části, z nichž jedna, 2 důstojníci a 40 mužů, odjžděla k VII. armádě, druhá v počtu 8 důstojníků a 230 mužů zůstala v oblasti I. armády a třetí — 5 důstojníků a 183 mužů — odebrala se k VI. armádě.

Od této doby měla každá italská armáda výzvědnou rotu, která pracovala úplně samostatně. Všude byli Čechoslováci očekáváni a velitelství armád o jejich příchodu, úkolu a politických snahách poučilo podřízené útvary. Uvádím zde aspoň rozkaz velitelství I. armády ze dne 18. dubna 1918, z něhož je jasno, jak se na výzvěděčky Italové dívali a co od jejich činnosti očekávali:

Souhlasně s rozkazy vrchního velitelství a nezávisle na možném posta-

*) Na den 1. května na př. byla dávka pro muže: 335 g masa 200 g malých makaronů (pasta), 50 g sýra, 30 g cukru, 20 g kávy, 20 g soli, 15 g omastku, 15 g konserv. rajských jablek, dávka chleba a půl litru vína. Ráno byla černá káva, v poledne hovězí polévka s masem, večeř „pasta sciuta“ (krátké makarony, omaštěné a polité rajskými jableky) a sýr.

*) Narážka na brigádu Sassari (150. a 151. pluk), nazvanou podle města na ostrově Sardinii, odkud její vojáci pocházeli a která měla stejné, bíločervené výložky. Na rukávech nosili národní barvy vedle odznaku hodnosti pouze důstojníci československého vojska.

Castello del Buon Consiglio v Triděntě.

vení zvláštních československých jednotek, byl přidělen „Zprav. ústředí“ I. armády oddíl českých dobrovolníků a část jich bude podle možnosti v několika dnech poslána, aby pracovala v území náležejícím vašemu velitelství.

Jsou to živly vybrané a spolehlivé. Již před válkou tradicemi politických zápasů byli nepřáteli Rakouska a věrnými přívrženci národní samostatnosti české a dnes krutý útlak, persekuce jejich rodin a krajanů, kteří zůstali v Čechách, a neméně jejich postavení psanců utužují a zocelují jejich nenávisť proti tyranu německo-maďarskému. Chtějí ve službách věci italské a věci dohody sloužit Čechám, dobýt vlasti samostatnosti a vrhají se odhodlaně a dobrovolně v boj, ač jdou vstříc nebezpečnému zápasu, v němž vědí, že není pro ně smilování.

Již dlouho pracovali důstojníci a vojíní čeští vydatně spolu s našimi velitelstvími a našimi vojsky; dva měsíce dlí české oddíly v zákopech na

planině (asiažské, pozn. kron.) a bylo lehké při té příležitosti pozorovati, mimo důležité služby, jež nám prokázali, ducha bratrského styku s našimi vojáky, ohromný mravní vliv, jímž působí na naše vojsko a úplnou spokojenost vyšších i nižších velitelství.

Zádám proto vaše velitelství, aby přijalo s největší důvěrou nové spojenecké dobrovolníky a rozšířilo daleko mezi všemi podřízenými velitelstvími a oddíly přesvědčení o užitečnosti a nesmírném významu morálním, politickém i vojenském, plynoucím z jejich činnosti.

Vyskytují se ještě sem a tam, kde je málo známo zvláštní složení Rakouska a silná touha utlačovaných národů po svobodě, předsudky a pochyby o mravní jakosti a možném nebezpečí při užívání živlu t. zv. rakouského. Takovéto předsudky budtež všemožně odstraněny, poněvadž se obracejí ve prospěch nepřítele a brání nám účelně použití národního záští a soupeřství,

kteře ohrožují soudržnost nepřátelského vojska.

O použití těchto oddílů dohodne se pokaždě vaše velitelství se „Zprav. úřadem“ armády buď přímo nebo prostřednictvím svých „Zprav. úřadů“, která jsou uvědoměna o zvláštních úkolech, k nimž mají býti používáni. Tyto oddíly jsou pevně rozděleny a určeny všeobecně k obsazení malého úseku fronty, kde by bylo možno navázati styk s nepřítelem; tam budou jednati samostatně podle zdání svých důstojníků, aby využily různých možností, jež se jim naskytují, buď aby vyvolaly zběhnutí slovanských živlů nebo podnikaly malé útoky či aby prováděly tajnou propagandu mezi nepřítelem a připravovaly cestu pozdějším akcím našeho vojska. Z této zvláštní činnosti jsou odpovědny tomuto velitelství prostřednictvím podřízeného „Zprav. úřadu“.

Z toho všeho vysvítá, že nové spulobojovníky nutno považovati za oddíly spojenecké, které mají právo na totéž morální zacházení jako ostatní dohodoví vojáci. Ještě však více: jde o dobrovolníky, iředenty, lidi, kteří dávají přednost svizelům, nebezpečím a hrozbám šibenicí před nečinností a pohodlnou prací v zajateckých táborech; jde o lidi, jimž je ctí, že mohou připevniti české barvy na náš stejnokroj a kteří vždy s chloubou dávají vláti svému praporu společně s praporem italským, budoucí propagátory myšlenky italské a naší kultury po válce ve vlasti.

Proto doufám, že všichni, důstojníci i vojáci, ukáží se nejprocitěnějším bratrstvím a nejsrdečnějším přijetím těmto hrdinům, jak vysoce je ceněn nesmírný význam jejich odhodlání, jak velice se obdivujeme jejich obětí a s jakou pevnou důvěrou spoléháme na jejich poctivou spolupráci“.

Vřelá slova pochopení pro československé politické snahy, jež ve svém rozkaze projevil gen. Pecori-Giraldi,

velitel I. armády, můžeme právem řaditi k nejkrásnějším projevům obdivu a sympatie k našemu protirakouskému odboji v Itálii. Po stránce vojenské ukazuje se v tomto rozkaze jasné, že výzvědné oddíly u I. armády — a u ostatních tomu bylo stejné — podléhaly úplně pravomoci velitelství armády a jejímu „Zpravodajskému úřadu“ a to v ohledu taktickém i administrativním. Národní rada neměla na výzvědné oddíly, kromě písemného styku s jednotlivci, vůbec vlivu.

Tento stav nebylo možno ani změniti, dokud jsme neměli v Itálii postaveno vlastní vojsko. Když byla uzavřena smlouva, dne 21. dubna 1918, a utvořena samostatná armáda, která politicky podléhala rozhodnutí ČSNR, situace se úplně změnila. Nebylo myslitelné, že by mohly mimo svazek čs. vojska státi oddíly, jež by vojensky nepodléhaly jeho velitelství a jejich prostřednictvím politicky Národní radě.

Poměr výzvědných oddílů k čs. vojsku musel býti tedy upraven a k snadnému rozřešení této otázky přispěl rozkaz vrchního velitelství, jež dne 10. května žádalo 900 československých vojáků k sesílení výzvědných hlídek. Velitel divise, gen. Graziani, nabídl k té službě I. prapor 31. pluku, protože nemohl k tomu účelu přidělit 7. pracovní prapor, který vrchní velitelství původně chtělo. Vrchní velitelství přijalo dispošice gen. Grazianioho a stanovalo dobu a místo určení praporu.

Není nám však znám důvod, proč bylo v poslední chvíli změněno rozhodnutí a k výzvědné službě byl určen II. prapor 31. pluku. Snad se to stalo proto, že tento prapor byl nejdříve utvořen (22. dubna) či snad z toho důvodu, že se Grazianimu zdál lépe vycvičeným a k hlídkové službě vhodnějším.

Prapor odejel dne 19. května z Perugia a dne 22. května byl již rozdělen takto:

Velitelství 4. roty, oddíl strojních

Vallarsa. Vpředu Mattassone, vlevo Pozzacchio, vzadu úbočí M. Spilu.

pistolí a 2 čety v Marcellise u I. armády 2 čety v Brescii u VII. armády.

Velitelství 5. roty, oddíl strojních pistolí a 2 čety v Cittadelle u IV. armády, 2 čety v Breganzách u VI. armády.

Velitelství 6. roty, oddíl strojních pistolí a 2 čety v Noventě Padované u II. armády, 2 čety v Moglianu Venetu u III. armády.

Velitel praporu, major Renzo Giovannelli, sídlil v Marcellise a měl navštěvovati všechny své oddíly, které byly tak rozloženy po celé frontě. Kulometná rota praporu zůstala u velitelství, s nímž se stěhovala do Campolunga a S. Germana dei Berici a při přemístění divise na frontu, opět společně sídlila u velitelství I. brigády na Canalette.

Výzvědné oddíly československé se příchodem nových posil početně zdvojnásobily a s nimi splynuly v jeden celek. Podle rozkazu velitele čs. divise z 29. května patřily od 1. června 1918 všechny výzvědné roty k II. praporu 31. pluku. Protože však bylo devět

rot a podle italských norem měl prapor pouze tři roty, musely jedním číslem býti označeny tři roty výzvědné, takže dostaly čísla s písmeny a, b, c. Rozdělení rot a jejich počet byl 15. června 1918 tento:

Rota	Armáda	Počet důstojníků mužů	Sídlo
4 a	I.	5 + 176	Avio
4 b	I.	7 + 195	Valmalunga
4 c	VII.	7 + 149	Mompiano
5 a	IV.	11 + 222	Cusinati
5 b	VI.	12 + 249	Longa
5 c	VI.	4 + 109	Breganze
6 a	III.	4 + 104	Mogliano Veneto
6 b	III.	14 + 220	Mogliano Veneto
6 c	VIII.	14 + 174	Albaredo

V červnu 1918 čítal tedy výzvědný prapor 78 důstojníků a 1598 mužů, kterýžto počet až do převratu nebyl zvýšen, spíše ztrátami stále ubýval. Výzvědčící českoslovenští byli rozloženi od švýcarských hranic až k jaderskému moři a rozdělení většinou na malé skupiny, vedené důstojníky a poddůstojníky, vycházeli každý den a každou noc na různých úsecích do zá-

Cima Tre Pezzi (+ místo schůzek).

kopů a mezi linie, aby získávali zprávy pro italská velitelství a vábili slovan-
ské vojáky v rakouském vojsku k zběh-
nutí do Itálie.

Jaký byl jejich úkol, o tom podrobně
mluví rozkazy „Zprav. úřadu“ I. armá-
dy,* jež zde podávám v stručném znění
(Rota Astico, str. 16):

„Úkolem výzvědných rot u I. armá-
dy (a podobně u ostatních) bylo: mo-
rálně působiti na slovanský živel v ra-
kouské linii, aby se s nimi zpřátelil,
vyzývali jej k zběhnutí a přemluvit,
aby pracoval k uvědomění soukmenov-
ců a rozvrátil kázeň a válečného ducha
rakousko-uherského vojska. Dále měly
sbírat zprávy o postavení a pohybech
nepřítele, což bylo zvláště důležité,
když v té době právě se čekal nový
strategický pokus nepřátelský o usku-
tečnění vpádu do roviny benátské.

K tomu cíli měly hlídky českoslo-
venské pracovati různým způsobem.
První starostí měla býti propaganda
národní myšlenky, ať ústně či raketami

zvlášť upravenými k házení letáků.
Potom měly docíliti přiblížení k ne-
přátelské linii a studovati terén i obran-
ný ráz nepřátelských zákopů. Podle
tehdejší direktivy mohli k tomu býti
přibráni i zajatci a zběhové, kteří právě
v tom úseku přešli do rukou Italů,
a třeba penězi odměněni za cenné služ-
by. Tento názor však později neukázal
se správným a proto od něho upuštěno.
Když by byl navázán vážný styk s ne-
přítelem, bylo nařízeno využití ho k in-
formacím a rozkladné činnosti ve voj-
sku nepřátelském a v mezích mezi-
národního práva i pro výzvu k zběh-
nutí. Nabyla-li by hlídka přesvědčení,
že jsou příznivé vyhlídky pro zaji-
tí nepřátelské stráže, má si vyžádati svo-
lení „Zprav. úřadu“ a domluvit se
o podrobnostech podniku s italskými
veliteli dotyčného místa, kde útok má
býti proveden. Velitel hlídky má sám
právo napadnouti a možno-li, zajmouti
oddíl nepřátelský, který by mu přišel
do cesty. Za nepřátelského útoku jsou
velitelé výzvědných oddílů povinni pod-
říditi se rozkazům nejbližšího italského

* První rozkaz má č. 1493 prot. inf. z 28. června
1918 a druhý č. 1399 prot. int. z 12. června 1918.

Cima Tre Pezzi s rakouské strany.

velitelství. O změně místa, užití a činnosti oddílů výzvědných musí včas uvědomiti „Zprav. úřad“ I. armády.

K tomuto bodu se řadí také rozkaz, vydaný před rakouskou ofensivou v polovici června, kde velitelství I. armády upozorňuje, že v nepřátelské ofensivě nemohou české oddíly vykonávati výzvědné služby, neboť by snadno mohly býti poslány rozkladné živly do italských řad, aby využily přítomnosti a jazyka čs. dobrovolníků k vyvolání zmatku v italské linii. Také by snadno způsobily demoralisaci italských vojáků, která prý „byla jednou z příčin bolestných událostí u Caporetta“. Proto musí býti výzvědné hlídky velitelstvími armádních sborů ihned odstraněny do zápolí.“

Stejně rozkazy byly vydány všeobecně vrchním velitelstvím italského vojska a velitelstvím čs. divise, která je odůvodňovala také tím, že ve velké ofensivě nemohou výzvědčící konati svou službu a k boji nejsou určeni. Uvidíme dále, že všude nemohl býti

rozkaz vyplněn a došlo tak k bolestným ztrátám na životech výzvědčích, kteří padli nebo zahynuli rukou rakouského kata.

Nově utvořené roty ku podivu rychle splynuly v jeden celek, ačkoliv mezi nimi byly velké rozdíly. V dřívějších výzvědných oddílech byli pouze vojáci, kteří se k těžké výzvědné službě dobrovolně hlásili a byli uznáni schopnými, kdežto později přidělený prapor obsahoval živly, jež se sice hodily k boji a chránění zákopů, ale ani fysicky ani duševně nestačily pro námahu a požadavky vyspělosti v speciálním úkolu výzvědčích. Dobře vystihuje tyto poměry V. Hanzal (Výzvědčící, str. 79):

„Těžko bylo žádati stejný výkon od dvacetiletých junáků a ke čtyřicítce se blížících otců rodin. Poddůstojníci vzorně svědomití a spolehliví sami cítili převahu druhů naprosto samostatných, bezohledně energických a milujících risiko.“

Zajisté že zejména na důstojníky byly kladeny mimořádné požadavky,

neboť na hlídce každý z nich byl první a zároveň poslední instancí, k němuž se upíraly zraky všech jeho svěřených.

A přece přes to, že bylo opomenuto vybrati alespoň nejstarší a zdravím nevyhovující — šli všichni a hlídkovali všichni.

Byl to jeden z nejkrásnějších důkazů sebezapření dobrovolníka, který nechtěl znáti rozdílů ve vykonávání povinností a který také nechtěl připustiti, aby jakýmkoliv poukazováním, i nejspravedlnějším, nevzbuzoval domněnku bázlivosti.

O to větší uznání jim patří před oněmi, kteří se dobrovolně v Padule na hlídky hlásili vědouce dobře, co je očekává.

Spíše však než opomenutí výběru vojáků k hlídkové službě, hrála zde roli hrstka gen. Grazianiho jako velitele československého vojska. Byl přesvědčen, že jeho vojáci — dobrovolníci — stačí na každý úkol a těžko se smířoval se skutečností, že dobrovolná přihláška nemohla z každého vojáka vykouzliti vzor vojenských ctností ve všech směrech, zvláště tam, kde se žádala, kromě fyzické zdatnosti, vysoká inteligence jednotlivce.

Naskýtala se také ještě jiná otázka: příprava k boji. Výzvědné oddíly se zabývaly výhradně propagandou a sbíráním zpráv o nepříteli, při čemž vlastní vojenský výcvik ustupoval do pozadí. Výzvědkům stačilo, aby ovládali zbraň pro případ sebeobranu, protože k účelné akci nebyli určeni a měli býti před ní odvoláni z fronty.

Proto také gen. Graziani zvláštním oběžníkem požádal velitele armád, k nimž byl v květnu rozdělen hlídkový prapor, aby československým rotám umožnili přípravu a výcvik k boji, pokud to dovolí služební jejich poslání. Výcvik sice byl skutečně prováděn, ale v malých jednotkách a velice nepravdělně.

Aby tomuto nedostatku odpomohl, smluvil gen. Graziani s gen. Štefáníkem

na konferenci ve štábu divise, dne 10. července, způsob použití výzvědných oddílů, jež pak Štefáník předložil gen. Diazovi (13. července) v této podobě:

„Aby byly odstraněny nesrovnalosti, jež byly zjištěny na některých úsecích fronty v použití československých výzvědných oddílů k boji a aby použití těchto oddílů v jejich zvláštní službě se dělo ve shodě se smlouvami mezi ČSNR. a italskou vládou z 21. dubna a 30. června 1918, předkládám Vám tento návrh:

a) Výzvědné oddíly, které československý sbor v Itálii dává k dispozici italským armádám, budou zde konati službu dočasně a budou vyměňovány po určité době, podle rozkazů československého sboru a po dohodě s velitelstvími italských armád.

To má za účel, aby se všechny prapory čs. sboru vycvičily v tomto delikátním poslání a zároveň, aby si zachovaly přípravu a schopnost manevrování pro boj ve velkých jednotkách.

b) Použití čs. oddílů závisí na velitelstvích armád a důstojnících, které tato tím pověří, ale přímá a skutečná velitelská pravomoc nad těmito oddíly náleží pouze jejich organickým velitelům.

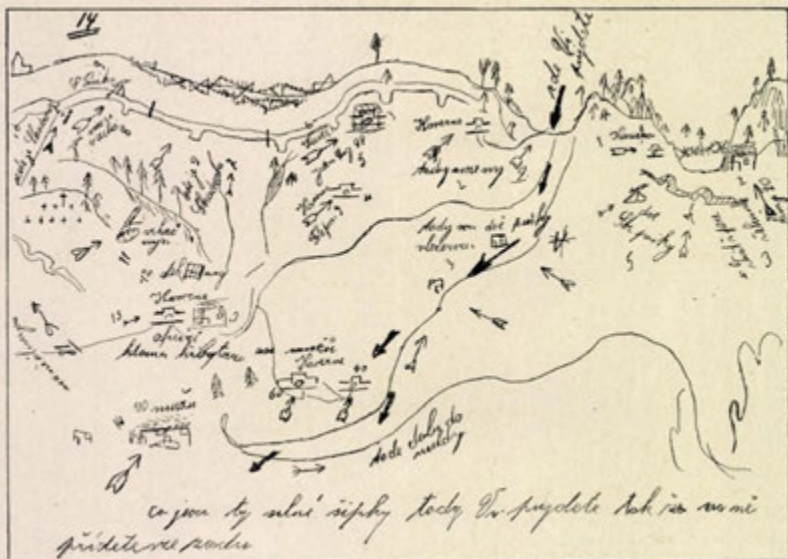
c) Těchto oddílů nemá býti používáno v boji, ale mají býti před akcí odvolány.

Avšak důstojníci velitelé vyplní jakýkoliv rozkaz, jež dostanou od velitelství velkých jednotek a úseků, v němž konají službu.

V případech nenadálých bojů v území, kde se v tom okamžiku zdržují, budou jednati, nedostane-li se jim rozkazu s vyšších míst, jak a kdy uzná velitel čs. oddílu za čestné a prospěšné.

d) Pokud jde o administrativu, kázeň a soudní rozhodování, budou oddíly samozřejmě podléhati zákonům a nařízením, která platí pro čs. sbor v Itálii.

Štefáníkův návrh byl, jak se zdá, gen. Diazem přijat a v celku také prováděn. Jen k výměně výzvědných oddílů v linii nikdy nedošlo. Ačkoliv dů-

Náčrt rak. posic na Cimě Tre Pezzi, kreslený des. Jelínkem.

vody pro tento postup byly dobře promyšleny a slibovaly všestranný užitek, nemohly převýšiti jiné nevýhody, které se ihned objevily, jakmile se k výměně mělo přikročiti. Jednak tomu bránila veliká rozloha fronty a s tím spojené velké výlohy na přemísťování oddílů. Dále nebylo možno odvolati celý prapor současně, když by některé roty dosáhly právě spojení s nepřítelem neb jinak neukončily právě začatou činnost.

Hlavní však nevýhodou by bývalo právě to, co se zdálo užitek. Výzvědná činnost vyžadovala průpravy a zkušenosti, které se nabývaly delším cvikem a užíváním nejrůznějších metod bez pravidel a od případu k případu. Častým střídáním oddílů by zvláště propagační práce vážla, neboť by přece bývalo dosti dlouho trvalo, než by se nový oddíl zapracoval.

K těmto důvodům přistoupila v srpnu také důležitá změna v situaci divise, která se totiž ze zálohy dostala do linie a nutně potřebovala všech svých

oddílů k hájení svěřeného úseku. Bylo tedy rozhodnuto, aby výzvědné roty zůstaly na svých frontách a místo výměny se jim dostalo po službě delšího pobytu v záloze, kde by si jednak řádně odpočinuly a pak také se věnovaly zdokonalení a prohloubení výcviku. Kromě toho měli velitelé rot odeslati aspoň staré neb nemocné vojáky, kteří by o přeložení žádali, k velitelství divise a s nimi také živly, jež by v ohledu mravních nevyhovovaly zvýšeným požadavkům reprezentace. V oddílech divise bylo možno je lépe ukrýti a jejich poklesky snáze napravovati, než u rot samostatných a stojících pod přísnou kontrolou italských a jiných vojáků.

Skutečně také bylo v srpnu a září odesláno několik desítek výzvěděčků k divisi. Dobrovolně se jich hlásilo celkem málo, ba mnozí se poslání k divisi přímo bránili. Výzvěděčci pokládali to — ať právem či neprávem — za ponížení a pak cítili, že u hlídek je poměr

méně vojenský a více bratrský, nehledě k tomu, že je nelákalo cvičení ve velkých jednotkách a různé odstíny „militérky“. Zůstalo tedy vše skoro při starém.

Přece však, aspoň formálně nastala v září změna. Všechny rotý spravovalo dosud administrativně velitelství II. praporu 31. pluku, které mělo se svými oddíly velice málo přímého styku. Měsíční a později čtrnáctidenní hlášení velitelů rot a několik návštěv velitele praporu nebo jeho zástupce — to bylo vše, co rotý poutalo k jejich středisku. Velitelství praporu nemohlo ani stačiti, aby vyhovělo požadavkům devíti rot, jejichž soustředění v jednom praporu bylo anomalií v celém vojsku. Protože se také počítalo s postavením druhé divise — 35. pluk se začal tvořit v srpnu — a nových dobrovolníků stále přibývalo, rozhodl se velitel čs. vojska upravit poměry výzvědných rot přetvořením nezvykle silného praporu v pluk.

Vrchní velitelství italského vojska vyhovělo návrhu velitele čs. divise a dalo souhlas k tomu, aby dne 25. září 1918 byl utvořen tento nový pluk.*) V tomto rozkaze se praví:

„Aby byla dána jednotná směrnice pro vykonávání úkolů, které byly svěřeny československým výzvědným rotám („Compagnie esploratori Č. S.“), nařizuje se, aby od 25. t. m. byly tyto rotý seskupeny v pluk, jenž se bude jmenovati „československý pluk výzvědný“ („Reggimento Esploratori C. S.“), pod velením plukovníka Attilia Vigevana.“

*) Rozkaz má číslo 44050 R. S. z 25. září 1918. Podle rozkazu čs. sboru, č. 968 z 5. září měla se změna státi již dnem 15. září 1918, podle jiného rozkazu dnem 20. září. První plukovní rozkaz, jež dále uvádím, má datum 21. září 1918, kteréhožto datum značí vznik pluku. Pluk se tímto dnem sice netvořil, nýbrž stál již dříve v té síle a rozložení. Nelze však rozhodně přijmouti stanovisko, že pluk má vznik v r. 1916, kdy se již českoslovenští zbrojové z rakouského vojska účastnili podobných nebo stejných akcí, jako pozdější příslušníci 39. pluku.

Podle tohoto rozkazu dal gen. Graziani dispoziční, aby se přejmenovaly výzvědné rotý v pořadí od severu k jihu fronty takto: 4 c rota na 1. rotu, 4 a na 2., 4 b na 3., 5 b na 5., 5 c na 6., 5 a na 7., 6 c na 9., 6 a na 10. a 6 b na 11. rotu pluku. Čísla 4, 8 a 12 zůstala zachována pro rotý kulometné, z nichž v té době existovala pouze jedna.

Pluk dostal číslo 39, protože se pomyslelo na postavení ještě dalších pluků ve svazku divise a výzvědný pluk k ní nebyl ani potom organicky přičleněn. Do listopadu 1918 nepatřil vůbec k žádné brigádě a podléhal přímo velitelství divise. Mělo tím býti pravděpodobně veliteli divise umožněno použití služeb pluku nebo jeho částí k různým zvláštním úkolům, z nichž hlavní mohl býtí úkol útočných oddílů.

Velitel pluku, pluk. Vigevano, zůstal dále přednostou svého „Zprav. úřadu“ IV. armády, takže ho v nové funkci téměř stále zastupoval major Giovannelli. Když se pluk. Vigevano ujal velitelství pluku, vydal dne 21. září 1918 první plukovní rozkaz tohoto znění:

„Povolán důvěrou vrchního velitelství a velitelství československého sboru v Itálii k velitelství československého výzvědného pluku, přijímám je dnešním dnem s hrdostí, jež jsem postaven v čelo vojáků, kteří se již v přemnohých bojích nejskvěleji osvědčili.

Vám, synům hrdinných Čech, není třeba pobídek. S vámi a mezi vámi mám právo a povinnost od této chvíle

Jako v Rusku „Česká družina“ a ve Francii rota „Na zdar“ položila základy tamějších vojenských jednotek, tak také práce, kterou v Itálii vykonali jednotlivci nebo skupiny před utvořením čs. vojska, patří celému vojsku, i když tato průkopníci naší vojenské činnosti na italské frontě většinou pak u 39. pluku konali službu. S tohoto hlediska nutno tedy datum vzniku pluku klásti na den 21. září 1918 a vše co bylo před tím dnem, tvoří jeho základy. Pro přehlednost však označme v pozdějším líčení dějin jednotlivých rot, od začátku jejich trvání, tyto rotý čísly, které měly po sloučení v pluk.

Horní tok řeky Astica.

býti odpovědným za zítřek, jenž bude pro výzvědný pluk a vaši i naši vlast naplněn slávou. Vzpomínka na Jana Husa, Jana Žižku a Karla Havlíčka Borovského budiž neuhasitelným plamenem vytrvalosti, odříkání a obětavosti, kterou od věků český národ vlastní krví projevuje.

Konečné vítězství je nablízku; o ně se musíme snažiti všemi silami, celou svou duší; musíme ho dosáhnouti pro památku padlých bratří, pro osvobození utiskovaných bratří a pro vítězství spojenců, jež je vítězstvím civilisace. Vytryskníž dnes z našich srdcí mocné a s prudkostí, jež tolik let byla potlačována, naše nadšení občanů a vojáků, kteří milují svou vlast a jsou oddáni povinnosti až k obětem, a zazníž daleko hlas:

Italie a Čechy — na zdar!“

Vřelý rozkaz prvního velitele pluku ocenil dobře dosud vykonanou práci a vybízel k novému úsilí. Očekávání velitele nebylo zklamáno. Většina výzvědných rot se zúčastnila činně v po-

slední italské ofenzivě, která znamenala rozhodnou, smrtící ránu habsburské monarchii a tím také osvobození našeho národa z jejího panství.

Teprve začátkem listopadu dostaly všechny výzvědné rotý rozkaz, aby odešly z fronty a přestěhovaly se do území na jih od Padovy, které bylo čs. vojsku vykázano k dočasnému pobytu. Tam se konečně slily všechny rotý v jedno těleso a skončila jejich samostatná činnost. Dějiny pluku pak se vyvíjí společně s dějinami ostatních pluků čs. armádního sboru v Itálii.

Když jsme se seznámili s událostmi, které se týkaly všech rot současně, abychom měli přehled pro další vypravování, obrátíme nyní pozornost k podrobnějšímu a ve svých zvláštěnostech právě zajímavému vyličení činnosti a osudů jednotlivých rot.

*

P r v n í rota vznikla rozdělením výzvědného oddílu 450 mužů, který se ve Veroně cvičil v druhé polovině dubna 1918. Z Verony odejela rota 1. května

do vesničky Mompiana,*) kde mělo své stálé sídlo velitelství roty. Početně byla rota nejslabší ze všech výzvědných rot; čítala, kromě velitele, poručíka Vojtěcha Hanzala, pouze jednoho důstojníka a 40 mužů.

Velitelství VII. italské armády, kterému rota podléhala, nevěřilo s počátku příliš na nějaké úspěchy československých výzvědníků a proto si je vyžádalo spíše na zkoušku. Fronta VII. armády, od švýcarských hranic ke Gardskému jezeru, asi 100 km dlouhá a probíhající nejvyššími pásmy alpských velehor na tyrolské hranici, zdála se italským velitelům zajisté dosti nevhodnou k výzvědné a propagační službě. Linie byly od sebe značně vzdáleny a mnohde odděleny neschůdnými, ba neproniknutelnými srázy a propastmi.

Překážky terénu však neodstrašily touhy výzvědníků po činnosti ve prospěch dohodových zbraní. Po krátkém oddechu odebrala se rota, dne 8. května, do Tiarna Inferiore, aby se odtud seznámila s poměry na frontě.

Rozhodnutí nedalo na sebe dlouho čekat. Italové seděli tu ve svých pozicích již tři roky a za tu dobu se zde téměř fronta nepohnula. Bezpečnost ukolébala italské velitele v klid, takže necítili ani potřebu zvědět, jak to vypadá před jejich posicemi a také skutečně toho věděli velice málo. K úspěšnému provádění propagandy bylo však třeba, aby výzvědníci znali terén pro svoje podniky.

Dne 14. května se tedy vypravila rota, rozdělená na dva oddíly, před zákopy; první oddíl vedl velitel roty na Cima d'Oro a druhý, pod velením

poručíka Václava Hniličky směřoval do Val Concei.**)

První oddíl setkal se hned před drátěnými překážkami s nemilým překvapením v podobě minového pole. Nezbýlo než se pracně a s nebezpečím prodrati do otevřeného terénu. Před rakouskými zákopy se hlídka zastavila a voláním snažila se navázat spojení s Čechy v nepřátelské linii. Podařilo se to, ale v zápětí byl rozhovor přerušen, patrně nějakým bdělým vlasteneckým poddůstojníkem. Když pak zazpívala hlídka národní hymnu a nedostali odpovědi, vrátila se zpět do italské linie. Rakušané byli tak překvapeni, že ani po nepříteli nestříleli.

Podobného výsledku dosáhla také druhá hlídka. První počátek byl učiněn a pověst o československých podnicích pronikala po všech oddílech VII. armády. Velitelé úseků, proti nimž stály slovanské oddíly, žádali o přidělení československých výzvědníků. Ačkoliv se naši vojáci bez oddechu věnovali svému poslání, přece nemohli na všechny úkoly stačiti, protože jich byla nepatrná hrstka.

Teprve posílala 4 důstojníků a 110 mužů od II. praporu 31. pluku, jim ulehčila práci a umožnila obsazení většího počtu úseků. Nové výzvědníky bylo nutno vycvičiti k výzvědné službě, což se stalo v poměrně krátké době čtrnácti dnů v osadě Paiscu. A již 8. června odešla celá rota do linie, aby znovu zahájila činnost.

Očekávala se rakouská ofensiva na Piavě a vědělo se také, že bude provedena ofensivní manifestace na západo-tyrolské frontě, aby síly italského vojska nemohly býti včas a ve větším počtu soustředěny na piavskou linii. Proto si vyžádalo velitelství VII. armády dvě čety československých výzvědníků k získání zpráv o nepříteli a jeho úmyslech. Dne 12. června odešla tedy četa por. Aloise Káry na Passo Tonale

*) Mompiano, městečko asi 10 km sev. od Bresce. — Tiarno Inferiore, osada u jezera Ledro na záp. od Rivy. Paisco, osada v údolí Giudicarie, — Vezza d'Oglio, městečko na sev. toku řeky Oglio, na východ od průsmyku Tonale.

**) Cima d'Oro, hora v jižním Tridentu (1813m) mezi jezery Garda a Ledro. — Val (dei) Concei, údolí na sever od Bezzecey v jz. Tridentu.

Hangar u Pergine, zapálený čs. výzvědky.

a četa por. Aloise Fialky na Cimu Cady.*)

Ceta na Cimě Cady přišla do linie jako na zavalanou a do boje, jež líčí V. Hanzal (Výzvědky, str. 124) podle zpráv účastníků takto:

„Bylo již šero, když tyto hlídky prohlížely svoje vlastní posice a stěží rekognoskovaly svoje nejbližší zákopy. Všichni ulehli v blízkém baráčku hned za linií. Ještě téže noci však, z 12. na 13. června, přepadla je rakouská ofensiva. Situace těchto hlídek jistě nebyla záviděníhodná, uvážíme-li, že téměř vždy se podaří nepříteli při tak velké přesile a překvapení přechodně zmocnit se prvních zákopů. Lze mluvit skutečně jen o štěstí, že nikdo při tomto přepadu nepadl do rukou Rakušanů.

Boj byl tuhý. Ceta rychle obsadila úsek na svahu a tato okolnost snad ji

zachránila. Rakušané drali se hlavně na vrchol a toho také hned prvním nárazem dobyli. Italové dali se úplně překvapiti. Když však viděli, že náš úsek se drží a Rakušané na vrcholku vyčkávají, podnikli protiútok, který se zdařil. Rakušané ustoupili a zasyпали úsek troufalých Čechoslováků bouří dělostřelectva. Marně. Rakouské baterie těsně před ofensivou přišedší střelily nepřesně.

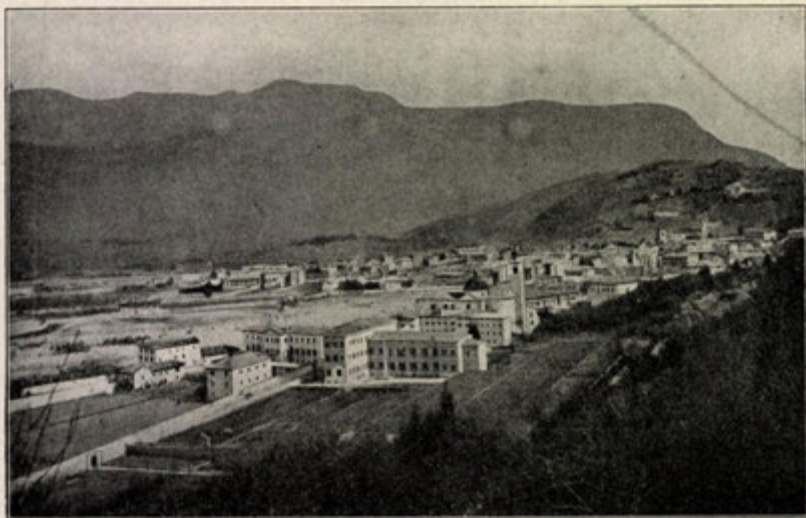
Nový útok pěchoty byl znovu odražen, tentokrát naši bočnou střelbou pomáhali i sousedním úsekům.

A znovu dělostřelectvo, které tentokrát zle zdecimovalo posádku na vrcholu. Nová vlna rakouské pěchoty po tuhém boji znovu obsadila ovládající vrcholek. Naši však nepovolují. Rakušané netroufají si na Čechoslováky. Vědí, že zde není možné žádné vzdání se. Nečekali nás zde.

Italové znovu protiútočí a seženou Rakušany. Každý ústup platí nepřítel draze.“

Draze však zaplatili také Čechoslo-

*) Passo Tonale, průsmyk (1883 m) na býv. hranici rakousko-italské v západním Tridentu. — Cima (di) Cady (2606 m), hora na s. od průsmyku Tonale. — M. Serodine (2536 m), hora na záp. od Cima Cady.

Rovereto.

váci své vítězství. V boji padli střelci Bedřich Čerych a Hlinska a Rudolf Holub z Dolní Rovně u N. Jičina. Byli pochováni na M. Serodine a vyznamenáni bronzovou medailí in memoriam.

Po tomto boji opustily obě čtyři své stanoviště a celá rota se pak rozdělila k hlídkování v Giudicariích a pod masivem Ortlerským.*)

Obtížný horský terén vyčerpával síly našich výzvěděčků. Zvláště četa na M. Cristallu mnoho zkusila, neboť se musela prodírat sněhem a ledem, v nichž vykopány byly zákopy, obydlí i hroby. Slézání úbočí dalo se většinou vytahováním na laních. Hrozilo stále nebezpečí úrazu a onemocnění.

Ale všechny tyto oběti nebyly přineseny nadarmo. Aspoň hlídka ve Val Concei mohla se vykáhati dobrým úspěchem. Zběhové z Rakouska přicházeli

téměř denně a 9. července uteklo na jednu 5 důstojníků od 8. bosensko-hercegovského pluku, z nichž dva Češi a tři Jihoslované. Všichni byli zařaděni ihned k výzvědným oddílům a dávali o sobě zprávy na druhou stranu, vybízejíce krajanv k zběhnutí.

Rakouské velení se snažilo všemožně zameziti hromadnému útěku svých vojáků do Italie, ale marně. Odhodlalo se tedy k ráznému zakročení — přepadení československých výzvěděčků. Tak došlo k památnému boji ve Val Concei, dne 25. července 1918, jehož průběh podávám zde opět podle líčení V. Hanzala (Výzvěděčci, str. 128):

„Rakouské velení chtělo nás zastrašiti nějakým odstrašujícím činem. Chtělo nějakou četu — hlídku naši — přemoci, dobýti většího počtu zajatců a tyto pak hromadně oběsiti pro výstrahu Čechoslovákům, zbíhajícím z rakouské armády a pro zastrašení nás.

Nejlépe hodilo se jim k tomuto podniku Val dei Concei. Zde tvořily rakouské posice podkovu téměř 6 km

*) Giudicarie, údolí řeky Ghesse, v jz. Tridentu. — Ortler, (3905 m), horská skupina edovců v Alpách v jz. Tridentu. — M. Cristallo (3451 m), hora na švýcarsko-rakousko-italské hranici.

Hrad v Roveretu.

hlubokou, do níž pouštěly se naše hlídky, chtěly-li se dostatí blíže k rakouským zákopům. Terén byl samý kopec zalesněný a údolíčko rovněž porostlé stromy a keři. Velmi nebezpečný terén, již z toho důvodu, že nepřítel i když vyšel mnohem později než my (za naprosté tmy a tedy nepozorován) a i když šel pouhé 2 km či 1 km před vlastní zákopy a počhal si na nás na vhodném místě, mohl snadno obklíčiti a ručními bombami zničit naši hlídku, která na takovéto místo vždy musila dorazit později a tudíž lehko mohla býti zaskočena.

Aby podnik se jim zaručeně podařil a rakouské velení vyhnulo se neúspěchu, který v tomto případě byl by býval zvlášť citelný, učinilo dalekosáhlé

přípravy. Vybralo si tři čety ze sturm-bataillonu 49, dobře jim dalo prostudovati terén a vyslalo je tak, že v noci z 22. na 23. přiblížili se asi na tři čtvrti kilometru před naši polní stráž. Zde ukryli se v hlubokém zářezu za svahem jednoho ze zalesněných pahorků a přechkali zde celý den.

Plán byl skutečně výborně promyšlen a byl by se musil podařit proti každému vojsku.

Naši plně se spoléhali, že nepřítel — 6 km daleko a kromě toho úzkostlivě se vyhybající každé hlídkové činnosti — nemůže býti nebezpečný. Zejména, když sami připravili se k hlídce dosti brzy z večera.

Bylo téměř šero, když chtěli jako obvykle otevřítí si cestu v drátěných

prekážkách. Byli jistě rozmanitě roztroušeni, někteří cpali si oběma rukama letáky do kapes, jeden nesl megafon, druzí rakety pro střelení letáků, zkrátka rozmanitě zaneprázdnění a ne k boji připraveni. Byli to již staří výzvěďáci, z první čtyřicetky, zvyklí na nepřítele trochu blíže než 6 km.

V tom však náhle řezavý, ostrý výbuch ručního granátu, druhý — třetí ze tří různých stran a divoké hurrá!

Přepadení. Obklíčení ze tří stran v ne přehledném terénu, sami rozptýleni. Kde jsou vlastně naši a kde jest nepřítel? Ti tři, kteří běží vpravo nám za záda — jsou to naši? Mám hoditi po nich bombu či pobíji svoje vlastní?

Takové myšlenky prolétly hlavou našich v prvních zlomcích vteřiny. — Avšak nebylo času na uvažování. V takových situacích vteřina nerozhodná jest již pro jednotlivce smrtí, ne-li pro rážkou všech.

Jeich starý patrolérský instinkt je vedl. Ve vteřině vytáhli a vrhli bomby na stranu největšího nebezpečí. Ti na stranách pracovali puškou, ti ve středu bodákem a pažbou a všichni stahovali se vějířovitě ke středu a dozadu. Avšak i záda měli již obsazena. Zde byl boj zejména urputný. Zde musil bojovat každý na svoji pěst, ježto zde bylo křoví nejhustší.

Zde také stihl osud hrdinného Sobotku.

Dávno již vyhodil svoji po ruce jsoucí bombu, již vystřelil celý svůj zásobník v pušce a přece jiný nepřítel v bezprostřední blízkosti. Vidí dva kroky od sebe urostlou postavu. Tato náhle přiloží pišťalku k ústům a zahvízdá. Nějaký smluvený signál — povel. Není pochyby — důstojník. Sobotka jedním skokem vrhá se na něho s nasazeným bodákem. Ale kdosi vedle, věrný strážce důstojníka, oddaný četař, jako blesk přiskočí a jedním úderem pušky sráží ránu a zasahuje Sobotku do hlavy.

Omráčený hrdina klesá. Zde vůle,

statečnost, láska k vlasti nemohou činiti nezranitelným.

A nikdo toho nepozoruje, ježto každý má nějaký podobný soubor.

Za ustavičného bojování dostali se naši na volnější prostranství, kde se mohli přehlédnouti, že skutečně jsou oni pohromadě a že nemají mezi sebou nikoho cizího. Mezitím přispěchalo i několik Italů z posic vzadu. Nejhorší situace byla tedy překonána.

Jak tak se přehlíželi, zavzněl náhle výkřik: „Pýcha tam zůstal.“

Představa toho, co ho očekává, elektrisovala celou hlídku takovým pocitem, s jakým můžeme se setkatí jen u svazků spojených skutečně bratrskou láskou.

„Na ně — hurrá!“ vyrazil svým zvláštním hlasem desátník Páša a strhl ostatní.

Pokřik, který vyrazili naši, byl děsivý. Byl to tak strašný, nelidský — zoufalstvím a šíleným přímo vztekem promíšený řev, že Rakušané naráz přerušili boj a překvapení hrůzou naslouchali, co se vlastně děje. (Italové v sousedních úsecích dlouho vyprávěli o této strašné noci.) Rakušané, mezi nimiž bylo mnoho Čechů, mžikem vycítili, že nad těmito šílenými zoufalci nelze zvítěziti. Rázem zapomněli na svoje hrdé tvrzení o nepřemožitelnosti šturmtруп, na slíbené odměny, na hanbu, která je čeká po porážce jak u velitelství tak u ostatních trup.

Boj byl již krátký. V naprostém nepořádku úprkem utekli a jen terénu mají co děkovati, že neměli větších ztrát.

Sobotku nám však hned v prvních okamžicích boje odnesli a z našich nikdo ho nepohřešoval.

Osud! — Pohřešovaný Pýcha ze své posice se osvobodil sám — o ztraceném Sobotkovi nevěděl nikdo. Byla to naše jediná ztráta.

Nepřítel zanechal na místě plno nábojů, několik pušek, přílby, nosítka pro raněné, brašnu a obvazy, ruční bomby,

Fronta VI. armády. — Longare, Melette, V. Frenzella, Sisemol.

jednoho mrtvého a jednoho těžce raněného Čecha Karla Bareku ze Železného Brodu. Tento druhého dne zemřel a byl námi pochován u vesničky Tiarna.

Byl to jeden z nejsmutnějších dnů, když jsme poznali, že právě Češi nejzuřivěji bojovali proti svým bratrům legionářům. — Bareka nám lál cestou ustavičně. Teprve těsně před smrtí prosil o odpuštění. Dostal je i pěkný kříž na hrob.“

Raněného Sobotku odvlékli Rakušané jako cennou kořist do zajetí a druhého dne pro výstrahu, jak doufali, popravili. Ale hrdinná smrt českého legionáře nezastrašila odbojného ducha všech českých vojáků na rakouské straně, spíše ještě mnohé pobídla k opuštění řad nenáviděného vojska. Z mnohých případů rozmáhající se deserce do italských zákopů uvedeme zde aspoň dva nejzajímavější: Ctibora Veselého a Rudolfa Smetánky.

Ctibor Veselý*) byl očitým svědkem

popravy Sobotkovy, která v jeho mladickém a upřímně vlasteneckém srdci vyvolala mocný dojem a pevné rozhodnutí, že se musí co nejdříve dostat ze spárů rakouských katanů do československého vojska. Na jedné z hlídek mezi zákopy ve Val Concei mu popřálo štěstí. Velitel hlídky ho ustanovil, když se navraceli do linie, aby dával pozor na vojáky a zamezil případně jejich útěk. Veselý, tehdy jedn. dobr. desátník, byl pokládán za svědomitého a spolehlivého vojáka a skutečně také svůj úkol plnil. Bedlivě sčítal své lidi, aby všichni šli před ním a na vhodném místě, v záhybu cesty, zmizel.

S tlukoucím srdcem blížil se italské linii, z níž mohl vyjít ukvapený a smrtonosný výstřel. Šťastně se pak dostal do italských zákopů, dne 5. září 1918, k nemalé radosti své i československých vojáků, kteří brzy přispěchali aby ho přátelsky přijali a zvěděli zprávy

*) Ctibor Veselý, syn advokáta a senátora dra F. Veselého z Benešova, byl jako jedn. dobr. de-

sátník 102. pěšího pluku svědkem popravy Sobotkovy, jak si zaznamenal ve svém deníku. Padl v boji na mostě v Komárně dne 1. května 1919.

o nepříteli. Netrvalo dlouho, co se v karantenním táboře zotavil a již se dostal mezi druhy na frontu, kam ho vroucí láska k národu mocně vábila.

Stejně šťastný, mnohem však obtížnější a spletitější přechod na italskou stranu měl R. Smetánka. Největší potíží spočívala v tom, že Smetánka, kapitán gen. štábu, nebyl nikdy dlouho v linii a od štábu se ovšem těžko utíkal. Vyčkal tedy okamžiku, kdy mohl, pod pláštěm návštěvy kamarádů v jemu známém úseku před odjezdem na dovolenou, dostati se na frontu. Volil tento způsob, protože několik jiných pokusů, předtím provedených, ztroskotalo o náhodné příčiny nebo přílišnou starostlivost vojáků o svého představeného. Když se podařilo Smetánkovi obeplouti různá úskalí u velitelství v zázemí, dospěl dne 20. října do úseku fronty na Monte Pari*), kteroužto krajinu znal ze svého působení u štábu v Rivě. Veliteli praporu v úseku, kde chtěl zběhnouti, oznámil, že má za úkol zjistiti, proč Italové mohli před několika dny dobyti tamějších zákopů. Podporován úctou a bázní velitele úseku před důstojníkem štábu armádního sboru v Tridentu, dospěl po některých ještě překážkách před rakouskou linií. Veliteli hlídky nařídil, aby se po něm více nesháněl, že se vrátí do zákopů na jiném místě, až si celou situaci zevrubně prohlédne. Tak se zabezpečil na jedné straně a pomalu se vzdaloval od drátěných překážek, až přešel vrchol hřebenu a unikl zrākům rakouských stráží. Nyní čekal na další, neméně svízelný krok: vstup do italské linie. Opatrně sice, ale přece dosti kvapně, aby se ještě před soumrakem dostal k italským zákopům, sestoupil do Val Concei, kde bez nehody byl přijat italskými strážemi a u velitelství praporu již českými důstojníky.

Vlastní zkušenosti Smetánkovi a

*) Monte Pari (1991 m), hora na sv. od jezera Ledro v údolí Concei.

zprávy, které úmyslně sbíral ve štábech, přišly italským velitelstvím vhod. Vrchní velitelství si dalo vypracovati posudek svého způsobu válčení, jak se jevil v očích rakouských štábů a zároveň návrh, kde a jak by se mohla nejlépe provésti ofensiva proti Rakousku. Smetánka mohl bezpečně pracovati s předpokladem situace, jaká byla před jeho zběhnutím, protože nikdo na rakouské straně neměl tušení o jeho útěku. Návrh, který Smetánka podal, podobá se velice průběhu ofensivy koncem října a je dosti pravděpodobné, že měl vliv na její provedení, ne-li přímo, tedy aspoň tím, že utvrdil italská velitelství o správnosti jejich plánů.

Začátkem října navštívil rotu v Mompianu dr. E. Beneš, provázen majorem Chalupou a Konrádem. Nebyla ovšem celá rota pohromadě; větší část zůstala na frontě až do konce války.

Při převratu téměř všechny čtyry stály v linii a zde uplatnili se Čechoslováci dobře jako tlumočníci při italských velitelstvích. Četa por. Pokorného stíhala nepřitele, spolu s italskými oddíly, až do Bolzana.

Po uzavření příměří odvolalo velitelství čs. divise všechny výzvedné rotu z fronty. Odchod z Mompiana mohl býti však uskutečněn, až když se všechny čtyry vrátily k velitelství rotu, což bylo velice obtížné a trvalo několik dní. Teprve kolem 10. listopadu odešla rota do Brescie, kde byla při pochodu městem nadšeně pozdravena místním obyvatelstvem, které se přátelsky přišlo rozloučit s československými vojáky. Z Brescie pak jela rota do San Pietra u Padovy, aby sdílela osudy se svým plukem.

*

Dějiny druhé rotu se s počátku stýkají s dějinami rotu třetí, o níž budeme čísti v dalším vypravování. Základem druhé rotu byla totiž 3. četa 3. rotu, která byla dne 19. května 1918

Zákopy na Val Belle.

poslána do úseku k jezírku Loppio*), aby tam navázala styky s českými vojáky 35. a 75. rakouského pluku. Ke své rotě se však již nevrátila.

Velitelství I. armády, na jejíž půdě čs. výzvědná činnost vyrostla, nespojilo se totiž se silnou výzvědnou rotou, která jí byla začátkem května přidělena a vzápětí si další výzvědný oddíl, aby mohl býti celý její úsek dokonale obsazen československými výzvědky. Žádosti bylo vyhověno tak, že dostala 22. května polovinu jedné rotě II. praporu 31. pluku, kterýžto oddíl splýnul dnem 1. června s uve-

denou 3. četou 3. rotě ve výzvědnou rotu „Borghetto“, pod velením nadpor. Rudolfa Vyčítala.

Měla tedy I. armáda dvě výzvědné rotě československé**), které byly rozloženy tak, že od jezera Gardského k Zugně Tortě — v úseku XXIX. arm. sboru — konala službu rota „Borghetto“ a na východ dále rota „Astico“.

Úsek 2. rotě neměl tak vysokého horstva, jako tomu bylo u první rotě. Počínal u Gardského jezera a táhl se po skaliskách severního úbočí M. Balda k Brentonicu a Mori, kde dospěl údolí Adiče a stoupal na druhé straně řeky až k vrcholu Zugny Torty. Od srpna do začátku října, kdy čs. divise samostatně hájila úsek M. Balda, zkrátila se fronta působnosti druhé rotě o celou část od jezera Gardského k Brentonicu.

Ale i tak měla rota na krátkém poměrně působivě dosti práce. Terén sice jí nepůsobil mnoho obtíží, zato však

*) Lago di Loppio, jezírko na vých. od sev. cípu Gardského jezera, pod úbočím M. Balda. — Borghetto, městečko v údolí Adiče, na býv. ital.-rak. hranici. — Avio, městečko sev. od Borghetta. — Serravalle obec sev. od Aly v údolí Adiče. — S. Marco, ves v údolí Adiče u Mori. — S. Cecilia, ves jižně od Mori. — Monte Giovo (647 m), vrch jižně nad městem Mori. — Brentonico, městečko na jih od Mori. — Zugna Torta (1247 m), hora v pásnu Dolomit jižně od Rovereta. — Malga Zugna, horský hřbet (1625 m) na j. od Zugny Torty.

**) Jmenovaly se obyčejně zkrácenými názvy, rota „Borghetto“ (nebo též „Avio“) a „Astico“, kteréžto pojmenování je také krylo před nepřátelskými špióny.

Před zákopy na Val Belle po boji.

se vyskytly jiné nesnáze. Rakouské zákopy byly opatřeny kromě obvyklých překážek, téměř všude dráty, napájenými elektrickým proudem vysokého napětí, které znesnadňovaly nutné přiblížení k nepřátelským hlídkám. Linie probíhaly většinou nedaleko od sebe a rakouské ve vyšších polohách, takže Rakušané pozorovali každé hnutí v italských zákopech.

Výzvědčící se tedy zde museli spojit s voláním na nepřátelskou stranu z vlastních zákopů a jen v horských částech úseku prováděli hlídky mezi zákopy. Viditelných úspěchů své námažavé činnosti se dlouho nedočkali. Při každém zvolání téměř dostali za odpověď nadávky; později se setkávali s tvrdšími mlčením se strany nepřítelů a konečně bývali zasypáváni střelbou z děl, kulometů a pušek.

Při rakouském náporu málem by byla zajata četa, která konala službu u jezírka Loppia. Dvě čety zůstaly totiž proti všeobecnému rozkazu a přes naléhání pluk. Marchettiho v linii (dru-

há u Brentonica) v olavě, že by si jejich odchod vykládali Italové jako zbabělost.

Z tohoto celkem jednotvárného života vytrhla výzvědčíky druhé rotý událost, která dlouho zaměstnávala jejich mysl: výzvědná cesta čtyř druhů do rakouské linie.

První podnět k přípravě tohoto do-
bře myšleného podniku dalo zběhnutí dvou Čechů z rakouské linie do italských zákopů. Dne 27. května objevili se totiž před italskými zákopy na Doss Casině desátník Alois Storch a svobodník Frant. Tobek*), kteří utekli od

*) Alois Storch, nar. 21. VII. 1893 v České Lípě, zběhl jako desátník-telefonista 3. baterie 13. těžkého děl. pluku v Nagu do italských zákopů na Doss Casině dne 27. května 1918. — Frant. Tobek, nar. 21. V. 1896 v Lažanech u Litomyšle, svobodník téže baterie jako Storch, s nímž společně zběhl. — Leopold Jeřábek, nar. 14. XI. 1894 v N. Rousínově na Moravě, zběhl 16. června 1916 u Monfalcone, pěšák 25. zem. pluku, přihlášen 6. XII. 1916 do čs. vojska v S. Marii C. V. — Jan Šmarda, nar. 1892 v Násedlovicích na Moravě, zběhl 13. října 1915 v Giudicariích od 163. rak. dom. praporu, do

Čechoslováci odvádějí rak. zajatce po boji na Val Belle.

svého oddílu, aby vstoupili do československé armády. Když přišli k italskému velitelství, prozradili podrobně postavení rakouského vojska, pokud je znali a na vlastní žádost byli ihned přijati do výzvědné roty.

Nejdůležitější zpráva, kterou přinesli, týkala se známek brzké rakouské ofensivy. Italové učinili ihned přípravu a poslali sem posilu, ale předčasně ji odvolali, takže ztratili, když Rakušané podnikli výpad, důležitý bod Doss Alto.

Přesné a lákavé zprávy obou zběhů nezůstaly však zcela nepovšimnuty.

Již koncem května pojal pluk Marchetti plán poslati do rakouské linie československé výzvědčíky, aby tam zjistili postavení a úmysly nepřítele, pokusili se připravit slovenské a zvláště české vojáky k zběhnutí do Itálie a propagovati myšlenku protirakouského odboje v zázemí.

Na výzvu Marchettiho přihlásilo se

února 1916 byl tlumočnickem v zaj. táboře S. Felice u Verony, pak v různých táborech a konečně v S.

ihned mnoho odvážlivců od obou výzvědných rot I. armády, z nichž pak byli vybráni čtyři, kteří měli pro tento těžký úkol nutné podmínky: tělesnou i duševní zdatnost a znalost řeči, jakož i úseku fronty, kde měli přejít.

Z celé fronty I. armády, po různých úvahách, nejvhodnějším k vniknutí do rakouské linie se zdálo ústí řeky Sarcy do Gardského jezera, protože bylo nejméně střeženo a nejsnadněji přístupno. Rakušané sice měli po celém břehu severního cípu Gardského jezera, pokud bylo v jejich moci, postaveny drátěné překážky a dráty nabitě silným elektrickým proudem a umístěna děla, chránící hladinu jezera, pokud by nedostřelily pušky a kulomety hustě rozestých stráží. Ústí Sarcy však bylo úplně volné a přístupné — což zvyšovalo bezpečnost přistání — přímo ze středu jezera a tedy nepozorovaně.

Výprava byla původně určena na

Marií C. V., přihlášen do čs. vojska 5. XII. 1916. Odejel zároveň s Jeřábkem 12. IV. 1918 k 2. rotě 39. pl.

první polovici června, ale musila být odložena, zprvu asi pro obtíže technického rázu a později pro příliš jasné měsíční noci.*)

K provedení podniku vybral pluk. Marchetti, kromě obou nových zběhů, Storch a Tobka, ještě střelce 2. roty Leopolda Jeřábka a Jana Šmarda, protože ovládali slušně italštinu a Šmarda nadto znal dosti krajinu, kde měli působiti. Prvním cílem těchto čtyř výzvědků byla dělostřelecká posádka v Nagu, kde měli první dva mnoho známých, k nimž se mohli v první chvíli utéci o radu a pomoc. Čeští dělostřelci v Nagu mohli být také první, jež by bylo snadno získati pro zběhnutí do Itálie nebo aspoň je pobídnouti k tomu, aby působili k nepřesnosti a neúčinnosti dělostřelby a při náporu Italů se bez boje vzdali. Dále měli výzvědky sbírat zprávy o nepříteli, zvláště o pohybech vojska k ofenzivě. Kdyby zjistili, že se chystá nepřátelská ofenziva — což bylo však po nezdaru na Piavě málo pravděpodobno — měli se vrátiti do italské linie po souši nebo lodí, která na ně měla čekat za dva dni na stejném místě, kam je dopravila. Konečně jim bylo dáno na vůli, jak se mají zařídit v případě, že by se nechtěli hned vrátiti do Itálie: mohli pokračovati v propagandě mezi vojáky na frontě nebo se uchýlit do Čech, skrýti se u svých rodin a podle možnosti, pracovati v revolučním smyslu mezi civilním obyvatelstvem.

K tomuto dalekosáhlému a obtížnému úkolu byli naši odvážlivci důkladně a účelně vybaveni. Storch a Tobek se přestrojili do svých bývalých stejnokrojů a Jeřábek a Šmarda dostali sešle

uniformy rakouských zajatců se vším příslušenstvím: legitimačním lístkem, korespondencí, rakouskými penězi, batohem, náčiním, rakouskými konzervami a italským chlebem. Aby mohli změnití vzezení, což bylo zvláště důležité pro Storch a Tobka, vzali si s sebou nepravé vousy a líčidla. K osobní ochraně měli pistoli a dýku, jakož i záchranný pás.

Podnik byl proveden v noci z 2. na 3. července, s počátku přesně podle plánu, který byl do podrobností dobře vypracován.*) Plavidlem byl malý motorový člun s elektrickým pohonem, jenž způsobuje poměrně málo hluku, zvláště v nočním tichu. Posádku člunu tvořili, kromě čtyřech českých vojáků, loďní nadporučík dr. Orlando,**) dělostřelecký nadpor. Vaccaro a čtyři námořníci. Nalodění bylo provedeno v Sognu***) v 21 hod., odkud nejprve byl motorový člun doveden třemi jinými čluny až do Cima Piani, aby neplýtlval pohonou energií, dokud toho nebylo třeba.

O půl jedné vyplul člun k stanovenému cíli — ústí řeky Sarcy, kamž dospěl právě za hodinu. V několika minutách byli Češi vyloděni na mělké pobřeží a brzy se ztratili v křoví a rákosí.

*) V. Hanzal (Výzvědky, str. 162) tvrdí, patrně podléhnutí Vyčítalova, že první pokus o uskutečnění výpravy se udál čtyři dni předtím, ale že vyplul pozdě a na zakročení Vyčítalova se museli vrátit. Možnost tohoto neúspěchu není vyloučena, ač o tom nemáme odjinud zpráv a Marchetti, bylo-li tomu tak, pochopitelně mlčí. Není však správné tvrzení (str. 163), že na výpravu odjeli 2. července jen 4 výzvědky s námořníky, ale bez důstojníků. Že tam byl nadpor. Vaccaro, předsvědčil jsem se v rozhovoru s ním v Roveretu v r. 1925.

**) Loďní nadporučík (tenente di vascello) je hodnost kapitána pěchoty.

***) (Val di) Sognu, osada již. od Malcesine, na vých. břehu Gardského jezera. — Cima Piani, výběžek na vých. břehu jezera Gardského, sev. od Malcesine. — Doss Casina, hřbet na sev. úbočí M. Balda (904 m). — Cima Tre Pezzi (941 m) vrch mezi Asiagem a Arsierem. — Nago a Torbole, osady při sev. cípu Gardského jezera. — Val Lagarina, údolí řeky Adige v Tridentu.

*) Líčení „Gardského podniku“ se v různých pramenech rozcházejí, takže nelze mnohde říci ještě poslední slovo. Přidružuji se zde líčení gen. T. Marchettiho v revui „Trentino“, r. V., č. 4-5, duběnkvěten 1928 (český překlad vyšel v „Naší revoluci“, r. VI, str. 93 a n.), které je doloženo dokumenty, nejspodrobnější a — podle mého názoru — nejpravdivější.

Náčrt boje na Val Belle.

Přistání a vylodění nebylo vůbec pozorováno a dále se za naprostého ticha. Teprve když se člun obracel k odjezdu, způsobil rozbiňající se motor a bidlo, jímž člun odrazil, nepatrný hluk. Člun se vzdálil asi sto metrů od břehu, když vyšla rána z pušky a po chvíli začaly světlomety ozařovati jezerní hladinu. Protože však od ústí Sarcy neslyšela posádka člunu žádného zvláštního hluku, vrátili se zpět do Sogna.

Mezitím však odehrával se na břehu jezera začátek krvavého dramatu. Stráž u Grand Hotelu v Torbole postřehla hluk, jenž byl způsoben při vylodování, a vystřelila ránu z pušky a světelnou raketu. To bylo znamení hlídkám na pobřeží, aby prohledaly břeh a zjistily, co se děje. Výzvědčící se nejprve skryli

a když se hlídky přiblížily, rozdělili se v přesvědčení, že se jim tak snáze podaří se zachrániti. Storch a Šmarda zůstali na místě, kdežto Tobek a Jerábek spěchali zpět ke břehu a plavali směrem k úbočí Monte Balda, kde chtěli dosáhnouti italských posic.

Když uplavali značný kus cesty, zdálo se jim, že slyší od břehu italský hovor. V domnění, že jsou již u italského území, přiblížili se ke břehu, odkud jim však vyšel vstříc rakouský četař. Byli teprve asi v polovině cesty a u pobřeží, které měl ještě v moci nepřítel. Jerábek, jenž plaval napřed, zpozoroval svůj omyl teprve v posledním okamžiku, načež vytáhl pistoli a četaře střelil. Nastala střelba se břehu, která Jerábka ranila a on po krátkém zápase s chlad-

nými vlnami jezera vyčerpán zmizel navždy pod hladinou.

Tobek však v matném světle spatřil včas rakouského vojáka, obrátil se na širé jezero a plaval až do svítání, kdy se po malé přestávce dostal až k italským strážím v Buon Portu. Odtud jej odvezlo auto do nemocnice ve Veroně, neboť byl vyčerpán duševně i tělesně.

Storch a Šmarda se naopak hleděli s počátku prodrati křovím a rákosím za rakouské linie. Když pak viděli, že neproklouznou řetězem hlídek, které prohledávaly pobřeží, chtěli se také spasiti přeplaváním cípu jezera. Bylo však již pozdě. Hlídky je v patách následovaly ke břehu a tam je, bezbranné, po krátkém jednání donutily ke vzdání. O jejich dalších osudech, soudu a popravě Storchově uslyšíme na jiném místě.

Zbývá nám ještě seznámiti se s příčinami, proč se výprava nezdařila a jak byl její nezdar vykládán. Ve válce i po ní, ba ještě dnes se soudí, že tragický konec podniku zavinila zrada. Někteří se domnívali, že výpravu prozradili Italové, třeba neúmyslně — buď neopatrností při přistání nebo zajatci v Rakousku či dokonce telefonickými rozkazy, které prý Rakušané odposlouchali. Domněnky podobného rázu postrádají však podkladu, protože jednání dalo se tajně a písemně mezi veliteli a bylo známo teprve v poslední chvíli, že podnik bude proveden. Vylodění provedli italská námořnictva také poměrně tiše a jistě by za jiných okolností nevyhnutelný hlomoz při obracení lodi nepřítel nepostřehl.

Vážněji zněly hlasy, které tvrdily, že výpravu prozradil některý z Čechoslováků. Pravděpodobnost tohoto názoru posílil brzy zjištěný fakt, že jeden z obou zajatých, Šmarda, nebyl popraven. Z toho snadno se usoudilo, že Šmardu jako zvěda poslali Rakušané do Itálie, aby zradil československé vojsko. K utvrzení tohoto mínění přispěly

dále šifrované letáky, které rozhazovali rakouští letci po jihotyrolské frontě, kde byl Šmarda uváděn ve spojení s jakousi tajnou organizací rakouských špiónů v Itálii.

Nezdar výpravy však nezavinila ani neopatrnost Italů, ani zrada Šmardova. Rakouské oddíly na severním cípu Gardského jezera nebyly připraveny na patriční uvítání nepřátelského člunu. Kdyby bývali Rakušané věděli, co nepřítel chystá, jistě by byli učinili náležitá opatření ve strážní službě a pokusili se zmocniti člunu i s posádkou. Z průběhu vylodění a návratu člunu však již tehdy bylo patmo a později bylo potvrzeno, že o tomto podniku rakouští velitelé nevěděli.

A přece byli Rakušané připraveni na přistání člunu, ale — a v tom je právě podivná hra osudu — člunu s Rakušany!

Zásluhou gen. Marchettiho poodhalila se clona z tajemství osudné noci z 2. na 3. července 1918 a byla vysvětlena nepopiratelně příčina téměř okamžitého vypátrání našich výzvědků rakouskými strážemi. Ony totiž čekaly výpravu s jiným posláním; čekaly kamarády a chytily své úhlavní nepřátele!

Jak se to stalo? Odpověď podává nám obsah rozkazu, jež dostali velitelé rakouských oddílů na Gardském pobřeží ráno, dne 2. července 1918, od velitelství 10. armády v Tridentě:*)

„Rakouští námořní důstojníci, zajatí u Ancony, utekli ze zajateckého tábora a protloukli se k hranicím, aby se vrátili do Rakouska.**)

Podle zpráv důvěrníků, usazených v Itálii, bylo velice pravděpodobné, že

*) Překládám obsah rozkazu, jak jej podává T. Marchetti.

**) Skupina 62 rakouských námořníků, z nichž 6 důstojníků a několik poddůstojníků, přistála tajně dne 5. dubna 1918 na pobřeží 18 mil od Ancony. Účastníci pronikli nepozorovaně do města, ale byli zatčeni, právě když vstupovali do přístavu, kam přicházeli, aby vykonali odvážné poslání, jež jim bylo svěřeno.

Major Volpini přehlíží 7. rotu 39. pluku. (Od leva: mjr. Giovannelli, mjr. Volpini, por. dr. Basl.)

se pokusí vrátiti se co nejdříve do vlasti vodní cestou na jezeře Gardském.*)

Byl dán rozkaz střežiti pozorně pobřeží jezera zvláště v noci, dovoliti plavidlu, které by je vezlo, nerušeně se přiblížiti, dáti však o tom zprávu obvyklými znameními, nechati lidi bez střelby se vyloditi a teprve, až by se octli na zemi, opatrně se k nim přiblížiti, obklopiti je a zjistiti jejich tožnost. Zároveň rozkaz doporučoval silnou ostrážitost, aby se nikdo nena páčil.“

Rozkaz byl přesně vyplněn, hlídky seslány a náležitě poučeny, v Torhole stál připravený člun k záchraně příchochůz, rozestaveny oddíly plavců, ba dokonce byl vypjat elektrický proud z překážek.

Rakušané se tedy dokonale připravili na přijetí svých lidí a proto nebyli nijak překvapeni, když se setkali s vojáky v rakouských uniformách, kteří přichá-

zeli z nepřátelského území. V první chvíli ani nepomyslili, že by to mohli býti nepřátelé a spíše jim hleděli pomoci než uškoditi. Ani člun, jež vy-pátraly rakouské světlomety ještě dosti blízko od pobřeží, nebyl rakouskými bateriemi znepokojován. Tak byla celá rakouská posádka vžita do romantického klamu!

Výzvědný podnik na Gardském jezeře skončil tedy velice tragicky, nikoliv však vinou na naší straně nebo zásluhou Rakušanů. Podivná shoda okolností hrála zde osudnou úlohu, takže není divu, že nezdar výpravy zůstal dlouho záhadou. Kdyby snad byl podnik proveden jen o jeden den dříve, jistě by se byl podařil a nevyžádal by si za oběť životy dvou mladých českých vojáků. O průběhu výzvědné výpravy se dlouho mluvilo na italské straně a její důsledky, jak pozděj uvidíme, mohly býti dalekosáhlé pro zdar našeho vojska v Italii.

Tobek se brzy vrátil ke své rotě, byl vyznamenán válečným křížem a dne

*) Tento způsob pokládá Marchetti za zcela možný, ale připojuje, že se tito námořníci k tomuto podniku nedostali.

10. července byl velitelem divise povýšen na strážmistra za válečné zásluhy. Účastnil se pak dalších výzvědných podniků roty, zvláště boje na Cimé Tre Pezzi, kde zahynul.

Boj na Cimé Tre Pezzi dne 23. září 1918 je dalším mezníkem v činnosti druhé roty. Protože se však odehrával na sousedním úseku, bude vyličen v přehledu akcí třetí roty. Kromě tohoto boje provedla rota několik menších úkolů na Zugné Torté, Sassi Bianchi, ve Val Lagariné a u S. Marca.

Poslední výprava málem by bývala skončila nešťastně. Naši výzvědci ve spojení sitalskými oddíly podnikli útok na rakouské posice, ale Rakušané je zasyпали tak prudkou střelbou, že nezbylo, leč ustoupiti dělostřeleckým ohněm.

Ani pozdější namáhavé hlídky neměly úspěchu. Kde se Čechoslováci ozvali, tam jim z rakouské strany odpovídali jen nadávkami nebo kulomety. Blíží se konec války a neodvratná porážka rakousko-uherského vojska jevila se nejlépe v jeho nervositě a bezmocném vzteku.

Hlavní událostí u druhé roty v říjnu 1918 byla návštěva dr. Beneše a pád Rakouska, které popisuje účastník, Karel Pavlíček (Československý legionář, 28. října 1922) takto:

„Začátkem měsíce října 1918 se druhá rota 39. výzvědného pluku zase rozešla na jednotlivé či přidělené úseky fronty od jezera Gardského až po vysoké skály Malga Zugna. Tenkrát naše četa obdržela Monte Giovo a od tohoto vpravo skály Santa Cecilia proti vesničce San Marco nedaleko Rovereta.

Rozloučili jsme se obvyklým způsobem s Aviem, kde jsme trávili dny odpočinku. Netušili jsme tehdy, že jdeme na frontu naposled.

Krátce před odjezdem měli jsme v Aviu vzácnou návštěvu. Přijel k nám generální tajemník Národní rady, dr. Beneš z Paříže. Co jsme se na něho natěšili! Vyzdobili jsme slavnostně své

ubikace, ale zatím se celé přivítání odbylo na hrboлатém náměstí avijském.

Přijel s nimi též náš generál Graziani. Dr. Beneš nás pozdravil jménem zahraniční Národní rady a celého národa československého. Děkoval za přinesené oběti a přál všem šťastný návrat do vlasti.

Po skončeném defilé odjel opět s generálem Grazianim, který se s námi loučil se slzami v očích, do Verony.

Potom se mnoho mluvilo, jak ani jinak býti nemůže po takové pro nás velmi důležité návštěvě. Doslechli jsme se tenkrát, že Beneš řekl v úzkém kruhu bratřím důstojníkům, že na vánoce se všichni uvidí ve vlasti. Nechtěli jsme tomu ovšem věřit. — Slova ta se přetřásala také v Brentonicu, v zákopěch a všude na těch místech, kde si každý spřádal nejrůznovější sny o budoucnosti.

Každý den se četly s velkým zájmem hlavní italské časopisy, zvláště „Corriere della sera“ a „Tribuna“, jakož i náš římský „V boj“, založený br. Logajem. Těšili jsme se zprávami ze západního bojiště o soustavných porážkách Němců, jakož i z jednotlivých úspěšných výpadů italských jednotek proti Rakousku.

Něco neočekávaného nás však jednoho dne z rána (datum si již nepamatuji) překvapilo.

Na celé frontě byl klid.

Seděli jsme s italskými vojáky před kavernou na San Cecilia, snídající dobrou a silnou kávu, jakou dovedli uvařit pouze někteří Italští „cucinieri“.* Bylo velmi příjemné vyhřívát se na slunci po probdělé noci, neb vraceli jsme se obvykle k šesté hodině ranní z výzvědných hlídek.

Co tak klidně s Taliány o současných událostech rozmlouváme, přiběhne k naší kaverně jeden italský poručík, vezme tam stojící strojní pušku a vyzývá nás, abychom jej následovali.

*) cuciniere, ital. kuchař.

Pluk. Vigevano přihlíží rannímu cvičení 7. roty 39. pluku ve Ville Dolfin.

Puzení zvědavostí běžíme do zákopů: náš desátník Vonášek první. Tam se nám naskytla nezvyklá podívaná. Dole pod vrchem San Cecilie kolem řeky Adiže ubírala se divná trojice.

Vpředu kráčel rakouský trubač, za ním asi dvacet kroků, podle lepšího stejnokroje, patrně rakouský důstojník a za tímto ve stejné vzdálenosti opět jeden voják c. k. armády.

První z nich troubil nějaký „marš“, ostatní mávali bílými praporci. Byli to rakouští parlamentáři!

Nežli jsme mohli dát znamení doleva i doprava, ozvalo se s protějšho kopce Malga Zugna šílené střelení ze strojních pušek.

Také italské dělostřelectvo spustilo. Děšť šrapnelů chrtil se v bezprostřední blízkosti ubohých rakouských vyjednávačů, kteří se kryli lehnutím na zem.

Rychle jsme telefonovali oně baterii, která nepochopila, oč jde. Na protějšší skály jsme dávali rovněž znamení k zastavení palby, což se nám konečně také podařilo.

V tom již bylo slyseti zezdola úsilovné volání „Nicht schiessen“. Také italský poručík strojní pušky ani nevystřelil, ač se snažil nás přemluvit o rafinovanosti Austriáků, kteří prý takovým způsobem kryjí nástup své pěchoty k útoku. Brzy jsme jej přesvědčili, že v tomto případě se mýlí.

Zatím co všichni zvědavci se seskupili kolem, začal velitel naší hlídky, desátník Vonášek, s důstojníkem, který se mu představil jako štábní kapitán,* vyjednávat.

Tento prohlásil, že přichází z Rovereta a že nese vrchnímu arniádnímu veliteli důležité listiny. Vyňal při tom velkou obálku z ruční brašny a prosil nás, abychom nestříleli a jeli na místo určení nejbližší cestou s celou družinou dopravili. Protože u nás pro strmé skály přejítí nemohli, doprovodili jsme je údolím podél Adiže k vesničce Serravalle, kde nás přivítal italský major Benedetto se svými ardity

* Patrně hejtman gen. štábu.

U vchodu do drátěných překážek zavázány rakouským parlamentářům, bledým a strachy se chvějícím, oči, načež předvedeni do stánku majorova.

Za hodinu unášelo auto důstojníka do Verony, co zatím jeho dva průvodci si pochutnávali na masových konservech a bílém chlebu italském. Také víno jim Italové přátelsky nabídli. Pro nás Čechoslováky to bylo věru zadostiučiněním, vidět hladové nepřátele, jak pokorně přijímají dary od našich spojenců. Až líto nám jich bylo.

Ještě téhož večera osvětlovali, jak Italové, tak i Rakušané, celé údolí Adiže, cesty pro jiné parlamentáře, kteří se pak ještě dostavili.

Bylo to pro umírající Rakousko záležením. Katastrofa nedala na sebe dlouho čekat. Jednoho rána ve 4 hod. rozhlaholily se avijské zvony — bylo příměřím a konec Habsburků.

V poslední ofenzivě uplatnily se také oddíly československé, které spolu s 29. útočným oddílem italským postupovaly kupředu až do Tridentu.

Italské vojsko postupovalo k Tridentu s tří stran a tak rychle, že Rakušané nestačili ani utíkat a houfně se vzdávali. Při tom se odehrála také zajímavá a veselá příhoda, která zasluhuje zmínky. Mezi zajatci byl jeden generál, také Čech, jenž prohlásil veliteli roty, por. E. Klímkovi (převzal začátkem října rotu po Vyčítalovi), že by byl ochoten stát se velitelem čs. vojska v Itálii. Nabídka pana generála vzbudila veselost u roty a v Římě u našich zástupců, kam byla písemně opakována, uložili ji ovšem k nevyřízeným spisům.

Začátkem listopadu také druhá rota opustila svůj úsek a přičlenila se k svému pluku.

*

Vznik t ř e t í roty je nám již znám. Když se rozděloval výzvědný oddíl 450 mužů ve Veroně, dostala z něho I. armáda lvi díl, 8 důstojníků a 230 mužů.

Zato však také rota nedostala až do převratu doplňku, ač se časem její stav silně zmenšil, takže 3. října 1918 měla pouze 4 důstojníky a 173 mužů.

Rota „Astico“, jak se také úředně jmenovala, měla k své síle přiměřeně rozsáhlý úsek. Na západě navazovala pod Zugnou Tortou na hlídky 2. roty a údolím Vallarsy po úbočích Col Santa rozkládala se na Pasubio, odkudž po svazích M. Maja sahala k M. Cimone a za údolím řeky Astica svými hlídkami opatrovala značné území na východ až k soutoku říčky Assy (přítoku Astica) s potokem Ghelpacem.*)

Ve služebním ohledu propagačním podřízena byla třetí rota Zprav. úřadu I. armády (pluk. Marchetti) a částečně také Zprav. úřadům V. a X. arm. sboru, v jejichž oblasti konala službu. Velitelem roty byl por. Alexandr Prejda.

Nebudu podrobně rozebírat činnost a život třetí roty, protože se o tom možno poučiti jinde. Podám jen krátké vylíčení, jak je uvedeno v mé knize (Rota Astico, str. 20 a n.) a doplňuji některými novými poznatky:

Odhod roty „Astico“ z Verony dne 3. května, ač v časných hodinách raních, byl sledován četným obyvatelstvem, které provolávalo slávu spojenčům, Čechům a Itálii. Městem zněly národní a sokolské písně jež si všude získaly sympatie posluchačů. Po silnici směrem k Vicenze dospěla rota do městečka S Martino Buonalbergo, načež odbočila na sever a v poledne již se ubytovala ve vesničce Marcelise.**)

*) Vallarsa, údolí říčky Lena, která protéká Roveretem a vlevá se do Adiže. — Col Santo (2114 m), Pasubio (2236 m), M. Majo (1500 m) a M. Cimone (1230 m), hory v pásnu dolomitických Alp. — Astico, řeka pramenící v Trentinu, míjí Arsiero a Caltrano a vlevá se do řeky Tesina. — Assa, přítok Astica z levé strany. — Ghelpac (něm. Gelpach), potok, jenž se vlevá pod Cimou Tre Pezzi do říčky Assy.

*) S. Martino B., městečko vých. od Verony. — Marcelise, ves s.-vých. od Verony. — Posina, osada pod M. Majem a také říčka, jež se u Arsiera vlevá s pravé strany do Astica.

Hrob V. Poláčka v zákopu.

měla čekati na další dispoziční velitelství I. armády. Bydlela celá v malém venkovském zámečku, obklopeném velkou zahradou a parkem, kde na širokých cestách bylo možno prováděti různá vojenská cvičení.

Zatím co rota cvičila, byli vybráni důstojníci a poddůstojníci a denně odcházeli v několika oddílech obhlížeti horské posice, aby se seznámili s krajinou a postavením nepřítele v místech, kam později se svými četami byli vysláni k vykonávání služby. Dne 7. května v 6 hod. večer přijelo 17 nákladních automobilů, jež naložily do svého nitra osoby a výzbroj a v největším chvatu ujížděly po silnici k Vicenze. Bláto stříkalo pod koly vozů a obyvatelstvo, nedbajíc deště, pozdravovalo nové spo-

jence, ověčené růžemi, s velikým jástem, ač mnohde s klamným míněním, že jsou to Japonci!

Za Vicenzou se setmělo a tak jízda po krkolomných serpentínách nabývala dobrodružného rázu. Kolem půlnoci dorazil transport do údolí říčky Posiny a v osadě Bazzoni, patřící k vesnici Fusine, vložil svůj cenný náklad. Rota ubytována v kostele a zbytek v polozebořeném domě. V jiném domě na půdě za komínem sídlilo velitelství roty.

Bazzoni bylo dříve v rukou Raků a jevílo nápadné stopy častého bombardování. Také odtud vycházely skupiny důstojníků a poddůstojníků k prohlédnutí zákopů. Všude — ku podivu — Čechy již znali a nazývali je „arditi boemi“ (čeští smělci).

Postupně odešly tři čety na různá místa úseku, ale vrátily se s malým úspěchem, neboť měly před sebou jen Němce. Proto se ihned pomýšlelo na přestěhování a dne 16. května odválala auta velitelství roty a dvě čety (do Schia. *) Cestou se připojily dvě čety, ležící v barácích v Contradé Maggiore u Piovene. Přesídlením si však znepřátelila rota velitele X. arm. sboru, který si Čechoslováků velice vážil a dával je za příklad Italům. K uklidnění gen. Cattanea ponechány v Bazoni dvě čety pro operace na Calgari a Sogli Bianchi.

Auta projížděla ve dne pod M. Cimone, kde předešlého dne byly dva italské kamiony rozbity rakouským granátem. Češi však měli štěstí. Cesta vedla je dále ze Schia na severozápad rozkošným údolím, porostlým svěží zelení a vinul se nesčetnými serpentinami vzhůru. Někde se jelo přímo nad propastí a zatáčky byly tak ostré, že vozy musely dvakrát neb třikrát vycouvat, aby mohly jeti dále.

Na hranicích, v průmysku Piano delle Fugazze, stojí dosud hraniční sloupy a celnice s hostincem. Češi „velezrádci“ se vracejí do „Rakouska“ ne jako otroci, ale jako svobodní občané státu, za nějž bojují! Ještě 7 km za hranice a vozy zastavují v osadě označené tabulkou: Piano, Comune di Vallarsa, Regno d'Italia (Piano, obec Vallarsa, král. italské). Státní příslušnost byla místu připsána teprve po dobytí Italy. Leží těsně za linií asi půl km vzdálenou, takže je slyšeti i střelbu z pušek. Nad ní vypínají se předhoří Pasubia, na sever M. Corno, dále na sv. za údolím řeky Lena strmí Coni Zugna a Zugna Torta. **)

*) Schio, okr. město v prov. Vicenza, má velké tkalcovny a přádelny (16.000 ob.). — Piovene, obec na s.-vých. od Schia, na dráze do Asiera a Asiaga. — Calgari a Sogli Bianchi, vrcholy ve skupině Seluggio (1100 m), mezi M. Mejem a M. Cimone.

**) Piano delle Fugazze, průmysk (1157 m) na býv. rak.-italské hranici, na cestě ze

Z činnosti roty v měsíci květnu důležito za znamenat i aspoň jednu zajímavou událost: spolupráci při útoku na M. Corno (Rota Astico, str. 38):

„Útok na M. Corno je pro rotu „Astico“ důležitým mezníkem dějinným, poněvadž tam poprvé přišla část roty do linie. Dne 9. května byla na telefonickou žádost gen. Boriani vyslán důstojník se 16 muži, aby při útoku a po něm dělali tlumočníky. Stály totiž na M. Cornu v rakouské linii pluky i československou většinou (pěší pluk 81 a 111).

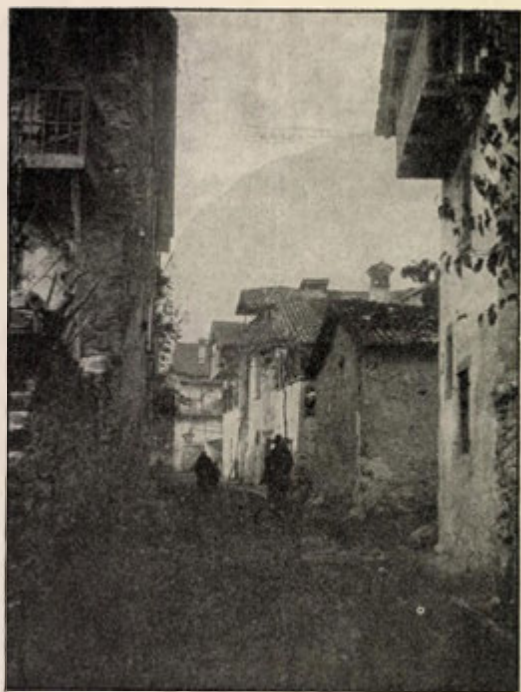
První pokus (11. května) se nezdařil a byl proto za několik hodin opakován s plným úspěchem, ovšem se značnými ztrátami. Z Čechů však nebyl nikdo ani raněn. Oddíl byl 12. května vyměněn stejným počtem mužů, kteří se však již 16. května vrátili.“

Od té doby pak na M. Cornu naše hlídky nepůsobily, protože tam téměř každodenně Rakusané útočili a propaganda by tedy neměla úspěchu. M. Corno bylo jedním z nejdůležitějších bodů v tomto úseku, protože ovládalo přístup do údolí Lena. Památným zůstane také tím, že se na jeho vrcholu odehrál začátek dramatu dra Cesara Battistiho. ***) Zde bojoval v čele své alpské roty a dne 10. července 1916 v útoku na bod 1801 byl těžce raněn a zajat Rakusy, kteří ho poznali. Odsouzen k smrti byl pak v pevnostním příkopu hradu v Tridentě dne 12. července oběšen. Při popravě zvolal prý nějaký český voják, který se neopanoval při pohledu na barbarské zacházení s raněným Battistim, „ať žije Itálie“ a zapltil svůj projev smrtí.

Dne 1. června měla rota takového rozložení: dvě čety v úseku Vallarsa,

Schia do Rovereta. — Coni Zugna (1865 m), horský hřbet již. od Zugny Torty. — M. Corno (1801 m), hora již. od Col Santa.

**) Dr. Cesare Battisti, politik, spisovatel a redaktor v Tridentě a soc. demokratický poslanec ve vídeňském parlamentě. Na začátku války uprchl do Itálie, kde vstoupil do italské armády. — Na jeho památku bylo M. Corno nazváno úředně Corno (P'icco) Battisti.

Fonzaso.

dvě čety v údolí střední Posiny a jedna ve skupině Pasubio. Ze začátku neměla rota štěstí na navázání styku s nepřitelem. Činnost její se omezovala pouze na nabádání k zběhnutí buď přímým vybízením neb zpíváním národních písní. „Zprav. úřad“ I. armády sice tento postup v prvním svém nařízení vylučovalo, ale později, když se fakticky prováděl a osvědčil, výslovně jej schválilo.

Dne 30. května byly obě čety z úseku Posina odvolány do městečka Marana, kde se zúčastnily slavnosti brigády Volturmo.*) Po pěti dnech oddechu se rozdělily a jedna z nich šla zpět do Val

Posiny, kdežto druhá byla přidělena do úseku Val d'Assa. Četa v údolí Posiny byla však po čtyřech dnech, když desertéři potvrdili, že Rakušané dopravili do krajiny Calgari útočný prapor, a četa byla zachvácená španělskou chřípkou, odvolána zpět do Marana. Dne 15. června odpoledne vykonána přísaha tří čet ve Valdagnu**) a před tím dopoledne přísahaly obě čety v Maranu. Brzy potom, 18. června, celá rota soustředěna ve Valdagnu a po krátkém odpočinku, když se fronta I. armády zdála opět příznivou pro propagační práci, vrátilo se velitelství do

*) Ital. brigády se jmenují většinou podle kraje z něhož se odvádějí. Volturmo, řeka ve střed. Itálii, která se vlévá sev. od Neapole do Tyrhénského moře.

**) Valdagno, okr. město s 11.000 obyv., v prov. Vicenza, již. od Schia. — Marano (Vicentino), městečko vých. od Schia. — Thiene, okr. město vých. od Schia s 10.000 ob.

Piana a rota znovu zasazena do linie.

Ale již 26. června se přestěhovalo velitelství roty, aby bylo uprostřed operačního pásma, do osady Brandilleri (obec Valmalunga) v údolí potoka Malungy u S. Antonia. Vesnička leží blízko hlavní silnice, vedoucí ze Schia přes Dolomity do Rovereta a je velice zdravá k pobytu. Kolem dokola ji lemuje spousta stromů, za obcí se vine horská bystřina a k j. a j.-v. je ohraničena prvními pásmy Lessinských Alp. Odtud vycházely čtyři čety, které pracovaly v obvodu V. arm. sboru, a sem se vracely na odpočinek. Dvě čety přidělené X. arm. sboru se usadily v Causse, severním předměstí Schia, aby se omezilo dlouhé a obtížné dopravování do vzdálených úseků, jim přikázaných.

Čety již nezůstávají pohromadě, nýbrž k obsazení většího počtu míst a k oklamání nepřítele tvoří malé skupinky po 2—6 mužích (pokud ovšem nevycházejí ze zákopů) a tím účinně pomáhají k rozvratu rakouské armády. Pro celou řadu takových skupin je určen důstojník, který dozírá na správné konání služby podle dohody s italskými veliteli a je prostředníkem i jakýmsi zpravodajem velitelství roty i nadřízených úřadů. Zprávy o činnosti hlídek posílal každý velitel (poddůstojník) „Zprav. úřadu“ armádního sboru, v jehož obvodu pracoval, buď přímo neb prostřednictvím důstojníka, majícího dozor nad několika hlídkami. „Zprav. úřad“ pak udělal přehled činnosti všech hlídek a rozeslal jej kompetentním úřadům. Velitel roty byl informován buď samostatným hlášením neb zprávou „Zprav. úřadu“.

V červenci byly tedy čety rozděleny na malé skupiny a zasazeny na frontě V. armádního sboru (Vallarsa, Pasubio, Monte Majo) a X. arm. sboru (Sogli Bianchi, Caviogio, Val d'Assa). Mimo oddíly v linii pracovali u „Zprav. úřadu“ obou arm. sborů čeští tlumočníci a překladatelé. Jednalo se také

začátkem července o obsazení heliografické stanice na M. Sumanu (severně od Schia) Čechoslováky, kterýžto projekt pro zvýšenou potřebu sil na frontě se neuskutečnil.

Výměna hlídek se dala po deseti neb dvaceti dnech. Účinek byl různý. V úseku Caviogio*) a v údolí Assy bylo často odpovídáno, jinde buď málo neb nějakými nadávkami. Na Caviogiu byla asi umístěna rakouská propagační hlídka a ve Val d'Assa bylo vyměněno mužstvo v linii, ale odpovídají přátelsky dále. Ve Vallarse a na Monte Maju přeběhlo několik Čechů, kteří prohlásili, že je k tomu přiměla propaganda našich výzvědných hlídek.

Koncem července již je navázán styk v údolí Assy, ale bylo nutno dáti dobrý pozor, není-li to rakouská protipropaganda. Dopisy, nalezenými na smluveném místě a dalším vývojem těchto styků byly obavy potvrzeny.

V měsici srpnu se rozvinula činnost roty velice pěkně. Styk navázán na několika místech. Na Calgari a na Sogli Bianchi, kde krátký čas byli v linii „pětatřicátníci“ z Plzně, nelze se však vykázáti skvělými výsledky, neboť bezpochyby rakouské velitelství nařídilo důstojníkům dohled a propagandu mezi Čechy v rakouské linii, ničící práci čs. dobrovolníků. Na Monte Maju se čile konversovalo s „císařskými“ myslivci, z nichž jeden, Salcburák, zběhl a chtěl vstoupiti do výzvědné hlídky, jehož „zbožné přání“ ovšem přijato bylo s neobyčejným jasotem, ale z pochopitelných důvodů mu vyhověno nebylo. Také v údolí Lena zběhlo několik Čechů a v údolí Astica dokonce utekli kromě jiných tři důstojníci 75. pluku, kteří potom poslali vlastnoruční letáky svému mužstvu, aby je následovalo.

V Mogentale, v úseku M. Maja, pilně se vyměňují letáky, dopisy, časopisy a chléb za cigarety a rakouské noviny

*) Caviogio (1120 m), hora nad městem Arsierem.

Pohled na Piave s Montella. V pozadí Villa Jacur a M. Guarda.

tak, že je nosí čeští dobrovolníci až k rakouským drátům. Ve Val d'Asse i v silné dělostřelecké palbě pokračují v úspěšné propagandě. Ve Vallarse prozkoumána pečlivě území mezi liniemi nepřátelskými.“

Na jedné z těchto výzvědných hlídek došlo ke srážce s nepřítelem, prvnímu boji třetí rotý (Rota Astico, str. 45):

„Aby se zjistilo, zda a jak je obsazena výšina 890, o níž se tvrdilo, že tam je usazena nepřátelská stráž, byla tam poslána v noci na 6. srpna četa Čechů s útočníky 157. pluku pod velením nadpor. Gimelliho, která prozkoumala celou výšinu a území k ní přiléhající a shledala, že tam trvale nepřítel neprodává a snad tam ani nevysílá hlídky. Zanechali na místě letáky a vrátili se zpět.“

Stejná výprava byla podniknuta v noci na 8. srpna, která prošla dvě řady drátěných překážek na cestě k Foppianu a u třetí byla zahrnuta ručními granáty, vrhanými se dvou míst rak.

přední stráží důstojnickou. V této púťce byla rakouská stráž pobita a na straně italské pohřešován jeden voják. Z Čechů byli raněni dva, ale přes to zůstali v boji až do konce. Význam této akce spočíval v tom, že jí bylo zjištěno postavení nepřítele a zároveň získána úplná nadvláda nad neutrálním územím“.

Za tento podnik byla rota pochválena v rozkazech italských velitelství a někteří vojáci byli vyznamenáni a povýšeni.

Z celého průběhu činnosti rotý v srpnu je zřejmo, že se zdárně připravuje k větší akci, která byla skutečně brzy provedena v údolí řeky Assy.

Soutok potoka Ghelpacu s řekou Assou byl nejvýhodnějším místem úseku, kde konala službu rota „Astico“. Od počátku června pokoušely se tam československé hlídky navázati sýk s krajany v nepřátelské linii, což se jim dosti dobře dařilo. Ale rakouská velitelství brzy vyměnili oddíly na frontě a tak práci bylo nutno znovu a

znovu opakovati. Výsledek nebyl skvělý; přece však mnoho Čechů uposlechlo rady svých šťastnějších druhů a opustilo navždy rakouské šiky.

Neúnavná práce výzvěděčků dosáhla znatelného úspěchu, když se začátkem září 1918 na protější straně objevil 8. dragounský pluk (pardubický), jenž měl velkou většinu mužstva české národnosti. Patřil k 6. opěšalé divisi, v níž převahu tvořil vůbec český živel a kde docházelo v zázemí k častým vzpourám. Za těchto okolností se brzy musil dostavit kladný výsledek československé propagandy z italské strany.

Již 8. září dosáhla hlídka na Sculazzonu*) spojení s rakouskou polní stráží na Cimě Tre Pezzi. S počátku ovšem nedůvěřovali výzvěděčci projevům Čechů v rakouské linii, aby snad jimi nebyli zaskočeni. Ale brzy se přesvědčili, že mají před sebou poctivé české vlastence a všechny obavy zaplašili. Tak došlo dne 9. září k první rozmluvě velitele čs. hlídky, desátníka B. Brkla s Čechy z rakouské polní stráže**).

„Zapískl dvakrát, jak v předchozí noci smluvili a hned se ukázal Čech, stojící na stráži. Sestoupil pod skálu, aby shora nebyl slyšen a upozornil dobrovolníky, že bude lépe mluvit ve dne, když důstojníci nechodí prohlížet stráž a spí v baráku za linií. Bez váhání prohlásil, že se již dohodli o útěku do Italie a je jen otázkou času, kdy svůj plán provedou. Pak zavolał velitele stráže, desátníka Jelínka, jenž vyšel s ostatními sedmi Čechy a hráli na harmoniku. Prání jejich, viděti české vojáky, bylo okamžitě splněno, což oni přijali s jásotem a radostným skákáním. Na konec vypravovali novinky z vlasti a slíbili schůzku na druhý den.“

— Tak pokračovaly rozhovory až do 14. září, kdy se po prve sešel nadpor.

Ronda*) a des. Brkl s des. Jelínkem. Od té doby připravovaly obě strany útočnou akci, při níž mělo býti dobytو Cimy Tre Pezzi a učiněn značný zářez do rakouské linie. Při všech schůzkách nosili výzvěděčci hladovým krajanům jídlo, pití, kouření a noviny a od nich zase se dovídali cenných informací, jichž pro útok potřebovali. Des. Jelínek nakreslil podrobný náčrt rakouských posic, kde „rukou necvičenou vystihl nadšený vlastenec důležité objekty, které měly býti zabrány a označil přesně cestu, kudy se útočný proud měl bráti.“

Útok byl pečlivě připravován a výzvěděčci si také sami prohlíželi terén. Střelec Vyskočil strávil několik dní, oblečen za rakouského vojáka, v nepřátelské linii, aby seznal situaci a zjistil zdar podniku. Nebezpečí číhalo na každém kroku pro Čechy na obou stranách, ale touha přispěti k oslabení rakouského vojska hnala je přímo k pohrdání životem.

Konečně se po dlouhých průtazích podařilo docílit svolení k útoku, když hrozilo nebezpečí, že Jelínkova hlídka bude vyměněna a plán úplně ztroskotat. Útok v noci z 23. na 24. září byl veden dvěma proudy: levému velel por. A. Prejda a pravému nadpor. R. Vyčítal.

Postup levého proudu je vylíčen V. Hanzalem (Výzvěděčci, str. 208), patrně podle vypravování Prejdova, takto:

„Levý proud v síle 60 mužů s 5 důstojníky, mezi nimiž byli italský poručík dr. Umberto Re, spojovací důstojník 3. rotv**) a italský poručík Ronda, vyšel před 6. hodinou 23. září, přešel italské zákopy a potok Ghelpac, došel pod rakouské zákopy a ukryl se tam pod skaliskem, kde byl chráněn před

*) Sculazzon (1015 m), hora na vých. od soutoku Assy s Ghelpacem, proti Cimě Tre Pezzi.

**) Rota „Astico“, str. 77, kde také je podrobně vylíčen této zajímavé epizody.

*) Tenente Ronda, vlast. jménem Guido Stringari z Tridentu. Zajat jako rak. důstojník v Rusku, dostal se do Italie, kde vstoupil do vojska a byl přednostou Zprav. úřadu X. arm. sboru.

**) Spojovací důstojník (ufficiale di collegamento). byl přidělen každé čs. výzvědné rotě, aby byl středníkem mezi ní a příslušným ital. velitelstvím,

neprátelským pozorováním a před nepohodou.

23. září byl den sychravý a stále přišlo. Den zdál se všem dlouhý, ale naši přátelé z Jelínkovy hlídky se přičiňovali, aby nám jej co nejpříjemněji zkrátili. Přicházeli k nám, vypravovali o svých strastech a radovali se, že hodiny jejich otroctví jsou sečteny. Vyměňovali jsme si cigarety a jídlo a por. Kropáček vyměnil si dokonce stejnokroj se sanitním vojínem Jelínkovy hlídky a takto přestrojen prohlédl si terén, kde měl být podniknut útok. Dostal se šťastně až k velitelské pluku a jeho bravurní výlet nám večer mnoho prospěl.

Nastala noc, kterou jsme všichni přivítali s radostí. Velitel roty rozestavil hlídky, které měly být zástitou při nepředvídaném přepadu a které měly též shromažďovati rakouské zajatce a dopravovati je postupně do rakouských zákopů. První měla být zajata rusínsko-polská polní stráž na levém křídle. U baráku, kde hlídka byla ubytována, bylo podezřelě ticho; zdálo se, že barák je prázdný. Na strážii před barákem nebyl nikdo a mnohemu napadla myšlenka, že jsme zrazeni. Opak byl pravdou. Při otevření baráku dostalo se nám vysvětlení. Celá hlídka spala, neboť se domnívala, že v takové psotě, jaká panovala toho dne, je před útokem jista. Byli všichni lehce zajati a tak překvapení, že nebyli s to ani nám odpovědět na otázky, kde jsou sousední hlídky.

Šlo se dále. U druhé stráže, vlastně již posádky, byli dva strážníci, kteří byli stanovými dílci přikryti tak, že nás ani neopozorovali, když jsme se k nim přiblížili. Odebrali jsme jim pušky a pokynuli, aby nám ukázali, kde jsou ostatní. V kaverně spalo asi 20 mužů, kteří ospale otevírali oči a vstávali, aby odešli do slunné Italie.

Nejtěžší bylo překvapiti a pak zajmouti četů, které velel důstojník-Ně-

mec; byla silná, s větším počtem Němců, a byla nám označena jako nebezpečná. Důstojníka, mladáho praporčíka od Liberce, jsme přistihli, když svlečen seděl u stolu a psal. Jistě si nepomyslel, že začatého dopisu z Rakouska již neodešle. Byl zajat, jeho četa též a sám nám musel ukázati stanoviště kulometů. Dovedl nás na místo, ale stráž u kulometu způsobila dělostřelecký poplach a zakrátko zahřměly rány z děl. Rakušané začali bombardovati vlastní zákopy, neboť dostali znamení „nepřítel obsadil naše zákopy“.

Dělostřelecká palba rakouská i italská byla koncentrována na rakouské zákopy a znemožnila nám pokračovati v útoku. Bylo nařízeno počkatí zatím v jedné kaverně. Zde nám prozradil zajatý důstojník, že celá první linie je zajata. Bylo rozhodnuto jíti zpět, ježto tím bylo úkolu dosaženo.

Zajali jsme celou posádku svého úseku, není však divu, že ze zajatců nám mnoho uteklo, když jsme čekali, ježto jsme se v nepřátelské linii dobře nevyznali a to tím méně, poněvadž noc byla úplně tmavá, přišlo, hřmělo a kanonáda duněla s obou stran“.

Levé křídlo provedlo tedy svůj úkol díky přispění Jelínkovy hlídky, celkem hladce a beze ztrát. Hůře tomu bylo u pravého proudu, jehož postup se dál podle pramenů (Rota Astico, str. 8c) takto:

„Z Avia odjelo nákladními automobily 110 mužů s 3 důstojníky do Valmalungy, kde čekali několik dní na další rozkazy. Dne 22. září večer vydali se na cestu a zaujali druhého dne ráno tunel opuštěný třetí rotou, která zatím odešla do linie. Vše bylo předem smlouveno s velitelským 12. divise a 5. brigády bersagliérů i s oddíly italského a anglického dělostřelectva. Odpoledne toho dne dostali plátěné střevice, užívané v překvapných akcích, a znovu byli podrobně seznámeni s terénem, na

němž měli útočiti. Bylo totiž stanoveno, aby 2. rota s částí 3. roty (2 čtyry) kryla pravý bok proudy postupujícím proti Jelínkově polní stráží a upoutala rozvinutím boje pozornost nepřítele na sebe.

Pravý proud vyrazil kolem 11. hodiny noční a slezl do údolí Ghelpacu, odkudž po mnohých obtížích vystoupil k nepřátelským zákopům. Nepřítel byl prý však na příchod útočníků upozorněn neopatrným počínáním italských bersagliérů, jichž jedna rota byla Čechoslovákům přidělena jako posila. Rozpoutal se krutý boj, v němž střelec Jelínek od 2. roty byl zasažen kulí z rakouského kulometu. Po tuhém odporu byl kulomet obklíčen a posádka pobita. Por. Kubišta od 3. roty v domněnku, že je obklíčen a zajat, zastřelil se ranou z revolveru a střelec Sedlák padl bráně se přesile nepřátelské. V nemocnici podlehl těžkému zranění střelec Novotný. Oba byli též příslušníky 3. roty. Kromě toho bylo raněno od roty „Astico“ šest bratří, kteří byli ošetřeni v nemocnici.

Byl-li boj těžký, byl návrat ještě hroznější. Rakoušáci zahájili plnou uzavírací palbu, aby zamezili příchodu italských posil. Těžko kráčely oba proudy zpět do italských zákopů v dešti rakouských granátů a šrapnelů. Na ústupu zahynul br. strážmistr Tobek a des. Zapletal (oba od 2. roty), kteří se zřítili do propasti“.

Dlouhá námaha výzvěděčků skončila zdarem, ač mohl býti úspěch daleko větší, kdyby dělostřelectvo nezahájilo předčasně palbu a nezpůsobilo tak bdělost v rakouských zákopech.

Podnik na Cimé Tre Pezzi byl uveden v úřední zprávě italské (24. září 1918) těmito slovy:

„Na planině asijské vnikl dnes ráno za prudké bouře oddíl bersagliérů a Čechoslováků do silně opevněných zákopů na Cimé Tre Pezzi, na soutoku říčky Assy s potokem Ghelpaceni, způ-

sobily posádce v urputném boji na nůž těžké ztráty a zmocnivše se 80 zajatců a 2 kulometů vrátily se oddíly, které útok provedly, bez pohromy do naší bitevní čáry“.

Rakouská zpráva dne 25. září 1918, praví (V boj, 9. října 1918):

„Na tyrolské jižní frontě a mezi Brentou a Piavou ztroskotaly italské výzvědné výpady. V Sedmi obcích pokračoval nepřítel včera u Canove*) ve svých dílčích útocích. Útočníci, Italové a Čechoslováci, byli všude zahánáni, na jednom místě protínárazem pardubických dragounů“.

Rakouské velitelství snad tušilo, ale nedovědělo se nikdy o pravém stavu věcí, že totiž právě pardubičtí dragouni vydali jejich posice do rukou nepřítele a účinně přispěly ke zdaru podniku. A nejen to — pomocí Jelínkovy hlídky bylo umožněno provést současně druhý podnik, který byl jistě nebezpečnější a přinesl italským velitelství všestranný užitek a Rakušánům značné škody.

Je to jeden z několika případů, kdy byli českoslovenští výzvěděčci posláni do rakouské linie, aby tam provedli různé úkoly, které dostali od zpravodajských úřadů italských. Na rozdíl od všech ostatních podniků tohoto rázu se tento úplně podařil a měl velký význam praktický i morální. Provedení jeho bylo svěřeno desátníku Václavu Vopálenskému a střelci Rudolfu Petrovi.

Jako na jiných úsecích fronty, tak také v oblasti třetí roty se pomýšlelo záhy na to, aby se dostali někteří, dobrovolně se přihlásivší výzvěděčci, do rakouského týlu. Již v červnu se jich přihlásilo šest a dostali k svému úkolu veškeré pomůcky a poučení. Ale situace na frontě nedovolovala použití jejich obětavé nabídky, zvláště když nikde

*) Canove, obec záp. od Asiaga, pod Cimou Tre Pezzi. — Sedm obcí (Sette Comuni), území mezi Asticem a Brentou.

Montello.

nebylo možno spoléhati na pomoc v nepřátelské linii.

Teprve když byl navázán styk s Jelínkovou hlídkou v údolí Assy, vynořila se dřívější myšlenka a na poměry rychle dospěla k uskutečnění. Vopálenický a Petr dostali rakouský stenokroj se všemi dokumenty a čtyři pekelné stroje, s nimiž se rychle seznámili. Měli totiž za úkol nejen vyzvěděti sílu a rozložení rakouského vojska a vyzkoumati náladu vojáků i civilistů, ale také vyhoditi do povětří několik skladů střeliva a zapáliti tridentské nádraží. Dalekosáhlé cíle nutily k provedení všech bezpečnostních opatření a vyžadovaly chladnokrevnosti a vysoké osobní inteligence obou smělých vojáků.

Dne 22. září, po všech přípravách, vydali se na cestu do rakouských zákopů k Jelínkově hlídce. Des. Jelínek jim dal průvodčího pro sestup do údolí Assy, takže aspoň pro první chvíli byli bezpečni. Když ustala italská dělostřelecká palba, která měla od nich od-

vrátiti pozornost rakouských vojáků, rychle spěchali na Roanu k M. Eriu.*) Na jeho úpatí zpozorovali dělostřelecké skladiště, kde položili první pekelný stroj. Druhého užili pro vyhození skladiště na Cimè le Manderiolo. Na další cestě, přes Vezenu a M. Roveru umístili třetí stroj pod podstavcem sloupu lanové dráhy a ve vojenském táboře získali cenné zprávy o pohybu rakouských oddílů.

U Caldonazza přenocovali a podél jezera se pak ubírali k Pergine. Tam položili poslední pekelný stroj k jednomu baráku hangáru, v němž se skrývali dvě letadla a ještě na cestě k Tridentu seznali jeho účinek — barák se vznal plamenem.

Nejhorší kus cesty na ně čekal při

*) Roana, místo sev. od Cimy Tre Pezzi. — M. Erio (1628 m), hora sev. od Arsiera. (Cina) le Manderiolo, hora na jv. od Levica, 1859 m. Vezena, městečko již. od Levica. — M. Rover (1264 m), hora již. od Levica. — Caldonazzo, město s 2.200 obyv. na již. cípu stejnojm. jezera, j.-vých. od Tridentu. — Pergine, město na vých. od Tridentu.

vstupu do Tridentu, jež střežilo mnoho polních četníků. Šťastnou náhodou se však setkali se strážmistrem Vídeňákem, s nímž se dali do řeči a v jeho průvodu prošli neočekávaně hladce tridentskou branou.

V Tridentě měli nejdříve vyhledati bratra nadpor. Rondy, sochaře Rema Stringariho, aby jim pomohl v dalším počínání. Setkání toto se neodbylo bez vzrušujících scén pro něho i jeho manželku, protože tonuli oba ve strachu, že je přicházejí vojáci vyšetřovati pro nějaké udání, zvláště když se Vopálenský zmínil o nadpor. Rondovi. Remo Stringari nemohl dlouho uvěřiti ani listku od svého bratra ani podrobnostem, které od obou Čechů slyšel, že by se bývali mohli dostatí rakouskou linií až do Tridentu. Konečně však přece pádným důkazům podlehl.

Výzvědčící chtěli, aby jim pomohl k spálení tridentského nádraží, ale Stringari jim jejich úmysl romzlulvířka, že je jednak příliš hlídáno a pak, že není tak důležitým střediskem vojenského materiálu, jenž se skládá na různých menších nádražích. O tom se také sami brzy na vlastní oči přesvědčili. Když pak nebylo ani možno dosíci průkazů k cestování v občanském oděvu do Čech, byli oba výzvědčící nuceni pomysleti na návrat do italské linie. Na důkaz, že byli v Tridentě, poslali nadpor. Rondovi pohlednici na smluvenou adresu ve Švýcarech, odkudž také brzy došla na místo určení.

Zpáteční cesta vedla je zase stejným směrem, na Caldonazzo a M. Rover, kde náhodou šel jeden prapor 26. pluku do linie na Cimé Tre Pezzi. Přimísili se mezi vojáky a dostali se šťastně na známá místa. A pak dýka odstranila poslední překážku, strážního vojína na posunuté hlídce a oba odvážlivci vyčerpání na těle i na duchu vrátili se ke svým druhům.

Vopálenský a Petr, o nichž prof. Poli (Rota Astico, str. 125) praví, že

jsou „hrdinové neznámí, kteří více obětovali a vykonali pro vlast, než celá řada křiklounů, již láskou k ní se chlubí“, byli za svůj čin po zásluze odměněni. Kromě vyznamenání byli povýšeni za válečné zásluhy, Vopálenský na poručíka a Petr na strážmistra.

Také mnozí účastníci boje na Cimé Tre Pezzi byli povýšeni a někteří vyznamenáni vlastnoručně italským králem ve Thiene dne 3. října 1918. *)

Vojáci Jelínkovy hlídky se po nezbytné zdravotní karanténě znovu shledali se svými známými z Cimy Tre Pezzi, když dne 2. listopadu byli přiděleni k třetí rotě jako českoslovenští vojáci, spolu asi s polovinou spoluzajatců z tohoto boje. Tím aspoň částečně se jim dostalo odměny za obětavou a nebezpečnou práci, kterou rádi konali, byť v rakouském stejnokroji pro blaho své vlasti.

Bojem na Cimé Tre Pezzi vyvrcholila činnost třetí roty v jejím úseku. Pak se již nepodařilo žádné hlídce navázati podobné spojení, ač se o to snažily všemi prostředky a na různých místech. O činnosti rot v říjnu uvádím zde stručný přehled ze své knihy (Rota Astico, str. 25 a 86):

„Propaganda u V. arm. sboru byla zastavena v úseku Vallarse a u X. arm. sboru v území Calgari. V úseku Sogli Bianchi a v údolí Astica zběhlo několik Čechů z rakouských zákopů a potvrdilo, že česká propaganda dělá rakouským velitelstvím těžkou hlavu a působí neklid a rozechvění v linii. Na M. Maju a ve Val d'Astico se ozývá z rakouských posic kašlání a výstřely do vzduchu na znamení, že rozuměli výzvám a zprávám dobrovolníků, kteří si výslovně tento projev vyžádali. Dne 8. října byla poslána četa 39 mužů s poddůstojníkem do úseku Vallarsa, aby tam znovu zahájila činnost.

V té době se však změnil poněkud úkol výzvědných oddílů. Jeden zacho-

*) Podrobně o tom, „Rota Astico“, str. 82.

Strojní pušky na břehu Piavy u Nervesy.

vaný dokument mluví o tom jasně. Upozorňuje na fakt, že nepřítel využívá mírových nabídek a snaží se začítí mírovou kampaň v řadách italských vojáků, jak nejlépe ukazují hlášené přibližovací hlídky (Nahpatronille) na M. Cimone a Pasubiu. Proto velitelství rotý nařídilo českým hlídkám, aby zesílily propagandu a všemožně hleděly zameziti každý nepřátelský pokus mluvití s italskými vojáky. Kdykoliv by nepřítel mluvil italsky, mají zahájiti prudkou palbu a přehlušiti jejich slova. Aby mohly oddíly tomuto úkolu dostáti, jsou zbaveny veškerých jiných prací, jako posunutých stráží, výzvědných hlídek a j. Mají se tedy plně věnovati nejen propagandě do rakouských linií, ale — a to je právě důležité novum — výslovně jim je nakázáno propagovati myšlenku boje do úplného vítězství v řadách italských. To se ostatně dalo již dříve, ale teprve nyní to bylo úředně schváleno. Hlídkám byly posílány instrukce a zprávy, kterými se měly řídit při propagandě. V poslední

skoro chvíli, dne 21. října, přichází nová forma propagandy, podle níž se má zvláště zdůrazňovati Wilsonova odpověď centrálním mocnostem, prohlášení Uher a bída v Rakousku.

Úspěchy propagandy, stále rostoucí, pobízely dobrovolníky k zvýšení horlivosti v posledních dnech Rakouska. . . Ač bylo již dříve nařízeno, že výzvědných oddílů nemá býti použito k náporu a že mají býti ve všeobecné ofenzivě poslány za frontu, přece se na několika místech v horečném kvapu ani nepomyslelo na jejich odeslání, zvláště když dobrovolníci ničeho proti tomu nenamítali, ba přáli si zúčastniti se stíhání nenáviděného nepřítel.

Za první dva dni v listopadu postoupilo italské vojsko v úsecích Val-larse, Pasubiu, M. Maju a Caviogiu. Všude šli českoslovenští dobrovolníci s Italy kupředu, někde i před italskými oddíly, jichž velitelství rádi dobrovolníky u sebe drželi. Jejich odhodlanost přispívala jednak k posílení statečnosti italských vojáků a pak při zajímání

neprátele prokázali znalostí rakouských jazyků cenné služby.

Dlouho však se Čechoslováci netěšili z vítězného postupu. Již 2. listopadu přišel rozkaz, aby se všichni vrátili zpět do Timonchia. Právě pro znalost jazyků a poměrů rakouských, byli určeni k vyslýchání, třídění a odvádění zajatců do příslušných táborů. Část roty konala stráž v zajateckém táboře v Saccardu, jiná část třídila houfně přicházející zajatce u 55. divise v Dolomitech, třetí oddíl určen pro 69. divisi v údolí Posiny a jiné stráže posílány do Arsiera, Rochette a Torrebelticina.*)

Od 6. listopadu odvolávány části roty „Astico“ ze svých stanovišť, většinou však marně. Telefonické spojení nefungovalo, čímž se soustředění všech oddílů značně oddálilo. Teprve po pěti dnech byla rota pohromadě. Poslední den pobytu v Timonchii — zároveň také den narozenin italského krále — byl oslaven taneční zábavou, kde za zvuků svižných pochodů a Italům málo známého valčíku loučilo se občanstvo města Timonchia (hlavně mladé) s československými dobrovolníky navždy.

Dne 12. listopadu odjela rota na Vicenzu a Padovu do Monselice, odkud pěšky se odebrala do vykázaných bytů v městě Permuniu. Tam se po prve setkali s bratry od svého pluku, s nimiž se dosud neviděli“.

*

Východně od úseku třetí roty, na území VI. italské armády konaly službu pátá a šestá rota výzvědná, jejichž činnost od počátku až do konce je oboplně tak navzájem spjata, že ji nutno pojmuti do jednoho líčení.**)

Základ těchto rot tvořila „Pivkova

*) Timonchio, obec nedaleko na s.-vých. od Schia. — Saccardo, místo nedaleko na sever od Schia. — Torrebelticino, obec na z. od Schia. — Rochette, místo na dráze mezi Schiem a Asiagem.

**) Při organizaci pluku byla ponechána čísla 4, 8 a 12 pro kulometné rotu, které však byly utvořeny až po převratu.

družina“, o níž jsme již v předešlé kapitole podrobně mluvili.*) Byl to původně oddíl, složený z Čechů a Jiho-slovanů, jenž se proto také nazýval úředně „zvláštní oddíl česko-jihoslo-vanský u VI. armády“. Tento stav trval až do začátku května, kdy dostal oddíl posilu z Verony a sice 5 důstoj-níků a 183 mužů pod velením por. Ed. Klímka. Aby se noví výzvědčici rychleji seznámili s hlídkovou a pro-pagační službou, byly oba oddíly, slou-čeny a z nich pak znovu vytvořeny dvě rotu, z níž první velel por. E. Klímek a druhé, k níž patřila také četa Jiho-slovanů z bývalého smíšeného od-dílu, nadpor. F. Jirsa. Oběma rotám pak velel kapitán dr. Pivko, jenž byl také spojovacím důstojníkem mezi od-dílem a Zprav. úřadem VI. armády (mjr. C. Finzi).

Mnozíci se známky blízké rakouské ofensivy nutily československé výzvěd-číky k zahájení nové a ještě úsilovnější činnosti. Proto již 4. května odešli tři hlídky (po jednom důstojníku a 15 mužích) ke Croce San Francesco. Case Alberti a do Val Frenzelly.**)

První hlídka brzy měla štěstí a na-vázala spojení s Čechy od 9. střeleckého pluku. Zvláště vynikl pěšák Bárek, sluha poručíka, velitele přední stráže, který denně chodil do italských posic pro jídlo a kuřivo. Jeho velitel však, ačkoliv mu v tomto počínání nebránil, nedal se zlákat k zběhnutí do Italie, protože prý nemůže zrušit vojenské přísahy. Když bylo zjevno, že přísně rakousky smýšlející Čech zůstane své-mu rozhodnutí věrným, utekl Bárek sám do italské linie.

*) Viz str. 665. Italsky se oddíl jmenoval: Reparto speciale czecho-jugoslavo della VI. armata. K líčení dějin obou rot jsem použil, kromě uvedených pramenů a literatury, deníkových záznamů z archivu 39. pluku „Výzvědného“.

**) Croce San Francesco (1139 m). hora na vysočině Sedmi obcí v údolí říčky Valstagny (Val Frenzella), která se vlévá s prava do Brenty u městečka Valstagna. — Casa Alberti, osada na vých. od Stoccarda.

Po boji na Montellu.

Na pomstu za tento čin stříleli Rakušané druhého dne, 17. května, na čs. hlídku, která se vracela z noční výpravy po obvyklé, nechráněné stezce, a při tom těžce zranili střelce Josefa Bártu a Václava Suldovského, kteří svému ranění zakrátko podlehl. Brzo byl vyměněn 9. stř. pluk za jiný oddíl, jenž na volání výzvěděčků téměř neodpovídal, takže se jejich činnost musela omezit pouze na házení letáků.

Ještě hůře se pracovalo hlídce u Case Alberti, protože neschůdný terén jí vadil v hlídkování mezi liniemi, kam bylo možno chodit jen v noci. Při jedné hlídce, 13. května, byl zabit strážmistr Josef Soukup a těžce raněn střelec L. Požárek.

Ve Val Frenzelle nedosáhli vůbec úspěchu, protože měli proti sobě 12. střelecký pluk, který od nešťastných událostí u Stoccarda, koncem března 1918, nevěřil slovům čs. výzvěděčků.

Tyto nezdary vedly k vyslání dalších dvou hlídek. dne 15. května, na nová

místa v území M. Cornone a to jedné na Sasso Rosso*) a druhé na Torre di Babele. Zde sice se podařilo navázat styky s rakouskými oddíly, ale nebylo možno docílit větších úspěchů, protože se střídavě s obou stran konaly útočné výpady a fronta žila v stálém neklidu.

Dne 21. května dostala VI. armáda další oddíl čs. výzvěděčků a to část 5. roty 31. pluku (4 důstojníky a 110 mužů) pod velením por. Jindřicha Felixe. Celý oddíl byl pak ponechán jako 3. výzvědná rota.

Nová posila přišla jako na zavolanou. Nyní se mohla rozšířit propagační činnost o další body na frontě VI. armády. Již 26. května odešly další tři hlídky do úseku XIII. arm. sboru na Col d'Echele. Buso del Termine (Col del Rosso) a M. di Val Bella.**)

*) Sasso Rosso (1196), hora sev. od Valstagni. Cornone (1048 m) je jižně od Sasso Rosso a Torre di Babele je jméno jednoho bodu tamtéž.

**) Buso del Termine (1113 m), úžlabina na planině asijské, již. od Col del Rosso. — (Monte

Koncem května stáli tedy čs. výzvědčici na 8 místech své fronty, k čemuž přistoupila dne 15. června ještě hlídka ve Fondo di Val Sugana na pravém břehu řeky Brenty.

Chýlilo se k rakouské ofenzivě a všechny zprávy potvrzovaly, že nedá na sebe dlouho čekat. Zběhové z Rakouska přinášeli stále přesnější údaje o chystaném podniku a dávali tak cenný materiál italským velitelstvím. U Asiaga zběhlo v první polovině června několik jihoslovanských a jeden český důstojník, kteří byli ihned zařazeni ke svým výzvědným rotám. Jejich zprávy o času a hlavním místě ofenzivy (Cima Echar) se pak úplně potvrdily.

Během červnové ofenzivy byly všechny čs. hlídky odvolány z fronty, aby se zatím cvičily a připravovaly k další činnosti. Po ofenzivě odešly zase na svá místa a znovu zahájily propagandu. Ale v té době se již pomýšlelo na jinou akci, která měla československým výzvědčikům přinést zároveň slávu i bolestné ztráty.

Boj o Val Bella je jedním z nejdůležitějších okamžiků vojenské činnosti Čechoslováků v Itálii, a zasluhuje tedy podrobného vylíčení, k němuž používám svědectví účastníka, dr. L. Pivka (Národní Listy, 28., 29. a 30. června 1928):*

„Výzvědčikům nestačily úkoly pouze propagační a informativní, jak s počátku jim byly vytčeny. Přicházejíce ve styk s okruhem nepřátelských stráží, dostali se často do situace, kdy jim instinkt pravil, že je třeba provést útok.

Mějme na zřeteli též skutečnost, že výzvědčici 39. pluku cítili potřebu pro-

di) Val Bella (1312 m), hora vých. od Asiaga. — Fondo di Val Sugana, údolí řeky Brenty. — Cima Echar (1366 m), hora j.-vých. od Asiaga

*) Tři články s názvem „Českoslovenští výzvědčí (!) na Monte di Val Bella“. Podávám větší část Pivkova vypravování, jež doplňuji jinými zprávami a opravuji některé věcné nepřesnosti, které vznikly překladem nebo úpravou rukopisu.

pagandy pro jméno svého národa. O úspěšných útočných akcích zvědělo nejen vojsko, ale i celá Itálie, zatím co riskantní výkony výzvědčiků pouze výzvědné zůstávaly veřejnosti neznámé. Největší úspěchy československých rozvědek*) ponechávaly si italské armádní zpravodajské úřady pro sebe a snažily se, přirozeně, využití jich pro svoje záměry — vojenská a civilní veřejnost neměla pak o nich pravého pojmu.

Generál Pantano, velitel 14. divise na planině „Sedmi obcí“ (Case Fratte-Conco), jenž měl v úseku své divise několik oddílů legionářských rozvědčiků, počal záhy vysoko oceňovati vojenské schopnosti Čechoslováků a Jihoslovánů. Nemohl pochopiti, proč by tak vzorný vojenský materiál, jakým byli legionáři, nesměl se zúčastniti ofensivních akcí. Ne večer 13. června, když jsem mu přivedl nových 33 mužů k výměně části československých výzvědčiků u 14. divise, generál Pantano vyslovil znovu přání, abychom provedli vzornou údernou akci. Generál Sami, velitel 13. armádního sboru, je prý též pro to a velitelství armády, resp. velitelství zpravodajské služby, musí od svých zásad upustiti.

Znaje ducha československého oddílu tlumočil jsem následujícího dne, 14. června dopoledne, návrh generála Pantana v Breganzách**) majoru Finzimu, našemu horlivému příznivci, a získal jsem jeho souhlas.

Právě v těchto dnech jsme očekávali rakousko-uherskou ofenzivu a proto jsme již odpoledne 14. června povolali z Tuguria první údernou setninu (5. rotu) legionářů pod velením poručíka Jirsy s důstojníky podporučíky Pajgrem, Burkoněm a Sekerou k 14. divisi. Mimo to jsme v době ofenzivy stáhli též výzvědný oddíl podporučíků Nováka a Kohoutka.

*) Russismus; ▼ Itálii se říkalo (výzvědné) hlídky výzvědčici atd.

**) Breganze, městečko již. od Asiaga.

Ostrůvek „Bombarda“ u Nervesy.

Rakouská ofensiva, jež začala následujícího jitra, měla na Planině jakýsi úspěch. Rakušané v prvním náporu obsadili italskou linii Col d'Echele Col del Rosso a Monte di Val Bella. Tyto tři vrchy a Cima Echar, jehož Rakušané nemohli vzít, obklopují údolí Val di Melago a znamenaly pro VI. italskou armádu citelnou ztrátu. Nejdůležitějším bodem těchto posic je Monte di Val Bella, o němž byly během války sváděny krvavé boje. V červnové ofensivě namáhaly se marně dvě výborné divise (18. a 3. Edelweiss) proniknouti přes Monte di Val Bella, ale za první linii se nedostaly*).

Poručík Jirsa počal ke konci rakouské ofensivy zkoumati terén a nařídil několik výzvědných hlídek. Podporučík Pajgra umístil na nejdůležitější bod, na Costalunga, aby zjistil, koho má před sebou na Monte di Val Bella, a jak se Rakušané v nových posicích opevnili.

*) Edelweiss = protěž. Divise alpských myslivců, kteří měli na límci protěž.

Podporučík Pajger oznámil 21. června, že jsou před ním na rakouských posicích Chorvati. Podle jeho mínění bylo by záhodno připojit k jeho oddílu četů Jihoslovanů, kteří by byli prospěšni při výzvědné výpravě a snad i při akci samotné. Na výslovné přání Pajgerovo poslal jsem 23. června na Costalungu četů jihoslovanských dobrovolníků s podporučíkem Mirkou Beloševičem.

S přípravou k útoku začali jsme ještě téhož dne. První úloha byla svěřena podporučíku Karlu Pajgrovi.

V noci 23. června vydal se Pajger na druhou obhlídku na Monte di Val Bella. Kromě našich 24 mužů bylo v rozvědce 5 arditů (úderníků) a italský podporučík. Arditi dobře pochytily naše metody, jak se dostat k rakouským překážkám, kdy je třeba utíkat, zastavit se, nehybně ležeti a kdy plaziti se po čtyřech. Litovali, že nerozumějí hovoru Rakušanů, jež zblízka zřetelně slyšeli. Od 23. do 4. hodiny byla rozvědka u Rakušanů. Před odchodem vhodila jim do zákopů

několik balíček letáků o rakouské porážce na Piavě, o nepokojích ve Vídni a v Praze a o povšechné situaci světové války. O půl 5. hod. referoval Pajger velitelství 10. pluku o výsledku rozvědky, zvláště pak o opevnění a pracích na nových zákopech.

Rozvědka hodlala jíti na odpočinek, když tu znenadání byl Pajger vyzván, aby se dostavil k plukovníkovi. Velitel 10. pluku rozhodl se na základě Pajgrovy zprávy pro okamžitý úder na Monte di Val Bella. Alarmoval svoje ardity a žádal, aby Pajger s Čechoslováky, kteří byli celou noc v činnosti, vedl ardity k útoku.

Podporučík Pajger nebyl sice spokojen, neboť mu velitel 10. pluku neměl co rozkazovati, ale rozhodl se, že mu vyhoví. Chtěl odvrátit jakékoli pozdření, že se snad bojí.

O půl 7. hodině začal pohyb. Podporučík Pajger uspořádal a rozdělil v lesíku Val Bella svůj oddíl — v levé části, kterou vedl Pajger s osmi Čechoslováky, byli ardití 1. praporu 10. pěš. pluku, pravou část, ardití 3. praporu, vedl pak desátník Peřina s devíti legionáři.

V 8 hodin rozvinuli se nad záhybem cesty v rojnici a přeskočili v běhu údolí. Rakušané zpozorovali je příliš pozdě, a to ještě jen pravé křídlo. Levé křídlo využilo obratně nepřátelské nepozornosti a podporučík Pajger dostal se až k drátěným překážkám. Desátník Havlát a střelec Jan Koubek první zdolali ostatné dráty a byli první v rakouském zákopu, za nimi spěchali ostatní a po krátkém boji ručními granáty a noži se skupina obránců vzdává. Ardití a legioáři ženou se nezadržitelně zákopy a umožňují pravému křídlu přístup. Prvními liniemi dostávají se do rakouských spojovacích zákopů, kde však to již nejde tak hladce. Rakouská záloha již zasahuje do boje a to tak mocně, že se útočící zastavují a uhýbají. O každý ohyb rozvíjí se boj,

kteřý trvá až do poledne. Spotřebovanou municí nahrazují ukořistěné rakouské zbraně, v nichž se Čechoslováci vyznají. Kdosi oznámil podporučíku Pajgrovi, že jsme ztratili střelce Klementa, který prý je na ruce těžce zraněn, omdlel a zůstal ležeti tam, kde jsou nyní Rakušané. Tento moment je povzbuzující. Množství Rakušáků se sbírá a skoky blíží. Jejich střed dosáhl již naší linie a mnozí vskakují do středu zákopů, kde není naší posádky. Střelec Masopust křičí, že jsme roztrženi, volá na Rakušany chorvatsky, že všichni jsou ztraceni, kdo se nevzdají. Okamžik zmatku stačí a skupina Rakušanů v našem zákopu se nebrání“.

Nemohu zde uváděti všech podrobností z boje, které byly již jinde vyličený.*) Podám pouze stručný přehled o konci akce, jak jej napsal dr. Pivko ve zprávě velitelství 6. československé divise:

„Způsobili jsme těžké ztráty pravému křídlu nepřátelskému tím, že jsme je vzali s boku rychlým obchvatem.

Když počal silný protiútok, ustoupili jsme poněkud, ale pak jsme kladli odpor, nejprve tím, že jsme zabránili nepříteli znovuoobsazení linie a pak že jsme ho přinutili k rozhodnému ústupu.

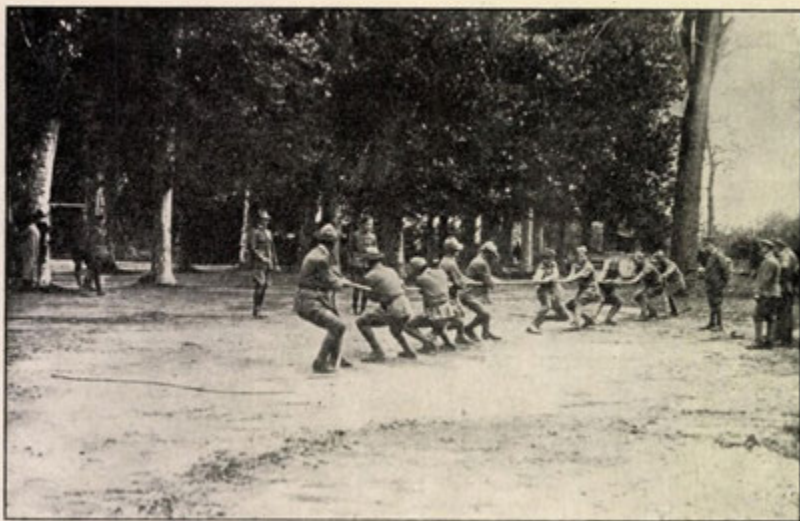
Spojení vpravo, jež jsme dočasně ztratili při bleskurychlém pohybu, bylo ihned obnoveno.

Protože se nám nedostávalo střeliva, použili naši zbraní a střeliva rakouského, jehož nepřítel s dostatek na místě zanechal.

Naše křídla ukořistila po kulometu, jež byly obráceny proti nepříteli.

Když přišla posila střeliva, počal znovu urputný boj. Zůstal pouze jeden kapitán a dva muži od 10. pěšího pluku a jeden důstojník a 7 Čechů, když nepřítel zahájil protiútok s obou stran, v němž byl poručík Pajger a jeden český voják obklíčen. Hrdinému stráž-

*) Viz Pivko: Proti Rakousku, IV.

Hry československých a jihoslovanských výzvěděčků u III. armády o svutováclavské slavnosti.

mistru arditů 1. praporu se podařilo je vysvoboditi.

Ve 13. hod. se odebral poručík Pajger k velitelství 10. pluku, aby přivedl posilu a dostav velení nad četou arditů obsadil novou linii na Monte Val Belle.

Ačkoliv pak znovu byli téměř bez střeliva, vytrval v nové posici, až přišly asi o půlnoci posily a výměna oddílů.

O výsledku tohoto úsudku praví Pivko (Národní listy, 29. června 1928): „Akce měla částečný úspěch vzetím levého křídla úbočí s první rakouskou linií. V dobytých zákopech jsme vzali 73 zajatců.

Naše ztráty byly: pěšák Mařík mrtev, desátník Havlát a pěšák Klement těžce ranění. Ranění byli Jihoslované. Arditi měli asi 40 raněných a mrtvých.“

Brzy na to rozhodl se velitel XIII. arm. sboru, gen. Sani, pro útok ve větším měřítku, aby bylo zajištěno obsazení celé Val Bely.

Útok byl stanoven na 29. června a k němu, kromě italských oddílů, byly připraveny obě československé rot.

Rozkaz k útoku podává dr. Pivko (Národní listy, 30. června 1928) takto:

„Plán na útok uvádí čtyři kolony:

1. Od levé strany (Bertigo-Val Bella) bude postupovati rota bersaglieri po úbočí k východu.

2. Na severovýchod kude postupovati 2. prapor 10. pluku (brig. Regina) s třemi rotami. K této koloně dodají Čechoslováci jednoho důstojníka a jeho čet, kteří povedou střední rotu. Určili jsme podporučíka Sedleckého a jeho čet.

3. Třetí kolona je československý oddíl, ve směru z údolí Val Bella k severu. Tuto kolonu tvořilo půldruhý rot Čechoslováků a četa Jihoslovánů.

4. Na východním úbočí bude postupovati rota 265. pluku (brig. Lecce), jakožto pravé křídlo.*)

Mezi třetí (čs.) kolonu a mezi rotu 265. pěš. pluku a f Čechoslováci postaví jako spojk z důstojníky a 40 mužů.

*) Brigáda Regina, nazvaná na počest královny. — Lecce, provincie v j.-vých. výběžku Italie.

Pro tento úkol určujeme podporučíky Nováka a Sekeru s jejich četami.“

Směrnice útoku byly celkem zachovány a jen málo se oddíly odbočily od vytčeného cíle, ba někde jej naopak překročily. Postup útoku líčí dobře Pivkova zpráva velitelství československé divise, kterou zde pro důležitost uvádím v překladu doslovně:

„Protože jsem měl s jednou rotou tvořiti spojkou mezi brigádami Regina a Lecce, a zjistil jsem, že bude třeba, abych svěřený úkol vyplnil, činně se zúčastniti boje, odvolal jsem tři hlídky, které již byly rozestaveny v první linii, takže jsem zvýšil skutečný stav roty z 5 důstojníků a 120 mužů na 10 důstojníků a 198 mužů.

Večer dne 28. června byl oddíl připraven u velitelství 9. pluku, kde dostávám rozkaz, abych byl půl hodiny před útokem navýchoďním boku útoku.

Dal jsem rozdělití dostatek střeliva, ručních granátů a záložních dávek potravin a zařídil jsem dopravu deseti beden zásobnic a tří beden granátů za námi pro první doplnění.

Dne 29. června ve 2 hod. 50 min. začalo naše rozvinutí. Určeného místa jsme dosáhli ve 3.50 hod.

Ve 4.15 jsem zajistil spojení se čtvrtou kolonou brigády Regina na levé a s kolonou brigády Lecce na pravé straně.

Protože se však kolona brigády Lecce posunula vlevo, takže až překročila úžlabinu Val Bella, byl jsem donucen přemístiti svoji rotu vlevo od cíle, jenž mi byl přikázán.

Prostřednictvím důstojníka jsem uvědomil velitelství 9. pluku o přemístění, k němuž jsem byl přinucen přemístěním pravé kolony.

Rozvinutí a spojení bylo provedeno beze ztrát, ač za silného nepřátelského ohně.

Dal jsem rozkaz k rozdělení roty na čtyři sledy a vyložil jsem všem svěřený úkol.

Část prvního sledu se dala na přibližný pochod několik minut před půl šestou, zároveň s pravou kolonou. Přesně o půl šesté se pohnul zbytek, rozdělený ve čtyři skupiny. Podporučík Novák s 20 Čechy a 20 arditů brigády Regina, podpor. Sekera s 20 Čechy a 20 arditů, podpor. Klímek s 20 Čechy a podpor. Sedlecký s 20 Čechy odešel jako vůdce mezi třetí a čtvrtou kolonu.

Druhá skupina, v níž byl podpor. Zelený a Mottl s 52 muži vyrazila za pět minut po první.

Třetí s podpor. Poldaufem a 60 muži vyrazila za 15 minut po druhé skupině.

Čtvrtá skupiny s podpor. Beloševicem zůstala v záloze s rozkazem, aby dohonila první tři sledy a zanesla jim v patách střelivo, jež bylo předem připraveno.

První sled, jenž vyrazil v běhu, zastavil se na 50 metrů od nepřátelských drátěných překážek očekávajíc, že naše dělostřelectvo prodělouží oheň. Když došel druhý sled a oheň byl prodloužen, oba sledy postupovaly společně. Nepřítel zpozoroval náš pohyb a počal střílet z kulometů s bodu 1312, takže zasáhl čelně skupinu Klímku a bočně skupinu Novákovu a Sekerovu; bylo tedy nezbytno obrátiti naši kolonu proti bodu 1312, na kterou bylo útočeno čelně a jež byla stečena ve třetí steči za pomoci kolony brigády Regina.

Nepřítel kladl odpor téměř jen kulomety, které nám způsobily značné ztráty. Pěchota, ačkoliv byla na vrcholu nahromaděna v masce, kladla celkem malý odpor, zvláště na pravém křídle, takže se velická část vzdala a odhazovala zbraně, sotvaže naši naskákali do zákopů a volali česky a jihoslovansky. „Slované, ven“. V 6 hod. jsme již zjistili 200 zajatců, většinou Slovanů. Zbytek posádky bodu 1312 se dal na útěk do zadních linií.

Protože padla nebo byla raněna velká část velitelů a poddůstojníků, mužstvo pokračovalo v boji z vlastního podnětu,

Vyznamenání čs. výzvěděků u III. armády.

pod velením nejstarších vojáků. Zatím co jedna skupina zajala opuštěné kulometry a obrátila je proti utikajícímu nepříteli, druhá vyprazdňovala kaverňy, jiné dvě se přemístily, jedna proti bodu 2058 a druhá proti bodu 2458 (francouzská mapa), čímž usnadnily úkol kolonám operujícím v těchto úsecích.)*

Podpor. Sedlecký s několika muži se probil na levé straně až k druhé nepřátelské linii a zároveň několik skupin s poddůstojníky a jedna s podpor. Novákem postupovaly napravo a dospěly pak do rozbitého nepřátelského zákopu.

Nepřátelský odpor se lehce zlámal ručními granáty a bylo zajato několik skupin zajatců, jež doprovázeli dozadu naši ranění.

Hned za druhou nepřátelskou linií jsme se setkali s velikým odporem, zvláště poblíže horské baterie, kterou jsme obklíčili a přinutili ke vzdání. Zatím

se podpor. Sedlecký se svou skupinou a s posilou arditů brigády Regina vrhl do třetí nepřátelské linie a dosáhl kaverňy, v níž bylo rakouské velitelství, asi 50 mužů a několik důstojníků.

Za tímco byla kaverňa vyprázdňována, počal nepřítel silný protiútok a tak, když padl důstojník a velká část mužstva, museli se ostatní vrátit do druhé linie. Naši čeští vojáci, kteří nyní zůstali bez velitelů, bojovali smíseni s brigádou Regina a uvedše v činnost pět kulometů, přispěli velice účinně k zastavení nepřítele a způsobili mu velice těžké ztráty.

Rakouské pušky a střelivo sloužily našim vojákům v krátkých okamžicích jako náhrada za nedostatek našeho střeliva.

Čtvrtý sled došel do linie se střelivem a ihned se zúčastnil boje.

Když nepřítel zpozoroval náš houževnatý odpor, neodvážil se již protiútok, naopak však spustil prudkou palbu z děl a kulometů.

*) Uvádí úmyslně mapu francouzskou, která měla označení vrcholů odlišné od map italských.

Jakmile přišly čerstvé oddíly brigády Regina, aby obsadily nové posice, nařídil jsem, aby se lidé, kteří podstoupili největší námahu, vrátili do úžlabiny Val Bella a nechali na místě pouze dva spojovací roje, jeden nalevo a druhý napravo a pak jednu přední stráž 12 mužů na severovýchod od bodu 1312, a druhou na východ od bodu 2458, zároveň s oddíly brigád Regina a Lecce.

Protože bylo nutno dát mužstvu roty odpočinek, dostal jsem v 18 hod. svolení, abych je odvolal z celého úseku.

Měli jsme tři důstojníky a 14 (12) vojáků mrtvých, tři důstojníky a 61 mužů raněných (z nichž 20 lehce raněných neopustilo oddíl) a jednoho vojáka nezvěstného, o němž se soudí, že je mrtev.“

Úřední, vojenskou zprávu doplňuje dr. Pivko (Nár. listy, 30. června 1928) po deseti letech několika cennými poznámkami:

„Rakušany jsme překvapili v nejcitlivějším momentu, když se totiž chystali vyměnit unavenou posádku a nahradit ji svěžím plukem. Proto byly zákopy přeplněny a mužstvo i velitelé byli desorientováni, po krátkém boji demoralisováni a ke chrabrě obraně neschopni. Uvážíme-li číslo 350 mrtvých, většinou z maďarského pluku 131, a 900 zajatců rakouských a počítáme-li, že bylo těch, kdož se zachránili a utekli nám během akce Frenzelovou úžlabinou, pouze 1000 mužů, pak musíme mít za to, že v prvním momentu našeho úderu bylo obránců více než 2000, našich pak ve všech čtyřech kolonách jen polovina. Rakouská úřední zpráva ze dne 30. června přiznává, že bojovaly na Monte di Val Bella dva pluky, uherský č. 131 a varaždínský č. 16. Tato zpráva nechce ovšem přiznat, že posice byly ztraceny, až teprve 1. července praví: „Jelikož bychom Monte di Val Bella mohli držet jen s velikými obětmi, stáhli jsme posádky s těchto bodů na dřívější hlavní posice

v lese Stenfle.“ A z našich čtyř kolon přišlo v úvahu při útoku pouze 5 rot: 2 československé a 3 z brigády Regina, tudíž střední kolona, jež nesla také všechny ztráty. Vrch s kotou 1312 vzali Čechoslováci, kteří na něm vykrvácely a pýchota z brigády Regina jej pak bránila. Tvrdím směle, že by se byl samotným Italům útok nezdařil, poněvadž rakouská posádka byla silná a mohla jej hladce odrazit. Hlavní příčinou našeho úspěchu byla překvapující odvaha, bezohledná prudkost útoku a domácký, slovanský pokřik na Chorvaty, z něhož protivníci shledali, že mají co činiti se Slovany.

Náš frontální útok skončil náhle, přenáhle. Podporučík Klímek, který vedl první vlnu, hnál se po svahu vzhůru a již před drátěnými překážkami seznal, že jeho vojáci jsou příliš unaveni. Rakouské kulomety způsobily nám zde velké škody, ale přes to duch, jež dal Klímek našemu pohybu přešel na následující vlny, které se nezastavily, ani když popadali velitelé, důstojníci a nejlepší poddůstojníci.

Boj o těla mrtvých druhů a osvobozování raněných vyžadoval nových obětí. V oddílu vládla zásada, že se Rakušanům nesmí ponechat ani jeden mrtvý. Tak možno vysvětliti, že vzdor riskantní chabrosti skupiny, kterou vedl podporučík Sedlecký ohněm vražděných baterií za třetí linii a jež byla krutě zdecimována, zůstal kdesi pouze jeden legionář, Bohumil Vácha, o němž jsme toliko věděli, že padl při rakouském protiútku a jehož jsme již nenašli přesto, že jsme se opět za hodinu zmocnili tohoto území“.

Vítězný boj o Val Bellu stál československé výzvěďky mnoho drahých životů. V prvním boji padl střelec Jaroslav Mařík a ranění dva vojáci. Druhý útok si vyžádal 19 životů, z nichž tři důstojníků a 16 mužů. Padli: poručík Jaroslav Poldauf, Alois Sedlecký a Jaromír Sekera, strážmířti

B. Bartoš: Spiazzi.

František Malčánek a Karel Mlejnek, střelci František Hájek, František Kabát,*) Karel Klomfar, Josef Kroutil, Antonín Kučera, František Kunc, Josef Linhart, Josef Loukota, Jan Moudrý, Josef Procházka, Eduard Prokeš, Josef Přerost, Karel Ptáček a Bohumil Vácha.**)

Věčná paměť hrdinům, kteří padli (Pivko, IV., 160) „při nesplněných snech, ale dosáhli svého míru!“

Z obou rot pak bylo raněno přes šedesát vojáků a pět důstojníků. Celá třetina raněných, ač někteří dosti těžce, odepřela odejít do nemocnice a zůstala u oddílu.

V bojích ukořistili výzvědčící, pokud se dalo zjistiti, 2 zákopová děla, 8 kulometů a mnoho jiného válečného materiálu a zajali na 500 Rakušanů.***)

*) V pramenech všude se jmenuje Frant. Rok. ale správné jméno je Kabát. V italské legii jsou asi dva případy, že si čeští vojáci hned po zajetí Italy dali jiné jméno; z jakých důvodů, není známo.

**) Vácha byl Rakušan popraven. O tom viz kap. „Mučedníci“.

Hrdinnost Čechoslováků byla také po zásluze oceněna a to nejprve přímo na místě od očitého svědka (Pivko, IV., 161.):

„U divise nám hlásí, že generál Sani se svého pozorovatelského místa sledoval akci na Monte di Val Bella od začátku do konce. Kolem 7. hod., v době boje o vrch, jej bezohlednost československého útoku nadchla tak, že zvolal: „Políbím prvního Čechoslováka, kterého potkám!“

Velitelství oddílů VI. armády ve svých zprávách nadřízeným velitelstvím neskrblila obdivem nad chabými činy výzvědčků a také gen. Graziani (Denní rozkaz čs. divise, 5. července 1918) oceňuje statečnost svých vojáků, kteří „zdatně a šťastně v minulých dnech bojovali u Asiaga“ a

***) Podle Pivkova líčení (Bok po boku, IV., 160) a zprávy, poslané velitelství 14. ital. divise. V počtu kulometů jsou dva, ukořistěné 24. června. Celkem bylo v boji na Val Belle, 29. června, podle úřední italské zprávy z 30. června (Pivko, IV., 162) zajato 21 důstojníků a 788 mužů.

B. Bartoš: V záloze ve Spiazzi.

„přivodili sboru tolik cti a tolik sympatie i podpory svaté věci vzdálené vlasti, jež trpí a vyčkává.“

Nejvyšší však pocty dostalo se výzvědkům, když pět z nich připjal sám italský král stříbrnou medaili za statečnost. Dne 4. července konala se veliká slavnost na letišti v Nove u Bassana*), kde bylo dekorováno mnoho desítek italských, francouzských, anglických a československých vojáků, kteří se vyznamenali v červnových bojích. Před udílením vyznamenání příslušníkům jednotlivých národností zahrála hudba státní hymnu toho národa a králi na tribuně stál při aktu dekorace po boku nejvyšší vojenský hodnostář každého vojska. Československým reprezentantem byl, tehdy již generál, M. R. Štefánik. Zde snad po prvé stáli Čechoslováci jako rovnocenní bojovníci v řadě ostatních do-

hodových vojáků před reprezentantem spojeneckého státu. Při této slavnosti dostali vyznamenání také příslušníci I. praporu 33. pluku za boj na Piavě.**)

Kromě těchto vyznamenání udělilo velitelství VI. armády v září dodatečně čs. výzvědkům z stříbrné a 3 bronzové medaile a 36 válečných křížů.

Konečně také italský tisk (aspoň většina) přinesla zprávy o bojích na planině asijské, z nichž uvádím aspoň část článku v „Giornale d'Italia“, dne 3. července 1918***):

„Podivuhodný elán malých oddílů 9. pluku brigády Regina byl řevnivě překonán asi stovkou Čechoslováků. Po pravém křídle italského proudu proti východnímu svahu Monte di Val Bella útočí skupina Čechoslováků, kteří hned od prvních skoků kupředu uka-

**) Viz str. 605. O slavnosti viz podrobný článek v římském čas. „V boj“, 12. července 1918.

***)) Překlad vyšel v římském „V boj“, 5. července 1918. Téměř stejné vyličení přinesl „Corriere della sera“ dne 2. července 1918 (viz Pivko IV., 163).

*) Bassano, okr. město s 20.000 obyv. v prov. Trevisu, na řece Brentě. Nove, město na j.-z. od Bassana.

B. Bartoš: Spiazzi. — Čs. sanitní oddíl.

zuji neobvyklou účinnost. V prvním elánu dosáhnou dvou malých zákopových děl; zmocní se jich a namíří je proti útočnému úseku . . .

Jiná scéna, neobyčejně romantická, se rozvíjí během útoku. Jistý Čech vpadne do nepřátelského zákopu a vrhá několik ručních granátů. Pojednou se nalézá tváří v tvář nepříteli, chystajícímu se zasáhnout ho ručnicí. Oba muži se zarazí jako elektrisovaní a nechávají klesnout zbraně. Poznali se. „Bratře! Bratře!“ Jsou to nejen synové téže země, ale téže matky.

Zatím co zuří boj, jeden náš voják pozoruje skupinu dvou lidí, oblečených každý v jinou uniformu, jednoho v náručí druhého, slzíci. Útok však pokračuje, bratři musí se rozloučiti posledním bolestným pohledem. Čech, který má ještě stejnokrak rakouský, sestupuje skokem po stráni. Druhý se zmateným srdcem dosáhne svých druhů, zaměstnaných bojem“.

Boj na Val Belle byl jeden z nej-

větších bojů československého vojska na italské frontě a měl nejen vojenský, ale i politický význam pro náš odboj v Itálii. Jakým dojmem působila zpráva o boji na Val Belle v Římě a mezi našimi vojáky, o tom pravý současný pramen (V boj, 19. července 1918):

„Byla to zkouška ohněm, v níž naši vojáci obstáli čestně a ukázali, jakou nesmírnou vnitřní sílu chová v sobě česká armáda revoluční.

Každý z našich bojovníků, kteří se zúčastnili památného útoku dne 29. června 1918, byl si pevně vědom, že musí stále jen kupředu, že nezbývá mu jiného východiska, a byl si také vědom, že na něho hledí veřejnost, svět, který podle jeho činů bude posuzovati zdatnost české armády a že každý krok kupředu znamená pro nás krok blíže k našemu všeobecnému cíli.

Lidé na pohled nepatrní, tiší, ukázali v boji tolik energie, vytrvalosti, zápalu a duchapřítomnosti, že zdá se nám, jakoby vyrostli před našimi zraky

B. Bartoš: Valdagno. — Kuchyně výzvědné roty „Astico“.

noví lidé, s novými vlastnostmi a neznámými probuzenými silami.

Výzvědčici přispěli tedy platně ke zdaru italských zbraní v červnových bojích. Ale jejich vynalézavost a krajní obětavost ukázala se také na jiném poli, v pokusech o výzvědy v rakouském zázemí.

První z nich je výprava dvou poddůstojníků přes frontu, jak ji líčí Pivko (Bok po boku. IV. str. 187):

„Dne 7. června jsme vypravili dva poddůstojníky do Fonda Val Brenta, aby s explosivními holemi a plynovými maskami odešli u S. Marina*) přes frontu, opatření „Passierscheiny“ a správnými, dobře padělanými dokumenty pro rakouskou dovolenou. Na onom místě přeskočil několik dní před tím italský poddůstojník rakouské překážky a vrátil se šťastně z rakouského

zajetí. Šikovatel Mlejnek, můj carzanský poddůstojník, mnoho riskoval touto akcí a vyžádal si kromě jedu ještě malou anglickou automatickou pistoli, kterou si ukryl ve zvláštní kapse kdesi pod pažďím. Mlejnk provázal na výzvědce desátník Artur Žák. Oba šli na dovolenou, první pod jménem Sebestián Hejda jako důstojnický sluha záložního nadporučíka V. Červinky z 10. roty 11. střeleckého pluku, druhý jako sluha Josef Lackner, kterého posílá poručík Krakowitzer od baterie 326 (Foza) služebně k polní poště 391. Měli za úkol v okolí Vezeny a Caldona zahnat do povětří několik objektů.“

Podnik se však nezdařil. Italský průvodce si buď spletl cestu nebo bylo místo, kde sám nerušeně přeběhl, obsazeno rakouskou stráží, která zahájila na výpravu prudkou palbu, takže po opětovném pokusu se museli všichni vrátiti.

Co se nepodařilo zde, mělo úspěch

*) S. Marina, městečko na levém břehu Brenty, sev. od Valstagné. — Foza, osada na sev. od Croce San Francesco. — Fondo Val Brenta, údolí Brenty.

B. Bartoš: Kuchyně výzvědné hlídky.

jinde. V noci z 13. na 14. června poslal dr. Pivko Chorvata, Floriana Babecu od jihoslovanské výzvědné roty v rakouském stejnokroji přes frontu na Col del Rosso u Asiaga. Měl se dostati nepozorovaně k zelenému kádru v Chorvatsku a nesl zběhům, kteří se tam skrývali, v modlitební knížce poselství, tajně sestavené pomocí teček pod tištěnými písmeny. Kdyby jej Rakušané chytili, měl se vydávati za uprchlíka z italského zajetí. Když by se znovu dostal na frontu, měl uprchnouti na italskou stranu nebo do Švýcar, kde se mohl obrátiti o pomoc k několika italským důvěrníkům.

Posel se dostal šťastně přes frontu; došel-li až na místo určené a jaké byly jeho další osudy, nevíme. Po rakouské ofenzivě se však cvičili další výzvědčící k této nebezpečné službě. Zdar podniknu Babecova nabádal k dalším pokusům u obou rot na asijské platině i u jiných výzvědných oddílů. Nezdařený pokus výzvědčích Mlejnků

a Záků uskutečnili téměř podrobně u třetí rotě Vopálenský a Petr.

V červenci se obě rotě věnovaly cvičení a zároveň užívaly zaslouženého odpočinku. Protože se v té době utvořila samostatná jihoslovanská rota a československé rotě byly značně oslabeny, spojily se 1. a 2. rota v 5B rotu a 3. rota se jmenovala 5C rota 31. pluku. Této rotě velel dále por. Felix, kdežto 5B rotě nadpor. Jirsa.

Po třínedělním odpočinku odešly dne 23. července hlídkové oddíly znovu na Col del Rosso, Buso del Termine a Val Bellu. Nemohly ovšem dosáhnouti valných úspěchů, protože Rakušané postavili všude do přední linie maďarské a polské pluky.

Velitelství rotě přesídlilo 5. srpna do Longy*), čímž se také zlepšil zdravotní stav rot. Špatná strava a voda působila dříve mnoho nemocí na frontě i na odpočinku. Nyní v Lonze skýtalo

*) Longa, městečko záp. od Bassana. — M. S i s e m o l (1242), hora na vých. od Asiaga.

B. Bartoš. Na hlídce.

se více příležitosti k zotavení a zábavám. Ustavilo se také sportovní a tělocvičné družstvo, které za vedení por. Klímka docílilo pěkných úspěchů a propagovalo naši vyspělost i po této stránce mezi Italy a ostatními spojeneckými oddíly.

Hlídka na Col del Rosso se utkala dne 22. srpna s několika nepřátelskými hlídkami. Rakušané chtěli asi zajmouti naši hlídku, která chránila italské zákopníky a při tom volala do nepřátelských zákopů. Nastal boj ručními granáty a zákopovými děly, při kterémžto boji zahynul strážmistr Alois Javorský a střelec Jan Fejfar.

Brzy na to, 9. září, připravoval se útočný podnik k dobytí svahu mezi Val Bellou a M. Sisemolem, při němž měli Čechoslováci přispěti svými znalostmi terénu a nepříteli. Ale k provedení nedošlo, pro zběhnutí jednoho italského vojáka.

V září nebylo u obou rot význačnějších událostí, pouze 15. září slavnost

vyznamenání za boj na Val Belle a pak svatováclavské posvícení. jehož průběh překazil liják.

Také říjen plynul klidně při cvičení a zábavách oddílů, které nebyly na frontě. Teprve před poslední ofensivou rozdělily se roty na několik částí po celém úseku VI. armády: Val Frenzella, Col d'Echele, Col del Rosso, Val Bella, Cima Echar a Canove ve Val d'Assa. Všude s nimi stáli na frontě také Jihoslované a Rumuni. Poslední okamžiky v této části bojiště ličí jeden z dokumentů*) takto:

„Hlídky měly za úkol připravit rakousko-uherské vosko v předních zákopech na ofensivu, dokončiti jeho demoralisaci a získati cenné zprávy operační a hlavně o tom, jak daleko postoupil rozklad rakousko-uherské armády.

Koncem října byla prolomena rakouská fronta na Piavě a dne 2. listo-

*) Deníkové líčení činnosti obou rot v archivu 39. pluku, napsané asi J. Kohoutkem.

B. Bartoš: V záloze ve Spiazzi.

padu 1918 všechny italské armády postupují za prchajícím nepřítelem. Z hlídek zúčastnily se postupu pouze hlídky por. Pajgra a Kohoutka.

Rakušané v noci z 1. na 2. listopadu opustili zákopy a v patách za nimi se tlačí Italové. S počátku se proslychalo, že ustoupí jen na staré rakouské hranice, ale i ty bez rány byly překročeny a italské vojsko sestupuje s hor do údolí Brenty směrem k Tridentu. Civilní obyvatelstvo vítá je jako osvoboditele.

Podél cest leží plno zbraní a jiného válečného materiálu; vše prchající rakousko-uherské vojsko odhodilo jako zbytečnou přítěž. Cesty a silnice rozbity těžkými nákladními automobily, neopravovány a kol nich spousty padlých koní a soumarů s vyříznutými kusy masa, rozbité vozy, auta atd. Hlad a bída hleděla odevšad. Skladiště za frontou byla vyrabována nebo zapálena věrnými sluhy svého císaře. Po silnici valily se proudy zajatců po stech

a tisících, seřazeni ve čtyřstupu s plnými batohy a beze zbraní, vedeni pouze několika Italy. Čechové zaházeli rakouské „orlíky“ a připevňovali si na čepice červenobílé stužky. Šli vesele se zpěvem do zajetí, tvoříce samostatné šiky. Italové je podle stužek hned poznali a vítali je voláním „bravi Boemi — evviva Boemia“*) a s hrdostí ukazovali na své Čechoslováky jdoucí, v čele.“

Hlídky por. Pajgra a Kohoutka postupovaly s italským vojskem za poraženým nepřítelem, jenž na některých místech kladl poslední zoufalý odpor. Hlídka por. Pajgra z Val Frenzelly na Grigno, Borgo a Levico**) se dostala až do Tridentu, kdežto skupina Kohoutkova od Canove na Vezenu a Caldonazzo do Pergine. Do Tridentu nedospěla, protože byl obsazen již dříve oddíly I. armády.

*) Výborně, Češi — ať žijí Čechy!

**) Grigno, Borgo a Levico, města ve Valsuganě (údolí Brenty), na vých. od Tridentu.

B. Bartoš: Spiazzi. — Ševecovna v lese.

Nebylo to ani účelem výzvědných rot, zvláště když je volala povinnost jinam. Dne 9. listopadu se vrátily hlídky do Longy a brzy nato odejely obě roty k Padově, kde spolu se 7. rotou utvořily II. prapor 39. pluku, v jehož svazku zůstaly pak i po návratu do vlasti.

*

Úsek sedmé roty se prostíral v oblasti IV. italské armády, která hájila část fronty od údolí Brenty až po východní svahy Monte Grappy.*) Úsek IV. armády byl poměrně dosti krátký, ale zato nadmíru důležitý. Massiv Monte Grappy tvořil přechod z horské fronty do piavské nížiny a od něho se linie, táhnoucí se od jezera Gardského směrem východním, lámala po toku Piavy k jihovýchodu. Po ústupu Italů od

Kobaridu na podzim 1917 se zachytila nejdříve italská armáda na tomto opěrném bodu a hájila ho všemi prostředky válečnými a nejlepšími oddíly. Grappa představovala přirozenou pevnost, která bránila proniknutí nepřítele údolím Brenty v týl italskému vojsku na planině asijské a na břehu řeky Piavy. Nikoliv nadarmo získala si již ve válce nesmrtelnou slávu a byla opěvována vroucím hymnem**), a také po válce se jí dostalo cti, že je jmenována v řadě „národních památníků“.

Na žádost velitelství IV. armády byl poslán z Paduly dne 1. dubna

**) Po válce pojmenovali Italové několik míst, které byly opěrnými body italské armády a kde padlo nejvíce italských vojáků, čestným názvem „monumento nazionale“. Mezi nimi jsou Monte Baldo, Pasubio, M. Grappa, Monte Santo a j. — Již v r. 1918 vznikla píseň „Monte Grappa, tu sei la mia Patria“ (ty jsi mou vlastí), která se pak stala populární. — Čtvrtá armáda, která hájila oblast M. Grappy, dostala název „armata del Grappa“.

*) Monte Grappa (1776 m), horský masiv mezi ř. Brentou a Piavou, sev. od Bassana. — Cusinati, osada mezi Bassanem a Cittadellou.

B. Bartoš: Polní kuchyně vozatajců.

1918 oddíl 6 důstojníků a 90 mužů pro výzvědnou službu v jejím úseku. Výzvědčící se ubytovali v obci Cusinati a ihned se pustili do práce. O prvních dnech pobytu v Cusinati píše současný dopis por. R. Kohna do Říma (Kor. NR., č. 570, o. dubna 1918):

„Oznamujeme vám návštěvu předsedy italské sněmovny J. E. ministra Orlanda a velitele IV. armády gen. Morrone. J. E. promluvil k shromážděným bratrům několik slov plných povzbuzení v našem boji proti Rakousku.

Zbraně a vše ostatní jsme již dostali a v nejbližších dnech počneme s cvičením. Prozatím pracujeme dopoledne i odpoledne na úpravě okolí naší budovy, zakládáme zahrádky květinové i zeleninové, upravujeme cvičiště a pod.

V prvních dobách byla rota úplně podřízena italskému velitelství. Velitelem byl italský kapitán Mauro, ač všechnu práci velitelskou konal por. Jos. Horák. Nedostatek zpráv o vývoji

české otázky a zřízení vojska přinesl s sebou také zvláštní poměr k velitelství armády, které v československých výzvědčících vidělo vojáky, podléhající mu ve všech otázkách. Tyto poměry líčí dopis por. Jos. Horáka (Kor. NR., č. 487, 6. dubna 1918), ježž poslal do Říma:

„Podle sdělení italského velitelství dostane mužstvo příplatek k denní mzdě a to jednu liru. Když jsme protestovali, odpověděli nám, že to není žádná zvláštní odměna pro nás, nýbrž že podobný příplatek mají všichni t. zv. arditi (cyklisti, aviatci, telefonisti atd.). Ve službě zákopové zvyšuje se příplatek na 2 L 50 ctm.; totéž prý má každý italský voják, který koná speciální službu. Důstojníci dostanou denně 11 lir, ve službě zákopové 16 lir, tolikéž mají důstojníci italští.

Jelikož neznáme podmínek, za kterých slouží italský voják, bylo vše bratry důstojníky momentálně přijato, ovšem s podmínkou, schválí-li to

B. Bartoš: V záloze na Bocca di Navene.

Národní rada. Proto očekáváme buď schválení zmíněného, nebo zakročení u vrchního velitelství.

Oděv obdrželi jsme alpský. Na klobouce bude lvíček a rovněž na našich výložkách bude místo italské hvězdy na knoflíku lvíček. Důstojníci budou nositi na rukávě místo hvězdiček českou korunku.“

Všechna opatření armádního velitelství byla také skutečně provedena, dokud nezakročila římská kancelář NR. a velitelství čs. divise. Pak dostávali výzvědčící plat jako ostatní čs. vojáci a také stejnokroj byl změněn podle všeobecného vzoru.

Nejasné postavení roty působilo znač-

né obtíže a bylo upraveno teprve dnem 1. června, kdy se rota stala součástí II. praporu 31. pluku. Tehdy však již měla posilu od tohoto praporu. Dne 22. května přišel oddíl 140 mužů se 4 důstojníky, který splynul s dřívější „devadesátkou“ v jednu rotu pod velením nadpor. Václava Kindla.

Kromě toho doplňku přibyli k rotě ze zázemí dva důstojníci a několik vojáků, kteří zběhli z rakouské linie, bylo zařazeno přímo do roty, což se u jiných rot pravidelně nedělo.

Také jinak měla sedmá rota různé zvláštnosti. Protože dostala poměrně značný počet důstojníků, mohl s patnáctičlennými hlídkami choditi dů-

B. Bartoš: Zábavy výzvědných hlídek.

stojník, kdežto u jiných rot stěží bylo vždy dosti důstojníků na velení 30–40 mužům. Někdy dokonce na některou hlídku chodili dva i více (až šest) důstojníků, neboť vždy polovina roty byla na odpočinku. V tomto ohledu měla sedmá rota velikou výhodu při své činnosti v horském terénu.

Po skončení výcviku obhlédli si důstojníci své působíště na frontě. Jímž měla býti nejprve M. Tomba, Punta Brental a M. Pallone,* dále M. Grappa a M. Pertica. Zvláště poslední místo, M. Pertica, a od něho na východ M.

Asolone až k Osteria il Lepre bylo později častým východiskem roty k výzvědným podnikům.

První výpravu k rakouským zákonům podnikla rota dne 12. května na M. Pertice. Přítomnost českých vojáků na italské straně způsobila v rakouské linii překvapení. Po dvoudenním namáhání byl navázán styk s Čechy na druhé straně, který pak byl udržován a prohlouben, takže si hlídky vzájemně vyměňovaly dopisy. Dne 22. května se rota vrátila do Cusinati.

*) Monte Pallone (1215 m), Punta Brental (1037 m) a M. Tomba (868 m), hory na vých. od Grappy, M. Asolone (1520), hora

na záp. od Grappy. Osteria il Lepre (hostinec „u zajíce“), místo na záp. od M. Asolone, ve Val S. Lorenzo. — M. Pertica (1549 m), hora na s.-z. od Grappy.

B. Bartoš: Výzbroj čs. dobrovolníka.

Zatím přibyla k rotě posila a vysvětlil poměr výzvěděčků k čs. vojsku a italské armádě. Dne 18. června přijel kap. Seba a major Giovannelli, aby přijali slavnostní slib věrnosti Národní radě a povzbudili ducha roty. A brzy poté navštívil rotu sám gen. Graziani, jehož vystoupení rozptýlilo všechny pochybnosti a naplnilo rotu důvěrou a nadšením, které bylo kaleno pouze smutnými zprávami o našich ztrátách na Piavě.

V té době byla část roty opět na frontě v úseku mezi Col del Miglio a M. Asolone, kde v rakouských zákopech stál 8. pěší pluk. Dne 21. června se však jedna hlídka dostala do prudkého

ohně rakouského dělostřelectva, v němž zahynul des. Vojtěch Poláček a dva desátníci byli těžce raněni. První ztráty naplnily celou rotu zármutkem a věrností, které se stupňovalo zprávou o nemůžném chování některých důstojníků a vojáků při nešťastném podniku. Trpné události skončily pak přeložením některých důstojníků k divisi, načež se velitelem roty stal por. Nedvěd. Brzy nato také opustil italský kapitán místo spojovacího důstojníka mezi rotou a velitelstvím IV. armády a jeho funkci byl pověřen por. dr. Ant. Basl. Sedmá rota byla jediná, která měla toto místo obsazeno Čechem a byla tedy nejvíce samostatná.

B. Bartoš: Cyklista u velitelství divise.

Koncem června konala rota hlídky ve Val Cesille, ale její snaha nepřinesla podstatného výsledku. Teprve v červenci přišel opět vhodnější okamžik k zesílení výzvědné a propagační činnosti. V oblasti M. Asolone se objevily dva české pluky, 11. a 28. pěší pluk, k nimž obrátili výzvědčící všechen svůj zájem.

Podářilo se jim sice navázati styky s Čechy v rakouské linii, ale bdělost rakouských důstojníků zkazila vyhlídku na úspěch. Již druhého dne by bývali výzvědčící obklopeni nepřátelskými hlídkami a jen ústup po krátkém boji je zachránil od citelných ztrát.

Přece však se štěstí usmálo na neúnavné výzvědčíky, že se mohli vykázáti krásným výsledkem své obětavé práce. Dne 28. července zběhl v úseku Asolone por. J. Kýhos od 28. pěšího pluku. Jakmile se dostal do italské linie a setkal se s českými důstojníky, žádal o přijetí k rotě a aby dokázal své vlastenecké smýšlení, nabídl se, že povede výzvědčiky k zajištění rakouské polní stráže.

Nabídka Kýhosova byla přijata a hned nazítří pokusilo se 10 mužů provésti vytčený úkol. Ale v noci ztratil Kýhos orientaci, takže výprava musila býti odložena. Opakovali ji druhého dne a ještě s lepším výsledkem,

B. Bartoš: Odpočinek zákopníka.

než se čekalo. O tom vypravuje Kýhos takto:

„Druhého dne, 30. července, vypravil jsem se s poručíkem Tůmou na vrchol Monte Asolone, abych se ve dne orientoval a našel cestu, která nás měla dovésti k cíli, 28. pluku.

Po návratu stanoven byl plán. Půjdu s jednou hlídkou na známé mně místo ke své bývalé 11. setnině 28. pluku, kdežto střelec Burián povede druhou hlídku na kulometnou setninu, od níž zběhl a kterou si troufal odvésti do Itálie.*)

*) Střelec Josef Burián zběhl dne 27. července 1918 od 28. pěšího pluku.

Doba byla stanovena na ráno 31. července, kdy se rozednívá a nepřátelské stráže, unavené po noční službě, nevěnují již tolik pozornosti okolí. Obě hlídky byly po 20 mužích.

Vyrazili jsme o 2. hod. noční, abychom ještě před svítáním byli na místě a mohli pozorovati nepřítele. Znal jsem přesně postavení důstojnické přední stráže, která měla být první naší zastávkou.

Stráž byla ještě na starém místě a proto jsme ji v polokruhu obklíčili. Již se silně rozednilo, ale jako na zavolanou přišla hustá mlha. Vzal jsem s sebou dva legionáře a prolezl s nimi překážky, kterými byla stráž obklo-

B. Bartoš: Holič na Canaletto.

pena. Dostali jsme se ji takto úplně vzad, takže jsme se ocitli mezi stráží a hlavními zákopy. Od zadu plazili jsme se ke stráží a našli jsme ji spící. Des. Rada a druhý voják se ukryli za blízké křovisko, aby v případě nutnosti každý odpor překonali a já sám s připravenou petardou*) v ruce jsem přistoupil k spícím. Nebyl jsem si stále jist, je-li zde ještě 28. pluk, či byli po mém útěku odvolán z fronty a nahrazen jiným. Krajního spícího muže jsem probudil a ptal se ho česky na číslo pluku. K mé radosti odpověděl, jak jsem si přál.

*) Petarda, ruční granát, vzhledem podobný konzervové krabičce.

Zatím se vzbudili i ostatní spáči a mezi nimi spatřil jsem známého praporčíka.***) Otázal jsem se jich, zda mě znají, k čemuž všichni udiveně přisvědčili. Nedbal jsem jejich udivených tváří a oznámil jim, že jsem pro ně přišel a že půjdou do Itálie. Někteří si začali ochotně baliti věci, kdežto druzí si mě nedůvěřivě prohlíželi. Situace začala býti vážnou, když tu náhle vystoupil z křoví des. Rada a zvolal: „Odkud jste hoši? Kdo z vás je z Břevnova?“

Neobvyklá jeho ústroj a česká jeho

**) V citovaných dokladech ponechávám původní názvy. Praporčík (Fähnrich), asi jako nyní podporučík.

B. Bartoš: Sluha, bratr „Fajfka“.

slova pomohla. Ke všemu jsem ještě dodal, že jsou kolem dokola obklíčeni a pak jsme je nestačili zdržovat, protože jsme chtěli, aby odnesli i všechnu výzbroj a zásoby střeliva i ručních granátů. Když jsme všechno pobrali, se stoupili jsme k místu, kde čekala naše hlídka.

Zatím jsem se od zajatého praporčíka dověděl důležitou věc. Sdělil mně totiž, že za půl hodiny má být vystrídán. Dva muži odvedli zajatce a my jsme se připravovali k zajištění stráže, která měla přijít.

Stanoviště její bylo obklíčeno kolem dokola našimi vojáky, kteří se ukryli. Sám jsem se rychle převlékl za ra-

kouského vojáka — plášť, přilbu, nazad masku proti plynům a do ruky pušku — a postavil jsem se na místo bývalé stráže tak, abych byl od přicházejících viděn a tím je oklamal.

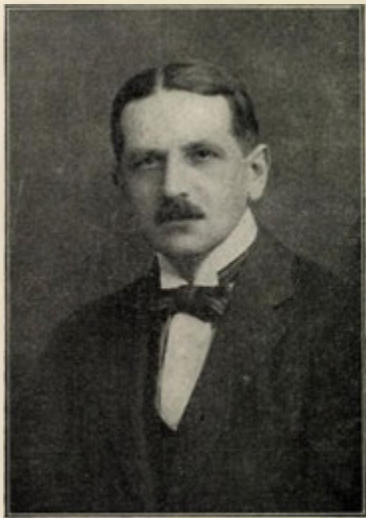
Bylo totiž umluveno, že necháme stráž dojít až ke mně a teprve moje obrácení k přichozím bude znamením pro legionáře, aby vystoupili a stráž odzbrojili.

Vše vykonáno a čekáme.

Za malou chvíli, která však se mi zdála strašlivě dlouhou, jsme slyšeli, jak přichozí prudce oddychují, protože namáhavě lezli do vršku. Stál jsem k nim obrácen zády, ale slyšel jsem, jak přicházejí stále blíže, až jsem cítil

Jan Laška.

Dr. Lev Sychrava.

dech prvního přicházejícího takřka na zádech. Obrátil jsem se k němu a stál jsem tvář v tvář praporčíku od 10. setniny 28. pluku. A již se vynořily se všech stran postavy s puškami namířenými na stráž, která stála právě v našem středu.

Leknutí bylo veliké — většina z příchozích padla beze slova na zem a očekávala brzký konec života.

Jedině šikovatel, aktivní rakouský voják, neztratil duchapřítomnosti a v okamžiku vypálil všech pět ran z karabiny na nejbližší stojícího legionáře. Priskočil jsem k němu, pušku mu vytřhl a bylo po odporu. Stráž byla zajata a ihned poslána za prvou do italské linie.

Nyní jsme se chystali dále. Na programu bylo zajetí zbytku 10. setniny 28. pluku.

Zatím však na úseku, kde pracovala hlídka por. Tůmy, vypukla střelba z pušek a kulometů, která se rozšířila i na náš úsek.

Jak jsme se později dověděli, odpověděli Rakušané, kamarádi střelce Buriana, na jeho výzvu ke zběhnutí palbou, takže se hlídka stěží dostala do své linie.

V takto rozjítřené frontě nemohl náš způsob boje docílit žádných dalších úspěchů a na přímý útok proti obsazeným zákopům jsme se odvážit nemohli. Rozhodli jsme se tedy, že dalších operací zanecháme a vrátíme se do italských zákopů.

Na prázdném stanovišti stráž jsme nechali chleba, konzervy, noviny a letáky."

Šťastná výprava, ač v malých rozměrech provedená, nešla pozornosti italských velitelství a byla také uvedena v úřední válečné zprávě, 1. srpna 1918:

„Na Asolone byla smělým výpadem překvapena nepřátelská přední stráž, při čemž byli zajati dva důstojníci, dva poddůstojníci a dvanáct mužů."

Ještě radostnějšího uznání pak došel

odvážný podnik na Asolone. Dne 24. srpna uděloval italský král v Că Dolfin*) vyznamenání vojákům IV. armády za hrdinské činy při zastavení rakouské ofensivy. Mezi vyznamenanými stálo také 11 Čechoslováků, kteří dostali z rukou italského panovníka dvě stříbrné a dvě bronzové medaile a 7 válečných křížů.

Na rakouské straně vyvolala odvaha československých výzvěděčků zděšení. Zběhové, kteří později přišli do italské linie, vylíčili náladu mezi rakouskými vojáky po odvážné akci velice pestře a jejich vypravování zachytil Jos. Pánek v deníkovém záznamu asi takto:

„Teprve v poledne, ač již ráno bylo zjištěno zmizení obou polních stráží, vyslána byla na místo 25členná hlídka se strojní puškou; místo „feldwachy“ našli jen české letáky, které jsme tam zanechali.

Patroly, vyslané v noci, zůstaly ležet před dráty a vrátivše se, vyprávěly hrozné věci, že jsou tam Češi, záračná tvorové: nevíš nic, ničeho nevidíš, ani neslyšíš a najednou se proti tobě kutálí klubíčko — valí se, valí až k tobě — vyskočí Čechoslovák — a již máš dýk v prsou! A nedostal je ani slib dovolené ani zlaté medaile dále než před dráty.“

Strach má velké oči a zvláště u lidí, kteří se měli Čechoslováků co obávat. Výzvěděčci však se snažili, aby rakouské vojáky po dobrém přiměli k opuštění svých zákopů a brzy připravili nový podnik.

Dne 4. září odejela silná hlídka na Asolone, kde se usadila pod vrcholkem hory proti posici, kterou Rakušané dobyli v červnové ofensivě a nazývali podle podoby „Eierstellung“. Italům velice záleželo na tom, aby tento opěrný bod, jež jmenovali Fortino Regina, dostali zpět do svých rukou.

Čechoslováci za několik nocí navá-

zali spojení s Němci na protější straně a svými řečmi i jednáním (vyměňovali s nimi potraviny za kuřivo) v nich uspalí smysl pro ostražitost. A tak již 10. září byla Fortino Regina při nepatrných ztrátách v moci italského vojska.

Akci provedli Italové, protože u IV. armády přísně dodržovali zákaz, neuzívat československých výzvěděčků k útočným akcím. Útok byl proveden tak rychle, že se Čechoslováci, kteří ihned po obsazení zákopů tam vnikli, setkali se sluhou důstojníka v akci zajatého. Sluha se lekl a utekl, zanechav nepříteli v rukou jako kořist nádobí a jídlo, které nesl svému pánu.

Poté vykonala rota ještě několik hlídek na Asolone a M. Pertice, ale nedosáhla spojení s nepřitelem. Dne 13. září byl rařen velitel rot, por. Nedvěd, po němž přejal velení por. dr. Basl a rota byla odvolána na odpočinek.

Celý měsíc pak rota zůstala v Cusinati, kde se zaměstnávala polním cvičením, tělocvikem, kopanou, hrami, zpěvem, hudbou, italštinou atd. Také se při delších pochodových cvičeních setkala s výzvěděčkou u VI. a VIII. armády, jakož i s krajany od 33. pluku, kteří byli začátkem října ubytováni u Castelfranca.*)

Dne 10. října zkoušela rota znovu své štěstí na frontě. V rakouské linii stál na Asolonu 11. pěší pluk, ale nebyl již tak převážně český, jako dříve: kromě Němců byli tam Poláci a Chorvati. Za nepříznivých poměrů povětrnostních podařilo se výzvěděčkům navázat styk s nepřitelem, ale úspěchy nerovnaly se jejich námaze. Zběhlo sice několik Rakušanů, lákaných propagandou československých hlídek, jak sami dosvědčovali, k většímu však výsledku dojíti nemohlo, když se Češi

*) Că Dolfin, dvorec jižně od Bassana, blízko obce Rosa.

*) Castelfranco (Veneto), okr. město v prov. Treviso, má 16.000 obyv. a bylo za války několikrát bombardováno Rakušany. V místě kvete průmysl soukenický, plátenictví a hedvábnictví.

Přetislav Bartoš.

Angelo Zeyer.

báli utéci, protože byli příliš hlídání německými veliteli. Nezdar přinutil tedy velitele roty k odchodu z fronty.

Po dvou dnech však se vracejí výzvědčící do linie. Nejprve jen malé hlídky, složené z Čechů, Jihoslovanů, Rumunů a Poláků volají megafony do nepřátelských zákopů a později, když toho v nastávající ofenzivě bylo třeba, odešla na frontu polovina roty. Rozdělila se na tři oddíly, z nichž dva zahájily činnost proti Solarolu a Col del Cucu*) a třetí působila v oblasti Grappy.

Hlídky na Solarolu čekaly dva dni na provedení svého úkolu, vniknouti do průlomu fronty a tam způsobiti rozvrat v řadách rakouského vojska. Ale Rakušané se ještě houževnatě drželi, ba podnikali prudké protiútoky. Zvláště dělostřelectvo bombardovalo silně italské zákopy. Při jednom tako-

vém dělostřeleckém ohni byl zabit dne 25. října svob. Frant. Stehlík a raněno 7 vojáků.

Teprve 28. října znovu se hlídka objevila v linii na Col del Cucu a z výslechu zajatců dodala italským velitelům cenné zprávy o připravovaných protiútocích nepřítele. Poslední den v říjnu dala se hlídka na postup spolu s italskými oddíly, vystoupila na Solarolo a na Monte d'Avien a pak údolím Val Seren dospěla do obce Seren, kde přenocovala. Druhého dne postoupila až do Feltre, odkud ihned pronikla k Foenu a na Monte Santo. Dne 2. listopadu pak se znovu dali výzvědčící na pochod, jenž byl jejich poslední akcí proti Rakousku. Dosáhli Villabrunny a Meninu a dospěli až do Cesia Maggiore.*) Odtud se na rozkaz velitelství Zprav. úřadu IV. armády vrátili

*) M. Solarolo (1671), Col del Cuc (1286), Monte d'Avien (1165), M. Santo (1532), M. Prassolan (1481), Roccola (1489), M. Roncone (1164), hory sev. od M. Grappy.

*) Všechna uvedená místa leží v kraji na sever od masivu M. Grappy, mezi řekami Piavou a Brentou, kde jsou si oba toky nejbliže. — Feltre, kraj. město v prov. Belluno, 20.000 obyv. — Fonzaso, okr. městečko, záp. od Feltre, 5.600 obyv.

5. listopadu na stanoviště roty v Cusinati.

Hlídky v úseku grappsém podnikala do konce měsíce menší výzvědy na Roccolu. Dne 31. října vrhla se hlídka za všeobecného náporu Italů na ustupujícího nepřítele a zajala s pomocí 28. útočného oddílu mnoho nepřátel a mnoho baterií i jiného válečného materiálu. Postoupila na Prassolan až k Monte Ronconu, odkudž druhého dne rychlým pochodem stihla Caupo, Arten a Fonzaso. Do Fonzasa vtrhla první ze všech oddílů a zajala tam 81 Rakušanů, kteří se připravovali vyhoditi do povětří most mezi Fonzasem a Frasene, čímž umožnila rychlý postup Italů. Z Fonzasa pronikla hlídka ještě do obce Falleru, těsně při rakouské hranici, kde dostala zprávu o uzavření příměří. Co nejrychleji pak, údolím Brenty, vracela se pak zpět do sídla roty.

Za několik dní připravila se rota k odjezdu a dne 11. listopadu odjížděla na Padovu do Cartury, aby spojila své další osudy se svým plukem.

*

Nejsmutnější kapitola v dějinách 39. pluku prožila devátá rota, která ze všech výzvědných oddílů měla největší a nejbolestnější ztráty. Konala službu u VIII. italské armády na střední Piavě, od masivu M. Grappy až k Spresianu.*) Na rozdíl od ostatních výzvědných rot (kromě 10. a 11. roty), pracovala devátá rota většinou v nížině, kterou přerývá asi uprostřed úseku kopcovatina montellská. Nepoznali tedy výzvědčící montellské rotě namáh, spojených se slézáním alpských vrcholů a srázů, ale zato jim osud přidělil brodění přes písčiny a výspy mezi piavskými ostrovy, což bylo stejně namáhavé a také stejně nebezpečné.

Devátá rota vznikla z oddílu 14 důstojníků a 140 mužů, kteří odjeli dne

*) Spresiano, obec na sev. od Trevisa na pravém břehu Piavy. — Villorba, obec jv. od Spresiana.

3. dubna 1918 jako třetí výzvědná jednotka z padulského tábora na frontu. Vyžádalo si jí velitelství II. italské armády od ředitele římské Kanceláře Národní rady, Frant. Hlaváčka, již začátkem března 1918.**) Když pak místo II. armády zaujala VIII. armáda, přešla rota do její pravomoci. Velitelem roty byl nadpor. Adolf Prchlik, ale pouze do začátku května, kdy odešel k divisi, načež velitelstvím byl pověřen por. Emanuel Ambrož. Rota sídla nejprve ve Ville Gemmè v Noventě Padované,***) kde se cvičním připravovala k svému úkolu.

Jako všude jinde, tak také u VIII. armády stali se noví spojenci středem pozornosti italských vojáků i civilních osobností. Proto také celý měsíc, pokud se necvičilo, byl věnován přehlídkám a slavnostem. Ze slavností největší a nejzdařilejší byla slavnost v Montebelluně,***) dne 14. května 1918. Českoslovenští výzvědčící předvedli tam ukázky sokolských cvičení, které nacvičil strážmistr Josef Valter a také v kopané čestně obstála jedenáctka, vedená četařem Aloisem Tolarem.

Z této slavnosti odjela polovina roty do Villorby, odkud konala hlídky na ostrovech v řečišti Piavy v oblasti 8. arm. sboru. Výzvědčící denně přinášeli cenné zprávy o nepříteli a jeho postavení. Jedna z těchto hlídek, dne 20. května dopadla však velice nešťastně. Čechoslovákům se podařilo dostati se až na jeden z ostrovů, zvaný „Isola Grande“, odkudž zdáli pozorovali nepřátelský systém obranný. Nebezpečí hrozilo při tomto podniku na každém kroku, neboť řeka se stále více rozvodňovala následkem minulých lijáků. Přesto však hlídka překonala všechny obtíže a s důležitými zprávami se vra-

*) Viz str. 668.

**) Noventa Padovana, obec vých. od Padovy, na pravém břehu Brenty, na trati do Benátek. — Na levém břehu řeky leží Ponte di Brenta.

***) Montebelluna, okr. město v prov. Treviso, pod záp. cípem Montella; 15.000 obyv.

Dolní tok řeky Piave.

cela do italských zákopů. Když byla již u drátěných překážek, způsobila italská stráž zbytečný poplach, po němž následovala prudká střelba nepřátelská z kulometů a zákopových děl. V této střelbě byli raněni lehce tři vojáci a těžce por. Josef Bartík.

Takovéto zakončení prvního hlídkového pokusu nevěstilo nic dobrého. Oddíl byl vyměněn druhou půlotrou, která v té době se vracela ze slavnosti v Paese.*) Tam totiž byli pozváni Čechoslováci k týdennímu pobytu italskými letci, při kterých příležitosti se také konala slavnost vyznamenání hrdiných aviatiků. Slavnosti byl přítomen také pplk. M. R. Štefánik a naši výzvědčící získali si nové přátele.

Do konce května vykonala rota ještě několik hlídek v území od Ponte di Priula k Nervese.**)

*) Paese, obec záp. od Trevisa, na trati z Trevisa do Castelfranca. Ještě dále na západ leží Albaredo a v jeho sousedství Casacorba.

**) Nervese, obec na pravém břehu Piavy pod Montellem, které bylo ve válce téměř úplně rozstří-

sáhly vzdálených ostrovů (Ostrica a Coraggio) a přinesly užitečné zprávy o nepříteli. Dne 28. května se však oddíl vrátil do Villorby, aby se zúčastnil velké vojenské slavnosti v Trevisu.

Jako výměna přišel na úsek k Ponte di Priula zbytek rot (tři důstojníci a 20 mužů), kterým se podařilo s počátku vykonati všechny úkoly výzvědné, ale později pro rozvodnění řeky a přílišnou bdělost rakouských světlometů byli nuceni činnost přerušiti a přemístiti se do Spresiana. Brzy však se znovu vrátili na staré místo, kde je zastihla rakouská ofensiva. Dne 15. a 16. června setrvala hlídka na Isole Grande v silném nepřátelském ohni a teprve 17. června se vrátila k rotě.

Mezitím se stala značná změna v životě rot. Dne 25. května dostala rota posilu v polovici 6. rot 31. pluku, která se spojila s dřívější rotou v jeden celek pod velením nadpor. Ant. Ze-

leno. — Na jv. leží Ponte di Priula, železniční most přes Piavu na trati z Trevisa do Conegliana.

mana. Ale ve skutečnosti zůstaly oba oddíly rozděleny aspoň místem, neboť stará část roty sídlila dále ve Villorbe a nová se usadila v Albaredu.

Dne 30. května byla pořádána velká vojenská slavnost v Trevisu,* na kterou se kromě italských oddílů VIII. a IV. armády, dostavily deputace Angličanů, Američanů a Francouzů. Českoslovenští výzvědčci, kteří také byli pozváni k účasti, předvedli ukázky sokolských cvičení sletových tak vzorně, že dostali pěkný diplom jako první cenu. Také ve sborovém zpěvu vynikli Čechoslováci, když zapěli národní hymnu a několik lidových písní, kterýžto výkon byl odměněn rozhodčími orgány rovněž první cenou, diplomem za sborový zpěv. I v tomto směru se tedy naši borci znamenitě reprezentovali a dokázali shromážděným spojencům, že dovedou stejně dobře bojovat i v zákopě, jako na cvičišti a že kultura těla i ducha kráčí v našem národě nerozlučně pospolu.

Tak uplynuly krásné dni vítězných a radostných slavností, zatím co na druhém břehu řeky Piavy se stahovaly černé mraky blížící se rakouské ofensivy. Již dříve** jsme viděli, jak se ofensiva připravovala, jaké bylo rozložení a síla vojsk na obou stranách a jaké cíle si nepřítel vytkl. Rakušané ovšem přísně tajili pohyby oddílů a zvláště hodinu počátku ofensivy, aby italské vojsko překvapili. Ale přece se podařilo Italům získati zprávy o těchto důležitých momentech. Přinesli je zběhové, ponejvíce slovanští, kteří buď náhodou zvěděli nebo úmyslně si takovéto zprávy opatřili, aby je mohli Italům oznámiti.

Na frontě VIII. armády zběhl v té době také několik Čechů, z nichž aspoň o jednom se na tomto místě zmíníme. Je to jeden z případů zběhnutí čes-

kých vojáků, jež zaznamenává současný pramen (Československá samostatnost, 10. srpna 1918) a — zároveň s činem por. Stinného — přičítá mu „naši zásluhu o vítězství na Piavě:

Rakouský generální štáb svádí svou porážku na tyto dva „zvláště příkré případy české zrahy“.

Střelec jistého*) střeleckého pluku, Rudolf Paprskář, seskočil podle protokolárního vylíčení velitelství VIII. A. K. oddíl gen. št. z 6. června 1918 pod Villou Jacur s náspu piavského proudu, jehož dravé vlny proplul s nebezpečím života. Prozradil postavení, sílu a složení svého úseku a učinil na základě důkladného pozorování a výzvědu srchovaně cenné údaje, z nichž se mohlo souditi na naše útočné úmysly proti Montellu.***) Dále sdělil podrobnosti o opatřeních pro přechod Piavy, jež zůstaly nepříteli naprosto nepozorovány, jakož i pečlivě registrované údaje o polybech vojska, posicích baterie a pod“.

Italové tedy věděli o chystaném rakouském útoku a také se připravovali k jeho odrazení. Z výsledku však se zdá, že buď byla příprava nedostatečná nebo se některé oddíly nedosti vydatně bránily nepřátelskému náporu.

Ofensiva byla vedena na horské frontě v úseku asijském a proti M. Grappé a na Piavě směrem na Montello k Trevisu a pak směrem od S. Donà k Benátkám.

Nelze říci, který z těchto čtyř bodů byl důležitější a nebezpečnější. Proražením horské fronty hrozilo italskému vojsku na Piavě nebezpečí, že bude musit ustoupiti až snad na linii řek Mincia a Pádu, při čemž by jeho ztráty bývaly jistě byly ohromné. A průlom

*) Treviso, město sev. od Benátek, sídlo provincie, 50.000 obyv. Ve válce bylo několikrát bombardováno.

**) Viz str. 589 a n.

*) Paprskář zběhl od 25. stf. pluku dne 5. června 1918. Gen. štáb VIII. arm. sboru ve své zprávě ovšem podrobností neudával.

**) Montello, vrch na pravém břehu střední Piavy, vejčitého tvaru, asi 20 km dlouhý. Nejvyšší bod je Coleale Val dell' Acqua (368 m). Montello je jedním z italských „národních památníků“.

Skupina čs. důstojníků 10. a 11. roty 39. pluku. (Uprostřed kpt. Kobylinski a kpt. Šeba.)

piavské fronty, jak snil maršál Boroevič, ohrozil by býval italské oddíly v horském pásmu a sevřel by je býval do kleští, z nichž nebylo téměř vyvážnutí.

Ale právě snad proto, že Rakušané útočili ve čtyřech místech současně, rozdělily se jejich síly a nápor pozbyl na průbojnosti. Tím není ovšem řečeno, že by nebyl připraven a prováděn s krajním úsilím.

Na úseku VIII. italské armády, jenž zhruba odpovídal úseku VI. rak.-uherské armády (arcivévoda Josef) měl nepřítel naprostou početní převahu.*) K obraně východní části Montella, od C. Seren**) k Ponte di Priula, stála na italské straně pouze jedna (58.) divise, kdežto na levém břehu Piavy se chystaly a také skutečně již prvního boje se zúčastnily tři divise (od severu 31.

divise, 13. střel. divise a 17. divise). Přesila útočících provázena byla také zvýšeným počtem dělostřelectva a střeliva.

Dne 15. června 1918 ve 3 hod. ráno rozpoutala se bouře rakouské dělostřelecké přípravy po celé frontě. Na úseku montellském měla jednak zničit italské zákopy a pobítí nebo aspoň oslabit jejich posádku, jednak měla sloužit jako clona při přechodu útočících oddílů přes Piavu po nově zřízených mostech.

Plán rakouských vojevůdců se v prvním období boje podařil, ačkoliv ne v tom rozsahu, jak určovaly směrnice útoku, které počítaly s překvapením, přesilou vlastního vojska a pokleslou odolností italských oddílů. Mělo-li býti v prvním dni ofensivy obsazeno celé Montello a dosaženo čáry Castelfranco-Treviso, dospěla rakouská linie pouze asi do třetiny Montella, odkudž se dále nehnula ani opěťovanými útoky v následujících dnech.

Rakouská ofensiva byla tedy zasta-

*) Udaje podle italské úřední publikace „La battaglia del Piave“. Comando Supremo, Roma 1920.

**) C. Seren, dvorec uprostřed sev. svahu Montella, kam až dospěly rak. oddíly v červnové ofensivě.

vena, ale československá výzvědná rota u VIII. italské armády zaplatila tento radostný výsledek boje těžkými a krvavými ztrátami svých příslušníků. V té době měla 9. rota hlídky na třech místech své fronty. Na severní straně Montella v Paccagnelle stála hlídka tří důstojníků a 70 mužů, kteří vycházeli na hlídky po břehu Piavy a na ostrovy u Ponte di Vidor.*) Jejich propagační činnost neměla však výsledku, neboť na rakouské straně stála maďarská divise, a výzvědné akce byly znemožněny silou piavského proudu. Při začátku ofensivy se hlídka ihned podle rozkazu vrátila k své rotě do Albareda.

Na jižním konci úseku VIII. armády konala službu druhá hlídka 9. rotý a sice u Ponte Priula a Spresiana. Také tato část rotý se vrátila, jak jsme již uvedli, bez ztrát do sídla rotý.

Krutý osud stihl třetí hlídku, dvou důstojníků a 40 mužů v nejvýchodnější části Montella. Hlídka byla ubytována v Selvě**) a konala pilně službu výzvědnou na piavských ostrovech proti Ville Jacur. V osudné noci ze 14. na 15. června zjišťovala naposled vývoj nepřátelských příprav k očekávané ofensivě a vrátila se ve 2 hod. ráno do italské linie u Case Campagnole di Sopra. Hned po návratu uložil se oddíl jako obvykle k odpočinku: mužstvo spalo v barácích asi pět minut za první linií a důstojníci u velitelství praporu, jež bylo odtud asi 10 minut vzdáleno.

Ještě ani neusnuli, když začala pekelná palba rakouských děl, která trvala déle než obvyklé dělostřelecké přepady a dávala tušiti hrozící nebezpečí. V první chvíli ukryli se výzvědčíci v ka-

verně a poslali spojky k důstojníkům. Ale poslové se nevrátili. Nevěděli, co počítí, a marně čekali na rozkaz, jak jim bylo důstojníky po návratu z hlídky nařízeno.

V tomto bezradném postavení stihla je první vlna rakouských útočníků, která se již převálila za ně, takže byli od Italů odříznuti. Připravili se k obraně a bránili se statečně. Co však mohla zmocit hrstka střelců proti rakouské přesile s kulomety? A tak brzy bylo dokonáno první dějství hrozné tragedie.

Všech čtyřicet výzvěděčků, z nichž velká část byla raněna, dostalo se do rukou Rakušanů. Pět z nich uniklo během boje nebo po cestě do zajetí, když vybuchnuvší italský granát rozprášil rakouské strážce, jisté smrti: Josef Drbal, Frant. Friml, Karel Kolařík, Josef Nýzner a Alois Pacek. Téměř po dvou měsících, 12. srpna 1918, se vrátil ke své rotě Josef Cach, jenž se v přestrojení skrýval za rakouskou frontou a spolu s italským důstojnickým zástupcem přeplavali Piavu, aby se dostali do svých zákopů. Po převratu, začátkem listopadu, dostal se také Frant. Kastl mezi své druhy; nepozná, byl s italskými zajatci na práci za frontou a v poslední ofensivě se šťastně dočkal příchodu italského vojáka.

Osud 35 pohřešovaných výzvěděčků nezustal dlouho neznám. Nevědělo se sice o nich s počátku nic přesného, ale již předem dalo se tušiti, že si nepřítel na přemožených bezohledně vyleje svou zlost nad nezdařeným nápoem. Přicházející zajatci přinesli první smutné zprávy o popravách československých vojáků, ze kterýchžto zpráv se soudilo, že všichni zajatí výzvěděčci zahynuli na rakouském popravisti.

Teprve po převratu se zjistila částečně pravda, ač ještě dodnes nevíme, jak k montellské tragedii došlo a neznáme, kteří ze zajatých výzvěděčků

*) Ponte di Vidor, most přes Piavu u obce Vidor na levém břehu řeky, sev. od Montebelluny. — Paccagnella, dvorec u obce Guizza, na pravém břehu Piavy, již. od Vidoru.

**) Selva, obec u Volpaga, na j. od Montella. — Case Campagnole di Sopra, několik stavení na vých. straně Montella. Proti nim na levém břehu Piavy dvorec Villa Jacur.

Výzvěděci u III. armády v původním stejnokroji.

byli popraveni. O dalším jejich osudu pojednáme v jiné kapitole.)*

Nešťastná událost na Montellu byla předmětem vyšetřování, jež vedl kap. Šeba, když navštívil dne 24. června rotu v Selvě, aby přijal její slib. Mnoho se však nevyšetřilo, ač se mluvilo o zradě italských oddílů nebo aspoň o nevěrnosti jejich velitelů k osudu našich vojáků. Po činu bylo těžko rozsuzovati, kde byla vina. Jen oba čeští důstojníci, velitelé hlídky, byli od roty odstraněni.

Rota ovšem ani potom nezahálela. Hned v prvních dnech rakouské ofensivy dostala rozkaz, aby se připravila k útoku na nepřátelské posice u Nervesy. Protože však konečná dispozice

byla v rozporu se smluvným útočným plánem ve spojení s italskými oddíly a za těchto okolností by útok býval byl šílené mrhání životů, odepřeli velitelé provedení rozkazu a vrátili se zpět do Albareda.

Ale již 22. června stojí opět v linii na Montellu v Buse delle Rane*) tři důstojníci s 24 muži. Tentokrát však nedostali výzvěděci dovolení vyjít před zákopy, protože se chystal protiútok, který se také druhého dne podařil a zahnal Rakušany s velikými ztrátami zpět za Piavu.

Při ofensivě a zvláště pak ze kvapného ústupu rakouských oddílů na druhou stranu Piavy, zůstalo mnoho zajatců v italských rukou. Českoslovenští výzvěděci pomáhali při zjišťování a výsledku zajatců a mezi Čechy a Slováky šířili znalost našich revolučních cílů, takže mnoho z nich hned či

*) Viz kapitolu „Hrdinové a oběti“. Líčení boje čs. výzvěděcků na Montellu jsem zpracoval z různých pramenů a přihlížel jsem jen ke zprávám, jež byly pravděpodobné a s jinými si neodporovaly. Podrobnější údaje, však nepřesné, najdou se v Logajových „Obětech“ (II. vyd., str. 27 a n.) a v Hanzalových „Výzvěděcích“ (str. 269 a n.). Hlavními prameny mi byla hlášení velitele roty, por. Ambrože, a písemná svědectví bratří, kteří se zachránili.

*) Busa delle Rane, místo na jv. cípu Montella, blízko Nervesy.

později vstoupilo do československého vojska.

V té době nastala opět změna v početném stavu roty. Za vyšetřování o příčinách montellského neštěstí se zjistilo, že nesnáze terénu nedovolují činnost ve větším měřítku a není tedy třeba k službě tolika lidí a pak také, jak se zmiňují některé prameny, objevilo se přesvědčení, že někteří italští velitelé mají málo pochopení pro práci našich výzvědků. Proto byla polovice roty, která před měsícem k VIII. armádě přišla jako posila, dne 24. června poslána k III. armádě, kde utvořila samostatnou (později 10.) rotu.

Také nadbytek důstojníků upraven tím, že čtyři z nich byli odvoláni k velitelství divise. Rotě pak, když začátkem července předsídila trvale do Albarreda, velel nadále opět por. E. Ambrož.

Po měsíčním odpočinku odešla znovu polovina roty do Montebelluny a vysílala dvě hlídky, které se ve službě střídaly. První hlídka por. Zeleného s 21 muži odešla 25. července k vidorskému mostu. S počátku neměla úspěchu, protože řeka byla rozvodněna, ale později se jí podařilo dostat se až za rakouské přední stráž, položit zprávy o postavení nepřátelském. Při dvou takovýchto výpravách se utkali naši výzvědky s Maďary, ale při přestřelce nebyl na štěstí nikdo raněn.

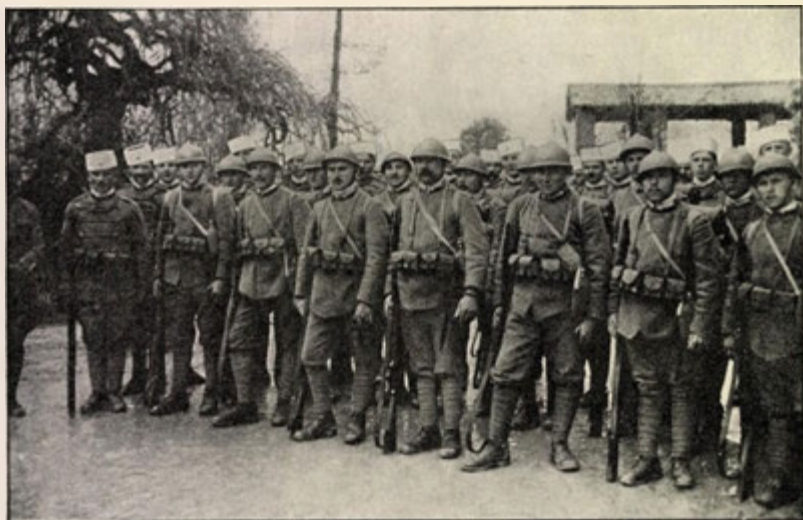
Zatím se druhá polovice roty v Albarredu cvičila v házení granátů a střelbě a kromě obvyklé četby, zpěvu, cvičení a her. Zúčastnila se kinematografických představení a propagačních slavností. Z nich uvést dlužná oslavu Husovu, a pak slavnost odevzdání praporu. Spolek padovských dam, jehož předsedkyní byla přítelkyně našeho národa, hraběnka Papafava, věnoval československé rotě čestný prapor. Slavnost se konala dne 28. července v Ponte di Brenta u Padovy za účasti zástupců spojeneckých armád a četných jiných

hostů. Nejprve závodilo naše dvacetičlenné školské družstvo, pak cvičili jihoslovanskí Sokoli a rumunští dobrovolníci předváděli národní tance, dále uspořádán závod v běhu, skoku, vrhu kamenem a přetahování lana a konečně se konal fotbalový zápas mužstva Čechoslováků s italskými automobilisty, v němž naši hráči zvítězili.

Po závodech odevzdala hraběnka Papafava výzvědkům hedvábný prapor s českým lvem a jihoslovanskému i rumunskému oddílu po vlajce v národních barvách. Všechny tři oddíly pak zapěly své národní hymny a po doslovu podpluk. Duponta, přednosty Zprav. úřadu VIII. armády, defilovaly před shromážděnými hodnostáři. V družné zábavě setrvali vojáci i hosté až do pozdního večera.

V srpnu byla rota pozvána na slavnost pluku granátníků a brzy nato hostila velitele praporu, majora Giovannelliho s majorem Konrádem a deputaci důstojníků a vojáků 7. roty, s nimiž sehrála — jinak to snad ani nemohlo býti — vítězný fotbalový zápas.

Do této doby spadá také výzvědný podnik Aloise Tolara do rakouského zázemí. Tolar, který se dobrovolně k této výpravě přihlásil, měl za úkol nepozorovaně se vplížiti do řad nepřátelského vojska a tam vyzvědětí podrobnosti, o které se zajímalo velitelství VIII. armády a po pětidenním pohybu v rakouské linii vrátiti se ke svému oddílu. Přechod měl mu usnadniti jakýsi četař z Kladna, velitel jedné polní stráže 6. opěšalého dragounského pluku, jenž stál v té době na frontě proti Montellu. V přestrojení za rakouského vojáka dostal se Tolar v noci dne 1. září přes ostrovy na druhý břeh Piavy. Nešel přímo k určené stráži, protože tam přechod byl nemožný, nýbrž poněkud severněji od ní a pak se k ní po zemi měl přiblížiti. Cestou však narazil na spojovací hlídku, o níž neměl

Skupina čs. výzvěděčků u III. armády.

tušení, a které prohlásil, že je zajatec, který utekl z italského zajetí. Doufal, že se tak pro první čas zachrání a později bude moci utéci zpět do Itálie.

Po několika dnech výsledků u různých velitelství byl Tolar poslán k svému bývalému útvaru, 8. střeleckému pluku v Solnohradě a odtud k soudu, kde byl osvobozen a dostal dovolenou, před jejímž ukončením došlo k převratu.*)

Podnik Aloise Tolara se nezdařil, jednak proto, že byl špatně připraven a příliš založen na přispění náhody. Aspoň však skončil šťastně pro odvážlivce, jemuž na každém kroku hrozila šibenice.

Nezdar stihl také jiný podnik 9. roty, jak jej líčí účastník podniku, Bohdan Kasper:**)

*) Podle zpracování, sestaveného Jos. Kohoutkem z vypravování A. Tolara, v archivu 39. pluku. Viz též Hanzal, „Výzvěděčci“, str. 284 a n.

**) Líčení historie 9. roty, napsané na podnět velitelství pluku po převratu, z něhož jsem čerpal z velké části podrobnosti k zpracování činnosti roty,

„V září odhodlala se dobrovolně přihlášená šestnáctičlenná hlídka s por. Kasprem a Vlkem, že provede akci jižně od Moriaga,*) jejímž cílem bylo zajmouti rakouskou přední stráž a přinést kulomet, u ní postavený. Kasper za dne, skryt po 24 hodiny na ostrově před rakouskými zákopy, prohlédl a ofotografoval terén i onu přední stráž, od níž byl sotva čtyřicet kroků vzdálen. Leč na základě poznatků, ním získaných, bylo v poslední chvíli uloženo akci provést rotě arditů; avšak ztroskotala úplně, způsobivši jim těžké ztráty. Neúspěch zaviněn neopatrností a nepropracovaností. Tak z nemístné rivality neměl nikdo užitku, naopak jen škodu.“

Začátkem října oslavila rota půl roku svého vystoupení na frontě malou slavností, při níž největší pozornost budilo

protože jiných pramenů je velice málo. Opis na stroji jsem k tisku poněkud upravil.

*) Moriago, městečko na levém břehu Piavy, sev. od Montella. Poněkud na východ leží Fontigo a Falzè di Piave.

večer vystoupení sokolského družstva, které předvedlo v záti ohňometů několik antických sousoší. Odpolední zábava se točila kolem různých pouťových podniků a atrakcí, které upoutaly zájem italských hostů.

Druhého dne pak přišel k rotě generál Graziani, jenž s velitelstvem divise sídlil v té době již v Castelfrancu. Brzy nato byl doplněn početní stav roty o 68 mužů, většinou zajatců z červnové ofensivy, které chyběli do úplného stavu roty (202 mužů), jak byl pro pluk předepsán. V té době totiž byla rota, ač skutečně ještě samostatná, již v organickém svazku se svým, 39. výzvědným plukem.

Posila přišla v pravý čas, neboť v říjnové italské ofensivě zúčastnila se rota činně stíhání nepřítele. Poslední boj roty líčí B. Kasper ve svých vzpomínkách takto:

„Ráno dne 24. října odjela rota na deseti kamionech na Montello, kde byla přidělena II. útočné skupině. Rozkaz, podle něhož měla rota se skupinou vyrazit v 10 hod. večer k Piavě, byl v 7 hod. odvolán. Večer byla rota rozdělena na dvě části, z nichž jedna, pod velením por. Kaspra, s podpor. Zeleným a 60 muži přidělena 7. praporu bersagliérů. Ofensiva na tomto úseku začala teprve 26. října večer nástupem k Piavě. Tyto dva dny jsme ztrávili školami o petardách a granátech, jakož i posledními připomínkami všech možností, vyprávěním zkušeností a zpěvem.

Konečně 26. října v 10. hod. večer počal nástup k Piavě, na jejímž břehu jsme byli uvítáni prudkou naší kanonádou, která nám zněla vesele, a slabou rakouskou odpovědí. Po pontonovém mostě, který byl zatím zbudován, a částečně brodem přešli jsme Piavu jižně od Fontiga, kde byly oddíly sestaveny k útoku.

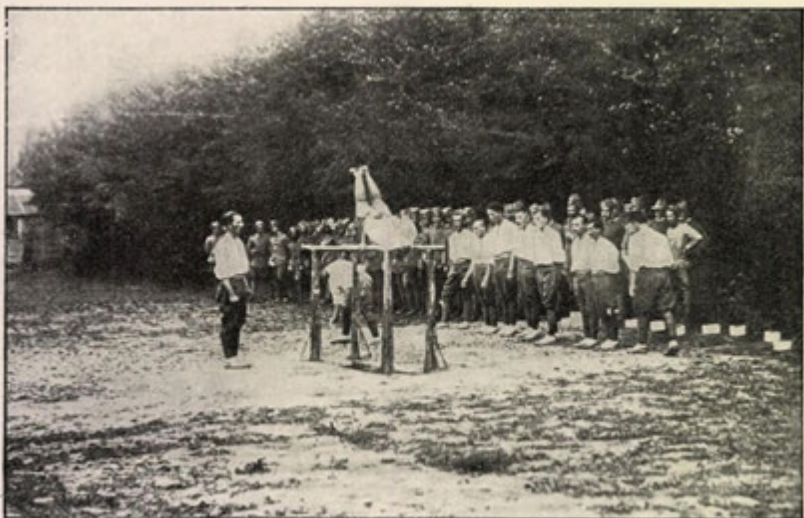
Útok počal o 5. hod. ráno nezdarem Italů. My jsme byli dosud na břehu

Piavy, a vidouce zmatek zastavovali jsme prchající voláním. Rychle se rozhodnuvše, zvedli jsme se v celé linii a za volání „Avanti, fratelli Italiani, avanti per la vittoria, avanti per la Patria“, strhli jsme s sebou kolísající řady a o půl sedmé překročili první rakouský zákop a počali postup na Fontigo. Nezdržujíce se zajatci a zabíráním kořisti (kulometry, tři děla, reflektory atd.), dospěli jsme do Fontiga spolu s XIII. útočnou skupinou a když jsme vypudili zmatené nepřítele, zastavili jsme postup na severním okraji obce.

Nálada byla výtečná, pochopitelná boječtivost a veselost se rozléhala daleko široko. Bodří ardití chválili si naše hochy a snaželi jim kde co, neskrblice slovy pochvaly až entusiastické. Byl to hřejivý pocit pro všechny naše hochy, kteří však nejprve vzpomínali těch, kdož v útoku padli. Ztráty nebylo možno na místě zjistiti.

Pak jsme byli odvoláni a posláni po frontě na východ k velitelství skupiny. Když jsme odcházeli, byli jsme zdržováni, ardití nás nechtěli pustit, neboť chtěli s námi bok po boku postupovati. Avšak rozkazu bylo nutno uposlechnouti. Když jsme přišli k velitelství, setkali jsme se s druhou polovicí naší roty por. E. Ambrože, která dosud do boje nezasáhla.

Potom jsme byli posláni na úsek, kde ofensiva počala váznout. Leč nedospěli jsme určeného cíle a protože jsme po cestě potkávali ustupující oddíly, zaujali jsme posici u Falzè di Piave ve starých rakouských zákopech. Tento úsek byl však neblahý. Při rakouském velmi energickém protiútku, který přicházel zprava, bylo několik hochů raněno. Italové ustoupili na piavský ostrov a část našich s nimi. Do rána však voda stoupla a nebylo možno pohnouti se ani vpřed ani vzad. Při tom byl ostrov neustále ostřelován rakouskou kanonádou, třeba již slabou.

Sokolská cvičení u čs. výzvědné roty III. armády. (V pozadí Jihoslované.)

Zatím však byl rakouský protiútok s pomocí amerického pluku, který nastupoval u Ponte di Priula, zastaven a celá italská linie se pohnula neodvratně kupředu. Naše rota přešla pak z ostrova na břeh řeky a byla odvolána do Volpaga, kde se zotavila a zjistila teprve ztráty. Bylo zjištěno 6 mrtvých, 24 ranění, z nichž 8 těžce a 22 nepřítomných, kteří se však vrátili, když byli odesláni z fronty, kde postupovali dále společně s Italy.“

V těchto posledních bojích padli: Josef Hájek, Václav Kolmistr, Rudolf Kořínek, Karel Linhart, Karel Němec a Josef Procházka. Po zásluze byli vyznamenáni in memoriam stříbrnou medailí za statečnost. Kromě nich dostali za tyto boje 5 důstojníků a 12 vojáků bronzové medailie a 63 mužů válečné kříže. Celkem dostala rota za své činnosti v Itálii 6 stříbrných a 23 bronzových medailí a 117 válečných křížů.

V polovici listopadu sloučila se také

9. rota se svým plukem u Padovy a s ním pak sdílela jeho osudy.

*

Poslední dvě výzvědné roty, desátá a jedenáctá, byly po celou dobu činnosti na frontě spojeny tak nerozlučně, že je nutno jejich dějiny, podobně jako tomu bylo u 5. a 6. roty, vyličiti v jedné kapitole.

Působišťem obou rot byl úsek III. italské armády, od Ponte di Priula podél toku dolní Piavy k moři. Severní část úseku tvoří břeh řeky Piavy s mnohými ostrovy a jižní část probíhá krajem, plným kanálů a bažin. Proto také práce těchto výzvědných rot se vyvinula poněkud odlišně od činnosti rot na horském úseku.

Původně přišla k III. armádě pouze jedna rota, 10 důstojníků*) a 100 mužů. pod velením por. Cyrila Nosála. Vyžá-

*) Uvádím čísla podle dějin roty, zpracovaných nepodepsaným autorem, v archivu 39. pluku. Hanzal (Výzvědělci, str. 289) udává 7 důst. a 150 mužů.

dalo si jí velitelství III. armády „pro službu důvěrnickou“ od římské Kanceláře Národní rady*) již začátkem března 1918 a také jí dostalo nejdříve ze všech italských armád. Výzvědný oddíl III. armády byl nejstarší bojovou jednotkou Čechoslováků na italské frontě, složenou z bývalých zajatců. Z Paduly odejela rota dne 27. března do Cappelly (di Scorzè) u Mogliana Veneta,**) kde sídlilo velitelství III. armády.

Z původního určení však brzo sešlo. U velitelství armády měli pro práci důvěrníků a tlumočnicků již dříve několik českých zajatců***) k dispozici a proto nových vojáků hodlati použít k úkolům výzvědným a propagačním, k nimž skutečně byli určeni.

Nešlo to ovšem tak rychle. V prvních dnech chovali Italové určitou nedůvěru k novým spojencům, která přýštila hlavně z nevědomosti o jejich původu a revolučních cílech. Dali je prý dokonce potají střežiti, aby zjistili mají-li vskutku dobré úmysly. Brzo však se přesvědčili, že jejich obavy byly klamné a pak je přímo zahrnovali svou přízní. Zbraně jim však vydali až po podepsání římské smlouvy.

Zajímavým zjevem, jenž se vyskytl právě u výzvědného oddílu III. armády, je zvláštní stejnokroj, kterým obdařilo výzvěděcký velitelství armády. Není přesně zjištěno, jaké důvody italské velitele vedly k tomuto kroku: snad je chtěli nápadně odlišiti od svých vlastních vojáků nebo také, což je ještě pravděpodobnější, chtěli jim dáti parádnější stejnokroj, aby si výzvěděcký spíše získali a předešlým odměnili za namahavé služby.

Glavy výzvěděcků pokrývaly bílé kulaté čapky z bílého beránka, podobné sokolské čepici, s červeným dýn-

kem. Bluzy měly obvyklý střih a líšily se pouze šňurami přes prsa, jako bývaly kdysi na čamarách, a na výložkách místo savojské hvězdy třpytil se český lvíček.

Tento stenokroj se ovšem nosil jen na parádu a ani tak se dlouho neudržel. Do zákopů nosili výzvěděčci, jako ostatní vojáci, obyčejné bluzy a kovové přilby.

Celý měsíc duben uplynul cvičením a přípravou k výzvědné službě. Čechoslováci byli ovšem předmětem pozornosti italských vojáků i občanů. Mezi jinými hodnostáři navštívili výzvědný oddíl poslanec Gasparotto z Milána, ministr Bissolati a min. předseda Orlando.

Začátkem května odjela jedna polovina roty do linie, ke Cavazuccherině,*) na dolní Piavě, kde na rakouské straně stál právě 21. pěší pluk**). Naším výzvěděčkům se podařilo hned v prvních dnech navázati s „Čechoslováky“ styky, ale radost trvala krátce. Druhý den stáli na strážích již oddíly polské, aby bděli nad nespolehlivými Cechy.

To však nemohlo býti překážkou v propagandě. S polskými vojáky nebylo dotozumení těžké a tak se podařilo je lehko přemluvit, že se dají zajmouti, když Italové na ně podniknou líčený útok. Vše bylo tehdy připraveno, ale nerozhodnost italských velitelů i zde hrála nemalou úlohu. Váha ostří velitele se útok zdržel a málem by býval podnik dopadl nešťastně. Právě křídlo pod velením por. Mervarta však podniklo útok na vlastní pěst a přivedlo asi 15 zajatců. Rakušané zuřili a za odvetu ostřelovali úsek těžkým dělostřelectvem

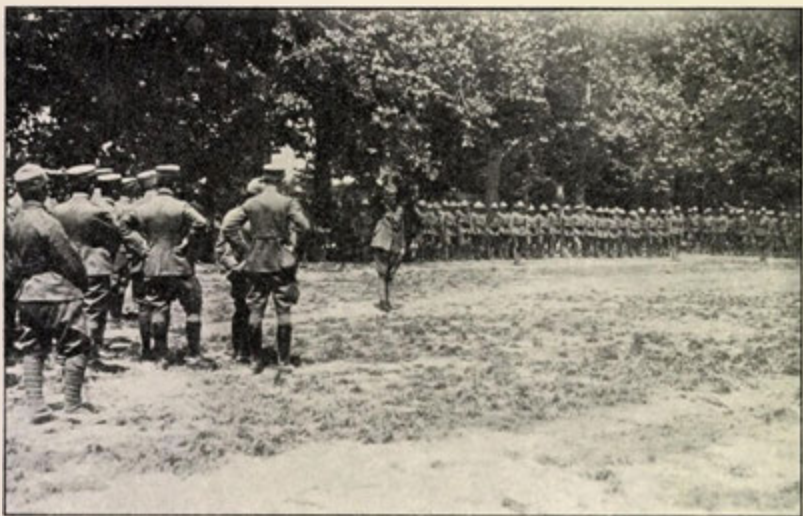
*) Cavazuccherina, obec na dolním toku řeky Sile při ústí Piavy. — Bova Cittadina, hráz na sever od Cavazuccheriny. — Capo Sile, místo na ř. Sile, již. od San Donà di Piave.

**) Používám zde líčení J. Ettla v Hanzalových „Výzvěděčích“ (str. 292 a n.) a zpracování dějin roty od neznámého autora v archivu 39. pluku. Tento pramen uvádí, že na rakouské straně byl 36. pěší pluk.

*) Viz str. 668.

**) Mogliano Veneto, obec mezi Mestre a Trevisem. — Cappella (di Scorzè), místo na vých. od Mogliana. — Marocco, osada již. od Mogliana.

***) Viz str. 643.

Posl. C. Gasparotti mluví k 10. a 11. rotě 39. pl. „Výzvědného“ po piavské ofenzivě.

a mužstvo oddílů silně pomíchali, aby čelili vzrůstajícímu desertu.*)

Ale úspěchy Čechoslováků tím neodstranili, naopak spíše je dráždili k novým akcím, které by tím více rakouské vojsko morálně oslabily. V polovici května vystřídala výzvědky druhá polovice rot, která dostala za úkol, vyzvěděti v úseku proti Fossaltě u San Donà di Piave, jaké oddíly jsou v linii na nepřátelské straně.

Brzy se podařilo por. Nosálovi navázat spojení s por. Karlem Stinným, jenž velel dvěma četám 57. pěšího pluku, většinou polského. Po delších úmluvách ujednali, že v noci z 19. na 20. května uprchně Stinný se svým mužstvem na loďce, kterou jim Italové dopraví. Ale podnik nedospěl k uskutečnění, protože dravý proud loďku strhoval k italské straně. Co se ne-

zdařilo po prvé, mělo skončiti úspěchem jinak. K opakování podniku, v noci z 22. na 23. května, bylo použito lana, které bylo zvláštním hmoždíkem vystřeleno na druhou stranu a tam pevně přivázáno ke břehu. Avšak ani tentokrát neprálo odvážlivcům štěstí. Provaz byl sice dělem vystřelen a uvázan, ale sousední italská stráž, svedená nezvyklým hlukem, náhlou střelbou lano přestřelila, sotvaže se asi pět Rakušánů dostalo na italskou stranu.

Konečně, po dalších pokusech, bylo lano dopraveno na druhý břeh odvážlivým Italem, ale již pozdě. Rakušané zpozorovali také, že se něco děje a tak měl sotva por. Stinný čas, aby se dostal do italské linie. Úspěch mohl býti rozhodně větší, neboť na druhé straně zůstalo ještě 60 Poláků, ale hlavní osoba, por. Stinný, přece unikl z rakouských spárů, aby Italům přinesl cenné zprávy.

Získal je od velitele svého pluku, který měl známého v štábu divise. Italové se tak dověděli přesných dat

*) Jde asi o útok u Capo Sile, v noci 20. května 1918, jehož provedení připisuje úřední zpráva vrch. velitelství italskému útočnému oddílu. Kořist Italů uvedena je počtem 31 zajatců, 100 pušek, 4 kulometů a různého materiálu.

a informací o síle a rozložení nepřátelských oddílů i o nastávající ofenzivě. Údaje Stinného byly jistě velice důležité a přispěly nepochybně ke zdaru italské obrany piavské fronty v červnových bojích.

Rakouským vojenským úřadům nezůstal čin Stinného utajen. Při vyšetřování příčin nezdaru červnové ofenzivy označili jej Rakušané za jednu z nejdůležitějších důvodů neúspěchu rakouských zbraní. Jak se o něm v Rakousku mluvilo, dovídáme se z „Československé samostatnosti“, 10. srpna 1918 těchto zajímavých podrobností:

„Největší podíl na velezradě připisuje velitelství italského vojska nikoli bezdůvodně poručíkovi jednoho pěšího pluku Stinnému, který zběhl nedaleko Noventy. Z rozsáhlých italských aktů, ve kterých jsou jeho výpovědi sebrány a rozšířeny, plyne, že úplně zradil naše přípravy na Piavě a že také jinak podal nepříteli řadu svrchovaně cenných zpráv. Italská úřední charakteristika Stinného zní: „Tento poručík jest svrchovaně inteligentní, mladý Čech, proniknutý vřelým cítěním národním a živými city protirakouskými. Výpovědi jeho mají ráz úplné spolehlivosti. Nežli zběhl, sebral úmyslně mnoho zpráv, aby je s námi sdělil. Vzbuzuje úplnou důvěru. Stinný, který má dostatečné odborné vědomosti, nashromáždil s velikou obezřelostí a systematickou všechna data, jež se mu zdála cennými.“

Jeho vyličení přípravy a známek ofenzivy jest tak důkladné a promyšlené, že se podle něho mohlo usuzovati přímo o podstatě disposic útoku. Mimo to budíž podotknuto, že Stinný živými výpověďmi o rakousko-uherských poměrech na frontě a v zázemí, které učinil u italského velitelství armády, pokusil se po způsobu všech zrádců postavit se do dobrého světla. Charakteristickým jest proto jeho udání, že v případě ofenzivy rakousko-uherské vojsko by se z největší části vzdalo,

kdyby ho v patách nesledovaly německé nebo bulharské (!) bodáky.“

Také v rakouském tisku se objevily zprávy, které potvrzují rozladění rakouských vlastenců nad chováním Čechů v červnové ofenzivě. Maďarský list „Pesti Napló“ píše dne 2. července („V boj“, 24. července 1918) takto:

„Během poslední krvavé ofenzivy na Piavě, Češi bojovali proti nám na obou frontách. Spousta dokumentů, fotografií a výpovědí ukazuje jasně, kolik ztrát našich může se přičíst na účet Čechů. Museli jsme bojovati proti Čechům, kteří nosili naši uniformu. Všichni naši vojáci vědí na příklad, že několik dní před ofenzivou jeden poručík český s třiceti krajany svými přešel jednoduše do tábora protivníkovy. Vážnější byla deserce jednoho letce*) českého, který přeletěl krátce před ofenzivou.“

Svědectví toto, čerpané z italských dokumentů, které Rakušané získali nejspíš podloudně od svých vyzvědačů v Itálii, ukazuje jasně, že zprávy Stinného byly obšírné a cenné. Italské úřední zprávy, což je zcela přirozené, se o případu Stinného nezmiňují, ale mnozí velitelé dovedli oceniti pomoc československých vyzvěděčků, ba posl. Gasparotto z Milána, veřejně je za tento čin pochválil při slavnosti v Moglianu dne 24. května 1918 za přítomnosti velitele III. armády, vévody z Aosty.

Čin Stinného nezůstal osamocen a za ním přebíhalo stále víc a více našich lidí, jak svědčí zpráva „Československé samostatnosti“, 5. června 1918:

„V noci dne 27. května podnikli Italové útok na Capo Sile. Když vrazili do rakouských zákopů, vyběhl velicimu italskému důstojníku vstříc hejtman a zvolal: „Ať žije Itálie!“ načež jej obejmul. Pět jiných důstojníků následovalo ihned příkladu setníka Slováka.“

Přítomnost našich vyzvěděčků na

*) Poručíkem je míněn Stinný, letcem por. Jan Valenta. Viz str. 643.

Comando Supremo

Bollettino di guerra

3 Novembre 1918

La Settima e la Prima Armata sono entrate nella lotta assai lontana con grande impeto in antistanti difese nemiche ancora intatte. La Settima Armata, infatti, gli sbarramenti avversari alla Sella del Tonale, presso la Val Verciglio. Truppa della Prima Armata hanno occupato Rovereto e Mattarello in Val Lagarina; hanno forzato la Valtorta e hanno preso il Col Santo a nord del Pasubio.

Sugli altipiani di Tonazzo e di Asiago, in Val Sugana, nelle valli del Comen, del Corderale, del Piave e nella piana l'avanzata delle altre Armate continua irresistibile.

Sul Tagliamento la cavalleria, validamente appoggiata dalle batterie a cavallo e dai bersaglieri ciclisti, sostiene e vince gloriosamente aspri combattimenti contro l'avversario che, sorpreso di qua dal fiume, si batte con grande accanimento. La seconda brigata, coi reggimenti Genova Cavalleria 4^a e Lancieri Novara (3^a) e il reggimento Saluzzo (11^a) si sono particolarmente distinti per l'invincibilità e il valore dimostrato.

Meritano l'onore della citazione il primo gruppo di Cavalleggeri di Padova (21^a) della Quarta Armata, il 4° gruppo Alpino ed il 29 reparto d'assalto del XXIX^a Corpo d'Armata, primi entrati in Rovereto, ed il reggimento esploratori Czecho-Slovacchi (39^a) che dal marzo combatte a fianco delle nostre Armate.

Gli aviatori austri ed alleati mantengono brillantemente inviolata la loro attività.

La cifra totale dei prigionieri accertati raggiunge i 100.000, quella dei cannoni accertati supera i 2300.

D I A Z

Válečná zpráva vrch. velitelství z 3. listopadu 1918 s citací 89. pluku „Výzvědného“.

frontě přinášela tedy i na tomto úseku bohaté ovoce. Uvedu ještě aspoň jednu epizodu z výzvědné činnosti Čechoslováků, jak ji líčí L. Gasparotto:*)

„Československá rota se ubytovala ve vile Marchesi v Maroccu a čítá 14 důstojníků, kteří všichni mluví italsky. Jsou to studenti, učitelé nebo ředitelé úvěrních ústavů.

Poručík Kouba z Plzně . . . se minulé noci vypravil k Bově Cittadině u Cavazuccheriny a zazpíval tklivou píseň

*) Luigi Gasparotto: Rapsodie. Tréves. Milano 1924, str. 263 a n. Gasparotto, milánský poslanec, nadporučík na frontě po celou téměř dobu války a po válce ministr, napsal své vzpomínky z války ve formě deníku. Československé výzvědky dobře znal a zmiňuje se o nich na několika místech, zvláště

vzdáleného vystěhovalce: Vesničko má, pod Šumavou . . .

Naslouchá a slyší s druhé strany šepot: „Slyšíš? To je česká píseň . . .!“

O, jaké kouzlo národní písně v daleké cizině!

Kouba se tedy odhodlal a zvolal: „Nazdar hoši!“ a nařídil vojákům, které měl s sebou, aby zpívali. Pak zamával čepicí a s druhé strany odpověděla rovněž čepice.

„Ale jste skutečně Češi?“ ptali se.

o případu Stinného (str. 267—271). Líčení hlídky Koubovy, již datuje 21. květnem 1918, uvádím s malými vypustkami. Opravuji jen čs. prapor na čs. rotu; že měla rota, kromě 14 důstojníků také mužstvo a že byli také jiných povolání, doplní si čtenář sám.

„Odkud přicházíte? Máte zprávy z naší vlasti?“

Nato jim Kouba hodil noviny, letáky, chléb, maso a provaz, aby jim pomohl dostat se přes kanál. Konec provazu spadl do vody, ale jeden Čech se vrhl odhodlaně do vody za ním a dostal se k nám. Za ním pak přišli ještě dva.“

Velitelství čs. divise, když dostalo o úspěšné činnosti výzvěděčků zprávy od velitelství III. armády, vydalo zvláštní pochvalu v denním rozkaze č. 21 z 29. května 1918, jež zní:*)

„Od Stelvia**) k moři vyvinuly naše výzvědné oddíly obdivuhodnou činnost, jež zasluhuje zvláštní zmínky, poněvadž byla vykonána s nevšední srdnatostí.

Na frontě III. armády se osmělili Maďari dráždit naše výzvěděčky, pochybuje o jejich srdnatosti. Na tuto provokaci vyšli výzvěděčci jednoho oddílu ze zákopů a nedbajíce ohně nepřítelů, jenž byl skryt v protilehlých zákopech, několik minut se chladnokrevně a opovržlivě dívali do očí nepříteli, vzdalennému jen několik desítek metrů, až nepřítel strnul v úžasu nad neochvějností hrdinů. Současně bylo slyšet hlas nadšení z italských zákopů, jenž vyjadřoval obdiv bratřím ze země československých.

Následujeme tedy našich druhů, kteří měli první čest ukázat našemu nenáviděnému nepříteli hrdinství našeho národa na italské frontě.“

Pochvaly gen. Grazianiho si výzvěděčci jistě zasloužili, právě tak, jako vyznamenání, kterého se jim dostalo od velitelství III. armády, jak oznamuje opět velitelství čs. divise (Denní rozkaz č. 49, 5. července 1918):

„Tyto dny jsou slavnými pro náš sbor.***)

*) Uvádím vlastní překlad z italského originálu, protože překlad, jenž byl pořízen a vydán současně v Itálii, není správný a přesný.

**) Stelvio (Štílerjoch, Štílské sedlo), horské sedlo (2755 m) sev. od skupiny Ortlerské, na býv. hranici rakousko-italsko-švýcarské.

***) Čs. vojsko v Itálii bylo nazýváno také „Československý sbor“ (corpo cecoslovacco).

Od III. armády mi bylo právě oznámeno, že celý výzvědný oddíl dostal slavnostní pochvalu od armády za chování v boji; 8 důstojníků a 5 vojáků, kteří se nejvíce vyznamenali, byli odměněni křížem za válečné zásluhy.“

Slavnost vyznamenání se konala 3. července v Mogliano, kde také poslanec Gasparotto přečetl text armádní pochvaly, jež zní (Il Tempo, 4. července 1918):

První československý oddíl, jenž konal službu na frontě armády, vynikal inteligencí, horlivostí a klidnou odvahou a zdůrazňoval obdivuhodným příkladem svornosti a nadšení důstojníků i vojáků bratrskou spospolitost všech svobodných národů ve válce proti porobě; sdílel s oddíly v linii útrapy a nebezpečí boje v úseku zvláště ohroženém, čímž si od našich zasloužil nejupřímnější projev vřelého přátelství a od nepřítelů čest krutých represálií. Na úseku Cavazuccherina - Cortelazzo - Zátoka Lampol,*) duben a květen 1918.“

V době, kdy rota měla největší úspěchy na frontě, dostala posilu ze zázemí. Dne 22. května přijela ke III. armádě jedna rota II. praporu 31. pluku, která zůstala samostatným oddílem, pod velením por. Jos. Gráce. A po červaové ofenzivě přibyla k těmto dvěma rotám ještě rota nadpor. Ant. Zemana, která dosud byla, jak jsme dříve uvedli, u VIII. armády. Rota Zemanova tvořila pak 6A rotu a rota Grácova, spojená s rotou por. Šmejkal, jenž přejal velení po por. Nosálovi, dostala číslo 6B rota 31. pluku. V září se rotý přejmenovaly na 10. a 11. rotu 39. pluku „Výzvědného.“

První polovici června vyplnil oddíl, složený ze dvou rot, nad nimiž měl velení kapitán Mojžíš Kobylinski**), činností hlídkovou, která však nepři-

*) Cortelazzo, obec na ústí Piavy. — (Ansa di) Lampol, zátoka na pravém břehu dolní Piavy proti Noventé di Piave.

**) Profesor psychiatrie na janovské univerzitě, původem z ruského Polska. Jako důstojník, přidě-

Prapor 39. pluku „Výzvědného“.

nesla význačnějších výsledků. K zesílení propagandy poslalo velitelství čs. divise dne 3. června I. prapor 33. pluku, z něhož ihned polovina mužstva a důstojníků odešla na frontu k hlídkové činnosti**).

Rozložení československých vojáků po celé frontě III. armády, nejméně na 30 místech, způsobila rozruch v nepřátelské linii. Rakouští velitelé marně se namáhali oslabiti tento mohutný dojem. Slovanští vojáci, zvláště čeští, cítili radost z krajanů na druhém břehu

lený službou velitelství III. armády, měl za úkol řídit výzvědnou činnost obou čs. rot, jako asi dr. Pivko u VI. armády projednával dispoice k akcím 5. a 6. rot.

**) Viz str. 592.

řeky a chovali naději, že se brzy zbaví otrockých pout rakouské armády; Němci a Maďari ztráceli pak odvahu, vědouce dobře, že jich českoslovenští vojáci šetřiti v boji nebudou.

Tak se přiblížil osudný den rakouské ofensivy. Hlídky I. praporu 33. pluku zůstaly většinou na místě, protože nedostaly přesných pokynů pro možnost, která byla bezpečně předvídána. V tom tkví také tragedie mnohých našich vojáků a tím větší slávy si dobyli ti, kdož v boji setrvali. Nejlépe vystihuje situaci jediný známý případ, čin por. Rudolfa Vondry, jež nám vyličil Václav Fryček (Pluk Doss Alto, str. 24) takto:

„Rudolf Vondra měl patrolu před

italským plukem 146 u San Donà di Piave. Když začala červnová ofensiva rakouská, žádal velitele pluku o rozkazy k aktivitě, ale ten mu nařídil ihned se vzdálit z prvních posic. Ale Čechoslováci se styděli splnit tento rozkaz: před zraky italských pěšáků, kteří měli setrvat, bylo to nechutné, a pak si nechtěli dát ujít příležitost k podniku, sázející na celkovou resistenční schopnost italské posádky toho úseku. Bubnovou palbu přečkali v kaverně, aby mohli zasáhnout hned při prvním pohybu linií. Ale rakouský útok nebyl odražen, úsek zaplaven postupujícím nepřítelem a je čekala určitá poprava. Tehdy Rudolf Vondra, připojiv ke svým lidem sousední českou hlídku, přidělnou pluku 145, která se octla bez důstojníka, nekonečnou řadou nebezpečí, když už celá situace byla dávno ztracena a zajištění nevyhnutelné, dovedl svěřené vojáky nazpět. Ne zcela beze ztrát: jeden z nich padl, jeden byl raněn a tři byli jati. Za linií, v ústupu, octl se před velícím italským generálem, který jediný znaje situaci, byl s to ocenit tento vojenský výkon. Stojel před faktem jako před zázrakem, generál v tragické chvíli propukl v jásot, jakoby se bylo naplnilo veliké proctví a fanaticky podporučíka objal a políbil.“

Podobně se vedlo výzvěděčům I. praporu 33. pluku na jiných místech. Proto také z jejich řad několik padlo a 14 jich bylo zajato a popraveno. Jen třem ze zajatých, pokud víme, se podařilo uniknouti šibenici.

Výzvěděči 10. a 11. roty neměli ztrát. Za tento radostný fakt mohou děkovati přesným rozkazům, které již v květnu vydalo velitelství III. armády o službě výzvěděčků na frontě, o součinnosti podřízených velitelství a o bezpodmínečném a okamžitě odvolání výzvěděčků z linie, jakmile by se nepřítel chystal útočiti. Rozkazu všude vyhověli a tak se všichni výzvěděči dostali bez úhony do Mogliana.

Po červnových bojích nebylo možno začít znovu výzvědnou činnost, protože fronta tonula v neklidu a rakouské oddíly se příliš často střídaly. Volný čas vyplnili výzvěděčci cvičeními bojovými i řadovými, různými přednáškami a jinou vzdělávací prací a také zábavami, tělocvikem a sportem. Několikrát měli příležitost, ukázat svou vojenskou i tělovýchovnou vyspělost. Dne 24. července vykonal italský král slavnostní přehlídku rot, při níž vyznamenal osobně 5 důstojníků bronzovou medailí a mnoho vojáků válečnými kříži. Také gen. Diaz a velitel III. armády, vévoda z Aosty neopomali si prohlédnouti spojení, o nichž slyšeli všude mnoho chvály.

O sv. Václavu slavili výzvěděčci posvěcení, spojené s tělocvičnými závody různých oddílů III. armády, které uspořádala YMCA a také na slavnosti III. armády, dne 7. listopadu, vystoupil oddíl v lehkooathletických a sokolských cvičeních. Na obou slavnostech naši borci vynikali přesností výkonů a přinesli si mnoho čestných cen.

V červenci se rota na frontě vůbec neuplatnila. Kromě uvedených příčin, bránila její činnosti přísná rakouská protipropagační opatření, jako zvýšená dělostřelecká akce na úseku, kde se objevili českoslovenští vojáci, a nové promísení slovanského živlu s Němci a Maďary a také příroda se postavila proti snahám výzvěděčků, neboť tok Piavy nabyl neobvyklé hloubky a prudkosti, posílen vydatnými dešti na horách.

O činnosti roty v srpnu a září není zpráv, ale ani v této době se patrně neudávalo v životě oddílů nic významnějšího. Teprve v polovici října je zaznamenána zajímavá událost, která stojí za povšimnutí.

Jak jsme viděli v líčení činnosti všech výzvědných rot, všude byli dříve či později českoslovenští výzvěděčci poslání za rakouskou frontu, aby tam vykonali úkol, který jim velitelství

Tullio Marchetti.

Cesare Pettorelli Lalatta Finzi.

armády svěřilo. U III. armády již v září pojali úmysl vyslati za nepřátelskou linii, kromě italských propagatorů, také některého z československých výzvědčků. K uskutečnění tohoto plánu došlo však teprve v říjnu, krátce před italskou ofensivou.

K podniku vybralo velitelství III. armády nadpor. Rudolfa Šárka a italského por. Bruna. Opatřili je nutnými potřebami osobními, dali jim náležitě poučení a adresy na spolehlivé osoby v území obsazeném Rakušany, peníze a poštovní holuby, které měli pouštět se zprávami o rakouském vojsku. Oba výzvědčci byli dopraveni do Benátek a odtud měli dále cestovati letadlem. Později z tohoto plánu sešlo a po krátkém zdržení, když příliš jasná noc znesnadňovala nepozorovanou plavbu, dostali se šťastně na motorovém člunu k ústí řeky Livenzy.

Nejprve našli domek, kde bydleli lidé, na které se měli obrátiti o první zprávy a pomoc. Pak začala vlastní výzvědná a propagační práce. Oba výzvědčci chodili po blízkém i dalekém okolí, aby sbírali zprávy a rozhazovali letáky, v nichž byli rakouští vojáci vybízeni ke vzdání, až nastane italská ofensiva. Působili v Brione, Latisaně

La Salute a Caorle*) a všude našli pomocníky ve vlastenecky smýšlejících Italech. Zvláště farář v Caorle dodal jim mnoho cenného materiálu, který holubí poštou poslali do Benátek**). Také v Portogruaru***) a San Giorgiu di Livenza získali si ochotné přátele. K vyhození trati u Portogruara se však Šárek nedostal pro malarii, která ho v silném stupni přepadla, patrně následkem stálého potulování v močálovitě krajině, kde bývá denním hostem.

Zatím por. Bruno pilně sbíral zprávy a jakmile přišel den ofensivy, řídil přetrhávání telefonního spojení a ničení silnic a přechodů přes kanály, aby znemožnil útěk Rakušanů. Šárek, jakmile překonal první záchvaty zákeřné nemoci, vydal se také za svým posláním. To již byla rakouská armáda v rozvratu a ústupu. Vybízel vojáky, které potkával, aby se vrátili a vzdali

*) Caorle, místo při ústí Livenzy. Brione, La Salute a S. Giorgio, jsou místa na sev. od Caorle na Livenzi.

**) Podle zprávy Rud. Šárka v archivu 39. pluku. Mnoho zajímavých podrobností přinesla také publikace Dr. C. Chimenton: S. Donà di Piave. Treviso 1928.

***) Portogruaro, okr. město v Benátce na trati z Benátek do Terstu; 15000 obyv. — Latisana, okr. město v prov. Udine, vých. od Portogruara; 7200 ob.

se Italům. Někteří se dali přemluvit a s nimi dospěl Šárek k řece Livenze, kde již narazil na hlídky italských bersaglierů. Na lodce převezli Šárka na druhý břeh a málem by ho byli zabili, když u něho shledali italský útočný nůž na rakouské uniformě. Teprve italský major, ač také Šárkovu vypravování mnoho nevěřil, dal ho dopravit do Caorle, kde se Šárek shledal s por. Brunem a ostatními známými a byl zachráněn.

Odvážný podnik obou spojenců, Itala a Čecha, přispěl jistě svým dílem ke zduaru postupu italských oddílů III. armády a k porážce rakousko-uherského vojska na dolní Piavě. Nevíme sice, jak důležité zprávy posílali a s jakým výsledkem jich bylo u velitelství III. armády použito, ale nebezpečí pobytu mezi nepřátelským vojskem a neúnavné úsilí výzvědků o úspěšný výsledek jejich posláním, zasluhují obdivu u nás i v Itálii.

Ve víru poslední ofensivy nedostaly se výzvědné rotý do boje. Postupovaly sice obě společně s Italy za rozprášenou rakouskou armádou a pomáhaly při výslechu a třídění zajatců a zjišťovaly osud druhů, popravených v červnu na tomto úseku. Velitelem 10. roty byl tehdy nadpor. Cyril Nosál a 11. rotu vedl nadpor. Václav Šmejkal.

Po uzavření příměří se vrátily obě rotý do svého sídla v Moglianu a 16. listopadu se rozloučily se svým působštěm, aby splýnuly v okolí Padovy s 39. plukem, jehož III. prapor spolu s 9. rotou utvořily.

*

Krátký přehled činnosti čs. výzvědných rot, které později se spojily v 39. pluk „Výzvědný“ není a nemůže býti pro nedostatek místa a pramenů úplný. Z toho však, co zde jsme mohli podati, je jisté dosti jasno, že život výzvědků „oplýval různorodou činností, malými i velkými podniky bojovými, výzvědy mezi liniemi, zjišťováním počtu a slo-

žení nepřátelského vojska, propagací protirakouského odboje v řadách rakouských oddílů a posilováním ducha italských vojáků.

Výzvědky bděli dnem i nocí v malých oddílech rozseti po celé frontě od Alp až k moři. Nikdy nebyli rakouští velitelé jisti, že se proti nim neobjeví nenávidění Čechoslováci, kteří budou hlásati jejich vojákům poněkud jinou a pravdivější morálku, než měli oni ve zvyku. Sotvaže se v linii objevil český nebo slovanský pluk, již — kde se vzali, tu se vzali — českoslovenští výzvědky všemi způsoby, voláním, zpěvem a letáky, lákali druhy v rakouském stejnokroji k zběhnutí nebo aspoň je nabádali ke vzdání při italském útoku. Jako lučavka rozleptávali „železné“ brigády a divise rakousko-uherské, vyvolávali strach u německo-maďarských vojáků, zmatek a bezmocný vztek u velitelů a vlévali odvahu, naději a radost do srdcí upřímně smýšlejících vojáků českých a slovanských.

Nepomohly ani hrozby a ani odvetná opatření nepřátelská nedovedla vymýtiti tento silný morální vliv výzvědků. Ba mnohde paralysovali výzvědky dokonce i činnost rakouských protipropagačních hlídek tak úspěšně, že se tyto staly zbytečnými a směšnými. Rakusané marně se namáhali, zvláště před chystanými ofensivami, připravit italské oddíly v zákopech k pasivitě a ke vzdání, jako tomu bylo na podzim 1917 na Soči. Čechoslováci se tak stali bezděčnými kontrolory méně odolných italských oddílů, jako zase na druhé straně stáli zase oni pod dozorem italských vojáků. Výzvědky cítili stále, že jejich konání je předmětem pozornosti Italů na jejich úseku a proto se snažili, aby jejich práce byla neúčinnější a chování důstojné a přiměřené jejich vysokému cíli. Italové pak příkladem Čechoslováků dávali se unášeti k hrdinským činům, aby je počtem slabí spojenci, bojující na jejich vlastní půdě, nezahanbili. Takováto přátelská

Mjr. Renzo Giovanelli.

Plk. Attilio Vigeveno.

a zdravá řevnivost nesla vždy užitek ve prospěch celku.

Výzvědčici se nespokojovali úkolem zpravodajů a propagátorů, jež jim určily směrnice pro jejich použití. Kdykoliv šlo o provedení útoku, ochotně nabídli své síly italským velitelům a v několika případech i přes výslovný zákaz se zúčastnili boje po boku italských kamarádů. Bylo jim možno vytýkat nedostatek kázně? Mohli zůstat za frontou a nečinně přihlížeti k tomu, jak jejich italská druhová v linii krvácí a vrátí se po boji zase do zákopů, dobytých cizím přičiněním? Sami cítili, že by jim to bylo vykládáno za zbabělost a proto nedbali rozkazů a nebezpečí, jen aby mohli svými silami přispěti k zdolání nepřitele a ukázali spojencům, že svůj boj za svobodu myslí upřímně a do všech důsledků.

Výzvědné rotý prošly ve smyslu vojenské podřízenosti všemi stupni vývoje. S počátku se skrývaly pod cizím a nejasným názvem, později byly podřízeny pouze italským velitelům, a od června pak teprve tvořily součást československé divise a jí právně i administrativně podléhaly a konečně, po půlroční činnosti, byly sloučeny v jeden pluk. Činnost výzvědčiků však zůstávala stále stejná a možno říci, že v prv-

ním období své práce vykonaly nejvíce. Zvláště politicky měly v té době veliký význam, neboť byl jakýmsi zkušebním kamenem pro jednání o naše vojsko v Itálii. Vždyť si je velitelé armád přímo vyžadovali, nebo sami tvořili a o jejich působení podávali rozhodujícím činitelům tak skvělé informace, že pak bylo jejich použití úředně schváleno a počet rozmnožen.

Poměr výzvědčiků k italským důstojníkům a vojákům byl v celku přátelský a srdečný. V prvních měsících sice se někde vyskytla nedůvěra k bývalým „zajatcům“, protože se některé italské oddíly bály — ve své neinformovanosti — zrady nebo že příchod českých vojáků způsobí zvýšenou činnost rakouského dělostřelectva a neklid v celém úseku. Brzy však pochopili Italové, že obava před zradou výzvědčiků je naprosto dětinská a cítili se dokonce pak bezpečnější, když měli mezi sebou vojáky, kteří neměli jiné volby než vítězství či smrt.

Italští vojáci hleděli podporovati své československé kamarády v jejich namáhavém a obětavém podnikání a jen v málo případech tomu bylo naopak. Staly se ovšem žalostné omyly, jak jsme se již zmínili, ale snad není možno mluvit o úmyslu, jako spíše o nevědo-

mosti neb nešťastné náhodě. Na několika místech jsme uvedli rozkazy italských velitelů, které připomínaly všem italským vojákům jejich povinnost k našim výzvědkům a také jsme podali výběr pochval italských velitelství za různé podniky výzvědků v jejich oblastech. Ještě stojí za zaznamenání dva výroky velitelů I. a IV. ital. armády, jak je uvádí současný pramen*):

„Tak velitel I. armády, Exc. Pecori-Giraldi, pravil: Vaši výzvědky jsou nejenom znamenití informátoři, kteří nám dodávají neocenitelné zprávy o nepříteli, ale také svým chováním v zákopech a před nimi dávají skvělý příklad našim vojákům, u nichž pozorujeme tam, kde jsou Češi, zdvihnutí morálního stavu.

Exc. Giardino, velitel IV. armády, býv. vojenský ministr: Vaši vojáci prokazují nám dodáním zpráv o nepříteli služby ohromné. Vyhráli jsme teď bitvu a musíme říci, že mnoho k tomu přispěly přesné informace o nepříteli, o zamýšleném útoku, o posicích dělostřelectva, jež nám Vaši dodali. Jsem na ně hrd a šetřím si je.“

Usilovná činnost výzvědků došla také ocenění z úst italského krále, jenž se v rozmluvě s francouzským novinářem pochvalně vyjádřil o významu našich vojáků v italské linii a jejich vlivu na poměry v rakouských zákopech**):

„Na nepřátelské straně byla učiněna rozsáhlá opatření, aby je (Čechy v rak. vojsku, pozn. kron.) přinutili k poslušnosti. Slyšel jsem také, že polní hlídky jsou vždy dvojité a že se nesvěří nějaké místo Slovanu, aniž by se mu přidal za dozorce Němec neb Maďar. Nespoléhlivé živly byly roztrženy k různým jednotkám.“

Zvláště významnou je pro čs. výzvědky v Itálii zpráva vrchního veli-

telství italské armády z 3. listopadu 1918, kde jsou nejprve zaznamenány hrdinské činy různých italských oddílů v poslední protirakouské ofenzivě, načež následuje odstavec jenž zní:

„Zasluhují cti býti uvedeny první skupina padovské jízdy (21. pluk) u IV. armády, 4. alpská skupina a 29. útočný oddíl XXIX. arm. sboru, kteří první vnikli do Rovereta a československý výzvědný pluk (39.), jenž od března bojuje po boku našich armád.“

Také italské časopisy přinesly pochvalné články o čs. výzvědkách a zvláště vyzdvihli působení jejich přítomnosti na morální stav rakousko-uherské armády. „Giornale d'Italia“, poloúřední list min. zahraničních věcí, uveřejnil již 21. května 1918 tento podrobný a zajímavý článek*):

„Utvoření oddílů československých na frontě italské, počíná jeviti účinky v řadách nepřátelské armády.

Aniž by se přeceňovaly důsledky „smlouvy římské“, může se říci, že nepřátelská velení konají různá opatření, poněvadž národní hymny, zpívané ze zákopů do zákopů, ruší nezvykle sny nepřátelských velitelů.

Abyste přestala tato sugestivní propaganda hudební, která děsí duše těch, kdož naslouchají v protilehlém zákopu hlasu trýzněné vlasti, nepřátelská komanda neomezují se pouze na potlačení nebezpečných a sugestivních melodií utlačovaných národností v Rakousku, pomoci ohlušující polyfonie děl, ale vynalezli celou řadu opatření, aby citová propaganda československá nemohla vydati plody úrodné.

Vojenští duchovní byli mobilisováni, aby rozšířili mezi vojskem slovanským zprávu, že všichni desertéři z rakouských zákopů budou postřeleni Italy. Tento způsob propagandy, na který se vrhli sluhové boží, nezdá se býti dostatečným pro komanda. Je obava, že přes strach, že bude zastřelen Italy,

* Zpráva kpt. Jana Šeby generálu M. R. Štefánikovi z vál. pásma do Říma, 26. června 1918.

** Podle deníku „Il Fronte Interno“, 19.—20. září 1918.

*) Uvádím část jeho podle čas. „V boj“ (Řím), 7. června 1918.

Výzvěďdčci za frontou.

najde se přece mnohý, kdo uteče do našich linií. Proto nyní se zamýšlí dát odměnu v penězích a dovolené tomu, kdo usmrtil by vojína, který by chtěl utéci.

Ani method morálních nebylo opomenuto. Byla vydána nařízení německým a maďarským důstojníkům, aby nedráždili a nerozhořčovali slovanské vojsko.

Jest zpráva, že Němci nyní zdržují se vysmívati a špatně zacházeti s českými neb jinými slovanskými vojáky.

Krátce: V nepřátelských zákopech se projevuje nezvyklý kvas, vydávají se nařízení nová, dnem i nocí se zabývají opatřeními proti věcem, které snad mohly by zesíliti a vyvolati politickou agitaci, kterou jest rakouská armáda prosáknuta.

Toto všechno může uspokojiti, byť by snad netvořilo to rozhodnutí katastrofální.

Zpráva tato je dobře doplněna článkem v jiném deníku, „Il fronte interno“

29. července 1918, z níž podávám aspoň podstatnou část:*)

„Z pozoruhodného pramene se dovidáme, že česká propaganda uvnitř říše i na frontě dává účinné výsledky. Ví se na př., že během poslední ofensivy jednotky, sestávající převážně z Čechů, nebyly použity k boji, nýbrž ponechány pro obsazení dobytého území. Poněvadž však úspěchu docíleno nebylo, bylo české vojsko posláno dozadu. — Při službě hlídkové jsou české hlídky vždy doprovázeny hlídkami jiných národností a při plucích, v nichž Češi mají převahu nad Němci, službu hlídek obstarávají výhradně Němci.

České výzvědné oddíly na italské frontě působí v řadách rakouského vojska demoralisačně a činí nervosním rakouská velitelství, která nařídila těžké tresty pro vojáky, kteří by odpovídali českým výzvědným hlídkám.“

Je zajímavé, že ani francouzským novinářům neušla silná a jedinečná

*) „V boj“, 7. srpna 1918.

působivost československých vyzvědačů na italské frontě. Dopisovatel listu „Echo de Paris“ kromě jiného o vyzvědných hlídkách napsal*):

„Jsou zrakem a sluchem italských vyšších komand, kterým byly přiděleny a vykonávaly svůj úkol s obdivuhodnou chladnokrevností a rozhodným zdarem.“

Všechny doklady, jež jsem zde mohl uvést a které jsou vybrány z tehdejší doby, svědčí o tom, jak vysoce si všude cenili činnost vyzvěděčků, a jistě nebyly míněny jako projev pouhé zdvořilosti. A ještě dnes najdeme slov děků a uznání práci našich vyzvěděčků na italské frontě, z nichž nejvíce si můžeme vážit úsudku činitele povolání, Cesara Finziho, jenž neváhá ve své knize výsledky tohoto neúporného úsilí vyjádřit takto:**)

„Tak se provádělo bez únavy dílo rozdrobení nepřátelského vojska, kousek po kousku; tak kusadla neviditelných červotočů hlodala tiše s tolika stran v širokém podstavci, na němž spočívala síla nepřátelské říše; a široký ten podstavec se musel rozpadnouti na kusy pod úderem kladiva u Vittoria***) Veneta.“

Výsledky vyzvědné činnosti, ať již byly malé či velké, nebyly dosaženy snadno a bez obětí. Vyzvědný pluk má ze všech pluků italské legie největší počet mrtvých, raněných a také popravených. A to také bylo jednou z příčin, proč jsem jeho dějiny musel vyličit podrobněji, nehledě ani k tomu, že mě k tomu nutila pestrost událostí a rozlišný způsob života jednotlivých rot. Také délka působení vyzvěděčků na frontě přinesla nejvíce vyzvědných a bojových akcí, čehož u jiných pluků nebylo.

*) Českoslov. Samostatnost, 10. července 1918.

***) G. Finzi: Il sogno di Carzano, str. 259 a n.

*) Vittorio Veneto, okr. město v prov. Trevisu, na levém břehu Piavy; 25000 obyv. Jméno V. v., je označováno vítězství Italů v poslední ofenzivě proti Rakousku, v říjnu 1918.

Vyzvěděčci sami si však nebyli ani vědomi celkového dosahu své práce a stačilo jim pouhé vědomí, že konají svou svatou povinnost k vlasti. Útrapy a námahy snášeli klidně a radostně a ve své práci viděli cosi pohádkově krásného. Skvělým důkazem těchto hřejivých pocitů, vyzvěděčků téměř všeobecných, je dopis vyzvěděčika*), v němž barvitými slovy líčí jednu ze svých hlídek. Tímto líčením zakončuji snad nejlépe kapitolu o bohaté činnosti vyzvědných oddílů, protože podává v několika rysech nejdůležitější pohled na nebezpečí vyzvěděčků a jejich duševní stav mezi liniemi, kde své konání nepovažovali za hrdinství, ale spíše za romantickou epizodu svého života. Zní:

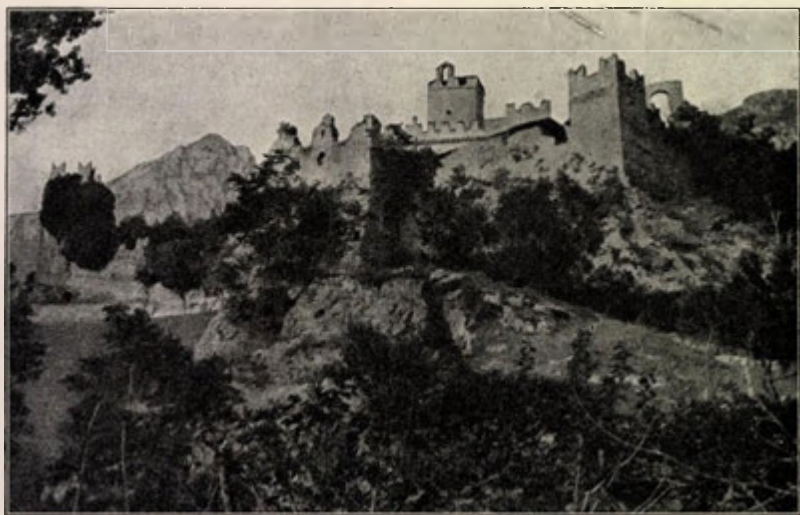
„Prvé hvězdy se objevují na tmavě modři nebe. Jest deset hodin — za chvíli vyrazíme. Rozdáváme ruční granáty a prohlížíme pušky a určujeme si heslo dnešní noci. A již se jde.

Půl hodinky pochodu spojovacími zákopy, pak projdeme několik řad drátěných překážek. Linie rakouská je vzdálena, vzdálen je také náš cíl. Několik bílých stavení — zdaleka viditelných — krčí se pod skalami. Tam dnes půjdeme, tam dnes zakřikneme proti rakouské tyranii a tam dnes zapějeme, aby slyšeli, že ještě žije česká revoluce a český svobodný voják.

Plazíme se hadovitě vlhkou, vonící travou. Postupujeme beze slova — co však myšlenek honí se hlavou každého jednotlivce, — těžko povědět. A dělostřelba burácí a její ozvěna hučí ve skalách. Je možno zapomenout na takové věci? Nikoliv! Kdož dožije lepší budoucnosti, často budou vzpomínat a často vyzvstane jim před zraky silhueta italských hor a zazní v hlavě monotonní hudba těžkých děl.

Několik hochů jde dopředu, několik nalevo i napravo. Je potřeba býti ostrá

*) V boj, 3. srpna 1918. „Trochu poesie ze zákopů“.

Hrad Castelbarco u Sabbionary v údolí Adiže Rakušany zpola zbořený.

žitým. Malý oddech a znovu vpřed. Před námi zurčí horská bystřina, v níž se vždy umáčíme, skákající s kamene na kámen.

Vtom slyší! Slabé zasyknutí, dvakrát se sebou. Pravý kryt hlásí, že na něco narazil. Křoví se rozhrnuje a přitlumený hlas oznamuje, že „oni“ jsou na pěšince, která vede k vesnici. Chvilku nasloucháme. Všude ticho, jen několik cvrčků se nedaleko baví, tu a tam vyletí vyděšený pták a z rakouských posic zalehne krátký šramot.

Živě si představuji, co tam na druhé straně dělají, jak se krčí za kameny a v jamách, vzpomínám, že také kdysi jsem byl v podobném postavení, celý vývoj a převrat proletí mi hlavou a radostně si oddychuji, že jsem z té mravní i hmotné bídy ven a že už nikdy se ty zlé časy nevrátí. —

Ještě asi dvacet minut a jsme ve vesnici. Několik kroků před prvními chalupami spojujeme se ve tři proudy,

skokem jsme v prvních rozvalinách a rychle si prohlížíme vesnici.

Nikde nic. Pod strmými skalami rozestaveny hlídky a prohlédnuto okolí.

Zpěváci se scházejí do houfu a už rozléhá se před rakouskými dráty česká píseň. Příroda jakoby zpívala s námi. Jakoby ty skály a lesy vkládaly celou svoji mohutnost v naše slova, která padají jako balvany na hlavy těch, kdož jsou před námi.

Slyšíme krátké výkřiky úžasu z protivné strany — dovedeme si představit sugestivní kouzlo české písně a proto zpíváme ještě vroucněji:

„— jen mužně, statně kupředu,
vždyť drahá vlast čeká!“

Ještě jedno koncertní veselé číslo na tahací harmoniku a vracíme se. Budou pomalu dvě hodiny a domů máme hezký kousek cesty. Hoši veselí, rozesmátých očí, plíží se obezřetně travou.

Tak žijeme my. Působíme na duši a cit slovanských vojáků v rakouské uniformě, poučujeme nevědomé, pobízíme

kolísavé a bijeme do lebek strašpytlů a nepřátel naší věci.

Naše práce byla a jest nutná, poněvadž čeští vojáci jsou odříznuti od domova, nedostávají českých novin ani dovolené takže musíme je informovat my z protivné strany.

A v té naší tvrdé a nebezpečné práci nacházíme kus poesie, osvěžení pro naši mladou žíznivou duši, která touží stále po nových a silných dojmech.

A nevádí nám, že někdy platí se tyto dojmy krví."

NA MONTE BALDU.

Odbočili jsme v lícení dějin čs. divise, abychom vypsalí historii výzvědných oddílů, a opustili jsme divisi v okamžiku, kdy se připravovala k odchodu ze zázemí do svého úseku na frontě. V polovici června, protože rakouská ofensiva na Piavě byla již v plném proudu, rozhodlo vrchní velitelství italského vojska, aby se čs. divise přestěhovala z území jižně od Vicenzy na svahy horského massivu Monte Balda u Gardského jezera. Přesun byl sice dříve předmětem úvah, neboť již začátkem června pomýšlelo vrchní velitelství přidělit čs. divisi vlastní úsek na frontě. K tomu však z různých příčin nedošlo, ale čs. divise se dostala do oblasti Monti Berici, aby spolu s divisí arditů tvořila zvláštní armádní sbor, kterého by vrchní velitelství mohlo použít v očekávané ofenzivě jako zálohy pro akce protiofensivní.

Údálosti, které se staly v životě divise za pobytu v okolí Orgiana, jsme vyličili ve zvláštní kapitole (str. 571—576). Ačkoliv gen. Graziani prohlásil vrchnímu velitelství, že jeho divise je připravena k jakémukoliv úkolu, přece se nepochybně nezdálo rozhodujícím činitelům vhodným a nutným, aby ji bylo použito k přímé akci bojové, když toho nebylo třeba a když ani divise arditů do boje nezasáhla.

Stěhování čs. divise na Monte Baldo bylo provedeno ve dnech 19.—21. června v úplném pořádku a k největší spokojenosti všech vojáků, kteří již toužili postavit se tváří v tvář nenáviděnému nepříteli. Všechny transporty dorazily přesně podle rozkazu do železničních stanic pod Monte Baldem, Domegliary, Craina, Peri a Avia, v jejichž okolí také rozbily své stany. Ubytování bylo jen přechodné a v několika následujících dnech přestěhovaly se oddíly na místa,

která jim byla určena k pobytu do té doby, než obsadí první linii svého úseku. Dne 26. června byla divise rozložena takto:*)

Velitelství divise se štábem, zdravotním úřadem, zvěrolékařem, velitelstvím a 160. oddílem karabiníků, poštovním úřadem č. 52 a 113. oddílem automobilním ve Spiazzi; čtyři rot (5.—8.) divisních kulometů na Forte di Cimo Grande; velitelství 1. (později 11.) brigády na Canalette spolu s oběma (1. a 2.) brig. kulometnými rotami a polovinou 403. čety karabiníků; velitelství a I. a III. prapor 31. pluku na Canalette (kde bylo též velitelství II. praporu 31. pluku, jehož rot y konaly výzvědnou službu u všech armád a kulometná rota u velitelství 1. brigády); velitelství 32. pluku na Bocca di Navene a všechny tři prapory v kotlině nejhornější části Valle Aviana; velitelství 2. (12.) brigády ve Ferrare di M. Baldo s oběma (3. a 4.) brig. kulometnými rotami; velitelství 33. pluku v Mezzaville, I. prapor ještě u III. armády na Piavě, II. v Cambrigaru a III. v Meneghei; velitelství 34. pluku ve Ferrare di M. Baldo a jeho prapory v nejbližším okolí: I. na jih od Portole, II. u Croce delle Pigne a III. mezi Castelletti a Fontanou. Vozatajstvo 31. a 32. pluku sídlilo v Prada Stua u Avia a oddíly mulů u jednotlivých praporů, vozatajstvo 33. a 34. pluku v Pazonu a oddíly mulů 33. pluku ve Ferrare a 34. pluku v Paz-

*) Všechna místa, o nichž se zde mluví, leží v oblasti horského massivu M. Balda, mezi Adiží a Gardským jezerem, jenž se dělí na část trentinskou s vrcholem M. Altissimo (2079 m) a veronskou s Cimou di Val Dritta (2218 m). Na M. Baldu sváděny časté boje v r. 1709, 1796 a 1848. — Z míst mimo oblast M. B. uvádím Caprino, okr. město na jih od M. Balda, se 7000 obyv., z vrcholů M. Dossio (1522 m) a M. Cimo Grande (911).

zonu. Divisní vozatajstvo mělo sídlo v Caprinu Veronese a doplňovací vozatajstvo k dispozici divise v Sabbionaře. Zásobovací oddíl (73.) sídlil jednou částí ve Ferraře a druhou v Caprinu Veronese, kde byla také intendant divise a 26. nákladní autooddíl. Zdravotní službu obstarávalo 87 zdrav. oddělení ve Spiazzi, kterému podléhala 87. četa s vozy ve Spiazzi a dvě čety s mulami (187. ve Ferraře a 287. na Dossoli). Raněné a nemocné ošetřovala polní nemocnice č. 66 v Platanu. Telegrafní službu konala 144. telegrafní rota ve Fraine di Sopra. Velitelství dělostřelectva u divise sídlo na Dossoli a mělo tři baterie horských 65mm děl: 53. a 63. baterie na Dossoli a 97. na Bocca di Navene.

Kromě těchto útvarů a částí byly čs. divisi k taktickému použití přiděleny: 23. horská dělostřelecká skupina XIII. alpské skupiny, se 3 bateriemi 65mm horských děl, dále 8 kulometných rot XXIX. arm. sboru, které stály ve svých posicích na frontě, a konečně alpský prapor Monte Suello,*) v první záložce za linií.

Až do polovice srpna zůstalo rozvrstvení oddílů téměř nezměněno. Začátkem července přibyl k pluku do Mezzavilly I. prapor 33. pluku, a v té době také dostala divise ještě jeden (28.) autooddíl v Caprinu Veronese. Divisní vozatajstvo se přestěhovalo do Domegliary a v polovině července do Gajunu a doplňovací vozatajstvo na Cavallo di Novezza, kamž se přemístily také vozatajské oddíly 31. a 32. pluku. Protože pak zásobování obou brigád jedním oddílem bylo obtížné, zásoboval 1. čs. oddíl, jak byl od 22. června přejmenován 73. zásobovací oddíl, složený nyní téměř výhradně z československých vojáků, pouze 2. brigádu a 1.

brigáda brala zásoby od 26. zásob. oddílu 26. divise v Aviu.

Početní stav divise stále rostl, takže 26. června dosáhl již počtu, jenž byl divisi předepsán mobilizačním rozkazem. Proto nařídil velitel divise, aby z nově přihlášených vojáků ve Folignu byly utvořeny dva (VII. a VIII.) doplňovací prapory a z nich pak postaveny v případě potřeby pochodové prapory nebo pluku. Dne 6. července měla divise 433 (136 italských a 297 československých) důstojníků a 12.096 (659 it. a 11.437 čs.) vojáků, tedy celkem 12.529 mužů; čtyřnóžců bylo 1619. Před odchodem do zákopů (10. srpna) se stav lidí zvýšil na 12.786 a počet čtyřnóžců na 1693.

Hned po příchodu za frontu, dne 22. června, byla divise prohlášena za armádní zálohu I. armády a přidělena do taktické pravomoci velitele XXIX. armádního sboru. Úkol Čechoslováků byl obranný: hájiti za každou cenu Monte Balda, kdyby se nepřítel pokusil o útok na tomto úseku a bylo třeba posíly italským oddílům v linii. K tomu účelu se měla divise zatím na horském vzduchu zotaviti a vycvičiti v boji na terénu, jenž byl jejím příslušníkům téměř neznám. Ale již od počátku se počítalo také s tím, že divise převezme první bojovou linii, protože se cvičila ve službě zákopové a hlavně v pohybech větších jednotek, čehož dosud vůbec postrádala. Téměř každý týden prováděly obě brigády velká brigádní cvičení a kromě toho každý pluk cvičil v menších jednotkách. Zvláštní péči věnovali velitelé výcviku v slézání skalisk a rychlé přípravě k boji při náhlém přepadu.

Aby se velitelé seznámili se svým úkolem a úsekem, svolal gen. Graziani již 24. června všechny důstojníky a část poddůstojníků do S. Valentina, kde jim vložil obranný systém italský, ukázal obě linie a spojovací čáry a vytkl význam operných bodů celého

*) Italští alpiní byli rozděleni na prapory, které měly jména podle významných a historických míst pohraničních. — M. Suello, vrch 986 m vysoký na sev. konci jezera Idro na býv. tridentské hranici. Vítězství Garibaldiho nad Rakušany r. 1866.

Údoli Ampezzo.

úseku. Graziani vždy dbal toho, aby své podřízené velitele řádně poučil o nastávajících úkolech a vysvětlil, jakou mají povinnost při možném rakouském útoku. Starostlivost velitele nebyla zbytečná a vojsku na škodu. Vždyť čs. vojáci velkou většinou horského terénu neznali a dlouhým pobytem v zajetí odvykli životu na frontě. Situaci čs. vojska na M. Baldu líčí dobře Jos. Logaj (Československé legie v Itálii, II. vyd., str. 104 a n.):

„Dnes můžeme s povděkem vzpomenouti tohoto výhodného postavení, neboť tato část fronty byla nejkliďnější. Přes veškeru vysokou morálku našich lidí bylo jim třeba k válce aspoň tříměsíčního pobytu v rezervě, aby mohli svému úkolu dostáti.

Obsazení fronty na Altissimu asi odpovídá nahore naznačeným předpokladům. Tam se — u Gardského jezera — dostalo našemu vojsku výcviku, zvyklo si poněkud a bylo postupně lépe vyzbrojováno.

Vojáci, již byli až tři léta v zajetí, značně utrpěli na své fyzické síle. Pobyt v horách u Altissima jim nahradil mnoho. Uvykli si hlavně na volný pohyb v poli, měli dosti času — díky okolnostem — se připravit i na obranu nebo na útok . . . Mimo to pak tu padá na váhu, že v případě nezdaru mohli se (v Rakousku) případně vzdát. V našem vojsku s touto eventualitou se počítat nemohlo. Šlo tu o boj na život i na smrt.

Pobyt u Altissima byl až do první polovice září jakousi válečnou idylou, ostatně v ten čas ani na jiných místech fronty nedošlo k vážnějším bojům, vyjma menší výzvědné akce. Armáda ovšem pilně cvičila a opevňovala horské pozice proti možnému přepadu.“

Kraj a náladu vojáků 33. pluku květnatě líčí očité svědek událostí, Václav Fryček (Pluk Doss Alto, str. 39) takto:

„Ubytoval se (pluk) ve stanech, výhradně ve stanech, třináct set metrů nad mořem. Tábory oddílů groteskně

se rozlezy po úbočích a oblinách v pestré, tvarově bohaté, pružné a hornaté krajině, jež téměř udivovala nesčetností svých záryvů, zářezů, vlomů, zkomolenin, tesů a ploch originelně řezaných, spoře zarostlých a horsky poetických, přeplněných rafinovanou náladovostí, jakoby stvořenou pro pohádku. Oddálivši dobrovolně vojáky od ostatních lidí, dala jim tato krajina sžítí se navzájem v animální prostotě, sžítí se navzájem i s hmotami přírodními, sblížit se intimně se zemí, s nebesy, s rostlinami. Její vzduch byl opojný a silný, její dary chudičké, i dřívím spořila. Byla to krajina pro básníky, krajina dvojího rozvětvení: smyslu od smyslnosti a svěbytného ducha od dojmovosti. Poskytovala těmto lidem nejčistší možnosti duševní krystalisace a byla současně donucovací podmínkou organizačního splynutí vojenského, které je despotické a nekompromisní. Strážce činila bdělými, dávajíc jim tušit šelmy na blízku číjící i když jich nebylo, ale hvězdnatou krásou brala chuť ke spánku také odpočívajícím, jsouc sama nebeským snem. Drsné cesty její krom silnic byly bez civilisace, zákon síly na nich vládl a ten si pro lidskou skupinu vynutil lidský zákon bezpodmínečné solidarity a svépomoci. Dobrota a odvaha tu zrála. A idea odboje za jiter podobna byla prvému slunci na horách.

Pro taktická cvičení byla tato krajina jako stvořena, vynucujíc bystrost ve všech počinech, unavujíc a uzdravujíc. Dokola hory, plně zelené a plné bílých skal, dovoľovaly jen vůli vzrůst.

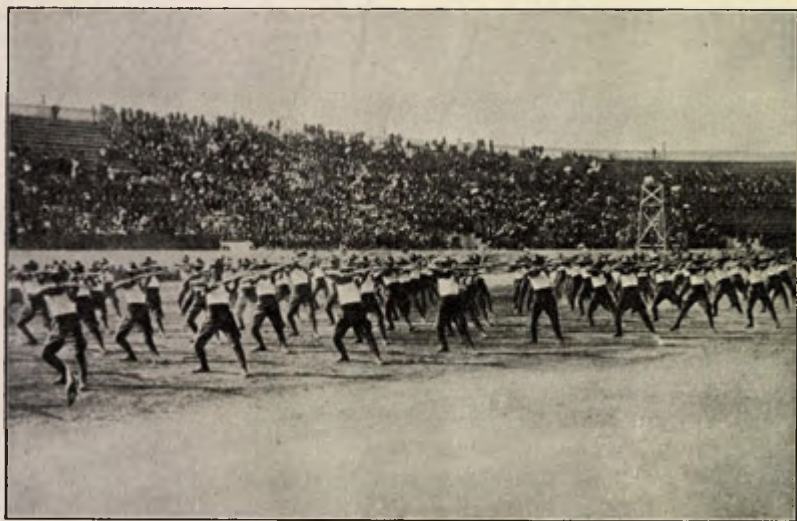
A vskutku, pobyt čs. vojáků mezi horskými velikány působil blahodárně na jejich mravní i zdravotní stav. To konstatoval také gen. Štefánik, jenž ve zprávě gen. Diazovi (15. července 1918) o cvičných a morálních podmínkách čs. divise vyjádřil své uspokojení. V té době totiž prohlížel oddíl divise a zjistil, že se vojáci zase brzy žili do

života na frontě a konají přesně své povinnosti a cvičení. Počáteční potíže v různých zvlátnostech výcviku, duchu sboru a jeho soudržnosti jsou již nyní téměř překonány a nutno je vysvětliti tím, že oddíl po prvé zase operuje ve větších jednotkách. Také o zdravotním stavu se vyslovil Štefánik pochvalně, neboť seznal, že nová práce, nový kraj a příznivé klimatické podmínky znamenitě prospěly zdraví vojáků, takže je si jen přát, aby divise ve svém úseku setrvala.

Co nedokázala sama příroda, o to se staraly příslušné zdravotní úřady očkovaním proti nakažlivým nemocem, zkouškami pitné vody atd. Desinfekci a praní prádla obstarávala polní nemocnice v Platanu, která byla také prvním ošetrovacím ústavem čs. sboru. Nemocní byli dopravováni do Verony a dále až do Foligna, kde později zřízen také zvláštní útulek pro čs. rekonvalescenty. Zdravotní péči se podařilo omeziti nemoci v čs. sboru na nejmenší míru. Jen v polovině srpna vypukla u 34. pluku epidemie střevní horečky, ale účinným zákrokem lékařů byla brzy zažehnána.

Pohyb na zdravém, horském vzduchu šel československým vojákům velice k duhu, ať již cvičili nebo vykonávali různé práce opevňovací a stavební. Již 23. června nařídil velitel divise, aby byla u každého praporu utvořena četa zákopníků (zappatori). Pokládá! za nutno opevniti obrannou čáru M. Altissima a také za čtrnáct dní nato pracovali všichni zákopníci na zesílení obranné linie. Práci řídilo velitelství 11. brigády, které mělo k dispozici také zákopníky 12. brigády.

Hlavním úkolem pak bylo zbudovati silnici od Malgy Canalette podél východního svahu Altissima směrem k Brentonice. V poměrně krátkém čase zbudovali naši zákopníci nepříteli sice dlouhý (2 km), ale pracný úsek silnice pro automobily, k níž musely býti od-

Sokolské evičení v Římě.

lamovány skalní útesy, proráženy tunele a navázeny vysoké násypy. Naši vojáci pojmenovali tuto silnici „cestou do Prahy“ a také gen. Graziani spojoval rád tuto „strada di Praga“ se svým snem o útoku na Rovereto a dále až do Prahy.*)

A ještě jedna památka zbyla na úbočí M. Balda po Čechoslovácích. Je to pomník na M. Štruzzenč.**) Když byl 34. pluk v záloze kolem Ferrary, našel při cvičení kamennou mohylu s otlučeným kamenným křížem, na němž byla napsána jména pěti vojáků 14. pěšího pluku z Pinerola v Piemontu. Zjistilo se, že jsou to vojíní padlí dne 2. července 1848 v bojích Piemontanů proti Rakousku. Velitel pluku, pluk. Gambi, připadl na myšlenku, aby českoslovenští vojáci postavili důstojný po-

mník italským hrdinům na důkaz, že svazky společných bojů, které dnes je poutají, poutaly je také před 70 lety. Pomník nese jména pěti padlých, datum úmrtí a příslušnost, pak po stranách italsky a česky hlásá, že byl postaven III. praporem 34. pluku. Celek doplňují vzletná hesla „Ať žije svoboda“ a „Kdo pro vlast zemřel, žil dosti“.

Tato památka československé práce v Itálii zůstala dosud bez povšimnutí. Ani tenkrát nebylo možno jí věnovati více pozornosti, protože pluk odešel brzy po dokončení díla do linie a k slavnostnímu odhalení nedošlo. Zůstala však dokladem italsko-československého bratrství ve zbrani a upřímné vzájemnosti v dobývání svobody obou národů.

Při vojenském výcviku a nutných válečných pracích nezapomněli však naši vojáci na svůj kulturní a propagační cíl. Byli si vědomi, že Italové a ostatní spojenci, s nimiž přišli do styku, sledují jejich chování a počínání

*) Po válce, v r. 1924, se staral gen. Graziani, aby tento úsek silnice byl úředně nazván na ital. mapách „Strada degli Cecoslovacchi“. Stalo-li se tak, nepodařilo se nám dosud zjistiti.

**) M. Štruzzena, horský vrchol (1178 m), na záp. od Ferrary.

a podávají zprávy svým nadřízeným úřadům. Věděli, že dobré zprávy o nás tvoří nejdůležitější propagační prostředek a spolu s vojenskými činy přispívá k jistému dosažení svobody našeho národa. Jak se po této stránce vyvíjel život u divise, líčí Jos. Logaj v článku „Z naší fronty“ (V boj, 24. srpna 1918), z něhož zde uvádím podstatnou část.

„Denní život československého vojáka v Italii jeví zdanlivý klid. Vše má svůj jistý cíl, vše jde harmonicky, takřka bezvadně. Jakoby láska bezměrná spojovala ty tisíce srdcí, jež bijí pro společnou věc. Že se stanou výjimky a přestřelky v denním styku bratří mezi sebou, toť věc samozřejmá. Leč případů je málo, aby stály za uvážení. Když si vzpomeneme na ten brutální život na rakouské frontě, to ustavičné hulákání všelijakých těch „feldweblů“, „cuksfirů“, ta povýšená gesta důstojníků, neznajících ani slova mateřské řeči svých vojáků — tož možno sméle říci, že pravým rájem oproti Rakousku je denní život našeho vojska.

Přes veškeré námahy denní neschází zde ani kulturní život. Čte se. Číslo „Samostatnosti“ a „V boj“, jakož i jiné publikace pravidelně se kolportují po jednotlivých oddílech. V době odpočinku vidíte, jak bratři čtou; buď jednotlivě nebo společně. Debatuje se a soudí...

V našem vojsku se nezapomíná na cvičení sokolská, na zpěv, hudbu a hry. Den uběhne brzy. Mnozí říkají, že se teprve nyní naučili pravému bratrství — bratrství v praxi. To je dobré znamení pro budoucnost. Politických sporů ve vojsku není. V jedné řadě stojí ještě z doby míru političtí straníci protichůdných směrů... Nyní stojí vedle sebe, vše je zapomenuto. Úzké poměry, ve kterých žili, jsou nahrazeny velikou ideou svobody a skutečného sbratření všech lidí šlechtitných a poctivých.

Pobytem v armádě získá český a slovenský člověk školu života, jejíž stopy

budou teprve znatelný v občanském životě...“

První slavnosti, uspořádanou vojáků čs. divise na frontě, byla oslava svátku M. Jana Husi, dne 6. července 1918. Podle rozhodnutí Nár. rady byla slavnost tato spojena s oslavou výročí bitvy u Zborova, čímž nabyla zvláštního významu, jak svědčí současný pramen:*)

„Zítřka je výroční den bitvy u Zborova.

Naše vojsko, vzniklé z vůle národa nezlomným úsilím otce Masaryka, krvavě porazilo u Zborova utiskovatele naší země, utiskovatele všech zemí. U Zborova národní vojsko dobylo před světem práva na samostatnost zemí československých.

Rozhodnutím Národní rady bude tato dějinná událost oslavena dne 6. července v den památky mistra Jana. Tak oslavovati bude vojsko naše ve vznešeném splynutí zápas za dva posvátné ideály: právo a svobodu vlasti a myšlenku československou.“

Rozkaz velitele divise ukazuje, jak byl v našem vojsku v Italii chápán význam bitvy u Zborova a jak bylo toto vítězství spojováno s tradicemi husitskými. A průběh slavnosti přináší další toho doklad. V předvečer svátku zapálily oddíly divise veliké ohně, u nichž se podle zvyku z vlasti zpívaly husitské písně.

Vlastní oslavy se konaly dvě: 11. brigáda na Malga Canalette a 12. brigáda u kostelíka ve Ferraře. Nejprve byl přednesen proslov o Husovi, pak následovalo zapálení hranice, dále píseň „Kdož jste boží bojovníci“, pochod oddílů před obrazem Husovým a konečně národní hymna. Odpoledne byla slavnost zborovská, při níž nejprve byl osvětlen význam bitvy, zazpívána „Hej Slované“, dále předneseny básně, provedena sokolská cvičení s hůdkou, ko-

*) Denní rozkaz 6. divise, č. 45 z 30. června 1918; český původní překlad. Bitva u Zborova nebyla 1., nýbrž 2. července 1917.

Ferrara di M. Baldo.

paná, běh o ceny s překážkami a poslední koncert.

Slavnosti se zúčastnil kromě velitele divise angličtí generálové Ratcliff a Bowes,* za Komitě pro čs. samostatnost kníže Pietro Scalea, delegát jihoslovanského odboru, dr. L. Sychrava a četní angličtí a italsí důstojníci a vojáci. Velitel I. armády nebyl přítomen, ale daroval 500 Lir, které zároveň s dary velitele divise, brigád a sbírkou mezi důstojníky byly rozděleny jako ceny při závodech. Zajímavé je také, že při slavnosti dostal každý voják věrný otisk (pořízený v Italii) zvláštního vydání „Národních listů“ s textem projevu českých spisovatelů z 13. dubna 1918.

Dojem ze slavnosti líčí současně očitý svědek takto:**)

„Do záplavy vojenských stanů, skrytých v zeleni, padla jiskra, která zapálila celý tábor: bude se slavit památka Husova!

Každý cítil, že v Husově oslavě projeví se tento rok více než obvyklá vzpomínka na kostnického mučedníka — že duše českého vojska tu vydechne volně a svobodně, že to bude manifestace českého vojska.

*) Gen. Ratcliff, velitel anglických vojenských sil v Italii. Gen. Bowes, agl. voj. attaché u Nár. rady v Paříži.

** V boj, 19. července 1918, výňatky z článku „Husova slavnost“.

Husova slavnost přinesla našim vojákům několik radostných, povznášejících chvil do jejich stanů a srdcí.

Na mírně stráni stojí tribuna, ověšená zelení. Dole pod strání rozestaveny roty a prapory ve zbrani.

Mluví řečník o Husovi. Mluví prostě, neoperuje velkými obraty řečnickými, ani historickými daty. Mluví tak, aby v srdcích všech vyvolal ozvěnu velikosti doby, kterou prožíváme.

Husův význam chápají posluchači docela snadno a přirozeně: neboť také oni dnes prožívají okamžik, kdy nutno volit mezi ideou rakouskou a českou. Také oni jsou bojovníky za pravdu, docela tak jako Hus.

Odpoledne konají se slavnosti lidové. Všechno se schází ve vojenském pořádku do zelené nížiny. Hudba, česká hudba, vesele vyhrává, slavnost začíná.

To se ví, že první jsou Sokolové. Předvádějí nám to, co jsme doma snad stokrát už viděli, ale co pořád se nám líbí a zdá se nám věčně novým.

Pak následují hry a závody o ceny, při nichž každý se snaží vyniknout a získat největší cenu.

Také se zpívá. Pěvecký kroužek rozestaví se na louce kolem svého dirigenta a už česká píseň rozléhá se okolím. Koruny okolo stojících stromů mlčí, jakoby naslouchaly, snad po prvé slyší českou píseň.

A nebe se rozjasnilo, je cítit, jak

vlna všeobecného uspokojení a rodinné, teplé nálady valí se řadami vojska. Je slyšet veselé výkřiky, hlaholící smích, na trávě po stranách sedí vojáci a pokuřují a hudba začíná hrát dokonce českou „Besedu“. To jsou muzikanti od 31. pluku, kteří „Besedu“ vzbudili všeobecnou pozornost“.

Vypravování současné doplňuje jiný účastník slavnosti (V. Fryček, Pluk Doss Alto, str. 40):

„Svátek utkvěl dobrovolníkům jako jediný svátek z dlouhého období, s tím věncem hor na obzoru, s ratolestmi lipnými za alpinskými klobouky, i s těmi, byť vojenskými, přece českými knedlíky o polednách. Proslovy řečníků, sokolské cvičení, vojenské hudby a tři generálové: to byla na tu výšku dost hezká slavnost. Pohorské poustevničení vyžádalo si ji jako potřebu. To kousek českého stáda, zapomenutý na horách, kdesi ve světě, utekl se k svému světovému světcí, sebevědomí své přítomnosti čině tak pýchou z historie.“

Podobné slavnosti konaly se, jak jsme viděli, také u výzvědných oddílů a i v zázemí. V Římě uspořádalo Komité pro československou samostatnost oslavu v Teatro Nazionale dne 7. července, kde mluvil znalec naší historie a vřelý náš přítel, senátor prof. Francesco Ruffini.*) U doplňovacího velitelství ve Folignu oslaven byl Husův svátek přednáškami, zpěvy a hrami.

Italský tisk přinášel o slavnostech články nebo zprávy, podle možnosti a síly přátelského poměru k našemu hnutí. Deník „Messaggero“ v Římě vydal ke dni Husovu zvláštní číslo s obrazy Jana Husí, Jana Žižky, T. G. Masaryka, sv. Václava atd. a řadou pěkných, historických i propagačních článků. V té době také byl vytištěn propagační obrázek M. Jana Husí ve vězení s textem, jehož používaly výzvědné hlídky k házení do rakouských zákopů.

*) Viz str. 639.

Československý voják právem se tedy mohl pyšnit, že ideály jeho předků, posvěcené jejich obětmi, nebyly marny a že docházejí uskutečnění na poli válečném a brzy i politické tužby národa se naplní.

Zprávy o příchodu Čechoslováků na frontu přivábily ovšem mnohé hodnostáře, aby nové dohodové vojáky na vlastní oči spatřili. V první řadě to byl velitel jednotek, jimž divise podléhala, velitel XXIX. arm. sboru, gen. De Albertis a velitel 1. armády, gen. Pecori-Giraldi, kteří se služebně přišli přesvědčit o zdatnosti vojáků čs. divise.

Z cizích hostů jsme již jmenovali při slavnosti Husově anglické generály a jihoslovanského delegáta. Dne 2. července zavítal k divisi ministr vyučování A. Berenini; prohlédl si roty divisních kulometů, I. prapor 34. pluku a celou 11. brigádu, k níž proslavil krásnou vlasteneckou řeč.

Taktickému cvičení obou brigád byl přítomen dne 4. července vévoda z Bergama. S výkony našich vojáků byl plně spokojen a přimlouval se za odpuštění kázeňských trestů. Prání jeho došlo hned druhého dne splnění denním rozkazem divise č. 49 z 5. července 1918, v němž se praví:

„Na počest J. E. generála Štefánika a celé Národní rady, kteří nešetříce práce, přemýšlení a činnosti bezmezné, pracují na veliké věci, aby mysl vás všech byla v zítřejším svátku radostně naladěna, nařizují prominutí všech trestů kázeňských s vyloučením toliko těch, jež vyžadují rozhodnutí soudního.“

Krátce po této návštěvě dne 16. července zastavil se na své cestě po frontě u čs. divise také italský král, aby s vrcholu Altissima si prohlédl úsek divise. K témuž účelu přijel o dva měsíce později, 16. září, kdy již divise byla v linii, podnáčelník hlavního štábu italské armády, gen. Badoglio.

Z československých návštěv uvádím znovu gen. Štefánika, jenž v průvodu

Ferrara di M. Baldo. Husova slavnost XII. Brigády.

franc. plukovníka Lepetita přehlížel dne 5. července 11. brigádu. Koncem června vykonal kapitán Jan Seba u všech pluků několik přednášek o situaci na italské frontě, hrdinných bojích československých oddílů v červnové ofenzivě a o vnitřní krizi v habsburské monarchii. Stejně povzbuzující byly pro československé vojáky proslovy dr. L. Sychravy při různých příležitostech.

Dne 11. srpna dostala divise zvlášť vzácnou návštěvu ze zahraničí. Přijeli dva američtí pracovníci, kapitán Dr. L. Fisher, šéf zdravotní služby čs. vojska na francouzské a italské frontě, a kapitán E. Voska, zástupce voj. propagační kanceláře americké. Prohlédli si obě brigády a u 12. brigády se zúčastnili sokolského cvičení, po němž vyhlídli vojákům situaci na francouzské frontě a v Americe a tlumočili jim pozdravy jejich krajanů. Podobné posílání předtím vykonal v Itálii jiný americký krajan, Ferd. Písecký, tajemník gen. Štefánika na cestě do Ruska, v některých zajateckých táborech, zvláště v Avezzanu.

Přátelské styky s dohodovými mocnostmi byly vojáky čs. divise stále udržovány a návštěvy opětovány. Dne 13. července vydal velitel denní rozkaz (č. 54), v němž vzpomíná významu francouzského národního svátku (dobytí Bastilly) a vybízí své vojáky k ná-

sledování francouzského příkladu. Deputace československých důstojníků zúčastnila se také slavnosti ve Veroně, kterou 14. července pořádal náčelník francouzské mise v Itálii, gen. Grange.

Na manifestaci národů utlačovaných Rakousko-Uherskem, pořádanou dne 4. srpna v Miláně, byl vyslán pluk. Ciaffi s 5 důstojníky a 20 vojáky. Také přehlídky oddílů ve Villafrance,*) dne 2. srpna, konané italským králem na počest příjezdu prvních amerických vojsk do Itálie, zúčastnila se deputace čs. divise.

Dojemný okamžik zažili vojáci 12. brigády dne 9. července, když se I. prapor 33. pluku vracel z piavské fronty. Do Spiazzi mu vyšly vstříc oba prapory 33. pluku, kde vykonal gen. Štefánik přehlídku vítězného praporu a promlouval přátelsky s důstojníky a vojáky, kteří se v boji vyznamenali. Když pak prapor pochodoval do svého budoucího sídla, na sev. od Mezzavilly, byl pozdraven 34. plukem ve Ferrare, jenž rozestaven podél cesty vzdával čest vracejícím se hrdinům.

Do tohoto období v životě čs. divise náleží ještě jedno vítězství, jehož sice nebylo dobyto zbraní a krví, ale které mělo ohromný propagační význam pro

*) Villafranca, okr. město v provincii veronské (12.000 obyv.), kde r. 1859 podepsáno příměří mezi Rakušany a Francouzi a v jehož okolí byly svedeny v r. 1866 četné tuhé boje.

naše hnutí na italské půdě. Je to vítězství našich sokolů na mezipojeneckých vojenských tělocvičných závodech v římském stadionu dne 20. září 1918. Od začátku září, kdy přišlo pozvání našim vojákům na tyto závody, připravovalo se vybrané družstvo k tomuto důležitému úkolu. Účast vojáků všech spojeneckých armád v Itálii a významný den, kdy se závody konaly,*) nutily naše borce k napjetí všech sil, aby v soutěži obstáli. Že se jim to podařilo, dosvědčuje článek „Čeští borci v Římě“ (V boj, 21. září 1918), kde je popsán průběh cvičení:

„Necelých 14 dní, v neustálé pohotovosti k obraně anebo k útoku cvičilo 150 chlapců bezprostředně za linií a 68 hudebníků pracovalo za nejlepších poměrů na sehrání hudebního doprovodu. Je to v dějinách našeho tělocviku opět kus dobrodružného života, na který jistě jednou s mocným polnutím budou všichni vzpomínat. A za tuto krátkou dobu podařilo se vykonati kus radostné, ba možno říci úchvatné práce. Nermalou zásluhu o to ovšem má náš ochotný generál Graziani, který s plným porozuměním umožnil a usnadnil výpravu, sestavenou, vycvičenou a vypravenou v plné bitevní pohotovosti s nábitou puškou po boku. Již pouhý program podává důkaz o rozsahu práce, o jejím pečlivém uspořádání. Dobré provedení zaručovalo samo jméno československého borce, jakož i cvičitelů rotmistra Seby, bratrů Formánka a Burgra.

Prvé číslo je cvičení s puškou. Jest to stylisovaný šerm bodákem a využití postojů i posic vojína s puškou v poli. Střeh i výpad bodákem, postoj v čekané, míření, zákryt atd., to vše jsou posice, které předvedeny v hudebním rytmu působí dojem naprosté novinky před užaslymi

zraky diváků, kteří již za 4 roky války leccos slyšeli, viděli a četli, ale o tom, čím vlastně takovému Čechoslovákovi puška je, neměli ani ponětí.

Druhým číslem byla skupinová cvičení prostná ve třeticích, šesticích a dvanácticích s hudbou, komponovanou br. Houdkem. Tato cvičení předvedena 96 borci, působila dojmem úchvatným.

Třetí číslo tvoří cvičení nářadí, provedené třemi vzornými družstvy. Jsou tu bradla, hrazda a kůň.

Čtvrté číslo jsou společná cvičení prostná ze 6. sletu sokolského, s hudbou Pospíšilovou. Ten, kdo se na cvičení ta pamatuje, může si představití dojem jejich na vnímavé publikum italské.

Závěrečným bodem našich borců byla veliká skupina „pyramida“. Všech 150 cvičenců utvoří třípatrovou pyramidu o široké základně; její články jsou spojeny girlandami v národních barvách. Poslední člen rozvine a vztyčí s jedné strany prapor československý a s druhé strany prapor v barvách italských. Neutuchající nadšení zaburácelo vstříc našim hochům po každém čísle a stupňovalo se stále více a více. Ohromné hlediště stadionu bylo ke konci jedna mysl, jeden dech. Československý střelec dobyl tentokrát ne Říma, ale jeho duše, jeho srdce . . .“

A tentýž list dodává (V boj, 25. září 1918):

„Na všeobecné přání, jak poradatelstva, tak římského obecnstva, opakovali naši chlapci cvičení ještě v neděli 22. září, taktéž za velké účasti a bouřlivého potlesku. Jejich přítomnost vyvolala velké projevy nadšení, když vešel ve známost komunikát vrchního velení, v němž se oznamuje, že 6. divise československá odrazila nápor nepřítelů na Doss Alto.

Dlužno se zmíniti, že hudba 32. pluku zapsala se dobře u římského obyvatelstva koncerty, které pořádala na Piazza

*) Dne 20. září 1870 vtrhlo italské vojsko do Říma a učinilo konec poslednímu samostatnému území na italské půdě — papežskému státu. Tento den se v Itálii slavil každoročně jako národní svátek.

Cvičení ve vrhání plamenů.

Colonna, Esedra a Piazza del Popolo.

Úspěchy našich borců budou jistě sdíleny s radostí všemi bratry na frontě, neboť jsou to také jejich úspěchy.

Mezinárodní komitét závodní odevzdal našim borcům bronzovou sošku řeckého zápasníka jako p r v n í cenu za gymnastické výkony".

Vystoupení našich sokolských borců v Římě znamenalo veliký pokrok pro naše revoluční cíle a jejich propagování v italské veřejnosti. Římské listy psaly o vzorném cvičení Čechoslováků a neskrbily chválou a obdivem, jež nezmenšila ani zpráva o vítězství československých oddílů na Doss Altu. Napopak, obě vítězství, na poli válečném i v mezinárodních hrách, byla právem srovnávána a činěn závěr, že národ tak vyspělý, jenž i ve vřavě válečné může obstát v kulturní soutěži, plně si svobody zaslouží.

Sokolská družstva byla utvořena téměř u všech oddílů a přispívala k tělesnému otužení cvičenců, posílení ducha diváků a k šíření dobrého jména

československé tělesné kultury. K témuž cíli pracovala také družstva fotbalová, z nichž zvláště družstva u 33. a 34. pluku vynikala slušnou souhrou a dovedla poraziti nejednou své italské či jiné spojenecké soupeře.

Také výkony plukovních hudeb dosáhly dosti vysoké úrovně, pokud ovšem na tehdejší poměry bylo vůbec možno. Nevyrovnaly se jistě vojenským hudebám v míru, protože jejich členové většinou nebyli hudebníky z povolání, ale i tak způsobily pod taktovkami kapelníků Houdka, Goldbacha, Černého a Litoborského, vojákům svými dobře nacvičenými pochody a hlavně směsmi z národních písní a operních arií mnohé příjemné chvílky. Péči zvláštní komise byly vypracovány také hudební povely, složené na nápěvy z národních písní. Jistě si často mnohý z našich vojáků vzpomene, jak krásně usínal, když mu jako večerku odtroubil trubač „Dobrá noc“ nebo jak svižně vyskočil, když ráno slyšel zvuky „Vstávej, Jano, hore!“

Ani na umění divadelní naši vojáci

nezapomněli. S tím ovšem byla potíž, protože na horách těžko dalo se pořídit jeviště a stále zaměstnání nedopřávalo příliš času ke zkouškám. Přece se však několikrát hrála nějaká aktovka, navcvičená kdysi v táboře, v kostymech, které si rovněž ochotníci z Paduly přivezli. Brzy se však divadelní soubor rozešel odchodem do linie a šatna se, bohužel, někde ztratila.)*

A konečně shledáváme se v řadě vzdělávacích a zábavních podniků u divise na frontě se známým nám již loutkovým divadlem bratří Kopeckých. Šťastnou náhodou dostali se Kopečtí k 2. rotě brigádních kulometů, jíž tehdy velel por. Angelo Zeyer, známý akademický malíř. Jeho přičiněním mohli si Kopečtí opatřit loutky a uspořádat první představení. Loutkové divadlo bylo pro italské důstojníky novinkou, ale přesto nebránili těmto trochu „nevojenským“ výkonům a naopak brzy se s touto zábavou spřátelili do té míry, že loutkáře všemožně podporovali. První vystoupení a současný dojem líčí Jan Laška (V boj, 14. září 1918) ve zprávě, „jak se naši hoši baví na frontě“:

„Musil přijít br. por. Z., aby odkryl ve skupině našich bratří Kopeckých staré tradice, zděděné po otci v umění panáčkového divadla. Postavili si divadélko, vyrobili figury sami, pozvali známé, blízké i vzdálené, a za krásného nedělního odpoledne na svahu alpských kopců uspořádali „představení“. A pozvaní přišli všichni: mnoho velitelů praporů, bratří důstojníci, bratři střelci, a to v takovém počtu, že svah byl téměř poset účastníky opálených tváří.

„Posvěcení v Hudlicích“ přeneslo nás v pohádkové ovzduší dětských let a což teprve, když muzika zahrála skočnou a na jevišti začal rej a výskot veselých tanečníků! Oči se smály a srdce radostí povyskakovala. Smáli se i naši milí

*) Všechno pátrání Památníku osvobození po divadelní šatně a opóně z Paduly bylo bezvýsledné. Posledně prý byly tyto památky složeny ve skladišti 33. pluku u Ferrary di M. Baldo.

hosté, kteří slovům nerozuměli a přece bavit se uměleckostí předváděných scén a pozorováním účinků vtipných slov na shromážděné publikum.

Konečná „akrobatika“ byla vrcholem slavnosti a důkazem umělecké výkonnosti našich Kopeckých, jimž největší pochvalu může býti věřel poděkování a obdiv gen. Grazianiho.

Divadélko bylo pořádáno ve prospěch našich raněných a mělo velmi pěkný finanční úspěch. . . . Představení budou se opakovati a dojem příští bude ještě zvýšen obstaráním „hávů“ přímo z Milána.“

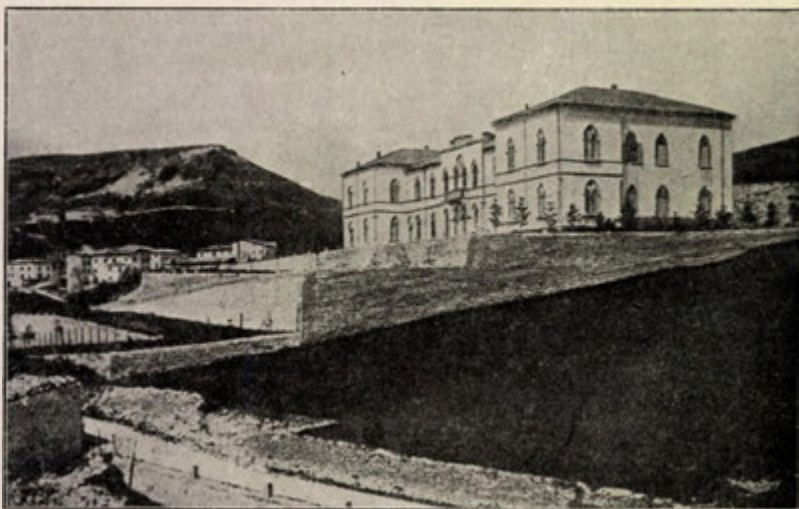
Potřebné oděvy a přípravy pak skutečně loutkové divadlo dostalo a s takto vypraveným divadélkem hráli bratří Kopečtí častokrát v Itálii a později i na Slovensku. Výtězek představení odváděli nezištně fondu pro raněné vojáky, čímž vedle zábavního a propagačního cíle vykonali také kus dobročinné práce pro trpící bratry.)*

Tak opět vidíme, že českoslovenští vojáci ani na frontě nezaháleli a když nestáli v linii nebo nekonali cvičení vojenských, otužovali se tělesně a duševně vzdělávali, nezapomínajíce ani všestranné propagandy v kruzích spojenců a ušlechtilé zábavy ve vlastních řadách. Odkaz Československého dobrovolnického sboru v S. Marii C. V. a Padule znovu ožil a rozmnožen novými prvky nesl zase bohaté ovoce.

*

Do tohoto období náleží také několik politicko-vojenských událostí, které měly vliv na vývoj čs. divise v Itálii. Jsou to v prvé řadě konference gen. Štefánika s gen. Grazianim za pobytu Štefánikova ve Spiazzi. V jedné z přede-

*) Loutky i jeviště jsou uloženy v museu Památníku osvobození. Ant. Kopecký napsal také své paměti, jež chová archiv téhož ústavu. V uvedeném článku jistě nedopatřením bylo jméno Kopeckých vytištěno nezkráceně, ač jméno Zeyerovo je označeno zkratkou. Příbuzní Kopeckých v Rakousku byli proto vyslýcháni, ale blížící se konec války trestní zakročení znemožnil

Velitelství čs. divise ve Spiazzí.

šlých kapitol (str. 634 a n.) jsme obšírně uvedli obsah jednání na těchto poradách, kterým byl přítomen dr. Sychrava a někteří italští důstojníci jako rádcí a znalci. Zbývá zmíniti se o tom, jak se rozhodnutí této komise vyplnila a osvědčila.

Snahou Štefánikovou bylo, abychom měli dostatek důstojníků, schopných pro velitelství vojenských jednotek i vedení úřadů při štábech. V Itálii nebylo však vyšších důstojníků a proto se sotva obsadila našimi důstojníky malá část velitelství rot. Později teprve přišli do štábu divise i brigád, jež dosud vedli pouze italští důstojníci, také někteří naši. U divise to byl, jak jsme se již zmínili, por. Jan Laška, pobočník gen. Grazianiho, a dále major E. Konrád. Hodnost Konrádova byla nejvyšší, které dosáhl důstojník v italské legii a proto mu bylo také svěřeno později důležité místo podnáčelníka štábu (oddělení operační), dále propagační oddělení a konečně sekretariát českého personálu divise. Na toto místo se však

Konrád patrně nehodil; naznačují to různá svědectví (Logaj, Kretšf) a hlavní důkaz podávají prameny, jež o Konrádově činnosti mlčí.

Teprve mnohem později přišli do štábu další českoslovenští důstojníci, ale jejich vojenské hodnosti nedovolovaly jim vykonávat větší vliv na poměry v divisi, ač se o to jistě poctivě snažili a někdy také úspěchu dosáhli. Český živel se posílil také příchodem důstojníků z Francie, ale ani tito neměli mnoho možnosti uplatnit své zkušenosti z Ruska nebo ze Srbska, protože se museli nejprve seznamovati s italskými poměry a přišli do Itálie téměř před koncem války.

Po odjezdu Štefánikové z Itálie, dne 3. srpna 1918, zůstalo místo reprezentanta Národní rady uprázdněno. Teprve začátkem října přijel na frontu dr. E. Beneš, ale jen na krátko, protože ho politické události volaly zpět do Paříže. Tím ovšem není řečeno, že by se naši političtí vůdci o italské záležitosti nestarali. Sledovali jistě pilně

vývoj událostí v Itálii, jak se to jeví v různých dokladech. Tak prof. Masaryk poslal po bitvě na Piavě a zprávách o popravách do Itálie prostřednictvím italského velvyslanectví ve Washingtonu dne 27. června 1918 telegram, jenž obsahuje prohlášení českých pluků na italské frontě, že pokládají Habsburky za zbaveny rakouského trůnu.*) Masarykovo prohlášení mělo být a snad také bylo jako leták rozhazováno po celé frontě do rakouských zákopů.

Z téže doby pochází také leták, jenž byl vrhán do nepřátelské linie. Text je psán německy, podepsán M. R. Štefánikem a obsahuje zjištění faktu, že mnoho československých vojáků, kteří v červnové ofenzivě padli do rukou Rakušanů, byly popraveny, a to neprávem, takže se velitelství čs. vojska rozhodlo, aby napříště za každého popraveného Čechoslováka bylo zastřeleno deset německých a maďarských zajatců, kteří se vzdali oddílům čs. divise.**)

Rakouské vojenské úřady nelenily a brzy házeli rakouské letci do italských zákopů letáky, které v italštině se obracely k italským vojákům, aby posoudili, na čí straně je právo: českoslovenští vojáci v italských řadách jsou prý vlastizrádci a podle mezinárodního práva mohou prý být beze všeho popraveni; je prý v zájmu italských vojáků, aby netrpěli po svém boku takové ničemy, neboť prý italské zákopy, v nichž budou zjištěni českoslovenští vojáci, budou ve dne v noci bombardovány.

Italové nedbali ovšem těchto hrozeb, právě tak jako se jim smáli naši vojáci. Rakouské strašáky nemohly ohrozit dobrý poměr mezi italskými a československými oddíly, který se v té době

tak slibně vyvíjel. Co se však nepodařilo Rakušanům hrozbami a otevřeným bojem, mohlo se státi československému vojsku osudným, kdyby se býval podařil tajný plán, který velitelství rakouského vojska na italské frontě proti naší armádě vymyslelo a právě také provádělo.

*

Morální stav našich vojáků se v tomto období nesporně zlepšil, takže lze říci, že právě za pobytu v záloze na M. Baldu stál na nejvyšší úrovni. Poklesků kázeňských značně ubylo a úplně přestalo svévolné vzdalování se vojáků od oddílů, kterýžto zločin se v předšlém období, jak jsme viděli, nebezpečně rozšířil a příkladně byl potlačen. Působila zde pravděpodobně také odloučenost od vnějšího světa, klid horského ovzduší a zvláště vědomí společného nebezpečí, které již zde bylo a brzy mělo být v první linii ještě zvýšeno. Českoslovenští vojáci byli celkem spokojeni a jedinou nespokojenost, kterou projevovali ve větší míře, způsobila častá a namáhavá cvičení. Vojáci je pokládali brzy za zbytečná a toužili již po odchodu do linie, kde by se cvičení zbavili a mohli ukázat, že jsou k boji dosti vycvičení a dávno připraveni.

Ale den odchodu do linie stále nepřicházel a průtahy vyvolávaly rozmrzelost u vojáků i velitelů. Pravého stavu věcí neznali a to bylo snad štěstím pro čs. vojsko v Itálii. Kdyby bývali věděli, co je zdržovalo v záloze, jistě by napjatá nedočkavost vedla k netouženým důsledkům. Ostatně i čtenáři snad napadla myšlenka, proč byla čs. divise celých osm neděl držena v záloze za úsekem, jenž jí byl určen a k jehož hájení mohla být a také byla schopna v době nejvyšší poloviční?

V zachovaných pramenech jsme se do nedávna ničeho nedočetli; proč — bude jasno z dalšího vypravování. Te-

*) Toto prohlášení není z tehdejší doby, ale bylo napsáno již 30. září 1917 v Kijevě v Busku a pak s malými změnami jeho text poslán do Itálie. Viz Papoušek: Masaryk a revoluční armáda. Praha 1922, str. 120 a n.

**) K této represalii ovšem nikdy nedošlo.

Gen. Graziani s kpt. dr. L. Fisherem (vlevo) a kpt. E. Voskou (vpravo) na Canaletto.

prve dr. Pivko*) nám objasnil tuto podivnou záhadu, jejíž rozřešení by jinak bývalo dlouho dalo na sebe čekati. Protože věc je velice zajímavá a k porozumění mnoha jiných věcí nezbytná; podám zde aspoň stručný přehled Pivkova líčení; podrobnosti se najdou v uvedené knize.

Koncem července 1918 dověděl se dr. Pivko od plk. T. Marchettiho některé podrobnosti o nešťastném výsledku výpravy čs. výzvědků motorovým člunem k Rivě a naopak zase Marchettimu podal zprávy o jiných podnicích toho druhu, které měly šťastnější průběh. Již z této rozmluvy Pivko seznal, že různé záhady rívké výpravy zneklidňují italské velitele a vzbuzují podezření, že mezi Čechoslováky se nacházejí zrádci, kteří pracují pro Rakousko.

Tušení ho nezklamalo. Skoro současně se dostal Pivkovi do ruky ta-

jemný leták s nadpisem DRŮP. a dvacetirádkovým textem v číslicích. Leták byl házen rakouskými letci do italské linie v polovině července a již 25. července rozluštili Italové jeho znění:*)

„Při výpravách nemísiti družpu s nepřáteli. To je hrubá chyba, jelikož nepřítel St. musí zemřít. Nelze na družpech žádati návratu k Italům, tím se družp velice zdržuje. V nejbližší době nikoho z družpu neposílati. Šmarda nedal při srážce znamení. Družp poučiti. Hlaste jen skrze Benedetta, Silvio zdá se nespolehlivý! Zpráva Caprino nezměněna?“

To byl první klíč k Marchettiho nárázkám. Také u velitelství jiných italských armád setkal se dr. Pivko při

*) Podávám znění letáku v pravopisné úpravě. Šifry mají 33 čísel a začínají 11 = d atd. až 43 = d. Rozluštění textu podal por. Poli, přidělený Zprav. úřadu I. armády, za pomoci českých důstojníků. Družpem se míní tajná organizace i její člen, St. je Storch, Benedetto a Silvio mají býti vynyšlená jména špiónů Italů, Caprino obsahuje náarážku na místo, kde bylo etapní velitelství čs. divise.

*) Dr. L. Pivko: Proti Rakousku IV., Památník Odboje. Praha 1929.

objíždce fronty s nedůvěrou italských důstojníků vůči československým a jihoslovanským výzvědkům. Ačkoliv byl přesvědčen, že rakouský leták je smyšlenkou a nikde se nedověděl určitějších zpráv o příčině nedůvěry, dobře uvážil, že by zjištění pravdivosti těchto údajů mělo pro vojsko obou národů těžké následky, což mu ostatně bylo s italské strany potvrzeno.

Pivko pátral dále po účelu letáků a vlivu jejich na italské velitelství, ale celkem bezúspěšně. Zatím však se objevily známky, že podezření Italů začíná mít vážnější následky. Velitelství čs. divise (denní rozkaz č. 62 z 3. srpna 1918) upozorňuje na toto nebezpečí a nabádá k opatrnosti.

„Jest nyní známo, že policie rakousko-uherská se snaží poslati do Italie odrodilce československé, kteří zde mají také vstoupiti do vojska pod pláštěm nadšených vlastenců, aby potom mohli vyvinouti činnost rozkladnou a zrádcovskou.

Jest povinností každého dobrého Čecha, aby pomáhal zjistiti a zatknouti takového zrádce.“

Dále svědčí o italských opatřeních proti československým zrádcům výstra-ha vrchního velitelství (č. 10785 z 8. srpna 1918) všem italským armádám, aby bylo dbáno náležitě opatrnosti, protože rakouská propaganda se snaží vmísiti do řad československých výzvědačů a zrádců, kteří mají přicházeti buď ze Švýcar nebo přímo přes frontu a žádati o zařazení do československého vojska.

S tímto výstražným rozkazem souvisí zajisté oznámení Zprav. úřadu I. armády (č. 1860 z 11. srpna 1918) velitelství čs. divise, že posádkové velitelství ve Veroně nařídilo, aby byli také Čechoslováci, kteří přicházejí do Verony, podrobeni prohlídce u vchodu do města. Ve zprávě se uvádí, že se tak děje, „aby se zamezilo každé možné

vníknutí nepřítelů pod touto rouškou do našich řad“.

Českoslovenští vojáci, pokud o těchto opatřeních věděli, se domnívali, že jsou vykonána z opatrnosti do budoucnosti a neměli tušení o italských pochybnostech. Bylo to opravdu štěstí, že se více nedověděli, protože by to bylo způsobilo v jejich řadách nedůvěru a vnitřní rozklad. Ani italské oddíly neznaly pravé příčiny těchto nařízení a proto se italští vojáci neznepokojovali a zachovali si přátelský poměr k československým druhům.

Teprve 15. srpna došlo k vyjasnění situace. Toho dne byl dr. Pivko povolán do S. Martina Buonalberga u Verony, kde zasedala důstojnická porada za předsednictví pluk. Bertiho, náčelníka štábu I. armády. Pivkovi předložili známý leták Dřupu a kromě toho ještě jeden nový, v němž bylo pět důstojníků, nedávno přeběhnuvších do italské linie, označeno za rakouské výzvědače a dále polozáhadnými a potměšilými obraty nastíněn postup práce pro příslušníky tajné organizace. Teprve nyní pochopil Pivko skryté nářázky Italů na nespolehlivost československých a jihoslovanských dobrovolníků a vložil shromážděným důstojníkům smysl a význam letáků.

Odmítl důrazně všechna tvrzení v letácích a dlouhou řečí zaplašil všechny obavy italských velitelů. Prohlásil, že Dřup neexistuje, a je pouze organizací vymyšlenou k oklamání a postrašení Italů a k poškození zájmů dobrovolnických armád na italské frontě.

Své přesvědčení doložil Pivko důkazy všech dobrovolníků v letácích jmenovaných a ze snadné rozluštitelnosti šifer letáků, způsobu jejich rozhazování po frontě a nepravdivého či nepřesného obsahu dovodil, že by se takto nedávaly zprávy skutečné tajné organizaci, ale že je tento způsob volen rakouským propagačním úřadem v zázemí, aby znehodnotil oběti našich vo-

jáků a očernil je v očích Italů. Proto také použil jmen důstojníků, kteří zběhli v poslední době, že doufal v úspěch, když Italové je z obavy uvězní a ostatním znemožní odchod na frontu.

Pivkův výklad byl všemi členy přijat s úplným uspokojením, které se jevílo také v telegramu poslaném vrchnímu velitelství (Pivko, IV, str. 276):

„Zprávy typu „Dřup“ jest pokládati za bluff nepřátelské propagandy. Nařízení, vydaná na základě zpráv typu „Dřup“, buďtež odvolána.“

O jaká opatření šlo, dověděl se na té schůzi z úst Finziho, jenž je vysvětloval takto (Pivko, IV, str. 271):

„Pro vyšetřování dřupu vydalo vrchní velitelství rozkazy, jež zadržují odchod trup generála Grazianiho na frontu. Graziani se hněvá a kleje, ale není mu to nic platno. Dnes však snad definitivně skončíme nepříjemnou aféru.“

Vskutku také od toho dne dosavadní pochybnosti Italů zmizely a slovanickým dobrovolníkům se aspoň po této stránce nekladly překážky. Československá divise dostala sice již 13. srpna povel k odchodu na frontu, tedy dva dni před zasedáním komise, ale snad stačily vrchnímu velitelství dřívější Pivkovy zákroky a výsledek schůze 15. srpna pak definitivně potvrdil dosavadní Pivkovu námahu, takže Italové seznali naprostou nicotnost rakouského lišáctví.

Pivková práce se podařila a za tuto skvělou obhajobu naší věci v Itálii náleží mu právem vděčnost našeho ná-

roda.*) Jeho zásluhy ocenil jistě nejlépe sám gen. Štefánik již dne 4. července 1918 v Nove u Bassana těmito slovy (Pivko, IV., str. 174):

„Nevím, pane kapitáne, jak by se byla v Itálii rozvinula otázka československého vojska, kdyby nebylo vás a vaší pomoci. Znáám vaší práci. Je málo apoštolů československé myšlenky, jimž náleží po právu tolik uznání našeho národa, jako vám, jenž jste Slovinec...**)

Vy stojíte se svým oddílem mimo svazky***) československého vojska, ale služba vás vede denně kolem Čechoslováků. Prosím vás, kapitáne, zůstaňte naším přítelem, jako jste jím byl dosud. Pomáhal jste nám vojsko tvořiti, máte proto povinnost nad ním bděti. My budeme vaší pomoci ještě potřebovati.“

Štefánikova prorocká slova se tedy skutečně a brzy vyplnila. Gen. Graziani dosáhl splnění svého úsilí a jeho sen stal se skutkem. V polovici srpna obsadila československá divise vlastní úsek, aby ho hájila proti nepříteli a dobyla si tam nových vavříků na policti a slávy.

*) Dr. L. Pivko byl vyznamenán řádem Bílého lva.

**) Výrok Štefáníkův téměř doslova uvádí Ugo Ojetti v dopise redaktorovi deníku „Il Secolo“, otištěném 25. června 1919. Srv. Finzi: Sogno di Carzano, str. 254.

***) Od 1. července 1918 Pivko přestal býti velitelem čs. výzvědných rot VI. armády, ale jako organizátor jihoslovenských dobrovolnických oddílů jezdil po celé frontě a s československými výzvědky udržoval přátelské styky.

DOSS ALTO.

První předzvěstí, že československá divise dostane konečně svůj vlastní bojový úsek, byl rozkaz gen. Grazianiho velitelství XII. brigády, aby se všichni důstojníci brigády seznámili s územím a rozložením posádky na úseku, jehož pravděpodobně budou brzy hájiti. *) A sotva asi mohl býti rozkaz proveden, když dne 14. srpna 1918 dostal velitel divise rozkaz od velitelství XXIX. arm. sboru, aby ihned přejal úsek Altissimo a obsadil jej československými oddíly.

S nevšední radostí ujal se Graziani nového úkolu, jenž přinášel jemu i celé divisi splnění dávno kýženého přání. Vydal ihned nutná nařízení, podle nichž také bez nehody byl úsek mezi 15. a 19. srpnem obsazen. **)

Úsek Altissimo se rozkládal od severního cípu jezera Gardského až k městečku Brentonicu *** a byl jedním z nejdůležitějších bodů fronty I. armády. Chránil masiv Monte Balda proti nepřátelskému útoku a zároveň s linií od Zugny Terty k Pasubiu uzavíral nepříteli vstup do lombardské nížiny údolím Adiče. Již na jaře r. 1916 marně se pokoušely rakouské voje vynutiti si průchod do italské roviny a od té doby pak několikrátě aspoň menšími výpady hleděli Rakušané zlepšiti svoje posice pro novou ofensivu, která by jim přinesla úspěch. Vždy však narazili na nepřekonatelný odpor, protože vědomí zodpovědnosti za osud severní Italie utužovalo odolnost italské posádky,

*) Rozkaz byl vydán 12. srpna 1918 a ukazuje, spolu s rozkazem k odchodu do linie, že již v té době odhodlil Italové nedůvěru k čs. divisi.

**) Úsek (settore) Altissimo se skládal ze dvou podúseků (sottosettore): Casina — od jezera až včetně po Doss Alto (q 703) — a Campeì, odtud až k Brentonicu. Později byl zřízen podúsek Navenne, jehož funkce není dosti jasná. Obsahoval pravděpodobně oddíly první zálohy.

***) Brentonico, jedno z nejstarších měst v Tridentsku; 4000 obyv.

kteřá byla vybírána většinou z nejlepších oddílů.

Bylo tedy velkou ctí pro vojáky československé divise, že jim italské vrchní velitelství svěřilo právě tento úsek. Gen. Graziani, jenž při vstupu našich oddílů do první linie vybízel své vojáky k statečnosti a dával jim rady zkušeného velitele, ocenil význam úseku (denní rozkaz divise č. 75, 17. srpna 1918) takto:

„Italie nám podává dnes nejlepší svědectví o své důvěře v naši udatnost, když nám svěřuje důležitý úsek fronty; vy pak dovedete ukázati, jak jste toho hodni.“

Československá divise vystřídala na svém úseku dvě (13. a 17.) skupiny alpských praporů, které byly co do vojenské zdatnosti v celku vysoce ceněny. Naši vojáci dobře věděli, že jejich vystoupení na frontě bude bedlivě sledováno italskými veliteli i vojáky a proto se snažili, aby se jejich příchod do linie odbyl naprosto hladce.

To se jim také podařilo. V noci dne 15. srpna vyměnil II. prapor 33. pluku na Doss Casinè a III. prapor 34. pluku na Malga Campeì alpské prapory, dne 16. srpna obsadil I. prapor 33. pluku svou posici na Doss Spiranu a II. prapor 34. pluku na Sezìone Campeì, dne 17. srpna se přemístil I. prapor 34. pluku na M. Rigotti a 5. a 6. rota divisních kulometů na podúsek Campeì a konečně 18. srpna III. prapor 33. pluku spolu s 3. a 4. rotou brigádních kulometů odešly na Doss Remit vyměnit poslední prapor alpinů. *) Dne 17. srpna přesídlilo velitelství XII. brigády na M. Varagna a 19. srpna převzalo velení nad úsekem Altissimo.

*) Podrobné rozdělení rot a zvláštních oddílů neuvádím, protože to bylo zbytečné, když se ani na podrobných mapách mnohdy všechna místa nenajdou.

Pohoří Monte Baldo nad Gardským jezerem.

Téhož dne ujal se také řízení podúseku Casina pluk. Barreca, velitel 33. pluku, a pluk. Gambi, velitel 34. pluku, velel podúseku Campej.

Oddíly XI. brigády zůstaly celkem na svých místech a tvořily divisní zálohu. Ani úřady a oddíly, podřízené přímo veliteli divise, nezměnily téměř svých stanovišť. Přibyly k nim ovšem do taktického svazku divise některé nové roty kulometné, několik dělostřeleckých baterií a řada ženijních oddílů, vesměs italských, které divisi byly přiděleny velitelstvím I. armády.

Italští vojáci se brzy s Čechoslováky sprátelili, zvláště když viděli, že jejich velitelé Čechoslováky vřele přijali za rovnocenné spojence proti společnému nepříteli. Velitel 29. arm. sboru, gen. De Albertis, vydal při vstupu našich oddílů do první linie rozkaz,* v němž se loučí s odcházejícími alpskými oddíly a stejně upřímně doporučuje vojákům svého sboru nové spolubojovníky:

* Překládám jej z denního rozkazu čs. divise č. 78 z 25. srpna 1918.

„Po vašem boku na tomto posvátném cípu trentinského území, jenž byl vrácen velké italské matce, vstupují do linie krásné oddíly 6. československé divise, vstupují do linie tito hrdinní synové vlasti v okovech, která očekává své vysvobození, tito hrdinní synové Čech, kteří ve slavných bojích tohoto léta podstoupili velkolepý křest ohněm a krví pod našimi prapory.

Vaše přijetí nechť vyjádří těmto druhům ve zbrani pevnou důvěru, se kterou je vidíme nastupovati po našem boku do boje pod praporem, za nějž dohoda bojuje a jenž nás zavazuje k obětem všechnym, bez rozdílu národností a ras, vojáky svobody a mstitelů spravedlnosti.“

Naši vojáci odcházeli rádi do linie, neboť tam byl jejich cíl a služba na frontě lépe vyhovovala jejich smýšlení než stále se opakující cvičení. Ale v různých směrech byli zklamáni. Dojmy před příchodem do úseku a v linii líčí jeden z nich (Důst. listy, 20. října 1922) takto:

Riva. — Pohled s posice 33. pluku.

„Tam, kde orli sídlí, kde přestává strom růsti a země spoře vydá jen kleč, kde alpské růže s rhododendrony o červeně závodí, kde protěže v drobounkých chumáčcích na skále visí a hořec modrým okem do nebe hledí, tam ubytoval se 33. pluk na horském úbočí. A potichlými večery nad strmým údolím slyšet rozhovor mužů neznámé řeči, o vlasti hovořících, o těch drahých duších, co doma zanechali a které o ně se strachují. A mnohý z nich si zasteskne: „A což kdybyste věděli, to teprve strachu byste zažili,“ a přes hřeben Monte Balda a Monte Maggiore*) šklebí se smrt a vyhlíží svoje oběti.

Do klidného toho života udeří náhle zpráva: „Z rozkazu vrchního vedení odchází 33. pluk na frontu“.

Tu jakoby ožil ten tábor, co tu rokování, náhledů, vyslovených nadějí, ba vyskytli se i takoví, že s místa hlásili se do oddílu obhlídky fronty, stanovené na den 13. srpna.

*) Monte Maggiore (2200 m), hora v masivu M. Balda, sz. od Ferrary.

To vydali se velitelé praporů a rot, aby prohlédli předem části fronty, kde měli výměnou zasednout. A jak už to v životě vojenském bývá, bylo mnohde zklamání veliké. Už síla oddílů italských dosavadního obsazení nikterak v poměru nebyla se silou naší, která byla sotva poloviční. To minili jsme nahradit bdělostí a tuhou kázní, sebezapřením a nadšením. Jak však s materiálem válečným — to byla otázka. Tam byly zásoby ručních bomb snad z roku 1915, veskrze nepotřebné, určené k obraně. Tam byly minomety, kde chyběla polovice armatury, a miny samy v kaverně do poloviny vodou zatopené.

A místo samo přešlo před dvěma týdny do italských rukou, jsouc předtím drženo dva**) měsíce Rakušany.

**) Pisatel uvádí chybně tři měsíce. Dne 15. června dobyli Rakušané vedení arcikn. Maxmiliánem, Doss Alta, ale drželi je krátce. Dne 3. srpna vzali je italští ardité vítězným útokem zpět, v němž zajali 4 důstojníky a 172 mužů (podle válečné zprávy vrch. velitelství ital. vojska ze 4. srpna 1918).

Riva. — V pozadí Costa Mala-Camerani, v předu pohoří Brioni.

Stopy tuhého boje viděti všude, ba kdesi nutno i pohřbívati.

S divnými pocity vraceli se velitelé ke svým praporům a rotám a divně byly i odpovědi na dotazy. Mnoho musí se tu pracovat a bez únavy, beze strachu před překážkami.

Přišel den 15. srpna, kdy odešel II. prapor 33. pluku a den 17. srpna, kdy oba druhé prapory pluku odtáhly*) za tmy ještě s úbočí Monte Balda na Cavallo di Novezza a k Bocca di Navene.

Jak jednoduchá byla ta důležitá tepna od Altissima na Ferraru, tak jednoduchá byla pěšina — jinak se to pojmenovat nedalo — z Bocca di Navene přes stráž a srázy na Re di Cola po bocích Altissima a Varagne na Doss Tre Alberi i Doss Remit. Obě posledně jmenovaná místa byla střediska, z nichž řízeny úseky fronty.

*) Podle deníku 6. čs. divise bylo to 16. a 18. srpna.

Po pěšinách, ve skále vytesaných, bez zábradlí, nad propastí, mnohde 100 i více metrů hlubokou, procházelo vojsko, přecházeli muli s nákladem, přímo po samém okraji srázu. Byla místa, kde nebylo vyhnutí a bylo nutno se vracet do míst prostornějších.

Za noci udála se výměna, převzaty veškeré povinnosti a nastala práce. Té bylo mnoho, víc než bylo lze domyslit. Jen opravou a stavbou zákopů zaměstnávano veškero, mimo službu strážní jsoucí mužstvo, speciální oddíl zákopnický ani nečitaje. Tomu svěřena odborná stavba spojovacích příkopů a linie obranné.

„Tak tichá fronta, jako tu byla, není hned tak někde,“ s těmi slovy vítali Italové naše oddíly. Snad měli pravdu, poslední boj tomu však nenásvědčoval. Po našem obsazení, kdy započala práce propagační pomocí hlídek a letáků, poznati bylo, že velení rakouské zajímá otázka, jsou-li v úseku italském zasa-

zeny československé hlídky nebo jde-li o oddíl větší, dokonce divisi.

Že bylo zmíněné velitelství v pochybách, potvrdili zajatci hlavně z úseku Lago di Loppio a Mori. Tito, hlavně opěšalí huláni, Češi a Němci, sklíčení nedostatkem materiálním, zbídačeli a demoralisováni, mnohde sami do nástrahy naběhli a souhlasně vypovídali o strádání rakouských vojáků, o bídě všeobecné.

A jinak byla fronta tichá. Jen jednou pokusily se kdesi proti Sasso Sega a na Doss Casině nepřátelské hlídky proniknout. Tak bylo až do 3. září,* od kdy nezůstalo jen při pokusech proniknutí hlídek a kdy plánovitě podnikány menší i větší akce se strany rakouské.

Že byla fronta, kterou československé oddíly obsadily, celkem klidná, nelze popírat, ač zde mnohdy ticha bylo málo. A to zvláště tehdy, když se rozhovořily rakouské baterie na protějších horách. Podle deníku divise střelili rakouští dělostřelci denně a v některých hodinách, nejvíce ve dne, dosti silně na Doss Alto, Blockhaus a Doss Casinu. Patrně se brzy rakouské velitelství dovědělo o přítomnosti Čechoslováků na druhé straně fronty a chtěla je zastrašiti a potrestati. Noví obránci linie si však byli nebezpečí vědomi a proto stáli ostražitě na stráži proti nepřátelskému útoku.

Tak se stalo, že lehce odrazili první pokus Rakušanů o vniknutí do italské linie. O tom praví současný úřední doklad, deník 34. pluku (29. srpna 1918) toto:

„V noci z 28. na 29. srpen, přesně ve 2 hod. začal nepřítel bombardovati posice Frazione Martello strašnou palbou z děl malé a střední ráže, šrapnelů i granátů, a rozbíjel ničivé cesty i zákopy, při čemž padlo několik lidí za

obětí. Bombardování se stále zesilovalo, trvalo celou hodinu a během něho poslal nepřítel do útoku na polní stráž, od 1. až k 8., oddíl 40 pěšáků pod velením důstojníka se zřejmým úkolem zajmouti stráž.

Útok se nepodařil pro pohotově zakročení naší uzavírací palby a pevně a odhodlaně chování našich oddílů (5. a 6. roty), které nepříteli odrazily a zajaly zajatce polské národnosti, jenž patří k útočné četě 2. švadrony 3. pluku opěšalé jízdy.

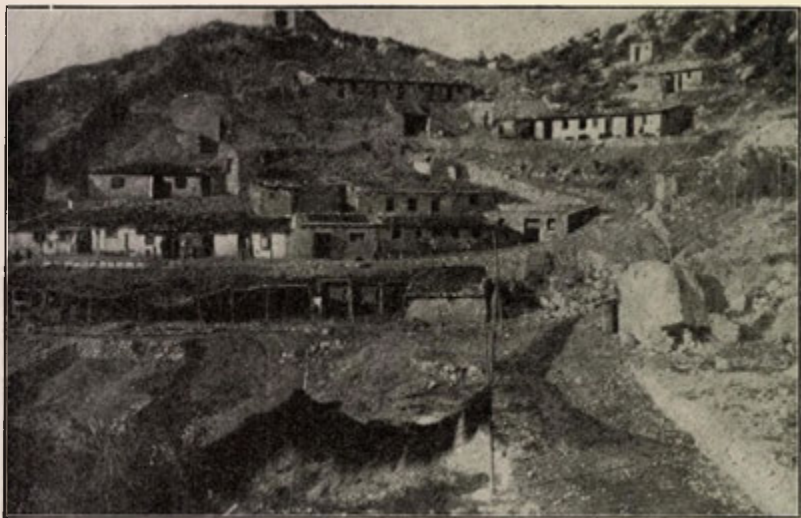
Bombardování přestalo ve 3 hod. a způsobilo na naší straně ztrátu tří mrtvých a 15 raněných, z nich 6 těžce a 9 lehce. Také nepřítel měl jednoho mrtvého, jenž byl zjištěn, a zdá se, že ještě několik jiných, které odnesl s sebou při ústupu do výchozí posice.“

Útok Rakušanů na Martello značí křest ohněm a krví pro 34. pluk, jako — třeba ve větším měřítku — byl 33. pluku boj na Piavě v červnu 1918. Nepřítel se domníval, že lehce přemůže strážce úseku, který si k útoku vyvolil a odveče je do zajetí. Ale Čechoslováci bděli a čekali. Náladu vojáků vystihuje dobře účastník boje několika větami za čerstvé paměti („V boj“, 7. září 1918):

„Tak tedy šťastně jsme přestáli první oheň nepřátelský. Začalo to doopravdy. Dne 29. srpna mezi druhou a třetí hodinou ranní byl náš II. prapor vystaven prudkému bombardování spousty baterií malého i středního kalibru. Skoro celou hodinu trval oheň, jakoby Rakušáci chtěli se na nás důkladně pomstít. Mnoho našich hochů neprodělovalo válku posledních měsíců, kdy válečná technika se úžasně zdokonalila, byli zajati v druhém roce války a snad jim v prvním okamžiku dělostřelba zaléhala trochu do uší, ale přesto drželi se znamenitě, nádherně, krásně.

Ostřelování snesli naši hoši klidně, nebyla pozorovati žádná nervosa — naopak, dělostřelba vyhnala poslední

*) První pokus se stal 29. srpna v oblasti 34. pluku. O tom asi psal jako příslušník 33. pluku nevěděl. Na úseku 33. pluku po prvé Rakušané útočili 9. září, jak dále je vyličeeno podrobně.

Blockhaus, úkryty 9. roty 33. pluku.

nerozhodnost, jestliže ještě u někoho v koutku dřímala . . .

Máme všichni nesmírnou radost, že jsme ukázali Austriákům, jak dovedeme se bít.

A znovu zdůrazňuji: život na frontě očisťuje každého ode všeho, co bylo špatné, stáváme se lepšími, tvrdšími pro život, ale srdce bije živěji pro naši věc než kdykolivěk.“

Úspěšné zakročení našich stráží a úplné odražení nepřítele došlo pochvaly od všech vyšších velitelství. Gen. Graziani povýšil čtyři poddůstojníky a vojáky, kteří se nejvíce vyznamenali, do vyšších hodností, čtyři důstojníky pak veřejně pochválil a v témž rozkaze (Denní rozkaz divise č. 81, 30. srpna 1918) obrátil se k celému II. praporu 34. pluku těmito slovy:

„Uděluji pochvalu celému II. praporu za chladnokrevnost, s níž snášel bombardování, za pohotovost a energii, se kterou všichni důstojníci i vojáci se připravili k přijetí útoku nepřátelské

pěchoty, jenž se nezdařil, a za pohotovost, s níž byl připraven oddíl a poslán do protiútoků.“

Velitelství čs. divise hlásilo úspěch svému nadřízenému velitelství, 29. armádnímu sboru, jehož velitel, gen. De Albertis neopomněl vřelými slovy*) se připojit k této pochvalě (Rozkaz 29. a. s., č. 4764 prot. op., 31. srpna 1918):

„Jsem potěšen, že mohu vám projeviti upřímnou radost nad klidným, statečným a rozhodným chováním krásných čs. oddílů, které jsou posádkou v linii, chováním, jež netoliko zažehnalo útok vybraných oddílů nepřátelských po úžasné přípravě dělostřelecké, ale proměnilo jeho pokus v úplnou škodu.

Tato prvá válečná epizoda znovu posiluje moji důvěru, se kterou jsem přivítal před několika dny vstup 6. čs. divise do prvé čáry. Vyzařují z ní velko-

*) Uvádím pouze větší část rozkazu podle současného (poněkud upraveného) překladu v denním rozkaze 6. čs. divise č. 84 z 3. září 1918.

lepší vojenské schopnosti oddílů, s nimiž nás všechny tato první oběť krve, prolitá na půdě svěřené 29. armádnímu sboru, spojuje ještě pevnější bratrskou poutou.

Prosím vás, abyste vyslovil důstojníkům a mužstvu 5. a 6. roty 34. čs. pluku projev mého potěšení a veřejné pochvaly.*

A konečně také velitel I. armády, gen. Pecori-Giraldi, projevil své uznání statečným strážcům úseku Martella těmito slovy:*)

„Ze zprávy, připojené k uvedenému přepisu, vysvítá skálopevné chování II. praporu 34. čs. pluku; proto rád uděluji vřelou pochvalu všem důstojníkům a střelcům jmenovaného praporu za krásné vojenské vlastnosti na jevo dané při této příležitosti.“

Současně se zprávou o útoku poslal gen. Graziani návrh na vyznamenání udatných vojáků, jak si to velitel arm. sboru sám vyžádal. Vyznamenání dělo se tentokrát slavnostně, jak je líčí očité svědek:**)

„Dne 20. září byla konána v R. vojenská slavnost 29. armádního sboru, při níž bylo vyznamenáno několik našich bratrů. Slavnosti zúčastnil se velitel armády, armádního sboru, gen. Graziani v průvodu Američanů a j. Při slavnosti hrála také naše česká hudba a také zde se vznášely velebné zvuky „Kde domov můj“.

Den po odražení rak. útoku na Doss Alto shromáždil gen. Graziani jeden blízký prapor a v jeho přítomnosti předal 6 našim bratrům vojenské záslužné kříže, které jim nemohly být připnuty na slavnosti armádního sboru v R. pro jejich nepřítomnost. V přítomnosti po-

slance C. zdůraznil a poukázal na činy našeho vojska na italské frontě, načež poslanec nadšenými slovy obdivu pozdravil československé svobodné vojsko, které vede druhý Mazzini — otec Masaryk.“

Šťastně tedy uhájili českoslovenští vojáci svých zákopů proti vpádu nepřátelskému. Byl to sice jen pokus v nepatrném měřítku, ale přece nelze boj o Martello podceňovati. Uvážíme-li, že za necelou hodinu bombardování vystříleli Rakušané podle zprávy pozorovatelný na M. Varagni neméně než 3000 dělových nábojů, vysvitne nám perná chvíle našich vojáků v linii, takže opravdu je s podivem, že mohli potom nejen nepříteli čelit, ale ještě také vyjít do protiútoků.

Výpadem Rakušanů proti Martellu bylo zahájeno otevřené nepřátelství na obou stranách. Dělostřelecká palba se stupňovala a nervosita rakouských oddílů rostla den ode dne. Jakmile se někde objevili Čechoslováci, spustili Rakušané palbu v obavě, že by mohli být napadeni. Jednou opravovali naši drátěné překážky před svými posicemi a byli překvapeni takovou palbou z rakouských děl, že panovalo přesvědčení, že Rakušané chtějí útočit.

První týden v září byl obdobím nových příprav. Zlepšovaly se posice a úkryty, přeskupily se poněkud oddíly v linii, aby obrana fronty byla usnadněna a každou noc vycházely hlídky, aby prozkoumaly území mezi liniemi a zjistily úmysly nepřítelů. Ani Rakušané nelenili a vysílali menší hlídky k zajištění svého klidu. Jedna z nich byla 3. září před podúsekem Campea zahrnuta ručními bombami.

Častým bombardováním trpělo mužstvo v linii a neminulo dne, aby nebyly hlášeny ztráty mrtvých neb aspoň raněných. Přes všechny útrapy a nebezpečí stáli však českoslovenští vojáci pevně ve svých posicích a střežili je jako oko v hlavě. Brzy měli opět příle-

*) Podle překladu v denním rozkaze divise č. 90 z 10. září 1918. Otiskují jen nejdůležitější část pochvaly.

**) Líčení Jana Lašky (J. Z.) ve „V boj“, 2. října 1918. Z důvodů vojenských neuvádí jmen vyznamenaných a také místo slavnosti Rivalta a poslance Scanori (nikoliv C.) uvádí jen zkratkami.

Doss Alto s jezirkem Loppio.

žitost ukázati Rakušanům, že nemíní ustoupiti ani o píď.

Když tedy nemohl nepřítel prorazit frontu východně od Doss Alta, obrátil svou pozornost k opačné straně, proti Doss Casině. V noci na 9. září podnikl útok na linii, obsazenou II. praporem 33. pluku. Průběh a výsledek útoku líčí deník XII. brigády takto:

„V časných hodinách ranních se přiblížila k naší polní stráž č. 17 nepřátelská útočná četa se zřejmým úmyslem, aby stráž zajala. Nepřátelé, přijati živou palbou z pušek posádky stráže, se rozprchli a zanechali na místě raněné a válečný materiál. Kolem 7. hodiny byla našimi nalezena nepřátelská mrtvola, která ležela u drátěných překážek polní stráže.

Vojín byl zjištěn podle legitimačního lístku jako Peter Suterluti, příslušník útočného praporu úseku Riva, 1. roty, 1. čety, ročník 1893, narozený v Hutersau ve Vorarlbergu.

V nepatrné vzdálenosti od našich

stráží bylo slyšeti nárek raněných, o jejichž záchranu však není možno se pokusiti, protože nepřítel střílí, jakmile někoho zpozoruje. Přesto však bylo nařízeno, aby za soumraku vyšly silné hlídky z naší linie za tím účelem, aby sebraly raněné a válečný materiál.

Skutečně také v prvních hodinách večerních vyšly naše hlídky, ale brzy nato se vrátily, protože zpozorovaly neobvyklý pohyb nepřátelských oddílů.

Skoro současně s návratem hlídek do naší linie počala nepřátelská střelba z pušek směrem k Doss Casině. Naše oddíly ihned vystřelují předepsané signálové rakety, načež zahajuje palbu dělostřelectvo, které ostřeluje nejprve prudce území, které leží proti našim posicím od Doss Casiny k Sasso Sega a pak soustřeďuje oheň na různá místa mezi Nagem a Torbole, rakouskou vojenskou střílnicí a úsek silnice z Rivy do Torbole, kde naše reflektory objevily nepřátelské oddíly na pochodu, jejichž počet však nebyl zjištěn.“

Stejně jako první pokus na Martellu, tak i druhý výpad Rakušanů proti Doss Casině ztroskotál o pohotovost našich vojáků, tentokrát příslušníků 6. roty 33. pluku. Druhého dne pak vyšla nová naše hlídka, aby zjistila ztráty nepřítelů. Našla dosti válečného materiálu, ale pro silný dělostřelecký oheň byla nucena se vrátiti.

Na odvetu za tyto nepřátelské útoky bylo stanoveno, že 29. útočný oddíl italský, který náležel k 29. arm. sboru, provede podobný výpad do území protivníkova. Úkol se podařil, jak o tom svědčí tento záznam v deníku XII. brigády, dne 11. září 1918:

„Kapitán Gambara, velitel 29. útočného oddílu studoval z nařízení velitele armádního sboru po několik předcházejících dní možnost provedení výpadu na nepřátelskou chatu La Palù.*) Bylo rozhodnuto, že se tento výpad má uskutečniti dne 11. t. m., ve 3 hod., jenž kapitán Gambara, protože se mu nezdály okolnosti příznivé, zdržel odchod naší hlídky až do 4.20 hod.

Hlídka byla složena ze dvou důstojníků a 22 vojáků 29. útočného oddílu a 8 mužů III. praporu 34. pluku československého. Tato hlídka se rozdělila ihned na tři menší hlídky, z nichž ona, která měla s sebou dva elektrikáře pro přestřihání elektrisovaných drátěných překážek, postupovala kupředu pod vedením nadpor. Azzi od 29. útočného oddílu.

Když přestřihali elektrický drát, vyčkávali v průchodu a uvolnili cestu druhým dvěma hlídkám, z nichž v každé byli 4 čs. vojáci. Tento hlídkový oddíl vykonal dalekou okliku, aby se vyhnul drátěným překážkám, dospěl zezadu k chatě La Palù a obklíčil ji. Četař Josef Měřinský, jenž se dobrovolně přihlásil k účasti na hlídce, vstoupil první do domu a vyzval německy ke vzdání. Padl téměř ihned zasažen

do čela nepřátelskou střelou. Nato po krátkém boji ručními granáty, v nichž jak se zdá, padlo 7 nepřátel, se ostatních 12 nepřátelských vojáků vzdalo.

Hluk krátkého, ale prudkého zápasu přivolał pozornost posádky v Sanu, která vypálila čtyři bílé rakety a hned nato zahájila na La Palù a okolí oheň z pušek. Naše hlídky, obávající se, že by mohly býti přemoženy a aby se zbavily trýzně střelby z pušek, jež přicházela ze Sana, se vrátily a přivedly s sebou zajatce, telefonický přístroj a několik plynových masek.

Skvělé chování četaře Josefa Měřinského*) a ostatních 7 čs. vojáků, kteří se zúčastnili podniku, vyvolalo obdiv u samých arditů 29. útočného oddílu.“

Útočný podnik na La Palù, ačkoliv nebyl proveden pouze československými vojáky, přece se zdařil také jejich zásluhou, jak vysvítá z různých zmínek, zvláště z denního rozkazu**) 29. arm. sboru (č. 119 z 22. září 1918):

„Dne 11. září ráno otevřely si hlídky 29. útočného oddílu (k nimž se dobrovolně připojili útočníci 34. čs. pluku) průchod v nepřátelských elektrisovaných překážkách a když odvedly proud, přiblížily se k malé rakouské strážnici v chatě La Palù (sz. od Sana).

Napadli pak v úplném překvapení a velkolepým útokem nepřátelskou posádku a po krátkém boji na nůž se jim podařilo přivést do naší linie jako zajatce poddůstojníka, velitele stráže, a 11 vojinů 7. pluku hulánů, když byli před tím na místě ostatních šest usmrtili.

Velitel 1. armády mě pověřil, abych vyjádřil důstojníkům a vojákům, kteří provedli tento skvělý výpad, plné uspokojení náčelníka štábu vojska a své.

*) Četař Josef Mařinský, rodák z Vranovic u Hustopeče na Moravě, byl typ mladého nadšeného vlastence. Máme zachován jeho dopis ital. dělostř. četaři Fagionatimu, uveřejněný v denním rozkaze divise č. 95 z 18. září 1918, z něhož dýše láska k vlasti a krajní odhodlanost k nejvyššímu obětem.

**) Podle znění v denním rozkaze 6. čs. divise č. 106 z 25. září 1918.

*) La Palù, opuštěná chata či dvorec mezi Loppiem a Sanem.

Doss Alto (uprostřed). — Pohled s Doss Remit.

Plním tento radostný úkol a dávám všem svým oddílům za vzor chrabré účastníky hlídky 29. útočného oddílu, kteří připojili novou světlou stránku do dějin svého praporu, a udatné dobrovolníky československé, jejichž velkolepé chování nás stále užším bratrstvím poutá k tomuto statečnému vojsku, které bojuje pod našimi prapory za vlast úpějící v okovech a tak posvěcuje naši svatou věc k nejjistějšímu triumfu v očích dějin.“

Útok na rakouskou polní stráž v La Palù byl poslední ze čtyř válečných epizod, které předcházely boji na Doss Alto. Hned druhého dne obsadili Rakušané znovu polní stráž a drželi ji, aniž by byli našimi oddíly vyrušováni. Mezitím však se uvažovalo o provedení nového výpadu na jiné místo, k němuž však již nedošlo.

Dalších deset dní nestaly se v životě na frontě téměř žádné změny. Zajímavé je, že se v té době málo střídalo, ba 19. a 20. září vystřelily baterie na obou

stranách fronty jen několik desítek ran. Rakušané patrně šetřili střelivem, protože ho potřebovali k chystanému podniku a Italové ostřelovali pouze lanovky, silniční uzly a důležitější objekty, spíše jen pro kontrolu správného chodu služby.

A přece se stala v těchto dnech událost, která vrhla na československé vojáky špatné světlo. V noci ze 16. na 17. září vyšla hlídka od II. praporu 33. pluku a když se vrátila, zjistilo se, že scházejí dva desátníci. Nikdo nemohl říci, jak se to stalo a proto se soudilo, že někde zabloudili a vrátili se. Když však uplynula noc a druhý den a pohřešování se nevraceli, počalo převládání mínění, že zběhli k nepříteli. Podezření se stupňovalo, když z některých pozdějších známek bylo patrné, že nepřítel má čerstvé a podrobné zprávy, které by těžko mohl dostat jinou cestou. Po převratu se konečně toto mínění potvrdilo, když oba zběhové se ocitli mezi zajatci z poslední ofensivy.

Po zjištění této skutečnosti byli vyslycháni soudními orgány, ale řízení proti nim bylo zastaveno, protože mezitím byla vyhlášena amnestie. Tak unikli svému osudu, ale neunikli soudu dějin. Jejich jména, jichž dnes nechceme uvádět, budou zapsána černým písmem v dějinách našeho osvobození, vedle jmen ostatních zrádců národa a vlasti.

S potěšením můžeme říci, že to byla výjimka, která potvrzovala pravidlo o pevném odhodlání československých oddílů. Tak se také na tento podlý čin dívali Italové a bez obav, ba s neotřesenou důvěrou svěřovali našim vojákům službu v jejich úseku. Jejich předcházející činy ručily Italům s dostatek za bezpečnost fronty a Čechoslováky, kteří se netajili opovržením nad zradou svých bývalých druhů ve zbrani, nabádali k větší ještě opatrnosti a sebezapření.

Vždyť právě se schylovalo k rozhodnému boji, v němž se mělo ukázat, zvítězí-li otroci ve službách černožluté monarchie nebo nabude-li vrchu síla nadšených vlastenců, posilovaná touhou po osvobození vlasti z jařma odvěkého vraha.

*

Den 20. září uplynul klidně. Československá divise zároveň s italskými oddíly slavila národní svátek italský, pokud ovšem služba v linii dovolovala. Snad právě proto zpívali Češi, patrně donucení německými či maďarskými veliteli, na Castel Verde a Malga Zures sprosté a posměšné písně, aby našim vojákům zkazili sváteční náladu. A snad také rakouské velitelství vybralo si právě následující noc k provedení svého záměru — útoku na Čechoslováky — v domněni, že je překvapí zpět, unavené a nepřipravené.

Viděli jsme v předešlém vypravování že první pokusy Rakušanů o útok proti linii, obsazené Čechoslováky, byly vedeny na dvou různých místech fronty, Martellu a Doss Casině. Mezi nimi

uprostřed hluboko do rakouské linie zabíhala výšina Doss Alto (703 m), která byla trnem v očích nepřítele a o jejíž držení byly sváděny často krvavé boje. Čeho se tedy Rakušanům nepodařilo dosáhnout útokem na obou bocích Doss Alta, mělo být do třetice provedeno útokem na výšinu samu.

Dříve než začneme líčit průběh boje na Doss Altu, musíme se seznámit se situací na frontě a s životními podmínkami jejich obránců.

Příchod do posic a přípravy k obraně linie popisuje účastník, Frant. Čejka (Československý legionář, 20. září 1919) takto:

„Posice alpské fronty od Gardského jezera až k Adizi, vinoucí se přes skály, rokle, stráně porostlé rozmanitými křovisky, z nichž jednotlivě vyčnívají stromy, s ostřílenými haluzemi nebo přeráženými kmeny, zbrzděné tisíci a tisíci střelami, provrtané všemi směry zákopy a spojovacími příkopy, přejali Čechoslováci 18. srpna 1918.

7. divise armádního sboru*) v Itálii vystřídala té noci alpské pluky a obsadila tak frontu v délce asi 20 km. 33. a 34. pluk, náležející k 7. divisi, byly početně mnohem slabší, než vystřídané pluky italské, musely však přesto tvořit své zálohy.

Ač již delší dobu trval klid v tomto úseku, byly zákopy naprosto nedostatečně vybudovány. Začali jsme proto hned první den s prohlubováním, krytím, zdokonalováním výstřelu a drátěných překážek.

Nepřítel, jenž měl zákopy velmi dobře vybudované, choval se klidně, jsa zvyklým tomu z doby, kdy v posicích byly pluky italské, a zdálo se, že nepozoroval vystřídání.

Tak uplynul první týden v intenzivní práci. Zásoby munice se doplňily a každé noci vycházelo k nepřátelským

*) Pisatel článku užívá pojmenování z r. 1919. V době boje patřily oba pluky k XII. brigádě 6. čs. divise.

Jezírko Loppio s předhořím Doss Alta.

zákopům několik hlídek, abychom byli co možná nejlépe informováni.

Největší pozornost věnovala se kotě 703, zvané Doss Alto, kterýžto bod byl neocenitelně důležitým pro celý úsek fronty. Za války byla tato posice několikrát v rukou Italů, jindy zase Austriáků a úplně zbrázděný povrch svědčil o mnoha krutých bojích. Kota 703, Doss Alto, byla klínovitě vsunuta do linie a z ní ovládaly kulomety celou úzkou rokli, v níž vinula se silnice, jediný dopravní prostředek k rakouským posicím, poněvadž po ní dráha podél silnice vybudovaná, která dopravu měla usnadňovati, byla italskou artilerií částečně zničena a každou noc přesně ostřelována, čímž stala se úplně bezcennou a tak bylo nepříteli používatí jen silnice.

Doss Alto bylo okem celého úseku. Technické vybudování posic na Doss Altu bylo přímo báječné. Ohromný tunel točil se v půloblouku kopulí a v něm nalezlo úplně bezpečný úkryt několik

rot pěchoty a kulometů. Poslední převládaly, majíce zařízen výstřel několika okny přímo z tunelu.

Srpnové slunce pražilo, že bylo k zalknutí. Vody bylo poskrovnu, kuchyně s velitelstvím nalézaly se dosti vzdáleny. Na frontě byl klid, však v našich zákopech bylo živo. Pracovalo se za dne, intenzivněji však v noci. Jen reflektory rušily naši spěšnou práci. Líbilo se nám zde, uvykli jsme. Myšlenka, že Austriákům, jejichž posice nebyly od našich daleko, dostaneme se jednou na kůži, dodávala nových sil a chuti do práce.

Když jsme měli posice dostatečně jisty, zkoušeli jsme nepřitele. Pomocí raket a vrhačů bomb vrhali jsme do nepřátelských zákopů letáky, podepsané Národní radou v Paříži, dr. Štefánikem, velitelstvím čs. armádního sboru v Itálii atd.

Italská artilerie zvyšovala svoji činnost, zastřelovala se na důležitá místa

a aeroplány podnikaly častější výzvědné exkurse.

Tak začínala nová éra pro naši divisi. Austrijáci čenichali a podle všech známek seznali, že se změnil element v pozicích, že mají československé pluky proti sobě. Blízko, blízoučko jsou ti, na jejichž hlavy vypsal rak.-uherský generální štáb slušné ceny.

Nepřítel netušil nic dobrého. Počal zlepšovat svoje posice, však pozdě již. Artilerie bořila v minutě práci 24hodinovou, nedovolila, aby materiál byl dopravován do rakouských posic. Ostřelovala všechny komunikační prostředky rakouské a jistě způsobila mnoho bezesných nocí velitelů úseku rakouské fronty.

Mnohdy rozhovořila se artilerie na obou stranách tak silně, že se již zdálo, že se blíží chvílka, kdy se setkáme s nepřitelem tváří v tvář a provedeme odvetu za popravené naše bratry. „Nikoho nežítve!“ — bylo našim heslem. Pevněji sevřela se a přitiskla puška k tělu, ruční bomby v mžiku zkontrolovány a doplněny, ba jedenkaždý měl jich nadpočet. A jak působily „lampičky“, „citrony“, „karbonátky“. Pamatujete hoši?

Několik dní před útokem zastřeloval se nepřítel na naše posice; činil tak časně z rána, kdy byly sluncem jasné ozářeny. V noci bylo slyšet, kterak nové posily posunují se do nejbližších úkrytů za prvou linií, těžké povozy, dopravující střelivo pro dělostřelectvo, hrčely po maskovaných cestách. Z rakouských zákopů zazněl občas český zpěv, kterým sledován byl jistý cíl: vylákati naše hlídky a zajmouti. Anebo bylo rakouské velitelství tak naivní — hloupé, že myslelo, že odzbrojí naši odvalu, že zmírní naši zášť? Zmýlilo se v každém případě!

Zvýšili jsme pozornost do nejvyšší míry a ve 2 dnech jsme se přesvědčili, že jsme jednali správně.

Byla tmavá zářijová noc, taková ti-

chá, že slyšeti bylo každý krůček, šelest, nikde žádného výstřelu, jen reflektory živěji osvětlovaly podezřelá jim místa. Silhouety našich strážů ztrácely se ve tmě. Hoši pozorovali velmi bedlivě, přesto že 33denní pobyt v zákopech unavoval, vyčerpával, poněvadž obsazení bylo velmi slabé, takže se stalo, že stráž bez vystřídání musela setrvati na jednom místě po celou noc.“

Stejně obsírné a malebně črtá své dojmy a náladu čs. vojáků, jiný příslušník 33. pluku, Otakar Moravec, (O naší zahraniční armádě v Itálii, str. 97. a násl.), z jehož líčení uvádím aspoň několik úryvků:

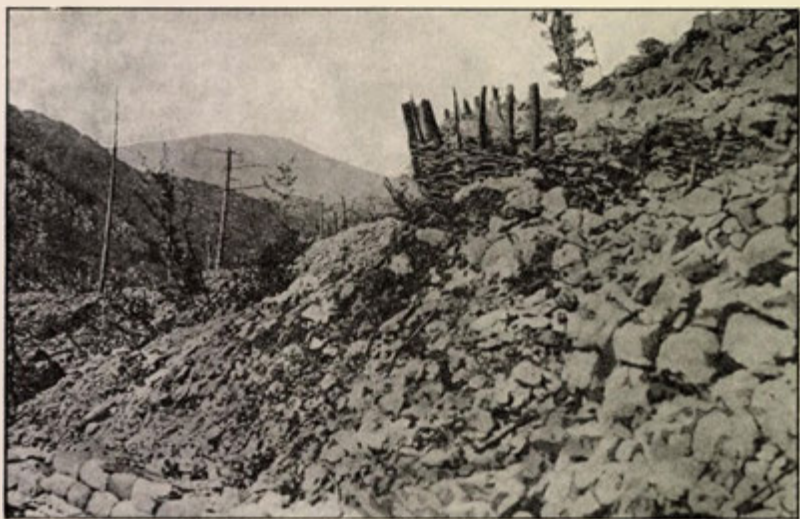
Přišli jsme tenkrát do Bocca di Navene a děrou v rozražené skále, pečlivě zamaskovanou, uviděli jsme je (Gardské jezero) hluboko pod námi, ještě v mlhách. Bylo zelené a modré s bílými krajkami pěn a zdálo se, že spí ve stínu sluncem rudých a fialových skal. Jen jediný, s té výše malinký vojenský parníček pospíchal podél břehu vzhůru k liniím...

Pod námi tedy spalo jezero a v pravo od nás je obr Altissimo hlídal. Lidskými krtky provrtán denně chrličoval oheň z těžkých děl na „jejich“ linii. Viděli jsme jej později v září zuřiti a nezapomeneme naň nikdy...

Dnes snad oné cesty více není, snad v těch místech vede krásná silnice, ale tenkrát musil jsi zvolna a opatrně jít, abys neuklouzl, nezřítel se a nezlámal vaz. Italové však tomu říkali cesta, vodily tudy muly-akrobaty a my jim musili věřit.

Sestupovali jsme tudíž, odpočívali a znovu stoupali a lezli tak, jak tomu chtěla krytá, maskovaná cestička. Večer dorazili jsme k liniím. Jezero již zčernalo, skály zrudly, sešedly a teď se zdá, že změnily se v obry, skrčené na bobku a s hlavami mezi kolena...

A náhle — na severních stránkách vyskočily odkudsi dva pruhy světla a

„Zákop smrti“ na italské Roncole.

slídí... To rakouský orel svými reflektory hledá...

Ze tmy vynořovaly se řady vystřídanych již Alpinů, za nimiž těžce jako pohádková strašidla vykračovali si opatrně až k nemožnosti zatížení muli. Jejich silhouetty fantastických podob vynořovaly se tiše ze tmy, aby za námi v ní opět zmizely. A do smrti nepochopím, jak mohly projít v noci s takovými náklady italskými polními cestami.

Konečně dorazili jsme k cíli. Obsadili jsme posice Doss Alta, kotu 904 a 703 a vžívali se. Noci bývaly klidné. Pouze v dále kdesi si povídaly kulometry...

Usedneš za strom a vzpomínáš. Daleko přes Alpy zalétají vzpomínky. Pochopí to „oni“ někdy?

Možno pochopit, že jsme tu stáli přes příšery šibenic... několik kroků od sebe a přece často jsme se celé týdny neviděli? Jen někdy, zavítalo-li se na

kotu 703; to chtělo-li se právě vzpomínat.

Byl to kopeček ošklivý a dutý tato kota, jak tvrdý, šedý klobouk. Vybíhal daleko z našich posic a před sebe vysílal ještě „Roncolu“. V době klidu tu bylo bezpečně, ale ošklivo. Často zabloudily před vchod miny.

Prásk! Prásk! Dech se zarazil, světla zhasla, kaverna se naplnila kouřem. Přikrčil jsi se, zvedl levou ruku, jako bys chtěl hlavu si chránit. Soudruh skrčil se v klubko a nohy nastavil proti vchodu.

Prásk! Ze tmy vyskočila rudá a žlutá kola a cosi těžkého a tvrdého udeřilo o stěny.

Pak se vzduch zvolna uklidňoval, krev se ztišila, srdce opět pravidelně bilo. Jen ruce se pak ještě dlouho chvěly.

Zilo se zde asi tak, jak žijí mloci. Bez denního světla, v puchu třaskavých látek a vlhka kamenných stěn. A vyhlídka — na Roncolu...

Trojhanný balvan položil se před kotu. Ošklivý, beze stromů a keřů, be stínu a chladu. Ve dne rozpaloval se jeho vápenec do běla a ty jsi se přece jen nesměl hnout. Ležet pod nohama „Austrijáků“, kteří by zde snad i mravence uviděli. A tak stávali naši hoši bez hnutí a celý den bez krůpěje vody. Před očima se jim temnilo, pot perlil se na čele — a přece nebylo možno se ani hnout. „Oni“ hlídali každý pohyb a slyšeli snad každý vdach.“

Obtíže úseku byly veliké, jak svědčí jiný z jeho tehdejších obránců, V. Fryček (Pluk Doss Alto, str. 58.); z dlouhých článků a úvah vybírám aspoň nejzajímavější část, v níž také lze poznati vztah generála Grazianiho k tomuto úseku.

„Pověstná kóta 703, Doss Alto, bez umělosti řečeno, to byla pro něho (gen. Grazianiho, pozn. kron.) pravá pamlska. Liboval si s žárlostí v nebezpečí toho úskalí, vyběhajícího ostře před linii na severním úbočí hory Altissima v jakýsi dlouhý cyranovský nos do údolíčka s jezerem Loppio, neboť s Doss Alta bylo možno kulomety zvládnout celý kraj široko daleko až k Arcu, i ty části, které odjinud nedaly se ani spatřit. To bylo místo aktuálního sporu obou front zde zápasících v posícní válce, neboť ještě nedávno před tím, než přišli do úseku Čechoslováci, bylo v červnovém náporu rakouském na rozkaz arcivévody Maxmiliána Italum odňato, třeba na krátko. Také tehdy odehrálo se tam osobní drama italské posádky, odříznuté v kaverně od ostatního vojska a posice ta, jsouc místem minulého hrdinství, romantického a tragického, měla ve svých plánovitých vlastnostech, jimiž ovládala širé údolí, kus domnělého smutku.

Když Čechoslováci ji obsadili, vystřídávše alpiny, tou dobou byli Rakušané zahryznuti do výšiny Roncola austriaca, kam je po červnovém krátkém úspěchu s Doss Alta arditě odho-

dili a proti této jejich posici, aby údolíčko bylo celé obsáhnuto, kus před Doss Altem krčil se nejvýš nebezpečný zákop pro československou předsunutou hlídku, zvaný Roncola italiana. Zde se nesměl nikdo pohnout, aby neprovokoval rakouskou artillerii a nevyžádal si tak vlastní smrt, nebo jestliže bylo některé místo centrem pozornosti rakouských dalekohledů, byla to dráždivá a nekrytá Roncola italiana. Lidé, dlící v tomto zákopu, to byli už předem lidé obětovaní. Jítí tam na hlídku, to byla vždy znovu sázka vlastní hlavy. Při prvním útoku, předem se to vidělo, pokud tvory v Roncole nerozház železo, zajme je první vlna útočící. Býti zajat, to znamenalo pro Čechoslováka něco mnohem horšího než býti zabit a odtud pravý, ryze vojenský vztah pěšáků ke generálu Grazianimu, že ani na tuto posici nikdy nehleděl s vypočítavou krutostí velitele, jenž své vojáky obětuje, ale bez bázně sám k nim přišel jako rovnocenný tvor, pečlivý o své bratry, dával jim detailní poučení pro všechny případy a z hrdého, krásného, dobrotivého srdce vzněcoval jejich sebevědomí, odvahu a ideálnost. Ta posice budila v něm vášň stratega z profese a velikou lásku člověka k člověku v nesmírném nebezpečí. Tam bylo místo učiti lidi solidaritě v neštěstí a tam bylo ohnisko aktivních plánů vojenských.“

Svědectví Fryčkovy potvrzuje tehdejší velitel 10. roty 33. pluku, Rudolf Fabián v několika dlouhých článcích, z nichž uvádím aspoň část, kde popisuje zevrubně obě nejdůležitější místa úseku*).

„Tunel byl veliký a pohltil jakoby nic celou rotu, aby ji po třech až čtyřech dnech vyplivnul ochromenou tím nezdravým pobytem mokrého, smrdutého a učouzeného podzemí, kde jsi věčně tápal ve tmě, dotýká se rukama studených, slizkých stěn, kde světlo

*) Legionářské besedy I.. 1926, str. 495 a n.

Doss Alto po boji 21. září 1918.

a slunce, nad tím vším venku životem hýřící, nahrazovala ubohá lampička, zhotovená z ruční bomby, která ničemným knůtkem dávala ti poznat, že nešlapeš kamarádu na nohy neb hlavu.

Věru, kdo prožil čtyři až pět dní v tunelu Doss Alto, změnil se k nepoznání. Přestydlý, bledý, s červenýma očima, jaksi průsvitný a nemocný rád, a řekněme si to upřímně, velmi rád naložil po směně svůj ranec a tihnul do kopce ať už Doss Remit nebo ještě dál, vlekl se zesláblý a těšil se na vyspání a suchý koutek jako malé dítě.

Byla to jezevčí díra a v ní psí život . .

Jedinou náhradou za slunce byl jím v denní době, kdy se mnoho nestřílelo, pobyt na maličkém kousku země, vlastně hromadě kamení u vchodu do tunelu, v místě, kde se beztoho shromažďoval všechen materiál a kam se nevešlo ani dvacet lidí. Tam sedali chudáci s tesklivýma očima, pozorující na vysoké, krásné, modré nebe nad sebou . . .

Tam vojáci nejedli, nespali, ale také nereptali . . .

Kromě hlavního tunelu byla hned u vchodu jedna menší komora pro kulomet a druhá větší pro materiál a odpočinek mužstva.

Shnilé palandy nahrazovaly lůžka a puch ekrasitu a sazí to doplňoval.

Vchod do tunelu byl pískovými pytly kulisovitě zahrazen a připraven k úplnému zazdění. Tím vlastně začínala a končila služba v Doss Altu. Opevnit a bránit se, pokud v něm zůstane kdo na živu . . .

A Roncola italiana? Kolik z vás tam bylo službou v místě, kde smrt si denně s takovou určitostí brala svoji daň, na tom výběžku pod stěnou Doss Alta, kde jsi mnohdy nehybně po několik hodin denně ležel v slunečním úpalu a čekal buď minu neb granát, jedinou to možnou změnu.

Roncola bylo místo, o němž se mluvilo jako o šibenici. Kdo tam šel, nevěděl nikdy, půjde-li zdrav odtud. Už

příchod na Roncolu byl fantastický a hoden filmu. A ten život tam! Jídla bylo nutno vzít na celý den, rovněž vody nebo vína a trpělivě čekat věcí přístích. Ve dne tři a v noci čtyři pozorovací hlídky umístěné v jakýchsi myších děrách byly v neustálém rozčilení a stalo se často, že viděny byly věci, které ani neexistovaly. Bylať obrazotvornost vysílením a rozčilením podnícena, velická.

Roncola svítla za slunného dne bělostí vápence tak, že oči bolely. Skalní stěna Doss Alta jako žluto-bíle natřená opona uzavírala cestu tam, kde byli tvoji lidé.

V Doss Altu vlhko, plíseň a zimou se tetelící lidé — na Roncole sluneční žár a jas, lidé žizniví, ospalí, s krví podlitýma očima a rozpukanými rty, mluvící jako v horečce.

... Nepřeháním v ničem, myslím naopak, že nedostihuji stavu poměrů, v nichž jsme žili.“

Takový byl obraz fronty a života našich vojáků než přišel den posledního boje, v němž se ukázalo, že Čechoslováci dovedou čeliti i větším nepřátelským silám. Nemohu zde kriticky rozebírat boj na Doss Altu podle všech pramenů. Uvedu jen několik svědectví, z nich si čtenář snadno utvoří přehledný obraz bitvy. V první řadě je to úřední zpráva gen. Grazi-aniho, v níž se praví:

„Noc na 21. září uplynula až do 4. hod. ranní úplně klidně; nebylo totiž s rakouské strany ani obvyklé rušivé střelby do našich posic na výšině 703. Rabbiosettě a Blockhausu. Avšak tento klid neuspál naši posádku, protože major Rizzoglio (I. prapor 34. pluku, těsně na východ od posic výšiny) pozoroval již jakousi dobu, že Rakušané zachovávají systém ob den nechati noc úplného klidu a za svítání zahájí neočekávaně rušivou palbu. Veden tímto pozorováním, nařídil důstojníkovi svého velitelství, aby po první ráně nepřátel-

ského dělostřelectva na výšinu 703 vystřelila jedna naše skupina (major Biotossi) asi 20 střel prostřední ráže na rakouskou Roncolu.

Mezi 4. a 4.10 hod. ranní počala náhle ničivá střelba rakouská na výšinu 703 a hned nato v odpověď vyšla salva asi 30 ran na rakouskou Roncolu.

Nepřítel předvídal naši uzavírací palbu a přiblížil svůj útočný oddíl (útočný prapor Riva) k drátěným překážkám na tuto stranu od hranice území, na kterou padala naše uzavírací palba, ještě dříve než začal oheň jeho dělostřelectva. Tak nepřítel věděl, že útočný prapor bude moci postupovati, aniž by utrpěl ztráty od oné palby a že bude zasažen pouze tehdy, když se dá na ústup a že nebude moci počítati na postupné posily v dohledné době; to všechno byly důvody, které nutily onen prapor, aby jednal s krajní rozhodností, aby se zmocnil a usadil v kaverně na výšině 703.

Střelba z nepřátelských děl a minometů směřovala na tyto cíle:

a) minami hrubé ráže a střelami střední a hrubé ráže zničit vše v úplné blízkosti kaverny na výšině 703 a podle možnosti také prorazit někde strop kaverny.

b) střelbou min a děl střední a hrubé ráže zničit drátěné překážky před Roncolou a podél ní a na výšině 703, zvláště k západu až k Sasso Segu.

c) plynovými bombami, vrhanými na silnice a spojovací zákopy jak směrem k Sasso Segu a Blockhausu, tak mezi výšinou 703 a Malgou Grigolli, zabrániti, aby české posily nepřispěly na pomoc na výšinu 703.

Střelba nepřátelského dělostřelectva trvala od 4.10 asi do 5.50 hod. s neobvyklou prudkostí a účinností, takže úplně zničila drátěné překážky, maskování a také velkou část zákopů a zvláště zničila a smetla vše, co stálo hned za kavernou, kde byl také největší počet mrtvých.

Kaverna po boji na Doss Altu.

Uzavření příchodových cest nezabránilo však tomu, aby zasáhly oddíly ze Sasso Sega a znesnadnilo pouze pohyb oddílů, které zaujaly okamžitě bojovou pozici východně od výšiny 703.

Směry, které byly zvoleny pro postup nepřátelské pěchoty, byly tři: jeden přímo s rakouské Roncoly mířil přes italský vrchol Roncoly a pak se dal po okraji hned na východ a podél hřbetu výšiny 703; druhý proud postupoval souběžně s prvním, ale poněkud na východ proti smíšené stráži č. 10; třetí proud se bral od západu proti Sasso Sega a vytáhl od drátěných překážek teprve, když se projevil útok druhých dvou proudů.

Po dvaceti minutách dělostřeleckého ohně, zvláště na výšinu 703 a v její těsné blízkosti se objevily granáty, které při výbuchu vydávaly červený signál, jako bengálský oheň a v tom okamžiku přešel 1. a 2. proud nepřátelské pěchoty drátěné překážky.

Proud, jenž sestupoval s rakouské Roncoly, obklíčil přední bod italské

Roncoly, máje proti sobě hlídky A, B a D, které bojujíce ustupovaly do zad posice na výšině 703. Hlídka C, zvaná hlídkou naslouchací, sestávala ze tří skupin v počtu 1 důstojníka a 11 vojáků. Oběma bočním skupinám se podařilo uvolnit si cestu mezi nepřáteli a dosíci kaverny. Střední skupina s důstojníkem našla cestu uzavřenou nepřitelem, jež velkým obloukem obešla; na ústupu se tato skupina setkala s nepřáteli, kteří přicházeli od jihu a po tuhém zápase upadla do zajetí. Přesné podrobnosti o tomto zápasu nemohu zatím podati; je pouze známo, že jeden voják, raněný do nohy, byl zajat zároveň s poručíkem a ostatními dvěma zdravými, kteří byli odvezeni rakouskou eskortou. Raněný zůstal několik kroků pozadu a využiv dopadu italských dělových střel, které eskortu zahlnaly na útek, se zdarem změnil směr cesty a doškrábal se na výšinu 703; poručík, jenž nebyl odzbrojen, se prý zastřelil. Ať je tomu jakkoliv, jeho mrtvola byla námi nalezena, avšak o

dvou či třech vojínech se neví nic, ale není nemožno, že byli zabiti ranami našeho dělostřelectva.

Neprátelský proud se rozlil po hřebenu výšiny a dospěl až nad vchod a na straně východní až k rovince na stezce, která vede od Malga Rigotti. Někteří nepřátelští odvážlivci házeli shora bomby a jiní se zatím vrhli proti vchodu a pokoušeli se tak vniknouti do kaverny. Byli však odraženi ručními bombami, bodáky a střelbou z kulometů a zůstali tam mrtví ležet.

Když selhalo překvapení pro odpor u vchodu do kaverny, rozprchli se příslušníci nepřátelského proudu na strany, aby se vyhnuli střelbě našich kulometů z kaverny či ze zadnějších posic. Brzo však byli nuceni ustoupiti po rozbité cestě podél východního okraje výšiny a protože území východního svahu bylo silně ostřelováno naším dělostřelectvem i kulomety, přeběhli údolíčko mezi výšinou 703 a italskou Roncolou, míříce k Malga Zurez a rakouské výšině 700. Avšak při přebíhání údolíčka dostali se do ohně kulometů, které jsou postaveny ve střílnách na severní straně a které způsobily nepříteli mnoho ztrát, ba byly by ho úplně potřely, kdyby spodní plocha střílen měla sklon, jež jsem nařídil předešlému ženijnímu oddílu, jenž byl pracemi pověřen, sklon totiž mnohem příkřejší, aby byl odstraněn rozsáhlý mrtvý prostor na úpatí skalní stěny.

Levý proud, jenž postupoval tak, aby pronikl poblíž smíšené stráže č. 10, nechali naši přiblížiti se až na dosah ručních bomb a pak zahrán právě ručními bombami, jichž bylo za nimi naházeno veliké množství; ustoupil dolů ke Castel Verde a více se neukázal.

Nemohu ještě vyliciti podrobnosti o činnosti nepřátelského proudu, jenž přicházel od západu (Roccia Pelata), protože jsem dosud nemohl vyslechnouti naše oddíly, které tam leží posádkou; vím jen, že jedna naše kulo-

metná rota vyšla ze zákopů na Sasso Sega a kropila s boku střední proud, valící se na výšinu 703, a pak se dostala do boje na vzdálenost několika metrů s nepřátelským proudem, jenž přicházel s Roccia Pelata a Malga Zurez, a odrazila jej. Přesnější údaje oznámím, až je seberu.

Duší obrany celé posice byl poručík Jindřich Varhaník, velitel 12. kulometné rotы 33. pluku, jenž chladnokrevně a s rozhodnou pohotovostí řídil boj při ústí kaverny a včasné uvel v činnost kulometry, ohňometry atd.

Ale také všechny oddíly bočné, které měly příležitost zúčastniti se boje, měly pevnou sílu ve vlastních podnětech a všestrannou udatnost.

Když se situace asi v 9 hodin vyjasnila, nařídilo velitelství 33. pluku, aby byla vyslána hlídka od západního úbočí k Roncole, zatím co velitelství úseku poručilo vyslati jinou hlídku od západního úbočí rovněž směrem k Roncole (poručík Josef Mackrle od 2. rotы 34. pluku). Současně také připravovalo velitelství 33. pluku útočný oddíl, aby jej poslal na Roncolu, kdyby se ukázalo, že je obsazena slabými silami nepřátelskými, a já jsem nařídil velitelství úseku, aby předem učinilo opatření k útoku za soumraku s většími silami a za současné podpory horského dělostřelectva, kdyby se ukázalo nezbytným Roncoly zpět dobýti.

V 15 hodin dospěly obě hlídky různými cestami k Roncole, kde zjistily přítomnost 7 či 8 Rakušanů, kteří hned utekli.

V 18 hodin jsem byl sám na výšině 703, když odcházely obvyklé stráže, které úplně obnovily obsazení ve všech podrobnostech, jak bylo před útokem.

Od 18 do 18 a ½ hod. bylo hlášeno ze Sasso Segy hromadění oddílů směrem k Roccia Pelatě, které se blížily k drátěným překážkám; to bylo vykládáno jako opatření, aby bylo kryto pátrání po raněných a mrtvých v tomto

ITALIE.

Gen. Graziani objímá střelce J. Studničku.

území. Nicméně však bylo vypáleno nenadále několik hromadných výstřelů na ony posice. Současně jsem sám nařídil skupině Bitossi, aby střílela do zákopů na rakouské Roncole, kde bylo vidět, jak vojáci pracují s velikým úsilím na opravě škod od našeho raného bombardování.

Nepřítel na naši střelbu neodpovídal, pravděpodobně se bál naší větší odezvy.

Úvahy a návrhy.

1. Posice rakouské Roncoly představuje a může představovati nebezpečnou záštitu pro útočné pokusy proti výšině 703. Proto jsem pevně přesvědčen o tom, že nutně musí být od Rakušanů vyklizena a že toho lze dosáhnouti dělostřelbou, která by soustředila mocný oheň, opakující se po několika dní v přestávkách a nepředvídaně, ve dne a v noci. Domnívám se pak, že za nynějších podmínek terénu a obranného zařízení dozná nepřítel takových ztrát, že bude donucen ji vykliditi.

2. Nepřítel se mohl dostat až za kavernu na výšině 703 pro dva nedostatky v úpravě kaverny:

a) po celé východní straně skály na výšině 703 chybí kulometné střílny;

b) spodní plocha kulometných střílen, vytesaných na severozápadní frontě, má nesprávný sklon.

Proto je velice nutno odstraniti oba tyto nedostatky, zvláště však upravití druhou polovici kruhu kaverny. K tomu by bylo třeba mít jiný motor.

3. Nepřítel se mohl jakousi dobu udržeti vzadu za kavernou, protože terén zde tvoří kopce vylámaného kamenní atd. Je tedy nutno terén srovnati ve dvě stupňovité plochy, které by mohly po celé šířce kulometry ostřelovati.

4. Spojovací zákop na Sasso Segu byl hrubě poškozen a na mnohých místech rozvalen, a také bylo zničeno maskování podél cesty, která běží s Malgy Rigotti a byla silně ostřelována. Pokládám za nezbytné, nejen aby spojovací zákop na Sasso Segu byl opraven, ale aby byl vybudován ještě jeden z úseku cesty na Malga Rigotti, čímž by bylo zajištěno spojení v době bombardování. Tento druhý spojovací zá-

kop by tvořila pouhá kamenná zídka podél východního okraje cesty.

5. Signálové rakety na výšině 703 byly vlhké a téměř k nepotřebě, ačkoliv ležely pouze několik dní v kaverně. Nařídil jsem, aby byly denně vyměňovány.

6. Všechny telefony byly po prvních ranách bombardování zničeny. Je třeba natáhnouti ve spojovacím zákopu podzemní kabel.

7. Je nevyhnutelněto přiváděti vodu a napájeti nádržku.

8. Je třeba motoru pro vnitřní osvětlení elektrickým světlem, protože petrolej a karbid kazí obsah vzduchu k dýchání.

Navrhuji, aby k těmto všem pracem byla uračena celá rota 32. ženijního praporu.“

Tolik povídá současný pramen, jenž byl psán bezprostředně po boji a byl pak ještě dalšími zprávami doplněn a v podrobnostech opraven. *) Ve zprávě není zmínky o ro. rotě 33. pluku, která podle možnosti brzy přispěla na pomoc ohrožené posici a třebaže se neúčastnila již boje, obsadila nejdůležitější body a poskytla duševní posilu posádce, vyčerpané bombardováním a bojem.

Zápas u kaverny na Doss Altu vyřčil velitel posádky v kaverně, Jindřich Varhaník ve své přednášce **) takto:

„Telefonní spojení však bylo granáty přetrženo.

Bylo tu ještě jiné pojítko, optika, signální lampa. Bohužel tato při prvním rozsvícení zhasla tlakem vzduchu v blízkosti vybuchlé miny a signalistům se nepodařilo do konce boje znovu ji přivést v činnost.

*) Hlášení gen. Grazianiho veliteli 29. arm. sboru, č. 55 prot. op. A. z 22. září 1918. V úvodu se praví, že hlášení je neúplné a založené na osobních poznatcích. Zajímavé jsou Grazianiho úvahy a náměty k zlepšení obrany úseku, aby se budoucí možnosti nového přepadu čelilo s větším ještě zdarem.

**) Přednáška pořádaná Sdruž. ital. legionářů v Obecním domě v Praze dne 21. září 1928.

Zbývala poslední naděje, jak vyrozuměti italské dělostřelectvo, které stále mlčelo — byly to rakety.

Podle svých tvarů a barev měly dáti dělostřelectvu znamení, do kterých prostorů má střílet.

Vzaty tedy rakety, jež byly známým pro palbu na přední linii nepřátelských zákopů. Rakety však, pravděpodobně že byly úplně zkažené vlhkem tunelu, vůbec nefungovaly a vydaly jen spoustu dýmu, který nemohl býti z dělostřeleckých pozorovatelů nikterak pozorován.

Zatím však již útok vyrazil, kulometry se rozřehtaly, do tunelu přibíhali bratři z jednotlivých hlídek, hlásíce postup nepřítelů a také osud Trojánkovy hlídky a italské dělostřelectvo stále ještě nestřílelo.

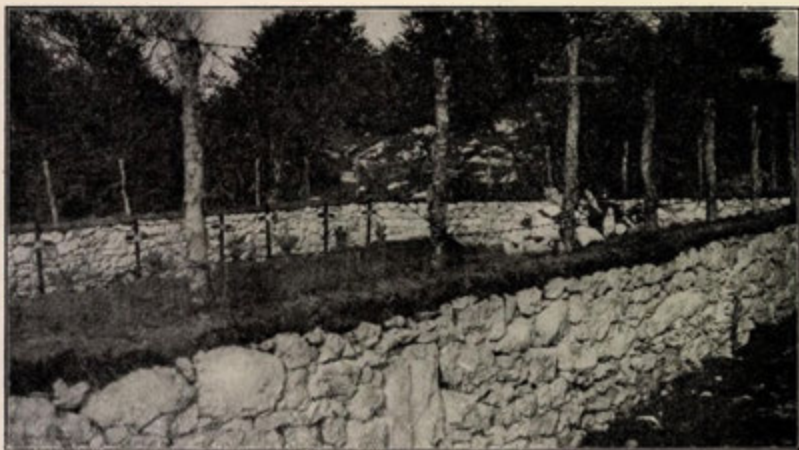
Kaverna připravena k obraně tak, že vchod do ní byl uzavřen a chráněn těžkým kulometem.

Opakován znovu pokus s raketami, až zbývaly jen rakety značící: žádám palbu do vlastní linie.

Třebaže nebyla ještě situace tak zoufalá a výšina 703 stále v našich rukou, bylo přece nutno pokusiti se přivolati dělostřeleckou palbu aspoň těmito signály, zvláště když se nepříteli podařilo již obejít tunel tam, kde nebylo střílen a dorážel na vchod nejen ze předu, nýbrž i se shora a chystal se plamenomety vykouriti obránce od střílen.

Tu po několika nezdařených pokusech konečně jedna z oněch raket, vystřelená střílnou vedle zavřeného vchodu, jako zázrakem ještě vlhkem nezkažená fungovala a na její znamení, „zlatý děšť“, italské dělostřelectvo zahrnulo výšinu 703 krupobitím střel.

Tím byl boj rozhodnut. Nepřítel se dostal do křížového ohně, kde jej s jedné strany kulometry a bomby ze střílen a s druhé strany dělostřelecká palba nutila k ústupu. Nemohl však ustoupiti cestou, kudy přišel, nýbrž utíkal k Malga Zurez, dostal se však opět do

Hřbitov sv. Václava na Malga Prato.

palby kulometů na západním okraji tunelu. Bylo šest hodin – boj skončen.“

Zpráva o boji na Doss Altu rozšířila se brzy po celé Itálii a všude budilo vítězství Čechoslováků radost a nadšení. Jako po bitvě na Piavě v červnu 1918, tak i nyní byl boj naší divise uveden v denní zprávě vrchního velitelství italského vojska z 22. září 1918, kde se praví:

„Na jih od Naga napadly včera za svítání po prudké dělostřelecké přípravě, hlavně plynovými bombami, dva oddíly nepřátelské výšinu 703 na Doss Altu, první čelně směrem od severu k jihu, druhý pokoušející se vzít její obchvatným pohybem od severozápadu k jihovýchodu.“

Neochvějně oddíly 6. československé divise, která hájily onu posici, se bránily s obdivuhodnou chrabrostí: obchvatný útok byl překažen a odražen oddílem kulometů, vyrazivších udatně ze zákopů; druhý nepřátelský oddíl, zničil hlídku stráže, dosáhl výšiny 703, ale byl odtud ihned vyhnán posádkou a posilami po urputném boji na nůž, v němž doznal mnoho ztrát.

Odpoledne dobyly útočné hlídky zpět místa stráže a tak úplně obnovily situaci.“

Mnohem kratší a nedbale sebevědomá je úřední zpráva rakouská (Národní politika, 22. září 1918):

„Včera přepadly naše útočné skupiny na Doss Altu zákopový úsek, hájený československými legionáři. Největší část posádky utrpěla zasloužený osud. Ostatně na mnoha místech italské fronty výzvědné půtky.“

Rakouská zpráva ani nemohla říci více, aby příliš okatě nelhala. Ostatně aspoň uveřejnění této kratičké zprávy našemu hnutí prospělo. Ve vlasti se dověděli, že také v Itálii stojí naše vojsko na frontě a dovedli v té době čísti válečné zprávy mezi řádky. Hravě poznali, že rakouské vítězství si musí vyložit jinak, což také správně vystihl současný pramen (V boj, 5. října 1918):

Ze zprávy je vidět dvojí: předně snahu zatajit neúspěch a výprask, který dostali Rakušáci, a za druhé vzbudit vzteklost neurčitostí dojem, jako by Rakušáci byli dosáhli svého účelu a zajali některé z našich . . .“

Poslední slova však, bohužel, zůstala jen zbožným přáním, neboť v boji skutečně, jak dále uvidíme, bylo pět československých vojáků rakouskými oddíly zajato. Nestalo se tak ovšem bez zoufalého zápasu, protože naši vojáci si byli dobře vědomi, co je čeká v rakouském zajetí.

O prudkosti a tvrdosti boje svědčí nejlépe a dojmavě kratičká zmínka Jana Lašky v delší zprávě o celé bitvě (V boj, 2. října 1918):

„Po bitce na quoté 703 na jednom místě nalezeni dva naši bratři probodnuti — v bezprostřední jejich blízkosti leželi 4 rakouští vojáci také probodnuti. Odehrál se zde boj na život a na smrt, v němž útočící i obránci navzájem se pobili.“

A podobně tomu bylo i na jiných místech, kam se Rakušané dostali. Je přirozené, že útočná vlna, která narážila takovou silou na slabě obsazenou linii stráží, zvítězila nad nimi a zajala je nebo pobila, pokud se nemohli zachrániti útekem do kaverny. Někteří z těch, jimž se podařilo vymaniti se z rukou nepřítele, prodělali pravá muka, než se dostali do svých zákopů. O tom vypravuje z nejbližšího pramene Jan Laška (Československý legionář, 19. září 1924):

„Rakušané jenom před kavernou nechali 58 mrtvých a spoustu raněných. Někteří naši zajatí dostali se ještě hrdiným způsobem zpět. Mimochodem podotýkám, že střelec 2. roty 33. pl. František Studnička v boji byl bodnut třikrát dýkou a takto raněný vlečen Rakušany do zajetí. Vysílením však padl, zůstal mezi drátěnými překážkami a po třech dnech marně dovoláváje se pomoci doplazil se zpět ke svému oddílu.“

V tomtéž článku líčí Laška jako očitý svědek bezprostřední dojmy, jak vypadal úsek Doss Alto a Sasso Sega hned po boji:

„Zde již (na Doss Remit, pozn. kron.) shledáváme velikost a hrůzu boje: hluboké jámy po granátech šklebí se z kamenité půdy, síra žlutavým práškem pokrývá celé okolí a její vrstva je tím silnější, čím více se blížíme k hlavním zákopům, vedeným krivolakou linií k Sasso Sega a Doss Altu. Stěží se pozná jejich původní směr, protože místy jsou úplně zasypány a vytrhané překážkové dráty, všemožně nyní spletené, znemožňující průchod jimi . . . Vojáci jsou dobré mysli, ač vystáli zde peklo, svíčky však chtějí, aby v noci nesnášeli věčnou tmou. Palba na tato místa byla prý strašná, mající za účel odříznouti z této strany Doss Alto. Štěstí ještě, že mnoho rakouských granátů nevybuchlo, jinak prý zkáza v tomto otevřeném poli byla úplná . . .“

A dále podává obraz okolí kaverny po bombardování a tuším zápase útočníků s obránci:

„Před kavernou leží několik mrtvol rakouských vojáků, přikrytých pláštěm. Všecko je zde rozbito, celé skály utrhány a rozmetány daleko široko, spoušť, pravá spoušť, kudy kráčela hrůza a běs. Temný vnitřek kaverny, táhnoucí se několik set metrů v různých směrech středem a podél kamenné hory a v celém jejím okruhu spoje osvětlený výklenky pro strojní pušky, které konaly zde dílo zkázy, cítit je dusivým prachem, hnílobou a vlhkem, kde stěží se jde a stěží dýchá a kde mokvavé stěny pravidelně vysílají kapky vody prosakující klenbou a dopadající na unavená těla obhájců.“

V tomto nezdramém ovzduší a nebezpečí, že bude zajata, musela se posádka kaverny brániti proti opakovaným útokům vytrvalého nepřítele a také se mu ubránila. Proto si také nesporně zasloužila všech pochval, které se jí a celé divisi odevšad dostalo. Na prvním místě uvádím pochvalu gen. Grazianiho (Denní rozkaz divise č. 105, 24. září 1918), kde se praví:

Breguzzo. — Předčítání rozsudku J. Sobotkovi.

„Ale protože vy všichni, příslušníci III. praporu 33. pluku, a zvláště 12. roty kulometné, 2. roty, 2. a 3. zákopnického oddílu a útočné čety, jste věděli, že v tom okamžiku byla ve vašich rukou čest národní armády, byli jste všichni jako z kamene; někteří z vás padli na bojišti a několik desítek bylo raněno, ale nepřítel s těžkými ztrátami a s pěnou vzteku u úst se naučil vás znáti v novém národním stejnokroji.

Vám, jako velitel a otec, vyslovuji uznání; vám jako italský generál vyjadřuji obdiv a vděk za významný úspěch, že jste neochvějně obhájili životní bod naší fronty.

Všemu italskému dělostřelectvu, které s největší pohotovostí a přesností zasáhlo účinně do boje k naší pomoci posílám svou pochvalu a dík.

Celému našemu československému sboru přeji zdar a pevně věřím, že všichni a vždy budeme bojovati stejně udatně a šťastně.“

Již dříve oznámil gen. Graziani celé

divisi úřední zprávu vrch. velitelství italského vojska a připojil aspoň jednu, jadrnou a prorockou větu (Denní rozkaz divise č. 102, 12. září 1918):

„V Praze a ve všech krajích československých je tento den svátkem a vaše rodiny žehnati budou vám všem. Na zdar hrdinům!“

Ve zprávě, kterou poslal gen. Graziani do Paříže, vyslovil krátce a výstižně příčiny vítězství svých oddílů, jak čteme v současném prameni (Československá samostatnost, 5. října 1918):

„Velitelství 6. československé divise ve svém raportu, podaném Československé národní radě připisuje skvělý úspěch akce na Doss Altu:

1. heroickému a nádhernému počínání našich nepřemožitelných československých důstojníků a vojáků;

2. včasné a disciplinované intervenci našeho*) dělostřelectva;

*) Rozumí se dělostřelectvo italské, takticky přidělené čs. divisi.

3. jasné koncepci a moudré akci velitelství různých italských důstojníků, kteří dovedli správně užítí sil a jednati bleskurychle.“

Když dostal velitel 29. armádního sboru úřední zprávu velitele čs. divise, nemeškal a oznámil ji všem podřízeným útvarům.*) Nejprve líčí stručně průběh boje a hrdinství našich obránců a pak se obrací k vojákům svého sboru:

„Čest a sláva hrdinným Čechoslovákům 33. pluku a s nimi všemu vojsku 6. československé divise!

S pevnou důvěrou jsme zřeli, jak se šikovali do řad po našem boku. Naše důvěra nebyla zklamána.

Krví včera prolitou stali se čeští bratři ještě hodnějšími té svobodné vlasti, za níž bojují pod našimi prapory!

A vy, italští vojáci, vynasazujte se, aby za společným zákopem proti společnému nepříteli cítili, že jejich statečnost nehájí pouze hranic bratrské a hostinné země, nýbrž že ideálně osvobozuje píď za pídí půdu vzdálené vlasti.“

Neméně vzletně a srdečně blahopřeje naší divisi velitel I. armády (Denní rozkaz divise č. 108, 26. září 1918):

„Vzal jsem na vědomí s opravdovým uspokojením včerejší zprávu o hájení výšiny 703 a úseku Sasso Segy i Roncoly voji československými proti prudkému náporu rakouských útočných oddílů. Prosím proto V. E., aby uvedla ve známost velitele 6. československé divise a oddílů, jež bojovaly tak chrabře, mou vroucí pochvalu za vzorné chování, dané na jevo důstojníky i vojíny, již zaplatili novou daň statečnosti a krve věci svobody, kterou s takovou důvěrou přijali za svou.“

K pochvalným projevům vojenských hodnostářů radí se neméně cenné, ale i upřímné projevy politické, z nichž nejdůležitější je dopis ital. ministerského předsedy Orlanda, který poslal

dne 22. září Národní radě československé v Paříži, kde se praví (V boj, 25. září 1918):

„Vyjadřuji vám co nejsrdečněji projev svého nejvřelejšího obdivu nad chrabrou pevností, projevenou včera v našich Alpách československou divisi v boji na Doss Altu, kde statečnost národa, bojujícího za svobodu zdolala útočný běs, oživený záští.

Budiž to dobrým znamením pro bitvu a pro konečné vítězství.“

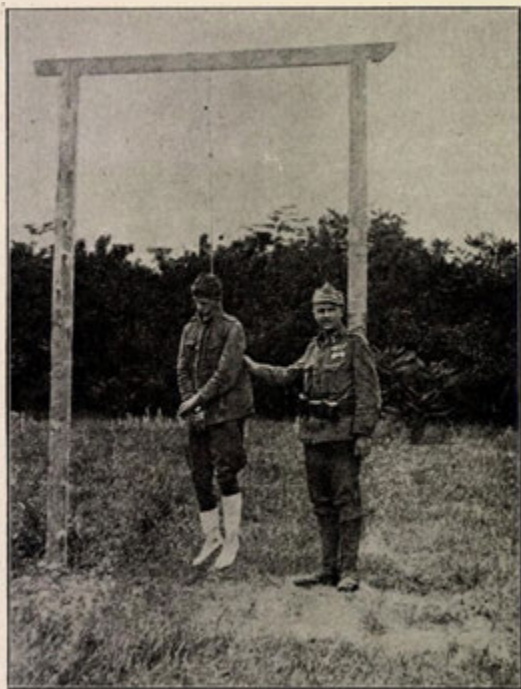
Na tento projev poslal dr. Beneš min. předsedovi Orlandovi stejně srdečné poděkování jménem celého našeho zahraničního odboje (V boj, 25. září 1918):

„Srdce všech Čechoslováků chvěje se radostí při zprávě o válečných výkonech našich vojáků v boji proti našemu společnému nepříteli na posvátné půdě vaší vlasti. Prátelství a bratrství zbrání mezi velkým národem italským a Čechami, založené na společných ideálech svobody a demokracie, je znova zpečetěno krví, prolitou na bojišti. Teprve budoucnost plně ocení pravý politický a mezinárodní význam těchto společných bojů. Již dnes jsou boje tyto bezpečnou zárukou upřímné, přátelské a bratrské spolupráce Čech a Italie v nové svobodné Evropě po konečném našem vítězství.“

Orlando nespokojil se však pouhým soukromým dopisem blahopřání Národní radě v Paříži. Vystoupení Čechoslováků na frontě mělo také patrný vliv na další vývoj politického smýšlení italských státníků vůči našemu osvobozenskému úsilí, jak později uvidíme. Zde aspoň uvedeme nový projev Orlandův, který učinil při zahájení zasedání parlamentu dne 3. října 1918 (V boj, 5. října 1918), kde v dlouhé řeči mezi jiným pravil:

„Již od 21. dubna 1918 uzavřela naše vláda s Národní radou československou smlouvu o ustavení legie, bojující na naší frontě: to zahrnovalo

*) Denní rozkaz 29. arm. sboru č. 122 z 22. září 1918, uveřejněný v denním rozkaze 6. čs. divise č. 108 z 26. září 1918.

Poprava Aloise Storchy u Rivy.

v sobě a platilo jako uznání vlády cestou fakta. Od té doby byly nepřetržitými, přátelskými a bratrskými naše styky s tímto hrdinským národem; pouta, která nás k nim víží, jsou nyní utužena a posvěcena krví, kterou již prolili jeho šlechtění synové, chráníce na Alpách půdu italskou jako svou vlastní zemi. Doufám, že vyjadřují věrně smýšlení celého národa italského, tvrdím-li, že spojení mezi oběma národy zůstane upřímným a nerozlučným, projevíc se i dále ve zdárných stycích hospodářských a duševních, jež se vytvoří po válce.“

Také naši zahraniční vůdcové vyjádřili čs. divisi v Itálii svou radost nad vítězstvím, které mělo takový politický význam. Dr. Beneš vyslovil jménem

Nár. rady v Paříži tyto pocity nadšení telegramem, poslaným 23. září 1918 gen. Grazianimu, jenž zní (Československá samostatnost, 9. října 1918):

„Jako vaši bratři z Ruska a Sibíře, byli jste cílem zuřivých útoků našich odvěkých nepřátel. Poznali, že velké úsilí našich vojinů nám získalo obdiv celého světa a veliké politické úspěchy, jichž jsme v poslední době dosáhli u národů Dohody.

Nebojujete již proto, abyste si dobyli uznání za svobodný národ, avšak, byvše již uznáni za neodvislé, bojujete proto, abyste dali tomuto uznání trvalého potvrzení.

Rakousko-Uhersko to ví; pokusilo se zničit ty, kdož nesou prapor naší svobody a samostatnosti na italské frontě.

Vy jste vítězně útok odrazili. Celý náš československý národ hledí na vás s hrдостí a vděčností. Hluboce dojati vyjadřujeme vám city své vděčnosti a skláníme se před těmi, kdož padli ve velikém boji za vlast.“

Pochvala Národní rady přinesla všeobecné uspokojení a radost v celé divisi, že oběti na válečném poli přispívají k politickým úspěchům a jsou tak vysoce ceněny. Gen. Graziani poděkoval několika slovy, vyjadřujícími náladu ve vojsku (Československá samostatnost, 9. října 1918):

„Mužstvo 6. československé divise děkuje za vznešená slova důvěry, která jste mu zaslali a jež budou všem pobídkou a připomenutím, aby stále udatněji bojovali za osvobození vlasti.“

Největší nadšení však vyvolal telegram prof. Masaryka, jež poslal prostřednictvím italského velvyslance ve Washingtonu gen. Grazianimu. Masaryk oceňuje, ač vzdálen válečného pole, velice přesně úmysl nepřítelů a hrdinnost svých vojáků. Projev zní:

„Bratři! Rakousko-Uhersko, chtějící zničit ve vlasti opozici československou tvrdilo, že naše vojsko je sebranka bezpolitické a vojenské ceny. Sáhlo dokonce ke lži, že naše vojsko je složeno z Rusů a jiných národů, a že neexistuje vojsko československé. Náš národ doma nepřikládal víry těmto lžím a zůstal hrd na své vlastní vojsko. Rakousko-Uhersko odhodlalo se tedy zničením vás zasadit rozhodující ránu našemu národu. Chtěla se tak dostat na náš prapor vzpoury a samostatnosti, symbol víry a požadavků našeho národa.

Bratři! Vůle vaše a váš bystrý zrak zmařily plány nepřítelů. Náš prapor vlaje ještě pyšně na posicích vámi hájených. Náš národ uzná vaše hrdinské činy. Všechna srdce budou pohnuta hlubokou vděčností k vám a hrdými

vzpomínkami na padlé bratry. Jako váš vrchní velitel zasílám vám své srdečné díky za vaši statečnost, již jste znovu přispěli k vítězství našeho národa, Italie, Spojenců, lidskosti. Na zdar Masaryk.“

Není snad ani třeba zvláště zdůrazňovati, že zpráva o boji československé divise na Doss Altu proběhla téměř vším italským tiskem, jež ji přijal s neskrývanou radostí a připojoval pochvalné poznámky. Tak praví poloúřední list min. zahraničních věcí, Giornale d'Italia, 24. září 1918*):

„Nepriatel konštatoval o jednu porážku viac — ktorá mimo veľké ztráty mu spôsobené mala tú cenu, že nadchla Čechoslovákov hrdých na svoje malé ztráty a víťazný odpor, ešte viac.“

Jiný deník (Secolo, 23. září 1918) správně vystihuje v dlouhém článku o boji na Doss Altu příčinu, proč se rakouské velitelství odhodlalo provést útok proti československým oddílům:

„Nepřítel chtěl spíše udělati výpad proti našim novým spojencům, aby po jediném třeba vítězství mohl volati v Rakousku na všechny strany světové, že československé vojsko v Itálii nepředstavuje žádné síly, že je utvořeno ze živlů, které byly násilně odvedeny a při prvním útoku se bez odporu rozpadají a nechávají cestu volnou.“

Vlivný a velice rozšířený milánský list (Corriere della sera, 23. září 1918) přináší kromě úřední zprávy a náčrtu úseku obšírnou úvahu, v níž srovnává boj Čechoslováků na Piavě a Valbelle s vítězstvím na Doss Altu a soudí, že se dovedli stejně chrabře bít po boku Italů jako na vlastním úseku:

„Chtěli-li Rakušané, kteří již v červnu na Piavě a pak v červenci při znovudobytí Valbelle dokonale poznali vojáky svobodných Čech, kteří bojovali mezi našimi oddíly, podrobiti je nyní samojediné v linii zkoušce, mohou

*) Uvádím text podle „Československé samostatnosti“ z 16. října 1918, při čemž k úpravě a doplnění používám italského textu v denním rozkaze divise č. 111 z 3. října 1918.

*) Podle „V boj“, 28. října 1918.

Pomník v Arcu.

opravdu teď říci, že jsou úplně spokojeni.“

Také v římské „Gazzetta del popolo“ (24. září 1918) najdeme pěkný článek válečného korespondenta o našem úspěchu na bojišti, jenž končí těmito upřímnými slovy:*)

„Vzdáváme čest udatným bojovníkom československým, ktorí s obdivuhodným odporom a s duchapřítomnými protiútoky obrátili úmysel rakúsky v nivoč — nie len zmocniť sa Doss Alta, ale aj dať ponaučenie našim udatným spojencom z Čech, hneď ako im bola sverená obrana úseku.“

Rakouský útočný prapor byl tedy krvavě odražen a našim bojovníkům se dostalo skvělého zadostiučnění morálního uvnitř i navenek. Ale vítězství mělo také svou bolestnou stránku. V boji padli 2 důstojníci a 5 vojáků, 31 bylo zraněno a 5 nezvěstno, z nichž 4 popraveni u Arca. Padli por. František Svoboda a Oldřich Trojánek, de-

sátník Josef Polák, střelci František Havel, Alois Janků, Josef Kovář a Vavřinec Kříž.

Nehynoucí paměť chrabrým bojovníkům!

Smutek nad ztrátou dobrých druhů kalil radost nad úspěchem. A ještě dlouho bratři v rotách vzpomínali těch, kdož se již nikdy nenavrátní . . .

Byli pohřbeni na Malga Prato, kde jim upravili jejich poslední útočiště se vši možnou péčí. A hřbitůvek, ohražený kamennou zdí, nazván hřbitovem sv. Václava, podle italského zvyku a na paměť našeho prvního knížete. Tam chodili bratři oplakávat svých druhů a sem také přicházeli hosté, kteří navštívili naši divisi, aby se poklonili památce obětí za svobodu vlasti.

Gen. Graziani želel ztráty svých vojáků jakoby byli jeho syny. Dojemné bylo shledání jeho s mrtvými, když je odnášeli z fronty k pohřbu. Scénu tu líčí R. Fabián v článku „Boj o Doss Alto“ (Leg. besedy, II, 1927, str. 226)

*) Podle „V Boj“, 28. září 1918.

podle vypravování sanitního desátníka Mayerhofra takto:

„Za Brentonicem jsme potkali generála. Šel s dvěma důstojníky, jeden byl náš (bratr Laška) a druhý Taliján. Poznal nás už z daleka a hned šel k nám a ptal se, od které jsme kóty a koho neseme. Ten náš bratr, co s generálem byl, mu všechno po italsku pověděl, jak jsme řekli. Viděl jsem, jak generál Graziani při vyslovení jména bratra Svobody a Trojánka jaksi měknl. A když jsme řekli, co bratr Trojáněk podstoupil, že se raději sám zastřelil, než by se dal zajmouti, tak se on, starý chudák, děda vousatý, skoro rozplakal a klek před všemi těmi nosítky, sundal klobouk a snad se modlil. Byla ho při té zemi malá trocha. A my jsme brečeli s ním a nad ním. Bylo by to i kamenem hnulo. Kázal nám, abychom šli a poctivě je pochovali, jak se na vojáky sluší a klečel tak dlouho, až jsme kolem něho s nosítky přešli. Takovou měl ten člověk úctu před našimi mrtvými.“

A nejen gen. Graziani, ale i jiní Italové od různých oddílů, kudy tichý a smutný průvod procházel, vzdávali se slzami v očích poslední poctu padlým spolubojovníkům.

Na straně nepřátelské byly ztráty nepoměrně větší, ačkoliv útok byl pečlivě připraven na překvapení. Útočníci nepřátelští bili se s velikou odvahou, protože celý prapor se skládal z vybraných vojáků, kteří si dodávali chuti k boji rumem a dovolenkami, jak bylo u padlých Rakušanů po boji zjištěno. S heslem „Urlaub-vorwärts“ vrhali se na Čechoslováky, aby je pobili nebo odvedli do zajetí. Nevíme sice, jaká cena byla vypsána na hlavu československého vojáka, zajatého v tomto útoku, ale máme doklad, že se takové ceny skutečně ohlašovaly a vyplácely, jak uvidíme v další kapitole.

Naším vojákům stačilo vědomí vykonané povinnosti a radost z rakous-

kého neúspěchu. Ale přece aspoň někteří byli odměněni za svou udatnost. Podle různých zpráv dostali Čechoslováci 5 stříbrných a 4 bronzové medaile a řadu válečných křížů. Čestná vyznamenání byla jistě zasloužená nejen za boj sám, ale za celou šestinedělní službu na frontě, plnou útrap a odříkání.

Význam vítězného boje Čechoslováků na Doss Altu nutno hodnotiti s hlediska vojenského a politického. Vojensky přísně posuzován, byl útok Rakušanů pouhým místním bojem, jemuž není možno připisovati větší důležitosti. Rakouské velitelství nemínilo zde prorazit italskou linii. K tomu se fronta horského massivu nehodila. Kromě toho v té době již rakouské vojsko podléhalo rozkladu a jen stěží ještě udržovalo frontu proti Italii a nebylo tedy pomyšlení na novou větší akci.

Proto také do boje s Čechoslováky poslal velitel úseku pouze jeden prapor, což dává jasně poznati, že hodlal podniknouti jenom výpad, aby se Čechoslovákům pomstil a je zastrašil. Úspěch proti nenáviděným „velezrádcům“ měl býti vojensky použit jako protiváha k porážkám na jiných úsecích, aby zahladil nepříznivý dojem ústupu ve Francii a kolísání na balkánské frontě.

Politicky by Rakousku vítězství bývalo nemálo prospělo. Mohli by bývali poukazovati, jak se stalo i při neúspěchu, na porážku československého vojska a odraditi vojáky od vzpoury a deserce a československé politiky přivesti v pochyby o síle naší armády, v níž pevně věřili.

Ale nestalo se tak. Čechoslováci obstáli ve veliké zkoušce a dokázali nepřítelům, že nemají strachu a za svobodu dovedou umírat. Ukázali celému světu, že náš voják na všech frontách, v Rusku, ve Francii i v Italii stojí neochvějně na svém místě a chce za ideály své i spojenecké bojovati do posledního dechu. Zvláště pak Italové

Popravni místo a pamětní deska na Colle di Guarda.

se přesvědčili o upřímném smýšlení československých spolubojovníků a pochyby, pokud ještě se někde ozvaly, o nespolehlivosti našich vojáků, na dobro byly zahlazeny.

Příklad Čechoslováků naopak strhoval k následování. Italský voják poznal, že jeho druhové na frontě se nebojí ani kulky ani šibenice a stejně statečně hájí vlastního úseku, jako dovedou bojovat v řadách italských oddílů, a toto poznání mu ukazovalo jedinou cestu k vlastnímu vítězství.

Úspěšné odrazení útoku dodávalo také síly našim vojákům, aby v boji vytrvali a připravili se k novým zápasům, které na ně v budoucnosti čekaly. A bylo třeba hodně trpělivosti a sebeobětování v těchto skalách, kde na každém kroku číhala smrt, jak to dobře vystihl R. Medek (Pout do Italie, str. 70.):

„Cesta bojištěm, černé díry, zoufale se dívající na vás z mohutných skal! Zde tedy jste bojovali, bratři z ital-

ských legií! Věru, nelze vám upíratí sil a statečnosti, jichž jste museli nésti silnou a přetěžkou míru v těchto skalách, často příkrých a nemilosrdných, zlovlně se zlobících pod těžkým krupobitím a hromobitím dělostřelby!“

A českoslovenští vojáci vytrvali ještě čtrnáct dní v těchto skalách, dokud nebyli odvoláni k jiným úkolům.

*

Po boji na Doss Altu, jenž právem bývá označován za vrcholný bod v dějinách československého vojska v Itálii, nastal na frontě čs. divise poměrný klid. To však neznamená, že by se veškerá válečná činnost zastavila. Souboje dělostřelecké a ostřelování důležitých válečných bodů, uzlů a tepen trvalo stále a ve stejné míře, jako před 21. září.

Rovněž hlídky vycházely téměř denně s obou stran mezi linie, ale nikdy se nestřetly v boji. Dne 22. září večer byly hlášeny nepřátelské hlídky v blízkosti Roncoly a směrem k Sasso Sega.

Dělostřelecká palba, tentokrát přesně pohotová, je brzy zahнала. Druhý den nato zase se přiblížila hlídka k strážím na Doss Altu, které ji rozprášily ručními granáty, že se více neukázali.

Také na úseku Campeí se objevila nepřátelská hlídka dne 28. září, ale bdělost naší stráže č. 9 nedovolila jí přiblížit se ani k drátěným překážkám.

Dne 30. září v noci naopak hlídka 33. pluku se nepozorovaně dostala až k rakouským zákopům, kde provokativně hodila dvě světelné rakety a střelila z pušek. Nepřátelská posádka neodpovídala. Snad chtěla dostat hlídku do léčky či spíše cítila blížící se konec války. Druhý výklad byl pravděpodobnější, protože ve dne zpívali naši v zákopech národní hymnu a volali zprávy o pohromě bulharské armády a nebyli, ku podivu, vůbec vyrušováni.

Za těchto okolností se pilně pracovalo na opravě zákopů i spojů, zřizování cest, drátěných překážek a maskování, aby zmizely všechny škody nepřátelského bombardování, zvláště na 21. září. Také časté návštěvy velitelů nasvědčovaly, že se chystá nějaké překvapení. Gen. Graziani obcházel s pluk. Vitalinim neb kap. Borsettim, Bellocchiem, Laškou a jinými důstojníky svého štábu frontu, aby se osobně přesvědčil, jak práce pokročily a kde co ještě zbývá vykonati k zlepšení obrany.

Všechno zaměstnání však nevadilo našim vojákům, aby neoslavili den sv. Václava. Gen. Graziani nařídil, aby byl dnem svátečním a vojákům dána sváteční přílepková. V denním rozkaze divise (č. 109 z 28. září 1918) připomíná vojákům legendu o blanických rytířích a nabádá je, aby ji hleděli přivést ve skutek.

Odpoledne věnovali vojáci rozmanitým vyražením, zvláště hrám, zápasům kopané, sokolským cvičením a divadelním představením. Aby se nezapomnělo na posvěcení v Praze, dostali vojáci k obědu knedlíky, které kuchaři

dovedně zhotovili z mouky, přidělené jim místo obvyklé dávky rýže a makaronů.

Téhož dne ohlásilo velitelství divise podřízeným oddílům výměnu brigád v linii. Dne 1. října měla nastoupiti XI. brigáda do linie a XII. zaujmouti její místo v záloze.

Výměna byla připravována od 22. září, kdy si důstojníci XI. brigády prohlédli celý úsek fronty, aby se seznámili s terénem, službou v linii a rozložením oddílů i stráží. Proto také přemístění oddílů do linie odbylo se neobyčejně hladce a bez nehody.

V noci na 1. října vyměnil III. prapor 31. pluku I. prapor 34. pluku na Malga Rigotti, II. prapor 32. pluku II. prapor 33. pluku na Doss Casině a III. prapor 32. pluku I. prapor 33. pluku na Doss Tre Alberi. Následující noc byla věnována dalším přesunům: I. prapor 31. pluku převzal hájení úseku Malga Grigolli a Martello od III. praporu 34. pluku, I. prapor 32. pluku vyměnil na Doss Remit III. prapor 33. pluku, velitelství 31. pluku nastoupilo za velitelství 34. pluku na M. Campeí a velitelství 32. pluku za velitelství 33. pluku na Costonu. Současně také se vystřídalý 1. rota brig. kulometů za 3. rotu brig. kulometů na Blockhause a 2. rota brig. kulometů na výšine 600 za 4. rotu brig. kulometů.

Dne 2. října pak se přestěhovalo velitelství XI. brigády na M. Varagnu, kde vystříдалo velitelství XII. brigády a přejalo velení nad úsekem Altissimo. Přemístění v linii bylo tedy úplné. Jen II. prapor 34. pluku zůstal zatím v záloze na svém místě, protože II. prapor 31. pluku byl teprve na cestě k frontě a nemohl dosud dostatečný výcvik, aby mohl rovnou vstoupiti do linie.

Za výměny neudálo se na frontě téměř nic důležitějšího. Jen ráno 1. října byla dělostřelectvem zahánána nepřátelská hlídka. A 4. října v noci byla stráž č. 2 na Doss Casině napadena nepřátele

Poprava čs. legionářů v Coneglianu.

skou hlídkou, kterou však posádka (32. pluk) krvavě odrazila. Malá tato epizoda byla uvedena ve zprávě vrch. velitelství ital. vojska z 5. října 1918:

„Na Doss Casině (jihových. od Rivy) byla nepřátelská hlídka zahánána našimi ručními granáty.“

Z této zprávy je viděti, že v té době se na celé frontě stálo úplně klidně, když válečná zpráva neměla nic důležitějšího k zaznamenání. Skutečně také vše se chystalo na italské straně k poslední, rozhodující ofenzivě a Rakušané, zdrceni událostmi na Balkáně i ve Francii, se omezili na pouhou obranu linie.

Italské přípravy si vynutily rozsáhlé přeskupení útvarů, při čemž také čs. divise dostala nové přidělení. Již 2. října, tedy sotva se čs. brigády vyměnily, přišel rozkaz, že v noci na 4. října nastoupí za čs. brigádu v linii italská brigáda Vicenza (277. a 278. pěší pluk).

Podle rozkazu odevzdaly oddíly čs. divise ve dnech 4.—6. října svůj úsek

fronty italským druhům ve zbrani a podle dispozic se stěhovaly s hor do údolí Adige, aby v různých stanicích nasedli do vlaku a stěhovaly se na nové působiště. Neradi loučili se s nimi italsí velitelé, jak je dobře patrné z jejich projevů, kterými provázeli odcházející československé vojáky.

Velitel 29. arm. sboru, gen. De Albertis, jenž při vstupu Čechoslováků do linie je tak srdečně vítal, stejně upřímně se s nimi loučil*) a přál jim mnoho zdaru v další činnosti na jiném úseku fronty:

„Oddíly 6. československé divise opouštějí území našeho armádního sboru.

S opravdovou lítostí vidíme, že odcházejí od nás tito chabří čeští legionáři, jejichž vstup do linie jsme pozdravili s pevnou důvěrou a jejichž velkolepé chování při obraně výšiny 703 na Doss Altu neklamalo naše očekávání.

*) Dení rozkaz 29. arm. sboru č. 361 z 6. října 1918. Text podle denního rozkazu čs. divise č. 114 z 10. října 1918.

Ve chvíli jejich odchodu je provází náš bratrský pozdrav a nejvřelejší přání nejlepšího zdaru.

Za nynějších skvělých válečných vyhlídek jasní se obzor prvními paprsky vítězného jitra.

Nechť dovede vítězství, jemuž dali oběť utrpení a krve, tyto hrdinné syny do jejich vlasti, osvobozené od staletého otroctví, v hodině, která se blíží a na obzoru rýsuje, s triumfem práva a posvátným rozsudkem spravedlnosti.“

Ani velitelství I. armády neopomnělo zvláště se rozloučiti s odcházejícími Čechoslováky, kteří si na frontě této armády vydobyli zasloužených vavříků válečných. Provází je vřelými slovy lítosti a přeje jim, aby se brzy dočkali splnění svých tužeb:*)

Za čtyři měsíce pobytu na frontě armády podaly oddíly 6. československé divise, pod inteligentním a udatným vedením vašim a přidělených důstojníků, nejkrásnější důkaz veliké lásky k vlasti a hlubokého citu kázně i obětavosti, které mu dávají sílu v hrozném

zápasu proti utiskovateli, aby s vírou mučedníků kráčeli za společným, svatým ideálem svobody a spravedlnosti.

V době, kdy opouštějí trentinskou armádu, prosím, abyste jim, také jménem J. E., gen. Pecori-Giraldi a důstojníků a vojáků armády, vyjádřil naši lítost nad jejich odchodem, pochvalu za vykonané činy, o nichž jsme dostali zprávu, a přání, aby se co nejdříve uskutečnil zářivý cíl, k němuž toužebně spějí.“

Naši vojáci opouštěli rádi horskou frontu, která se stávala stále svízelnější a namáhavější. Stálé deště, bouře a chladna sužovala vyčerpané strážce zákopů a byl div, že zdravotní stav se udržel aspoň na stejné výši jako v letních měsících.

Ale zvykli si na ty hory, svahy, propasti, skály a údolí tak, že s nimi téměř srostli. A když se ocitli v nížině, stále se za nimi dívali nevědouce, jaký osud a kde je čeká a zda ještě jednou v životě bude jim dopřáno spatřiti místa, kde s jedinečným nadšením sloužili nejvyššímu ideálu, za nějž tak mnozí z jejich bratří položilo své životy . . .

*) Č. 4883 prot. op. z 5. října 1918. Uvedeno v denním rozkaze čs. divise č. 113 z 10. října 1918.

HRDINOVÉ A OBĚTI.

Odchodem čs. divise z úseku fronty na M. Baldu skončila bojová činnost československého vojska v Itálii. Na frontě zůstaly pouze výzvědné roty, které se ještě v poslední ofenzivě činně zúčastnily všech bojů proti ustupujícímu nepříteli, pokud nebyly odvolány, aby sdílely své osudy s ostatními pluky divise.

V předešlých kapitolách jsme měli příležitost sledovati vývoj a boje našeho vojska na italské frontě a jejich radostný ohlas ve vojenských a politických kruzích našich i dohodových. Nelze nám však při této bilanci činnosti naší armády v Itálii přejíti mlčením skutečnost, sice bolestnou a smutnou, ale skutečnost, bez níž se nikdy a nikde na celém světě neobešel zápas o právo národa na svobodný stát.

Jsou to především naše ztráty v bojích a válečnými útrapami. Při líčení bojové činnosti našeho vojska v Itálii jsme již na různých místech uvedli jména hrdinných obránců československé vojenské slávy, kteří dali na oltář vlasti svůj život v boji s nepřitelem. Nebyli bychom však spravedliví, kdybychom v naší kronice opomněli těch, kdož zemřeli od ran v bojích a válečnými nehodami a útrapami. Těžká služba na frontě vyčerpávala síly našich vojáků, tělesně i duševně, dávala možnost rozšíření zákeřných chorob a kořila jejich mladé životy v celých desetkách.

Jen z přehledu číselného uvidíme, jaké oběti přinesli českoslovenští vojáci revolučního vojska v Itálii za osvobození své vlasti.*)

*) Statistická data a seznam ztrát je zpracován podle údajů evidenčního úřadu Kanceláře čs. legií, doplněných archivními záznamy. Naprosté přesnosti nebude asi nikdy dosaženo, protože některá data se nedají pravděpodobně vůbec zjistit. Pod příslušníky

Počet všech ztrát v období od 21. dubna 1918 do 31. prosince 1919 dosahuje čísla 710. V tomto počtu je zahrnuto 6 vojáků, zesnulých v nemocnici ještě před zařazením do vojska, kteří však, ač se přihlásili, zemřeli v době, kdy již vojsko bylo utvořeno. Naopak tam však není pojato 15 vojáků, kteří umřeli po demobilisaci v r. 1919 ve svých domovech.

Padlých v boji bylo celkem 191, z nichž vykazuje 31. pluk 12 mrtvých, 32. pluk 19, 33. pluk 20, 34. pluk 41, 35. pluk 25, 39. pluk 69 a ostatní části čs. sboru 6.

Od ran v bojích zemřelo 89 vojáků z nichž od 31. pluku 7, 32. pluku 10, 33. pluku 20, 34. pluku 9, 35. pluku 32 a ostatních částí 2.

Popravených bylo celkem 46, z nichž od 33. pluku 18 a od 39. pluku 28.

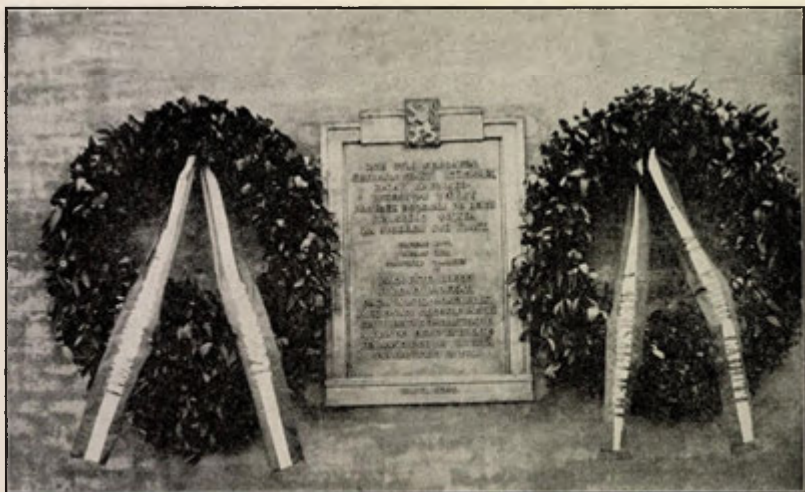
Na různé nemoci zemřelo 250 mužů: 31. pluk 33, 32. pluk 23, 33. pluk 36, 34. pluk 39, 35. pluk 23, 39. pluk 17 a ostatní části 79.

Nešťastnou náhodou (utopením, postřelením atd.) přišlo o život 48 mužů, z nichž příslušelo k 31. pluku 12, 32. pluku 5, 33. pluku 6, 34. pluku 6, 35. pluku 6, 39. pluku 10 a ostatním částem 3.

Sebevrahů uvádí statistika 27; od 31. pluku 8, 32. pluku 3, 33. pluku 3, 34. pluku 5, 35. pluku 3, 39. pluku 1 a ostatních částí 4.

Pro zběhnutí od oddílů bylo odsouzeno a zastřeleno (v Barbaranu 8 a na Slovensku 3) celkem 11 vojáků, mezi nimiž 5 příslušníků 33. pluku, 5 od 34. pluku a 1 od dělostř. oddílů.

39. pl. jsou uvedeni také ti, kdož umřeli ve výzvědné službě před utvořením 39. pluku. — Zkratky: A. = Antonín, Ad. = Adolf, Al. = Alois, B. = Bedřich, Boh. = Bohumil, Č. = Čeněk, Ed. = Eduard, Em. = Emanuel, F. = František, J. = Jan, Jar. = Jaro-

Pamětní deska popraveným legionářům v Oderzu.

Kromě těchto ztrát zůstává 55 nezvěstných, o jejichž osudu ani rozsáhlým pátráním se nezjistilo nic bližšího a kteří asi padli v boji a byli pohřbeni ve společných hrobech. Z nich náleží 31. pluku 8, 32. pluku 7, 33. pluku 8, 34. pluku 6, 35. pluku 6, 39. pluku 10 a jiným oddílům 2 vojáci.

Podle místa úmrtí připadá na Itálii přesně polovina (355) všech ztrát a druhá polovina mrtvých zahynula ve vlasti.

Celkové ztráty různých částí jsou takovéto: 31. pluk 80 (z toho 36 v Itálii a 44 ve vlasti), 32. pluk 67 (13 + 54), 33. pluk 116 (85 + 31), 34. pluk 111 (38 + 73), 35. pluk 72 (16 + 56), 39. pluk 167 (98 + 69) a různé oddíly 97 (69 + 28).

Konečně uvedeno několik čísel o vojenských hodnostech mrtvých hrdinů. Z nich byl 1 podplukovník, 6 kapitánů, 10 nadporučíků, 12 poručíků, 8 podporučíků, 2 důst. zástupci, 1 star. strážmistr, 20 strážmistrů, 30 četařů, 71 desátníků a 20 svobodníků. Celkem tedy 37 (5%) důstojníků, 144 (20%) poddůstojníků a 529 (75%) střelců.

Ale ani nejpřesnější a nejpodrobnější statistika nemůže podati nic jiného, leč suchá čísla. K uctění památky všech našich mrtvých stůjtež zde jejich jména. Kdož jste mrtvé druhy znali, vzpomeňte jich života a smrti a vy všichni ostatní, dnes žijící i budoucí, mějte na paměti, že z jejich nesmírných obětí a drahé krve vyrostla svoboda a samostatnost našeho národa!

slav, K. = Karel, L. = Ludvík, R. = Rudolf, Št. = Štěpán, T. = Tomáš, V. = Václav; d. r. = depositní rota ve Folignu, p. p. = pracovní prapor, div. kul. = rota divisních kulometů; hodnosti jsou uvedeny

(mimo kpt. a npor.) podle leg. pojmenování, hodnost střelce vynechána. V seznamu je nejprve příjmení, pak křestní jméno, hodnost, rok narození, voj. oddíl a datum i místo úmrtí.

- Adamec A., 1893, 39, 28. 9. 18 Bezzeca.
 Adamec Jos., por., 1896, 31, 11. 10. 18 Castelfranco.
 Adamec Št., 1898, 35, 20. 2. 1919 Košice.
 Adámek Č., 1899, 39, 27. 10. 18 Marani.
 Adámek F., 1879, 34, 5. 11. 18 Castelfranco.
 Adámek Jos., 1894, 33, 20. 6. 19 Nitra.
 Adamíra V., 1895, 31, 17. 6. 19 Michalany.
 Anderle Jos., 1893, 33, 25. 5. 18 Foligno.
 Andrlé Jos., 1893, zás. od., 25. 1. 19 Žilina.
 Appl Vojt., des., 1892, 33, 30. 6. 19 Nitra.
 Bačina J., 1895, 35, 6. 6. 19 Turna n. B.
 Balada Jos., svob., 1895, 32, 23. 5. 19 Sv. Peter nad Slanou.
 Balšán A., des., 1892, 34, 12. 7. 19 Karlín.
 Barék A., 1898, 39, 15. 6. 19 Čúz.
 Baron Petr., čet., 1879, d. r., 9. 9. 18 Fonte d'Amore.
 Bárta Boh., 1896, 39, 17. 5. 18 S. Francesco.
 Bartoš Rob., 1889, 32, 5. 6. 18 Foligno.
 Bartoš F., 1874, zás. od., 14. 10. 18 Verona.
 Bartůnek Emil, 1890, 33, 19. 6. 18 Piave.
 Baumruck Bedř., des., 1892, 34, 6. 5. 19 Karlín.
 Bednařík K., stráž., 1889, 34, 30. 5. 19 Hidvég.
 Bělíček J., 1877, 31, 7. 10. 18 Foligno.
 Benda Jos., 1888, 32, 29. 4. 19 Štrkovec.
 Bendl F., 1898, 34, 31. 1. 19 Litke.
 Benešovský R., 1895, 31, 24. 5. 19 Miškovce.
 Beran Jos., 1895, 33, 17. 6. 18 Donà.
 Berečka Adam, 1891, 33, 17. 6. 18 Fossalta.
 Beybl Liborius, 1881, 33, 15. 6. 18 Piave.
 Bezecný J., 1896, 33, 23. 6. 19 Nitra.
 Bílek Josef, 1880, 31, 15. 3. 19 Božovec.
 Bílý A., des., 1888, stráž. r., 8. 9. 18 Sulmona.
 Bílý J., 1897, 31, 28. 6. 19 Lipiany.
 Bisek Jos., 1891, 33, 18. 6. 18 Gaggio.
 Bláha Jos., 1897, 33, 7. 9. 18 Doss Casina.
 Blecha Otmar, 1896, 33, 19. 6. 18 Fossalta.
 Boček A., des., 1895, 31, 18. 6. 19 Levice.
 Boček A., 1897, 39, 17. 6. 18 Colle di Guardia.
 Boháč Jos., des., 1891, 34, 21. 8. 18 Caprino.
 Boháč V., 1894, 32, 21. 6. 19 Niž. Medzev.
 Bordovský F., stráž., 1893, div. kul., 21. 11. 19 H. Bečva.
 Bouda K., 1890, 34, 6. 2. 19 Ipeľ.
 Bouška Jos., des., 1896, 34, 30. 5. 19 Šahy.
 Bradna V., 1887, 39, 16. 6. 18 Conegliano.
 Brázdil F., 1897, 35, 3. 2. 19 Těšín.
 Brázdil J., 1887, d. r., 16. 12. 18 Perugia.
 Brejcha Em., 1898, 31, 19. 12. 19 Brno.
 Brychta Ad., 1897, 35, 7. 4. 19 Miškovce.
 Brož J., des., 1892, 33, 4. 7. 18 Castelfranco.
 Brož K., 1875, d. r., 14. 7. 18 Olomouc.
 Brož K., 1897, 35, 23. 5. 19 Olomouc.
 Břeněk Stan., 1899, 31, 1. 6. 19 Vysoká.
 Bríněk Matěj, 1899, 34, 31. 5. 19 Litke.
 Bučinský Teodor, 1888, d. r., 8. 9. 18 Fonte d'Amore.
 Budinský Jiří, kpt., 1894, 33, 11. 7. 19 Trenčín.
 Buchtele Jos., 1890, 39, 14. 5. 19 Brno.
 Burda J., 1887, str. r., 5. 9. 18 Sulmona.
 Bursa F., 1888, 32, 5. 12. 18 Lince.
 Buršík Martin, 1886, 39, 21. 6. 19 Zlaté Moravce.
 Bušek F., 1882, 39, 16. 6. 18 Conegliano.
 Čacek Jos., 1887, 39, 13. 1. 19 N. Zámky.
 Cihelka F., des., 1891, 33, 21. 8. 18 Caprino.
 Cícha J., 1891, 39, 22. 5. 19 Komárno.
 Ciliák J., 1897, 39, 27. 3. 19 Parkan.
 Cinkl Viktor, 1899, 35, 20. 5. 19 Miškovce.
 Cudlín K., 1891, 33, 16. 6. 18 Piavon.
 Cvrček R., 1895, div. kul., 30. 5. 19 Krupina.
 Cvrk F., stráž., 1890, 39, 5. 1. 19 Bratislava.
 Čajnák Jiří, 1894, 35, 28. 2. 19 Lučenec.
 Čaňo Petr., 1896, 33, 2. 6. 18 Mestre.
 Čapek J., (ppor. i. m.), 1876, 33, 17. 6. 18 Fossalta.
 Čech F., des., 1887, d. r., 31. 12. 18 Verona.
 Čejchan F., 1885, 34, 30. 5. 19 Šahy.
 Čepela A., 1898, 39, 20. 2. 19 Bratislava.
 Čerych B., 1893, 39, 13. 6. 18 Cima Cady.
 Černý Boh., 1897, 31, 20. 5. 18 Bastia.
 Černý Jos., 1895, 31, 17. 10. 19 Brno.
 Černý Jos., 1898, 34, 16. 12. 18 Padova.
 Černý Št., 1883, 35, 31. 1. 19 Těšín.
 Čípera J., 1898, 31, 7. 4. 19 Užhorod.
 Čuba Č., 1894, 39, 15. 6. 18 Colle di Guardia.
 Čuda V., 1895, 34, 12. 6. 18 Foligno.
 Daněk F., 1900, 39, 17. 6. 19 Radvan n. D.
 Dankner Č., 1893, 39, 31. 8. 18 Musile.
 Dytrt Jar., 1887, 39, 30. 5. 19 Želiezovce.
 Diviš Jindř., 1891, 34, 29. 1. 19 Baláš Ďarmoty.
 Divíšek V., 1878, 34, 23. 9. 18 Caprino.
 Dolejš F., 1890, d. r., 12. 9. 18 Fonte d'Amore.
 Doležal A., 1898, 35, 16. 6. 19 Revúca.
 Doležal K., 1890, div. kul., 23. 6. 19 Niž. Medzev.
 Doležal K., 1898, stráž. r., 7. 9. 18 Fonte d'Amore.
 Doležal R., 1897., 34, 30. 5. 19 Hidvég.
 Doskočil Jos., 1886, 34, 12. 6. 18 Barbarano.
 Douděra Jos., 1899, 34, 6. 2. 19 Galša.
 Doule F., 1894, stráž. r., 16. 5. 19 Račany.
 Drábek V., 1891, d. r. 14. 9. 18 Fonte d'Amore.
 Drahanský F., 1898, 31, 25. 11. 18 Castelfranco.
 Drmla F., svob., 1897, 35, 25. 10. 18 Foligno.
 Dub Č., 1887, 32, 11. 7. 19 Olomouc.
 Duda Vojt., 1878, 35, 18. 2. 19 Slovensko.

- Duchoň Lad., des., 1894, div. kul., 9. 1. 19 Zohor.
- Dulínec Jiří, 1897, 34, 29. 1. 19 Dreg. Polanka.
- Dvořák A., 1898, 35, 18. 10. 18 Florencie.
- Dvořák F., 1891, 34, 29. 1. 19 Balaš. Darmoty.
- Dvořák F., 1896, 34, 30. 5. 19 Slovensko.
- Dvořák Jos., 1889, aut. kol., 10. 10. 19 Prievidza.
- Dvořák Jos., 1884, d. r., 17. 10. 18 Foligno.
- Dvořák T., 1898, 39, 9. 6. 19 Kurtskoteča.
- Dvořák V., 1895, 32, 23. 5. 19 Kapolná.
- Dziedziora Vasil, 1881, 34., Slovensko.
- Effenberg Č., 1887, 35, 21. 1. 19 Král. Vinohrady.
- Eviák Jos., 1881, 32, 21. 8. 18 Caprino.
- Ezechyl Pavel, 1881, d. r., 9. 6. 18 Foligno.
- Fabián V., stráž., 1890, 32, 6. 8. 19, Šternberk.
- Fadrhonic V., 1893, 39, 8. 12. 19 Praha.
- Feigl Jos., 1879, div. kul., 1. 7. 18 Caprino.
- Fejfar J., 1897, 39, 22. 8. 18 Case Fratze.
- Fink Stan., 1896, 33, 19. 6. 18 Fossalta.
- Físer F., 1896, d. r., 7. 9. 18 Fonte d'Amore.
- Físer K., 1894, 32, 21. 6. 19 Niž. Medzev.
- Flassig Lad., 1896, 34, 30. 1. 19 Bal. Darmoty.
- Flíček F., 1898, 34, 29. 5. 19 Dreg. Polanka.
- Fojt V., 1897, 32, 20. 5. 19 Görömbüla.
- Frank K., 1898, 39, 17. 6. 19 Radvaň n. D.
- Fröhlich V., čet., 1892, 33, 19. 6. 18 Fossalta.
- Fric Jos., čet., 1897, 32, 22. 6. 19 Nová Ves.
- Frydrych J., 1891, 33, 21. 9. 18 Doss Alto.
- Fuksa R., svob., 1897, prac. r., 8. 3. 19 Brno.
- Gerstl Hanuš, 1894, zdr. od., 10. 10. 18 Magnano.
- Glombek F., ppor., 39, 9. 6. 18 Roncade.
- Gregor J., 1887, 32, 23. 5. 19 Sv. Peter n. S.
- Grigar Jos., 1895, 39, 1. 5. 19 Komárno.
- Haas F., 1898, d. r., 4. 9. 18 Fonte d'Amore.
- Habr A., 1898, 35, 20. 6. 19 Hucín.
- Hájek Arnošt, 1877, 34, 20. 5. 18 Narni.
- Hájek F., 1898, 39, 29. 6. 18 Valbella.
- Hájek Jos., des., 1894, 31, 22. 5. 19 Miškovec.
- Hájek Jos., 1890, 39, 27. 10. 18 Fontigo.
- Halla Vojt., por., 1897, 31, 7. 6. 19 Košice.
- Halaš J., 1895, 39, 30. 5. 19 Kamendín.
- Haluza F., des., 1898, 35, 19. 11. 19 Třebíč.
- Haml F., 1874, 32, 4. 2. 19 Dobřeň.
- Hanuš J., 1897, 35, 20. 5. 19 Bělapatfálva.
- Hanzl Jos., 1886, 31, 17. 2. 19 Užhorod.
- Hanzl F., 1896, 32, 24. 7. 19 Olomouc.
- Hasnedl Jos., 1897, div. zák., 20. 1. 19 N. Zámky.
- Havel F., 1898, 33, 21. 9. 18 Doss Alto.
- Havel Stan., 1897, 34, 29. 1. 19 Slovensko.
- Havlas Em., čet., 1886, 34, 20. 9. 18 Verona.
- Havlát Jos., por., 1895, 39, 9. 6. 19 N. Zámky.
- Havlena Bedř., des., 1888, 33, 21. 6. 18 Davanzo.
- Havlíček R., 1880, 34, 2. 2. 19 Szalonna.
- Havránek Raim., des., 1895, 33, 22. 1. 19 Bratislava.
- Havrdá Jar., 1898, 39, 30. 5. 19 Parkan.
- Hendrych V., 1881, 39, 23. 6. 19 Seldín.
- Herzig Al., 1895, 33, 19. 6. 18 S. Stino.
- Heřmánek Jos., 1897, 35, 30. 5. 19 Bánréve.
- Hladík Jindr., 1880, 33, 24. 7. 18 Verona.
- Hlach A., 1896, VIII. dopl. pr., 25. 7. 18 Foligno.
- Hlavín J., 1896, 33, 9. 10. 18 Verona.
- Hofírek J., 1890, zdr. od., 27. 4. 19 Nitra.
- Hofman V., 1894, 39, 30. 8. 18 Musile.
- Hojšák Jos., 1897, 39, 15. 6. 18 Colle di Guardada.
- Holý Jos., 1894, 31, 24. 7. 18 Valpolicella.
- Holický Jos., 1889, 39, 16. 7. 18 Mogliano.
- Holoubek Jos., 1875, 34, 10. 2. 19 Szalonna.
- Holub Jar., des., 1896, 35, 30. 1. 19 Dol. Kozárovce.
- Holub R., 1897, 39, 13. 6. 18 Cima Cady.
- Honěl Jar., des., 1894, 31, 3. 10. 18 M. Altissimo.
- Hora K., 1899, 31, 15. 5. 19 Košice.
- Hora Matěj, 1874, 31, 6. 1. 19 C. Castellite.
- Horák Hynek, 1889, 33, 19. 6. 18 Davanzo.
- Hošek F., 1894, 39, 4. 8. 18. Vo sinistro.
- Hovorka V., 1899, 35, 17. 6. 19 Ružomberok.
- Hrdina Jos., 1879, 34, 2. 8. 19 Praha.
- Hrubý V., 1879, d. r., 4. 9. 18 Fonte d'Amore.
- Hruška Ed., npor., 1886, 34, 30. 5. 19 Hidvég.
- Hruška Jos., 1887, 39, 16. 6. 18 Conegliano.
- Hruška Jos., stráž., 1897, 34, 30. 5. 19 Sakáloš.
- Hruška L., des., 1888, 39, 15. 6. 18 Colle di Guardia.
- Humpolec V., stráž., 1892, 31, 17. 6. 19 Michafany.
- Hurský F., 1896, 34, 29. 1. 19 Slovensko.
- Huspek F., 1898, 39, 28. 6. 19 Karlín.
- Hytl Č., 1895, 33, 18. 6. 18 Oderzo.
- Chadima Jar., 1893, 32, 23. 5. 19 Sv. Peter n. S.
- Chalupník Al., 1898, 35, 20. 5. 19 Bělapatfálva.
- Chalupník Al., 1898, 35, 20. 5. 19 Apatfálva.
- Chalupský Alex., 1891, 31., 15. 1. 19 Padova.
- Chleborád F., des., 1895, 39, 1. 5. 19 Komárno.
- Chmelář R., 1891, 35, 12. 12. 18 Lion.
- Chmelenský K., 1885, 39, 13. 6. 19 Seldín.
- Chobodides K., 1890, 32, 11. 6. 18 Florencie.
- Chromela F., 1896, 35, 22. 12. 18 Padova.
- Chudý J., des., 1897, 32, 17. 1. 19 Spiš. Sobota.
- Isák F., 1881, 39, 30. 5. 19 Parkan.
- Ivan Jos., 1885, 7. děl., 1. 5. 19 Komárno.

ANTONÍN BOČEK
† 15. 6. 1918 Colle di Guardia.

VÁCLAV BRADNA
† 16. 6. 1918 Conegliano.

FRANTIŠEK BUŠEK
† 16. 6. 1918 Conegliano.

KAREL CUDLÍN
† 16. 6. 1918 Pivon.

ANTONÍN ČUBA
† 15. 6. 1918 Colle di Guardia.

BEDŘICH HAVLENA
† 21. 6. 1918 Davanzo.

ALOIS HERZIG
† 19. 6. 1918 San Stino.

JOSEF HOJSÁK
† 15. 6. 1918 Colle di Guardia.

HYNEK HORÁK
† 19. 6. 1918 Davanzo.

- Janků Al., 1894, 33, 21. 9. 18 Doss Alto.
 Janota Jos., 1896, 31. 6. 19 Miškovce.
 Janoušek Jos., 1896, 31, 25. 5. 19 Slovensko.
 Janoušek Matouš, čet., 1890, zás. od., 30. 1. 19 Košice.
 Jaroš A., 1892, 32, 3. 6. 18 Foligno.
 Javorský Al., důst. zást., 1893, 39, 22. 8. 18. Col del Rosso.
 Jedlička A., 1895, 34, 29. 1. 19 Dreg. Polanka.
 Jelínek F., 1839, 39, 24. 9. 18 Cima Tre Pezzi.
 Jelínek Jiří, pplk., 1887, 39, 20. 6. 19 N. Zámky.
 Jerych Lad., 1879, štáb. 7. div., 10. 12. 18 Padova.
 Jeřábek Leop., svob., 1894, 39, 3. 7. 18 Lago di Garda.
 Jeřela R., 1888, 33, 1. 2. 19 Bratislava.
 Ješátko Jos., 1894, 32, 21. 6. 19 Niž. Medzev.
 Ježek A., 1894, 33, 22. 9. 18 Arco.
 Ježek Jos., 1895, d. r., 10. 9. 18 Fonte d' Amore.
 Ježek K., 1882, 33, 19. 6. 19 Nitra.
 Jiraň J., 1889, 34, 23. 10. 18 Castelfranco.
 Jiroušek F., 1892, 31, 6. 11. 18 Castelfranco.
 Jirůnek T., 1891, 39, 31. 8. 18 Gaggio.
 Joudal Emil, 1897, 34, 6. 1. 19 Bratislava.
 Juračka Al., 1896, 39, 12. 7. 18 Bassano.
 Juřena F., por., 1896, 34, 21. 7. 18 Ferrara di Monte Baldo.
 Kabát F. (Rok), des., 1894, 39, 29. 6. 18 Valbella.
 Kaděra F., 1880, 31, 27. 12. 18 Babice.
 Kadlec Jar., 1897, 39, 23. 7. 19 N. Ves n. Ž.
 Kadlec Jos., 1898, 34, 21. 1. 19 Šahy.
 Kahler A., 1883, 33, 19. 6. 18 Davanzo.
 Kálal V., 1895, 32, 20. 4. 19 Perkupa.
 Kalous Bernard, 1877, 33, 24. 6. 18 M. Galdella.
 Kaluš Jos., 1879, VII. p. p., 26. 4. 18 Villa Bartolomea.
 Kaňok Martin, 1885, brig. kul., 10. 7. 18 Capriano.
 Kanta F., 1885, 33, 3. 5. 19 Senec.
 Kaplan R., 1897, 33, 19. 6. 18 Fossalta.
 Karásek F., 1888, 32, 20. 6. 19 Niž. Medzev.
 Karetá Jos., 1896, 39, 1. 5. 19 Komárno.
 Karhan F., 1897, 32, 29. 3. 19 Košice.
 Kašpárek F., por., 1888, 33, 3. 2. 19 Těšín.
 Kašpárek Jaromír, ppor., 1896, 35, 20. 6. 19 Plešivec.
 Kaštyl Jindř., kpt., 1887, 34, 15. 1. 19 Držkovice.
 Kelbler F., 1895, 33, 12. 6. 18 Barbarano.
 Khol J., 1899, d. r., 21. 6. 19 Slavoňov.
 Köcher K., des., 1895, 33, 14. 11. 18 Castelfranco.
 Kysela F., des., 1890, 39, 20. 6. 19 Čifáry.
 Kladiva Vojt., 1896, 35, 18. 2. 19 Košice.
 Klatovský Jarolím, 1883, 39, 29. 10. 18 Mira.
 Klein Leop., 1897, 39, 24. 7. 19 Opava.
 Kliner Ed., 1891, 32, 8. 2. 19 Milovice.
 Kliner V., čet., 1874, 32, 8. 1. 19 Uh. Hradiště.
 Klompfar K., 1897, 39, 29. 6. 18 Valbella.
 Kludák J., 1896, 31, 11. 6. 19 Olomouc.
 Kmoch J., 1883, 35, 17. 6. 19 Ružomberok.
 Kobík Jos., 1897, 34, 14. 8. 18 Caprino.
 Kobylka J., ppor., 1894, 31, 5. 1. 18 Castelfranco.
 Koblížek A., 1898, 39, 31. 8. 18 Gaggio.
 Kocábek A., 1873, 31, 22. 6. 18 Prada Stua.
 Kocián F., 1897, 32, 21. 6. 19 Niž. Medzev.
 Koeman Jos., 1878, 32, 4. 11. 18 Castelfranco.
 Kolaja J., 1884, 34, 27. 10. 18 Castelfranco.
 Kolář Boh., 1898, 39, 1. 5. 19 Komárno.
 Kolář Jakub, 1885, 39, 8. 12. 18 Monselice.
 Kolíbal Cyril, 1880, 34, 24. 5. 19 Brno.
 Koliha Jiří, 1884, 33, 16. 7. 18 Marieto V.
 Kolmistr V., des., 1895, 39, 27. 10. 18 Fontigo.
 Koulouch J., 1891, 34, 11. 10. 18 Verona.
 Konrád V., 1892, 39, 16. 6. 18 Congliano.
 Kop Jakub, stráž., 1893, div. kul., 21. 9. 19 Vážany.
 Kopál Emil, 1896, 31, 25. 3. 19 Užhorod.
 Kořínek R., čet., 1885, 39, 27. 10. 18 Piave.
 Kosík Boh. 1891, 35, 23. 5. 19, Sv. Peter n. S.
 Kosina Jos., 1889, 32, 5. 12. 18 Padova.
 Kostinec F., 1897, 33, 20. 6. 18 Marieto V.
 Kott K., des., 1884, 32, 22. 8. 19 Rozdělův.
 Kotré Boh., 1880, 35, 30. 1. 19 Kyselov, Těš.
 Kouba F., 1896, 39, 1. 6. 19 Parkan.
 Kouba Jar., 1896, 33, 28. 2. 19 Bratislava.
 Koudelka F., 1891, 33, 16. 6. 18 Piavon.
 Kouřimský R., 1893, 33, 16. 6. 18 Piavon.
 Koutný A., 1878, d. r., 24. 9. 18 Fonte d' Amore.
 Koutný Jos., 1887, 35, 21. 5. 19 Silvaš.
 Kovář J., stráž., 1884, 35, 23. 5. 19 Sv. Peter n. S.
 Kovář J., 1892, 31, 19. 1. 19 Žižkov.
 Kovář Jos., 1891, 33, 18. 9. 18 Caprino.
 Kovařík Jos., 1890, 33, 19. 6. 19 N. Zámky.
 Kovařík K., 1899, 31, 11. 4. 19 Užhorod.
 Kovařík Lad., 1897, 31, 23. 6. 19 Peč. N. Ves.
 Kozák A., por., 1890, IV. p. p., 14. 4. 18 Peschiera.
 Kozlík A., čet., 1891, 32, 28. 5. 19 Bélapatfálva.
 Kožnar Stan., por., 1897, 31, 9. 11. 18 Albignasego.
 Král A., 1897, 32, 19. 3. 19 Rožňava.

JOSEF HRUŠKA
† 16. 6. 1918 Conegliano.

ANTONÍN JEŽEK
† 22. 9. 1918 Arco.

ANTONÍN KAHLER
† 19. 6. 1918 Davanzo.

VÁCLAV KONRÁD
† 16. 6. 1918 Conegliano.

FRANTIŠEK KOUDELKA
† 16. 6. 1918 Piavon.

RUDOLF KOUŘIMSKÝ
† 16. 6. 1918 Piavon.

MARTIN KREJČÍ
† 16. 6. 1918 Conegliano.

ANTONÍN KROHA
† 15. 6. 1918 Colle di Guardia.

JOSEF KRÍŽ
† 19. 6. 1918 Davanzo.

- Krásal Albert, 1891, 34, 26. 2. 19 Koláry.
 Kréma F., 1879, stráž. r., 6. 12. 18 Avez-
 zano.
 Krčmář Jos., 1897, 31, 20. 5. 19 Dol. Gaša.
 Krejbiř K., 1895, 33, 8. 9. 18 Caprino.
 Krejčí Martin, 1886, 39, 16. 6. 18 Conegliano.
 Krejčír Met., 1897, 39, 27. 11. 18 Cartura.
 Krejza Prokop, des., 1897, 34, 29. 7. 18 Fer-
 rara di Monte Baldo.
 Kreperát V., 1897, 35, 30. 1. 19 Heřmanice.
 Křišťof Jiří, 1891, 39, 1. 5. 19 Komárno.
 Kroha A., 1897, 39, 15. 6. 18 Colle di Guardia.
 Kroutilík F., 1879, 31. 5. 5. 18 S. Maria de-
 gli Angeli.
 Kroužil Jos., 1890, 39, 29. 6. 18 Valbella.
 Křesek A., 1895, 32, 14. 6. 18 Lonigo.
 Kříž Jos., 1888, 33, 19. 6. 18 Davanzo.
 Kříž Vavř., 1898, 33, 21. 9. 18 Doss Casina.
 Kubala V., 1897, 32, 26. 5. 19 Košice.
 Kubeš Em., des., 1880, 33, 18. 6. 18 Davanzo.
 Kubeš Jos., 1895, 32, 21. 6. 19 Niž. Medzev.
 Kubišta K., npor., 1895, 39, 24. 9. 18 Cima
 Tre Pezzi.
 Kučera A., des., 1885, 39, 29. 6. 18 Valbella.
 Kučera Evžen, 1888, 31, 23. 5. 19 Miškovec.
 Kučera Jos., čet. 1886, 31, 6. 1. 19 Trenčín.
 Kudr K., 1871, stráž. r., 20. 12. 18 Foligno.
 Kuchtik F., 1878, 31, 29. 8. 18 Verona.
 Kulhan A., 1897, 39, 16. 6. 18 Conegliano.
 Kunz Met., des., 1885, 39, 12. 6. 19 Brno.
 Kust Jos., 1890, 39, 16. 6. 18 Conegliano.
 Labský Jos., 1895, d. r., 27. 10. 18 Foligno.
 Laciná Lad., 1895, 31, 23. 5. 19 Miškovec.
 Langer A., 1896, 31, 26. 5. 18 Foligno.
 Laník F., 1873, 33, 8. 11. 18 Castelfranco.
 Laňka V., 1882, npor., 34, 29. 1. 19 Bal. Ďarmoty.
 Laštovka Jar., 1895., 7. děl., 20. 6. 19 V. La-
 páš.
 Laštůvka F., 1885, 34, 30. 5. 19 Hlíděg.
 Lebněk J., 1893, 34, 29. 1. 19 Bal. Ďarmoty.
 Ledvína T., des., 1880, div. kul., 27. 8. 19
 Brno.
 Lemberka A., 1893, 33, 24. 7. 18 Milán.
 Lerch Jos., 1886, VII. p. p., 22. 5. 18 Legna-
 go.
 Leska Jos., 1893, 30, 5. 19 Sakáloš.
 Lhotka Jos., 1884, d. r., 5. 9. 18 Fonte d'
 Amore.
 Lindner Jos., 1898, 31, 11. 11. 18 Castelfranco.
 Linhart Jos., 1898, 39, 29. 6. 18 Valbella.
 Linhart K., des., 1896, 28. 10. 18 Fontigo.
 Lipina J., 1894, d. r., 20. 5. 18 Foligno.
 Liškovský K., 1885, d. r. 9. 6. 18 Foligno.
 Liška Jos., 1897, 31, 11. 6. 18 Verona.
 Lojín Jos., 1898, d. r., 8. 9. 18 Fonte d' Amo-
 re.
 Loniček Jos., stráž., 1897, 32, 4. 9. 19 Brno.
 Loukota Jar., des., 1893, 31, 25. 11. 18 Verona.
 Loukota Jos., 1898, 39, 29. 6. 18 Valbella.
 Lukšan Al., 1892, 33, 23. 6. 19 Nitra.
 Lunga Al., 1892, 35, 20. 1. 19 Brno.
 Lysák, 1898, 34, 10. 6. 19. N. Zámky.
 Mácha F., 1895, VIII. d. p., 29. 8. 18 Folig-
 no.
 Macháček F., 1897, 33, 29. 6. 18 Mestre.
 Majer F., 1885, 31, 3. 10. 18 Castelfranco.
 Majer Jar., 1898, 31, 1. 12. 18 Verona.
 Makovec Jos., 1899, 35, 30. 1. 19 Godišov,
 Těšínsko.
 Malčánek F., stráž., 1895, 39, 29. 6. 18 Val-
 bella.
 Málek Jar., 1892, 35, 23. 5. 19 Slovensko.
 Málek Jos., čet., 1894, 34, 31. 5. 19 Sloven-
 sko.
 Malík F., 1892, 33, 12. 6. 18 Barbarano.
 Maliňák R., 1891, 33, 6. 1. 19 Padova.
 Mancl Jos., 1872, d. r., 11. 12. 18 Foligno.
 Marcanik Jos., des., 1895, 32, 23. 5. 19 Svätý
 Peter nad Slanou.
 Marek F., svob., 1897, 31, 10. 11. 18 Castel-
 franco.
 Marek J., 1897, 34, 4. 6. 19 Levice.
 Marek Jos., 1896, 39, 19. 11. 18 Cittadella.
 Marek K., 1873, 23. 10. 18 Foligno.
 Mareš Jos., 1897, 35, 1. 11. 18 Castelfranco.
 Mareš Jos., 1889, dopl. r., 22. 9. 18 Sulmona.
 Maršálek Al., 1898, 39, 31. 8. 18 Gaggio.
 Martinek A., čet., 1892, 31, 8. 8. 18 Doss Ca-
 sina.
 Martinek Jos., 1898, 32, 9. 6. 19 Uh. Hradiště.
 Martinek R., des., 1898, 39, 5. 5. 19 Komár-
 no.
 Mařík Jar., des., 1897, 39, 29. 6. 18 Valbella.
 Mašek J., 1893, 32, 28. 4. 18 Spello.
 Matějka F., 1881, d. r., 19. 9. 18 Sulmona.
 Matějka Jos., 1895, 39, 16. 6. 18 Conegliano.
 Matyášek Jos., des., 1895, 35, 22. 5. 19 Ede-
 lény.
 Matoušek V., 1891, d. r., 18. 2. 19 Foligno.
 Matulík K., 1893, 32, 20. 6. 19 Spiš. N. Ves.
 Matuska Jos., 1893, 31, 12. 5. 18 Perugia.
 Mazač Jos., 1897, 32, 3. 9. 19 Hovězí.
 Medek J., des., 1875, 33, 18. 1. 19 Žižkov.
 Medek K., 1880, 34, 10. 7. 18 Caprino.
 Měřička K., 1894, d. r., 22. 7. 18 Řím.
 Měřinský Jos., čet., 1894, 34, 11. 9. 18 La Pa-
 lù.
 Měsíček F., 1896, 39, 15. 6. 18 Colle di Guar-
 da.

EMANUEL KUBEŠ
† 19. 6. 1918 Davanzo.

ANTONÍN KULHAN
† 16. 6. 1918 Conegliano.

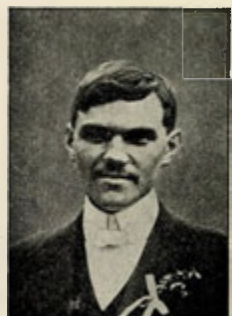
JOSEF KŮST
† 16. 6. 1918 Conegliano.

JOSEF MATĚJKA
† 16. 6. 1918 Conegliano.

FRANTIŠEK MĚSÍČEK
† 15. 6. 1918 Colle di Guardia.

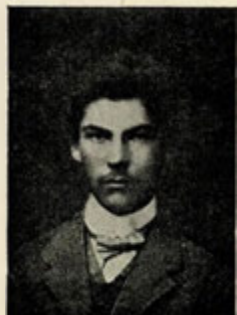
FRANTIŠEK MIŠEK
† 16. 6. 1918 Conegliano.

KAREL NOVÁČEK
† 22. 9. 1918 Arco.

ANTONÍN OBOŘIL
† 15. 6. 1918 Colle di Guardia.

OLDŘICH ŘEHÁK
† 16. 6. 1918 Conegliano.

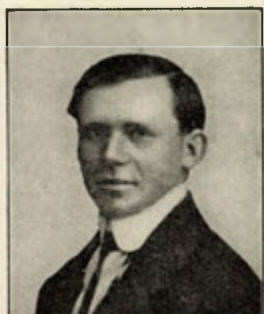
- Michal K., svob., 1897, 31, 17. 6. 19 Michal'any.
- Michálek F., 1873, d. r., 4. 9. 18 Fonte d' Amore.
- Mikloška Jos., 1896, 35, 13. 2. 19 Rim. Sobota.
- Mikula A., čet., 1896, 34, 24. 4. 19 N. Zámky.
- Mikuláš F., star. stráž., 1881, 32, 21. 6. 19 Niž. Medzev.
- Míšek F., 1889, 39, 16. 6. 18 Conegliano.
- Mlejnek K., důst. zást., 1895, 39, 29. 6. 19 Valbella.
- Motyčka Zd., 1895, 33, 9. 9. 19 Rosice.
- Moudrý J., des., 1897, 39, 29. 6. 18 Valbella.
- Mravec Jos., 1898, 35, 18. 6. 19 Rudník.
- Mrázek F., svob., 1889, 31, 9. 1. 19 Trenčín.
- Mrština Oldřich, 1897, stráž. r., 13. 6. 18 Chieti.
- Munzar K., 1896, 32, 3. 6. 19 Rakač.
- Murcek Leop., 1895, 39, 6. 19 Želiezovce.
- Musil Al., 1888, 32, 13. 11. 18 Bosco Rubano, Padova.
- Muzikář K., por., 1888, 34, 13. 10. 18 Foligno.
- Mužik J., 1895, 34, 21. 9. 18 Doss Alto.
- Náhlík Jos., 1883, 31, 1. 8. 19 Slovensko.
- Nečas R., 1891, d. r., 10. 2. 19 Žižkov.
- Negra F., 1898, 35, 28. 10. 18 Lonigo.
- Nechvátal V., 1897, 39, 30. 8. 18 Musile.
- Némec F., 1896, 34, 12. 6. 18 Barbarano.
- Némec Jos., 1889, 34, 12. 6. 18 Barbarano.
- Némec Jos., 1873, 33, 10. 6. 18 Fossalta.
- Némec K., des., 1893, 27. 10. 18 Piave.
- Němček F., 1897, 35, 29. 1. 19 Kyselov., Těš.
- Němček J., 1883, 32, 12. 5. 19 Josefov.
- Netušil A., 1873, I. p. p., 15. 5. 18 Mantova.
- Nohavica J., 1896, 32, 21. 6. 19 Niž. Medzev.
- Nohýl F., des., 1897, 34, 29. 1. 19 Bal. Darmoty.
- Nováček Jindř., 1898, div. kul., 20. 5. 19 Miškovce.
- Nováček K., 1879, 33, 22. 9. 18 Arco.
- Novák F., 1896, 34, 11. 5. 18 Narni.
- Novák J., 1893, 32, 5. 4. 19 Turna n. B.
- Novák V., des., 1897, 32, 7. 6. 19 Lehôt.
- Nový A., 1898, 31, 20. 11. 18 Castelfranco.
- Novotný Boh., svob., 1891, 35, 7. 11. 18 Foligno.
- Novotný F., 1884, brig. kul., 12. 11. 18 Padova.
- Novotný F., 1892, 39, 5. 11. 18 Thiene.
- Novotný Petr, 1882, 31, 14. 9. 19 Slepčany.
- Oborník Gustav**, des., 1895, 31, 6. 6. 19 Turna.
- Obořil A., 1896, 39, 15. 6. 18 Colle di Guarda.
- Opavský Jos., 1896, 39, 14. 6. 19 Seldin.
- Otýpka A., 1889, 34, 7. 8. 18 Caprino.
- Pálka Pavel, 1895, 33, 20. 5. 19 Lučenec.
- Pánek R., 1891, 39, 6. 1. 19 Hodonín.
- Panuška V., des., 1886, VII. dopl. p., 28. 8. 18 Foligno.
- Páral K., 1897, 34, 4. 4. 19 Budapešť.
- Patrman F., 1890, 35, 2. 11. 18 Lonigo.
- Paulus Em., svob., 1895, 39, 1. 5. 19 Komárno.
- Pavel Filip, čet., 1880, 39, 1. 5. 19 Komárno.
- Pavliček Al., 1877, 33, 23. 12. 18 Žižkov.
- Pavlik A., 1895, 39, 17. 8. 18 Marostica.
- Pecka V., des., 1894, 34, 8. 6. 19 N. Zámky.
- Pejpek V., 1899, 39, 31. 5. 19 Helemba.
- Peterka A., 1894, 34, 29. 1. 19 Hidvég.
- Pick Oskar, 1897, 33, 24. 6. 19 Nitra.
- Pik K., des., 1894, 39, 12. 6. 18 Tre Ponti.
- Pilař F., 1886, 34, 20. 6. 19 V. Lapáš.
- Pinkas F., 1894, 33, 23. 12. 18 Foligno.
- Pišous F., 1897, 34, 29. 1. 19 Bal. Darmoty.
- Piontek A., 1893, 39, 20. 5. 18 M. Cornone.
- Plánička Al., 1894, 34, 29. 8. 18 Martello.
- Plánička R., 1888, 33, 19. 6. 18 Fossalta.
- Pleticha Linhart, 1897, 31, 21. 10. 18 Castelfranco.
- Pleva Jos., 1894, 32, 25. 5. 19 Košice.
- Plšek F., čet., 1885, 33, 7. 8. 18 Foligno.
- Podraský Em., 1885, 33, 23. 8. 19 Trnava.
- Pohl Jos., 1880, 6. děl., 21. 5. 19 Třebíč.
- Pokorný Jos., svob., 1896, 39, 24. 6. 19 Trnava.
- Pokorný Jos., 1894, 31, 30. 5. 19 Olomouc.
- Poláček Vojt., stráž., 1898, 39, 27. 6. 18 Col del Miglio.
- Polák F., 1873, 33, 6. 11. 18 Resana.
- Polák Jos., des., 1893, 33, 21. 9. 18 Sasso Sogga.
- Polásek J., 1894, 39, 29. 6. 18 Valbella.
- Poldauf Jar., npor., 1894, 39, 29. 6. 18 Valbella.
- Poledňák Jos., ppor., 1891, 35, 27. 3. 19 M. Ostrava.
- Popek Al., 1897, 34, 2. 6. 19 Budapešť.
- Pospíchal F., 1894, 33, 23. 1. 19 Bratislava.
- Poustka Jos., por., 1896, 39, 30. 5. 19 Ipeľ.
- Praus A., 1896, 31, 31. 5. 19 Miškovce.
- Proft V., 1876, 35, 18. 11. 18 Foligno.
- Procházka Jos., 1892, 34, 29. 8. 18 Martello.
- Procházka Jos., des., 1893, 39, 27. 10. 18 Fontigo.
- Procházka Jos., 1897, 39, 29. 6. 18 Valbella.
- Procházka Jos., 1898, 39, 1. 5. 19 Komárno.
- Prokeš Ed., 1891, 39, 29. 6. 18 Valbella.
- Prokop Jar., stráž., 1895, 35, 20. 6. 19 Pešivec.
- Provazník F., 1887, 34, 30. 4. 19 N. Zámky.
- Průcha J., 1890, 31, 27. 1. 19 Bratislava.

JOSEF SOBOTKA
† 26. 7. 1918 Creto.

ALOIS STORCH
† 5. 7. 1918 Riva.

LADISLAV SVATOŠ
† 15. 6. 1918 Colle di Guardia.

JIRÍ ŠLEGL
† 22. 9. 1918 Arco.

LUDVÍK ŠVANCARA
† 16. 6. 1918 Conegliano.

VÁCLAV TINTERA
† 16. 6. 1918 Conegliano.

FRANTIŠEK TOMAIDES
† 18. 6. 1918 Oderzo.

FRANTIŠEK TURPIŠ
† 19. 6. 1918 San Stino.

FRANTIŠEK VIKTORA
† 19. 6. 1918 Davanzo.

- Práša A., des., 1891, 1. jezd. šv. 7 div., 9. 11. 19. Pardubice.
 Přerost Jos., des., 1893, 39, 29. 6. 18 Valbella.
 Přichystal Št., 1889, 35, 21. 5. 19 Bělapatfálva.
 Ptáček A., 1895, 34, 13. 9. 18 Verona.
 Ptáček K., svob., 1896, 39, 29. 6. 18 Valbella.
 Pumperla J., 1889, 39, 1. 5. 19 Komárno.
 Putner K., čet., 1898, 35, 26. 7. 19 Rožňava.
 Pytlík J., des., (prap. i. m.), 1899, 39, 17. 6. 19 Radvaň n. D.
Rabb A., 1891, I. p. p., 5. 6. 18 Torino.
 Rada Jos., 1893, 39, 6. 6. 19 Nitra.
 Rapant F., des., 1893, 35, 23. 5. 19 Sv. Petr nad Slanou.
 Raška K., 1895, VII. dopl. p., 11. 9. 18 Folligno.
 Raušer Jar., 1894, 35, 18. 5. 19 Bělapatfálva.
 Richter Matěj, 1889, d. r., 5. 9. 18 Fonte d' Amore.
 Ring Jos., 1898, 35, 24. 10. 19 Třebíč.
 Rok, v. Kabát F.
 Roller V., 1892, 33, 17. 6. 18 Mogliano V.
 Röschl F., 1896, 31, 8. 11. 18 Castelfranco.
 Rosický J., 1894, 34, 10. 2. 19 Szalonna.
 Rozumek F., 1899, d. r., 7. 9. 18 Fonte d' Amore.
 Rulík, v. Štěpán F.
 Růžička F., 1885, 33, 4. 10. 18 Verona.
 Rybáček Jar., 1895, 34, 28. 2. 19 Lučenec.
 Rybka F., 1897, 31, 29. 7. 18 Valstagna.
 Ryněš Jos., 1896, 33, 17. 6. 18 Fossalta.
 Rys J., 1893, 33, 19. 1. 19 Bratislava.
Řehák Oldřich, 1895, 39, 16. 6. 18 Conegliano.
 Řezníček V., 1896, 33., 19. 1. 19 Josefov.
 Říha Jos., npor., 1896., div. kul., 19. 5. 19 Šahy.
 Řípa V., 1890, 33, 18. 6. 18 Oderzo.
Sadil Jos., 1892, d. r., 8. 9. 18 Fonte d' Amore.
 Sádlo F., čet., 1897, 39, 13. 6. 19 Seldín.
 Salát F., 1888, 39, 19. 4. 19 Levice.
 Salava F., por., 1895, 39, 10. 3. 19 Žižkov.
 Sátara Jos., 1896, 32, 29. 6. 19 Spiš. Nová Ves.
 Sedláček Valentin, 1887, d. r., 18. 9. 18 Fonte d' Amore.
 Sedlák Jos., 1898, 39, 24. 9. 18 Cima Tre Pezzi.
 Sedlecký Al., por., (npor. i. m.), 1898, 39, 29. 6. 18 Valbella.
 Seidl Jindř., stráž., 1885, 39, 13. 6. 19 Seldín.
 Sekanina Boh., 1883, 32, 21. 6. 19 Niž. Medzev.
 Sekera Jaromír, npor., 1895, 39, 29. 6. 18 Valbella.
 Serynek Robert, čet., 1892, 35, 10. 6. 19 Karlín.
 Síba Jos., 1884, 35, 19. 2. 19 Pavlikov.
 Sibr K., 1898, 39, 29. 10. 19 Praha.
 Singr Pavel, des., 1897, brig. kul., 14. 6. 18 Campolongo.
 Sivek Jos., 1890, div. kul., 31, 30. 10. 18 Castelfranco.
 Skála J., čet., 1884, 31, 23. 5. 19 Miškovec.
 Skála J., 1885, 34, 13, 12. 18 Padova.
 Skořepa Jos., čet., 1893, 35, 27. 10. 18 Sassuolo.
 Slameršek K., stráž., 1893, 39, 2. 6. 19 N. Zámky.
 Sliva Emil, čet., 1894, div. kul., 30. 5. 19 Šahy.
 Slováček Leop., 1894, 34, 27. 1. 19 Lučenec.
 Slovák Al., 1887, 33, 12. 6. 18 Barbarano.
 Smejkal Jos., 1891, 34, 15. 8. 19 Bán. Štiavnica.
 Smetana Vladimír, čet., 1893, 39, 13. 6. 19 Seldín.
 Smítek A., 1881, 34, 20. 6. 19 V. Lapáš.
 Smrčka A., des., 1894, 31, 2. 11. 18 Castelfranco.
 Smrt F., des., 1896, 33, 21. 5. 19 Chválov.
 Sobola Jiří, 1895, 33, 18. 8. 18 Caprino.
 Sobota F., 1893, V. p. p., 8. 5. 18 Mantova.
 Sobotka Jos., 1896, 39, 26. 7. 18 Creto.
 Sokolář F., 1897, 34, 24. 5. 19 Bratislava.
 Sougusta V., 1898, 34, 16. 5. 19 Příbram.
 Soukup Jos., čet., 1891, 39, 13. 5. 18 S. Francesco.
 Soukup Jos., svob., 1893, 31. 6. 6. 18 Assisi.
 Spálenka Jakub, 1880, 33, 19. 6. 18 Fossalta.
 Spurný Jos., kpt., 1895, 35, 23. 5. 19 Sv. Peter n. S.
 Starosta Jos., 1898, 34, 30. 1. 19 Bal. Dármoty.
 Stehlik F., 1896, 39, 25. 10. 18 Col d' Orso.
 Stěhulka Jos., 1887, 33, 12. 1. 19 Bratislava.
 Stoklasa A., 1893, 33, 6. 1. 19 Padova.
 Storch Al., des., 1893, 39, 5. 7. 18 Grotta u Rivy.
 Strýčko Michal, 1897, 34, 19. 5. 19 Slovensko.
 Struka F., 1897, 35, 20. 6. 19 Plešivec.
 Strěštit Jos., 1879, d. r., 11. 9. 18 Fonte d' Amore.
 Suk F., des., 1896, 33, 14. 10. 18 Cittadella.
 Sudovský V., 1898, 39, 7. 5. 18 S. Francesco.
 Svatoš Lad., 1895, 39, 15. 6. 18 Colle di Guardia.
 Svoboda F., npor., 1896, 33, 21. 9. 18 Doss Alto.
 Svoboda J., 1877, voj. soud, 22. 11. 18 F. San Marco.

FRANTIŠEK VOJTA
† 16. 6. 1918 Conegliano.

RUDOLF VONDRÁČEK
† 15. 6. 1918 Colle die Guarda.

TOMÁŠ VRBA
† 16. 6. 1918 Conegliano.

JOSEF ZABLOUDIL
† 15. 6. 1918 Montello.

JOSEF ZEMAN
† 15. 6. 1918 Colle die Guarda.

JIŘÍ KOLIHA
† 16. 7. 1918 Marieto.

K. MLEJNEK
† 29. 6. 1918 Valbella.

FRANTIŠEK TOBEK
† 24. 9. 1918 Cima Tre Pezzi.

OLDŘICH TROJÁNEK
† 21. 9. 1918 Doss Alto.

- Svoboda Jos., 1896, 31, 11. 11. 18 Castelfranco.
- Svoboda Jos., 1888, 39, 23. 11. 18 Vanzo.
- Svoboda Jos., 1896, d. r., 14. 9. 18 Foligno.
- Svoboda K., 1899, 33, 19. 6. 18 Fossalta.
- Svoboda Kašpar, 1897, 34, 30. 5. 19 Hidvég.
- Svoboda V., 1889, 33, 22. 9. 18 Arco.
- Syřena F., 1896, 39, 9. 1. 19 Uh. Hradiště.
- Šafář Jos., 1888, 32, 22. 5. 19 I. Náražd.
- Šafář Vojt., 1896, 39, 30. 6. 18 Musile.
- Šamšula F., svob., 1894, 33, 17. 6. 18 Fossalta.
- Šedivý Vojt., 1879, d. r., 4. 9. 18 Fonte d'Amore.
- Šenigl F., 1897, 34, 8. 12. 18 Padova.
- Ševčík Jos., 1897, 33, 17. 6. 18 Fossalta.
- Šibral Jan, 1895, 34, 29. 8. 18 Martello.
- Šidlo V., čet., 1895, 34, 30. 5. 19 Hidvég.
- Šilhavý Rupert, stráž., 1888, 32, 19. 6. 19 Niž. Medzev.
- Šimice F., des., 1895, 32, 4. 11. 18 Modena.
- Šiml J., 1896, 35, 31. 5. 19 Bánréve.
- Šimůnek A., 1882, 34, 3. 9. 18 Verona.
- Sístek Jos., des., 1892, 34, 7. 9. 18 Caprino.
- Šiška Lud., svob., 1898, 35, 18. 1. 19 Přerov.
- Škach Ondřej, 1897, 39, 11. 6. 19 Kerf na 0.
- Škvára Jos., 1895, 31, 2. 11. 18 Castelfranco.
- Šlégl Jiří, 1894, 33, 22. 9. 18 Arco.
- Šleis Jos., čet., 1898, 34, 29. 1. 19 Ipeľ.
- Šleis K., 1898, 31, 8. 8. 19 Bratislava.
- Šmat F., des., 1880, 33, 12. 6. 18 Barbarano.
- Šmidl A., 1894, 33, 9. 8. 18 Caprino.
- Šmidmajer V., svob., 1877, 39, 13. 1. 19 Trnava.
- Šnep V., 1896, 31, 6. 11. 18 Castelfranco.
- Šolta Jos., 1890, 34, 7. 12. 18 Padova.
- Šotka F., 1875, 32, 1. 12. 18 Padova.
- Šperl V., 1895, 32, 21. 7. 19 Niž. Medzev.
- Šplíchal V., 1898, 39, 16. 7. 18 Bassano.
- Štangl Jos., 1893, zák. 7. div., 18. 12. 19 Kroměříž.
- Štěpán Al., des., 1898, 33, 6. 1. 19 Štramberk.
- Štěpán (Rulík) F., 1897, 33, 10. 9. 18 Malga Prato.
- Štěpán F., 1886, d. r., 2. 9. 18 Fonte d'Amore.
- Štěřba Al., čet., 1889, 33, 17. 6. 18 Fossalta.
- Štílec Jos., 1892, 39, 9. 1. 18 Hodonín.
- Štorek Jos., 1879, 39, 16. 6. 18 Conegliano.
- Štulleiter J., 1891, d. r., 22. 5. 18 Foligno.
- Štybr Gustav, 1892, 35, 18. 1. 19 Ružomberok.
- Šubert Jos., 1872, 34, 10. 12. 19 Karlin.
- Šukal J., 1891, 35, 21. 6. 19 Rožňava.
- Šula F., 1894, 34, 5. 1. 19 Č. Budějovice.
- Šule K., 1893, 34, 31. 1. 19 Litke.
- Šule V., 1893, 34, 29. 1. 19 Ipeľ.
- Švancara Ludvík, 1894, 39, 16. 6. 18 Conegliano.
- Švec V., 1898, 39, 30. 5. 19 Parkan.
- Švec Vilém, 1897, 33, 17. 6. 18 Fossalta.
- Taur J., 1891, 34, 3. 9. 18 Verona.
- Tenkrát Em., stráž., 1879, 33, 20. 8. 18 Verona.
- Tesař Jos., 1896, 31, 18. 6. 19 Jakuhoviany. Sabinov.
- Tichava F., 1898, 34, 14. 7. 19 Czót, Pápa.
- Tichý F., čet., 1895, 34, 31. 5. 19 Parkan.
- Tintěra V., 1889, 39, 16. 6. 18 Conegliano.
- Tkač Jos., 1893, 35, 25. 5. 19 Putnok, Bánréve.
- Tlačil Jar. 1899, 39, 11. 1. 19 Bratislava.
- Tobek F., stráž., 1896, 39, 24. 9. 18 Cima Tre Pezzi.
- Tomaides F., 1882, 33, 18. 6. 18 Oderzo.
- Toman Boh., 1898, 35, 23. 5. 19 Sv. Peter n. S.
- Tománek Jos., 1898, stáh VI. div., 25. 8. 19 Trenčín.
- Tomášek Jos., 1889, 32, 25. 10. 18 Foligno.
- Topol Al., 1898, 33, 19. 6. 18 Gaggio.
- Trojan J., 1892, 35, 19. 5. 19 Dědice.
- Trojáněk Oldřich, por., 33, 21. 9. 18 Doss Alto.
- Trunečka Jos., 1898, 35, 5. 12. 18 Padova.
- Trutnovský V., 1898, 32, 21. 6. 19 N. Medzev.
- Trž Vojt., 1894, 31, 2. 6. 18 S. Maria degli Angeli.
- Trška Jar., 1898, 34, 30. 5. 19 Parkan.
- Tůma Mir., npor., (kpt. i. m.), 1898, 39, 19. 6. 19 N. Zámky.
- Turek T., 1898, 32, 26. 10. 19 Miroslava.
- Turpiš F., 1898, 33, 19. 6. 18 S. Stino.
- Turynek Jos., 1879, d. r., 12. 9. 18 Fonte d'Amore.
- Týc Boh., stráž., div. kul., 5. 6. 19 Ban. Bystrica.
- Tychtl Jos., 1895, 39, 29. 7. 19 Trnava.
- Tyslbret Ludv., 1890, div. kul., 23. 5. 19 Slovensko.
- Uchytil V., des., 1881, 32, 15. 9. 19 Šternberk.
- Uksa V., 1893, d. r. 6. 9. 18 Fonte d'Amore.
- Urbanec Jos., 1896, 34, 31. 1. 19 Litke.
- Vacek Jos., 1896, 34, 31. 1. 19 Litke.
- Vacek V., 1893, d. r., 14. 9. 18 Fonte d'Amore.
- Vágner F., 1889, 34, 14. 2. 19 Praha.
- Vágner Leop., 1872, d. r., 13. 9. 18 Fonte d'Amore.
- Vácha Boh., 1883, 39, 29. 6. 18 Asiago.
- Valach J., 1898, 33, 29. 8. 19 Kremnica.
- Válek R., 1899, 39, 21. 11. 18 Edolo.

- Valenta F., 1898, 33, 1. 12. 19 Č. Lída.
 Vaňát V., 1898, 31, 13. 2. 19 Užhorod.
 Vaňha J., 1898, 34, 30. 11. 19 Košice.
 Vániš J., des., 1885, d. r., 14. 9. 18 Fonte d'Amore.
 Vařejka F., des., 1895, 33, 23. 6. 18 Mogliano Veneto.
 Vašíček Ad., 1878, 34, 21. 6. 19 Trnava.
 Vávra J., 1890, 39, 14. 6. 19 Seldin.
 Vávra Jar., 1899, 39, 13. 6. 19 Bratislava.
 Velhuda Jos., 1889, 34, 31. 5. 19 Setich, Sakáloš.
 Velinger F., 1896, 31, 12. 9. 19 Karlín.
 Venas Jos., 1897, 34, 16. 12. 18 Foligno.
 Venc F., 1897, 39, 1. 5. 19 Komárno.
 Vepřek Otakar, npor., 1891, 35, 3. 6. 19 Otročok, Plešivec.
 Veselý Ctibor, ppor., 1899, 39, 1. 5. 19 Komárno.
 Veselý J., 1887, 34, 11. 2. 19 Zizkov.
 Veselý Jos., 1894, 32, 5. 9. 19 Olomouc.
 Veselý Jos., 1898, 19. 6. 19 Čifáry.
 Veselský Jar., 1896, 34, 30. 5. 19 Vyškovce n. Ipšom.
 Vetrík Jos., 1890, 33, 11. 8. 19 Sklabina.
 Veverka V., 1891, 39, 1. 6. 18 Bassano.
 Vich K., 1887, 39, 17. 6. 19 Čaše.
 Viktora F., 1874, 33, 19. 6. 18 Davanzo.
 Vilánek Tomáš, des., 1888, 34, 24. 5. 19 Karlín.
 Vilím J., 1897, 31, 25. 1. 19 Užhorod.
 Višek F., 1896, 31, 1. 11. 18 Castelfranco.
 Višňovský J., 1894, 33, 19. 6. 19 Čifáry.
 Vitanovec Št., 1898, 35, 27. 10. 18 Foligno.
 Vladař A., 1891, d. r., 27. 5. 18 Foligno.
 Vlk Jos., 1894, 33, 19. 6. 18 Fossalta.
 Vohora A., 1880, 34, 3. 11. 18 Verona.
 Vobořil Bart., čet., 1898, 35, 23. 6. 19 Sv. Peter n. S.
 Vodenka K., 1899, 35, 19. 6. 19 Plešivec.
 Vodička Al., čet., 1876, 34, 24. 9. 18 Caprino.
 Vojsa F., 1888, 39, 16. 6. 18 Conegliano.
 Vojsa Richard, svob., 1877, d. r., 18. 8. 18 Foligno.
 Vokatý F., 1884, 34, 19. 12. 18 Matarello.
 Vonderka V., 1895, 32, 21. 6. 19 N. Medzev.
 Vondráček R., svob., 1897, 39, 15. 6. 18 Colle di Guardia.
 Vondrák A., čet., 1886, d. r., 6. 9. 18 Fonte d'Amore.
 Vondrák V., stráž., 1891, 39, 8. 9. 18 Musile.
 Vörlik V., des., 1891, 1. jíz. šv., 7. 6. 19 Slepčany.
 Voříšek Vojt., npor., 1894, 35, 20. 6. 19 Plešivec.
 Vostrý A., 1897, 34, 21. 9. 18 Caprino.
 Vrba Jos., 1897, 34, 11. 11. 18 Castelfranco.
 Vrba T., svob., 1887, 39, 16. 6. 18 Conegliano.
 Vrba V., stráž., 1892, 31, 23. 5. 19 Miškovce.
 Vrběcký Jos., des., 1895, 35, 20. 11. 18 Padova.
 Vybíral Aug., svob., 1893, 33, 6. 9. 18 Doss Alto.
 Výmola Jos., 1894, 31, 2. 7. 19 Olomouc.
 Winternitz F., ppor., 1896, 39, 13. 6. 19 Čúz, N. Zámky.
 Zabloudil Jos., 1895, 31, 20. 5. 19 Miškovce.
 Zabloudil Jos., 1898, 39, 15. 6. 18 Montello.
 Zábranský Al., 1890, 33, 12. 6. 18 Barbarano.
 Zahradník J., 1892, 33, 23. 5. 18 Foligno.
 Zach A., des., 1889, 31, 17. 11. 18 Castelfranco.
 Zajíček Jos., 1898, 39, 11. 6. 18 Nitra.
 Zálešák T., 1895, 39, 23. 6. 19 Žitva.
 Zamazal Jos., 1898, 32, 21. 6. 19 N. Medzev.
 Zámorský F. 1894, 33, 13. 3. 19 Jakoviany.
 Zapletal Al., des., 1895, 39, 24. 9. 18 Cima Tre Pezzi.
 Zázvorka V., kpt., 1897, 39, 18. 4. 19 Zlatná na Ostrove.
 Zelenka F., 1895, 32, 24. 5. 19 Abaju, Turna.
 Zelenka Jar., des., 1879, stráž. r., 3. 6. 19 Uh. Hradiště.
 Zeman Bohuslav, npor., 1895, 33, 17. 10. 19 Karlín.
 Zeman J., 1898, 35, 22. 10. 18 Foligno.
 Zeman Jos., 1888, 39, 15. 6. 18 Colle di Guardia.
 Zicháček J., 1877, 35, 16. 2. 19 Šardice.
 Zika J., 1892, 32, 11. 1. 19 Žilina.
 Zima V., 1891, 33, 25. 1. 19 Bratislava.
 Zlatník K., 1893, 35, 29. 3. 19 Slovensko.
 Zlevor Jos., 1875, 32, 25. 9. 18 Malga Prato.
 Zerviv F., 1898, 34, 29. 1. 19 Bal. Ďarmoty.
 Zušák Ferd., 1896, 39, 13. 7. 19 Parkan.
 Žádník Jiří, kpt., 1887, 32, 21. 6. 19 N. Medzev.
 Žák Hynek, svob., 1890, 35, 16. 10. 18 Brescia.
 Žák Jiří, 1897, 32, 22. 6. 19 N. Medzev.
 Žatečka Jos., 1897, d. r., 1. 11. 18 Fonte d'Amore.
 Železný Fr., 1895, 39, 29.. 6. 18 Valbella.
 Ženíšek J., ppor., 1891, 32, 24. 5. 19 Slovensko.
 Židek Jos., 1896, 31, 31. 8. 18 Canaletto.
 Žila F., 1898, 39, 29. 9. 18 Valbella.

Ztráta dobrých druhů v boji dojmala a po dnes i v budoucnu, pokud italští legionáři budou žít, bude naplňovati smutkem jejich srdce při každé vzpomínce na předčasnou smrt bratří. Ale tím bolestnější dotýká se všech upřímných Čechů vzpomínka na naše vojáky, kteří pro své přesvědčení a za blaho vlasti zahynuli rukou nepřátelskou na popravišti.

Jim nedopřál osud, aby se mohli radovati ze samostatnosti československého státu, za jehož svobodu bojovali, ba ani nebyl k nim tak milosrdný, aby je nechal zemřít nepřátelskou střelou na bojišti. Bylo jim souzeno vypít kalich utrpení až do dna, aby však jejich smrt, prováděná nejhroznější trýzní tělesnou i duševní, přinesla jim slávu mučednickou.

Po celé frontě od švýcarských hranic až k Jaderskému moři jsou rozseta místa, kde rukou katovou umřeli českoslovenští vojáci proto, že vlast svou milovali a věřili, že svobody dosáhnou jen krví a obětmi na bojišti. Na jednácti popravních místech dodýchal několik desítek našich vojáků, kteří podlehli přesile neb nešťastnou náhodou uvázli v rukou nepřátel. A tato oběť jistě zasluhuje, aby poslední okamžiky mučedníků byly v naší kronice pokud možno obsírně vyličený.*)

První zprávy o popravách našich vojáků dostaly se do Itálie již v posledním týdnu měsíce června a přinesli je rakouští zajatci a zběhové. Zprávy však byly zmatené a mnohdy si odporující, takže z nich zbyla téměř jen jedna jistota: že k popravám skutečně došlo. Teprve později nabýval obraz poprav učitějších tvarů a teprve po převratu byly zjištěny podrobnosti poprav a hroby popravených. Ale ani tehdy se nepodařilo dojít k přesnému a konečnému zjištění průběhu všech

popravních aktů a dodnes někde ještě nám jsou mnohé věci nejasné.

Jisto je, že po boji I. praporu 33. pluku na Piavě*) zmizelo nevysvětlitelně několik československých vojáků, o jejichž osudu kolovaly různé pověsti. První zprávy o nezvěstných byly značně přehnány, protože za nezvěstné označili velitelé také ty vojáky, kteří byli raněni a za boje odneseni do různých polních nemocnic, odkud teprve po několika dnech přišla zpráva o jejich zranění a ošetřování.

Ze všech nezvěstných, jichž bylo původně hlášeno několik desítek, zůstalo po dalším zjišťování přece 18 našich vojáků, o jejichž osudu se ničeho nevědělo. Dnes lze říci, že 14 jich bylo popraveno a 4 zachránili šťastně svůj život a po mnohých útrapách se dočkali úsvitu svobody.

Popravy konaly se na pěti místech, vždy v sídle velitelství divise, jejíž oddíly československé legionáře zajaly. Vyličíme nyní každou popravu zvláště stručně a přihlížejíce k nejvíce pravděpodobným zprávám.**)

Městečko Oderzo,***) malebně položené na říce Monticanu, bylo svědkem popravy tří československých vojáků, dne 18. června 1918. Byli sem přivedeni k velitelství 64. honvédské divise a po krátkém soudu popraveni na třech dřevěných šibenících, postavených za městem u mostu přes řeku. Byli to:

Vincenc Hytl, narozený 31. srpna 1895 v Trnovanech u Teplic, povoláním sklář, svobodný.

Václav Řípa, narozený 31. července 1890 v Kostomlatech u Nymburka. Do italského zajetí se dostal u Jambiana

*) Viz str. 612.

**) Základem líčení jsou Protokoly čs. domobrany, zprávy sebrané kpt. J. Vydrou od čs. domobranců, kteří popravám byli přítomni nebo o nich slyšeli od známých. Doplníují a opravují je rozsudky rak. soudů pokud se zachovaly a různá jiná svědectví psaná i tištěná.

***) Oderzo, okr. město v prov. Treviso, na l. břehu Piavy, 10.000 obyř.

*) Některé podrobnější údaje najdou se v knížce J. Logaje: Oběti II. vyd. Čin. Praha 1922 a V. Hanzala: Výzvěděci v Itálii a na Slovensku, Praha 1928.

Poslední cesta Al. Herziga a Frant. Turpiše na popraviště v San Stinu.

na Krasu dne 23. května 1917. Povoláním byl obuvník, svobodný.

František T o m a i d e s, narozený 6. prosince 1882 ve Štěpánově. Do zajetí italského se dostal 5. července 1916. Byl ženat a povoláním pekař.

Nemáme bližších údajů o jejich zajištění a popravě. Očitý svědek poprav, Jos. Suchý, vypráví aspoň krátce:*)

„Chtěje se s našimi hrdiny aspoň pohledem rozloučiti, šel jsem k divišnímu vězení a čekal, až je vyvedou. Před domem stála četa honvedů s nasazenými bodáky a vůz. Pak je vyvedli a oni usedli na voze.

Jeden byl starší, asi 35letý, prý ženatý a otec tří dětí, druzí dva mladší. Starší plakal, volal ženu a děti, mladí však se chovali klidně. Zvláště jeden se rozhlížel a volal na plačícího: „Nekřič, brzy bude konec. Však přijde pomsta nakonec. Za jednoho z nás jich bude viset deset.“ Zapálil si cigaretu, rozhlížel se, hvízdal si a pak zas zpíval.

*) Dopis zasláný Památníku odboje dne 3. dubna 1920; líčeno podle zápisníku.

Druhý mladík nemluvil, jen klidně kouřil . . .“

A jiný svědek, tehdejší starosta města Oderza, líčí poslední chvíle našich mučedníků takto:*)

„Bylo to dne 20. června 1918,**) právě když armády rakouské, krvavě poraženy, viděly, že jim navždy uniká toužené vítězství, kdy došlo k vybití surových a mstivých citů proti zajatým Čechoslovákům. Tři z nich, v nejubožšímu stavu po rozhořčeném boji v zóně Musile, odsouzeni již v Mottě di Livenza, byli přivezeni do Oderza. K večeru 20. června s obvyklým aparátem chmurné teatrálnosti došlo pak k surovému výrazu duše Habsburků za přítomnosti čelných vojenských autorit,

*) Večerní České slovo, 18. dubna 1922.

**) Protokol domobrany uvádí datum 20. neb 23. června, Jos. Suchý pak udává datum asi 22. června 1918. Rozsudek polního soudu není zachován; víme pouze, že vid. „Arbeiterzeitung“ otiskla výnos rak. min. války z 28. září 1918 o popravě těchto tří příslušníků čs. vojska v Italii. Viz „Českosl. samostatnost“, 6. listopadu 1918.

stojících ve čtyřúhelníku kolem popraviště.

O 6. hod. večerní byli všichni tři Češi pověšeni v zahradě na náměstí Viktora Emanuela III. Jeden z nich, v nejvyšším stupni pohnutí, jež otráslo dokonce i nepřáteli, vyjádřil hlasitě svou bolest, že jeho žena a děti jsou ještě v otroctví neblahého císařství v dalekých Čechách a nežli nastavil krk oprátce, zvolal: „Sláva Italii! Smrt Rakousku!“

Druhý, nedav se rušiti, kouřil cigaretu a odhodil pak její oharek na důkaz pohrdání na katy, kteří ho měli popravit. Mrtvolky byly pohřbeny v uvedené zahradě a dlouhou dobu ještě zůstaly vedle hrobů státi sloupy šibenic...

Tělesné pozůstatky hrdinů, uložené na vojenském hřbitově v Ormelle, byly pak převezeny do vlasti zároveň s pozůstatky ostatních mučedníků svaté věci spravedlnosti a svobody.“

*

O dva dni dříve, dne 16. června 1918, stihl v blízkém P i a v o n u*) stejný osud jiné tři naše vojáky, kteří byli zajati rakouským vojskem v boji na Piavě. Jsou to:

Karel C u d l í n, narozený 22. října 1891 v Divišově u Benešova. Byl zajat Italy v červnu 1916 na jihotyrolské frontě. Povoláním byl pekařský dělník, svobodný.

František K o u d e l k a, narozený 16. července 1891 v Březi u Čáslavi. Do italského zajetí se dostal 23. května 1915 u Hudilogu na Krasu. Povoláním byl tesařský dělník, svobodný.

Rudolf K o u ř i m s k ý, narozený 13. dubna 1893 v Hostěradicích u Jílového. Byl zajat Italy v srpnu 1917 na Soči. Povoláním byl tovární dělník, svobodný.

V boji na Piavě dostali se do rukou nepřátelské přesily u Ponte di Piave hned v prvním dni rakouské ofensivy

*) P i a v o n, obec asi 3 km na jv. od Oderza.

a ještě téhož dne byli vyslýcháni a sepsána žaloba proti nim. Druhého dne pak byli polním soudem c. a k. 14. pěší divise odsouzeni k trestu smrti*) a ortel téhož dne nad nimi vykonán. Pověšili je na stromu zahrady u hlavní silnice v obci. Popravu prováděli vojáci 76. pěšího pluku.

O průběhu popravy nemáme zpráv. Jediné svědectví, které mluví za deset jiných, o chování odsouzenců, se zachovalo a neváhám je zde uveřejniti.

Po popravě dostavil se k jedné italské hraběnce maďarský důstojník a řekl:**)

„Věřte, nenávidím Čechů, ale tolik musím říci, že Kourimský (hraběnka si pamatovala jméno Chorinski) se choval jako pravý hrdina. Nejen že statečně umíral, ale ještě v posledních chvílích svého života dovedl nabádati ostatní své druhy k odvaze a klidu.“

Těla popravených mučedníků byla pochována na místním hřbitově a na jejich hrobě dalo velitelství 14. divise německý nápis: „Zde jsou pochováni 3 muži československé legie... popravení pro velezradu“. Po převratu pak přibyla na hrob druhá dřevěná deska s italským nápisem: „Mučedníkům bratři od 39. čs. pluku.“

Tím aspoň pro první čas důstojně byla uctěna památka hrdinů.

*

Na řece Livenzi najdeme také jedno místo, které nám připomíná podnes smutné události z června 1918. Tam totiž dne 19. června 1918 v městě San Stinu***) rozžehnali se se světem dva naši vojáci:

*) Rozsudek má číslo G. Z. K. 555/18 a je podepsán velitelem divise, pol. podmaršálkem Frant. ze Szemerů. Divise byla maďarská (bratislavská) a měla pluky 48, 71, 72 a 76.

**) Svědectví uvádí býv. gen. konsul v Terstu, Machatý, v dopise Památníku odboje, dne 6. prosince 1923.

***) San Stino di Livenza, krásné městečko na dolním toku řeky Livenze.

Poprava v Píavonu (* popravní strom, + pamětní deska).

Alois Herzig, narozený 1. dubna 1895 v Plzni, byl zajat Italy 19. srpna 1917. Povoláním byl dělník, svobodný.

František Turpiš, narozený 7. ledna 1898 v Dol. Chrástavě n. Liberce. Do italského zajetí se dostal 17. srpna 1917. Povoláním tovární dělník, svobodný.

Jediný*) známý pramen (Protokol čs. domobrany) líčí nám popravu v podstatě takto:

„V píavské ofenzivě v červnu 1918 bylo městečko San Stino, ležící na řídce Livenzi, na trati San Donà di Piave—Portogruaro a daleko za frontou, jevištěm poprav dvou československých legionářů. V městečku rozloženo bylo velitelství 23. arm. sboru, jemuž velel gen. Csicerics, a polní nemocnice č. 305, jejímž velitelem byl vojenský nadlékař dr. Ant. Šimek, uvědomělý Čech a hlavní svědek poprav.

Právě u nárožního domku (odbočuje

*) Potvrzení poprav přinesl také rozkaz voj. velitelství ve Vídni č. 177 z 29. července 1918, podle „Arbeiterzeitung“ z 8. srpna 1918. Viz Logaj: Oběti, II. vyd., str. 26.

tam ze silnice od břehu Livenzi ulice do obce), kde tento lékař bydlel a jenž byl v sousedství nemocnice, hrbí se dvě nízké moruše, na nichž byli Cechoslováci popraveni.

Legionáři byli zajati u S. Donà di Piave 10. divisií a odtamtud přes Ceggia hnáni až do S. Stina, jsouce přivázáni ke koním eskorty za ruce, které již měli černé od těsného uvázání, a tlučeni jsouce po cestě palašem.

Soudní vyšetřování a jednání řídil major Wacek, Němec ze St. Hradce a obžalované hájil Čech, nadpor. auditor Pelikán. Poprava oběšením byla provedena 19. června 1918 o 4. hod. odpolední.

Oba obžalovaní šli se železným kladem k šibenici. První*) ani nepromluvil a byl ihned mrtev, druhý zvolal: „Na

*) V protokolu jsou některé omyly, jako datum poprav je uvedeno 16. červen 1918 a popravení jmenování první jako Slovák a druhý jako Čech, ač byli oba dva Češi. První byl popraven Turpiš a pak Herzig, jak uvádí V. Pelikán, obhájce Herzigův, v článku, celkem shodném s uvedeným líčením, otištěným v N.ár. politice, 1. května 1921.

Hrob popravených legionářů v Píavonu.

zdar, bratři!“ a skončil asi po půl minutě, když se byl naň pomocník popravčího zavěsil.

Ku provedení popravky byl vybědnut kdekdo. přihlásil se však jenom šikovatel od aut. kolony, Vídeňák nebo Maďar. Tomuto dobrovolně při popravě za pomocníka přiskočil rakouský četař Paukert, Vídeňák, zaměstnaný v účetní kanceláři polní nemocnice.

V noci byla těla obou popravených snáta a zakopána na hřbitově.

S těmito dvěma legionáři byl zajat ještě třetí legionář Vokřínek,*) jenž byl těžce raněn prústřelem a zlomeninou pravé stehenní kosti a dopraven rovněž v prvních dnech piavské bitvy s jinými

raněnými do polní nemocnice v S. Stinu. Těžce raněn byl v nemocnici na loži vyšetřován, ale nemohl býti souzen a popraven.

Dalším osudným místem v dějinách čs. vojska v Itálii je D a v a n z o*), kde skonali tito naši vojáci**).

Hynek H o r á k, narozený 25. března 1889 v Bohdanči u Ledče nad Sázavou. Zaját byl Itálií 22. srpna 1917 na Hermaďe na Krasu. Povolením rolník, ženat, Zanechal 2 nezaopatřené děti.

*)Davanzo, místo mezi obcemi S. Donà di Piave a Ceggia, na levém břehu Piavy. Poprava byla vykonána před školou u Agenzie Giustiniani. Protokol domobrany udává datum popravky 18. června, ale jiné prameny mají 19. červen 1918.

**)Uvedený rozkaz voj. velitelství ve Vídni obsahuje také jména popravených v Davanzu, kromě Viktory, jehož jméno je zjištěno z jiných pramenů.

*) Ant. Vokřínek byl skutečně raněn a zajat a léčen nejprve v S. Stinu a pak v Udine. Odtud se 27. října 1918 dostal domů a byl po převratu superarbitrován.

Poprava v S. Stinu di Livenza

Antonín K a h l e r, narozený 6. června 1883 v Praze. Do italského zajetí přišel dne 15. září 1917 u Bregu na Soči. Povoláním zlatník, ženat, otec dcery.

Josef K ř í ž, narozený 31. května 1888 v Šebaňovicích u Benešova. zajat Italy 9. října 1916 u Jamiana. Povoláním byl kameník, ženat a otec dítěte.

Emanuel K u b e š, narozený 8. srpna 1880 v Praze, zajat Italy 7. srpna 1916 na M. Sabotinu. Povoláním lakýrnický dělník, ženat a otec dvou synů.

František V i k t o r a, narozený 24. prosince 1874 v Purkarcu u Čes. Budějovic, zajat Italy 5. května 1917 u Jamiana. Povoláním byl strojník, svoboden.

Smutný popravní akt se odehrával dne 19. června 1918 a líčí jej jediný dosud známý obšírný pramen, Protokol čs. domobrany, takto:

„V prvních dnech nezdařené ofensivy piavské zajato bylo 10. pěší divisi šest československých legionářů. Toutéž divisi, jež měla sídlo mezi San Donà di Piave a Ceggia, ve skupině domků Davanzo a operační území od S. Donà až k moři a i na druhém břehu řeky, zajati byli také legionáři Havlena, popravený tamtéž několik dní později a dva legionáři, popravení až v S. Stinu. K divisi patřily pěší pluky 15., 55., 21. (čáslavský) a 98. (vysokomýtský), jež operovaly na druhém piavském břehu a získaly zajatce. Velitelem divise byl Polák, genl. Gologowski.

Z těchto prvních šesti legionářů byl jeden těžce raněn a poslán dále do San Stina. Byl to snad legionář Vokřínek, jenž později zemřel v nemocnici v San Stinu.*) Zajatci požádali o vodu k pití, vidouce, že zraněným na nosítkách je podávána voda a tak se podařilo několika vojínům s nimi vyměnit několik slov.

Zajatci byli souzeni dne 18. června 1918 divisním soudem stranou od silnice ve vinici; odsouzení krátce k smrti a popraveni. Poprava byla vykonána asi o 2. hod. odpoledne na čtyřech kaštanových stromech před školou ve skupině domků Davanzo. Pro pátého z nich byla zřízena šibenice dále u školy... Kordon kolem popravy tvořili vojíni štábní setniny pod vedením rytmistra Mayera, který se podle výpovědi svědků choval velice hanebně při popravě, spílaje všemu českému.

Na popravené připevnili tabulku s nápisem „tschechischer Legionär“ a nechali viseti mrtvolu až do večera. Jeden z legionářů vyjádřil se prý při popravě: „Mě popravíte, snad ještě sto, ale tisíce jiných pomstí tento váš zločin!“ Všichni umírali s pozdravem své vlasti. Pochovali je malý kousek dále od místa popravy, za onen dům ve vinici. Fotografii popravených existuje několik.“

To je asi vše, co o této popravě je dodnes známo a snad teprve se v budoucnu objeví nová, podrobnější svědectví.

*

Posledním z popravených příslušníků I. praporu 33. pluku na Piavě byl jeden ze zakladatelů největší organizace v Itálii, Čs. dobrovolnického sboru v Santa Marii C. V., a jeho pokladník, který se vedle J. Čapka, J. Logaje a B. Bartoše nejvíce zasloužil o vzrůst našeho odboje.

Byl to Bedřich Havlena, narozený 18. května 1888 v Nové Lhotě

u Čáslavi. Do italského zajetí se dostal dne 28. listopadu 1915 na S. Michele na Krasu jako jedn. dobr. desátník. Povoláním byl berním úřed. v Zamberku, svoboděn.

Jeho smrt je zvláště dojemná a hrdinská a zasluluje skutečně, abychom uvedli alespoň tři hlavní svědectví.

Protokol domobrany líčí popravu v podstatě takto*):

„Poprava byla u 46. střelecké divise, jejíž velitelství bylo v domku**) u místa popravy (větší statek). Poblíže jsou dodnes viděti velké kaverny, vystavěné pro ochranu proti aeroplánům. K divisi náležely 13. střelecký a 15. dragounský pluk. Zajatý byl jí předán 10. divisi, jež se právě se 46. divisi střídala...“

Havlenu zajal 98. pluk. (V rakousko-uherské armádě sloužil Havlena u téhož pluku, p. a.). Obě divise patřily k 23. armádnímu sboru v San Stinu, velitelství 6. armády bylo v Anone.

Asi 20. června 1918 při první piavské ofenzivě u San Donà di Piave, byl zajat 98. pěším plukem na druhém břehu řeky Piavy československý legionář, jednoroční dobrovolník Bedřich Havlena. Přiveden byl k statku u Davanza, na silnici k Ceggii, který byl sídlem velitelství 10. divise. Ježto však 10. divise, k níž 21. a 98. pěší pluk, zajavší Havlenu, patřily, se vyměňovala právě s 46. divisi, přijalo Havlenu velitelství 46. divise.

Polním soudem této divise byl legionář Havlena odsouzen k smrti a příští den, 21. června asi o jedenácté hodině dopolední popraven. Souzen a vězněn byl v červeně natřeném domě, se štítem k silnici, jenž do zadu od silnice uzavíral velký statek a byl

*) J. Logaj: Oběti, II. vyd., str. 82. Protokol je zpracován podle svědectví F. Kváčí, vojína 10. rak. sanitního oddělení. Malé opravy jsou provedeny podle jiných zpráv.

**) Jmenuje se Casa Bertolotti a byl v majetku rodiny Sgorlon.

*) Viz str. 834.

Poprava v Davanzu.

sídlem velitelství divise i polního soudu.

Z tohoto domu byl vyveden, doprovázen po každé straně jedním vojínem a následován vzadu knězem a několika důstojníky, četníky atd. Jiných diváků nebylo, poněvadž to byla náhlá, neočekávaná a širším vrstvám vojska neznámá poprava. Právě proti štítu červeného domu přes silnici, stála telegrafní tyč, přizpůsobená příčným dřevem na šibenici. Na příčném dřevě, jež bylo asi dva a čtvrt metru od země, visela zcela krátká oprátka.

Havlena spatřiv šibenici vypjal prsa, zvedl hlavu vzhůru a pevným krokem, aniž by se byl na své katany ohlédl, přešel silnici. Došel až k tyči pod ráhno, aniž by dost málo váhal anebo dal čas svým katanům k ceremoniím, naskočil jako sokol do kliku levou rukou, t. j. chytil se ráhna a přitáhl se nahoru; v rychlosti pak pravou rukou navlékl si oprátku na hlavu, při čemž se tato právě pro onu rychlost sesmekla. Usmívaje se navlékl oprátku přes hlavu znovu a spustil se bleskurychle dolů do visu.

Oprátka se zadrhla a on s úsměvem v obličejí, bez veškerého smrtelného zápasu dokonál.

On, hrdina, utekl v pravém slova smyslu svým katanům, nedopřáv jim ani okamžiku k pochopení svého úmyslu a zkrátil tímto sokolským způsobem svoje muka, jež by mu jistě byli připravili.

Přirozeně, že celý průvod zůstal překvapeně státi a po delším rozhovoru mezi sebou se důstojníci rozházeli. Ani jméno kata, ani kat sám nebyl účastníkům znám, ježto se k práci nedostal. Voják, čekající hned za tyčí přes příkop, u vykopaného hrobu, s údivem hleděl na tento výjev. Havlena byl pohřben odpoledne, několik kroků od popraviště.“

Poněkud odchylně, ale jsem přesvědčen, že pravdivěji v podrobnostech líčí popravu Havlenovu bývalý divisní farář 46. střel. divise, Frant. Polák, z jehož vypravování zde uvádím aspoň nejdůležitější odstavec*):

„Na otázku soudu, je-li na smrt

*) Památce mučedníka za svobodu národa, Bedřicha Havleny, popraveného italského legionáře. Čáslav 1922.

připraven, odpověděl Havlena pevným hlasem: ano! — Potom vyšel odsouzenec po boku divisního faráře z chlěva a střezene jsa četníky a vojíny od štábní setniny, ubíral se k popravisti . . . Divisní soud stanul blíže místa popravy.

U šibenice, která byla na telegrafní tyči primitivně zhotovena, čekal strážmistr 15. drag. pl., 4. švadrona, jakýs Němec od Vídeňského Nového Města, jako kat a u něho byli dva dragouni — jeho pomocníci. Na silnici a na poli přihlížel velký zástup vojínů. Havlena přistoupil zcela klidně k šibenici, postavil se na prázdnou bedničku od šrapnelů, sám si ovázal provaz kolem krku, odkopl bedničku — a visel . . . V tom však šibeniční rahno pod tíhou těla Havlenova povolilo a Havlena spadl do příkopu . . . Než, ihned vstal a oprátku si uvolnil. — Soudní komise nařídila, aby Havlena byl odveden zpět do chlěva, což se také stalo.

Setník-auditor Koller (Němec-Vídeňák) oznámil telefonicky celý případ ihned divisionáři von Weiszovi, který dlel, toho času s oddělením gen. štábu v zákopech u Musile a zároveň ho žádal o rozkaz, co se má s Bedřichem Havlenou nyní státi.

Setník Koller projevil názor, že by nyní (analogicky podle civilního práva trestního) od nového trestního výkonu mělo být upuštěno, jelikož rozsudek na Havlenovi byl již vykonán (liteře zákona bylo zadost učiněno) a odsouzenec jen mimořádným způsobem na živu zůstal. Avšak předseda divisního soudu, rytmistr v. Fröhlich, když telefonický rozhovor setníka Kollera s velitelem 46. divise zaslechl, zle se na setníka-auditora Kollera obořil, proč případ divisionáři hlásil a spojiv se sám telefonicky s divisionářem, počal vyjednávat. Potom divisionář nařídil, aby trest smrti byl vykonán . .

Asi o půl třetí hodině odpo. přišla soudní komise opět do chlěva a oznámila Havlenovi, že trest smrti bude

na něm vykonán. Tu chystaje se k odchodu podal mi na rozloučenou ruku a žádal mne, abych jeho rodině ještě poslední pozdrav vyřídil.

Zcela klidný, nejevě nejmenšího rozčilení nebo strachu, jako opravdový hrdina vyšel Havlena z chlěva a kráčel v průvodu několika vojínů štábní setniny a polních četníků a členů soudní komise, maje opět po boku divisního faráře.

Když Havlena došel až k šibenici, zavěsil se oběma rukama, které, jak již bylo vypravováno, zůstaly zcela volné od oné chvíle, kdy mu s nich provazy sňaty, aby mohl v chlěvě napsati příbuzným lístek — a čehož si (ku podivu!) nikdo nepovšimnul — tedy oběma rukama zavěsil se na rahno, aby vyzkoušel, je-li šibenice dobře připravena . . .

„Dobré je to,“ pravil, „ale příliš nízké — moje nohy by dosahovaly až k zemi, takže bych se nemohl udusiti.“ — Žádal tedy, aby mu pod nohama byl vykopán důlek, což také pomocníci katovi učinili.

Nato Havlena vystoupil na prázdnou bedničku od šrapnelů, ovinul si sám kolem krku oprátku a zkoušel, zda-li oprátka na krku dobře přiléhá a žádal mezitím katy, aby bedničku podtrhli, až jim řekne . . .

Najednou zvolal: „Podtrhněte!“ — Stalo se. Přítomní žasli nad takovou chladnokrevností. Havlena napjal nohy, přitáhl k nim obě ruce, jakoby se stavěl do „pozoru“ a ani dost málo sebou nepohnul . . .

Mrtvola Havlenova zůstala na šibenici až do sedmé hodiny večerní, kdy byla štábní setninou 46. střel. divise sňata a poblíž místa popravy pohřbena.“

Vypravování faráře Poláka doplňuje zajímavými a důležitými podrobnostmi jiný očitý svědek, prostý voják od velitelství divise, jenž schován za křovím sledoval průběh popravy. Tento svědek, Jos. Honza, psal své

hrozné vzpomínky v obštném dopise Památníku odboje, z něhož vyjímám podstatné části:

„Podle výpovědi vojáků našeho velitelství byl Havlena, který v močálech bloudil, naši hlídkou zajat, ale nechtěl prý mluvit, až mu uklouzlo české slůvko „tak“ a tak prý hned naši věděli, že je český legionář. Nohy měl oteklé od močálu...

Jeho slova, která mi uvázla v paměti, jsou: „V nejbližší době se přesvědčíte o pravdivosti mých slov, že česká republika je zajištěna..."

Havlena kráčel zase pevně a zmužile i s úsměvem v čele průvodu. Ruce maje volně uchopil dřevo, zatím opravené a svou vlastní tíhou zkoušel pevnost jeho a nečekaje žádného pokynu, ovinul si provaz okolo krku, a prkn pod nohama si odkopnul, bez trhání, s usměvavou tváří visel dolů.

Podle doslechu byl Havlena asi dva metry od místa popravy večer zakopán. Hrdinnost jeho byla německými důstojníky odměněna slovem: fanatismus."

Všechny tři dokumenty, z nichž jsem někde ponechal pro srovnání místa shodná a jinde si odporující, přece se v celku shodují v tom, že Havlena provedl ortel na sobě sám, aniž by čekal na kata. Dále ze všeho jednání soudu i z popravního aktu lze cítiti, že mezi soudci se našli lidé, kteří chtěli Havlenovi pomoci, ale marně se o to snažili.

To potvrzuje také bývalý setník-auditor J. Machálek, jemuž připadla nemilá úloha žalobce. Svou úlohu a chování Havlenovo popisuje (Československý legionář, 20. prosince 1919) v podstatě takto:

„Na mou další otázku: „Jste Čechem americkým nebo ruským?“ odpověděl: „Jsem příslušníkem rakouským a sloužil jsem za války u pěšího pluku čís. 98.“ Položil jsem obviněnému ještě jednu otázku ohledně jeho přísluš-

nosti, abych jej přivedl k tomu, aby se vydával za příslušníka nějakého dohodového státu, obviněný však řekl: „Pane hejtmane, jsem rakouský příslušník, konejte jen svou povinnost a urychlete řízení, abych se dlouho netrápil. Víím, co na mě čeká, vaši letci nám to oznamovali letáky, které u nás shazovali."

Při přelíčení pak mu žalobce podával otázky o jeho pluku v Rakousku, což asi nebylo soudnímu tribunálu vhod.

„Předseda líčení se mne tázal, proč tyto otázky kladu a když jsem mu řekl, že se chci přesvědčiti o správnosti údajů obviněného, obrátil se ke mně obviněný a řekl česky: „Nebojte se, pane setníku, jsem ten, za koho se vydávám a mluvím úplnou pravdu, nestane se žádná justiční vražda."

Tím je, podle mého soudu, řečeno vše. Havlena zemřel, protože zemřít musel. Byl to jeho osud, jež předvídal a chtěl čestně naplniti. Jeho lidská poctivost a vlastenecké nadšení nedovolovalo mu, aby se skrýval se svým přesvědčením. A jistě tanula mu na mysli ohromná zodpovědnost mravní, kterou na sebe vzal jako jeden ze zakladatelů revoluční organizace v Itálii. Svou smrtí chtěl ukázati všem bratřím československého vojska, že žádná překážka a oběť není pro vlast těžkou a marnou. A proto jeho příklad stojí jako světelný maják v dějinách italské legie a její mravní velikosti.

*

Hladová ofensiva rakouská na Piavě v červnu 1918 si však vyžádala ještě řadu životů československých legionářů, kteří zahynuli na popravišti. Stejně jako na dolní Piavě stály dne 15. června hlídky I. praporu 33. pluku v první linii a konaly propagační službu, tak také na střední Piavě, na Montellu a v jeho okolí, byly rozloženy hlídkové oddíly 9. roty 39.

Resana. — Oběd 10. roty 38. pluku.

pluku (6C roty 31. pluku) a v osudné noci byly donuceny svěstí nerovný boj s nepřátelskou přesilou.

Průběh boje jsme vylíčili obsírně již v jedné z předcházejících kapitol (str. 744 a n.). Naše líčení doplňuje zpráva velitelství roty z 25. července 1918, z níž uvedeme aspoň nejdůležitější část:

„Hlídky o 40 mužích a dvou důstojníků byla u 163. ital. pluku v úseku Nervesa. V noci ze 14. na 15. června konali hlídku na Piavě. Sotva se vrátili do svých úkrytů, počala ve 3 hod. ráno rakouská bubnová palba. Nemohli se odvážít opustit úkryt, poněvadž jim stříleli právě před vchod a čekali, až buď přijde rozkaz, či palba poleví.

Palba polevila o půl 9. ráno, načež se všichni vyhrnuli ven. Padli však ihned do rukou rakouským postupujícím oddílům. Svedli s nimi urputný boj, ale podlehli přesile. Vráťivši se střelci vypravují o několika raněných,

avšak další jejich osud je stejně nejasný.“

Z hlídky vrátilo se pouze pět šťastných vojáků, kterým se podařilo probít se nepřátelským proudem. Ostatní neměli k tomu příležitosti a tak došlo k tomu, že 35 našich vojáků zůstalo v rukou rakouských. Z nich — bohudík — devíti se podařilo uniknouti oprátce a zachrániti se, jak dále povíme, po hrozných útrapách duševních na živu. Ale i tak 25 ubohých obětí skonalo na popravištích v Coneglianu a na Colle di Guarda*).

Poprava na Colle di Guarda konala se hned v první den ofensivy, dne 15. června 1918, jak dokazují téměř souhlasně všechny prameny. Nejprve

*) Conegliano, okr. m. v prov. Treviso, na trati z Benátek do Udine; 15.000 obyv.

Colle di Guarda (262 m), nejvyšší vrchol kopcovatiny proti Montellu na levém břehu Piavy. Statek, zvaný „Villa Eichhorn“, jmenuje se Montone. V různých pramenech se najdou jména Col neb Monte Guardia; na italské mapě (1 : 25000) je název Colle di Guardia, kterého nutno jako správného užívat.

Castelfranco. — Velitelství 6. čs. divise.

podáme vyličení poprav, jak je uvedeno v Protokolu čs. domobrany*):

Při první piavské ofenzivě v červnu 1918 operovala proti Montellu 13. střelecká divise rakouská, skládající se ze 14., 25., I. a 24. střeleckého pluku (Brno, Kroměříž a oba poslední z Vídně). Sídlo divise bylo na Colle di Guarda u Colalta, na silnici vedoucí severně ze Susegany ke Colaltu. Velitelství 24. arm. sboru, k němuž divise patřila, mělo sídlo v Coneglianu . . .

Při vzetí Montella nacházeli se mezi četnými zajatci italskými také ovšem Čechoslováci, kteří byli na Piavě všude v první linii, konající Italům služby propagační a výzvědné. Tak 15. června 1918 došel až k velitelství 13. divise houf italských zajatců a zastavil se u selské usedlosti, Němci zvané „Villa Eichhorn . . .“ Za prudkého deště se-

řazení byli zajatci ve vinici před domem, vybráno z nich deset zajatců stranou a ostatní pak nastoupili další cestu k Suseganě.

Vybraných deset zajatců v italském stejnokroji bylo předvedeno pak k domu za zeď a důstojníkem od 13. dělostřelecké brigády dán jim rozkaz, aby se vyzuli z bot a vysvlékli z bluz a vest; s hlavy jim byly strhány čepice a takto pouze v kalhotách a košili za neustálého deště museli si kopati jámu asi půl metru hlubokou, dva metry dlouhou a asi dva metry širokou. To se stalo odpoledne asi ke 4. hodině. Byli to českoslovenští legionáři, kteří současně s italskými vojiny byli zajati a prozrazení rakouským nadporučíkem Luzzato od 15. drag. pluku při výslechu. Nadp. Luzzato, velitel eskorty od 15. drag. pluku, jež dohlížela nad zajatci, udeřil jezdeckým bičkem ve tvář jednoho ze zajatců, jenž se pokoušel o útěk.

Asi kol sedmé hodiny večer byli

*) Tekst částečně upraven a doplněn podle jiných dokumentů. Z protokolu uvádíme jen nejzávažnější část.

Gen. Piccione přehlíží 83. pluk.

zajatci s prací hotovi, postaveni do řady před jámu a čekali. Zatím nakupilo se ze zvědavosti mnoho důstojníků a vojáků, z nichž někteří Maďaři a Němci klidně stojícím zajatcům spílali českých psů a vzezrádců. Zajatci byli vyslechnuti per. Münsterem, jenž o nich prohodil: „samí známí“, a při tom zaslechl jeden z českých svědků popravu jméno Hruška. Byli totiž tázáni po jméně a domově. Asi z desíti vojinů 15. drag. pluku byla sestavena hlídka, postavena před legionáře a naporučeno jim, aby je na daný rozkaz zastřelili.

Takto se čekalo dále až do osmi hodin večer, kdy přijel v automobilu nadporučík Hötendorf, syn známého náčelníka rak. gen. štábu. Hovořil něco s přítomnými důstojníky, pak opovrhivě se podíval na legionáře, klidně stojící, silné a zdravé hochy, dal rozkaz k výstřelu. Po první ráně klesla všechna těla k zemi, avšak pouze asi dva byli ihned mrtví; ostatní těla sebou tloukla, zdvihala se a zaplé-

tala ve vinné révě nebo se kutálela po svahu. Do některých těl muselo být vystřeleno až i pět ran, než byla mrtva.

Pak bylo všech deset mrtvol, rozházených kolem jámy, ponecháno až do rána, patrně pro výstrahu ostatním. Ráno pak byly mrtvoly naházeny do jámy a hlinou slabě přikryty.“

Místo poprav bylo po převratu snadno nalezeno a hroby nešťastných obětí po zásluze upraveny, než mohly být převezeny do vlasti. Hůře bylo se zjištěním jmen, které se vlastně nepodařilo dodnes.

U všech ostatních poprav máme zachovány buď rozsudky rakouských soudů nebo aspoň svědectví vojáků a civilistů, kteří si pamatovali jména popravených. Při popravě na Colle di Guarda všechna svědectví schází a nebylo a snad nebude možno nikdy podobný dokument najít. Proto také ve zprávách o této popravě se vyskytují jména pouze podle dohady nebo nepřesná a nejasná.

Nemohu se zde široce zabývat touto otázkou, která by vyžadovala celé zvláštní kapitoly. Uvedu jen krátce výsledky celého dosavadního pátrání. Máme přesně zjištěno, že na Colle di Guardia bylo popraveno 10 legionářů.*) Podle seznamu výzvědků 9. roty 39. pluku, kteří zmizeli v boji na Montellu, je zjištěno, že všech pohřešovaných bylo 35, z nichž se vrátili ještě v Itálii dva k svému oddílu a 15 bylo popraveno v Coneglianu, takže chybělo ještě 18 pohřešovaných.

Když se však armádní sbor z Itálie vrátil do vlasti, hlásili se v jeho oddílů někteří vojáci, kteří byli pokládáni za padlé neb popravené. Proto podnikly úřady (Kancelář legií a Památník odboje) rozsáhlou akci, aby vypátraly, zda snad někteří jiní nezvěstní nejsou na živu. Tak se podařilo zjistiti, že z 18 pohřešovaných dalších 7 se zachránilo před popravou. Ostatních 11 nezvěstných možno dnes bezpečně pokládati za mrtvé.

Protože však na Colle di Guardia bylo popraveno pouze 10 našich vojáků, nezbyvá než nejvýš pravděpodobná domněnka, že jeden z pohřešovaných padl ještě v boji s rakouskými útočníky. Dotazy u všech žijících účastníků boje na Montellu bylo zjištěno, že by to mohl býti pravděpodobně Jos. Zabloudil a tomu také nasvědčují různé okolnosti z jiných pramenů.

Za tohoto stavu pátrání, které asi nebude již v budoucnu příliš změněno, můžeme téměř s jistotou uvést zde jména obětí, jež na Colle di Guardia skosily střely rakouského popravního oddílu. Jsou to:

Antonín B o ť e k, narozený 21. října 1877 v Rosicích u Chrudimi. Do italského zajetí se dostal 2. září 1917 na Soči. Povoláním byl obuvník, svoboden.

*) Svědčí o tom, kromě výpovědí Čechů v rak. vojsku, záznam v spisech (č. 710 z 15. června 1918) 13. střel. divise.

Václav Č u b a, narozený 21. března 1894 ve Vacovech u Klatov. Zajat byl Italy 2. listopadu 1916 u Sela. Povoláním byl rolník, svoboden.

Josef H o j s á k, narozený 18. února 1897 v Rožďalovicích u Jíčína. Byl zajat Italy na Kuku 23. srpna 1917. Povoláním byl knihař, svoboden.

Ludvík H r u š k a, desátník, narozený 16. srpna 1888 v Brodcích u Benešova. Zajat byl Italy 20. srpna 1918 u Canale. Povoláním byl svrškař, svoboden.

Antonín K r o h a, narozený 19. prosince 1897 v Chotíkově u Stříbra. Do italského zajetí se dostal 23. srpna 1917 na Soči. Povoláním byl rolník, svoboden.

František M ě s í č e k, narozený 25. srpna 1896 v Hýslech u Kyjova na Mor. Byl zajat Italy 28. ledna 1918 na Monte Dosso. Povoláním byl rolník, svoboden.

Antonín O b o ř i l, narozený 20. září 1896 v Nových Zámcích u Bučovic na Moravě. Byl zajat Italy 12. června 1916 u Arsiera. Povoláním byl krejčí, svoboden.

Ladislav S v a t o š, narozený 17. března 1895 v Kostelci nad Orlicí. Byl zajat Italy 2. listopadu 1916 u Sela na Soči. Povoláním obuvník, svoboden.

Rudolf V o n d r á č e k, narozený 1. července 1897 v Čermné nad Orlicí. Zajat byl Italy 16. září 1916 u Nové Vsi. Povoláním byl rolník, svoboden.

Josef Z e m a n, narozený 24. prosince 1888 v České Rybné u Žamberka. Do italského zajetí se dostal 29. června 1916 na Monte Cozie. Povoláním byl dělník, ženat.

(Josef Zabloudil, narozený 15. dubna 1898 v Dudíně u Humpolce. Zajat byl Italy 23. května 1917 u Hudilogu. Povoláním rolník, svoboden.)

Všichni umírali jako praví vojáci; podle zprávy očitého svědka*) „ani

*) Alois Šula z Kralic na Moravě, dopis z 26. června 1923.

Gen. GASTONE ROSSI.

Gen. ATTILIO ZINCONI.

Gen. GIUSEPPE BORIANI.

PIK. EUGENIO BEAUD.

Gen. LUIGI PICCIONE.

Kpt. JAN ŠEBA.

PIK. EGIDIO MACALUSO.

PIK. GIUSEPPE P. CAIO.

PIK. ETTORE GRASSELLI.

jeden neuronil slzy“ a jiný svědek*) dokládá, že jeden z popravených, po první nezdařené ráně ještě vstal a zvolal: „Pomsta je sladká!“

Snad toto — celkem stručné — vyhlášení dostačí, abychom si připomněli velikost oběti těchto málem zapomenutých hrdinů!

*

O den později, 16. června, odehrávala se podobná tragédie československých vojáků v nedalekém Coneglianu, kde bylo soudem 24. arm. sboru odsouzeno k smrti a popraveno 15 československých výzvěděčků, zajatých v boji na Montellu. Podle zachovaného rozsudku byl odsouzenecům změněn trest smrti provazem za trest zastřelením a poprava vykonána mezi čtvrt a půl desátou hodinou večer na dvoře kasáren Viktora Emanuela II. v Coneglianu.

Průběh popravy líčí Protokol domobrany, jehož část, poněkud upravenou podávám:

„Hned v prvních dnech ofensivy bylo shromážděno v Coneglianu několik tisíc zajatců, ježto kasárna i dvory jsou velice rozlehlé. Když přišel zajatý Italy vyslýchat tlumočnick itaštiny u armádního velitelství, rak. por. Boh. Slabý, Čech, spatřil, že uprostřed zajatců stojí pod zvláštní eskortou 15 Čechoslováků, kteří byli jako takoví od ostatních zajatců italských prozrazení. Kolem hlídaných kupili se zvědaví Maďari a Němci, spílající jim a nadávající jim zrádců. Hoši však ani brvou nehnuli a dávali se pohrdlivě kolem.

Téhož dne, 16. června, seřáven byl po ní soud za předsednictví maď. majora jakéhosi etapního praporu (8/13). Státní zástupce navrhl trest smrti, ač nebylo jasně prokázáno, zda všichni bojovali se zbraní v ruce. Jako obhájce promluvil mladý poručík

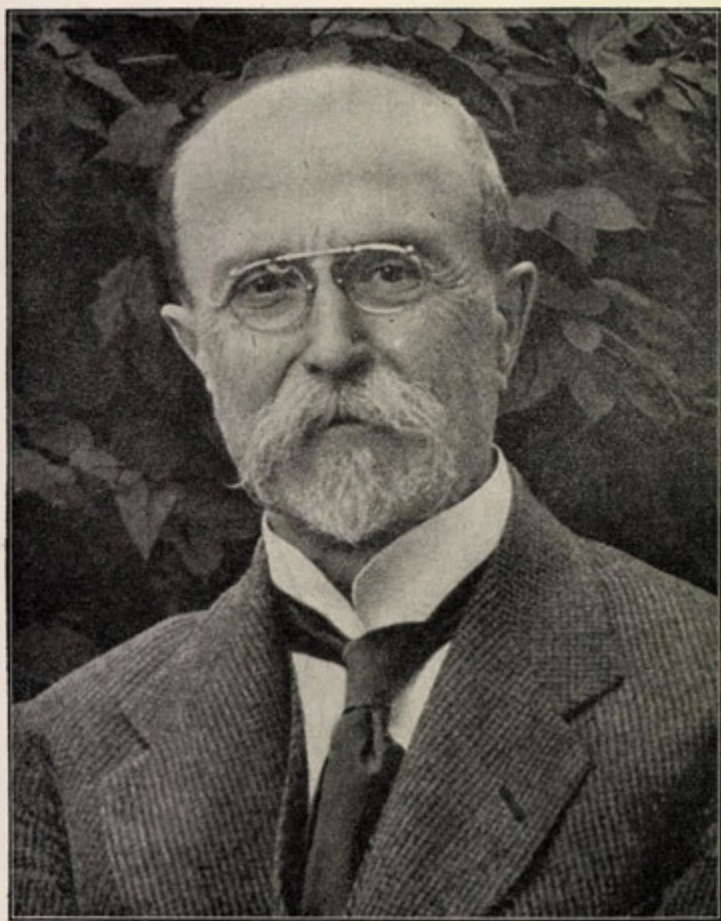
krátce několik slov a navrhoval, aby byla pouze část Čechoslováků popravena. Rozsudek však zněl na trest smrti pro všechny a měl být hned proveden.

Poprava konala se na cvičišti u kasáren, jež dělalo dojem kasárenského dvora. Původně bylo naříděno, aby všichni tito odsouzení byli oběšeni a k provedení toho hlásilo se ihned 34 maď. vojáků dobrovolně. Pak bylo však rozhodnuto, aby všichni byli zastřeleni a to vždy po dvou. Poprava začala přesně v sedm hod. večer, kdy vyšel z kasáren vojenský oddíl, vedoucí první dva odsouzence. Popravěště uzavíral řetěz vojska a četnictva a dovolen přístup jen důstojníkům a vojsku a málo komu z městského zastupitelstva...

Čechoslováci šli s hlavou vzhůru. Klidní, s úsměvem v obličeji, jisti sami sebou, ruce majíce vzadu svázané drátem a vedení asi 20 četníky s nasazeným bajonetem. Pak museli pokleknouti, ruce jim byly rozvázané, při čemž s úsměvem rozhlíželi se znovu po civilním obyvatelstvu.

Maďarský šikovatel vedoucí popravu zeptal se jich slovenským jazykem: „Zač jste bojovali, za kterou vlast umíráte?“ Odsouzenci ukázali sebevědomě na své červenobílé výložky a hrdě odpovídali, že umírají za svobodu vlasti. Oči si zavázati nedali. Popravčí oddíl tvořilo 6 Maďarů, za nimiž v záloze stálo ještě 12 jiných. Tento oddíl odbýval celou popravu a při všech 15 odsouzených nebyl vystřídán. Do Čechoslováků bylo střeleno ze vzdálenosti pouhých 50 cm. Po výstřelech prohlížel vojenský lékař zastřelené, jsou-li mrtví a pak teprve dával rozkaz k pohřbení. Maďarští vojáci, k tomu přidělení, brali mrtvolu za nohy a za krk a házeli je s opovržením do velkého hrobu, který byl připraven u vchodu do stájí kasáren. Potom byli vyvedeni vždy další dva a z hrubé bezohlednosti nebo zlomysl-

*) Karel Marek býv. dělostřelec 113 pl. pol. děl; podle záznamu v deníku.

TOMÁŠ G. MASARYK.

nosti byli vedeni vždy kolem svých mrtvých druhů, ještě nepřikrytých.

Před odvedením z kasáren se vždy s ostatními objali a rozloučili. Kněz přítomen nebyl. Mnoho přítomných pohnutím slzelo nad hrdinským chováním odsouzcenců, a jejich klidnými odpověďmi popravčím. Ba i někteří Maďari a Němci, kteří popravě byli přítomni, obdivovali mužné chování Čechoslováků.

Všichni byli pochováni na místě popravy v severovýchodním koutě kasáren onoho cvičiště. Poslední čtyři Čechoslováci byli po zastřelení naloženi na vozík a dopraveni na silnici před kasárna (Viale Monticella), kde za řemeny od kalhot pověšeny byly mrtvoly na první čtyři vysoké platany. Na prsa jim byly pověšeny nápisy v šesti řečech: „Zrádci vlasti, Čechoslováci.“

Na stromech visely mrtvoly přes 48 hodin, aby byly smutným divadlem pro kolemjdoucí. Konečně třetí den maďarský hejtman, velitel shromaždiště zajatců, dal rozkaz k pohřbení. Provedení rozkazu bylo uloženo italským zajatcům, kteří pohřbili tyto zhanobené mrtvoly k druhům, dříve pohřbeným.

Tři hroby s těly těchto mučedníků upadly v zapomenutí a byly zaváženy hnojem a smetím ze sousedních kasáren a to až do příměří vojáků rakouskými a po příměří dále od italských dělostřelců. Jen jakási milosrdná ruka Itala označila hroby borovým stromkem, aby nezmizely úplně s povrchu.“

Jména hrdinných obětí:

Václav Bradna, narozený 24. ledna 1887 v Křičově u N. Bydžova. Byl zajat Italy 1. listopadu 1916 u Lokvice, povoláním dělník. Byl ženat a otcem dítěte.

František Bušek, narozený 27. února 1882 ve Větrném Jeníkově u Humpolce. Byl zajat Italy 24. října

1917 na Soči. Povoláním byl obuvník, svobodník.

Josef Hruška, narozený 2. února 1887 v Sedlečku u Sedlčan. Zaját Italy 21. srpna 1917 u Jeleníku na Soči. Byl dělníkem v radlické mlékárně na Smíchově, ženat a otcem 2 dětí.

Václav Konrád, narozený 25. října 1892 v Diblíkově u Kouřimi. Byl zajat Italy 24. října 1917 na Piavě. Povoláním byl dělník, svobodník.

Martin Krejčí, narozený 1. ledna 1886 ve Včelné u Českých Budějovic. Do italského zajetí se dostal 6. července 1916 na M. Zebiu, povoláním dělník, ženat.

Antonín Kulhan, narozený 25. května 1897 v Minicích u Kralup nad Vltavou. Zaját Italy dne 6. července 1916 na M. Colombara. Povoláním byl dělník, svobodník.

Josef Kust, narozený 27. června 1890 v Pasečnici u Domažlic. Byl zajat Italy 25. října 1915 u S. Marie na Soči, povoláním kameník, ženat.

Josef Matějka, narozený 25. srpna 1895 v Leštíně u Časlavi. Do italského zajetí se dostal 24. října 1917 na Piavě. Povoláním byl obuvník, svobodník.

František Míšek, narozený 29. srpna 1889 v Souši u Mostu. Zaját byl Italy 6. července 1916 na M. Zebiu, povoláním byl horník, ženat a otec dvou dětí.

Oldřich Řehák, narozený 14. února 1895 v Topolné u Uh. Hradiště. Do italského zajetí se dostal 30. března 1916 u Gorice, povoláním byl student, svobodník.

Josef Štorek, narozený 20. září 1879 v Jeníkově u Hlinska. Do italského zajetí se dostal 21. července 1917 na Costabella. Povoláním byl tkadlec, ženat a otcem dvou dětí.

Ludvík Švancara, narozený 29. května 1894 ve Svitávce u Boskovic na Moravě. Zaját Italy 26. července

Přísaha čs. armádního sboru v Padově. Příchod hostí.

1915 u Sela na Soči, povoláním řezník, svoboděn.

Václav T i n t ě r a, narozený 6. září 1889 ve Veselé u Litovle na Moravě. Do italského zajetí se dostal 22. července 1915 na M. San Michele. Povoláním byl tkadlec, ženat a otcem dcery.

František V o j t a, narozený 1. prosince 1888 v Kuřimi u Tišnova na Moravě. Zaját byl italským vojskem dne 4. března 1917 na Costabella. Povoláním byl rolník, svoboděn.

Tomáš V r b a, narozený 9. června 1888 v Biedermannsdorfu u Mödlingu v Rakousku. Do italského zajetí se dostal 2. listopadu 1917 u Merny na Krasu. Povoláním byl dělník, svoboděn.

Poprava v Coneglianu je nejdojímavější velikým počtem obětí, kteří tvoří téměř třetinu všech popravených legionářů na italské frontě. Vzbudila ohromný rozruch mezi přítomnými vojáky a občanstvem celého kraje, které ještě dnes s hrůzou vzpomíná rakousko-uherské krutovlády.

*

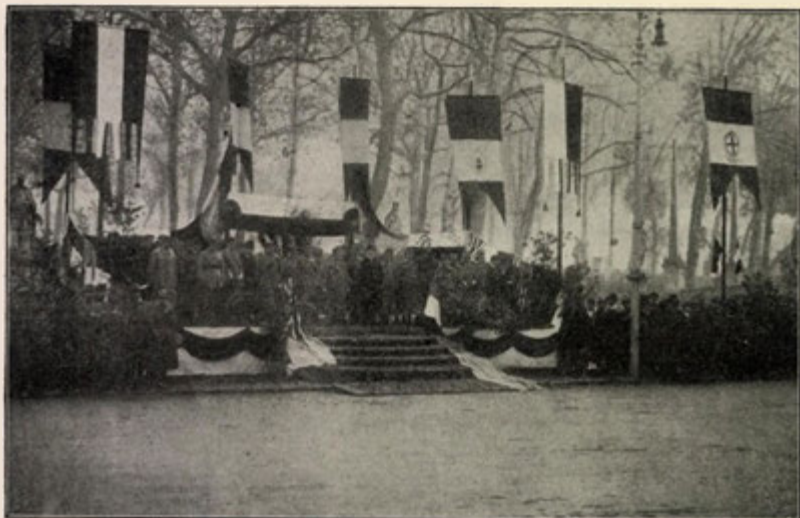
V boji na Valbelle dne 29. června 1918, jak jsme již uvedli (str. 721), zmizel střelec

Bohumil V á c h a, narozený 12. února 1883 v Ůbislavi u Strakoníc. Zaját byl Italy 25. května 1917 u Jamiana. Povoláním byl zedník, svoboděn.

O jeho osudu se soudilo původně, že padl v boji, jak svědčili jeho druzi od roty. Když pak rakouští letci házeli letáky na italské zákopy, v nichž oznamovali, že Vácha byl 4. července zajat a 6. července popraven, pokládali to naši i Italové za rakouský podvod a lest k zastrašení českých vojáků ve svých řadách i na italské straně.*)

Po válce však se z výsledku různých svědků, kteří byli v té době na asiažské frontě objevilo, že přece k popravě došlo a dokonce v Protokolu domobrany o této popravě je uveden rakouský leták, v němž „rakousko-uhersťí vojíní“ oznamují, že 28. července byl u 6. divise popraven Josef Vácha.

*) Toto vysvětlení podává Dr L. Pivko: Proti Rakousku, IV., str. 220 a násl.

Přehlídka čs. armádního sboru ital. králem v Padově, 8. prosince 1918.

Toto svědectví, datem i křestním jménem jistě nesprávné, ani svědectví vojáků, kteří v té době na onom místě konali službu, nemohlo by ještě vyvrátiti tvrzení Pivkovo. Ale byl tu ještě jiný dokument, na který nutno bráti vážný zřetel.

Je to rezervátní rozkaz velitelství c. k. 56. střelecké divise č. 76 ze dne 10. července 1918,*¹⁾ kde se praví:

„Severně hory Valbella byl chycen český legionář, který vypověděl toto: Jmenuje se Bohumil Vácha. Sloužil před tím v Rakousku u 3. MG Komp. c. k. pěšího pluku č. 11.“ Pak se líčí jak přišel do zajetí a jaká byla organizace a osoby u výzvědné rotě, kteréžto údaje jsou celkem dosti přesné, a pokračuje: „Tento zajatý legionář byl potom rozsudkem poňního soudu 74. honv. divise popraven oběšením. O těchto

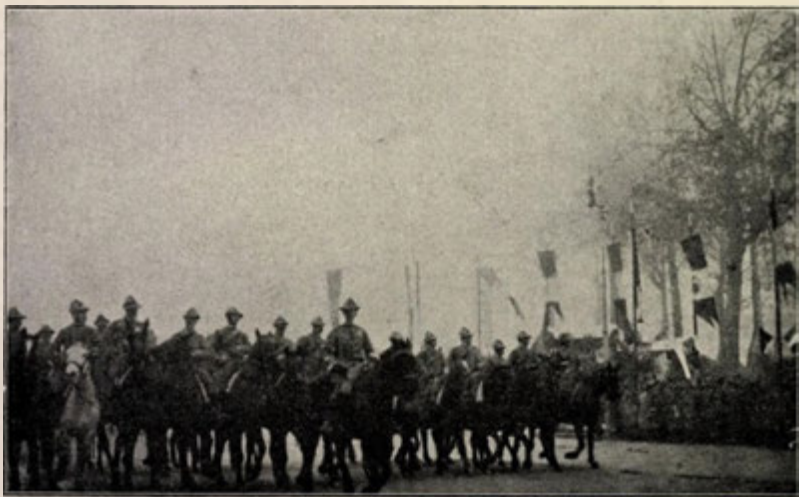
věcech budiž vojsku učiněno náležitě poučení a budiž každému výslovně připamatováno, že každý zajatý legionář bude bezohledně pověšen.“

Z tohoto dokladu lze souditi, že Vácha byl po boji nalezen raněný, ošetřován a vyslýchán a nejspíše 6. července, jak svědčí leták, který uvádí dr. Pivko, popraven.

Jako popravní místo uvádí se v Protokole domobrany Mandrielle, severně od Asiaga a od t. zv. „Assaschlucht“. V Mandrielle, skupině několika domků, sídlilo velitelství 6. pěší divise. Tam byl Vácha popraven a na velkém vojenském hřbitově pochován.

Nemohu zde rozbírati podrobněji všechna tvrzení odporujících si dokladů. Soudím, že Vácha popraven byl, protože není myslitelné, že by velitel 56. střel. divise vydal rezervátní rozkaz o popravě Čechoslováka u jiné divise a uvedl v něm tolik podrobností, kdyby se poprava nekonala a Vácha byl pohřben jako padlý v boji. Snad se později najdou jiné dokumenty,

*¹⁾ V záhlaví má dále: Poštní pošta 486, Informace o organizaci legií československých, Op. čís. 709/2 Ev, Podepsán: Von Kroupa FML. — Podle překladu v čas. „Přerod“, 15. dubna 1920, uveřejněném též v „Nár. osvobození“ (Leg. Týdnu), 4. září 1930.

Přehlídka v Padově. — Čs. jízda.

kteří nám potvrdí, že Vácha patří právem do řad hrdinných mučedníků našeho odboje v Itálii.

*

Ve stejném asi čase, jako zajetí a poprava Váchova, odehrála se také dosti záhadná tragédie u výzvědné rotý „Borghetto“ (2. rotý 39. pluku) na Gardském jezeře. O přípravách k podniku, výpravě v motorovém člunu na rakouské pobřeží a smutném konci akce jsme dosti obšírně na jiném místě (str. 696—697) vypravovali. Zbývá nám tedy vyličit soud a popravu Aloise Storch a další osudy Šmardovy.*)

Když Storch a Šmarda byli zpozorováni a zajati, naložili je na motorový člun a odvezli do Rivy, kde byli ošetřeni a nasyceni. Hned ráno, 3. července,

dopravila silná stráž oba zajatce do Grotty,*) kde sídlil velitel úseku, arcivévoda Maxmilián. První úspěch prováděl sám arcivévoda, ale nepodařilo se mu vynutiti od zajatců přiznání. Ale prozradily je tlumoky, které byly na břehu nalezeny a v nichž zůstala lícidla a italský chléb, a pak také Storch poznal jeho bývalý velitel od děl. pluku. Druhý den byli oba zajatci znovu vyslýcháni a večer o půl sedmé začal soud.

Jednání vedl auditor Roth, žalobu zastupoval dr. Steinlechner, obžalované hájil dr. Schödelbauer a přísedícími byli rytmistr hr. Ceschi, pobočník arcivévody, setník bar. Taxis z Tridentu (od 174. domobr. praporu) a setník Janauschek od velitelství podúseku. Státní návladní žádal pro oba trest smrti, protože prý sběhli k nepříteli a chtěli v jeho službách prováděti činy ke škodě rakouské armády.

*) Opírá se zde o uvedenou práci gen. Marchettiho a doplňuje ji líčením Protokolu domobrany o Storchově popravě. Osobní data Storchova jsem uvedl již dříve (str. 692); dodávám jen, že byl povoláním zámečník, svobodník.

*) Grotta, osada nedaleko na východ od Rivy, pod M. Brione. Od Grotty na sz. leží osada S. Alessandro.

Obžalovaní hájili se tvrzením, kterého se chytily v poslední naději, že byli k tomuto podniku Italy donuceni. Šmarda kromě toho, když viděl, že Storch jako zběh stejně popravě neujde, svalil vinu na něho jako svého představeného a pak také poukazoval na to, že byl před třemi roky v boji zajat a použil podniku k návratu do Rakouska. Ve svých výpovědích se sice zmínili o organisaci výzvědných oddílů, ale neuvedli nic takového, co by mohlo naše neb italské vojsko poškoditi.

Obhájce se opravdu všemožně snažil obžalované zachrániti poukazem na nepřekonatelný nátlak Italů a na možnost, že nejsou zběhy, nýbrž že v boji se náhodou dostali do zajetí. O půl deváté se soud odebral k poradě a brzy vynesl rozsudek: Storch byl jako zběh a velezrádce odsouzen k smrti šibenicí a Šmarda, jemuž pomohla pochybnost o jeho zběhnutí, byl osvobozen a odkázán k řádnému soudu.

Rozsudek byl ještě v noci potvrzen velitelem úseku Riva, gen. Schiesserem, a o půl jedenácté oznámen odsouzenčům. „Všechny zprávy jednomyslně ujišťují“, praví Marchetti v uvedeném článku, „že Storch, když poslouchal svůj strašlivý rozsudek, stál nepohnut; jeho výraz se nezměnil a ani nehlesl, zatím co Šmarda se nad osudem svého druha zachvěl hrůzou a viditelně zbledl“. Storch byl pak odveden do svého vězení, kde vyčkával pokynu k poslední své pouti.

Odmlít pokrmy a nápoje, které mu byly nabízeny a jen prosil vojenského kněze, aby pozdravoval jeho matku. Svého činu nelitoval a naopak tvrdil, že konal jen svou vlasteneckou povinnost.

Popravu Storchovu líčí gen. Marchetti takto:

„Šibenice v podobě čtyřúhelníku byla vztýčena na novém vojenském cvičišti u Rivy (blízko domu Tomáše

Belli), aby byla viditelná s Altissima, kde byla rozložena československá legie.

Kolem půlnoci, za matného světla svítilen, došel Storch na popraviště se svázanýma rukama, provázen ozbrojeným oddílem 24. velehorské roty, několika důstojníky a vojáky různých zbraní, chorobně zvědavými. Tam ho zbavili jeho hodnosti.

Pod břevnem šibenice stál nízký, dvukolový vozík, udržovaný rukou ve vodorovné poloze, na nějž měl odsouzený vystoupiti, aby dosáhl výšky, jíž bylo třeba, aby navlékl hlavu do osudné smyčky, načež měl býti vozík rychle odtážen, aby vznikl pod tělem neočekávaně prázdný prostor, takže by následovalo zlomení vazů a smrt.

Storch si nedal zavázati oči; přiblížil se k šibenici, vyskočil bez pomoci na vůz, vypjal se na špičky nohou (z nichž mu byly vlečeny boty) a tak usnadnil úkol katovi, který mu měl dát na krk oprátku, jež visela trochu vysoko. Hned nato, aniž by čekal, až mu bude vozík podržen, skrčil nohy do výše a urychlil tak svůj konec.

Několikrát sebou škubl a v 0.30 hod. dne 5. července odletěla jeho duše do říše nebeské a zároveň pozemské slávy.“

Tělo Storchovo zůstalo viset na šibenici do večera a v noci bylo nedaleko popravního místa pohřbeno. Popravu provedli Rakušané úmyslně na místě, které bylo viditelné s Monte Balda, aby ukázali Čechoslovákům, jaký trest na ně čeká, upadnou-li do zajetí. Když se o popravě dověděl gem. Graziani, vyžádal si svolení vyšších velitelství, aby za odvetu italská děla střelila na Rivu, což také bylo ještě téhož dne vykonáno.

Oběť Storchova působila na naše vojáky právě opačně, než tomu chtěli rakouští velitelé. Vojáci čs. divise přísahalipomstua tím bedlivěji konali službu v zákopech a na hlídkách, aby ukázali, že jejich rozhodnutí nepřemůže ani hrozba šibenicí. Ani letáky, rozhazo-

Skupina 2. roty 31. pluku.

vané rakouskými letci nad italskými zákopy, neměly zamýšleného účinku, již proto ne, že v nich byly obsaženy lži, které naši vojáci lehce poznali. Tak tvrzení, že Storch prosil kněze, aby požádal jeho jménem za odpuštění představené a kamarády, jimž svým činem způsobil škody, bylo příliš průhledné a ukazovalo pramen, z něhož vyšlo.

Ale ani české vojáky v rakouském vojsku poprava Storchova nezalekla. Zpráva o ní se rychle rozšířila po celém úseku a podporována úředními rozkazy a fotografiemi, vykonala veliký kus propagační práce protirakouské, jak doznává také gen. Marchetti:

„Ličení osudné události, která vyvrcholila obětí Storchovou, neslo se od úst k ústům mezi rakouskými vojáky i v zázemí, budilo ohromný dojem mezi uvědomělými českými živly, které pochopily skrytou krásu bratrské oběti, a rozšířilo citelně nákazu odbojného hnutí, která již mezi nimi bujela, takže po 6. červenci počet zběhů na frontě

I. armády utěšeně vzrostl. Tím bylo účelu, jež jsem měl na mysli — byť draze — dosaženo“.

Šmarda byl druhého dne dopraven k divisivnímu soudu, jenž ho odsoudil k smrti, ale na žádost k císaři dostal milost a odsouzen k dvacetiletému žaláři. Trest si odpykával v Möllersdorfu a po převratu byl s ostatními vězni propuštěn na svobodu.

Již v Itálii vzniklo proti Šmardovi podezření, že byl zrádcem, které se stupňovalo, když vešel ve známost rakouský leták, kde je Šmarda uveden v souvislost s tajnou propagační ústřednou rakouských špiónů v Itálii (viz str. 777 a n.). Ale dr. Pivko všechny protičeské domněnky brzy vyvrátí! a odhalil průzračný rakouský podvod s vymyšleným Dřupem.

Ale podezření na Šmardovi lpělo dále, protože se neznaly důvody, proč Rakušané byli připraveni k přijetí lodi na Gardském jezeře. A stín hanby na jméno Šmardově ještě více ztemněl, když se po převratu nepřihlásil ke

Část 2. roty 32. pluku ve Znojmě.

svému oddílu (byl naň vydán zatykač). Později se přece v republice ukázal, ale zmizel dříve, než mohl býti úředně vyslechnut.

Přesto však nelze podle dosavadních svědectví říci, že Šmarda byl zrádcem v pravém slova smyslu, který přišel do Itálie s úmyslem vyzvědačským a pak se dobrovolně přihlásil k výpravě, při níž zradil své kamarády. Spíše lze říci, že „výpovědi Šmardovy před divisním soudem tlačí jeho svědomí, nebo, není-li jich, aspoň domnění, že bude jeho zachránění pokládáno za zradu.*)

Výprava našich vyzvěděčků po Gardském jezeře do rakouského týlu, nebyla prozrazena, ale shoda okolností vedla k tragickému jejímu ukončení, čímž neklesá zajisté velikost oběti těch, kdož její nezdar zaplatili svými životy.

*

Za tři týdny po tragické výpravě na Gardském jezeře stal se stejně

*) Viz předmluvu k překladu článku gen. Marchettiho v Naši revoluci, r. VI., str. 95.

smutný případ u nejzápadnější vyzvědné roty (1. roty 39. pluku), kdy naše hlídka byla dne 25. července zaskočena ve Val Concei hlídkou rakouskou a v nastalém zmatku zanechala na bojišti raněného střelce Josefa Sobotku, kterého Rakušané odvěkli do zajetí, dříve než jej mohli jeho druhové novým útokem zachrániti (viz str. 686—689).

Josef Sobotka se narodil 14. ledna 1896 v Čachtotíně u Chotěboře. Do italského zajetí se dostal 24. října 1917 u S. Lucie na Soči. Byl krejčovským dělníkem, svobodn.

Když procitl z omráčení, které mu způsobil rakouský voják pažbou ručnice, svázali mu ruce a přivedli do Tione.*) kamž dorazili odpoledne. Cestou jej vojáci útočného oddílu týrali, takže mu až přerazili nosní kost. V Tione sídlo velitelství 49. pěší divise a tam také ho podrobili prvnímu výslechu.

Druhého dne, 26. července, zasedal

*) Tione, Breguzzo, Bondo a Greto jsou místa v údolí Giudicarie v jz. Trentinu.

Arditi 33. pluku.

soud, který Sobotku odsoudil k trestu smrti provazem pro vlezradu a porušení subordonace, protože chtěl zabít rakouského důstojníka. A pro výstrahu měl být na žádost velitele divise, gen. Steinhardta, oběšen blízko italské linie.

Rozsudek byl odsouzenému přečten o půl šesté večer v Breguzzu za přítomnosti četných vojáků i místního obyvatelstva. Chován Sobotkovo při čtení rozsudku a po cestě na popraviště líčí současný svědek, Ctibor Veselý,*) takto:

„Mezitím co byl veden na popraviště, využil Sobotka té okolnosti, že poručík Löwy kráčel několik kroků za průvodem a s klidem a odhodlaností vybízel vojíny české národnosti, kteří byli na blízku, aby utekli do Itálie

*) O Ctiboru Veselém viz str. 689. Toto líčení Sobotkovy popravy uvádí dopis velitelství 7. armády č. 88 LI z 10. září 1918, poslaný vel. 6. čs. divise jako dodatek k dřívějším zprávám o Sobotkově smrti (viz Logaj: Oběti, II. vyd., str. 88). Další svědetví je čerpáno z deníku Veselého, jehož opis je uložen v archivu italské legie.

a vstoupili do československého vojska, jehož sílu a organizaci chválil a líčil skvělé poměry italské země v srovnání s poměry v Rakousku.

Sobotka, když mu byl v Breguzzu čten rozsudek za přítomnosti celé posádky, neprojevil ani na okamžik slabost, takže to u přítomných, mezi nimiž byl sám Veselý, vzbudilo dojem obdivu a smutku. Zběh (Veselý) potvrzuje, že Sobotka v Bondu odmítl misku kávy a hodil ji ve tvář vojínu, jenž mu ji podával se slovy: „Od vyhladovělého Rakouska nechci nic!“

V zápisníku Ctibora Veselého (ke dni 27. července) o tom čteme:

„V sobotu vedli vojáci zajatého českého legionáře na popravu provazem k linii. Vypadal výborně. O svých pocitech a myšlenkách nemohu zde psát.“

Jaké to byly pocity, můžeme souditi z toho, že již 5. září zběhl Veselý do Itálie.

Teprve na posledním kousku pochodu objevily se v Sobotkových očích

slzy, patrně při vzpomínce na domov. Tak došel průvod o půl osmé večer poblíž linie, ale dále nemohl, protože bylo příliš světle a hrozilo nebezpečí ostřelování kulomety s výše položených italských posic. Této nucené zastávky využil vojenský kněz, aby pohnul Sobotku k zpovědi, když dříve toho nemohl docílit. Odsouzený prý se skutečně vyzpovídal a za hodinu nastoupil cestu k popravišti, které bylo mezi liniemi u osady Creto (Castel Romano).

Na louce stála připravena šibenice. Kněz zavázal Sobotkovi oči a v malé chvíli nato odstranil kat stůl a hrdina dokonale. Hrob jeho, blízko popraviště, označila milosrdná ruka prostým dřevěným křížkem a tak byl také na jaře r. 1919 nalezen.

Stejně jako popravy Storchovy, tak také hrdinného chování Sobotkova použilo rakouské velitelství k tomu, aby písemnými rozkazy a ústy vojenského kněze hlásalo podřízeným oddílům, že (jak praví uvedený doklad) „napomínal své krajany, aby nezběhli do Itálie, kde panuje hlad a Češi jsou násilně odváděni do války.“ Naopak z uvedených svědectví jasně září síla Sobotkova přesvědčení, že do posledního dechu musí vykonati svou povinnost dobrého Čecha a českého dobrovolníka a vojáka.

*

Konečně přicházíme v líčení poprav našich vojáků na italské frontě k poslednímu popravnímu aktu, jenž uzavírá smutnou galerii obětí naší revoluce proti Rakousku. Je to poprava čtyř vojáků 33. pluku, kteří byli zajati v boji na Doss Alto a dne 22. září ve V í a P r a b i *) u Arca popraveni. Jména nešťastných obětí jsou:

Antonín J e ž e k, narozený 17. července 1894 v Ústí n. Orlicí. Do italského zajetí se dostal 17. listopadu

1917 na Piavě. Povoláním byl pekař, svoboděn.

Karel N o v á č e k, narozený 16. října 1879 v Břežanech u Horažďovic. Do italského zajetí se dostal 2. listopadu 1916 na Monte Faiti na Soči. Povoláním byl rolník, ženat a otcem čtyř dětí.

Jiří S c h l e g l, narozený 29. října 1884 v Staněticích u Domažlic. Do italského zajetí se dostal 28. ledna 1918 na M. Rossa. Povoláním byl dělník, svoboděn.

Václav S v o b o d a, narozený 10. září 1889 v Kamenomostu u Velvar. Byl zajat Italy 28. ledna 1918 na M. Rossa. Povoláním byl zemědělský dělník, ženat, otec dvou dětí.

Jak došlo k jejich zajetí, jsme již dříve vylíčili (str. 804). Z různých zpráv vysvítá, že rakouský útok byl proveden hlavně z toho důvodu, aby byli přivedeni zajatci a jejich soudy i popravy mohlo být použito k postrašení slovanských vojáků v rakouském vojsku a k pomstě na nenáviděných československých legionářích.

Českoslovenští vojáci si byli dobře vědomi osudu, jenž na ně čekal, kdyby upadli do rukou rakouských vojáků. Proto se statečně bránili napřátelské přesile a zajetí. Mnozí z nich pak, když se nemohli zbraní ubránit a byli vlečeni do zajetí, vysvobodili se útekem s nasazením života. Všichni však nebyli tak šťastní, aby se jim to podařilo. Rakušané odvedli jako nejcennější kořist 5 našich vojáků Ant. Ježka, K. Nováčka. V. Svobodu, Jiřího Schlegla a Jana Badinku, které dopravili k velitelství úseku Riva v Cenize. *)

Tam byl podle rozhodnutí velitelství XX. arm. sboru ustaven stanný soud, který řídil setník dr. Steinlechner (jako v procesu Storchově). Státním zástupcem byl nadpor. Scheid, obhájcem nadpor. K. Neumann a tlumočníkem nadpor. J. Vydra.

*) V í a P r a b i, místo asi 2 km sev. od Arca, pod vých. srázem vrchu, na němž stojí hrad Arco.

*) Ceniga, osada na řece Sarce sev. od Arca.

Hudba 33. pluku.

O zajetí obžalovaných a jejich chování praví Protokol domobrany:*)

„Chování obžalovaných bylo důstojné a klidné, ačkoliv unaveni po přestálém nočním boji a pochodu, stěží přemáhali spánek. Ježek... choval se mírně při přeličení, hájil se tiše a byl pravým mučedníkem, hrdinou při popravě. Schlegl... usměvavý hoch, silný a mluvil za ostatní. Svoboda... silný, černovlasý člověk, pravá a výrazná postava legionáře s přílbou.

Tito zmínění tři, dle jejich výsledku chycení byli v kaverně beze zbraně, jež zůstaly před kavernou a oni nemohli se bránit. V kaverně jich bylo pět a dvěma jejich druhům povedlo se z kaverny před přepadnutím utéci (jeden z nich byl desátníkem). Schlegl

*) Ličení v protokolu čs. domobrany je — kromě několika jiných stručných svědectví — jediným obšírným dokladem poprav, které zpracoval sám prof. J. Vydra, přímý svědek události. Proto je naše vypravování stručným přehledem ličení protokolu, s malými jen změnami a doplňky.

byl přiveden k soudu, zraněn na krku a hlavě, s obvázanou hlavou.

Nováček... s knírem a vlasem rezavým, byl rovněž zraněn a obvázan na hlavě. V československém pluku byl vojínem zdravotního oddělení a předveden byl s páskou červeného kříže. Zajat byl při obvazování čs. důstojníka beze zbraně a bez všíkého pokusu obrany. Raněný důstojník, Čechoslovák, jehož obvazoval, se Rakušanům vytrhl, hodil po nich ručním granátem a sám se zastřelil, aby se Rakušanům nedostal do rukou. Nováček choval se při soudu nejstatečněji, ač sem a tam slzel při vzpomínce a vyptávání na rodinu a přímo odpovídal: „Já vím, že budu oběšen a proto je jedno, jest-li co povídám nebo ne.“ Také na otázky soudu odpovídal co nejméně a na svoji obranu poukazyval pouze na pásku červeného kříže.

Slovák Jan Badinka ze Sv. Mikuláše ve Zvolenské stolici, dvacetiletý, slabý, nevědomý hoch, jenž nevěděl ani

datum, kdy se narodil, čímž nevědomky se zachránil. Při výslechu udával na otázku soudcovu po jeho stáří, že myslí, že je mu jeden až dva měsíce přes dvacet let, což tlumočník, nadpor. Vydra, důsledně i na několikrát otázky soudců překládal, že mu schází jeden až dva měsíce do dvaceti let. Seznal totiž z neustálého vypytování soudce a snaze zjistit určité stáří, že, není-li obžalovanému dvacet let, nemůže být odsouzen k smrti. Ze soudců... neuměl nikdo česky."

Soud trval celou noc a obžalovaní často usínali a musili být k odpovídání buzení. O vojsku vypovídali málo a hájili se pouze bezbranností při zajetí. Ačkoliv ani svědkové z útočného praporu nepodali spolehlivých zpráv, usiloval státní zástupce, aby všichni byli popraveni. Obhájce naopak se ujal se vší energií obžalovaných a útočil na cit soudcův poukazuje na to, že Rakousko stavělo také a první polské legie proti Rusku.

Rozsudek zněl na trest smrti pro všechny obžalované kromě Badinky. Nováček byl sice doporučen milosti divisionáře, gen. Schiessera, jenž však to odmítl, ačkoliv se dr. Steinlechner a polní kurát, dr. Hrubý, sami vřele za něho přimlouvali.

Obžalovaní s klidem vyslechli ortel, jenž jim byl ráno v 5 hod. přečten. Poprava, která podle rozsudku měla být provedena za dvě hodiny, byla odložena na večer ze strachu, aby Italové něčeho nezpozorovali a na žádost obyvatel města Cenigy také místo bylo změněno.

Navečer poskytl polní kurát odsouzcům poslední útěchu a k sedmé hodině byli odvedeni na popraviště ve Via Prabi u Arca. Popravního aktu se zúčastnili pouze předseda soudu a státní zástupce a kromě strážní čety, deputace pluků české národnosti. Tento rozkaz prý vyšel z úst prince Eliáše z Parmy, bratra císařovny Zity, plu-

kovníka a velitele západorivského úseku.

Odsouzcům znovu přečetli rozsudek, načež přikročeno k popravě odsouzeného Ježka, ačkoliv první měl být podle rozsudku oběšen Nováček jako nejstarší. Rozloučiv se krátce s ostatními, postavil se Ježek k první oprátce, která visela na jednom z olivových stromů malého hájku. Kat mu navlékl oprátku na hlavu, ale sotvaže bylo vytaženo tělo odsouzcovo kousek od země, provaz se přetrhl. Rozvázali mu smyčku a zavedli k druhé oprátce, kde se toto hrozné divadlo opakovalo. Ježek spadl na zem a pozbyl vědomí.

Přítomný lékař zkusil vlastní rukou třetí provaz, jenž pod tíhou jeho těla rovněž se přetrhl. Hodil ho katovi na hlavu a rozkázal přinést nový provaz. Návrh na zastřelení odsouzců odmítl státní zástupce, protože prý neodpovídá rozsudku. Konečně tedy za hodinu opatřeny nové provazy, a popravní akt začal znovu. Odsouzcenci se na celý výjev dívali klidně, jen jeden prý omdlel a musel být k oprátce donesen. Nováček umíraje zvolal, že je nevinen a umírá za svobodu vlasti.

Poprava skončila o půl ro. hod. v noci a mrtvolu pohřbeny do hrobu, vykopaného nedaleko popraviště. Chladná země přijala ostatky hrdinů z Doss Alta, pro něž dokonávající Rakousko stěží sehnalo oprátky, aby nebyly z papírového provazu!

Badinka byl odsouzen divisním soudem k dvacetiletému žaláři. Ve dnech převratu byl z vězení vysvobozen a dostal se do Itálie k svému pluku.

Krvavá tragedie pod skalou hradu Arca byla posledním dílem pomsty rakouských vlastenců na československých vojácích, kteří nechtěli bojovat a umírat za Rakousko, ale s hrdinným klidem dávali v oběť svůj život za osvobození československého národa.

*

Četa automatických pistolí 34. pluku.

Provázeli jsme čtenáře, někde stručně jinde obšírněji po historii poprav italských legionářů na piavské i horské frontě a navštívili jsme všech jedenáct popravnicích míst, na nichž dokonalo 46 hrdinů svou životní pout. Nyní ještě probereme průběh poprav v celku, abychom mohli správně zhodnotit jejich význam pro náš zahraniční odboj a dobytí státní samostatnosti.

Nejprve se jistě naskytne otázka, jak se stalo, že tolik našich vojáků, zvláště na některých místech, se dostalo do rukou rakouského vojska. Je jisto, že se všude naši vojáci bránili až do krajnosti, neboť věděli, že nepřítel nebude mít s nimi slitování. Příčiny zajetí byly různé: ranění v boji, obklopení v kaverně, přesila nepřátel, náhlý přepad nepřítele, ústup italských oddílů nebo konečně (jako v případě Storchově) nešťastná náhoda. Někde se mluvilo také o tom, že Italové zradili naše vojáky, odzbrojovali je a také již v zajetí je prozrazovali

rakouským důstojníkům. Takové zprávy se vyskytují i v zachovaných dokumentech, ale je těžko říci, pokud jsou pravdivé a přesné, protože jen akta rakouských soudů by mohla o tom podati důkazy a těch dosud nemáme. A stal-li se někde případ, že italští zajatci prozradili naše vojáky Rakušanům, nelze pochybovati, že to způsobila spíše nevědomost činu nebo strach z vlastního osudu, než úmysl vydati druhý ve zbrani jistě smrti.

Ostatně je těžko myslitelné, že by bývali Čechoslováci, kteří upadli do rakouského zajetí, zůstali nepoznání mezi zajatci italskými. Pokud víme, stalo se to jen v jednom případě. Byl to jedn. dobr. desátník 1. roty 33. pluku Jan Tošnar, jenž se dostal dne 15. července na Piavě do rukou Rakušanů a prodělal pak pestré osudy v zajetí, než přišel převrat. Zасыпан hlinou při výbuchu granátu, omdlel a když viděl, že je sám mezi rakouským vojskem, oblékl si bluzu mrtvého Itala a dal si

italské jméno, takže nebyl poznán, protože dosti dobře mluvil italsky. Nejprve byl za frontou vyléčen a pak poslán do nemocnice v Humenném na Slovensku, kde jako domnělý medik konal sanitní službu mezi zajatci. Po několika měsících se mu podařilo utéci do Haliče, kudy se chtěl dostat do Ruska a do Itálie. Dříve než mohl svůj záměr dokončiti, nastal převrat a proto změnil směr cesty a odejel do Brna.*)

Celkem se zachránilo, pokud se dalo zjistiti, před smrtí 16 československých vojáků a to nejrozličnějším způsobem. Všichni, mimo Tošnara, byli Rakušany dříve či později poznáni. V boji I. praporu 33. pluku se ztratili s Tošnarem střelci Václav Přibáň, Jos. Trmač, a Ant. Vokřínek. Trmač se převlékl nepozorovaně do stejnokroje mrtvého rakouského vojáka a pod nesprávným jménem se dostal do nemocnice a do zázemí. Pomocí rodičů pak dostal dovolenou, z níž se již nevrátil. Podobně se zachránil Přibáň. Vokřínek byl těžce raněn (viz str. 834), po vyléčení vyšetřován, ale pro nedostatek důkazů byl osvobozen a poslán k svému pluku.

V téže době zmizelo beze zpráv 35 vojáků čs. výzvědné roty na Montellu, když aspoň 5 ze všech 40 výzvěděčků se podařilo v poslední chvíli utéci zpět do italské linie (viz str. 744). Z ostatních 35 bylo 25 popraveno (15 v Cogneglianu a 10 na Colle di Guarda), střelec Jos. Cach se dostal šťastně začátkem srpna s italským důst. zástupcem přes Piavu do Itálie a Frant. Kastl, jenž pracoval s italskými zajatci kdesi u Vittoria Veneta na stavbě silnic, přišel začátkem listopadu s rakouskými zajatci do zajateckého tábora a odtud brzy ke své rotě.

Osud všech 35 pohřešovaných zůstal dlouho záhadou a soudilo se, že všichni propadli hroznému osudu na šibenici. Toto mínění potvrdzovaly také zprávy

z rakouských novin, které přinášely italské listy. „Corriere della sera“ (koncem června) a stejně „Secolo“ (6. července 1918) otiiskly zprávu z Curychu z 28. června 1918:

„V „Neue Freie Presse“ podává válečný zpravodaj Hadelst zprávu o zajetí 300 Čechů na Montellu. Velel jim důstojník Zeman (v ital. tisku Semaun). Důstojníci a vojáci byli oběšeni. Češi byvše obklopeni se bránili se zoufalým hrdinstvím.“

Zpráva byla zřejmě zkreslena. Bylo zajato pouze 34 Čechů (z nichž 25 bylo popraveno) a nebyl popraven žádný důstojník. Jen poslední věta o zoufalém odporu našich vojáků je do posledního písmene pravdivá.

Teprve dnes můžeme říci, co se s oněmi ostatními stalo. Protože bylo zjištěno, že z 35 pohřešovaných bylo 25 popraveno a dva (Cach a Kastl) se vrátili ještě v Itálii k svému oddílu, zbývalo 8 nezvěstných. Vše možným pátráním u rodin nezvěstných a v jejich domovských obcích se objevilo, že sedm z nich se zachránilo v rakouském zajetí a žije v republice. Osmý, jehož jméno nelze zjistiti (stejně jako jména 10 popravených na Colle di Guarda), padl pravděpodobně, jak také někteří ze zachráněných připouštějí, v boji nebo se sám usmrtil vlastním ručním granátem, aby neupadl do zajetí. Podle různých známek by to mohl býti asi Josef Zabloudil.

Uvádím jména všech sedmi šťastných našich vojáků, kteří upadli do zajetí a zachránili se před hrozcí jim šibenicí: Čeněk D a r s a, Rudolf F a j t, Čeněk M a š e k, Ant. P t á č e k, Bedřich S y n e k, Frant. S a f r á n e k a Matěj V l č e k. Uvádím jejich jména, protože jejich osud zasluhuje, aby neupadli v zapomenutí a nebyla snad zbytečně obestřena nesprávnými, nebo aspoň bezdůvodnými domněnkami. Vyskytlo se někde mínění — jež vzniklo asi tím, že se někteří z nich

*) Své zajetí a osudy vylíčil Tošnar v knížce: Illidka na Zensonu. Mor. legionář. Brno 1930.

Zdravotní oddíl 34. pluku.

dlouho nepřihlásili u svých legionářských oddílů a nebylo tedy o nich podrobnějších zpráv — že totiž nebyli popraveni, protože snad jich Rakušané ušetřili, když jim podali zprávy o našem vojsku v Itálii nebo ještě z jiných tajemnějších a jen nejasně naznačovaných příčin. Takové mínění nutno však rozhodně odmítnouti. Víme dobře, že rakouské soudy neznaly slitování a soudily jen přesně podle litery zákona. Naši vojáci jistě se nekojili nadějí, že výpověď o svém vojsku (která by bývala stejně měla málo ceny, protože mohli mluvit jen o jedné rotě!) si zachrání svůj život. Rakouské velitelství pak toužilo sice po zprávách o našem vojsku, ale — jak svědčí dokument 70. pěší honvédské divise (viz str. 611) — nemínilo za ně našich zajatců šetřit, nýbrž výslovně přikazovalo, aby s nimi bylo naloženo podle platného vojenského zákona, i kdyby podali nejcennější zprávy.

Záchrana se však našla jinde. Někteří byli ranění (Vlček a dříve uvedený

Vokřínek), dostali se do nemocnice a teprve po vyléčení je postavili před soud, nikoliv však stanný soud, nýbrž řádný divisní soud, jehož předpisy byly daleko mírnější. Ostatní se pak zachránili tvrzením, že byli za frontou na práci a nebyli zajati tedy jako vojáci, nýbrž jako pracující zajatci. Tím se jim podařilo oddáliti soudní vyšetřování a u soudů v zázemí tím spíše jejich výmluvě uvěřili. Posílali je pak buď na práci mezi italskými zajatci nebo k jejich bývalým plukům, aby odtud byli znovu posláni na italskou frontu. Ale většina se tomuto novému nebezpečí vyhnula buď skrýváním v domovské obci nebo pomocí přátel u svých pluků a tak se šťastně dočkali převratu.

Znovu opakují, že byli šťastni všichni ti, jimž se podařilo uniknouti rakouské šibenici. Což nebylo dosti na krvi prolité 46 našimi mučedníky a měli ještě další desítky popravených prodlužovati příšernou alej smrti v Tridentsku a na Piavě? Bylo rozhodně pro náš stát lépe, když se mu vrátilo

o deset dvacet dobrých občanů více, než kdyby oni z nerozumné lehkomyšlnosti sami nehleděli zachrániti život, když se tu možnost naskytla. Nebyla to zrada druhů ani zrada revoluce, byl to jen pud sebezáchrany a šťastná náhoda, která jim pomohla k zachování života. A málo z nás ostatních, kteří jsme nepoznali pocitu, když visí oprátka nad hlavou, mohlo by s plným vědomím a svědomím tvrditi, že by bylo jednalo jinak. Havlena byl jen jeden a jeho heroická oběť měla své zvláštní příčiny a důsledky. Havlenova povaha, výchování, revoluční duch, pocit zodpovědnosti jako jednoho z prvních revolucionářů a čelných osob dobrovolnické organizace, odraz poměrů v táboře i později ve frontě a s tím spojená myšlenka o nutnosti příkladu hrdinství a krajního sebeobětování — to vše a snad jiné ještě příčiny vedla Havlena k jeho činům od zajetí Rakušany až ke skonu na popravním ráhnu. A smrt jeho, jako jednoho z nejznámějších, nejrevolučnějších a nejčistších postav našeho odboje v Itálii nalezla mocný ohlas v řadách našich vojáků po celé frontě a v širších ještě kruzích vojenských i politických.

Zádný jiný ze zachráněných nenesl takovou tíhu odpovědnosti a proto by se býval obětoval nadarmo. Ostatně nelze ani říci, že by záchrana života bývala tak lehká a snadno si domyslel, ani kdyby nám o tom zachránění nepodalí zprávy, že prožili řadu duševních útrap než je převrat z nich vysvobodil. Jistě si tedy zasloužili tohoto vysvobození a nebylo by spravedливо, aby jejich záchrana, provázená mukami duševními, nedošla uznání.

Dalším v řadě zachráněných našich vojáků v rakouském zajetí je Jan Šmarda, o jehož obhajobě nemůžeme pronéstí dodnes naprosto přesný úsudek. Rozhodně však z dřívějšího líčení (str. 852) je jasno, že mu kromě chytře vymyšlených výmluv pomohla nejvíce

řeč obhájce a příznivé složení soudu.

Podobná náhoda hrála roli v osvobození J. Baďinky u soudu v Cenize, jehož zachránila nejasná výpověď v údajích věku a hlavně duchapřítomnost a obětavost tlumočnicka, npor. J. Vydry, jenž mu chtěl a uměl pomoci.

Konečně je tu ještě případ Aloise Tolara, o němž jsme také již mluvili (str. 746) Tolar měl postavení snadnější tím, že byl zajat v rakouské uniformě a mohl směle tvrditi, že jako zajatec se vrací do Rakouska, když se mu naskytla příležitost, aby mohl tuto „povinnost rakouského vojáka“ vykonati. Ale i Tolar zkusil asi hodně útrap, než mohl říci, že nebezpečí života mu již nehrozí.

Rakouské soudy se jistě všestranně snažily, aby „velezrádce“ jen tak nepustily ze svých rukou. Podrobné výsledky, dlouho trvající vyšetřování a hrozby měly donutiti obžalované, aby se přiznali ke své vině nebo aspoň neprozřetelně se podřekli a mohli býti odsouzeni. Vojenský trestní zákoník pro náhlé soudy v poli byl tím přísnější a skýtal málo naděje, že se obžalovaný vymkne z chladného objetí jeho paragrafů. Málokde přiznával polehčující okolnosti, kterých vlastně ve skutečnosti ani nebylo a býti nemohlo.

Pokud jde o správnost rozsudků, jež jsou aspoň známy, musíme přiznati, že soudní řízení se dalo přesně podle litery zákona. V rozsudcích jsou udány všude důvody, jež jsou celkem podobné a znějí asi takto*):

„... je vinen, že jako válečný zajatec svým vstupem do čs. brigády v r. 1917 a agitační činností, již v roku 1918 na frontě rozvinul, dopustil se činu, jenž směřoval k odtržení části jednotného státního svazku a zemí císařství rakouského a jenž měl zvětšiti nebezpečí pro stát zvenčí a jenž

*) Uvádím z rozsudku nad B. Havlenou, velit. 46. střel. divise, G. Z. K. 10/18—4., podle překladu z opisu rozsudku v brožurě Památce B. Havleny... Nákl. Čs. O. L. v Čáslavi 1922.

Důstojnická škola v Modeně.

choval v zárodku vzpuru a vnitřní občanskou válku.“

Odůvodnění bylo tedy ve smyslu rakouském naprosto správné. Všude dostali obžalování obhájce, rozsudek veřejně přečten, připuštěno vyplnění posledního přání odsouzených a povolán kněz. Jak tomu bylo při soudu nad Váchou nevíme. Jedinou výjimku jsme viděli při popravě na Colle di Guarda, kde byli naši vojáci přivedeni k velitelství divise a tam bez soudu prostě postříleni.

Ale snad i na to měli Rakušané právo, protože se to stalo během boje. Nelze však zamlčeti mnohé okolnosti, které svědčí o surovosti a bezcitnosti rakouských důstojníků a vojáků k bezbranným obětem. Mnohá svědectví souhlasně vypovídají, že naši vojáci byli bití, kopáni, pliváno na ně a spíláno jim — všechno jistě bezprávně a jen z touhy vybití si vztek na těch, kdož jim již, bohužel, nemohli odplatiti. Nesrovnávalo se také jistě s předpisem vojenského zákoníka, že si museli od-

souzenci někde kopati hrob nebo čekatí více než 12 hodin na provedení rozsudku. Vrcholem vši bezohlednosti možno nazvat dva případy, kde se přelomilo rahno nebo přetrhly provazy a odsouzenci museli čekatí, až bude znovu ortel na nich proveden. Tyto surovosti nutno jistě odsouditi, jak je tenkrát již odsoudili rozumní diváci, třeba i Němci a Maďari.

Se stanoviska mezinárodního práva, nelze proti popravám našich vojáků rakousko-uherským vojskem ničeho v podstatě namítati. Pro rakouskou justici byli českoslovenští vojáci pouhými velezrádci a proto s nimi nakládala podle příslušných norem vojenského trestního práva. Naše vojsko pak nemělo ani možnosti uplatnění hlasy po odvetě, které se v chvíli prvního rozhořčení všude ozývaly. Dokonce v jednom letáku je zachována hrozba, že za každého legionáře naše vojsko usmrtí deset rakousko-uherských zajatců. To zůstalo jen hrozbou a přáním, protože — nehledíc k lidské stránce věci —

nebylotoproveditelné. Rakousko-Uhersko neuznávalo naše vojsko jako řádnou armádu a tedy zajatce, které chytily naši vojáci, pokládali právem za zajatce italského vojska. Násilná smrt zajatce byla by pak porušením mezinárodního práva se strany italské a následky by bývali pocítily italští vojáci, zajatí Rakušané. Avšak naši vojáci si dobře byli vědomi těžkého úkolu a nebezpečí, které na ně čeká v případě zajetí a toto neodvratné a naprosto jisté nebezpečí zvyšuje právě jejich hrdinnost v boji a velikost obětí na popravišti.

A ještě jedna okolnost dodává popraveným mučednické svatozáře. Na hlavu československých legionářů byly vypisovány odměny v dovolených, významáních a — penězích. Velitelství sošské armády slibovalo za živého československého zajatce 300 korun, za mrtvého neplatilo ničeho. Desátá jezdecká divise na planině asijské stanovila odměnu 200 korun a velkou stříbrnou medaili za živého a 100 korun s malou stříbrnou za mrtvého Čechoslováka, kromě čtrnáctidenní dovolené v obou případech. Za zajetí pěti Čechoslováků na Doss Altu dostal útočný oddíl premii 1000 korun a zajetí tří československých vojáků, popravených v Piavonu, stálo Rakušané 710 Lir 55 centesimů, které byly vyplaceny 17 vojínům 6. roty 71. pluku. Vojáci, kteří zajali Storchu a Šmardu, byli odměněni 250 K a kat Storchův dostal za svůj výkon 100 korun. Jak je z těchto zachovaných dokladů vidět, měli zajatí Čechoslováci nestejnou, ale vždy dosti vysokou cenu na penězích.

Rakouská velitelství si cenila zajetí našich vojáků jako vzácnou kořist z propagačních důvodů, jak jsme již na několika místech uvedli. Zastrášovala a pobízela zároveň k statečnosti nespokojené a unavené své vojsky, nebo aspoň se těšila, že toho cíle dosáhne veřejnými popravami, vlasteneckými rozkazy o haněbnosti československých

vojáků a hrozbami stejnými tresty pro zběhy a zbabělce. Docilovala však spíše opaku, jak svědčí zvýšený počet desercí v druhé polovici r. 1918 a celkem pokleslá kázeň a bojovnost rakouských oddílů. Čeští a slovanští vojáci obdivovali hrdinnost svých krajanů a pokrevních bratrů a tonžili bojovati za stejnou myšlenku, za kterou tito umírali. Tak se zbraň rakouských velitelů obrátila proti jejich vlastní hrudi. Svých vojáků nezastrašili a naše vojáky v italské linii podněcovali k obětavému hájení posic a pomstě nad utracenými bratry.

Českoslovenští vojáci si vedli v zajetí, u soudu i na popravišti hrdinně. Pokud mluví zachované prameny, vypovídali celkem málo a jen to, o čem doufali, že by je mohlo zachránit od smrti. Nikde však nečteme, že by prozradili postavení svých oddílů nebo jiné vojenské tajemství. Někteří sice mluvili o organizaci vojska a uváděli jména vojáků a důstojníků, ale tím nemohli jednotlivcům ani celku uškodit, protože údaje jsou, úmyslně či nevědomky, tak nepřesné a zkomolené, že z nich Rakušané neměli podstatného užítu. O milost neprosili, aspoň není pro to dokladů, spíše se chovali pohrdavě, klidně nebo se dokonce usmívali. Kromě mnoha svědectví českých vojáků, kteří byli popravám přítomni, máme jeden doklad tím cennější, že pochází z úst maďarského novináře, G. Herzega, jenž vyjádřil v „Pesti Napló“ své dojmy těmito slovy:*)

„Zajímavé jest, s jakým klidem šli na smrt čeští vojáci v italském vojsku. Nepokoušeli se příliš vymlouvatí nebo popírati. Při zajetí, když je po prvé vyslýchali a přirozeně použili italštiny, stále česky odpovídali: „Nerozumím“. Tyto italské Čechy zastřelili. Všem dovolili, aby dříve psali domů a až na

*) V Boj. 28. srpna 1918, kde je uvedena také pravděpodobně jen část článku. Ličení se vztahuje na popravu v Coneglianu, poslední slova značí maďarsky, německy a italsky „velezrádce“.

Čs. depositní rota ve Folignu.

malé výjimky všichni toho použili. Klidnými tahy péra psali poslední dopis, aby rovnou a se vzdorovitou pýchou oznamovali svou smrt. Válečný soud, t. zv. Feldgericht, jednal s nimi krátce. Odsoudil je k smrti oběšením, ale proto, že nebylo kata, prostě jich zastřelili a jejich těla pověsili na stromy podél cesty, aby byla odstrašujícím příkladem. Den, dva dni visely krvavé mrtvolky nad cestou. Na uniformu připevnili jim velikou bílou tabulku, na níž bylo jméno, obžaloba, rozsudek a znamení: „Aruló, Verräter, Traditori“.

A druhý svědek, rovněž maďarský novinář, napsal o stejné popravě:*)

„Mezi italskými zajatci dopadli jsme opět několik českých legionářů. Odsouzený k smrti stojí přede mnou klidně mezi dvěma četníky s nasazenými bodáky... Má stejnokroj ital-

ský a ocelovou přilbu... Můj bože, za hodinu bude mrtev a bude se houpati jako ledový plod nějakého mocného stromu bez květu a listi. Zná svůj osud a přece se usmívá klidně a jistě, jako jeho čtyři kamarádi, kteří šli s úsměvem a klidem na smrt a teď již se klátí na stromech podél hlavní silnice coneaglianské a jako se chovalo tolik jiných bratří...“

Napsal-li přímý svědek poprav v Coneglianu, že naši vojáci byli zastřeleni pro nedostatek katů, snad se zmýlil. Katů bylo vždy dosti, buď dobrovolně přihlášených neb služebně přikázaných. Spíše se však nedostávalo provazů, jak se objevilo při popravě v Arcu. V potvrzení rozsudku, kde je trest smrti oběšením změněn za smrt zastřelením, zní to jako milost odsouzcům! A na Colle di Guarda si ani se sehnáním provazů nelámali hlavy — několik desítek nábojů do pušek odzbrojilo laciněji a pohodlněji navždy obávané, nenáviděné a bezbranné československé vojáky.

*) „Az Est“, 3. července 1918, dopis zpravodaje V. M. Překlad otiskn v knize J. Kretšihó: Vznik a vývoj čs. legie v Itálii, str. 227. Kromě několika jiných nepřesností sluší vytknouti, že teprve po skončení poprav v Coneglianu byly čtyři poslední mrtvolky pověšeny na stromy.

A pokud si rakouští vojáci nevyhlili dosti svůj vztek na živých Čechoslovácích, dokonali své dílo po jejich smrti. Naházeli je do jam, přikryli slabou vrstvou hlíny a hroby jejich zarůstaly travou a, aspoň někde, na ně vozili smetl. V tom stavu zůstaly do převratu. S postupujícími italskými oddíly zjišťovali italští a naši důstojníci popravní místa a hroby mučedníků a opatřovali je prozatím, jak nejlépe mohli. Na piavské frontě pak všech sedm popravišť bylo označeno mramorovými deskami s nápisy, které připomínaly hrdinskou smrt našich vojáků.

Popravní místa v Cretu, Rivě a Arcu stala se středem pozornosti italských okupačních vojsk a obyvatelstva. Z popudu nám přátelských důstojníků a občanů postaveny byly na těchto místech pomníčky, které tam dosud stojí.

Tím však nemohla být skončena péče o hroby a památky našich vojáků, popravených na italské frontě. Když v r. 1919 byl nalezen hrob Sobotkův a jeho mrtvola vykopána, vyskytla se myšlenka, aby bylo tělo statečného výzvědčíka uloženo v půdě osvobozené vlasti. Myšlenka se brzy stala skutkem. Dne 30. dubna 1919 byly převezeny Sobotkovy ostatky do Prahy, kde ve slavnostním průvodu, za přítomnosti presidenta republiky, hodnostářů civilních i vojenských a zástupů obecního uloženy k odpočinku na Olšanech.

Současné pověřilo ministerstvo národní obrany zvláštní komisi, za vedení nadpor. domobrány Jos. Vydry, aby s pomocí italských úřadů zjistila hroby a ostatky všech popravených a vykonala přípravy k převezení jich do vlasti. Komise skončila svůj úkol na jaře 1921. Našla ostatky 41 popravených (15 v Coneglianu, 10 na Colle di Guardia, 3 v Oderzu, 3 v Piavonu, 5 v Davanzu, 4 v Arcu a Storchovy) a zároveň zjistila hrob četaře L. Lišky, jenž byl zastřelen dne 28. září 1918 v Tarcentu (sev. od Udine), protože u něho nalezli velezrádné časopisy a letáky.

Ostatky popravených byly dne 23. dubna 1921 převezeny do Prahy a vystaveny v Panteonu Národního musea, kam se s nimi přišly rozloučit desettisíce obecního z celé republiky. Druhého dne, 24. dubna, konal se pohřeb. Na Staroměstském náměstí pronesli projev zástupci vlády, města Prahy, vojenských a civilních úřadů a byl přečten tento list churavého presidenta:

„Bratři! Dnes pociťuji nejbolestnější svoji chorobu, protože mi zabírají zúčastnění se průvodu, ve kterém půjde národ za Vašimi rakvemi. Přinesli jste pro ideu spravedlnosti, pro svobodu nás všech obět největší. Místo poměrně netěžké smrti v čáře bitevní, které podlehlo tolik Vašich druhů, museli jste podstoupiti muka brutální popravy, měli jste být odstrašujícím příkladem. Vaše smrt způsobila však opak toho, co jí mělo být docíleno. Zvěst o vaší rekovné nepoddajnosti otřásala světem a přesvědčovala přátele i nepřátele o mravní síle našeho osvobozovacího usilování a nesnesitelné tíži našeho tehdejšího jha. Pro tuto nesmírnou obět sklání se před Vašimi ostatky celý osvobozený národ. Umřeli jste smrtí mučednickou, ale nejste mrtvi — žijete v srdci všech věrných československých vojáků, celého vděčného národa. Vaše hrdinství a zármutek Vašich nejbližších vyzývají nás i budoucí k činné obětavosti a mužné odhodlanosti, chránit republiku a demokracii až do těch statků a hrdel.“

Presidentovo poselství nejlépe jistě ocenilo zásluhy našich hrdinů, jichž ostatky pak ve velkolepém průvodu na lafetách děl byly vezeny Prahou na Olšanské hřbitovy a tam za zvuku hymen a dělových salv pohřbeny v čestných hrobech na vojenském hřbitově, vedle hrobu Sobotkova. Celý národ tenkrát vzpomínal jejich oběti a přál jim věčného klidu v posvátné rodné zemi.

Ale nebyli převezeni všichni popravení mučedníci, protože hroby Váchův,

„Národní stráž“ a ital. karabiníci v Bratislavě.

Havlenův a Herziga a Turpiše nemohla komise zjistiti. Dalším pátráním, které prováděl s pomocí italských úřadů milánský konsul Jan Laška, se podařilo najít v r. 1922 aspoň ostatky A. Herziga a F. Turpiše, které pak spolu s ostatky Jana Čapka byly převezeny do Prahy a dne 2. července 1922 pohřbeny vedle ostatních 42 hrobů. Mrtvola Havlenova a Váchova nalezena nebyla a jistě již nikdy nalezena nebude. Zůstanou na věky pochováni v italské zemi, kde se v nich zrodila myšlenka revoluce, jejíž obětavé a rekové provádění jim přineslo předčasný skon.

Popravy československých vojáků na italské frontě jsou nejtruchlivější a zároveň nejslavnější kapitolou dějin italské legie, ačkoliv stále kapitolou neuzavřenou a nutící k dalšímu badání, jak si zasluhují. Nemáme dnes ani obrázky všech popravených, aby stále nám připomínaly jejich nejvyšší oběť

na oltář vlasti*) a při nedostatku a nepřesnosti pramenů dlouho jsme nemohli uvést v soulad jména mučedníků, ba v některých případech trvají pochyby dodnes a nebudou snad nikdy rozptýleny. Jen jedno můžeme říci s naprostou jistotou, že máme v našich hrobech na Olšanech ostatky druhů, kteří v pokorném mučednictví a se vzdorovitou pychou i v hodině smrti nezapomněli svého příkazu revoluční přísahy.

Na konec této kapitoly, v níž jsem shrnul v hlavních rysech vše, co můžeme o popravách dnes říci, uvedu — kromě významného listu presidentova — ještě aspoň tři příležitostné projevy našich spisovatelů, v nichž se odrážejí také jasně city všech československých vlastenců a ukazují celému národu cestu, po níž se má bráti, aby si zasloužil oběti šestačtyřiceti mučedníků.

Bohdan Kaminský v dlouhé básni lží odhodlání a utrpení hrdinů a

*) Většinu obrázků zapůjčilo laskavě nakl. „Čin“ a ostatní Památník osvobození. Některé fotografie

se nepodařilo získati. Vedle popravených jsme zařadili čtyři nejznámější padlé z různých bojů (Piave, Valbela, Cima Tre Pezzi a Doss Alto).

uvádí na konec slova italského básníka G. Leopardiho:*)

„Buď vám lehká země,
osvobozená vámi, země, pro niž
jste dali život! Lide český, skloniž
v pokore skrář svou, vděčně zasyp
květem

rov těchto světců, za jich oběť spásnou:
„Váš hrob jest oltář. Matky budou dětem
jej ukazovat i s tou stopou krásnou,
kde tekla Vaše krev — — —“

Stejně krásně oceňuje F. V. Krejčí velikost oběti popravených hrdinů a končí slovy:

„... Skromně žili, ničím na sebe ne-
upozornivše, ale v jejich smrti je jejich

*) Báseň B. Kaminského byla otištěna ve Več. Nár. Listech, 25. dubna 1921. projev J. V. Krejčího a báseň Macharova v Čsl. legionáři, 22. dubna 1921.

sláva. Památka jejich bude náležet k tomu nejdražšímu, co dojmá a povznáší českou mysl, a provázejíce je k jejich hrobu v půdě domova, budeme si přát, aby těla vznešených těchto mučedníků ozářila jako svatá relikvie kalné ovzduší našich všedních dnů a vnesla do nich zářivé připomnění toho, jak draze musila býti naše svoboda zaplácena a jak hanebné by bylo ji znevážnit a promrhát.“

A jakoby věštba, která by měla být stále opakována, zní poslední sloka básně J. S. Machara:

„Vy, drahé hroby, buďte časy všemi
svědomí živých, příklad přeskvělý —
a třikrát běda národu i zemi,
Váš, mučedníků, zapomene-li.“

POLITICKÁ AKCE NA KONCI VÁLKY.

V jedné z předcházejících kapitol (str. 617—640) jsme vylíčili politicko-vojenskou akci, kterou vedl v Itálii M. R. Štefánik od února do začátku srpna 1918, kdy opustil italskou půdu a odejel do Ameriky a do Ruska. Výsledky Štefánikova úsilí byly na tudobu a poměry jistě nejlepší, jakých se dalo docílit.

Ale našim politickým vůdcům v zahraničí nemohly obě smlouvy s Itálií o utvoření vojska postačiti. Chtěli dosáhnouti uznání našeho budoucího státu a Národní rady jako zatímní vlády tohoto státu, jenž sice neměl ještě v moci své území, ale měl silnou armádu a pevnou vůli dobýti si své samostatnosti na troskách habsburského mocnářství.

Požadavky naše však narážely stále na tuhý odpor italské diplomacie. Sonnino a mnozí jiní politikové italští (Nitti) nepokládali za vhodné, aby se italská vláda vázala takovýmto uznáním, protože dosud nedošli k přesvědčení, že by bylo možno rakousko-uherskou říši rozbiti a utvořiti z ní nové státní celky.

Proti této vyčkávací politice stál však silný blok organizací a skupin (Fascio della difesa nazionale, kruh deníku „Corriere della sera“ a j.), které neustále naléhaly na rozhodující činitele italské politiky, aby přijala program malých národů utlačovaných monarchií habsburskou a tím také její rozbití. Zvláště min. Bissolati se snažil, aby vláda učinila aspoň projev pro rozřešení jihoslovanské otázky ve smyslu římského kongresu utlačovaných národů.

Úsilí bylo korunováno zdarem, protože čím dále se jevila situace pro Dohodu jasnější. Přispěly k tomu vojenské úspěchy na francouzské frontě, kde se ofensíva maršála Focha, začatá

18. července, slibně vyvíjela a ústupem Němců dne 8. srpna na linii, kterou drželi před ofensívou 21. března 1918, a dalším ještě postupem spojenců probíjela ke konečnému, třeba ještě vzdálenému vítězství. Velký vliv na vývoj italské politiky vůči Rakousku měly také a snad hlavně projevy, které učinili ostatní spojenci v otázce československé.

Abychom aspoň stručně zaznamenali tyto události: 29. června uznala francouzská vláda ústy Pichonovými naše právo na samostatnost; 9. srpna byli Čechoslováci notou britského min. zahraničních věcí Balfoura uznáni za národ spojenecký, jejich tři armády za jednotné a válku vedoucí vojsko a Národní rada za nynější představitelku budoucí československé vlády; 13. září také Spojené státy severoamerické (Lansing) uznaly naši Národní radu za vládu de facto a týž den byla podepsána dohoda mezi V. Britanií a ČSNR. o úpravě vzájemných styků ve věcech vojenských, finančních a politických.

Nátlaku veřejnosti a změnám politickým poměrům musel konečně Sonnino ustoupiti. Dne 8. září vydala italská vláda projev, v němž uznává právo jihoslovanských národů na sjednocení a samostatnost. Italská vláda se tímto projevem přiblížila opět značně k stanovisku malých národů rakouských, jako učinili již dříve ostatní čtyři spojenci. Další události pak již následovaly tak rychle, že již italští státníci nemohli odolati jejich vlivu a rozhodnému účinku.

Dne 9. září uznalo Japonsko naše národní požadavky a existenci našeho vojska i politického ústředí v Paříži a 28. září byla podepsána dohoda mezi Francií a ČSNR., takže se již vážně mohlo pomýšlet na utvoření prozačtímní vlády československého státu.

Toto rozhodnutí uspíšil také postup spojenců na Balkáně, jenž přinesl 27. září kapitulaci Bulharska a začátkem října příměří s Tureckem.

Již dříve pomýšlel gen. tajemník ČSNR, dr. Beneš na získání Itálie pro obdobný projev, jako učinili ostatní dohodoví státníci a doufal dosíci toho, aby Itálie, která byla jediným přímým nepřitelem Rakousko-Uherska a tedy nejvíce o jeho osud se zajímavým spojeneckým státem, vydala projev nejjasnější a nejzávažnější. Proto poslal dne 24. září Orlandovi obsáhlé memorandum, kde mu vložil stav našich vojenských a politických poměrů nynějších a poukázal na nutnost a prospěšnost spolupráce obou národů zvláště na poli národohospodářském po válce. Memorandum bylo příznivě přijato, zvláště když přišlo právě v době, kdy naše vítězství na Doss Altu znovu uvedlo italskou veřejnost a politické kruhy ke zkoumání poměru k československé otázce.

Smýšlení italských politiků, aspoň jejich převážné většiny, vyslovil min. předseda Orlando ve veliké řeči při zahájení italského parlamentu dne 3. října 1918 (viz str. 806). V tomto prohlášení je patrný vliv Benešova memoranda a posledních politických a zvláště vojenských událostí. Jasně potvrzení, že smlouva z 21. dubna 1918 „rovnala se výslovnému uznání Československé Národní rady za vládu de facto“ radí Orlandovo prohlášení mezi podobné projevy všech spojenců, ba je z nich vidět jasná snaha o ujistění Čechoslováků, že Itálie nepřichází se svým uznáním našich požadavků pozdě, ale že je přijala vlastně za své již dávno před jinými státy Dohody.

Význam prohlášení Orlandova tkví v tom, že rozptýlila pochyby o stanovisku Itálie k československé revoluci a že přispěla k politickému odsouzení Rakousko - Uherska a k jeho zániku. Působila jistě také k zvýšení úsilí vídeňské vlády, aby dosáhla

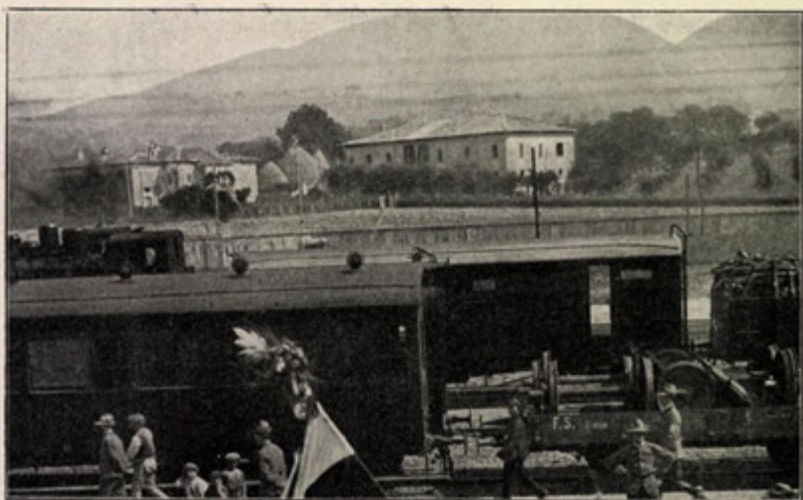
příměří za každou cenu, čímž se snažila zmírniti nebezpečí pro říši, které jí tak nemilosrdně hrozilo. Ale bylo již pozdě, neboť nic nemohlo oddáliti osud pyšného mocnářství, do něhož je vehnala slepá politika bezpráví vůči slovanským a románským národům.

V té době dlel dr. Beneš v Itálii, kde byl od 1. do 4. října hostem čs. divise na Monte Baldu. Když se pak ve Veroně dověděl o řeči Orlandově, odebral se ihned do Říma, aby prodjednal politickou dohodu s Itálií, v níž by bylo uznání našeho státu vyjádřeno ještě přesněji a závazněji, jak o to na jaře již usiloval, ovšem předčasně, M. R. Štefánik. Ale oba ředitelé italské politiky, Orlando i Sonnino, zatím odjeli na spojeneckou konferenci ve Versailles, takže dr. Beneš mohl prodjednati příslušné otázky pouze se stát. podsekretářem min. zahraničí Demar- tinem a když musel odejti rychle do Paříže, slíbil, že se do Itálie brzo vrátí a smlouvu dojedná.

K tomu však již nedošlo, protože další události učinily jednání tohoto rázu zbytečným. Dne 14. října poslal dr. Beneš, po předcházející dohodě s Masarykem, všem spojeneckým státům notu o ustavení prozatímní vlády zemí československých a spolu také noty o jmenování diplomatických zástupců u všech dohodových vlád. Do Říma byl jmenován dr. Lev Borský,*) jež italská vláda dopisem, poslaným min. zahraničních věcí, dr. Benešovi, dne 24. října 1918 úředně přijala za prvního našeho diplomatického zástupce v Římě.

Notou ze stejného data uznala italská vláda prozatímní československou vládu a samostatnost našeho státu. Vý-

) Dr. Lev Borský (1883), stát.-pokrokový politik a parl. novinář před válkou, odejel jako člen Mafie v lednu 1918 do Holandska a v červenci 1918 do Paříže, kde byl spoluprac. Nár. rady a hlav. red. „Čs. samostatnosti“. Od r. 1921 red. Národní politiky v Praze.

Odjezd do vlasti.

znamný tento dokument zněl takto*):
 „..... Mám čest oznámiti Vám, že královská vláda uznává oficielně národní vládu československou.

Při této šťastné okolnosti opětuji Vám projevy živé sympatie a obdivu, s jakým královská vláda a italský národ sledovaly úsilí a oběti Čechoslováků, směřující k dosažení nejvyššího cíle: k osvobození z cizího útisku a k samostatnosti. Itálie, jejíž národní samostatnost bylo dobyto po dlouhých obětech, dovede oceniti utrpení a vznešené aspirace československého lidu. Dějinné události, které se nyní odehrávají, vedly k společnému boji proti témuž společnému nepříteli oba naše národy: Italii, aby dovršila svou národní jednotu, Čechoslováky, aby si vybojovali svůj nezávislý stát. Osud obou našich národů posvětil bratrstvím zbraní pouta pevného přátelství, založeného na společném ideálu a společných politických a hospodářských záj-

mech, které stále více budou usnadňovati úkol, ježž obě vlády hodlají sledovati na cestě pokroku a mezinárodní spravedlnosti.“

Nemohu a nemusím snad podrobně rozebírat obsah tohoto významného dokladu, jenž je také zajímavý tím, že to byl první písemný projev italské vlády o československé otázce. A proto je pro nás tím významnější, protože svědčí o tichém vítězství našich revolučních požadavků nad konservativními diplomatickými názory Sonnini-vými a je, což z toho vyplývá, definitivním zlomením hole nad habsburskou velmocí. Dlouho trvalo, než se Sonnino přesvědčil o nutnosti zničení dunajské monarchie, ale když konečně on, tvrdšíjní skeptik a zarytý ctitel starých státovědných pouček, dal svůj podpis na tuto listinu, nemohla znamenati nic jiného než ortel nad poraženým nepřitelem.

Události se pak řtily překotným tempem. Italské vojsko zahájilo velkou ofensivu na několika místech fronty, která denně přinášela územní úspěchy

*) Viz dr. Beneš: Světová válka a naše revoluce, II., str. 376. Úvodní a závěrečná věta byla zde pro stručnost vynechána.

a skončila průměrně dne 4. listopadu. Mezitím se politicky již Rakousko-Uhersko rozpadlo na několik částí, mezi nimiž byl československý stát, utvořený převratem dne 28. října. Nyní tedy jsme měli nejen svou armádu a vládu, ale také své území, na němž jsme měli jako rovní mezi rovnými vykonávat svou politickou moc.

Rímské představitelstvo Národní rady se v důsledku posledních událostí přetvořilo na vyslanectví. Dr. Borský, chargé d'affaires, přijel dne 7. listopadu do Říma a dne 12. listopadu odevzdal ve zvláštní audienci ministrově zahr. věcí své pověřovací listiny. Téhož dne také byl přijat nově jmenovaný vojenský attaché v Římě, kapitán J. Šeba, ministrem války gen. Zupellim. Nový úřad pokračoval pak v dosavadní činnosti a k ní přibyla ještě práce konsulární a hlavně jednání o dopravu čs. armádního sboru do republiky a utvoření druhé zahraniční armády v Italii (domobraneckých praporů). Teprve začátkem r. 1920 byly všechny tyto otázky likvidovány a vyslanectví se

věnovalo výhradně svému mírovému poslání.

Přehlédneme-li politickou práci našich činitelů v Italii, vidíme, že se za dva roky vykonalo mnoho. Z nepatrných počátků, soukromé kanceláře v bytě inž. Veselého, se postupně utvořila Tisková kancelář, pak Kancelář Nár. rady s řed. Hlaváčkem, která pak byla změněna v Představitelstvo Národní rady v Italii, aby konečně se stala vyslanectvím nového státu s dr. Borským v čele. Tři cesty dr. Beneše do Italie a půlletní téměř pobyt M. R. Štefánika v Římě přinesly bohaté ovoce na poli politickém i vojenském, za vysoké ovšem podpory morální všech československých lidí v zákopech i v úřadech od fronty až do římského ústředí. A jen veliké námaze našich předních politických činitelů a obětavé spolupráci všech československých vojáků se mohlo podařit a podařilo uskutečnit to, že se koncem r. 1918 vracelo 20 tisíc vojáků a občanů do svobodné československé republiky.

ODCHOD Z FRONTY A NÁVRAT DO VLASTI.

Začátkem října vyměnily italské oddíly, jak jsme již dříve pověděli (str. 813—814), pluky XII. čs. brigády v linii na M. Baldu a celá divise pak sestoupila s hor do údolí Adíže, aby tam vyčkala rozkazu k odjezdu. Mezi 7. a 10. říjnem se přestěhovala divise na nové místo určené v okolí Castelfranca Veneta*) a podléhala XVIII. arm. sboru 9. ital. armády, s níž byla určena jako záloha v chystané ofenzivě proti Rakousku.

Rozložení divise dne 10. října bylo takovéto:

Velitelství, štáb, služby a oddíly divise v Castelfrancu, pouze 5. a 6. rota div. kulometů v Resané a 7. a 8. rota div. kulometů v Casa Sega..

Velitelství XI. brigády v Resané a 1. a 2. rota brig. kulometů v Casa Salvatore.

Velitelství 31. pluku a II. prapor v Brentanelle, I. prapor v Resané a III. prapor v Castelfrancu.

Velitelství 32. pluku a II. prapor v Campigu, I. prapor v Albaredu a III. prapor v S. Marcu a Brusaporcu.

Velitelství XII. brigády sídlilo ve Ville Razza a 3. a 4. rota brig. kulometů v Alberone.

Velitelství a všechny tři prapory 33. pluku rovněž v Alberone.

Velitelství 34. pluku s I. praporem ve Ville Razza, II. prapor v Le Motte a III. prapor v Le Vegre.

V tomto umístění zůstala celkem XI. brigáda trvale, ale XII. brigáda se brzy zase stěhovala, takže na konci října sídlilo velitelství ve Ville Legrenzi a obě brig. kul. roty v Case Gallo. Velitelství 33. pluku přesídlilo do Casa Broglio, I. prapor do Case Grimani,

II. prapor do Case Gallo a III. prapor do La Palù. Velitelství 34. pluku bylo ve Fornace Morandi, kde byla též část I. praporu; zbytek s II. praporem byl ubytován v Le Pitocche a III. prapor mezi Le Guizze a Ponte delle Galle.

Stěhování na XII. brigády se čs. divise dostala 18. října do svazku XXIII. arm. sboru, jemuž velel gen. Pettiti, známý z bojů na Piavě v létě 1918, a od 2. listopadu gen. Sailer. Příčina přesunu tkvěla asi v tom, že nebylo možno nalézt vhodná místa k ubytování naší divise.

Naše oddíly byly ubytovány jen částečně pod střechou a velká většina zůstala umístěna pod stany. Nepomohly hrozby a osobní zakročení gen. Grazianiho, aby se tento stav změnil, a těžko lze říci, či to byla vina a zda skutečně nezbylo pro naše vojáky místa v obytných staveních.

K špatné náladě našich oddílů přispívalo také nepříznivé počasí, které svými podzimními plískanicemi a vydatnými dešti nechávalo naše vojáky v stálém chladu a mokru. A vrchol nespokojenosti způsobily dlouhé, téměř každodenní pochody, spojené s různými cvičeními.

Protože se předpokládalo, že divise bude použita v ofenzivě, měla se připravit na pohybovou válku v nížině a proto velitelství divise nařídilo cvičení v rychlém přesunu větších jednotek přes různé překážky, zvláště vodní toky. Přechod přes říčky a řeky dál se po lanech neb pontonech, ale námaha tomuto cvičení věnovaná, přinesla celkem málo zisku. Spíše se osvědčilo provádění výzvěd na pochodech, zajišťování pohyblivých se oddílů a rychlý nástup a sestup s nákladních automobilů, které čekaly na skutečné použití.

Nespokojenost se jevila však nejen

*) Castelfranco Veneto, okr. město v prov. Treviso s průmyslem vlněným a hedvábnickým; 16.000 obyv. Ostatní, celkem nepatrná místa, která jsou dále jmenována, leží na j. a jv. od Castelfranca.

Uvítání v Č. Budějovicích.

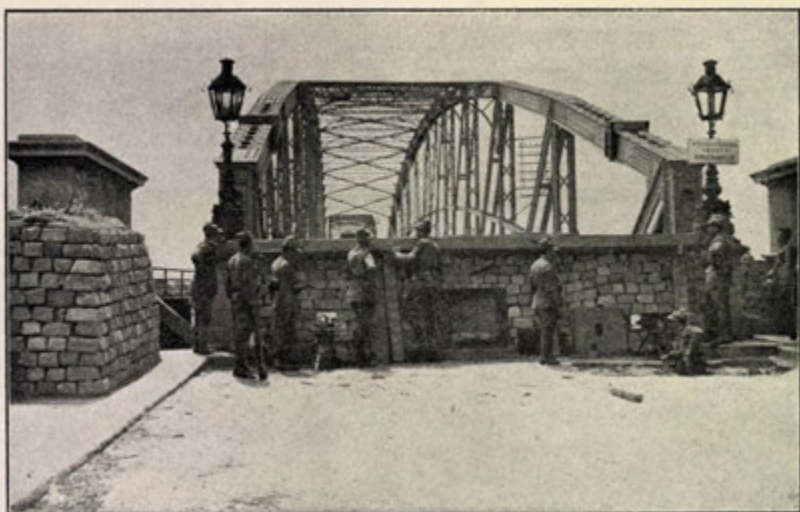
mezi vojáky, ale také — a hlavně — ve sboru důstojnickém. Nebudu zde rozebírat příčiny tohoto zjevu a není k jeho objasnění pochopitelně dosti pramenů. Důsledkem těchto poměrů však bylo, že dne 15. října byl odvolán od divise plk. Vitalini a za něho přišel plk. Eugenio Beaud od 26. arm. sboru z Avia, jenž se s našimi oddíly seznámil za pobytu na M. Baldu a stal se již tehdy naším upřímným přítelem. Další změna nastala ve velení XII. brigády, které po gen. Sapienzovi převzal 17. října prozatímně plk. Pietro Giuseppe Caio.

Hlavním však překvapením pro celou divisi byla zpráva, že dnem 24. října odchází gen. Graziani od naší divise a jeho místo zaujme gen. Luigi Piccione. Jak k tomu došlo, dovídáme se ze svědectví dra Beneše (Světová válka, II, str. 505). toto:

„Dne 21. října došel mne náhle telegram italského generalissima, generála Diaze, že byl nucen zbavit z příčin služebních generála Grazianiho

velitelství naší divise a že navrhuje na jeho místo za velitele generála Piccione. Nebyl jsem celkem překvapen. Věděl jsem, že s Grazianim mělo nejvyšší velení spory; mně samému to několikráte dalo najevo. Nechtěl jsem však nejprve dát souhlas k tomu opatření ze zásadních důvodů: podle naší smlouvy s italskou vládou nemělo naší smlouvy s italskou vládou nemělo nejvyšší velení bez předběžné dohody s námi práva k takovému opatření. Věda však, že se naše divise zúčastní co nejdříve vážných operací na frontě, telegrafoval jsem svůj zatímní souhlas, aby z dlouhého jednání nevznikla krise ve vedení našeho vojska a pohroma při operacích. Měl jsem v úmyslu projednat případ při svém zájezdu do Itálie. Vývoj událostí i to učinil bezpředmětným.“

Nevíme odnikud, jaké spory měl Graziani s vrchním velitelstvím italského vojska a nemůžeme tedy soudit, stalo-li se jeho odvolání právem. Jisto je však, že divise nerada se loučila se starým, oblíbeným generálem a k jeho

Stráž na mostě v Komárně.

nástupci nikdy nepřilnula již, jak se dalo čekati, s takovou láskou a nadšením.

Graziani odcházel od naší divise nerad a s pohnutím, které se zračí v jeho posledním rozkaze čs. divisi (č. 123, 24. října 1918):

„Při loučení se od vás, které miluji jako své děti, pravím vám pouze:

Buďtež jednotni, pevně sjednoceni, tak budete silni. Myslete pouze na vlast; pro vlast dejte vše!

Následujte nového velitele, generála Piccione, který jest statečný; následujte ho se stejnou důvěrou, s týmž citem, s touž láskou, s jakou jste následovali mne.

Na zdar, vojsku československému a jeho svobodnému, jednotnému, neodvislému a silnému státu.“

A ani po odloučení od naší divise, nezapomněl na své vojáky. Radoval se z jejich konečného vítězství a rád přijímal jejich pozvání do osvobozené republiky. stejně jako s nevšední ochotou provázal výpravy i jednotlivce po

bojištích italské legie a činí tak dosud. Nejen to, ale gen. Graziani přispěl svým vlivem v severní Itálii značnou měrou k uskutečnění všeho, co bylo nutno vykonati a bylo také vykonáno k zachování památky na naši revoluční činnost v Itálii. Za všechnu, vpravdě otcovskou lásku jsou a budou mu italsí legionáři jistě vždy vděční a památka na prvního velitele čs. vojska v Itálii nikdy z jejich srdcí nevymizí.

Nový velitel divise ujal se energicky svého úkolu. Jako náčelník štábu 7. ital. armády dostal se často ve styk s československými vyzvědky, kteří byli armádě přiděleni a vážil si jejich práce. Hned druhého dne, 26. října, vykonal přehlídku všech pluků, při čemž vyznamenal 16 vojáků 33. pluku válečnými kříži za boj na Doss Altu. Cvičení se prováděla ve stejném měřítku a stejného druhu jako dříve, ba přibýlo k nim ještě spojení s letadly pomocí bílých signalizačních pláten. Ale vojáci nabyli svého klidu a bez reptání všechna cvičení úspěšně prováděli. Kromě změn

Hlídká Arditů na ulici v N. Zámčích.

ve velení divise a oddílů zaujaly jejich mysl události, které rychle přicházely za sebou a budily radost a naději na konec války.

Po kapitulaci Bulharska a Turecka byla to návštěva dra Beneše u divise těsně před odchodem z fronty. Dr. Beneš odejel z Paříže 1. října a zamířil nejprve na frontu, kde vyřídil s gen. Grazianim otázky o vnitřních poměrech divise, pokud šlo o osobní, finanční, stravovací a jiné záležitosti. Pak navštívil hroby našich padlých ve Ferraře di M. Baldo a M. Dossioli a některé oddíly za frontou i v zákopech. Dosti dlouho se zdržel u 33. pluku, kde promluvil o vojenské i politické situaci a stiskl ruku všem významnaným vojákům. Aby seznal naše i rakouské posice, zavedl ho gen. Graziani na pozorovatelnu, odkudž mu mohl podati nejlepší vysvětlení svízeli a předností horské fronty. Po návštěvě dvou nejbližších výzvědných rot (1. a 2. roty 39. pluku) odejel dr. Beneš do Verony. Na cestě neušly jeho pozornosti ani

naše zásobovací oddíly a ve Veroně aspoň krátce navštívil raněné z posledních bojů. Přítomnost člena Národní rady a jeho výklad o situaci našeho zahraničního odboje přispěla silně k uklidnění a povzbuzení celého vojska.

Další politické i vojenské události dodaly novou vzpruhu mnohdy unaveným vojákům. Orlandova řeč ve sněmovně, úspěšně pokračující operace ve Francii a na Balkáně a přípravy k ofenzivě na italské frontě, jichž se měla naše divise činně zúčastnit, zaměstnávaly jedince i celé oddíly. Velikou událostí bylo prohlášení naší nezávislosti a ustavení zatím vlády, které bylo vše uctíváno a dne 22. října náležitě oslaveno. Všechny pluky pořádaly v tento slavnostní den různé hry a zábavy, a náladu zvyšovalo hromadné povýšení a potvrzení důstojníků i poddůstojníků všech hodností.

Dva dni před tím, 20. října, stala se jiná událost, která měla nejen hmotný, ale i veliký morální význam pro všechny příslušníky divise. Bylo to rozdávání

Dělostřelci v linii.

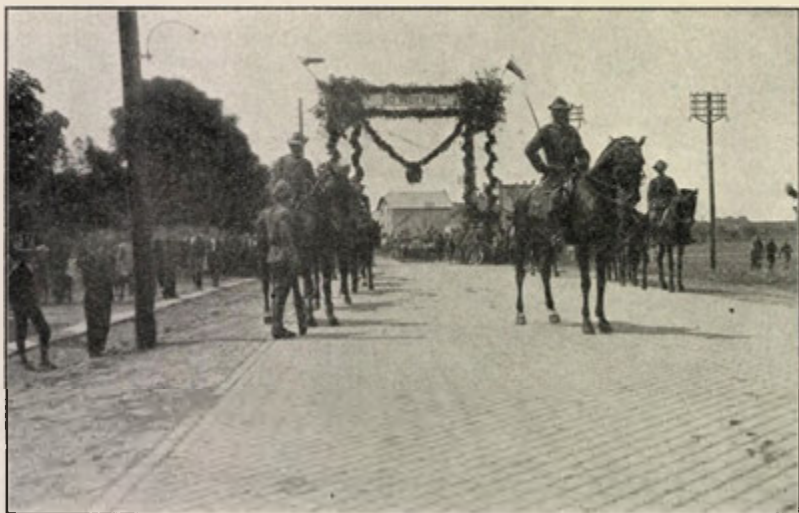
pojistek na úmrtí a dožití. Italská vláda ve snaze, aby každý čs. voják dostal všechny požitky a výhody, které byly zákonem stanoveny pro vojáky italské a jichž naše vojsko podle smlouvy z 21. dubna 1918 mělo býti účastno, rozhodla se dáti našim vojákům pojistky jako svým vlastním vojákům.*)

Národní rada přijala tuto šlechetnou nabídku italské vlády a po skončeném jednání přijeli do oblasti čs. divise zástupci Národního pojišťovacího ú-

stavu v Římě, gen. Solaro a místore-
ditel Scodnik, kteří provedli slavnostní
rozdání pojistek. U obou brigád se
sešli zástupci rot, kterým byl vysvětlen
význam a dosah tohoto pojištění a roz-
dána první část pojistek. Nemůže býti
sporu o tom, že tento akt působil
hřeživě v duši důstojníků i vojáků,
když viděli, že jejich příbuzní ne-
zůstanou bez pomoci, kdyby oni padli,
či zemřeli; neboť starost o rodinu či
rodiče a sourozence ležela mnohým
velice na srdci a třebaže hmotných
výhod pro sebe při vstupu do vojska
nežádali, přece tato pozornost a péče
byla s uspokojením přijímána.

Zpráva o pojistkách přišla jako na
zavolanou ve chvíli, kdy se čekalo,
že divise vbrzku zasáhne do boje.
Přípravy k ofenzivě byly v plném
proudu a 24. října začala na planině
asiažské, na východ od Brenty a na
střední Piavě. První úspěchy již dávaly
tušiti, že se odehrává poslední akt
zasloužené tragédie rakousko-uherské
armády. Ačkoliv na některých místech

*) Pojistky byly dvojí: jedna pojistka má hodnotu 1.500 L pro důstojníka, 1.000 L pro poddůstojníka, a 500 L pro střelce; druhá platí 4.500 L pro důstojníka, 1.500 L pro poddůstojníka a 1.000 L pro střelce. První pojistka na úmrtí se měla vyplatiti rodině vojáka padlého ve válce neb zemřelého na chorobu, způsobenou válečnými útrapami, kdežto druhá na úmrtí i dožití je platná nejen v těchto případech, ale i když pojištěnec zemřel po válce jakýmkoliv způsobem. Pojistky mají platnost 30 let ode dne vydání a druhá, na dožití, bude po této době pojistníku neb pojištěnci plným obnosem vyplacena. Výplatu pojistek provádí nyní Kancelář čs. legií a sice vždy pozůstalým, jichž jméno je na pojistce uvedeno, takže pojistka jakkoliv zezená nemůže býti vyplacena.

Odjezd z Těšínska.

se dlouho ještě a urputně některé části kdysi pyšného vojska bránily, přece se brzy ukázala ve velké části oddílů únava a hlavně nechuf k válce z příčin hmotných i ideálních, takže se množily deserce a vzpoury. Nejprve se vzbouřily chorvatské pluky, pak odepřeli Maďaři jíti na frontu a žádali aby byli posláni do Uher chránit vlastní zemi, ohroženou od jihu a pak propukl odpor k dalšímu boji u ostatních pluků, které jen čekaly na příležitost k nekrvavému odchodu domů.

Dne 27. října prorazila spojenecká vojska frontu na horní a střední Piavě a 29. října nařídilo velitelství jihozápadní fronty přípravy k vyklizení Benátska. Poslední den v říjnu stanuli Italové již na řece Tagliamentu a na frontě i v zázemí panoval nezadržitelný zmatek. To se již vyjednávalo o příměří, které dne 30. října žádal gen. von Weber. Ale podmínky zdály se rakouskému štábu příliš kruté, že bylo třeba tří dnů k jejich přijetí, když italské vojsko obsadilo již skoro

celé Tridentsko a Benátsko. Príměří bylo podepsáno ve Ville Giusti u Padovy dne 3. listopadu ve 3 hod. odpoledne a nepřátelství mělo být zastaveno za 24 hodin. Rakouské velitelství však dalo rozkaz svým oddílům, aby ustaly ihned v boji a tak Italové ještě celý den postupovali a způsobili rakouské armádě ohromné ztráty, protože rakouské vojsko se vzdávalo téměř bez odporu. Italové zajali 460.000 vojáků, 16.000 děl a nesčetné množství ostatního válečného materiálu.

Tak skončila válka rakousko-italská, které se také činně zúčastnily naše oddíly. V poslední ofenzivě to byl 39. pluk „výzvědný“, jehož činnost byla uvedena ve zprávě vrchního velitelství italského vojska z 3. listopadu 1918 (viz str. 760). Ale také účast celé divise ve válce nebyla opomenuta. V poslední válečné zprávě z 4. listopadu, v níž vrchní velitelství oznamuje konec války a veliké vítězství, je uvedeno, že proti 51 divisím rakousko-uherským stálo 51 divisí italských, 3 anglické, 2 fran-

Gallarate, sídlo velitelství čs. domobraný.

couské, i americký pluk a divise československá.

Netřeba ani podotýkati, že vývoj událostí na frontě sledovali naši vojáci s horečným napětím. Čekání na rozkaz a touha po zasažení do posledního rozhodného boje a rychle následující zprávy o vítězném postupu Italů nedaly jim téměř spáti. A když se rozšířila zpráva o podepsání příměří a současně bylo známo, že v Praze byla prohlášena republika, nadšení a radost našich vojáků neznalo mezí. Konečně dosáhli cíle svých snů, mohli vzíti odplatu za své svízele a trampoty na frontě a těšiti se na návrat ke svým rodinám.

Válka byla skončena, ale na naše vojáky v Italii čekaly nové zkoušky a úkoly, stejně tak jako na všechny státníky obou nepřátelských táborů, jak to vyjádřil nejlépe min. Sonnino, když mu přinesli zprávu o příměří:*) „La guerra è finita, ma . . .“ (Válka je

skončena, ale . . .). Nedokončená věta jasně ukazovala, že konec války neznamená ještě konec utrpení a úsilovné práce. A tak tedy čs. divise vstupuje do posledního období své činnosti na italské půdě ve znamení práce a příprav na nové úkoly, jichž si byla hned v prvních chvílích po válce vědoma.

Kromě obvyklých cvičení v pohybové válce cvičila se zvláště strážní služba v posádce, pohyby v hustě porostlém terénu a zajišťování na pochodu, což pak později jistě nebylo na škodu. Ostatní čas byl věnován tělesnému i duševnímu osvěžení a přípravě k odjezdu do vlasti.

První krok k tomuto cíli značilo přestěhování celé divise, dne 7. a 8. listopadu, do oblasti 6. ital. armády, na jih a jihovýchod od Padovy. Stalo se to jednak proto, že po skončení války přestal důvod pobytu divise za piavskou frontou, kde byla v záloze k zasažení do boje a pak, což se zdá ještě důležitějším, v nových sídlech měly a mohly býti nalezeny pro naše oddíly

*) Jos. Logaj: Čs. legie v Italii, II. vyd. str. 51.

vhodné místnosti k ubytování pod střechou, jehož divise vskutku nutně potřebovala. A konečně hrála tu roli také okolnost, že se pomýšlelo na brzkou přepravu našeho vojska do republiky a bylo tedy třeba je mít pohromadě poblíž železničních středisk s rychlým nakládání a odbavování transportů.

Velitelství a oddíly byly rozloženy takto:*)

velitelství divise v Mandriole (Villa S. Bonifacio) u Padovy, štáb v Bassanellu, zdravotní služba ve Fornace, pracovní rota ve Volta Barozzo a skupina divisních kulometů v Pozzovegiani,

velitelství XI. brigády v Guizze.

velitelství 31. pluku a I. prapor v Albignasegu, II. prapor v Salboru a III. prapor v Gazzegu (později v Salboru a Albignasegu),

velitelství 32. pluku a I. prapor ve Volta Barozzo, II. prapor v Ponte S. Nicolò a III. prapor v Riu (později v Roncaglii),

velitelství XII. brigády v Maserà (později v Casal Ser Ugo),

velitelství 33. pluku v Pontemancu, I. prapor v Cornegliare, II. prapor v Terraduře (později v Carrara S. Stefano) a III. prapor v Maserà (později v Carrara S. Giorgio),

velitelství 34. pluku a I. prapor v Casal Ser Ugo, II. v Bertipaglii a III. v Lionu (později v Maserà).

V nových sídlech slavili teprve naši vojáci vytvoření státu československého. Oslava byla nařízena na 8. listopad, ale pro stěhování nemohla být provedena až 10. listopadu. Při této oslavě a jak poznamenává deník divise, vzpomínce na 8. listopad 1620 „důstojníci konali přednášky, aby osvětlili význam toho dne s ohledem na dějiny národa“. K zvýšení slavnostní nálady dostali vojáci dvojnásobný plat a zlepšenou stravu a jako při jiných příležitostech,

byly velitelem divise prominuty všechny kázeňské tresty.

V té době bylo již v proudu jednání o přetvoření divise v armádní sbor, které začalo 5. listopadu a skončilo rozkazem vrchního velitelství italského vojska (č. 55680 ze 16. prosince 1918), že dnem 17. prosince se divise rozšiřuje na armádní sbor o dvou divisích a velitelem arm. sboru prozatímně zůstává gen. Piccione.

Stalo se tak hlavně z toho důvodu, že přibýlo od léta mnoho dobrovolníků, kteří nemohli být do brigád zařazeni. Byli to jednak starí zajatci, kteří se vývojem událostí přesvědčili o nutném vítězství naší revoluce a rozpomněli se na svou povinnost k národu a pak zvláště nově přicházející zajatci z fronty. K ulehčení práce a správnému roztržení zajatců přidělilo velitelství divise do soustředovacích táborů italských armád české důstojníky jako náborové komisaře, jimiž byli por. K. Heller u I. armády, por. V. Kádner u III. armády, asp. Fr. Malina u IV. armády, ppor. Fr. Sladký u VI. armády, ppor. Jindřich Škrla u VII. armády a ppor. Fr. Neča u VIII. armády. Všichni českoslovenští zajatci byli posláni do čs. táborů v Sulmoně (Fonte d'Amore) a Avezzaně, kde se jim dostalo nejen tělesného zotavení, ale i — pokud bylo ještě třeba — poučení o našem boji za svobodu. Odtud pak, když se přihlásili do vojska, posílali je komisaři Nár. rady po složení slibu k doplňovacímu velitelství ve Folignu (viz str. 629 a n).

Z nich utvořilo doplň. velitelství VII. a VIII. doplňovací prapor. Když pak dále přicházeli noví dobrovolníci, stala se v srpnu 1918 otázka postavení nových pluků předmětem jednání mezi velitelstvími divise a ministerstvem války. Výsledek byl ten, že VII. doplňovací prapor se přetvořil v II. prapor 31. pluku a dojel dne 18. září do Lubiary v údolí Adiže, kde čekal na rozkaz, aby

*) Z přesunutí oddílů v pozdější době uvádím jen nejdůležitější. Všechna uvedená místa leží na jihu od Padovy.

Gallarate. — Gen. Štefánik přehlíží čs. domobrance.

s ostatními prapory pluku hájil linii na M. Baldu.

Tento prapor nastoupil na místo bývalého II. praporu 31. pluku, jenž, rozložen po celé frontě 9 rotami, konal výzvědnou službu u všech italských armád. Z tohoto silného praporu byl utvořen dne 21. září 1918*) nový pluk, jenž dostal jméno 39. pluk „výzvědný“, ale zůstal na svém působišti a podléhal přímo veliteli divise. Prvním velitelem pluku se stal plk. Attilio Vigevano.

A dále bylo rozhodnuto obězníkem min. války (č. 19750 z 13. září 1918), že z VIII. dopl. praporu a doplňků z Avezzana a Fonte d'Amore má býti postaven 35. pluk. Z nich utvořeny byly nejprve 2 prapory a, když přišli dobrovolníci, kteří se přihlásili v Albanii (viz str. 406), utvořeny také III. prapor a zvláštní oddíly kulometů, plamenometů, minometů atd. Pluk měl původně dosáhnouti oblasti divise na M. Baldu, ale když se divise stěhovala

ke Castelfrancu, byl 35. pluk umístěn od 20. října v území Colli Berici, kde byla divise rozložena v červnu. Velitelství sídlo v Sossanu s II. praporem, I. prapor v S. Germanu dei Berici a III. prapor v Campolungu. Velitelem pluku byl plk. Ettore Grasselli.

Začátkem listopadu, když se celá divise soustředila u Padovy, přemístily se tam všechny rotý 39. pluku, když se jejich posláni, na frontě skončilo a celý 35. pluk. Rozložení 35. pluku bylo toto: velitelství v Ronconu, I. prapor v Lionu, II. v S. Giacomo a III. v Terraduře. Velitelství 39. pluku sídlo nejprve ve Vanzu a pak v Tribanu, I. prapor v Permuniu (později v Tribanu), II. prapor v Cartuře a III. prapor ve Vanzu (S. Pietro Viminario).

Původně se pomýšlelo na to, aby výzvědný pluk zůstal samostatným a mohl být velitelem divise po částech použit k zvláštním službám podle jeho tradice a schopnosti. Dokonce také podala divise ministerstvu války dne 14. října návrh, aby byly také na frontu

*) O založení pluku viz str. 682.

v Albanii poslány výzvědné oddíly československé k propagační službě; tento návrh však se stal bezpředmět-ným, dříve než o něm mohlo být rozhodnuto. Ale ani výzvědný pluk nezůstal samostatným. Dne 13. listopadu byl rozkazem divise přidělen k XII. brigádě a 35. pluk do svazku XI. brigády, s nimiž pak oba nové pluky sdílely další osudy.

Od 17. listopadu měl tedy československý armádní sbor dvě divise, z nichž 6. divisi podléhaly pluky bývalé XI. brigády (31., 32. a 35. pluk) a na 7. divisi přešla pravomoc XII. brigády s 33., 34. a 39. plukem. Kromě pěších pluků měla mít každá divise všechny ostatní zbraně a služby, aby mohla provádět bez cizí pomoci (dosud to obstarávaly přidělené oddíly italské) válečné operace.

Velitelství arm. sboru mělo úřady všech zbraní a služeb. Dále patřily do přímé pravomoci velitele arm. sboru vojenský soud a „Národní stráž“.

Vojenský soud byl ustaven podle smlouvy z 30. června 1918 (viz str. 624 a n.) již dne 15. července ve Spiazzi, kdy za předsednictví gen. Štefánika složili všichni členové zvláštní přísahu soudcovskou. Ale první rozsudky byly vyneseny teprve v polovici září, když soud sídlem trvale v Castion Veronese. Z českých důstojníků konali zde službu dr. J. Adam a dr. Lev Vokáč, kromě několika vyšetřujících důstojníků od pluků. Přisídícími byli prozatím sice důstojníci italští, ale také oni museli před nastoupením funkce přísahati věrnost československému národu. Stejně tak prozatímně platil zákoník italského vojska, jenž ovšem mohl být a snad také někde byl přizpůsoben potřebám našeho vojska. Soud se pak při odjezdu arm. sboru odstěhoval do Uh. Hradiště, ale někteří jeho členové zůstali v Itálii a vytvořili soud čs. domobraný.

K vykonávání policejní služby ve vojsku sloužila, kromě oddílů italských

karabiníků, zvláštní skupina, zvaná „Národní stráž“. Členy tohoto sboru mohli být jen vojáci fyzicky i duševně zdatní a ještě se jim dostalo ve zvláštních kursech dalšího speciálního vzdělání, takže mnozí z nich po demobilisaci vstoupili do služeb četnictva, policie a finanční stráže. Velitelem „Národní stráže“, která se ustavila 9. srpna 1918, byl až do jejího rozpuštění v polovici r. 1919, por. Viktor Müller.

Velitelství obou divisí sídlo od konce listopadu v Mandriole ve vile, z níž se velitelství arm. sboru přemístilo do Padovy. Protože divise měla také jiné oddíly, kromě pěších pluků, ustanovil rozkaz o zřízení armádního sboru, že každé velitelství divise bude mít ku pomoci (když odpadla velitelství brigád) t. zv. velitelství pěchoty divise (comando fanteria divisionale). Tento nově zřízený a neobvyklý útvar (v mluvě vojenské zvaný „malá divise“) měl velení nad všemi třemi pěšími pluky; ostatní části divise podléhaly přímo veliteli divise. Velitelství pěchoty 6. divise sídlo ve Guizze a velitelství pěchoty 7. divise v Casal Ser Ugo.

Ke každé divisi náležela skupina tří rot (1., 2. a 3.) kulometných „Fiat“ (u 7. byla jedna z nich systému „Schwarzlose“), které vznikly z brigádních kulometných rot (po dvou u brigád) a přidáním kul. rot z rozpuštěné skupiny 4 divisních kulometných rot. Kulometné roty 6. divise ležely v Pozzoveggianu a roty 7. divise v Maserà a Ponte di Riviera.

Dále patřil k 6. divisi 6. zdravotní oddíl ve Fornace a k 7. divisi 7. zdrav. oddíl v Polverafe. Společná byla polní nemocnice č. 66 v Mandriole, podléhající přímo náčelníku zdravotní služby armádního sboru.

Zásobování divisí obstarával 6. zásobovací oddíl v Albignasegu; u 7. divise se utvořil teprve těsně před odjezdem z Itálie. K dopravě potravin a materiálu sloužily automobilové oddíly, které od začátku prosince byly

Gallarate. — Smuteční slavnost za gen. Štefánika.

úplně v československých rukou. Každá divise měla dva autooddily; pro 6. divisi v Padově a pro 7. divisi v Guizze. Divisní vozatajstvo jako nepotřebné bylo dne 25. listopadu rozpuštěno.

U divise bylo po jedné rotě zákopníků, kteří sídleli ve Volta Barazzo. Tam také byla pracovní rota armádního sboru, utvořená již začátkem září ve Folignu, která pracovala na M. Baldu, v okolí Castelfranca a konečně na úpravě čs. zajateckého tábora v Legnaru.

Také části telegrafní a radiotelegrafní byly přiděleny k divisím od armádního sboru z jeho radiotelegrafní roty a 144. telegrafní roty, které ještě měly většinu italského personálu. Stejně tak z polního poštovního úřadu č. 52 dostala každá divise svou část

Posléze přicházíme k dvěma zbraním, jichž dosud československé vojsko v Itálii postrádalo — jízdě a dělostřelctvu. O utvoření dělostřelctva se jednalo již v září, ale tehdy k tomu nedošlo. Po příměří se tato otázka roz-

řešila tak, že 12. listopadu ze všech útvarů vybráni vojáci, kteří u dělostřelctva neb jízdy kdysi sloužili a tak dán dělostřelctvu a jízdě aspoň základ.

Podle disposic ital. vrchního velitelství měla každá divise pluk polního dělostřelctva o dvou oddílech po třech bateriích, takže první oddíl měl dvanáct 9 cm děl a druhý, čtyři děla a osm 10 cm houfnic. Kromě toho měl armádní sbor oddíl 12 těžkých 15 cm houfnic. Oba polní dělostřelecké pluky se tvořily ve Vigonovu a oddíl těžkých houfnic v Sabbionare. K tomu patřila také dvě obrněná auta.

Současně se utvořila v Bassanellu skupina švadron jízdy čs. armádního sboru, z níž později část patřila k 6. a část k 7. divisi. Ani jízda neměla s počátku dostatek mužstva a důstojníků a proto se tvořily švadrony postupně, takže na přehlídce v Padově, 8. prosince, defilovalo již 140 jezdců. Doplnění všech oddílů bylo nutné, protože přibýlo mnoho nových útvarů a po převratu se přihlášky do vojska

nepřijímaly. Proto byly některé nepotřebné oddíly (div. kulometry, plamenomety, minomety) rozpuštěny a jejich příslušníci přiděleni k plukům. Ani to však nestačilo a proto si armádní sbor vyžádal doplňky z Avezzana a ze zajateckých táborů ve válečném území. Tito noví vojáci, většinou zajatci z poslední ofensivy, přišli k plukům začátkem prosince s čepicemi a beze zbraně. Protože nebylo možno je takto rozlišovati od legionářů, byly jim dány zbraně i klobouky, čímž se tyto domobranci aspoň navenek stali legionáři. Zvláště nutné bylo přidělení domobranců k speciálním oddílům, protože teprve v poslední veliké ofensivě se mohli vojáci těchto oddílů do zajetí dostat.

S reorganizací armádního sboru souvisí také dalekosáhlé změny v osobním stavu sboru. Prozatímní velitel arm. sboru, gen. Luigi Piccione, byl 27. listopadu potvrzen ve své dosavadní hodnosti a určen k velení sboru i na půdě republiky. Velitelem 6. divise se stal gen. Gastone Rossi a 7. divisi velel gen. Giuseppe Boriani. Pěchotě 6. divise velel gen. Zincone a pěchota 7. divise zůstala dosavadnímu veliteli XII brigády, pluk. P. G. Caiovi. Náčelníkem štábu arm. sboru se stal po plk. Beaudovi, jenž odešel k velitelství čs. domobrany, plk. Carlo Gleyeses. Také ve velitelství pluků se staly změny. Pluk. Couture odevzdal velitelství 32. pluku plk. Alessandro Angionovi a 39. pluk „výzvědný“, jemuž po odchodu plk. Vigevana (10. listopadu) prozatímně velel mjr. Giovannelli, převzal plk. Egidio Macaluso. Nově utvořené pluky a oddíly dostaly ovšem také vyšší velitele italské, protože československých dosud nebylo a měli být jen postupně nahražováni našimi důstojníky.

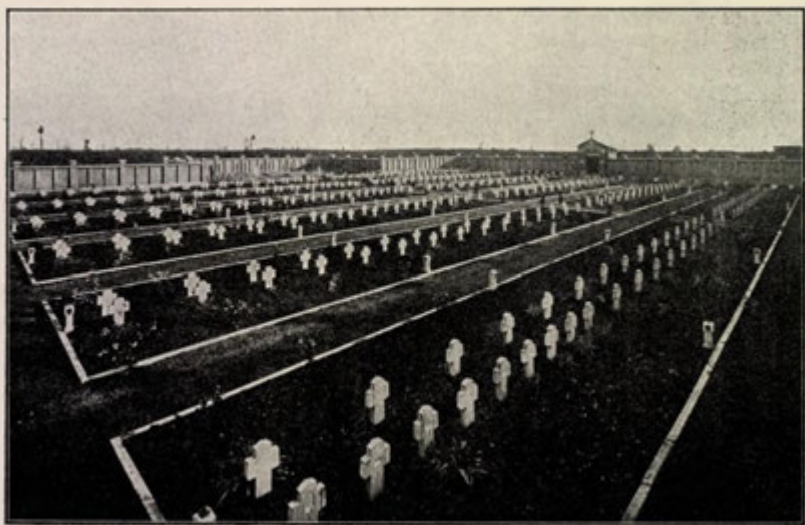
Přibýlo-li u velitelství důstojníků italských, ubýlo zase italské mužstvo a velitelé nižších jednotek, rot a praporů. Začátkem prosince bylo po zkouškách jmenováno několik desítek čs. po-

ručků kapitány, z nichž velká část byla ustanovena veliteli praporu (perm. rozkaz arm. sboru č. 19 z 5. prosince 1918). U 31. pluku byli veliteli I. praporu Rud. Knobloch, II. prap. Jan Špryňar, III. Vojtěch Smrček; u 32. pluku I. praporu Frant. Podhrázký, II. V. Kopal, III. Mat. Cagaš; u 33. pluku I. praporu Frant. Veselý, II. Sergěj Ingr, III. Rud. Fabián; u 34. pluku I. praporu Ant. Krecht, II. V. Chlupáč, III. Frant. Krýs; u 35. pluku I. praporu Frant. Hněvkovský, II. Fr. Melichar, III. Jul. Auješký; u 39. pluku I. praporu dr. Ant. Basl, II. Em. Ambrož, III. Ant. Zeman. Velitelem skupiny kulometných rot 6. divise byl Jos. Morávek a 7. divise K. Poklop; v oper. oddělení 6. divise Ant. Dokoupil a 7. divise Jar. Šrámek; k arm. sboru přiděleni Jos. Skála a Angelo Zeyer. Kromě nich pak vyměnila řada nižších čs. důstojníků italské důstojky, kteří se vrátili k svým plukům.

Změna mohla být provedena jednak proto, že přišlo v září a říjnu do Itálie asi 80 důstojníků z Francie a pak, že 1. prosince bylo jmenováno 140 žáků důstojnické školy v Modeně důst. aspiranty.

O doplnění důstojnického sboru mladšími důstojníky jednal již gen. Štefánik v červenci s velitelem divise a italskými úřady (viz str. 636). Pro přijetí do důstojnické školy byla zřízena komise, která posuzovala písemné práce žadatelů a podle jejího posudku a popisů velitelů vybrala počet, jenž byl stanoven italskými úřady pro první běh školy. Po delších průtazích přijeli žáci dne 19. září do Modeny, kde setrvali až do konce listopadu. Výcvik řídili českoslovenští důstojníci a teoretické přednášky obstarávali italští důstojníci. Nepropracovanost plánu školy a přednášky v cizím jazyku způsobil, že pobyt ve škole přinesl chovancům celkem málo praktického užitku.

Všechny tyto změny a doplňky učinily armádní sbor téměř výhradně

Hřbitov čs. domobrany v Solbiate Olona.

československým. U pluků měli zůstati z Italů kromě velitele jen první pobočník, administrativní důstojník a jeden důstojník k dispozici velitele. Podle výkazu stavu 34. pluku ze 16. prosince 1918, těsně před odjezdem do vlasti, měl pluk 4 důstojníky a 5 vojáků italských, 91 důstojníka a 2811 vojáků československých a 319 čtyřnožců. Podobně bylo u ostatních pluků; u zvláštních oddílů byl počet Italů poněkud vyšší. Celkovou sílu arm. sboru možno odhadovati na 19.000 mužů, z nichž nejméně 15.000 byla ve zbrani.*)

Když byl armádní sbor takto převzato a vybaven, mohl se již důstojně representovati před italskou veřejností. Brzy byla dána československým vojákům příležitost, aby se poprvé ukázali

jako vojáci svobodného státu, když dosud vystupovali vždy jen jako dobrovolníci, kteří vyšli ze zajateckých táborů. Slavnost konala se v Padově, dne 8. prosince 1918; její průběh jsem vylíčil v článku (Československý legionář, 7. prosince 1923), jež otiskují téměř v celém rozsahu:

„Této změně právního postavení měl býti dán výraz 8. prosince slavnostní přísahou celého armádního sboru československé republiky, spojenou s odevzdáním válečných praporů všem přším plukům.

Významu slavnosti a ohlášené účasti italského krále a pres. Masaryka, svojí rozlehlostí a jako středisko armádního sboru, nejlépe odpovídalo náměstí Viktora Emanuela II. (jindy zvané též Foro Boario neb Prà della Valle) v staroslavném městě Padově. Náměstí tvoří pravoúhlý trojúhelník, uprostřed něhož se rozkládá nádherný, elipsovitý park, vroubený stromovím. Na již. straně byla postavena slavnostní tribuna s bohatou výzdobou zeleně a

*) Zd. Ježek v uvedené práci (str. 16.) udává bojový počet 10.000 bodáků, 144 kulometů, 60 děl a 200 šavlí, počet živých celkem asi 19.500 mužů (kromě toho 1.000 Italů), 4.700 koní a soumarů a 650 vozů. Odkud data čerpal, autor neuvádí, ale podle toho by jen asi polovina stavu byla bojová. Přesných údajů úředních jsem se nemohl dopátrati.

květin, s níž vlály československé a italské prapory mezi vlajkami spojeneckých zemí.

Od časného rána mířily k branám města od jv. ulicí Corte Cavazzana a od jihu ulicí Viktora Emanuela II. dlouhé zástupy vojska z celého okolí. Ulice i náměstí byly naplněny zvědavým obecnstvem, jež často přerušovalo jednotvárné tempo pochodujících oddílů hlučným provoláváním „Evviva i Cecoslovacchi“ a jinak ještě zdravilo své spojení.

Podle vypracovaných plánů stavěly se oddíly, přicházející přesně v určený čas, na své místo. V půlkruhu před tribunou utvořeny tři řady. V první stály od pravého křídla 31., 32. a 35. pluk (6. divise) a za nimi 33., 34. a 39. pluk „výzvědný“ (7. divise), s kulometnými rotami praporů i divisními, útočnými a zákopnickými četami, oddíly trubačů, cyklistů s koly i vrhačů plamenů s nezbytnými plukovními hřebíky. Třetí řada se skládala ze tří baterií těžkých polních houfnic (jedna z děly), 12 baterií lehkých polních děl (dvě s děly), dvou švadron jízdy na koních, rot cyklistů u velitelství armád. sboru, sborového zákopnictva, telegrafní roty a zásobovacích i zdravotních oddílů. Dva obrněné automobily, stojící za jízdou, tvořily hradbu malebnému celku. Oddíly „Národní strážce“ s ital. karabiníky udržoval pořádek v obecnstvu.

Nástup na vykázaná místa trval do půl desáté hodiny, kdy zazněla polnice, oznamující příjezd generála Piccione. Velitel armádního sboru přijal vojenské hlášení, jež mu podal gen. Boriani, velitel 7. divise a nejstarší důstojník sboru, načež prohlédl všechny oddíly. Plukovní oddíly hrály při prohlídce pluků svůj pochod.

Hned nato se dostavil dr. Borský, dipl. zástupce čs. republiky v Římě, provázen vojenským zmocněncem kpt. Šebou. Vystoupil na tribunu, aby ve vzletné řeči tlumočil vzkaz presidenta

republiky (jenž byl neodkladnými záležitostmi zdržen ve Francii) a nastínil význam dnešní slavnosti. „Na rozdíl od všech armád světa“, pravil, „dostáváte dnes prapory, ne jako zástavu budoucích, nýbrž jako odměnu činů již vykonaných. Nedostali jste svých praporů jako všichni ostatní vojáci světa, nýbrž vy jste si jich vydobyli svými vítězstvími, vydobyli poražením svých odvěkých nepřátel.“ A přecházejí na přísahu, pokračoval: „Slib váš stačil, neboť byli jste vázáni přísahou vlastní, přísahou složenou druh druhu, přísahou složenou vzdálené vlasti: neustati v boji, pokud nebude smyta hanba minulosti, pokud nevkročíte do vlasti, osvobozené vašim hrdinstvím.“ - Skončil výzvou k vojákům, aby na dráze započaté věrně vytrvali a přinesli vlasti poslední oběť — boj na ochranu hranic republiky proti vpádu nepokojných sousedů.

Po řeči Borského mohutné „zdar“ zahřmělo prostorným náměstím a na okamžik zavládlo ticho. Znamení trubky přerušilo však brzy mlčení zástupců a již pěl dvacetitisícový sbor velebně první sloku naší národní hymny. S hlavami obnaženými stáli tu čeští vojáci, aby v drahé písni vzpomínali na krásnou svoji vlast a projevili cit lásky a vděčnosti, jímž nitro jejich bylo přeplněno.

Bezvadné a procítěné zapění hymny vzbudilo v shromážděném italském obyvatelstvu velkolepý dojem.

Sotva dozněly poslední akordy, přijeli první hosté: vévoda turinský (bratranec králův) a gen. Scipioni v zastoupení gen. Diaze, vrchního velitele italské armády. Po vzájemném představení s českými reprezentanty odebrali se všichni na levé křídlo, odkudž trojím znamením polnice ohlášen příchod italského krále.

Přijel v polní uniformě s gen. Cittadinim a dvěma polními pobočníky. Zřejmě dojat, ubíral se král za zvuku „královského pochodu“ (marcia reale)

Pohřeb 42 popravených legionářů (24. dubna 1921) na Staroměstském náměstí.

podél půlkruhu, aby si prohlédl československé vojáky. Za ním krácel dlouhý průvod generálů s jejich stáby, vojenští zástupci spojeneckých států, prefekt kraje padovského a starosta města Padovy a ostatní zástupci vojenských a civilních úřadů.

Když se všichni vrátili na tribunu, zaznělo trojnásobné hřimavé „zdar“, jako pozdrav panovníku italského státu, načež obecnost propuklo v provolávání slávy Itálii a československé republice. Poté znovu zazpívána naše hymna a přikročeno k přísaze. Povel „pozor“ a „k přísaze obnaž skráň“ byly bleskurychle provedeny a vojenský attaché, kpt. Šeba, přečetl pak text přísahy, jak byla nařízena ministerstvem války. Přísaha nesla u porovnání s dnešní vojenskou přísahou některé známky revolučnosti. Zněla:

„My vojáci svobodné a samostatné republiky zemí československých, skládáme do rukou vlády zemí československých tuto slavnostní přísahu: Ve

jménu naší národní cti, ve jménu všeho toho, co je nám jako lidem a Čechoslovákům nejvíce svaté, přísaháme, že vždy a všemi silami hájiti budeme zájmy republiky zemí československých. Jako věrní bojovníci, nesouce ve své krvi dědictví našich slavných dějin a vždy jsouce pamětlivi nezapomenutelných hrdinských činů našich národních mučedníků i našich husitských vojevůdců, slibujeme býti jich důstojní a přísaháme nikdy z boje neutíkat, nijakému nebezpečí se nevyhýbati, rozkazů náčelníků svých poslouchati, své prapory a odznaky ctíti, nepřitele o milost nikdy a za nijakých okolností neprositi a se zbraní v ruce se nevzdati, navzájem se milovati a v nebezpečí chrániti, smrti se nelekati a za svobodu národa a vlasti své vše i život položiti. Tak budeme jednati a tak přísaháme.“

Poslední slova byla hlasitě celým armádním sborem třikrát opakována, načež ztichlým náměstím zahlaholily jako zvony akordy obou státních hy-

men, hraných všemi plukovními hřebíky. Opět chvíle nezapomenutelného dojmu!

Následovalo odevzdání praporů šesti pěším plukům. Před tribunu předstoupili velitelé pluků s důstojníky-praporečníky a dvěma poddůstojníky jako strážci praporů. Com. E. Scodnik, místopředseda „Italsko-československé ligy“, pronesl krátkou řeč, plnou upřímného obdivu československým legionářům a odevzdal prapory, které věnovala města Milán, Foligno, Perugia, Assisi, Spello a Narni, příslušným praporečnickům. Tito sklonili prapor před králem a zástupcem československé republiky a po vojenských počtech odešli před své pluky.

Slavnost byla skončena. Král s družinou odešel na druhou tribunu, podél níž defiloval pak celý armádní sbor za zvuků pochodu „Castaldo“ (pochod býv. 28. pluku). Celou hodinu pochodovali českoslovenští vojáci, provázeni neutuchající bouří potlesku a upřímných pozdravů italského obyvatelstva. Pěchota, dělostřelectvo, jízda — vše v naprostém pořádku odchází z náměstí a účastníkům se zdá, že mají stále před sebou nádherný ten obraz, že vidí pevně semknuté řady dobrovolníků a tam v dáli krásnou jejich vlast, které oni jsou věrnou stráží . . .“

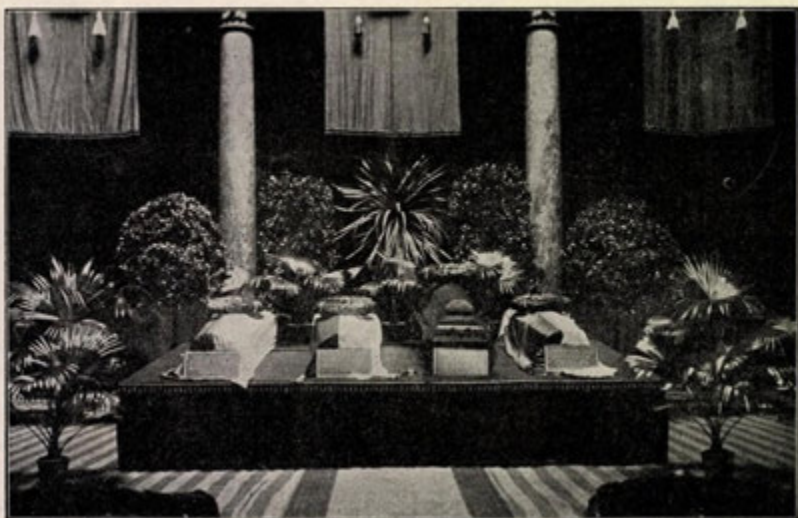
Slavnost v Padově stala se významnou manifestací československo-italské vzájemnosti, která ve válce sblížila oba národy a měla se i v budoucnu vyvíjeti k oboplnnému zdaru. Byla přehlídkou síly a kázně části československého vojska, na něž čekal nový a těžký úkol ve vlasti. A konečně na padovském náměstí se rozloučili českoslovenští vojáci důstojně a podle zásluhy s italskou zemí, která jim poskytla pohostinství a podala přátelskou ruku, aby po boku jejího vojska mohli bojovati proti společnému nepříteli za vítězství a svobodu obou národů.

Jen jediná okolnost kalila radostnou náladu našich vojáků — nepřítomnost

presidenta republiky T. G. Masaryka, jenž byl sice ohlášen, ale nepředvídanými událostmi byl zdržen v Paříži. Přece však přišla chvíle, že ho aspoň někteří z nich mohli spatřiti. Přijel do Itálie dne 16. prosince, provázen dcerou Olgou, dr. Sychravou, Markovičem a Božinovem a již na hranicích se mu dostalo slavnostního uvítání. V pohraniční stanici italsko-francouzské očekával je náš diplom. zástupce v Římě, dr. Lev Borský, voj. attaché Seba, plk. Grasselli a kpt. Vlad. Chalupa za armádní sbor, a oba pobočníci italského krále, jehož byl president hostem. Zvláštní vlak, jež doprovázela čestná stráž 150 franc. legionářů, dojel do Padovy, kde president uvítal štáb armádního sboru, prefekt kraje padovského, zástupci městské rady a čestná rota 33. pluku.

Po malé zastávce odejel president do blízké stanice Battaglie; tam jej očekával italský král s družinou. President byl ubytován ve Ville Ema, blízko vily královské a dostalo se mu všech poct, které patřily hlavě spojeneckého státu.

Odpoledne vykonal president přehlídku tří pluků 6. divise; oddíly 7. divise byly již připraveny k odjezdu a proto se nemohly přehlídky zúčastniti. Pluky (31., 32. a 35.) stály v rozvinutém šiku na silnici v délce několika kilometrů a všechny president prohlédl, s některými důstojníky a vojáky promlouval, pokud čas stačil, o bojích a poměrech rodinných. Rádi viděli vojáci svého presidenta, kterého dosud neznali a na něhož marně se celou válku těšili. Spatřili tvář v tvář toho, o němž tolik slyšeli a četli a jehož nazývali otcem, protože mu dětinsky věřili a nepochybovali, že jeho dílo se s jejich pomocí podaří a přinese národu svobodu. V očích vojáků zračila se láska i odhodlanost, jak to vyjádřil současný pisatel (V boj, 21. prosince 1918) těmito slovy, které četl v jejich zřaku: „Ty nás jistě pošleš jen tam,

Katafalk v Panteonu Nár. Musea v Praze (1. června 1922). Od leva rakev A. Herziga, F. Turpiše, Neznámého vojína a J. Čapka.

kde je to nutné a proto půjdeme, kam nás pošleš". A této důvěry bylo třeba v době, kdy naše vojáky čekal další veliký úkol.

Druhého dne si prohlédl prezident části naší jízdy a dělostřelectva na padovském cvičišti a ostatní čas věnoval vyřízení politických a vojenských otázek s důstojníky sboru. Téhož dne ještě, 17. prosince, odjížděl prezident s celým průvodem, v němž bylo také 150 vojáků 33. pluku, do vlasti, kamž dojel 21. prosince 1918 a s velikou slávou a nadšením všude byl uvítán. Jaký to rozdíl mezi pobytem prostého profesora T. G. Masaryka v Itálii koncem r. 1914, kdy se jako vyhnanec obrátil odtud do Švýcar, aby započal svou revoluční dráhu — a slavnostním přijetím v Itálii, kde ho vítalo téměř dvacet tisíc věrných vojáků a kde ho přijímal panovník země jako sobě rovného! Na italské půdě začal Masaryk svou zahraniční činnost a tam ji také skončil před návratem do rodné země,

kteří se po čtyřletém období zápasů a svízeli stal prezidentem.

Ze svých vojáků měl nelíčenou radost, která vyznívá také z tohoto jeho rozkazu, vydaného před odjezdem do republiky, 17. prosince 1918.*) Zní:

„Čestí a slovenští vojáci! Bratři!

Přišel jsem k Vám v poslední okamžik před Vaším odchodem domů, část už jste doma. Chci Vám jen říci, že Vám doma nastává čestný a zodpovědný úkol — být s bratry z Francie prvou záštitou našeho státu. Dovolnou budete mít po částech a ne příliš dlouhou, protože Vás potřebujeme. Co jsme započali a čeho jsme dosáhli za hranicí, co jste národu vybojovali, Vy musíte teď dokončit a doplnit doma. Očekávám od Vás, jako doposud, vzornou demokratickou disciplínu. Vzpomeňte svých bratří na dálné Rusi a přinesete s lehkostí poslední oběť.

*) Denní rozkaz arm. sboru č. 150, 17. prosince 1918. Dekret o amnestii byl uveřejněn v denním rozkaze arm. sboru č. 149 ze 17. prosince 1918.

Slyšel jsem o Vás od osob povolání a nejvyšších mnoho chvály, nemyslím neoprávněně; těším se z toho a víte, že Vás mám všechny od srdce rád.“

Současně také vydal prezident Saury dekret o udělení amnestie pro všechny přestupky a zločiny, mimo zběhnutí k nepříteli. Zběhové do země měli býti zbaveni vojenské příslušnosti a vráceni do zajateckého tábora. Bohudík, těchto případů nebylo mnoho a ani v ohledu kázeňském nepřekročil počet provinilců obvyklý průměr. Konec války a naděje na brzký návrat do vlasti přispěly jistě nemálo k zvýšení kázeňské úrovně v našem sboru.

Jednání o převoz československého vojska z Itálie do republiky začalo hned po převratu, protože vojska bylo u nás velice třeba. Ale rozhodnutí a provedení tohoto plánu stavěly se v cestu různé překážky, z nichž nejsilnější byla otázka dopravních prostředků a průjezd rakouským územím. Itálie potřebovala železničního materiálu pro své naléhavé úkoly a republika neměla v té době tak veliký vozový park, aby ho mohla posílat na daleké cesty za hranice. A v politickém ohledu rakouský stát nechtěl nejprve dovoliti průjezd čs. vojáků svým územím a teprve po delším jednání byl přinucen povolit, ovšem s výhradou, že v každém vlaku pojede četa 20 italských vojáků s důstojníkem, kteří formálně představovali transport dohodového vojska!

K jednání o dopravu arm. sboru do vlasti přijel major Zd. Fierlinger a kpt. Jar. Rošický a k přípravě ubytování v republice jela zase z Itálie jedna technická komise a pak také nešťastná výprava majora E. Konráda. Tato výprava byla totiž ve Wörglu v Tyrolích připravena o všechna zavazadla, z nichž nejbolestnější pociťujeme ztrátu bohatého fotografického a kinematografického materiálu, zhotoveného divisním fotografem, por. Boh. Dvořákem. Fotografie a filmy italské legie, které nám

zbyly, jsou jen ubohé trosky cenné a obsáhlé sbírky, ztracené ve Wörglu.

Konečná dohoda mezi italskými a československými delegáty se stala v Padově dne 28. listopadu, kdy se také zástupci obou států dohodli, že některé vlaky vypraví Československo a ostatní Itálie, protože do souprav z republiky do Itálie měli býti naloženi italští zajatci z našeho území.

Současně s jednáním o převoz konal armádní sbor přípravy k odjezdu. Italské zbraně a střelivo bylo vyměněno za zbraně rakouské armády, ukořistěné v poslední ofenzivě a doplněny všechny nutné technické potřeby. Také výstroj se doplňovala novými stejnokroji, pláště místo dosavadních mantelín, zimním prádlem a druhým párem bot. Na cestu ve vlaku dostaly oddíly konzervy na osm dní a příslušné dávky kávy a ostatních potravin. Pro chování při průjezdu rakouským územím vydalo velitelství arm. sboru přesné předpisy, které zakazovaly jakékoliv dráždění tamního obyvatelstva, ale nařizovaly zároveň přísnou pohotovost v případech napadení. Ze všech zpráv však vysvítá, že k podobnému zakročení vůbec nedošlo.

Přeprava arm. sboru z Itálie začala dne 14. prosince 1918 a skončila odjezdem posledního transportu dne 26. prosince 1918, takže do konce roku byl celý armádní sbor na půdě republiky. Pořadí transportů bylo upraveno tak, že nejprve odjízděly oddíly 7. divise (39. 33. a 34. pluk) a pak 6. divise (31., 32. a 35. pluk). Mezi transporty pěších oddílů vkládaly se ostatní útvary a ústavy, aby jim pěší části skýtaly ochranu. Doprava dala se úplně v pořádku a jen jediný z 67 transportů měl větší nehodu. Jeden vlak stihla srážka v jihotyrolské stanici Mattarellu, při níž byl zabit střelec F. Vokatý od 34. pluku.

Se smíšenými pocity loučili se českoslovenští vojáci s italskou zemí, kterou mnozí z nich — jak dobře tušili — již

Pomník padlým na Těšinsku a J. Čapkovi v Orlové.

více nespatriili a snad ani nespatrií. Zapomínali na strasti a svízele prvních chvil v zajateckých táborech a později na frontě a mysleli jen na krásné doby nadšení a plodné práce v revolučních organizacích a v bojových útvech. Opouštěli pohostinskou Itálii s vděkem ve svém nitru, že jim dopřála na své půdě bojovati za společné ideály lidství a za svobodu vlasti, do níž se nyní po tak dlouhé době odloučení vraceli. S klidem a s důvěrou ve svou sílu hleděli vstříc událostem, které je po návratu do osvobozeného státu čekaly.

S netajenou netrpělivostí těšil se na okamžik, kdy po 6—8denní cestě Rakouskem stanuli na hranicích republiky u Horního Dvořiště. Jejich radost neznala mezí a mladým i starým vojákům stékaly bohaté potoky slz po opálených tvářích. Za zpěvu národní hymny projížděli krajem svobodného státu, vítání ověncenými slavobránami se vzletnými hesly a pozdravy obyvatelstva, které se podél železnice všude shromažďovalo. V Českých Budějovicích, kde byla první zastávka, přijali je vojenské i civilní úřady a některým oddílům, které zde pobýly déle, uspo-

řádány při pochodu městem nadšené ovace obecnstva.

Ale dlouho se zde naše oddíly nezdržely, protože jejich úkol jim určoval jiné místo trvalejšího pobytu. Na Jihlavu, Třebíč a Brno odjížděly transporty, všude stejně srdečně vítány, na jižní Moravu, kde se náš armádní sbor soustřeďoval a do konce roku také téměř celý shromáždil.

Velitelství arm. sboru sídlo v Kroměříži a velitelství 7. divise v Hodoníně; velitelství 6. divise, která byla určena na vých. Slovensko, bylo umístěno s některými oddíly v Popradu.

Velitelství 31. pluku sídlo v Napajedlech, kde byl také I. a II. prapor; III. prapor sídlil ve Sptynově.

Velitelství 32. pluku bylo v Popradu, kde sídlil také II. a III. prapor; I. prapor byl ve Spišské Sobotě.

Velitelství 33. pluku a I. prapor byl v Saštíně, II. v Kútech a III. v Senici.

Velitelství 34. pluku a I. prapor se ubytoval ve Bzenci, II. ve Vracově a III. ve Vlkosí.

Velitelství 35. pluku a jeho prapory byly umístěny v Spišské Nové Vsi a Levoči.

Velitelství 39. pluku s I. praporem sídlelo ve Veselí na Mor., II. prapor ve Znorově a Lideřovicích a III. prapor ve Strážnici.

Ostatní oddíly a ústavy sídly v místech svých velitelství nebo v jejich okolí.

Ani toto umístění nemělo a nemohlo mít dlouhého trvání, jak dobře naši vojáci věděli z rozkazů armádního sboru a z uvedeného rozkazu pres. Masaryka. Těšili se sice všichni na domov a na své rodiny, ale vědomí povinnosti jim dodávalo síly k nadlidskému téměř přemáhání žhavé touhy po spatření rodné vsi a všech drahých, kteří ve dnech vánočních tolik vzpomínali... K pláči dojemné scény se odehrávaly, když vlak míjel místa, kde naši vojáci měli svůj domov. A zvláště tklivě působila podívaná na vojáka mého trans-

portu, jenž se ve stanici, kde vlak zastavil, díval na nedaleko stojící domek, kde zřetelně rozeznával postavy svých milých, kteří ani netušili, že je jim manžel, syn a otec tak blízko... A přece statečný voják i v tomto boji vytrval!

Neboť příchodem armádního sboru do vlasti neskončilo jeho poslání. Byla uzavřena pouze jedna epocha jeho slavných dějin, kterou jsme chtěli v naší kronice vyličit. Druhé, neméně slavné období bojů o uhájení hranic republiky, bude vypsáno v jiných knihách podrobně; v další kapitole aspoň stručně nastíníme činnost armádního sboru na půdě republiky, abychom pak v celku mohli posoudit, čím a do jaké míry italští legionáři přispěli nejen k vydobytí, ale také k udržení těžce nabyté svobody nade vše milovaného národa.

NA PŮDĚ REPUBLIKY.

Príchodem čs. armádního sboru z Itálie do osvobozené republiky nekončila se jeho činnost. Tímto okamžikem vstupuje italská legie, jak se již tehdy říkalo čs. armádnímu sboru z Itálie, do druhého období svých dějin, stejně bohatého na události a boje a stejně důležitého v historii našeho osvobození vůbec.

Italská legie byla povolána k tomu, aby s ostatními složkami nově se tvořící domácí armády, dobrovolnickými útvary a bratrskou divisí francouzských legionářů uvedla ve skutek to, co bylo převratem a spojeneckými uznáními našeho státu zamýšleno a začato. Bylo to především obsazení Slovenska a Těšínska a pak upevnění státní moci v pohraničním území Čech, Moravy a Slezska, kde různé podvrtné živly dlouho pracovaly na odtržení některých krajů od republiky.

Zevrubně vyličen činností a bojů italské legie na půdě osvobozeného státu nepatří do rámce naší kroniky. Nemůžeme mu také věnovati tolik místa, protože k podrobnému vypsání dějin tohoto období není potřebný materiál ani soustředěn ani zpracován a pak nelze ani z různých příčin některé podrobnosti rozebrati, nehledíc k tomu, že by to vše znamenalo napsati novou knihu.

Omezíme se tedy jen na stručné zaznamenání událostí při obsazování Slovenska, Těšínska a pohraničních krajů vůbec a účasti italské legie na něm zvláště. Při tom upozorňujeme na spisy, v nichž nutno hledati podrobnější poučení o této veliké, ale dosud málo oceňované účasti italské legie na budování nového státu.*)

První období vojenské akce československé armády na Slovensku zaujmají události v měsíci listopadu a prosinci 1918. V té době obsadily nepřiliš početné síly různých domácích jednotek, jimž od 25. listopadu velel plk. Schöbl, téměř celé Pováží. Koncem roku pak z Popradu dobyl 30. pluk pod velením podplk. Berana Prešova a Košic (29. prosince 1918). Z Vrútek ještě před vánocemi dosáhla jiná skupina Zvolena, Banské Bystrice a B. Štiavnice a začátkem r. 1919 Lučence.

Okupační síly byly sice nepatrné na tak rozsáhlé území, ale přece se podařilo — díky malému odporu zbytků bývalých maďarských vojáků a místních gard — všechna místa celkem udržeti v naší moci.

Nicméně však tento stav by býval jistě neudržitelný, kdyby nepřišly nové posily na pomoc oddílům, dlouhými a rychlými pohyby unaveným. Hlavní pomoc přinesl ovšem čs. armádní sbor z Itálie, který se kolem vánoc po svém návratu do vlasti soustředil na jižní Moravě a přilehlé části Slovenska.

Italským legionářům, sotva vstoupili na půdu osvobozeného státu nastával tedy nový, těžký a zodpovědný úkol: dobýti, obsaditi a hájiti hranic mladé republiky proti nepřítelům na všech stranách. A tak již 26. prosince vydal gen. Piccione, velitel čs. armádního sboru a zároveň vrchní velitel čs. vojsk na Slovensku, rozkaz k postupu všech oddílů na demarkační čáru.

Abychom porozuměli významu demarkační čáry, musíme se vrátiti po-

*) Hlavním a nejpodrobnějším dílem o bojích na Slovensku v r. 1918 a 1919 je spis Zdenka Ježka: *Boj o Slovensko, Praha 1928*, z něhož jsou čerpány většinou údaje této kapitoly. Viz též článek Ed.

Kubaly ve Zprávách voj. archivu a musea RČS., r. 1923, sv. IV., str. 72 a n. Pro srovnání jsem použil někde voj. deníků pluků, divisí a arm. sboru ze Slovenska, pokud jsou ovšem přístupny a zachovány.

někud zpět a všimnouti si politických poměrů našeho státu po převratu. Státní převrat, jenž byl v historických zemích proveden ve dnech 28. až 30. října, působil ovšem svým vlivem také na uvědomělé kruhy slovenské, které se samozřejmě snažily o připojení Slovenska k nově se tvořícímu státu. Na shromáždění zástupců slovenského lidu v Turč. sv. Martině, dne 30. října 1918, bylo jednomyslně odhlasováno připojení Slovenska k republice.

Ale věc nebyla tak jednoduchá, jak se zdálo. Ačkoliv dohodové státy ve svých politických projevech uznávaly stát a vládu československou, přece naše hranice proti Maďarsku zůstávala dlouhou nejasná a teprve vývojem událostí se poněmhu podařilo územní otázky obou států rozřešiti.

Na průtahy však nezbývalo času, zvláště když tehdejší maďarská vláda nechťela uznati právo Slovenska na samostatnost a odmítala svatomartinské prohlášení jako odporující smlouvě o příměří, kterou uzavřela s franc. gen. Franchet d'Esperey dne 13. listopadu 1918. Proto tedy první naše oddíly na Slovensku se omezily na obsazení míst, které byly všeobecně pokládány za součást slovenské krajiny.

Aby aspoň poněkud v této otázce nastalo jasno, smluvil náš vyslanec v Budapešti, Dr. Milan Hodža, dne 4. prosince 1918 s maď. ministrem války, že osm úplně slovenských žup bude obsazeno našimi oddíly. Ale smlouva nebyla ještě ani všude známa, když dne 6. prosince přišla zpráva, že mírová konference v Paříži stanovila dne 25. listopadu demarkační čáru mezi státem československým a maďarským, která sice neuspokojovala žádnou z obou stran, ale přece byla aspoň jakousi směrnicí pro postup obou armád.

Demarkační čára se táhla od Bratislavy podél Dunaje a Ipel'u až asi k Lučenci, odtud přímo čarou k ústí

řeky Uhu do Laborce a dále podél Uhu k užitému průmysku. Největší obtíže působil střed této čáry, jenž protínal důležité komunikační spoje a znemožňoval tak zvláště nezbytné zásobování odříznutých končin. Brzy se ukázalo, že takovéto rozhodnutí na dálku nemohlo býti konečné a že poměry si vynutí nové řešení ožehavé otázky hranic.

Obsazení demarkační čáry provedl čs. armádní sbor z Itálie v období mezi 1. a 20. lednem 1919 celkem dosti hladce. Celá pohraniční čára byla rozdělena na dvě části, z nichž západní až po Lučenec měla obsaditi 7. divise a východní od Rim. Soboty k polské hranici, 6. divise.

Pohyb 7. divise dál se podle rozkazu nejprv postupem na Bratislavu, jež provedl 33. pluk ve dnech 30. prosince 1918 až 2. ledna 1919. Po menších pútkách u Dev. Nové Vsi a Lamače dospěl 33. pluk již dne 31. prosince k Bratislavě, ale teprve 1. ledna odpoledne a 2. ledna ráno vtáhly všechny tři prapory do města. Při postupu ukořistili naši celkem málo válečného materiálu; průtahy s rychlým obsazením umožnily nepříteli vojenské sklady značně vyprázdniti.

Po obsazení Bratislavy zůstal 33. pluk posádkou v Bratislavě. Jeho I. prapor pak pokračoval v zabírání Žitného ostrova až k Zlatné na Ostrove, což v nejkratší době a beze ztrát vykonal.

Zároveň s 33. plukem postupoval také 39. pluk, jemuž byl přikázán k obsazení úsek komárenský. Dne 2. ledna dorazil do Bratislavy, ale hned na to, 6. ledna, se soustředil v Galandě, odkud se dal hned na další postup. Dne 9. ledna zabral I. prapor Zlatnou na Ostrove a 10. ledna vtáhl do Komárna, odkudž maďarská posádka se vším vojenským materiálem dříve uprchla.

Zatím II. prapor bez boje dosáhl Nových Zámků a 9. ledna se tam

Deska na sídle velitelství čs. divise ve Spiazzii.

usadil. Téhož dne III. prapor dorazil do Parkánu a v příštích dnech obsadil také některá pohraniční místa až k Sakáloši, kde navázal spojení s 34. plukem.

Postup 34. pluku byl zahájen 7. ledna, kdy I. prapor na Nové Zámky a Parkan dorazil 9. a 10. ledna do úseku od Šah k Bal. Ďarmotům. V téže době jel II. prapor z Trenčína na Vrútky a Zvolen do Lučence, kam dospěl 9. ledna. Lučenec byl však již dříve obsazen skupinou npor. Ejema, takže zbývalo obsadit jen území na jih a východ, což bylo do 11. ledna provedeno.

Stejně rychle postupovaly oddíly 6. divise ve východním Slovensku. Začátkem ledna se soustředil 31. pluk v Spišské N. Vsi a 32. pluk v Spišské Sobotě. Již 11. ledna dojel 31. pluk, který měl hájit úsek mezi řekami Ondavou a Uhem, do Michalovců, odkud pěšky dorazil 13. ledna do Užhorodu. Před Užhorodem však stál pluk celý den a tak poskytl nepříteli

čas, aby uklidil cenný materiál a málem by býval ztratil všechny železniční vozový park, takže by dráha z Užhorodu do Užoku nemohla být udržována v provozu. Hned nato I. prapor obsadil úsek od Užhorodu k polským hranicím, II. prapor umístil několik posádek od Užhorodu na západ a III. prapor zůstal v Užhorodě v záloze.

Dne 8. ledna začal postupovati také 32. pluk, jehož I. prapor dne 10. ledna zasněženými horskými údolími dosáhl Tisovce a hned nato obsadil Tornaľu a Rim. Sobotu i Ožďany. Velitelství pluku se ubytovalo v Rožňavě a II. a III. prapor, které železnici dojely na Košice do Čaně, obsadily na západ Hanisku, Moldavu n. Bodvou a Turnu a na východ Žďaňu a Trebišov.

Těmito přesuny bylo ukončeno do 20. ledna 1919 obsazení jižní a východní slovenské hranice. Velitelství arm. sboru se přestěhovalo později do Bratislavy, velitelství 7. divise do Nitry a 6. divise do Košic. U velitel-

ství divisi byly také skupiny kulometů, jízda, dělostřelectvo a technické oddíly, pokud nestály s pěšími částmi na demarkační čáře.

Domácí vojsko, zvláště pluk Slovenské Slobody a 30. pěší pluk, obsadilo ostatní území slovenské a zároveň hájilo hranice proti Polsku. Na západním Slovensku to byla III. brigáda a na východě I. brigáda. V polovině února pak přišla z Těšínska na slovenské území ještě II. brigáda, která obsadila úsek podél řeky Ipl'u a IV. brigáda v záloze u Zvolena.

V polovici února posunul se také na Slovensko 35. pluk italské legie, který do té doby bránil hranice republiky na Těšínsku. Nejprve se soustředil v Žilině a potom odešel na úsek mezi Buzitou a Trebišovem (jižně od Košic), čímž značně přispěl k posílení fronty 32. pluku.

Obsazení zatímních hranic proti Maďarsku bylo provedeno podle všech zpráv rychle a téměř beze ztrát. Ale netrvalo dlouho a již začaly na nové hranici místní pŕtky. K prvnímu střetnutí našich oddílů s Maďary došlo na řece Ipl'u. Tam totiž přešly naše oddíly na rozkaz gen. Piccione dne 16. ledna na několika místech řeku, aby zajistily trať ze Sahu do Lučence, protože jinak nebylo možno zásobovati území podél železnice.

Ale maďarská vláda neuznala tohoto nutného postupu a dala 27. ledna našim oddílům jednodenní lhůtu k vyklizení obsazených míst. Maďarské oddíly však napadly naše slabé posádky v Bal. Darmotech, Dejtaru a Dreg. Polance, obklíčily je a zajaly. Stejně tomu bylo i na jiných místech, Litke, Nágrádszakálu a Tarnóczi, kde se naše nečetné hlídky po tuhém odporu a za poměrně značných ztrát vzdaly nepřátelské přesile. V tomto boji ztratil 34. pluk 45 mrtvých a 219 zajatých.

Také v úseku 6. divise došlo k šarvátce na demarkační čáře dne 12. dubna

v Užhorodě. Z nepatrné osobní příčiny utkala se naše stráž na mostě přes řeku se stráží maďarskou, z čehož povstala bitka mezi oběma posádkami. Maďarská posádka byla zahánána ven z města a usadila se v Minaji a Dravcích, kde také podle úmluvy nadále zůstala. Náš 31. pluk měl 7 mrtvých a 14 raněných; na maďarské straně byl tento počet daleko vyšší, nehledíc ani k ztrátám civilního obyvatelstva, které se zúčastnilo boje a střílelo ze zadu na naše postupující oddíly.

Z těchto a jiných ještě případů bylo jasno, že listopadová demarkační čára nemůže mít dlouhého trvání. A také mírová konference dala na žádost naší delegace již 15. února 1919 zásadní souhlas k posunutí čáry daleko jižněji, takže zabírala novohradské vrchy, Miškovec, Slov. N. Mesto i Cop.

Ministerstvo národní obrany rozdělilo dne 25. března vojenské síly po celé jihoslovenské hranici na dvě skupiny, z nichž západní až po čáru Margecany—Trebišov—Slov. N. Mesto velel gen. Piccione a východní (3. divise) odtud až po Uh, gen. Hennocque z franc. vojen. misse. Postup na novou demarkační čáru byl určen rozkazem ze 7. dubna a měl se dáti společně s postopen severní rumunské armády gen. Olteanu. Ale Rumuni začali ofensivu již 16. dubna, čímž se náš postup o 14 dní opozdil.

Začal teprve 27. dubna u skupiny gen. Hennocquea (21. a 23. pluk franc. legie a několik pluků domácího vojska), již následovaly 29. dubna 6. divise a 2. května II. brigáda. U východní skupiny obsazen 29. dubna Cop a 30. dubna Mukačevo, kde se naše oddíly setkaly s rumunskými. Po dohodě s Rumuny, 9. května, zůstalo nám území Podkarpatské Rusi se železnicí z Copu do Marm. Sihoti a odtud dále náležela trať Rumunům. Ale později neúspěchy našeho vojska ve středním Slovensku nedovolily, aby východní

Československé oddělení ital. válečného musea v Roveretu.

skupina tříštila své síly obsazováním dalšího území, takže Podkarpatská Rus byla obsazena teprve za několik měsíců.

Úsek 6. divise se postupem značně zkrátil: mezi Bodrokem a Bodvou ležel 31. pluk, jenž se v polovici dubna přemístil sem z Užhorodu, a mezi Bodvou a Rim. Sobotou byly rozloženy oddíly 32. pluku; 35. pluk stál v záloze v Košicích. Zde byla také v záloze III. brigáda, z níž některé prapory obsadily několik míst na demarkační čáře. V pěti proudech postupovala 6. divise na vytčené cíle. Nejvýchodnější proud (31. pluk, skupina Ciaffiho) dorazil brzy až na Slov. N. Mesto, kde navázal spojení s východní arm. skupinou a vojsky rumunskými. Druhý proud postupoval na Hidasnémeti k Miškovci, kam dospěl 4. května. Protože však již Miškovec byl obsazen, položil se tento proud (I. prapor 31. pluku) u Gesztély. Také ostatní tři proudy směřovaly na Miškovec, kam vstoupila první,

po krátkém boji u Bánréve a Putnoku, hlavní skupina Angionova (32. pluk) dne 2. května. Tam se také spojila s III. praporem 31. pluku, jenž postupoval od Buzity. Aby Miškovec mohl být udržen, přesunul tam velitel divise také celý 35. pluk. Konečně část skupiny Angionovy (I. prapor 32. pluku) mířila od Tornaľy k jihu a po bojích u Szilvasvárada a Szarvaskő usadil se v BÉlatpátfalvė. Do Jageru (Eger) nepostupoval, ač byl o to zástupci města požádán, protože město leželo za demarkační čarou.

Postup II. brigády od Lučence na Salgotarján narazil na tuhý odpor Maďarů, takže brigáda musela po menších územních úspěších dne 12. května ustoupiti do původních posic. Když pak došly nové posily, byl útok mezi 18. a 22. květnem opakován, avšak nepřítel kladl také tentokrát takový odpor, že naše oddíly byly nuceny skoro vesměs znovu ustoupiti na východní linii. Maďarskému protiútoku se potom zdařilo, že 20. května

naše vojsko vyklidilo Miškovec. Dne 23. května podnikly sice části 6. divise nový protiútok, ale Miškovce dosaženo nebylo; naopak naši byli vytlačeni až k Edelény.

Boj o Miškovec znamená začátek nového období v dějinách boje o Slovensko. Dosud naše vojska nenarážela na příliš velké překážky a obsazovala hranice. V druhém období setkala se s nepřítelem, který plánovitě postupoval, aby dobyl zpět ztraceného území. Nepřátelské oddíly většinou čerstvé a naplněné hesly bolševickými, za nimiž se skrývala nacionální touha obnoviti staré uherské království, nabývaly převahy nad našimi vojsky, která byla již pětíměsíční vojenskou službou unavena a dlouhými pochody a strážemi vyčerpana. Výzbroj a výstroj našeho vojska byly nedostatečné a stejně tak výcvik neodpovídal vážnosti doby. Kázeň domácího vojska se po převratu uvolnila a také oddíly legionářské, které pochopitelně toužily po domově, leckdy podléhaly bolševickým heslům protiválečným, jimiž Slovensko bylo zvenčí i zevnitř naplněno. Snižování početního stavu oddílů demobilisací a zprávy o ukrutnostech maďarských vojáků páchaných na našich zajatcích, podlamovaly značně sebevědomí a zdatnost našich vojenských jednotek.

Do té doby spadá také dalekosáhlá změna ve vedení našeho vojska. Dne 1. června odvolala Itálie své důstojníky ze Slovenska a jejich místo zaujali důstojníci francouzští. Slovenská oblast byla 4. června podřízena gen. Pellé jako vrchnímu veliteli a rozdělena současně na dvě armádní skupiny, západoslovenskou a východoslovenskou. Velení západoslovenské skupiny přejal po gen. Piccionovi gen. Mittelhauser a východoslovenské velí gen. Hennocque. K západní skupině náležela 7. divise, již velí gen. Stueler a která byla rozdělena na úseky mjra. Bonneau, pplk. Costiera, pplk. Kieffra

a Barrèse. Jádrem východní skupiny tvořila 6. divise (gen. Chabord) v košickém úseku a 3. divise (gen. Destremeu) v karpatském úseku. Oddílům 6. divise veleli mjr. Prignot, mjr. Pujo a pplk. Gillain. Veliteli pluků se stali naši legionářští důstojníci. Hranice úseku západní a východní skupiny šla asi mezi městy Popradem, Revúcou a Rim. Sobotou.

Maďarské vojsko provádělo nápor dvěma směry, aby prorazilo československou frontu. Na západě směrem na Zvolen a Nové Zámky a na východě ke Košicím. Nejprve vyličíme boje u západní skupiny, kde nepřátelství dříve počalo.

Dne 30. května provedli Maďari útok v úseku lučeneckém, kde 7. června dobyli Zvolena a celého území až k Tisovci. V Podunají, kde byla rozložena 7. divise, odehrály se ve dnech 30. května a 1. června tuhé boje o Parkan. Slabě naše stráž (III. prapor 39. pluku) byly zatlačeny zpět, ale za pomoci dvou praporů 34. pluku, dosud stojících v záloze, se podařilo znovu dobýt ztraceného území. Ale již 1. června byli naši nuceni vykliditi Nové Zámky a soustřediti se v Hlohovci. Maďarský útok na Komárno byl 4. června odražen a 7. června podnikli naši protiútok směrem na Levice. Útok se nepodařil a ani opakovaný útok dne 16. a 17. června neměl výsledku. Naopak Maďari s velikou posilou přešli sami k útoku a tak všechny místní výsledky našeho náporu byly zmařeny.

Na úseku západnějším se podařilo sice skupině Bonneau dobýt 7. června zpět Nových Zámek, ale úspěch nemohl být rozšířen pro tlak nové přicházejících sil nepřátelských. V útoku 20. června na jih od Nových Zámek padl velitel 39. pluku, podplk. Jiří Jelínek.

Ve dnech 19. až 22. června pokusil se nepřítel prorazit v úseku Cífary—Zlaté Moravce k Nitře, ale po tuhém

Hřbitov na Castel Dante u Rovereta.

boji mu v tom bylo zabráněno. Ulehčení také způsobilo znovudobytí Zvolena (13. června) a Tisovce (15. června). V té době bylo již zřejmo, že maďarská útočnost jest zlomena a proto velitel armádní skupiny nařídil postup na Levice, jenž měl býti proveden 25. června. K tomu však nedošlo, protože mezitím bylo uzavřeno příměří.

V úseku východní slovenské skupiny začal maďarský útok dne 1. června údolím Hornádu směrem na Košice. Zde sice naše oddíly před prvním nepřátelským nápirem ustoupily, ale již 2. června podnikly protiútok. Ten se však nezdařil a nezbylo, než soustřediti všechny síly v okolí Košic. Maďari pokračovali 3. června v postupu a stísnili naše oddíly tak, že bylo nutno pomýšleti na další ústup a vyklizení města. Protože pak levé křídlo skupiny pod nápirem Maďarů ustoupilo u Plešivce, nepomohl ani náš protiútok, provedený 6. června; naopak útok se změnil brzy v nový ústup za Košice, které byly toho dne Maďary obsazeny.

Maďari potom zabrali téměř bez boje Obyšovce a Prešov a 10. června stanuli až v Bardejově na polských hranicích.

Tímto okamžikem dostoupila krise vrcholu. Maďarský nápor byl definitivně zastaven a pomýšlelo se na protiútok, zvláště když také karpatská skupina zastavila u Michalovců postup nepřítel. Východní skupina byla v těchto dnech úplně rozražena a jediné spojení mezi oběma částmi prováděla radiotelegrafní stanice a letadla.

Naše protiofensiva byla zahájena 15. června od Lipian na Prešov, ale s počátku se nezdařila. Maďari útočili ještě dne 17. a 18. června proti 6. divisi v údolí Hornádu a zatlačili ji o něco málo vzad. Ale západní skupina pronikla již 16. června k Rožnavě, které dobyla a 20. června vstoupila znovu do Plešivce. Také na východě postoupila od 16. do 24. června karpatská skupina až k Trebišovu. Tím byl ohrožen týl maďarské armády, takže jí hrozilo zaskočení na západě od Rožnavy a na východě od Trebišova.

Plán našeho útoku byl již vypracován a měl býti 25. června proveden. Podle plánu, počtu a sil a všeobecné situace by se byla jistě naše ofenziva podařila a skončila citelnou porážkou Maďarů, kdyby právě 24. června nebyla došla zpráva o uzavření příměří a zastavení bojů.

Jednání o zastavení bojů počalo notou, kterou podal francouzský ministerský předseda Clemenceau 7. června maďarské vládě a poručil, aby maďarské vojsko ustoupilo na linii z Vácova do Miškovce. Ale maďarská vláda odpověděla vyhýbavě a posílala dále silné oddíly na bojiště, aby rozšířila svůj územní zisk na Slovensku. Dne 15. června však byly na mírové konferenci stanoveny již hranice maďarsko-slovenské a Maďarům Dohodou pohroženo, že bude proti nim vojensky zakročeno, neuposlechnou-li do 18. června dispotic noty Clemenceauovy. Nyní teprve, když maďarská vláda viděla, že ani vojenská ani politická situace není jejím záměrům příznivá, přistoupila na příměří a nařídila vyklizení Slovenska.

Ústup Maďarů na nové hranice byl proveden od 1. do 5. července celkem klidně a stejně tak postup našich oddílů se udál od 3. do 7. července v naprostém pořádku. Dne 14. srpna zabralo naše vojsko ještě bratislavské předmostí s Petržalkou, jak dodatečně ustanovila mírová konference. Také uhelná pánev salgótarjánská byla na krátký čas obsazena našimi oddíly.

Po obsazení hranic a nastolení nové vlády v Maďarsku (4. srpna) nebylo již třeba na Slovensku tolika vojska a proto byly obě legionářské divise odtud odvolány, 7. do Prahy a 6. do Brna. Tím končí působení čs. armádního sboru z Itálie na slovenské půdě.

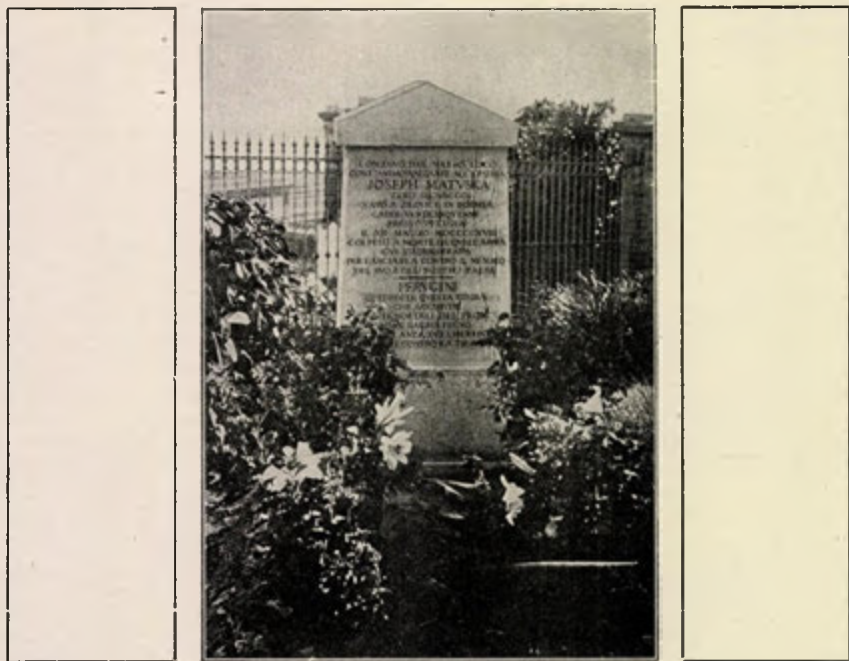
Přehledněme-li činnost italské legie na Slovensku, kterou jsme stručně vylíčili v celkovém obraze bojů naší mladé armády, vidíme, že italští legionáři vykonali na Slovensku velký

kus namáhavé práce, ba že v některých dobách celá tíha válečného nebezpečí na nich spočívala. Obě legionářské divise stály celý čas na frontě a zúčastnily se všech bojů téměř všemi svými pluky a oddíly.

Ale nejen vojenská činnost náleží k zásluhám naší legie na Slovensku. Stejně tak jako ostatní oddíly domácího vojska a francouzské legie čekaly na naše legionáře jiné úkoly, které možno krátce nazvat politicko-okupační. Měli udržovat klid a pořádek v obsazeném území, podporovati politické a veřejnoprávní orgány v jejich působení, zajistiti bezpečnost osob a majetku, odzbrojiti civilní obyvatelstvo a býti také jakýmsi kontrolním orgánem pohraničním.

K udržování klidu a pořádku bylo třeba mnoho energie a chladnokrevnosti. Silně rozvětvená maďarská agitační proti našemu vojsku působila na maďarské vlastence a později bolševické sliby a letáky dávaly naději podvrtným živlům, že se jim podaří utvořiti slovenskou republiku rad, která by ovšem bývala vítanou kořistí budapeštských snůlků o integritě uherského království. Z těchto a jiných důvodů vznikaly nepokoje v městech, kde tehdy Maďaři tvořili většinu (N. Zámky, Komárno, Bratislava, Lučenec, Košice), kteréžto nepokoje propukaly ve stávkky. Tak 12. února stávkovali železničáři na západoslovenských drahách a když se k nim přidal personál košicko-bohumínské dráhy, jen stěží se podařilo udržeti dopravu. Zároveň také vypukly dělnické stávkky v Lučenci a Bratislavě a později v Handlové, Prievidzi (27. března), které končily napadením našich oddílů a potoky krve.

Na 1. květen chystali Maďaři všeobecný útok na Slovensko, s nímž mělo býti spojeno prohlášení republiky rad ve všech větších centrech. Bohudík, nebezpečí bylo včas zažehnáno a jen v Komárně došlo k útoku rudé gardy

Náhrobek Jos. Matušky v Perugii.

na město, avšak s nezdarem. Protože se pak nepokoje opakovaly, bylo na Slovensku prohlášeno stanné právo a tak aspoň částečně učiněna přítrž řádění domácích i cizích agitátorů.

V prvních dobách musely naše oddíly zaháněti a odzbrojovati zbytky staré armády a různé nepravdivé oddíly a později aspoň konati časté prohlídky u podezřelých obyvatel, aby jim byly odňaty zbraně, které si schovávali a mnohde také užívali k zákeřnému napadení našich vojáků.

Podpora veřejných orgánů spočívala hlavně v střežení budov politických, župních, obecních a jiných úřadů, pošty, železnic, berních úřadů atd. Strážní služba byla stejně odpovědná a namáhavá, jako služba na frontě, uvážíme-li, že velitelé malých celkem

oddílů, které byly posádkou ve velkých místech, mnohdy nevěděli, jak vojáky rozdělit, aby se mohli po službě aspoň vyspat.

A na demarkační čáře přistupovalo k tomu ještě uzavření hranic před vývozem potravin a dovozem tabáku a nekolkovaných peněz. Také tato funkce, kolkování peněz, připadla ve velké části míst našim vojákům, kteří tak pomáhali nahraditi nedostatek berních orgánů. Jinde zase naše oddíly opatrovaly a rozdělovaly potraviny civilnímu obyvatelstvu nebo aspoň bděly nad prodejem a výškou cen.

Všestranné zaměstnání vyčerpávalo síly jednotlivce a vysilovalo celé oddíly, takže nebylo někdy divu, že docházelo k nespokojenosti. Budiž však ke cti italských legionářů řečeno, že takoveto

výstřelky nenabývaly velkých rozměrů a že cit povinnosti zvítězil nad okamžitým náladovým výbuchem.

Nejllepší ocenění práce italských legionářů na Slovensku podává rozkaz ministra národní obrany, V. J. Klofače z 28. srpna 1919*):

„Po slavných bojích v horách alpských a nížině piavské přispěchala italská legie první ze zahraničních vojsk československých do vlasti, ne aby se tu oddala touženému životu občanskému, nýbrž aby na nejhroženější půdě republiky, na Slovensku, znovu nasazovala životy svých bratří za svobodu a nedílnost omládlé vlasti. Sest pěších pluků italské legie se svými dvěma pluky dělostřelectva, jízdou, technickými oddíly atd. obsadilo v několika dnech celou stakilometrovou frontu slovensko-maďarskou, překonávajíc nejrůznější obtíže, svízele zimního počasí, nedostatky železničního spojení a tím i nedostatky zásobování, jakož i záluďné nepřátelství jisté části vlastního obyvatelstva.

Postrádající často mnoho a mnoho z toho samozřejmého, na co kterýkoliv voják má svatosvatý nárok a právo, a zbaveni jsouce až do skončení bojů i výhody demobilisace starých ročníků mužstva — u ostatního vojska už dávno provedené — vytrvali jste pevně a obětavě po celých osm měsíců bez nejmenšího oddechu v perné službě válečné a uhájili jste si tak v nejpřísnější míře čest pravých republikánských vojáků. Na Ipole u Lučence jste odrazili v únoru prvý nápor nepřátelský, druhý počátkem května u Komárna a krváceli jste pak v červnu na celé frontě, zastavující svými těly nepřátelský příval.

Dějiny naše a zejména dějiny Slovenska ocení jednou vaše zásluhy a vaše služby, za něž platí vám díky můj i díky celého národa československého.“

•

*) Československý legionář, 6. září 1919.

Když v lednu 1919 obsadil čs. armádní sbor z Itálie jižní hranice Slovenska, zdálo se, že úkolem našich vojáků bude pouze střežení demarkační čáry proti Maďarsku, jak ji určila mírová konference v Paříži.

Leč brzy se ukázalo, že území znovuzrozeného státu bude nutno bránit také na jiném místě, kde by se toho býval nejméně kdo nadál. Bylo to Těšínsko, kam byli tehdy povoláni českoslovenští vojáci, aby je chránili před polským vpádem. Mezi ostatními oddíly domácího vojska a francouzské legie čestně se uplatnily také části našeho armádního sboru z Itálie a proto se aspoň stručně zmíníme o těšínském tažení a činnosti našich praporů na této stále horké půdě*).

Po shroucení rakousko-uherské monarchie rozdělily se nástupnické státy o území rozpadávajícího se císařství. V prvních dobách však nebyly a těžko mohly býti stanoveny přesné hranice mezi nově se tvořícími státy, takže každý z nich spravoval území, které obsadil.

Tak se stalo, že Poláci koncem r. 1918 obsadili Těšínsko, kde se polský živel stýkal a mísil s českým. Ale vláda československá, která si podle dřívějších směrnic našich revolučních požadavků, dělala nároky na všechny země koruny svatováclavské v jejich historických hranicích, nemohla s tímto činem souhlasiti a když nedosáhla kladného výsledku diplomatickým jednáním, sáhla k poslednímu prostředku — vojenskému zakročení.

Dne 19. ledna 1919 vydalo ministerstvo národní obrany rozkaz, aby naše vojsko obsadilo Těšínsko. K operacím na tomto úseku bylo určeno s počátku 5 praporů domácího vojska a celý 21. pluk franc. legií, jehož

*) K vylíčení bylo použito článku mjra Ant. Pekárka: Obsazení Těšínska a útok na Skočov, Voj. Rozhledy, roč. V., str. 173 a n., dále deníku armádního sboru z Itálie (leden — únor 1919) a deníků 7. divise a 33. pluku.

Pomník na hřbitově v Arcu.

velitel podplk. Gillain velel zároveň všem vojenským silám na Těšínsku. K těmto silám přibyla později II. pěší brigáda ze Slovenska.

Z oddílů italské legie nejprve přišel na Těšínsko 35. pluk, který byl od 5. ledna 1919 rozložen v Žilině a okolí a připraven k tomuto úkolu. Dne 23. ledna odjel II. a III. prapor ze Žiliny na Jablunkov s určením do Těšína. Tam se však nedostal, protože mezi Čadcou a Jablunkovem došlo ke srážce s Poláky, kteří přerušili železniční trať. Polské oddíly byly odraženy a postup na rozkaz Gillainův zastaven. Oba prapory se vrátily do Žiliny, odkud na Trenčín a Přerov odejely do Mor. Ostravy, aby postupovaly od západu. V Žilině se pak vytvořila nová skupina: I. prapor 35. pluku, II. prapor 33. pluku, 2. a 3.

baterie 6. děl. pluku a kulometná rota 6. divise, kteréžto oddíly měly operovati od jihu a podporovati tak postup skupiny západní.

Zatím zatlačil pplk. Šnejdárek, voj. inspektor v Mor. Ostravě a zástupce pplk. Gillaina, Poláky za Olzu a 27. ledna obsadilo naše vojsko Těšín. Tam se přestěhovalo velitelství 35. pluku s II. praporem a III. prapor, pod velením kpt. J. Aujeského, byl rozložen mezi Těšínem a Trincem.

Na 30. ledna bylo stanoveno pokračování v postupu na Skočov ve třech bojových skupinách. Jižní skupinu vedl jednak kpt. S. Ingr, velitel II. praporu 33. pluku, jenž měl se svou skupinou na pravém křídle od jihu pomáhati oběma skupinám severním tím, že obsadí Jablunkov a ohroží levý bok nepřátelský. Ve střední skupině

plk. Hanáka stály oddíly kpt. Melichara (II. a III. prapor 35. pluku a 3. bat. 6. děl. pluku) s úkolem útočiti na Holešov až k Ustroní na Visle. Kromě těchto oddílů byly v té době na Těšínsku 3 baterie těžkých houfnic, jimž velel pplk. Gilli.

Ačkoliv počasí bylo nepříznivé a sněh i led ztěžoval dopravu střeliva a potravy, postupovala skupina Ingrova rychle vpřed a také oddíly kpt. Melichara pronikly až do blízkosti Skočova. Ale zde narazila severní skupina na tuhý odpor polského vojska a zůstala na dobyté posici stát, aby se přichystala k novému útoku a zatlačení nepřítele za Vislu.

K tomu však již nedošlo, neboť již druhého dne, 31. ledna, bylo uzavřeno příměří, které skončilo dne 25. února stanovením demarkační čáry mezispojenou komisí. Legionářské oddíly se pak brzy přesunuly na frontu slovenskou, kde jich bylo více třeba. Na Těšínsku pak zůstaly jen menší síly k obhajobě prozatímní hranice.

Krátká tato epizoda bojů na slezské půdě vyžádala si (23.—30. ledna) 44 mrtvých, z nichž 3 důstojníci a 14 vojáků legionářských oddílů (italských a francouzských), a 121 raněných, z nichž 1 důstojník a 24 legionářů. Všem těmto hrdinům náleží pomník na hřbitově v Orlové, kde jsou jejich ostatky pochovány, pomník hlásající velikost obětí a udatnosti obou složek našeho republikánského vojska.

*

Když bylo začátkem července 1919 uzavřeno příměří s Maďary, mohli si naši vojáci aspoň trochu oddychnouti. Ale jejich odpočinek, možno-li tak zvátí stálou pohotovost a časté strážní služby, netrval dlouho. V srpnu zase nastalo stěhování s místa na místo a pak přesídlení do Čech a na Moravu, kde měly legionářské oddíly státi na strážích v místech, která nejvíce byla ohrožena

propagandou pro odtržení německých krajů pohraničních od republiky.

Velitelství 6. divise se přestěhovalo do Brna a 7. divise, přezvaná na 1. divisi, se usídlila v Praze. Ne tak trvale usadily se pluky, které těmto divisím podléhaly. Abych dějiny čs. armádního sboru z Itálie uzavřel, ještě aspoň krátce načrtnu osudy jednotlivých pluků před splynutím s domácími pluky v nové pluky jednotné československé armády.*)

V červenci a srpnu byl 31. pluk ještě na Slovensku. Teprve koncem srpna nalézáme velitelství, I. prapor a část III. praporu v Brně, II. prapor v Pochořelicích a zbytek III. praporu ve Šlapanicích. V říjnu se celý III. prapor soustředil v Brně, kamž ho následoval v prosinci i II. prapor. V březnu 1920 nalézáme celý pluk ve Slezsku a východním cípu Moravy, kde se sloučil s 81. plukem a konal pohraniční strážní službu. V září r. 1920 se pak pluk přestěhoval do své mírové posádky v Jihlavě.

Také 32. pluk se přestěhoval teprve 24. srpna do Znojma, kde bylo velitelství a I. prapor; II. prapor byl ubytován v Miroslavi a III. v Mor. Krumlově. V září odešel III. prapor do Znojma, ale jen nakrátko, neboť v říjnu je opět v Mor. Krumlově. V prosinci se celý pluk soustředil do Znojma, odkud byl pak znovu poslán podle potřeby na různá místa moravského pohraničí. Koncem srpna 1920 odešel pluk na Slovensko, kde se po krátkém pobytu v okolí Levoči usadil posléze trvale v Košicích.

Až do konce července 1919 konal 33. pluk strážní službu v okolí Parkánu, odkudž 1. srpna po dráze i pěšky se

*) Úředně bylo nařízeno splynutí dne 1. ledna 1920. Někde však, jak patrně, ještě po tomto datu nemohlo být fakticky provedeno. Data pro 31., 32. a 35. pluk jsou čerpána z úředních dokladů plukovních. Místa pobytu 33. pluku uvedena podle V. Fryčka: Pluk Doss Alto, 34. pluku podle Almanachu 34. pluku „Střelce Jana Čapka“ a 39. pluku z knihy V. Hanzala: Vyzvědčáci v Itálii a na Slovensku.

Pomník Al. Storchu u Rívy.

dostal do Sklabíně, aby vyměnil 35. pluk na demarkační čáře. Tam však dlouho nepobyl a přestěhoval se do V. Krtýše, ale 28. srpna byl rozložen již v okolí Kremnice a očekával rozkaz k odjezdu do Čech. Ve dnech 7. až 12. září se přestěhoval pluk do České Lípy, kde bylo velitelství a jedna rota III. praporu, I. prapor byl rozdělen v Děčíně a Podmoklech, II. prapor v Ném. Jablonném a tři roty III. praporu v Doksech, Boru a Zákupcích. Sloučení pluku se 73. pěším plukem, 6. střeleckým plukem a 22. mysl. praporem trvalo až do července 1920, kdy se 33. pluk trvale usídlil v Chebu.

Podobné asi osudy měl 34. pluk, jež velitelství s I. a III. praporem začátkem července sídlilo v Levicích a II. prapor ve Varšanech. Odtud po

několikerém stěhování se usadil pluk v Banské Štiavnici a okolí, kde setrval až do polovice září. V té době se přestěhovalo velitelství pluku a II. prapor do Rumburka v Čechách, I. prapor do Liberce a III. prapor do Šluknova. Tento prapor konal strážní službu a byl rozložen menšími částmi na několika místech. V severních Čechách pobyl pluk do začátku r. 1920, kdy byl (26. ledna) vyměněn 39. plukem a přemístil se do Turnova. Brzy však, v polovině února, poslalo ministerstvo národní obrany 34. pluk znovu na Slovensko, kde byl I. prapor v Šal'e, II. v okolí Galanty a III. v Dioseku. Po různých změnách posádek a službě v pohraničním úseku dunajském dostal se pluk v polovině července 1920 do okolí Štrby a Popradu, kde setrval celý

měsíc. Teprve 19. srpna 1920 dosáhl 34. pluk své mírové posádky v Opavě.

Mnoho změn v místech pobytu prodělal také 35. pluk, jenž se také v srpnu 1919 přestěhoval do Jihlavy, kde bylo velitelství pluku a III. prapor, zatím co I. prapor sídlil v Třešti a II. v Mor. Budějovicích. Koncem října odešel I. prapor do Jemnice, II. do Třebíče a III. do Dačic. Na jaře 1920 přibyl do Jihlavy 31. pluk a 35. pluk se přemístil do trvalé posádky v Plzni.

Také 39. pluk přestál několikrát stěhování, než se konečně usadil. Po příměří s Maďary byl krátce v N. Zámčích, ale hned nato znovu se dostal na demarkační čáru, odkudž teprve 21. července byl přemístěn k Vráblům a Zl. Moravcům. Začátkem srpna obsadil pluk opět hranici u Bal. Darmot, kde setrval až do 28. srpna, kdy dlouhými pochody dostihl Sv. Kráže nad Hronom. Odtud pak v první polovině září se přestěhoval do Prahy, kde v Černínských kasárnách setrval až do začátku roku 1920. Dne 24. ledna vyměnil 34. pluk v Rumburku a okolí, odkudž teprve v červenci byl přemístěn do Bratislavy, aby tam v hlavním městě osvobozeného Slovenska střežil trvale hranice našeho státu.

Také ostatní části čs. armádního sboru z Itálie (dělostřelectvo, jízda, zákopníci, telegrafní, železniční, zdravotní, zásobovací a jiné oddíly) splynuly po-

stupně s obdobnými útvary domácího vojska a ubytovaly se v nově stanovených posádkách. Tak třeba 7. děl. pluk italské legie dal základ dnešnímu 51. děl. pluku v Brandýse nad Labem.

Pokud byly naše pluky na Slovensku, konaly i po bojích strážní služby na hranicích nebo v zázemí, pomáhaly při opravě a stavbě silnic a polních pracích, prováděly s civilními orgány rekvisice atd. V posádkách na Moravě a v Čechách pak hlavně se zabývali naši legionáři strážními službami, cvičeními a zábavami. Mnoho se vykonalo pro podporu menšin, hrála se divadla a sbíralo se na České srdce a jiné humánní i kulturní instituce. V několika případech museli zakročiti také při protistátních demonstracích (13. listopadu 1920 v Chebu).

Mezery, které vznikly v plucích ztrátami a demobilisací starších ročníků, doplňovaly v srpnu 1919 domobranecké prapory z Itálie. Tak na př. k 34. pluku byl přidělen 45. domobr. prapor a k 39. pluku 47. domobr. prapor. Legionáři se s domobranci brzy spřátelili, takže mezi nimi nastalo bratrské soužití.

Části italské legie zůstaly i v dobách míru věrny svým zahraničním tradicím a nejen vojenskou ukázněností a pohotovostí, ale i národními a kulturními podniky plnily poslání, které jim uložily vzpomínky na ideály naší revoluce.

DOMOBANECKÉ PRAPORY.

Dějiny čs. domobrany v Itálii nepatří sice ani obsahem ani časovým rozpětím do kroniky čs. legie v Itálii, ale přece pokládáme za vhodné, ba z různých důvodů nutno, abychom na konci našeho díla se o nich zmínili. Podáme ovšem jen krátký přehled vzniku a vývoje čs. domobraneckých praporů na italské půdě, již také proto, že o nich dosud málo bylo napsáno a prameny k jejich historii nejsou dosud ani soustředěny, ani zpracovány.

Domobranecké prapory tvoří přímé pokračování revolučního vojska v Itálii. Podnět k jejich utvoření dal voj. attaché v Římě, Jan Seba, memorandum, které poslal správci min. války, dru. E. Benešovi v Paříži dne 31. října 1918, v němž mu vyličil stav čs. zajatců z poslední ofensivy a žádal o povolení k postavení domobraneckých pluků.*) Po kratším jednání s velitelstvím čs. arm. sboru a italskými úřady bylo rozhodnuto, že se budou tvořit domobranecké prapory ve čtyřech střediscích, Gallarate, Follignu, Avezzanu, a Fonte d'Amore. Postavení praporů místo pluků mělo dvě veliké přednosti: jednak nevyžadovalo přidělení vyšších italských důstojníků pro velitelství pluků, brigád a divisí a stačili důstojníci českoslovenští jako velitelé praporů a pak také dispoice se samostatnými prapory nedělala tolik obtíží a byla rychlejší.

Českoslovenští zajatci byli z fronty přiváděni do zajateckých táborů všech italských armád, odkud je komisaři československého vojska posílali vět-

šinou do soustředovacího tábora v Bustu Arsiziu a menší část do táborů ve střední Itálii, Avezzana a Fonte d'Amore u Sulmony. V Bustu Arsiziu byli nejprve jako zajatci ostatních národností podřízeni velitelství tábora, ale časem, zvláště když dostali býv. letiště v Solbiate Olona pro svůj tábor, se téměř úplně osamostatnili a vedli oddělenou administrativu.

V Bustu je podrobili lékařské prohlídce, desinfikovali a vyměnili oděv a vůbec ze špinavých, otrhaných a hladových tvorů zase udělali lidi. Kromě tělesného zotavení dostalo se jim duševního osvěžení knihami, novinami a přednáškami. Z novin italských i československých se dovídali zprávy z vlasti a také týdeník „V boj“, který v Římě vycházel až do července 1919, skýtal jim poučení a zábavu.

Velká část zajatců hlásila se sama k službě ve zbraní a ostatní se brzy také podrobili své národní povinnosti. Kdo podal přihlášku do vojska, musel podepsati prohlášení, že uznává československý stát a své státní příslušenství. Hodnosti důstojnické byly pouze prozatímní a to pro kadetaspiranty až nadporučíky hodnost nynějšího poručíka, pro setníky hodnost nadporučíka a pro majory a podplukovníky hodnost kapitána; pouze lékařům byla ponechána hodnost v rakouském vojsku. Postupně pak dostávali všichni své hodnosti dřívější a po návratu do vlasti jim definitivně zůstaly.

V prosinci 1918 přišlo do Busta 10.000 zajatců, z nichž bylo postaveno prvních 9 praporů (1.—9.), v lednu a v únoru z dalších 30.000 zajatců utvořen 10.—30., 37. a 38. a 40.—47. prapor, v březnu postaven 48., v květnu 51. a v srpnu 55. prapor. Kromě toho postavil tábor v Bustu dva smíšené prapory česko-německé (49. a 53.)

*) Viz článek J. Šeby ve „Zpravodaji býv. československé italské domobrany“, r. II., č. 1, leden 1930. Ostatní údaje čerpány hlavně z úřední publikace velitelství čs. sboru v Itálii „Costituzione della seconda armata territoriale ed altre unità minori czecho-slovaecche“, Gallarate 1920 a doplněny knížkami Jar. Výborného, Jos. Peliška a Jana Kočvary. (Viz seznam literatury vzadu.)

a prapor útočný, jenž vznikl doplněním sokolské roty.

Každý prapor měl 4 roty po 250 mužích se 4 četami o 4 rojích; celkem asi 1000 mužů a 27 důstojníků. Když byl prapor řádně učeněn a vybaven, odcházel na místo svého určení v krajině mezi Milánem a švýcarskými hranicemi. Téměř v každém větším místě bydlel některý z čs. domobraneckých praporů.

Praporům veleli legionářští důstojníci, veliteli rot a čet byli důstojníci domobranečtí. Kromě velitele byl u praporu druhý leg. důstojník jako technický poradce. Rada leg. důstojníků konala službu také u různých velitelství oddílů a úřadů. Každý prapor měl také italského spojovacího důstojníka, aby snáze prováděl jednání s vojenskými i civilními úřady.

Podobně se tvořily také prapory v Umbrii, ve Folignu, Avezzanu a Fonte d'Amore. Tam vzniklo celkem 10 praporů (31.—36., 39., 50.—52.), z nichž 52. prapor nějaký čas bydlel také v území gallaratském.

Velením nad čs. domobranou byl pověřen gen. A. Viganone, od 1. března 1919 pak plk. E. Beaud a od 1. listopadu 1919 do 10. ledna 1920, kdy se odjezd domobraneckých praporů a spojené s tím práce skončily, plk. U. Silvestri. Náčelníkem štábu a zástupcem velitele byl nejprve plk. H. Gibiš a pak mjr. Jar. Ulihrach. Praporům v Avezzanu velel plk. Costa a ve Folignu plk. M. Gusberti. Velitelství v Gallarate bylo podřízeno 5 velitelství území (zona), jimž zase podléhaly tři skupiny o třech praporech. Počet těchto velitelství a praporů jim podřízených se odjezdem praporů do vlasti stále ovšem zmenšoval a tím také jejich význam mizel.

U velitelství čs. domobrany v Gallarate utvořily se také úřady všech služeb: zdravotní, automobilní, telefonní, strážní rota a různé dílny, dále vojenský soud, poštovní úřad, censura

došle a odeslané pošty, kontrolní úřad čs. dluhu Itálii, komise pro voj. transporty, komise pro odhad způsobených škod atd.

Kromě praporů s mužstvem československé národnosti, utvořily se, jak nahoře bylo uvedeno, dva prapory česko-německé a ještě dříve čtyři úplně německé rot, které byly přičleněny k československým praporům: 1. rota v lednu 1919 k 2. a pak 3. praporu, 2. rota k 8. praporu, v únoru pak 3. rota k 16. a 4. rota k 17. praporu. Podle zachovaných zpráv konali němečtí krajané, kteří se dobrovolně do vojska přihlásili, svou službu k úplné spokojenosti velitelů.

K ochraně vlaků s potravinami bylo posláno do Terstu 21 rot, které se zvaly terstskými rotami; celkem 97 důst. a 4550 mužů. Podle nařízení k nim přidělovalo velitelství vojáky starších ročníků a zvláště železničáře. U každého vlaku jela posádka 20 vojínů s důstojníkem neb poddůstojníkem.

Již od začátku dbali rozhodující činitelé, aby se domobrana lišila od útvarů legionářských. Stejnokroj sice zůstal jako měli legionáři, jen místo klobouků nosili domobrancí čepice italské pěchoty s černým sokolem, jenž měl na prsou bílocervený štítek a v něm kovové číslo praporu. Výložky se podobaly legionářským, ale bez modré lemovky a odznaku zbraní. Hodnosti důstojníků označovaly šedé hedvábné pásky (jako nosili důstojníci legionářští na počátku tvoření vojska) na rukávech a na čepicích; poddůstojníci měli podobné pásky bavlněné jen na rukávech. Jinak dostali domobrancí celou výstroj italskou, jen si ponechali rakouské misky na jídlo.

Pokud šlo o výzbroj, bylo zamýšleno vyzbrojití prvních šest praporů, které tvořily živly fyzicky i morálně nejzdatnější. Tyto prapory pak měly být zálohou armádního sboru na Slovensku. Skutečně pak byl vyzbrojen při zřízení

Zvon padlých v Roveretu.

pouze I. prapor a ostatní prapory dostaly pušky a náboje několik dní před odjezdem do vlasti. Výzbroj byla rakouská, jen důstojníci dostali, protože nebylo dostatek rakouských, italské automatické pistole.

Cvičení se tedy konala beze zbraně a jen prostná a pořadová, podle cvičebního řádu pro útvary legionářské. Jinak platily ve všech směrech předpisy italské a také účetnictví a kázeňský a soudní řád pro vojenský tribunál byl italský. Mnoho času se věnovalo pochodům v krásných krajích pod Alpami, v zelené Umbrii či v divokém území Abruzz, kteréžto procházky vydatně zlepšily stav vojáků a připravily je k úkolu ve vlasti.

Také ubytování oddílů bylo dosti

dobré. V Bustu sice bydleli domobranci ve stanech, ale později, když se utvořily prapory a odcházely do různých míst kolem Gallarate, byli ubytováni v slušných obytných budovách. Prapory v Avezzanu a Fonte d'Amore sídly v dřevěných barácích bývalého zajateckého tábora. O slavníky, prostěradla, příkrývky a ostatní potřeby bylo dobře postaráno.

Stejně tak tomu bylo se stravou, která se rovnala požitkům italského vojáka v zázemí. Když lékaři zjistili, že jídlo vydatné sice a dobře upravené, po některých stránkách nestačí pro výživu vyhladovělých a nemocných vojáků, byla zvýšena dávka chleba a zeleniny a také jinak ještě strava zlepšena. To se stalo hlavně z toho

důvodu, že v dubnu 1919 se objevily u některých praporů příznaky střevního tyfu, kteréžto nebezpečí však přísná opatření lékařská brzy zdolala a rovněž se brzy podařilo, zvláště změnou stravy a silnějším kořeněním odstraniti případy zánětu ústní sliznice.

Jinak však zdravotní stav domobranců byl velice dobrý. Ošetření v nemocnicích potřebovalo 4500 nemocných kromě 3000 lehce nemocných, kteří byli ošetřeni u oddílů. S posledními transporty a nemocničními vlaky se vrátilo 1800 nemocných a invalidů. V Itálii zemřelo celkem 624 domobranců, kteří byli pohřbeni na místních hřbitovech a později jejich ostatky soustředěny byly na velkém hřbitově v Solbiate Olona.

Počet nemocných a zemřelých není nijak vysoký v poměru k celkovému počtu všech domobranců. Podle známých velitelství domobraný prošlo táborem v Bustu Arsiziu od 1. prosince 1918 do 10. ledna 1920 celkem 3573 důstojníků a 71.084 mužů. Není jasno, jsou-li v tom počtu zahrnuty také prapory ze střední Itálie, ale jistě jsou však počítáni zajatci.

Část zajatců z poslední ofensivy se nepřihlásila totiž do domobraneckých praporů a neuznávala čs. stát, ač na jeho území domovskou příslušnost patřila. K těmto zajatcům přibýlo ještě několik set starších zajatců, kteří ani před převratem nevstoupili do čs. vojska, ani po válce do čs. domobraný. Všichni tyto příslušníci republiky byli soustředěni v červenci 1919 v Bustu Arsiziu, kde utvořili 14 praporů, pod velením legionářských neb domobraneckých důstojníků. Aby mohli býti snáze demobilisováni po příjezdu domů, rozdělili je již v Itálii podle krajů republiky. Prapor se skládal ze čtyř oddílů, jimž veleli důstojníci zajatci. Výstroj měli italskou s úzkým červeno-bílým proužkem na čepici (vojáci na límci) a odznakem hodnosti na límci. Požitky dostávali jako zajatci a také

s každým transportem jela stráž 20 čs. vojáků s důstojníkem.

Mezi zajatci, kteří byli ponejvíce Maďari a Němci, odjžděli do republiky také někteří Češi a Slováci, zvláště důstojníci. Až do poslední chvíle setrvali ve svém odporu k československému vojsku a snad věřili, že se vrátí na trůn habsburský monarcha, jenž je odmění za jejich věrnost a vytrvalost. Teprve čas je asi vyléčil z chorobných představ a vrátil zbloudilé, doufejme, skutečnosti a národu.

Duch domobraneckých praporů byl výborný a pln nadšení pro službu ohroženému státu. Kázeň domobranců utužovalo národní sebevědomí a bratrské jednání důstojníků, stejně nadšených vlastenců a vojáků. Jako v legionářském vojsku, tak také v domobraně stačila často na přestupek hrozba vrácení do zajateckého tábora, aby se viník dokonale napravil. Zevním odznakem bratrské kázně a soužití bylo tykání ve službě a také mimo službu, které bylo přejato z tradic legionářských.

Odkaz revolučního vojska jeví se také v jiných směrech a jistě mají na tom velkou zásluhu legionářští důstojníci, přidělení čs. domobraně. Většina času, která zbývala po vojenských cvičeních, byla věnována pěstování těla i ducha po vzoru sokolském. Mnohé prapory utvořily sokolská družstva, jež pilně cvičila prostná i skupinová cvičení, aby pak mohla výsledky své práce veřejně ukázati. Tak dne 16. března 1919 cvičilo v Avezzanu 1600 vojáků za veliké účasti italských i československých hodnostářů a civilního obyvatelstva. V druhé polovici května uspořádal 29. prapor v Cardanu cvičení, jehož se zúčastnilo 800 borců, 19. března cvičilo v Sesto Calende rovněž 800 borců od 12. praporu a 28. dubna cvičili Sokolové od 28. praporu. Podobně tomu bylo i u jiných praporů.

Ze sokolských družstev byla pak sestavena zvláštní sokolská rota 250

mužů, která zastupovala čs. vojsko na mezispojeneckých tělocvičných závodech v Římě, 8.—16. června 1919. Stejně jako před rokem obstáli tu Čechoslováci v soutěži s Italy, Belgičany, Francouzi, Poláky a Rumuny dobře a odnesli si mnoho vyznamenání. Kromě Sokolů vystupovali zde naši footballisté (46. praporu) a pak XI. která byla do Říma poslána z Prahy.

Sokolská rota byla pak doplněna na celý prapor a změněna v prapor útočný.

Kromě sokolských a footballových slavností pořádali domobrancí řadu divadel akademií a koncertů k pobavení a poučení a ve prospěch různých dobročinných účelů. Podle výkazů bylo odevzdáno na italské sirotky, vdovy, chudé, invalidy atd. na 25.000 lir. Slavnosti samy a pak jejich účel budily zájem u italského obyvatelstva a upevňovaly dobré styky mezi oběma národy.

Italské obyvatelstvo přijalo nové československé vojáky s radostí ve svých obcích. Stávalo se často, že přícházely deputace a žádaly, aby velitelství přidělilo do jejich města československé vojáky a dávaly zdarma nebo za nepatrný poplatek k dispozici byty pro důstojníky i vojáky. K tomuto přátelskému chování italských občanů vůči našim vojákům přispěla jednak dobrá pověst našeho vojska revolučního a stejně ukázněné vystupování domobranců, které se při každé příležitosti projevovalo a stupňovalo nadšení italských přátel. O tom svědčí několik manifestací československo-italské vzájemnosti a zvláště dary 7 bojových praporů a 13 vlajek jednotlivci, spolky a celými městy našim domobrancům.

Z vojenských událostí nejčelnější místo zaujímají dvě slavnosti, spojené s jménem gen. M. R. Štefánika. Když se Štefánik v dubnu 1915 vracel ze Sibíře, zastavil se aspoň krátce v Itálii, aby si prohlédl čs. domobranu. Nemohl ovšem navštívit všechny prapory a tak jen vojáci 3., 46. a 50. (sloven-

ského) praporu měly čest, že mohli spatřiti dne 28. dubna v Gollasecca svého prvního ministra války. S ostatními prapory se Štefánik z Padovy aspoň rozloučil dlouhým a vřelým rozkazem ze dne 29. dubna 1919, v němž oceňuje utvoření domobraneckých praporů a jejich ducha a nabádá všechny vojáky k další neúnavné práci na půdě osvobozené vlasti.

Štefánikovi však nebylo dopráno stanouti na rodné půdě. Volil k návratu do republiky vzdušnou cestu, která se mu stala osudnou. Dne 5. května sřítlo se letadlo, v němž seděl, u Bratislavy na zem a Štefánik i s trojčlennou posádkou nalezl v jeho troskách smrt. Zpráva ohromila celou československou veřejnost a zvláště překvapila vojáky čs. domobраны, kteří před několika dny ho mezi sebou viděli. Smutek, který všude zavládl, vyvrcholil dne 12. května 1919 pietní slavností na cvičišti v Gallarate. Smutečního aktu se zúčastnil sen. Gavazzi a posl. Agnelli z Milána, velitelství čs. domobраны, zástupci domobraneckých praporů tři (27., 28. a 29.) prapory a sokolská rota a četné obecenstvo italské. Podobné slavnosti se konaly v místech, kde sídlily ostatní domobranecké prapory, pokud ještě byly v Itálii.

V té době totiž část domobраны se již odstěhovala do vlasti. Dohoda o převezení domobranců do republiky se stala již v únoru, ale italská vláda nemohla pro nedostatek železničních prostředků, jichž potřebovala pro své účely (dovoz uhlí, transporty vojáků a uprchlíků, válečného a stavebního materiálu), převoz našeho vojska uskutečniti. Aby uspíšila návrat domobраны, dala naše vláda k dispozici vozy a stroje, takže se začátkem dubna mohlo začít s vypravováním transportů.

Nejprve odjížděly prapory z Foligna a Avezzana (31.—36. a 39.), které v 10 vlačích opustily Veronu ve dnech 22. března až 1. dubna 1919. Hned za nimi následovaly prapory gallaratské,

kteře byly vypravovány nikoliv podle svých čísel, ale podle možnosti železničních stanic, v jejichž blízkosti byly rozloženy: Gallarate, Laveno, Varese a Sesto Calende. V dubnu odjel 1., 2., 4., 5., 6., 7., 9., 10., 11. a 18. prapor, v květnu 21., 22., 26., 3., 16., 17., 23. a 8. prapor, v červnu 27., 28., 29., 12., 13., 14., 15., 20., útočný a 19. prapor, v červenci 37., 24., 38., 25., 52., 30., 53., 40., 54., 41., 42., 46., 43. a 47. prapor a v srpnu 44., 50., 45., 48., 49. a 55. prapor. Některé prapory se zdržely v odjezdu pro obtíže technického rázu nebo z příčin zdravotních. Nejprve jezdily transporty ob den, s malými přestávkami, když nedošly z republiky vlaky či byly vsunuty vlaky sanitní a dva transporty ruských legionářů; od července pak demně odjížděl jeden vlak. K některým transportům byly připojeny vojenský soud, censurní úřad a oddíly důstojníků-zajatců, kteří nechtěli vstoupiti do vojska. Jeden prapor (51.) byl rozdělen a doprovázel vlaky s válečným materiálem, zvláště dělostřeleckým.

Celkem bylo podle úřední publikace dopraveno do Čech 144 transportů,

mimo vlaky s potravinami a zbožím všeho druhu. Z toho připadá na transporty čs. domobrany 86 vlaků, 14 vlaků vezlo zajatce, 17 vlaků bylo nemocničních a 27 transportů s válečným materiálem.

Přehled vývoje a činnosti čs. domobrany z Itálie čili druhé zahraniční armády, jak se jí také říkalo, nevyčerpává zajisté všechny podrobnosti života našich domobranců na italském území. Ukazuje však aspoň ve schématu nadšení našich lidí, kteří se po stech a tisících hlásili pod československý prapor a svým chováním přispěli k propagandě dobré pověsti československého vojáka a občana.

Na půdě republiky pak ukázaly některé prapory na Slovensku skvělou kázeň a bojovného ducha v bojích na obranu hranic nového státu. I prapory, které se dostaly do vlasti a po bojích obsazovaly pohraniční území republiky, kde se také často vyznamenaly pohotovostí a včasným zakročením. Pak byly prapory sloučeny s legionářskými a domácími útvary a s nimi položili domobrancí pevné základy jednotné československé armády.

PAMÁTKY NAŠÍ REVOLUCE.

Po bojích na Slovensku a Těšínsku, kdy již republika nebezpečí vpádu nepřátelského a když také v pohraničí byla upevněna státní moc, mohli být italsí legionáři, jako vojáci jiných složek armády, postupně propuštěni z vojenské služby. V r. 1921 demobilisace skončila a naši legionáři se věnovali různým oborům a zaměstnáním soukromým a veřejným.

Tím se rozplynula italská legie jako celek a její příslušníci jsou roztroušeni po celém státním území od Chebu až k Jasíně. Ale rozpuštění armádního sboru z Itálie neznamenovalo smazání jeho dějin a činů, které od doby svého utvoření až do rozchodu za hranicemi i ve vlasti vykonal. Nezaniklo vědomí, že památka na boje a hrdiny, kteří v nich nalezní smrt, musí být zachována, aby neupadla v zapomenutí a stála jako zářivý příklad příštím pokolením.

Tak se již v r. 1919 vynořily různé náměty k zachování památky italské legie jako celku neb jejích jednotlivců a činů. Provedení těchto návrhů náleží zásluze státních i soukromých institucí a jednotlivců jak našich, tak italských a bylo uskutečněno buď společně s ostatními složkami, revoluční armády, neb samostatně. Vznikly tedy dva soubory památek, z nichž jeden je na půdě italské a druhý v republice.

Z památek v Itálii na prvním místě stojí pomníky a desky, které označují místa poprav našich vojáků, zajatých rakousko-uherským vojskem. Hned po převratu pátrali naši legionáři a později domobranci po hrobech našich popravených a hleděli upravit jejich hroby, jak bylo nejlépe možno. Někde našli původní hroby označené dřevěným křížem a jinde byly dokonce již ostatky přeneseny na místní hřbitovy. Aby aspoň pro první čas byla

uctěna památka mučedníků, dalo velitelství čs. domobrany zasaditi na popravních místech na piavské frontě mramorové desky s různými česko-italskými nápisy. Desky byly umístěny na budovách, které stály nejbližší popravnímu místu, v Oderzu, Piavonu, Colle di Guarda, Coneglianu, S. Stinu a v Davanzu na škole a na statku Bertolotti (Sgorlon).

Časem však mramor popraskal a písmo d šti a prachem zašlo, takže v r. 1925 bylo téměř nečitelné. Památník osvobození, když zjistil tento neutěšený stav desek, dal zhotoviti desky nové, kovové, stejně veliké a se stejným nápisem (str. 816) a v r. 1928 je poslal na místa určení. Městské správy všech míst s obvyklou ochotou obstaraly zasažení desek a úpravu okolí a uspořádaly většinou při jejich odhalení důstojné slavnosti.

Na trentinské frontě vyvíjela se práce, spojená s úpravou hrobů našich popravených docela jinak. Z popudu řady italských důstojníků, z nichž uvádím aspoň gen. Tullia Marchettiho, byly postaveny na popravních místech pěkné pomníčky.

Hrob Sobotkův nemohl být dlouho zjištěn, až teprve při druhém pátrání, když zmizel sníh, byl nalezen a na něm dřevěný křížek. Ostatky Sobotkovy byly koncem dubna vykopány a převezeny do Prahy a blízko popraviště postaven místním obyvatelstvem pomníček, který byl 15. června 1919 slavnostně odhalen.

Také na hrobě Storchově u Rivy stál původně veliký dřevěný kříž, jež dal postaviti majitel místa, baron dr. L. Menghin-Brezburg. Dne 26. ledna 1919 však byly ostatky Storchovy vyzdvíženy a pohřbeny na hřbitově v Arcu. Na popravišti pak postavili trentinští

legionáři*) pěkný pomníček uprostřed dvou cypřišů, které označují přesně místa, kde stála šibenice. Slavnost odhalení se konala 29. ledna 1919 za veliké účasti obecnstva z celého okolí.

Zároveň s ostatky Storchovými byly na hřbitově v Arcu uloženy ostatky čtyř mučedníků popravených ve Via Prabi dne 22. září 1918. Na jejich společném hrobě dali postavití trentinští legionáři, za pomoci vojenských úřadů a obyvatelstva města, pěkný pomník z betonu a slepencových kamennů, na jehož vrcholu sedí na savojské hvězdě pták sokol. Boční strany jehlanu nesou na mramorových deskách nápisy se jmény pohřbených a verši českými i italskými. Také tento pomník byl odevzdán dne 29. ledna 1919 veřejnosti. Na popravišti postavili zákopníci čs. domobraný pomník z kvádrů s mramorovou deskou, aby připomínala mučednictví našich vojáků, kteří na olivách před pomníkem skonali rukou katovou.

V péči o zachování památky mrtvých čs. vojáků v Itálii se nezapomnělo ani na padlé v boji a zemřelé v nemocnicích. Při roztrfělosti hrobů v několika desítkách hřbitovů nebylo by bývalo možno o všechny se postarati tak, jak toho zasluhovaly a proto se naše úřady připojily k akci italského úřadu pro péči o válečné hroby, jenž soustřeďoval ostatky italských vojáků na hřbitově na Castel Dante u Rovereta.**)

Na Castel Dante byly nejprve převezeny ostatky mrtvých z Brentonica, když se tamnější vojenský hřbitov rušil. Když to zjistil tehdejší konsul v Mi-

láně, Jan Laška,*) pojal myšlenku, aby na Castel Dante byli soustředěni všichni naši mrtví z celé fronty, zvláště když ze zpráv povolaných činitelů seznal, že válečné hřbitovy budou zrušeny a našim hrobům hrozí tak úplná zkáza. Konsul Laška se ujal provedení tohoto úkolu s plnou energií a za pomoci italských přátel (gen. Graziani a inž. Ceola) i úřadů (min. války, úřad pro péči o válečné hroby v Padově) a podpory československých činitelů (vyslanectví v Římě, tiskový attaché v Miláně, J. Pecháček a dr. F. Zlatník, Památník osvobození a ústřední inspektorát vál. hrobů v Praze) se mu podařilo provést aspoň hlavní část tohoto záslužného díla. Zjišťování hrobů a mrtvol dalo velikou práci a vyžádalo si úsilovné spolupráce všech povolaných činitelů, aby do jara r. 1918 byly na hřbitově na Castel Dante soustředěny ostatky 122 československých vojáků z celé fronty. Všechny práce, spojené se soustředěním ostatků padlých, prováděly italské úřady svými silami i prostředky. V započatém soustředění mělo býti pokračováno, ale změny v italských úřadech, utváření politické situace a posléze zastavení všech prací toho druhu nedovolily, aby také ostatky všech ostatních vojáků ze vzdálenějších míst byly na Castel Dante převezeny.

Hřbitov na Castel Dante byl vysvěcen dne 13. června 1926 a má vedle oddělení hrobů italských, zvláštní oddělení československé, o něž s nevšední péčí se stará roveretský sbor pro vystavění kostnice na tomto hřbitově. O uskutečnění této myšlenky se vedla dlouhá jednání a v nynější době byla věc odložena. Tím také bylo odsunuto zamýšlené postavení pomníku, který nákladem Památníku osvobození provedl sochař Kofránek a jenž měl být

*) Italové z již. Tyrol (Trentino), kteří ušli před vypovězením války do Itálie nebo jako zajatci z Ruska se tam dostali, vstoupili do italského vojska a bojovali proti Rakousku. Po válce utvořili trentinskou legii (legione trentina).

**) Castel Dante, hrad nedaleko na j. od Rovereta, kde trávil část svého života italský básník Dante Alighieri.

*) Část údajů o památkách v Itálii jsem čerpal z jeho knížky „Stopami našeho odboje v Itálii,“ Praha, 1928, kde se najdou mnohé zajímavé podrobnosti.

umístěn před vchod do kostnice, kde je v návrhu vyhrazeno čestné místo našim mrtvým hrdinům.

Současně s převozem ostatků padlých legionářů na Castel Dante byla prováděna stejně naléhavá soustředovací práce hrobů zemřelých domobranců v Solbiate Olona. Zde bylo na obecním hřbitově pochováno 315 domobranců a jejich hroby časem upadaly v zapomenutí. Péči místního obyvatelstva a zvláště továrníka Toblera (nynějšího vládního komisaře města) a mnoha jiných obětavých místních hodnostářů, byly hroby upraveny a opatřeny cementovými kříži. Dne 4. listopadu 1924 konala se na hřbitově slavnost vysvěcení kaple, vystavěné rovněž nákladem všeho obyvatelstva. Velká část zásluhy náleží i zde milánskému konsulátu.

Ža dva roky pak byly na hřbitov v Solbiate Olona převezeny ostatky 234 domobranců z různých míst: z Gallarate 89, Varese 67, Belforte 25, Binago 15, Appiano 11, Arnate 7, Busto Arsizio 6, Angera 3, Sesto Calende 2 a z devíti dalších míst po jednom. Celkem leží nyní na hřbitově 549 domobranců. Dne 17. dubna 1927 byl hřbitov odevzdán slavnostně veřejnosti. O jeho úpravu a udržování hrobů se stará starosta Tobler v Solbiate Olona a všechno místní občanstvo. Památník osvobození dal zhotovit kovový malý státní znak, který zdobí malý pomníček uprostřed hřbitova.

Třetí veliký hřbitov československých vojáků se prostírá za městem Folignem. Na tomto hřbitově jsou pochováni legionáři, kteří umřeli v čs. nemocnici ve Folignu a také někteří domobrancí. Československé oddělení bylo upraveno v březnu 1919 a má 58 hrobů, vzorně upravených. Občanstvo města Foligna postavilo zde vkusný pomník, jenž byl odhalen dne 23. května 1925.

Kromě těchto tří velikých našich hřbitovů najdeme hroby našich zajatců,

legionářů a domobranců na několika desítkách hřbitovů po celé téměř Itálii. Nebylo ani možno, aby všichni mrtví mohli býti soustředěni na určitých místech, protože by vyžadovalo ohromnou práci hroby zjišťovati a k převozu na soustředovací hřbitovy by bylo třeba neúměrně velkého nákladu. Zůstalo tedy několik set hrobů na místních hřbitovech a jejich opatrování ponecháno péči tamních úřadů, které se, až na malé výjimky, o ně celkem dobře starají. Zvláště nutno upozorniti na pomník leg. Jos. Matuškoví v Perugii, který byl postaven obyvatelstvem města již ve válce a se stejnou poutou je stále opatrován.

Snaha zachovati památku na československé vojáky v Itálii, vyvíjela se také jiným směrem: k označení míst, kde naše divise měla ve válce své sídlo. Jednou z takovýchto památek je deska na paláci Candiotti ve Folignu (viz str. 476), kde sídlo velitelství divise a její doplňovací těleso. Pamětní deska byla pořízena nákladem města Foligna a dne 25. května 1925 slavnostně odhalena.

V téže době, 31. května 1925, byla odevzdána veřejnosti pamětní deska na alpském útulku mantovské městské péče o dítě ve Spiazzi, kde sídlo velitelství čs. divise v období činnosti našeho vojska na frontě. Náklad na desku byl uhrazen sbírkou, na niž přispěli členové delegace města Prahy, kteří meškali právě v Itálii, milánský průmyslník dr. E. Steiner, řed. F. Hlaváček, inž. K. Veselý a konsul J. Laška. O uskutečnění této myšlenky se zasloužil zvláště milánský konsulát za podpory gen. Grazianiho, města Mantovy, Památníku odboje atd. Text desky označuje její účel velmi přilehavě:

„Italie v boji za ideály svobody, spravedlnosti a lidskosti svěčila ochranu těchto hor legionářům československým, ne již cizincům, nýbrž bratřím! Pod velením gen. Andrea Grazianiho chovali neochvějnou víru ve vítězství

a na této půdě hrdinně bojovali za osvobození porobené a vzdálené vlasti."

Příklad folignský a spiazszský dal podnět k úvahám o umístění podobných desek v Castelfrancu a Padově. Památník odboje vypracoval již návrhy, ale k uskutečnění téměř hotového díla nedošlo.

Stejně ztroskotál plán postavení pomníku čs. revolučního hnutí v Itálii na vrchu Pinciu v Římě. Zato měl být postaven pomník na hřbitově na Castel Dante u Rovereta, ale ani tato myšlenka nedospěla dosud k uskutečnění.

K pobytu čs. divise na M. Baldu pojí se ještě dvě památky, o nichž jsme se již dříve zmínili. Je to pomník na M. Struzeně, jež zhotovili vojáci 34. čs. pluku (viz str. 769) a pak „silnice Čechoslováků“ (strada dei cecoslovacchi), kterýmžto jménem je zván na italských voj. mapách úsek cesty pod M. Altissimem, který vystavěli rovněž českoslovenští vojáci.

Nejdůležitějším však místem památek italské legie je město Rovereto, jednak pro nedaleký hřbitov na Castel Dante, jehož vznik a stav jsme právě popsali a také svým museem ve starobylém hradě. Z nepatrných prostředků ale bezpříkladně obětavým úsilím několika jednotlivců a na předním místě inž. Maria Ceoly, byly v 25 síních hradu zřízeno v r. 1921 válečné museum italské, k němuž byly přičleněny výstavy památek jiných spojeneckých národů (Francouzů a Belgičanů). K součinnosti byl vyzván také Památník odboje, jenž z jedné z nejkrásnějších síní vytvořil zásluhou malíře A. Zeyera důstojné československé oddělení, které bylo později ještě doplněno a rozšířeno. O udržování naší síně se za podpory Památníku odboje stará správa musea s nesmírnou péčí a ochotou. Museum bylo otevřeno 12. října 1921 za přítomnosti italského krále a hostilo často nejvýznačnější návštěvníky italské i zahraniční. Tím slouží československé oddělení válečného musea v Roveretu ne-

jen k uctění památky mrtvých a zvětšení činů italské legie, ale také k propagaci znalosti o československém národě za hranicemi.

A konečně najdeme v Roveretu ještě jednu zajímavost — zvon padlých (campana dei caduti). Zásluhou vytvoření tohoto monumentálního díla má místní kněz Don Rosaro, jenž přinesl a k uskutečnění dovedl myšlenku zhotoviti z kovu děl různých národů obrovský zvon na vrcholu roveretského hradu. Za podpory italské vlády dostalo se výboru pro zhotovení zvonu potřebného materiálu (také Československo přispělo darem děloviny) a v krátké době mohl být zvon, vážící na 10 tun a ozdobený reliefy, které zobrazují symbolicky válku a mír, na hradě zavěšen a svému účelu odevzdán. K této slavnosti, 4. října 1925, dostavil se italský král a četní zástupci cizích států. Zvon je poháněn elektrinou a zvoní každodenně večer za padlé ve světové válce bez rozdílu národnosti. Kromě toho zvoní slavnostně ve dni, které připomínají největší bitvu každého národa. Techto dní je asi dvacet a určili si je sami činitelé každého státu. Za padlé Čechoslováky slavnostně zvoní 15. června, ve výroční den bitvy na Piavě, jež byla prvním a nejkrvavějším bojem našeho vojska v Itálii a prvním krokem ke konečné porážce našeho a italského nepřítele. Tklivé akordy roveretského zvonu nesou se každého večera údolím Adige a ozvěna jejich se odráží o úbočí M. Balda a Doss Alta a vrací se zpět, aby zvěstovala mrtvým na Castel Dante, že jejich oběti není a nesmí být nikdy zapomenuto...

*

Nejen však v Itálii, ale i na půdě československé najdeme dnes již velkou řadu památek, které připomínají boje a činnost čs. revolučního vojska v Itálii za světové války.

Největším a nejdůležitějším pomníkem slávy italské legie jest a vždy

bude Památník osvobození v Praze, kde jsou uloženy musejní i archivní dokumenty čs. vojska z Itálie vedle podobných památek ruské a francouzské legie a politického odboje ve vlasti.

Pro italskou legii má Památník osvobození a zvláště mausoleum na vrchu Vítkově, jež se právě buduje, tím větší význam, protože tam budou k věčnému spánku uloženy ostatky 44 italských legionářů, popravených rakousko-uherským vojskem na italské frontě.

Zatím odpočívají tito hrdinní mužčedníci osvobozenského boje ve zvláštním oddělení vojenského hřbitova na Olšanských hřbitovech v Praze, kde se každoročně na 28. října koná pietní slavnost. Prozatímní umístění nedovoluje, aby jejich hrobům byla věnována zvýšená péče a také tabulky s jmény, které někde neodpovídají skutečnosti, budou po převezení ostatků do mausolea, definitivně opraveny.

O hroby na Slovensku se starají místní úřady podle možnosti. Někde jsou postaveny pomníčky, z nichž největší je pomník v Turni, nad Bodvou (jv. od Košic), který byl odhalen 7. září 1924.

Padlým na Těšínsku byl postaven na hřbitově v Orlové pomník (30. září 1928), jenž nese jména všech padlých na těšínské půdě a připomíná oběti Slezanů ve světové válce. Z nich nejvýznačnější byl Jan Čapek, jehož poprsí je ve skupině na pomníku na prvním místě.

Památku Čapkovu také připomíná pamětní deska na jeho rodném domku v Barákově ulici v Praze-Michli (odhalená 12. června 1926) a deska na Stramberské trůbě na Moravě.

Havlenův rodný dům v N. Lhotě u Čáslavi byl zakoupen jednotou Čs. O. L. v Čáslavi a je opatrován a udržován v náležitém stavu. V r. 1922 tam byla umístěna pamětní deska, dílo gen. V. Šidlíka. Také na pomníku padlých v Žamberku má Havlena zvláštní pamětní desku.

Na rodném domku Jos. Logaje v Turovicích u Holešova na Moravě byla umístěna pamětní deska 9. června 1924. V rodišti Tobkově, Lažanech u Lito myšle, pořídili pamětní desku na jeho rodném domku v r. 1928. Také mnoho obcí, odkud pocházeli popravení legionáři, umístilo pamětní desky na jejich rodných domech neb na památnících padlým. Tak jsou pamětní desky Turpišova v D. Chrástavě u Liberce, Kusova v Pasečnici u Domažlic, Švančarova ve Svitávce u Boskovic atd. Bylo by třeba, aby nás čtenáři upozornili na všechny památky tohoto druhu, o nichž mnohdy se ani neví.

Dále připomíná památku italské legie prst s Doss Alta, zazděná dne 1. července 1922 pod hrob neznámého vojína na Staroměstské radnici v Praze. Podobné desky a schránky s prstí s bojiště na Doss Altu neb na Piavě jsou umístěny v různých místech celé republiky.

Poslední dobou také, po vzoru legionářského musea na Špilberku v Brně, tvoří legionářské jednoty musea odboje neb aspoň oddělení v krajinských museích ve všech větších městech. Také zde by bylo třeba, aby Památník osvobození měl seznam musejních i archivních dokumentů a mohl jich podle potřeby užívatí neb na ně badatele upozorňovati.

V Praze najdeme ještě jiné památky, které upomínají na italskou legii. Je to kopie Bartošova obrazu „Za svobodu“ v Tyršově domě na Malé Straně, kterou maloval v původní velikosti sám autor originálu. Pak také v Dejvicích dvě ulice připomínají boje a oběti našeho vojska v Itálii. Jedna se jmenuje „Na Piavě“ a druhá „Kahlerova“, podle popraveného příslušníka místní obce.

Historie legií se ozývá také ve stejno-krojích hradní strážě, která má tři čety ve stejnokroji ruských, francouzských a italských legionářů a kteří se denně střídají.

Konečně má šest pluků, které vznikly z pěších pluků italské legie, svá historická jména: 31. pluk „Arco“, 32. pluk „Gardský“, 33. pluk „Doss Alto“, 34. pluk „Střelce Jana Čapka“, 35. pluk „Foligno“ a 39. pluk „Výzvědný“.

Z tohoto stručného přehledu památek italské legie je zřejmo, že bylo celkem dosti postaráno o to, aby činnost našeho vojska v Italii nezapadla v zapomenutí. O styky s Itálií se stará Sdružení ital. legionářů a jiné legionářské organizace. Časem se pořádají výpravy do Itálie (Čs. O. L. a Sdružení

ital. legionářů v dubnu 1928 a cesta auty, pořádaná Sdruž. ital. legionářů v květnu 1930) a také jednotlivci jezdí zhusta se podívat na místa, kde kdysi stáli na frontě. Z cest si přinášejí různé památky a oživení hřejivých vzpomínek.

Doufejme, že legionáři nezapomenou na své mrtvé kamarády a na slavnou svoji minulost a že ve všech směrech budou pečovat, aby památka činnosti a bojů italské legie všude a důstojně byla zachována!

DOSLOV.

Protirakouská revoluce československých vojáků na půdě italské se zrodila později než v jiných dohodových státech, ale přinesla čestně svůj díl obětí na oltář vlasti. Začala z nepatrných počátků v zajateckých táborech, odkud se ozývaly již v r. 1916 toužebné hlasy po boji za svobodu vlasti. A r. 1917 se utvořily již dobrovolnické organizace, které spojovaly nadšené jednotlivce k stejnému cíli a vlastenecké práci.

Naše revoluce v Itálii vznikla z nejideálnějších pohnutek a své ideály si zachovala až do jejich splnění. Dobrovolník neztratil nikdy víru ve spravedlnost dějin a sílu k odporu. Když Itálie prožívala nejtěžší chvíle své války a chvěla se o osud svého území a vojska, nesložili českoslovenští dobrovolníci ruce v klín: pomáhali aspoň morálně a nabízeli své paže ochotně k zastavení nepřátelského vpádu. Příliv nových dobrovolníků ukázal, že pevná vůle k vítězství nad habsburskou monarchií zapustila hluboké kořeny v nitru československých vojáků. Uposlechli jen hlasu svědomí a vzpomínky na slavnou naši minulost a oběti předků.

Program italských legionářů naznačoval název časopisu, jenž také stojí v čele naší kroniky: „V boji!“ Všechna práce a úsilí směřovaly k dosažení tohoto cíle; kdo nechtěl bojovat, nebyl přijat za dobrovolníka, byť byl jinak třeba dobrý člověk. To také bylo jediné, nač se kdo koho ptal. Nebylo tu politiky, neznaly se rozdíly náboženské. Takové problémy stály daleko v pozadí a nerušily bratrského soužití. Jediná touha a jediná myšlenka upevňovala a udržovala bratrskou pospolitost: vymoci si právo bojovat za samostatnost národa, jak to naznačil Masaryk Jos. Logajovi v dopise, jenž byl pak programem dobrovolnického hnutí.

Dobrovolníci podřídili se vždy přáním a výzvám vůdců naší zahraniční

revoluce. Věřili, že jejich konání je prodchnuto stejnou láskou k národu a spěje k stejné, nejvyšší metě: vítězství a svobodě. Slova a činy Masarykovy, Benešovy a Štefánikovy byly jim rozkazem a mnohdy i měřítkem jednání jednotlivců neb celků byla otázka, co by tomu řekla Národní rada. Tak celá činnost italské legie tvořila část velkého politického a vojenského hnutí československého za hranicemi. Jméno Masarykovo bylo tu pojítkem a symbolem revolučního zápasu. Italští legionáři byli pevně přesvědčeni, že práce na poli politickém by nepřinesla užitku bez vojska, právě jako by bývalo nemohlo vojsko dosáhnouti svého cíle bez politického vedení. Jen obapolná důvěra a spolupráce mohla býti a byla také korunována zdarem.

Naši vojáci si také dobře uvědomovali ohromnou zodpovědnost před národem ve vlasti a cizinou. Projevy domácí revoluce je posilovaly a oni zase svými činy hleděli udržeti revolučního ducha, aby neklesl a vytrval až do konce. Veřejným vystupováním v zázemí i na frontě propagovali pak dobré jméno našeho národa a získali mu tak všude sympatie a přání samostatnosti.

Největším hrdinstvím bylo, že vše konali dobrovolně a bez záruk, jež důsledně odmítali. Chtěli jen bojovat a zvítěziti a vítězství dohody pokládali také za vítězství svoje. Za tento ideál bez reptání kladli své životy na frontě a nebáli se ani šibenice. A nejen v činech, ale i v obětech tkví význam a sláva italské legie.

Mluví o ní sta mrtvých, kteří jsou pochováni po celé Itálii, od břehů sicilských až k Alpám a od francouzských hranic k ústí Piavy a hlásají ji rovy našich druhů na Slovensku, od Bratislavy, Komárna, N. Zámku, Lučence, Miškovce až do Užhorodu.

A všichni, kdož jste četli tuto kroniku, vzpomeňte nezměrné oběti a pokloňte se památce těch, bez nichž by nebylo svobodného národa a samostatného státu.

*

Na konci svého díla pokládám za nutné připojit aspoň několik poznámek.

Dokončil jsem kroniku čs. vojska v Itálii a pokládám za nutné přičinili ještě aspoň několik poznámek o formě a obsahu díla.

Přidržel jsem se formy kroniky, která byla dána již obdobou s kronikou ruské legie, protože jsem se nechtěl od ní odchýlovati, ačkoliv mi toto podání plně nevyhovovalo. Proto jsem také často, kde toho bylo třeba, podal rozbor událostí a vlastní kritické zpracování některých výseků dějin.

Pramenů užívaných bylo mnoho a zhusta rukopisných neb psaných italsky, které musely býti upravovány a překládány. Texty jsem opravoval, aby byly způsobily ke čtení, po stránce pravopisné, slohové i věcné. Každou odchylku proti vydání dokumentárnímu, která ostatně v kronice je celkem přípustna, jsem uvedl (většinou pod čarou) a doufám, že bude dílu spíše na prospěch.

Terminologie vojenské jsem používal takové, jak byla zavedena v r. 1918 a 1919. Učinil jsem tak proto, že bych musel v citovaných dokumentech, kdybych jinde užíval nynějších vojenských, odlišná slova opravovat a vysvětlovat, čímž bych setřel jejich ráz. A pak ani legionáři a ostatní bývalí vojáci, kteří tvoří jistě větší část čtenářského kruhu, spíše rozumějí názvům starým a pro ostatní čtenáře jsou připojeny, pokud bylo třeba, některé vysvětlivky.

Obrázky byly vybírány se zřetelem k vypravování, jejich hodnotě a provedení a pokud místo stačilo. Proto zde nejsou zařaděny všechny a v některých kapitolách, k nimž bylo málo

obrázků, jsou otištěny i méně hodnotné, zatím co jiné odstavce mají jen výběr. Fotografie zapůjčil laskavě Památník osvobození a mnohé byly opatřeny pomocí Sdružení italských legionářů neb některých obětavých jednotlivců, jimž za toto přispění náleží náš dík. Literaturu jsem uvedl jen nejdůležitější a zvláště tu, v níž se zase najdou poukazy na další díla. Pokud jsem uváděl citáty z literatury neb pramenů, uvedl jsem název buď v závorce v textu či v poznámce. Do poznámek jsem vložil také místopisné údaje a životopisná data, pokud byla nutná a mohl jsem se jich dopátrati.

Jsem si vědom již dnes toho, že nemohu předložiti čtenáři dílo dokonalé. Měl jsem však na mysli jediný cíl: dáti svou práci pevný základ pro budoucí dějiny italské legie, které za pomoci nových pramenů a nové literatury bude moci býti již definitivně a kriticky zpracovány. Proto právě se obracím na všechny čtenáře a italské legionáře zvláště se snažnou prosbou, aby nám napsali, jak o našem díle soudí, upozornili na nedostatky neb chyby, které v něm našli a vyplnili případně jeho mezery. Mohou to učiniti buď přímo, nebo oznámiti nám, kde nějaký příspěvek k dějinám italské legie uveřejnili a — což je hlavní — doložiti své poznámky listinami, deníky, výstřižky z novin, fotografiemi atd.

Všech nových dodatků a pramenů bude použito, dojde-li k tomu, při druhém vydání této knihy, nebo budou uloženy ve sbírkách Památníku osvobození. Žádná práce se neztratí, ale přispěje k prohloubení znalosti dějin našeho vojska v Itálii a rozmnoží dokumenty, z nichž budou pak dlouho čerpati budoucí historikové prameny k vypsání osvobozenského zápasu československých vojáků v Itálii a na půdě svobodné a samostatné československé republiky.

PRAMENY A LITERATURA.

Prameny:

Archivy pluků, brigád, divísi a arm. sboru i jejich služeb atd. v Itálii a na Slovensku.

Archiv doplň. velitelství ve Folignu.

Archiv čs. censure ve Folignu.

Archiv čs. domobrany v Itálii (část).

Archiv Československého dobrovolnického sboru.

Archiv Kanceláře Národní rady v Římě.

Archiv voj. attaché v Římě.

Deníky, vzpomínky a různé dokumenty jednotlivců.

Materiál, získaný dotazy u úřadů a legionářů.

Plány, náčrty a panoramata bojiště z doby válečné i poválečné.

Mapy italské (1 : 25.000 a 1 : 300.000) a rakouské (1 : 75.000 a 1 : 200.000).

Fotografie většinou ze sbírky Památníku osvobození. Část obrázků pořízena ze štočků, které ochotně zapůjčilo nakl. »Čin« neb z fotografií, které laskavě zapůjčili mnozí naši příznivci.

Zahraniční i domácí noviny, revue, brožury atd.

Literatura:

Almanach pěšího pluku 34 »Střelce Jana Čapka«, Nakl. pluku. Hranice. 1928.

Bednařík Frant.: Břetislav Bartoš. Mor. Legionář. Brno. 1927.

— Československý dobrovolnický sbor v Santa Marii C. V. a Padule. ČsOL. Praha. 1927.

— Jan Čapek. Mor. Legionář. Brno. 1926.

— Rota »Astico«. Památník odboje. Praha. 1923.

— Vývoj a boje československého vojska v Itálii. Památník odboje. Praha. 1924.

Beneš Ed. dr.: Světová válka a naše revoluce, I.—III., II. vyd. Orbis-Čin. Praha. 1927—9.

Bořil Jan: Revoluční hnutí v Itálii. Památník odboje. Praha. 1923.

Bratr Jan Čapek: Nakl. sok. žup moravskoslezské a těšínské. Mor. Ostrava. 1928.

Caska Jar.: František Tobek z Lažan. Nakl. vlastním. Litomyšl. 1928.

Čížmář Jar.: Po místech slávy a utrpení. Mor. legionář. Brno. 1929.

Fryček Václav: Pluk Doss'Alto. Památník odboje. Praha. 1926.

Hanzal Vojtěch: Výzvěděci v Itálii a na Slovensku. Nakl. vlastním. Praha. 1928.

Horočka Frant.: Břetislav Bartoš. Mor. legionář. Brno. 1928.

Kretší Jindřich: Vznik a vývoj československé legie v Itálii. Pražská akc. tiskárna. Praha. 1928.

Kudela Josef: Československé vojsko v Itálii. Čs. obec sokolská. Praha. 1928.

Laška Jan: Asinara. Pražská akc. tiskárna. Praha. 1923.

— Stopami našeho odboje v Itálii. Pokrok. Praha. 1928.

Libiš Fr.: Hruška Lad.: Pod prapor odboje. Mor. legionář. Brno. 1927.

Libiš Fr.: Ve stínu Apenin a Alp. Mor. legionář. Brno. 1928.

Logaj Jos.: Československé legie v Itálii. II. vyd. Památník odboje. Praha. 1922.

— Oběti. II. vyd. Čin. Praha. 1922.

Masaryk T. G.: Světová revoluce. II. vyd. Orbis. Praha. 1930.

Moravec Otakar (Robur): O naší zahraniční armádě v Itálii. Kolín. 1922.

Památky mučedníka za svobodu národa. Bedřicha Havleny, popraveného italského legionáře. Nakl. okres. správ. komise v Čáslavi. Čáslav. 1922.

Památky Jana Čapka. Čin. Praha. 1922.

Památky kapitána Josefa Logaje. Holešov. 1924.

Paulová M. dr.: Kongres potlačených národností Rakousko-Uherska v Římě r. 1918. Pražská akc. tiskárna. Praha. 1926.

Pivko L. dr.: Proti Rakousku I.—IV., přel. Fr. Roubík. Památník odboje. Praha. 1924—1929.

Účast pěšího pluku 32 »Gardeké« v bojích za osvobození Slovenska. Medzev. 1924.

Vaněk Vlad.: Moje válečná odyssea. Nakl. knihovny »Obrození«. Praha. 1925.

Battaglia del Piave, Reggione Esercito italiano. Roma. 1920.

Bollettini della guerra. Alpes. Milano. 1923.

Caprin Giulio: Sommario storico della guerra universale. Firenze. 1921.

Ceola Mario: Guida del Museo storico italiano della guerra. Milano. 1927.

Diario della guerra d'Italia. Sv. I.—V. Trèves. Milano. 1916—1924.

Finzi Cesare P. L.: Sogno di Carzano. Trieste. 1927.

Gasparotto Luigi: Rapsodie. IV. vyd. Trèves. Milano. 1924.

- Ghivarello** Riccardo dr.: I legionari cecoslovacchi alla fronte italiana (otisk z Rassegna dell'Esercito Italiano. 1924, sv. 9. až 10.). Roma. 1924.
- Giovannelli** Renzo: Dov'è la Patria mia? Ravenna. 1928.
- Guerra**. Trèves. Milano. 1916—1921.
- Guerra d'Italia 1915—1918**. Trèves. Milano. 1916—24. I.—VI.
- Guerra delle nazioni 1914—1918**. I.—VII. Trèves. Milano. 1915—27.
- Latinus**: Il diario della nostra guerra, Ravà. Milano. 1915—1919.
- Marchetti** Tullio: Un episodio di guerra nautica nel Trentino. (Otisk z revue Trentino, 1928, r. IV., sv. 4.—5.) Trento. 1928.
- Oddone** Alberto: Storia della guerra d'Italia. II. vyd. Brescia. 1926.
- Rosi** Mario: Storia contemporanea d'Italia. Torino. 1922.
- Salvemini** Gaetano: Dal patto di Londra alla pace di Roma. Gobetti. Torino. 1925.
- Tosti** Amedeo: La guerra italo-austriaca. Trèves. Milano. 1925.
- Valori** Aldo: La guerra italo-austriaca 1915—1918. Zanichelli. Bologna. 1920.
- Melzi** (ital. naučný slovník). A. Vallardi. Milano. 1922.
- *
- Kočvara** Jan: Československé domobranecké prapory v Itálii. Mor. legionář. Brno. 1929.
- Pelíšek** Josef: V druhé zahraniční armádě. Mor. legionář. Brno 1929.
- Výborný** Jar.: Z rakouských zákopů do československé domobrany. Mor. legionář. Brno 1927.
- *
- Ježek** Zdeněk: Boj o Slovensko v r. 1918—1919. Nákl. vlastním. Praha. 1928.

DOPLŇKY A OPRAVY.

- Strana 43, vlevo, 8. ř. zdola — nastíníme m. navštívíme.
- 44, vlevo, 3. ř. shora — dostihli m. dosáhli.
- 45, vlevo, 1. ř. shora — della guerra m. dell a guerr.
- 45, vlevo, 5. ř. shora — býti m. býti.
- 48, vpravo, 23. ř. shora — 60% m. 60°/_o.
- 51, vlevo, 9. ř. shora — Kmicikěvič m. Kmicikěvič.
- 55, vpravo, 4. ř. zdola — Kostanjevice m. Kastanjevice.
- 58, vlevo, 3. ř. shora Gorici m. Goricu.
- 73, vlevo pozn., 4. ř. zdola — Salerno m. Salerino.
- 73, vpravo, 5. ř. shora — Polly m. Poly.
- 74, vlevo, 8. ř. zdola — 40 m m. 400 m.
- 75, vlevo, 12. ř. shora — Michelangelova m. Micheangelova.
- 81, obrázek — dopln: Padula.
- 82, obrázek — má býti: Pěvecký sbor ČSD. v Padule.
- 84, obrázek — dopln: v táboře Borgoforte.
- 85, obrázek — má býti: Skupina řs. zajatců Sokolů v Padule r. 1916.
- 86, obrázek — má býti: Dramatický odbor ČDS. v Padule.
- 37, obrázek — dopln: v Santa Marii C. V.
- 92, obrázek: Cesena m. Cesana.
- 100, vpravo, 20. ř. zdola — Dražil m. Drail.
- 109, vlevo, 15. ř. zdola — italské m. Italské.
- 111, vlevo, 3. ř. zdola — Cesarò m. Cesaro.
- 113, vlevo, 11. ř. shora — milánskými, mezi m. milánskými), mezi.
- 113, vlevo, 8. ř. zdola — Pennina m. Penina.
- 116, vlevo, 14. ř. shora — hospodářských m. hospodářskych.
- 141, vpravo, 6. ř. zdola — legie v Italii m. legie a Italie.
- 158, vpravo, 9. ř. zdola — probádání m. probádání.
- 184, vlevo, 13. ř. shora — Klečka m. Klička.
- 196, vlevo, 1. ř. shora — Antonín Smrček m. Václav Smrček.
- 231, vlevo, 1. ř. zdola — Husi m. Husí.
- 232, vpravo, 7. ř. zdola — Mačha m. Mařha.
- 236, obrázek — dramatického m. ochotnického
- 247, obrázek — Cvičitel'ský sbor »Sokola« m. Výbor »Sokola«.
- 249, obrázek — Skupina členů »Sokola« m. Cvičitel'ský sbor »Sokola«.
- 259, vpravo, pozn. 3. ř. zdola — mezi Logajovi a Čapkoví dopln: Rybkovi.
- 287, vpravo, 4. ř. shora — br. Bartoš m. dr. Bartoš.
- 295, vpravo, 4. ř. shora — dobrovolníci m. hudebníci.
- 298, vpravo, 8. ř. zdola — Jar. Moczigenba m. J. Močikemba.
- 301, vlevo, obrázek — Di Francesco m. Dr. Francesco.
- 304, vlevo, 2. ř. shora — Al. Tolara m. V. Tolara.
- 335, obrázek — Baronissi m. Boronissi.
- 338, vlevo, 6. ř. shora — dopln: byli všude.
- 340, obrázek — Policastro Busentino m. Policastro-Busentina.
- 341, obrázek — Melfi m. Melii.
- 378, vpravo 1. ř. zdola — za blahodárné dopln: tečku.
- 381, vpravo, 4. ř. zdola: Grimmem m. Grimmem.
- 420, vlevo, 24. ř. zdola — Sulmony m. Salmony.
- 436, vlevo, 1. ř. shora — Demartinovi m. markýzu L. Borsarellimu.
- 436, vlevo, pozn. — Poznámka předešlou opravou vlastně odpadá. Nesrovnalost vznikla tím, že dr. Beneš ve Světové válce (I., 387), má správně Demartino a chybné datum 14. září m. 9. září, jak je opraveno v jeho dalším díle (III., 297), — zatím co v překladu tohoto memoranda (Naše revoluce, I., 396) mám správné datum 9. září, ale chybné jméno gen. tajemníka min. zahr. věcí, kterým byl v září Demartino a teprve 1. listopadu Borsarelli.
- 441, 3. obrázek nahoře — Cesarò m. Cesaró.
- 447, vpravo, 1. ř. shora — Torre m. Toretta.
- 495, vpravo, 8. ř. shora — rozložen m. naložen.
- 511, vpravo, 15. ř. shora — válečném m. v l-lečném.
- 516, vpravo, pozn., 3. ř. zdola — výklad o vzniku m. výkl do vzniku.
- 518, vpravo, 7 ř. shora — přivedly m. přivedli.
- 518, vpravo, pozn. 3. ř. shora — v březnu 1918 m. v lednu 1918.
- 520, vpravo, 9. ř. zdola — s užitím m. v užitím.
- 540, vlevo, 6. ř. zdola — věděl m. věděl.
- 551, vlevo, pozn., 2. ř. zdola — F. Libiše m. J. Libiše.
- 554, vpravo, 21. ř. shora — Goitu m. Giotu.
- 558, vlevo, 11. ř. shora — Campiglie m. Campilie.
- 561, vpravo, 6. ř. shora — vycházející m. vycházejí.
- 575, obrázek vlevo — plk. m. pplk. Vitalini byl plukovníkem od 20. září 1918 a proto je v pramenech někde pplk., jinde plk.

- 582, vpravo, 23. ř. shora: byli m. byly.
 597, vlevo, 8. ř. shora: Franceschini m. Franceschini.
 598, vlevo, 4. ř. zdola — Fasan m. Fassan.
 612, vlevo, 9. ř. zdola — vypust Antonín Vo-
 křínek (viz str. 834).
 612, vlevo, 28. ř. shora — Bísek m. Bízek.
 617, vpravo, 11. ř. zdola — Háže m. Háše.
 628, vlevo, pozn.: Fotografie gen. De Vity se
 nám nepodařilo získati.
 630, vpravo, 17. ř. shora — Cassina m. Casina.
 638, obrázek, titul má zníti: Rozložení čs. di-
 vise a výzvědných rot v různých obdobích
 činnosti.
 643, vlevo, 3. ř. shora — Kmicikěvič m. Kmicik-
 kiewicz.
 647, vpravo, pozn., 3. ř. zdola — 1924-5 m.
 192?
 648, vlevo, pozn., 3. ř. zdola: Marmolada m.
 Marmolado.
 648, vlevo, pozn., 4. ř. zdola: Monte Sief m.
 Monte Lieb.
 656, vlevo, pozn., 1. ř. zdola — Secolo m. Se-
 solo.
 658, vpravo, 21. ř. shora — Doležel m. Doležal.
 659, vpravo, 6. ř. shora — Doležel m. Doležal.
 663, vpravo, pozn., 4. ř. zdola — Col d'Echele
 m. Col de Echele.
 668, vpravo, pozn., 1. ř. zdola — combattente
 m. combattante.
 686, vlevo, 2. ř. shora — z Hlinska m. a Hlin-
 ska.
 705, obrázek—Colle di Guarda m. M. Guarda.
 713, vlevo, 5. ř. shora — Bohumila Bártu
 m. Josefa.
 714, vpravo, 21. ř. zdola — gen. Sani m. Sami.
 714, vpravo, pozn., 3. ř. zdola — za slovo hlíd-
 ky doplň, čárku(.).
 721, vlevo, pozn., 1. ř. zdola — »Hrdinové a
 oběti« m. »Mučedníci«.
 737, obrázek — Nedopatřením byl označen
 obrázek dra Lva Borského za fotografií dra
 Lva Sychravy, která je otištěna na str. 470.
 766, vlevo, 10. ř. shora: — s muly m. s mu-
 lami.
- 794, vpravo, 13. ř. shora: Autorem líčení
 je jak jsme se dodatečně dověděli, Karel
 Jiříček, což v uvedené knize nebylo udáno.
 822, vpravo, 19. ř. shora — vypust jméno
 Jos. Málka, jež dosud byl pokládán za
 nezvěstného a v těchto dnech se přihlá-
 sil, že žije v Hořicích.
 825, obrázek Jiřího Šlégl: — Schlegl m.
 Šlégl.
 828, vlevo — oprav jméno Šlégl na Schlegl a
 zařad' na str. 826, vpravo, mezi »Serynek
 a Sibac«.
 830, vpravo, 3. ř. zdola: — 30. července m.
 31. července.
 830, vpravo, 6. ř. zdola: — 4. května m. 31.
 srpna a doplň: — Zajat Italy 4. září 1917
 u S. Gabriele na Soči.
 831, vlevo, 4. ř. shora — za Štěpánově doplň:
 u Benešova.
 831, vlevo, 5. ř. shora — za 1916 doplň: u
 Borga ve Valsuganě.
 832, vlevo, 6. ř. zdola: — 20. srpna 1917 u
 Canale na Soči m. v srpnu 1917 na Soči.
 832, vlevo, 10. ř. zdola: 1917 m. 1915.
 832, vlevo, 16. ř. zdola: — 5. června 1916 u
 Borga ve Valsuganě m. v červnu 1916 na
 jihotyrolské frontě.
 874, vlevo, 8. ř. zdola: — za Luigi Piccione
 doplň hvězdičku (*).
 874, vlevo, doplň poznámku: — Luigi
 Piccione (* 1866 v Borgo Ticino, prov.
 Novara), byl na začátku války plukov-
 níkem. V r. 1917 za válečné zásluhy po-
 výšen na generála a přidělen gen. štábu
 ital. vojska, načež velel divisi a posléze
 byl náčelníkem štábu 7. armády, kde po-
 znal čs. výzvědky. Nyní žije ve výsluž-
 bě v Terstu.
 884, vpravo, 8. ř. shora — Met.Cagaš m. Mat.
 Cagaš.
 902, vpravo, pozn., 5. ř. zdola — Art. Pekár-
 ka m. Ant. Pekárka.
 915, vlevo, 3. ř. zdola — za 1915 doplň: (viz
 str. 499).
 Mapa Italie vzuadu — nedopatřením vytištěno
 Sizilien m. Sicilie.

SEZNAM.

V seznamu jsou obsažena jména osob a míst mimo: 1. jména, která nemají s revolučním hnutím v Itálii přímé souvislosti (osoby a místa z fronty ruské, francouzské atd.); 2. některá jména osob a míst italských bez většího významu pro dějiny italské legie (místa z fronty do r. 1918); a 3. jména mrtvých legionářů, jichž seznam je otištěn na str. 817—829.

Křestní jména jsou uvedena zkráceně (viz pozn. na str. 815—816). Zkratky hodnotí a povolání jsou obvyklé a, pokud není jinak udáno, rozumí se italské. Zkratka »leg.« značí legionáře, »leg. důst.« legionářského důstojníka bez rozdílu hodnosti, která se mnohde měnila. Zkratky »m., h., ř.« značí místa, hory a řeky bez ohledu na jejich velikost, výšku či délku. Jména hor hledej též pod »Montes, jména údolí pod »Valle.

Číslice tištěné kursivou značí čísla stran, na nichž je o příslušné osobě neb místu delší pojednání (životopis či zeměpisné údaje). Tučné číslice odkazují na stránky s obrázky.

- Adam J., dr., leg. důst., 882
Adamello, h., 28, 466
Adernò, m., 132, 328, 383, 385, 409
Adiže (Adige), ř., 28, 36, 46, 459, 873, 880, 916
Agnelli A., posl., 114, 124, 154, 384, 460, 513, 559, 911
Agosta, m., 412
Albanic, 18, 19, 356, 410, 412, 881, 882
Albarè, m., 508
Albaredo, m., 677, 741, 742, 745, 746, 873
Alberone, m., 873
Albertini L., sen., 441, 460, 462
Albignasego, m., 880, 882
Alessandria, m., 148, 422—424
Alfieri V., min., 132
Altamura, m., 98, 189
Amaruso, por., 98
Ambrož Em., leg. důst., 371, 372, 415, 416, 740, 746, 748, 884
Amendola G., posl., 441, 462
Ampezzo, m., 767
Ancona, m., 26, 526, 644
Andrie, leg., 307
Angera, m., 915
Angione Al. plk., 884, 897
Anone, m., 836
Appiano, m., 915
Aquila, m., 159, 387
Arcà, F., posl., 322, 438, 458, 460, 578
Arco, m., 809, 821, 823, 825, 856, 858, 865, 866, 903, 913, 914, 918
Arnate, m., 915
Arrivabene, posl., 151
Arsiero, m., 35, 844
Arten, m., 740
Asiago, m., 31, 35, 39, 46, 622, 714, 721, 850
Asinara, ostrov, 51, 107, 148, 190, 282, 328, 338, 357, 358, 363—365, 367, 369, 370, 372, 373, 392, 398, 403, 405, 407, 415—420, 631
Asolunc, h., 737
Assa, ř., 700, 705
Assisi, m., 156, 157, 515, 517, 519, 521, 543, 544, 547, 550, 558, 561, 888
Astico, ř. a rota, 683, 691, 700, 704—712, 724
Astr Jar., leg. důst., 232
Aujeský Jul., leg. důst., 884, 903
Aulisi, plk., 629
Avezzano, m., 159, 387, 405, 406, 632, 636, 773, 880, 881, 907—911
Avio, m., 677, 691, 697, 707, 765, 766, 874
Azzarito L., spis., 113
Azzi, npor., 790
Badia Polesine, m., 478
Badinka J., leg., 856—858, 862
Badoglio P., gen., 439, 450, 579, 667
Bagnaria Area, m., 51, 67, 643,
Bagnolo S. Vito, m., 508
Baia, m., 80
Bainsizza (—šica), m., 35, 40, 42, 43, 46
Balašské Ďarmoty (Balassagyarmat), m., 895, 896, 906
Ballestrate, m., 102, 295, 412
Bánréve, m., 897
Banská Bystrica, m., 893
Banská Štiavnica, m., 893, 905
Barbarano, m., 573, 574, 578, 580, 582—586, 601, 603, 626
Barbieri, gen., 595, 605
Bardejov, m., 899
Bardolino, m., 478, 508
Bárek A., leg., 712
Bareka K., rak voj., 689
Baronissi, m., 335
Barreca R., plk., 542, 579, 628, 783
Barrère, fr. vysl., 137, 447, 535, 564
Barrès, fr. pplk., 898
Bárta Boh., leg., 713
Battik Jos., leg. důst., 741
Bartoš B., leg. důst., 186, 191, 195, 200, 220, 221, 224, 225—231, 233, 234, 239, 250, 252, 254, 260, 262, 268, 281, 282, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 297, 302, 308, 310—313, 317, 320, 334, 589, 739, 917
Barzilai S., min., 438, 528, 530, 612
Basl A., dr., leg. důst., 354, 361, 362, 697, 732, 738, 884

- Bassanello, m., 880, 883
 Bassano, 722
 Battaglia, m., 888
 Battara A., nov., 114
 Battisti C., dr., adv. a posl., 114, 116, 514, 516, 543, 544, 546, **673**, 702
 Baumruk B., leg., 183, 184
 Bazzoni, m., 665, 701
 Bdinka, F., leg. důst., 502
 Beaud E., plk., **845**, 874, 884, 908
 Bečka Lad., leg., 302
 Bednář V., leg., 318
 Bednařík F., leg. důst., 103, 169, 175, 176, 180, 196, 202, 251, 266, **268**, 288, 295, 318, 332, 334—336, 476, 478, 539, 672, 678, 700
 Bélapátfalva, m., 897
 Belforte, m., 915
 Belli T., statkář, 852
 Bellocchio G., kpt., 628, 812
 Beloševič M., jihoslov. dohr. důst., 715, 718
 Benátky (Venezia), m., **25**, 526
 Benda, leg., 129, 386
 Benda F., leg., 296
 Beneda, leg., 307
 Beneš Ed., dr., 49, 113, 114, 134, 136, 140, 141, 144, 146, 154—158, 210, 244, 250, 252, 254—257, 262, 269, 281, 282, 285, 287, 308, 312, 316—318, 320, 327, 332, 368, 384, 386, 433—440, 442—448, **453**—455, 460—465, 467, 470—474, 482, 514—516, 524, 528—535, 539, 583, 618, 623, 658, 666, 690, 698, 771, 806, 807, 870—872, 874, 876, 907, 919
 Beneš Jos., leg., 184, 318
 Beran, pplk., 893
 Beran Jos., leg., 612
 Beran Old., leg., 195, 196, 210, 211, 220, 266, **268**, 278, 280, 282, 318
 Berenini, min., 772
 Bergamo, m., 526
 Bertigo, m., 717
 Bertipaglia, m., 880
 Bessoni, plk., 556
 Bevagna, m., **490**, **527**, 543, 544, 547, 558, 559
 Bevione G., posl., **441**, 464
 Beybl Lib., leg., 612
 Bezděka Ad., leg., 612
 Bianco F., nov., 113, 114
 Bibbiena, m., 386, 387
 Bidlo V., leg., 98, 298
 Binago, m., 915
 Birma K., leg., 318
 Bisagno, brigáda, 505, 596—598, 600, 602, 606
 Bisek Jos., leg., 612
 Bissolati L., min., 111, 116, **121**, 447, 564, 608, 618, 750, 869
 Bitossi, mjr, 798
 Bláha J., leg., 168, 174, 386
 Blecha Otmar, leg., 612
 Blockhaus, m., 786, **787**, 798, 812
 Bocca di Navene, m., 730, 765, 785, 794
 Bodrok, ř., 897
 Boček A., leg., **819**, 844
 Bodva, ř., 897
 Bologna, m., 73, 401—403, **423**, 526, 572, **583**, **585**, 589, 592
 Bonavigo, m., 508
 Bondo, m., 854, 855
 Bonneau, fr. mjr., 898
 Bor, m., 905
 Borgese G., prof., 462
 Borghetto, m., **691**, 851
 Borgo, **629**, 727
 Borgoforte, m., **111**
 Boriani G., gen., **845**, 884, 886
 Broevec, rak. gen., 589, 590, 743
 Borsarelli L., stát. sekret., 436, 513—515
 Borsetti, kpt., 812
 Borský Lev, dr., 538, **737**, 870, 872, 886, 888
 Bořil J., leg. důst., 97, 195, 196, 204, 206, 210, 240, 251, 259, 266, 272, 273, 278, 281, 282, 312, 313, 318, 320, 334, 450, **463**, 617
 Boselli, min., 17, 36, 44, **441**
 Boschi, kpt., 392, 650
 Boschi (al Prato) npor., 650
 Bova Cittadina, m., **750**, 753
 Bowes, angl. gen., 77
 Božinov (M. Plessinger, ing.), 144, 154, **165**, 172, 186, 221, 236, **248**—250, 252, 253, 382, 433, 888
 Bradna V., leg., **819**, 848
 Brancaccio N., plk., 434, 466, 666
 Brandilleri (Contrada), m., 704
 Brandýs n. L., m., 906
 Bratislava, m., 867, 894, 895, 900, 906, 911, 920
 Brázda Oskar, malíř, 142, 144, 449, 564
 Breg, m., 835
 Breganze, m., 676, 677, 714
 Greguzzo, m., 805, **854**, 855
 Brenta, ř., 30, 46, 672, 708, 728, 740, 766, 877
 Brentanelle, m., 873
 Brentonico, m., 691, 698, 768, **782**, 914
 Brescia, m., 526, 547, **581**, 587, 655, 677
 Brione, h., 757
 Brkl B., leg., 644, 706
 Brno, m., 891, 900, 904, 917
 Brož J., leg., 612
 Bruno, por., 757
 Brusaporco, m., 873
 Březovský, franc., leg., 96
 Bubník K., leg. důst., 160
 Bureš A., leg. důst., 617
 Burger H., leg., 168, 175, 774

- Burián Jos., leg., 734
 Burkoň Čeněk, leg. důst., 714
 Busa delle Rane, m., 745
 Buso del Termine, m., 713, 725
 Busto Arsizio, m., 907, 909—911
 Bušek F., leg., 819, 848
 Buzita, m., 896, 897
 Bzenec, m., 892

 Cà de Rosa, m., 594
 Cà Dolfin, m., 738
 Cà Tron, m., 593, 594, 603
 Caburi Fr., spis., 110, 113
 Cadorna L., gen., 25, 26, 30—32, 35, 39, 42,
 44, 128, 140, 439, 450, 511, 516
 Cagaš Met., leg. důst., 884
 Cagliari, m., 142
 Cach Jos., leg., 744, 860
 Caio P. G., plk., 845, 879, 884
 Calcagno, gen., 668
 Calci di Pisa, m., 301, 307, 322, 388
 Caldonazzo, m. a jez., 709, 710, 724, 727
 Calgari, h., 702—704, 710
 Cambrigar, m., 765
 Campej, h., 782, 783, 788, 812
 Campello, m., 543, 544
 Campiglia dei Berici, m., 558, 572
 Campigo, m., 873
 Campo Perdu, m., 372
 Campolungo, m., 577, 677, 881
 Canale, m., 663, 844
 Canaletto, m., 677, 765, 779
 Canove, m., 708, 726, 727
 Caorle, m., 757, 758
 Capo d'Argine, m., 594, 595
 Capo Sile, m., 606, 613, 750, 751, 752
 Caporetto (Kobarid), m., 27, 32, 36, 42, 44,
 45, 46, 319, 322, 346, 403, 455, 512, 538,
 540, 584, 587, 655, 659, 665, 679, 728
 Cappella (di Scorzè), m., 750
 Cappelli C., mjr., 80
 Capri, ostr., 139
 Caprin G., spis., 14
 Caprino Veronese, m., 765, 766
 Carbonara, m., 572
 Carcano, min., 438
 Cardano, m., 910
 Carducci, G., básník, 109
 Caresi, plk., 309
 Carini, m., 98, 99, 100, 102, 148
 Carlotti, vysl., 134
 Carpi, m., 508
 Carrara S. Giorgio, m., 880
 Carrara S. Stefano, m., 880
 Cartura, m., 740, 881
 Carzano m., 43, 50, 635, 647—656
 Casa Alberti, m., 712, 713
 Casa Bertolotti, m., 836, 913
 Casa Broglio, m., 873
 Casa Fasan, m., 593—595, 598
 Casa Franceschini, m., 597
 Casa Malipiero, m., 593—596
 Casa Mantagner, m., 602
 Casa Salvatore, m., 873
 Casa Sega, m., 873
 Casa Seren, m., 743
 Casa Turchetto, 598
 Casacorba, m., 741
 Casagiove, m., 316, 322, 329, 331, 333, 381,
 383, 384, 391—396, 452, 456, 482
 Casal Borgone, m., 331, 332, 338
 Casal Ser Ugo, m., 880, 882
 Cascina Lorenzina, m., 508
 Case Belesine, m., 596, 602
 Case Campagnole di Sopra, m., 744
 Case Fratte, m., 715
 Case Gallo, m., 873
 Case Gradenigo, m., 601
 Case Grimani, m., 873
 Case Mecengo, m., 572
 Case Rossi, m., 572
 Case Silvestri, m., 594
 Case Venturato, m., 597, 601
 Casiroli O., pplk., 542
 Cassino, m., 159, 180, 311, 313, 372—379,
 389, 396, 398, 630
 Castaldo, Don, kněz, 286, 290
 Castel Dante, m., 895, 899, 914—916
 Castel Verde, h., 792, 800
 Castelbarco, m., 763
 Castelfranco (Veneto), m., 738, 743, 748, 842,
 873, 881, 883, 916
 Castellare, m., 650—656
 Castelletti, m., 765
 Castion Veronese, m., 882
 Catania, m., 414, 593, 594
 Caupo, m., 740
 Causa, m., 704
 Cavalli L., dr., sen., 109
 Cavallo di Novezza, m., 766, 785
 Cavazuecherina, m., 750, 753
 Caverna, m., 648
 Caviogio, h., 704, 711
 Ceggia, m., 833—836
 Celere, vysl., 134
 Ceniga, m., 856, 858, 862
 Cento, m., 190, 338, 403
 Ceola M., inž., 914, 916
 Cervarese S. Croce m., 572
 Cervignano, m., 99
 Cesare, npor., 403
 Cesena, m., 90, 91, 92
 Ceschi, hrabě, rak. rytm., 851
 Cesi, m., 543, 544
 Cetlovský T., leg. důst., 381, 382
 Ciaffi L., plk., 542, 577, 628, 773, 897
 Cima Cady, h., 685
 Cima d'Oro, h., 684
 Cima di Val Dritta, h., 765

- Cima Echar, h., 713, 715
 Cima Piani, m., 694
 Cima Tre Pezzi, h., 678, 679, 681, 698, 706,
 708, 710, 827, 867
 Cismon, h., 29
 Cittadella, m., 677
 Cittadini, gen., 886
 Cittaducale, m., 299, 301, 303, 304, 305,
 358, 364, 367, 369, 390, 438, 450, 456, 482
 Ciufelli, min., 530
 Cividale, m., 51, 148, 643
 Col d'Echele, h., 663, 713, 715, 726
 Col del Cuc, h., 739, 844
 Col del Miglio, h., 732
 Col del Rosso, h., 663, 664, 715, 725, 726
 Col Santo, h., 700
 Colajanni N., posl., 112, 113, 115, 145, 441
 Colalè, mjr., 364, 366
 Colecchio, m., 547
 Coleredo, m., 572
 Collalto, m., 842
 Colle di Guarda, h., 705, 811, 819, 821, 823,
 825, 827, 841—844, 860, 863, 865, 866,
 913
 Colli Berici, m., 881
 Colonna P., řim. starosta, 441
 Comandini U., min., 132, 437, 440, 447
 Conegliano, m., 813, 819, 821, 823, 825, 827,
 841, 842, 844, 846, 860, 864—866, 913
 Coni Zugna, h., 702
 Conversano, m., 347
 Cormons, m., 26
 Cornegliara, m., 880
 Corno Battisti, h., 590
 Cornone, h., 713
 Coronelli, statkář, 426
 Cortatone, m., 508
 Corte Bellaqua, m., 508
 Cortelazzo, m., 754
 Costa, plk., 908
 Costabella, h., 848, 849
 Costalunga, h., 715
 Costier, mjr., 898
 Coston, h., 812
 Couture A., plk., 547, 577, 628, 884
 Craino, m., 765
 Cravero G. C., plk., 542
 Cremona, m., 111, 148, 526
 Cressa, m., 423
 Creto, m., 825, 854
 Croce, m., 594, 598, 602, 603
 Croce delle Pigne, m., 765
 Croce San Francesco, m., 712
 Csicerics, rak. gen., 833
 Cudlin K., leg., 819, 832
 Cuneo, m., 124, 526
 Cusinati, m., 677, 728, 731, 738
 Custoza, m., 508
 Czapp, rak. min., 48
 Czernin, hr., rak. min., 509, 512, 514, 528, 530
 Čadca, m., 903
 Čaña, m., 895
 Čáp F., leg., 318
 Čapek Jan, leg., 170, 195—196, 199, 201, 212,
 223, 244, 247, 248, 251, 254, 259, 264, 265,
 266, 268, 278, 280, 288, 290, 298, 300,
 301, 302, 303, 313, 315, 318, 323, 325,
 333, 334, 335, 336, 408, 485, 486, 492,
 501, 541, 542, 580, 591, 600, 601, 605,
 612—616, 670, 671, 867, 887, 917, 918
 Čapek Jos., leg., 298
 Čejka Aug., leg. důst., 164, 167
 Čejka F., leg. důst., 195, 196, 214, 228, 266,
 268, 278, 280, 282, 313, 318, 330, 331,
 792
 Černý F., leg., 184
 Černý F., leg. kapel., 263, 295, 775
 Černý Vlad., leg., 643
 Červ V., leg., 99, 100, 724
 Červený F., leg., 229
 Čerych Bedř., leg., 686
 Česká Lipa, m., 905
 České Budějovice, m., 874, 891
 Český Ludvik, leg. důst., 266, 268, 303, 318,
 505
 Čifáry, m., 898
 Čihula Ant., leg., 232
 Čížek F., leg., 318
 Čížek K., leg., 313
 Čížek K., leg. důst., 103
 Čop, m., 896
 Čuba V., leg., 819, 844
 Čuda V., leg., 298
 D'Annunzio, spis., 22
 D'Aosta, věvoda, 590, 752, 756
 D'Avarna, věv., vysl., 18, 22
 Da Viti de Marco, pol., 160, 462, 628
 Dačice, m., 906
 Dadone U., npor., 114, 116, 124, 438, 454, 459,
 625, 628
 Daneš Zd., leg. důst., 63, 418
 Darsa Čeněk, leg., 860
 Davanzo, m., 819, 821, 823, 825, 834—837,
 866, 913
 David K., leg., 195
 De Albertis, gen., 772, 783, 787, 813
 De Ambris, spis., 460
 De Filipo, mjr., 630
 De Marinis E., prof., 122
 De Vita R., gen., 547, 628
 Dejtár, m., 896
 Dživice, m., 917
 Deleonte F., nov., 118
 Della Torre, sen., 447
 Demartino, stát. taj., 255, 434, 870
 Destremeau, fr. gen., 898

- Devínská Nová Ves, m., 894
 Děčín, m., 905
 Di' Cesarò Colonna, kníže, posl., 110, 111,
 114, 117, 437, 438, 441, 460, 564
 Di Francesco, dr., prof., 301
 Di San Giuliano, vysl., 16, 17
 Di Scalea P., kníže, 116, 121, 457, 628, 771
 Diaz, gen., 44, 439, 470, 515, 516, 539, 563,
 574, 576, 581, 583, 587, 591. 680. 756,
 768, 874, 886
 Diosek, m., 905
 Doberdò, m., 30., 37, 46, 52, 66
 Dobrkovský, inž., 142
 Dokoupil A., leg. důst., 884
 Doksy, m., 905
 Doležel J., leg., 658, 659
 Dolní Chrástava, m., 917
 Domegliara, m., 765, 766
 Donát F., jihosl. dobrov., 644
 Doria Struppa, m., 422
 Doss Alto, h., 693, 775, 782, 786, 788, 789,
 792, 802, 812, 813, 838
 837, 856, 858, 864, 867, 870, 875, 916—
 918
 Doss Casina, h., 692, 782, 783, 786, 789, 790,
 792, 802, 812, 813, 888
 Doss Remit, h., 782, 785, 812
 Doss Spirano, h., 782
 Doss Tre Alheri, h., 785, 812
 Dossioli, h., 766, 876
 Dostál Jos., leg., 318
 Dostrašil Mir., leg., 318
 Douhek Ferd., leg., 182
 Douděra V., leg., 407
 Dravce, m., 896
 Drazil A., leg., 100, 264, 299, 302
 Drbal Jos., leg., 744
 Drbohlav K., leg. důst., 191, 40*
 Dreg. Polanka (Dregélypalánk), m., 896
 Drtina Vlad., leg., 183, 184
 Dudan A., spis., 110, 112, 119
 Dudek Jos., leg. důst., 388
 Dupont A., pplk., 746
 Dürich Jos., posl., místopředs. NR., 52, 88,
 139
 Dvořák Boh., ing., leg. důst., 890
 Dvořák K., leg., 299
 Dvořák L., leg., 98, 299
 Dýčka Vlad., leg. 183, 184, 318
 Edelény, m., 898
 Eichler J., leg., 232
 Ejem, čs. npor., 895
 Eliáš z Parmy, rak. plk., 858
 Erben F., rus. leg., 244
 Esterle, sen., 437
 Etna, gen., 653
 Ettl Vítězslav, leg. důst., 750
 Fabián R., leg. důst., 796, 809, 884
 Fajt R., leg., 860
 Falkenhayn, něm. gen., 30, 33, 36
 Faller, m., 740
 Falzè di Piave, m., 747, 748
 Fanno Olga, choť sen., 142, 552
 Fasciotti, vysl., 134
 Federzoni, spis. a pol., 437, 460
 Fejfar J., leg., 726
 Fekl J. J., amer. Čech, 100, 101, 148
 Feletti, statkář, 401, 403
 Felix Jindř., leg. důst., 381, 713, 725
 Felix Jos., leg. důst., 388
 Feltre, m., 739
 Fermo, m., 526
 Ferrara di M. B., m., 300, 765, 771, 773, 785
 Ferrero G., nov., 112
 Fiala Ot., leg., 195
 Fialka Al., leg. důst., 685
 Fierlinger Zd., čs. mjř., 890
 Filip Em., leg., 318
 Finalmarina, m., 92, 108, 115, 148, 159, 288
 Finiguerra, gen., 30, 285, 306, 308, 320, 473
 Fink Stan., leg., 612
 Finzi P. L. Cesare, mjř., 653, 654, 658, 659,
 661, 662, 667, 673, 712, 714, 757, 762
 Fiordellisi, plk., 309, 541
 Firenzuola d'Adda, m., 544
 Fisciano, m., 404
 Fisher L., dr., amer. Čech, 773
 Flekal A., leg., 612
 Florencie, m., 73, 124, 153, 526, 572, 633
 Foggia, m., 124, 414, 480
 Foch, franc. gen., 44, 869
 Foligno, m., 284, 336, 476—479, 481—483,
 485, 487, 494, 497, 499, 500, 501, 542
 — 544, 546, 550, 551, 554, 558, 562, 563,
 582, 612, 628—636, 768, 772, 865, 880,
 883, 888, 907, 908, 911, 915, 916, 918
 Fontana, m., 765
 Fonte d'Amore, m., 159, 186, 315, 317, 319,
 385, 391, 422, 427, 549, 880, 881, 907—
 909
 Fontigo, m., 747, 748
 Fonzaso, m., 703, 739, 740
 Foppiano, m., 705
 Formánek A. V., leg., 167, 168, 195, 196,
 248, 774
 Fornace, m., 880, 882
 Fornace Morandi, m., 873
 Forst Percy, angl. pol., 552
 Forte Begato, m., 92, 144, 420—422
 Forte Procolo, m., 658, 660, 662, 672
 Forte Tenaglia, m., 442
 Fortino Regina, m., 738
 Foscani, pol., 438
 Fossalta, m., 547, 602, 606
 Fossetta, m., 596, 598, 600, 606
 Fournol Et., franc. pol., 569, 570
 Foza, m., 724
 Franklin-Bouillon, franc. min., 526, 528

- Frantík C., leg., důst., 302
 František Josef I., 24
 Frassine, m. 508
 Friml F., leg., 744
 Fröhlich, rak. rytm., 838
 Fröhlich V., leg., 266, 612
 Frysba F., leg., 318
 Fryček V., leg. důst., 550, 551, 755, 767, 772, 796
 Fureh Al., leg. důst., 266, 268, 318
 Fusine, m., 701
 Gabrielli A., plk., 542, 543
 Gabriš R., leg. důst., 362, 471, 528, 540, 617, 631, 632
 Gajun, m., 766
 Galanta, m., 894, 905
 Gallarate, m., 879, 881, 883, 907—912, 915
 Gallenga, stát. sekret., 564
 Gambará, kpt., 790
 Gambi E., plk., 547, 579, 628, 769, 783
 Gardské jezero, 28, 30, 695—697, 853, 854, 918
 Gasparotto L., posl. a min., 750, 751, 752—754
 Gavazzi, sen., 911
 Gayda Virg., spis., 110
 Gazzego, m., 880
 Gazzera, plk., 574
 Germano, kpt., 633
 Gesztély, m., 897
 Ghelpac, ř., 700, 705, 708
 Ghilianović, posl., 437
 Gian-Paoli, hrab., 638
 Giardino G., gen. a min., 439, 440, 511, 516, 590, 700, 769
 Gibálek R., leg., 643
 Gibelli, gen., 552
 Gibiš H. leg. důst., 908
 Giers, rus. vysl., 137, 253, 255, 864
 Gillain, fr. pplk., 898, 903
 Gilli, pplk., 904
 Gimelli, npor., 705
 Giolli F., nov., 117
 Giolitti G., min. předs., 13, 17, 21, 22
 Giovannelli R., mjr., 552, 677, 697, 732, 746, 759, 884
 Giudicarie, údolí, 686
 Giusti G., básník, 109
 Giusti, plk., 276, 302, 309, 331
 Gleyeses C., plk., 884
 Glombek, leg. důst., Polák, 381
 Goito, m., 478, 500, 508, 554
 Goldbach St., leg. důst., 775
 Gollasecca, m., 911
 Gologowski, rak. gen., 835
 Gonosfanadiga, m., 142
 Gorgazzo, m., 594—600
 Gorice, m., 29, 30, 32, 33, 35, 36, 37, 39, 40, 46, 48, 50, 52, 53, 55, 58, 80, 848
 Gotti C. G., mjr., 572, 575, 628
 Grác Jos., leg. důst., 754
 Gracias F., leg., 318
 Granati, pplk., 163—166, 170, 211, 215, 252, 253, 254, 256, 382
 Granecona, m., 572
 Grange, franc. gen., 773
 Grasselli E., plk., 845, 881, 888
 Graziani A., gen., 498, 501—503, 524, 539, 540, 543, 550—559, 563—569, 572—591, 610, 627—634, 673—698, 721, 732, 748, 754, 765—767, 774—782, 787, 788, 796, 798, 801, 802, 804—812, 874—876, 914, 915
 Grazioli, gen., 573, 577
 Greghe, m., 508
 Greifenstein, m., 39
 Grigno, m., 727
 Grimm L., leg. důst., 381, 382
 Grotta, m., 851
 Guidone P., posl. a spis., 73, 80
 Guizze, m., 880, 882, 883
 Gusberti M., plk., 908
 Gvozdič P., jihošov. dobr., 647
 Habermann G., čes. poslanec, 646
 Hadelt., rak. nov., 860
 Hájek F., leg., 721, 749
 Hak Jos., leg. důst., 505
 Halama, čes. zajat., 129
 Hamáček Jos., leg., 318
 Hanák, čes. plk., 901
 Handlová, m., 900
 Haniska, m., 895
 Hányš B., leg., 232
 Hanzal Vojt., leg. důst., 679, 684, 685, 686, 706, 747, 904
 Haškovec Jos., leg., 229
 Havel F., leg., 809
 Havlát Jos., leg. důst., 716
 Havlena B., leg., 163, 195, 196, 233, 246, 266, 268, 276, 311, 318, 324, 333, 334, 335, 336, 424, 591, 612, 819, 835, 836—838, 840, 862, 867, 917
 Havlíček Jiří, leg. důst., 51, 643
 Havlík Jos., leg., 184
 Havráněk P., leg., 196, 266, 268
 Havrda Jar., leg. důst., 387, 388, 450, 463, 617
 Háze F., leg. důst., 617, 629, 630
 Hejl F., leg., 174
 Heller K. leg. důst., 880
 Hennocque, fr. gen., 896, 898
 Hercik Jos., leg., 318
 Hermada, h., 39, 40, 46, 62, 834
 Hernad, ř., 899
 Herzeg G., maď. nov., 864
 Herzig Al., leg., 819, 833, 867, 887
 Hidasnémeti, m., 897
 Hindenburg, něm. gen., 588
 Hlaváč Mir., leg. důst., 349, 381, 382

- Hlaváček F., řed. kanc. N. R., 50, 109, 116,
 117, 124, 157, 260, 272, 282, 286, 312, 320,
 322, 324, 327, 330, 333, 347, 369, 386, 387,
 388, 433, 437, 442—449, 453—459, 460—
 464, 465, 466, 470, 473, 478, 483, 486, 490,
 498, 499, 509, 511, 528, 539, 540, 552, 617,
 618, 660, 661, 666, 668, 669, 671, 673,
 674, 740, 872, 915
 Hlavsá F., leg., 405
 Hlohovec, m., 898
 Hněvkovský F., leg. důst., 884
 Hněvkovský V., leg. důst., 372
 Hodnig A., spis., 112, 124
 Hodonín, m., 891
 Hodža Milan, dr., 894
 Hojsák Jos., leg., 819, 844
 Holešov, m., 904
 Hollan K., leg. důst., 362
 Holub R., leg., 686
 Houza Jos., rak. voj., 838
 Hora, leg., 307
 Horák F., leg. důst., 213, 249, 381, 382, 386
 Horák Hynek, leg., 819, 834
 Horák Jos., leg. důst., 729
 Horní Dvořiště, m., 891
 Houdek Jos., leg. důst., 775
 Hovorka Jos., leg. důst., 174
 Hötendorf, Conrad von. rak. gen., 15, 23,
 33—36, 589, 590, 653
 Hötendorf, rak. npor., 843
 Hrdina Lad., leg. důst., 643
 Hrdlička F., leg., 229
 Hrubý, dr., rak. pol. kurát, 858
 Hruška Jos., leg., 821, 848
 Hruška K., leg., 290
 Hruška Lad., leg., 318
 Hruška Lud., leg., 843, 844
 Hřímálý F., leg., 405
 Hudilog, m., 844
 Humarije, h., 40
 Humenné, m., 860
 Hus, M. J., 114, 414, 639, 770
 Hynek, čes. zaj., důst., 370
 Hytl Č., leg., 830
 Chabord, fr. gen., 898
 Chalupa Vlad., leg. důst., 888
 Charamsa R., leg., 298
 Cheb, m., 905, 906
 Chiays, plk., 630
 Chlupáč V., leg. důst., 884
 Choděra Mir., leg., 182, 183, 184
 Chromec Jos., leg. důst., 360, 362
 Chvojka J., leg. důst., 266, 278, 282, 318
 Chvoščinskij V., sekr. rus. vysl., 386
 Chytil Boh., inž., 142, 154, 449, 620
 Ibl F., leg., 195, 229, 232
 Iglesias, m., 142
 Ingr Sergej, leg. důst., 884, 903, 904
 Ipeř, ř., 894, 896, 902
 Isola della Scala, m., 500, 508
 Jablunkov, m., 903
 Jadrný Jos., leg., 318
 Jager (Eger), m., 897
 Jagryk Jos., leg., 182, 184, 318
 Jamiano, m., 39, 835, 849
 Janák R., leg., 98, 196, 200, 266, 268, 269, 278,
 290, 298, 318, 620
 Janauscek, rak. setník, 851
 Jandák V., leg. důst., 630
 Janko, leg., 307
 Janků Al., leg., 809
 Janků Al., leg. důst., 167, 168
 Janouch J., leg., 290, 298
 Janov, m., 92, 93, 119, 242, 411, 414, 420, 526
 Jánký Jos., leg., 184
 Jaroš J., leg. důst., 167, 168, 266, 268, 302,
 318, 505
 Javorský Al., leg., 726
 Javůrek J., leg., 298
 Jedlinský F., leg., 298, 318
 Jeleník, m., 40, 58, 848
 Jelínek, leg., 174
 Jelínek F., leg. důst., 342
 Jelínek Jos., leg., 706—710
 Jelínek Jiří, leg. důst., 356, 898
 Jemnice, m., 906
 Jenčovský Jar., leg., 318
 Jerinič Dušan, jih. důst., 644
 Jermár Bol., leg., 318
 Jerzu, m., 142
 Jeřábek L., leg., 692, 694—695
 Ježek A., leg., 821, 856—858
 Ježek Zď., čs. pplk., 885, 893
 Jihlava, m., 891, 904, 906
 Jimramovský K., leg., 302
 Jindra Vojt., leg., 318
 Jiránek Jos., leg., 303
 Jirka J., leg. důst., 174
 Jirsa F., leg. důst., 633, 650, 659, 712, 714,
 715, 725
 Jirucha K., leg., 318
 Jiříček K., leg. důst., 794
 Joffre, franc. gen., 32
 Josef, rak. arcivév., 590
 Jungwirth Ad., leg., 318
 Jura Jos., leg. důst., 195, 196, 210, 211, 214,
 231, 240, 259, 266, 268, 282, 318, 326,
 495, 505
 Just Jos., leg., 182, 184
 Kabát (Rok) F., leg., 721
 Kadidlo Stan., leg., 302
 Kadlec J., leg., 184
 Kádner V., leg. důst., 880
 Kahler A., leg., 821, 835, 917
 Kählig Gust., leg. důst., 266, 268, 278, 318,
 413, 414

- Kalvarie, h., 36, 55
 Kaminský B., čes. spis., 867
 Kanive Al., leg., 318
 Kaplan R., leg., 612
 Kára Al., leg. důst., 684
 Kasper Bohdan, leg. důst., 747, 748
 Kastl Fr., leg., 744, 860
 Kašpárek Jar., leg. důst., 356
 Kieffer, fr. pplk., 898
 Kindl V., leg. důst., 730
 Klecanda Vlad., rus. leg., 128
 Klečka Arn., leg., 184
 Klein R., leg., 167
 Klement Jos., leg., 714
 Klímek Edm., leg. důst., 700, 712, 718, 720, 726
 Klimeš Met., leg., 196, 266, **268**, 278, 318
 Klofáč J. V., min., 902
 Klomfar K., leg., 721
 Kmicikěvič Jar., leg. důst., 51, 643
 Kniha Jos., leg. důst., 362
 Knobloch R., leg. důst., 362, 884
 Kobylinski, kpt., 743, 754
 Kočvara J., domobranec, 907
 Kohn R., leg. důst., 729
 Kohoutek Jos., leg. důst., **633**, 647, 649, 650—656, 714, 726, 727
 Kokeš K., leg., 184
 Kolařík K., leg., 744
 Kolářský Jos., leg., 186, 195, 196, 214, 220, 224, 266, **268**, 278, 282, 290, 291, 293, 299, 318
 Koliha Jiří, leg. důst., 356, 360, 601, 604, 512, **827**
 Koller, rak. set. aud., 838
 Kolmistr V., leg., 749
 Komárno, m., **875**, 894, 898, 900, 902, 920
 Konopicki, rak. gen., 588
 Konrád Emil, leg. důst., 746, 777, 890
 Konrád V., leg., **821**, 848
 Kopal V., leg. důst., 884
 Kopečný K., leg. důst., 613
 Kopečtí, bratři, (Ant., Jindř., Matěj), leg. 281, 300, 301, 776
 Kořínek R., leg., 749
 Kostanjevica, m., 39, 40, 55
 Kostelecký Jos., leg., 182
 Kostelník V., leg., 303
 Kostinec F., leg., 612
 Košice, m., 893, 895—900, 904, 917
 Kouba Th., leg. důst. 753, 754
 Koubek J., leg., 716
 Koudelka F., leg., **821**, 832
 Kourímský R., leg. **821**, 832
 Kovář, leg. 307
 Kovář J., leg., 809
 Kozák J., leg., 502
 Král Jos., leg., 302
 Kramář K., dr., čes. posl., 112, 122, 130, 135, 136, 145, 454
 Kras, horstvo, 26, 32, 39, 40, 46, 55, 61
 Krátký Jos., leg., 269
 Krecht A., leg. důst., 884
 Krejčí F. V., spis., 868
 Krejčí Martin, leg., **821**, 848
 Krejčík K., leg., 298
 Kremnica, m., 905
 Kremsa A., leg., 195, 232
 Kretš Jindř. inž., 612, 865
 Krn, h., 32
 Krobotin, rak. gen., 590
 Kroha A., leg., **821**, 844
 Kroměříž, m., 891
 Kropáček V., leg. důst., 299, 707
 Kroupa, rak. gen., 850
 Kroupa Jos., leg., 318
 Kroutil J., leg., 721
 Krsak V., leg., 643
 Krupenskij, rus. vysl., 133, 135
 Krupica St., leg. důst., 630
 Kruševac, m., v., Jugoslav., **361**
 Krýs F., leg., důst., 393, 505, 617, 884
 Křivka Rud., leg., 182, 184
 Kříž Fr., leg. důst., 174, 195
 Kříž Jos., leg., **821**, 835
 Kříž Vavř., leg., 809
 Křovina Jar., leg., 167, 168, 217
 Kubala Bohdan, leg. důst. **268**
 Kubala Ed., čs. škpt., 893
 Kubata J., leg., 167
 Kubec Vojt., leg., 318
 Kubernát J., leg., 620
 Kubeš Em., leg., **823**, 835
 Kubiček Tom., leg., 174
 Kubík J., leg., 620
 Kubišta K., leg. důst., 381, 708
 Kučera, leg., 307
 Kučera A., leg., 721
 Kuk, h., 39, 58, 59, **131**
 Kulhan A., leg., **823**, 848
 Kulhavý Jar., leg., 229
 Kunc F., leg., 721
 Kupka F., franc. leg., malíř. 384
 Kust Jos., leg., **823**, 848, 917
 Kustra Jul., leg., 418
 Kúty, m., 891
 Kváča F., rak. voj., 836
 Kváča Jos., leg., 183
 Kvasnička, leg., 307
 Kybal Vlast., čs. vysl., 116, 154
 Kýhos A., leg. důst., 733
 La Palù (u Loppia), m., 790, 791
 La Palù (u Resany), m., 873
 La Quiète, m., 544
 La Salute, m., 757
 Labonia, dr., kpt., 160
 Lahorca, ř., 894

- Labriola Art., spis., 110, 116, 578
 Lahoda J., leg., 195
 Lahvička A., leg., 659
 Lamač, m., 894
 Lampol (Ansa di), m., 754
 Lansing R., amer. min., 531, 869
 Lanusei, m., 142
 Laška J., leg. důst., 354, 576, 628, 737, 776,
 777, 804, 812, 867, 914, 915
 Latisana, m., 757
 Lauerman Boh., leg., 184
 Laveno, m., 912
 Lažany, m., 917
 Le Cascinelle, m., 602
 Le Guizze, m., 873
 Le Manderiolo (Cima), h., 709
 Le Motte, m., 873
 Le Pitocche, m., 873
 Le Vegre, m., 873
 Lecce, prov. a brig., 717, 718, 720
 Lecco, m., 413
 Legnago, m., 505, 506, 508
 Legnaro, m., 883
 Lemberka A., leg., 612
 Lepetite, franc. plk., 773
 Levice, m., 898, 899, 905
 Levico, m., 631, 727
 Levoča, m., 892, 904
 Lihorec m., 905
 Libiš F., leg., 68, 551
 Lidefovice, m., 892
 Limite Trenzanesio, m., 426
 Linares, npor., 596
 Linhart Jos., leg. důst., 617, 619, 474
 Linhart Jos., leg., 721, 302
 Linhart K., leg., 749
 Linhart V., leg., 318
 Lion, m., 880, 881
 Lípa Jar., leg. důst., 361, 367, 475, 617, 618,
 632
 Lipiany, m., 899
 Liška Jos., rak. četař, 866
 Litke, m., 896
 Litoborský Boh., leg. důst., 775
 Livenza, ř., 832, 833
 Livorno, m., 526, 663
 Lloyd George, angl. min., 462, 509
 Lokvica, m., 847, 848
 Logaj Josef, leg. důst., 52, 92, 108, 143, 174,
 195, 196, 200, 206, 210, 213, 214, 216, 231,
 245, 246, 251, 253, 254, 259, 266, 278, 280,
 282, 308, 312—314, 318, 323, 330, 335,
 337, 450, 453, 461, 483, 487, 833, 836,
 855, 879, 917, 919
 Longa, m., 677, 725, 728
 Longare, m., 689
 Loppio, m. a jez., 692, 786, 796
 Lorand, belg. posl., 567
 Lorenzina, m., 500
 Losson, m., 594
 Loukota Jar., leg., 721
 Löwy, rak. por., 855.
 Lubiara, m., 880
 Lučenec, m., 894—897, 900, 902, 920
 Ludendorf, něm. gen., 40
 Luzio Ales., spis., 115
 Luzzati sen., 110, 145
 Luzzato, rak. npor., 842
 Lützow F., hrabě, čes. spis., 142, 154, 500
 Macaluso E., 845, 884
 Macek K., rak. voj., 846
 Macchio, rak. vysl., 18
 Mackerle Jos., leg. důst., 800
 Maddalonni, m., 80
 Magliano, m., 406
 Macháček F., leg., 612
 Machálek J., rak. set. aud., 840
 Machar J. S., čes. spis., 868
 Makovec V., leg., 318
 Malár Aug., leg. důst., 320, 362, 387, 384
 Malásek Bret., leg. důst., 99
 Malborghetto, m., 30
 Malčánek F., leg., 659, 721
 Malga Campej, h., 782, 812
 Malga Canalette, h., 768, 770
 Malga Dossoli, h., 765
 Malga Grigolli, h., 798, 812
 Malga Prato, h., 803, 809
 Malga Rigotti, h., 782, 800, 801, 812
 Malga Zugna, h., 691, 698, 699
 Malga Zures, h., 792, 800, 804
 Malina F., leg. důst., 880
 Malunga, ř., 704
 Mameli G., bás., 608
 Mandas, m., 142
 Mandrianello, m., 486
 Mandrielle, m., 850
 Mandriola, m., 880, 882
 Mánek Jos., leg., 168, 195, 196, 214, 266, 268,
 278, 302, 303, 313, 318, 498, 499, 505
 Mantegazza Vico, spis., 112
 Mantica P., spis., 112
 Mantova, m., 44, 421, 475, 478, 480, 495, 502,
 508, 551, 554, 587, 915
 Manzano, m., 51
 Maranelli, spis., 461
 Marano (Vincentino), m., 703
 Marcellise, m., 573, 677, 700
 Marek Ferd., leg. důst., 371
 Marek Vojt., leg., 232
 Mareš K., inž., leg. důst., 364, 591
 Margecany, m., 896
 Marchetti Tullio, plk., 438, 466, 468, 643,
 666, 673, 692, 693, 694, 696, 700, 753,
 757, 779, 851—854, 913
 Mari Pio, spis., 112
 Marieto, m., 827
 Marinič, jihosl. dobr., 377

- Markovič Ivan., dr., rus. leg. důst., 888
Marmar. Sihot, m., 896
Marmolada (Monte), h., 34
Marocco, m., 750, 753
Marsala, m., 102
Marsiglia, m., 576
Maršálek Jindř., leg. důst., 643
Martello, h., 574, 586, 786, 788, 790, 792, 812
Martinec J., leg., 658
Martinovský A., leg., 232
Marulier, npor., 382
Mařík Jar., leg., 717, 720
Masaryk T. G., 52, 88, 108, 114, 119, 126, 137, 139—144, 149, 150, 154, 174, 192, 206, 211, 231, 240, 244, 248, 253, 254, 278, 317, 341, 374, 387, 413, 414, 433, 528, 530, 551, 567, 610, 618, 628, 770, 773, 808, 847, 866, 870, 885, 886, 888-890, 892, 919
Masaryková Olga, 361, 367, 888
Mascará, m., 880, 882
Masopust Rob., leg., 716
Mašek Č., leg., 860
Mašek F., leg., 184
Matera, m., 307, 309, 358—360, 363, 367, 394
Matoušek V., leg., 107
Mařátko J., leg., 659
Matějíček A., leg., 318
Matějka Jos., leg., 823, 848
Mařcha K., leg., 168, 232, 233, 239
Mattarello, m., 890
Matuska Jos., leg., 901, 915
Mauro, kpt., 729
Maxmilián, rak. arcivév., 851
Mayer, rak. rytm., 836
Mayerhofer Jos., leg., 810
Mazzini G., pol. a spis., 115, 588, 788
Meda, min., 564
Medek J., leg., 318
Medek R., rus. leg. důst., 811
Meisetschläger F., leg. důst., 362
Meledo, m., 572
Melette, h., 689
Melfi, m., 80, 341, 380
Melichar F., leg. důst., 884, 904
Melichna G., leg., 263, 294, 298, 299
Melino, h., 468
Mengi Vic., nov., 117, 765
Menghin-Brezburg L., dr., 913
Meolo, m., 594, 602, 606, 615
Meray, rak. vysl., 18
Merna, m., 849
Mervart B., leg. důst., 750
Měřínský J., leg., 790
Měsíček F., leg., 823, 844
Mestre, m., 592, 593, 595, 603, 606
Mezera Jos., leg., 302
Mezzavilla, m., 765, 766, 773
Michalovec, m., 895, 899
Michle, m., 917
Mikyska K., leg. důst., 174, 232
Milán, m., 93, 124, 155, 526, 551, 627, 773, 776, 888, 908, 911, 914
Miliani, min., 564
Minaj, m., 896
Mincio, ř., 500
Miroslava, m., 904
Misterbianco, m., 102, 106
Míšek F., leg., 823, 848
Miškovce (Miskolc), m., 896—900, 920
Mittelhauser, fr. gen., 898
Mládek K., leg., 318
Mlejnek K., leg., 649—656, 699, 827
Močikemba Jar., leg., 298
Modena, m., 863, 884
Mogentale, m., 704
Moghiano Veneto, m., 592, 677, 750, 752, 754, 756, 758,
Mohyla R., leg., 182, 183, 195, 196
Mokry K., leg., 184
Moldava n. Bodvou, m., 895
Mompiano, m., 643, 647, 652, 677
Monfalcone, m., 32
Mongiardini B., nov., 69, 114
Monselice, m., 712
Montanari, stát. sekr., 438
Montanari, kpt., 630
Monte Altissimo, h., 765, 767, 768, 772, 785, 794, 796, 812, 916
Monte Alto, h., 574
Monte Asolone, h., 731, 732, 734
Monte Baldo, h., 28, 336, 691, 695, 765, 766, 767, 778, 782, 783, 784, 785, 815, 852, 870, 873, 874, 876, 881, 883, 916
Monte Cimo Grande, h., 765
Monte Cimone, h., 700, 711
Monte Colombara, h., 660, 848
Monte Corno, h., 702
Monte Cornone, h., 713
Monte Cozie, h., 844
Monte Cristallo, h., 686
Monte d'Avien, h., 739
Monte Dosso, h., 844
Monte Erio, h., 709
Monte Faiti, h., 856
Monte Forno, h., 660
Monte Fusco, m., 724
Monte Giovo, h., 691, 698
Monte Grappa, h., 44, 574, 588, 728, 731, 740, 742
Monte Maggiore, h., 784
Monte Majó, h., 661, 670, 671, 700, 704, 710
Monte Pallone, h., 731
Monte Pari, h., 690
Monte Pertica, h., 731, 738
Monte Prassolan, h., 739
Monte Rasta, h., 660
Monte Roncon, h., 740
Monte Rossa, h., 856

- Monte Rover, h., 709, 710
 Monte Sabotino, h., 36, 835
 Monte Santo, h., 37, 39, 40, **63**, 450, 739
 Monte Sei Busi, h., 32
 Monte Serodine, h., 686
 Monte Sisemol, h., 726
 Monte Struzzena, h., 769, 916
 Monte Suello, h., 766
 Monte Sumano, h., 704
 Monte Tomba, h., 587, 588, 730
 Monte Varagna, h., 782, 785, 788, 812
 Monte Zebio, h., **637**, 660, 848
 Montebelluna, m., 740, 764
 Montecchio, m., 547
 Montefalco, m., 543, 544
 Montegalda, m., 572, 573
 Montello, h., 587, 613, **709**, 713, 742—748,
 827, 840—842, 844, 846, 860
 Montenarba, m., 358, 369
 Monti Berici, h., 572, 574
 Montuori, gen., 573, 590, 664
 Monzer Ferd., leg., 410
 Moravec Ot., leg. důst., 202, 274, 275, 330, 794
 Morávek B., leg. důst., 505
 Morávek Jos., leg. důst., 884
 Mor. Budějovice, m., 906
 Mor. Krumlov, m., 904
 Mor. Ostrava, m., 903
 Morelli - Qualtierotti, předs. posl. sněm., 459
 Morhof, dr., kpt., 309
 Mori, m., 786
 Moriago, m., 747
 Morpurgo, stát. sekret., 438, 550
 Morrone, gen., 729
 Morsko, m., 49
 Mossano, m., 573
 Motta di Livenza, m., 831
 Mottl K., leg. důst., **633**, 659, 718
 Motyčka Zd., leg., 174
 Moudrý J., leg., 721
 Moudřík, leg., 307
 Möllersdorf, m., 853
 Mrva Flor., leg., 318
 Mrzli vrh, h., 32
 Mudra Jos., leg. důst., 385, 388, 500
 Mukačevo, m., 896
 Muro Lucano, m., **343**, 358, 359, 360, 368, **371**
 Murri, posl., 437
 Musil B., leg. důst., 354, 367, **475**, 617, 632
 Missile, m., 831
 Mussolini Benito, nov. a min. předs., 110,
 439, 608
 Müller K., leg., 94
 Müller M., leg. důst., 72
 Müller V., leg. důst., 882
 Münster, rak. por., 843
 Nago, m., 694, 789, 803
 Nágrádszakál, m., **896**
 Napajedla, m., 891
 Napoli, por., 309
 Nappa, kpt., 376, 378
 Narni, m., **491**, 543—**545**, 546, 547, 550,
 555, 557, 888
 Navenne, m., 782
 Neapol (Napoli), m., 73, **145**, 425, 526
 Neča F., leg. důst., 880
 Nečasáný D., leg. důst., 195
 Nedvěd Jar., leg. důst., 738
 Němec Jos., leg., 612
 Němec V., leg., 749
 Něm. Jablonné, m., 905
 Nervesa, m., 745, 841
 Nešpor Pavel, leg. důst., 342, 346, 349, 352,
 580, 584
 Netuka Jar., leg., 92, 247
 Neumann K., rak. npor., 856
 Niederle Jos., leg., důst., 498, 505
 Niš, m., 353, **355**, 356, **357**, **359**
 Nitra, m., 895, 898
 Nitti, min., 120, **439**, 564, 869
 Nocera Umbra, m., 37, **323**, **325**, 364, 368,
 369, 610
 Nola, m., 73
 Nosál Cyr., leg. důst., 749, 758
 Nosek F., leg., 103
 Nová Lhota, m., 917
 Nova Vas, m., 844
 Nováček K., leg., **823**, 865—858
 Novák, čs. zajat., 129
 Novák A., leg., 299
 Novák F., inž., it. a franc. leg. důstoj., 362
 Novák Jos., leg. důstoj., 360, 620
 Novák Jos., leg. důst., 381
 Novák Rud., 266, **268**, 504, 505, 617 619
 Novák V., leg. důst., 714, 718
 Novara, m., 427
 Nove, m., 781
 Nové Zámky, m., **873**, 894, 895, 898, 900.
 Noventa Padovana, m., 677, 740, 752
 Novotný Hugo, leg., 401
 Novotný Stan., leg. důst., 103
 Nuoro, m., 142
 Nurri, m., 142
 Nýzner Jos., leg. důst., 744
 Obořil A., leg., **823**, 844
 Obvšovce, m., 899
 Oddone A., dr., spis., 44
 Oderzo, m., **816**, 830, 831, 866, 913
 Olšany, m., 866, 867, 917
 Olteanu, rum. gen., 897
 Olza, ř., 903
 Ondava, ř., 895
 Opacchiasella, m., 37, 46
 Opava, m., 906
 Orgiano, m., 572, 586, **591**, **595**, **597**, 765
 Oristano, m., 142
 Orlando, dr., kpt., 694
 Orlando Salv., posl., 438

- Orlando V. E., min. předs., 44, 438, **439**, 440, 462, 511, 515, 526—537, 563—567, 577, 588, 729, 750, 806, 870, 876
- Orlová, m., 904, 917
- Ormello, m., 832
- Ortigara, h., 39, 46
- Ortler, h., 686
- Orvieto, m., 148
- Oslavia, m., 36
- Ossendorf Konrád, leg. důst., 379
- Osteria il Lepre, m., 731, 741
- Ostrčil Flor., leg. důst., 387, 642
- Ostuni di Lecce, m., 159
- Osuský Št., dr. spoluprac. NR. v Paříži, 330, 470, 483, 528, 540, 541, 629
- Ožďany, m., 895
- Paccagnella, m., 744
- Pacek Al., leg., 744
- Padova, m., 73, 91, 518, 589, 712, 728, 740, 758, 878—890, 911, 916
- Padula, m., 69, 73—90, **98**, 144, 152, 153, 159, 166—191, 194, 216, 217, 220, **223**, **226**, 227, 230, 233, 234, **235**, **237**, **239**, **241**, **243**, **245**, **247**, **249**, **251**, **253**, 256, 257—**336**, 337, 349, 352, 369, 372, 379, 380, 388, 390, 392, 394, 396, 398, 400, 411—415, 418—427, 435—437, 450, 451, 456, 457, 458, 464, 465, 470, 472—483, 493—**496**, 500—508, 537—542, 546, 580, 612, 619, 629, 637, 668, 671, 672, 680, 728, 759, 776
- Padula, por. 309
- Paese, m., 741
- Page Nelson, amer. vysl., 564, 566, 567, 569
- Pachmayer Jos., čes. nov., 134, 135
- Paisco, m., 684
- Pajgr K., leg. důst. **633**, 659, 714, 715, 716, 727
- Palazzo Prina, m., 593, 594, 596, 598, 601
- Palazzolo, m., 497, 498, 500, 508
- Palermo, m., 99
- Palmanova, m., 68
- Palone (Monte), h., 468
- Pán J. V., it. a franc. leg. důst., 386, 642
- Panc F., leg., 295
- Pánek Jos., leg. důst., 266, **268**, 318
- Pantaleoni M., prof., 114, 115
- Pantano, pol. a min., 135
- Pantano, gen., 714
- Papafava, hraběnka, 746
- Papánek J., leg. důst. 96, 195, 196, 210, 266, **268**, 318, 335, 471, 617, 619
- Papež, leg., 307
- Papírník A., dr., leg. důst., 330, 363, 369, 450, **459**, 465, 483, 528, 540, 541, 617, 632, 638
- Paprskář R., leg., 742
- Parkan, m., 895, 898, 904
- Parlato, por., 309
- Pařík In., leg., 226, 318
- Pasečnice, m., 917
- Pasqualino, stát. sekr., 438
- Passo Segni, m., **339**, **395**, **397**, 401, 403
- Pastrengo, m., 478, 502, 503, 508
- Pasubio, h., 26, 46, **667**, **669**, 700, 704, 711, 782
- Páša Lad., leg., 688
- Paulová Mil., dr., doc. a spis., 449, 461, 462, 463, 524
- Pavel Fil., leg., 232
- Pavia, m., 422—424
- Pavlát V., leg., 183
- Pavliček K., leg., 698
- Pazzon, m., 765
- Pecori - Giraldi, gen., 590, 676, 760, 772, 788, 814
- Pečinka, m., 37, 46
- Pederiva, m., 572
- Pedimonte, m., 407, 412
- Pedrazzi Or., nov. a vysl., 114
- Pecháček Jos., tisk. attaché, 914
- Pekárek Art., čs. mjr., 902
- Pelikán Jos., leg., 196
- Pelikán V., rak. aud., 833
- Pellé, fr. gen., 898
- Pellico Silvio, pol. a revoluc., 80, 109
- Pennela, gen., 590
- Pennino C. P., nov., 113, 122
- Penzák Jos., rusín. revol., 644
- Pergine, m., **685**, 709, 727
- Peri, m., 765
- Permunia, m., 712, 881
- Peřál J., leg. důst., 263, 290, 291, 293, 552
- Perugia, m., 124, **148**, **149**, 193, **501**, **505**, **507**, **515**, 526, 544, 547, 551, 552, 563, 576, 888, 901, 915
- Peřina V., leg., 298, 299
- Peschiera, m., 496, 497
- Pesto, m., **393**
- Pešek Jos., leg. důst., 383
- Pešl A., leg. důst., **275**, 330, 331, 387, 388, 435, 450, 461, 483, 540, 541, 617
- Petera J., leg., 342
- Petr R., leg., 708—710, 725
- Petrla Boh., leg., 644
- Petrlik V., leg., 318
- Petržalka, m., 900
- Petríček Jos., leg. důst., 370
- Pettinato C., spis., 110
- Pettiti di Roretto, gen., 606, 873
- Peuma, m., 36
- Pfeifer Jos., leg. důst., 338, 349, 502
- Pian delle Fugazze, m., 29, 702
- Piave, ř., 29, 31, 44, 46, 336, 403, 508 563, 584, 587, 588—**593**, 594, 602—**605**, 607—**613**, 616, **619**, **621**, 660, 671, 672, 684, 708, **711**, 716, 722, 726, 728, 732, 740—749, 752, 755, 758, 765, 778, 803, 808, **830**, 836, 840—842, 848, 856, 860, 867, 873, 877, 878, 913, 916, 917, 920

- Piavon, m., 832, 819, 821, **833**, **834**, 864, 866, 913
 Piccione L., gen., 470, 843, **845**, 874, 880, 884, 886, 891, 893, 896
 Picek Jos., leg. důst., 51, 642
 Pietole, m., 508
 Pichon, franc. min., 528, 869
 Pinerolo, m., **419**
 Piovene, m., 702
 Pisa, m., 526, 633
 Pisecký Ferd., rus. leg. důst., 773
 Pivec K., leg. důst., 381
 Pivko L., dr., jihosl. kpt., 50, 470, 518, **633**, 647, 648—656, 658, 659, 660—668, 712—721, 724, 725, 780, 781, 799, 849, 850, 853
 Pivnička dr., zaj. důst., 362
 Plánička R., leg., 612
 Platano, m., 766, 768
 Plava, m., 40, 46, **49**
 Pleskot F., leg., 318
 Plešivec, m., 899
 Plezzo, m., 42
 Plšek Em., leg., 103, 266
 Plzeň, m., 906
 Podgora, m., 36
 Podhrázký F., leg. důst., 884
 Podlena J., leg., 183, 184, Podmokly, m., 905
 Pohorčice, m., 904
 Poiana di Granfiore, m., 544
 Poklop K. leg. důst., 884
 Pokorný, leg., 307
 Pokorný K., leg., 300
 Poláček Vojt., leg., **701**, 732
 Polák F., rak. pol. kurát, 837, 838
 Polák Jos., leg., 809
 Polák V., leg., 167
 Polcar M., it. a franc. leg. důst., 195, 196, 263, 280, 293
 Poldauf Jar., leg. důst., 718, 720
 Poli G., don, kněz a spis., 710
 Policastro, m., **340**
 Polla, m., 73, 284, 315, 316, 320, 322, 387, 388, 389, 435, 450, 456, 483, 671
 Polverara, m., 882
 Ponte delle Galle, m., 873
 Ponte di Brenta, m., 764
 Ponte di Piave, m., 832
 Ponte di Priula, most, **741**, 744, 749
 Ponte di Riviera, m., 882
 Ponte di Vidor, most, **744**
 Ponte San Nicolò, m., 880
 Pontemanco, m., 880
 Poprad, m., 891, 893, 898, 905
 Porto Ercole, m., 93
 Porto Recanati, m., **644**
 Portogruaro, m., 757, 833
 Portole, m., 765
 Posina, ř. a m., 700, 701, 712
 Poskr Ferd., leg. důst., 94, 195, 216
 Potenza, m., **345**
 Potěšil Jar., leg. důst., 342, 346, 353, 502
 Pozzallo, m., 295, 328, 412, 413—414
 Pozzoveggiani, m. 880, 882
 Požárek L., leg., 713
 Prada Stua, m., 765
 Praha, m., **885**, **887**, 900, 904, 906, 911, 913, 917
 Prassolan, h., 740
 Pražský J., leg., 298
 Prejda Alex., leg. důst., 700, 706
 Presanella, h., **649**
 Prestr Jos., leg., 189, 229
 Prešov, m., 893, 899
 Prezzolini G., spis., 461
 Prechlik Ad., leg. důst., 740
 Prievidza, m., 900
 Prignot, fr. mjr., 898
 Prizren, m. v Jug., **399**
 Procházka Jos., leg., 168, 302, 721, 749
 Procházka R., leg. důst., 354, 630
 Procházka Zd., leg. důst., 381, 384
 Prokeš Ed., leg., 721
 Prokop Jos., leg., 318
 Průša V., leg., 318
 Přerost Jos., leg., 721
 Přibáň V., leg., 860
 Přibyl, leg., 307
 Ptáček A., leg., 860
 Ptáček K., leg., 721
 Pučálka Miloš, rus. leg. důst., 154, 200, 233, 234, 242, 250—256, 327, 714, 434
 Pudil Jar., leg., 318
 Pujó, fr. mjr., 898
 Pullé, sen., 459
 Punta Brental, h., **731**
 Putnok, m., 897
 Pýcha A., leg., 688
 Raab Al., leg. důst., 379, 502
 Rabbiosetta, h., 798
 Ráhoň J., leg., 167
 Rada Jos., leg., 735
 Rada Rob., leg., 174
 Radiměřský Jos., leg., 300
 Rambousek Jar., leg. důst., 358, 362
 Randýsek Jul., leg. důst., 97
 Rapallo, m., 587
 Rašin Al., dr., čs. min., 112, 122
 Ratcliff, angl. gen., 771
 Rauch Jiří, leg. důst., 370, 373
 Ravenna, m., **147**
 Re Umb., npor., 706
 Reatteli, plk., 96
 Regál A., leg., 196, 228, 232, 266, **268**, 269, 280—282, 289, 290, 318
 Reggio di Calabria, m., 73
 Remeš A., leg., 100

- Rérych B., čes. malíř, 144
 Resana, m., 841, 873
 Revúca, m., 898
 Ricci Med., spis., 157
 Riccio, adv., 113
 Riccoboni R., npor., 625, 628
 Rim. Sobota, m., 894, 895, 897, 898
 Rimini, m., 572
 Rio, m., 880
 Riva, m., 781, 785, 789, 825, 852, 856, 866, 905, 913
 Rivalta, m., 500, 508, 554
 Riveri C., gen., 542, 628
 Roana, m., 709
 Roccia Pelata, h., 800
 Roccola, h., 739, 740, 785
 Rocchette, m., 712
 Rodd J. R., angl. vysl., 133
 Rodolico N., spis., 115
 Roller N., leg., 612
 Romei, gen., 128
 Roncaglia, m., 880
 Roncola, h., 795, 797—801, 811
 Roncon, m., 881
 Roncone, h., 739
 Ronda (Stringari G.), npor., 706
 Rosaro, Don. kněz, 916
 Rosi M., spis., 114
 Rossi Gast., gen., 845, 884
 Rošický Jar., čs. kpt., 890
 Roštinský V., leg., 298
 Roth, rak. aud., 851
 Rovereto, m., 31, 686, 687, 698, 699, 760, 769, 891, 895, 897, 899, 909, 914, 916
 Rovolon, m., 572
 Rožnava, m., 895, 899
 Rudolf Ot., leg., 318
 Ruffini F., sen., 639, 772
 Rumburk, m., 905, 906
 Ruml Jos., leg. důst., 339, 352
 Russo, dr. a adv., 116, 438
 Růžicka Jindř., 103, 334, 409, 412
 Rybka Jos., leg. důst., 173, 175, 196, 259, 266, 268, 278, 280—282, 286, 287, 290, 291, 292, 303, 313, 318, 322, 332, 334, 474, 541, 573, 617
 Rychlík, leg., 307
 Ryneš Jos., leg., 612
 Rýpar F., leg., 318
 Řehák Oldř., leg., 823, 848
 Rešátko V., leg., 318
 Řím, m., 22, 63, 73, 124, 135, 136, 137, 436, 437, 561, 563, 565, 569, 576, 668, 729, 870—872, 911, 916
 Řípa V., leg., 830
 Sabbionara, m., 766, 883
 Sabetta, kons., 135, 136
 Saccardo, m., 712
 Sagone, mjr., 592, 595, 596
 Sagrado, m., 60, 99
 Sailer, gen., 873
 Sakaloš, m., 894
 Sala Consilina, m., 284, 316, 322, 326, 327, 377, 378, 379, 482, 483, 617
 Salandra A., min. předs., 13, 16—18, 22, 36
 Salaparuta, m., 414
 Salava F., leg., 318
 Salboro, m., 880
 Salerno, m., 73, 425
 Salgotarján, m., 897, 900
 Salionze, m., 508
 Salvemini G. prof. a spis., 114, 118, 126, 130, 460, 461
 San Alessandro, m., 851
 San Andrea, m., 508
 San Antonio, m., 572, 780
 San Daniele, h., 37
 San Donà di Piave, m., 592, 608, 609—614, 615, 742, 755, 833—836
 San Gabriele, h., 37, 40, 42, 46
 San Gavino, m., 142
 San Germano dei Berici, m., 572, 573, 677, 881
 San Giacomo, m., 881
 San Giorgio, m., 787
 San Grado di Merna, m., 37, 46
 San Marco (u Aly), m., 76, 691, 698
 San Marco (u Castelfranca), m., 873
 San Marino, m., 724
 San Martino (na Krasu), m., 32, 37, 39
 Santa Martino Buonalbergo, m., 700, 780
 San Michele, h., 32, 846
 San Stino, m., 819, 825, 832—834, 835, 836, 913
 San Valentino, m., 766
 Sandrini, posl., 438
 Sani, gen., 714, 721
 Sano, m., 790
 Santa Cecilia, m., 691, 698, 699
 Santa Lucia, m., 854
 Santa Maria Capua Vetere, m., 88, 90, 91, 96—98, 132, 144, 159, 161, 164, 165, 167, 169, 170, 171, 173, 175, 177, 178, 179, 191, 256, 258, 259, 266, 271, 272, 275, 277, 284, 285, 286, 288, 290, 301—304, 309—312, 324, 326, 327, 335, 336, 368, 381, 383, 384, 388, 390, 392, 400, 401, 413, 414, 423, 427, 433, 537, 591
 Santa Maria degli Angeli, m., 543, 544, 547
 Santa Maria di Tolmino, m., 848
 Santa Teresa, m., 572
 Sapienza L., gen., 573, 628, 874
 Sarca, ř., 693, 694, 695, 856
 Sardinie, ostr., 90, 106, 142, 415, 418
 Sarego, m., 572, 549
 Sassari, m., 113, 142, 157, 594, 598, 674
 Sassi Bianchi, h., 698
 Sasso Rosso, h., 713

- Sasso Sega, h., 786, 789, 798, 799, 800, 801, 804, 811
- Savona, m., 117, 159, 234
- Scarpa G., spis., 115, 116, 123, 150, 438
- Scipioni, gen., 886
- Secochi A., spis., 130
- Seodnik E., gen. řed., 116, 123, 438, 877, 878
- Sculazzon, h., 706
- Sedlák Jos., leg., 318, 708
- Sedlecký Al., leg. důst., 717—720
- Sedlecký V., leg. důst., 633, 659
- Sedm obcí, plan., 36, 708
- Sekanina A., h., 98
- Sekera Jaromír, leg. důst., 714, 717, 720
- Selo, m., 40, 844
- Selva, m., 744, 745
- Semonský J., leg., 182, 195
- Senica, m., 891
- Sesto Calende, m., 910, 912, 915
- Sgorlon, statek, 836, 913
- Scheid, rak. npor., 856
- Scheuchenstuel, rak. gen., 590
- Schiesser, rak. gen., 858
- Schio, m., 702, 704
- Schlegl Jiří, leg., 825, 856—858
- Schöhl, čs. plk., 893
- Schödelbauer, dr., rak. set. aud., 851
- Schreiber F., leg., důst., 617, 629
- Sicilie, ostr., 90, 98, 99, 102, 106, 159, 266, 276, 282, 295, 328, 412, 416, 920
- Sieba, rak. kpt., 53, 54
- Silva P., spis., 87, 112, 118, 461
- Silvestri U., plk., 908
- Simon H., franc. min., 564, 567, 569
- Siracusa, m., 141
- Sisemol, h., 689, 725
- Skácel Tomáš, leg. důst., 144
- Skadar, m. v Jug., 401
- Skála Jos., leg. důst., 884
- Sklabiná, m., 905
- Skočov, m., 902—904
- Skokan Jar., leg., 51, 643,
- Slabý Boh., rak. por., 846
- Sladký F., leg. důst., 880
- Slameršek K., leg., 184, 266, 268, 318
- Slaviček A., leg., 229
- Slon J., leg. důst., 51, 643
- Sloup Prok., leg. důst., 505
- Slov. Nové Mesto, m., 896, 897
- Smetánka R., leg. důst., 690
- Smidt, rak. mjr., 376, 378
- Smrček A., leg., 196, 266, 278, 282, 318
- Smrček V., leg., 89, 159, 202, 272
- Smrček Vojt., leg. důst., 884
- Sobotka Jos., leg., 688, 689, 825, 854—856, 866, 913
- Soča, ř., 26—49, 58, 59, 67, 660, 844, 848, 849
- Sogli Bianchi, h., 702, 704, 710
- Sogno, m., 694, 695
- Solaro, gen., 877
- Solarolo, h., 739
- Solbiate Olona, m., 907, 910, 915
- Somaini, posl., 438
- Sommacampagna, m., 478, 500, 508
- Somma Vesuviana, m., 425
- Sonnino, min., 16, 17, 19, 122—126, 135—139, 150, 434, 438, 440, 441, 456, 459, 462, 464, 509—516, 524, 526, 528, 532—538, 564, 570, 618, 666, 667, 869—871, 879
- Sossano, m., 572, 578, 881
- Soukup Jos., leg., 713
- Spada F., hrabě, 117, 123, 124, 552
- Spálenka Jak., leg., 612
- Spello, m., 492, 523, 525, 543, 544, 888
- Spera, m., 649—656
- Sperone, m., 93
- Spiazzi, m., 634, 721, 722, 723, 727, 728, 766, 773, 777, 882, 889, 915, 916
- Spingardi P., hrabě, gen., 85, 127, 310, 312, 346, 442, 444, 451, 466, 473, 475, 477, 510, 661, 666, 667
- Spino, m., 572
- Spišská Nová Ves, 892, 895
- Spišská Sobotna, m., 891, 895
- Spoletto, m., 495, 533, 535, 536, 537, 541, 543, 544, 550, 551
- Spytinov, m., 891
- Starec Jos., leg., 318
- Stazzano, m., 423
- Steed H. W., angl. spis., 139, 141, 528
- Stehlik F., leg., 739
- Steinberg Jos., leg., 52
- Steiner Em., čes. prům. v Miláně, 142, 915
- Steinhardt, rak. gen., 855
- Steinlechner, dr., rak. set. aud., 851, 856, 858
- Stelvio, sedlo, 28, 44, 46, 754
- Stenfle, les, 720
- Stinný K., leg. důst., 590, 742, 751, 752
- Stoccaredo, m., 663, 554, 713
- Storch Al., leg., 692, 694, 696, 807, 825, 851—853, 856, 859, 864, 866, 905, 913, 914
- Straka K., Čech na Sard., 142
- Stránský Jos., leg., 318
- Strassoldo, m., 67
- Strážnice, m., 892
- Stretti, m., 372
- Strigno, m., 650, 656
- Strimpr L., spoluprac. NR. v Paříži, 330, 629, 668
- Stringari Remo, soch., 710
- Strnad Boh., leg., 269, 298, 318
- Střesinka Jos., leg., 303
- Studlar J., leg., důst., 386, 642
- Studnička F., leg., 804
- Stuehler, fr. gen., 898
- Stuparich G., spis., 110
- Suchý Jos., leg., 831
- Suldotský V., leg., 713

Sulmona, m., 52, 95, 97, 98, 159, 179, 180,
315, 317, 319, 352, 370, 379, 381, 383.
418, 420, 427, 546, 547, 580, 581, 617,
629, 630, 631, 632, 644, 880, 907

Susegana, m., 842

Sv. Kříž nad Hronom, m., 906

Svatoš Lad., leg., 825, 844

Svitávka, m., 917

Svoboda Jos., leg., důst., 809, 810

Svoboda K., leg., 612

Svoboda V., leg., 856—858

Sychra K., leg., 298

Sychrava Lev, dr., spoluprac. NR. v Paříži,
148, 367, 470, 498, 501, 528, 540,
549, 559, 563, 566, 580, 583, 621, 624, 626,
628, 634, 673, 674, 771, 773, 888

Synek B., leg., 860

Szarvaskő, m., 897

Szilvasvárad, m., 897

Šafr J., leg., 555

Šafránek F., leg., 860

Šahy, m., 895—896

Šal'a, m., 905

Šamsula F., leg., 612

Šárek R., leg. důst., 50, 387, 388, 409, 412,
751, 758

Šaštin, m., 891

Šeba Jan, leg., důst., 528, 550, 555, 574, 575,
576, 586, 591, 616, 628, 629, 631, 732, 743,
745, 760, 773, 774, 845, 872, 886—888,
907

Šebelík Boh., leg., 318

Šebor Mir., leg. důst., 51, 643

Šefrna F., leg. důst., 362

Šesták Jar., leg., 302

Šetka Boh., leg., 406—408

Ševčík Jos., leg., 612

Šihenik, m. v Jug., 50, 643, 646

Šimánek Jos., leg., 182, 183, 184

Šimeček Boh., leg., 106

Šimek A., dr., rak. voj. lékař, 833

Šípek H., leg., 167, 168

Šišma F., leg. důst., 354

Škrabák, leg., 307

Škrla Jindř., leg. důst., 880

Šlapanice, m., 904

Šluknov, m., 905

Šnarda J., leg., 692, 694, 696, 851—854, 862,
864

Šmejkal V., leg. důst., 754, 758

Šnejdárek Jos., fr. leg. důst., 903

Šorejs Jiří, leg., 318

Šošolík Jos., leg., 318

Špetlík Jos., leg., 167, 168

Špilberk, hrad v Brně, 80, 109, 917

Špírek K., inž. na Sard., 142

Špiroch, leg., 307

Špryňar J., leg. důst., 884

Šrámek Jar., leg. důst., 884

Štefánik M. R., gen., 47, 88, 120, 130, 134—
141, 254, 452, 478, 490, 494, 510, 511,
515—592, 532, 535, 538, 550—557, 563—
568, 571, 574, 581, 583, 591, 608, 617, 622,
624, 628, 632—636, 637, 638, 668, 669,
680, 722, 723, 724, 741, 768, 772—778,
781, 793, 869, 870, 872, 881, 882, 883,
911, 919

Štěrbá Al., leg., 612

Štěrbá K., leg., 55

Štorek Jos., leg., 848

Štramberg, m., 917

Štrba, m., 905

Štrejchýř K., leg., 285

Šula Al., rak. voj., 844

Šulan, leg., 307

Šusta Al., leg. důst., 629, 630

Švancara Lud., leg., 825, 848, 917

Švanda V., leg., 100

Švec F., leg., 318

Taggia, m., 113, 387

Tagliamento, ř., 44, 878

Taormina, m., 143, 409

Tarant E., leg. důst., 103, 412

Tarcento, m., 866

Tarnócz, m., 896

Tasca di Cutò A., kníže, spis., 460

Tassoni, gen., 590

Taxis, baron, rak. rytm., 851

Telecký Jos., leg., 229

Tempio Pausania, m., 142

Tenkrát Em., leg., 170, 188, 248, 294

Terminale, m., 414

Termini Imerese, m., 339, 345, 346, 350, 352,
353

Terradura, m., 880, 881

Terranova, m., 142

Terst, m., 16, 19—21, 29, 32, 35, 39, 40, 87,
908

Těšín, m., 903

Thiene, m., 703

Thorold, angl. pol., 552

Tiarno Inferiore, m., 684, 689

Ticineto, m., 422

Tichá (Logajová) Hel., Češka v Itálii, 143

Tichý Ot., leg. důst., 51

Timonchio, m., 712

Tintěra V., leg., 825, 849

Tione, m., 854

Tiraindrio, m., 508

Tiscornia, mjr., 366, 368

Tisovec, m., 895, 898, 899

Toara, m., 572

Tobek F., leg., 692, 694, 696, 697, 708, 827,
917

Toblach, m., 30

Tobler, starosta, 915

Tolar Al., leg. důst., 740, 746—748, 862

- Tolmino, m., 30, 32, **38**, 40, 42, 178—180, 285, 304, 684
 Tomaides F., leg., **825**, 831
 Toman K., leg. důst., 37
 Tomaselli, m., 651
 Tomasi, gen., 621
 Tonale, průsm., 28, 590, **639**, 684
 Topol Al., leg., 612
 Torbole, m., **662**, 695, 789
 Tornaľa, m., 895, 897
 Torre A., posl., 113, 154, 437, 441, 462
 Torre di Babele, h., 713
 Torrebelvicino, m., 712
 Tosti A., spis., 39, 41
 Tošnar J., leg. důst., 167, 168, 285, 286, 313, 500, 505, 554, 859, 860
 Trapani, m., **101**, **102**, **103**, 107, 132, **191**, 400, 413
 Trbiž (Tarvisio), m., 29, 42
 Trebišov, m., 895, 896, 899
 Treitner A., leg., 407
 Trenčín, m., 895, 903
 Trevi, m., **494**, **529**, **531**, 543, 544
 Treviso, m., 592, 593, 741—743
 Tribano, m., 881
 Trident (Trento), m., **20**, 648, 656, 668, **675**, 696, 710, 727
 Trinkl Jos. leg. důst., 266, **268**, 318
 Trmač Jos. leg., 860
 Trnka Jos. leg., 318
 Troiani, pplk., 466
 Trojánek Oldř., leg. důst., 809, 810, **827**
 Truhlář Ed., leg., 318
 Truhlář Jos., leg. důst., 381
 Třebíč m., 891, 906
 Třešť, m., 906
 Trinec, m., 903
 Tugurio, m., 663, 665, 714
 Tuhý Boh., leg., 102, 297, 298, 497, 558
 Tůma K., čes. nov., 114
 Tůma Mir., leg. důst., 734
 Turč. Sv. Martin, m., 894
 Turek K., leg., 98, 299
 Turin (Torino), m., 124, **417**, 633
 Turini, mjr., **301**, 368
 Turna n. Bodvou, m., 895, 917
 Turnov, m., 905
 Turovice, m., 917
 Turpiš F., leg., **825**, **833**, 865, **887**, 917
 Turriaco, m., 66, 67
 Tursič Leop., jihoslov. dobrov., 644
 Tvrzický Jos., čes. amer. nov., 322
 Týra F., dr., leg. důst., 617, 629, 630
 Udine (Vidini), m., 43, 73, 103, 450, 866
 Ugolini, kpt., 309
 Uh, ř., 894—896
 Uherské Hradiště, m., 882
 Uhlíř L., leg., 318
 Uhlířach Jar., leg. důst., 908
 Urban, rak. des., 649
 Urban Oldř., leg., 318
 Ustroň, m., 904
 Užhorod, m., 895—897, 920
 Užok, m., 895
 Vaccaro M., posl., 115
 Václav Svatý, kníže, 290, 809, 812
 Vácov (Vác), m., 900
 Vácha Boh. leg., 720, 721, 849, **850**, 851, 863, 866, 867
 Val Bella, h., **691**, **692**, **693**, **695**, 713—726, 808, 827, 849, 850, 867
 Val Brenta, údolí, 724
 Val Cesilla, údolí, 733
 Val. Concei, úd., 64, 653, **684**—689, 854
 Val d'Assa, úd., 704, 726
 Val d'Astico, úd., 710
 Val Frenzella, úd., 713, 726, 727, **689**
 Val Lagarina, úd., 574, 694, 698
 Val Posina, úd., **661**, 703
 Val Seren, úd., 739
 Val Sugana, úd., 468, **635**, 714
 Valdagno, m., 478, **489**, 504, 508, 703
 Valenta J., leg. důst., 643, 752
 Valentini, hrabě, 552
 Vallarsa, úd., **677**, 700, 704, 705, 710, 711
 Valle Aviana, úd., 765
 Vallo di Diano, úd., 73
 Valmalunga, úd. a m., 677
 Valona, m., 16—20, 412
 Valori A., spis., 23, 40, 655, 656
 Valter J., leg., 302, 659, 740
 Vaněk F., leg., 303
 Vaněk Vlad., rus. leg., 143
 Vanzo, m., 881
 Vaňous R., leg., 303
 Varese, m., 912, 915
 Varhaník Jindř., leg. důst., 800, **802**
 Varšany, m., 905
 Vařejka F., leg., 612
 Vašíček, leg., 307
 Vavřina Jar., leg., 103
 Vážanský Ot., leg., 718
 Veccharelli, plk., 470
 Velký Krtýš, m., 905
 Verona, m., 148, **150**, **151**, **152**, 495, 498, 551, 658, 672—674, 683, 700, 768, 730, 870, 876, 911
 Vertoibizza, m., 37, 46
 Veselá Jolanda, dcera inž., 449
 Veselí n. Moravou, m., 892
 Veselík J., leg., 182, 184, 217
 Veselý Ctibor, leg. důst., 64, **689**, 855
 Veselý F., leg. důst., 884
 Veselý K., inž., 143, 145, 146, 150—157, 250, 284, 312, 414, 428, 449, 618, 872, 915
 Vezena, m., 709, 724, 727
 Vezza d'Oglio, m., 684
 Via Prabi, m., **856**—858, 914

- Vicenza, m., 33, 44, 572, 582, 587, 701, 712, 813
 Vidmar Stane, jihosl., dobr., 633, 662, 672
 Viganone A., gen., 908
 Viganovo, m., 546
 Vigevano, m., 148
 Vigevano A., plk., 682, 699, 759, 881, 884
 Vigonovo, m., 883
 Viktora F., leg., 825, 834, 835
 Vilimovský A., leg. důst., 617
 Villa Cordevigo, m., 508
 Villa del Ferro, m., 572
 Villa Dolfin, m., 699
 Villa Gemma, m., 740
 Villa Giusti, m., 878
 Villa Jacur, m., 705, 742, 744
 Villa Legrenzi, m., 873
 Villa Prina, m., 612
 Villa Razza, m., 873
 Villa San Bonifacio, m., 880
 Villafranca, m., 773
 Villaga, m., 573
 Villorba, m., 740, 742
 Virgili L. dr., pplk., 573, 628
 Visinger Jos., leg., 318
 Visla, r., 904
 Visocchi, posl., 151
 Vitalini E., plk., 543, 549, 575, 634, 812, 874
 Vittoria, m., 80, 295, 328, 408, 409—412, 632, 762
 Vittorio Emanuele III., král, 15, 24, 36, 44, 99, 576, 577, 885—888, 916
 Vittorio Veneto, m., 44, 46, 860
 Vlček Mat., leg., 860, 861
 Vlk A., leg. důst., 747
 Vlk Jos., leg., 612
 Vlkoš, m., 892
 Vodice, h., 39
 Vodička F. leg., 100
 Vodil vrh, h., 32
 Vochoč Ot., leg. důst., 375, 379, 505
 Vochoč V., leg. důst., 195, 196, 388
 Vojšta F., leg., 827, 849
 Vokáč Lev., dr., leg. důst., 882
 Vokatý F., leg., 890
 Vokoun J., leg., 90
 Vokřínek A., leg., 612, 834, 836, 860, 861
 Volpago, m., 749
 Volpini, mjr., 697
 Volta Barozzo, m. 880, 883
 Volturno, ř., 703
 Vonášek Vojt., leg., 699
 Vondra R., leg. důst., 362, 755, 756
 Vondráček Jar., leg. důst., 320, 386, 642
 Vondráček R., leg., 827, 844
 Vondryška Petr, leg., 269
 Vopálenský V., leg. důst., 708—710, 725
 Vopavil Vilem, leg. důst., 266, 268, 318
 Vorel V., leg., 318
 Voříšek V., leg. důst., 51, 643
 Voska Em. amer. Čech. kpt., 773
 Vostrý, leg., 307
 Vrabec O., leg. důst., 186, 229, 290, 295
 Vráble, m., 906
 Vracov, m., 892
 Vrba Jos., leg. důst., 505
 Vrba Tom., leg., 827, 849
 Vrbík Cyril, leg. důst., 387
 Vrutky, m., 893, 895
 Výborný Jar., domobr. důst., 907
 Vyčítal R., leg. důst., 700, 706
 Vydra Jos., domobr. npor., 856—858, 862, 866
 Vyskočil B., leg. důst., 175
 Vyžrálek. čs. zaj., 129, 386
 Wacek, rak. mjr., 833
 Weber, rak. gen., 878
 Weisz, rak. gen., 838
 Werner K., inž., leg. důst., 362
 Wilson W., amer. pres., 112, 374, 462, 509, 512, 568, 711
 Winternitz F., leg. důst., 167, 174
 Wolkonskij, kníže, rus. plk., 143
 Wollemberg, sen., 437
 Wörgl, m., 890
 Zablounil Jos., leg., 827, 844, 860
 Zach Ot., leg., 280, 298
 Zaibena, m., 664
 Zajíček Oldř., leg. důst., 381, 382
 Zákupy, m., 905
 Zámečník F., rak. voj., 664
 Zanella, posl., 437
 Zanotti-Bianco U., spis., 461
 Zapletal Al., leg., 708
 Zátka A., leg., 229
 Zavadil F., leg. důst., 174
 Zavadil Jos., leg., 659
 Zhorov, boj rus. legie, 122, 281, 312, 322, 417, 770
 Zelený F., star. Sok. župy v Mor. Ostravě, 247
 Zelený Ferd., leg. důst., 381
 Zelený J., leg. důst., 746
 Zelený Miloš, leg. důst., 633, 650, 659, 718
 Zelinka, Čech v Paříži, 96
 Zeman A., leg. důst., 742, 754, 860, 884
 Zeman J., leg. důst., 174, 196, 232
 Zeman Jos., leg., 827, 844
 Zenson, m., 860
 Zeyer J. Angelo, leg. důst. a malíř, 628, 739, 776, 884, 916
 Zincone A., gen., 653, 845, 884
 Zlaté Moravce, m., 898, 906
 Zlatná na Ostrove, m., 894
 Zlatník F., leg. 171, 186, 188, 248
 Zlatník F., dr., úř. min. zahr., 914

Znojmo, m., 854, 904	Žabokrtský Ad., leg. důst., 103
Znorov, m., 892	Žádník Jiří, leg. důst., 362
Zoppi, gen., 573	Žák Art. leg. důst., 724, 725
Zovon, m., 573	Žák Jos., leg., 168
Zugna Torta, h., 691, 698, 782	Žamberk, m., 917
Zupelli V., gen. a min., 439, 532, 550, 555, 559, 564, 872	Ždaň, m., 895
Zvolen, m., 893, 895, 896, 898, 899	Žilina, m., 896, 903
	Žitný ostrov, 894

OBSAH.

ČÁST I. ZAJATCI A DOBROVOLNÍCI.

Předmluva	6
Světová válka	7
Italská neutralita	13
Italsko-rakouská válka až do konce r. 1917	23
Do zajetí	47
Zajatecké tábory	71
Italie a československá otázka	109
Počátek naší politické akce v Italii	133
Československý dobrovolnický sbor. Santa Maria Capua Vetere	159
Padula	257
Důstojnické tábory	337
Ostatní tábory	400

ČÁST 2. ČESKOSLOVENSKÝ ARMÁDNÍ SBOR 1918.

Jednání dra Beneše o povolení čs. vojska v Italii	433
Kancelář Národní rady v Římě	449
Pracovní prapory	473
Kongres v Římě a smlouva 21. dubna 1918	511
Utvoření československé divise v Umbrii	539
Československý den v Římě	563
Ve válečném pásmu	571
Piave	587
Politicko-vojenská akce	617
Proti Rakousku	641
Výzvědčící	658
Na Monte Baldu	765
Doss Alto	782
Hrdinové a oběti	815
Politická akce na konci války	869
Odchod z fronty a návrat do vlasti	873
Na půdě republiky	893
Domobranecké prapory	907
Památky naší revoluce	913
Doslov	919
Prameny a literatura	921
Doplňky a opravy	923
Seznam osob a míst	925

TATO KNIHA VYŠLA
NÁKLÁDEM
VYDAVATELSTVÍ „ZA SVOBODU“, SPOLEČNOSTI S R. O.
V PRAZE II., KRAKOVSKÁ UL. Č. 8.
PÉČÍ
PAMÁTNÍKU OSVOBOZENÍ
A SDRUŽENÍ ITALSKÝCH LEGIONÁŘŮ
V ROCE 1927—1930
NAPSAL
FRANTIŠEK BEDNAŘÍK
OBRAZOVOU ČÁST ŘÍDIL
OTAKAR VANĚK
DESKY PODLE NÁVRHU
MILOSLAVA SMOLKY
PŘEDSÁDKU NAVRHL
FRANTIŠEK X. DIBLÍK
ŠTOČKY DODAL UMĚLECKÝ GRAFICKÝ ÚSTAV
V. NEUBERT A SYNOVÉ NA SMÍCHOVĚ
VYTISKLA
KNIHTISKÁRNA ČESKOSLOVENSKÝ KOMPAS
SMÍCHOV

